SEPTUAGINTA 1

Proiect realizat în cadrul
COLEGIULUI NOUA EUROPĂ
sub patronajul lui
ANDREI PLEȘU
cu sprijinul
FUNDAȚIEI ANONIMUL

SEPTUAGINTA

GENEZA • EXODUL
LEVITICUL • NUMERII
DEUTERONOMUL

Volum coordonat de:
CRISTIAN BĂDILIŢĂ
FRANCISCA BĂLTĂCEANU
MONICA BROŞTEANU
DAN SLUŞANSCHI

în colaborare cu
pr. IOAN-FLORIN FLORESCU



COLEGIUL NOUA EUROPĂ
POLIROM
2004

Cuvânt înainte

„În cultura unui popor, Biblia este o permanentă invitaţie la nobleţe..."
(Î.P.S. Bartolomeu, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului şi Clujului)

Nici un cuvânt nu poate prefaţa Cuvântul. Fiecare manifestare nouă a textului sacru în spaţiul unei limbi e o ceremonie greu de comentat, un eveniment unic, guvernat de raţiuni inefabile. Un asemenea eveniment nu se legitimează decât dacă aduce cu sine o *noutate* substanţială, fără a şubrezi, vanitos, *continuitatea* tradiţiei. Cu alte cuvinte, noutate fără ruptură şi continuitate fără inerţie – acestea sunt exigenţele unei asemenea întreprinderi.

Colegiul „Noua Europă" a înţeles să-şi asume proiectul atât de îndrăzneţ iniţiat de Cristian Bădiliţă, tocmai pentru că a avut, de la bun început, un program de construcţie europeană în care noutatea nu se califică drept sănătoasă şi iradiantă decât dacă se întemeiază pe *vechimea vie* a Tradiţiei. Iar expresia originară a acestei vechimi vii este Scriptura.

Continuitatea în care se înscrie ediţia de faţă are ca moment inaugural *Biblia lui Şerban Cantacuzino*, tipărită la Bucureşti în 1688. Era, pentru Vechiul Testament, prima versiune românească a *Septuagintei*, adică a textului grec tradus din ebraică de 72 de învăţaţi evrei, în Alexandria secolului III î.H. Ceea ce s-a numit „tradiţia septuagintală"[1] s-a consolidat, în perioada următoare, cu ediţiile de la Blaj (1795), Buzău (1854-1856) şi Sibiu (*Biblia lui Şaguna*, 1856-1858), pentru a culmina cu ediţia sinodală din 1914 (*Biblia lui Carol I*). După 1914, această impetuoasă tradiţie s-a întrerupt. Au intrat în circulaţie, pe rând, ediţia Cornilescu, frecventată îndeobşte de neoprotestanţi (dar nu numai), şi ediţia Radu-Galaction (1936-1938), care traduce Vechiul Testament luând ca reper textul „masoretic" (ebraic). Toate ediţiile ulterioare, începând cu aceea a Patriarhului Nicodim (1944) şi continuând cu tot ce a apărut pe piaţă *înaintea* Bibliei Jubiliare 2001 a Arhiepiscopului Bartolomeu Anania, au valorificat, în genere, versiunea Radu-Galaction, neezitând să amestece, uneori, textele sursă, respectiv Septuaginta şi Masoreticul. Practic, cititorul creştin din România a avut la îndemână, vreme de opt decenii, doar enormele tiraje ale

1. *Cf.* Pr. Prof. Univ. Dr. Stelian Tofană, „«Biblia Bartolomeu» – între necesitate şi noutate", în *Primele mărturii despre Biblia Jubiliară 2001, Versiunea Arhiepiscopului Bartolomeu Valeriu Anania*, Editura Renaşterea, Cluj-Napoca, 2003, pp. 107-124.

unui text „mixt", inacurat teologic şi filologic.[2] O singură excepţie (dar fără circulaţie de masă şi organizată după criterii pur filologice): reeditarea, încă neterminată, a *Bibliei lui Şerban*, sub auspiciile Universităţii „Al.I. Cuza" din Iaşi şi ale Universităţii Albert-Ludwig din Freiburg im Breisgau.[3]

Pe acest fundal, noua ediţie a Bibliei, „diortosită" de Î.P.S. Bartolomeu, se defineşte ca o excepţională, nu ezit să spun providenţială, revenire la normalitatea tradiţiei adevărate. Septuaginta, textul cu care au lucrat Sfinţii Evanghelişti, Sfântul Apostol Pavel şi Părinţii Bisericii, e repusă, astfel, în drepturi. Iar *Biblia lui Şerban* îşi vede confirmat, o dată mai mult, prestigiul de *textus receptus* al ortodoxiei autohtone.[4]

După o asemenea împlinire, s-ar putea spune că ediţia de faţă vine prea devreme. Dar lucrurile se întâmplă, uneori, după alte ritmuri decât cele ale logicii curente. Apar dintr-o dată oameni, împrejurări, prilejuri de natură să impună o faptă anumită, dincolo de orice termene previzibile. În asemenea situaţii, a nu reacţiona poate fi la fel de grav ca a acţiona pripit. Dacă rezultatele sunt promiţătoare, riscul trebuie, cred, asumat, căutându-se justa măsură între ceea ce Î.P.S. Bartolomeu însuşi numeşte „spaima de a nu greşi" şi „cutezanţa" de a încerca.[5]

Trei sunt noutăţile în numele cărora încercarea noastră ni se pare justificată:

1. Oferim prima *traducere propriu-zisă* a Septuagintei, după aceea realizată la 1688 de truditorii *Bibliei lui Şerban*. E, aşadar, o traducere *nouă*, iar nu o „diortosire" (îndreptare, îmbunătăţire, prelucrare). S-a avut în vedere strict textul grecesc, cu o preocupare constantă pentru exactitate şi modernitate, fără a se face rabat de la eleganţa stilistică.

2. Oferim o *adnotare abundentă* a textului, cea dintâi de asemenea anvergură în spaţiul românesc. Primul efort în această direcţie revine Î.P.S. Bartolomeu, un efort cu atât mai spectaculos cu cât e rezultatul muncii unui singur om. În ce ne priveşte, am recurs nu numai la competenţele întregii noastre echipe, ci şi la contribuţia grupului de savanţi care editează, la Paris, ultima versiune franceză a Septuagintei.[6]

---

2. *Cf.* Arhiepiscop Bartolomeu Anania, „Din experienţa atelierului biblic", cuvânt rostit la 4 iulie 2002 în Sala Palatului Patriarhiei, cu prilejul lansării oficiale a Bibliei, Ediţie Jubiliară a Sfântului Sinod, în vol. cit., pp. 241-258. De asemenea, în acelaşi volum (pp. 183-194), Mihai Neamţu, „Sfânta Scriptură în Trupul Bisericii".

3. *Monumenta Linguae Dacoromanorum*, Biblia 1688, Pars I, Genesis, Iaşi, 1988. Proiectul a fost iniţiat de prof. Paul Miron. Munca de editare revine profesorilor Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu. Din câte ştim, până acum au apărut 6 volume.

4. *Cf.* Virgil Cândea, „Paradisul şi grădina", în *Revista de istorie şi teorie literară*, nr. 3-4/1987, pp. 20-30.

5. Arhiepiscop Bartolomeu Anania, *loc. cit.*, p. 257.

6. *La Bible d'Alexandrie*, Traduction et annotation des livres de la Septante sous la direction de Marguerite Harl, Les Éditions du Cerf, Paris. Primul volum („Geneza") a apărut în 1986.

Relațiile personale ale lui Cristian Bădiliță cu coordonatorii proiectului francez, precum și generoasa solicitudine a acestora au făcut posibilă preluarea masivă a notelor lor în ediția românească.

3. Ediția de față este, preponderent, opera unei comunități științifice alcătuite din *laici*.[7] Ar fi de adăugat că ei sunt, în majoritate, credincioși, o condiție care mi se pare esențială pentru înțelegerea adecvată a textului biblic. Nu vom intra în laborioasa dispută cu privire la dreptul laicilor de a traduce și grădinări un text sacru. Dar vom preciza că lucrarea aceasta nu se înțelege pe sine ca o lucrare *paralelă* cu aceea a Bisericii sau – cu atât mai puțin – ca o lucrare *polemică*. Ea este, dimpotrivă, o încercare a laicatului de a se afilia travaliului biblic al Bisericii, o aspirație la dialog și cooperare. Nu o despărțire de Biserică, ci o *revenire* la ea – acesta este orizontul efortului nostru. Credem că, pentru destinul viitor al ortodoxiei, reorientarea intelectualității laice către cercetările religioase și deschiderea instituției bisericești către contribuția laicilor constituie o temelie obligatorie. Intuiția acestei perspective se află formulată încurajator și limpede în cuvântul Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, rostit la Academia Română, pentru a celebra apariția Bibliei Jubiliare 2001: „...pentru noi, Biserica Ortodoxă, și pentru Biserică în general este o mare bucurie că intelectualitatea noastră se alătură acestor strădanii. Vom fi totdeauna bucuroși să avem împreună cu noi pe cei care străjuiesc bibliotecile, studiază documentele, cercetează arhivele și ne dau neîncetat mărturii despre osteneala și munca ce depun în slujba păstrării purității Cuvântului lui Dumnezeu și a exprimării lui corecte în limba vorbită atât în biserică, cât și în afara ei."[8] În acest context, contăm pe înțelepciunea primitoare a ierarhilor și sperăm într-o relansare a dezbaterii teologice, care să includă cercuri cât mai largi de credincioși și cercetători. Să nu uităm, de altfel, că *Biblia lui Șerban* – a demonstrat-o cât se poate de convingător Virgil Cândea – a fost ea însăși, într-o măsură semnificativă, o ispravă a laicatului (spătarul Nicolae Milescu, frații Greceanu), chiar dacă era vorba de un laicat foarte apropiat de Biserică și activ sub girul ei.

N-am fi putut ieși la liman, într-o întreprindere atât de temerară, fără sprijinul intens și dezinteresat al câtorva oameni. Mulțumirile noastre se îndreaptă mai întâi către Cristian Bădiliță, inițiatorul proiectului: dincolo de contribuțiile sale directe la traducere și editare, el a întreținut, cu o contaminantă febrilitate, zelul tuturor colaboratorilor, vigilența lor tehnică și apetitul de a continua. Alături de el, ceilalți coordonatori, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu și Dan Slușanschi, au cheltuit o imensă cantitate de timp, energie și competență pentru a păstra ritmul și calitatea lucrului. Am avut norocul de a întâlni un editor mărinimos și inteligent în

7. Spun preponderent pentru că echipa de redactori care a îngrijit acest prim volum a fost coordonată de preotul Ioan-Florin Florescu.

8. Cuvânt rostit la 28 noiembrie 2002 în aula Academiei Române și tipărit în culegerea *Primele mărturii*..., pp. 9-13.

persoana lui Silviu Lupescu şi un redactor – preotul Ioan-Florin Florescu – a cărui acribie şi ştiinţă de carte sunt de nerăsplătit. În sfârşit, am beneficiat şi beneficiem în continuare de sprijinul consistent al Fundaţiei „Anonimul", în speţă al lui Sorin Marin, care a înţeles prompt şi a reacţionat cu dărnicie la solicitările noastre. Fără el, planurile noastre ar fi rămas, ca multe alte planuri ale inventivităţii autohtone, la nivel de simplă utopie.

Andrei Pleşu

Studiu introductiv

Ce este Septuaginta (LXX)?

Septuaginta a fost considerată inițial versiunea în limba greacă a primelor cinci cărți ale Bibliei ebraice, adică a Pentateuhului. Ulterior, denumirea s-a extins asupra tuturor cărților Vechiului Testament. Legenda, transmisă nouă de *Scrisoarea lui Aristeas* și de Philon din Alexandria (a se vedea mai jos), spune că traducerea respectivă a fost opera comună a șaptezeci sau, după o altă variantă, a șaptezeci și doi de înțelepți evrei, aleși câte șase din fiecare trib, și că ea s-a realizat la Alexandria, în secolul al III-lea î.H.

Această traducere nu trebuie izolată de contextul social, cultural, politic al epocii. Ea formează un capitol – ce-i drept, privilegiat, întrucât este vorba de însăși Cartea Sacră pentru evrei și, ulterior, pentru creștini – din bogata literatură iudeo-elenistică ce include, printre altele, opera lui Philon din Alexandria, *Scrisoarea lui Aristeas*, Psalmii lui Solomon, oracolele sibiline, cronicile lui Flavius Iosephus etc. Până la începutul erei creștine evreii folosesc Septuaginta fără urmă de suspiciune. Respingerea ei se manifestă o dată cu apariția creștinismului. În secolul I d.H. rabinii stabilesc canonul Bibliei ebraice, sensibil diferit de versiunea oferită de Septuaginta (celebrul „conciliu" de la Iamnia). Adversitatea dintre cele două religii surori – iudaică și creștină – are drept consecință înmulțirea traducerilor cât mai aproape de originalul iudaic, ca replici intenționate la versiunea Septuagintei. Cunoaștem cele mai importante traduceri ulterioare din *Hexapla* întocmită de Origen, un fel sinopsă pentru Vechiul Testament creștin (prescurtat VT).

Hexapla punea în paralel, pe șase coloane, următoarele versiuni ale VT: 1) ebraică, 2) ebraică în caractere grecești, 3) versiunea lui Aquila, 4) versiunea lui Symmachos, 5) Septuaginta, 6) revizuirea lui Theodotion. Așadar, cum afirmă Alfred Rahlfs, Origen dispusese într-o ordine „descrescătoare" versiunile VT, coborând dinspre originalul ebraic (limbă pe care el nu o cunoștea decât foarte sumar), prin traducerile *ad verbum* (ale lui Aquila și Symmachos) și până la traducerile mai libere (Septuaginta și Theodotion,

ultima fiind, de fapt, o revizuire a Septuagintei). După Origen, Septuaginta s-a mai bucurat de două revizuiri: aceea a presbiterului Lucian, întemeietorul şcolii exegetice din Antiohia, şi a palestinianului Pamphilos, discipol al lui Origen şi maestru al lui Eusebiu al Cezareei. Cele două revizuiri exprimă viziunile teologice şi hermeneutice a două şcoli diferite. Revizuirea lui Lucian tinde să clarifice punctele obscure; cea a lui Pamphilos este mai „ezoterică", păstrând obscurităţile, interpretate ca atare de către Origen sau de alţi Părinţi ulteriori.

Mărturii antice despre traducerea Torei în limba greacă

a) *Scrisoarea lui Aristeas către Philokrates*

Specialiştii ezită în a data cu precizie *Scrisoarea lui Aristeas* (sau pseudo-Aristeas). Intervalul în care se poate înscrie compunerea (căci e vorba de adunarea laolaltă a mai multor fragmente separate) şi publicarea ei este cuprins între anii 300 î.H. şi 100 d.H. Autorul, după cum afirmă André Pelletier, a fost cu siguranţă un evreu de limbă greacă aparţinând numeroasei comunităţi din Alexandria. Despre ce ne vorbeşte *Scrisoarea*? Despre traducerea Pentateuhului din ebraică în greacă, pe o insulă de lângă Alexandria, în vremea lui Ptolemeu al II-lea, regele iubitor de artă şi cultură, întemeietorul celebrei biblioteci şi al nu mai puţin celebrului Musaion. Aristeas descrie în amănunt prietenului Philokrates toate etapele realizării acestei opere monumentale. Demetrios din Phaleron îi prezintă lui Ptolemeu proiectul traducerii respective. Regele îşi dă imediat consimţământul. Aristeas intervine pe lângă rege pentru eliberarea iudeilor înrobiţi de către Ptolemeu I – cerere aprobată fără ezitare. Acelaşi Ptolemeu, adevăratul protagonist al epistolei, dictează apoi o scrisoare adresată Marelui Preot din Ierusalim, Eleazar, în care-l roagă pe acesta să-i pună la dispoziţie şaptezeci de cărturari vrednici (câte şase, precizează textul, din fiecare trib) pentru înfăptuirea traducerii Legii iudaice. Ambasada – alcătuită dintr-un anume Andrei, gărzi de corp şi Aristeas însuşi – pleacă spre Ierusalim. Eleazar îndeplineşte toate rugăminţile lui Ptolemeu. E copleşit de daruri. Cei şaptezeci de învăţaţi vin la Alexandria. Regele dă un banchet în cinstea lor. Autorul ţine cu tot dinadinsul să demonstreze că religia iudaică este o sinteză perfectă între religia universală şi filozofia greacă. Trei zile după banchet înţelepţii sunt transportaţi pe o insulă liniştită şi încep lucrul. De aici începe şi traducerea de mai jos, realizată după textul grec stabilit de André Pelletier (Sources chrétiennes 89, 1962).

301 După trei zile Demetrios (din Phaleron), luându-i și ducându-i peste cele șapte stadii de mare până la insulă, după ce i-a trecut podul și au înaintat către latura dinspre nord, îi adună într-o locuință pregătită chiar lângă țărm (sălaș minunat și tare liniștit!), îi îmbie pe acei oameni înțelepți să purceadă la realizarea traducerii. [Și le spune că] dacă vor avea nevoie de ceva, să binevoiască să-i ceară. **302** Iar aceia lucrau punând [versiunile fiecăruia] de acord prin confruntări. Și ce era scris în urma punerii lor de acord, era apoi copiat de către Demetrios. **303** Adunarea lor ținea până la ceasul al nouălea. După care erau lăsați să se îngrijească de ale trupului, toate câte le cereau fiindu-le oferite din belșug. **304** Altceva: în fiecare zi, Dorotheos le pregătea aceleași feluri de mâncare cu ale regelui, căci așa primise poruncă. Tot în fiecare zi, o dată cu zorii, ei se înfățișau la palat și, după ce-l salutau pe rege, erau lăsați să se întoarcă la sălașul lor. **305** Curățindu-și mâinile în apa mării și rugându-se lui Dumnezeu – obiceiul tuturor iudeilor –, se înhămau iarăși la citirea și lămurirea fiecărui [pasaj din Scriptură]. **306** I-am întrebat și despre aceasta, anume, de ce își spală mâinile în timp ce se roagă? Iar ei mi-au explicat că e o mărturie cum că n-au făcut nici un rău. Căci toată puterea [de a făptui ceva] se află în mâini. Ei legau toate cele, în chip frumos și sfânt, de dreptate și de adevăr. **307** După cum am spus, în fiecare zi se adunau în locul acela tare plăcut, deopotrivă liniștit și luminos, și lucrau ce aveau de lucrat. Se întâmplă așa încât tălmăcirea fu isprăvită în șaptezeci și două de zile, ca și cum ar fi fost stabilit dinainte. **308** La sfârșit, Demetrios, adunând toată comunitatea evreilor în locul unde se înfăptuise traducerea, o citi tuturor în prezența tălmăcitorilor, care se bucurară de o caldă primire și din partea mulțimii, ca unii ce făcuseră un mare bine. **309** La fel l-au întâmpinat și pe Demetrios, rugându-l să trimită și căpeteniilor lor o copie a întregii Legi. **310** După ce s-au citit sulurile, preoții, cei bătrâni din grupul tălmăcitorilor, și, din partea comunității [evreiești din Alexandria], conducătorii mulțimii, au zis: „Fiindcă traducerea a fost făcută în chip frumos și sfânt și cu toată luarea-aminte, e bine ca ea să rămână așa și să nu sufere nici o schimbare." **311** Cuvintele acestea au fost însoțite de aclamațiile tuturor. Apoi au cerut să se rostească un blestem, după obiceiul lor, împotriva oricui s-ar apuca să schimbe textul, fie lungindu-l, fie prescurtându-l. Lucru foarte bun pentru a-l păstra în veci neschimbat. **312** Când află de toate acestea, regele se bucură nespus. Socotea că lucrarea fusese dusă la îndeplinire cum nu se putea mai bine. I s-a citit și lui întregul text și a rămas uimit de înțelepciunea Legiuitorului. I-a spus lui Demetrios: „Cum de nici un istoric ori poet nu pomenește de cartea aceasta atât de veche și desăvârșită!?" **313** Demetrios i-a răspuns: „Pentru că Legea aceasta e sfântă și vine de la Dumnezeu. Unii, care s-au atins de ea, au fost pedepsiți de Dumnezeu și s-au lăsat păgubași." **314** [Demetrios] a mai spus că l-ar fi auzit pe Theopomp zicând că, atunci când a vrut să povestească un pasaj destul de lunecos din traducerea Legii, mintea i-a fost zdruncinată mai bine de treizeci de zile; și că, într-un moment de potolire, l-a rugat pe Dumnezeu să-i

dezvăluie pricina nenorocirii care se abătuse asupră-i. **315** Iar după ce, printr-un vis, i se arătă că pricina era faptul de a fi dorit, în chip necugetat, să aducă înaintea oamenilor simpli [cuvintele dumnezeiești] el se astâmpără și astfel își redobândi sănătatea [minții]. **316** „Am aflat", mai zicea el, „de la Theodotes, autor de tragedii, că și acesta, vrând să pună odată un pasaj tradus din Biblie într-o piesă de-a lui, s-a ales cu glaucom la amândoi ochii. Când și-a dat seama de unde i se trăgea nenorocirea, s-a rugat la Dumnezeu multe zile la rând și așa s-a însănătoșit." (traducere de Cristian Bădiliță)

b) *Philon din Alexandria*

Al doilea autor care povestește episodul traducerii, precum și instituirea unei sărbători speciale, care să comemoreze evenimentul, este Philon din Alexandria (aprox. 30 î.H.-45 d.H.), în *Viața lui Moise* II, 25-44. Philon a comentat integral Pentateuhul după versiunea Septuagintei, el însuși, ca evreu elenizat, având cunoștințe minime de ebraică. Philon e un martor foarte prețios al versiunii grecești a Torei, întrucât, așa cum am văzut, cel mai vechi manuscris al LXX ajuns până la noi datează abia din secolul al IV-lea. În plus, exegeza philoniană, alegorică și spiritualistă, a marcat în mod decisiv tradiția exegetică patristică, multe soluții propuse de el regăsindu-se ulterior la Clement din Alexandria, Origen, Eusebiu sau Capadocieni.[1] Iată și motivul pentru care, în aparatul de note exegetice al traducerii noastre, am dat un spațiu extrem de amplu acestui reprezentant de vârf al iudaismului alexandrin elenizat. Dar iată și mărturia lui Philon:

25 Faptul că sfințenia legiuirii noastre i-a uimit nu numai pe evrei, ci și pe toate celelalte neamuri, reiese clar din cele spuse mai înainte, dar și din cele ce vor urma. **26** Odinioară, legile erau scrise în limba chaldeeană (ebraică – n.tr.) și au rămas așa, fără să-și schimbe graiul, multă vreme, până nu și-au dezvăluit frumusețea și altor oameni. **27** Dar când, prin exercițiul neîntrerupt, de zi cu zi, și prin practica credincioșilor ele au ajuns cunoscute și de ceilalți, ducându-li-se vestea pretutindeni – căci un lucru de preț, chiar dacă din invidie este lăsat în umbră o bucată de vreme, prin voia firii strălucește din nou, la momentul cuvenit – câțiva oameni, considerând că nu se cuvine ca legile să fie studiate numai de o parte a neamului omenesc, adică de către barbari, iar grecii să fie cu totul lipsiți de ele, și-au îndreptat gândul spre traducerea lor. **28** Cum lucrarea era însemnată și de folos obștesc, nu a fost încredințată unor particulari, nici unor magistrați, care se găseau din belșug, ci unor regi, iar dintre regi, celui mai învățat.

1. Despre subiect, *cf.* importanta lucrare a lui D. Runia, *Philo in Early Christian Literature. A Survey*, Assen-Minneapolis, 1993.

29 Ptolemeu, supranumit Philadelphul, era al treilea după Alexandru, cuceritorul Egiptului, dar, prin virtuțile sale, [se afla] în fruntea tuturor, fiind cel mai de seamă nu numai dintre cei din vremea sa, ci chiar dintre toți cei ce-au existat vreodată în vechime; chiar și acum, după atâtea generații, îi slăvesc faima multe mărturii și monumente – dovezi ale mărinimiei sale presărate prin orașe și ținuturi; astfel încât de la el se trage denumirea proverbială de „philadelphice" dată unor ambiții supraomenești și unor construcții uriașe. **30** Pe scurt, pe cât era casa Ptolemeilor mai presus de toate celelalte dinastii, pe atât și Philadelphul era de neîntrecut printre Ptolemei. **31** Acesta este omul care, cuprins de zel și pasiune pentru legiuirea noastră, s-a gândit să o treacă din limba chaldeeană în cea greacă și îndată a trimis soli la Marele Preot și rege al Iudeilor – căci era una și aceeași persoană – înfățișându-i proiectul și îndemnându-l să aleagă, după destoinicie, traducători ai Legii. **32** Iar Marele Preot, nespus de încântat, de bună seamă, și socotind că nu fără voie dumnezeiască s-a apucat regele cu atâta râvnă de o asemenea treabă, îi alege pe cei mai învățați dintre evreii din preajma sa, pe cei care pe lângă educația (*paideia*) strămoșească o mai primiseră și pe cea greacă, și îi trimite bucuros la rege.

33 Ajungând acolo, aceștia sunt primiți cu mare ospitalitate, la rândul lor cinstindu-și gazda cu vorbe alese și măgulitoare. Regele prinse a le cerceta ascuțimea minții, punând fiecăruia întrebări, nu obișnuite, ci neașteptate, iar ei răspundeau prin apoftegme, scurt și la obiect, căci nu era momentul potrivit pentru lungi discursuri. **34** După această examinare s-au pus numaidecât pe treabă spre a-și duce la îndeplinire nobila misiune și, după ce au cântărit împreună cât de anevoioasă era sarcina de a traduce legile profețite prin oracole, fără a putea tăia, adăuga sau schimba ceva, ci respectând întocmai forma și modelul original, au pornit în căutarea celui mai ferit loc din împrejurimi, în afara orașului. Căci locurile din interiorul zidurilor, populate cu tot soiul de făpturi, erau suspecte din pricina bolilor, a morților și a nelegiuirilor săvârșite de cei sănătoși. **35** În fața Alexandriei se află insula Pharos, al cărei cot îngust se întinde spre oraș, fiind înconjurat de o mare puțin adâncă la țărm, cu ape joase în multe locuri, astfel încât vuietul răsunător al valurilor se potolește până atinge plaja. **36** Socotind că din toate împrejurimile acesta era locul cel mai potrivit pentru a-și afla liniștea și singurătatea și pentru ca sufletul solitar să intre în comuniune (*homilesai*) cu Legea, [traducătorii] s-au instalat pe insulă și, luând Cărțile Sfinte, și-au îndreptat, cu ele, mâinile spre cer, rugându-se lui Dumnezeu să-i ajute să nu dea greș în încercarea lor. Iar El le ascultă rugăciunea, ca mare parte, ba chiar întregul neam omenesc, să se poată folosi, pentru a-și îndrepta viața, de aceste rânduieli înțelepte și desăvârșite.

37 Retrăgându-se așadar într-un loc ferit, neavând pe nimeni altcineva în preajmă decât elementele naturii (pământ, apă, aer, cer) despre care urmau să „hierofantizeze" la începutul Cărții Genezei – căci Legile încep cu facerea lumii – ca stăpâniți de un spirit divin, ei prind a profeți, nu fiecare cu vorbele sale, ci toți

cu aceleași cuvinte și expresii, ca și cum în urechile tuturora ar fi răsunat glasul unui sufleur nevăzut. Și, cu toate acestea, cine nu știe că orice limbă 38 – și mai cu seamă cea greacă – are belșug de cuvinte și că aceeași idee poate fi exprimată în mai multe feluri, prin schimbarea termenilor și prin parafrază, potrivind când un cuvânt, când altul. Ceea ce, se spune, nu s-a întâmplat cu Legea noastră, ci, pentru aceeași idee (*eis tauton*), sensurile proprii ale cuvintelor grecești s-au potrivit cu sensurile proprii ale cuvintelor chaldeene, acordându-se perfect cu lucrurile exprimate. 39 Așa cum, cred eu, în geometrie și în dialectică, noțiunile nu suportă un vălmășag de interpretări, ci aceea stabilită de la bun început rămâne neschimbată, tot astfel, pare-se, și acești [traducători] au găsit cuvintele potrivite cu realitățile exprimate, singurele și cele mai în măsură să le redea cu o claritate desăvârșită. 40 Și iată dovada cea mai evidentă: dacă niște chaldeeni care au învățat limba greacă sau grecii care au învățat-o pe cea chaldeeană citesc cele două scrieri – cea chaldeeană și cea tradusă în greacă – ei rămân muți de admirație și li se închină amândurora, cinstindu-le ca pe niște surori sau mai degrabă ca pe una și aceeași scriere în conținut și în formă; iar pe traducători nu-i numesc astfel, ci hierofanți și profeți, pe ei, cărora, datorită judecății fără pată, le-a fost dat să înainteze împreună cu duhul preacurat al lui Moise.

41 De aceea, până în zilele noastre, în fiecare an au loc o sărbătoare și o adunare solemnă pe insula Pharos către care se îmbarcă nu numai evrei, ci și o mulțime de alți oameni, spre a cinsti locul unde traducerea a ieșit la lumină și spre a-i mulțumi lui Dumnezeu pentru această străveche binefacere, rămasă mereu tânără. 42 După ce înalță rugi și aduc mulțumiri, unii își întind corturile pe plajă, alții se întind direct pe nisip, sub cerul liber, și ospătează împreună cu rudele și cu prietenii, socotind acest promontoriu mai somptuos decât palatele regești. 43 Iată cât de invidiate și râvnite se arată Legile, deopotrivă în ochii oamenilor de rând și ai conducătorilor; iar aceasta când, de multă vreme, neamul nostru nu mai este deloc prosper; firesc ar fi ca ceea ce-i legat de un neam aflat nu tocmai la apogeul puterii sale să rămână oarecum în umbră. 44 Dar, dacă s-ar deschide o zare mai luminoasă, cu adevărat s-ar vedea o mare schimbare! Căci eu cred că, părăsindu-și obiceiurile proprii și luându-și rămas bun de la strămoși, toți s-ar converti la Legea noastră. Legile, strălucind împreună cu poporul [evreu] într-o soartă înfloritoare, vor umbri toate celelalte [neamuri], precum soarele, răsărind, umbrește stelele. (traducere de Smaranda Bădiliță)

Conținutul Septuagintei

Septuaginta cuprinde trei tipuri de texte, în raport cu canonul Bibliei ebraice:

1) cărțile Bibliei iudaice traduse în greacă cu variante, omisiuni și adăugiri (mai ales în Ester și Daniel);

2) cărţi ce nu aparţin Bibliei iudaice (dar care presupun un original ebraic sau aramaic) şi care sunt în canonul creştin (cele numite îndeobşte „deuterocanonice”);
3) cărţi apocrife: deşi citate de Părinţii Bisericii, ele n-au fost primite în canonul oficial.

Precizăm că, spre deosebire de tradiţia iudaică, unde cărţile Pentateuhului sunt numite după primul cuvânt cu care începe fiecare, traducătorii Bibliei în greacă au dat titluri reprezentative, adică legate de conţinutul narativ al fiecărui text.

Septuaginta, devenită Biblie „oficială” a Bisericilor ortodoxe, cuprinde cincizeci şi trei de cărţi (unele suplimente) în ordinea următoare, după ediţia lui Alfred Rahlfs:

1. *Legislaţie şi istorie*

Geneza
Exodul
Leviticul
Numerii
Deuteronomul
Iisus/Iosua
Judecătorii
Ruth
Cele patru cărţi ale Regilor: I şi II=Samuel; III şi IV=Regi
Paralipomene I,II (Cronicile)
Ezdra I
Ezdra II (Ezdra, Neemia)
Ester
Iudit
Tobit
Macabei I,II,III,IV

2. *Poeţi şi profeţi*

Psalmii
Odele
Proverbele lui Solomon
Ecleziastul
Cântarea Cântărilor

Iov
Înțelepciunea lui Solomon
Înțelepciunea lui Sirah
Psalmii lui Solomon
Cei doisprezece Profeți Mici (*Dodeka-propheton*) în ordinea următoare: Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdia, Iona, Naum, Habacuc, Sofonia, Ageu, Zaharia, Malachia
Isaia
Ieremia
Baruch
Plângerile
Scrisoarea lui Ieremia
Iezechiel
Suzana
Daniel
Bel și Dragonul

Cristian Bădiliță

O traducere provenită din iudaism

Vechimea coloniei evreiești din Alexandria, revendicată de Flavius Iosephus, este confirmată de inscripții funerare din necropola de la El-Ibrahioniyeh, datând de pe vremea lui Ptolemeu I Soter (305-282) și a fiului său, Ptolemeu al II-lea Philadelphul (289-246). Trei sunt în aramaică, celelalte în greacă. Într-adevăr, comunitatea evreiască, așa cum o dovedesc și papirii, devenise elenofonă, ebraica fiind pentru ea o limbă moartă. Membrii ei erau răspândiți în Egipt, dar numărul lor și gradul de aculturație erau semnificative la Alexandria, important lăcaș al culturii grecești: în jur de 180.000 dintr-un total de 300.000, cu tot cu *chora* („teren cultivabil din jurul orașului"), cifră raportată la o populație globală a Egiptului de vreo 8 milioane, potrivit unei estimări preluate de J. Mélèse-Modrzejewski. Integrarea lor pare să fi fost bună; același lucru se poate spune și despre gradul lor de trăire religioasă: lângă Alexandria, la Schedia și la Krokodilopolis, în Fayum, au fost găsite două dedicații sinagogale din secolul al III-lea î.H., iar Philon va vorbi adesea despre locurile de rugăciune (*proseuche)* și de

învățătură (*didascalia*) reprezentate de sinagogi la Alexandria (*Contra lui Flaccus* 41,45, *cf. Viața lui Moise* II,216).

Dacă ar fi să dăm crezare *Scrisorii lui Aristeas* și *Vieții lui Moise*, scrise de Philon, potrivit consensului stabilit între cercetători, traducerea primelor cinci cărți ale Bibliei noastre (Pentateuhul) a fost înfăptuită la Alexandria, sub Ptolemeu al II-lea Philadelphul. Faptul că traducătorii ar fi fost trimiși în misiune din Palestina, precum și răstimpul și împrejurările, cu adevărat miraculoase, ale traducerii ni se par puțin plauzibile. Cercetătorii se întreabă care sunt motivele realizării ei? Mai mulți savanți dau crezare vechilor mărturii și evocă o inițiativă regală, din rațiuni juridice.[2] Dar au fost invocate și motive liturgice[3] sau educative[4], ba chiar de „prozelitism": oare Philon nu evocă atracția exercitată asupra păgânilor de sărbătoarea ce aniversează încheierea traducerii Bibliei și propriile-i speranțe de convertire a neamurilor? Poate că traducerea a răspuns unui dublu curent, venit din partea puterii regale și a comunității evreiești. Numai acestui prim bloc de traducere ar trebui, în mod riguros, să-i rezervăm numele de Septuaginta, operă dusă la bun sfârșit, potrivit legendei, de șaptezeci și doi sau șaptezeci de traducători.

Dar, de fapt, traducerea în greacă a cărților biblice a continuat până în epoca creștină. Se pare că în jurul anului 125 d.H., Aquila, un prozelit evreu, a tradus literal Ecleziastul. Nici Alexandria n-a fost singurul centru de traducere. În Palestina s-au tradus, cred cercetătorii moderni, Ruth, Ester, Cântarea Cântărilor, Plângerile, prima carte a Macabeilor. Potrivit prefeței Ecleziasticului, un evreu alexandrin originar din Palestina a tradus, după 132 d.H., opera redactată de străbunicul său, Ben Sirah, către 180 î.H. În sfârșit, caracterul traducerilor este foarte variabil, când literal, când liber.

Această versiune greacă e transmisă de documente importante – papiri iudaici, apoi creștini, manuscrise unciale (*Alexandrinus*, *Vaticanus*, *Sinaiticus*), manuscrise în minuscule, mai recente. Martorii indirecți sunt, la rândul lor, prețioși: Philon, Flavius Iosephus, Noul Testament și Părinții Bisericii.

---

2. J. Mélèse-Modrzejewski, „Une loi pour les Juifs d'Egypte", in *Les Juifs d'Egypte*, Paris, 1991, pp. 84-101.

3. H. St. Thackeray, *The Septuagint and Jewish Worship*, Londra, 1921.

4. S. Brock, „The Phenomenon of Biblical Translation in Antiquity", in *Studies in the Septuagint*, New-York, 1974, pp. 41-571.

Moșteniri creștine

Cunoscută și apreciată în cercurile evreiești elenofone până la sfârșitul secolului I d.H., această versiune a exercitat o influență majoră abia în mediul creștin, devenind Biblia Bisericii. Pe de altă parte, Septuaginta s-a aflat la originea a numeroase „versiuni-fiice" în Orient și în Occident. Se cunosc versiuni siriace, copte, etiopiene, armene, o versiune georgiană, plecând de la cea armeană, versiuni arabe, o versiune gotică, o alta în slavonă. Chiar și în Occident, Septuaginta a fost tradusă de „vechile latine" (primele traduceri în latină ale Bibliei), a căror versiune africană, folosită de Sfântul Ciprian, ne este cunoscută începând cu anul 250.

Cu toate acestea, Vulgata lui Ieronim (419 d.H.), urmărind acea *veritas hebraica*, va înlocui, începând cu secolul al VII-lea, „vechile latine" și va deveni textul de referință în Occident. Dar încă din secolul al XVI-lea, înainte și după Conciliul de la Trento, care reafirmă autoritatea Vulgatei (1546), edițiile savante ale Septuagintei se succedă, precum Poliglota Cardinalului Cisneros (1514-1521), Biblia Sixtină (1586), Poliglota lui Walton (1657), precedând lucrările erudite din secolul al XVIII-lea (1798, Holmes-Parson), ce au constituit preludiul marilor proiecte moderne, precum ediția critică de la Göttingen, în curs de realizare.

Începând cu secolul al XIX-lea, studiile privind Septuaginta, textul ei, limba (cunoscută mai bine după descoperirea papirilor în limba „comună"), procedeele de traducere, temele și influența ei s-au înmulțit în toate țările, fiind însoțite de bibliografii mereu aduse la zi (*cf.* S. Broch *et al.*, 1973; C. Dogniez, 1995).

LXX înseamnă, mai întâi de toate, un „canon" mai bogat: Ezdra 1, Macabei 1-4, Sirah, Iudit, Tobit, Înțelepciunea lui Solomon, Baruch și Scrisoarea lui Ieremia nu au fost păstrate în canonul iudaic. Mai mult, există adaosuri importante la mai multe cărți canonice, ca de pildă în Ester și în Daniel (Cântarea celor trei tineri, Suzana, Bel și Dragonul).

Omniprezentă în viața creștină – în liturgie, cateheză, predică, exegeză – limba Septuagintei a oferit baze lexicografice pentru greaca creștinilor, fie că e vorba de transcrieri („heruvimi", „mană", „sabat", „Paști" etc.), fie de traduceri („paradis", „psalmi", „acedia" depresivă a ascetului, „isihia" etc.).

Cuvintele alese de traducătorii aculturați, reprezentând deja încercări de exegeză, au sprijinit interpretările ulterioare ale Părinților Bisericii. De pildă, echivalența între *YHWH-'Adhōnāy* și *kyrios*, „Domnul", între Elohim

şi *theos*, „Dumnezeu”, va constitui fundamentul speculaţiilor lui Philon şi al înfloririi lor la Părinţii alexandrini şi capadocieni cu privire la Dumnezeul „creator”, *theos*, şi „stăpân al providenţei”, *kyrios*. Evocarea pământului „nevăzut şi neorânduit”, traducând pe *tohū-wā-bohū* din Gen. 1,2, va îndrepta cu gândul pe cititorii evrei şi creştini spre materia informă. Omul făcut „după chip şi asemănare” din Gen. 1,26-27 va reaminti tematica platoniciană a modelului şi a imaginii, a asimilării cu Dumnezeu, cu prilejul speculaţiilor în jurul lui Hristos, imagine a Tatălui, model pentru om încă de la creaţie. „Sunt cel ce este”, traducere a Ex. 3,14: „Sunt cel ce sunt”, va avea rezonanţe pentru o întreagă tradiţie a teologiei mistice.

Opţiunile filologice, exegetice şi teologice ale Septuagintei au fost luate în considerare cu mare atenţie de către cititorii creştini. Din Septuaginta se trage tema lui Hristos-Mesia, terminologia sa, mărturiile biblice tradiţionale, accentuate uneori de către traducătorii greci. În Gen. 3,15, textul masoretic pune în gura lui YHWH, care i se adresează şarpelui, următoarele cuvinte: „Voi pune duşmănie între tine şi femeie, între seminţia ta şi seminţia ei. El îţi va pândi capul, iar tu îi vei pândi călcâiul.” Textul grecesc, care foloseşte un neutru, *sperma*, pentru „neam/seminţie”, continuă cu un pronume de persoana a III-a, *autos*: „*El* îţi va pândi capul, iar tu îi vei pândi călcâiul”, precizând astfel un anunţ mai personal al figurii mesianice. De asemenea, speranţa eshatologică e mai accentuată uneori în greacă. Psalmul 87,5, în ebraică, vorbeşte despre un om izolat sau alungat între morţi, în culmea deznădejdii. Din acest psalm, care ne-ar vorbi de Hristos coborât în Infern, liturgia reţine expresia greacă triumfătoare „liber între morţi”.

Această prezenţă liturgică, mai ales a Psalmilor şi a textelor profetice, a oferit modele literare pentru creaţia poetică a Bisericii, modele de a căror influenţă nu ne dăm încă bine seama.

Primirea, respingerea şi recuperarea în mediile iudaice

În mediile iudaice, primirea traducerii greceşti a Pentateuhului a fost la început entuziastă, cel puţin la Alexandria. *Scrisoarea lui Aristeas* îi laudă exactitudinea riguroasă; Philon, în a sa *Viaţă a lui Moise*, îi subliniază caracterul inspirat şi îşi întemeiază pe ea opera exegetică, comentând anumite pasaje. Flavius Iosephus, în *Antichităţi iudaice*, evocă gloriosul precedent al traducerii Pentateuhului, pentru a-şi justifica în prefaţă dorinţa de a face cunoscută străinilor istoria Israelului. Iar în cartea a XII-a, povesteşte el însuşi, rescriind *Scrisoarea lui Aristeas*, cum Ptolemeu Philadelphul a

ordonat să fie tradusă în greacă Legea evreilor. Papiri găsiţi în regiunea Fayum atestă răspândirea ei în Egipt, aşa cum fragmente găsite la Qumran şi la Nahal Hever o atestă în Palestina. Anumite pasaje rabinice par să încline către o receptare favorabilă. Astfel, marele *Midraş al Genezei*, referindu-se la Gen. 9,27: „Şi Iaphet va locui în corturile lui Sem", îl citează pe Bar Qappara (aprox. 200): „Cuvintele Torei să fie pronunţate în limba lui Iaphet (în greacă) în corturile lui Sem (printre evrei)." Iar Rabbi Yudan (aprox. 300) adaugă: „Astfel vedem că (principiul) traducerii îşi află temeiul în Tora."

Cu toate acestea, foarte curând, au fost efectuate revizuiri ale Septuagintei (Pentateuhul şi cărţile următoare), în scopul de a obţine o mai mare conformitate cu textul ebraic în curs de normalizare, ca, de pildă, la începutul erei noastre, în Palestina, revizuirea numită *kaige* (deoarece cuvântul ebraic *gam*, „de asemenea", este sistematic redat prin această particulă greacă). Către 130 d.H., tot în Palestina, Aquila, un prozelit, discipol al lui Rabbi Akiba, dă o versiune literală a Bibliei, în greacă, care, fiind „cvasiautorizată", va cunoaşte o importantă difuzare. Fragmente din ea se găsesc în Egipt, în Genizah (depozitul) sinagogii din Cairo, în regiunea Fayum. În secolul al VI-lea, Novella 146 a împăratului Iustinian prescrie că ea va putea fi citită în sinagogi.

Reticenţele lingvistice faţă de Septuaginta erau legate de reticenţe religioase. Majoritatea citatelor biblice ale Noului Testament plecau de la textul Septuagintei, urmărind să dovedească faptul că Iisus era într-adevăr Unsul, Mesia vestit de Scriptură. În polemica dintre evrei şi creştini este bine marcată neîncrederea evreilor faţă de Septuaginta, preferinţa lor pentru versiunile mai apropiate de ebraică. În *Dialogul cu Trifon* al Sfântului Iustin († 165), se observă cum interpretarea unui anumit verset din Septuaginta, prezenţa unui pasaj mesianic în exemplarele Bisericii, absenţa lui, spune Iustin, din cele ale sinagogii, stârneşte opoziţia rabinului Trifon şi a alor săi faţă de Septuaginta, ca fiind tendenţioasă în ochii lor. Astfel, pentru Isaia 7,14: „Voi şi învăţaţii voştri aţi pretins că în profeţia lui Isaia nu se spune: «Iată, fecioara (*parthenos*) va zămisli», ci «Iată, tânăra (*neanis* în traducerea lui Aquila) va zămisli şi va naşte un fiu»" (*Dial.* 43; 67-68; 71; 84). De asemenea, Trifon protestează împotriva acuzaţiilor lui Iustin care le reproşează evreilor faptul că ar fi scos din Scriptura lor anumite pasaje, precum în Psalmul 95, versetul 10: „Domnul a împărăţit de pe lemnul (crucii)" (*Dial.* 72-73).

S-a observat, de altminteri, faptul că listele de modificări – reale sau imaginare – aduse de Septuaginta Legii (*cf.*, de ex., *Talmudul de la Babilon*, *Megilla* 9 a) conţin mai multe referinţe la pasaje cu interpretări controversate, ca pentru Gen. 1,26: „*Să facem* omul după chipul nostru..." în care creştinii vedeau un îndemn adresat Cuvântului, evreii, îngerilor, potrivit lui Philon, sie însuşi sau elementelor, după mărturia lui Iustin (*Dial.* 62).

Devenită Vechiul Testament al creştinilor, Septuaginta a fost respinsă de către evrei în favoarea versiunii autorizate a lui Aquila şi, pe măsură ce se afirma textul ebraic normalizat (Massora, între sec. al VI-lea şi al X-lea), în favoarea ebraicii, limbă sacră. *Sefer Tora* I, 8 (sec. al III-lea) afirmă: „Scripturile nu trebuie să fie scrise în greacă. Şaptezeci de învăţaţi din vechime au scris Tora în greacă pentru regele Ptolemeu şi acea zi a fost la fel de blestemată pentru Israel precum cea în care a fost făurit viţelul de aur, pentru că Tora nu putea fi tradusă întocmai."

Monique Alexandre şi Olivier Munnich

„Grecitatea" şi buna „lizibilitate" a Septuagintei

Traducătorii Septuagintei aveau la dispoziţie o limbă greacă aptă să fie utilizată pentru o traducere. Într-adevăr, înainte de reacţia aticizantă de la începutul Imperiului Roman, literatura greacă putea fi citită în tot felul de variante lingvistice, fără ca un mod anume de exprimare să se impună ca referinţă obligatorie. Era o limbă deschisă, de o mare diversitate, mai puţin rigidă, în ce priveşte morfologia şi sintaxa, decât ne spun gramaticile noastre şcolare şi studiile asupra limbii oratorilor antici. Limba „comună" a perioadei elenistice se mai bucură încă de această supleţe. Întinzându-se pe mai multe spaţii geografice şi straturi sociale, ea poate adopta întorsături dialectale, expresii ale limbii vorbite, întorsături populare. Epoca de mari mişcări militare din timpul succesorilor lui Alexandru a favorizat împrumuturi tehnice din dialectele ţărilor străbătute de acesta. Înscriindu-se în continuitatea formării cuvintelor în greacă, *koiné* dispune de mijloace de sufixare şi mai cu seamă de prefixare care facilitează crearea de cuvinte noi, uşor de înţeles plecând de la cele vechi. În plus, greaca are o lungă tradiţie de utilizări metaforice care o fac aptă să imite limbajul plin de imagini al Bibliei. Pe scurt, greaca de care dispun traducătorii noştri **este o limbă**

nefixată, capabilă să se adapteze şi să inoveze. Opţiunea pentru o modalitate de traducere urmând îndeaproape textul ebraic, posibilitatea de a folosi o limbă suplă şi bogată, în sfârşit, inteligenţa traducătorilor, iată tot atâţia factori care se combină pentru a da un text uşor şi chiar plăcut la citit.

Calitatea „frazelor" rezultă din literalitatea versiunii; ele se lipesc peste fraza ebraică: adesea, acelaşi număr de cuvinte, în aceeaşi ordine, într-o identitate ritmică aproape perfectă. Textul ebraic n-a fost transformat în lungi perioade *à la mode grecque*! Septuaginta are propriul ei stil, care este stilul „biblic" trecut în greacă. Fie că e vorba de stilul narativ, legislativ, istoric, sapienţial sau chiar poetic, versiunea greacă, chiar dacă pierde sonorităţile, nu denaturează, în schimb, genurile literare ale cărţilor biblice. Fără a fi sistematic ebraizantă, sintaxa ei nu se îndepărtează de model decât pentru a asigura lizibilitatea frazei greceşti. Numărul de semitisme care se întâlnesc în ea şi care, se spunea la un moment dat, jena lectura, se micşorează pe măsură ce cunoaştem mai bine textele din acea perioadă. Septuaginta se citeşte aproape la fel de uşor ca o scrisoare particulară descoperită pe un papirus.

Cea mai mare dificultate pare a fi lexicul ei: fără îndoială, nu există echivalenţe uşor de folosit între cele două limbi. Dar, în cele mai multe cazuri, acordurile între ele sunt mai numeroase decât credem. De-a lungul anilor pe care i-am petrecut pregătind adnotarea primelor volume ale *Bibliei de la Alexandria* am recoltat multe exemple de traduceri excelente, de „găselniţe" lexicale remarcabile. De pildă, greaca este la fel de bogată ca şi ebraica pentru tot câmpul noţional al relaţiilor dramatice dintre popor şi Domnul său, relaţii marcate de revoltele poporului, de iritarea pe care i-o provoacă lui Dumnezeu, de ameninţările cu flageluri şi ruină pe care această iritare le aduce cu sine. De asemenea, greaca este prevăzută cu un lexic bogat pentru descrierea nenorocirilor poporului în faţa păgânilor, popor batjocorit, dat de ruşine şi persecutat. Cuvintele rare în ebraică şi realmente specifice civilizaţiei ebraice sunt redate în greacă prin aşa-zisele clarificări, sau chiar cu ajutorul unor neologisme ce pot fi înţelese. De pildă, misterioasele Urim şi Tummim sunt redate prin „dezvăluire", *delosis*, şi prin „adevăr", *aletheia*.

Marguerite Harl

Septuaginta şi Textul Masoretic[5]

Dacă cineva compară textul Septuagintei cu Biblia ebraică (textul masoretic), observă îndată că între ele există o serie de diferenţe. Se ştie că în cartea grecească sunt câteva cărţi care nu apar în cea ebraică: Tobit, Iudit, 1,2,3 şi 4 Macabei, Baruh, Sirah, Înţelepciunea lui Solomon etc., iar cărţile Daniel şi Ester au în greceşte câteva suplimente şi „plusuri", în general rugăciuni puse în gura personajelor „pozitive". Problema complexă a canonului biblic a fost deja amintită. Chiar în interiorul cărţilor care îşi corespund, există deosebiri. Câteva exemple: în Exod, construirea sanctuarului este relatată mai pe scurt în greceşte, iar ordinea detaliilor diferă (36,8-34). În Deuteronom, „Cântarea lui Moise" (cap. 32) are în LXX câteva versete care nu apar în TM, dar câteva dintre ele apar într-unul din manuscrisele de la Qumran. În Iis. Nav. (Iosua) 20, LXX nu are versetele despre instituirea cetăţilor de scăpare (4-6). În 1Regi (= TM 1Samuel) „Cântarea Anei" din LXX are, la versetul 10, 6 stihuri care nu există în TM, în schimb istoria despre Goliat are în greceşte cu 50 de versete mai puţin decât în ebraică. 3Regi (= TM 1Regi) are două rezumate ale domniei lui Solomon (35a-o; 46a-l), precum şi o cântare despre închinarea Templului (8,53), inexistente în Biblia ebraică; de asemenea, relatarea modului în care Ieroboam a ajuns rege în Israel prezintă, în greacă, două variante, relativ contradictorii (cap. 12). Listele de nume de persoane ori de toponime coincid rareori. Numerotarea Psalmilor în LXX diferă de cea ebraică, între Psalmii 9 şi 147, iar titlurile lor în LXX sunt mai numeroase şi mai dezvoltate. Cartea lui Iov e sensibil mai scurtă în greacă. Ordinea profeţilor mici e diferită. În Ieremia, mesajele împotriva neamurilor au situări diferite (după 25,13 în LXX, între 46 şi 51 în TM) etc.[6]

---

5. *Cf.* M. Harl, „Introduction", in *La Bible d'Alexandrie. La Genèse*, Paris, Cerf, 1986. G. Dorival, M. Harl, O. Munnich, *La Bible grecque des Septante. Du Judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Cerf/Éd. C.N.R.S., 1994, mai ales cap. IV, „Le texte de la Septante: IV. Écarts principaux entre la Septante et le texte massorétique", (pp. 173-181, O. Munnich), cap. V, „Les divergences entre la Septante et le texte massorétique" (pp. 201-222, M. Harl). J.-M. Auwers, „Le Pentateuque d'Alexandrie et le texte massorétique: enjeux d'une confrontation", in *La Bible des Septante. Le Pentateuque d'Alexandrie*, texte grec et trad., sous la direction de C. Dogniez et M. Harl, Paris, Cerf, 2001, pp. 60-66.

6. Cele mai importante diferenţe de detaliu vor fi semnalate în notele la text.

Încercarea de a explica diferențele se lovește de faptul că situația celor două texte, LXX și TM, așa cum au ajuns până la noi, este asimetrică. Se știe că pentru nici un text din vechime nu s-a păstrat manuscrisul autorului. Distanța dintre acesta și cel mai vechi manuscris păstrat este de secole. Cele mai vechi manuscrise relativ complete ale Septuagintei (*Vaticanus* și *Sinaiticus*) datează din sec. al IV-lea d.H. Textul ebraic are însă o istorie specială.

Multă vreme, evreii nu au notat decât consoanele. Structura limbii, în care rădăcinile sunt formate în general din trei consoane între care „șerpuiesc" vocalele care „fac" morfologia, sugerează ușor pronunțarea, atâta timp cât limba e vorbită. Problemele au început să apară după ce ebraica a ajuns să fie înlocuită în uzul curent de aramaică. Pentru călăuzirea lecturii, scribii s-au folosit întâi de patru semne consonantice care sugerau ce vocale (lungi) trebuie citite. Acestea se numesc tradițional *matres lectionis*, iar scrierea cu ajutorul lor, *scriptio plena*. Este cea folosită curent în manuscrisele găsite în pustiul Iudeii, pentru că ele reprezintă epoca în care ebraica dispare din uzul curent. Și această scriere poate da naștere la ambiguități. La capătul unei evoluții îndelungate, în școlile rabinice s-a ajuns la un sistem sofisticat de puncte și liniuțe care, așezate deasupra sau dedesubtul consoanelor, arată timbrul și cantitatea vocalelor, silabele accentuate, iar altele constituie semne de punctuație și de cantilație. Textele biblice astfel vocalizate erau însoțite și de indicații suplimentare, privitoare la pronunția sau interpretarea corectă, indicații notate printre coloane, deasupra sau dedesubtul lor, sau la sfârșitul fiecărei cărți. Ansamblul acestor indicații poartă numele de *masora*, care ar însemna „tradiție, transmitere", iar învățații care au transmis astfel pronunția tradițională poartă numele de *masoreți*. Principalele școli de masoreți au fost în Babilon (aceasta dispare către secolul al XI-lea d.H. și a fost uitată până la o serie de descoperiri, senzaționale la vremea lor, făcute într-o veche sinagogă din Cairo) și pe teritoriul palestinian, la Tiberiada. Epoca de maximă înflorire a acesteia din urmă a fost între secolele VII și X, iar sistemul ei este cel utilizat până astăzi. După realizarea unor manuscrise cât mai „perfecte", învățații rabini le-au distrus pe cele mai vechi, scrise cu mai puțină rigoare. De aceea, cele mai vechi manuscrise păstrate, care au constituit timp de secole textul recept al Bibliei ebraice, sunt de-abia din secolele IX-X. Cel mai vechi este ms. de la Cairo, datat precis după colofon în 896: el cuprinde numai cărțile „profeților anteriori" (Iosua – 2Regi) și ale „profeților posteriori" (Isaia –Malahia). Cel mai vechi ms. complet era

Codicele de la Alep, între 910 şi 930, care, din păcate, în urma unui incendiu din 1947, a rămas cu 294 de foi din 380; singurul ms. actualmente complet al textului masoretic este *Codicele de la Sankt Petersburg*, din 1008-1009. Mare a fost bucuria savanţilor când, în anul 1902, a fost dobândit în Egipt un papirus (Nash) pe care unii îl datează din sec. I-II d.H., iar alţii îl împing chiar până în epoca Macabeilor (sec. al II-lea î.H.). Cât de fragmentare sunt aceste preţioase descoperiri din Egipt se poate vedea şi din conţinutul acestuia: Decalogul (Ex. 20,1-17), o parte din Deut. 5,6-21 şi textul *Šᵉma' Yiśra'ēl* (Deut. 6,4-9).

În afară de textul masoretic, există şi martori pentru tradiţii paralele – de pildă, celebrul şi până nu demult misteriosul „Pentateuh samaritean", precum şi textele descoperite într-o serie de peşteri din pustiul Iudeii începând cu 1947: manuscrise în ebraică şi aramaică, precum şi câteva fragmente în greacă. Aceste texte sunt de trei tipuri: veterotestamentare, apocrife şi documente proprii comunităţii de la Qumran (presupunând că avem de a face cu o comunitate locală, ipoteză tot mai serios contestată în ultima vreme). Interesează aici scrierile biblice. Sunt reprezentate toate cărţile, fie şi numai prin câteva fragmente, în afară de Ester, unele chiar în mai multe exemplare, ca Deut., Lev., Ps. şi Is. (acesta din urmă păstrat în două suluri, dintre care unul aproape complet). S-au găsit şi fragmente din cărţile deuterocanonice, cunoscute până atunci doar în greceşte: din Tobit, în ebraică şi aramaică, din Sirah, în ebraică, şi Scrisoarea lui Ieremia, în greacă. Câştigul pentru studiile biblice este important din mai multe puncte de vedere. Datând dinaintea stabilirii canonului ebraic şi cu mult înainte de amintita activitate a masoreţilor, documentele biblice de la Qumran şi din celelalte situri din pustiul Iudeii arată că, anterior stabilirii textului oficial, au existat mai multe tradiţii care, deşi identice în esenţă, prezentau o anume varietate. De fapt, se confirmă ceea ce presupuseseră deja cercetătorii examinând raportul dintre TM şi LXX. Ar fi existat o tradiţie palestiniană, una de origine babiloniană şi alta alexandrină. Uneori variantele pot arunca o lumină asupra unor pasaje dificile din textul masoretic. Dar câştigul cel mai mare este, poate, confirmarea acestuia: privind mai ales textul lui Isaia, faptul că un manuscris cu cca o mie de ani anterior celor mai vechi disponibile până atunci le confirmă esenţialmente, cu mici deosebiri ce ţin mai mult de limbajul poetic şi nu modifică întru nimic mesajul teologic, constituie o garanţie de încredere asupra întregii Biblii ebraice. Rezultatele studierii mulţimii de manuscrise conturează totuşi imaginea unui pluralism textual

care sugerează existența unor tradiții multiple încă de la origine. Traducătorii Septuagintei vor fi avut deci în față un text ebraic ce prezenta diferențe față de ceea ce avea să devină mai târziu TM.

De altfel, și LXX, o dată alcătuită, a suferit mai multe remanieri: deja în lumea iudaică au existat câteva revizuiri, pentru o mai mare conformitate cu ebraica; creștinii, la rândul lor, încearcă să stabilească un text mai unitar. Avem, astfel, recensiunile lui Origen și Lucian. Chiar și așa, există asemenea diferențe între manuscrisele grecești de bază la Iis. Nav. (Iosua), Judecători, Tobit, încât editorii le pun separat în pagină.

Deoarece nu cunoaștem exact nici starea textului ebraic tradus de „cei șaptezeci", nici starea primară a traducerii acestora, științifică este deci constatarea obiectivă a diferențelor, fără a vorbi de „greșeli" sau de „manipulări" într-o parte sau alta. Încercarea de a explica divergențele nu se poate face decât cu multă prudență și duce doar la ipoteze.

Cercetătorii au stabilit, astfel, o tipologie a divergențelor, după motivele lor verosimile:

1. Chiar dacă TM este esențialmente fidel tradiției textuale mai vechi, fapt sugerat și de descoperirile de la Qumran, nu e mai puțin adevărat că LXX este un martor al textului ebraic mai vechi decât orice manuscris ebraic și merită o prezumție de autenticitate. Nu este însă ușor de apreciat cu privire la fiecare divergență luată în parte, dacă ea reflectă suportul ebraic al „celor 70" sau se explică în alt chip. O garanție pentru prima ipoteză poate fi oferită de acordul cu fragmentele corespunzătoare din pustiul Iudeii sau cu Targum-urile. De pildă, dintre cele șase stihuri ale Cântării lui Moise pe care LXX le are în plus față de TM (Deut. 32,43), o parte sunt atestate într-un text de la Qumran. Tot în Deuteronom, celebrul *Š*ᵉ*ma' Yisra'ēl* este precedat în LXX de versetul din 4,45, care acolo introduce Decalogul; acesta nu apare în TM, dar este confirmat de papirusul ebr. Nash (sec. al II-lea î.H.). Fragmentul 4QJer^{b} susține presupunerea că forma cărții lui Ieremia așa cum apare în LXX, sensibil mai scurtă decât TM, se bazează pe un substrat diferit de acesta.[7]

Există în LXX diferite moduri de raportare la corecturile cu intenție teologică din textul ebraic. De ex. în 1Samuel (= LXX 1Rg.) 3,13, TM spune că fiii lui Eli „*îi* huleau" (... *lāhem*), pe când LXX spune că „îl huleau *pe Dumnezeu*"; acesta trebuie să fie forma originară, pe când ebr. a înlocuit

7. Alte exemple, deosebit de interesante, vor fi semnalate în notele la pasajele respective.

'Elohīm cu un pronume asemănător ca sonoritate, după principiul ce avea să fie formulat de rabbi Yohanan: e preferabil să elimini o literă din text decât să riști o profanare a Numelui. Alteori textul grec concordă cu pronunția teologizantă ebraică, diferită de textul scris: cel mai cunoscut exemplu este redarea tetragramei sacre YHWH cu Κύριος, care echivalează pronunția tradițională *'Adhōnāy*. Același tip de explicație pentru echivalarea numelui Baal cu αἰσχύνη, pentru că se citea, cu voită deraiere lexicală, *boșeth*, „rușine".

2. Alte divergențe se pot datora unor dificultăți de lectură și înțelegere a modelului ebraic. De ex. în Am. 1,6, unde TM are „deportare masivă (*ș^{e}lēmāh*)", LXX vorbește despre „deportarea lui Solomon", citind *ș^{e}lōmōh*; de asemenea, în Am. 4,13, față de TM „cel care dezvăluie oamenilor planul său (*mah-śēḥō*)", LXX a citit *mașiḥō*, „pe unsul său".[8] Uneori apar „traduceri de perplexitate", pentru cuvinte ebraice rare, cărora „cei 70" nu le-au înțeles sensul: astfel, *t^{e}rāphīm* „idoli domestici", apare, în Vaticanus, echivalat cu un cuvânt grecesc care sună asemănător, θεραπεῖαν (1Rg. 15,23).

3. Unele divergențe se explică prin dorința traducătorilor de a da un text clar și inteligibil de pe poziția cititorului: apar astfel adaptări, actualizări, explicații.[9] Expresii idiomatice prea specifice sunt echivalate după sens: Ex. 6,12 „a fi netăiat împrejur la buze" este în LXX „a fi fără de grai". În Deut., 7,22 unde se spune că Domnul îi va alunga treptat pe păgâni din fața evreilor, LXX adaugă „căci altfel pământul va deveni pustiu". Uneori adaosurile își află echivalente la Qumran sau în Targum-uri (ex. în Deut. 11,7, față de „ați văzut lucrarea minunată a lui YHWH pe care a făcut-o", în LXX, la Q și în Targum apare în plus „pentru voi, azi"). Alte adaptări: lăcustele, în TM sunt aduse de „vântul de răsărit" pe când în LXX, de „vântul de miazăzi" (Ex. 10,13), iar „clanurile" sunt numite, în Numerii, „deme". Cele mai importante adaptări rămân însă traducerea numelor divine 'Elohīm și YHWH cu θεός și κύριος (chiar dacă diferențierea se respectă doar parțial). Alteori traducătorul vrea să corecteze ceea ce pare contradictoriu: față de TM „YHWH e sanctuar și piatră de poticnire" (Is. 8,14), LXX are „...sanctuar și NU piatră...".

4. În fine, alte divergențe sunt de natură teologică, reflectând modul în care era înțeles textul biblic în Alexandria secolului al III-lea î.H.[10] Chiar

---

8. Frecventa omisiune în scrierea ebr. a unor finale poate explica divergența din Gen. 26,32, vezi nota *ad loc.*

9. Numite uneori de cercetători „targumisme".

10. „L'AT a mûri à Alexandrie", D. Barthélemy, *in* M. Harl, 1994.

dacă interpretarea în acest sens a uneia sau a alteia dintre divergențe cere multă prudență, ținând seama de istoria îndelungată a ambelor texte, rămâne neîndoielnică importanța Septuagintei. Poate cel mai celebru exemplu este cel din Is. 7,14, unde ebr. *'almāh* „tânără" (care se poate referi atât la o fecioară, cât și la o femeie căsătorită de curând) este tradus cu παρθένος, „fecioară". În același sens mesianic merge și divergența din Num. 24,7, între TM „apa se revarsă din gâleți" și LXX „un om va ieși din sămânța lui", chiar dacă detaliul e greu de explicat. În Is. 11,10, TM are „rădăcina lui Iesse se va ridica stindard pentru popoare, pe ea o vor căuta neamurile", iar LXX – „va fi rădăcina lui Iesse și cel care se ridică (ὁ ἀνιστάμενος) pentru a porunci popoarelor, în el vor nădăjdui neamurile".[11] Trebuie să se țină seama însă de faptul că LXX are și „minusuri" mesianice față de TM: de ex. în Osea 11,1, față de TM „din Egipt l-am chemat pe fiul meu" (citat ca atare în NT), LXX are „...pe fiii lui".[12]

O grijă accentuată pentru corectitudinea teologică poate explica unele precizări sau atenuări. Astfel, în Ex. 24,10-11, față de TM care spune că Moise și bătrânii „l-au văzut pe Dumnezeu", LXX spune că au văzut „locul unde stătea Dumnezeu". Psalmul 17/16 se încheie în TM cu „mă voi sătura când voi vedea la trezire *fața Ta*", pe când LXX are: „...slava Ta".

Adâncirea teologizării sau/și apropierea de lumea filozofiei grecești poate explica înlocuirea unor metafore concrete ca nume divine cu un echivalent abstract. YHWH *Ṣ^e bhā'ōth*, „YHWH al oștirilor", este transferat în majoritatea cazurilor cu κύριος παντοκράτωρ, de două ori cu κύριος τῶν δυνάμεων (2Rg. 6,2; Ps. 22,10) și o singură dată cu κύριος σαβαωθ. *Ṣūr*, „Stânca", metaforă ce abundă mai ales în psalmi, este pur și simplu ignorată, sacrificând chiar paralelismul poetic (e.g. Deut. 32,4; Abac. 1,12) sau înlocuită cu ὁ θεός; la fel și *māgēn*, „Scutul" etc.

Mărturii ale unei aprofundări teologice pot fi considerate și „plusul" din Iov 42,8.10, unde LXX (în acord cu targumul palestinian) spune că Dumnezeu i-a iertat pe cei trei prieteni *de dragul lui Iov* (mijlocitorul!), sau insistența pe noțiunile de sfințenia/iubirea lui Dumnezeu, slujirea adusă lui Dumnezeu, mântuire, credință. De ex. la Is. 33,20, față de TM „Privește Sionul, cetatea sărbătorilor noastre", LXX are „Iată Sionul, cetatea – mântuirea noastră" (valorificarea cetății și a Templului ca spațiu al Prezenței).

11. Alte „plusuri" mesianice în Am. 4,13, 2Rg. 7,12-16 și mai ales 1Par. 17,13, Gen. 3,15; 49,10, Is. 49,6.
12. În același sens, vezi Is. 9,5, Dan. 2,22.

În concluzie, nu ar fi științific să se afirme că, dintre TM și LXX, unul dintre texte ar fi „mai bun" sau „mai prost" decât celălalt. Tendința actuală a cercetătorilor este de a recunoaște două forme de text distincte și de a respecta autonomia fiecăruia în evoluția lui. Existența unor divergențe este explicabilă prin lunga istorie pe care o are în spate fiecare dintre cele două texte, iar studiul acestor deosebiri este valoros pentru critica biblică, pentru istoria iudaismului, a perioadei intertestamentare, pentru mai buna înțelegere a NT, pentru istoria creștinismului primar și a creștinismului antic, mai ales a celui de limbă greacă.

Mai presus de toate, trebuie să fim conștienți că, deși e firesc ca diferențele să atragă atenția și despre ele să se discute mai mult, corespondențele dintre cele două texte constituie majoritatea covârșitoare. Esențialmente, este aceeași Biblie, cu variante ce nu alterează esențialul, ci oferă o „privire binoculară"[13]; în ultimă instanță, aceasta înlesnește apropierea de Cel Nevăzut, Care locuiește în lumina cea neapropiată.

Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu

Septuaginta și Părinții Bisericii

Textul LXX a fost abundent comentat de Părinți, atât în Orient, cât și în Occident, unde Vulgata ieronimiană s-a impus destul de târziu. Dar chiar și Ieronim s-a văzut obligat să pună între paranteze principiul *hebraica veritas* în cazul traducerii Psalmilor, de pildă, carte atât de bine cunoscută după versiunea LXX, mai cu seamă în mediile monastice, încât impunerea unei traduceri realizate după originalul ebraic a fost practic imposibilă. În Orient, textul ebraic – mereu prezent, dar oarecum în subsidiar, ca auxiliar exegetic – a fost citit și folosit abia târziu, către secolul al IV-lea, în mediile „antiohiene", care practicau o interpretare mai literalistă a Bibliei. Autoritatea LXX în creștinismul primelor secole (în Orient până astăzi) nu trebuie demonstrată, ea se impune ca un dat evident: „Părinții Bisericii", notează Marguerite Harl, „care au practicat cateheza, au asigurat transmiterea învățăturii creștine și au predicat, cei care au definit credința și au combătut

13. Auwers, p. 66.

ereziile, acești Părinți ai teologiei creștine au lucrat, cu toții, având Septuaginta și numai Septuaginta ca Vechi Testament."[14]

Despre lectura LXX de către Părinți există deja numeroase studii de specialitate.[15] În cele ce urmează nu ne propunem decât să exemplificăm prin câteva pasaje alese aproape la întâmplare câteva idei majore: Părinții interpretează versiunea LXX, ignorând sau neinteresându-i de cele mai multe ori versiunea ebraică; când LXX diferă de TM, ei interpretează prima variantă (de cele mai multe ori singura pe care o cunosc) scoțând sensuri pe care TM nu le-ar susține; pentru ei, textul LXX reprezintă un tot globalizant, suficient sieși, fiecare fragment intrând însă în rezonanță semantică, tipologică sau hristologică cu alte fragmente. În fine, în ochii lor, chiar și fragmentele „ciudate", incomprehensibile, din LXX au un sens, dacă sunt citite adecvat, adică în cheie spiritualist-alegorică.[16]

Gen. 5,24, după LXX, spune despre Enoh: „Enoh i-a plăcut lui Dumnezeu și n-a mai fost găsit, pentru că Dumnezeu l-a strămutat." Verbul care ne interesează și care a dat naștere unei tradiții eshatologice importante în creștinismul timpuriu este μετέθηκεν, „a strămutat". TM are un verb neutru ca sens: „l-a luat". Spre deosebire de toți ceilalți patriarhi, despre care se spune că „au murit", Enoh a fost „transferat", fără a ni se oferi nici o altă indicație suplimentară. Golul de informație suplimentară din LXX a favorizat dezvoltarea mai multor interpretări, între care trei importante: 1) Enoh este simbolul dreptului care dobândește nemurirea: Philon apropie „strămutarea" lui Enoh de dispariția lui Ilie (*QG* 1,86; *Mutat.* 34-38). Pentru Theodoret și Augustin, versetul prefigurează Învierea eshatologică, dat fiind că Enoh este al șaptelea patriarh din listă (Învierea va avea loc în a șaptea zi milenară). 2) Tradiția apocrifelor face din Enoh un profet care cunoaște derularea întregii istorii omenești, de la Creație până la Judecată. El va deveni unul dintre cei doi „martori" care vor preceda venirea Antihristului. 3) În fine, alți exegeți înțeleg verbul μετέθηκεν nu cu sensul de „l-a strămutat", ci „l-a schimbat" spiritual. Astfel, pentru Philon, Enoh devine

14. *La Bible grecque des Septante. Du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1994, p. 289.

15. De ex., Marguerite Harl, *La langue de Japhet. Quinze études sur la Septante et le grec des chrétiens*, Paris, 1992.

16. O excelentă analiză și prezentare a tuturor aspectelor legate de lectura patristică a LXX, în *La Bible grecque des Septante*, pp. 269-321.

simbolul convertirii care se asociază cu pocăința și singurătatea (*Praem.* 15-21; *Abr.* 17-26).

Alt exemplu din aceeași categorie: Gen. 14,13 spune, după LXX: „Unul dintre cei scăpați i-a dat de veste lui Avram, înstrăinatul." „Înstrăinatul", περάτης, după LXX, este inedit față de TM, care spune „evreul" (chiar dacă sensul termenului ebraic implică sensul de „înstrăinat"). „Evreul" Avram, din TM, a ajuns „înstrăinatul" sau „imigrantul", în LXX. Acest apelativ va fi bogat interpretat în tradiția alexandrină. După Philon, care dă tonul exegezelor, „omul lui Dumnezeu", al cărui prototip este Avram, este cel care „migrează" cu sufletul din lumea sensibilă spre cea inteligibilă (*Migr.* 20). Ulterior, dar pe baza aceluiași termen grec, „traversarea" graniței de către Avram va fi interpretată și ca simbol pascal (Clement, *Strom.* II,51,2; Origen, *C. Cels.* VIII,22; Eusebiu, *PE* VII 8,21). Cuvântul „evreul" n-ar fi impresionat pe nici un Părinte. „Înstrăinatul" însă a declanșat o veritabilă artilerie exegetică în cheie platoniciană și spirituală, din care aici n-am oferit decât o palidă ilustrație.

Al treilea exemplu: Gen. 37,3, tot după LXX: „Iacob l-a îndrăgit pe Iosif mai mult decât pe toți ceilalți fii, pentru că era copilul bătrâneților sale. Și i-a făcut o haină pestriță." De data aceasta, cuvântul germene al exegezelor este adjectivul „pestriță" (ποικίλος). TM are versiunea „haină cu mâneci lungi". Ποικίλος înseamnă „de culori diferite" sau „cu broderii". Adjectivul este amplu comentat, în sens alegoric, de Philon, care vede în el simbolul prin excelență al omului politic, versatil, cu mai multe fețe, instabil (*Ios.* 32; *Somn.* I, 219-200). Clement din Alexandria asimilează tunica lui Iosif diversității, politropiei cunoștințelor omenești, dând așadar termenului un sens pozitiv. Pentru Origen, haina cu care Iacob îl înveșmântează pe Iosif prefigurează veșmântul brodat cu care Domnul își înveșmântează Biserica, veșmânt alcătuit din toate părțile Scripturii (*Hom. Ez.* VI,9). Trei sensuri, complet diferite și remarcabile prin bogăția lor spirituală, pentru un singur adjectiv.

Altă situație este aceea când versiunea LXX, deși ambiguă în raport cu TM, dă naștere unor interpretări patristice teologic coerente și de forță. În Is. 6,2, textul grec spune că serafimii „acopereau fața" și „acopereau picioarele" neprecizând cui (sau ale cui). TM spune: „fiecare își acoperă fața sa" și „picioarele sale". Origen comentează textul LXX și înțelege că

serafimii acoperă cu aripile lor fața și picioarele lui Dumnezeu, lansându-se într-o splendidă demonstrație a ignoranței umane în ce privește misterul divinității (*Hom. Is.* 1,2).

De cele mai multe ori, numele proprii ebraice sunt traduse cu sensul lor concret în LXX, oferind Părinților materie pentru interpretări îndrăznețe, la limita bizarului. În Jd. 15,16-19, de pildă, se relatează isprăvile războinice ale lui Samson, care-și ucide dușmanii cu un „maxilar"/„falcă" de măgar. Ulterior numele „maxilar" a fost dat locului unde s-a petrecut întâmplarea: *Lechi*, în ebraică. LXX traduce numele propriu ebraic, sub forma „Luarea fălcii". În 15,19, în loc de „Dumnezeu a făcut să se ivească o despicătură la Lechi și de acolo a ieșit apă", LXX are: „Dumnezeu a deschis rana fălcii și de acolo a ieșit apă." Pe bună dreptate Marguerite Harl se întreabă cu mirare: cine a mai văzut un izvor țâșnind dintr-o falcă de măgar? Și totuși, Părinții salvează pasajul de ridicol, interpretându-l hristologic. Pentru Ioan Damaschinul, Samson îl prefigurează pe Hristos, în vreme ce „falca de măgar" îi prefigurează pe sfinții din care țâșnește balsamul mântuitor și vindecător (PG 94, coll. 1166).

Ne oprim aici cu exemplele, care sunt de ordinul zecilor. Important e să reținem că textul LXX nu este un text cu o singură față, filologică, și cu un singur receptor (cititorul neutru). El este simultan o traducere de multe ori interpretativă a textului ebraic originar și o bază de interpretare polifonică pentru toată tradiția sau tradițiile patristice și nu numai. A-l traduce în secolul XXI înseamnă nu doar a-i reproduce sau rescrie cu fidelitate și acribie scheletul lingvistic într-o limbă nouă, modernă, ci și a înveli acest schelet în trupul mișcător și viu al diferitelor tradiții exegetice. De aceea am considerat necesar ca în josul fiecărei pagini să prezentăm cele mai semnificative interpretări, pe care le-am putut găsi, despre fiecare verset tradus. În felul acesta, cititorul va putea asculta nu doar cuvintele textului propriu-zis, ci și ecourile acestor cuvinte în cutia de rezonanță a Părinților.

C.B.

Notă asupra traducerii

Cele mai importante ediții moderne *complete* ale textului grec sunt: H.B. Swete, *The Old Testament in Greek according to the Septuagint*, Cambridge, 1887-1894; A. Rahlfs, *Septuaginta*, 1935 (retipărită adesea). O ediție critică nouă, incompletă, care ține seama de toate manuscrisele recent descoperite, mai ales la Qumran, este în curs de realizare la Göttingen.

Traducerea de față urmează cu strictețe ediția Rahlfs, discutând în note eventualele lecțiuni propuse de editorii de la Göttingen pentru volumele deja apărute. Sub nici o formă traducătorii nu recurg la versiunea textului masoretic pentru traducerea anumitor pasaje în textul propriu-zis al LXX (diferențele dintre cele două versiuni apar sistematic în note). Cum s-a arătat în Studiul introductiv, LXX și TM sunt două texte aparte, diferite nu doar prin limbă, ci și prin structură, formule, adesea chiar prin fundament teologic. Prin urmare, orice contaminare a traducerii LXX cu TM este nelegitimă. În plus, LXX reprezintă versiunea VT în general acceptată și comentată de Părinții Bisericii de limbă greacă, fapt ce garantează, o dată în plus, valabilitatea metodei noastre de lucru.

Traducerea fiecărei cărți este precedată de o introducere și însoțită de cel puțin trei tipuri de note: lingvistice, comparative cu TM și exegetice. Referințele patristice și la operele autorilor antici necreștini (Philon, Flavius Iosephus, scrieri intertestamentare ș.a.) sunt de o importanță capitală pentru înțelegerea textului LXX din unghiul diferitelor tradiții exegetice și teologice antice. Pentru redactarea studiului introductiv, a introducerilor (la cărțile Pentateuhului) și a unei părți consistente din aparatul de note am folosit traducerea comentată franceză în curs de publicare, *La Bible d'Alexandrie*. (Traducătorii români vor asigura introducerile și garnitura de note ale cărților LXX neapărute încă în ediția franceză.) Membrii grupului francez, coordonat de Marguerite Harl, Gilles Dorival și Olivier Munnich, ne vor însoți, cu experiența și competența lor, pe tot parcursul derulării acestui proiect (șase volume prevăzute; a se vedea mai jos structura ediției). Prin urmare, proiectul nostru poate fi considerat, într-o anumită măsură, un proiect româno-francez. Un cuvânt special de gratitudine i se cuvine părintelui Nicolas Sed, directorul editurii Cerf, care publică *La Bible d'Alexandrie*.

Pentru garantarea coerenței și unității proiectului, pe lângă această minimă, dar esențială strategie de lucru, descrisă mai sus, s-a stabilit un set unic de norme de redactare (descrise mai jos).

Autorii acestei noi traduceri, efectuată exclusiv și în mod sistematic după textul grec al LXX, au avut mereu în fața ochilor și celelalte versiuni românești, începând cu *Biblia lui Șerban* (1688) și până la diortosirea Î.P.S. Bartolomeu Anania. Acolo unde versiunile respective ne-au fost de ajutor n-am ezitat nici o clipă în a le prelua soluțiile de echivalare. Traducerea noastră se individualizează prin trei elemente: o limbă modernă, firească, limpede și, pe cât posibil, elegantă; o echivalare precisă a originalului LXX, fără nici un mixaj cu TM; un aparat de note amplu, cu accentul pus pe ecourile exegetice ale LXX în scrierile Părinților. În funcție de specialitatea și competența fiecărui traducător, specificul notelor se poate modifica. Geneza și Leviticul, de pildă, comportă aparate de note ușor diferite, întrucât traducătorul celei dintâi este de formație patrolog, în vreme ce traducătorul celui de-al doilea este lingvist, specialist în istoria limbii române. Cu toate acestea, proiectul nostru se dorește unitar și coerent. Terminologia este în general unificată, soluțiile pentru echivalarea unor termeni importanți sunt acceptate de întregul grup, iar forma stilistică este revăzută de un singur coordonator. Aceasta nu înseamnă că tot textul LXX românești trebuie să sune la fel. Fiecare traducător și-a păstrat timbrul și personalitatea.

Dimensiunile uriașe ale proiectului au impus „interpretarea" polifonică. Această polifonie, care se dorește constructivă, se face resimțită de-a lungul cărților LXX în românește și încearcă să redea, pe cât posibil, polifonia însăși a traducerii grecești, săvârșită de cei șaptezeci de traducători legendari în Egiptul secolului al III-lea î.H.

Structura ediției:

Volumul I: Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul.
Volumul II: Iisus/Iosua, Judecătorii, Ruth, 1-4 Regi.
Volumul III: 1,2 Paralipomena, 1,2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1-4 Macabei.
Volumul IV: Psalmi, Ode, Proverbele lui Solomon, Ecleziastul, Cântarea Cântărilor, Iov, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Sirah, Psalmii lui Solomon.
Volumul V: Osea, Amos, Michea, Ioel, Abdia, Iona, Naum, Habacuc, Sophonia, Ageu, Zaharia, Malachia.
Volumul VI: Isaia, Ieremia, Baruch, Plângerile lui Ieremia, Scrisoarea lui Ieremia, Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel și Dragonul.

Notă asupra traducerii Pentateuhului

Dan Slușanschi a făcut o primă confruntare a traducerii integrale cu textul grec; Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu au revăzut cu atenție traducerile și notele, în special cele referitoare la raportul TM-LXX. Eu însumi am recitit totul,

operând multiple corecturi stilistice şi de sens. Ioan-Florin Florescu a reluat lectura volumului, observaţiile sale, şi ale celorlalţi redactori ai editurii Polirom, ameliorând considerabil rezultatul final.

Înainte de a expune setul normelor de redactare, ţinem să mulţumim doamnei Marina Hasnaş şi domnului Alexandru Suter, de la Colegiul „Noua Europă", pentru aportul lor consistent la buna desfăşurare a acestui proiect.

Norme de redactare

I. Siglele, abrevierile şi trimiterile bibliografice la scrierile antice şi moderne citate în note şi comentarii sunt menţionate în Bibliografia volumului.

II. Titlurile întregi ale cărţilor biblice au fost scrise cu litere drepte. În citările prescurtate, virgula (,) desparte capitolul de verset, iar punctul (.) şi liniuţa (-) delimitează versete. Abrevierile pentru cărţile biblice sunt cele în general uzuale, cu următoarele precizări: Iis. Nav. = Iisus/Iosua; Od. = Ode; Prov. = Proverbele/Pildele lui Solomon; Ps. Sol. = Psalmii lui Solomon.

III. Reguli de transliterare:

- Cuvintele sau expresiile greceşti din note s-au scris cu caractere greceşti. Corespondentele latine sunt: α = a ; β = b ; γ = g ; δ = d ; ε = e ; ζ = z ; η = e ; θ = th ; ι = i ; κ = k ; λ = l ; μ = m ; ν = n ; ξ = x ; ο = o ; π = p ; ρ = r ; σ, ς = s ; τ = t ; υ = y ; φ = ph ; χ = ch ; ψ = ps ; ω = o.
- Termenii ebraici s-au transliterat după următoarele reguli:

א ' (stop glotal)
בּ b
ב bh (pronunţat spirant, aprox. ca [v])
גּ g
ג gh (pronunţat spirant)
דּ d
ד dh (pronunţat spirant, aprox. ca engl. „th" sonor)
ה h
ו w
ז z
ח ḫ
ט ṭ
י y
כּ k
כ kh (pronunţat spirant, aprox. ca [h])
ל l
מ m
נ n

ס	s
ע	ʻ (guturală)
פּ	p
פ	ph (pronunțat spirant, aprox. ca [f])
צ	ṣ
ק	q
ר	r
שׂ	ś
שׁ	š
תּ	t
ת	th (pronunțat spirant, aprox. ca engl. „th" surd)
ָ	ā (în silabă închisă, înainte de accent: o)
ֵ	ē
ִי	ī
וֹ	ō
וּ	ū
ַ ֲ	a
ְ	ᵊ (pentru simplificare, am transliterat la fel *šwa mobile* și *šwa quiescens*)
ֶ ֱ	e
ִ	i
ָ ֳ	o
ֻ	u

– Transcrierea numelor proprii (inclusiv toponime și etnonime): s-a plecat de la forma lor greacă, din LXX, și s-a transliterat cât mai aproape de această formă. Singura excepție a fost transliterarea diftongului „ou": nu s-a transliterat Iouda, Routh, Saoul, ci Iuda, Ruth, Saul; așadar, „ou" s-a transliterat peste tot „u". În cazul numelor foarte cunoscute, s-a preluat forma românească tradițională (ex. Iov, nu Iob, cum ar fi după LXX; Avram sau Avraam, nu Abram sau Abraham; Onan, nu Aunan; Faraon, nu Pharao; dar Iacob, nu Iacov, Leia, nu Lia etc.); acolo unde s-a impus folosirea altei forme decât cea curentă, s-a dat o notă explicativă. Echivalentele din TM ale numelor proprii se regăsesc în indicele de nume al volumului.

IV. Părțile care s-au adăugat în traducere, pentru clarificarea sensului, și care nu există în textul original, s-au pus între paranteze drepte: []

V. Notele s-au numerotat cu numărul capitolului și versetului respectiv, date în *bold*. În cadrul aceleiași note, comentariile diferite se evidențiază printr-un romb plin, ♦.

C.B.

GENEZA

Traducere din limba greacă de CRISTIAN BĂDILIȚĂ
Introducere de MARGUERITE HARL
Note de MARGUERITE HARL și CRISTIAN BĂDILIȚĂ

Pentru Introducere și note s-a utilizat ediția *La Bible d'Alexandrie. La Genèse*, Éditions du Cerf, Paris, 1986
Selecție și traducere de Cristian Bădiliță.

Introducere

Geneza greacă se prezintă în ochii cititorilor ei antici ca o carte unică şi unitară, având un titlu care-i dă sens. Ideea cum că ar fi vorba de strângerea laolaltă a unor fragmente de origini diferite, cu dublete şi suturi artificiale, e străină lecturilor vechi ale cărţilor biblice, cel puţin în măsura cunoştinţelor noastre. Geneza este, aşadar, citită ca o naraţiune continuă, coordonată, solid structurată în etape succesive; nu o succesiune de povestiri, ci o singură povestire, care are un „sens": ea descrie cum se defineşte progresiv o linie genealogică, un neam destinat, prin harul divin, să primească drept moştenire un pământ pentru totdeauna. Originea îndepărtată a acestei familii, a cărei genealogie urcă până la crearea lumii, salvarea ei, în vreme ce oamenii răi sunt nimiciţi, pe urmă, alegerea „trunchiului" moştenitor, în vreme ce ramurile laterale se aşază în marginea pământului făgăduit, migraţiile acestui „trunchi" principal – iată trama acestor povestiri. Fără nici o îndoială, Geneza greacă reproduce structura modelului ebraic. Se poate totuşi afirma că ea subliniază această structură, o accentuează, că ea creează în greacă – prin titlul ei, prin repetarea formulelor Legământului şi făgăduinţelor, prin lexicul temei centrale – o reţea de legături ce dau ansamblului unitate şi coerenţă. Când Geneza va fi citită de creştini, cu ecourile temei sale centrale rezonând în greacă în scrierile neotestamentare până la Apocalipsă, ea va intra uşor în ceea ce Northrop Frye numeşte „Marele Cod", adică întreaga Biblie, un ansamblu unificat de naraţiuni, de imagini şi de credinţă.

1. *Titlul grec: „Geneza"*. Una din caracteristicile Septuagintei este de a fi dat sulurilor Torei titluri greceşti: cuvinte ce rezumă subiectul principal al fiecărei cărţi, „Geneză", „Exod" etc., în timp ce obiceiul evreilor era să desemneze fiecare sul prin primele sale cuvinte: *Bᵉrê'şīt*, de pildă, „într-un început". Chiar dacă aceste titluri n-au fost atribuite de către traducătorii înşişi, ele sunt atestate din vechime, cel mai târziu de către Philon din Alexandria, şi figurează în toate manuscrisele Septuagintei înainte de a fi universal acceptate, chiar pentru Bibliile ebraice. Numele „Geneză" este

preluat din versetele 2,4 și 5,1 (am tradus prin „naștere" în versiunea românească, dar am precizat *ad locum*, nota C.B.). Manuscrisele îl dau singur sau în formă completată: „geneza/nașterea lumii", „cartea genezei/nașterii cerului și pământului". Uneori el se întâlnește la plural: „cartea genezelor/nașterilor", ceea ce, de fapt, dă mult mai bine seama de utilizările cuvântului grecesc în diferite contexte: geneza lumii, „nașterile" succesive ale urmașilor, „generațiile" de oameni. Într-adevăr, cuvântul γένεσις nu are sensul de „creație" (a lumii și a oamenilor), ci acela de „naștere", de „venire pe lume", iar la plural, de „zămisliri". Același cuvânt are un sens precis filozofic: ceea ce face ca un lucru să se formeze, ceea ce contribuie la producerea a ceva. Aici este vorba despre geneza lumii și a poporului lui Israel.

Folosit la singular, uneori înlocuit de cuvinte precum κοσμοποιία „facerea lumii" (Philon), acest titlu nu convine în mod specific decât începutului cărții. Repetată însă la plural de nouă ori, formula „iată nașterile..." atestă faptul că întreaga carte povestește venirea pe lume a generațiilor omenești, între care se vor deosebi, pe de o parte, poporul ales, pe de altă parte, celelalte națiuni.

2. *Sistemul împărțirii textului Genezei grecești: în căutarea lecturii evreiești a Genezei, la Alexandria.* Cum spuneam, textul însuși al Genezei, structurat de formule repetate („iată nașterile..."), revelează unitatea subiectului: originile istoriei lui Israel. Mi s-a părut totuși că unitatea și sensul povestirilor sunt indicate și într-un alt mod, prin sistemul de împărțire a textului care, chiar dacă era scris în *continuum*, fără spații între cuvinte, nu putea fi citit în public decât pe secțiuni având începuturi și sfârșituri bine marcate. Care era deci sistemul de împărțire a textului când a fost tradus în greacă?

Atunci când traducătorii Pentateuhului au primit textul Torei, pentru a-i da o versiune grecească, la începutul secolului al III-lea, la Alexandria, ei l-au primit, natural, sub formă de suluri: textul era scris în *continuum*, probabil cu spații și semne care delimitau secțiunile sau, cel puțin, indicau pasajele importante, cele care mai târziu aveau să fie fixate pentru lectura publică, întrucât Legea este înainte de toate un text menit să fie citit în adunările comunității (Deut. 31,9-13). Din nefericire, aceste semne nu ne-au parvenit, întrucât noi nu avem acum decât cópii mult ulterioare ale Torei și nu avem nici primele manuscrise ale Septuagintei. Câteva fragmente

ale acestei versiuni, pe papirus, datând din secolele II şi I î.H. – cei mai vechi martori ai oricărui text biblic – atestă existenţa semnelor de diviziune: se poate avansa ipoteza că aceste semne existau în tot Pentateuhul şi că ele reproduceau sistemul de împărţire al modelului ebraic sau că dădeau echivalentul acestuia după un sistem specific practicilor comunităţii evreieşti din Alexandria.

Pentru a încerca să regăsim sistemul de împărţire a Genezei greceşti, aşa cum era ea citită la Alexandria în secolul al III-lea î.H., nu ne putem bizui pe manuscrisele Septuagintei. Cei mai vechi martori dau un sistem de diviziune târziu, provenind dintr-un atelier de copiere creştin, fără să fim siguri că acest sistem reproduce un model care urcă până la Geneza originară. Rânduri complet albe separă Geneza în şase mari secţiuni, acestea fiind subîmpărţite prin alineate în şaizeci şi cinci de paragrafe, subîmpărţite la rândul lor de mici spaţii albe lăsate între cuvinte în interiorul aceluiaşi rând. Manuscrisele bizantine, în minusculă, au variat în ce priveşte sistemul de împărţire şi au introdus titluri. Începând cu secolul al XII-lea, se pare că s-a decis împărţirea în cincizeci de capitole (numărul actual de capitole), păstrate ca atare după inventarea tiparului, chiar şi pentru Biblia ebraică.

Totuşi sistemul originar de împărţire era altul decât cel de acum. Nu fără rezerve, credem că este mai puţin anacronic să citim Geneza greacă a evreilor din Alexandria proiectând asupra ei, în locul diviziunilor tardive creştine, sistemul evreiesc, deşi chiar şi acesta îi este puţin posterior. Lucrările lui Charles Perrot prezintă diferitele sisteme de lectură ale Torei. Neîndoielnic, lectura liturgică, cu anumite secţiuni pentru fiecare oficiu sabatic (o secţiune a Pentateuhului, *seder*, urmată de o secţiune din Profeţi, *haphtarah*), n-a fost instituită decât în epoca sinagogală şi fixată în Palestina în secolele V şi VI d.H.; dar aceste „lecturi" nu fac, probabil, decât să prelungească ceea ce, de fapt, la începuturi, era, poate, o indicaţie pentru pasajele remarcabile, un fel de „bucăţi alese" privitoare la cult, teologie şi la marile etape ale istoriei poporului lui Dumnezeu. Aceste semne nu aveau, la început, menirea să împartă totalitatea textului biblic pentru o lectură continuă, întrucât această practică apare în Palestina abia spre sfârşitul secolului al II-lea sau la începutul secolului al III-lea d.H. (poate un pic mai devreme în diaspora).

Lectura liturgică a Pentateuhului s-a făcut după două tipuri de diviziune. Când Pentateuhul se citeşte în întregime într-un ciclu *de un an*, Geneza este împărţită în douăsprezece mari secţiuni. Acesta este ciclul „babilonian". Când Pentateuhul se citeşte într-un ciclu de trei ani, Geneza este împărţită

în patruzeci și cinci sau patruzeci și șase de secțiuni numite *sedarim*. Acesta este ciclul „palestinian". Studiind semnele manuscriselor ebraice, apoi ceea ce transmit tratatele masoretice, în fine, utilizând listele date în secolul al XI-lea de Mișael ben Uzziel, Ch. Perrot propune reconstituirea unuia dintre ciclurile de lectură ale cultului sinagogal în patruzeci și cinci sau patruzeci și șase de secțiuni pentru Geneză (cu un mare număr de ezitări). Întrucât paragrafele manuscriselor LXX se înscriu în cadrul celor patruzeci și șase de *sedarim*, iar acestea se înscriu în cadrul celor douăsprezece secțiuni, cu întreruperi în aceleași locuri, se poate ca aceste întreruperi să fi fost făcute în locuri ale textului recunoscute de multă vreme ca fiind „capătul" unui episod și „începutul" altuia.

Iată diviziunea pe care o propunem Genezei, în cheia liturgiei ebraice vechi:

I 1,1-6,8 B^{e}rē'šīt
S1 1,1-2,3
S2 2,4-3,21
S3 3,22-4,26
S4 5,1-6,8

II 6,9-11,32 Noaẖ
S5 6,9-7,24
S6 8,1-8,14
S7 8,15-9,17
S8 9,18-10,32
S9 11,1-11,32

III 12,1-17,27 Lekh-l^{e}khā
S10 12,1-13,18
S11 14,1-14,24
S12 15,1-15,21
S13 16,1-16,16
S14 17,1-17,27

IV 18,1-22,24 Wayyērā'
S15 18,1-18,33

S16 19,1-19,38
S17 20,1-20,18
S18 21,1-21,34
S19 22,1-22,24

V 23,1-25,18 Ḥayyēy-Śārāh
S20 23,1-23,20
S21 24,1-24,41
S22 24,42-24,67
S23 25,1-25,18

VI 25,19-28,9 Tōlᵉdhoth
S24 25,19-26,11
S25 26,12-26,35
S26 27,1-27,27 (?)
S27 27,28 (?)-28,9

VII 28,10-32,3 Wayyēṭē'
S28 28,10-29,30
S29 29,31-30,21
S30 30,22-31,2
S31 31,3-32,3

VIII 32,4-36,43 Wayyiṣᵉlaḥ
S32 32,4-33,17
S33 33,18-35,8
S34 35,9-36,43

IX 37,1-40,23 Wayyāṣebh
S35 37,1-37,36
S36 38,1-38,30
S37 39,1-40,23

X 41,1-44,17 Miqqeṭ
S38 41,1-41,37
S39 41,38-42,17
S40 42,18-43,13 (?)
S41 43,14-44,17

XI 44,18-47,28 Wayyigaș
S42 44,18-46,27
S43 46,28-47,28

XII 47,29-50,26 Way^{e}hī
S44 47,29-48,22
S45 49,1-49,26 (?)
S46 49,27 (?)-50,26

3. *„Sensul" narațiunilor din Geneza greacă în iudaism.* Studierea „inițialelor" și „finalelor" ce delimitează secțiunile Genezei într-unul sau altul din sistemele de împărțire, anual sau trienal, scoate în evidență sensul cărții pentru cititorul evreu: istoria unei familii aleasă de Dumnezeul Atotputernic, menită să moștenească un teritoriu pentru totdeauna. Eroii acestei istorii sunt, de la originea în Adam și reînceputul în Noe, strămoșul familiei, Avraam, și moștenitorii săi pe care îi autentifică repetarea făgăduinței și Legământului. Această temă centrală este fundamentul însuși al iudaismului: evreii sunt „descendența" lui Avraam. Cărțile ulterioare ale Septuagintei amintesc această istorie în scheme care-i scot în evidență momentele privilegiate, cu un lexic grecesc fidel Genezei după Septuaginta. Regăsim astfel de „rapeluri" în Psalmi, în cărțile Înțelepciunii, în alte scrieri ebraice care n-au intrat în canonul biblic, ca de pildă *Cartea Jubileelor*. Ca exemplu, se poate examina capitolul 10 din cartea Înțelepciunii: Înțelepciunea, care este pronia divină, i-a salvat pe cei „drepți". Ea i-a ocrotit pe Adam, Noe, Avraam, Lot, Iacob, Iosif, apoi, Moise etc. (merită să ne punem întrebări despre absența lui Isaac și despre importanța lui Iosif). Acești oameni alcătuiesc „poporul sfânt" (10,15) și ei sunt „semința nepătată" (*ibid.*).

Antichitățile iudaice, atribuite lui Philon, operă probabil palestiniană din secolul I d.H. scot în mod special în valoare genealogiile (cap. I, II, IV, V) cu grija unei cronologii amănunțite mergând de la Adam la Iosif; ele insistă asupra salvării drepților și nimicirii necredincioșilor (episodul potopului, al turnului Babel, cu legenda lui Avraam salvat din cuptor: cap. III, VI, VII). Ultimul capitol (VIII) parcurge rapid toate povestirile de la Gen. 12 la finalul cărții, cu listele de descendenți ale diferitelor ramuri. Tema centrală a Genezei este bine reprezentată de o singură frază, în VIII,3: Dumnezeu făgăduiește un pământ seminței lui Avraam și încheie un Legământ cu el.

Această seminție, care este Isaac, este calificată drept „veşnică", ceea ce caracterizează în Geneză Legământul (9,16 şi 17,7, de exemplu).

Acest tip de lectură istorică, atestând sensul cărții Genezei pentru evrei, este uneori corect păstrat de creştini, cum se vede din discursul lui Ştefan transmis de Faptele Apostolilor 7,1-16: relatarea începe cu porunca de a pleca, pe care Dumnezeu i-o dă lui Avraam (12,1), apoi aminteşte de prorocirea unei perioade de patru sute de ani de robie şi de o eliberare (ieşire din Egipt); aminteşte darul Legământului şi al circumciziei, care trece de la Avraam la Isaac, la Iacob şi la cei doisprezece fii ai acestuia; povesteşte istoria lui Iosif şi coborârea în Egipt a lui Iacob cu şaptezeci şi cinci de persoane, apoi moartea lui Iacob şi a fiilor săi în Egipt şi transportarea trupurilor lor la Sichem (recunoaştem în această povestire elemente tradiționale evreieşti nebiblice).

Am putea cita alte relecturi istorice ale cărții Genezei în mediu evreiesc, care degajă tema Legământului cu o „seminție" a lui Avraam, nimeni alta decât poporul evreu. Această identificare a „poporului sfânt", Israel, cu descendența lui Avraam este o dată indiscutabilă pentru cititorii evrei ai Genezei. Or, tocmai asupra acestei afirmații vor interveni Iisus, Pavel şi primii creştini ieşiți dintre păgâni, pentru a răsturna identificarea respectivă şi a-şi apropria tema centrală a Genezei.

4. *Tema centrală a Genezei şi interpretarea sa creştină. Fiul mai mic substituit fiului mai mare. Prevestirile lui Hristos.* Apropierea de către creştini a temei centrale a Genezei ebraice se realizează în jurul noțiunii de „seminție": care este adevăratul „descendent" al lui Avraam, moştenitorul făgăduinței? Însăşi această noțiune se situează în cadrul uneia din temele recurente, bine puse în valoare de textul grecesc, anume tema fiului mic, a mezinului, νεώτερος, care se substituie fiului mai mare. Vom examina mai întâi această temă.

E probabil ca, la origine, această temă să justifice aşezarea legitimă a unui popor într-o țară, popoarele vecine, mai mult sau mai puțin aliate sau inamice, fiind considerate ramuri colaterale, ieşite dintr-un trunchi comun, dar îndepărtate, numai fiul preferat, „cel mai mic", având drept la moştenire. Repetarea temei, care permite stabilirea unei geografii într-un anumit fel religioase, este fundamentală pentru cititorul evreu: el este moştenitorul ramurii alese, a ramurii „mezine" şi are dreptul de posesiune asupra pământului făgăduit, Iudeea. Popoarele din nordul, estul şi sudul Canaanului

sunt descendenți ai fraților mai mari eliminați (ex. Gen. 25,12-18; 28,6-9). Paradoxal, creștinii vor da o interpretare contrară (în contrasens): ei îi vor identifica pe evrei cu fiul mai mare, identificându-se pe ei înșiși cu mezinul.

Motivul mezinului care se substituie fiului mai mare apare în Geneză în următoarele puncte decisive:

1. Cei trei fii ai lui Adam: Seth, substitut al lui Abel, se află în capul liniei genealogice a cărei istorie va fi urmărită, iar nu Cain, fratele său mai mare, ai cărui urmași dispar din povestire (*cf.* Gen. 5,17-24).

2. Cei trei fii ai lui Noe: pentru creștini, Sem, strămoșul lui Eber și Avraam, este fiul cel mare; Iafet, mezinul – considerat ca strămoș al grecilor – va primi în locul lui Sem binecuvântarea pentru lărgirea neamului (9,27).

3. Cei trei fii ai lui Thara sunt menționați în ordinea „Avraam, Nachor, Arran": nu se știe dacă este ordinea după data nașterii. Arran, mort și lăsându-i un fiu de care Avraam va avea grijă (Lot), și Nachor, rămas în Canaan, fac figură de fii mai mari, instalați în țara lor ancestrală; descendenții lor sunt idolatri, răi, totuși odrasla lui Avraam va merge la ei să-și caute soție (22, 20.24; 24,1-9).

4. În cuplul celor doi fii ai lui Avraam, Ismael și Isaac, deși cel mare, Ismael, se află sub protecție divină (16,7), totuși mezinul, Isaac, e îndrăgit de Avraam (22,2) – Isaac, cel născut după „vizita" lui Dumnezeu la Sara (21,1), moștenitorul făgăduit (15,4).

5. În legătură cu cei doi fii gemeni ai lui Isaac, Esau și Iacob, problema întâietății se pune încă de la naștere. În timp ce tradiția rabinică vede în Esau, fiul cel mare, o figură a dușmanilor evreilor – romanii –, creștinii nu ezită să răstoarne această identificare, făcând din Esau, fratele mai mare, o figură a sinagogii, ei înșiși identificându-se cu mezinul, Iacob. Profețiile „cel mare va sluji celui mic" (25,23) și „tu-i vei sluji fratelui tău" (27,40) vor fi înțelese ca o prevestire a înfrângerii evreilor (Esau) de către romani, iar aceștia pot fi un exemplu al păgânilor convertiți la Hristos. În timp ce Pavel, în Rom. 9,11-13, citând Mal. 1,2-3 amintește de alegerea mezinului doar pentru a afirma libertatea suverană a lui Dumnezeu, începând cu *Epistola lui Barnaba* această răsturnare este utilizată pentru a spune că poporul „cel mai tânăr" (creștinii) înlocuiește poporul „mai vârstnic" (evreii) (*Epistola lui Barnaba* 13,1-6).

6. Inversarea ordinii de naștere așteptată pentru gemenii lui Iuda, în 38,27-30, suscită aceeași temă interpretativă la creștini.

7. Inversarea binecuvântării celor doi fii ai lui Iosif, în 48,13-20, confirmă, pentru creştini, răsturnarea statutului celor două popoare (*Epistola lui Barnaba*).

8. Tema înlocuirii fiului mai mare de către mezin se mai citeşte şi în povestirea despre cele două femei ale lui Iacob (Rahel, cea mai tânără, preferată Leei, cea mai vârstnică); sau, printre fiii lui Iacob, vedem că Iuda joacă un rol mai important decât fratele său mai mare, Ruben (37,26; 44,14.18).

Origen enunţă următorul principiu: „Ce vine în al doilea rând este mai sigur decât ce vine în primul rând" (*Hom. Gen.* IX,1) (el dă această lege pentru a sublinia importanţa Deuteronomului, „a doua lege", şi o ilustrează cu trei exemple din Geneza, Isaac, Iacob, Manase, ultimul citat greşit aici). Origen îi identifică cu „primul popor", „cel al circumciziei", pe cei trei întâi-născuţi, Ruben, Gad şi Manase, în *Hom. Ies.* XXVI,3. La fel, Diodor al Tarsului, în legătură cu 25,31-35, remarcă: „Fiul cel mai mare eşuează mereu şi este respins; mezinul însă este preţuit şi devine moştenitor." Nimic nu este mai important pentru apropierea de către creştini a sensului Genezei decât această inversiune: ea este aplicată, începând cu Sfântul Pavel, celor două popoare, vârstnic şi mezin, evreii şi creştinii.

Cine este „seminţia" lui Avraam? Răsturnarea identificării celor doi fii se produce, la Sfântul Pavel, în Gal. 4,21-31, atunci când afirmă că creştinii sunt urmaşii lui Isaac, în vreme ce Ierusalimul actual, înrobit, reprezintă primul Legământ, făcut întru robie, evreii fiind astfel identificaţi cu Ismael. Dar chiar mai înainte, în Gal. 3,16, Pavel remarcase faptul că făgăduinţele Legământului fuseseră făcute nu „seminţiilor", la plural, ci „seminţiei", la singular, iar această seminţie a lui Avraam nu poate fi decât Hristos. Mai mult, cuvântul grecesc ἔθνος confirmă că este vorba de naţiuni nesemite: moştenitorii făgăduinţei nu depind de legea ebraică, ci de credinţa (lui Avraam) (Rom. 4,13-25). Astfel, creştinii ocupă locul lui Israel în interpretarea „sensului" Genezei: la rândul lor, ei joacă rolul mezinului care-l înlocuieşte pe fratele mai mare.

Un testimonium împotriva evreilor: 49,10. Un singur verset din Geneză figurează în vechile culegeri de „mărturii" extrase din Scriptură pentru a demonstra, împotriva evreilor, că Mesia a venit: profeţia de la 49,10 este citată ca referinţă principală de către apologeţi (Iustin, Irineu, Origen, mai bine de patruzeci de ori în *Demonstraţia evanghelică* a lui Eusebiu al

Cezareii etc.), pentru a spune că Iisus este „așteptarea neamurilor”. Cel căruia îi revine „ceea ce-i este pus deoparte”. Creștinii nu fac, de altminteri, decât să aplice la Iisus ceea ce tradiția rabinică spunea despre Regele-Mesia care urma să vină. Menționarea „seminției” femeii, în 3,15, primește, și ea, o interpretare mesianică, dar nu figurează în culegerile de „mărturii”.

Alte vestiri ale lui Hristos extrase din Geneza greacă. Prezența, în același verset, a doi termeni referindu-se la Dumnezeu, și mai ales folosirea lui κύριος, aduce după sine o aplicare a versetului la Hristos preexistent (9,6; 19,24); menționarea „cuvântului” lui Dumnezeu, al „îngerului” Său, ori folosirea verbului „a coborî” sugerează manifestări ale Fiului lui Dumnezeu anterioare Întrupării (vezi notele la 1,1; 1,3; 11,5 etc.). Astfel, făgăduința făcută lui Iacob în 46,3 („voi coborî cu tine în Egipt”) este o prevestire a Întrupării (Origen, *Hom. Gen.* XV,5). Folosirea verbelor la plural suscită, iarăși, interpretări trinitare (11,7; 18,1-8). În sfârșit, unele personaje din Geneză sunt luate drept prefigurări ale lui Hristos, datorită unuia din titlurile pe care le-au primit. Este cazul lui Noe, „dreptul” care permite nașterea unei noi omeniri; al lui Melchisedec (14,17-24); al lui Isaac, numit „iubitul”, în 22,2, și care „seamănă” în vederea unei recolte bogate; al lui Iacob, biruitor al Adversarului, în 32,23-33; al lui Iosif, vândut de frații săi, precum și al lui Zara (38,29). Numărul 318 (14,14) revelează în taină numele lui Iisus și indică crucea. La fel, numele „Răsărit” din 11,2.

După o exegeză tipologică pe care o vedem la lucru încă de la începutul creștinismului, Geneza greacă furnizează cuvinte care, în ochii creștinilor, sunt acolo, în povestirile biblice, pentru a vorbi dinainte despre obiecte prin care Hristos a adus lumii mântuirea: orice mențiune la un lemn, fie un lemn propriu-zis, fie un copac, sau un obiect din lemn, este o vestire a crucii lui Hristos. Iustin a alcătuit un întreg catalog, în al său *Dialog cu Trifon*, capitolele 86 și 138. Același tip de exegeză permite să punem cap la cap versetele care menționează apa, sau un izvor, o adăpătoare, mai ales când greaca precizează că este vorba de „apă vie”, pentru a găsi în ele prevestirea apei mântuitoare a botezului (21,19; 24,10-27; 26,15; 29,1-14; 30,37). Tot simbol baptismal, pentru creștini, este și lepădarea acoperământului rușinos al frunzei (păcatul) (3,7) care va fi înlocuit de o haină de slavă (Grigore al Nyssei).

5. *Lecturi edificatoare ale Genezei grecești: „modele" de virtute.* Asupra anumitor puncte se poate spune că redactarea în termeni grecești a istorisirilor Genezei a favorizat unele teme edificatoare: Noe, „dreptul", în 6,9; „credința" lui Avraam, în 15,6; folosul pentru un om rău de a se „supune" unuia mai bun, conform 9,27 etc.

Geneza a fost citită ca o serie de biografii oferind tot atâtea modele de virtuți și a furnizat predicatorilor *exempla*. Sirah face o listă în 44,16-23. Vedem aici influența vocabularului grecesc folosit de traducătorul Genezei. Philon din Alexandria a grupat aceste modele în două triade, plasându-l în frunte pe Enos, figură a speranței, lucru care nu se explică decât prin textul LXX; Enoh simbolizează pocăința, precum în Sirah, iar Noe, dreptatea (6,9).

Predicatorii creștini utilizează din belșug aceste „modele" veterotestamentare. Le întâlnim la Clement Romanul, dar ele vor servi mai cu seamă pentru o bună parte a elogiilor, biografiilor, genului „comparațiilor", la Capadocieni și Ioan Gură de Aur, sau în *Omiliile festale* rostite de Hesychios al Ierusalimului, de pildă. Modelele respective sunt exploatate, în tradiția ebraică, de Philon din Alexandria, în biografiile sale alegorice sau literale, și într-o serie de scrieri intertestamentare, precum *Testamentul celor doisprezece patriarhi*, *Testamentul lui Avraam* sau *Iosif și Aseneth*.

Marguerite Harl

Geneza

1 [1] Întru început Dumnezeu a făcut cerul și pământul. [2] Iar pământul era
nevăzut și neorânduit, întuneric deasupra genunii și duhul lui Dumnezeu

---

1,1 Capitolul I din Gen. s-a bucurat de o atenție specială din partea comentatorilor evrei și creștini. Există o întreagă literatură numită „hexamerală" (de la „hexaemeron", cele șase zile ale creației). Părinții Bisericii au cunoscut tratatele lui Philon, *Opif.* și *QG.*, din care s-au inspirat adesea, dând versetelor o interpretare platoniciană ori stoică. ♦ ἐν ἀρχῇ a fost înțeles fie în sens temporal, fie în sens instrumental (în al doilea caz sensul este de „principiu" metafizic; traducerea ar fi „în principiu"). Pentru a lăsa cât mai deschis câmpul semantic al expresiei, am preferat traducerea „întru început". Creștinii pun expresia în legătură cu Prov. 8,22 *sq.* (creația s-a făcut prin sau întru Înțelepciunea, σοφία, lui Dumnezeu) și cu Prologul Evangheliei după Ioan (creația s-a făcut prin Logos). *Cf.* Irineu, *Dem.* 43; Origen, *Com. Io.* I,90-124. Vasile cel Mare (*Hom. Hex.* I,6) și Grigore al Nyssei (*Hex.* PG 44,72A) accentuează ideea că Dumnezeu a creat totul „în bloc", dintr-odată, interpretând varianta de traducere a ebraicului *b^ere'șīt* propusă de Aquila. Acesta, reproducând legătura etimologică a ebr. *re'șīt* („început") cu *ro'ș*, („cap"), are κεφάλαιον („rezumat", „punct capital") în loc de ἀρχή. ♦ „a făcut": LXX redă printr-un singur verb grec, ποιέω, două verbe ebraice, *bāra'* („a crea"), folosit numai avându-l ca subiect pe Dumnezeu, și *'āśāh* („a face"). Aquila propune verbul κτίζω. ♦ „cer": pentru majoritatea interpreților antici „cerul" din acest verset nu este totuna cu „tăria" din v. 8. După Philon și Origen, de pildă, aici este vorba despre lumea incorporală, inteligibilă, noetică (*Opif.* 29 și 36; *De princ.* II,9,1 și II,9,6). TM: *șāmayim*, întotdeauna la dual, ceea ce stă la originea traducerii frecvente cu „ceruri".

1,2 „nevăzut (ἀόρατος) și neorânduit (ἀκατασκεύαστος)": traducătorul grec redă expresia ebraică *tohū wā-bohū*, care se presupune că înseamnă „gol", „pustiu", „neant". Traducerea greacă lasă așadar să se subînțeleagă o materie preexistentă, ca la Platon, *Timaios* 51a. În Înț. 11,17, text marcat de gândirea elenistică, se spune, de altfel, că Dumnezeu a creat lumea „dintr-o materie informă". Totuși, Părinții vor insista asupra principiului creației din nimic (*ex nihilo*) începând cu Teofil al Antiohiei (*Ad Aut.* II,10). Origen își sprijină argumentația din *De Princ.* IV,4,6-8 pe Ps. 138,16 și *Enoh* 19,3. Aquila și Theodotion traduc *tohū wā-bohū* prin „gol", „nimic" (κένωμα). ♦ „genune": am tradus astfel termenul ἄβυσσος, „fără fund", care traduce ebraicul *tehom* (apele primordiale, din care vor apărea izvoarele și ploile). ♦ „duhul": πνεῦμα, traduce ebraicul *rūaḥ*. Cuvânt polisemic: „suflare", „energie vitală", „vânt", „adiere", „prezență divină" (ultimul sens la Philon, *QG* I,28). ♦ „se purta", de fapt, „se mișca", „plutea" peste apă,

se purta peste apă. [3] Şi Dumnezeu a zis: „Să fie lumină." Şi a fost lumină.
[4] Şi a văzut Dumnezeu că lumina era bună. Şi a despărţit Dumnezeu între
lumină şi întuneric. [5] Şi a numit Dumnezeu lumina „zi" şi întunericul
„noapte". Şi a fost seară, şi a fost dimineaţă: ziua întâi.
[6] Şi Dumnezeu a zis: „Să se facă o tărie în mijlocul apei, care să
despartă în două apa de apă." Şi aşa a fost. [7] Dumnezeu a făcut tăria şi a
despărţit, la mijloc, apa de sub tărie de apa de deasupra tăriei. [8] Şi

---

ca în Gen. 7,18. Vasile cel Mare cunoaşte o explicaţie a verbului din siriacă, după care duhul lui Dumnezeu ar „încălzi" apa, pregătind naşterea făpturilor (asemeni unei cloşte pe cuibar: *cf. Hom. Hex.* II,6). TM are un verb rar şi de sens nesigur care evocă tremurul (Ier. 23,9) sau zborul unei păsări care planează deasupra puilor (Deut. 32,11).

1,3 Zece cuvinte ale creaţiei („Dumnezeu a zis"). După Philon (*Opif.* 17-36), Dumnezeu creează prin Logos, care este lăcaşul ideilor/formelor lumii inteligibile. După creştini, acest Logos este Fiul. ♦ „lumina" este înţeleasă de Părinţi atât la propriu, ca lumină materială, cât şi simbolic, ca atribut hristologic, în relaţie cu In. 1,4-5.

1,4 „era bună", în greacă, καλόν (de gen neutru). Lumina este deopotrivă bună *şi frumoasă*, după criteriile teologice şi estetice greceşti.

1,5 „seară/dimineaţă": Philon vede aici reperele care fixează măsurarea timpului. Creaţia se face în timp, iar timpul înseamnă măsură (*Opif.* 33-35). După Vasile cel Mare, o „zi" durează de la o dimineaţă la cealaltă, incluzând aşadar seara de la mijloc (*Hom. Hex.* II,8). ♦ „ziua întâi" (ἡμέρα μία): Philon înţelege expresia în sensul de „o zi", nu de „prima zi" dintr-un şir de şapte. Pentru el, această zi *unică* este ziua „lucrurilor inteligibile", aflate în afară de timp (*Opif.* 15). *Cf.* de asemenea Irineu, *Adv. haer.* V, 23,2: o singură zi a creaţiei. Pentru Vasile cel Mare, μία marchează întoarcerea aceleiaşi zile, ca simbol al eternităţii (*Hom. Hex.* II,8). Această „o" zi a fost interpretată şi ca a opta zi, „ziua eternă", de după zilele lumii. Zilele săptămânii creaţiei au fost interpretate şi ca simbol al vârstei lumii (şapte mii de ani), plecând de la echivalarea unei „zile a Domnului" cu o mie de ani (*cf.* Ps. 89,4). Lumea va exista şapte mii de ani, după care, în ziua „a opta", Împărăţia lui Dumnezeu se va instaura pe pământ (doctrina milenaristă). Despre subiect, *cf.* Luneau, A., 1964.

1,6 „tărie" (στερέωμα): imaginea cerului „forjat"/„martelat", redând originea cuvântului ebraic *rāqīa'*, din *rāqā'* („a bate", „a ciocăni"). Problema interpreţilor este să înţeleagă raportul între „cerul" din Gen. 1,1 şi „tăria" din Gen. 1,6. După Philon şi Origen (*cf.* nota v.1), primul este incorporal, al doilea corporal. După Grigore al Nyssei, tăria este limita lumii sensibile (*Hex.* 72B).

1,7 Există două interpretări patristice ale despărţirii apelor. Prima este fizică (apele de sus şi apele de jos) şi se întâlneşte la Teofil al Antiohiei II,13, Vasile cel Mare, Theodoret. A doua este alegorică: apele de sus reprezintă puterile spirituale (îngerii), iar apele de jos, puterile malefice (Origen: *C. Cels.* V,44; *Hom. Luc.* XXIII,7).

1,8 „cer": în TM apare pluralul, *şāmayim*. Theodoret cunoaşte textul ebraic şi vede în plural o aluzie la „cerurile" din 1,1 şi 1,8 (*QG* 11). ♦ TM omite „şi a văzut Dumnezeu că era bine".

Dumnezeu a numit tăria „cer". Și a văzut Dumnezeu că era bine. Și a fost
seară, și a fost dimineață: ziua a doua.
[9] Și Dumnezeu a zis: „Să se strângă apa de sub cer într-un singur loc și
să se vadă uscatul." Și s-a făcut întocmai. Apa de sub cer s-a strâns în
locurile lor de strângere și s-a văzut uscatul. [10] Dumnezeu a numit uscatul
„pământ", iar mulțimea apelor a numit-o „mări". Și a văzut Dumnezeu că
era bine. [11] Și Dumnezeu a zis: „Pământul să nască pășune cu iarbă, semă-
nând sămânță după fel și asemănare, și pomi roditori dătători de fructe, în
care să fie semințe după felul lor pe pământ." Și așa a fost. [12] Pământul a
născut pășune cu iarbă, semănând sămânță după fel și asemănare, și pomi
roditori dătători de fructe, în care să fie semințe după felul lor pe pământ.
Și a văzut Dumnezeu că era bine. [13] Și a fost seară, și a fost dimineață: ziua
a treia.
[14] Și Dumnezeu a zis: „Să fie luminători în tăria cerului, ca să lumineze
pământul și să despartă între zi și noapte. Să rămână ca semne pentru ano-
timpuri, pentru zile și pentru ani [15] și să stea pentru lumină în tăria cerului:
să lumineze pământul. Și așa a fost. [16] Și Dumnezeu a făcut cei doi lumi-
nători mari, luminătorul mare, stăpân peste zi, și luminătorul mic, stăpân
peste noapte, și stelele. [17] Și le-a așezat Dumnezeu în tăria cerului, ca să
lumineze pe pământ, [18] să stăpânească zilele și nopțile și să despartă între
lumină și întuneric. Și a văzut Dumnezeu că era bine. [19] Și a fost seară, și a
fost dimineață: ziua a patra.

1,9 „să se vadă" corespunde „nevăzutului" din 1,1. Acum se produce dezvăluirea pământului (*cf.* Teofil al Antiohiei II,13; Vasile, *Hom. Hex.* IV,2) ♦ Finalul versetului nu are corespondent în TM. ♦ „locurile lor": trecere de la singular la plural inexplicabilă (Părinții justifică pasajul prin existența mai multor mări, dar a unei singure ape).

1,11 Participiul neutru σπεῖρον nu-l determină nici pe femininul βοτάνη („pășune"), nici pe masculinul χόρτος („iarbă"). Am preferat să păstrez în traducere ambiguitatea imposibil de rezolvat a textului LXX.

1,14 „semne": Philon le interpretează ca „semne meteorologice" (*Opif.* 58-59); Origen polemizează cu credințele astrologice: aștrii sunt „semne", dar nu cauze ale evenimentelor (*Com. Gen.*, *ap. Filocalia* XXIII).

1,16 „stăpân": exact „pentru a stăpâni" (în greacă, εἰς ἀρχάς): datorită acestui plural, Origen interpretează cei doi „luminători" ca „principii", „puteri" însuflețite (*Ioh.* I,16; *cf. Filocalia* XIV). ♦ Pentru Philon, „soarele, luna și stelele" sunt „creaturi inteligente" (*Opif.* 54-61;72).

1,19 „ziua a patra": Philon și Origen cred că astrele au fost create a patra zi ca „ornamente" ale cosmosului (*Opif.* 45; *Hom. Gen.* I,5). Fiind create atât de târziu, e

[20] Și Dumnezeu a zis: „Apele să scoată la iveală târâtoare cu suflete vii
și zburătoare care zboară deasupra pământului sub tăria cerului." Și așa a
fost. [21] Și Dumnezeu a făcut balene mari și toată suflarea animalelor
târâtoare, pe care apele le-au scos la iveală, soi după soi; a făcut și zbură-
toarele înaripate, soi după soi. Și a văzut Dumnezeu că erau bune. [22] Atunci
Dumnezeu le-a binecuvântat zicând: „Creșteți, înmulțiți-vă și umpleți apele
mărilor, iar zburătoarele să se înmulțească pe pământ." [23] Și a fost seară, și
a fost dimineață: ziua a cincea.
[24] Și Dumnezeu a zis: „Pământul să scoată la iveală suflet viu, soi după
soi, patrupede, târâtoare și fiarele pământului sălbatice, soi după soi." Și așa
a fost. [25] Atunci Dumnezeu a făcut fiarele pământului, soi după soi, ani-
malele domestice, soi după soi, și târâtoarele, soi după soi. Și a văzut
Dumnezeu că erau bune. [26] Dumnezeu a zis: „Să facem om după chipul

---

limpede că nu se cuvin adorate ca entități divine (*Opif.* 45–47). Același *topos* la Vasile, *Hom. Hex.* VI, 120C; Ambrozie, *Hex.* III,6; VI,1; Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* VI.

1,20 Originea acvatică a zburătoarelor este atestată de tradiția evreiască (*4Ezdra* 6,47; Philon, *Opif.* 63) și creștină (Vasile, *Hom. Hex.* VIII,2). ♦ Prima mențiune a cuvântului „suflet", în legătură cu târâtoarele (de fapt, termenul grec ἑρπετά înseamnă, în general, „animale mici fojgăitoare"). Pentru exegeți, animalele diferă de plante prin faptul că au suflet (Philon, *Opif.* 63; Vasile, *Hom. Hex.* VII,1). Augustin deduce, din *reptilia animarum vivarum*, că animalele acvatice au sensibilitate și memorie (*Gen. Litt.* III, VIII,11-12).

1,21 „balene": monștri marini (în ebr. *tannīnim*). Termenul ebraic va fi redat în greacă fie prin κῆτος, de unde „chitul" românesc, fie prin δράκων (versiunea lui Aquila). Alegoriștii vor interpreta „balenele" ca pe un simbol al diavolului, al îngerilor căzuți, al gândurilor rele (Origen, *Hom. Gen.* I,8-10).

1,24 „suflet viu": pentru Vasile cel Mare, animalele au un singur suflet, irațional (*Hom Hex.* IX,189B).

1,26 Pluralul „să facem" există și în TM. Diferite interpretări au fost date acestui plural: Dumnezeu vorbește cu îngerii (tradiția ebraică; Philon), cu Logosul, cu Fiul și Sfântul Duh (Teofil II,18; Irineu, *Adv. haer.* I,24,1; Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* VIII). ♦ Philon remarcă absența articolului înaintea lui „om" și prezența lui în versetul următor și opune „omul" material, creat de mai mulți (amestecul lumii de jos cu cea de sus), omului spiritual, creat de singur Dumnezeu (*Fuga* 71-72). ♦ Termen important: ὁμοίωσις, pe care l-am tradus tradițional, prin „asemănare", dar care trebuie înțeles platonician, „asimilare" (*cf. Theaitetos* 176b). Irineu, Clement, Origen, dar mai cu seamă Grigore al Nyssei (în *De opificio hominis*) își întemeiază mistica („asimilarea" lui Dumnezeu) pe acest termen. Philon și Părinții elimină interpretările antropomorfice (la un moment dat, o parte din călugării egipteni ajunseseră să-și reprezinte antropomorf divinitatea, în rugăciune). ♦ În NT (Col. 1,15; 1Cor. 15,49) Hristos singur este „chip"/„icoană" a lui Dumnezeu, omul fiind invitat să „îmbrace" această icoană. ♦

nostru și după asemănare și să stăpânească peste peștii mării, peste
zburătoarele cerului, peste animale, peste tot pământul și peste toate
târâtoarele de pe pământ." [27] Și Dumnezeu l-a făcut pe om, după chipul lui
Dumnezeu l-a făcut; parte bărbătească și parte femeiască i-a făcut. [28] Și
Dumnezeu i-a binecuvântat spunând: „Creșteți, înmulțiți-vă, umpleți pământul,
supuneți-l și stăpâniți peste peștii mărilor și peste zburătoarele cerului,
peste toate animalele, peste întreg pământul și peste toate târâtoarele de pe
pământ." [29] Și Dumnezeu a zis: „Iată, v-am dat toată iarba mănoasă,
purtând sămânță, de pe întreg pământul și toți pomii cu rod plin de sămânță
roditoare – să vă fie hrană, [30] și tuturor fiarelor pământului, tuturor
zburătoarelor cerului și târâtoarelor de pe pământ, tuturor făpturilor cu
suflet viu, iarba verde să le fie hrană." Și așa a fost. [31] Dumnezeu s-a uitat la

---

Theodoret a consacrat o întreagă *quaestio* (*QG* 20) expresiei „după chip", care ar desemna: 1) partea invizibilă a sufletului; 2) trupul (una din chestiunile disputate la Părinți: cine a fost făcut „după chipul" lui Dumnezeu: sufletul, trupul, sau amândouă la un loc?); 3) legătura între sensibil și inteligibil; 4) capacitatea de a comanda. ♦ Tema dominației omului asupra animalelor (*cf.* Gen. 9,1-2; Ps. 8,5-9; Sir. 17,2-4; Înț. 9,2-3; 10,1-2) e prezentă în apocrifele intertestamentare (*Jub.* 2,14; *4Ezdra* 6,54) și la Philon (*Opif.* 77). Omul este „locțiitor al lui Dumnezeu" pe pământ, ca ființă rațională, spre deosebire de animale, care sunt neraționale, *ἄλογα*.

1,27 „I-a făcut": Philon (*Opif.* 134) și Origen (*Hom. Gen.* I,13) opun omul „făcut", din acest verset, de omul „plăsmuit", din Gen. 2,7 („Omul interior este făcut", scrie Origen, „în vreme ce omul exterior este plăsmuit"). ♦ Trecere de la singular („omul"), la plural („i-a făcut"). Tradițiile rabinice semnalează o alterare a acestui verset („l-a făcut bărbat cu orificii femeiești"). Există tradiții rabinice despre omul primitiv androgin (*Talmud B.*, *Berakhoth* 61a, *Erouvim* 18a; Philon, *Opif.* 152; *Cher.* 59; *QG* I,25). Augustin critică această reprezentare a lui Adam androgin (*Gen. Litt.* III,XXII.34). ♦ Pe urmele lui Philon, Origen interpretează alegoric „partea femeiască" și „partea bărbătească", vorbind despre un „spirit masculin", pozitiv, și un „spirit feminin", negativ, două categorii paradigmatice (*Hom. Gen.* I,15).

1,29 „v-am dat": după Procopios (*Com. Gen.* PG 87 1,137C), Dumnezeu i-a dat omului puteri depline și asupra regnului vegetal. Didim vorbește despre „puterea cunoașterii/gnozei" asupra plantelor. Omului i s-a dat acum capacitatea de a deosebi plantele hrănitoare, nehrănitoare, medicinale (*In Genesim* 67).

1,30 Plecând de la „și"-ul care leagă v. 29 de v. 30, propriu LXX, Părinții au dedus că omul și animalele au același tip de hrană, vegetală (Didim, *ibid.*; Vasile, *De origine hominis* II,6). Din TM, unde „și"-ul nu există, rezultă că omul a primit drept hrană „iarba purtând sămânță", iar animalele, „iarba verde". De aici, chestiunea animalelor carnivore: acestea au început să se hrănească cu carne abia după potop. Milenariștii (Irineu, de pildă, *Adv. haer.* V,33,4) își imaginează Paradisul eshatologic populat cu animale erbivore, ca la început.

tot ce-a făcut şi, iată, erau foarte bune. Şi a fost seară, şi a fost dimineaţă:
ziua a şasea.

2 [1] Şi au fost desăvârşite cerul, pământul şi toată podoaba lor. [2] În ziua
a şasea Dumnezeu şi-a desăvârşit lucrările pe care le făcuse, iar în ziua a
şaptea s-a odihnit, după toate lucrările pe care le făcuse. [3] Dumnezeu a bine-
cuvântat ziua a şaptea şi a sfinţit-o, pentru că atunci s-a odihnit după toate
lucrările Sale, pe care Dumnezeu începuse să le facă.
[4] Aceasta este cartea naşterii cerului şi a pământului, atunci, în ziua în
care Dumnezeu a făcut cerul, pământul [5] şi toată verdeaţa câmpului, înainte
ca ea să apară pe pământ, şi toată iarba câmpului, înainte ca ea să răsară.
Într-adevăr, pe atunci Dumnezeu nu trimisese încă ploaia pe pământ, şi nu
era om ca să lucreze pământul, [6] dar un izvor ţâşnea din pământ şi stropea
toată faţa pământului. [7] Dumnezeu a plăsmuit omul – praf din pământ –, i-a
suflat în faţă suflare de viaţă şi omul a devenit suflet viu.

2,2 Diferenţă între LXX (Dumnezeu şi-a terminat creaţia în a şasea zi) şi TM (a şaptea zi). Nu există contradicţie, dacă înţelegem că Dumnezeu *îşi terminase deja* creaţia în a şaptea zi, după TM. ♦ „s-a odihnit" (ebr. *šābhath*, „a înceta", „a se odihni" – de unde sabatul). Comentariile vechi combat totuşi ideea inactivităţii lui Dumnezeu. După Philon, Dumnezeu îşi consacră ziua a şaptea contemplării operei săvârşite, aşadar, filozofiei (*Decal.* 96-106). Pentru Părinţi, a şaptea zi este ziua Domnului (duminica); începutul zilei eterne, „a opta"; sfârşitul săptămânii milenare şi odihna veşnică a sufletelor. Pentru Origen (*Hom. Num.* 23,4), adevăratul sabat nu aparţine acestei lumi, ci lumii de dincolo. Dumnezeu nu-şi încetează creaţia nici o clipă (Augustin, *Gen. Litt.* IV,VIII-XX).

2,3 Dumnezeu sfinţeşte aici sabatul (*cf.* Ex. 20,11). Părinţii traduc ideea consfinţirii printr-un verb care înseamnă „a separa". Ziua a şaptea este ceva deosebit, cu totul aparte faţă de restul zilelor (Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* X, PG 53-54; Theodoret, *QG* XXI). ♦ „începuse": după Philon (*Leg.* I,5-7), Dumnezeu nu încetează să creeze, aşadar cele şase zile n-au făcut decât să înceapă creaţia. După Didim, Dumnezeu n-a creat toate fâpturile „întru început" (de pildă, îngerii au rămas pe dinafară).

2,4 γένεσις (TM: *tôl*ᵉ*dhoth*: un plural): termenul care dă titlul primei cărţi a Torei. El rezumă evenimentele relatate până aici. În acest singur cuvânt Philon descoperă tema lumii create de Dumnezeul universului (*Opif.* 12).

2,6 „izvor": în TM apare un cuvânt rar, *'ēdh*, care s-ar traduce prin „nor", „abur". Philon vede o alegorie pentru Logos, „care udă sufletul cu virtuţi" (*Post.* 127-129), iar Părinţii dau cuvântului un sens hristologic, baptismal.

2,7 Verbul πλάσσω apare încă de trei ori în acest capitol: în v. 8; v. 15 (cu referire la om); în v. 19 (cu referire la animale). Pentru greci, verbul respectiv evocă activitatea olarului, de pildă, sau a sculptorului. Mulţi exegeţi antici opun omul „plăsmuit"

8 Domnul Dumnezeu a sădit o grădină în Eden, spre răsărit, și l-a așezat acolo pe omul pe care l-a plăsmuit. 9 Apoi Dumnezeu a mai făcut să răsară din pământ tot felul de pomi plăcuți la vedere și buni pentru hrană, și pomul vieții în mijlocul grădinii și pomul aflării a ce se poate ști despre bine și rău.

(terestru) celui „făcut" (din Gen. 1,26-27). Este cazul lui Philon și Origen (*cf.* nota la 1,26). Alții nu fac această distincție: Irineu, *Dem.* 11; *Epistola către Diognet* 10,2. ♦ „praf" (χοῦς) este o apoziție. Unele manuscrise vechi adaugă un participiu („luând"), pentru a face sensul mai clar. Pavel opune primul om/Adam, „făcut din praf", celui de-al doilea, venit din cer (*1Cor.* 15,47-49). Pentru Philon, Dumnezeu a ales cea mai bună țărână în vederea plăsmuirii omului (*Opif.* 137). Pentru creștini (după Ps. 21,16; Ecl. 3,20 etc.), „praful" este semnul umilinței (spirituale). Omul trebuie să se umilească, întrucât a fost plăsmuit din praf (Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* XII; Vasile, *De origine hominis* II,2; 12). ♦ „suflare" (πνοή, ebr. *nšymāh*), diferită de „duh" (πνεῦμα, ebr. *rûaḥ*). Același cuvânt apare în Fapte 2,2, la Cincizecime, și în Fapte 17,25. După TM, Dumnezeu îi suflă lui Adam „în nări"; după LXX, „în față". Pentru Tertulian, omul primește în acest moment spiritul, inteligența, devenind asemenea lui Dumnezeu; pentru Irineu, Ioan Gură de Aur, Augustin, omul primește acum sufletul.

2,8 „grădină" (παράδεισος): am tradus prin „grădină", iar nu prin „rai", tocmai pentru a transmite imaginea concretă a acestui „loc" primordial. „Raiul" a căpătat sens propriu, în românește, așa încât se poate spune „grădina raiului", fără a resimți expresia ca pleonastică. παράδεισος vine dintr-un cuvânt persan și denumește un parc destinat plimbărilor și destinderii regale. ♦ „Eden" este forma ebraică, redată în greacă prin Εδεμ. Am păstrat în traducere forma încetățenită, deși corect ar fi fost să transcriu „Edem". În Gen. 3,23-24, cuvântul ebraic, considerat nume comun, este tradus în greacă prin τρυφή („deliciu"; „plăcere": de aici „grădina desfătării"). ♦ „spre răsărit": LXX indică un punct cardinal, în vreme ce cuvântul din TM (*miqqedhem, litt.* „în față") poate fi interpretat și ca însemnând „la început" (așadar cu valoare temporală). La Philon, răsăritul simbolizează Înțelepciunea (*QG* I,7), la Părinți, pe Iisus (*cf.* Za. 6,12; Lc. 1,78). Grigore al Nyssei explică prin acest verset obiceiul de a se ruga cu fața spre răsărit.

2,9 „pomul vieții": *cf.* Prov. 11,30; 13,12; 15,4; *1Enoh* 25,4-5; *Testamentul lui Levi* 18,10-11; *2Enoh* 8,3. Simbol eshatologic: la sfârșitul lumii, credincioșii vor gusta din pomul vieții. Pentru creștini simbolizează și „lemnul crucii" (*cf.* Fapte 5,30; 10,39; Gal. 3,13; 1Ptr. 2,24). A fost identificat cu un măslin (*Viața lui Adam și a Evei* 36,2; 40,1-2; *Evanghelia lui Nicodim* 3), cu vița de vie (*cf.* Daniélou, 1961, pp. 33-47), cu un palmier (Ps. 91,13). ♦ Denumirea celui de-al doilea pom a fost simplificată, devenind, la Părinți, „pomul cunoașterii". Foarte des cei doi pomi sunt puși în opoziție de comentatori, pomul vieții având sensul pozitiv. „Pomul cunoașterii" este pomul discernământului, la Philon (*Somn.* II,70); Augustin vede în el simbolul liberului arbitru (*Civ. Dei* XIII,21). A fost identificat cu lămâiul, cu vița de vie, dar mai ales cu smochinul din frunzele căruia Adam și Eva își vor împleti cingători, după cădere (identificarea e cunoscută și criticată de Grigore al Nyssei, *Cant.*, Prolog).

[10] Un fluviu izvorăşte din Eden, ca să ude grădina. De acolo se împarte în
patru braţe. [11] Primul se numeşte Phison: el înconjoară tot ţinutul Evilat,
unde se află aur. [12] Aurul acelui ţinut este bun. Tot acolo se află şi piatra
neagră şi cea verzuie. [13] Al doilea fluviu se numeşte Geon şi înconjoară tot
ţinutul Etiopiei. [14] Al treilea fluviu este Tigrul şi curge prin faţa ţinutului
asirienilor. Al patrulea fluviu este chiar Eufratul.

[15] Domnul Dumnezeu l-a luat pe omul pe care îl plăsmuise şi l-a aşezat
în grădină, ca să o lucreze şi să o păzească. [16] Şi Domnul Dumnezeu i-a
poruncit lui Adam: „Ia şi mănâncă din orice pom din grădină, [17] dar să nu
mâncaţi din pomul prin care se pot cunoaşte binele şi răul. Căci în ziua când
veţi mânca din el, de moarte veţi muri."

[18] Domnul Dumnezeu a zis: „Nu este bine să fie omul singur. Să-i facem
un ajutor pe potriva lui." [19] Şi Dumnezeu a mai plăsmuit din pământ toate

---

2,10 „braţe" (ἀρχάς), după Ioan Gură de Aur, Ambrozie, Augustin: Gange, Nil, Tigru, Eufrat; după Efrem: Dunăre, Nil, Tigru, Eufrat. Plecând de la polisemia termenului ἀρχή, Philon vorbeşte despre cele patru virtuţi cardinale care izvorăsc din Logos: prudenţa, curajul, cumpătarea, dreptatea. Pentru Ciprian (*Ep.* 63,8), Hipolit (*Com. Dan.* I,16-17), fluviul este Iisus care se revarsă în lume prin cele patru evanghelii (*cf.* Février, 1956, pp. 179-199).

2,12 Cele două pietre sunt dificil de identificat: probabil bdeliu şi onix.

2,13 Geon este identificat cel mai des cu Nilul.

2,16 Prima apariţie în LXX a lui Adam, ca nume propriu. Până acum, ebraicul *'ādhām* fusese redat prin ἄνθρωπος. ♦ ἐντολή sugerează autoritatea binevoitoare a lui Dumnezeu faţă de Adam. Philon îi dă sensul de „sfat", „precept", nu de poruncă (*LA* I,93). Adam are nevoie de îndrumare, nu de reprimare. Stăpânii poruncesc, prietenii îndeamnă (*cf.* Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* XIV).

2,17 LXX trece de la pers. I sg. la pers. a II-a pl., spre deosebire de TM, care păstrează peste tot singularul. Philon interpretează astfel schimbarea de persoană: numai înţeleptul poate găsi binele, în vreme ce abţinerea de la rău priveşte pe toată lumea (*Leg.* I, 101-104). ♦ „de moarte veţi muri": am lăsat construcţia greacă, extrem de percutantă, care calchiază ebr. *mōth tāmūth*. Versetul ridică o problemă dificilă: Adam şi Eva, deşi au mâncat din pomul interzis, n-au murit. Din formula intensivă „veţi muri de moarte", Philon deduce că este vorba despre moartea sufletului (*Leg.* I,105-107; de asemenea Origen, *Hom. Gen.* XV,2). Alţii (Iustin, *Dialogul cu Trifon*, 81), care interpretează o „zi" a lui Dumnezeu ca având o mie de ani, spun că Adam n-a atins sfârşitul primei „zile" milenare (murind la 930 de ani).

2,18 „să facem": LXX foloseşte din nou pluralul, pentru a pune plăsmuirea femeii pe acelaşi plan cu plăsmuirea bărbatului, în vreme ce TM are aici singularul („voi face").

2,19 Numirea animalelor: TM e greu de înţeles („tot ce omul va numi, adică suflet viu, va fi numele său"), LXX propune o versiune mai clară (redată şi de noi), justificată de

fiarele câmpului şi toate zburătoarele cerului şi le-a dus lui Adam, ca să
vadă cum le va numi. Şi cum a numit Adam vieţuitoarele, aşa le-a fost
numele. [20] Adam a pus nume tuturor animalelor, tuturor zburătoarelor
cerului şi tuturor fiarelor câmpului, dar lui Adam nu i s-a găsit un ajutor
asemenea lui. [21] Atunci Dumnezeu l-a toropit pe Adam şi l-a cufundat în
somn. I-a luat o coastă, iar locul ei l-a umplut cu carne. [22] Şi din coasta pe
care a luat-o de la Adam, Dumnezeu a meşteşugit o femeie şi i-a adus-o lui
Adam. [23] Adam a zis: „Acesta e acum os din oasele mele şi carne din carnea
mea. Ea se va numi femeie, pentru că a fost luată din bărbatul ei." [24] De
aceea bărbatul îşi va lăsa tatăl şi mama şi se va lipi de femeia sa, iar cei doi
vor deveni un singur trup. [25] Cei doi, Adam şi femeia sa, erau goi, dar nu
se ruşinau.

3 [1] Şarpele era însă cel mai isteţ dintre toate fiarele de pe pământ, pe
care le-a făcut Domnul Dumnezeu. Şi i-a zis şarpele femeii: „De ce a spus
Dumnezeu: «Să nu mâncaţi din nici un pom din grădină»?" [2] Femeia i-a
zis şarpelui: „Din rodul pomilor din grădină [putem] mânca, [3] doar despre

---

Philon (*Mut.* 63, Irineu, *Dem.* 13; Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* XIV, PG 53-54, 116-117).

2,21 „l-a toropit": LXX spune exact „Dumnezeu a aruncat o toropeală (ἔκστασις) asupra lui Adam". Termenul grec nu are aici sensul de „extaz", ci de „toropeală", „stare de leşin". După Philon, termenul desemnează calmul gândirii (*Her.* 249; *LA* II, 26-30; *QG* I,24); Ioan Gură de Aur vorbeşte de un somn letargic *ibid.*, 120); Metodiu însă vede plăcerea extatică prefigurând unirea sexuală (*Banchetul* II,2); Augustin vede exazul profetic în care lui Adam i se revelează taina căsătoriei sau patimile lui Hristos (*Gen Litt.* IX,XIX,34-36). ♦ „coastă": cuvântul grecesc (πλευρά) desemnează, de fapt, „partea laterală a trupului". Philon îl înţelege aşa (*LA* II,19-21; *QG* I,27); de asemenea, Clement Alexandrinul (*Pedagogul* III,19,1), care vorbeşte despre singurul „loc moale" al lui Adam, pe care Dumnezeu l-a luat spre a face un lăcaş pentru sămânţa lui, pe Eva. Tradiţia creştină a făcut apropierea între coasta lui Adam („partea laterală a trupului") şi locul unde Iisus a fost împuns cu suliţa, pe cruce (*cf.* In. 19,34).

2,23 Greaca nu are cum să redea jocul de cuvinte din ebraică, unde cuvântul *'iṣṣāh*, („femeie") este derivat din *'Iş* („bărbat").

2,24 *Litt.* „vor deveni o singură *carne*". Tradiţia ebraică vorbeşte, în legătură cu acest verset, despre „căsătoria paradisiacă", fixată de Dumnezeu ca normă ideală.

3,1 „isteţ" (φρόνιμος) are o valoare pozitivă în LXX: îl califică pe Iosif, în Gen. 41,33.39. Philon (*QG* I,32) şi Theodoret (*QG* 31) îl devalorizează, interpretându-l ca „viclean". Theodotion şi Aquila traduc termenul ebraic *'ārūm* („isteţ" şi „viclean" în acelaşi timp) prin πανοῦργος („dibaci", „şmecher").

rodul pomului aflat în mijlocul grădinii, Dumnezeu a zis: «Nu mâncați și
nu vă atingeți de el, ca să nu muriți.»" [4] Dar șarpele i-a zis femeii: „Nu
veți muri de moarte, [5] ci Dumnezeu știa că în ziua în care ați mânca din el,
vi se vor deschide ochii și veți fi ca niște dumnezei, cunoscând binele și
răul." [6] Și femeia a văzut că pomul era bun de mâncat, plăcut ochilor și de
folos înțelegerii; și luând din rodul lui, a mâncat. Apoi a dat și bărbatului ei,
care era cu ea, și au mâncat. [7] Ochii amândurora li s-au deschis și și-au dat
seama că sunt goi. Și au împletit frunze de smochin și și-au făcut cingători.
[8] Și au auzit glasul Domnului Dumnezeu care se plimba prin grădină, pe
seară. Adam și femeia lui s-au ascuns de fața Domnului Dumnezeu, în
mijlocul pomilor din grădină. [9] Și Domnul Dumnezeu l-a strigat pe Adam:
„Adame, unde ești?" [10] El i-a zis: „Ți-am auzit glasul, când te plimbai prin
grădină, m-am înfricoșat, fiindcă sunt gol, și m-am ascuns." [11] [Dumnezeu]
i-a zis: „Cine ți-a dat de veste că ești gol? Nu cumva ai mâncat din singurul
pom din care ți-am poruncit să nu mănânci?" [12] Adam a zis: „Femeia, pe

---

3,5 Philon (*QG* I,36) și Teofil al Antiohiei (*Ad Aut.* II,28) văd în cuvintele șarpelui: „veți fi ca niște dumnezei" prevestirea epocii politeiste. Unii gnostici, în special ofiții interpretează pozitiv cuvintele șarpelui, acuzându-l pe Dumnezeu, „demiurgul cel rău", de gelozie (*cf.* Simonetti, 1993, mai ales pp. 37-129).

3,6 „de folos înțelegerii": în greacă expresia este ambiguă, greu de redat. Sensul cel mai plauzibil ar fi „care atrage curiozitatea cunoașterii". În LXX apare „și au mâncat", în TM, „și a mâncat", la singular, despre Adam.

3,7 După interpretările iudaice și creștine, celor doi li s-au deschis ochii sufletului. Descoperirea goliciunii este interpretată divers. După Irineu (*Adv. haer.* III,23,5), cei doi descoperă pierderea veșmintelor paradisiace sau conștientizează apetitul sexual (*Dem.* 14), după Origen, ei își dau seama de nevoile materiale de supraviețuire, abătându-se de la contemplația spirituală (*C. Cels.* IV,76 *sq.*). *Cf.* Harl, 1966, pp. 486-495. ♦ Pentru unele tradiții, smochinul este însuși pomul oprit (*cf.* *Apocalipsa lui Moise* 20,4-5 și Theodoret, *QG* 28). Fructele sale dulci și frunzele aspre fac din acest pom când simbolul plăcerilor (Philon, *QG* I,41), când simbolul pocăinței (Irineu, *Adv. haer.* III,23,5) ♦ „cingătoarea" (περιζώματα), se referă la un minim acoperământ din frunze, legat în jurul coapselor.

3,8 De remarcat antropomorfismele: Dumnezeu „vorbește" și „se plimbă". Pentru Philon, omul de după cădere crede, în mod greșit, că Dumnezeu se modifică, precum o ființă temporală (*QG* I,42). Teofil al Antiohiei vede aici o manifestare a Logosului (*Ad Aut.* II,22). ♦ Unii exegeți fac legătura între ora în care a căzut Adam și ora răstignirii lui Iisus, între ceasul al șaselea și al nouălea după-amiaza (Irineu, *Adv. haer.* V,23,2).

3,12 Rolul femeii în episodul căderii este subliniat în Sir. 25,24; Rom. 7,9-11; 2Cor. 11,3; 1Tim. 2,13-15.

care mi-ai dat-o, ea mi-a dat din pom și am mâncat." 13 Domnul Dumnezeu
i-a zis femeii: „De ce ai făcut asta?" Femeia a zis: „Șarpele m-a amăgit și
am mâncat." 14 Atunci Domnul Dumnezeu i-a zis șarpelui: „Pentru că ai
făcut asta, fii blestemat între toate dobitoacele și fiarele pământului. Să
mergi pe piept și pe pântece și să mănânci țărână câte zile vei trăi. 15 Voi
pune dușmănie între tine și femeie, între seminția ta și seminția ei. El îți va
pândi capul, iar tu îi vei pândi călcâiul." 16 Femeii i-a zis: „Îți voi înmulți
chinurile și suspinul. În chinuri vei naște prunci; te vei întoarce spre băr-
batul tău și el îți va fi stăpân." 17 Iar lui Adam i-a zis: „Pentru că ai ascultat
de glasul femeii tale și ai mâncat din singurul pom din care ți-am poruncit
să nu mănânci, blestemată fie glia prin muncile tale. În chinuri vei mânca
din ea câte zile vei trăi. 18 Ciulini și mărăcini va rodi și iarba câmpului vei
mânca. 19 În sudoarea feței vei mânca pâinea ta, până când te vei întoarce în
pământul din care ai fost luat. Pentru că pământ ești și în pământ te vei
întoarce." 20 Și Adam a numit-o pe femeia lui „Viață", fiindcă este mama
tuturor celor vii.

21 Și Domnul Dumnezeu le-a făcut, lui Adam și femeii sale, veșminte
din piele și i-a îmbrăcat. 22 Și Dumnezeu a zis: „Iată, Adam a devenit ca

---

3,15 Pronumele relativ, tradus prin „el", este masculin, în textul grecesc, și nu se acordă cu nimic din fraza precedentă („femeie" ori „seminție"). În ebraică, „sământă" este masculin. S-ar putea să fie vorba de un literalism al LXX. Unii au înțeles că „el" se referă la Adam, „intelectul", la Philon, *Leg.* III,188-189; „omul", la Origen, *Hom. Gen.* XV,5. Acest pronume a beneficiat de o interpretare mesianică. Ar fi vorba despre Fiul, Hristosul, care-l va invinge pe dușman în cele din urmă (*cf.* Ap. 12,17; Irineu, *Adv. haer.* III,23,7 și V,21,1). Unele versiuni latine și Vulgata au *ipsa*, care trimit, tipologic, la Fecioara Maria.

3,17 Greaca nu poate reda jocul de cuvinte din ebraică: *'Ādhām* și *'adhāmāh*, „pământ, țărână". Nu Adam, ci pământul este blestemat din cauza lui Adam. Pământul va îndura „supliciul" muncilor agricole.

3,18 „iarba", χόρτος, este hrana animalelor, opusă fructelor (καρποί) din paradis, din care Adam a avut dreptul să mănânce până acum.

3,20 LXX dă, în Gen. 4,1 și 25, numele femeii transcris după ebraică. Eva (TM: *Ḥawwāh*, pusă în legătură cu rădăcina *ḥāyāh* „a fi viu, a trăi"). Aici însă avem traducerea grecească a termenului ebraic: ζωή, „viață".

3,21 „veșminte" sau „tunici din piele": există două interpretări principale, cu diverse ramificații: hainele reprezintă trupul material, carnea trupului omenesc (Philon, *QG* I,53; gnostici, *apud* Irineu, *Adv. haer.* I,5,5); ele reprezintă condiția păcătoasă și muritoare a omului, de care ne lepădăm prin botez (Grigore al Nyssei, *In diem luminum*, 20-30; *cf.* Daniélou, 1958, pp. 53 *sq.*).

unul dintre noi: cunoaşte binele şi răul; acum, nu cumva să întindă mâna
şi să culeagă din pomul vieţii, să mănânce şi să trăiască veşnic." [23] Şi
Dumnezeu l-a alungat din grădina desfătării, ca să muncească pământul din
care a fost luat. [24] L-a scos afară pe Adam, l-a aşezat în faţa grădinii
desfătării şi a pus heruvimii şi sabia de foc cea rotitoare, ca să păzească
drumul către pomul vieţii.

4 [1] Iar Adam a cunoscut-o pe Eva, femeia sa, şi ea, rămânând grea, l-a
născut pe Cain şi a zis: „Am dobândit un om datorită lui Dumnezeu." [2] Şi
l-a mai născut pe fratele lui, Abel. Abel a ajuns păstor la oi, iar Cain lucra
pământul. [3] Şi a fost aşa: după câteva zile Cain a adus jertfă lui Dumnezeu din
roadele pământului, [4] iar Abel a adus şi el din cei întâi-născuţi din turmele
sale şi din părţile lor grase. Dumnezeu a privit la Abel şi la darurile sale; [5] pe

---

3,22 „unul dintre noi" este înţeles de Origen (*Com. Io.* XXXII,233 şi *Hom. Ez.* 1,9) „unul *printre* noi" şi interpretat ca referindu-se la Satan, care aparţinuse lumii cereşti, dar a căzut prin neascultare. Adam repetă căderea lui Satan. ♦ Pentru Origen, „pomul vieţii" reprezintă Înţelepciunea (*De oratione* 27,10-11).

3,24 După TM, Adam este aşezat de Dumnezeu „la răsărit de grădina raiului". ♦ Heruvimii vor fi asimilaţi, de către interpreţi, fie cu cei doi heruvimi de la Chivotul Legământului (Philon, *Cher.* 21,30; Origen, *Exh. mart.* 36), fie cu îngerul care ridică sabia în faţa măgăriţei lui Balaam (Num. 22,23). După Philon, heruvimii reprezintă mişcările sferelor cereşti, iar rotirea lor este sabia. Pentru creştini, sabia de foc simbolizează purificarea sufletului înainte de a intra în paradis (*cf.* Origen, *Hom. Luc.* 24,2). Pe larg, despre acest verset, *cf.* Alexandre, 2003, pp. 67-125.

4,1 „rămânând grea": expresia exactă este „prinzând [rod ori sământă] în pântece". Am tradus sistematic expresia grecească prin „a rămâne grea".

4,2 Philon (*Agr.* 21) şi Didim (*In Genesim* 119) îl opun pe Abel, ciobanul, lui Cain, „lucrătorul de pământ" (în sens peiorativ, deosebit de ţăran, γεωργός, al cărui sens este pozitiv). Noe va fi numit γεωργός (Gen. 9,20).

4,3 „după câteva zile" este interpretat de către Philon (*QG* 1,60) ca semn al întârzierii sacrificiului din partea lui Cain. Dumnezeu pedepseşte lipsa lui de zel şi promptitudine. TM are „la sfârşitul zilelor".

4,4 Tot după Philon (*ibid.*), Cain n-ar fi adus primele roade, ci roade la întâmplare (părere la care se raliază şi Ioan Gură de Aur, *Hom. Gen.* XVIII).

4,5 LXX face distincţie între „jertfele" lui Cain şi „darurile" lui Abel. „Jertfele" (θυσίαι) sunt ceva obişnuit, jertfitorul păstrându-şi o parte din ofrandă, în vreme ce „darurile" (δῶρα) sunt deosebite. Distincţia e cu atât mai semnificativă cu cât ea nu există în TM, care foloseşte acelaşi termen în ambele cazuri, *minḥāh*. ♦ „a privit": se poate adăuga o nuanţă: „cu bunăvoinţă", conferită de preverbul ἐπι-. Lecţiunile hexaplare atestă o altă lectură: în locul lui „a privit" apare verbul „a aprins", se înţelege,

Cain însă nu l-a luat în seamă, nici jertfele sale. Atunci Cain s-a întristat
foarte tare şi s-a posomorât la chip. 6 Şi Domnul Dumnezeu i-a zis lui Cain:
„De ce te-ai întristat aşa de tare şi de ce te-ai posomorât la chip? 7 Dacă ai
adus jertfa cum trebuie, dar n-ai împărţit-o cum trebuie, oare n-ai păcătuit?
Linişteşte-te! El se va întoarce către tine, iar tu îl vei stăpâni." 8 Atunci Cain
i-a zis fratelui său, Abel: „Să mergem pe câmp." Când se aflau ei pe câmp,
Cain s-a ridicat asupra fratelui său Abel şi l-a omorât. 9 Dumnezeu a zis
către Cain: „Unde este, Abel, fratele tău?" El a răspuns: „Nu ştiu. Oare sunt
eu paznicul fratelui meu?" 10 Şi Dumnezeu i-a zis: „Ce-ai făcut? Glasul
sângelui fratelui tău Mă strigă din ţărână. 11 Acum blestemat să fii, departe
de ţărâna care şi-a căscat gura, ca să primească sângele fratelui tău din
mâna ta. 12 Căci vei munci glia, dar ea nu se va mai strădui să-ţi dea vlaga
ei. Cu geamăt şi cu tremur vei trăi pe pământ." 13 Atunci Cain a zis către

---

„darurile lui Abel", lăsând neatinse jertfele lui Cain. ♦ Eusebiu (*DE* I,10,1-15) apropie sacrificiul lui Abel de jertfa „Mielului divin", Iisus. ♦ Am tradus prin „s-a posomorât la chip" o expresie însemnând exact „i-a căzut faţa" de necaz.

4,6 Tristeţea lui Cain: LXX nu aminteşte decât despre tristeţe, amărăciune, dar unii comentatori creştini, plecând probabil şi de la TM („Cain s-a încins"), vorbesc despre „invidia" şi „mânia" celui refuzat de divinitate (*1Clement* 4,7).

4,7 Frază dificilă în greacă, al cărei sens probabil este: Cain a adus ce se cuvenea, dar n-a împărţit cum se cuvenea (n-a dat partea cuvenită lui Dumnezeu, încălcând aşadar procedura ritualului). Este interpretarea pe care o propun pasajului Philon (*Agr.* 127-130), Irineu (*Adv. haer.* IV,18,3), Didim, *ad locum*. ♦ „Linişteşte-te" se poate înţelege în trei sensuri: „nu te preocupa"; „taci din gură, nu mai vorbi"; „pocăieşte-te". Cu verbul precedent, „ai păcătuit", va deveni o sentenţă celebră: „Ai păcătuit? Linişteşte-te!", adică „Încetează să păcătuieşti" (*cf. Const. apostolice* II,16,4). TM este aici aproape incomprehensibil. ♦ Ultima parte a versetului este ambiguă: Dumnezeu i se adresează tot lui Cain, sau, de această dată, lui Abel? Pronumele „el", „îl" pe cine vizează? După Philon, Cain va stăpâni „păcatul" (*QG* I,66); după Didim, „ofranda" (*ad locum*); după Irineu, „el" este Abel, care va fi stăpânit de Cain (*Adv. haer.* IV,18,3).

4,8 „pe câmp" lipseşte din TM. ♦ După Philon (*Deter.* 47-48), Cain se ucide pe sine însuşi, ucigându-şi sufletul prin crimă, în vreme ce Abel continuă să trăiască, în pofida morţii fizice.

4,10 Abel este prototipul omului drept ucis fără vină/fără motiv, al cărui sânge va fi răzbunat (Mt. 23,35); el îl prefigurează pe Iisus, al cărui sânge îi va răscumpăra pe păcătoşi (Evr. 12,24). Versetul a fost folosit pentru a susţine credinţa în supravieţuirea celui drept după moarte (Philon, *Deter.* 69-95).

4,11 Origen citează o altă versiune: „Blestemată fie ţărâna care..." (*Com. Rom.* V,6).

4,13 În TM apare „ca să o [pot] purta", în loc de „ca să fiu iertat", „ca să fiu eliberat". Philon interpretează diferit: „Prea mare este pedeapsa mea, de a fi lăsat liber"

Domnul: „Mi-e prea mare vina, ca să fiu iertat. [14] Dacă astăzi mă alungi de
pe fața pământului și de fața Ta mă voi ascunde, am să gem și am să tremur,
căci oricine mă va găsi mă va ucide." [15] Și Domnul Dumnezeu i-a zis: „Nu
va fi așa. Cine-l va ucide pe Cain va plăti de șapte ori răzbunarea." Atunci
Domnul Dumnezeu i-a pus un semn lui Cain, pentru ca nimeni, dacă-l va
găsi, să nu-l ucidă. [16] Iar Cain s-a dus de la fața lui Dumnezeu și s-a sălăș-
luit în ținutul Naid, din fața Edenului.

[17] Cain a cunoscut-o pe femeia sa, care a rămas grea și l-a născut pe Enoh.
Tocmai zidea o cetate și a numit-o după numele fiului său, Enoh. [18] Lui
Enoh i s-a născut Gaidad, Gaidad l-a avut pe Maiel, Maiel l-a avut pe
Mathusala, Mathusala l-a avut pe Lamech. [19] Lamech și-a luat două femei,
una pe nume Ada, a doua pe nume Sella. [20] Ada l-a născut pe Iobel. Acesta
era părintele crescătorilor de turme, care locuiesc în corturi. [21] Fratele lui se
numea Iubal. Acesta i-a învățat pe oameni să cânte din psalterion și din
citeră. [22] Cât despre Sella, ea l-a născut pe Thobel, mânuitor al ciocanului,

---

(*Deter.* 141-150, *Confus.* 165), o temă specific philoniană: nu este bine pentru păcătos să rămână nepedepsit. După Didim, Cain îl roagă pe Dumnezeu să nu-l părăsească (*ad locum*).

4,15 Origen a consacrat două cărți (13 și 14, din păcate pierdute) din *Com. Gen.* acestui verset complicat. După Ieronim (*Ep.* 36,3), sensul ar fi următorul: „Cine te va ucide îți va face un bine, pentru că te va elibera de nenumăratele mustrări." Unii comentatori presupun un punct după „va ucide". Atunci sensul se schimbă: Cain va plăti șapte răz-bunări. Plecând de aici: Cain va fi pedepsit la a șaptea generație, prin Lamech (Ieronim, *loc. cit.*); Cain va fi pedepsit de șapte ori pentru șapte greșeli (invidie, necinste, crimă, fratricid, crimă primordială, întristarea părinților, minciună). Cele șapte pedepse: munca pământului, nerodnicie, geamăt, tremur, exil de pe pământ, exil de la fața lui Dumnezeu, semnul infamant (*cf.* Vasile, *Ep.* 260). TM spune: „Cine-l va ucide pe Cain, acesta va fi răzbunat de șapte ori."

4,17 Despre urmașii lui Cain, *cf.* Philon, *De posteritate Caini*, unde toate personajele sunt interpretate alegoric. • După *Cartea Jubileelor* 4,1,9, femeia lui Cain se numea Awan și era sora lui. Părinții insistă pe ideea incestului (*cf.* Theodoret, *QG* 43). • După Flavius Iosephus, evenimentul marchează începutul vieții politice (*AI* I,61-62). Augustin pune în paralel cuplurile Remus/Romulus, Cain/Abel, precum și întemeierea celor două orașe (*Civ. Dei.* XV,V).

4,21 LXX nu redă relația existentă în TM între numele părintelui muzicii, *Yūbhāl*, și numele trâmbiței, *yābhēl*. În greacă, Iubal este doar inventatorul instrumentelor cu coarde, în TM, dacă *kinnōr* este un instrument cu coarde, cel de-al doilea, *'ūghābh*, desemnează familia fluierelor și flautelor

care lucra arama şi fierul. Sora lui Thobel era Noema. [23] Lamech a zis femeilor sale:

Ada şi Sella, ascultaţi glasul meu,
femei ale lui Lamech, luaţi aminte la cuvintele mele,
că am ucis un om, pentru o rană,
un băieţandru, pentru o vânătaie;
[24] Cain a fost pedepsit de şapte ori,
Lamech va fi pedepsit de şaptezeci de ori câte şapte.

[25] Adam a cunoscut-o pe femeia lui, Eva, şi ea, rămânând grea, a născut
un fiu pe care l-a numit Seth, zicând: „Dumnezeu mi-a ridicat o altă
sământă în locul lui Abel, cel omorât de Cain." [26] Seth a avut un fiu, pe care
l-a numit Enos. Acesta a nădăjduit să cheme numele Domnului Dumnezeu.

5 [1] Aceasta este cartea naşterii oamenilor. În ziua în care Dumnezeu l-a
făcut pe Adam, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut. [2] Parte bărbătească şi
femeiască i-a făcut şi i-a binecuvântat. Şi le-a pus numele Adam, în ziua în

---

4,23 „pentru o rană"; „pentru o vânătaie": construcţie dificilă, care s-ar putea traduce şi „am ucis, rană pentru mine", respectiv: „vânătaie pentru mine". M. Harl optează pentru această a doua soluţie, pe care o consider îndreptăţită, dar mai puţin probabilă, chiar dacă ar confirma sensul philonian din *Deter.* 50-51.

4,24 Unii comentatori înţeleg că Lamech va fi pedepsit de 490 de ori (Philon *QG* I,77; Vasile, *Ep.* 260); alţii înţeleg că este vorba despre 77 de generaţii între crima lui Lamech şi venirea lui Iisus (Ieronim, *Ep.* 36).

4,25 Greaca nu poate echivala jocul de cuvinte din ebraică între numele *Šēth* şi forma verbală *šāth*, „a aşeza, a rândui".

4,26 Ultima parte a versetului este foarte greu de tradus. Enos este simbol al speranţei (Philon, *Deter.* 138-140; *QG* I,79; Origen, *Com. Io.* XX,12; Eusebiu, *PE* VII,8,1-12). El este primul care a sperat să invoce numele lui Dumnezeu, necunoscut până atunci. Aquila dă alt sens în greacă: de atunci *a început* să se invoce numele lui Dumnezeu. Didim (*ad locum*) propune un alt sens pentru verbul grec considerat pasiv: Enos spera să fie invocat ca un dumnezeu, adică să devină ca Dumnezeu. TM are: „De atunci a început să se invoce...".

5,1 „cartea naşterii": din nou apare termenul „geneză". Versetul a fost considerat de unii comentatori (Origen, *C. Cels.* VI,49) ca final al relatării Genezei ♦ „după chip" (*cf.* Gen. 1,26-27): după Ioan Gură de Aur, reluarea acestei expresii foarte sugestive arată că Dumnezeu îşi menţine bunăvoinţa asupra lui Adam chiar şi după cădere (*Hom. Gen.* XXI).

5,2 Ioan Gură de Aur transmite o lecţiune a textului care are singular în loc de plural. LXX trece de la sg. la pl. ca şi TM.

care i-a făcut. 3 Adam a trăit două sute treizeci de ani şi a zămislit [un fiu]
după forma şi după chipul său şi l-a numit Seth. 4 După naşterea lui Seth,
Adam a trăit şapte sute de ani şi a zămislit fii şi fiice. 5 Toate zilele lui
Adam au fost nouă sute treizeci de ani şi a murit.

6 Seth a trăit două sute cinci ani şi l-a zămislit pe Enos. 7 După naşterea
lui Enos, Seth a trăit şapte sute şapte ani şi a zămislit fii şi fiice. 8 Toate
zilele lui Seth au fost nouă sute doisprezece ani şi a murit.

9 Şi Enos a trăit o sută nouăzeci de ani şi l-a zămislit pe Cainan. 10 După
naşterea lui Cainan, Enos a trăit şapte sute cincisprezece ani şi a zămislit fii
şi fiice. 11 Toate zilele lui Enos au fost nouă sute cinci ani şi a murit.

12 Şi Cainan a trăit o sută şaptezeci de ani şi l-a zămislit pe Maleleel.
13 După naşterea lui Maleleel, Cainan a trăit şapte sute patruzeci de ani şi
a zămislit fii şi fiice. 14 Toate zilele lui Cainan au fost nouă sute zece ani şi
a murit.

15 Şi Maleleel a trăit o sută şaizeci şi cinci de ani şi l-a zămislit pe Iared.
16 După naşterea lui Iared, Maleleel a trăit şapte sute treizeci de ani şi a
zămislit fii şi fiice. 17 Toate zilele lui Maleleel au fost opt sute nouăzeci şi
cinci de ani şi a murit.

18 Şi Iared a trăit o sută şaizeci şi doi de ani şi l-a zămislit pe Enoh. 19 După
naşterea lui Enoh, Iared a trăit opt sute de ani şi a zămislit fii şi fiice. 20 Toate
zilele lui Enoh au fost nouă sute şaizeci şi doi de ani şi a murit.

21 Şi Enoh a trăit o sută şaizeci şi cinci de ani şi l-a zămislit pe
Mathusala. 22 Iar Enoh a plăcut lui Dumnezeu, după naşterea lui Mathusala,
două sute de ani, şi a zămislit fii şi fiice. 23 Toate zilele lui Enoh au fost trei
sute şaizeci şi cinci de ani. 24 Enoh i-a plăcut lui Dumnezeu şi n-a mai fost
găsit, pentru că Dumnezeu l-a strămutat.

5,3 „după formă şi după chip": TM reia „după chip şi asemănare" din 1,26-27, în timp ce LXX foloseşte un termen rar, unic în tot Pentateuhul, ἰδέα, „formă", „tipar" (se poate referi atât la trup, cât şi la caracter) ♦ Faptul că Seth a fost născut „după chipul" lui Adam îi permite lui Pavel să spună, în 1Cor. 15,49, „Avem în noi chipul [omului] pământesc, dar îl putem avea pe cel [al omului] ceresc."

5,24 Excepţia lui Enoh: toţi ceilalţi patriarhi „mor", numai Enoh este „strămutat" („luat", după TM). Acest verb, „strămutat", a permis două interpretări: 1) Enoh este simbolul dreptului care dobândeşte nemurirea; Philon apropie „strămutarea" lui Enoh de dispariţia lui Ilie (*QG* 1,86; *Mut.* 34-38). Pentru Theodoret şi Augustin, versetul prefigurează Învierea eshatologică, dat fiind că Enoh este al şaptelea patriarh din listă (Învierea va avea loc în a şaptea zi milenară); 2) Tradiţia apocrifelor (lui Enoh) face din

25 Şi Mathusala a trăit o sută şaizeci şi şapte de ani şi l-a zămislit pe
Lamech. 26 După naşterea lui Lamech, Mathusala a trăit opt sute doi ani şi a
avut fii şi fiice. 27 Toate zilele, cât a trăit Mathusala, au fost nouă sute
şaizeci şi nouă de ani şi a murit.

28 Şi Lamech a trăit o sută optzeci şi opt de ani şi a zămislit un fiu 29 pe
care l-a numit Noe, zicând: „Acesta ne va odihni din munca noastră, din
chinurile mâinilor noastre şi de pământul blestemat de Domnul Dumnezeu."
30 După naşterea lui Lamech, Noe a trăit cinci sute şaizeci şi cinci de ani şi
a zămislit fii şi fiice. 31 Toate zilele lui Lamech au fost şapte sute cincizeci
şi trei de ani şi a murit.

32 Noe avea cinci sute de ani când i s-au născut trei fii: Sem, Ham şi
Iafet.

6 1 Şi a fost aşa: când oamenii au început să se înmulţească pe pământ, li
s-au născut şi fiice. 2 Fiii lui Dumnezeu, văzând că fiicele oamenilor erau

---

personaj un profet care, fiind nemuritor, cunoaşte derularea întregii istorii omeneşti, de la Creaţie până la Judecată. Enoh este unul din personajele apocaliptice cheie. Pentru Părinţi, el va fi unul dintre cei doi „martori" care vor preceda venirea Antihristului (celălalt fiind identificat cu Ilie, Moise ori Ieremia). Abia la sfârşitul lumii Enoh va cunoaşte moartea, fiind ucis de Antihrist (Victorin, Hipolit, Augustin etc.). ♦ Unii exegeţi înţeleg verbul μετέθηκεν nu cu sensul de „l-a strămutat", ci „l-a schimbat" spiritual. Astfel, pentru Philon, Enoh devine simbolul convertirii, al *metanoiei*, care se asociază cu pocăinţa şi singurătatea (una din marile teme exegetice philoniene este „singurătatea lui Enoh": *Praem.* 15-21; *Abr.* 17-26). ♦ A se vedea importanta literatură apocaliptică pusă sub autoritatea lui Enoh.

5,27 După TM, data morţii lui Mathusala coincide cu data potopului, în vreme ce după LXX el ar fi murit la paisprezece ani după potop, fapt care nu concordă cu evenimentele relatate în Gen. 7,7. Ieronim propune să se adopte versiunea TM; alţi comentatori rezolvă contradicţia afirmând că Mathusala a fost păstrat lângă tatăl său, nemuritorul Enoh, până după sfârşitul potopului.

5,29 Numele dat noului născut presupune o legătură etimologică cu cele rostite de tatăl său. Numele ebr. *Nōaḥ* poate fi pus în legătură fie cu verbul *nūaḥ* (interpretarea Septuagintei), fie cu rădăcina *NḤM*, care evocă ideea de mângâiere (sensul ales de TM).

6,2 Capitolul 6 explică motivele pervertirii neamului omenesc, prin apariţia giganţilor, o specie intermediară între creaturile cereşti şi cele pământeşti. ♦ „Fiii lui Dumnezeu": altă lecţiune este „îngerii lui Dumnezeu". Philon şi Origen comentează „îngerii lui Dumnezeu": prin „îngeri" se evita un antropomorfism problematic (Dumnezeu nu putea să aibă copii, ca o creatură). ♦ „Fiii" sau „îngerii" sunt, pentru Philon, simboluri ale intelectului sau ale sufletului care se încarnează în trupuri (*Gig.* 6-18); literatura

frumoase, şi-au luat soţii dintre toate cele pe care le-au ales. 3 Atunci
Domnul Dumnezeu a zis: „Să nu mai rămână duhul Meu în oamenii aceştia
pe veci, întrucât sunt trup. Zilele lor vor fi de o sută douăzeci de ani." 4 Pe
atunci, şi după aceea, se aflau pe pământ uriaşii, când fiii lui Dumnezeu
intrau la fiicele omului şi-şi zămisleau [prunci]; erau uriaşii de odinioară,
oamenii cei vestiţi.

5 Când Domnul Dumnezeu a văzut că relele oamenilor s-au înmulţit pe
pământ şi că tot omul cugeta în inima lui, în fiecare zi, numai şi numai
răutăţi, 6 s-a îngrijorat că l-a făcut pe om pe pământ şi a chibzuit. 7 Şi
Dumnezeu a zis: „Îl voi şterge de pe faţa pământului pe omul pe care l-am
făcut. [Îi voi şterge pe toţi], de la om până la animale, de la târâtoare până la
zburătoarele cerului: sunt supărat că le-am făcut." 8 Dar Noe a găsit har în
faţa Domnului Dumnezeu:

---

apocaliptică intertestamentară (*Enoh* 6-7) descrie revolta îngerilor şi amestecul lor cu fiicele oamenilor (îngerii îi învaţă pe bărbaţi războiul şi fierăria, iar pe femei, arta împodobirii; tot ei se află la originea idolatriei). Pentru o altă serie de exegeţi (Ioan Gură de Aur, Ioan Casian, Theodoret), „îngerii" sau „fiii lui Dumnezeu" sunt urmaşii lui Seth, corupţi de „fiicele oamenilor", care sunt urmaşii lui Cain (cele două categorii ale omenirii: bună şi rea). *Cartea Jubileelor* 4 afirmă, dimpotrivă, că îngerii au venit să aducă dreptatea pe pământ, dar că au fost amăgiţi de femei şi renegaţi de Dumnezeu. Textul biblic nu vorbeşte despre nici o greşeală comisă de vreuna dintre cele două părţi: îngeri sau fiice. Condamnarea unirii nefireşti apare o dată cu interpreţii târzii (*cf.*, despre subiect, Delcor, M., 1976, pp. 3-53 şi Bădiliţă, C., 2003, pp. 221-236).

6,3 Duhul lui Dumnezeu va rămâne doar în oamenii spirituali, nu în cei „trupeşti" (Origen, *De princ.* I,3,7; *C Cels.* VII,38). Atanasie vede aici o mărturie despre Sfântul Duh (*Ep Serap* 1,5-7). ♦ Am tradus prin „trup" cuvântul σάρξ, care înseamnă „carne". La fel, în alte locuri din Geneză. Nu „trupul" este condamnat de către Părinţi, ci felul de viaţă carnal, pătimaş. ♦ „o sută douăzeci de ani": fie viaţa omului va avea această limită (*cf.* Deut. 34,7), fie Dumnezeu le-a mai dat oamenilor un răgaz de o sută douăzeci de ani, pentru a se converti. Ambele interpretări apar la comentatorii antici.

6,4 LXX foloseşte un singur cuvânt, γίγαντες, pentru *două* cuvinte ebraice: *n*e*philīm* („cei care cad") şi *gibbōrīm* („cei puternici"). Philon îi apropie etimologic pe giganţi de γῆ, „pământ": sunt creaturi pământeşti, materiale (*Gig.* 60-66; la fel, Irineu, *Dem.* 18).

6,6 Verbul „s-a îngrijorat" poate fi nuanţat: „a devenit preocupat" şi în acelaşi timp „s-a mâniat" din pricina purtării oamenilor. TM are verbele *nāḥam* („s-a căit") şi *'āṭabh* („s-a mâhnit, s-a mâniat"). Chestiunea teologică este majoră: Dumnezeu a regretat crearea omului? Dumnezeu şi-a ratat creaţia? Philon şi Origen resping o asemenea interpretare, afirmând că Dumnezeu este „mâniat" şi supărat, dar nu-şi reneagă creaţia, pe care o consideră bună, în principiu. Aceeaşi idee, în Sir. 44,17.

6,8 „Noe": tema potopului şi personajul sunt reluate în diferite locuri din Scriptură: Is. 54,8-9; Iez. 14,14; Sir. 44,17-18; Înţ. 10,4; 14,6-7; Lc. 17,26; Mt. 24,37-39; Evr.

[9] Iată neamurile născute din Noe: Noe era om drept, desăvârşit în
neamul său. Noe a plăcut lui Dumnezeu. [10] Noe a avut trei fii, pe Sem, pe
Ham şi pe Iafet. [11] Dar pământul s-a stricat înaintea lui Dumnezeu şi s-a
umplut de nedreptate. [12] Domnul Dumnezeu a văzut că pământul a ajuns
stricăciune, fiindcă tot trupul a stricat calea sa pe pământ. [13] Atunci
Dumnezeu i-a zis lui Noe: „A sosit dinaintea Mea clipa tuturor oamenilor,
căci din pricina lor pământul s-a umplut de nedreptate. Iată, Eu îi nimicesc,
laolaltă cu pământul. [14] Fă-ţi, aşadar, o arcă din grinzi tari. Să-i faci încăperi
şi s-o ungi cu smoală pe dinăuntru şi pe dinafară. [15] Aşa să faci arca: de

---

11,7 etc. Temele şi simbolurile cele mai importante descoperite de autorii creştini: potopul-Judecată; Învierea; pedeapsa; pocăinţa; speranţa, „omul drept", apa baptismală; grinda-cruce. Toate acestea au fost expuse pe larg în Lewis, 1968 şi Danielou, 1950, pp. 55-94. ♦ Philon vede în Noe un „nou Adam", iar resurecţia lumii după potop reprezintă, pentru el, o *palingenesie*, „naştere din nou". În Noe s-au păstrat „tăciunii" care au reaprins viaţa pe pământ (*QG* II, 17,31,45-46; *Mos.* II,59-65, *Abr.* 46 şi 56, *Praem.* 23). Ideea a fost preluată şi de creştini (Iustin, *Dialogul cu Trifon*, 119,4; 138,2; Origen, *Hom. Gen.* II,3).

6,9 „neamuri" în sens de „generaţii". Philon interpretează alegoric, spunând că este vorba despre virtuţile *generate* de un suflet drept (*Deus* 117-118; *Abr.* 31-37).

6,12 „a stricat calea sa" LXX are un pronume masculin (tradus prin „sa") care se poate referi la Dumnezeu sau la om. Philon interpretează în primul sens (*QG* I,99). Didim în al doilea (*ad locum*). În TM sufixul posesiv este ambiguu („trup" sau „Dumnezeu").

6,13 „clipa", καιρός, „momentul exact". TM are cuvântul *qēṣ*, care înseamnă „sfârşit" („a venit sfârşitul"), cuvânt tradus îndeobşte în LXX prin τέλος. Pentru Irineu, acesta denumeşte unul din „momentele" tari ale intervenţiei lui Dumnezeu în istorie, cum ar fi: Legea, Întruparea, Judecata etc. (*Adv. haer.* V,29,2; *Dem.* 19)

6,14 „arcă" (κιβωτός), o „ladă" (acesta este sensul exact al termenului grecesc). Termenul este important, pentru că este acelaşi care desemnează „arca" Legământului, în care vor fi depozitate Tablele Legii (Ex. 25,10). TM numeşte „arca" lui Noe *tēbhāh*, iar arca Alianţei/chivotul Legământului, *'arôn*. Traducătorul LXX a folosit, pare-se, în mod intenţionat acelaşi cuvânt grecesc: locul prin care va fi salvat cel drept este acelaşi cu locul prezenţei divine prin Lege. ♦ Pentru Philon, „arca" simbolizează trupul care închide şi adăposteşte sufletul în timpul vijeliei vieţii (*Plant.* 43; *Confus.* 105). Creştinii preiau această interpretare, dar, pentru ei, cel mai des, „arca" este Biserica (ex. Origen, *Hom. Gen.* II,3,5). Pentru Hesychios, *Homiliae festales* V,2, „arca" este Maria, „născătoarea de Dumnezeu". ♦ „grinzi": de fapt, „bârne dreptunghiulare", asemenea celor utilizate la construcţiile cultice: încă un semn al voinţei traducătorului de a descrie ambarcaţiunea lui Noe ca pe un loc sacru. Unele manuscrise ale LXX au adj. „care nu putrezeşte": aşadar lemn trainic şi de durată, care a fost interpretat ca simbol al crucii (Iustin, *Dialogul cu Trifon*, 138,1-3).

6,15 Dimensiunile arcei au prilejuit diferite speculaţii: 300 se scrie în greacă cu litera *tau*, care este o imagine a crucii; 50, semnul răscumpărării păcatelor; 30 indică vârsta la

trei sute de coţi lungime, de cincizeci de coţi lăţime şi de treizeci de coţi
înălţime. [16] Ai să închei arca şi ai s-o acoperi până la un cot deasupra. Uşa
ai să i-o croieşti într-o latură. Ai să-i faci caturi jos, la mijloc şi sus. [17] Iată,
Eu dezlănţui potopul, şuvoi peste pământ, ca să nimicească tot trupul de
sub cer, în care se află suflare de viaţă. Toate câte sunt pe pământ vor pieri.
[18] Dar cu tine voi încheia legământul Meu: vei intra în arcă, tu, fiii tăi,
femeia ta şi femeile fiilor tăi, împreună cu tine [19] şi, din toate animalele,
târâtoarele, sălbăticiunile vei lua două câte două din tot trupul, de fiecare
soi, şi le vei aduce în arcă, ca să le hrăneşti cu tine: vor fi o parte bărbă-
tească şi o parte femeiască. [20] Din toate soiurile de păsări zburătoare, din
toate soiurile de animale şi din toate soiurile de târâtoare pe pământ vei lua
două câte două şi le vei duce înăuntru, ca să se hrănească împreună cu tine,
de parte bărbătească şi de parte femeiască. [21] Vei lua din toate felurile de
hrană, pe care le mâncaţi voi, şi le vei aduna, ca să aveţi de mâncare şi tu, şi
ele." [22] Iar Noe întocmai a făcut ce i-a poruncit Domnul Dumnezeu.

7 [1] Şi Domnul Dumnezeu i-a zis lui Noe: „Intră, tu şi toată casa ta în
arcă, pentru că am văzut că, din generaţia aceasta, tu eşti drept înaintea
Mea. [2] Dintre animalele curate ia cu tine şapte câte şapte, parte bărbătească
şi parte femeiască, iar dintre animalele necurate, câte două, parte bărbă-
tească şi parte femeiască; [3] dintre zburătoarele cerului, curate, şapte câte
şapte, parte bărbătească şi parte femeiască, iar dintre zburătoarele necurate,
câte două, parte bărbătească şi parte femeiască, pentru ca sământa lor să se
răspândească pe tot pământul. [4] Încă şapte zile şi Eu dezlănţui o ploaie
necontenită pe pământ, vreme de patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi şi
voi şterge de pe faţa pământului toată zidirea pe care am făcut-o." [5] Noe a
îndeplinit tot ce i-a poruncit Domnul Dumnezeu.

---

care Iisus a început să predice (Clement, *Stromate* VI,86,1). Origen pune lungimea, lăţimea şi înălţimea în legătură cu credinţa, speranţa şi dragostea din Ef. 3,17-18 (*Hom. Gen.* II,6).

6,16 Arca are formă piramidală. Origen interpretează „etajele" în sens alegoric-simbolic: nivelurile lăcaşurilor cereşti sau cele trei sensuri ale Scripturii: literal, alegoric şi anagogic/spiritual (*Hom. Gen.* II,5 şi 6).

6,17 Cuvântul „potop" (κατακλυσμός) îi va incita pe comentatorii de cultură greacă să apropie episodul de mitul grecesc al lui Deucalion (Philon, *Praem.* 23; Teofil, III,19; Iustin, *Apologia* II,7,2; *cf.* şi Origen, *C. Cels.* I, 19-20; IV,11-12).

6,18 Este prima apariţie a vocabularului Legământului: διαθήκη.

6 Noe avea şase sute de ani când a venit potopul de apă asupra pământului.
7 Din pricina apei potopului, Noe, fiii săi, femeia sa şi femeile fiilor
săi, împreună cu el, au intrat în arcă. 8 Dintre zburătoare, dintre animalele
curate şi dintre animalele necurate, precum şi dintre toate târâtoarele
pământului, 9 două câte două au intrat la Noe, în arcă, parte bărbătească şi
parte femeiască, aşa cum îi poruncise Dumnezeu. 10 Şi a fost aşa: după şapte
zile apa potopului s-a şi năpustit asupra pământului. 11 În al şase suteleа an
din viaţa lui Noe, luna a doua, ziua a douăzeci şi şaptea din lună, în acea zi,
toate izvoarele adâncului au ţâşnit, zăgazurile cerului s-au deschis 12 şi o
ploaie necontenită a căzut pe pământ vreme de patruzeci de zile şi patruzeci
de nopţi. 13 În chiar ziua aceea Noe, Sem, Ham, Iafet, fiii lui Noe, femeia
lui Noe şi cele trei femei ale fiilor săi au intrat, împreună cu el, în arcă. 14 Şi
din toate soiurile de fiare, din toate soiurile de dobitoace, din toate soiurile
de târâtoare ce mişcă pe pământ, din toate soiurile de zburătoare, 15 au intrat
la Noe, în arcă, două câte două, din tot trupul în care este suflare de viaţă.
16 [Vieţuitoarele] care au intrat, parte bărbătească şi parte femeiască din tot
trupul, au intrat după cum îi poruncise Dumnezeu lui Noe. Iar Domnul
Dumnezeu a închis arca pe dinafară.

17 Şi potopul a durat patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi pe pământ.
Apa a crescut, a smuls arca şi ea a fost ridicată de la pământ. 18 Apa s-a
instăpânit şi a crescut foarte pe pământ, iar arca era purtată deasupra apei.
19 Apa a pus tot mai mult stăpânire pe pământ şi a acoperit toţi munţii cei

---

7,6 Construirea arcei a durat o sută de ani (*cf.* Gen. 5,32), timp în care oamenii s-ar fi putut pocăi. Comentariile creştine ating tema răbdării divine (Chiril al Ierusalimului, *Cat.* II,8; Didim, *ad locum*).

7,11 După LXX, potopul începe şi se termină în ziua a douăzeci şi şaptea din lună şi durează exact un an (*cf.* Gen. 8,14). TM dă aici ziua a şaptesprezecea, ultima zi fiind însă tot 27. După TM aşadar, potopul durează cu zece zile mai mult decât după LXX. • „luna a doua" poate fi primăvara sau toamna, în funcţie de calendarul folosit (liturgic, primăvara; „civil", toamna). Philon (*QG* II,11) şi *Cartea Jubileelor* (6,22; 7,3-7) fixează evenimentul la echinocţiul de primăvară.

7,13 LXX lasă să se înţeleagă că femeile au fost despărţite în arcă de soţii lor, relaţiile sexuale fiind întrerupte. Tradiţia iudaică (Ginzberg, *Legendele evreilor*, t. V) şi creştină (Didim, *ad locum*; Chiril al Ierusalimului, *Procateheză*) confirmă acest posibil sens. TM are însă „cu el".

7,16 Dumnezeu participă concret la salvarea lui Noe, închizând arca din exterior. Philon vede în episodul îmbarcării pe arcă un simbol al închiderii intelectului (Noe) în trup (*ibid.*). Pentru Ioan Gură de Aur, închiderea lui Noe este analoagă închiderii lui Iona în pântecele balenei, prefigurare a Învierii (*Hom. Col.* V).

înalţi de sub cer. [20] S-a înălţat la cincisprezece coţi deasupra şi a acoperit
toţi munţii cei înalţi. [21] Tot ce era trup mişcător pe pământ a pierit: zbură-
toare, dobitoace şi sălbăticiuni, toate târâtoarele ce mişcă pe pământ şi toţi
oamenii. [22] Toate făpturile cu suflare de viaţă, toate [vieţuitoarele] de pe
uscat au pierit. [23] Şi [Dumnezeu] a şters tot ce ridicase, tot ce se afla pe faţa
întregului pământ, de la oameni până la animale, târâtoare şi zburătoarele
cerului: toate au fost şterse de pe pământ. Doar Noe a fost lăsat şi cei care
se aflau cu el în arcă. [24] Şi apa a crescut pe pământ timp de o sută cincizeci
de zile.

8 [1] Dumnezeu şi-a amintit de Noe, de toate fiarele şi dobitoacele, de
toate zburătoarele şi târâtoarele care se aflau cu el în arcă. Şi a trimis
Dumnezeu suflare asupra pământului şi apa s-a liniştit. [2] Izvoarele adân-
cului şi zăgazurile cerului s-au acoperit şi ploaia din cer a încetat. [3] Şi apa a
început să se scurgă, ducându-se de pe pământ, apa a început să se scurgă şi
să scadă după o sută cincizeci de zile. [4] Şi arca s-a aşezat, în luna a şaptea,
în a douăzeci şi şaptea zi a lunii, pe munţii Ararat. [5] Apa s-a dus şi a scăzut
până în luna a zecea, iar în luna a unsprezecea, în ziua întâi a lunii, s-au
văzut vârfurile munţilor. [6] Şi a fost aşa: după patruzeci de zile Noe a deschis
fereastra arcei pe care o făcuse [7] şi a trimis corbul să vadă dacă apa s-a
potolit; dar cum a ieşit, el nu s-a mai întors până când apa nu s-a uscat pe
pământ. [8] Şi a trimis în urma lui porumbelul, ca să vadă dacă apa s-a potolit
pe faţa pământului; [9] cum însă porumbelul n-a găsit nici un loc unde să-şi

---

7,22 În TM, după „suflare de viaţă" apar cuvintele „în nări", omise de LXX.

7,23 „a fost lăsat": gr. κατελείφθη explică folosirea, în Sir. 44,17, a cuvântului κατάλειμμα: Noe este „rămăşiţa" neamului omenesc. Tema „rămăşiţei salvate" are o mare importanţă în textele profetice: ea este soluţia găsită pentru a împăca dreptatea lui Dumnezeu (care ar cere pedepsirea) cu fidelitatea sa (care a făgăduit salvarea).

8,1 De data aceasta am tradus πνεῦμα prin „suflare", căci, spre deosebire de Gen. 1,1, aici este vorba de o boare divină menită să zvânte faţa pământului după potop.

8,7 După LXX, „corbul nu s-a mai întors"; după TM, el „pleca şi se întorcea". Philon interpretează alegoric plecarea definitivă a corbului: viciul se complace în atmosfera potopului, dar pleacă pentru totdeauna în condiţii normale, în vreme ce porumbelul, simbolul virtuţii, revine în sufletul omului drept (*QG* II, 35-39). Corbul este un animal interzis, după Lev. 11,15; va deveni simbol al diavolului.

8,9 Creştinii fac analogie între porumbelul lui Noe şi cel care se va pogorî peste Iisus în momentul botezului (Mt. 3,16 etc.): porumbelul este o imagine a Duhului Sfânt care se pogoară asupra celor drepţi, Iisus fiind adevăratul Noe. Un element care întăreşte lectura

odihnească picioarele, s-a întors la dânsul în arcă, fiindcă pe fața întregului
pământ era încă apă. [Noe] și-a întins mâna și l-a adus la sine în arcă. [10] A
mai așteptat șapte zile și din nou a trimis porumbelul din arcă; [11] și
porumbelul s-a întors la el către seară, și avea în cioc o frunză de măslin, o
crenguță, și atunci Noe a știut că apa s-a potolit pe pământ. [12] Și așteptând
alte șapte zile, a trimis din nou porumbelul, dar acesta nu s-a mai întors la
el. [13] Și a fost așa: în al șase sutelea și un an al vieții lui Noe, prima lună,
prima zi din lună, apa s-a dus de pe pământ, iar Noe a dat deoparte acope-
rișul arcei pe care o făcuse și a văzut că apa s-a dus de pe fața pământului.
[14] În a doua lună, în a douăzeci și șaptea zi a lunii, pământul era uscat.
[15] Și Domnul Dumnezeu i-a zis lui Noe: [16] „Ieși din arcă, tu și femeia ta,
și fiii tăi, și femeile fiilor tăi, împreună cu tine, [17] toate fiarele, câte sunt cu
tine, și tot trupul, de la zburătoare până la dobitoace, și toate târâtoarele ce
mișcă pe pământ: scoate-le împreună cu tine. Și creșteți și vă înmulțiți pe
pământ." [18] Și Noe a ieșit, împreună cu femeia sa și cu fiii săi și cu femeile
fiilor săi; [19] și toate fiarele, toate dobitoacele, toate zburătoarele și toate
târâtoarele ce mișcă pe pământ, soi după soi, au ieșit din arcă. [20] Noe a durat
un altar lui Dumnezeu, a luat din toate animalele curate și din toate zbu-
rătoarele curate și a adus jertfă întreagă pe altar. [21] Și Domnul Dumnezeu a

---

tipologică a episodului îl constituie faptul că porumbelul se întoarce „către seară" (Chiril al Ierusalimului, *Cat.* XVII,10; Ioan Gură de Aur, *Hom. in Mt.* XII,3). În unele reprezentări bizantine ale botezului lui Iisus, porumbelul ține un ram de măslin în cioc (Grabar, 1968, p. 492).

8,11 „o crenguță": am tradus astfel cuvântul κάρφος, care desemnează mai degrabă un vreasc sau un pai (oricum, ceva uscat). Traducătorul LXX vrea să sugereze probabil că apele s-au retras definitiv, așa încât crenguța respectivă a avut vreme să se și usuce. În TM, dimpotrivă, frunza de măslin e „proaspătă".

8,17 Philon vede în porunca divină semnul nașterii unei noi omeniri (*cf.* Gen. 1,26) (Philon, *QG* II,56).

8,20 Prima ocurență a cuvântului θυσιαστήριον, „loc pentru jertfe", „altar", neatestat în greacă înaintea LXX (avem de-a face, așadar, cu un „neologism" antic). Pentru a reda cuvântul ebraic unic, *mizbēaḥ*, traducătorii folosesc două cuvinte grecești: θυσιαστήριον, care desemnează „altarul" bun, al jertfelor pentru Dumnezeu, și βωμός, care desemnează altarele păgâne. Peste tot în traducerea noastră primul termen a fost tradus prin „altar". ♦ Am tradus prin „jertfă întreagă" termenul, rar, ὁλοκάρπωσις, „acțiunea de a aduce lui Dumnezeu întregul rod" – ebr. *ʿōlāh* (tradus de obicei cu „ardere de tot") este echivalat în LXX mai des cu ὁλοκαύτωμα, ὁλοκαύτωσις.

8,21 „miros plăcut" sau „plăcută/bună mireasmă" va trece în NT, pentru Iisus, jertfă „plăcută lui Dumnezeu", „cu bun miros/miros de bună mireasmă" (Ef. 5,2). Aceeași

simțit miros plăcut și a zis Domnul Dumnezeu, cugetând în Sine: „Nu voi
mai blestema pământul din pricina faptelor oamenilor, că mintea omului se
ține de rele încă din tinerețe. Așadar n-am să mai lovesc nici un trup viu,
așa cum am făcut. [22] Semănat și secerat, frig și căldură, vară și primăvară, zi
și noapte nu vor înceta cât va dura pământul."

9 [1] Și Dumnezeu i-a binecuvântat pe Noe și pe fiii lui și le-a zis:
„Creșteți, înmulțiți-vă, umpleți pământul și stăpâniți-l. [2] Vor tremura și se
vor teme de voi toate fiarele pământului, toate păsările cerului și tot ce mișcă
pe pământ, precum și toți peștii mării: le-am dat sub mâna voastră. [3] Toate
târâtoarele cu viață sunt pentru hrana voastră. Ca pe verdețurile și ierburile
din grădină, vi le-am dat pe toate. [4] Doar carne cu sângele vieții nu mâncați.
[5] Căci am să cer înapoi sângele sufletelor voastre; am să cer de la toate
fiarele, iar din mâna omului frate am să cer sufletul omului. [6] Cine varsă
sângele omului, sângele său va curge pentru sânge, fiindcă după chipul lui
Dumnezeu l-am făcut pe om. [7] Voi creșteți, înmulțiți-vă, umpleți pământul
și înmulțiți-vă pe el."
[8] Și Dumnezeu le-a zis, lui Noe și fiilor săi, care erau împreună cu el:
[9] „Iată, Eu închei legământul Meu cu voi, cu toată sămânța voastră de după
voi [10] și cu toate sufletele vii care sunt cu voi, păsări, animale și fiare ale
pământului, câte sunt cu voi, cu toate cele care au ieșit din arcă. [11] Și voi
pune legământul Meu cu voi: nici un trup nu va mai pieri sub apa potopului
și nu va mai fi nici un potop de apă, care să nimicească întreg pământul."
[12] Și Domnul Dumnezeu i-a zis lui Noe: „Acesta este semnul legământului,
pe care-l pun între Mine și voi și toate sufletele vii, care sunt cu voi, pentru

---

expresie va fi folosită pentru martiri. ♦ „faptele oamenilor" (sau „lucrările" lor) este specific LXX, pentru că TM spune doar „din pricina omului". Versiunea LXX a dat naștere speculațiilor teologice: Dumnezeu nu ține seamă de natura omului, esențialmente bună, ci de faptele fiecăruia. ♦ „încă din tinerețe": se referă, după Theodoret, la păcatul care intră în om „la adolescență", prin pulsiunile sexuale.

9,3 „verdețuri": Dumnezeu dă voie oamenilor să mănânce și carne, după ce Gen. 1,30 lăsase să se înțeleagă că omul va avea un regim alimentar vegetarian, mai precis, erbivor.

9,4 „sângele vieții", exact: „sângele sufletului", adică sângele *care este* sufletul animalelor. *Cf.* versetul următor: „sângele sufletelor voastre".

9,9 Prin Noe, Dumnezeu încheie un legământ cu toată omenirea, nu doar cu poporul lui Israel, ca mai târziu. ♦ Verbul folosit este ἀνίστημι, a „ridica din nou". Ioan Gură de Aur interpretează preverbul ἀνα- ca semn al reînnoirii legământului din 6,18.

generațiile următoare, în veci: [13] arcul Meu îl așez în nori: el va fi semnul
legământului dintre Mine și pământ. [14] Și când voi strânge nori deasupra
pământului, arcul Meu se va vedea în nori [15] și-mi voi aminti de legământul
dintre Mine și voi, dintre Mine și toate sufletele vii din toate trupurile, și nu
va mai fi apă pentru potop, care să nimicească toate trupurile. [16] Arcul Meu
va fi în nori și îl voi privi, ca să-mi amintesc de legământul veșnic dintre
Mine și toate sufletele vii din toate trupurile de pe pământ." [17] Și Dumnezeu
i-a zis lui Noe: „Acesta este semnul legământului pe care l-am încheiat între
Mine și toate trupurile de pe pământ."

[18] Fiii lui Noe care au ieșit din arcă erau: Sem, Ham, Iafet. Ham era
părintele lui Canaan. [19] Aceștia trei sunt fiii lui Noe. Din ei s-au răspândit
[oamenii] pe întreg pământul. [20] Noe a fost primul om care a lucrat pămân-
tul și a sădit viță de vie. [21] A băut vin, s-a îmbătat și s-a dezgolit în casa lui.
[22] Ham, părintele lui Canaan, a văzut goliciunea tatălui său și a ieșit să-i
vestească și pe cei doi frați ai săi, afară. [23] Sem și Iafet au luat haina, au
pus-o pe spatele amândurora, au intrat cu spatele și au acoperit goliciunea

---

9,13 „arcul": după Philon, reprezintă „forța nevăzută a lui Dumnezeu", care „încordează și slăbește" norii (*QG* II,64).

9,20 Noe este numit γεωργός, „țăran", spre deosebire de Cain, despre care se spune doar că lucra pământul (*cf.* nota la Gen. 4,2). Philon îl apropie pe Noe abia ieșit din arcă de Adam, alungat din rai: amândoi încep să cultive pământul. Noe este un al doilea Adam (*QG* II,66). Fraza greacă este complicată, sunând exact așa: „A început Noe, om țăran al pământului...". Ideea principală este că o dată cu Noe pământul a început să fie lucrat cu pricepere și temeinicie.

9,21 Beția lui Noe: episod comentat amplu de exegeții antici. Philon i-a consacrat trei tratate, în jurul a trei teme complementare: lucrarea pământului (*De plantatione*), beția (*De ebrietate*) și trezirea din beție (*De sobrietate*). Philon dă o valoare pozitivă beției înțeleptului (*sobria ebrietas*), care nu-i altceva decât beția intelectului în comuniune cu energiile divine. Despre această temă spirituală importantă, *cf.* Sieben, 1971, coll. 2312-2322

9,22 „goliciunea": TM. „rușinea" (*'erwāh*). ♦ Ham este fiul rău al lui Noe, care, conform unei tradiții transmise de *Cartea Jubileelor* și Flavius Iosephus, a perpetuat învățăturile îngerilor căzuți și ale giganților după potop (înscriindu-le pe table de metal, imperisabile). Această tradiție își are, probabil, originea în episodul de față, unde Ham joacă rolul „denunțătorului". Vina lui este de a vesti un lucru rușinos (goliciunea tatălui) *în afară*, așadar de a face public un lucru intim. După o altă tradiție, atestată de Philon (*QG* II,71) și preluată de creștini, Ham ar fi râs la vederea goliciunii lui Noe. Acest râs batjocoritor va fi interpretat de Chiril al Alexandriei ca o prefigurare a batjocurilor îndurate de Iisus, dezbrăcat înaintea răstignirii (*Glafire* II).

tatălui lor. Cum priveau cu fața în spate n-au văzut goliciunea tatălui lor.
[24] Noe s-a dezmeticit după vin, a aflat ce i-a făcut necoptul fiu [25] și a zis:

„Blestematul de Canaan
Slugă în casă le va fi fraților săi."
[26] Apoi a zis:
„Binecuvântat fie Domnul Dumnezeul lui Sem
și Canaan îi va fi slugă.
[27] Dumnezeu fie larg cu Iafet,
locuiască în casele lui Sem
iar Canaan fie sluga lor."

[28] După potop, Noe a trăit trei sute cincizeci de ani. [29] Toate zilele lui
Noe au fost nouă sute cincizeci de ani și a murit.

10 [1] Aceștia sunt urmașii fiilor lui Noe, Sem, Ham și Iafet. După potop
li s-au născut fii.

[2] Fii ai lui Iafet: Gamer, Magog, Madai, Iovan, Elisa, Thobel, Mosoch,
Thiras. [3] Fii ai lui Gamer: Aschanaz, Riphath, Thorgama. [4] Fii ai lui Iovan:
Elisa, Tharsis, Kitii, Rodii. [5] De la aceștia s-au alcătuit ostroave de neamuri
pe pământ, fiecare după limba sa, în triburilor lor și în neamurile lor.

[6] Fii ai lui Ham: Chus, Mesraim, Phud și Canaan. [7] Fii ai lui Chus:
Saba, Evila, Sabatha, Regma, Sabakatha. Fii ai lui Regma: Saba și Dadan.

9,24 „necopt": am tradus astfel un cuvânt care înseamnă „mai tânărul", „preatânărul". Ham este al doilea fiu al lui Noe, așadar nu se poate traduce prin „mezin". Ideea este lipsa de maturitate a fiului nerușinat. Philon interpretează adjectivul νεώτερος ca „revoluționar", „liberal" (*Sobr.* 6).

9,27 Greaca nu poate redu jocul de cuvinte din TM bazat pe etimologia comună între *Yephet* (Iafet) și *yopht*, termen cu sens nesigur, înțeles adesea ca „lărgime": Dumnezeu va fi larg, generos cu Iafet. Tradiția rabinică îl identifică pe Iafet cu strămoșul grecilor (Iapetos, un fiu al lui Zeus, a fost tatăl lui Prometeu), care va locui în corturile lui Sem, adică va deveni ucenicul lui Sem (strămoșul evreilor) și se va converti. Pentru creștini, „lărgirea" lui Iafet înseamnă extinderea legământului și la păgâni, viitorii creștini, Iafet fiind un simbol al Bisericii (Irineu, *Dem.* 21; Origen, *Hom. Ies.* III,4). ♦ „casele": în TM, „corturile".

10,2 Elisa nu apare în TM.

10,5 „ostroave de neamuri" sau „de nații" este o expresie calchiată de LXX după TM, interpretată de Philon în mod literal: neamul lui Iafet s-a înmulțit atât de tare, încât a trecut de pe continent pe insule (*QG* II,80).

[8] Chus l-a zămislit pe Nebrod. Acesta a fost primul uriaș de pe pământ, [9] un
uriaș vânător înaintea Domnului Dumnezeu. De aceea se va spune: „Pre-
cum Nebrod, uriașul vânător înaintea Domnului." [10] Începutul împărăției lui
au fost Babilon, Orech, Archad și Chalane, în ținutul Sennaar. [11] Din acel
ținut a ieșit Assur, care a construit Ninive și cetatea Rooboth, Chalach,
[12] Dasem, așezată între Ninive și Chalach: mare cetate. [13] Mesraim i-a
zămislit pe ludiim, pe enemetiim, pe labiim, pe nephthaliim, [14] pe patro-
soniim și pe chasloniim, din care au ieșit filistinii și chaphthoriimii. [15] Canaan
l-a zămislit pe Sidon, întâiul-născut, pe Cheteu [16] și pe Iebuseu, pe Amoreu
și pe Gergeseu, [17] pe Eveu și pe Arucheu, pe Aseneu [18] și pe Aradeu, pe
Samareu și pe Amathi. După aceea triburile canaanenilor s-au împrăștiat.
[19] Hotarele lor mergeau de la Sidon până la Gerara și Gaza, până la Sodoma
și Gomora, Adama și Seboim, până la Lasa. [20] Aceștia sunt fiii lui Ham, cu
triburile lor, după limbă, cu ținuturile locuite de ei și cu neamurile lor.
[21] I s-au născut fii și lui Sem, părintele tuturor fiilor lui Eber, fratele lui
Iafet, cel mai mare. [22] Fii ai lui Sem: Elam și Assur, Arphaxad și Lud, Aram
și Cainan. [23] Fii ai lui Aram: Os, Ul, Gather și Mosoch. [24] Arphaxad l-a
zămislit pe Cainan, Cainan l-a zămislit pe Sala, Sala l-a zămislit pe Eber.
[25] Și lui Eber i s-au născut doi fii. Unul se numea Phalek, fiindcă în zilele
lui a fost împărțit pământul, iar fratele lui se numea Iektan. [26] Iektan i-a avut
pe Elmodad, pe Saleph, pe Asarmoth, pe Iarach, [27] pe Odorra, pe Ezel, pe
Decla, [28] pe Abimeel, pe Sabev, [29] pe Uphir, pe Evila și pe Iobab. Aceștia

---

10,8 Nebrod, gigantul, va fi considerat unul din constructorii turnului Babel (Ginzberg, *Legendele evreilor*, vol. V). Pentru Philon, numele său înseamnă „pustiire"; alexandrinul interpretează prepoziția „înaintea" (din v. 9) în sensul de „împotrivă". Nebrod este „potrivnicul lui Dumnezeu", simbol al omenirii animalizate (*QG* II,81 și 82).

10,11 În TM, fragmentul este ambiguu, dar sensul cel mai plauzibil este „din acel ținut a trecut în Assur", în vreme ce pentru LXX Assur este un descendent al lui Seth.

10,21 Până acum, lista celor trei fii ai lui Noe începea cu Sem și se termina cu Iafet. Aici însă ordinea se schimbă, Iafet fiind numit „cel mai mare" dintre cei trei frați (gramatical nu există nici un dubiu asupra acestui aspect). TM este ambiguu, dar poate fi înțeles și în favoarea lui Sem. Comentatorii creștini încearcă să sugereze că Iafet este „mai mare", în sensul de „mai tare", „mai bun", întrucât Dumnezeu „l-a lățit" (*cf.* Gen. 9,27) dincolo de poporul lui Israel. S-ar putea să fie o eroare de traducere în LXX. Aquila pune adjectivul „mai mare" la dativ (nu la genitiv, precum LXX) raportându-l astfel în mod clar la Sem.

10,25 LXX reproduce întocmai TM, dar nu poate reda jocul de cuvinte bazat pe etimologia comună între *Pelegh* și *nifh'Fghāh* („a fost împărțit").

10,28 TM are un nume în plus față de LXX: Obal.

toți sunt fiii lui Iektan. 30 Sălașul lor se întindea de la Masse până la
Sophera, muntele de la răsărit. 31 Aceștia sunt fiii lui Sem, în triburile lor,
după limbă, în ținuturile lor și în neamurile lor.
32 Acestea sunt triburile fiilor lui Noe, după urmași și după neamuri. Din
ele s-au răspândit ostroave de neamuri pe pământ, după potop.

11 1 Tot pământul era o singură gură și un singur glas pentru toți. 2 Și a
fost așa: mișcându-se ei de la răsărit au găsit o câmpie în ținutul Sennaar și
s-au așezat acolo. 3 Fiecare a zis vecinului său: „Haideți să facem cărămizi
și să le ardem în foc." Pentru ei cărămida înlocuia piatra, iar smoala, lutul.
4 Și au zis: „Haideți să ne construim o cetate și un turn, al cărui vârf să
ajungă până la cer, și să ne facem un nume înainte de a fi împrăștiați pe fața
pământului." 5 Și Domnul a coborât să vadă cetatea și turnul, pe care le-au
construit fiii oamenilor. 6 Și Domnul a zis: „Iată, toți sunt un neam și-o
gură; au început să facă lucrul acesta și acum nu vor lăsa nimic din ce se
pun să facă. 7 Haidem, să coborâm și să le amestecăm limbile acolo, pentru
ca nimeni să nu mai priceapă graiul celui de-aproape." 8 Și Dumnezeu i-a

---

11,1 „gură", de fapt, „buză" în original (*cf.* și v. 6). Motivul limbii primitive a oamenilor, omogenă și comprehensibilă pentru toți. *Cf.* Irineu, *Dem.* 22-23; Theodoret, *QG* 61.

11,2 Migrarea din răsărit, simbolul paradisului, reprezintă o a doua cădere. Philon citează în legătură cu acest verset profeția din Za. 6,12 (*Confus.* 62-63), care, pentru creștini, dă numele lui Iisus: 'Ανατολή („Răsăritul"). Pentru Origen, „mișcarea" ar reprezenta, alegoric, mișcarea în jos (căderea) a sufletelor preexistente, „sătule" de contemplarea lui Dumnezeu (*De princ.* IV,3,25; *Hom. Ier.* XII,3; *C. Cels.* V,29).

11,4 Prin „înainte de", LXX sugerează că oamenii știau că vor fi risipiți pe fața pământului (Philon, *Confus.* 120-121). TM spune exact: „de frică să nu fie împrăștiați", dând actului zidirii turnului o anumită justificare.

11,5 „Coborârea" Domnului a fost văzută ca o premanifestare a lui Dumnezeu înainte de Întrupare (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 127-129).

11,7 Verbul la plural (*cf.* Gen. 1,26): după Philon, Dumnezeu deliberează în el însuși, apoi poruncește „puterilor" (*Confus.* 168-182). După Origen (*Com. Io.* XIII,50), Dumnezeu vorbește îngerilor, iar după Vasile cel Mare, este o deliberare a Treimii (*Adv. Eun* V,4). ♦ „amestecăm": dar nu există decât o limbă: normal ar fi fost, așa cum scrie și Philon (*Confus.* 183-195), ca Dumnezeu să „despartă" întâi limbile una de alta, pentru a le amesteca ulterior. Dar „amestecul" trimite aici la ideea pierderii de sens a cuvintelor, la ideea bruiajului fonic. Se trece de la homofonia inițială, paradisiacă, la heterophonia, diaphonia sau „poliphtongia" decăderii (*cf.* Iustin, *ibid.*, 102,4).

11,8 Exegeții vor descoperi sensul „împrăștierii" în Deut. 32,8 și Înț. 10,5: împărțirea popoarelor în diverse regiuni ale lumii. O tradiție iudaică (*Oracolele sibiline* III,

împrăştiat de acolo pe faţa întregului pământ, iar ei n-au mai construit
cetatea şi turnul. 9 De aceea s-a numit Amestecare, pentru că acolo Domnul
„a amestecat" limbile de pe tot pământul şi tot de acolo Domnul Dumnezeu
i-a împrăştiat pe toată faţa pământului.
10 Aceştia sunt urmaşii lui Sem: Sem avea o sută de ani când l-a zămislit
pe Arphaxad, în al doilea an după potop. 11 Şi Sem a mai trăit încă cinci
sute de ani după naşterea lui Arphaxad, a zămislit fii şi fiice şi a murit.
12 Arphaxad a trăit o sută treizeci şi cinci de ani şi l-a zămislit pe Cainan.
13 Şi Arphaxad a mai trăit încă patru sute treizeci de ani după naşterea lui
Cainan, a zămislit fii şi fiice şi a murit. Cainan a trăit o sută treizeci de ani
şi l-a zămislit pe Sala. Şi Cainan a mai trăit încă trei sute treizeci de ani
după naşterea lui Sala, a zămislit fii şi fiice şi a murit.
14 Sala a trăit o sută treizeci de ani şi l-a zămislit pe Eber. 15 Şi Sala a
mai trăit încă trei sute treizeci de ani după naşterea lui Eber, a zămislit fii şi
fiice şi a murit.
16 Eber a trăit o sută treizeci şi patru de ani şi l-a avut pe Phalek. 17 Şi
Eber a mai trăit încă trei sute şaptezeci de ani după naşterea lui Phalek, a
zămislit fii şi fiice şi a murit.
18 Phalek a trăit o sută treizeci de ani şi l-a zămislit pe Ragau. 19 Şi
Phalek a mai trăit încă două sute nouă ani după naşterea lui Ragau, a
zămislit fii şi fiice şi a murit.
20 Ragau a trăit o sută treizeci şi doi de ani şi l-a zămislit pe Seruch. 21 Şi
Ragau a mai trăit încă două sute şapte ani după naşterea lui Seruch, a
zămislit fii şi fiice şi a murit.

---

vv.97-104; *Cartea Jubileelor* 10,26) pune distrugerea turnului pe seama vânturilor puternice trimise de Dumnezeu.

11,9 Greaca preia jocul de cuvinte din TM, care botează turnul „Babel", de la verbul ebraic *bālal*, „a amesteca". LXX traduce şi verbul şi numele turnului în greacă, fapt pentru care nu putem vorbi aici despre „Babel", ci despre un „turn" pur şi simplu, un turn numit „Amestecare". Comentatorii antici identifică acest turn cu Babilonul (*cf.* Gen. 10,10). ♦ La comentatorii creştini, episodul amestecării limbilor trimite la episodul Cincizecimii, al „separării limbilor", al clarificării sensurilor (*cf.* Fapte 2,1-6). De pildă, Grigore al Nyssei, *Encom St.*, PG 46,705A; Chiril al Alexandriei, *Glafire, ad locum*.

11,11 Fiecare verset se termină prin secvenţa „şi a murit" (ca în genealogia din Gen. 5,3-31), secvenţă care nu există în TM.

11,12 LXX îl inserează pe Cainan (care nu este citat în TM). Rezultatul este că Avram ajunge să facă parte din a zecea generaţie după Sem, aşa cum Noe făcea parte din a zecea generaţie după Adam (*cf.* Irineu, *Dem.* 24; Origen, *Com. Io.* XX,11)

22 Seruch a trăit o sută treizeci de ani și l-a zămislit pe Nachor. 23 Și
Seruch a mai trăit încă două sute de ani după nașterea lui Nachor, a zămislit
fii și fiice și a murit.

24 Nachor a trăit șaptezeci și nouă de ani și l-a zămislit pe Thara. 25 Și
Nachor a mai trăit încă o sută douăzeci și nouă de ani după nașterea lui
Thara, a zămislit fii și fiice și a murit.

26 Thara a trăit șaptezeci de ani și i-a zămislit pe Avram, pe Nachor și pe
Arran.

27 Aceștia sunt urmașii lui Thara. Thara i-a zămislit pe Avram, pe Nachor
și pe Arran, iar Arran l-a zămislit pe Lot. 28 Arran a murit în fața tatălui său,
Thara, în țara unde s-a născut, în ținutul caldeenilor. 29 Avram și Nachor
și-au luat, și ei, soții. Soția lui Avram se numea Sara, iar soția lui Nachor
se numea Melcha, fiică a lui Arran, care i-a avut pe Melcha și pe Iescha.
30 Sara era stearpă și nu făcea copii. 31 Thara i-a luat pe Avram, fiul său, pe
Lot, fiul fiului său, Arran, și pe Sara, nora sa și femeia fiului său, Avram, și
i-a scos din ținutul caldeenilor, a mers spre ținutul Canaanului, a ajuns până
la Charran și s-a așezat acolo. 32 Thara a trăit în Charran două sute cinci ani
și a murit în Charran.

12 1 Și Domnul i-a zis lui Avram: „Ieși din ținutul tău, din neamul și din
casa tatălui tău [și mergi] în ținutul pe care ți-l voi arăta 2 și voi face din tine

---

11,27 Cei trei fii ai lui Thara: în *Com Io.* XX,13, Origen face următoarea ierarhie: Avram, „bun"; Lot, fiul lui Arran, „mediu"; Nachor, „rău". Nachor, chiar dacă textul n-o spune explicit, va fi rămas la Charran, practicând în continuare idolatria (pentru că aceasta e miza teologică a fragmentului: raportul între idolatrie și eliberarea de idolatrie).

11,28 LXX dă „în ținutul caldeenilor", spre deosebire de TM: *'ûr kaśdîm*. Numele cetății Ur lipsește așadar din textul grecesc. Interpreții antici îl cunoșteau însă prin intermediul istoricilor evrei.

11,31 După Fapte 7,1, Avram ar fi plecat din Caldeea la porunca lui Dumnezeu; aici, el este scos de Thara, tatăl său. Comentatorii antici încearcă să pună de acord cele două tradiții.

12,1 Prin această poruncă a lui Dumnezeu începe saga lui Avram, precum și a popoarelor care descind din Isaac și Ismael, fiii săi. Această saga este rezumată în Fapte 7,2-8 și Evr. 11,8-19. Itinerariul descris în vv. 1-9 a fost amplu comentat (ex.: Philon, *De migratione Abrahami*; Origen, *Com Io.* XX, 68-74;123-126). Pentru Philon, versetele respective prezintă itinerariul sufletului care se desprinde de lumea sensibilă; pentru creștini, „ieșirea" lui Avram prefigurează convertirea apostolilor, întoarcerea sufletelor către Cuvântul lui Dumnezeu (Irineu). ♦ „Ieși": ieșirea din țara de obârșie, supusă

un neam mare, te voi binecuvânta, voi preamări numele tău și vei fi
binecuvântat; [3] îi voi binecuvânta pe cei care te binecuvântează, iar pe cei
care te blestemă îi voi blestema. Prin tine vor fi binecuvântate toate triburile
pământului." [4] Avram a plecat, precum i-a spus Dumnezeu, și Lot a venit cu
el. Avram avea șaptezeci și cinci de ani când a ieșit din Charran. [5] Avram a
luat-o pe Sara, femeia sa, pe Lot, fiul fratelui său, precum și toată averea pe
care o dobândise și toate sufletele pe care le dobândise in Charran și au ieșit
ca să meargă spre ținutul Canaan. Și au ajuns în ținutul Canaan. [6] Avram a
străbătut ținutul cât era de lung până la locul Sichem, la Stejarul Înalt. Pe
atunci canaanenii locuiau ținutul acela. [7] Domnul i s-a arătat lui Avram și
i-a zis: „Seminției tale voi da acest pământ." Și Avram a construit acolo un
altar Domnului care i s-a arătat. [8] Apoi a plecat de acolo spre muntele aflat
la răsărit de Betel și acolo și-a pus cortul: cu Betel spre mare și Aggai spre
răsărit. Și a construit acolo un altar pentru Domnul și a chemat numele
Domnului. [9] Apoi Avram s-a sculat, a călătorit și s-a așezat în pustiu.
[10] Și a venit foamete pe pământ. Avram a coborât în Egipt, ca să locu-
iască acolo, fiindcă foametea s-a înăsprit pe pământ. [11] Și a fost așa: când
Avram se apropia să intre în Egipt, i-a zis Sarei, femeia lui: „Știu că ești o
femeie frumoasă la chip. [12] Când egiptenii te vor vedea vor zice: «Aceasta e
femeia lui», și pe mine mă vor ucide, iar pe tine te vor cruța. [13] De aceea
spune mai degrabă: «Sunt sora lui», ca să-mi meargă bine cu tine și sufletul

---

idolatriei, și eliberarea de lumea sensibilă (*cf.* Philon, *Migr.*, 1-127, *Her.*, 277; *Abr.* 62, Origen, Grigore al Nyssei, *Contra Eunomium* II,85-89; *Cant.* VIII etc.)

12,6 Secvența „a străbătut cât era de lung" denotă, după Philon, imensa curiozitate „intelectuală" a lui Avram (*Migr.* 216). ♦ „Sichem": la Philon, numele înseamnă „umăr" și sugerează efortul pe care-l presupune studiul (*Migr.* 221-223) ♦ Tradiția creștină identifică Sichem cu locul unde Iisus se va opri la un moment dat, obosit (In 4,6 confuzie între Sichem și Sichar). ♦ Didim interpretează astfel: la capătul investigațiilor sale teologice, Avram a ajuns la revelația Întrupării (*ad locum*) ♦ „Înalt": LXX are acest adjectiv acolo unde TM are numele *Morēh*, absent ca nume propriu din LXX.

12,9 Mișcările lui Avram sunt descrise cu ajutorul unui lexic militar („s-a sculat" și „s-a așezat", de fapt, „și-a ridicat/instalat tabăra"). ♦ Cuvântul „pustiu" este interpretat alegoric de Philon: singurătatea propice căutării lui Dumnezeu (Philon consideră orașul loc al pierzării și dușman al vieții spirituale). Aceeași interpretare la Origen, *Com. Io* XX,68-74. ♦ TM are, pentru „pustiu", un cuvânt care înseamnă și „miazăzi" (*negheb*).

12,10 Stratagema ascunderii identității soției într-o țară străină apare și în Gen. 20 și Gen. 26. ♦ „a coborât": spre Egipt „se coboară", dinspre Egipt „se urcă". Origen înțelege alegoric, Egiptul simbolizând ținutul răului, al idolatriei și păcatului (*Com. Gen.* XV,1)

meu să trăiască datorită ție." [14] Și a fost așa: când Avram a intrat în Egipt, egiptenii au văzut că femeia era foarte frumoasă. [15] Au văzut-o și marii dregători ai lui Faraon, au lăudat-o în fața lui Faraon și au adus-o în casa acestuia. [16] Datorită ei s-au purtat bine cu Avram și a avut parte de turme de oi, de viței, de asini, de slugi și de slujnice, de catâri și de cămile. [17] Dumnezeu însă l-a încercat pe Faraon cu încercări mari și grele, pe el și casa lui, din pricina Sarei, femeia lui Avram. [18] Atunci Faraon l-a chemat pe Avram și i-a zis: „De ce mi-ai făcut una ca asta și nu mi-ai dat de știre că e femeia ta? [19] De ce mi-ai spus: «E sora mea», iar eu am luat-o de soție? Acum, iată, femeia ta [este] înaintea ta, ia-o și du-te degrabă." [20] Și Faraon a poruncit oamenilor lui să-i petreacă pe Avram, pe femeia lui și tot ce aveau. Și Lot era cu ei.

13 [1] Și Avram a urcat din Egipt în pustiu, el, femeia sa și toate câte avea, împreună cu Lot. [2] Avram era foarte bogat în vite, în argint și în aur. [3] Și a mers de unde venise, prin pustiu, până la Betel, unde-și pusese cortul prima dată, la mijloc între Betel și Aggai, [4] la altarul pe care îl făcuse la început. Acolo Avram a chemat numele Domnului. [5] Lot, care călătorea împreună cu Avram, avea oi, boi și corturi. [6] Dar ținutul nu le îngăduia să locuiască laolaltă, fiindcă averile lor erau multe și nu puteau locui laolaltă. [7] Și s-a iscat o încăierare între păstorii turmelor lui Avram și păstorii turmelor lui Lot. Canaanenii și fereziții locuiau pe atunci ținutul acela. [8] Avram i-a zis lui Lot: „Să nu fie nici o încăierare între mine și tine, între păstorii mei și păstorii tăi, pentru că suntem frați. [9] Uite, nu-i tot pământul întins înaintea ta? Desparte-te de mine: dacă tu o iei la stânga, eu o iau la dreapta; dacă tu o iei la dreapta, eu o iau la stânga." [10] Ridicându-și ochii Lot a privit ținutul

---

12,17 „l-a încercat" sau „l-a cercetat cu încercări mari și grele": TM are: „i-a dat lovituri grele", trimițând la încercările suferite de Faraon în vremea lui Moise. ♦ Unii comentatori observă că nu se spune despre Faraon că nu s-a atins de Sara, cum se va spune în cap. 20 despre Abimeleh. Faraon îi este așadar inferior acestuia din urmă (*cf.* Theodoret, *QG* 63).

12,20 „Și Lot era cu ei" lipsește din TM. Armonizarea LXX e foarte importantă, pentru că Lot va fi salvat de Avram din Sodoma.

13,1 Capitolul descrie împărțirea teritoriilor între Avram și Lot. Lot este „omul mediu", după Origen (*cf.* Origen, *Hom. Gen.* IV,1:3).

13,8 „frați": de fapt, Avram este unchiul lui Lot. „Frate" are sens larg, de „rubedenie" (mai departe, v. 11).

din preajma Iordanului şi a văzut că totul era udat – înainte ca Dumnezeu să dărâme Sodoma şi Gomora – precum grădina lui Dumnezeu, precum pământul Egiptului, cât ajungi până la Zogora. 11 Atunci Lot şi-a ales tot ţinutul din preajma Iordanului. Lot a plecat de la răsărit şi fiecare s-a despărţit de fratele său. 12 Avram s-a aşezat în Canaan; Lot s-a aşezat într-o cetate din împrejurimi: şi-a pus corturile la Sodoma. 13 Sodomiţii erau oameni răi şi foarte păcătoşi dinaintea lui Dumnezeu.

14 Dumnezeu i-a zis lui Avram, după ce Lot s-a despărţit de el: „Ridică-ţi ochii şi priveşte, din locul unde eşti acum, spre miazănoapte, spre miazăzi, spre răsărit şi spre mare, 15 căci întreg ţinutul pe care-l vezi ţi-l voi da ţie şi seminţiei tale în veci. 16 Voi face seminţia ta ca nisipul pământului. Dacă cineva poate să numere firele de nisip de pe pământ, va număra şi seminţia ta. 17 Ridică-te şi străbate ţinutul acesta în lung şi în lat, căci ţie ţi-l voi da." 18 Avram şi-a luat corturile, apoi s-a dus şi s-a aşezat lângă stejarul lui Mambre, la Hebron. Acolo a ridicat altar Domnului.

14 1 Şi a fost aşa: în timpul domniei lui Amarphal, regele Sennaarului, Arioch, regele Ellasarului, Chodollogomor, regele Elamului şi Thargal, regele neamurilor [păgâne] 2 au făcut război cu Balla, regele Sodomei, cu Barsa, regele Gomorei, cu Sennaar, regele Adamaei, cu Symobor, regele Seboimului şi cu regele Balakului (adică Segorul). 3 Toţi aceştia s-au adunat în Valea Sărată, adică Marea Sării. 4 Doisprezece ani ei i-au slujit lui Chodollogomor, dar în al treisprezecelea an s-au răzvrătit. 5 În al paisprezecelea an Chodollogomor şi regii aliaţi cu el au venit şi i-au tăiat pe uriaşii din Astaroth Karnain, precum şi puternicele neamuri [păgâne] care erau împreună cu ei, pe omeenii din cetatea Save, 6 pe chorreii din munţii Seir, până la terebintul Pharan, din pustiu. 7 Apoi s-au întors şi s-au dus la Izvorul Judecăţii – Cades – şi au tăiat toate căpeteniile lui Amalec şi pe amoreii

---

13,16 Făgăduinţele unei descendenţe numeroase sunt interpretate de creştini ca o prevestire a numărului lor uriaş (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 119,4; 120,1-2, Irineu, *Adv. haer.* III,9,1; IV,5,3).

13,18 Gr. Μαμβρη transcrie ebr. *Mamrē'*. ♦ „stejarul": TM are „stejarii".

14,1 Capitolul prezintă confruntarea între două coaliţii, prima alcătuită din patru regi, a doua, din cinci. Philon interpretează alegoric cei patru regi ca fiind cele patru patimi care asaltează şi biruie cele cinci simţuri, în vreme ce Avram este deasupra tuturora, ca un al zecelea rege-înţelept (*Abr.* 226-241;244; *Ebr.* 105; *Congr.* 92-93).

14,6 „terebint" traduce prima parte a toponimului ebraic *'Eyl-Pā'rān*.

care locuiau în Asasanthamar. [8] A ieșit regele Sodomei, și regele Gomorei,
și regele Adamaei, și regele Seboimului, și regele Balakului, adică al
Segorului și s-au rânduit pentru război în Valea Sărată, [9] împotriva lui
Chodollogomor, regele Elamului, a lui Thargal, regele neamurilor [păgâne],
a lui Amarphal, regele Sennaarului și a lui Arioch, regele Ellasarului: patru
regi contra cinci. [10] Valea Sărată e plină de puțuri, puțuri de smoală, iar regele
Sodomei și regele Gomorei, luând-o la fugă, au căzut acolo, iar cei rămași
au fugit în munți. [11] [Învingătorii] au luat toți caii din Sodoma și din Gomora,
precum și toate bucatele și s-au dus. [12] L-au luat și pe Lot, fiul fratelui lui
Avram, cu toată agoniseala lui, și au plecat. Căci [Lot] trăia în Sodoma.

[13] Unul dintre cei scăpați i-a dat de veste lui Avram, înstrăinatul. Acesta
locuia la Stejarul lui Mambre, amoreul, fratele lui Eschol și al lui Aunan,
care erau aliații lui Avram. [14] Auzind Avram că fratele său, Lot, a fost luat
ostatic, și-a numărat slujitorii născuți în casă – trei sute optsprezece – și a
plecat în urmărirea [dușmanilor] până la Dan. [15] Aici a căzut asupra lor pe
timp de noapte, el și slujitorii săi, i-a bătut și i-a fugărit până la Choba, care
se află la stânga Damascului. [16] A adus înapoi toți caii Sodomei; i-a adus
înapoi pe fratele său, Lot, averile sale, femeile și poporul său.

[17] Regele Sodomei i-a ieșit în întâmpinare – după ce [Avram] s-a întors de
la tăierea lui Chodollogomor și a regilor care erau cu acesta – în Valea Save,
adică în Câmpia Regelui. [18] Atunci Melchisedec, regele Salemului, a adus

---

14,11 „caii": LXX vorbește de „cai" acolo unde TM vorbește de „bunuri", confuzie datorată probabil faptului că termenii ebraici, *r^ekhuș*, „bunuri" și *rekheș* „cai iuți", au aceleași consoane.

14,13 „înstrăinatul", περάτης, în LXX, spre deosebire de „evreul", din TM. Termenul grec e un neologism, al cărui sens exact este „cel care vine de dincolo" (de Eufrat, se înțelege), adică „imigrantul". Acest apelativ va fi bogat interpretat în tradiția alexandrină. „Omul lui Dumnezeu", al cărui prototip este Avram, trebuie să „migreze" din lumea sensibilă spre cea inteligibilă (Philon, *Migr.* 20). „Trecerea", „traversarea" graniței de către Avram va fi interpretată și ca simbol pascal (Clement, *Stromate* II.51,2; Origen, *C. Cels.* VIII,22; Eusebiu, *PE* VII 8,21). Am preferat traducerea prin „înstrăinatul" tocmai pentru a scoate în evidență ruptura lui Avram de trecut și de țara de origine.

14,14 „318" se scrie în greacă cu trei litere: IHT (= 10; 8; 300). Tradiția creștină aritmologică regăsește aici numele lui Iisus (IH) și semnul crucii, T (*Epistola lui Barnaba* 9,7-8 și Clement, *Stromate* VI,85). Mai târziu unii vor identifica în 318 numărul de participanți la Conciliul de la Niceea, din 325.

14,18: „Salem": majoritatea comentatorilor identifică orașul cu Ierusalimul. Creștinii văd în Melchisedec un *typos* pentru neamurile păgâne care se vor converti la creștinism

pâini și vin. El era preot al Dumnezeului cel Preaînalt. 19 L-a binecuvântat
pe Avram și i-a zis: „Binecuvântat fie Avram de către Dumnezeul cel
Preaînalt, care a zidit cerul și pământul. 20 Vrednic de binecuvântare este
Dumnezeu cel Preaînalt, pentru că i-a dat pe dușmani în mâinile tale." Și
[Avram] i-a dăruit o zecime din toate. 21 Regele Sodomei i-a zis lui Avram:
„Mie dă-mi oamenii și tu ia-ți caii." 22 Avram i-a zis regelui Sodomei: „Voi
întinde mâna către Dumnezeul cel Preaînalt, care a zidit cerul și pământul,
23 [să mă pedepsească] dacă voi lua ceva dintr-ale tale, măcar o ață sau o
curea de la încălțări, ca să nu spui după aceea: «Eu l-am făcut bogat pe
Avram». 24 Doar atât: ce-au mâncat tinerii, precum și partea bărbaților care
au mers cu mine – Eschol, Aunan, Mambre – partea aceasta o vor lua ei."

15 1 După aceste întâmplări un cuvânt al Domnului a venit către Avram
într-o vedenie și i-a spus: „Nu te teme, Avrame, Eu te apăr. Răsplata îți va
fi foarte mare." 2 Avram zice: „Stăpâne, ce-mi vei da, căci eu mă duc fără
să las nici un copil, iar fiul slujitoarei mele, Masek, este Damaskos Eliezer."
3 Și Avram a zis: „Fiindcă nu mi-ai dat urmași, un slujitor mă va moșteni."
4 Și îndată i-a venit un glas al Domnului și i-a zis: „Nu el te va moșteni, ci
acela care va ieși din tine, el te va moșteni." 5 L-a dus afară și i-a zis:

(Melchisedec nu era circumcis). Avram reprezintă Legea, Melchisedec, harul (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 19,4). ♦ O ramură a iudaismului a văzut în preotul din Salem o figură mesianică (Evr. 5,5-10; 6,20, 7,1-10). ♦ „pâine și vin": pentru creștini, prefigurarea euharistiei (*cf.* Daniélou, 1958, pp. 196-201).

14,19 Invocarea Dumnezeului Creator (de la κτίζω, de data aceasta) a permis dezvoltarea unei legende în jurul lui Melchisedec, preot păgân, idolatru, care a avut brusc viziunea creării cerului și a pământului, descoperind existența unui Dumnezeu Creator.

14,22 „voi întinde mâna": gestul care însoțește un jurământ.

15,1 „întâmplări" (ῥήματα). Termenul grec înseamnă și „întâmplări" și „cuvinte". Ioan Gură de Aur îl înțelege în al doilea sens, comentând că Avram e vrednic să primească revelația divină pentru că a refuzat darurile regelui Sodomei, în 14,23. ♦ „vedenie": multe manuscrise precizează că această viziune a avut loc „noaptea". ♦ „te apăr": exact, „stau ca un scut peste tine", un termen militar, care va fi folosit de profeți (Is. 31,5) în sens religios (ocrotirea poporului ales de către Dumnezeu).

15,2 „stăpâne" (δέσποτα), reluat în v. 8 (Stăpâne Doamne) este unic în Pentateuh. Corespunde formulei ebraice *'Adhonāy YHWH* din TM. ♦ „mă duc", cu sensul de „mor". Ioan Gură de Aur comentează verbul în sens filozofic: Avram, ca un adevărat înțelept, știe că moartea e o „plecare", o „desprindere", o „eliberare" (*ibid., ad locum*). ♦ Ultima parte a versetului e neclară, TM fiind aici corupt „Damaskos", „din Damasc"".

15,5 „stelele" sunt uneori opuse de comentatorii creștini „nisipului" din Gen. 13,16: aici ar fi vorba despre descendența cerească, despre Noul Legământ

„Priveşte cerul şi numără-i stelele, dacă le poţi număra." I-a zis: „Aşa va fi
seminţia ta."
6 Avram a crezut în Dumnezeu şi [credinţa] i-a fost socotită dreptate.
7 Apoi i-a zis: „Eu sunt Dumnezeul care te-a scos din ţinutul caldeenilor, ca
să-ţi dau moştenire acest pământ." 8 A zis: „Stăpâne Doamne, după ce voi
şti că-l voi moşteni?" 9 [Dumnezeu] i-a zis: „Ia pentru mine o junincă de
trei ani, o capră de trei ani, un berbec de trei ani, o turturea şi un porumbel."
10 El le-a luat pe toate pentru [Dumnezeu], le-a spintecat la mijloc şi a aşe-
zat jumătăţile una în faţa celeilalte; dar păsările nu le-a spintecat. 11 Păsări
[de pradă] au coborât peste trupuri, peste bucăţile tăiate, iar Avram s-a
aşezat împreună cu ele. 12 Pe la apusul soarelui o toropeală a căzut peste

---

15,6 Verset citat în Rom. 4,3; Gal. 3,6, Iac 2,23 cu privire la „justificarea" sau „îndreptăţirea" prin credinţă, cu o bogată exegeză, mai ales în lumea protestantă.

15,9 „pentru mine": Philon comentează amplu acest dativ (*Her* 102-124), în sensul că omul primeşte totul în păstrare de la Dumnezeu şi trebuie să întoarcă totul sub formă de ofrandă. ♦ „porumbel": TM are un termen care se poate traduce, mai corect, prin „păsăruică". ♦ Origen dă, în *Com Io.* VI,264-265, o listă de cinci animale care nu corespunde cu lista de aici. Pentru el, fiecare animal reprezintă un aspect al unei funcţii a lui Hristos. Despicarea în două a unora dintre ele trimite la taina Întrupării celui deopotrivă om şi Dumnezeu, în vreme ce nedespicarea păsărilor simbolizează unitatea divină. Pentru Philon, care dă o interpretare morală celor cinci animale, cifra 3 („trei ani") este semnul perfecţiunii, căci ea conţine „începutul, mijlocul şi sfârşitul" (*Her.* 125-127). Interpretarea a fost preluată de Metodiu al Olimpului (*Banchetul* V,110-111). După Diodor al Tarsului, animalele „de trei ani" simbolizează „cele trei generaţii" ale poporului evreu care vor fi exilate şi împilate, conform profeţiei de mai jos.

15,11 LXX nu precizează cum sunt aceste păsări. Am adăugat „de pradă" între paranteze, după TM, pentru a evita orice confuzie. Pentru Philon, aceste „păsări" care „coboară" sunt apucăturile rele ale sufletului (*Her* 241-242). Pentru Targum, popoarele idolatre. Pentru Theodoret şi Chiril al Alexandriei, egiptenii care-i năpădesc pe evrei. ♦ „s-a aşezat": Avram stă ca un judecător în mijlocul păsărilor. TM are: „le-a alungat".

15,12 „toropeala" (ἔκστασις), ca în Gen. 2,21. Termenul ebraic corespunzător este *tar'dēmāh*. Plecând de la acest pasaj, Philon propune o teorie despre patru tipuri de extaz, replică la teoria lui Platon din *Phaidros* 244a-245b (*Her* 240-266). Cele patru tipuri sunt: 1) rătăcirea minţii (în cazul maladiilor psihice); 2) stupoarea în faţa unui eveniment neaşteptat; 3) odihna minţii în timpul somnului (mintea „iese din sine", se odihneşte); 4) extazul propriu-zis, prin inspiraţie divină (specific profeţilor). O abordare completă a subiectului la Bădiliţă, S., 1996. Creştinii elenofoni vor interpreta „extazul" ca ieşire din sine sub efectul inspiraţiei divine (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 115,3, Clement, *Stromate* I,85,3).

Avram şi, iată, o frică-ntunecoasă şi mare îl răpune. 13 Şi i s-a spus lui
Avram: „Află că seminţia ta va sălăşlui într-un ţinut străin; îi vor înrobi, îi
vor prigoni şi umili patru sute de ani. 14 Dar voi judeca Eu neamul care-i va
înrobi. După aceea vor ieşi de acolo cu multă agoniseală, 15 iar tu vei pleca
la părinţii tăi în pace, îngropat după frumoase bătrâneţi. 16 Abia urmaşii
dintr-a patra generaţie se vor întoarce aici, fiindcă păcatele amoreilor nu
şi-au împlinit până acum măsura." 17 Când soarele a ajuns la apus a izbucnit
o flacără şi [s-a văzut] un cuptor fumegând şi vâlvătăi de foc trecând prin
mijlocul bucăţilor tăiate în două. 18 În ziua aceea Domnul a făcut legământ
cu Avram, zicând: „Seminţiei tale îi voi da pământul acesta, de la fluviul
Egipt până la fluviul cel mare, fluviul Eufrat; 19 [ei îi voi da] pe cainiţi, pe
chenczіţi, pe chedmoniţi, 20 pe chetei, pe fereziţi, pe raphaimi, 21 pe amorei,
pe canaaneni, pe evei, pe gergesci şi pe iebusei."

16 1 Sara, femeia lui Avram, nu-i năştea prunci, dar avea o slujnică
egipteancă pe nume Agar. 2 Şi Sara i-a zis lui Avram: „Iată, Domnul m-a
ferecat şi nu pot naşte. Intră la slujnica mea, ca să ai prunc de la ea." Avram
a ascultat de vorba Sarei. 3 Atunci Sara, femeia lui Avram, a luat-o pe
egipteanca Agar, slujnica ei – după zece ani de când Avram locuia în

---

15,13 „îi va umili" nu există în TM, nici în Fapte 7,6, unde acest verset este citat ♦ „patru sute de ani", *cf.* Ex. 12,40-41: evreii ies din Egipt după patru sute de ani. Philon vorbeşte despre cele patru sute de patimi care înrobesc sufletul (*Her.* 269-270).

15,15 „îngropat": unele manuscrise au „trăind" frumoase bătrâneţi.

15,17 Vâlvătăile care trec printre bucăţile tăiate sunt interpretate de Philon ca o imagine a judecăţii lui Dumnezeu (*Her.* 311-312). Tot în cheie eshatologică interpretează pasajul şi Theodoret (focul sfârşitului lumii, *QG* 66), un element care susţine interpretarea fiind menţiunea „la apus".

15,18 Cele două fluvii sunt interpretate alegoric de Philon (*Her.* 315-316): Egiptul, „trupul", Eufratul, „bucuria" (cuvântul este apropiat etimologic de verbul εὐφραίνω, „a se bucura").

16,1 Sara şi Agar: în *De congressu*, Philon interpretează alegoric cele două femei, identificând-o pe Sara cu „înţelepciunea", iar pe Agar cu „cultura medie". Pe urmele pasajului din Gal. 4,24, creştinii vor vedea în Agar şi Sara simbolurile Vechiului şi Noului Legământ: primul, de pe Sinai, destinat robiei Legii, precum Agar, al doilea, prin Iisus, destinat eliberării, precum Sara.

16,2 După LXX, „ca să ai prunc de la ea"; după TM, „poate voi dobândi prunci datorită ei". ♦ Dreptul mesopotamian îngăduia o asemenea practică, prin care o femeie îşi putea apropria copilul născut de o altă persoană.

Canaan – şi i-a dat-o de soaţă lui Avram, bărbatul ei. [4] Şi a intrat la Agar şi
ea a zămislit. A văzut că a rămas grea şi de atunci stăpâna ei n-a mai avut
nici o cinstire în ochii ei. [5] Sara i-a zis lui Avram: „Sunt nedreptăţită din
pricina ta. Am dat-o pe slujnica mea la pieptul tău şi după ce a rămas grea
am ajuns să nu mai am nici o cinstire în ochii ei. Dumnezeu să judece între
mine şi tine." [6] Atunci Avram i-a zis Sarei: „Slujnica ta e în mâinile tale. Fă
cu ea cum îţi pare mai bine." Sara a urgisit-o şi [Agar] a fugit de la faţa ei.
[7] Un înger al Domnului a găsit-o lângă izvorul de apă din pustiu, lângă
izvorul de pe drumul Surului. [8] Şi îngerul Domnului i-a zis: „Agar, slujnica
Sarei, de unde vii şi încotro te duci?" A zis: „Fug din faţa Sarei, stăpâna
mea." [9] Îngerul Domnului i-a zis: „Întoarce-te la stăpâna ta şi pune-te,
smerită, sub mâinile ei." [10] Şi i-a mai zis îngerul Domnului: „Voi înmulţi
din belşug seminţia ta, de nici nu va putea fi numărată din cauza mulţimii."
[11] Şi i-a mai zis îngerul Domnului: „Iată, tu ai rămas grea şi vei naşte un fiu;
îl vei numi Ismael, fiindcă Dumnezeu a dat ascultare smereniei tale. [12] Va fi
un om necioplit: mâinile lui vor fi împotriva tuturor şi mâinile tuturor vor fi
împotriva lui; îşi va pune sălaşul dimpotriva tuturor fraţilor săi." [13] Agar a

---

16,5 „din pricina ta": Philon (*QG* III,23), care ţine să salveze obrazul Sarei-Înţelepciune cu orice chip, nu vede o acuză la adresa lui Avram, ci se gândeşte că expresia greacă poate să însemne: „din momentul în care" (ţi-am dat slujnica).

16,7 Philon a consacrat un tratat special fragmentului Gen. 16,7-14 (*De fuga*). ♦ „izvor de apă": locul e cu totul special, potrivit pentru o hierofanie, dat fiind că un „izvor de apă vie" e o raritate în pustiu.

16,11 Ismael: LXX nu păstrează jocul de cuvinte din ebraică, între Ismael şi verbul *şāma'* care înseamnă (Dumnezeu) „a ascultat". Philon ştie că există un raport etimologic, în ebraică, între cele două cuvinte, dar interpretează altfel. Ismael înseamnă „ascultarea de Dumnezeu", fapt care aminteşte că Agar fost învăţată de cuvintele auzite, iar Ismael este, simbolic, „omul capabil să asculte şi să înveţe" (*Fuga* 208; *Mut.* 202). ♦ După Philon, Agar reprezintă aici sufletul nedesăvârşit care aude o voce interioară şi se converteşte la Înţelepciune, adică se întoarce la Sara.

16,12 „necioplit" (ἄγροικος). În TM apare aici un termen foarte dur, *pere'* „măgar sălbatic", dar LXX ţine să îndulcească puţin epitetul. Aquila şi Symmachos traduc, amândoi, prin ἄγριος („sălbatic").

16,13 Numele dat de Agar Celui care i-a vorbit – „Tu, Dumnezeul care s-a uitat la mine" – este echivalarea ebr. *'attāh 'ēl ro'ī*. Greaca dă explicaţia sub forma afirmativă: „Am văzut faţa, ἐνώπιος, Celui care s-a lăsat văzut de mine", pe când TM are o formă interogativă şi alt sens: „Oare într-adevăr aici am văzut, după ce m-a văzut/spatele Celui care m-a văzut?" (*aḥarēy* putând să însemne „spatele" sau „după ce").

strigat numele Domnului care-i grăise: „Tu, Dumnezeule, care te-ai uitat la
mine", căci a zis: „Am văzut faţa Celui care s-a lăsat văzut de mine." [14] De
aceea a numit izvorul, „Izvorul Celui pe care l-am văzut în faţă". Era la
mijloc, între Cades şi Barad.

[15] Agar i-a născut lui Avram un fiu şi Avram l-a numit pe fiul pe care i
l-a născut Agar, Ismael. [16] Avram avea optzeci şi şase de ani când Agar i l-a
născut pe Ismael lui Avram.

17 [1] A fost aşa: când Avram avea nouăzeci şi nouă de ani, Domnul i s-a
arătat şi i-a zis: „Eu sunt Dumnezeul tău. Fii plăcut dinaintea Mea, nepri-
hănit [2] şi voi încheia legământ între Mine şi tine şi te voi spori foarte tare."
[3] Atunci Avram a căzut cu faţa la pământ, iar Dumnezeu i-a vorbit, zicân-
du-i: [4] „Şi eu, iată, [închei] legământul Meu cu tine, şi vei fi tatăl multor
neamuri. [5] Şi nu te vei mai numi Avram, ci numele tău va fi Avraam,
fiindcă te-am făcut tatăl multor neamuri. [6] Te voi înmulţi foarte, foarte tare,
voi face din tine neamuri întregi şi regi vor ieşi din tine. [7] Voi statornici
legământul Meu între Mine şi tine şi seminţia ta de după tine, neam de
neamul vostru, ca un legământ veşnic: Eu să fiu Dumnezeul tău şi al
seminţiei de după tine. [8] Ţie şi seminţiei tale de după tine vă voi da ţinutul
în care locuieşti, tot ţinutul Canaanului, în stăpânire veşnică, iar eu le voi fi
lor Dumnezeu." [9] Dumnezeu i-a mai zis lui Avraam: „Iar tu vei păzi legă-
mântul Meu, tu şi seminţia ta de după tine, neam de neamul lor. [10] Acesta

---

16,14 În TM, izvorul se numeşte *Lahay-ro'î*, conţinând ideea de viaţă (*hay*). În LXX această idee este absentă.

17,1 Prima ocurenţă a expresiei „Dumnezeul tău" (sau „Dumnezeul meu"), corespunzând ebraicului *'El Şadday*. Dumnezeu alege şi este ales, în termeni de exclusivitate, prin legământ.

17,5 LXX nu redă jocul sonor din TM între *'Abh^e rāhām* şi expresia *'abh-hamôn*, „tatăl unei mulţimi". Philon crede că numele vechi, Avram, trebuie tradus prin „tatăl care se înalţă" (μετέωρος), aluzie la interesul lui Avram pentru astrologie, iar numele nou, Avraam, înseamnă „tată ales al sunetului" (ἦχος), migraţia fiind indicată prin alpha suplimentar (*Mut.* 66-76; *Cher.* 7; *Gig.* 62-64; *Abr.* 81-84; *QG* III,43).

17,10 „tăiaţi împrejur": după Philon, circumcizia înseamnă suprimarea a ceea ce este de prisos din partea „masculină" a spiritului, conotată pozitiv (*QG* III,47-48). ♦ Plecând de la Rom. 4,9-12, Părinţii vor insista asupra faptului că Avram a fost „îndreptăţit" prin credinţă înainte de circumcizie. După ei, tăierea împrejur trupească nu este necesară (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 23,3-5; Irineu, *Dem.* 24), adevărata, singura circumcizie fiind aceea spirituală (Rom. 2,28-29), hristică (Col. 2,11), adică botezul (Origen, *Hom. Gen.* III,4-7).

este legământul pe care-l vei păzi, cel dintre Mine și voi și seminția ta de
după tine, neam de neamul lor: toți cei de parte bărbătească vor fi tăiați
împrejur, [11] veți fi tăiați de carnea prepuțului vostru și acesta va fi semnul
legământului între Mine și voi. [12] Toți pruncii de opt zile de parte băr-
bătească vor fi tăiați împrejur: neam de neamul vostru, cel născut în casa ta
ori cel cumpărat de la orice fiu de străin, care nu-i din seminția ta. [13] Și cel
născut în casa ta și cel cumpărat va fi tăiat împrejur și va fi legământul Meu
în trupul vostru ca legământ veșnic. [14] Cât despre cel de parte bărbătească
netăiat împrejur, căruia nu i se va tăia carnea prepuțului în ziua a opta, sufle-
tul acela va fi stârpit din neamul său, pentru că a rupt legământul Meu."
[15] Apoi Dumnezeu i-a zis lui Avraam: „Sara, femeia ta, nu se va mai
numi Sara, ci Sarra va fi numele ei. [16] O voi binecuvânta și-ți voi da un copil
de la ea, pe care îl voi binecuvânta, iar din el se vor naște neamuri și regi ai
neamurilor vor ieși din el." [17] Avraam a căzut cu fața la pământ, a râs și a
zis în gândul său: „Oare i se va naște prunc unui om de o sută de ani? Oare

---

17,11 Cuvântul grec ἀκροβυστία, „prepuț", nu este atestat înaintea LXX. Pentru Părinți, tăierea împrejur a lui Avram este un „semn" care prefigurează o realitate mai importantă (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 23,4; Irineu, *Adv. haer.* IV,15,2).

17,12 Datorită cifrei 8, menționată aici, creștinii vor spune că adevărata tăiere împrejur va avea loc în ziua învierii lui Hristos (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 41,4).

17,14 „cel de parte bărbătească" nu se referă aici la pruncii necircumciși, ci la bărbații maturi care vor refuza tăierea împrejur. ♦ „a opta zi" lipsește din TM; aici are sens de „chiar și în ziua sabatului", când în mod firesc nu se putea practica circumcizia. LXX susține așadar preeminența circumciziei asupra sabatului.

17,15 Dublarea lui „r" în LXX nu corespunde modificării numelui ebraic al Sarei, din *Śāray* în *Śārāh*. Prima formă este un feminin arhaic al lui *Śār* „prinț", „căpetenie". Philon a crezut că *yod* final de la *Śāray* era sufixul de persoana întâi și a explicat că, prin schimbarea numelui, s-a trecut de la „cârmuirea *mea*" (sensul lui „Sara") la „cea care cârmuiește" (sensul lui „Sarra"). Tot el interpretează dublul *ro* prin valoarea numerică a acestei litere, 100: Sarra cârmuiește.

17,16 Binecuvântarea Sarrei. După Philon, Sarra-Virtutea va avea o posteritate bogată (*Mut.* 148-151; *QG* III,54). În sens istoric, versetul prevestește înmulțirea evreilor în Egipt. Pentru creștini, fecunditatea acestei femei sterpe prevestește „fecunditatea" Bisericii neamurilor. Versetul trimite și la 1Rg. 2,6, cântarea Anei (Origen, *Hom. 1Rg.* 1,18; Theodoret, *Q. 1Rg.* 3).

17,17 Numele *Yiṣḥāq* face, în ebraică, un joc de cuvinte cu rădăcina care înseamnă „a râde" (ṢḤQ). LXX nu poate reda această apropiere etimologică. Unii Părinți văd o aluzie la râsul lui Avraam în cuvintele lui Iisus din In. 8,56: „Avraam a văzut ziua mea și s-a bucurat": nașterea lui Isaac prefigurează așadar „ziua" lui Iisus, Întruparea.

va naşte Sarra la nouăzeci de ani?" 18 Însă Avraam a zis către Dumnezeu:
„Fie ca Ismael acesta să trăiască înaintea Ta." 19 Şi Dumnezeu i-a zis lui
Avraam: „Da, iată, Sarra, femeia ta, îţi va naşte un fiu, pe care îl vei numi
Isaac; şi Eu voi face legământ cu el, un legământ veşnic, cu el şi cu seminţia
de după el. 20 Cât despre Ismael, iată că te-am ascultat. Iată, l-am binecuvân-
tat, îl voi spori şi-l voi înmulţi foarte tare. Va naşte douăsprezece neamuri şi
voi face din el un neam mare. 21 Dar legământul Meu îl voi statornici cu
Isaac, fiul pe care ţi-l va naşte Sarra la anul, pe vremea aceasta."
22 Dumnezeu a terminat de vorbit şi s-a înălţat de la Avraam. 23 Atunci
Avraam l-a luat pe Ismael, fiul lui, pe toţi slujitorii născuţi în casa lui şi pe
toţi cei cumpăraţi şi a tăiat, chiar în ziua aceea, prepuţurile tuturor celor de
parte bărbătească, aşa cum îi grăise Dumnezeu. 24 Avraam avea nouăzeci şi
nouă de ani când şi-a tăiat carnea prepuţului. 25 Ismael, fiul lui, avea trei-
sprezece ani când i s-a tăiat carnea prepuţului. 26 În ziua aceea au fost tăiaţi
împrejur Avraam şi Ismael, fiul lui. 27 El i-a tăiat împrejur pe toţi bărbaţii
din casa lui, pe slujitorii născuţi la el şi pe cei cumpăraţi de la alte neamuri.

18 1 Dumnezeu i s-a arătat lângă stejarul lui Mambre, pe când el şedea la
intrarea cortului său, într-o amiază. 2 Şi-a ridicat ochii, a privit şi, iată, trei
bărbaţi s-au oprit deasupra lui. Văzându-i, a alergat în întâmpinarea lor, toc-
mai de la intrarea cortului, s-a închinat până la pământ 3 şi a zis: „Doamne,

---

17,18 „acesta" nu există în TM.

17,20 LXX „douăsprezece neamuri", TM: „douăsprezece căpetenii".

17,22 „s-a înălţat" sau „a plecat".

18,1 „stejarul", după Iustin, *Dialogul cu Trifon* 86,5 prefigurează lemnul crucii

18,2 „trei bărbaţi" (ἄνδρες), personaje misterioase, care au dat naştere multor interpretări în tradiţia iudaică şi creştină. După Philon, ar fi o „viziune a lui Dumnezeu" înconjurat de puterile Sale principale („puterile" au un rol fundamental în angelologia philoniană). Într-un fragment păstrat doar în armeană, Philon scrie că cele trei personaje sunt simple aparenţe, deoarece Dumnezeu este „neschimbător", iar cuvântul „bărbat" trimite la natura „masculină" a divinităţii, ea însăşi neavând nici un nume, doar cele două puteri ale Sale se numesc „Domnul" şi „Dumnezeu". ♦ Marea problemă exegetică este alternanţa singular-plural. Tradiţia midraşică atribuie câte o funcţie diferită fiecărui personaj: 1) vestirea naşterii lui Isaac; 2) distrugerea Sodomei; 3) vindecarea lui Avraam după circumcizie. În sec. II, creştinii au văzut manifestarea Cuvântului lui Dumnezeu, însoţit de doi îngeri (Iustin, *Dialogul cu Trifon* 56-59). El singur va vorbi în versetele următoare. Pentru Origen şi pentru antiohieni, cei trei sunt îngeri (*Com. Io.* II,144; XIII,214). Alţi exegeţi (Chiril al Alexandriei) vor vedea aici simbolul Treimii.

dacă am găsit har în fața Ta, nu trece pe lângă slujitorul Tău. [4] Să se ia apă
și să vă spele picioarele, să vă răcoriți sub copac, [5] și-am să iau pâine și veți
ospăta, iar după aceea veți pleca în drumul vostru, de la care v-ați abătut
pentru slujitorul vostru." Ei au răspuns: „Fă cum zici." [6] Avraam s-a grăbit
spre cort, la Sarra, și i-a zis: „Ia și frământă repede trei măsuri de făină albă
și pregătește turte." [7] Apoi Avraam a alergat la cireadă și a luat un vițel
fraged și frumos și i l-a dat unei slugi, zorind-o să-l gătească. [8] Apoi a luat
unt, lapte și vițelul gătit și a pus masa, iar ei au ospătat. Și el stătea lângă
dânșii sub copac.
[9] L-a întrebat: „Unde este Sarra, femeia ta?" El a răspuns: „Uite, în
cort." [10] I-a zis: „Mă voi întoarce la tine la anul, pe vremea aceasta, iar Sarra,
femeia ta, va avea un fiu." Sarra a auzit de la ușa cortului, căci stătea în spa-
tele lui. [11] Avraam și Sarra erau bătrâni, înaintați în zile, iar Sarra încetase
să mai aibă cele firești pentru o femeie. [12] Așadar Sarra a râs în sinea ei,
zicând: „Nu mi s-a întâmplat aceasta până acum, iar stăpânul meu e bătrân."
[13] Domnul i-a zis lui Avraam: „De ce Sarra a râs în sinea ei spunând: «Oare
voi naște cu adevărat, doar sunt bătrână?» [14] Este oare vreun lucru pe care
Dumnezeu să nu-l poată face? La anul pe vremea aceasta am să mă întorc la
tine și Sarra va avea un fiu." [15] Dar Sarra a tăgăduit și-a zis: „N-am râs",
căci s-a înfricoșat. El a zis: „Ba ai râs."

18,4 Origen atrage atenția că, după In 13,5, Iisus a spălat picioarele apostolilor, în vreme ce Avraam se mulțumește doar să dea poruncă (*Com. Io.* XXXII,46-47). *Cf.* și Origen, *Com. Gen.* IV.

18,6 „turte", exact „pâinițe ascunse", termen care a incitat la comentarii alegorice (discursul despre Dumnezeu este secret, „ezoteric": Philon, *QG* IV,8; *Sacrif.* 60; Clement, *Stromate* V,80,3, Origen, *Hom. Lev.* XIII,3). Pentru Origen (*Hom. Gen.* IV,1), „turtele" sunt o imagine a „pâinii mistice".

18,7 „vițel" Origen vede aici simbolul lui Iisus „dăruit" lumii prin jertfă (*Hom. Gen.* IV,2).

18,8 „au ospătat" după exegeții antici, a fost o aparență de ospăț. Aceeași scenă apare în Testamentul lui Avraam, unde îngerul care aduce vestea iminentei morți a Patriarhului mănâncă „în mod aparent".

18,10 „la anul, pe vremea aceasta". TM are „în timpul vieții". ♦ „în spatele lui": pentru Philon, Sarra, care stă în spatele lui Avraam este Virtutea care se ține după omul virtuos (*QG* IV,13). Pentru Origen, Sarra reprezintă poporul care-l urmează pe Avraam, care îl reprezintă pe Dumnezeu (*Hom. Gen.* IV,4).

18,12 Acest verset se află pe listele rabinice care denunță corecturile aduse de traducătorii alexandrini textului ebraic. În TM Sarra spune: „Acum, că m-am trecut, mai este plăcere pentru mine?"

16 Apoi bărbații s-au ridicat și au plecat de acolo, privind spre Sodoma și
spre Gomora, iar Avraam mergea împreună cu ei, să-i petreacă. 17 Și Domnul
a zis: „Oare voi ascunde slujitorului Meu, Avraam, ce voi face? 18 Avraam
va ajunge un neam mare și numeros, și prin el vor fi binecuvântate toate
neamurile pământului. 19 Căci am știut că le va da poruncă fiilor săi și celor
din casa lui și că vor păzi căile Domnului; vor face dreptate și judecată, iar
Dumnezeu îi va aduce lui Avraam tot ce i-a spus." 20 Domnul a zis: „Stri-
gătul împotriva Sodomei și Gomorei sporește, iar păcatele lor sunt foarte
mari. 21 De aceea voi coborî, să văd dacă ei făptuiesc întocmai ce spune
strigătul ajuns până la Mine. Iar dacă nu, să știu." 22 Și bărbații s-au întors
de acolo și au plecat la Sodoma, iar Avraam stătea în fața Domnului. 23 Atunci,
apropiindu-se, Avraam a zis: „Oare îl vei nimici pe cel drept laolaltă cu cel
păcătos și dreptul va fi totuna cu păcătosul? 24 Dacă sunt cincizeci de drepți
în cetate, ai să-i nimicești? Nu vei cruța întreg locul pentru cei cincizeci de
drepți, dacă sunt acolo? 25 Nu, n-ai să faci asta: să-l ucizi pe drept laolaltă
cu cel păcătos, căci dreptul nu e totuna cu păcătosul. Oare Tu, Judecătorul
întregului pământ, nu vei face dreptate?" 26 Domnul a zis: „Dacă în cetatea
Sodomei găsesc cincizeci de oameni drepți, voi cruța tot locul acela pentru
ei." 27 Avraam a zis: „M-am apucat eu să-i vorbesc Domnului, eu, care sunt
pământ și cenușă. 28 Dar dacă din cei cincizeci de drepți vor lipsi cinci, vei
nimici din pricina celor cinci întreaga cetate?" A zis: „N-o voi nimici, dacă
voi găsi acolo patruzeci și cinci." 29 [Avraam] a continuat să-l vorbească și
a zis: „Dar dacă se găsesc acolo patruzeci?" A zis: „N-o voi nimici, pentru
cei patruzeci." 30 A zis: „Iartă-mă, Doamne, mai spun o vorbă: dar dacă se
vor găsi treizeci?" I-a zis: „N-o voi nimici, dacă voi găsi acolo treizeci." 31 Și
a continuat: „Fiindcă pot să-l vorbesc Domnului: dacă se găsesc acolo două-
zeci?" A zis: „N-o voi nimici, pentru cei douăzeci." 32 A mai zis: „Iartă-mă,
Doamne, mai spun o singură vorbă: dacă se vor găsi acolo zece?" I-a zis:
„N-o voi nimici, pentru cei zece." 33 Și Domnul s-a dus, după ce a încetat
a-i grăi lui Avraam, iar Avraam s-a întors la sălașul său.

18,17 „slujitorul" lipsește din TM. Philon citează acest verset numindu-l pe Avraam „prieten al lui Dumnezeu", titlu ce-i va fi acordat patriarhului în Iac. 2,23, apoi în Clement Romanul 10,1.

18,20 Text ambiguu: poate fi înțeles (dar mai puțin plauzibil) și: „strigătele celor din Sodoma", adică ale celor care nu mai suportă păcatele ce se comit sub ochii lor.

18,27 „pământ și cenușă": umilința omului (Philon, *Deus* 161; *Her.* 30; *Somn.* I,214; *QG* IV,28; Vasile cel Mare, *De fide* 1).

19 [1] Cei doi îngeri au ajuns la Sodoma pe seară. Lot şedea lângă poarta
Sodomei. Văzându-i, s-a ridicat şi le-a ieşit în întâmpinare, s-a aruncat cu
faţa la pământ [2] şi a zis: „Domnii mei, abateţi-vă pe la casa slujitorului
vostru, opriţi-vă să vă spălaţi picioarele. Mâine o să vă sculaţi în zori şi-o să
plecaţi în drumul vostru." Ei au zis: „Nu, ne vom opri în piaţă." [3] Dar [Lot]
a stăruit cu sila şi ei s-au abătut pe la el şi au intrat în casa lui. Şi le-a
pregătit un ospăţ, le-a copt azime, iar ei au mâncat. [4] Iar înainte de culcare,
bărbaţii din cetate, sodomiţii, au înconjurat casa, de la cel mai tânăr până la
cel mai bătrân, tot poporul laolaltă. [5] Şi au început să-l strige pe Lot,
zicându-i: „Unde sunt bărbaţii care au intrat la tine astă seară? Adu-ni-i, ca
să ne împreunăm cu ei." [6] Dar Lot a ieşit în faţa uşii şi a închis-o după sine.
[7] Şi le-a zis: „Nu, fraţilor, nu faceţi rău! [8] Iată, eu am două fete care n-au
cunoscut bărbat. Vi le aduc şi bucuraţi-vă de ele cum poftiţi. Dar nu faceţi
nici o nelegiuire împotriva acestor bărbaţi, căci ei au intrat sub acoperişul
casei mele." [9] Ei însă i-au zis: „Pleacă de-aici, venetic ce eşti! O faci pe
judecătorul? Acuşi te ruşinăm pe tine mai degrabă decât pe ei." Şi s-au
năpustit asupra lui Lot şi s-au apropiat să spargă uşa. [10] Dar bărbaţii şi-au
întins mâinile şi l-au tras pe Lot la ei, în casă, şi au zăvorât uşa; [11] iar pe cei
de la uşa casei i-au lovit cu orbire, de la mic până la mare, de s-au lăsat să
mai caute uşa.

[12] Bărbaţii i-au zis lui Lot: „Ai pe cineva dintre ai tăi aici, în cetate:
gineri, fii sau fiice? Sau pe altcineva? Ia-i din locul acesta, [13] pentru că vom
nimici locul acesta. Căci strigătul [despre faptele] lor s-a urcat dinaintea
Domnului, iar Domnul ne-a trimis să ştergem [cetatea] de pe faţa pămân-
tului." [14] Lot s-a dus şi le-a grăit ginerilor lui, care se însuraseră cu fetele
sale: „Sculaţi-vă şi ieşiţi din locul acesta, fiindcă Domnul şterge cetatea de
pe faţa pământului." Dar ginerilor li s-a părut că-şi râde de ei. [15] Când s-a
făcut ziuă, îngerii l-au grăbit pe Lot, zicându-i: „Scoală-te, ia-ţi femeia şi pe

---

19,1 Pentru toată tradiţia, cei doi îngeri sunt doi dintre cei „trei bărbaţi" din capitolul precedent. Pentru Philon, ei sunt cele două Puteri, diferite de Fiinţa supremă (*Abr.* 142-146). Un fragment transmis de Procopios (370C) sugerează că este vorba despre Fiul şi Duhul Sfânt. ♦ În raport cu Avraam, Lot este nedesăvârşitul, cel care înaintează spre desăvârşire (Philon, Origen).

19,3 Cuvântul „azimă", în greacă, nu este atestat înaintea acestui verset.

19,9 „te ruşinăm": de fapt, „îţi facem rău", „ţi-o coacem".

19,11 „orbire", „nevedere": după Philon, Sodoma înseamnă „orbire" (*Ebr.* 222; *QG* II,43).

cele două fete ale tale și ieși, ca să nu pieri și tu împreună cu nelegiuirile
cetății." [16] Ei s-au tulburat. Atunci îngerii i-au apucat de mână, pe el, pe
femeia și pe cele două fete ale sale, pentru că Domnul vroia să-i cruțe. [17] Și
a fost așa: când i-au scos afară au zis: „Scapă și mântuiește-ți sufletul. Nu te
uita înapoi și nu adăsta prin ținuturile din preajmă. Fugi în munți, ca să nu
fii înșfăcat și tu laolaltă cu ceilalți." [18] Dar Lot le-a zis: „Te rog, Doamne,
[19] fiindcă slujitorul Tău a găsit milă înaintea Ta și fiindcă ți-ai arătat cu
mărinimie dreptatea față de mine, scăpându-mi sufletul, și fiindcă nu am
cum rămâne teafăr până la munte fără să dea prăpădul peste mine, [20] iată
cetățuia aceasta pe-aproape, ca să scap acolo, e mică, acolo-mi voi găsi
scăpare. Nu-i așa că-i mică? Și sufletul meu va rămâne în viață." [21] Și i-a
zis: „Am ținut seamă și de asta pentru tine: n-am să dărâm cetatea despre
care mi-ai vorbit. [22] Grăbește-te să scapi acolo, căci nu-Mi pot duce fapta la
îndeplinire până nu vei fi intrat tu acolo." De aceea a numit cetatea Segor.
[23] Soarele a ieșit pe pământ, Lot a intrat în Segor [24] și Domnul a revărsat
peste Sodoma și peste Gomora foc și pucioasă din cer, de la Domnul [25] și a
nimicit cetățile, precum și toate împrejurimile, pe toți locuitorii din cetăți și
tot ce răsărea din pământ. [26] Atunci femeia lui s-a uitat înapoi și s-a făcut
stâlp de sare.

19,16 LXX: „s-au tulburat", în vreme ce TM are „a ezitat", „a șovăit", referindu-se la Lot, nu la gineri.

19,18 Lot se adresează mai întâi îngerilor și apoi lui Dumnezeu (plural-singular).

19,20 LXX nu are jocul de cuvinte, pe care-l are TM, între *ṣā'îr* („mic") și numele cetății, *Ṣo'ar*, transcris în greacă, Segor (v. 22).

19,21 „am ținut seamă": am tradus o expresie foarte rară, *lit.* „ți-am admirat fața". Verbul este θαυμάζω, care înseamnă de obicei „a se mira". Secvența are exact sensul următor: „am admirat fața, persoana ta", adică „am ținut cont de tine".

19,24 Comentariile antice (Philon, *QG* IV,51; Iustin, *Dialogul cu Trifon* 129,1; Irineu, *Adv. haer.* III,6,1; Eusebiu, *DE* V,8) fac deosebirea între „Domnul" care revarsă foc, de la începutul versetului, și „Domnul" de la care se revarsă focul, primul fiind Cuvântul celui de-al doilea, Dumnezeul suprem. ♦ Distrugerea Sodomei este amintită, în alte cărți biblice, ca exemplu al mâniei divine, care nimicește păcătoșii prin foc (după ce i-a nimicit prin apă, la potop). Ex.: Deut. 29,22; Is. 1,9; 13,19; Ier. 49,18; 50,40; Am. 4,11; Înț. 10,6-7). Exegeții antici știu că există în Siria urme ale acestui dezastru (Philon, *Mos* II,56; *Abr.* 140-141).

19,26 Philon vede în întoarcerea femeii semnul unei greșeli grave: femeia se întoarce spre lucrurile materiale, că dorește să se întoarcă în Sodoma, regretă Sodoma (Philon, *QG* IV,52, *Fuga* 121-125; *Leg.* III,213). După Înț. 10,7, stâlpul de sare este un memorial al sufletului necredincios. Iisus o citează pe femeia lui Lot ca exemplu al celui care are

[27] Iar Avraam s-a sculat dis-de-dimineață, s-a dus în locul unde stătuse
dinaintea Domnului [28] și s-a uitat spre Sodoma, spre Gomora și spre ținu-
turile din împrejurimile lor: și, iată, o vâlvătaie urca din pământ, ca fumul
coșului unui cuptor. [29] Și a fost așa: când a nimicit toate cetățile din împre-
jurimi, Dumnezeu și-a amintit de Avraam și l-a scos pe Lot din mijlocul
prăpădului cu care Domnul nimicea cetățile unde locuise Lot.

[30] Apoi Lot a plecat din Segor, a urcat și s-a așezat în munte, împreună
cu cele două fete ale sale. Căci se temea să locuiască în Segor. Și a locuit în
peșteră împreună cu cele două fete. [31] Iar cea mai mare a zis către cea mai
mică: „Tatăl nostru e bătrân și în ținutul acesta nu-i nimeni care să intre la
noi, așa cum se obișnuiește pe tot pământul. [32] Hai să-i dăm să bea vin tată-
lui nostru și să ne culcăm cu el, ca să izvodim dintr-însul o seminție." [33] Și
în noaptea aceea i-au dat tatălui lor să bea vin, iar cea mai mare a intrat și
s-a culcat cu tatăl ei în noaptea aceea. El însă n-a știut nici când ea s-a
culcat, nici când s-a sculat. [34] A doua zi, cea mai mare i-a zis celei mai
mici: „Iată, eu m-am culcat ieri cu tatăl nostru. Să-i dăm să bea vin și în
noaptea aceasta și intră și culcă-te și tu cu el; și vom izvodi o seminție
dintr-însul." [35] Așadar i-au dat să bea vin tatălui lor și în noaptea aceea, iar
mezina a intrat și s-a culcat cu tatăl ei, și el n-a știut nici când ea s-a culcat,

---

grijă de bunurile sale, în mod egoist, desigur (Lc. 17,31-33; Mc. 13,16). Irineu dă stelei o conotație pozitivă, identificând-o cu Biserica statornică, „sarea pământului" (*Adv. haer.* IV,31,1 și IV,33,9). ♦ Formula „a nu se uita înapoi", susținută de cuvântul lui Iisus din Lc. 9,62, devine o temă importantă a teologiei spirituale a lui Origen, care apropie cuvintele respective de Filip. 3,13 („a tinde înainte") (*Hom. Ier.* XIII,3). Aceeași temă, a „epectazei" („avansarea/tinderea înainte", „progresarea necurmată") va deveni una din principalele teme la Grigore al Nyssei. *Cf.*, de asemenea, pentru exemplul femeii lui Lot, Chiril al Ierusalimului, *Cat. Myst.* I,8.

19,30 Incestul lui Lot. episodul vrea să explice originea a două popoare, moabiții și amaniții, despre care se va spune, în Deut. 23,4, că vor fi excluși din adunarea Domnului. Nici LXX, nici TM nu transmit un blam împotriva acestui incest, dat fiind că Lot nu este conștient de el, iar fiicele acționează din necesitate, pentru a-și asigura posteritatea. Philon totuși le condamnă pe cele două fiice pentru faptul de a-și fi dorit copii peste voința lui Dumnezeu (*Post.* 175-177). De aceea copiii vor fi blestemați. Irineu transmite o cu totul altă interpretare a episodului: Lot este figura Tatălui unic (în polemică antimarcionistă), iar fiicele sale reprezintă „cele două Testamente" (*Adv. haer.* IV,31,2-3). În această cheie, Lot ar fi chiar figura lui Hristos, în care-și au originea ambele Testamente.

19,37 „Moab": LXX traduce etimologia ebraică: „ieșit din tatăl [meu]" (*mi-'abh*). La fel, pentru numele „Amman", „fiul neamului meu" (TM *ben-'ammī*).

nici când s-a sculat. [36] Şi amândouă fiice ale lui Lot au rămas grele de la
tatăl lor. [37] Cea mare a născut un fiu şi l-a numit Moab, zicând: „E de la
tatăl meu." El este părintele moabiţilor, trăitori până în ziua de astăzi. [38] Şi
cea mică a născut tot un fiu şi l-a numit Amman, „fiul neamului meu".
Acesta este părintele ammaniţilor, trăitori până în ziua de astăzi.

20 [1] De acolo, Avraam s-a mişcat spre ţinutul dinspre miazăzi şi s-a
aşezat între Cades şi Sur şi şi-a făcut sălaş la Gerara. [2] Iar despre femeia lui,
Sarra, Avraam a zis: „Este sora mea." Se temea să spună: „Este femeia
mea", ca să nu-l ucidă bărbaţii din cetate din pricina ei. Abimeleh, regele
cetăţii, a trimis oameni şi a luat-o pe Sarra. [3] Dumnezeu însă a venit la
Abimeleh, noaptea, în vis, şi i-a zis: „Iată, vei muri din pricina femeii pe
care ai luat-o, căci are bărbat." [4] Dar Abimeleh nu se atinsese de ea. A zis:
„Doamne, vei omorî un neam neştiutor şi drept? [5] Nu mi-a spus el însuşi:
«Este sora mea» şi ea mi-a spus: «Este fratele meu»? Am făcut aceasta cu
inimă curată şi mâini nevinovate." [6] Dumnezeu i-a spus, în vis: „Eu am ştiut
că ai făcut aceasta cu inimă curată şi te-am ferit să păcătuieşti împotriva
Mea. De aceea nu te-am lăsat să te atingi de ea. [7] Acum însă dă-i omului
femeia înapoi, fiindcă e profet şi se va ruga pentru tine şi vei trăi. Dar de nu
i-o dai înapoi, află că veţi muri şi tu şi toate ale tale."
[8] A doua zi Abimeleh s-a sculat dis-de-dimineaţă, şi-a chemat toate
slugile, a povestit lucrurile acestea în auzul lor, iar oamenii s-au înspăi-
mântat foarte tare. [9] Apoi Abimeleh l-a chemat pe Avraam şi i-a zis: „De ce
ne-ai făcut una ca asta? Oare ţi-am greşit noi cu ceva? De ce-ai adus un

---

20,2 „din pricina ei" lipsesc din TM. ♦ Philon interpretează alegoric episodul din acest capitol. Avraam este „înţeleptul", iar Sarra, „virtutea" care îi aparţine de drept înţeleptului (*QG* IV,61). Origen merge mai departe şi vede în episod iniţierea întru înţelepciune/credinţă a lui Abimeleh, care devine astfel *typos*-ul Bisericii neamurilor (*Hom. Gen.* VI).
20,3 „are bărbat": *litt.* „face casă împreună cu un bărbat".
20,4 „neştiutor": se înţelege: „care nu-şi cunoaşte vina". Abimeleh nu ştie că Sarra este soţia lui Avraam. Se introduce ideea de greşeală fără de voie.
20,5 „cu inimă curată şi mâini nevinovate", *litt.* „cu inimă curată şi în dreptatea mâinilor" - TM: „în deplinătatea inimii şi în curăţia mâinilor".
20,6 Abimeleh are „inima curată". Origen (*ibid.*) vede aici superioritatea lui Abimeleh faţă de Faraon. Unele comentarii rabinice se întreabă însă dacă şi mâinile lui Abimeleh erau tot atât de curate ca şi inima lui?
20,7 Avraam este numit „profet". Despre acest titlu conferit lui Avraam, *cf.* Philon, *Her.* 258 (orice om virtuos este profet) şi *QG* IV,66. După acest ultim pasaj, Avraam şi-a dovedit harul profetic prin aceea că a ştiut dinainte că Abimeleh nu se va atinge de Sarra

asemenea păcat asupra mea și asupra domniei mele? Mi-ai făcut ceea ce
nimeni n-ar face niciodată." [10] Abimeleh i-a zis lui Avraam: „Ce-ai avut de
gând făcând aceasta?" [11] Avraam a zis: „Mi-am spus: în locul acesta sigur
nu există frică de Dumnezeu și mă omoară din pricina femeii mele. [12] Apoi,
ea îmi este cu adevărat soră, după tată, nu și după mamă. Mi-a ajuns soție.
[13] S-a făcut așa: când Dumnezeu m-a scos din casa tatălui meu, eu i-am zis:
«Fă-mi acest bine: oriunde vom merge, spune despre mine: 'Este fratele
meu.'»" [14] Atunci Abimeleh a luat o mie de didrahme, oi, viței, slujitori și
slujitoare și i le-a dăruit lui Avraam. Și i-a dat-o înapoi și pe Sarra, femeia
lui. [15] Și Abimeleh i-a zis lui Avraam: „Iată, pământul meu este în fața ta!
Locuiește unde-ți va plăcea." [16] Sarrei i-a zis: „I-am dat o mie de didrahme
fratelui tău: să fie pentru cinstea feței tale și pentru toți cei din preajma ta.
Și spune adevărul întreg." [17] Avraam s-a rugat lui Dumnezeu și Dumnezeu
i-a vindecat pe Abimeleh, pe femeia sa și pe slujitoarele sale și ele au
născut prunci. [18] Căci Dumnezeu zăvorâse pe dinafară toate pântecele din
casa lui Abimeleh, din pricina Sarrei, femeia lui Avraam.

20,11 „frică de Dumnezeu": am tradus astfel un termen foarte bogat semantic, θεοσέβεια, care corespunde cel mai exact lui *pietas* latin („respect față de Dumnezeu, față de sacru", din care decurge respectul față de semeni etc.). Acest termen grecesc apare doar aici în tot Pentateuhul pentru a traduce ebr. *yir'ath 'elohīm*. În restul cazurilor, apare φόβος θεοῦ.

20,12 După Philon și Clement din Alexandria, Sarra, virtutea, se înrudește cu „genul" masculină a omului, nu cu cea feminină (*Her.* și *Stromate* VI,101.2)

20,13 „acest bine", *litt.* „această dreptate".

20,14 „didrahme": o didrahmă valorează două drahme. Ulterior, în Geneză, drahma grecească va fi înlocuită cu siclul ebraic. Din pasaj nu se înțelege bine dacă didrahmele sunt un dar separat de darurile în natură (oi, viței etc.) sau dacă acestea din urmă valorează, împreună, o mie de didrahme. TM nu menționează suma.

20,16 Darul făcut de Abimeleh este reparatoriu; el încearcă să restaureze cinstea Sarrei în ochii celorlalți. TM spune foarte plastic: darul acesta „va fi pentru tine ca un văl dinaintea tuturor tovarășilor tăi". Darul o va reabilita, așadar, pe femeie. ♦ „Spune adevărul întreg" (sau „despre toate"). Unii Părinți (Didim, Eusebiu al Emesei) înțeleg „spune tot ce s-a întâmplat între noi" (Abimeleh vrea mărturia Sarrei despre curăția lui). Se mai poate înțelege însă și altfel, de acum înainte să spui tot adevărul, cum că ești soția lui Avraam. Înclin spre acest sens. TM are alt final de verset: „vei fi repusă în cinste".

20,17 Origen (*Hom. Gen.* VI,3) interpretează alegoric figura soției lui Abimeleh: este simbolul filozofiei înconjurată de „artele liberale" (slujitoarele sale). Avraam ar fi dorit ca și alte popoare să se înfrupte din înțelepciune (Sarra), dar vremurile nu erau coapte încă. Păgânii vor trebui să aștepte moartea lui Iisus pentru a se putea căsători legitim cu înțelepciunea și a face copii (credincioșii din Biserica creștină).

21 [1] Și Domnul a cercetat-o pe Sarra, după cum spusese; și a făcut
Domnul pentru Sarra precum grăise. [2] Sarra a rămas grea și i-a născut lui
Avraam un fiu, la bătrânețe, la timpul cuvenit, după cum îi spusese Domnul.
[3] Avraam i-a dat fiului său, pe care i l-a născut Sarra, numele de Isaac. [4] Și
în ziua a opta, Avraam l-a tăiat împrejur pe Isaac, după cum îi poruncise
Dumnezeu. [5] Avraam avea o sută de ani când i s-a născut Isaac, fiul său.
[6] Atunci Sarra a zis: „Dumnezeu mi-a dăruit prilej de râs; oricine va auzi de
aceasta se va bucura împreună cu mine." [7] Și a zis: „Cine-l va vesti pe
Avraam că Sarra alăptează un prunc? Căci am născut un fiu la bătrânețe."

[8] Pruncul a crescut și a fost înțărcat, iar în ziua în care Isaac, fiul său, a
fost înțărcat, Avraam a făcut ospăț mare. [9] [Într-o zi] Sarra a văzut că fiul pe
care egipteanca Agar i l-a născut lui Avraam se juca împreună cu Isaac, fiul
ei, [10] și i-a zis lui Avraam: „Alungă-i, pe roaba aceasta și pe fiul ei, căci fiul
roabei nu va avea parte de moștenire laolaltă cu fiul meu, Isaac." [11] Lui
Avraam i s-a părut tare aspră vorba aceasta despre fiul său. [12] Dar
Dumnezeu i-a zis: „Să nu-ți pară aspră vorba acesta, despre copil și despre
roabă, ci ascultă ce-ți spune Sarra, fiindcă prin Isaac o seminție va purta
numele tău. [13] Cât despre fiul slujitoarei, voi face din el un neam mare,
fiindcă este seminția ta." [14] Avraam s-a sculat a doua zi dis-de-dimineață, a

---

21,1 „a cercetat-o": verbul ἐπισκέπτομαι, „a vizita, a cerceta, a se interesa de cineva", se încarcă, în LXX, cu o valoare religioasă: Dumnezeu vizitează pe cineva, fie pentru a-i aduce o veste bună, fie pentru a-i anunța o pedeapsă.

21,2 Pentru creștini (Ioan Gură de Aur, între alții), Sarra simbolizează Biserica, plină de „copii"/„credincioși", după ce a fost stearpă.

21,6 „prilej de râs": râsul care exprimă bucurie și veselie. (Pentru sensul ebr. al numelui, vezi nota la 17,17.) După Philon este vorba de râsul curat și senin al sufletului plin de virtuți, după Origen (și Luca 6,21) este vorba de bucuria făgăduită creștinilor prin botez (*Hom. Ier.* XX,6).

21,7 „va vesti": TM are verbul la perfect, „l-a vestit".

21,9 Origen i-a consacrat o întreagă omilie lui Ismael (*Hom. Gen.* VII). Tradiția ebraică îl tratează cu severitate pe fiul lui Agar; pentru creștini, el reprezintă sinagoga (*cf.* Ga. 4,29-30), dar, datorită episodului descoperirii fântânii cu apă vie în plin deșert, el poate fi interpretat și ca figură baptismală. ♦ Cuvintele „se juca împreună cu Isaac, fiul ei" nu apar în TM. Ele justifică, în LXX, enervarea Sarrei. În ebraică verbul *ṣāḥaq* „a se juca" evocă numele lui Isaac, așa încât Sarra presimte că Ismael îi poate lua locul lui Isaac

21,11 O parte din tradiția manuscrisă precizează că este vorba despre fiul său, Ismael

21,12 Ultima parte a versetului e citată în Rom. 9,7 și Evr. 11,18. Sensul nu este foarte precis, dar cel mai probabil este cel propus în traducere.

21,14 Pentru Origen, apa din burduf reprezintă litera Legii, care se va isprăvi la un moment dat (*Hom. Gen.* VIII,5). ♦ Intrigă gestul lui Avraam de a-l pune pe Ismael „pe

luat pâini şi un burduf cu apă, i le-a dat lui Agar, i-a pus şi copilul pe umăr
şi a trimis-o [de-acolo]. Ea a plecat şi a rătăcit prin pustiu până la Izvorul
Jurământului, 15 dar când i s-a isprăvit apa din burduf ea a pus copilul sub
un rămuriş. 16 Apoi s-a dus şi s-a aşezat mai departe, cam la o bătaie de
săgeată, zicând: „Nu, să nu văd cum îmi moare copilul!" Şi s-a aşezat mai
deoparte, iar copilul striga şi plângea.
17 Dumnezeu a auzit glasul copilului, din locul unde se afla, şi un înger
al lui Dumnezeu a strigat-o din cer pe Agar şi i-a zis: „Ce se întâmplă,
Agar? Nu te teme, căci Dumnezeu a auzit glasul copilului tău, din locul
unde se află. 18 Scoală-te şi ia copilul de mână. Voi face din el un neam
mare." 19 Dumnezeu i-a deschis ochii şi ea a văzut un izvor cu apă vie. S-a
dus, şi-a umplut burduful şi i-a dat copilului să bea. 20 Dumnezeu era alături
de copil şi el a crescut. A sălăşluit în pustiu şi a ajuns arcaş. 21 A locuit în
pustiul Pharan, iar mama sa i-a luat femeie din Egipt.
22 Şi a fost aşa: în vremea aceea Abimelch, Ochozath, vornicelul său de
nuntă, şi Phikol, căpetenia oştirii sale, au vorbit cu Avraam şi i-au zis:
„Dumnezeu este cu tine în tot ce faci. 23 Jură-mi aşadar, acum, pe Dumnezeu,
că nu mă vei nedreptăţi pe mine, nici seminţia mea, nici numele meu, ci te
vei purta cu dreptate faţă de mine şi faţă de ţara în care ai locuit, aşa cum
m-am purtat şi eu cu tine." 24 Avraam a zis: „Jur." 25 Avraam însă i-a cerut
socoteală lui Abimeleh pentru câteva puţuri pe care i le-au luat cu sila slugile
lui Abimeleh. 26 Abimeleh i-a zis: „Nu ştiu cine a făcut asta. Tu nu mi-ai spus
nimic şi eu abia astăzi am aflat." 27 Avraam a luat şi i-a dăruit oi şi viţei lui
Abimeleh şi amândoi au încheiat un legământ. 28 Avraam a pus deoparte
şapte mieluşele. 29 Atunci Abimeleh i-a zis lui Avraam: „Ce înseamnă cele

---

umărul" lui Agar, dat fiind că Ismael avea deja cincisprezece ani (*cf.* Gen. 16,16). De fapt, toată scena pare exagerată. Ismael pare un copil abia născut. ♦ LXX traduce numele propriu ebraic *b*

21,15 „rămuriş": termenul grecesc denumeşte în mod normal un conifer.

21,16 În TM, Agar este cea care „strigă şi plânge". Versiunea TM e mai logică, dat fiind că Ismael are deja cincisprezece ani, şi nu se poate comporta ca un prunc.

21,19 Pentru Grigore al Nyssei, episodul prefigurează botezul creştin: copilul muribund este salvat de apa *vie* care ţâşneşte în chip miraculos (*In diem luminum*). *Cf.* şi Origen, *Hom. Gen.* VII,6.

21,22 „vornicelul de la nuntă" regelui Abimelech, o persoană foarte apropiată de acesta. În TM, numele său lipseşte aici.

şapte mieluşele pe care le-ai pus deoparte din turmă?" 30 Avraam a zis: „Vei
lua de la mine aceste şapte mieluşele drept mărturie că am săpat izvorul
acesta." 31 Iată de ce locul cu pricina a fost numit „Izvorul Jurământului";
pentru că acolo au jurat amândoi. 32 Şi au încheiat un legământ la Izvorul
Jurământului. Apoi Abimeleh, Ochozath, vornicelul său de nuntă, şi Phikol,
căpetenia oştirii sale, s-au sculat şi s-au întors în ţinutul filistinilor. 33 Şi
Avraam a răsădit o grădină lângă Izvorul Jurământului şi a chemat acolo
numele Domnului, Dumnezeu cel veşnic. 34 Avraam a locuit în ţinutul
filistinilor multe zile.

22 1 Şi a fost aşa: după toate acestea, Dumnezeu l-a pus la încercare pe
Avraam şi i-a zis: „Avraame, Avraame!" El a răspuns: „Iată-mă!" 2 I-a zis:
„Ia-l pe fiul tău iubit, pe care-l iubeşti, pe Isaac, mergi în ţinutul de sus şi
adu-l acolo jertfă întreagă, pe unul din munţi, unde îţi voi spune." 3 Avraam
s-a sculat dis-de-dimineaţă şi a pus samarul pe măgar; a luat cu el doi sluji-
tori şi pe Isaac, fiul său, şi, după ce a spart lemne pentru jertfă, s-a sculat şi
a pornit la drum. Şi a mers până la locul despre care-i vorbise Dumnezeu.
4 În ziua a treia, Avraam şi-a ridicat ochii şi a văzut locul de departe.
5 Atunci a zis Avraam slujitorilor săi: „Voi rămâneţi aici, cu măgarul; eu şi

---

21,33 ἄρουρα, „ogor", „bucată de pământ cultivată". TM are aici cuvântul *'eşel*, „tamarisc" (*cf.* 1Rg. 22,6; 31,33). S-ar părea că termenul grec era resimţit ca denumind mai degrabă un copac decât o bucată de pământ (o sugerează sensul din cartea Regilor: Saul este îngropat *sub* o ἄρουρα).

22,1 Tema capitolului este „punerea la încercare" a credinţei lui Avraam. Este unul din cele mai extraordinare episoade din întreaga Scriptură. Evreii îl recită cu ocazia Anului Nou; creştinii îl citesc în cheie hristologică, aşa cum vom vedea pe parcursul notelor. Alte sensuri ale episodului sunt interzicerea de către Dumnezeu a jertfelor omeneşti şi identificarea unui loc de cult (Ierusalimul, *cf.* nota la 22,14).

22,2 Termenului ebraic *yaḥîdh* îi corespund două traduceri greceşti, în LXX: „iubit", sau „preaiubit" (ca în pasajul de faţă) şi, cea obişnuită, „unul născut", „unic" (Ps. 21,20; 24,16; 34,17). „Unul născut" îl desemnează pe Isaac în Evr. 11,17. ♦ „ţinutul" sau „ţara de sus": în TM e un nume de loc (*Moriyyāh*).

22,4 „ziua a treia": pentru creştini, prevestirea Învierii lui Hristos (*cf.* Origen, *Hom. Gen.* VIII,4). Theodoret interpretează literalist-psihologic: Dumnezeu îi acordă un răgaz lui Avraam (*QG* 73). ♦ Pentru Philon şi Origen, urcarea muntelui este simbolul ascensiunii spirituale a sufletului (*Somn.* I,61-71; *Hom. Gen.* VIII,4-5).

22,5 Gestul prosternării (προσκυνέω), care, în alte contexte, are sensul de „a saluta", e folosit aici în mod absolut în sensul de „a se închina, a adora". ♦ Cei doi slujitori care rămân cu măgarul sunt, după Chiril al Alexandriei, cele două popoare ale Legii, Israel şi

băiețelul ne ducem până acolo și, după ce ne închinăm, ne întoarcem la
voi." 6 Avraam a luat lemnele pentru jertfă și i le-a dat lui Isaac, fiul său. A
luat în mână focul și cuțitul și au plecat amândoi, împreună. 7 Isaac i-a zis
tatălui său, Avraam: „Tată." Iar el l-a întrebat: „Ce-i, copile?" Celălalt:
„Avem focul și lemnele, dar unde este oaia pentru jertfă?" 8 Avraam a zis:
„Dumnezeu se va îngriji de oaia pentru jertfă, copile." Au mers împreună 9 și
au ajuns la locul despre care-i grăise Dumnezeu. Avraam a ridicat acolo un
altar și a pus lemnele peste el. Apoi l-a legat pe fiul său, Isaac, și l-a așezat
peste altar, deasupra lemnelor. 10 Avraam a întins mâna să ia cuțitul și să-și
înjunghie fiul. 11 Dar un înger al Domnului l-a strigat din cer și i-a zis:
„Avraame, Avraame." El a răspuns: „Iată-mă!" 12 I-a zis: „Să nu pui mâna
pe copil și să nu-i faci nimic, căci acum știu că te temi de Dumnezeu și că
nu l-ai cruțat nici măcar pe fiul tău iubit pentru Mine." 13 Avraam și-a
ridicat ochii, s-a uitat și, iată, un berbec prins cu coarnele într-un tufiș de
sabek. Atunci Avraam s-a dus, a luat berbecul și l-a jertfit în locul lui Isaac,
fiul său. 14 Avraam a numit locul acela „Domnul a văzut", astfel încât și
astăzi se spune: „Domnul s-a arătat pe munte."

Iuda, de care Avraam se îndepărtează provizoriu. Măgarul este simbolul încăpățânării lor. Avraam îi anunță pe cei doi că se vor întoarce, subînțelege Chiril, la sfârșitul veacurilor, când Iisus se va pogorî din cer pentru Judecată (fragmente din *Glafire*). ♦ Alți comentatori, evrei sau creștini, au înțeles fie că Avraam minte din bunătate, fie că profețește sfârșitul fericit al încercării.

22,6 Deși este vorba de un plural, creștinii interpretează „lemnele" ca simbol al crucii (Irineu, Origen, Chiril, citați în *catenae*). Isaac este pus deasupra lemnelor, așa cum Iisus va fi pus pe cruce.

22,9 „Legarea lui Isaac": victima consimte, după tradiția iudaică, să fie sacrificată. Forma de aici a verbului ebraic, de la rădăcina *'āqadh*, este unică în toată Biblia. A dat și numele episodului: „*'Aqedah* sau legarea lui Isaac". *Cf.* Le Déaut, 1975 și Harl, 1986. Meliton al Sardesului pune „legarea" lui Isaac în legătură cu legarea lui Iisus înaintea crucificării.

22,13 Berbecul este o figură pascală, pentru creștini. *Cf.*, pentru alte aspecte, Nikolausch, 1969, pp. 197-223. După unii Părinți, sacrificarea, nerealizată, a lui Isaac prefigurează două aspecte consubstanțiale ale lui Iisus: divinitatea (Isaac nu moare, rămâne impasibil, precum Logosul); umanitatea (berbecul va muri pe altar așa cum omul Iisus va muri pe cruce). Despre literatura patristică privind acest episod: Daniélou, 1950, pp. 97-128.

22,14 Tradiția iudaică și creștină identifică acest „loc al viziunii" cu Ierusalimul, locul de cult prin excelență, pentru evrei, locul crucificării lui Iisus, pentru creștini.

[15] Îngerul Domnului l-a strigat pe Avraam a doua oară, din cer, [16] și i-a
zis: „Am jurat pe Mine însumi, zice Domnul: fiindcă tu ai făcut un ase-
menea lucru și nu l-ai cruțat pe fiul tău iubit pentru Mine, [17] da, te voi bine-
cuvânta și răsbinecuvânta și-ți voi înmulți și răsînmulți seminția, precum
stelele cerului și firele de nisip de pe țărmul mării, iar urmașii tăi vor
moșteni cetățile dușmanilor. [18] Și toate neamurile pământului vor fi bine-
cuvântate prin seminția ta, fiindcă ai ascultat glasul Meu." [19] Apoi Avraam
s-a întors la slujitorii săi și, sculându-se, au mers împreună la Izvorul
Jurământului. Și Avraam a sălășluit lângă Izvorul Jurământului.
[20] A fost așa: după aceste lucruri, i s-a vestit lui Avraam: „Iată, Melcha
i-a născut și ea fii lui Nachor, fratele tău: [21] pe Ox, întâiul-născut, pe Baux,
fratele lui, pe Camuel, părintele sirienilor, [22] pe Chasad, pe Azau, pe
Phaldas, pe Iedlaph și pe Bathuel. [23] Bathuel a zămislit-o pe Rebeca."
Aceștia sunt cei opt fii pe care Melcha i-a născut lui Nachor, fratele lui
Avraam. [24] Ibovnica lui, pe nume Reema, i-a născut, și ea, pe Tabek, pe
Gaam, pe Tochos și pe Mocha.

23 [1] Sarra a trăit o sută douăzeci și șapte de ani [2] și a murit în cetatea
Arbok, care este așezată în „Vale" – adică la Hebron – în ținutul
Canaanului. Și Avraam a venit să o plângă pe Sarra și să o jelească. [3] Apoi
Avraam s-a ridicat de lângă moartă și le-a zis fiilor lui Cheteu: [4] „Eu sunt
un străin, un venetic printre voi. Dați-mi un loc de mormânt aici, ca să-mi
îngrop moarta departe de mine." [5] Fiii lui Cheteu i-au răspuns lui Avraam:
[6] „Nu, domnul nostru, ascultă-ne. Tu ești între noi ca un rege de la
Dumnezeu. Îngroapă-ți moarta într-unul din cele mai alese morminte ale
noastre, căci nimeni dintre noi nu te va împiedica s-o îngropi acolo."

23,2 Vechiul nume al Hebronului era *Qir^{e}yath 'ar^{e}ba'*, „orașul celor patru"; greaca traduce primul element prin „cetate" („oraș") și transcrie al doilea element sub forma Arbok; precizarea „în ținutul Canaanului" lipsește din TM. ♦ „să o plângă": doliul presupunea plângerea mortului prin bătaia cu pumnii în piept. Așa trebuie înțeles acest verb.
23,3 νεκρός, „cadavru", tradus aici prin „moartă", se folosește atât pentru bărbați, cât și pentru femei.
23,4 Philon interpretează alegoric întregul episod. În privința acestui verset el atrage atenția că Avraam, figura înțeleptului, cere „dobândirea unui mormânt", nu mormântul în sine. Mormântul simbolizează, în cheie platoniciană, lucrurile trupești; prin urmare, înțeleptul cere dobândirea puterii de a domina lucrurile trupești, nu lucrurile trupești în sine (*QG* V,75-78).
23,6 „rege": TM are termenul *nāśī'*, care înseamnă „căpetenie".

7 Sculându-se, Avraam s-a închinat dinaintea poporului din ţinutul acela,
dinaintea fiilor lui Cheteu, 8 şi le-a vorbit, zicându-le: „Dacă ţineţi din suflet
să-mi îngrop moarta departe de mine, ascultaţi-mă şi vorbiţi-i despre mine
lui Ephron, fiul lui Saar, 9 ca să-mi dea peştera cu două încăperi, care se află
pe o bucată din ţarina lui. Să mi-o dea pe arginţi şi aşa voi dobândi un
mormânt printre voi." 10 Ephron şedea în mijlocul fiilor lui Cheteu. Ephron,
cheteul, i-a răspuns lui Avraam, în auzul fiilor lui Cheteu şi al tuturor celor
care veniseră în cetate: 11 „Vino lângă mine, domnul meu, şi ascultă-mă! Îţi
dau şi ţarina, şi peştera de pe ea. Ţi le dau în faţa tuturor locuitorilor cetăţii
mele. Îngroapă-ţi moarta!" 12 Şi Avraam s-a închinat dinaintea poporului
din ţinutul acela 13 şi i-a zis lui Ephron, în auzul poporului: „Fiindcă eşti de
partea mea, ascultă-mă: ia de la mine banii pentru ţarină şi eu îmi voi
îngropa moarta acolo." 14 Dar Ephron i-a răspuns lui Avraam: 15 „Domnul
meu, te-am ascultat. Ce înseamnă o ţarină de patru sute de didrahme între
mine şi tine? Îngroapă-ţi moarta!" 16 Avraam l-a ascultat pe Ephron şi i-a
plătit lui Ephron suma pe care o rostise în auzul fiilor lui Cheteu, de patru
sute de didrahme de argint, argint preţuit de negustori. 17 Astfel ţarina lui
Ephron, unde se afla peştera cu două încăperi, de lângă Mambre, ţarina şi
peştera din ea, precum şi toţi copacii din ţarină, care se aflau între hotarele
ei de jur împrejur, 18 au trecut în stăpânirea lui Avraam, dinaintea fiilor lui
Cheteu şi a tuturor drumeţilor care se aflau în cetate. 19 După aceasta
Avraam a îngropat-o pe Sarra, femeia lui, în peştera cu două încăperi din
ţarină, care se află dincolo de Mambre – adică de Hebron –, în ţinutul
Canaanului. 20 Fiii lui Cheteu au hotărât ca ţarina şi peştera din ea să treacă
în stăpânirea lui Avraam, ca mormânt.

24 1 Avraam era bătrân, înaintat în zile, şi Domnul l-a binecuvântat în
toate. 2 Avraam a zis celui mai bătrân slujitor din casa lui, mai mare peste
toţi slujitorii: „Pune-ţi mâna sub coapsa mea. 3 Îţi cer să juri pe Domnul
Dumnezeul cerului şi Dumnezeul pământului că nu-i vei lua soţie fiului
meu, Isaac, dintre fiicele canaanenilor împreună cu care locuiesc, 4 ci vei

---

23,9 „cu două încăperi" sau „dublă": LXX traduce numele ebraic al peşterii, *Makh'pêlâh* („care dublează").

24,2 „slujitor" sau „rob". Poate fi identificat cu Eliezer din 15,2. Pentru unii Părinţi, el îi prefigurează pe discipolii lui Iisus care merg să caute Biserica neamurilor printre idolatri (Chiril al Alexandriei, *Catenae in Genesim* 216, ed. F. Petit). ♦ „Pune-ţi mâna sub coapsa mea": gestul însoţea un jurământ solemn.

merge în țara unde m-am născut, la tribul meu, și vei lua de acolo soție
fiului meu, Isaac." 5 Slujitorul i-a zis: „Dar poate femeia nu vrea să vină cu
mine în ținutul acesta. Îl voi întoarce pe fiul tău în ținutul de unde ai plecat
tu?" 6 Avraam i-a zis: „Ai grijă, să nu cumva să-l întorci pe fiul meu acolo.
7 Domnul Dumnezeul cerului și al pământului, Care m-a scos din casa
tatălui meu și din țara în care m-am născut, Care mi-a vorbit și mi-a jurat,
zicând: «Îți voi da țara aceasta ție și seminției tale», va trimite îngerul Său
înaintea ta, iar tu vei lua de acolo soție pentru fiul meu, Isaac. 8 Dacă femeia
nu vrea să vină cu tine în ținutul acesta, ești dezlegat de jurământ. Numai să
nu-l întorci pe fiul meu acolo." 9 Și slujitorul și-a pus mâna sub coapsa lui
Avraam, stăpânul său, și a jurat asupra acestui lucru.

10 Slujitorul a luat zece cămile dintre cămilele stăpânului său, precum și
din toate bunurile stăpânului și, sculându-se, a plecat spre cetatea lui
Nachor din Mesopotamia. 11 Și-a lăsat cămilele să se odihnească lângă un
izvor din afara cetății, în amurg, când femeile vin după apă. 12 Și a zis:
„Doamne, Dumnezeul stăpânului meu, Avraam, să-mi fii prielnic la drum
astăzi și fie-ți milă de stăpânul meu, Avraam. 13 Iată, eu stau lângă izvor și
câteva din fetele locuitorilor acestei cetăți vin să scoată apă. 14 Și așa să fie:
pe cea căreia eu îi voi spune: «Apleacă-ți ulciorul, ca să beau», și ea îmi va
răspunde: «Bea, voi da de băut și cămilelor tale până-și vor potoli setea», pe
aceea tu i-ai pregătit-o slujitorului tău, Isaac. Astfel voi ști că ai milă de
stăpânul meu, Avraam."

15 Înainte de a-și termina gândul, iată, Rebeca, născută din Bathuel, fiul
Melchăi, soția lui Nachor, fratele lui Avraam, a ieșit cu ulciorul pe umăr.

24,7 TM are doar „seminției tale".

24,10 Scena întâlnirii slujitorului cu Rebeca, la fântână, foarte des comentată și reprezentată în tradiția creștină, este cunoscută sub numele de „căutarea/pețirea miresei" (μνηστεία). Întâlnirea „lângă fântână" prefigurează, pentru unii Părinți, taina botezului, pentru alții, preludiul nunții sufletului cu Iisus ori a lui Iisus cu Biserica (ex. Grigore al Nyssei, *In diem luminum*, *GNO* IX, 1, p. 231). În iconografie, scena figurează ca model al Bunei Vestiri ♦ „din toate bunurile": după LXX, se înțelege că Avraam i-a dat numai o parte din bunuri, în vreme ce TM spune: „toate bunurile". După Philon, „cămilele" simbolizează memoria, iar „bunurile" sunt cele ale sufletului.

24,15 Philon vede în Rebeca un simbol al Înțelepciunii divine (*Post.* 136-140; 146-153), iar numele ei ar semnifica „perseverență" și „răbdare" (*Congr.* 37-38). Pentru Părinți, care insistă asupra termenului „fecioară", ea prefigurează sufletul, sau Biserica, sau pe Fecioara Maria. Pentru Origen, Rebeca s-a adăpat din apa Scripturii și i-a dat să bea slujitorului, care simbolizează, la rându-i, cuvântul inspirat, profetic. Unirea sufletului cu

16 Fecioara era foarte frumoasă la chip. Era fecioară, încă n-o cunoscuse
nici un bărbat. A coborât la izvor, şi-a umplut ulciorul şi a luat-o înapoi
[spre casă]. 17 Atunci slujitorul a alergat înaintea ei şi i-a zis: „Dă-mi să
beau puţină apă din ulciorul tău." 18 Ea a răspuns: „Bea, domnul meu." Şi
s-a grăbit, a coborât ulciorul pe braţ şi i-a dat să bea, 19 până şi-a potolit
setea. Fata i-a zis: „Mă duc să scot apă şi pentru cămilele tale, până vor bea
toate." 20 Şi s-a grăbit să verse ulciorul în adăpătoare, apoi iarăşi a alergat la
izvor, ca să scoată apă, şi a adăpat toate cămilele. 21 Omul se uita la ea cu
luare-aminte şi tăcea, dorind să ştie dacă Dumnezeu i-a fost prielnic la drum
sau nu. 22 Şi a fost aşa: când toate cămilele au terminat de băut, omul a luat
o pereche de cercei de aur, fiecare cântărind o drahmă, şi două brăţări pentru
mâinile ei, cântărind zece monede de aur, 23 şi a întrebat-o: „A cui fată eşti?
Spune-mi dacă avem loc să poposim în casa tatălui tău?" 24 Iar ea a răspuns:
„Sunt fata lui Bathuel, fiul Melchăi, pe care i l-a născut lui Nachor." 25 Apoi
a zis: „Paie şi nutreţ sunt din belşug la noi; avem şi loc de mas." 26 Atunci
omul a încuviinţat şi s-a închinat Domnului, 27 zicând: „Binecuvântat fie
Domnul Dumnezeul stăpânului meu, Avraam, fiindcă nu şi-a ţinut dreptatea
şi adevărul departe de stăpânul meu. Domnul mi-a fost prielnic şi m-a
călăuzit la casa fratelui stăpânului meu."

28 Copila s-a dus în fugă acasă, la mama ei, şi a povestit ce s-a întâmplat.
29 Rebeca avea un frate pe nume Laban. Laban a alergat la omul de afară,
de lângă izvor. 30 Şi a fost aşa: când a văzut cerceii [de la urechi] şi brăţările
de pe mâinile surorii sale, şi când a auzit vorbele Rebecăi, sora sa, care spu-
nea: „Aşa mi-a vorbit omul acela", s-a dus îndată la omul care stătea alături
de cămile lângă izvor 31 şi i-a zis: „Hai, intră. Binecuvântat fie Domnul. De
ce stai afară? Am pregătit casa şi un loc pentru cămile." 32 Omul a intrat în
casă şi a despovărat cămilele. Apoi [Laban] a dat paie şi nutreţ cămilelor şi
a adus apă de spălat pe picioare, lui şi bărbaţilor care erau cu el. 33 Şi le-a
pus dinainte pâini, ca să se ospăteze. Dar el a zis: „Nu voi mânca până ce
nu-ţi grăiesc ce treabă am." Ei l-au îndemnat: „Spune!"

34 Şi el a zis: „Eu sunt un slujitor al lui Avraam. 35 Domnul l-a binecu-
vântat din cale-afară pe stăpânul meu şi l-a înălţat. I-a dat oi şi viţei, argint
şi aur, slujitori şi slujitoare, cămile şi măgari. 36 Sarra, soţia stăpânului meu,
i-a dăruit stăpânului un fiu, când el a ajuns bătrân, iar [Avraam] i-a dat
fiului toată averea. 37 Stăpânul m-a pus să jur, zicându-mi: «Nu vei lua

---

Cuvântul, a lui Hristos cu Biserica nu se poate realiza decât lângă izvorul Scripturii (*Hom. Gen.* X,2).

femeie pentru fiul meu dintre fiicele canaanenilor, în ținutul cărora trăiesc,
38 ci du-te în casa tatălui meu, în tribul meu și ia de acolo soție pentru fiul
meu.» 39 Dar eu i-am zis stăpânului meu: «Poate că femeia nu va veni cu
mine.» 40 Atunci el mi-a zis: «Domnul, în ochii căruia am fost plăcut, va
trimite un înger cu tine și-ți va fi prielnic la drum și vei lua soție pentru fiul
meu din tribul și din casa tatălui meu. 41 Atunci vei scăpa de blestemul meu.
Dacă vei merge în tribul meu și nu-ți vor da [femeie], ești dezlegat de
jurământul pe care mi l-ai făcut.» 42 Astăzi, când am ajuns la izvor, am zis:
«Doamne, Dumnezeul stăpânului meu Avraam, dacă îmi ești prielnic în
călătoria pe care o fac acum, 43 iată, eu mă opresc lângă izvor, iar fetele
locuitorilor din cetate vor ieși să ia apă. Și va fi așa: fecioara pe care o voi
ruga: 'Dă-mi să beau puțină apă din ulciorul tău' 44 și care-mi va răspunde:
'Bea și tu și voi adăpa și cămilele tale', aceea este soția pe care Domnul a
pregătit-o pentru slujitorul Său, Isaac, și de aici voi ști că te-ai milostivit de
stăpânul meu, Avraam.» 45 Și s-a făcut că, înainte să-mi sfârșesc cu vorba în
gând, Rebeca a ieșit cu ulciorul pe umeri, a coborât la izvor și a luat apă. Și
eu i-am zis: «Dă-mi să beau.» 46 Ea s-a grăbit să coboare ulciorul și mi-a
zis: «Bea tu și voi adăpa și cămilele tale.» Eu am băut și ea a dat de băut și
cămilelor mele. 47 Apoi am întrebat-o, zicându-i: «A cui fată ești?» Ea mi-a
zis: «Sunt fata lui Bathuel, fiul lui Nachor, pe care i l-a născut Melcha.»
Atunci i-am adus cercei și brățări pentru mâinile ei, 48 am încuviințat, m-am
închinat Domnului și l-am binecuvântat pe Domnul Dumnezeul stăpânului
meu, Avraam, pentru că m-a călăuzit pe drumul drept, ca să o iau pe fiica
fratelui stăpânului meu soție pentru fiul său. 49 Acum, spuneți-mi dacă vă
milostiviți și-i faceți sau nu dreptate stăpânului meu, iar de nu, spuneți-mi,
ca să mă întorc spre dreapta ori spre stânga."

50 Laban și Bathuel au răspuns: „Rânduiala aceasta vine de la Domnul.
Noi nu putem să-ți răspundem la un bine cu un rău. 51 Iat-o pe Rebeca, aici,
înaintea ta! Ia-o și du-te, și să-i fie soție fiului stăpânului tău, după cum a
vorbit Domnul." 52 Și a fost așa: când slujitorul lui Avraam a auzit cuvintele
acestea, s-a aruncat la pământ închinându-se Domnului. 53 Apoi a scos tot
felul de podoabe de argint și de aur, un veșmânt și i le-a dăruit Rebecăi; de
asemenea, a făcut daruri fratelui și mamei ei. 54 Și au mâncat și au băut, el
și bărbații care erau cu el, iar după aceea au mers să se odihnească.

A doua zi dimineață s-a sculat și a zis: „Acum lăsați-mă să mă duc la
stăpânul meu." 55 Dar frații și mama fetei i-au zis: „Să mai rămână fecioara
cu noi măcar vreo zece zile; după aceea va pleca." 56 El le-a zis: „Nu mă
țineți pe loc. Domnul mi-a fost prielnic la drum. Lăsați-mă să mă duc la

stăpânul meu!" [57] Ei i-au răspuns: „Să o chemăm pe copilă și să auzim
răspunsul din gura ei." [58] Au chemat-o pe Rebeca și i-au zis: „Vrei să pleci
cu omul acesta?" Ea a răspuns: „Voi pleca." [59] Atunci i-au lăsat să plece
pe Rebeca, sora lor, cu toate ale sale, și pe slujitorul lui Avraam, cu înso-
țitorii săi. [60] Și au binecuvântat-o pe Rebeca, sora lor, zicându-i: „Tu ești
sora noastră. Să ajungi mii de miriade, iar seminția ta să moștenească
cetățile dușmanilor." [61] Rebeca s-a sculat, împreună cu slujnicele sale, s-au
urcat pe cămile și au plecat cu omul acela. Iar slujitorul, luând-o pe Rebeca,
a plecat.

[62] Isaac mergea prin pustiu, pe lângă Izvorul Vedeniei. El locuia în ținu-
tul de la miazăzi. [63] Isaac a ieșit într-o seară pe câmp să cugete și, ridicân-
du-și ochii, a văzut niște cămile venind. [64] Rebeca și-a ridicat ochii și l-a
văzut pe Isaac, apoi a coborât de pe cămilă [65] și l-a întrebat pe slujitor:
„Cine-i omul acela care vine pe câmp în întâmpinarea noastră?" Slujitorul a
zis: „E stăpânul meu." Atunci ea și-a luat vălul și s-a acoperit. [66] Slujitorul
i-a povestit lui Isaac tot ce-a făcut. [67] Și Isaac a intrat în casa mamei sale și
a luat-o pe Rebeca; și ea i-a fost soție, iar el a iubit-o. Așa s-a mângâiat
Isaac de [moartea] mamei sale, Sarra.

25 [1] Avraam și-a luat din nou femeie, pe nume Chetura. [2] Aceasta i-a
născut lui pe Zemran, pe Iexan, pe Madan, pe Madiam, pe Iesboc și pe

---

24,59 După LXX, Rebeca pleacă cu „toate ale sale" (bunurile sale); după TM, ea pleacă „cu doica sa, Debbora", a cărei moarte va fi amintită în 35,8.

24,62 TM nu are segmentul „mergea prin pustiu".

24,63 „să cugete": verbul ἀδολεσχέω are sens peiorativ în greaca clasică („a pălăvrăgi": *cf.* Platon, *Phaidros* 269e sau *Cratylos* 401b). În LXX sensul devine pozitiv, de cele mai multe ori însemnând „a se plânge" (mai ales în Psalmi) și „a medita". Aici Isaac iese în pustiu „să cugete" sau, după interpretarea lui Philon, „să vorbească cu Dumnezeu" (*Leg.* III,43; *QG* V,140). Aquila și Symachos folosesc verbul „a vorbi", subînțelegând „cu Dumnezeu". Acesta este și sensul „meditației": dialogul intim cu divinitatea.

24,65 „vălul": gr. târzie θέριστρον desemnează un veșmânt ușor, răcoros, pentru vreme de arșiță.

24,67 TM spune: „s-a mângâiat *după mama sa*", adică „după moartea mamei sale". ♦ Pornind de la sensul clasic „a îndemna, a încuraja", verbul παρακαλέω a dobândit în perioada elenistică sensul de „a mângâia", pe care îl va păstra în NT și în scrierile patristice.

25,1 Origen justifică alegoric recăsătorirea lui Avraam: a treia soție, după Sarra și Agar, ar simboliza „științele profane" (*Hom. Gen.* XI,1-2). Prin urmare, Avraam își înmulțește capacitățile.

Sove. [3] Iexan i-a avut pe Saba, pe Thaiman și pe Daidan. Fiii lui Daidan au fost: Raguel, Nabdeel, Assuriim, Latusiim și Loomim. [4] Fiii lui Madiam: Gaipha, Apher, Enoh, Abira și Elraga. Aceștia toți au fost fiii Cheturei.

[5] Avraam i-a dat toate averile lui Isaac, fiul său. [6] iar fiilor ibovnicelor Avraam le-a făcut daruri și, încă din timpul vieții sale, i-a trimis departe de Isaac, fiul său, spre răsărit, în ținutul de la răsărit.

[7] Aceștia sunt anii vieții lui Avraam: o sută șaptezeci și cinci. [8] Sfârșindu-se, Avraam a murit după frumoase bătrâneți, înaintat în vârstă, sătul de zile și s-a adăugat poporului său. [9] Isaac și Ismael, fiii săi, l-au îngropat în peștera cu două încăperi din țarina lui Ephron, fiul lui Saar, cheteul, țarină și peșteră aflate în fața lui Mambre, [10] pe care Avraam le cumpărase de la fiii lui Cheteu; acolo i-au îngropat pe Avraam și pe Sarra, soția lui. [11] Și a fost așa: după moartea lui Avraam, Dumnezeu l-a binecuvântat pe Isaac, fiul lui. Iar Isaac s-a așezat să locuiască lângă Izvorul Vedeniei.

[12] Aceștia sunt urmașii lui Ismael, fiul lui Avraam, pe care i l-a născut Agar, servitoarea Sarrei, [13] și acestea sunt numele fiilor lui Ismael după numele neamului fiecăruia: Nabaioth, întâiul-născut al lui Ismael, Kedar, Nabdeel, Massam, [14] Masma, Iduma, Masse, [15] Choddad, Thaiman, Ietur, Naphes, Kedma. [16] Aceștia sunt, așadar, fiii lui Ismael și acestea sunt numele pe care le aveau în corturile și în taberele lor. Au fost douăsprezece căpetenii în neamurile lor. [17] Iată și anii cât a trăit Ismael: o sută treizeci și șapte. Apoi, sfârșindu-se, a murit și s-a adăugat neamului său. [18] El s-a așezat să locuiască de la Evilat până la Sur, care se află în fața Egiptului, cum mergi spre Asiria. A locuit în fața tuturor fraților săi.

[19] Și aceștia sunt urmașii lui Isaac, fiul lui Avraam. Avraam l-a avut pe Isaac. [20] Isaac avea patruzeci de ani când a luat-o de soție pe Rebeca, fiica lui Bathuel, sirianul, din Mesopotamia, sora lui Laban, sirianul. [21] Isaac s-a tot rugat Domnului pentru Rebeca, soția sa, care era stearpă. Dumnezeu l-a ascultat și Rebeca, soția sa, a rămas grea. [22] Pruncii săltau într-însa. Și ea a

---

25,3 TM nu menționează numele lui Thaiman, Raguel și Nabdeel.

25,8 „sătul de zile", *lit.*, „plin de zile", în sensul de „împlinindu-și zilele, sorocul". Expresia a fost interpretată spiritual de Philon și Origen: sfârșitul vieții omului înțelept coincide cu împlinirea lui spirituală (Philon, *QG* IV,152; Origen, *Hom. Ies.* XVI,1). • „s-a adăugat" sau „a fost adăugat poporului său": expresie devenită clasică pentru obștescul sfârșit. Pentru omul tradițional moartea nu este un act solitar, ci *obștesc*, solidar: prin moarte omul „este adăugat" unei entități colective.

25,22 „s-a dus să-L întrebe pe Domnul" – TM: YHWH; în Targumuri apare glosa: „S-a dus la casa de învățătură a marelui Șem"(= „Marele Nume", adică „Domnul"). Theodoret

zis: „Dacă așa-mi va fi, de ce mi se întâmplă aceasta?" Și s-a dus să-L
întrebe pe Domnul, 23 iar Domnul i-a zis:

„Două neamuri sunt în burta ta,
două popoare se vor despărți din pântecul tău,
un popor îl va stăpâni pe celălalt,
cel mai mare va sluji celui mai mic."

24 Când i s-a împlinit vremea să nască, erau doi gemeni în pântecul ei.
25 A ieșit fiul întâi-născut, roșcovan ca focul și păros peste tot, ca o blană.
I-a pus numele Esau. 26 După aceea a ieșit fratele său și mâna acestuia ținea
călcâiul lui Esau. I-a pus numele Iacob. Când Rebeca a născut, Isaac avea
șaizeci de ani.

27 Copilandrii au crescut. Esau era un om al câmpului, care știa să
vâneze; Iacob era un om simplu și stătea acasă. 28 Isaac îl iubea pe Esau,

---

al Cyrului (*QG* 77). Ioan Gură de Aur (*ad loc.*) presupun că Rebeca merge să consulte un preot, iar acest preot ar fi Melchisedec.

25,23 Profeția marchează un moment de răscruce a istoriei, momentul separării celor două popoare „gemene". Philon vede în acest pasaj obligația, din partea sufletului, de a despărți răul de bine (*QG* VI,206; *Sacrif.* 4; *Congr.* 129; *Praem.* 63). Părinții văd separarea creștinilor de evrei, o dată cu venirea lui Iisus (ex.: *Epistola lui Barnaba* 13,2 și Irineu, *Adv. haer.* IV,21,2-3). Pasajul ridică spinoasa problemă a electiunii/alegerii divine, dat fiind că în Osea 12,4 se spune că Iacob „l-a lovit cu călcâiul", l-a întrecut pe Esau „încă din pântecele mamei". Despre aceasta *cf.* Origen, *De princ.* III,1,22; *Com. Io.* II,191; *Hom. Gen.* XII,1-4.

25,24 „Când i s-a împlinit vremea să nască": după Origen, acest verb este întrebuințat doar în legătură cu sfintele femei din Scriptură (aici, Rebeca; în Lc. 1,57, Elisabeta și în Lc. 2,6, Maria; *cf. Hom. Gen.* XII,3).

25,25 LXX spune: „a ieșit fiul întâi-născut", în vreme ce TM spune doar „întâiul a ieșit". ♦ „roșcovan": în greacă, πυρράκης, de la πῦρ, „foc". Așadar „roșu ca para focului". Nu se poate spune precis dacă textul se referă la culoarea părului sau la aceea a pielii lui Esau. Philon (*QG* VI,160 și 170) pare să înțeleagă adjectivul în al doilea sens. ♦ Greaca pierde jocul sonor între *'ădhom*, „roșu" și *'edhōm*, celălalt nume al lui Esau (*cf.* 25,30).

25,26 LXX pierde jocul sonor între numele lui Iacob și *'āqēbh*, „călcâi". Tradiția iudaică interpretează peiorativ figura lui Esau și pozitiv pe cea a lui Iacob (*cf.*, spre exemplu, *Cartea lui Enoh* 89). Tradiția rabinică îl va identifica pe Iacob cu poporul lui Israel, făcând din Esau figura, negativă, a Romei (Hadas-Lebel, 1984, pp. 369-392). Unii creștini din vechime au păstrat valoarea termenilor ecuației, schimbând însă ecuația: pentru ei, Iacob este cel pe care Dumnezeu l-a iubit (Mal. 1,2-3; *cf.* Rom. 9,13), iar Esau este poporul iudeu încăpățânat în nerecunoașterea lui Iisus ca Mesia.

25,27 „simplu", de fapt, „ne-prefăcut" (ἄπλαστος) îl traduce pe ebr. *tām*, „integru", „perfect", „desăvârșit". Aquila va traduce adj. ebraic prin ἁπλοῦς, „simplu", iar

fiindcă mânca din vânatul acestuia. Rebeca însă îl iubea pe Iacob. 29 Odată,
Iacob a făcut o fiertură. Esau a venit de pe câmp sfârşit de oboseală. 30 Şi
Esau i-a zis lui Iacob: „Dă-mi să gust din fiertura aceasta roşie, căci sunt
sfârşit de oboseală." De aceea i s-a pus numele Edom. 31 Iacob i-a zis lui
Esau: „Vinde-mi astăzi drepturile tale de întâi-născut!" 32 Esau a zis: „Iată,
eu mă sfârşesc. Ce-mi trebuie drepturile de întâi-născut?" 33 Iacob i-a zis:
„Jură-mi astăzi!" Şi el a jurat. Aşadar, Esau i-a vândut drepturile de întâi-
-născut lui Iacob 34 şi Iacob i-a dat lui Esau pâine şi o fiertură de linte.
Acesta a mâncat, a băut, apoi s-a dus. Astfel Esau şi-a dispreţuit drepturile
de întâi-născut.

26 1 Şi s-a făcut că a venit o foamete pe pământ – în afară de foametea
dintâi, care a fost pe timpul lui Avraam –, şi Isaac s-a dus la Gerara, la
regele filistinilor, Abimeleh. 2 Domnul i s-a arătat şi i-a zis: „Nu coborî în
Egipt, ci aşează-te unde-ţi voi spune, 3 locuieşte în ţara aceea şi Eu voi fi cu
tine şi te voi binecuvânta. Căci ţie şi seminţiei tale vă voi da tot pământul
acesta, ţinând jurământul pe care i l-am făcut tatălui tău, Avraam. 4 Voi
înmulţi urmaşii tăi ca stelele de pe cer şi le voi da toată ţara aceasta, iar
toate neamurile pământului vor fi binecuvântate prin seminţia ta, 5 fiindcă
tatăl tău, Avraam, M-a ascultat şi a păzit rânduielile, poruncile, îndreptările
şi legiuirile Mele." 6 Şi Isaac s-a aşezat în Gerara.
7 Bărbaţii din locul acela l-au întrebat ce-i cu Rebeca, soţia lui, şi el a
zis: „E sora mea." S-a temut să spună: „E soţia mea", ca nu cumva să-l
omoare bărbaţii de acolo din cauza Rebecăi, fiindcă era mândră la vedere.

Symmachos, prin ἄμωμος, „ireproşabil, neîntinat". Plecând de la echivalarea lui Symmachos, Sever al Antiohiei va vorbi despre „neîntinarea" Bisericii, prefigurată de Iacob (*Catenae in Genesim* 260, ed. F. Petit. „Simplitatea" lui Iacob trebuie interpretată ca o virtute (*cf.* Atanasie, *Viaţa lui Antonie* 1,3). Ea este una din virtuţile filozofice prin excelenţă, desemnând starea de curăţire a sufletului de tot ce este neesenţial, superfluu. Despre subiect, Hadot, P., 1999.

26,1 Pentru majoritatea comentatorilor antici, este vorba despre acelaşi Abimeleh ca în 20,1-2. Pentru Teofil al Antiohiei, acest Abimeleh este alt personaj decât primul.

26,7 Repetarea scenei care s-a petrecut între Avraam şi Faraon (12,10-20), apoi între Avraam şi Abimeleh (20,1-18). Origen îi dă aceeaşi interpretare: Abimeleh reprezintă filozofia omenească, aflată când în pace, când în război cu Isaac care prefigurează Cuvântul lui Dumnezeu conţinut în Lege (*Hom. Gen.* XIV,3). Aşadar episodul ar pune în scenă relaţia ambiguă a credinţei cu filozofia.

[8] A rămas acolo multă vreme. Abimeleh, regele Gerarei, s-a aplecat pe
fereastră și l-a văzut pe Isaac dezmierdându-se cu Rebeca. [9] Atunci Abimeleh
l-a chemat pe Isaac și i-a zis: „Așadar, e soția ta. De ce mi-ai spus: «E sora
mea»?" Isaac i-a răspuns: „Mi-am zis ca nu cumva să mor din pricina ei."
[10] Abimeleh i-a zis: „De ce ne-ai făcut una ca asta? Puțin a lipsit ca vreunul
din neamul meu să se culce cu soția ta și ai fi adus peste noi un păcat din
neștiință." [11] Atunci Abimeleh a poruncit întreg poporului său, zicând: „Ori-
cine se va atinge de omul acesta sau de femeia lui va fi pedepsit cu moartea."
[12] Isaac a semănat ținutul și în anul acela a găsit orzul înmulțit de o sută
de ori. Domnul l-a binecuvântat [13] și omul a fost înălțat și a sporit, ajungând
și mai puternic, ajungând foarte mare. [14] Avea turme de oi, cirezi de vite și
multe ogoare. Filistinii l-au pizmuit [15] și toate izvoarele pe care slujitorii
tatălui său le săpaseră pe pământul lui, filistinii le-au astupat umplându-le
cu pământ. [16] Atunci Abimeleh i-a zis lui Isaac: „Pleacă de la noi, întrucât
ai ajuns foarte puternic, mai tare decât noi." [17] Isaac a plecat de acolo, s-a
oprit în Valea Gerarei și s-a așezat acolo să locuiască. [18] Apoi a săpat din
nou izvoarele pe care le săpaseră odinioară slujitorii tatălui său, Avraam, și
pe care filistinii le astupaseră după moartea tatălui său, Avraam. Și le-a
numit așa cum le numise tatăl său. [19] Servitorii lui Isaac au săpat și în Valea
Gerarei și au dat peste un izvor cu apă vie. [20] Dar păstorii din Gerara s-au
luat la bătaie cu păstorii lui Isaac, spunând că apa este a lor. Isaac a numit

---

26,8 După Clement din Alexandria (*Paed.* I.21,3-23,1), bucuria dezmierdării lui Isaac prefigurează bucuria creștinilor care se veselesc împreună cu Biserica (Rebeca). Abimeleh care se apleacă de la fereastră îl prefigurează pe Hristos care „se apleacă" asupra lumii prin întrupare.

26,10 „păcat din neștiință": am tradus astfel termenul ἄγνοια, care diferă de ἁμαρτία, păcatul care implică responsabilitatea personală. Abimeleh și casa lui ar fi comis un păcat involuntar din pricina minciunii lui Isaac.

26,12 Episodul semănatului este interpretat tipologic de Origen: Isaac seamănă pe ogorul Legii, așa cum Iisus va semăna pe ogorul Evangheliilor (*Hom. Gen.* XII,5). ♦ „orz": alt element de legătură între Isaac și Iisus, acesta din urmă împărțind poporului pâini din orz în scena miracolului înmulțirii pâinilor din In. 6,9 *sq.* (*ibid.*).

26,15 Plecând de la cuvântul „pământ", unii Părinți opun caracterul pământesc, „materialist" al filistinilor apei vii din fântânile lui Isaac (*cf.* Origen, *Hom. Gen.* XIII,2; Grigore al Nyssei, *In diem luminum*, *GNO* IX,1, p. 231).

26,20 LXX traduce numele propriu ebraic *'Ēśeq* prin „Nedreptate". De fapt, termenul ebraic trimite la ideea de luptă, de încăierare a păstorilor (*'āśaq*). Traducătorul gr. a citit, probabil, *'āšaq* „a nedreptăți".

izvorul „Nedreptate", întrucât au fost nedrepți față de el. [21] Isaac s-a mutat
de acolo și a săpat alt izvor, dar și de la acesta s-au iscat certuri. Pe acesta
l-a numit „Dușmănie".

[22] Iarăși s-a mutat și a săpat alt izor. Pentru acesta însă nu s-au mai bătut
și Isaac l-a numit „Locul Întins", zicând: „Domnul ne-a întins și ne-a
înmulțit pe pământ."

[23] De acolo a urcat la Izvorul Jurământului. [24] Domnul i s-a arătat în
noaptea aceea și i-a zis: „*Eu* sunt Dumnezeul tatălui tău, Avraam. Nu te
teme, căci sunt cu tine, te-am binecuvântat și voi înmulți seminția ta dato-
rită lui Avraam, tatăl tău." [25] Și el a ridicat acolo un altar, a chemat numele
Domnului și și-a înfipt acolo cortul. Tot acolo slujitorii săi au săpat un
izvor. [26] Abimeleh s-a dus la el, tocmai de la Gerara, împreună cu Ochozath,
vornicul său de nuntă, și cu Phikol, căpetenia oștirii. [27] Și Isaac le-a zis: „De
ce-ați venit? Doar ați prins ură pe mine și m-ați alungat de la voi." [28] Ei au
zis: „Am văzut că Domnul este cu tine și ne-am spus: să fie un jurământ
între noi și tine; să încheiem un legământ cu tine, [29] pentru ca tu să nu ne
faci nici un rău nouă, așa cum noi nu te-am primit cu scârbă, ci ne-am
purtat bine cu tine și te-am lăsat să pleci în pace. Acum tu ești binecuvântat
de Domnul." [30] Atunci el le-a pregătit un ospăț, iar ei au mâncat și au băut.
[31] Sculându-se a doua zi dimineață, s-au jurat unul altuia. Și Isaac i-a lăsat
să plece, iar ei s-au dus de la el teferi și nevătămați. [32] S-a făcut că în ziua

---

26,21 „Dușmănie" redă numele propriu ebraic *Śiṭnāh*, care dispare astfel ca nume propriu.
26,22 „Locul întins" redă numele propriu ebraic *R'ḥōbōth*, care dispare și el.
26,24 „Datorită lui Avraam": se subînțelege „datorită meritelor lui Avraam", ca în TM și în Targum.
26,25 Origen interpretează alegoric și spiritual cele două segmente ale versetului. În ciuda verbului „a înfige", Alexandrinul opune cortul efemer al Legii, reprezentat de Isaac, casei solide simbolizate de Evanghelia lui Iisus (*Hom. Gen.* XIV,2). Cât privește fântâna: trebuie săpat adânc în inima Scripturii pentru a ajunge la „apa vie" a mântuirii (*Hom. Gen.* XIII). Tot Origen știe că la Ascalon existau puțuri ciudate, despre care se spune că datau de pe vremea lui Isaac (*C. Cels.* IV,44)
26,29 „nu te-am primit cu scârbă" – TM: „nu te-am atins", în sensul de „nu ți-am făcut rău".
26,30 Pentru Origen, ospățul acesta este banchetul pe care Înțelepciunea (Isaac) îl dă celor trei părți ale filozofiei (etica, logica, epoptica, simbolizate de Abimeleh și cei doi tovarăși ai săi).
26,32 TM spune invers: „Am dat de apă." Se presupune că traducătorul LXX a citit „i-au spus lui (ebr. *lō*) «Am găsit...»" ca „i-au spus: «Nu (ebr. *lo'*) am găsit...»". Philon

aceea au venit slujitorii lui Isaac şi i-au adus veşti despre izvorul pe care-l
săpaseră, zicând: „Nu dăm de apă." 33 Şi el l-a numit „Jurământ". De aceea
numele cetăţii este Izvorul Jurământului până în ziua de astăzi.

34 Esau avea patruzeci de ani şi le-a luat de soţii pe Iudin, fiica lui Beer,
cheteul, şi pe Basemmath, fiica lui Ailon, eveul. 35 Şi acestea se tot certau
cu Isaac şi cu Rebeca.

27 1 Şi a fost aşa: când Isaac a îmbătrânit şi ochii îi slăbiseră, încât nu
mai putea să vadă, l-a chemat pe Esau, fiul său cel mai mare, şi i-a zis:
„Fiule." El a răspuns: „Iată-mă." 2 I-a zis: „Uite, eu am îmbătrânit şi nu
cunosc ziua când mă voi sfârşi. 3 Acum, ia-ţi cele de trebuinţă, tolba şi
arcul, ieşi pe câmp şi vânează ceva pentru mine. 4 Apoi găteşte nişte mân-
căruri cum îmi plac mie şi adu-mi să mănânc, pentru ca sufletul meu să te
binecuvânteze înainte de a muri." 5 Rebeca însă a auzit ce i-a spus Isaac lui
Esau, fiul său. Esau a plecat pe câmp să vâneze ceva pentru tatăl său. 6 Atunci
Rebeca i-a zis lui Iacob, fiul ei mai mic: „Uite, am auzit că tatăl tău i-a vor-
bit lui Esau, fratele tău, şi i-a zis: 7 «Adu-mi vânat şi găteşte-mi mâncăruri;
eu voi mânca şi te voi binecuvânta în faţa Domnului înainte de a muri.»
8 Acum, fiule, ascultă-mă, şi fă după cum îţi poruncesc! 9 Du-te la turme,
prinde-mi doi iezi fragezi şi frumoşi şi eu voi face din ei mâncăruri pentru
tatăl tău, aşa cum îi plac lui. 10 Tu i le vei duce şi el va mânca, pentru ca să
te binecuvânteze tatăl tău înainte de a muri." 11 Iacob i-a zis Rebecăi, mama

---

interpretează versetul, după LXX, în sens alegoric: înţeleptul recunoaşte că nu poate atinge limita cunoaşterii (*QG* VI,9).

26,35 „se certau cu Isaac şi cu Rebeca" – TM: „acestea erau pricină de supărare pentru Isaac şi Rebeca."

27,1 O tradiţie rabinică vede cauza orbirii lui Isaac în viziunea pe care a avut-o pe rug, când era gata să fie sacrificat (22,9). *Cf.* Le Déaut, 1975, pp. 140-142. Pentru Philon, orbirea este semnul migraţiei spirituale (*QG* VI,196). Pentru Grigore al Nyssei, lucrul acesta arată că Isaac nu s-a unit cu Rebeca decât la bătrâneţe, o singură dată, pentru un singur copil, restul timpului consacrându-şi-l contemplării realităţii invizibile (*De virginitate* 7,3).

27,4 „mâncăruri": termenul grecesc înseamnă exact „mâncăruri alese", „delicatese".

27,6 Din TM lipseşte precizarea „mai mic" după „fiului ei".

27,9 „fragezi" lipseşte din TM.

27,11 „n-am păr", *litt.*, „sunt neted". Philon dă o interpretare alegorică a caracterelor celor doi fraţi, plecând de la cele două adjective din versetul de faţă. „Netedul" simbolizează virtutea, în vreme ce „păroşul", viciul, răutatea (*QG* VI,201-206; *Leg.* 59). După *Cartea lui Enoh* 89,12, Esau este „mistreţul negru", iar Iacob, „mielul alb".

sa: „Esau, fratele meu, e bărbat păros, în vreme ce eu n-am păr. 12 Nu
cumva tatăl meu să mă pipăie: am să fiu înaintea lui ca unul care-l dispre-
țuiește și am să atrag asupră-mi blestem, nu binecuvântare." 13 Dar mama sa
i-a zis: „Blestemul să cadă asupra mea, copile! Tu doar ascultă-mi vorba,
du-te și adu-mi [ce ți-am spus]." 14 El s-a dus și i-a adus mamei sale, iar
mama sa a gătit mâncăruri așa cum îi plăceau tatălui său. 15 Apoi Rebeca a
luat haina cea frumoasă a lui Esau, fiul ei mai mare, care se găsea în casă,
lângă ea, și l-a îmbrăcat pe Iacob, fiul ei mai mic. 16 Iar cu pieile iezilor i-a
înfășurat brațele și partea dezgolită a gâtului. 17 Și a pus în mâinile fiului ei,
Iacob, mâncărurile și pâinile pe care le făcuse. 18 Și el le-a dus tatălui său,
zicându-i: „Tată." El i-a zis: „Iată-mă. Cine ești tu, copile?" 19 Iacob i-a răs-
puns tatălui său: „Eu sunt, Esau, întâiul tău născut. Am făcut cum mi-ai
spus. Hai, așează-te și mănâncă din vânatul meu, pentru ca sufletul tău să
mă binecuvânteze." 20 Isaac i-a zis fiului său: „Ce-i vânatul acesta pe care
l-ai găsit atât de iute, copile?" El a răspuns: „Domnul Dumnezeu mi l-a scos
în cale." 21 Isaac i-a zis lui Iacob: „Apropie-te să te pipăi, copile, de ești tu
fiul meu Esau ori nu." 22 Iacob s-a apropiat de Isaac, tatăl său, iar acesta l-a
pipăit și a zis: „Glasul este glasul lui Iacob, dar mâinile sunt mâinile lui
Esau." 23 Și nu l-a recunoscut, întrucât mâinile lui erau păroase ca mâinile
fratelui său, Esau. Și l-a binecuvântat. 24 Și l-a întrebat: „Tu ești fiul meu
Esau?" El a zis: „Eu sunt." 25 „Adu-mi și voi mânca din vânatul tău, copile,
pentru ca sufletul meu să te binecuvânteze." [Iacob] i-a adus și el a mâncat;
apoi i-a adus vin și el a băut. 26 Și Isaac, tatăl său, i-a zis: „Apropie-te și
sărută-mă, copile." 27 S-a apropiat și l-a sărutat. Isaac a simțit mirosul hai-
nelor lui și l-a binecuvântat zicând:

„Iată, mirosul fiului meu
ca mirosul unui ogor îmbelșugat, pe care Domnul l-a binecuvântat.
28 Dumnezeu să-ți dea din roua cerului

27,12 „disprețuiește", după LXX. Verbul TM are exact sensul de „a lua în râs". LXX nu-l redă exact, spre deosebire de Symmachos.

27,20 TM are mici nuanțe diferite: Isaac se miră de rapiditatea cu care „Esau" a găsit vânatul, nu de vânatul însuși, iar Iacob îi răspunde că Dumnezeu „i-a purtat noroc".

27,22 „glasul lui Iacob": după Philon, e glasul tandreții și cumpătării în opoziție cu duritatea glasului lui Esau (*QG* VI,210 și 222). Origen vorbește despre „glasul pietății", care recunoaște că vânatul e un dar de la Dumnezeu (*PG* XII,124A).

27,27 „mirosul [lui Iacob]": după Philon și Origen, Isaac a simțit parfumul virtuților fiului său (*QG* VI,214 și *PG* XII,124B). ♦ Mirosul ogorului binecuvântat de Dumnezeu este, după tradiția iudaică, mireasma grădinii Edenului (*apud* Rachi).

și din grăsimea pământului
belșug de grâne și de vin.
29 Neamurile [păgâne] să-ți slujească
și căpeteniile să ți se închine.
Fii stăpânul fratelui tău
și să ți se-nchine fiii tatălui tău.
Blestemat fie cine te blestemă
și binecuvântat, cine te binecuvântează."
30 Și a fost așa: după ce Isaac l-a binecuvântat pe Iacob, fiul său, și Iacob
a ieșit de la Isaac, tatăl său, Esau, fratele lui, s-a întors de la vânătoare. 31 A
pregătit și el mâncăruri și i le-a dus tatălui său, zicând: „Să se ridice tatăl
meu și să mănânce din vânatul fiului său, pentru ca sufletul tău să mă bine-
cuvânteze." 32 Isaac, tatăl său, l-a întrebat: „Cine ești tu?" El a zis: „Sunt eu,
fiul tău întâi-născut, Esau." 33 Isaac, cuprins de mare cutremurare, a zis:
„Atunci cine a vânat pentru mine și mi-a adus mâncărurile, iar eu am mân-
cat din toate înainte de venirea ta și l-am binecuvântat, și binecuvântat să
fie?" 34 Când Esau a auzit cuvintele tatălui său Isaac, a scos un strigăt mare
și sfâșietor și a zis: „Binecuvântează-mă și pe mine, tată." 35 Dar [Isaac] i-a
zis: „Fratele tău a venit cu înșelăciune și ți-a luat binecuvântarea." 36 [Esau]
a zis: „Pe bună dreptate a fost numit Iacob: acum m-a lovit cu călcâiul a
doua oară. Prima dată mi-a luat drepturile de întâi născut, iar acum mi-a
luat binecuvântarea." Și Esau i-a zis tatălui său: „Nu ți-a rămas o binecu-
vântare și pentru mine, tată?" 37 Isaac a răspuns: „Dacă pe el l-am făcut
stăpânul tău, iar pe toți frații, slujitorii săi; dacă l-am întărit cu grâne și vin,
pentru tine ce să mai fac, copile?" 38 Esau i-a zis tatălui său: „Nu ai decât o

---

27,30 Esau intră în momentul în care Iacob iese. Philon comentează astfel scena: binele și răul nu fac casă comună (*QG* VI,220).

27,33 „...și binecuvântat să fie." Greaca are un participiu perfect pasiv care arată o stare de fapt asupra căreia nu se va putea reveni.

27,35 Philon justifică „înșelăciunea" lui Iacob spunând că e vorba de o stratagemă aidoma stratagemelor atleților. Pentru el, Iacob este imaginea „atletului lui Dumnezeu" (*QG* VI,228).

27,36 Despre Iacob „care îi dă cu călcâiul", adică îl întrece pe Esau, *cf* Irineu, *Adv. haer.* IV,21,3. Pentru episcopul Lyonului, Iacob îl prefigurează pe Iisus biruitor.

27,38 „străpuns de căință": segmentul nu apare în TM. Verbul κατανύσσομαι este un neologism, care se întâlnește mai cu seamă în Psalmi, în Lev. 10,3, în Fapte 3,37. Ideea este de „străpungere a inimii de durere sau de mânie". Va intra în vocabularul ascetic, desemnând străpungerea inimii, plânsul, lacrimile de pocăință (lat. *compunctio*).

binecuvântare, tată? Binecuvântează-mă și pe mine, tată." Atunci Isaac a
fost străpuns de căință, iar Esau a strigat cu jale și a plâns. 39 Isaac, tatăl său,
i-a răspuns zicând:

„Iată, sălașul tău va fi departe de pământurile grase
și [departe] de roua cerului, de sus.
40 Vei trăi din sabia ta
și vei sluji fratelui tău,
dar va veni vremea când te vei smulge
și vei rupe jugul lui de pe grumazul tău."

41 Esau a început să-l urască pe Iacob din pricina binecuvântării pe care
i-a dat-o tatăl său. Și-a zis în gând: „Apropie-se zilele de doliu pentru tatăl
meu, ca să-mi ucid fratele." 42 Rebeca a prins veste de vorbele fiului ei mai
mare; a trimis după Iacob, fiul ei mai mic, și i-a zis: „Iată, Esau, fratele tău,
amenință că te va omorî. 43 Acum, copile, ascultă-mi vorba, scoală-te și fugi
în Mesopotamia, la Laban, fratele meu, în Charran, 44 și stai la el câteva
zile, până când patima 45 și mânia fratelui tău se vor abate de la tine și el va
uita ce i-ai făcut. Atunci voi trimite să te aducă de acolo, ca să nu rămân
fără nici unul dintre voi, copiii mei, într-o singură zi."
46 Rebeca i-a zis lui Isaac: „Sunt scârbită de viața mea din pricina fetelor
fiilor lui Cheteu. Dacă Iacob își va lua soție dintre fetele acestei țări, la ce
bun să mai trăiesc?"

28 1 Atunci Isaac l-a chemat pe Iacob, i-a dat binecuvântarea și i-a
poruncit zicând: „Nu-ți vei lua soție dintre fetele din Canaan. 2 Scoală-te și
fugi în Mesopotamia, în casa lui Bathuel, tatăl mamei tale, și ia-ți soție de
acolo, dintre fetele lui Laban, fratele mamei tale. 3 Dumnezeul meu să te
binecuvânteze, să te ajute să sporești și să te înmulțești, ca să ajungi o mare

---

27,43 Fuga lui Iacob este prezentată în cartea Înțelepciunii ca un gest al omului drept călăuzit de înțelepciune (Înț. 10,10). Irineu pune în paralel cursele întinse lui Iacob de către Esau cu cele pe care evreii le-au întins Bisericii (*Adv. haer.* IV,21,3). ♦ Spre deosebire de TM, LXX menționează „în Mesopotamia"

27,46 Versetul este pus în manuscrisele LXX la începutul paragrafului următor, spre deosebire de decupajul modern, care îl pune la sfârșitul capitolului 27, unde nu se potrivește atât de bine.

28,3 „ca să ajungi o mare adunare de neamuri": expresia apare pentru prima dată aici, într-o formulă de binecuvântare.

adunare de neamuri. [4] Şi să vă dea binecuvântarea lui Avraam, tatăl meu, ţie
şi seminţiei tale de după tine, ca să moşteneşti ţara unde vei locui, ţara pe
care Dumnezeu i-a dat-o lui Avraam." [5] Apoi Isaac l-a trimis pe Iacob şi el
s-a dus în Mesopotamia, la Laban, fiul lui Bathuel, sirianul, fratele Rebecăi,
mama lui Iacob şi a lui Esau.

[6] Esau a văzut că Isaac l-a binecuvântat pe Iacob şi că Iacob a plecat în
Mesopotamia Siriei, ca să-şi ia de acolo soţie; când l-a binecuvântat, Isaac îi
poruncise: „Nu-ţi vei lua soţie dintre fetele din Canaan." [7] Iacob i-a ascultat
pe tatăl şi pe mama sa şi a plecat în Mesopotamia Siriei. [8] Dacă Esau a
văzut că fetele din Canaan nu sunt pe placul tatălui său, [9] s-a dus la Ismael
şi a luat-o de soţie pe Maeleth, fiica lui Ismael, fiul lui Avraam, sora lui
Nabaioth, pe lângă soţiile pe care le avea.

[10] Şi Iacob a plecat de la Izvorul Jurământului şi a mers spre Charran.
[11] A găsit un loc şi s-a culcat, căci soarele asfinţise. A luat o piatră din cele
care erau acolo, a pus-o sub cap şi s-a culcat în locul acela. [12] Şi a adormit,
când [în vis], iată, o scară înfiptă zdravăn în pământ, al cărei capăt ajungea
până la cer, iar îngerii lui Dumnezeu urcau şi coborau pe ea. [13] Domnul
stătea sprijinit de ea şi a zis: „Eu sunt Domnul Dumnezeul lui Avraam, tatăl
tău, şi Dumnezeul lui Isaac. Nu te teme. Pământul pe care dormi ţi-l voi da

---

28,4 „ţara unde vei locui": sensul exact este „ţara de locuit provizoriu". Expresia a primit o interpretare spirituală, ca de pildă, în *Epistola către Diognet* 5,5.

28,10-22 Vedenia lui Iacob. Relatarea justifică toponimul *Bêyth-'Ēl*.

28,11 „un loc": tema „locului lui Dumnezeu", adică al locului consacrat printr-o hierofanie, aparţine şi misticii evreieşti şi a fost dezvoltată de către Philon, în *Confus.* 97, pe baza unui verset din Exod (24,10). *Cf.*, pentru amănunte, nota la pasajul respectiv.

28,12 Philon comentează viziunea scării în trei sensuri: cosmic (scara reprezintă universul); psihologic (scara este simbolul sufletului străbătut de cuvintele dumnezeieşti); moral (viaţa omului are suişuri şi coborâşuri) (*Somn.* I,1-188). ♦ Versetul este preluat în Evanghelia după Ioan 1,51: „De acum veţi vedea cerul deschizându-se şi îngerii lui Dumnezeu urcând şi coborând peste Fiul Omului", cu sensul că de acum înainte legătura dintre cer şi pământ nu mai este Templul, ci persoana lui Iisus. ♦ După Origen, Iacob reprezintă filozofia contemplativă, el este un „vizionar" (de unde şi numele ulterior, Israel) (*cf. Comm. in Canticum Canticorum*, Prolog).

28,13 După TM se poate înţelege că YHWH „stătea lângă Iacob" sau lângă „scară". LXX clarifică. ♦ Pentru Philon, expresia „stătea sprijinit" înseamnă că Dumnezeu asigură stabilitatea întregului cosmos (*Somn.* I,157-158). La rândul său, Iustin vede în „Domnul" pe Hristos, într-una din hierofaniile sale de dinaintea Întrupării (*Dialogul cu Trifon* 86,2).

ție și seminției tale. 14 Urmașii tăi vor fi ca firele de nisip de pe pământ și se
vor întinde spre mare, la miazăzi, la miazănoapte și la răsărit. Prin tine și
prin seminția ta vor fi binecuvântate toate triburile pământului. 15 Iată, Eu
sunt cu tine; te voi păzi oriunde vei merge și te voi întoarce în ținutul
acesta, căci nu te voi părăsi până când nu voi îndeplini tot ce ți-am spus."
16 Apoi Iacob s-a trezit din somn și a zis: „Dumnezeu este în locul acesta și
eu nu știam." 17 S-a speriat și a zis: „Ce loc înfricoșător! Nu-i altceva decât
casa lui Dumnezeu, iar aceasta este poarta cerului." 18 A doua zi dimineață,
Iacob s-a sculat, a luat piatra pe care și-o pusese sub cap acolo, a ridicat-o
în picioare ca pe un stâlp și a vărsat untdelemn peste vârful ei. 19 Și a numit
Iacob locul acela „Casa lui Dumnezeu". Mai înainte cetatea se numea
Ulamlus. 20 Iacob a înălțat o rugăciune zicând: „Dacă Domnul Dumnezeu
va fi cu mine, dacă mă va păzi pe calea pe care merg, dacă îmi va da pâine
să mănânc și haină să mă îmbrac 21 și mă va întoarce teafăr și nevătămat
acasă, la tatăl meu, atunci Domnul va fi Dumnezeul meu, 22 iar piatra
aceasta pe care am ridicat-o ca pe un stâlp va fi pentru mine Casa lui
Dumnezeu. Și din toate câte îmi vei da, eu îți voi aduce a zecea parte."

29 1 Și Iacob sculându-se a mers spre răsărit, la Laban, fiul lui Bathuel,
sirianul, fratele Rebecăi, mama lui Iacob și a lui Esau. 2 S-a uitat și a văzut
pe câmp un izvor și erau acolo trei turme de oi care se odihneau lângă el.
Căci din acel izvor se adăpau turmele. Iar pe gura izvorului era o piatră
mare. 3 Acolo se strângeau de obicei toate turmele; păstorii rostogoleau
piatra de pe gura izvorului, își adăpau oile, după care puneau din nou piatra
la loc peste izvor. 4 Iacob i-a întrebat: „Fraților, voi de unde sunteți?" Ei au

---

28,14 „se vor întinde" – TM: „te vei întinde".

28,17 „Casa lui Dumnezeu" traduce numele propriu ebraic *Bêyth-'Ēl*, loc de cult pentru spița lui Avraam.

28,18 „Piatra unsă cu untdelemn" este, pentru tradiția rabinică, piatra de temelie a Templului de la Ierusalim (Targum 28,10). Pentru Iustin, ea este o prefigurare a lui Iisus (*Dial.* 86,2-3; 113,6).

28,19 În numele propriu grecesc transcris aici „Ulamlus", traducătorul LXX a integrat adverbul ebraic *'ūlām*, „dar, de fapt", în numele cetății. După TM, cetatea se numea *Lūz*.

28,22 Inaugurarea practicii zeciuielii către Dumnezeu, înainte de Legea scrisă (Deut. 14,22).

29,1 „sculându-se": expresia exactă este: „ridicându-și picioarele".

29,2 Din nou, am ales „izvor" în loc de „puț" sau „fântână", pentru același motiv pe care l-am mai explicat: izvorul presupunea săparea unei fântâni cu trepte.

zis: „Suntem din Charran." [5] El a zis: „Îl cunoașteți pe Laban, fiul lui Nachor?" Ei au zis: „Îl cunoaștem." [6] El le-a zis: „E sănătos?" Ei au zis: „Sănătos." Și, iată, Rahel, fata lui, venea cu oile. [7] Atunci Iacob a zis: „Mai este mult din zi. Nu-i ceasul să vă adunați turmele. Adăpați-vă oile și duceți-vă să le pașteți." [8] Ei au răspuns: „Nu putem până când nu se adună toți păstorii, ca să rostogolim piatra de pe gura izvorului și să adăpăm oile." [9] El încă vorbea cu ei când Rahel, fiica lui Laban, a ajuns cu oile tatălui ei – căci ea păștea oile tatălui ei. [10] Și a fost așa: când Iacob a văzut-o pe Rahel, fiica lui Laban, fratele mamei sale, și oile lui Laban, fratele mamei sale, s-a apropiat de izvor, a rostogolit piatra de pe gura lui și a adăpat oile lui Laban, fratele mamei sale. [11] Și Iacob a sărutat-o pe Rahel, apoi a strigat tare și a plâns. [12] Apoi i-a spus Rahelei că este frate cu tatăl ei și fiul Rebecăi, iar fata a dat fuga și i-a povestit tatălui său cele întâmplate. [13] Și a fost așa: când Laban a auzit numele lui Iacob, fiul surorii sale, a alergat să-l întâmpine și, luându-l în brațe, l-a sărutat și l-a adus în casă. Și Iacob i-a povestit totul de-a fir a păr. [14] Atunci Laban i-a zis: „Tu ești din oasele și din carnea mea." Și Iacob a rămas cu el o lună de zile.

[15] Laban i-a zis lui Iacob: „Fiindcă ești fratele meu, nu-mi vei sluji pe degeaba. Spune, care ai vrea să-ți fie plata?" [16] Laban avea două fete: cea mai mare se numea Leia, iar cea mai mică, Rahel. [17] Leia era bolnavă de ochi, în vreme ce Rahel avea chip frumos și era plăcută la vedere. [18] Iacob s-a îndrăgostit de Rahel și a zis: „Am să-ți slujesc șapte ani pentru Rahel, fiica ta cea mică." [19] Laban i-a zis: „E mai bine pentru mine să ți-o dau ție decât să o dau altui bărbat. Rămâi să locuiești cu mine." [20] Și Iacob i-a slujit șapte ani pentru Rahel, dar lui i s-au părut doar câteva zile, datorită iubirii

---

29,10 Episodul scoate în evidență forța fizică a lui Iacob, care urnește singur piatra de pe gura puțului, piatră ce nu putea fi urnită decât de toți păstorii locului împreună. ♦ Tradiția creștină vede aici o prefigurare a puterii lui Iisus care adapă cu apa vie a botezului turmele Rahelei (Biserica). *Cf.* Grigore al Nyssei, *In diem luminum*, GNO IX, p. 232.

29,12 „frate cu tatăl ei": substantivul ἀδελφός, „frate", este folosit aici și în versetul 15 cu sensul de „rudă apropiată". În realitate, Iacob este nepotul de soră al lui Laban.

29,16 Philon dă semnificații simbolice soțiilor lui Iacob: Leia este partea virtuoasă a sufletului, în vreme ce Rahel este partea aplecată spre lumea sensibilă. În alt cod exegetic, Rahel este simbolul culturii profane cu care se începe urcușul spiritual, iar Leia virtutea, filozofia (*Congr.* 25-28). Iată de ce, în opinia lui Philon, Iacob ar fi vrut să se căsătorească întâi cu Rahel. Laban este ignorantul prin excelență (*Ebr.* 47-51). ♦ Tradiția creștină vede în cele două femei simbolurile Sinagogii (Leia) și Bisericii (Rahel). *Cf.* Iustin, *Dialogul cu Trifon* 134,3; Irineu, *Adv. haer.* IV,21,3.

pe care o avea pentru ea. [21] Iacob i-a zis lui Laban: „Dă-mi-o de soție, ca să
intru la ea, căci s-au împlinit zilele mele." [22] Laban i-a adunat pe toți băr-
bații locului și a făcut nuntă. [23] Dar a fost așa: seara, Laban a luat-o pe fiica
sa Leia și i-a dus-o lui Iacob și Iacob a intra la ea. [24] Laban i-a dat-o ca ser-
vitoare fiicei sale Leia pe servitoarea sa, Zelpha.
[25] Când s-a făcut dimineață, a văzut că era Leia. Atunci Iacob i-a zis lui
Laban: „De ce mi-ai făcut una ca asta? Oare nu ți-am slujit pentru Rahel?
De ce m-ai înșelat?" [26] Laban a zis: „Aici, la noi, nu se face să o măritâm pe
fata mai mică înaintea celei mai mari. [27] Împlinește dar cele șapte [zile] ale
acesteia și am să ți-o dau și pe cealaltă în schimbul slujbei pe care mi-o vei
împlini pentru ea, încă șapte ani." [28] Și Iacob a făcut întocmai. A împlinit
cele șapte [zile] ale celei dintâi, apoi Laban i-a dat-o de soție pe fiica sa,
Rahel. [29] Și Laban i-a dat-o ca servitoare fiicei sale Rahel pe servitoarea sa,
Balla. [30] Iacob a intrat la Rahel, pe care o iubea mai mult decât pe Leia. Și
i-a slujit lui Laban alți șapte ani.
[31] Domnul, văzând că Leia nu-i iubită, i-a deschis pântecele. În schimb,
Rahel era stearpă. [32] Și Leia a rămas grea și i-a născut un fiu lui Iacob. I-a
pus numele Ruben, zicând: „Fiindcă Domnul mi-a văzut umilirea. Acum
bărbatul meu mă va iubi." [33] Și Leia a rămas iarăși grea și i-a născut lui
Iacob un al doilea fiu, zicând: „Dumnezeu a auzit că sunt urâtă și mi l-a dat
și pe acesta." Și i-a pus numele Simeon. [34] Și iar a rămas grea și a mai
născut un fiu, zicând: „Acum bărbatul meu va fi de partea mea, căci i-am

---

29,22 „nuntă": nu este vorba de un ritual juridic, de o căsătorie în sens „juridic", ci pur și simplu de o masă festivă.

29,27 „în schimbul slujbei": exact, „în schimbul muncii pe care o voi face". După LXX, Laban îndulcește aici limbajul, folosind verbul „a munci", în locul verbului folosit mai sus: „a sluji". TM are peste tot *'ābhadh*, „a sluji".

29,31 „i-a deschis pântecele": pântecele deschis de Dumnezeu rămâne, după Philon, veșnic feciorelnic. Am tradus prin „pântece" un termen care înseamnă exact „matrice" (*cf.* Philon, *Congr.* 7). Theodoret vede în darul fecundității acordat femeilor patriarhilor voința lui Dumnezeu de a constitui o descendență „prin har", nu „prin natură", descendență care va ajunge până la Iisus Hristos (*QG* 75).

29,32 Etimologia nu are justificare în greacă, ci în ebraică (*R^e'ûbhēn – rā'āh [YHWH] b^e'onyî*). • Philon interpretează numele Ruben prin „fiu văzător" (*Leg.* I,81; *Somn.* II,33).

29,33 TM apropie numele *Šim^e'ôn* de verbul *šāma'*, „a auzi, a asculta".

29,34 TM are un joc fonetic între numele lui Levi și forma verbală *yillāweh*, „se va lega".

născut trei fii." De aceea l-a numit Levi. [35] Și iar a rămas grea și a născut un
fiu, zicând: „Și acum Îl voi lăuda pe Domnul." De aceea l-a numit Iuda. Și a
încetat să mai nască.

30 [1] Rahel, văzând că nu i-a născut nici un copil lui Iacob, a prins ciudă
pe sora ei și i-a zis lui Iacob: „Dăruiește-mi copii, altfel mă voi sfârși." [2] Dar
Iacob s-a mâniat pe Rahel și i-a zis: „Oare sunt eu Dumnezeu, care ți-a stârpit
rodul pântecelui?" [3] Rahel i-a zis lui Iacob: „Iat-o pe servitoarea mea, Balla.
Intră la ea și ea va naște pe genunchii mei și astfel voi face și eu copii
dintr-însa." [4] Și i-a dat-o de soție pe servitoarea ei, Balla. Iacob a intrat la ea
[5] și Balla, servitoarea Rahelei, a rămas grea și i-a născut un fiu lui Iacob.
[6] Rahel a zis: „Dumnezeu mi-a făcut dreptate, mi-a ascultat glasul și mi-a
dat un fiu." De aceea l-a numit Dan. [7] Balla, servitoarea Rahelei a rămas din
nou grea și i-a născut un al doilea fiu lui Iacob. [8] Rahel a zis: „Dumnezeu mi-a
venit în ajutor, am înfruntat-o pe sora mea și am biruit." Și l-a numit Neftali.
[9] Când Leia a văzut că nu mai naște, a luat-o pe Zelpha, servitoarea ei, și
i-a dat-o de soție lui Iacob. [10] Iacob a intrat la ea și Zelpha, servitoarea Leii,
a rămas grea și i-a născut lui Iacob un fiu. [11] Leia a zis: „Cu noroc." Și l-a
numit Gad. [12] Apoi Zelpha, servitoarea Leii, a rămas din nou grea și i-a
născut un al doilea fiu lui Iacob. [13] Și Leia a zis: „Sunt fericită, căci femeile
mă socotesc fericită." Și l-a numit Aser.

29,35 Numele lui Iuda trimite, în TM, la verbul *yādhāh*, „a lăuda". ♦ Faptul că Leia, simbolul filozofiei teologale, încetează să mai nască reprezintă, pentru Philon, semnul că Leia a atins, cu Iuda, virtutea supremă.

30,6 „Dan": LXX nu redă jocul sonor, prezent în TM, între numele lui Dan și *dīn*, „judecată, dreptate". Dan e un personaj cu dublă valență în tradiția iudaică, deopotrivă pozitiv și negativ: la Philon, el este un om al discernământului; în *Testamentul celor XII patriarhi* și în romanul mistic *Iosif și Aseneth* el are o imagine negativă (urzește asasinarea lui Iosif). Creștinii (Irineu, Hipolit, Theodoret) văd în Dan, pe baza unui pasaj din „binecuvântările lui Iacob", un simbol al Antihristului.

30,8 Neftali trimite, în ebraică, la verbul *pātḥal*, „a lupta", redat de traducătorii LXX, destul de ciudat, printr-un verb grecesc care înseamnă exact „a se întoarce" (l-am tradus prin „am înfruntat-o"). A se vedea „Testamentul lui Neftali", din *Testamentul celor XII patriarhi*.

30,11 „Gad": TM apropie numele său de expresia „din fericire" (b^{e}*-ghādh*). În *Testamentul celor XII...*, Gad, aliatul lui Dan, este un personaj negativ, care se pocăiește înaintea morții.

30,13 „Aser" trimite, în ebraică, la verbul *'iṣṣer*, „a fi fericit". În legătură cu acest nume, Philon spune că este vorba de o fericire materială, „bastardă" (*Somn.* II,35; *Migr.* 95).

14 Ruben a mers la secerat grâul; a găsit pe ogor fructe de mandragoră și
i le-a adus mamei sale, Leia. Rahel i-a zis Leii: „Dă-mi și mie din mandra-
gorele găsite de fiul tău." 15 Leia i-a zis: „Nu-ți ajunge că mi-ai luat bărba-
tul? Vrei să-mi iei și mandragorele de la fiul meu?" Rahel i-a zis: „Nu așa.
Uite, să se culce cu tine în noaptea asta în schimbul mandragorelor de la
fiul tău." 16 Seara, Iacob s-a întors de pe ogor. Leia i-a ieșit înainte și i-a zis:
„Astăzi vei intra la mine, căci te-am cumpărat în schimbul unor mandragore
găsite de fiul meu." Și el s-a culcat cu ea în noaptea aceea. 17 Dumnezeu a
ascultat-o pe Leia, ea a rămas grea și i-a născut lui Iacob un al cincilea fiu.
18 Și Leia a zis: „Dumnezeu m-a răsplătit, pentru că i-am dat-o bărbatului
meu pe slujitoarea mea." Și l-a numit Issachar, care înseamnă „răsplată".
19 Leia a mai rămas o dată grea și i-a născut un al șaselea fiu lui Iacob. 20 Și
Leia a zis: „Dumnezeu mi-a făcut un dar frumos. Acum bărbatul meu mă va
alege pe mine, căci i-am născut șase fii." Și l-a numit Zabulon. 21 După
aceea a născut o fată și a numit-o Dina.

22 Dumnezeu însă și-a amintit și de Rahel. Dumnezeu a ascultat-o și i-a
deschis pântecele, 23 ea a rămas grea și i-a născut lui Iacob un fiu. Rahel a
zis: „Dumnezeu m-a scăpat de rușine." 24 Și l-a numit Iosif, zicând: „Să-mi
adauge Dumnezeu încă un fiu."

25 Și a fost așa: când Rahel l-a născut pe Iosif, Iacob i-a zis lui Laban:
„Lasă-mă să plec la mine, în ținutul meu. 26 Dă-mi femeile și copiii mei, pentru
care ți-am slujit, ca să mă duc. Doar știi cât ți-am slujit." 27 Laban i-a zis:
„Dacă aflam har înaintea ta, mi s-ar fi făcut semn. Căci Dumnezeu m-a

---

30,14 „mandragora": plantă din familia solanaceelor. Crește în Africa de Nord, Asia occidentală, Europa de Sud, până în Himalaia. Renumită pentru virtuțile ei afrodisiace, crește până la treizeci cm înălțime, fără tijă. Rădăcina are forma unui cartof, dar adesea e antropomorfă, de unde legendele născute în jurul ei. Extragerea rădăcinii este foarte dificilă, întrucât micile ramificații pot ajunge până la un metru adâncime. Grecii o numeau „planta lui Circe".

30,15 „Nu așa" - TM: „Bine." Traducătorul a citit probabil ebr. *lākhēn* ca *lo'-kēn*.

30,18 Pentru Philon, numele lui Issachar (ebr. *sakhar*) înseamnă „răsplată pentru faptele bune" (*Somn.* II,34; *Plant.* 134-136).

30,20 TM face joc sonor între numele Zabulon și *zebhedh*, „dar", „cadou". Pentru Philon, Zabulon înseamnă „eliberarea de noapte" (*Somn.* II.34 și 39).

30,23-24 „Iosif": LXX redă ambele sensuri etimologice ale cuvântului ebraic *Yōsēph*: „a ridicat", „a înlăturat" (TM, *'āsaph*); am tradus „m-a scăpat de rușine"; și „a adăugat" (*yōseph*). Pierde însă asonanța.

30,27 Frază obscură, atât după LXX, cât și după TM. Theodoret comentează idolatria lui Laban, care credea în „semne" (*QG* 87).

binecuvântat prin venirea ta. [28] Hotărăște ce plată vrei și ți-o voi da." [29] Iacob
i-a zis: „Tu știi cât ți-am slujit și cât de mari au ajuns turmele tale cu mine.
[30] Căci înainte de a veni eu aveai turme mici, dar [de atunci] au sporit foarte
mult. Domnul te-a binecuvântat cu venirea mea. Acum, când o să-mi fac și eu
casa mea?" [31] Laban a întrebat: „Ce să-ți dau?" Iacob i-a zis: „Nu-mi dai nimic.
Fă ce-ți spun și îți voi paște iar oile și ți le voi păzi. [32] Toate oile să treacă azi
[prin fața noastră]. Pune deoparte toate mioarele brumării și toate caprele cu
pete albe și bălțate. Aceasta îmi va fi plata. [33] Dreptatea mea va fi auzită
mâine, căci plata este în fața ta. Toate caprele care nu vor fi bălțate și cu pete
albe și toate oile care nu vor fi brumării vor fi socotite hoție din partea mea."
[34] Laban i-a zis: „Fie după cuvântul tău." [35] Și a pus deoparte, în ziua
aceea, țapii bălțați și cu pete albe, toate caprele bălțate și cu pete albe, tot ce
avea culoare albă, precum și toate oile brumării, și le-a dat pe mâna fiilor
săi. [36] Apoi a hotărât o depărtare de trei zile de mers între aceștia și Iacob.
Iacob păștea restul oilor lui Laban. [37] Iacob a luat o nuia de styrax, verde,
una de migdal și una de platan, le-a cojit părțile albe și le-a dat jos ce era
verde, astfel încât albul părea pestriț pe nuiele.
[38] Apoi a așezat nuielele pe care le-a cojit în jgheaburile adăpătorilor,
pentru ca atunci când oile vor veni să se adape înaintea nuielelor, bând ele,

---

30,34 Stratagema lui Iacob se întemeiază pe o credință populară după care femelele fată animale asemănătoare cu obiectele pe care le-au avut în fața ochilor în momentul inseminării. Iacob îi făgăduiește lui Laban (al cărui nume înseamnă „alb" în ebraică) exemplarele albe și pe cele negre, în mod normal cele mai numeroase, păstrând pentru sine pe cele „pestrițe", după sensul exact al cuvântului grecesc. „Păcăleala" constă în punerea unor vergi „pestrițe", anume incizate, cojite din loc în loc în fața oilor ce urmau să fete. Astfel turma lui sporește numeric față de cea a lui Laban. ♦ Philon interpretează pasajul în *Somn.* 1,189-227. El modifică textul LXX, interpretând adjectivul redat de mine prin „cu pete albe" prin „strălucitor de alb". Aducând modificări textului LXX, Philon sugerează, prin intermediul a trei culori – cenușiu, tărcat/pestriț, alb strălucitor – cele trei căi ducând la desăvârșire: asceza (Iacob), învățătura (Avraam) și calea naturală (Isaac). Pentru întreaga interpretare philoniană, *cf.* Badiliță, S., 2002, pp. 153-165.

30,35 Laban îndepărtează din turmele încredințate lui Iacob caprele și oile susceptibile să fete iezii și mieii cuveniți lui Iacob.

30,37 „styrax": am transcris numele grecesc, care traduce un substantiv ebraic desemnând o specie de plop (plop alb). Iacob taie din loc în loc coaja verde, lăsând să se vadă miezul alb al nuielei. El obține astfel o nuia „pestriță".

30,38 Pentru Iustin, nuiaua verde prefigurează lemnul crucii pe care a fost răstignit Iisus (*Dialogul cu Trifon* 86,2). Faptul că nuielele au fost puse în apă îi evocă lui Grigore al Nyssei ritualul botezului (*In diem luminum*, GNO IX, p. 232). Iacob, lângă

[39] să devină grele tot cum erau nuielele. Şi oile au început să fete miei cu
pete albe, pestriţi şi cu pete cenuşii. [40] Iacob a ales mieii şi a pus în faţa
oilor un berbec cu pete albe, precum şi toţi mieii pestriţi. Şi a pus deoparte
turmele sale şi nu le-a amestecat cu oile lui Laban. [41] Şi a fost aşa: când oile
au fost date la berbec, ca să rămână grele, Iacob a pus nuielele în jgheaburi,
înaintea oilor, pentru ca ele să fete tot cum erau nuielele. [42] Când însă oile
fătau nu punea nimic. Şi oile fără nici un semn au ajuns ale lui Laban, iar
cele însemnate ale lui Iacob. [43] Astfel omul a devenit foarte, foarte bogat:
avea turme multe, şi vite, şi servitori, şi servitoare, şi cămile, şi măgari.

31 [1] Iacob a auzit vorbele fiilor lui Laban, cum spun: „Iacob i-a luat
totul tatălui nostru şi de pe urma averilor tatălui nostru şi-a dobândit toată
slava." [2] Iacob s-a uitat la faţa lui Laban şi a văzut că nu era cu el cum
fusese cu o zi sau două mai înainte. [3] Domnul i-a zis lui Iacob: „Întoarce-te
în ţara tatălui tău, la neamul tău, şi Eu voi fi cu tine." [4] Atunci Iacob a trimis
să le cheme pe Rahel şi pe Leia, în câmp, unde erau turmele, [5] şi le-a zis:
„Mă uit la faţa tatălui vostru şi văd că nu este cum era ieri şi alaltăieri cu
mine. Dar Dumnezeul tatălui meu mi-a stat alături. [6] Voi ştiţi că l-am slujit
pe tatăl vostru din toate puterile mele; [7] el însă mi-a schimbat plata şi m-a
înşelat cu zece miei. Totuşi Dumnezeu nu i-a îngăduit să-mi facă rău. [8] Dacă
spune: «Vei avea ca plată pestriţele», toate oile fată miei pestriţi. Dacă
spune: «Vei avea ca plată oile albe», toate oile fată miei albi. [9] Dumnezeu a
luat toate animalele tatălui vostru şi mi le-a dat mie. [10] Odată, când oile erau
date la berbec, le-am văzut în vis cu ochii mei. Ţapii şi berbecii se urcau pe
oile şi pe caprele cu pete albe, pestriţe şi cu pete cenuşii. [11] Şi îngerul lui

---

adăpători/izvor îl prefigurează pe Iisus Păstorul câştigând o turmă întreagă de la
Laban-Satan (*Ibid.*).

30,40 Versiunea LXX diferă de TM, fiind mai coerentă. În concluzia TM se spune că
oile şi caprele „mai grase" i-au revenit lui Iacob, iar cele „slabe", lui Laban. LXX dis-
tinge între animalele pestriţe, însemnate, care i se cuveneau lui Iacob, şi cele neînsem-
nate, care-i reveneau lui Laban.

30,42 Pentru Irineu şi Origen, animalele „însemnate" simbolizează neamurile „însem-
nate", la rândul lor, de Cuvântul lui Dumnezeu (*Adv. haer.* IV,21,3; *C. Cels.* IV,43;
Com. Io. XXVIII,8).

31,1 δόξα, „slavă", evocă aici bogăţia.

31,2 „o zi sau două mai înainte": exact: „ieri şi a treia zi", calc după ebraică.

31,7 „zece miei" – TM: plata a fost schimbată „de zece ori", Targum Io.: „m-a înşelat cu
zece părţi" din turme. *Idem* la 31,42.

Dumnezeu mi-a zis, în somn: «Iacob.» Eu am zis: «Ce este?» [12] El a zis:
«Ridică-ți ochii și uită-te la țapii și la berbecii care se urcă pe oile și pe
caprele cu pete albe, pestrițe și cu pete cenușii. Am văzut câte ți-a făcut
Laban. [13] Eu sunt Dumnezeul care ți s-a arătat în Locul lui Dumnezeu,
acolo unde Mi-ai uns cu untdelemn un stâlp și unde ai făcut o rugăciune.
Acum, scoală-te, ieși din țara aceasta și du-te în țara unde te-ai născut, iar
Eu voi fi cu tine.»" [14] Rahel și Leia i-au răspuns: „Oare mai avem noi vreo
parte sau vreo moștenire în casa tatălui nostru? [15] Nu ne-a socotit el ca pe
niște străine? Ne-a vândut și ne-a mâncat banii cu lăcomie. [16] Toată bogăția
și slava pe care Dumnezeu i le-a luat tatălui nostru sunt ale noastre și ale
copiilor noștri. Acum, dar, fă ce ți-a spus Dumnezeu!"
[17] Iacob s-a sculat, și-a pus femeile și copiii pe cămile [18] și a luat cu sine
toate averile și toată agoniseala din Mesopotamia, ca să plece la Isaac, tatăl
său, în Canaan. [19] Laban era plecat să-și tundă oile, și atunci Rahel a furat
idolii tatălui ei. [20] Iacob s-a ascuns de Laban, sirianul, nespunându-i că
fuge. [21] Și a fugit cu toate ale sale, a trecut râul și s-a îndreptat spre muntele
Galaad. [22] A treia zi, Laban, sirianul, a aflat că Iacob a fugit; [23] și-a luat toți
frații cu el și l-a urmărit cale de șapte zile, prinzându-l pe muntele Galaad.
[24] Dumnezeu însă a venit la sirianul Laban, noaptea, în somn, și i-a zis:
„Păzește-te să-i spui vorbe rele lui Iacob." [25] Și Laban l-a prins pe Iacob.
Acesta își înfipsese cortul pe munte. Laban și-a așezat frații pe muntele
Galaad. [26] Laban i-a zis lui Iacob: „Ce-ai făcut? De ce-ai fugit pe ascuns, de
ce m-ai furat și le-ai dus pe fetele mele ca pe niște ostatece luate cu sabia?
[27] Dacă mi-ai fi dat de știre, te-aș fi lăsat să pleci cu voie bună, cu cântări,
cu tobe și țitere. [28] N-am fost socotit vrednic nici măcar să-mi sărut copiii și

---

31,13 „Dumnezeul care ți s-a arătat": TM are „Dumnezeul [de la] *Bēyth-'ēl*". ♦ Philon notează diferența dintre „Dumnezeul", cu articol, și „Dumnezeu", fără articol. După el, primul termen îl desemnează pe Dumnezeu Însuși, al doilea, Logosul, intermediar între Dumnezeu și lumea creată (*Somn.* I,228-256). ♦ Cuvintele „iar Eu voi fi cu tine" lipsesc din TM.

31,15 „ne-a mâncat banii": am tradus astfel o expresie care este aproape o *figura etymologica* și care se traduce exact prin „ni-a înfulecat prin înfulecare". După cutumă, socrul trebuia să-i dea fiicei sale o parte din suma primită de la ginere, or Laban a profitat singur de serviciile lui Iacob.

31,19 Capitolul prezintă despărțirea totală a celor două branșe din familia lui Avraam: monoteistă (prin Iacob) și idolatră (prin Laban). Rahel își „trădează" părintele și implicit își reneagă trecutul idolatric. Povestirea în greacă prezintă multe diferențe de amănunt față de TM.

fiicele. Te-ai purtat fără minte. [29] Acum brațul meu poate să-ți facă rău, dar
Dumnezeul tatălui tău mi-a spus ieri: «Păzește-te să-i spui vorbe rele lui
Iacob.» [30] Acum pleacă, fiindcă prea mare ți-a fost dorul să te întorci acasă,
la tatăl tău. Dar de ce mi-ai furat zeii?" [31] Iacob i-a răspuns lui Laban:
„Mi-am spus că, poate, tu o să mi le iei pe fetele tale și toate avuțiile mele.
Vezi ce-i al tău între ale mele și ia-ți-l înapoi." [32] [Laban] însă n-a găsit
nimic care să fie al său. Atunci Iacob i-a zis: „La cine vei găsi zeii tăi, acela
nu va trăi înaintea fraților noștri." Iacob nu știa că Rahel, femeia sa, i-a
furat. [33] Laban a intrat și i-a căutat în casa Leii și nu i-a găsit. Apoi a ieșit
din casa Leii și i-a căutat în casa lui Iacob și a celor două servitoare ale sale,
dar tot nu i-a găsit. Apoi a intrat și în casa Rahelei. [34] Dar Rahel a luat idolii
și i-a pus în samarul cămilei și s-a așezat peste ei, [35] zicându-i tatălui său:
„Nu te supăra, stăpâne, nu mă pot scula înaintea ta din pricina lucrului
obișnuit la femei." Și Laban a scotocit prin toată casa Rahelei, dar nu și-a
găsit idolii.

[36] Atunci Iacob s-a mâniat și s-a luat la harță cu Laban. Iacob i-a răspuns
lui Laban: „Cu ce-am greșit și cu ce-am păcătuit, de m-ai urmărit până aici
[37] și-ai scotocit prin toate corturile mele? Ai găsit vreun lucru de-al tău?
Pune-l aici, înaintea fraților mei și a fraților tăi, și ei să ne osândească pe
unul dintre noi doi. [38] De douăzeci de ani sunt cu tine. Oile și caprele tale
n-au rămas sterpe; berbecii turmelor tale nu i-am mâncat; [39] nu ți-am adus
nici o vită sfâșiată de fiară; eu însumi ți-am plătit dintr-ale mele toate fur-
turile din timpul zilei și din timpul nopții. [40] Ziua am fost mistuit de arșiță,
iar noaptea am înghețat de frig; somnul nu s-a lipit de ochii mei. [41] Iată cei
douăzeci de ani cât am stat în casa ta! Ți-am slujit paisprezece ani pentru
cele două fete ale tale și șase ani cu turmele tale, și am fost înșelat la plată
cu zece miei. [42] Dacă Dumnezeul tatălui meu, Avraam, și Frica [de Dumnezeu
a] lui Isaac nu erau cu mine, m-ai fi trimis gol de la tine. Dumnezeu însă a
văzut umilirea mea și truda mâinilor mele și te-a osândit ieri." [43] Atunci
Laban i-a răspuns lui Iacob: „Fetele acestea sunt fetele mele, băieții aceștia
sunt băieții mei, vitele acestea sunt vitele mele și tot ce vezi este al meu și

---

31,42 „Frica": cuvântul grecesc φόβος îl traduce pe ebraicul *paḥadh*. Dumnezeul lui Isaac se numește „Frică". Unele manuscrise grecești ale LXX pun aici θεός. În epoca elenistică „frica" (sau „teama") este una din pasiunile omenești condamnate de stoici și nu are sens religios. Creștinismul o valorizează pozitiv, mai ales în mediile monastice: „frica de Dumnezeu" devine primul pas spre mântuire, virutea originară. Cu toate acestea, Theodoret ține să explicitcze termenul echivalându-l cu „pietatea", εὐσέβεια (*QG* 91).

al fetelor mele. Ce să fac eu astăzi pentru ele, pentru ele și pentru copiii lor?
[44] Hai să încheiem un legământ, eu și tu, ca să fie mărturie între mine și
tine." [Iacob] i-a zis: „Iată, nu e nimeni cu noi. Vezi, Dumnezeu [este]
martor între mine și tine."
[45] Atunci Iacob a luat o piatră și a ridicat-o ca un stâlp. [46] Apoi le-a zis
fraților săi: „Adunați pietre." Și ei au adunat pietre, au făcut o movilă și au
mâncat și au băut acolo, pe movilă. Laban i-a zis: „Movila aceasta este
martor între mine și tine." [47] Și Laban a numit-o Movila Mărturiei, iar
Iacob, Movila Martor.
[48] Laban i-a zis lui Iacob: „Iată, movila aceasta și stâlpul acesta pe care
l-am așezat între mine și tine! Movila este martor și stâlpul este martor." De
aceea s-a numit [locul] „Movila este martor" [49] și Vedenia, întrucât spusese:
„Să vadă Dumnezeu între mine și tine, căci ne vom despărți aici unul de
celălalt. [50] Dacă le vei umili pe fiicele mele și-ți vei lua alte femei pe lângă
ele, vezi că nu-i nimeni cu noi aici! [[51]] [52] Așa cum eu nu voi trece de
movila aceasta către tine, nici tu să n-o treci către mine, ca să ne facem rău:
Dumnezeul lui Avraam și Dumnezeul lui Nachor va judeca între noi." [53] Și
Iacob a jurat pe Frica [de Dumnezeu a] tatălui său, Isaac. [54] Și a adus jertfă
pe munte, apoi i-a chemat pe frații săi, au mâncat, și au băut, și s-au culcat
pe munte.

32 [1] A doua zi dimineață, Laban s-a sculat, și-a sărutat fiii și fiicele, i-a
binecuvântat și s-a întors în ținutul său. [2] Iacob a plecat în drumul său. Ridi-
cându-și ochii, a văzut oastea lui Dumnezeu adunată într-o tabără și îngerii

---

31,44 Ultima parte a versetului lipsește din TM, care o pune la versetul 50.

31,47 LXX traduce numele proprii din TM. Laban numește locul în aramaică, *Y^egar Śāhadûthā'*, Iacob, în ebraică, *Gal^e'ēdh*.

31,48 Textul LXX pare a avea la bază un original care punea laolaltă ceea ce corespunde cu TM 51a+48b.

31,49 LXX redă prin „Vedenie" celălalt nume dat locului, ebr. *Miṣ^epāh*, care trimite la o formă verbală însemnând „să supravegheze", „să păzească".

31,51 Versetul 51 lipsește din LXX, întrucât versetul 51 din TM se găsește în versetul 48 din LXX.

32,1 Versetul încheie, de fapt, paragraful precedent. Wevers îl și pune ca versetul 55 al capitolului 31.

32,2 „oastea lui Dumnezeu adunată într-o tabără" lipsește din TM. ♦ Plecând de la acest verset, Origen îl numește pe Iacob „vizionar" (*Com. in Cant.*, Prolog și *Hom. Lev.* II,3).

lui Dumnezeu i-au ieşit înainte. [3] Când i-a văzut, Iacob a zis: „Aceasta este
tabăra oştirii lui Dumnezeu" şi a numit locul acela „Taberele".
[4] Iacob a trimis soli înainte, la fratele său, Esau, în ţinutul Seir din Edom
[5] şi le-a poruncit aşa: „Iată cum să-i vorbiţi stăpânului meu, Esau: slujitorul
tău, Iacob, spune aşa: «Am locuit cu Laban multă vreme, până acum; [6] am
boi, măgari, turme, servitori şi servitoare. Am trimis să-l vestească pe stă-
pânul meu, Esau, pentru ca slujitorul tău să găsească trecere înaintea ta.»"
[7] Solii s-au întors la Iacob şi i-au zis: „Am fost la fratele tău, Esau. Iată, îţi
iese înainte cu patru sute de bărbaţi." [8] Iacob s-a înspăimântat foarte tare şi
nu ştia ce să facă. A împărţit poporul care era cu el, apoi cirezile şi turmele,
în două tabere [9] şi a zis: „Dacă Esau vine şi taie în bucăţi prima tabără,
scapă cealaltă." [10] Apoi Iacob a zis: „Dumnezeule al tatălui meu Avraam şi
Dumnezeule al tatălui meu Isaac, Doamne, care mi-ai zis: «Întoarce-te în
ţinutul unde te-ai născut şi Eu îţi voi face bine», [11] îmi ajung toată dreptatea
şi tot adevărul pe care le-ai arătat faţă de slujitorul Tău; căci am trecut
Iordanul doar cu un toiag şi, iată, acum am două tabere. [12] Izbăveşte-mă din
mâinile fratelui meu, Esau: mi-e frică să nu vină şi să lovească mamele şi
copiii. [13] Tu însă ai zis: «Îţi voi face bine şi voi înmulţi sămânţa ta precum
nisipul mării, care nu se poate număra de mult ce este.»"
[14] Şi s-a culcat acolo în noaptea aceea. A luat daruri din ce aducea şi i
le-a trimis fratelui său, Esau: [15] două sute de capre, douăzeci de ţapi, două
sute de oi, douăzeci de berbeci, [16] treizeci de cămile alăptând şi puii lor,
patruzeci de vite şi zece tauri, douăzeci de măgăriţe şi zece măgăruşi. [17] Şi
le-a dat pe mâna slujitorilor săi: câte un păstor pentru fiecare turmă. Şi le-a
zis slujitorilor: „Mergeţi înaintea mea şi lăsaţi depărtare între turme." [18] Apoi
i-a poruncit celui dintâi: „Dacă fratele meu, Esau, îţi iese înainte şi te în-
treabă: «Al cui eşti, unde mergi şi ale cui sunt turmele pe care le mâni?»,
[19] tu răspunde-i: «Ale slujitorului tău, Iacob. I le-a dăruit stăpânului meu,
Esau. Iar el vine în urma noastră.»" [20] Şi a poruncit astfel celui dintâi, celui
de-al doilea, celui de-al treilea şi tuturor celor care mergeau înainte mânând

---

32,3 „Taberele" traduce toponimul ebr. *Maḥanāyim*, lit. „cele două tabere".

32,11 „îmi ajung" – TM: „sunt [prea mic] pentru" (= sunt nevrednic de). Textul e dificil în ambele limbi.

32,15 Evagrie comentează episodul în *Tratatul practic* 26: „Darurile potolesc ranchiuna." Urmează referirea la Gen. 32. El recomandă călugărului să dăruiască o masă de împăcare fratelui pe care l-a supărat voluntar sau involuntar. *Cf.* şi *Pateric. Colecţia alfabetică*, Pimen 4.

turmele, și le-a zis: „Așa să-i vorbiți lui Esau, când îl veți întâlni. 21 Să-i
spuneți: «Iată, slujitorul tău, Iacob, vine în urma noastră.»" Și-a zis în gând:
„Am să-l împac cu darurile pe care i le trimit înainte. După aceea am să mă
uit la fața lui, poate mă va primi cu îngăduință." 22 Și a lăsat să meargă
darurile înainte, iar el s-a culcat în noaptea aceea în tabără.
23 S-a sculat noaptea, le-a luat pe cele două soții și pe cele două slujnice,
pe cei unsprezece copii ai săi și a trecut prin vadul Iabok. 24 I-a luat, a trecut
șuvoiul și le-a trecut pe toate ale sale. 25 Apoi Iacob a rămas singur și un om
s-a luptat cu el până dimineața. 26 Văzând că nu-l dovedește, acela i-a atins
coapsa. Și i-a amorțit coapsa lui Iacob în timp ce se lupta cu el. 27 Și i-a zis:
„Lasă-mă să plec, căci se ridică zorii." Dar Iacob i-a zis: „Nu te las până
când nu mă binecuvântezi." 28 Celălalt l-a întrebat: „Cum te numești?" El a
zis: „Iacob." 29 Celălalt i-a zis: „Nu te vei mai numi Iacob, ci Israel va fi
numele tău, pentru că ai fost tare cu Dumnezeu și puternic cu oamenii."

32,23 „Iabok": LXX transcrie numele ebraic care face joc de cuvinte cu *yē'ābhēq* „s-a luptat", de la 25. Anunță lupta lui Iacob cu un personaj misterios.

32,25 Începe episodul faimos al schimbării numelui lui Iacob în Israel. Relecturi ale acestui episod apar în cărțile sapiențiale din VT și în NT. În Înț. 10,12 se spune că Înțelepciunea „a hotărât în favoarea lui [Iacob] în lupta crâncenă". Philon interpretează încleștarea ca pe o luptă împotriva patimilor, un exercițiu pentru dobândirea virtuții (*Praem.* 36-48). Aceeași interpretare la Origen în *Hom. Num.* XVI,7; în *Com. Io.* I,260 însă, Iacob reprezintă figura lui Hristos biruitor al Vrăjmașului. ♦ „un om". Tradiția iudaică a identificat acest „om" cu un înger (Os. 12,5; Demetrios, *apud* Eusebiu al Cezareii *PE* IX,21,7; Philon). După Origen, un înger se luptă „cu Iacob" pentru a-l ajuta în lupta cu „alt înger" (*De Princ.* IV,2,5). Origen citează o scriere apocrifă, *Rugăciunea lui Iosif*, în care se sugerează că îngerul a coborât pe pământ sub numele de Iacob și s-ar fi luptat cu adevăratul Iacob, cel care va primi numele „Israel". Acest înger invidios ar fi fost Uriel (*Com. Io.* II,188-192). Pentru Iustin, „omul" ar putea fi o figură a Logosului care se manifestă înaintea Întrupării (*Dialogul cu Trifon* 125,3).

32,26 Verset greu de înțeles, întrucât nu se poate deduce exact cine este subiectul. Origen, de pildă, înțelege că Iacob s-a luptat cu diavolul, ajutat de un înger (*Hom. Ex.* I,5; *Hom. Num.* XIII). ♦ Coapsa lui Iacob a amorțit, după LXX. TM spune: „i-a fost zdrobită" sau „luxată". ♦ Iustin vede în „amorțirea" coapsei lui Iacob o prevestire a patimilor lui Iisus (*Dialogul cu Trifon* 125,5).

32,29 LXX redă sensul numelui ebraic, care trimite la radicalul *śārāh*, „a stărui, a se încorda, a se lupta". Creștinii dau diverse interpretări simbolice numelui „Israel": Iustin (*ibid.* 125,3) îl traduce „om care a biruit o putere"; Clement (*Paed.* I,57,1) și Origen (*ibid.*) îl consideră „omul care L-a văzut pe Dumnezeu". ♦ Theodoret, mai realist, interpretează biruința lui Iacob (dacă biruință va fi fost) ca pe o încurajare din partea lui Dumnezeu pentru întâlnirea cu Esau. Lectura lui Theodoret este contextuală (*QG* 92).

[30] Iacob a întrebat: „Spune-mi numele Tău!” Acela i-a răspuns: „De ce Mă
întrebi care este numele Meu?” Și l-a binecuvântat. [31] Și Iacob a numit locul
acela „Chipul lui Dumnezeu”, „căci l-am văzut pe Dumnezeu față către față
și s-a mântuit sufletul meu”. [32] Soarele s-a ridicat deasupra când trecuse de
„Chipul lui Dumnezeu”. Șchiopăta din pricina coapsei. [33] De aceea fiii lui
Israel nu mănâncă până în ziua de astăzi nervul acela de pe coapsă, care
amorțise: fiindcă [acela] a atins nervul coapsei lui Iacob și l-a amorțit.

33 [1] Ridicându-și ochii, Iacob l-a văzut pe fratele său, Esau, venind cu
patru sute de bărbați. Atunci Iacob și-a împărțit copiii între Leia, Rahel și
cele două slujitoare, [2] punându-le pe cele două slujitoare cu copiii lor
înainte, pe Leia și copiii ei după aceea, și pe Rahel și Iosif în urmă. [3] El a
mers înaintea tuturor și s-a închinat până la pământ de șapte ori până când a
ajuns în apropierea fratelui său. [4] Și Esau a alergat înaintea lui, l-a îmbră-
țișat și l-a sărutat, i-a căzut la piept și au plâns amândoi. [5] Ridicându-și
ochii, a văzut femeile și copiii și a întrebat: „Ce ai aici?” El a zis: „Copiii pe
care Dumnezeu s-a milostivit [să-i dăruiască] slujitorului tău.” [6] Atunci cele
două slujitoare și copiii lor s-au apropiat și s-au închinat; [7] apoi s-au apro-
piat Leia și copiii ei și s-au închinat, iar după ei s-au apropiat Rahel și Iosif
și s-au închinat. [8] [Esau] a zis: „Ce-i cu toate taberele acestea pe care le-am
întâlnit?” [Iacob] a zis: „Pentru ca slujitorul tău să afle har înaintea ta, stă-
pâne.” [9] Atunci Esau a zis: „Am și eu multe, frate. Averile tale să fie ale
tale.” [10] Iacob a zis: „Dacă am aflat har înaintea ta, primește darurile din
mâinile mele. Căci am văzut fața ta așa cum ar fi văzut cineva fața lui
Dumnezeu, și vei fi binevoitor cu mine. [11] Ia-ți binecuvântările, pe care ți
le-am adus, fiindcă Dumnezeu s-a milostivit de mine și mi-a dat din toate.”
Și l-a silit, iar el le-a luat. [12] [Esau] i-a zis: „Hai să ne sculăm și să pornim la
drum cât mai repede.” [13] Iacob i-a zis iar: „Stăpânul meu știe că pruncii sunt

---

32,31 „Chipul lui Dumnezeu”: TM are *Penû'ēl*; termenul grecesc este εἶδος. Se poate traduce prin „formă vizibilă”. Clement din Alexandria interpretează termenul hristologic: Fiul este „chipul”, „imaginea”, „forma vizibilă” a lui Dumnezeu Tatăl (*Paed.* 1,57,2).

33,4 Targum Io. spune că Esau „l-a mușcat” pe Iacob, nu „l-a îmbrățișat”. ♦ „i-a căzut la piept”: exact, „i-a căzut de gât”, l-a cuprins de grumaz cu brațele, îmbrățișându-l puternic.

33,10 În TM răspunsul lui Iacob începe cu „Nu, rogu-te”. ♦ „și vei fi binevoitor”: TM are verbul la perfect: „și ai fost binevoitor”.

33,11 „binecuvântările”: am tradus exact termenul grecesc, dar din context reiese că este vorba despre „darurile” aduse de Iacob lui Esau pentru împăcare.

33,12 TM are: „Eu voi merge înaintea ta.”

gingași, iar oile și vacile abia au fătat. Dacă le fugăresc, într-o singură zi
vor muri toate vitele. [14] Să meargă stăpânul meu înaintea slujitorului său, iar
eu voi prinde puteri pe drum, după răgazurile celor dinaintea mea și în pas
cu copilandrii, până când voi ajunge la stăpânul meu, la Seir." [15] Esau a zis:
„Voi lăsa cu tine o parte din oamenii mei." Celălalt a zis: „De ce? Ajunge că
am aflat har înaintea ta, stăpâne." [16] Și Esau s-a întors în ziua aceea la Seir.
[17] Iar Iacob merge la Corturi. Acolo și-a făcut case pentru el și corturi
pentru vite. De aceea locul s-a numit „Corturi". [18] Și Iacob a ajuns la Salem,
cetatea sichemilor, din ținutul Canaanului, când a venit din Mesopotamia
Siriei, s-a așezat în fața cetății. [19] A dobândit partea de câmp unde și-a pus
cortul pe o sută de miei, de la Emmor, tatăl lui Sichem. [20] Și a ridicat acolo
un altar și l-a chemat pe Dumnezeul lui Israel.

34 [1] Dina, fata Leii, pe care i-a născut-o lui Iacob, a ieșit să le vadă pe
fiicele localnicilor. [2] Sichem, fiul lui Emmor, chorreul, stăpânul ținutului, a
văzut-o, a luat-o și s-a culcat cu ea, umilind-o. [3] Și s-a lipit de sufletul
Dinei, fiica lui Iacob, s-a îndrăgostit de fecioară și i-a vorbit după gândul ei.
[4] Sichem i-a zis tatălui său, Emmor: „Ia-mi-o pe copila aceasta de soție."
[5] Iacob a aflat că fiul lui Emmor a pângărit-o pe fiica sa, Dina, dar, cum fiii
săi erau cu turmele pe câmp, a tăcut până la întoarcerea lor. [6] Atunci
Emmor, tatăl lui Sichem, a ieșit să-i vorbească lui Iacob. [7] Tocmai atunci
s-au întors și fiii lui Iacob de la câmp. Când au auzit, bărbații au fost stră-
punși de amărăciune și s-au necăjit foarte că acela făcuse un asemenea lucru
de ocară în Israel, culcându-se cu fata lui Iacob: „Aceasta nu va rămâne
așa." [8] Emmor le-a zis: „Fiul meu, Sichem, a ales-o în sufletul său pe fata
voastră. Dați-i-o de soție. [9] Încuscriți-vă cu noi. Voi dați-ni-le pe fetele

---

33,18 „Salem, cetatea sichemilor": LXX interpretează ca nume de cetate adjectivul *šālēm*, însemnând „teafăr, sănătos".

33,19 „o sută de miei": TM are un cuvânt rar, *q^eśîṭāh*, care a ajuns să se refere la monedă, dar pornind tot de la sensul de „miel" (*cf.* lat. *pecus* și *pecunia*)

34,2 „chorreul": TM are „eveul".

34,5 LXX precizează că „fiul lui Emmor" a pângărit-o pe Dina. TM nu face această precizare.

34,7 „Aceasta nu va rămâne așa" (amenințare). TM are „Nu trebuia să se facă așa ceva" (apreciere morală).

34,9 Verbul grecesc ἐπιγαμβρεύω este un neologism. γαμβρός desemnează pe oricine intră într-o familie prin căsătorie: ginere, cumnat sau socru. Am tradus verbul prin „a se încuscri".

voastre şi luaţi-le pe fetele noastre pentru fiii voştri. 10 Şi locuiţi printre noi;
iată, ţara se întinde larg înaintea voastră! Locuiţi-o, faceţi negoţ şi luaţi-o în
stăpânire." 11 Sichem a zis tatălui şi fraţilor Dinei: „De-aş afla har dinaintea
voastră, ceea ce ne veţi spune, noi vă vom da. 12 Creşteţi preţul zestrei;
oricât aţi cere eu am să vă dau, iar voi daţi-mi-o pe copilă de soţie." 13 Fiii
lui Iacob au răspuns lui Sichem şi tatălui său, Emmor, cu viclenie, pentru că
au pângărit-o pe sora lor, Dina. 14 Şi le-au zis Simeon şi Levi, fraţii Dinei şi
fiii Leii: „Nu putem face aşa ceva: să o dăm pe sora noastră unui om cu
prepuţ. E o ruşine pentru noi. 15 Ne învoim şi vom locui printre voi doar
dacă veţi fi ca noi, tăindu-vă împrejur fiecare ins de parte bărbătească.
16 Atunci noi vă vom da fetele noastre şi ne vom lua soţii dintre fetele
voastre, vom locui lângă voi şi vom fi ca un singur neam. 17 Dacă însă nu ne
ascultaţi şi nu vă tăiaţi împrejur, ne luăm fetele şi plecăm."
18 Cuvintele acestea au fost plăcute înaintea lui Emmor şi a lui Sichem,
fiul lui Emmor. 19 Tânărul n-a zăbovit să facă ce i s-a spus, fiindcă tânjea
după fata lui Iacob. El era cel mai slăvit dintre toţi din casa tatălui său.
20 Emmor şi Sichem, fiul său, au venit la poarta cetăţii lor şi au vorbit astfel
bărbaţilor din cetate: 21 „Oamenii aceştia sunt paşnici cu noi. Să locuiască
în ţinutul nostru şi să meargă unde vor; iată, ţinutul se întinde larg înaintea
lor. Noi le vom lua fetele de soţii, iar lor le vom da fetele noastre. 22 Oamenii
se învoiesc să locuiască împreună cu noi, ca să fim un singur popor, doar
dacă noi îi tăiem împrejur pe toţi cei de parte bărbătească, aşa cum sunt ei
tăiaţi împrejur. 23 Turmele, averile şi vitele lor nu vor fi oare ale noastre?
Doar să ne învoim cu asta şi ei vor locui cu noi." 24 Toţi cei care au ieşit pe
poarta cetăţii i-au ascultat pe Emmor şi pe Sichem, fiul său, şi şi-au tăiat
împrejur carnea prepuţului, toţi inşii de parte bărbătească.
25 Şi a fost aşa: a treia zi, când ei erau încă suferinzi, cei doi fii ai lui
Iacob, Simeon şi Levi, fraţii Dinei, şi-au luat, fiecare, sabia, şi au intrat în
cetate, fără nici o primejdie, şi i-au ucis pe toţi cei de parte bărbătească.
26 I-au ucis pe Emmor şi pe Sichem, fiul său, sub tăişul sabiei, au luat-o pe

---

34,12 „zestre": LXX foloseşte un singur cuvânt acolo unde TM foloseşte două: *mohar*, suma oferită de ginere familiei soţiei şi *mattān*, „cadourile".

34,17 LXX foloseşte pluralul, „fiicele noastre", acolo unde TM are singularul „fiica noastră"

34,25 Philon interpretează în sens pozitiv violenţa fraţilor Dinei: ei sunt discipolii Înţelepciunii care apără Dreptatea (Dina) împotriva răutăţii (Sichem); *cf. Mut.* 193; *Migr.* 223-224.

Dina din casa lui Sichem şi s-au dus. [27] Atunci fiii lui Iacob au intrat peste
răniţi şi au prădat cetatea în care o pângăriseră pe sora lor, Dina, [28] luând cu
ei oile, vitele, măgarii şi tot ce se găsea în cetate sau pe câmp. [29] Şi i-au luat
în robie pe sclavii acelora, slujitorii şi femeile, prădând tot ce se găsea în
cetate şi în case. [30] Atunci Iacob le-a zis, lui Simeon şi lui Levi: „Din
pricina voastră toţi locuitorii din ţinut, canaanenii şi fereziţii, mă urăsc ca pe
un ticălos. Iar eu am oameni puţini; dacă se unesc împotriva mea, or să mă
omoare: eu şi toată casa mea vom fi zdrobiţi." [31] Ei au răspuns: „Atunci ei
să se poarte cu sora noastră ca şi cu o desfrânată?"

35 [1] Dumnezeu i-a zis lui Iacob: „Scoală-te şi urcă la Betel, locuieşte
acolo şi fă un altar lui Dumnezeu, Care ţi s-a arătat când fugeai de fratele
tău, Esau." [2] Iacob a zis celor din casa lui şi tuturor celor care erau cu el:
„Aruncaţi din mijlocul vostru zeii străini pe care-i aveţi, curăţiţi-vă şi
schimbaţi-vă hainele. [3] Apoi să ne sculăm, să urcăm la Betel şi să facem
acolo un altar Dumnezeului Care m-a ascultat în ziua strâmtorării, Care a
fost cu mine şi m-a păzit pe drum." [4] Ei i-au dat lui Iacob zeii străini care
erau în mâinile lor şi cerceii de la urechi, iar Iacob le-a ascuns pe toate sub
terebintul de la Sichem şi acolo au dispărut până în ziua de astăzi.
[5] Israel a plecat de la Sichem. Dar frica de Dumnezeu a pus stăpânire pe
cetăţile dimprejur şi nimeni nu i-a urmărit pe fiii lui Israel. [6] Iacob a ajuns la
Luza – adică la Betel, în ţinutul Canaanului –, el şi tot poporul care era cu
el. [7] A ridicat un altar şi a numit locul Betel: căci acolo Dumnezeu i s-a
arătat când fugea de fratele său, Esau. [8] Debora, doica Rebecăi, a murit mai
jos de Betel, sub un stejar: de aceea Iacob l-a numit „Stejarul Plângerii".
[9] Dumnezeu s-a lăsat văzut de Iacob încă o dată la Luza, când a venit din

---

34,29 „sclavii": exact, „trupurile" acelora. Aici, trupurile desemnează persoanele propriu-zise. ♦ Segmentul „tot ce se găsea în cetate" lipseşte din TM.
35,2 „zeii străini" sunt idolii furaţi de Rahel din casa lui Laban (31,17-25). Targum Io. spune că ar fi vorba despre zeii neamurilor păgâne pe care oamenii lui Iacob i-ar fi luat din cetatea Sichem.
35,3 „să facem" – TM: „voi face".
35,4 Segmentul „şi acolo au dispărut până în ziua de astăzi" lipseşte din TM.
35,6 LXX transcrie numele ebraic *Luz* prin Luza, ataşând originalului particula ebraică, *āh*, care marchează direcţia.
35,7 „Betel": TM are „Dumnezeul de la Betel".
35,8 „a murit": TM are „a murit şi a fost îngropată".
35,9 „la Luza" lipseşte din TM.

Mesopotamia Siriei. Şi Dumnezeu l-a binecuvântat [10] şi i-a zis: „Numele
tău este Iacob, dar nu te vei mai numi Iacob, ci Israel va fi numele tău."
[11] Dumnezeu i-a zis: „Eu sunt Dumnezeul tău. Sporeşte şi înmulţeşte-te!
Din tine vor fi neamuri şi adunări de neamuri şi regi vor ieşi din coapsa ta.
[12] Îţi voi da pământul pe care l-am dat lui Avraam şi lui Isaac. Va fi al tău
şi-l voi da seminţiei tale." [13] Dumnezeu s-a ridicat de la el, din locul unde
i-a vorbit. [14] Şi Iacob a aşezat un stâlp în locul acela unde i-a vorbit
Dumnezeu, un stâlp de piatră; a făcut o libaţie şi a turnat untdelemn peste
el. [15] Iacob a numit locul unde Dumnezeu îi vorbise, Betel.
[16] Iacob a plecat din Betel şi şi-a înfipt cortul dincolo de turnul Gader. Şi
a fost aşa: când s-au apropiat, la Chabratha, de ţinutul Efrata, Rahel a născut
şi naşterea i-a fost foarte grea. [17] A fost aşa: când ea se chinuia să nască,
moaşa i-a zis: „Curaj, căci ai un fiu!" [18] Şi a fost aşa: când ea îşi dădea
sufletul – căci murea – i-a pus numele „Fiul chinului meu". Dar tatăl l-a
numit Beniamin. [19] Rahel a murit şi a fost îngropată pe drumul spre Efrata,
adică spre Betleem. [20] Iacob a ridicat un stâlp pe mormântul ei: acesta este
stâlpul în amintirea Rahelei până în ziua de astăzi.
[[21]] [22] Şi a fost aşa: când Israel s-a aşezat să locuiască în ţinutul acela,
Ruben s-a dus şi s-a culcat cu Balla, ibovnica tatălui său. Israel a auzit şi
acesta i-a părut un lucru rău.

35,10 De această dată TM are în plus cuvintele „şi-i puse numele Israel".

35,14 „libaţie": unica dată când termenul este folosit în Geneză. Am ţinut să-l redau ca atare.

35,16 Propoziţia „şi-a înfipt cortul ... etc." este redată de TM după v. 20. ♦ „Turnul Gader": TM are *Migh^{e}dal-'Ēdher*, interpretat de Targumuri ca „Turnul turmei". LXX traduce prima parte prin „turn" şi transcrie partea a doua. ♦ „Chabratha" este transcrierea eronată a unui termen ebraic, *kibh^{e}rath*, care desemnează, probabil, distanţa până la un anumit loc.

35,17 Episod semnificativ, întrucât naşterea lui Beniamin se petrece la Betleem. De unde sensul mesianic, care apare şi în Targum Io.: „dincolo de Turnul turmei, de unde trebuie să se arate Regele Mesia la sfârşitul zilelor" (*cf.* şi Mich. 4,8; Le Déaut, 1975, p. 277; Mich. 5,2 cu comentariul lui Eusebiu al Cezareii, în *DE* VII,2,35). ♦ „Curaj!": TM are: „Nu-ţi fie teamă!" ♦ „un fiu": TM are „încă un fiu".

35,18 LXX traduce numele ebraic *ben-'ônî* („fiul chinului meu") fără a reda, evident, jocul sonor. Philon interpretează numele fiului Rahelei ca „fiu al zilelor" (ebr. *ben-jâmîm*). *Cf. Somn.* II,36; *Mut.* 92.

35,21 Rahlfs, a cărui ediţie o urmăm cu stricteţe, sare peste versetul 21 (după TM), întrucât el apare mai sus, în v. 16.

35,22 La evrei, episodul relatat în acest verset nu trebuia tradus în limba vernaculară, fiind compromiţător. Targum Io. îndulceşte lucrurile, afirmând că Ruben n-a făcut decât

Iacob a avut doisprezece fii. [23] Fiii Leii: întâiul-născut al lui Iacob,
Ruben, apoi Simeon, Levi, Iuda, Issachar, Zabulon. [24] Fiii Rahelei: Iosif
și Beniamin. [25] Fiii Ballei, slujitoarea Rahelei: Dan și Neftali. [26] Fiii
Zelphei, slujitoarea Leii: Gad și Aser. Aceștia sunt fiii lui Iacob, născuți în
Mesopotamia Siriei.

[27] Iacob a ajuns la tatăl său, Isaac, la Mambre, în cetatea din câmpie, adică
Hebron, în ținutul Canaanului, unde au locuit Avraam și Isaac. [28] Zilele pe
care le-a trăit Isaac au fost: o sută optzeci de ani. [29] Sfârșindu-se, a murit și
s-a adăugat neamului său, bătrân și sătul de zile. Fiii săi, Esau și Iacob, l-au
îngropat.

36 [1] Iată urmașii lui Esau, adică Edom. [2] Esau și-a luat soții dintre fiicele
canaanenilor: pe Ada, fiica lui Ailon, cheteul, pe Elibema, fiica lui Ana, fiul
lui Sebegon eveul [3] și pe Basemmath, fiica lui Ismael, sora lui Nabaioth.
[4] Ada i l-a născut lui Esau pe Eliphas, Basemmath i l-a născut pe Raguel,
[5] iar Elibema i i-a născut pe Ieus, Ieglom și pe Core. Aceștia sunt fiii lui
Esau, născuți în ținutul Canaanului. [6] Esau și-a luat femeile, fiii și fiicele,
toți robii casei sale, toate avuțiile, toate vitele, tot ce stăpânea și tot ce
dobândise în ținutul Canaanului și a plecat din ținutul Canaanului, departe
de fratele său, Iacob. [7] Căci avuțiile lor erau prea multe ca să locuiască împreună, iar pământul unde ședeau nu-i mai încăpea din pricina mulțimii avuțiilor lor. [8] Esau s-a așezat să locuiască pe muntele Seir (Esau, adică Edom).

[9] Iată urmașii lui Esau, tatăl lui Edom, pe muntele Seir, [10] precum și
numele fiilor lui Esau: Eliphas, fiul Adei, soția lui Esau, și Raguel, fiul

---

„să răscolească așternutul" ibovnicei tatălui său; „și acesta i-a părut un lucru rău" lipsește din TM.

35,27 „în ținutul Canaanului" nu apare în TM.

36,1 Capitolul prezintă toate ramificațiile neamului lui Esau după o strictă delimitare a teritoriilor. *Cf.* 13,6, separarea lui Lot de Avraam.

36,6 TM precizează: Esau a plecat în ținutul Seir

36,9-19 Edomiții, descendenții lui Esau. Edomul se întindea de la Wadi Zered până la Golful Aqaba, cam 160 km. Zonă muntoasă cu puține locuri cultivabile. Avea drept capitală, Sela, așezată pe un podiș lângă Petra. Urmașii lui Esau i-au găsit acolo pe chorrei, pe care i-au cucerit și asimilat. La ieșirea din Egipt, edomiții nu-i vor lăsa pe evrei să le traverseze țara (Num. 20,14-21). David a cucerit ținutul Edomului; politica de exterminare a populației edomite a continuat sub Solomon. În timpul regelui Iosafat (870-848) o coaliție formată din edomiți, moabiți și amoniți s-a format împotriva regatului lui Iuda, coaliție care a eșuat. După Hipolit (*De Christo et Antichristo*) aceste

Basemmathei, soția lui Esau. 11 Lui Eliphas i s-au născut fii: Thaiman,
Omar, Sophar, Gothom și Kenez. 12 Thamna era ibovnica lui Eliphas, fiul
lui Esau și i l-a născut lui Eliphas pe Amalek. Aceștia au fost fiii Adei, soția
lui Esau. 13 Iată fiii lui Raguel: Nachoth, Zare, Some și Moze. Aceștia au
fost fiii Basemmathei, soția lui Esau. 14 Iată care au fost fiii Elibemei, fiica
lui Ana, fiul lui Sebegon, soția lui Esau: ea i i-a născut lui Esau pe Ieus, pe
Ieglom și pe Core.
15 Iată fiii lui Esau, căpeteniile: fiii lui Eliphas, întâiul-născut al lui Esau:
căpetenia Thaiman, căpetenia Omar, căpetenia Sophar, căpetenia Kenez,
16 căpetenia Core, căpetenia Gothom, căpetenia Amalek. Acestea au fost
căpeteniile [ieșite] din Eliphas, în ținutul Idumeii. Au fost fiii Adei. 17 Și
iată fiii lui Raguel, fiul lui Esau: căpetenia Nachoth, căpetenia Zare, căpe-
tenia Some, căpetenia Moze. Acestea au fost căpeteniile [ieșite] din Raguel,
în ținutul Edomului. Au fost fiii Basemmathei, soția lui Esau. 18 Iată fiii
Elibemei, soția lui Esau: căpetenia Ieus, căpetenia Ieglom, căpetenia Core.
Acestea au fost căpeteniile [născute] de Elibema. 19 Aceștia au fost fiii lui
Esau și acestea căpeteniile lor. Aceștia sunt fiii lui Edom.
20 Iată fiii lui Seir, chorreul, care locuiau în ținut: Lotan, Sobal, Sebegon,
Ana, 21 Deson, Asar și Rison. Acestea au fost căpeteniile lui Chorreu, fiul
lui Seir, în ținutul Edomului. 22 Lui Lotan i s-au născut fii: Chorri și Aiman.
Lotan a avut o soră, Thamna. 23 Iată fiii lui Sobal: Golon, Manachath, Gaibel,
Soph și Oman. 24 Și iată fiii lui Sebegon: Aie și Onan. Pe acest Onan l-a
găsit Iamin în pustiu pe când păștea vitele tatălui său Sebegon. 25 Iată fiii lui
Ana: Deson. Elibema a fost fiica lui Ana. 26 Iată fiii lui Deson: Amada,
Așban, Iethran și Charran. 27 Iată fiii lui Asar: Balaan, Zukam, Iukam și
Ukan. 28 Iată fiii lui Rison: Os și Aram. 29 Iată căpeteniile [ieșite] din
Chorri: căpetenia Lotan, căpetenia Sobal, căpetenia Sebegon, căpetenia
Ana, 30 căpetenia Deson, căpetenia Asar, căpetenia Rison. Acestea au fost
căpeteniile [ieșite] din Chorri, după cârmuirile lor, în ținutul Edomului.
31 Iată și regii care au domnit în Edom, înainte ca un rege să domnească
în Israel. 32 În Edom a domnit Balac, fiul lui Beor, iar cetatea lui s-a numit

---

trei popoare vor fi singurele sprijinitoare ale Antihristului, la sfârșitul timpurilor. Să mai amintim că familia Irozilor era de origine edomită.

36,24 „Onan" (Ωναν), altul decât Onan (Αυναν), fiul lui Iuda, din 38,4. ♦ „Iamin": LXX dă ca nume propriu un substantiv comun ebraic, *yēmīm*, al cărui sens n-a fost clarificat („ape termale" sau „catâri").

36,27 Numele „Iukam" nu apare în TM.

Dennaba. 33 Balac a murit și în locul său a domnit Iobab, fiul lui Zara din
Bosorra. 34 Iobab a murit și în locul său a domnit Asom, din ținutul
thaimaniților. 35 Asom a murit și în locul său a domnit Adad, fiul lui Barad,
cel care l-a bătut pe Madiam în câmpia Moabului, iar cetatea lui s-a numit
Getthaim. 36 Adad a murit și în locul lui a domnit Samala, din Masekka.
37 Samala a murit și în locul lui a domnit Saul din Rooboth, care se află
lângă râu. 38 Saul a murit și în locul lui a domnit Balaennon, fiul lui
Achobor. 39 Balaennon, fiul lui Achobor, a murit și în locul lui a domnit
Arad, fiul lui Barad; cetatea lui s-a numit Phogor, iar soția lui, Maitebeel,
care era fiica lui Matraith, fiul lui Maizoob.
40 Iată numele căpeteniilor lui Esau, în triburile lor, după loc, în ținutu-
rile lor și după neamurile lor: căpetenia Thamna, căpetenia Gola, căpetenia
Iether, 41 căpetenia Elibemas, căpetenia Elas, căpetenia Phinon, 42 căpetenia
Kenez, căpetenia Thaiman, căpetenia Mazar, 43 căpetenia Megediel, căpe-
tenia Zaphoim. Acestea au fost căpeteniile [ieșite] din Edom, după așezările
lor în ținutul pe care-l săpâneau.

Acesta a fost Esau, tatăl lui Edom.

37 1 Iacob locuia în ținutul unde locuise tatăl său, în Canaan. 2 Iată
urmașii lui Iacob. Iosif avea șaptesprezece ani, păștea oile împreună cu
frații săi, el fiind foarte tânăr, împreună cu fiii Ballei și fiii Zelphei, femeile

---

37,1 Ultima parte a Genezei se ocupă de soarta lui Iosif, fiul lui Israel care va ajunge mâna dreaptă a lui Faraon. Personajul i-a interesat și pe autorii antici, care i-au consacrat lucrări de sine stătătoare. Ajunge să menționez biografia lui Philon, *De Iosepho*, care face din fiul cel mai mic al lui Iacob figura prin excelență a omului politic (conotație mai degrabă negativă); și romanul mistic, *Iosif și Aseneth*, asupra căruia voi reveni cu o notă la locul cuvenit. Mențiuni despre el apar în *Testamentul celor XII patriarhi* (*Test. lui Zabulon* 8,4; *Test. lui Simeon* 4,4): este considerat un simbol al „cumpătării", în opoziție cu frații lui, care sunt atinși de un viciu sau altul. Philon îi atribuie și calități lui Iosif, considerându-l un „vizionar" și un practicant al pocăinței (μετανοία), concept philonian fundamental. În tradiția creștină a primelor secole Iosif nu este un personaj reprezentativ: Origen îl consideră o figură a lui Hristos, datorită umilirii în Egipt (*Hom. Gen.* V,7); la fel și Ioan Gură de Aur (*Hom. Gen.* LXI, PG 54,528). În literatura edificatoare, monastică, Iosif încarnează cumpătarea și generozitatea.
37,2 „el fiind foarte tânăr": Philon consideră că este vorba de spiritul „tânăr" al lui Iosif și prezintă nașterea acestuia într-un mod peiorativ, ca o decădere a lui Iosif, ascetul, în lumea sensibilă. ♦ „bârfe răutăcioase": text ambiguu. Nu se poate spune dacă Iosif își pâra frații pentru vorbele lor răutăcioase despre Iacob sau dacă îi aducea la cunoștință tatălui său bârfe pe seama fraților.

tatălui său. Iosif îi aducea la cunoştinţă lui Israel, tatăl lor, bârfe răutăcioase.
3 Iacob l-a îndrăgit pe Iosif mai mult decât pe toţi ceilalţi fii, pentru că era
copilul bătrâneţilor sale. Şi i-a făcut o haină pestriţă. 4 Fraţii lui, văzând că
tatăl îl iubeşte cel mai mult dintre toţi fiii, au prins ură pe el şi nu-i puteau
spune nici o vorbă potolită.
5 Iosif a avut un vis şi l-a povestit fraţilor săi, 6 zicându-le: „Ascultaţi ce
vis am avut. 7 Se făcea că legam snopi în mijlocul câmpului şi snopul meu
s-a ridicat şi a stat drept, iar snopii voştri, de jur împrejur, s-au închinat în
faţa snopului meu." 8 Fraţii săi i-au zis: „Oare vei domni ca un rege peste
noi, oare vei stăpâni peste noi ca un domn?" Şi l-au urât mai departe din
pricina viselor şi vorbelor sale. 9 A avut un alt vis şi l-a povestit tatălui şi
fraţilor săi, zicând: „Am avut un alt vis: era ca şi cum soarele, luna şi
unsprezece stele mi se închinau." 10 Tatăl său l-a certat şi i-a zis: „Ce-i cu
visul acesta pe care l-ai avut? Oare vom merge eu, mama ta şi fraţii tăi să ne
închinăm în faţa ta până la pământ?" 11 Fraţii săi au prins ciudă pe el, dar
tatăl a păstrat întâmplarea [în inima sa].
12 Fraţii s-au dus să pască oile tatălui lor la Sichem. 13 Israel i-a zis lui
Iosif: „Oare fraţii tăi nu pasc oile la Sichem? Hai să te trimit la ei." El i-a
zis: „Iată-mă." 14 Israel i-a zis: „Du-te şi vezi dacă fraţii tăi şi turmele sunt
bine şi dă-mi de veste." L-a trimis din valea Hebronului şi el a mers până la
Sichem. 15 Un om l-a găsit rătăcind pe câmp şi l-a întrebat: „Ce cauţi?" 16 El
i-a zis: „Îi caut pe fraţii mei. Spune-mi, unde-şi pasc turmele?" 17 Omul i-a
zis: „Au plecat de aici. I-am auzit spunând: «Să mergem la Dothaim!»" Şi

---

37,3 „pestriţă" (ποικίλος): termen cheie pentru interpretarea lui Philon. TM are „haină cu mânecci lungi". ποικίλος poate însemna două lucruri: „de culori diferite" sau „cu broderii". Ideea însă rămâne aceeaşi. Adjectivul este amplu comentat, în sens alegoric, de Philon, care vede în el simbolul prin excelenţă al omului politic, versatil, cu mai multe feţe, instabil (*Ios.* 32; *Somn.* I,219-200). Clement din Alexandria asimilează tunica lui Iosif diversităţii, politropiei cunoştinţelor omeneşti. Pentru Origen, haina cu care Iacob îl înveşmântează pe Iosif prefigurează veşmântul brodat cu care Domnul îşi înveşmântează Biserica, veşmânt alcătuit din toate părţile Scripturii (*Hom. Ez.* VI,9).
37,5 „fraţilor săi" – TM are în plus: „care l-au urât şi mai mult".
37,11 *Cf.* Fapte 7,9: „Patriarhii, plini de invidie, pe Iosif l-au vândut." Origen foloseşte exemplul răutăţii fraţilor lui Iosif pentru a arăta că Dumnezeu se foloseşte de răutatea oamenilor în ansamblul economiei Sale divine (dacă fraţii nu l-ar fi vândut, toată familia ar fi murit de foame; Iosif însuşi îşi va înţelege destinul în felul acesta). *Cf.* Origen, *Hom. Num.* XIV,2.
37,15 „Un om": exegeza iudaică îl asimilează pe acest „om" arhanghelului Gabriel, apropiind pasajul de Dan. 9,21.

Iosif s-a dus după frații săi și i-a găsit la Dothaim. [18] Ei l-au zărit de departe,
înainte ca el să se apropie, și au pus la cale să-l omoare. [19] Frații își spuneau
între ei: „Iată, sosește cel cu visele. [20] Acum, haideți să-l omorâm, să-l
aruncăm într-o groapă și să spunem: l-a mâncat o fiară sălbatică. Să vedem
ce se va alege de visele sale!" [21] Dar Ruben, auzind, l-a scos din mâinile lor
și le-a zis: „Să nu-l lovim încât să-i luăm viața." [22] Apoi Ruben le-a zis:
„Nu faceți vărsare de sânge! Aruncați-l în groapa aceea din pustiu, dar nu
ridicați mâna asupra lui!" [A vorbit așa], ca să-l scoată din mâinile lor și
să-l dea înapoi tatălui său. [23] S-a întâmplat așa: când Iosif a ajuns la frații
săi, aceștia l-au dezbrăcat de haina pestriță cu care era îmbrăcat, [24] l-au luat
și l-au aruncat în groapă. Groapa era goală, fără apă. [25] Apoi s-au așezat să
mănânce pâine, dar ridicându-și ochii au văzut câțiva negustori ismaeliți
care veneau de la Galaad. Cămilele lor erau încărcate cu parfumuri, rășină
și mir. Mergeau să le ducă în Egipt. [26] Iuda le-a zis fraților săi: „Ce folos
dacă-l vom ucide pe fratele nostru și-i vom ascunde sângele? [27] Haideți să-l
vindem acestor ismaeliți și mâinile noastre să nu se atingă de el, fiindcă este
fratele nostru și carne din carnea noastră." Frații l-au ascultat. [28] Și negus-
torii madieniți treceau pe acolo. Ei l-au tras afară și l-au scos pe Iosif din
groapă, apoi l-au vândut ismaeliților, pe douăzeci de galbeni, iar aceștia l-au
dus în Egipt. [29] Ruben s-a întors la groapă și, nevăzându-l pe Iosif, și-a
sfâșiat hainele. [30] S-a dus înapoi la frații săi și le-a zis: „Copilul nu-i acolo.
Și eu unde să mă duc acum?"

37,19 „cel cu visele", sens peiorativ, „visătorul". Termenul grec apare aici pentru prima dată ἐνυπνιαστής. Philon interpretează negativ, echivalând termenul cu ὀνειρόπληξ, „tulburat de vise" (*Ios* 12) și ὀνειροπόλος, „tâlmaci de vise" (*Somn* II,42). În TM sensul este pozitiv, Iosif fiind pur și simplu un maestru în descifrarea viselor („meșter la vise", *lit.* „stăpânul viselor"). Termenul folosit de LXX va fi folosit ulterior în literatura creștină pentru a-i desemna pe călugării „vizionari" în sens peiorativ (*cf.* Grigore al Nyssei, *De virginitate* 23,3).

37,20 Am tradus substantivul λάκκος prin „groapă". De fapt, este vorba tot de un rezervor săpat în pământ unde se adună apa unui izvor și în care se coboară pe trepte săpate într-una din laturi. Este vorba de o cisternă părăsită, fără apă, cum se spune în v. 24. Frații i-au blocat doar ieșirea cu un capac.

37,24 Interpretare alegorică a „cisternei fără apă" la Clement din Alexandria (*Stromate* V,53, 2-9); Didim, *In Zaccharian* III,161-165. Rezervorul fără apă este un simbol al Hadesului păcătoșilor.

37,28 Vânzarea lui Iosif trimite la vânzarea lui Iisus de către Iuda.

37,29-31 Haina lui Iosif mânjită nu cu sângele său, ci cu al unui ied, prefigurează imperfect patimile lui Iisus, după Ioan Gură de Aur (*Hom. Gen.* LXI, *ad loc.*).

31 Ei au luat haina lui Iosif, au înjunghiat un ied și au murdărit haina cu
sânge. 32 Apoi au trimis și au dus haina pestriță tatălui lor, zicându-i: „Uite
ce-am găsit. Vezi dacă-i haina fiului tău sau nu." 33 El a recunoscut-o și a zis:
„Da, e haina fiului meu. L-a mâncat o fiară sălbatică; o fiară sălbatică l-a
rupt în bucăți." 34 Iacob și-a sfâșiat hainele, și-a pus un sac peste coapse și
l-a plâns multă vreme pe fiul său. 35 Toți fiii și toate fiicele sale au venit să-l
mângâie, dar el nu vroia mângâiere, ci spunea: „Voi coborî, plângând, la fiul
meu, în Sălașul Morților." Așa l-a plâns tatăl său. 36 Madieniții l-au vândut
pe Iosif, în Egipt, lui Petephres, eunucul lui Faraon, mai-marele peste bucate.

38 1 Și a fost așa: în vremea aceea, Iuda s-a despărțit de frații săi, a
coborât și s-a dus la cineva din Odollam, pe nume Iras. 2 Acolo Iuda a
văzut-o pe fata unui canaanean, numită Sava, a luat-o de soție și a intrat la
ea. 3 Fata a rămas grea și a născut un fiu, pe care l-a numit Er. 4 Apoi a
rămas iarăși grea și a născut un fiu pe care l-a numit Onan. 5 Și, zămislind
iar, a născut un fiu pe care l-a numit Selom. Se afla la Chasbi când i-a
născut. 6 Iuda i-a luat de soție lui Er, întâiul său născut, o femeie pe nume
Thamar. 7 Însă Er, întâiul-născut al lui Iuda, a fost rău înaintea Domnului,
iar Dumnezeu l-a omorât. 8 Atunci Iuda i-a zis lui Onan: „Intră la femeia

---

37,34 Cuvântul grecesc *σάκκος* este un împrumut semitic vechi (ebr. *śaq*), care avea la origine sensul de „material textil grosolan de culoare închisă". Încingerea coapselor cu un asemenea „sac" făcea parte din ritualul doliului.
37,35 „sălașul morților": exact, „Hades", echivalentul grecesc al ebraicului *ș*e*'ôl*.
37,36 Petephres: după TM numele eunucului este Potifar. Numele Potifar este o formă coruptă a formei corecte, egiptene, *Poti-fera* („cel pe care l-a dăruit zeul Soare"). ♦ „mai-marele peste bucate", altfel spus, „mare cămăraș" era unul din rangurile oficiale în Egipt, la curtea faraonului. În privința lui Petephres, LXX ezită între această funcție și cea de șef al închisorii (*cf.* 40,3). Manuscrisul *Vaticanus* optează pentru această din urmă variantă, spre deosebire de *Alexandrinus*.
38,1 Se întrerupe provizoriu povestea lui Iosif, urmărindu-se destinul lui Iuda și al fiilor săi.
38,4 „Onan": după LXX, exact, Αυναν. În conformitate cu normele comune de redactare, am păstrat aici forma arhicunoscută.
38,7 Philon interpretează alegoric numele „Er": „ceea ce este de piele", „trup", „cadavru" (*Leg.* III,69-74). Origen reia sensul în *Hom. Lev.* V,4. ♦ LXX are „Domnul" și „Dumnezeu" acolo unde TM are de două ori *YHWH*.
38,8 Trimite la legislația leviratului (de la *levir*, „fratele soțului") (Deut. 25,5-6). Dacă un bărbat căsătorit murea fără copii, fratele lui trebuia s-o ia de soție pe văduvă. Copiii rezultați din noua căsătorie erau considerați ai fratelui/soțului mort. Fratele celui decedat avea totuși libertatea de a accepta sau nu (*cf.* și Ruth).

fratelui tău, unește-te cu ea și ridică urmași fratelui tău." [9] Dar Onan, știind
că nu vor fi urmașii săi, când intra la femeia fratelui își vărsa sămânța pe
pământ, ca să nu-i dăruiască urmași fratelui său. [10] Acest lucru a fost socotit
rău înaintea lui Dumnezeu și l-a ucis și pe acela.
[11] Atunci Iuda i-a zis nurorii sale, Thamar: „Stai văduvă în casa tatălui
tău până când va crește fiul meu, Selom." Căci și-a spus: „Să nu moară și el
ca frații lui." Thamar a plecat și a rămas în casa tatălui ei.
[12] Zilele s-au plinit și Sava, soția lui Iuda, a murit. După ce s-a mângâiat,
Iuda a urcat la Thamna, la cei care-i tundeau oile, împreună cu Iras, păstorul
său din Odollam. [13] Atunci unii i-au dus vestea Thamarei și i-au zis: „Iată,
socrul tău urcă la Thamna, să-și tundă oile." [14] Ea și-a dat jos hainele de
văduvă, s-a înfășurat într-un văl ușor, s-a făcut frumoasă și s-a așezat la
poarta Ainan, care dă spre Thamna, căci a văzut că Selom a crescut, dar
[tatăl lui] nu i-a dat-o pe ea de soție. [15] Văzând-o, Iuda a crezut că-i o
desfrânată, căci ea își ascunsese fața și n-a recunoscut-o. [16] S-a abătut din
drum pe la ea și i-a zis: „Lasă-mă să intru la tine", căci nu știa că e nora sa.
Ea l-a întrebat: „Ce-mi dai, ca să intri la mine?" [17] El a zis: „Îți voi trimite
un ied din turmele mele." Ea a zis: „Dar să-mi dai un zălog până când mi-l
vei trimite." [18] El a întrebat: „Ce zălog să-ți dau?" Ea a zis: „Inelul, colanul
și toiagul din mâna ta." El i le-a dat, a intrat la ea și ea a rămas grea de la el.
[19] Apoi s-a sculat, și-a dat jos vălul și s-a îmbrăcat din nou în hainele de

---

38,11 Comentariu al lui Philon: cea care-și plânge patimile trăiește în casa unicului „Tată și Mântuitor" primind sămânța dumnezeiască a virtuților (*Deus* 136-137). Același Philon vede în Thamar o siriană din Palestina crescută în politeism, convertită la monoteismul iudaic (*Virt.* 221-222). Este o figură a virtuții, alături de Sarra, Leia și Rebeca (*Congr.* 124; *Mut.* 134-136). După Origen, ea prefigurează Biserica (*Com. in Cant.* II). În plus, Thamar este mama lui Phares, care figurează în genealogia evanghelică a lui Hristos (*cf.* nota mai jos).

38,14 „s-a făcut frumoasă": în TM verbul corespunzător are sens ambiguu, fie „s-a ascuns", fie „s-a parfumat". Același verb pentru Iudit (Iud. 10,4). ♦ „Ainan": LXX transcrie a doua parte a expresiei ebraice *petḥaḥ 'êynayim*, care înseamnă „poarta ochilor". Altfel spus, Thamar se așază acolo „unde toți ochii o pot vedea". Dar expresia este înțeleasă în general ca toponim, cum o înțelege și LXX.

38,15 „și n-a recunoscut-o" lipsește din TM.

38,18 „Inelul, colanul și toiagul": interpretarea alegorică la Philon: ce simbolizează aceste obiecte aparține doar lui Dumnezeu, sunt simbolul universului (*Mut.* 135; *Somn.* II,44-45; *Fuga* 149-150). Iustin reține doar toiagul, care anunță venirea lui Hristos, ieșit din neamul lui Phares (*Dialogul cu Trifon* 86,6; la fel, Irineu, *Adv. haer.* IV,25,2).

văduvă. [20] Iuda i-a trimis iedul, prin păstorul său din Odollam, ca să-și ia
înapoi zălogul de la femeie, dar acela n-a găsit-o.
[21] I-a întrebat pe bărbații de acolo: „Unde-i desfrânata de pe drum de la
Ainan?" Dar ei au zis: „N-a fost nici o desfrânată pe-aici." [22] Acela s-a
întors la Iuda și i-a zis: „N-am găsit-o, iar oamenii locului spun că n-a fost
nici o desfrânată acolo." [23] Iuda a zis: „Să și le țină, dar să nu ajungem de
râs: eu am trimis iedul, tu însă n-ai găsit-o."
[24] Și a fost așa: după trei luni au venit oameni la Iuda și i-au spus:
„Thamar, nora ta, s-a desfrânat și iată, a rămas grea din desfrânare." Atunci
Iuda a zis: „Aduceți-o afară și să fie arsă!" [25] Pe când o duceau, ea a trimis
pe cineva [cu zălogul] la socrul ei, zicând: „Acestea sunt ale omului cu care
am rămas grea." Apoi a mai zis: „Recunoști inelul, colanul și toiagul
acesta?" [26] Iuda le-a recunoscut și a zis: „Thamar este mai îndreptățită decât
mine, fiindcă nu i-am dat-o fiului meu, Selom." Și nu s-a mai culcat cu ea.
[27] Și a fost așa: când i-a venit vremea să nască, [a simțit] că în pântecele
ei erau gemeni. [28] La naștere, unul din ei și-a scos mâna; moașa a prins-o și
i-a legat de mână un fir roșu, zicând: „Acesta va ieși primul." [29] Dar acela
și-a strâns mâna și îndată a ieșit fratele lui. Iar ea a zis: „De ce-ai spart tu
țarcul?" Și l-a numit Phares. [30] Apoi a ieșit și fratele său, la mâna căruia era
legat firul roșu. Și l-a numit Zara.

38,24 După Lev. 21,9 fiica unui preot care se va prostitua va fi arsă.

38,25 După Philon, Thamar face parte din seria sfintelor femei vetero-testamentare care au conceput în urma intervenției divine (Sarra, Leia, Ana). Ea a primit sămânța divină fără să-l fi văzut pe cel care s-a culcat cu ea, întrucât avea fața acoperită cu văl.

38,26 „îndreptățită": gr. δεδικαίωται. Versetul a primit o interpretare mesianică în unele Targumuri.

38,27 Din nou tema preeminenței mezinului asupra fiului mai mare. Zara prefigurează Noul Legământ și Biserica; Phares, poporul evreu trăitor sub Lege (*cf.* Irineu, *Adv. haer.* IV,25,2).

38,28 „firul roșu" are corespondență în Ios. 2,18 și evocă, pentru Irineu, sângele vărsat de cel drept (*Adv. haer.* IV,25,2).

38,29 Phares este simbolul poporului Legii, iar Zara, cel care-și scoate primul mâna, prefigurează poporul creștin. După Eusebiu (*Quaestiones evangelicae* VII,5-6), „mâna" simbolizează „lucrările lui Hristos"; interpretare preluată de Ambrozie, *Apologia lui David* 12. Firul roșu prefigurează semnul crucii și el a spart țarcul Legii, așa cum o va face Hristos, după expresia din Ef. 2,14-16 (dar această interpretare presupune că întrebarea moașei, „De ce-ai spart tu țarcul?", se referă la Zara, nu la Phares). ♦ Phares vine de la ebr. *pereṣ*, „spărtură"; Zara vine de la *zēraḥ*, „roșeața zorilor".

39 [1] Așadar Iosif a fost adus în Egipt și Petephres, eunucul lui Faraon și mai-mare peste bucate, bărbat egiptean, l-a cumpărat de la ismaeliții care-l aduseseră acolo. [2] Domnul era cu Iosif. Acesta, om norocos, trăia în casa stăpânului său egiptean. [3] Stăpânul său știa că Domnul este cu el și că orice-ar fi făcut, unde punea el mâna, Domnul se arăta prielnic. [4] Și Iosif a aflat har înaintea stăpânului. Plăcându-i de el, acesta l-a pus în fruntea casei sale și i-a dat pe mână lui Iosif tot ce avea. [5] Și a fost așa: după ce l-a așezat în fruntea casei și peste toate câte avea, Domnul a binecuvântat casa egipteanului, datorită lui Iosif, iar binecuvântarea Domnului a fost peste tot ce avea el în casă și pe câmp. [6] El a dat totul pe mâna lui Iosif și nu mai știa nimic dintr-ale sale, în afară de pâinea pe care o mânca.

Iosif era frumos la chip și foarte plăcut la vedere. [7] Și a fost așa: după acestea, soția stăpânului său și-a pus ochii pe Iosif și i-a zis: „Culcă-te cu mine." [8] Dar el n-a vrut și i-a zis soției stăpânului său: „Dacă, datorită mie, stăpânul meu nu are nici o grijă cu casa, dacă mi-a dat pe mână toate câte sunt în ea [9] și nimeni nu-i mai mare decât mine și nu sunt oprit de la nimic în afară de tine, întrucât ești soția lui, oare cum aș putea face un lucru atât de rău, păcătuind înaintea lui Dumnezeu?" [10] Ea îl ademenea cu vorba pe Iosif zi după zi, dar el n-a ascultat-o și nu s-a dus să doarmă cu ea ca să se împreuneze. [11] Într-o zi, Iosif a intrat în casă după treburi și înăuntru nu era nimeni. [12] Ea l-a apucat de haine, zicându-i: „Culcă-te cu mine." El însă și-a lăsat hainele în mâinile ei și a fugit afară. [13] Ea, văzând că și-a lăsat hainele în mâinile ei și că a fugit afară, [14] i-a chemat pe cei din casă și le-a zis: „Uitați-vă, ne-a adus un slujitor evreu care să ne batjocorească. A intrat aici și mi-a zis: «Culcă-te cu mine.» Atunci eu am început să strig în gura mare, [15] iar el, auzind că am ridicat glasul și am strigat, și-a lăsat hainele în mâinile mele și a fugit afară." [16] Și a ținut hainele la ea până când a venit stăpânul acasă. [17] Și i-a vorbit în felul acesta: „Slujitorul evreu, pe care ni l-ai adus, a intrat la mine ca să mă batjocorească și mi-a zis: «Am să mă

39,1 După această paranteză despre Iuda, se reia firul poveștii despre Iosif în Egipt, cu episodul tentativei de seducere din partea soției lui Petephres, urmat de întemnițarea dreptului nevinovat.

39,9 Plecând de la acest episod, o parte din tradiția iudaică (*Testamentul celor XII patriarhi*) și creștină (Origen, *C. Cels.* IV,46) fac din Iosif modelul omului plin de cumpătare (σωφροσύνη).

39,12 Clement interpretează nuditatea lui Iosif ca simbolizând puritatea sufletului (*Stromate* VII,61,2-3).

cule cu tine», [18] dar, cum a auzit că am ridicat glasul și am strigat, și-a lăsat
hainele în mâinile mele și a fugit afară." [19] Și a fost așa: când stăpânul a
auzit ce i-a povestit soția sa, care i-a zis: „Asta mi-a făcut slujitorul tău", s-a
umplut de mânie. [20] L-a luat pe Iosif și l-a aruncat în temniță, în locul din
temniță unde sunt ținuți prizonierii regelui. [21] Dar Domnul era cu Iosif,
revărsând asupră-i mila Sa. I-a dăruit trecere înaintea mai-marelui temniței,
[22] iar acesta a lăsat toată închisoarea, cu toți osândiții câți se aflau acolo și
cu tot ce făceau ei, pe mâinile lui Iosif. [23] Datorită lui, mai-marele temniței
nu mai avea nici o grijă cu temnița, căci toate erau în mâinile lui Iosif, iar
Domnul era cu acesta; și unde punea Iosif mâna, Domnul se arăta prielnic.

40 [1] După aceste întâmplări, marele paharnic al regelui Egiptului și
marele pitar au greșit în fața stăpânului lor, regele Egiptului. [2] Faraon s-a
mâniat pe cei doi eunuci, pe marele paharnic și pe marele pitar, [3] și i-a dat
în paza temnicerului, acolo, în temnița unde era închis Iosif. [4] Mai-marele
temniței i-a așezat la un loc cu Iosif, iar acesta le-a slujit. [5] Și erau de ceva
zile în temniță când au avut amândoi un vis: într-o noapte fiecare a avut o
vedenie în vis, marele paharnic și marele pitar, supușii regelui Egiptului,
care erau întemnițați. [6] Dimineața, Iosif s-a apropiat de ei și i-a văzut foarte
tulburați. [7] Și i-a întrebat pe eunucii lui Faraon, care erau cu el în temniță, la
stăpânul său: „De ce sunteți astăzi cu fețele întunecate?"
[8] Ei i-au zis: „Am avut un vis și nu este nimeni să ni-l tălmăcească."
Iosif le-a zis: „Lămurirea viselor nu vine oare de la Dumnezeu? Poves-
tiți-mi-le, așadar." [9] Și marele paharnic i-a povestit lui Iosif visul, zicând:
„Am văzut, în somn, o viță de vie înaintea mea, [10] cu trei mlădițe. A înflorit
și a început să dea vlăstari. Ciorchinii plini de struguri erau copți. [11] Eu
țineam în mână paharul lui Faraon. Am luat un strugure, l-am stors în pahar
și i-am dat paharul lui Faraon."

40,5 „vis": în VT visul este uneori legat de profeție (*cf.* Ier. 23,25-32 sau 1Reg. 26,8). Aici însă este vorba de două vise premonitorii pe care le au doi neevrei, interpretate de un evreu expert în arta onirică. În visele profetice, Dumnezeu transmite direct mesajul; în visele normale (de felul acestora două) mesajul este decriptat de un profesionist (*cf.* Daniel: visul lui Nabucodonosor interpretat de Daniel). Totuși, așa cum Iosif însuși o spune, garanția autenticității vine din faptul că „lămurirea, clarificarea visului vine de la Dumnezeu".

40,9 „viță cu trei mlădițe": pentru Philon, vița simbolizează nebunia, iar cele trei „mlădițe", erorile extreme (*Somn.* II,195-200). Pentru Didim cele trei mlădițe prefigurează Treimea (*De Trinitate* I,18).

[12] Iosif a zis: „Tâlcul visului este următorul: cele trei vițe sunt trei zile.
[13] Peste trei zile Faraon își va aminti de dregătoria ta, îți va da înapoi rangul
de mare paharnic, iar tu îi vei da lui Faraon paharul în mână, așa cum ți-o
cerea slujba dinainte, când îi turnai vinul. [14] Amintește-ți și de mine când o
vei duce bine; ai milă și amintește-i lui Faraon de mine și scoate-mă din
temnița aceasta! [15] Căci am fost răpit mișelește din ținutul evreilor și aici,
deși n-am făcut nici un rău, m-au aruncat în groapa aceasta."
[16] Atunci, marele pitar, văzând că [Iosif] a tălmăcit bine visul, i-a zis:
„Am avut și eu un vis: se făcea că duceam pe cap trei coșuri de pâine albă.
[17] În coșul de deasupra aveam tot felul de bucate, din care mânca Faraon de
obicei, gătite de pitar; și păsările cerului au mâncat din coșul de pe capul
meu." [18] Răspunzând, Iosif i-a spus: „Tâlcul visului este următorul: cele trei
coșuri sunt trei zile. [19] Peste trei zile Faraon îți va lua capul, te va spânzura
de un copac, iar păsările cerului se vor înfrupta din carnea ta."
[20] Și a fost așa: a treia zi era ziua de naștere a lui Faraon și a dat un ospăț
pentru toți slujitorii săi. În mijlocul slujitorilor și-a amintit de dregătoria
marelui paharnic și de cea a marelui pitar. [21] Și marelui paharnic i-a dat
înapoi rangul, iar acesta i-a dat paharul în mână lui Faraon, [22] în vreme ce
pe marele pitar l-a spânzurat, așa cum le tălmăcise lor Iosif. [23] Dar marele
paharnic nu și-a amintit de Iosif, ci l-a uitat cu desăvârșire.

41 [1] Și a fost așa: după doi ani de zile, Faraon a avut un vis. Se făcea că
stătea pe malul fluviului [2] și, iată, din fluviu au ieșit, parcă, șapte vaci

---

40,13 LXX „Faraon își va aminti de dregătoria ta": TM: „Faraon îți va înălța capul", altfel spus „te va elibera".

40,15 A doua „groapă" în care este aruncat Iosif, după cea în care fusese ascuns de frații lui, înaintea vânzării. LXX folosește același termen ca în cap. 37, care se poate traduce fie prin „cisternă", „rezervor", fie prin „groapă" (evident fără apă).

40,19 „a spânzura de copac": *cf.* Deut. 21,22-23. Expresia este aplicată lui Hristos în NT și confundată adesea cu răstignirea. Un text apocrif, atribuit lui Ioan Gură de Aur (*De negatione Petri*, PG 59,615) vede în această scenă – Iosif întemnițat între doi dregători – prefigurarea scenei răstignirii lui Iisus între cei doi tâlhari.

40,20 „ziua de naștere": plecând de la această mențiune Origen face o paralelă între ospețele stropite cu sânge ale lui Faraon și Irod (*Hom. Lev.* VIII,3).

41,1 „după doi ani de zile": TM are „la sfârșit". ♦ „fluviul" este Nilul.

41,2 „trupeșe", am tradus astfel un adjectiv grecesc care înseamnă exact „alese", „deosebite". ♦ „Achei": Rahlfs reține acest cuvânt, dar manuscrisele dau diverse lecțiuni. Aici, ca și în Sir. 40,16, el este luat drept nume propriu transcriind cuvântul ebraic 'āḥū

frumoase și trupeșe, care au început să pască pe Achei. 3 Apoi alte șapte
vaci au ieșit din fluviu, după cele dintâi, urâte și slabe, și s-au dus lângă
celelalte vite, în lunca fluviului. 4 Iar cele șapte vaci urâte și slabe le-au
înghițit pe cele șapte vaci frumoase și trupeșe. Atunci Faraon s-a trezit.
5 Și a avut un al doilea vis: iată, șapte spice frumoase și pline creșteau
dintr-un pai; 6 și alte șapte spice, subțiri și pălite de vânt, creșteau după ele.
7 Iar cele șapte spice subțiri și pălite le-au înghițit pe cele șapte spice
frumoase și pline. Atunci Faraon s-a trezit: era un vis.
8 Și a fost așa: a doua zi dimineață sufletul lui era foarte tulburat și a
trimis să-i cheme pe toți tălmăcitorii [de vise] ai Egiptului și pe toți
înțelepții; Faraon le-a povestit visul, dar nici unul nu i l-a deslușit. 9 Atunci
marele paharnic i-a zis lui Faraon: „Astăzi îmi amintesc de greșeala mea.
10 Faraon s-a mâniat pe slujitorii săi și ne-a aruncat în temniță, în casa mai-
-marelui peste bucate: pe mine și pe marele pitar. 11 Și fiecare dintre noi a
avut un vis, în aceeași noapte. 12 Era acolo cu noi un tânăr, un slujitor evreu
al mai-marelui peste bucate: noi i-am povestit visele și el ni le-a tălmăcit.
13 Iar lucrurile s-au petrecut întocmai cum ni le tălmăcise el: eu mi-am
recăpătat rangul, iar celălalt a fost spânzurat."
14 Atunci Faraon a trimis să-l cheme pe Iosif. L-au scos din temniță, i-au
tăiat părul, i-au schimbat haina și apoi a venit la Faraon. 15 Faraon i-a zis lui
Iosif: „Am avut un vis și nu are cine să-l tălmăcească. Am aflat că tu ai
tălmăcit niște vise, după ce le-ai ascultat." 16 Iosif i-a răspuns lui Faraon:
„Fără ajutorul lui Dumnezeu, Faraon nu va primi nici un răspuns mântui-
tor." 17 Faraon i-a zis lui Iosif: „Se făcea că stăteam în lunca fluviului 18 și
din fluviu au ieșit, parcă, șapte vaci frumoase și trupeșe, care au început să
pască pe Achei. 19 Apoi, iată, în urma lor, alte șapte vaci au ieșit din fluviu,
rele, urâte și slabe, cum nu s-au văzut mai urâte în tot Egiptul. 20 Și cele

---

(provenit, la rândul lui, din egipteană) cu sensul de „păpuriș". Așadar vitele pășteau într-un păpuriș. În Iov 8,11, traducătorul a optat pentru termenul βούτομος, „papură înflorită". Philon parafrazează spunând că vacile pășteau „pe malul fluviului" (*Ios.* 101). Ieronim înțelege „mlaștină".

41,5 La începutul v. 5 TM are o frază suplimentară, „a adormit din nou", în timp ce la sfârșitul v. 21 LXX are aceste cuvinte, care lipsesc din TM.

41,6 „pălite de vânt": calc după TM, unde textul e ușor diferit: „arse de vântul de la Răsărit".

41,16 TM are „Nu eu, ci Elohim va da un răspuns mântuitor lui Faraon" (altă versiune: „Chiar fără mine Dumnezeu va ști să-i dea un răspuns mântuitor lui Faraon").

şapte vaci urâte şi slabe le-au înghiţit pe cele şapte vaci dinainte, frumoase
şi trupeşe. [21] Acestea au intrat în pântecele acelora, dar nu era limpede că
intraseră în pântecele lor, căci tot urâte au rămas, ca la început. M-am trezit
şi am adormit din nou. [22] Şi am avut încă un vis: parcă şapte spice frumoase
şi pline creşteau dintr-un pai; [23] şi alte şapte spice, subţiri şi pălite de vânt,
creşteau în urma lor. [24] Iar cele şapte spice subţiri şi pălite le-au înghiţit pe
cele şapte spice frumoase şi pline. Am povestit acestea tâlmăcitorilor, dar
nimeni nu mi-a desluşit [înţelesul]."

[25] Iosif i-a zis lui Faraon: „Faraon a avut un singur vis: Dumnezeu i-a
arătat lui Faraon ce vrea El să facă. [26] Cele şapte vaci frumoase sunt şapte
ani, iar cele şapte spice frumoase tot şapte ani sunt. Faraon a avut un singur
vis. [27] Şi cele şapte vaci slabe care ies din apă în urma [celorlalte] sunt şapte
ani, iar cele şapte spice subţiri şi pălite de vânt vor fi şapte ani de foamete.
[28] Cât despre lucrul pe care i l-am spus lui Faraon, anume, că Dumnezeu i-a
arătat lui Faraon ce vrea El să facă, [29] iată: vin şapte ani de mare belşug în
toată ţara Egiptului, [30] iar după ei vor urma şapte ani de foamete. Tot belşu-
gul va fi uitat în ţara Egiptului şi foametea va nimici pământul. [31] Nici nu se
va mai cunoaşte că a fost belşug, din pricina foametei care va veni pe urmă,
căci ea va fi cumplită. [32] Repetarea visului de două ori înseamnă că lucrul
acesta, care vine de la Dumnezeu, va fi adevărat şi că Dumnezeu se va grăbi
să-l împlinească. [33] Acum dar, caută un om înţelept şi isteţ şi pune-l la
cârma Egiptului. [34] Faraon să numească şi să aşeze guvernatori de ţinuturi
în toată ţara, care să strângă a cincea parte din toate roadele Egiptului în cei
şapte ani de belşug; [35] să adune toate bucatele din cei şapte ani buni care
vor veni, grâul să stea la îndemâna lui Faraon, iar restul hranei să fie pus
sub pază în cetăţi. [36] Bucatele să fie păstrate în ţară pentru cei şapte ani de
foamete care se vor abate asupra Egiptului, iar ţara nu va pieri de foame."

[37] Cuvintele acestea i-au plăcut lui Faraon şi tuturor slujitorilor săi. [38] Şi
le-a zis Faraon tuturor slujitorilor săi: „Oare vom găsi un asemenea om, cu
duhul lui Dumnezeu în el?" [39] Faraon i-a zis lui Iosif: „Fiindcă Dumnezeu
ţi-a arătat toate acestea, înseamnă că nu există om mai înţelept şi mai isteţ
decât tine. [40] Tu vei fi stăpân peste casa mea şi tot poporul meu se va
supune gurii tale. Doar eu mă voi afla deasupra ta cu tronul meu."

41,34 „guvernatori de ţinuturi": termenul trimite la realitatea Egiptului ptolemaic, când ţara era împărţită pe regiuni.

41,40 Sfârşitul versetului sună exact: „voi ţine tronul deasupra ta".

[41] Apoi Faraon i-a mai zis lui Iosif: „Iată, azi te așez stăpân peste toată
țara Egiptului." [42] Și Faraon și-a scos inelul din mână și l-a pus pe mâna lui
Iosif, apoi l-a îmbrăcat în haină de in subțire și i-a pus la gât un colan de
aur. [43] L-a urcat în al doilea car, după el, și un crainic l-a vestit, mergând
înaintea lui. Și l-a pus cârmuitor peste toată țara Egiptului. [44] Faraon i-a zis
lui Iosif: „Eu sunt Faraon. Fără [încuviințarea] ta, nimeni nu va mișca nici
mâna în țara Egiptului." [45] Și Faraon l-a numit pe Iosif Psonthomphanech și
i-a dat-o de soție pe Aseneth, fiica lui Petephres, preot la Heliopolis. [46] Iosif
avea treizeci de ani când a stat înaintea lui Faraon, regele Egiptului. Apoi
Iosif a plecat de la Faraon și a cutreierat toată țara Egiptului.

[47] Șapte ani de zile pământul a făcut grâne din belșug. [48] Și Iosif a
adunat toate bucatele din cei șapte ani de belșug, în Egipt, și le-a adăpostit
în cetăți: în fiecare cetate strângea bucatele culese din câmpurile dimprejur.
[49] Și Iosif a adunat foarte mult grâu, cât nisipul mării, până când nu l-au mai
putut socoti, căci nu mai aveau număr.

[50] Înainte de cei șapte ani de foamete, Iosif a avut doi fii, pe care i-a
născut Aseneth, fiica lui Petephres, preot la Heliopolis. [51] Iosif l-a numit pe

---

41,45 „Psonthomphanech" transcrie probabil un cuvânt de origine egipteană. Explicațiile etimologice au născut două interpretări în tradiția exegetică antică: 1) „omul care dezvăluie fița ascunsă a lucrurilor", de la rădăcina ebraică *ṣāphan*, „a ascunde" (Philon, *Mut.* 91; Flavius Josephus, *Antichități iudaice* II,6,1; Origen, *Hom. Num.* XXV,3); și 2) „salvatorul lumii" (Ieronim, *Quaestiones in Genesim, ad loc.*). ♦ „Aseneth": romanul mistic iudeo-elenistic, *Iosif și Aseneth* (sec. II î.H.), pleacă de la această scurtă informație din Geneză. Este vorba despre căsătoria lui Iosif cu fiica preotului Petephres (sau Pentephres), căsătorie precedată de convertirea Asenethei la monoteism în urma unei revelații extraordinare. După căsătorie, fiul lui Faraon pune la cale uciderea lui Iosif și răpirea Asenethei, cu complicitatea câtorva frați ai lui Iosif. Planul însă este dejucat, fiul lui Faraon moare, iar Iosif ajunge moștenitor, apoi rege al Egiptului. ♦ „Heliopolis", „Cetatea Soarelui". TM are substantivul *'ōn*, transcriere a cuvântului egiptean *Ana*. Philon interpretează numele cetății ca simbol al Intelectului (*Somn.* I,77; *Post.* 57). ♦ La sfârșitul versetului, TM are în plus: „atunci Iosif a putut să umble prin țara Egiptului".

41,46 „treizeci de ani": Origen interpretează hristologic menționarea vârstei lui Iosif. Este vârsta la care Iisus însuși își începe misiunea publică. Iosif începe să adune grânele, Iisus, să predice Evanghelia. Grânele spirituale sunt depozitate în hambarele/sufletele apostolilor pentru a hrăni lumea, simbolizată de Egipt (*cf. Hom. Luc.* XXVII).

41,50 „cei șapte ani de foamete": TM are „anul de foamete".

41,51 TM: joc de cuvinte între numele lui Manase (ebr. *Mnaššeh*) și verbul *nāšāh* „a uita".

cel întâi-născut Manase, „fiindcă Dumnezeu m-a făcut să uit toate necazurile
mele şi [dorul] de casa tatălui meu". [52] Pe al doilea l-a numit Efraim,
„fiindcă Dumnezeu m-a făcut să cresc în ţara umilirii mele".

[53] Cei şapte ani de belşug, pe care i-a cunoscut ţara Egiptului, au trecut
[54] şi au început să vină cei şapte ani de foamete, precum spusese Iosif.
Foametea domnea pe tot pământul, dar în Egipt era pâine. [55] Toată ţara
Egiptului a început să flămânzească, iar poporul i-a cerut pâine lui Faraon.
Şi Faraon le-a zis egiptenilor: „Duceţi-vă la Iosif şi faceţi ce vă va spune
el." [56] Foametea s-a întins peste întreaga ţară. Atunci Iosif a deschis toate
grânarele şi a început să vândă grâu egiptenilor. [57] Oamenii din toate ţinu-
turile veneau la Iosif, ca să cumpere. Căci foametea pusese stăpânire peste
întreaga ţară.

42 [1] Iacob, aflând că se vinde [grâu] în Egipt, le-a zis fiilor săi: „De ce
staţi cu mâinile-n sân? [2] Iată, am auzit că în Egipt este grâu. Duceţi-vă acolo
şi cumpăraţi şi pentru noi ceva bucate, ca să trăim şi să nu murim."

[3] Atunci, zece fraţi ai lui Iosif s-au dus să cumpere grâu din Egipt.
[4] [Iacob] însă nu l-a trimis cu ei şi pe Beniamin, fratele lui Iosif, zicându-şi:
„Să nu dea vreo slăbiciune peste el."

[5] Fiii lui Israel s-au dus aşadar să cumpere, împreună cu alţi drumeţi,
căci era foamete în tot ţinutul Canaanului. [6] Iosif cârmuia întreaga ţară şi el
însuşi vindea poporului [grâu]. Fraţii săi au venit şi i s-au închinat până la
pământ. [7] Văzându-i, Iosif i-a recunoscut, dar se prefăcea străin şi le-a vor-
bit cu asprime, întrebându-i: „De unde veniţi?" Ei au zis: „Venim din ţara
Canaanului să cumpărăm de mâncare." [8] Iosif şi-a recunoscut fraţii, dar ei
nu l-au recunoscut. [9] Atunci Iosif şi-a amintit de visele pe care le avusese odi-
nioară şi le-a zis: „Voi sunteţi iscoade şi aţi venit să cunoaşteţi drumurile ţării."
[10] Dar ei au zis: „Nu, stăpâne. Slujitorii tăi au venit să cumpere de mâncare.

41,52 LXX pierde şi jocul fonetic între numele lui Efraim şi verbul ebraic care înseamnă „a rodi" (tradus în greacă prin αὐξάνω, „a creşte").

42,4 „slăbiciune": TM are un termen care înseamnă „nenorocire".

42,6 *Proskyneza*, gest de închinare făcut înaintea divinităţii sau regilor care se presupunea că întrupează divinitatea pe pământ. Trimite la sensul primului vis premonitoriu al lui Iosif: fraţii mai mari se închină în faţa mezinului.

42,7 „se prefăcea străin", sau „se prefăcea duşmănos, plin de ură"

42,9 „drumurile": exact, „urmele" sau „căile de acces ascunse" ale ţării. TM are „goliciunea" (= „punctele slabe").

[11] Suntem, toți, fiii unui singur om, oameni pașnici; slujitorii tăi nu sunt
iscoade." [12] El le-a zis: „Ba nu, ați venit să cunoașteți drumurile țării." [13] Ei
au zis: „Noi, slujitorii tăi, suntem doisprezece frați din țara Canaanului; iată,
cel mai mic se află acum cu tatăl nostru astăzi, iar altul nu mai este."
[14] Iosif le-a zis: „Sunteți ce-am spus: iscoade [15] și iată cum vă veți da de
gol! Pe sănătatea lui Faraon, veți pleca numai dacă fratele vostru cel mic va
veni aici. [16] Trimiteți pe unul dintre voi să-l aducă; voi, ceilalți, să stați închiși
până se va vădi dacă spusele voastre sunt adevărate sau nu. Dacă nu, atunci,
pe sănătatea lui Faraon, sunteți iscoade." [17] Și i-a ținut în închisoare trei zile.
[18] Iar a treia zi le-a spus: „Faceți aceasta și veți trăi, căci sunt om cu frica
lui Dumnezeu: [19] dacă sunteți oameni pașnici, să rămână doar unul dintre
voi în închisoare; voi așterneți-vă la drum, luați grâul pe care l-ați cumpărat
[20] și aduceți-mi-l pe fratele vostru mai mic: atunci vorbele voastre vor fi
vrednice de crezare; dacă nu, veți muri." Ei au făcut întocmai. [21] Fiecare
zicea fratelui său: „Da, am greșit împotriva fratelui nostru; am disprețuit
strâmtorarea sufletului lui, când se ruga de noi, și nu l-am ascultat. De aceea
s-a abătut peste noi strâmtorarea aceasta." [22] Ruben a răspuns, zicându-le:
„Nu v-am spus să nu-i faceți nici un rău copilului? Și nu m-ați ascultat.
Acum, iată, sângele lui este cerut."
[23] Ei nu știau că Iosif îi ascultă, fiindcă între ei se afla un tălmaci. [24] Iosif
s-a dus de lângă ei și a plâns. Apoi a venit iar și le-a vorbit. L-a luat pe
Simeon și l-a legat în fața lor. [25] Iosif a poruncit să li se umple sacii cu grâu,
să i se pună fiecăruia la loc banii în sac și să li se dea merinde pentru drum.
Și li s-a făcut întocmai. [26] Apoi și-au încărcat grâul pe măgari și au plecat
de acolo. [27] Dar când unul dintre ei și-a dezlegat sacul ca să dea nutreț
măgarilor la locul de popas, a văzut punga cu banii lui chiar la gura sacului.
[28] Și le-a zis fraților săi: „Mi s-au înapoiat banii: iată, sunt la gura sacului."
Atunci le-a sărit inima din loc și s-au tulburat din cale-afară, întrebându-se
unii pe alții: „Ce ne-a făcut oare Dumnezeu?"

42,11 „pașnici": TM are substantivul *kēnîm*, „oameni cinstiți".
42,15 „iată cum vă veți da de gol": TM are „în aceasta veți fi puși la încercare".
42,19 „pe care l-ați cumpărat": TM are „pentru foamea caselor voastre".
42,23 Iosif vorbea cu frații săi prin intermediul unui „hermeneut" (ἑρμηνευτής), tălmaci. Considerându-l străin, necunoscător al limbii, ei nu s-au sfiit să spună aceste lucruri în prezența lui.
42,27 „punga": exact, „legătura" cu bani. Nu pare să fie vorba de o pungă din piele, ci de o modestă legăturică în care erau înnodați banii.

[29] Au ajuns la tatăl lor, Iacob, în ţara Canaanului, şi i-au povestit toate
întâmplările, zicându-i: [30] „Omul care este stăpânul ţării ne-a vorbit cu
asprime şi ne-a închis în temniţă, socotind că ne-am dus să-i iscodim ţara.
[31] Noi i-am zis: «Suntem oameni paşnici, nu iscoade; [32] suntem doisprezece
fraţi, fii ai tatălui nostru: unul nu mai este, iar cel mai mic se află acum cu
tatăl nostru, în ţara Canaanului.» [33] Dar omul care este stăpânul ţării ne-a
zis: «Aşa am să ştiu că sunteţi paşnici. Lăsaţi pe unul din fraţi aici, cu mine,
luaţi acasă, la voi, grâul pe care l-aţi cumpărat şi [34] aduceţi-mi-l pe fratele
vostru mai mic. Atunci am să ştiu că nu sunteţi iscoade, ci oameni paşnici.
Am să vi-l dau înapoi pe fratele vostru şi-o să puteţi umbla prin ţară.»"

[35] Şi a fost aşa: când şi-au golit sacii [au găsit] în fiecare sac punga cu
bani a fiecăruia. Văzând pungile cu banii, ei şi tatăl lor s-au înspăimântat.
[36] Iacob, tatăl lor, le-a zis: „M-aţi lăsat fără copii. Iosif nu mai este, Simeon
nu mai este şi-o să mi-l luaţi şi pe Beniamin. Toate s-au abătut asupra mea."
[37] Atunci Ruben i-a spus tatălui său: „Omoară-i pe cei doi fii ai mei, dacă
nu ţi-l aduc înapoi; dă-mi-l mie pe Beniamin şi-am să ţi-l aduc înapoi."
[38] [Iacob] i-a zis: „Nu, fiul meu nu va merge cu voi, fiindcă fratele vostru a
murit şi doar el îmi mai rămâne. Şi de-o fi să dea o slăbiciune peste el pe
drumul pe care îl aveţi de făcut, o să-mi pogorâţi bătrâneţile, îndurerate, în
Sălaşul Morţilor."

43 [1] Foametea a pus stăpânire pe pământ. [2] Şi a fost aşa: când au isprăvit
de mâncat grâul pe care l-au adus din Egipt, tatăl lor le-a zis: „Duceţi-vă şi
mai cumpăraţi ceva bucate."

[3] Iuda i-a zis: „Omul ne-a spus-o răspicat: «Nu-mi veţi vedea faţa dacă
fratele vostru cel mic nu va fi cu voi.» [4] Aşadar numai dacă îl trimiţi pe
fratele nostru cu noi, o să ne ducem şi-o să-ţi cumpărăm bucate. [5] Dacă nu-l
laşi să meargă, nu ne ducem. Omul ne-a spus: «N-o să-mi vedeţi faţa, dacă
fratele vostru cel mic nu va fi cu voi.»"

[6] Israel a zis: „De ce mi-aţi făcut rău spunând acelui om că aveţi un
frate?" [7] Ei au zis: „Omul ne-a descusut întrebându-ne despre noi şi familia
noastră, vrând să ştie dacă tatăl nostru este încă în viaţă, dacă mai avem un
frate. Iar noi am răspuns la ce ne-a întrebat. De unde să ştim că ne va spune:
«Aduceţi-l pe fratele vostru?»" [8] Iuda i-a zis lui Israel, tatăl său: „Lasă-l pe
copil să meargă cu mine; noi ne sculăm şi ne ducem, ca să trăim şi să nu

---

43,3 Cuvintele „cel mic" nu apar în TM.

murim, noi, tu și toate ale noastre. 9 *Eu* îl iau de la tine, din mâna mea să-l
ceri! Dacă nu ți-l aduc [înapoi], dacă n-am să stau cu el înaintea ta, cu păcat
am să fiu față de tine tot restul zilelor mele. 10 Dacă nu zăboveam atâta,
ne-am fi întors acum și a doua oară." 11 Atunci Israel, tatăl lor, le-a zis:
„Dacă așa stau lucrurile, așa faceți! Luați în sacii voștri câte ceva din
roadele pământului și duceți-le în dar omului aceluia: rășină, miere, tămâie,
ulei bine mirositor, terebint și nuci. 12 Luați cu voi de două ori mai mulți
bani [decât prima dată], iar banii care v-au fost puși la loc, în sacii voștri,
dați-i înapoi. Poate-i o greșeală. 13 Luați-l pe fratele vostru, sculați-vă și
duceți-vă la omul acela! 14 Dumnezeul meu să vă dea trecere pe lângă el și
să-i trimită acasă pe fratele vostru și pe Beniamin. Căci eu fără copii am
rămas, fără copii."
15 Bărbații au luat darurile, bani de două ori mai mulți, l-au luat pe
Beniamin, s-au sculat și au plecat spre Egipt și i s-au înfățișat lui Iosif.
16 Iosif i-a văzut, pe ei și pe Beniamin, fratele născut din aceeași mamă cu
el, și i-a zis mai-marelui casei lui: „Adu-i pe oamenii aceștia în casă,
înjunghie vite și pregătește masa, căci oamenii aceștia vor împărți pâinea cu
mine la amiază." 17 Omul a făcut întocmai cum a spus Iosif și i-a adus în
casa lui Iosif. 18 Ei, văzându-se aduși în casa lui Iosif, și-au zis: „Din pricina
banilor puși în sacii noștri prima dată am fost aduși aici, ca să fim pârâți și
luați în robie, cu tot cu măgarii noștri." 19 Au venit la mai marele casei lui
Iosif și i-au vorbit în porticul casei 20 : „Te rugăm, stăpâne, iată, noi am
venit prima dată să cumpărăm bucate. 21 Și când am ajuns la un popas și am

---

43,9 După Origen, formula de jurământ rostită de Iuda: „cu păcat am să fiu față de tine tot restul zilelor mele" are o pondere extraordinară, implicând pedeapsa veșnică, lucru care-l determină pe Iacob să accepte plecarea lui Beniamin (*Hom. Lev.* XIV,4).

43,11 TM are „un pic de" înainte de „rășină" și „miere".

43,14 „Dumnezeul meu": TM are *'Ēl Šadday*. Nume misterios: cercetătorii nu sunt unanimi asupra semnificației lui: „Dumnezeul din munte/din câmpie". Se crede că acest nume divin ar fi fost adus din Mesopotamia de strămoșii poporului israelit.

43,16 „mai-marele": de fapt, intendentul, „iconomul" gospodăriei lui Iosif. *Cf.* mai jos, și în capitolul 44. ♦ „vite": exact, sensul inițial al cuvântului θῦμα este „victimă", „animal pentru sacrificiu". În *koinè* însă cuvântul își lărgește sensul, însemnând pur și simplu „vite".

43,18 Mai multe diferențe de amănunt față de versetul din TM, care sună așa: „Oamenii s-au înspăimântat [văzând] că sunt duși în casa lui Iosif. Au zis: «Din pricina banilor puși înapoi în sacii noștri prima oară suntem aduși, ca să vină val-vârtej și să se prăvălească peste noi ca să ne ia ca robi, cu tot cu măgari.»"

deschis sacii, am găsit banii noştri în fiecare dintre ei. Aceşti bani i-am adus
acum, ca să vi-i dăm înapoi, cântăriţi; [22] şi am adus alţi bani, ca să cum-
părăm [alte] bucate. Nu ştim cine ne-a pus banii în saci." [23] Iar [acela] le-a
zis: „Pace vouă, nu vă fie teamă! Dumnezeul vostru şi Dumnezeul părinţilor
voştri v-a pus comoara în saci; primesc banii voştri cinstiţi." Şi l-a adus pe
Simeon, [24] a venit cu apă ca să le spele picioarele şi a dat nutreţ măgarilor
lor. [25] Ei au pregătit darurile, până când a venit Iosif, la amiază, căci au
auzit că aveau să mănânce acolo.
[26] Iosif a intrat în casă şi ei i-au adus în casă darurile, pe care le aveau în
mâini, şi i s-au închinat până la pământ. [27] El i-a întrebat: „Cum o duceţi?"
Şi a continuat: „Bătrânul vostru tată, despre care mi-aţi vorbit, e sănătos?
Mai trăieşte?" [28] Ei au răspuns: „Slujitorul tău, tatăl nostru, e sănătos şi mai
trăieşte." El a zis: „Binecuvântat de Dumnezeu este omul acela", şi ei s-au
aplecat şi s-au închinat în faţa lui. [29] Apoi Iosif şi-a ridicat ochii şi l-a văzut
pe Beniamin, fratele său născut din aceeaşi mamă, şi i-a întrebat: „Acesta
este fratele vostru cel mic, pe care mi-aţi spus că-l veţi aduce la mine?" Şi a
adăugat: „Dumnezeu să aibă milă de tine, copile!" [30] În clipa aceea Iosif s-a
tulburat – totul s-a răvăşit înăuntrul său, văzându-şi fratele – şi-l podidea
plânsul. A intrat într-o încăpere şi a plâns acolo. [31] După ce s-a spălat pe
faţă, a ieşit şi a zis stăpân pe sine: „Aduceţi pâine!" [32] Şi i-au adus, lui

---

43,23 „Pace vouă" (ἵλεως ὑμῖν): *lit.*, „[Dumnezeu] să vă fie prielnic". ♦ „Dumnezeul părinţilor voştri": TM are „Dumnezeul părintelui vostru". ♦ „cinstiţi" lipseşte din TM, iar sensul cuvintelor este altul: „am primit banii voştri".

43,24 La începutul versetului, TM are o frază suplimentară: „Omul/acela i-a dus pe oameni/aceia în casa lui Iosif."

43,25 „la amiază": Origen vorbeşte despre semnificaţia sacră a ceasului de amiază (*Com. in Cant.* II). Amiaza (μεσημβρία) este ceasul deschiderii cerurilor şi al coborârii îngerilor, buni sau răi, pe pământ. Călugării egipteni numesc acedia, unul din cele opt gânduri rele, „demonul de amiază", întrucât la ora prânzului acedia devine extrem de chinuitoare.

43,28 „Binecuvântat de Dumnezeu este omul acela" lipseşte din TM.

43,30 „s-a tulburat" lipseşte din TM, care spune doar: „Iosif s-a grăbit". ♦ „încăpere": ταμιεῖον desemna, în epoca clasică, o încăpere unde se depozita tezaurul. Aici însă îl traduce pe ebr. *ḥedher* şi înseamnă pur şi simplu „încăpere", „cămară".

43,32 „spurcăciune" (βδέλυγμα): prima dată când acest substantiv apare în LXX (ca verb este menţionat în 26,29); în Lev. şi Deut. termenul se specializează, marcând interdicţiile cultuale şi culinare (*cf.* Lev. 11). Va reveni la Profeţi şi mai cu seamă la Daniel. Tot ce încalcă flagrant tradiţia monoteistă iudaică (sacrificii aduse zeilor străini; trădarea lui Iahve; nerespectarea regimului alimentar) este „spurcăciune". Aici însă

deoparte, lor deoparte, iar egiptenilor care mâncau cu el, deoparte, fiindcă
egiptenii nu puteau să mănânce pâine împreună cu evreii (așa ceva este
spurcăciune în ochii egiptenilor). [33] Ei au fost așezați în fața lui, întâiul-
-născut după întâietatea vârstei sale, cel mai mic după vârsta sa fragedă.
Frații se uitau cu mirare unul la celălalt. [34] Și le-au adus porții de la masa
lui, iar porția lui Beniamin era de cinci ori mai mare decât porțiile tuturor
celorlalți. Au băut și s-au îmbătat cu el.

44 [1] Și Iosif i-a poruncit așa mai-marelui casei lui: „Umpleți sacii aces-
tor oameni cu bucate, câte pot duce, și puneți banii fiecăruia la gura sacului.
[2] Iar pocalul meu de argint așezați-l în sacul celui mai mic, împreună cu
prețul grâului său." Și s-a făcut întocmai cum a spus Iosif.
[3] Când s-a luminat de ziuă, oamenii au fost lăsați să plece, ei și măgarii
lor. [4] Abia ieșiseră din cetate (nu erau prea departe), că Iosif i-a zis mai-
-marelui casei lui: „Scoală-te și urmărește-i pe oamenii aceia, oprește-i și
spune-le: «De ce ați răsplătit binele cu rău? [5] De ce mi-ați furat pocalul de
argint? Oare nu din el bea stăpânul meu? În el ghicește viitorul. Mare rău
ați săvârșit cu asta.»" [6] [Mai-marele] i-a găsit și le-a vorbit întocmai. [7] Dar
ei i-au zis: „De ce spune stăpânul nostru asemenea vorbe? Să nu li se
întâmple slujitorilor tăi să facă una ca asta! [8] Dacă ți-am adus înapoi tocmai
din Canaan argintul pe care l-am găsit în sacii noștri, cum să fi furat argint

---

termenul exprimă reacția egiptenilor față de ceea ce este legat de tradițiile neegiptene. Philon suprimă remarca din comentariul său, considerând-o probabil jignitoare pentru evrei (*Ios.* 202).

43,33 „*se uitau cu mirare*": pentru că, după Philon, văd că un „egiptean", precum Iosif, cunoaște regulile tradiției iudaice conform cărora frații stau la masă după vârstă (*Ios.* 203-204).

43,34 După Philon, Iosif îi pune fratelui mai mic o porție de cinci ori mai mare pentru a verifica dacă frații mai au în ei vreun strop de invidie (*Ios.* 234). ♦ ἐμεθύσθησαν, „s-au îmbătat". Philon suprimă mențiunea, compromițătoare, despre beție. Origen însă vede aici un exemplu de „beție divină" (*Com. Io.* I,206)

44,5 Întrebarea „De ce mi-ați furat pocalul de argint?" lipsește din TM. ♦ Expresia „În el ghicește viitorul" trimite la practica lecanomanției, de origine babiloniană. Lecanomanția este divinația cu ajutorul vaselor (λεκάνη, „vas", „lighean"). Practica respectivă constă în urmărirea atentă a figurilor pe care petele de ulei le alcătuiesc pe suprafața apei dintr-un vas, care poate fi și un pocal (*cf.* Cunen, 1959, pp. 396-404). Philon omite această frază, incompatibilă cu interzicerea divinației de către Lege (Lev. 19,26; Num. 23,23; Deut. 18,10).

sau aur din casa stăpânului tău? [9] Să moară acela dintre slujitorii tăi asupra
căruia va fi găsit pocalul, iar noi să devenim robii stăpânului tău." [10] El a
zis: „Să fie așa cum spuneți! Omul asupra căruia se găsește pocalul va fi
robul meu, iar voi veți fi fără vină." [11] Ei s-au grăbit, fiecare și-a dat sacul
jos, pe pământ și l-a deschis. [12] [Mai-marele casei] a început să caute de la
cel mai în vârstă și a mers până la cel mai mic. Și a găsit pocalul în sacul lui
Beniamin. [13] Ei și-au sfâșiat hainele, și-a pus fiecare sacul pe măgar și s-au
întors în cetate.
[14] Iuda și frații săi au intrat la Iosif, care era încă acolo, și au căzut la
pământ înaintea lui. [15] Iosif le-a zis: „De ce-ați făcut una ca asta? N-ați aflat
că un om ca mine știe să ghicească?" [16] Iuda i-a zis: „Ce să-i răspundem
stăpânului nostru? Ce să-i spunem? Cum să ne îndreptățim? Dumnezeu a
descoperit nedreptatea slujitorilor tăi. Iată, suntem robii stăpânului nostru, și
noi, și cel asupra căruia a fost găsit pocalul." [17] Iosif a zis: „Dea Domnul să
nu se împlinească vorba aceasta. Cel asupra căruia a fost găsit pocalul va fi
robul meu, iar voi duceți-vă teferi sănătoși la tatăl vostru."
[18] Atunci Iuda s-a apropiat și i-a zis: „Te rog, stăpâne, îngăduie
slujitorului tău să vorbească înaintea ta! Și să nu te mânii pe slujitorul tău,
fiindcă tu ești cu Faraon. [19] Stăpâne, tu i-ai întrebat pe slujitorii tăi: «Aveți
un tată sau un frate?» [20] Și noi i-am răspuns stăpânului: «Avem un tată
bătrân, și [el are] un copil al bătrâneților sale. Fratele acestuia a murit și
numai el a rămas de la mama lui, iar tatăl lui îl iubește.» [21] Tu ai spus
slujitorilor tăi: «Aduceți-l la mine și eu voi avea grijă de el.» [22] Și noi i-am
răspuns stăpânului nostru: «Copilul n-o să poată să-și părăsească tatăl.
Dacă-l părăsește, tatăl o să moară.» [23] Tu ai zis slujitorilor tăi: «Dacă fratele
vostru cel mic nu vine cu voi, n-o să dați ochi cu mine.» [24] Noi ne-am dus la
slujitorul tău, la tatăl nostru, și i-am spus întocmai vorbele stăpânului
nostru. [25] Iar tatăl nostru ne-a zis: «Duceți-vă din nou și cumpărați ceva
bucate.» [26] Noi i-am zis: «Nu ne putem duce decât dacă vine și fratele

---

44,9 „pocalul" lipsește din TM.
44,15 „știe să ghicească": exact, „practică divinația". S-ar putea ca insistența cu care Iosif își etalează calitățile mantice să facă parte din strategia de ascundere a adevăratei identități, iudaice, în fața fraților săi. Dar ele trebuie să fi fost reale, întrucât sunt confirmate de episoadele oniromantice din capitolele precedente. Theodoret încearcă să-l salveze pe Iosif, propunând înțelegerea frazei fără cuvintele „ca mine". Prin urmare, după Theodoret, Iosif ar vorbi despre altcineva, nu despre el însuși, lectură nesusținută, firește, de text (*QG* 107-108).

nostru cel mic cu noi. Căci n-o să putem da ochi cu omul acela fără fratele
nostru cel mic.» 27 Atunci slujitorul tău, tatăl nostru, ne-a zis: «Voi știți că
soția mea a născut doi copii. 28 Unul s-a dus și voi mi-ați spus că l-au
mâncat fiarele. Până astăzi nu l-am mai văzut. 29 Dacă mi-l luați și pe acesta
și dă vreo slăbiciune peste el pe drum, o să-mi pogorâți bătrânețile, cu
durere, în Sălașul Morților.» 30 Acum, dacă ajung la slujitorul tău, tatăl
nostru, fără copil – sufletul aceluia atârnă de sufletul acestuia – 31 când va
vedea că băiatul nu-i cu noi, se va sfârși, iar slujitorii tăi vor pogorî bătrâ-
nețile slujitorului tău, tatăl nostru, cu durere, în sălașul morților. 32 Căci
slujitorul tău a primit copilul de la tatăl său, zicându-i: «Dacă nu ți-l aduc
[înapoi], dacă nu voi sta cu el dinaintea ta, cu păcat voi fi față de tatăl meu
tot restul zilelor mele.» 33 Acum dar am să rămân la tine ca slujitor în locul
copilului, rob al stăpânului meu, iar copilul să plece cu frații. 34 Cum să mă
duc la tatăl meu fără copil? [Nu vreau] să văd nenorocirile care se vor abate
asupra tatălui meu."

45 1 Iosif nu se mai putea stăpâni în fața celor care erau acolo și le-a zis:
„Scoateți-i afară pe toți!" Și nu mai rămăsese nimeni lângă Iosif, când el s-a
făcut cunoscut de frații săi. 2 Și a strigat plângând în hohote. Toți egiptenii
au auzit, și a ajuns să se audă până la casa lui Faraon. 3 Iosif le-a zis fraților
săi: „Eu sunt Iosif. Tata mai trăiește?" Dar frații nu erau în stare să-i răs-
pundă, căci s-au tulburat peste poate.
4 Iosif le-a zis fraților săi: „Apropiați-vă!" Ei s-au apropiat. Le-a zis: „Eu
sunt Iosif, fratele vostru, pe care l-ați vândut în Egipt. 5 Acum nu vă amărâți

---

44,28 „voi mi-ați spus": TM are „eu am spus". LXX contrazice 37,33, unde Iacob însuși presupune că Iosif a fost sfâșiat de o fiară.

45,1 Scena recunoașterii. Tradițional este cunoscută sub numele de „scena iertării" (ἀμνηστία) sau „împăcării". Celsus și-a bătut joc în lucrarea sa polemică de caracterul prea teatral și artificial al scenei (Origen, *C. Cels.* IV,47). ♦ „Scoateți-i afară": exact. „trimiteți-i pe toți de aici".

45,5 Iosif dă singur o explicație pozitivă, din punct de vedere teologic, nenorocirilor prin care a trecut. Dacă frații nu-l vindeau, toată familia ar fi murit acum de foame, iar poporul lui Iahve ar fi dispărut de pe fața pământului. Dumnezeu însuși a rânduit astfel lucrurile, lăsându-i pe frați să acționeze. Dacă Iosif nu ar fi suferit, poporul ales n-ar fi ajuns să moștenească pământul făgăduit, așadar făgăduința însăși a lui Dumnezeu ar fi rămas literă moartă. Răul circumstanțial n-a făcut decât să favorizeze înfăptuirea binelui divin. Cum o va spune în 45,7, Iosif a fost doar „trimis înainte" de Dumnezeu, cu o misiune al cărei sens a rămas la început ascunsă celor profani. Nu modalitatea (violentă

şi nici să nu vă pară rău că m-aţi vândut aici, căci Dumnezeu m-a trimis
înaintea voastră ca să [vă ţină în] viaţă. [6] Iată, de doi ani foametea bântuie
pe pământ şi au mai rămas încă cinci, în care nu va fi nici arătură, nici sece-
riş. [7] Dumnezeu m-a trimis înaintea voastră, ca să vă păstreze pe pământ, pe
cei care aţi mai rămas, şi să hrănească mulţi urmaşi după voi. [8] Aşadar nu
voi m-aţi trimis aici, ci Dumnezeu, făcându-mă ca un tată pentru Faraon,
stăpân peste toată casa lui şi cârmuitor al întregului Egipt. [9] Duceţi-vă
degrabă la tatăl meu şi spuneţi-i: «Iată ce spune fiul tău, Iosif: 'Dumnezeu
m-a făcut stăpân peste toată ţara Egiptului. Vino la mine fără zăbavă! [10] O
să locuieşti în ţinutul Gesem din Arabia şi-o să fii aproape de mine, tu, fiii
tăi şi fiii fiilor tăi, oile, vitele şi toate ale tale. [11] Acolo am să te hrănesc –
căci au să mai fie încă cinci ani de foamete – ca să nu pieri, nici tu, nici fiii
tăi, nici toate ale tale.'» [12] Iată, ochii voştri şi ochii fratelui meu, Beniamin,
văd bine că vă vorbesc cu gura mea. [13] Spuneţi-i tatălui meu despre slava
mea din Egipt şi despre tot ce-aţi văzut. Apoi aduceţi-l degrabă aici pe tatăl
vostru." [14] Şi s-a aruncat de gâtul fratelui său, Beniamin, şi a plâns aşa, iar
Beniamin a plâns de gâtul lui.

[15] Apoi i-a sărutat pe toţi fraţii şi a plâns de gâtul lor, după care fraţii au
vorbit cu el.

[16] A ajuns zvonul până în casa lui Faraon. Lumea zicea: „Au venit fraţii
lui Iosif." Faraon şi curtenii lui s-au bucurat. [17] Faraon i-a zis lui Iosif:
„Spune fraţilor tăi: «Faceţi aşa! Umpleţi-vă carele, întoarceţi-vă în ţinutul
Canaanului [18] şi, după ce-l luaţi pe tatăl vostru, cu toate ale sale, veniţi la
mine, iar eu vă voi da din toate bunătăţile Egiptului şi veţi mânca măduva
pământului.» [19] Tu porunceşte lucrurile acestea: «Luaţi din Egipt care
pentru slujitorii voştri şi pentru femei şi întoarceţi-vă cu tatăl vostru. [20] Şi
nu duceţi grija agoniselii voastre, căci tot ce-i mai bun în Egipt va fi al
vostru.»"

şi crudă) a acestei delegări contează, ci sensul misiunii, care este salvarea fiilor lui Israel şi perpetuarea neamului lor.

45,8 „ca un tată": titlu în nomenclatura curţii lui Faraon (primul loc după rege).

45,10 „ţinutul Gesem": locul unde, la invitaţia lui Iosif şi a lui Faraon, se vor instala Iacob şi fiii săi." ♦ Menţiunea „din Arabia" lipseşte în TM. Dificil de precizat exact limitele acestui ţinut, cu siguranţă la est de Egipt, incluzând şi o parte din delta Nilului.

45,18 „măduva pământului": expresie care sugerează belşugul pământului făgăduinţei. În alte contexte traducătorii LXX echivalează termenul ebraic <u>helebh</u>, tradus aici prin „măduvă", cu „grăsime" (Gen. 4,4) sau „lapte" (Ps. 118,70).

[21] Fiii lui Israel au făcut întocmai. Iosif le-a dat care, după cum spusese
Faraon, regele, și le-a dat merinde pentru drum. [22] I-a dat fiecăruia câte
două haine, iar lui Beniamin trei sute de galbeni și cinci schimburi de haine.
[23] Tatălui său i-a trimis la fel, precum și zece măgari încărcați cu toate
bunătățile Egiptului și zece catâri cu pâine pentru călătoria lui. [24] Apoi i-a
lăsat pe frați să plece, iar ei s-au așternut la drum. Și le-a zis: „Să nu vă
certați pe drum!"
[25] Ei au urcat din Egipt și s-au dus spre ținutul Canaanului, la tatăl
lor, Iacob. [26] Și i-au dus vestea, zicându-i: „Fiul tău, Iosif, trăiește și *el*
cârmuiește toată țara Egiptului." Dar Iacob și-a ieșit din minți, căci nu i-a
crezut. [27] Atunci ei i-au povestit toate vorbele lui Iosif, toate câte le spusese.
Dar când a văzut carele trimise de Iosif, ca să-l aducă, duhul lui Iacob, tatăl
lor, a prins din nou viață. [28] Și Israel a zis: „Mare lucru este pentru mine
dacă fiul meu Iosif trăiește. Mă duc să-l văd înainte de a muri."

46 [1] Israel a pornit la drum, el și toate ale sale. Ajuns la Izvorul
Jurământului, a adus jertfă Dumnezeului tatălui său, Isaac. [2] Dumnezeu i-a
vorbit lui Israel, noaptea, într-o vedenie: „Iacobe! Iacobe!" El a zis: „Ce
este?" [3] „Eu sunt Dumnezeul părinților tăi. Nu-ți fie teamă să cobori în
Egipt. Acolo voi face din tine un neam mare. [4] Eu voi coborî cu tine în
Egipt și Eu te voi înălța la sfârșit, iar Iosif își va pune mâinile peste ochii

---

45,22 „cinci schimburi": pentru Philon, cifra 5 trimite la numărul simțurilor. El interpretează depreciativ darul oferit de Iosif care confirmă, o dată în plus, că Iosif este un om atașat de lumea materială, un „politician".

45,23 „pâine": TM adaugă „grâu" și „alimente".

46,3 „Nu-ți fie teamă!" Mulți comentatori evrei sau creștini justifică teama lui Iacob interpretând negativ Egiptul. În imaginarul grec, de la Herodot până la Platon și chiar mult mai încoace, Egiptul reprezintă leagănul civilizației omenești, model deopotrivă religios, politic și cultural; în imaginarul iudaic, mai ales după exod, lucrurile stau complet diferit. Chiar și pentru autori imbibați de cultură greacă, precum Philon, Egiptul simbolizează trei lucruri principale: oprimarea; zoolatria (cultul animalelor); materialismul (*cf.* Bădiliță, S., 1999, pp. 29-38). De asemenea, Noberasco, Beaux-Jaeger, 1993.

46,4 „voi coborî": Origen interpretează eshatologic acest pasaj. Cuvintele „voi coborî" prevestesc Întruparea, iar „te voi înălța la sfârșit", readucerea omului în rai (*Hom. Gen.* XV,5-6). • „își va pune mâinile peste ochii tăi": sensul este, bineînțeles, „îi va închide ochii cu mâna lui", atunci când își va da sufletul. Origen însă dă un sens hristologic frazei ca atare: Iosif este figura lui Hristos care pune mâna peste ochii orbului redându-i vederea (*cf.* Mt. 20,34) (*Hom. Gen.* XV,7). TM are „mâna", nu „mâinile".

tăi." [5] Iacob s-a sculat de la Izvorul Jurământului, iar fiii lui Israel i-au urcat
pe tatăl lor cu avutul său și pe femeile sale în carele trimise de Iosif, ca să-i
aducă; [6] și-au încărcat averile și toată agoniseala din țara Canaanului și au
intrat în Egipt, Iacob și tot neamul său: [7] fiii și fiii fiilor săi, fiicele și fiicele
fiilor săi. Și-a adus toată seminția în Egipt.

[8] Iată numele fiilor lui Israel care au intrat în Egipt: Iacob și fiii săi:
întâiul-născut al lui Iacob, Ruben. [9] Fiii lui Ruben: Enoh și Phallus, Asron
și Charmi. [10] Fiii lui Simeon: Iemuel, Iamin, Aod, Iachin, Saar și Saul, fiul
canaanencei. [11] Fiii lui Levi: Gerson, Caath și Merari. [12] Fiii lui Iuda: Er și
Onan, Selom, Phares și Zara. Er și Onan au murit în ținutul Canaanului. Fiii
lui Phares au fost Asron și Iemuel. [13] Fiii lui Issachar: Thola, Phua, Iasub,
Zambran. [14] Fiii lui Zabulon: Sered, Allon și Aloel. [15] Aceștia sunt fiii pe
care Leia i-a născut lui Iacob în Mesopotamia Siriei, împreună cu Dina,
fiica lui: treizeci și trei de suflete, fii și fiice.

[16] Fiii lui Gad: Saphon, Aggis, Saunis, Thasoban, Aedis, Aroedis și
Aroelis.

[17] Fiii lui Aser: Iemna, Iesua, Ieul, Baria și sora lor, Sara. Fiii lui Baria:
Chobor și Melchiel. [18] Aceștia sunt fiii pe care Zelpha, slujitoarea pe care
Laban i-a dat-o Leii, fiica sa, i-a născut lui Iacob: șaisprezece suflete.

[19] Fiii Rahelei, soția lui Iacob: Iosif și Beniamin. [20] Iosif a avut fii în țara
Egiptului, pe care i-a născut Aseneth, fiica lui Petephres, preot la Heliopolis:
pe Manase și pe Efraim. Manase a avut fii, pe care i-a născut ibovnica lui,
Sirianca: pe Machir. Machir l-a avut pe Galaad. Fiii lui Efraim, fratele lui
Manase: Sutalaam și Taam. Fiul lui Sutalaam: Edem. [21] Fiii lui Beniamin:
Bala, Chobor și Asbel. Bala a avut fii: pe Gera, pe Noeman, pe Anchis, pe
Ros, pe Mamphin și pe Ophimin. Gera l-a avut pe Arad. [22] Aceștia sunt fiii
Rahelei, pe care i-a născut lui Iacob. Cu totul, optsprezece suflete.

[23] Fii ai lui Dan: Asom. [24] Fiii lui Neftali: Asiel, Gouni, Issaar și Syllem.
[25] Aceștia sunt fiii Ballei, [slujitoarea] pe care Laban i-a dat-o Rahelei, fiica
lui; acești fii i-a născut lui Iacob, cu totul șapte suflete. [26] Sufletele care au

---

46,18 În realitate, lista LXX cuprinde *șaptesprezece* persoane.

46,20 Toată lista de la Manase până la Edem lipsește din TM, care are prin urmare cu cinci nume mai puțin decât LXX.

46,21 Deosebindu-i pe fiii lui Beniamin de cei ai lui Bala și de cei ai lui Gera, LXX stabilește trei generații, în vreme ce TM îi dă pe toți ca fii ai lui Beniamin. În Num. 26,40-41 TM face aceeași distincție ca și LXX aici.

46,22 În realitate lista LXX cuprinde nouăsprezece nume (TM 14).

intrat cu Iacob în Egipt, doar cele ieşite din coapsele lui, în afară de soţiile
fiilor lui Iacob, au fost, cu totul, şaizeci şi şase.
27 Fiii lui Iosif, care i s-au născut în ţara Egiptului: nouă suflete. Toate
sufletele casei lui Iacob care au intrat în Egipt au fost şaptezeci şi cinci.
28 [Iacob] l-a trimis pe Iuda înainte la Iosif, [rugându-l pe acesta] să vină
să-l întâlnească lângă Heroonpolis, în ţinutul Ramese.
29 După ce şi-a pregătit
carele, Iosif a pornit în întâmpinarea lui Israel, tatăl său, la Heroonpolis.
Când l-a văzut, i-a căzut de gât şi a plâns cu lacrimi multe.
30 Şi Israel i-a
zis lui Iosif: „Acum pot să mor, căci te-am văzut. Aşadar trăieşti."
31 Iosif le-a zis fraţilor săi: „Trebuie să merg să duc vestea lui Faraon. Îi
voi spune: «Fraţii mei şi casa tatălui meu, care trăiau în ţinutul Canaanului,
au venit la mine.
32 Oamenii sunt păstori – crescători de vite – şi au adus cu
ei cirezile, vitele şi toate ale lor.»
33 Dacă Faraon vă cheamă şi vă întreabă:
«Cu ce vă îndeletniciţi?»,
34 voi răspundeţi: «Slujitorii tăi au crescut vite din
copilărie până acum, noi şi părinţii noştri» – ca să vă lase să locuiţi în ţinutul Gesem, din Arabia. Căci păstorul este spurcăciune în ochii egiptenilor."

47 1 Iosif s-a dus şi i-a dat de veste lui Faraon zicând: „Tatăl meu şi
fraţii mei, cu cirezile, vitele şi toate ale lor, au venit din ţinutul Canaanului
şi sunt în ţinutul Gesem."
2 A luat cinci bărbaţi dintre fraţii săi şi i-a înfăţişat lui Faraon.
3 Şi Faraon le-a zis fraţilor lui Iosif: „Cu ce vă îndeletniciţi?" Ei au răspuns: „Slujitorii tăi sunt păstori, noi şi părinţii noştri."
4 I-au zis lui Faraon: „Am venit să locuim în această ţară, căci nu mai este

---

46,27 LXX: şaptezeci şi cinci; TM: şaptezeci. Ex. 1,5, LXX, şi un manuscris de la Qumran au şaptezeci şi cinci, spre deosebire de TM, care are şaptezeci. TM a redus numărul plecând probabil de la Deut. 10,22, care are şaptezeci (doar manuscrisul *Alexandrinus* are şaptezeci şi cinci). Fapte 7,14 are tot şaptezeci şi cinci, ca în versetul de faţă. Tradiţia patristică variază: Irineu, *Dem.* 25 are şaptezeci şi cinci; Origen (*De princ.* IV,3,11), şaptezeci.

46,28 Oraşul este, în ebraică, *Goşen*. LXX dă aici numele Heroonpolis, „Oraşul eroilor", nume preluat de Philon (*Ios.* 256) şi de Flavius Iosephus (*Antichităţi iudaice* II,184). Goşen a fost transcris în Gen. 45,10, sub forma Gesem. Precizarea „în ţinutul Ramese" lipseşte din TM, care are în schimb următorul supliment faţă de LXX: „şi au ajuns în ţinutul Goşen".

46,29 Plecând de la expresia „i s-a aruncat de gât" (care sună destul de stângaci în româneşte, dar acesta e sensul exact) Chiril al Ierusalimului face o apropiere între această scenă şi scena evanghelică a reîntâlnirii dintre tatăl şi fiul risipitor (Lc. 15,20), unde apare aceeaşi expresie (*Cat.* XVI,30).

pășune pentru vitele slujitorilor tăi. Foametea a pus stăpânire pe ținutul
Canaanului. Acum noi, slujitorii tăi, ne vom așeza în ținutul Gesem."
5 Faraon i-a zis lui Iosif: „Să locuiască în ținutul Gesem. Dacă afli că printre
ei se găsesc bărbați destoinici, pune-i peste cirezile mele."
Iacob și fiii săi au venit la Iosif, în Egipt, și Faraon, regele Egiptului, a
auzit de asta. Atunci Faraon i-a vorbit așa lui Iosif: „Tatăl și frații tăi au
venit la tine. 6 Iată, țara Egiptului este în fața ta. Așază-i pe tatăl și pe frații
tăi pe pământul cel mai bun." 7 Iosif l-a adus pe tatăl său, Iacob, și l-a înfă-
țișat lui Faraon. Iacob l-a binecuvântat pe Faraon 8 și acesta i-a zis: „Câți
ani ai?" 9 Iacob i-a zis lui Faraon: „Am petrecut pe pământ o sută treizeci de
ani. Scurte și grele au fost zilele anilor vieții mele; n-au ajuns zilele anilor
vieții părinților mei, cât au petrecut ei pe pământ." 10 Și după ce l-a binecu-
vântat pe Faraon Iacob a plecat de la el. 11 Iosif i-a așezat pe tatăl și pe frații
săi, dându-le în stăpânire pământul cel mai bun din țara Egiptului, în ținutul
Ramese, așa cum poruncise Faraon. 12 Și Iosif le-a împărțit grâu tatălui și
fraților săi, precum și întregii case a tatălui său, după numărul de inși.
13 Grâu nu mai era în toată țara, căci foametea se întețise cumplit.
Egiptul și Canaanul se sfârșiseră din pricina foametei. 14 Iosif a adunat toți
banii găsiți în țara Egiptului și în ținutul Canaanului, prețul grâului pe care-l
vânduse și-l împărțise oamenilor, și i-a dus în casa lui Faraon. 15 Și s-au
isprăvit toți banii din Egipt și din Canaan. Atunci toți egiptenii au venit la
Iosif și i-au zis: „Dă-ne pâine! De ce să murim în fața ta? Toți banii noștri
s-au isprăvit."
16 Iosif le-a zis: „Aduceți vitele voastre și vă voi da pâine în schimbul
vitelor, dacă vi s-au isprăvit banii." 17 Ei i-au adus vitele lui Iosif și Iosif
le-a dat pâine în schimbul cailor, oilor, vitelor și măgarilor. Anul acela i-a
hrănit cu pâine în schimbul tuturor vitelor lor. 18 A trecut anul acela, iar în

---

47,5 Spre deosebire de TM, LXX întrerupe răspunsul lui Faraon printr-o secvență narativă.

47,7 „l-a binecuvântat": verbul poate să aibă valoarea comună de „a saluta": „Iacob l-a salutat pe Faraon."

47,11 Fiii lui Israel vor pleca din ținutul Ramese în Ex. 12,37.

47,12 „după numărul de inși" sau de persoane/trupuri. TM are: „după numărul de copii".

47,18 Fraza „să nu pierim din pricina stăpânului nostru" s-ar putea traduce și „oare vom pieri din pricina stăpânului nostru?" În TM este: „Nu putem ascunde stăpânului nostru că..." ♦ „trupurile": Origen interpretează literal cuvântul, deducând de aici că egiptenii nu sunt decât „carne", „trupuri".

al doilea an ei au venit și i-au zis: „Să nu pierim din pricina stăpânului
nostru! Banii s-au isprăvit, avutul și vitele s-au terminat și ele – s-au dus la
stăpânul –, așa că nu ne-au mai rămas înaintea stăpânului decât trupurile și
pământurile noastre. [19] Așadar, pentru ca noi să nu murim în fața ta, iar
pământurile noastre să nu rămână pustii, cumpără-ne pe noi și pământurile
noastre, în schimbul pâinii, iar noi, cu tot cu pământuri, vom fi robii lui
Faraon. Dă-ne sământă de semănat, ca să trăim și să nu murim; iar pămân-
tul nu va rămâne pustiu." [20] Și Iosif a cumpărat tot pământul egiptenilor
pentru Faraon. Egiptenii i-au vândut lui Faraon pământurile, pentru că
foametea pusese stăpânire pe ei. Toată țara a devenit a lui Faraon. [21] [Iosif]
a făcut din popor robii lui Faraon, de la un capăt la celălalt al Egiptului,
[22] în afară de ținutul preoților. Pe acesta Iosif nu l-a cumpărat, întrucât
Faraon le dăduse preoților un tain de mâncare, iar aceștia se hrăneau cu
tainul pe care li-l dăduse Faraon. De aceea nu și-au vândut pământul.
[23] Iosif le-a zis tuturor egiptenilor: „Iată, astăzi v-am cumpărat pe voi și
pământurile voastre pentru Faraon. Luați sământă și semănați pământul;
[24] din ce va crește veți da lui Faraon a cincea parte, iar celelalte patru părți
să fie ale voastre, pentru semănatul pământului și pentru mâncarea voastră
și a tuturor celor din casele voastre." [25] Ei au zis: „Ne-ai salvat, am aflat har
înaintea stăpânului nostru; vom fi robii lui Faraon." [26] Și Iosif a pus o
rânduială, rămasă până astăzi în țara Egiptului: să i se dea a cincea parte lui
Faraon, scutind doar pământurile preoților; acestea nu erau ale lui Faraon.
[27] Israel s-a așezat să locuiască în Egipt, undeva în ținutul Gesem. Au
moștenit din el, au crescut și s-au înmulțit foarte tare. [28] Iacob a mai trăit
șaptesprezece ani în țara Egiptului. Zilele anilor vieții sale au fost: o sută
patruzeci și șapte de ani. [29] Când i s-a apropiat vremea să moară, Israel l-a
chemat pe fiul său Iosif și i-a zis: „Dacă am găsit trecere în fața ta, pune-ți
mâna sub coapsa mea! Ai milă și încredințează-mă că n-am să fiu îngropat
în Egipt, [30] ci c-am să dorm împreună cu părinții mei; o să mă iei din Egipt

---

47,20 După Origen, foametea este o năpastă doar pentru cei răi, în speță, egiptenii, nu și pentru cei buni, în speță, neamul lui Israel (*Hom. Gen.* XVI,3).
47,22 TM spune că Iosif „a mutat poporul în orașe". ♦ „ținutul preoților" este cunoscut de Herodot (*Hist.* II,168).
47,24 La sfârșitul versetului TM are în plus față de LXX: „și ca hrană pentru copiii voștri".
47,25 „a cincea parte" trimite iarăși la simbolistica simțurilor carnale. Philon (*Migr.* 204) și Origen (*Hom. Gen.* XVI,6) interpretează peiorativ: egiptenii sunt ființe carnale.

și-o să mă îngropi în mormântul lor." Iar el a zis: „Am să fac după cuvântul
tău." [31] Și i-a zis: „Jură-mi!" Și Iosif i-a jurat. Iar Israel s-a închinat spri-
jinindu-se pe capătul toiagului său.

48 [1] Și a fost așa: după aceste întâmplări, i s-a dat de veste lui Iosif:
„Tatăl tău este bolnav." El i-a luat pe cei doi fii ai săi, pe Manase și pe
Efraim, și s-a dus la Iacob.
[2] I-au dat de veste lui Iacob, zicându-i: „Iată, fiul tău Iosif vine la tine."
Atunci, adunându-și puterile, Israel s-a așezat pe pat. [3] Și Iacob i-a zis lui
Iosif: „Dumnezeul meu mi s-a arătat la Luza, în ținutul Canaanului, m-a
binecuvântat și mi-a zis: [4] «Iată, Eu te voi spori și te voi înmulți; voi face
din tine adunări de neamuri și-ți voi da țara aceasta, ție și urmașilor tăi, spre
stăpânire veșnică.» [5] Acum dar, cei doi fii ai tăi născuți în Egipt, înainte ca
eu să vin la tine, în Egipt, sunt ai mei: Efraim și Manase, așa cum [sunt]
Ruben și Simeon, vor fi ai mei. [6] Cei care ți se vor naște după ei vor fi ai tăi
și vor fi numiți după numele fraților lor, întru moștenirea lor. [7] Când am venit

---

47,31 „capătul toiagului": TM are „de capătul patului". După LXX, toiagul poate fi al lui Iacob sau al lui Iosif. Pentru Origen, toiagul este al lui Iosif înaintea căruia se pleacă Iacob (*Hom. Gen.* XV,4). La fel, Theodoret vede în această scenă împlinirea visului avut de Iosif în copilărie (37,9) (*QG* 109).

48,1 „este bolnav": verbul ἐνοχλέω înseamnă, în epoca clasică, „a fi tulburat, a se simți rău". Începând cu sec. al III-lea î.H. este atestat cu sensul de „a fi bolnav". ♦ „și s-a dus la Iacob" nu există în TM.

48,5 Philon interpretează alegoric numele celor două perechi de frați: natura și studiul (învățătura) corespund lui Simeon și Ruben; amintirea și memoria, lui Manase și Efraim (*Mut.* 97-102).

48,6 „moștenirea": exact, „partea lor de moștenire", în sens concret.

48,7 Locul morții Rahelei a fost menționat și în 35,16, dar aici există un element suplimentar: „Drumul Cailor" (ἱππόδρομος), care nu corespunde nici unui termen din TM (acesta are doar „pe drum"). Ce este acest „hipodrom"? L-am tradus prin „Drumul Cailor", gândindu-mă că ar putea fi vorba fie de un drum special amenajat pentru transportul cu cai, fie de un drum pe unde caii erau duși la vânzare dintr-o regiune într-alta. Al treilea sens, tehnic, de „teren pentru cursele de cai" nu este exclus. Aceste „hipodromuri" au început să fie construite în Palestina începând cu vremea lui Irod, așadar termenul este un anacronism în VT. Cum el nu apare în TM, avem probabil de-a face cu o glosă intercalată în text de către traducătorul LXX, pentru edificarea cititorilor contemporani cu el (subînțelege: „acolo unde se află *acum* hipodromul"). Un hipodrom este semnalat, lângă mormântul Rahelei, în *Testamentul celor XII patriarhi*, Iosif 20,3. ♦ Pentru Chabratha, *cf.* nota de la 35,16.

din Mesopotamia Siriei, Rahel, mama ta, a murit în ținutul Canaanului, pe
când mă aflam aproape de Drumul Cailor, la Chabratha, ca să merg la
Efrata. Și am îngropat-o lângă Drumul Cailor, adică Betleem."
8 Văzându-i pe fiii lui Iosif, Israel a întrebat: „Cine sunt aceștia?" 9 Iosif
i-a zis tatălui său: „Sunt fiii mei, pe care mi i-a dat aici Dumnezeu." Atunci
Iacob i-a zis: „Adu-i lângă mine, ca să-i binecuvântez." 10 Ochii lui Israel
slăbiseră din pricina bătrâneții și nu puteau vedea. Iosif i-a adus [pe copii]
lângă el și el i-a sărutat și i-a îmbrățișat. 11 Israel i-a zis lui Iosif: „Iată, n-am
fost lipsit de [bucuria de] a te mai vedea și, iată, Dumnezeu mi i-a arătat și
pe urmașii tăi!" 12 Iosif i-a luat de pe genunchii lui și ei s-au închinat cu fața
până la pământ. 13 Și i-a luat Iosif pe cei doi fii ai săi, cu mâna dreaptă pe
Efraim, la stânga lui Israel, cu mâna stângă pe Manase, la dreapta lui Israel,
și i-a dus mai aproape de el. 14 Dar Israel a întins mâna dreaptă peste capul
lui Efraim – care era mai mic – și mâna stângă peste capul lui Manase,
punându-și mâinile în cruciș. 15 Și i-a binecuvântat, zicând: „Dumnezeu,
înaintea căruia părinții mei Avraam și Isaac au fost plăcuți, Dumnezeul care
m-a crescut din copilărie și până în ziua de astăzi, 16 îngerul care m-a scăpat
de toate relele să-i binecuvânteze pe copiii aceștia! Prin ei vor fi chemate
numele meu și numele părinților mei, Avraam și Isaac! Înmulțească-se
foarte pe pământ!"
17 Iosif a văzut că tatăl său și-a pus mâna dreaptă pe capul lui Efraim și
i-a căzut greu. Și a luat mâna tatălui, ca să o schimbe de pe capul lui Efraim
pe capul lui Manase. 18 Iosif i-a zis tatălui său: „Nu așa, tată! Iată, *acesta*
este întâiul-născut! Pune-ți dreapta pe capul lui." 19 Dar [Iacob] n-a vrut, ci
a zis: „Știu, copile, știu! Și acesta va ajunge un popor, și acesta va fi înălțat,
dar fratele său mai mic va fi mai tare și urmașii lui vor ajunge o mulțime de

---

48,11 TM: „Nu mă așteptam să-ți văd fața."
48,12 TM: „El [Iosif] s-a închinat" (LXX are plural).
48,14 La sfârșit, TM are în plus: „căci Manase era cel mai mare". ♦ Philon explică gestul lui Iacob prin faptul că bătrânul cunoaște superioritatea memoriei (simbolizată de Efraim) față de amintire (simbolizată de Manase) (*Leg.* III,90-93). Pentru autorul *Epistolei lui Barnaba* (13,5), fratele mai mic binecuvântat în locul celui mai mare prefigurează poporul creștin, întrevăzut de Iacob în chip profetic și spiritual.
48,15 „ziua": Philon interpretează alegoric ziua, spunând că Dumnezeu l-a crescut pe Iacob călăuzindu-l până la lumina desăvârșită. Iacob îi dă o lecție spirituală fiului său Iosif, „omul politic" veșnic imatur (*Leg.* III,179).
48,16 Dumnezeu e invocat de Iacob sub numele de „înger", poate prin referire la scena luptei din 32,23-33, unde „omul" de la 25 și 26 e interpretat tradițional ca „înger".

neamuri." [20] Și el i-a binecuvântat în ziua aceea zicând: „Întru voi Israel va
fi binecuvântat așa: să te facă Dumnezeu ca pe Efraim și pe Manase!" Și l-a
pus pe Efraim înaintea lui Manase. [21] Apoi Israel i-a zis lui Iosif: „Iată, eu
mor. Dumnezeu va fi cu voi și vă va întoarce în țara părinților voștri.
[22] Îți dau ție Sichemul, parte aleasă, mai mult decât partea fraților tăi, pe
care am luat-o din mâinile amoreilor cu sabia și cu arcul meu."

49 [1] Iacob și-a chemat fiii și le-a zis:
„Adunați-vă, ca să vă spun
ce vi se va întâmpla la sfârșitul zilelor.
[2] Strângeți-vă și ascultați, fii ai lui Iacob,
ascultați-l pe Israel, tatăl vostru!
[3] Ruben tu, întâiul meu născut,
tăria mea și începutul copiilor mei,
greu de răbdat, crunt, semeț.
[4] Ai dat pe de lături, ca apa; nu da în clocot,

48,22 „Sichem": TM are „îți dau cu un umăr mai presus" de frații tăi.

49,1 Capitol celebru în exegeza antică, deopotrivă iudaică și creștină, cunoscut sub numele de „Binecuvântările lui Iacob" (*cf.* Philon, *Mut.* 200). Comentarii ample și sistematice: Hipolit, *Binecuvântările lui Iacob*, și Rufinus, *Binecuvântările patriarhilor*. Despre figurile patriarhilor, *cf. Testamentul celor XII patriarhi*, scriere intertestamentară. ♦ Este deopotrivă o „vestire" și o profeție citită de creștini în cheie eshatologică și hristologică. Hipolit vede în fiecare dintre fiii lui Iacob o figură/imagine a lui Hristos, a apostolilor sau a evreilor ostili. Rufinus interpretează capitolul după trei sensuri: istoric, mistic/anagogic și moral. ♦ „la sfârșitul zilelor": expresia a fost înțeleasă în sens istoric (la sfârșitul vieții fiecărui patriarh) sau eshatologic (la sfârșitul istoriei). După Origen, aceste cuvinte confirmă faptul că lumea se va sfârși (*De princ.* III,5,1). Pentru Eusebiu, ele au sens mesianic (*DE* VIII,1,1-81): Iacob anunță venirea Mesiei.

49,3 Ruben are dreptul întâiului-născut, dar în binecuvântările lui Moise acest drept va reveni lui Iosif, întâiul-născut al Rahelei (Deut. 33,17). ♦ LXX: „început (ἀρχή) al copiilor mei" (sau „pârgă", dar conotația patristică este alta: *cf.* Origen, *Com. Io.* I). Spre deosebire de LXX, TM are cuvântul *'ōnî*, „bărbăția mea", „forța mea virilă". ♦ „greu de răbdat, crunt, semeț": exact, „dur de răbdat, dur, semeț". Hipolit vorbește, plecând de la adj. „dur" despre „încăpățânarea" primului-născut, adică a poporului Legii (evreii), care n-a vrut să primească evanghelia. Pune versetul în corespondență cu Ex. 33,5. TM are altceva: „culme de semeție, culme de putere".

49,4 *Cf.* Gen. 35,22: Ruben s-a culcat cu Balla, ibovnica tatălui său. ♦ „patul": pentru Hipolit, „patul" simbolizează „trupul lui Hristos pe care sfinții stau ca pe un pat". Acest trup a fost pângărit de cei care l-au biciuit și scuipat, ori i-au dat să bea oțet (*Ben. Iac.* 13).

căci te-ai urcat în patul tatălui tău,
ai pângărit așternutul în care te-ai urcat.
5 Simeon și Levi, frați!
Au împlinit o nedreptate din voia lor.
6 Sufletul meu să nu meargă la sfat cu ei,
rărunchii mei să nu se sprijine pe cârdășia lor,
pentru că au ucis oameni în mânia lor
și-n pofta lor au schilodit un taur.
7 Blestemată fie-le mânia, căci e semeață,
și ciuda lor, căci s-a întărit.
Îi voi împărți în [neamul lui] Iacob
și-i voi împrăștia în [neamul lui] Israel.
8 Iuda, pe tine să te laude frații tăi,
mâinile tale în ceafa dușmanilor tăi.
Fiii tatălui tău se vor închina ție.
9 Pui de leu, Iuda!
Dintr-o mlădiță, fiul meu, ai crescut;
te-ai trântit și ai dormit ca un leu,
ca un pui de leu; cine-l va trezi?
10 Căpetenie nu va lipsi din [neamul lui] Iuda

49,5 Amintirea masacrării sichemiților, din pricina Dinei. Hipolit amintește acest sens, istoric, dar oferă apoi interpretarea sa tipologică: preoții descind din Levi, iar scribii din Simeon. Prin urmare, ei îi simbolizează, profetic, pe cei care l-au persecutat pe Iisus.
49,6 „rărunchii": exact, „ficații". ♦ „au schilodit un taur" (M. Simonetti traduce prin „i-au tăiat tendoanele unui taur"): după Hipolit acest „taur" este simbolul lui Hristos crucificat (*Ben. Iac.* 14). În Deut. 33,17, Iosif este numit „întâiul-născut al taurului".
49,7 Descendenții lui Simeon și ai lui Levi nu vor avea teritorii proprii. Hipolit interpretează versetul ca o imagine a dispersării evreilor.
49,8 Regatul lui Iuda va birui regatul lui Israel. ♦ „mâinile tale...": după Hipolit, este vorba de mâinile lui Iisus întinse pe cruce, care i-au biruit pe dușmani.
49,9 „pui de leu": simbol mesianic, la Părinți, dar și în iudaismul anterior erei creștine. *Cf* Prigent, 1959, pp. 419-430. După Hipolit, avem de-a face aici cu o profeție pozitivă, întrucât din tribul lui Iuda se va naște David, iar din David se va naște Hristos. Prin urmare, spune Hipolit, Iacob îl binecuvântează aici, în mod spiritual, pe David.
49,10 „până când va veni": lecțiune controversată încă de la începuturile creștinismului. Iustin (*Dialogul cu Trifon* 120,3-4) susține că versetul trebuie înțeles în felul următor: „până când va veni cel pentru care acest lucru a fost hărăzit", scoțând în evidență sensul mesianic. După Origen, „ceea ce este hărăzit" este funcția împărătească a lui Hristos. ♦ „așteptarea" întărește sensul mesianic. TM are „supunerea".

și cârmuitor din coapsele sale,
până când va veni ce i-a fost hărăzit;
el este așteptarea neamurilor [păgâne].
11 Își va lega mânzul de vița de vie
și de vrej, mânzul măgăriței sale.
În vin își va spăla haina sa
și-n sânge de strugure, veșmântul său.
12 Scânteietori sunt ochii săi de la vin,
și dinții săi mai albi ca laptele.
13 Zabulon va locui lângă mare,
acolo unde vin să ancoreze corăbiile,
și se va întinde până la Sidon.
14 Issachar a poftit binele
și s-a odihnit în mijlocul moștenirilor sale.
15 Și, văzând că odihna este bună
și pământul mănos,
și-a pus umărul la muncă
și s-a făcut lucrător al pământului.
16 Dan va judeca poporul său
și va fi ca un [singur] trib în Israel.

49,11 Creștinii văd în acest verset realizarea profeției „primei veniri" a lui Iisus (Mt. 21, 2-11) (Iustin, *Apologia* 32,5-6; *Dialogul cu Trifon* 53,1-2). ♦ „haina spălată în sânge" este pusă în legătură cu Is. 65,1-3 și interpretată ca o vestire mesianică. Pentru Hipolit, aceste cuvinte fac aluzie la botezul lui Iisus (*Ben. Iac.* 18).

49,12 „ochii": după Hipolit, Iacob vorbește despre „ochii lui Iisus", profeții și apostolii. „Vinul" îl simbolizează pe Duhul Sfânt. „Scânteierea" ochilor este generată de „beția spirituală", *sobria ebrietas,* una din formulele consacrate de Philon. ♦ „dinții", tot după Hipolit (*ibid.* 19), sunt apostolii, „înălbiți" de Logos.

49,13 Profeția despre Zabulon anunță extinderea harului lui Hristos la neamurile păgâne, care locuiesc deocamdată lângă „marea ispitelor", dar care își vor găsi la un moment dat liniștea în porturile Bisericii (Hipolit, *Ben. Iac.* 20).

49,14 *Testamentul celor XII patriarhi* îl prezintă pe Issachar ca pe un personaj consacrat în întregime studiului (*Issachar* 4,5). Philon îl admiră (*Leg.* I,80; *Ebr.* 94). TM îl numește „asin ciolănos" (sens pozitiv, indicând robustețea). Plecând de la „odihna în mijlocul moștenirilor sale" (de fapt, părților sale de moștenire), Hipolit spune că patriarhul este o figură a lui Iisus care stă pe Muntele Tabor între Ilie și Moise (*ibid.* 21). Rufin îl vede odihnindu-se în mijlocul apostolilor (*Ben.* II,12-14). ♦ „lucrător al pământului": după Hipolit, lucrarea în sânul și întru sporirea Bisericii, „pământul mănos" fiind trupul lui Hristos.

17 Dan să se facă șarpe în drum
zvârcolindu-se pe cărare,
mușcând glezna calului
și călărețul se va prăvăli pe spate;
18 aștept mântuirea Domnului.
19 Pe Gad îl vor jefui jefuitorii,
dar și el îi va jefui pe ei fără zăbavă.
20 Aser, pâinea sa e mănoasă
și-i va hrăni pe cârmuitori.
21 Neftali, tulpină crescută liber
adăugând frumusețe prin rod.
22 Fiu care ai sporit, Iosife,
fiu care ai sporit, pradă invidiei,
fiul meu cel mai mic,
întoarce-te spre mine!

49,17 Despre Dan, *cf.* 30,6 și nota. În ochii lui Philon, Dan este un personaj pozitiv, întrucât șarpele din drum nu este neapărat ispititorul Evei, ci mai degrabă șarpele ridicat de Moise în pustiu (Num. 21,9), care simbolizează „stăpânirea de sine" (*cf. Agr.* 94-110; *Leg.* II,97-101). Origen merge pe aceeași idee (*Hom. Ez.* XI,3), în vreme ce Hipolit vede în Dan una din figurile/typurile Antihristului, care se va naște din acest trib, înaintea sfârșitului lumii (*Ben. Iac.* 22 și *De Christo et Antichristo*, *cf.* Bibliografie). ♦ În cuvintele grecești „mușcând glezna" se poate găsi o paragramă a numelui lui Dan: *DakNoN pterNaN*.

49,18 „aștept mântuirea": Rahlfs, pe care îl urmăm cu fidelitate, dă forma „aștept", după TM; manuscrisele principale (*Vaticanus* și *Alexandrinus*) au însă un participiu care se referă la călăreț („așteptând").

49,19 După Hipolit (*ibid.* 23), versetul anunță (și rezumă) controversa dintre Iisus și scribi și farisei (Mt. 21,23-27). Într-un prim moment aceștia („jefuitorii") îl „jefuiesc", punându-i întrebări încuietoare, dar în al doilea moment Iisus îi pune la punct.

49,20 „Aser": prefigurare a lui Iisus și a apostolilor, în același timp, după Hipolit (*ibid.* 24). Aceștia îi hrănesc cu pâine, atât materială, cât și spirituală, pe credincioși. După Hipolit, numele lui Aser înseamnă „bogăție".

49,21 „tulpină crescută liber": după Hipolit, tulpina – Biserica păgânilor crește liber din trupul lui Hristos. TM are cu totul altă metaforă: „Este o ciută în libertate care naște pui de căprioară."

49,22 În ce privește profeția despre Iosif, diferențele dintre LXX și TM sunt numeroase. ♦ „care ai sporit": TM are „ai rod"; LXX: „întoarce-te spre mine"; TM: „agață-te" (simbolistică vegetală). Acest „întoarce-te spre mine" este interpretat de Hipolit ca prevestind întoarcerea lui Iisus la Tatăl, după moarte (*ibid.* 26).

[23] Pe el l-au tot ocărât urzind planuri,
l-au hăituit stăpânitorii de săgeţi;
[24] dar arcurile lor au fost frânte cu tărie
şi vlaga braţelor le-a slăbit
sub braţul Stăpânitorului lui Iacob.
De-atunci El l-a întărit pe Israel,
[25] de la Dumnezeul tatălui tău;
Dumnezeul meu ţi-a venit în ajutor
şi ţi-a dat binecuvântarea cerului de sus,
şi binecuvântarea pământului care le ţine pe toate,
datorită binecuvântării sânilor şi pântecelui,
[26] binecuvântării tatălui şi mamei tale.
El a întrecut binecuvântările munţilor statornici
şi binecuvântările nisipurilor veşnice.
[Binecuvântările] acestea să fie peste capul lui Iosif
şi peste fraţii săi, pe care [Iosif] i-a călăuzit.
[27] Beniamin, lup răpitor,
dimineaţa tot va mai mânca,
iar seara îşi va împărţi hrana."
[28] Aceştia sunt toţi cei doisprezece fii ai lui Iacob şi aşa le-a vorbit tatăl
lor, binecuvântându-i, pe fiecare cu binecuvântarea lui. [29] Şi le-a zis: „Eu
mă adaug poporului meu. Îngropaţi-mă cu părinţii mei în peştera de pe
ţarina lui Ephron, cheteul, [30] în peştera cu două încăperi din faţa lui Mambre,
în Canaan, peştera pe care Avraam a cumpărat-o de la Ephron cheteul, ca să

49,23-24 „stăpânitorii de săgeţi etc.", după Hipolit, sunt calomniatorii şi cei care l-au ucis pe Iisus. Dar ei au fost până la urmă învinşi de puterea Logosului.
49,25 Hipolit înţelege şi scrie: „De la Dumnezeu, Tatăl tău" în loc de „Dumnezeul tatălui tău", dând imediat o interpretare hristologică versetului. ♦ „sânii": după Hipolit: 1) cele două Testamente, care L-au anunţat pe Hristos şi care-i hrănesc pe credincioşi ducându-i spre Dumnezeu; 2) „sânii Mariei" care l-au hrănit pe Iisus prefigurat de Iosif.
49,26 „şi mamei tale" nu există în TM.
49,27 „lup răpitor" („care sfâşie"): după Hipolit, Iacob îl numeşte astfel pe apostolul Pavel, născut, crede el, din tribul lui Beniamin, care, la început, i-a persecutat pe ucenicii lui Iisus („dimineaţa mânca") pentru ca în a doua parte a vieţii să devină unul din cei mai zeloşi propovăduitori ai Evangheliei („seara va împărţi hrana"). *Cf.* elogiul făcut de Moise tribului lui Beniamin (Deut. 33,12).
49,28 LXX: „fii ai lui Iacob"; TM: „triburi ale lui Israel".
49,29 TM are în plus, la început: „Şi le-a poruncit."

aibă un mormânt. [31] Acolo i-au înmormântat pe Avraam şi pe Sarra, soţia
lui, pe Isaac şi pe Rebeca, soţia lui, şi tot acolo am îngropat-o eu pe Leia;
[32] ţarina şi peştera de pe ea au fost luate de la fiii lui Cheteu." [33] Apoi Iacob
n-a mai dat nici o poruncă fiilor săi, şi-a ridicat picioarele pe pat, s-a săvârşit
şi a fost adăugat poporului său.

50 [1] Iosif s-a prăbuşit peste tatăl său, a plâns şi l-a sărutat. [2] Apoi Iosif
le-a poruncit slujitorilor săi gropari să-i înmormânteze tatăl, iar aceştia l-au
înmormântat pe Israel. [3] Şi au împlinit patruzeci de zile: atât este numărul
de zile pentru o înmormântare. Şi Egiptul l-a plâns şaptezeci de zile.
[4] După ce au trecut zilele de doliu, Iosif le-a vorbit aşa preaputernicilor
de la curtea lui Faraon: „Dacă am aflat har înaintea voastră, spuneţi acestea,
despre mine, la urechile lui Faraon. [5] Tatăl meu m-a pus să jur şi mi-a zis:
«Să mă îngropi în mormântul pe care l-am săpat pentru mine în Canaan.»
Acum dar am să mă scol, am să-l îngrop acolo pe tatăl meu şi am să mă
întorc." [6] Şi Faraon i-a zis: „Du-te şi îngroapă-ţi tatăl aşa cum te-a pus
să juri."
[7] Iosif s-a dus să-şi îngroape tatăl şi cu el au mers toţi slujitorii lui
Faraon, bătrânii din casa acestuia, toţi bătrânii din ţara Egiptului, [8] toată
slujitorimea lui Iosif şi fraţii acestuia, precum şi toată casa tatălui său. La
Gesem şi-au lăsat neamurile, turmele şi vitele. [9] Au mers cu el care şi
călăreţi, aşa încât alaiul era foarte mare.

49,33 Scenă tipică de trecere în moarte. Patriarhul care a trăit o viaţă virtuoasă şi plină („sătul de zile") se stinge în patul său, înconjurat de toţi fiii, după ce le-a spus un ultim cuvânt esenţial (testamentul oral). Scena morţii lui Iacob va deveni model pentru toate „sfârşiturile" sfinţilor creştini nemartirizaţi.

50,1 Exact: „a căzut peste faţa tatălui său."

50,2 „să-l înmormânteze": deşi termenul grec înseamnă „a înmormânta", trupul lui Iacob trebuie să fi fost îmbălsămat, după tradiţia iudaică, ale cărei rituri funerare sunt asemănătoare cu ale tradiţiei egiptene (*cf.* Herodot, *Hist.* II.85-89). Îmbălsămarea sau mumificarea presupunea extragerea organelor din trup, pentru a fi păstrate separat, uscarea trupului, apoi umplerea lui cu sare. După aceea trupul era învelit într-o pânză special preparată, apoi într-o altă pânză, curată. Ritualul dura până la şaptezeci de zile, uneori mai puţin, ca în cazul lui Iacob.

50,3 Despre doliul de şaptezeci de zile vorbeşte şi Herodot, *ibid.* II.86.

50,5 La începutul cuvintelor lui Iacob TM are: „Iată, am să mor."

50,8 „slujitorimea": „casa" lui Iosif, incluzându-i pe slujitori.

[10] Când au ajuns la Aria lui Atad, dincolo de Iordan, s-au lovit cu pumnii
în piept, crunt de tot, a jale. [Iosif] l-a jelit şapte zile pe tatăl său. [11] Văzând
jalea de pe Aria lui Atad, locuitorii Canaanului şi-au zis: „Mare jale-i la
egipteni!" De aceea locului de dincolo de Iordan i-au pus numele „Jalea
Egiptenilor". [12] Aşa au făcut fiii săi pentru el şi l-au îngropat acolo. [13] Fiii
săi l-au dus înapoi în ţinutul Canaanului şi l-au îngropat acolo, în peştera cu
două încăperi, pe care Avraam o cumpărase, pentru mormânt, de la Ephron
cheteul, în faţa lui Mambre. [14] După aceea, Iosif s-a întors în Egipt, el, fraţii
săi şi toţi cei care s-au dus să-l îngroape pe tatăl său.

[15] Văzând că părintele lor a murit, fraţii lui Iosif şi-au zis: „Să nu-şi
amintească Iosif de răul pe care i l-am făcut şi să ne plătească toate relele
suferite din pricina noastră!" [16] Au venit la Iosif şi i-au zis: „Înainte să se
sfârşească tata s-a jurat: [17] «Spuneţi-i aşa lui Iosif: 'Iartă-le lor nedreptatea
şi păcatul, căci te-au făcut să înduri multe rele.'» Acum, iartă nedreptatea
celor ce-l slujesc pe Dumnezeul tatălui tău!" Şi Iosif a plâns auzindu-le
vorbele. [18] Iar ei, venind la el, i-au zis: „Suntem robii tăi!" [19] Dar Iosif le-a
zis: „Nu vă temeţi, căci eu sunt al lui Dumnezeu. [20] Voi aţi urzit planuri
mârşave împotriva mea, dar Dumnezeu a urzit de bine pentru mine, ca să
fie cum este acum şi ca să fie hrănit mult popor!" [21] Apoi le-a mai zis: „Nu
vă temeţi! Am să vă hrănesc şi pe voi şi pe cei din casele voastre." Şi i-a
mângâiat vorbindu-le pe inima lor.

50,10 „Aria lui Atad" (ebr. *goren-'āṭādh*). LXX traduce doar primul termen al numelui. Şi al doilea poate fi tradus, prin „ciulin". Aşadar locul s-ar numi „Aria Ciulinilor". • Lovirea puternică cu pumnii în piept este expresia durerii resimţite la moartea unei rude foarte apropiate. În Palestina mileniilor I şi II î.H., ritualul doliului (al jelirii) cuprindea: raderea capului şi tăierea bărbii; crestături pe trup (interzise de Moise, în Deut.); sfâşierea hainelor şi îmbrăcare în sac; presărarea de praf pe cap şi tăvălirea prin cenuşă; bocetul.

50,12 Cuvintele „şi l-au îngropat acolo" lipsesc din TM. LXX intră în contradicţie cu anunţarea înmormântării lui Iacob în grota Rahelei, de la Makpelah (v. 5). Conform discursului lui Ştefan, din Fapte 7,16, Iacob a fost înmormântat la Sichem (sic!).

50,17 „Acum, iartă": exact: „acum, primeşte", „îngăduie", „lasă de la tine."

50,18 LXX omite scena prosternării fraţilor dinaintea lui Iosif, prezentă în TM.

50,19 „eu sunt al lui Dumnezeu": în TM este o interogaţie: „Oare sunt eu în locul lui Dumnezeu?" Pentru TM, Iosif refuză să-şi judece fraţii şi să-i pedepsească, întrucât nu este Dumnezeu. LXX schimbă sensul: Iosif iartă, întrucât este om al lui Dumnezeu, ca şi fraţii săi.

22 Iosif a locuit în Egipt, el, frații săi și toată casa tatălui său. Și a trăit
Iosif o sută zece ani 23 și i-a văzut pe copiii lui Efraim până la a treia gene-
rație. Și fiii lui Machir, fiul lui Manase, s-au născut pe coapsele lui Iosif.
24 Și Iosif le-a zis fraților săi: „Eu mor. Dumnezeu însă o să vă cerceteze, o
să vă ia din țara aceasta și-o să vă ducă în ținutul pe care Dumnezeu a jurat
[că-l va da] părinților voștri, Avraam, Isaac și Iacob." 25 Și Iosif i-a pus să
jure pe fiii lui Israel, zicând: „Când Dumnezeu o să vă cerceteze, să luați și
oasele mele de aici, cu voi."
26 Iosif s-a sfârșit la o sută zece ani. L-au îngropat și l-au pus într-un
sicriu în Egipt.

50,26 Geneza se termină cu testamentul și îngroparea lui Iosif. ♦ „sicriu": termenul grec σορός corespunde aici ebr. *'ārōn*, care va fi tradus prin κιβωτός în episodul construirii „chivotului Legământului". Transportarea osemintelor lui Iosif va fi menționată în Ex. 13,19. Philon, de obicei critic față de Iosif, „om politic", interpretează scena testamentului foarte pozitiv (*Migr.* 17-24). Sirach îl numește pe Iosif „căpetenia fraților săi" (49,15).

EXODUL



Traducere din limba greacă de ION PĂTRULESCU
Introducere de ALAIN LE BOULLUEC și PIERRE SANDEVOIR
Note de ALAIN LE BOULLUEC, PIERRE SANDEVOIR și ION PĂTRULESCU

Pentru Introducere și note s-a utilizat ediția *La Bible d'Alexandrie. L'Exode*, Éditions du Cerf, Paris, 1989
Selecție și traducere de Ion Pătrulescu.

Introducere

Exodul este socotit „Evanghelia Vechiului Testament", dat fiind că el prezintă primele intervenţii concrete şi publice ale lui Dumnezeu în istoria unui grup etnic (evreii) pentru a-l elibera din robie, pentru a-i da o Lege morală, juridică şi religioasă şi pentru a-l călăuzi spre pământul făgăduit. Ieşirea din Egipt este socotită de către evrei momentul fondator al istoriei lor, devenită, prin intervenţie divină, o istorie sacră. Ea marchează începutul unui destin punctat de momente de glorie (intrarea în Canaan; întemeierea regatului), dar şi de resemnare (distrugerea templului, exilul, risipirea). Cartea Exodului descrie o serie de întâlniri ale „poporului sfânt" cu Dumnezeu, întâlniri concretizate într-un cod legislativ, etic şi cultual. Aceste întâlniri vor fi şi sunt reactualizate prin diferitele sărbători evreieşti instaurate de Dumnezeu însuşi în timpul „convorbirilor" cu Moise. Cea mai importantă dintre ele este, fără îndoială, Paştele, preluată apoi în tradiţia creştină cu dubla semnificaţie, de patimi/suferinţă şi eliberare.

„Pomeniţi ziua aceasta în care aţi ieşit din pământul Egiptului, din casa robiei, căci Domnul v-a scos de aici cu mână tare." (Ex. 13,3) Cuvântul lui Moise răsună peste veacuri, mai presus de toate asupririle, iar ieşirea din Egipt a devenit un simbol major al eliberării. Acest cuvânt a dobândit universalitate din ziua în care a răsunat în limba greacă, la Alexandria. Datorită traducerii Legii sale, diaspora evreiască din Egipt, primind mijlocul legal de a folosi în justiţie propriul cod, poate să restabilească şi adevărul istoric împotriva detractorilor săi şi să ofere ca model lumii elenofone puritatea religiei sale. Meditând textul grecesc al Exodului în casele sale de rugăciune, ea pregăteşte înflorirea comentariilor philoniene, exegeza literală şi alegorică a motivelor de o infinită bogăţie din cartea „trecerii" către muntele din pustiu, către întâlnirea cu Dumnezeu, către primirea Legii şi a splendorii lăcaşului sfânt: lecturi evreieşti şi creştine, la care se poate extinde comparaţia, propusă de Emmanuel Levinas: „Textul este întins pe amplificările date de tradiţie precum corzile pe lemnul viorii."

I. Ieşirea din Egipt şi personalitatea lui Moise

Titlul cărţii, Exodul, s-a transmis prin două manuscrise în unciale: *Vaticanus* şi *Coislinianus*. Într-un al treilea, *Alexandrinus*, întâlnim Ἔξοδος Αἰγύπτου („Ieşirea din Egipt"). În LXX, acest termen apare în Ex. 19,1 şi în Num. 33,38, cu sensul „ieşirea fiilor lui Israel din ţara Egiptului", reluat în Ps. 104,38 şi 113,1 pentru a desemna acelaşi eveniment. Pentru evreii vorbitori de limbă greacă a existat şi un sinonim, ἐξαγωγή, rezultat din folosirea frecventă a verbului ἐξάγειν, „a face să iasă, a scoate", avându-L ca subiect pe Dumnezeu (sau pe Moise acţionând la porunca Lui), termen ce indică mai direct acţiunea eliberatoare săvârşită de Dumnezeu. Pentru creştini, începând cu Meliton al Sardesului (sec. al II-lea) şi Iustin Martirul (*Dialogul cu Trifon* 59,1.2), s-a încetăţenit ἔξοδος, pe când evreii au numit această carte, ca pe celelalte ale Torei, după primul cuvânt: *Šᵉmôth*, „Numele". Epopeea evreilor care ies din Egipt sub conducerea lui Moise şi primirea Legii de la Dumnezeu în pustiu a fost cunoscută şi în afara iudaismului. Traducerea Exodului în greceşte este un moment important în istoria relaţiilor dintre evrei şi lumea păgână a epocii elenistice. Despre conflicte anterioare perioadei când s-a făcut această traducere se vorbeşte în apologetica evreiască ulterioară, care asociază transpunerii textului Scripturii într-un limbaj nou recurgerea la surse nebiblice. O tradiţie egipteană ostilă transformă istoria pornind de la legende xenofobe. Cel mai vechi susţinător al acesteia este Manethon, care a scris în greceşte în sec. al III-lea î.H., sub Ptolemeu al II-lea, dar calomniile conţinute în lucrarea sa existau dinainte. Această tradiţie pune pe seama israeliţilor istorii închipuite, de care se serviseră odinioară egiptenii în propaganda lor împotriva străinilor instalaţi în ţară, în special împotriva perşilor. Tema comună este expulzarea acestor străini în timpul unei ciume provocate de prezenţa în ţară a unor oameni cu obiceiuri şi religii diferite. Astfel, în Ex. 4,6-7, orice aluzie la lepră este evitată, pentru a nu da prilej vrăjmaşilor să-l acuze pe Moise şi pe poporul său, pornind de la acest pasaj, de a fi fost leproşi.

În tradiţia greacă, Hekataios din Abdera, la începutul domniei lui Ptolemeu I, reia această legendă a expulzării în urma unei epidemii, expulzare interpretată ca semn al nemulţumirii zeilor. El scoate în relief figura lui Moise, marele legiuitor, modelând-o după imaginea filozofilor şi legislatorilor greci. Sunt subliniate inteligenţa şi curajul lui Moise, care îşi

călăuzeşte poporul în timpul călătoriei numite ἀποικία şi nu ἔξοδος (numele desemnează în greacă o expediţie în vederea fondării unei colonii).

Dacă Moise, legiuitorul, s-a bucurat de prestigiu în mediile intelectuale, în mediile populare a fost cultivată imaginea unui Moise magician. La originea acesteia se află conflictul dintre Moise şi vrăjitorii lui Faraon (Ex. 7,11-12.20-28; 8,3.14; 9,11). Numele lui Moise se va regăsi în papirusurile magice de origine iudaică cunoscute de creştini (*cf.* 2Tim. 3,8) din colecţiile făcute exclusiv de către păgâni, dar şi în textele alchimice şi astrologice de mai târziu.

Traducerea în greacă a Exodului este de o importanţă capitală pentru evreii elenizaţi, care nu vor doar să răspundă denigrărilor, ci să creeze în lumea greacă o opinie favorabilă istoriei, culturii şi religiei lor. Încă din prima jumătate a sec. al II-lea î.H., filozoful evreu Aristobul dedică regelui Ptolemeu al VI-lea (181-146 î.H.) un tratat intitulat *Exegeza Legii lui Moise*, în care afirmă că Platon a cercetat în cele mai mici detalii Legea, iar Pitagora a preluat în propria sa doctrină învăţămintele Scripturilor evreieşti. Pentru alţi autori, angajaţi în apologetică şi propagandă, referinţa la Exodul grec se asociază cu rescrierea relatării biblice. În Palestina, pe la mijlocul sec. al II-lea, Eupolemos, în lucrarea sa *Despre regii lui Iuda*, îl laudă pe Moise în maniera autorilor greci care şi-au slăvit eroii civilizatori. Moise devine astfel primul înţelept, primul legislator, inventatorul scrierii (pe care grecii ar fi preluat-o de la fenicieni, iar aceştia de la evrei).

Scriitorul evreu cu nume persan, Artapan, compune, probabil în Egipt, o scriere despre evrei cu scop propagandistic, religios şi naţionalist, adaptată tradiţiilor păgâne, urmărind să respingă calomniile lui Manethon: Moise ar fi fondat cultul egiptean, şi egiptenii îl venerează ca pe o fiinţă divină. Lovind Nilul cu toiagul, inaugurase inundaţiile benefice, iar Faraon, pentru că a încercat din invidie să-l asasineze, moare de o boală de piele.

Figura lui Moise atinge culmea proslăvirii în forma cea mai savantă, mai filozofică şi mistică în opera lui Philon din Alexandria. Acesta se înscrie în tradiţia propriu-zis religioasă a lui Israel, aşa cum este exprimată în Sir. 45,1-5 şi în Cartea Înţelepciunii 10,15-11,4. Lui Moise i se atribuie rolul central ca profet inspirat. Tratatele lui Philon sunt hrănite de meditaţii asupra Exodului. Lucrarea care rămâne cel mai aproape de naraţiunea biblică, urmând o exegeză spirituală, este *Viaţa lui Moise*, care va găsi mai târziu numeroase ecouri la scriitori creştini cum ar fi Grigore al Nyssei.

II. Observații asupra lexicului grec din Exod

Traducătorul Exodului acordă o grijă deosebită exigențelor limbii grecești, fiind unul dintre traducătorii Pentateuhului care au căutat să folosească expresii tipic grecești. În sintaxă, el transformă relațiile de coordonare în relații de subordonare conform geniului limbii grecești (3,4; 4,23; 28,41). Traducerea Exodului este opera unui traducător căruia îi este mai la îndemână limba greacă decât ebraica. Astfel, traducătorul Exodului poate fi caracterizat ca fiind competent, atent la formulările autentic grecești, păstrând o anumită libertate față de original, dar riguros în maniera sa de a-l reda cu fidelitate. Câteva exemple:

„Nedreptatea". Prin alegerea lui ἄδικος „nedrept", calificând martorul în 23,1, este slăbită valoarea ebr. *ḥāmās*, ce implică mai clar ideea de violență. O altă rădăcină ebraică, aparținând aceluiași câmp semantic, *nāgaś*, suferă două tratamente diferite în Exod, în funcție de context. Substantivul corespunzător este redat cel mai adesea prin ἐργοδιώκτης, „supraveghetor de lucrări" (tradus de noi prin „vătaf" – n.t.) (3,7; 5,6.10.13); în 5,14 totuși i se substituie ἐπιστάτης, „ispravnic", pentru a introduce un nivel superior al ierarhiei, supus direct lui Faraon („ispravnicii lui Faraon"); traducerea pare modelată după LXX 1,11: „Și Faraon le-a pus ispravnici" (ἐπέστησεν ... ἐπιστατας).

„Semne și minuni" (σημεῖα καὶ τέρατα). Σημεῖον corespunde constant în Exod lui *'ōth*, „semn" (4,8.9.17.28.30; 7,3; 8,19; 10,2). Face pereche cu τέρας, care traduce deopotrivă ebr. *pele'*, „minune" (15,11) și *mōphēth*, „miracol" (4,21; 7,3.9; 11,10). Regularitatea folosirii lui σημεῖον impune traducerea constantă prin „semn", iar corespondența dintre τέρας și *mōphēth* determină traducerea cuvântului grec prin „minune", pe când θαυμάσιον traduce adesea în LXX *niphla'ōth*, „fapte minunate", conform unui sens atestat în textele grecești încă de la Herodot; singurul caz din Exod se găsește la 3,20, în 34,10 preferându-se ἔνδοξον. Această ultimă alegere este rară în LXX (Iov 5,9; 9,10); ἔνδοξος este folosit cu sensul de „remarcabil, renumit, ilustru" (l-am tradus prin „slăvit" – n.t.). Prezența lui ἔνδοξον pentru a traduce *niphla'ōth* în Ex. 34,10 a fost determinată de importanța expresiei ἐνδόξως ... δεδόξασται (15,1.21), „cu slavă s-a preaslăvit".

„A deosebi printr-o minune". Folosirea lui παραδοξάζειν în Ex. (8,18; 9,4; 11,7) scoate în evidență soarta specială a lui Israel, deosebită de a egiptenilor. Verbul reapare în Deut. 28,59, unde orientarea sorții riscă să se inverseze sub amenințarea care vizează poporul. În cele două cazuri, traducerea „a deosebi/a însemna în chip minunat, printr-o minune" (țara sau un loc sfânt) se potrivește. În ceea ce privește tema „distincție-separare" în Exod, ea nu este explicitată în grecește decât în 8,19: „voi pune la mijloc un hotar." Folosirea lui παραδοξάζειν în 8,18 presupune lectura verbului *pālā'* la forma cauzativă, „a face minuni", în timp ce TM citește *palāh*, „a deosebi". Omofonia, asociată cu asemănarea grafică, explică confuzia. Targum-urile însă au aceeași lectură cu cea presupusă de Septuaginta.

„Răzbunare". Ἐκδίκησις nu apare în Exod decât în 7,4 și 12,12 pentru a traduce ebr. *șephet*, „judecată" (în sensul de „sancțiune, pedeapsă dată"), redat prin κρίσις, „judecată", în 6,6. În Num. 33,4 și în Iez. 18,41; 25,11.17; 30,14 se regăsește formularea ποιεῖν ἐκδίκησιν prezentă în Ex. 12,12. În toate aceste pasaje este vorba de „a se răzbuna" sau de „a da o pedeapsă". Ideea de răzbunare și expresia ei concretă, pedeapsa, sunt conținute în termenul grec. Ca „răzbunare" se potrivește mai bine în 12,12, precum și în 7,4.

„Plagă". Termenul din limbile moderne, folosit în sens de „nenorocire, cataclism", este de origine biblică. Provine din πληγή, „lovitură", care apare pentru prima dată în LXX, în Ex. 11,1, pentru a vesti moartea tuturor întâilor-născuți din Egipt. Corespondența cu ebr. *negha'* nu se regăsește decât în 2Par. 6,28, acesta fiind în mod obișnuit redat prin ἁφή („lovitură, atingere"). Πληγή traduce *negheph*, „pedeapsă", în Ex. 12,13. Traducerea lui πληγή prin „lovitură" s-ar potrivi mai bine sensului grecesc, dar nu se potrivește cu „a aduce" prin care noi traducem, în 11,1, ἐπάγειν.

„Vrăjitorii" Egiptului. Cei trei termeni care îi desemnează pe „magicienii Egiptului" corespund celor din ebraică, dar nu riguros. Dacă ἐπαοιδός traduce întotdeauna *ḥarᵉṭom* în Ex. (7,11.22; 8,3.14.15), cuvânt de origine egipteană, în 9,11 apare φαρμακός cu această funcție, iar în 7,11, acesta îi corespunde lui *mᵉkhașșeph*. În ce-l privește pe σοφιστής, prezent o singură dată în Exod, tot în 7,11, el redă ebr. *ḥākhām*. În ciuda acestor variații, alegerea traducătorului nu este lipsită de coerență. Ἐπαοιδός, în grecește, desemnează una din funcțiile lui φάρμακος, „magician, vrăjitor, cel care

folosește descântece", de unde traducerea „descântător". Pentru φάρμακος, este preferabil „vrăjitor" în loc de „magician", pentru a respecta în 7,11 traducerea lui φαρμακεῖαι cu „vrăjitorii, farmece" (φαρμακεῖαι traduce un *hapax*, *lahaṭîm*, de la rădăcina „a ascunde, a învălui"; prin urmare, este vorba de științe oculte). Pentru a înțelege nuanțele lui σοφιστής, folosirea termenului în LXX este lămuritoare, cu o singură excepție: în Dan. 1,20, acest termen traduce aramaicul *ḥakkīm* (echivalentul ebr. *ḥākhām*), desemnându-l pe cel ce exersează înțelepciunea într-un mod profesionist (tehnic) în slujba unei puteri vrăjmașe lui Dumnezeu. Înțelesul peiorativ al lui σοφιστής în Daniel este confirmat și prin faptul că termenul se referă la înțelepții Babilonului, care sunt supuși regelui, σοφός fiind rezervat lui Daniel și grupului său.

Încăpățânarea („împietrirea") lui Faraon. Această temă este exprimată în LXX cu ajutorul acelorași imagini ca și în TM. Βαρεῖσθαι (7,14), „a se îngreuna", tradus de noi cu „a se împietri", este concurat de σκληρύνειν, „a întări" (3 Reg. 12,4; Gen. 49,7; Ex. 7,3; 13,15; Deut. 2,30 etc.). Interferențe s-au putut, de asemenea, releva între βαρύνειν, σκληρύνειν și κατισχύνειν, „a se întări, a prinde putere", de unde contextual: „a se încăpățâna, a rezista" (fapt ce a permis traducerea lor în limba română cu „a se împietri" – n.t.).

„Spin" (10,7). Grecescul σκῶλον corespunde unui cuvânt ebraic însemnând „cursă, capcană", ca și în Deut. 7,16 și Jd. 8,27. Termenul grec, fie la neutru, fie la masculin, desemnează, la Homer, un țăruș, un fel de par călit în foc și apropiat de σκόλοψ („par, țăruș, țeapă"), după P. Chantraine. Este greu de trecut de la acest sens la cel de „piatră de poticnire", pe care îl dau dicționarele, fără a implica o metaforă a obstacolului sau confuzia cu σκάνδαλον și πρόσκομμα (*cf.* Ex. 23,33 și 34,12), care traduc același cuvânt ebraic pe care îl traduce σκῶλον. Aceste două conjecturi sunt puțin plauzibile. Se optează pentru păstrarea sensului de „spin".

Fiii lui Israel și „însoțitorii" lor. Atunci când fiii lui Israel părăsesc Egiptul, se constituie într-o trupă de „șase sute de mii de bărbați pedeștri" fără a număra și „însoțitorii" (12,37). Cuvântul ἀποσκευή desemnează după context ceea ce se adaugă „bărbaților" și ceea ce este distinct de turmele de vite (v. 38). Această utilizare în 10,24 și 10,10 arată că este vorba de copii, de bătrâni și de femei. În alte locuri, ἀποσκευή este echivalentul unui cuvânt însemnând „bunuri, averi" pe care le poți transporta. Or, copiii sunt

cei care trebuie purtați. Această trăsătură comună poate explica dubla utilizare a lui ἀποσκευή: în primul rând bagaje, echipament de campanie, dar în context militar include și persoane, familia lăsată în urmă de către soldatul plecat în campanie. (În funcție de context, am tradus prin „însoțitori", „femei și copii", „bunuri" – n.t.).

Răzvrătirea poporului. În afara reproșurilor pe care poporul le adresează lui Moise în momentul în care este prins între Marea Roșie și egipteni (14,11), revolta mai izbucnește în două împrejurări: când lipsește apa (15,22-27; 17,1-7) și când lipsește hrana (16,1-12). Răzvrătirii, Dumnezeu îi răspunde prin Moise îndulcind apele amare, făcând să țâșnească apă din stâncă și, pe de altă parte, dăruind prepelițe și pâine din cer. Expresia grecească a nemulțumirii fiilor lui Israel este redată prin verbul γογγύζω, de compusul lui intensiv διαγογγύζω și substantivul γογγυσμός. Echivalarea lexicală a termenilor care desemnează murmurul poporului s-a extins și la alte cărți ale LXX. Verbul simplu γογγύζω este cunoscut dintr-un papirus din sec. al III-lea î.H. El intră în seria verbelor cu sonoritate bazată pe secvența O-U, percepută ca exprimând fie „plângere, jeluire", fie „chemare". De origine ioniană, termenul este echivalent atticului τονθρύζω sau τονθορύζω, „a mormăi, a se bâlbâi". Traducerea cu „a murmura" nu este cu totul exactă (pentru aceasta există în greacă μορμύρω care exprimă doar nemulțumirea).

„*Eu sunt Domnul*". În 20,2, această formulă se prezintă pentru prima dată ca autoafirmare a lui Dumnezeu și ea corespunde unei expresii ebraice care începe cu forma *'ānokhī* a pronumelui personal, căreia traducătorul îi dă o notă specifică prin gr. ἐγώ εἰμι. „Eu sunt" (cu precizarea că în limba română prezența pronumelui personal este obișnuită pe lângă verb, pe când în greacă este excepțională și se folosește pentru a scoate în evidență importanța și calitatea, aici majestatea, persoanei subiect – *cf.* Ex. 20,5; Deut. 5,9 – n.t.).

În tradiția evreiască, pronumelui *'anokhī*, prin care se deschide Decalogul (20,2), îi sunt consacrate diverse *midrașim*. Formula este completată în greacă prin ὁ θεός σου („Dumnezeul tău"), cu articol hotărât înaintea lui θεός, articol absent în ebraică pentru *'Elohīm*, și care dă termenului generic valoarea unui calificativ pentru κύριος, „Domnul" ; acesta din urmă, folosit fără articol, corespunde ebr. YHWH, numele propriu al divinității. Articolul hotărât înaintea lui θεός poate fi semnul unei opțiuni monoteiste insistente.

Poruncile, legile și rânduielile lui Dumnezeu. O bună parte din vocabularul legislativ al LXX apare prima dată în Exod. Pentru a sesiza acest lucru trebuie pornit de la 12,43.49. În 12,43, νόμος corespunde ebr. *ḥuqqāh*, „poruncă, regulă, rânduială, așezământ", iar în 12,49, ebr. *tōrāh*, „lege". O legătură puternică este astfel stabilită între cele două versete, care cuprind o suită coerentă de enunțuri relative la calitatea de circumcis, necesară pentru a fi admis la consumarea jertfei pascale. Recurgerea la un singur termen grec, cel mai general, νόμος, arată importanța circumciziei ca temei al Legământului (*cf.* Gen. 17,10-14). Νόμος nu se referă la reguli particulare ale ritualului pascal, ci la exigențele „Legii" în ansamblu (13,9-10).

În 16,4.28 definiția termenului νόμος (*tōrāh*), se lărgește de la circumcizie (cum apare în 12,43.49) la dimensiunile întregului Legământ, prin intermediul unei instituții-cheie, Sabatul. În 18,16.20, νόμος (singular) are un înțeles global pe care nu-l au προστάγματα (plural) „decrete, hotărâri" (pe care, în lipsa unui termen adecvat, le-am tradus prin „porunci" – n.t.); la fel, în 24,12, în raport cu ἐντολαί, „porunci". Toate acestea apar ca mijloace de care se servește Dumnezeu pentru „a dicta/a întemeia legea" (vb. νομοθετεῖν este folosit în 24,12).

Dar cel mai adesea e folosit νόμιμον care traduce *ḥuqqāh* pentru a numi o poruncă anume, cu privire la o sărbătoare, la o comemorare (12,14.17), la un ritual specific al cortului (27,21; 28,43), la un privilegiu sau la o îndatorire a preoților (29,28; 30,21). Noi am tradus νόμιμον cu „legiuire", însoțit în mod constant în Exod de epitetul αἰώνιον, „veșnic", fapt care generează o formulă reluată adesea: „legiuire veșnică".

Mai delicată este interpretarea termenilor δικαίωμα (15,25.26; 21,1.9.31; 24,3) și κρίσις (15,25). În limbajul juridic ptolemaic, δικαιώματα sunt „acte justificative", fapt ce nu corespunde contextului din Exod în care este folosit cuvântul. Nu este imposibil ca δικαιώματα să reprezinte pentru traducătorul Exodului „reguli de drept" care permit instruirea unui proces de călcare a legii (le-am tradus prin „îndreptări" sau „rânduieli" – n.t.). Printr-o altă alunecare semantică, κρίσεις (15,25), care sunt asociate cu δικαιώματα, desemnează „judecățile" nu în sens de „procese", ci de „proceduri" judiciare care guvernează instrumentarea și sunt susceptibile de a conduce la decizii conforme dreptului.

Jertfa de „punere deoparte". În 13,12, editorii textului grec rețin lecțiunea ἀφελεῖς, „tu vei lua", din *Vaticanus*, mai degrabă decât ἀφοριεῖς, „vei pune deoparte", care este mai bine reprezentată în tradiția manuscrisă.

'Αφελεῖς este într-adevăr atestat la Philon și nicăieri în altă parte în LXX. Vb. ἀφορίζειν nu corespunde ebr. *'ābhar*, care, la cauzativ, înseamnă „a transfera". Acest transfer este o ofrandă, al cărei aspect negativ constă în sustragerea de la folosirea profană. Alegerea lui ἀφαιρεῖν în greacă subliniază acest aspect (35,24). Sensul de „a lua" este atestat de o inscripție cu caracter religios în sec. al IV-lea î.H., fiind mai potrivit pentru ἀφαιρεῖν în 29,27 și 35,24 (totuși, pentru uniformitatea vocabularului sacrificial în cărțile Pentateuhului, am optat constant pentru traducerea cu „punere deoparte" – n.t.).

Animalele domestice. Traducem μόσχος de fiecare dată când este posibil prin „vițel", iar μοσχάριον prin „tăuraș". În 34,19 totuși μόσχος este feminin și desemnează o junincă, după înțelesul grec clasic. De altfel, diversitatea termenilor grecești μόσχος, „juncan" sau „junincă", βοῦς, „vită", ταῦρος, „taur", corespunde unui singur termen ebr.: *şōr*.

Ὑποζύγιον și ὄνος sunt traduse prin „asin" sau „măgar". Cele două cuvinte grecești sunt folosite nediferențiat în κοινή pentru a desemna măgarul sau asinul după cum atestă papirusurile. Folosirea lui ὑποζύγιον în acest sens este tot mai rară, făcând loc lui ὄνος, „măgar", care permitea distincția feminin/masculin, și a dispărut în sec. I d.H.

III. Expresia grecească a unor teme din Exod și posteritatea lor

Πάσχα/*Paște.* Substantivul πάσχα, în LXX, nu este, cum s-ar părea, o elenizare a ebr. *pesah*; el transcrie termenul aramaic aflat în calendarul tradiției orale la vremea traducerii grecești. Sunt mărturii provenind din *Hexapla* lui Origen, care îi atribuie când lui Theodotion, când lui Aquila și Symmachos o transcriere din ebraică sub forma φασεχ. Un ecou al termenului grec πάσχα este sesizabil totuși în traducerea vb. *pāsah* în 12,13.27 cu gr. σκεπάζω, „a acoperi, a proteja, a ocroti", mai ales la viitor și la aorist. Un alt echivalent pentru *pāsah* în Ex. 12 este παρέρχομαι, „a depăși, a trece mai departe", în v. 23. Aceste două traduceri se înscriu într-o tradiție interpretativă căreia LXX îi atestă vechimea. Folosirea lui παρέρχομαι a generat cele mai răspândite interpretări grecești ale lui πάσχα, deoarece vb. apare de două ori în v. 23 pentru a traduce mai întâi *'ābhar*, „a trece", apoi *pāsah*. Philon folosește termenii διάβασις, „trecere/traversare", și διαβατήρια, care la greci desemna sacrificiul oferit înainte de a trece o frontieră sau un

rău. Aquila folosește ὑπέρβασις, „acțiunea de a trece pe deasupra" sau „acțiunea de a sări peste", interpretare răspândită printre evrei în Evul Mediu. Există un ecou al acestui înțeles în traducerea greacă medievală numită *Graecus Venetus* după un manuscris de la sfârșitul sec. al XIV-lea: *pāsaḥ* este redat prin ἅλλομαι, „a sări". Procopios (PG 87 561b), cu mult înainte, semnalează o semnificație apropiată a Paștelui: „a înainta cu pași mari". În ceea ce privește traducerea cu σκεπάζω, „a acoperi, a ocroti", ea se apropie de unul din cele două verbe utilizate în Targ. N pentru a reda *pāsaḥ*: aramaicul *'aggēn*, „a acoperi, a ocroti", care face aluzie la imaginea lui Dumnezeu ca „scut", redată prin ὑπερασπίζω în Is. 31,5 și în Gen. 15,1. Diversitatea exegezelor antice se reflectă în divergențele moderne privitoare la sensul ebr. *pāsaḥ*; majoritatea exegeților, urmând tradiția iudaică veche și pe Rași, optează pentru „a trece dincolo, a trece (sau a sări) pe deasupra", adică „a omite, a cruța"; alții înclină spre „a ocroti". Între interpretările vechi, aceea a lui Philon care propune pentru πάσχα sensul de „trecere" prezintă particularitatea de a face din fiii lui Israel actori ai acestei „traversări". Este vorba pentru el de „trecerea" sufletului de la sensibil (patimi trupești) spre inteligibil și divin, exemplul istoric fiind ieșirea din Egipt. Acest simbolism a cunoscut o mare răspândire în tradiția creștină, unde a fost preluat de către Clement din Alexandria (*Strom.* II,11,51,1-2), și mai ales de către Origen. Acesta, în tratatul său *Despre Paște*, se opune etimologiei propuse de creștinii dinaintea lui, Meliton și Hipolit, care puneau πάσχα în relație cu πάθος, asociind „Paștele" cu „Patima" lui Hristos. Relația dintre Paște și „a pătimi" a fost deja prezentată de Philon, dar subordonată temei „trecerii": „Paștele este strădania sufletului de a se desprinde de patimile iraționale și îndurarea de bunăvoie a bunei dispoziții raționale" (*Her.* 192). Revenirea la explicația Paștelui ca „trecere" îi permite lui Origen să arate că Paștele nu este o închipuire a patimii lui Hristos, ci Hristos Însuși. În ceea ce privește „trecerea" pe care o săvârșesc creștinii, ea nu poate fi decât botezul, noua „ieșire din Egipt" și „trecere a Mării Roșii". Învățătura despre Paște ca trecere a fost dezvoltată apoi de către Eusebiu al Cezareii, Atanasie, Grigore din Nazianz, Chiril al Alexandriei și mulți alții. Origen face, de asemenea, din Hristos subiectul acțiunii implicate de cuvântul Paște reținând traducerea cu ὑπέρβασις: este „trecerea" Mântuitorului „pe deasupra morții" (*Despre Paște* 47,34). Această interpretare ocupă un loc important în tradiția creștină privitoare la Paște. S-a întâmplat de altfel că teologia fondată pe etimologia πάσχα ὑπέρβασις se apropie de aceea a

autorilor care exploatează asonanța πάσχα-πάσχειν, „paște-pătimire" (a lui Hristos). Trei omilii din sec. al IV-lea sunt reprezentative în acest sens; una dintre temele lor principale este formulată astfel: „victima este jertfită (*cf.* 1Cor. 5,7; Ex. 12,21), moartea trece pe deasupra" – precum s-a oferit la Paștele istoric jertfa mielului pentru ca întâii-născuți ai evreilor să scape de moarte, la fel și pentru adevăratul Paște au fost necesare jertfa lui Hristos, sângele și moartea Sa pentru mântuirea oamenilor. Una dintre trăsăturile remarcabile ale acestor omilii este că ele consideră că subiectul acțiunii de „a trece pe deasupra" nu este Domnul, ci „nimicitorul", *cf.* Ex. 12,23. Această exegeză este cunoscută și de Ieronim (*In Matth.* 4,26,2) și de Theodoret (*QE* 24).

Προσήλυτος: *„străin", și nu „prozelit".* Προσήλυτος, *litt.* „cel ce se apropie, cel ce vine", traduce același termen ebraic *gēr* ca și πάροικος: „locuitor temporar", utilizat în Ex. 2,22 și 18,3 (tradus de noi cu „pribeag" – n.t.). Alegerea unui nou termen trebuia să corespundă necesității de a desemna o situație anume (cu atât mai mult cu cât προσήλυτος n-a fost atestat în gr. înainte de Ex. 12,48, termenul clasic pentru „venetic", „străin", în opoziție cu băștinașul, fiind ἔπηλυς). Studiindu-se rădăcina *qrb*, „a se apropia", în textele de la Qumran și în cele ale rabinismului vechi, s-a crezut că προσήλυτος, în LXX, este cel care s-a „apropiat" de iudaism și i s-a dat *calitatea* de „prozelit", așa cum este atestată în epoca scrierilor NT, adică a convertitului la religia iudaică. Se poate obiecta că προσήλυτος, *cf.* Ex. 12,48, nu trebuie supus circumciziei pentru a participa la Paște, în timp ce πάροικος, „veneticul, locuitorul temporar, străinul" (corespunzând de astă dată „oaspetelui") nu poate să stea la masă necircumcis. Este foarte probabil ca în Ex. 12,48-49 προσήλυτος să fie evreul venit din diaspora, un „imigrant" făcând deja parte din popor și adunându-se cu frații săi pentru a celebra Paștele. Cel care revine astfel în comunitate se poate apropia (προσέλθειν) „să facă Paștele". Verbul προσέρχεσθαι poate avea în LXX o valoare religioasă. În Ex. 16,9 este aplicat persoanelor care „se apropie" înaintea lui Dumnezeu. Este vorba de apropierea „imigrantului" evreu care (re)vine pentru a face Paștele. Folosirea lui προσήλυτος în 22,20 și 23,9.12 corespunde așadar situației imigrantului (străinului) acceptat de comunitatea compusă din cei care odinioară au fost imigranți în Egipt și obligați întru amintirea acestei condiții grele să se poarte bine cu προσήλυτος. Situația imigrantului primit în acest fel este implicată de dubla traducere a lui *gēr* în 20,10: „străinul care locuiește la tine" (ὁ προσήλυτος ὁ παροικῶν).

Jertfa întâiului-născut, „[lucru] neclintit". În 13,16, neutrul ἀσάλευτον, „neclintit", corespunde ebr. *ṭōṭāphoth*. Una dintre explicațiile acestui termen, plecând de la concordanța mai multor fapte religioase și lingvistice din Orientul antic și din Biblie, duce la înțelesul de „amuletă, talisman", sub forma unui simbol plasat pe frunte care ar fi avut la origine funcție apotropaică. Interpretarea iudaică post-biblică nu se opune acestei ipoteze și nici termenul grec φυλακτήριον, „filacter", folosit și în Mt. 23,5. Interpretarea medievală a ebr. *ṭōṭāphoth* este „banderolă pentru cap (frunte)". Etimologic, termenul poate veni de la rădăcina semitică însemnând „a încercui, a înconjura"; folosirea sa în Ex. 13,16 se înscrie într-o serie de metafore atestate în diferite cărți ale Bibliei și în textele babiloniene.

Ἀσάλευτον, „neclintit", corespunde aceluiași termen în Deut. 6,8 și 11,18. Acestea sunt singurele utilizări ale cuvântului în LXX. Adjectivul grecesc ἀσάλευτος apare numai în epoca elenistică. Conform dicționarelor, ocurențele sale din LXX sunt cele mai vechi atestări ale termenului. În *Imnul către Isis* de pe o inscripție din vremea lui Augustus și în papirusurile dinaintea epocii bizantine, folosirea cuvântului este stabilă: el subliniază caracterul definitiv al unui contract de vânzare sau al unei decizii legale și judiciare care trebuie respectată cu scrupulozitate. Traducerea greacă din Ex. 13,16 interpretează un termen ebraic dificil introducând noțiunea unei legi cu totul constrângătoare și durabile. Ἀσάλευτον (neutru singular) este folosit aici pentru a califica ansamblul ritualului (jertfa întâiului-născut). Pentru Origen, în comentariul său la Mt. 23,5, portul filacteriilor la „cărturari și farisei" este contrar observării spirituale a preceptului din Deut. 11,18 de către „ucenicii lui Iisus", după un sens figurat: mâna reprezintă faptele bune, iar mișcarea poruncilor dumnezeiești – meditația asupra învățămintelor sfinte. Un fragment grec al lui Origen la Mt. 23,5 are ἀσάλευτα pentru Deut. 11,18.

Termenul ebraic se mai poate asocia și cu rădăcina care înseamnă deopotrivă „curgere picătură cu picătură" și „mișcare intermitentă".

„A treia căpetenie" din carele egiptene. Cu toate că un car de luptă egiptean nu avea decât doi ocupanți, în Exod apare un τριστάτης (14,7; *cf.* 15,4). Termenul revine de mai multe ori în 4Rg. pentru a reda același substantiv ebraic însemnând „scutier" sau „ofițer, căpitan", tradus prin τρισσός în 3Rg. 9,22 și Iez. 23,23. În Regi *šālīšīm* sunt ofițeri de rang înalt, ocupând locul „al treilea" în raport cu regele și cu statul său major. Cei doi termeni grecești au în comun tema τρισ-: „trei, al treilea". Traducătorii au

făcut legătura între *šālīšīm* şi *šālōš* („trei"). Cuvântul ebraic înseamnă literalmente „al treilea" şi ar trebui să-l desemneze în Exod pe purtătorul scutului, ca în echipajele de trei oameni ale carelor de luptă hittite, şi mai târziu israelite. Dar în greaca veche, τριστάτης se referă la rangul de „comandant, căpetenie" sau la numărul de trupe plasate sub ordinele unui căpitan. Această semnificaţie ar putea lămuri indirect folosirea lui τριστάτης în 4Rg. şi interpretarea pe care o dă Origen: „cel care ocupă locul al treilea pornind de la tronul regal", cum ar fi David în raport cu Saul după 1Rg. (18,13). În acelaşi pasaj, Origen enumeră diverse ipoteze asupra înţelesului acestui cuvânt: fie ar fi vorba de războinici în stare să se lupte cu trei oameni deodată, fie de soldaţi din al treilea rând al armatei aşezate în front, fie de războinici de odinioară care dispuneau de atelaje din doi sau trei cai, fie de echipajul carului ce număra doi combatanţi pe lângă vizitiu. Probabil că această ultimă ipoteză este mai plauzibilă. Pentru a traduce τριστάτης este bine să se respecte tema „trei" din greacă: „al treilea războinic" (cum ar fi la marină „secundul" pentru „al doilea" după căpitan), de vreme ce astfel este cunoscut în interpretările patristice. Pentru Grigore al Nyssei, cei trei oameni care urcă pe car reprezintă cele trei părţi ale sufletului: raţională, poftitoare şi irascibilă (*VM* 2,123).

Pâinea din cer. „Mana" nu a fost de la început un substantiv şi traducerea greacă a întrebării de la 16,15 pierde jocul etimologic perceptibil în ebraică (folosirea interogativului *mān*). Pentru Philon, exegeza alegorică este esenţială în v. 14: „mărunt, subţire", λεπτός, devine „subtil", pentru a desemna Logosul. Sunt invocate credinţe populare: „Dacă bobul de coriandru este împărţit şi tăiat la infinit, fiecare din bucăţele, dacă este semănată, germinează la fel de bine ca şi sămânţa întreagă. Aşa este şi Logosul lui Dumnezeu prezent în totalitatea sa în fiecare din părţi" (*Leg.* III,170). Albul luminos sau strălucirea este de asemenea a Logosului. Numele κόριον, „coriandru", evocă „pupila ochiului". „Chiciura" (bucăţelele de gheaţă), πάγος, introduce prin omofonie tema solidităţii, πῆξις, efect specific al Logosului: el întăreşte partea corporală, moale, a omului în timp ce cheamă sufletul la sine (*ibid.*, 171-172). Darul „manei" a determinat la creştini crearea unui neologism μαννοδοτέω atestat pentru prima dată la Meliton.

„Sabatul". Prima atestare a termenului σάββατα în LXX este legată de adunarea manei, a „pâinii din cer", în Ex. 16,23. Este vorba de transcrierea greacă a unui nume propriu aramaic. Se întâmplă totuşi chiar în Exod ca

σάββατα să fie perceput ca un neutru plural și declinat astfel (16,29; 20,8; 31,13-14; 35,3). În ce privește ebr. *ṣubbāthōn*, derivat abstract de la *ṣubbāth*, desemnează sabatul solemn și este tradus în 16,23, ca și în 31,15; 35.2 prin ἀνάπαυσις, „odihnă, repaos". Imperativ fundamental al Legii în tradiția iudaică, respectarea sabatului în timpurile de început ale creștinismului îi opunea în Biserică pe iudeo-creștini grupului creștin al „eleniștilor", adică al celor proveniți dintre păgâni. Iustin recapitulează argumentele avansate pentru a apăra libertatea creștinilor în fața exigențelor legaliste ale sabatului *(Dial.* 12,3; 18,2; 19,5-6). Dintre poruncile Decalogului, considerat lege naturală de către creștini și rămas cu valoare imperativă, porunca asupra sabatului este singura care, după cum spun Părinții, nu trebuie respectată în literă (Irineu, *Adv. haer.* IV,8-13; 16,1). În detrimentul sabatului, creștinii dezvoltă o abundentă simbolistică a „zilei a opta", ziua Domnului.

„Cele zece cuvinte" sau Decalogul. Cuvântul δεκάλογος este absent din LXX și din lucrările lui Philon. Este un neologism format de la sintagma greacă οἱ δέκα λόγοι, „cele zece cuvinte", folosită în Ex. 34,28 și Deut. 10,4 cu referire la cele zece porunci din Ex. 20,3-17. Δεκάλογος este atestat pentru prima dată la Ptolemaios, creștin gnostic, discipol al lui Valentin, în *Scrisoare către Flora,* posterioară operei lui Iustin. Termenul se întâlnește la Irineu în formă latinizată: *decalogus* în traducerea latină a lucrării *Adv. haer.*, IV,15,1 și 16,4. Apoi, la Clement din Alexandria (*Paed.* III,12,89,1 și în alte locuri). În limba greacă este însoțit de articolul feminin, putând fi la origine un adjectiv pe lângă substantivul νομοθεσία, „codul legislativ" (al celor zece cuvinte), după cum spune Origen: „Numărul zece este desăvârșit și potrivit lui Dumnezeu … cele zece cuvinte sunt primul cod legislativ" (δεκάλογος ἡ πρώτη νομοθεσία) (frag. 62 la Ier. 39,17, *GCS* 3, p. 228).

Între tradiția iudaică ilustrată de Targumuri și LXX, preluată de creștini, sunt numeroase diferențe. De exemplu, pentru tradiția iudaică prima poruncă se află în Ex. 20,2 (*cf.* Deut. 5,6) – „alegerea lui Israel". Pentru Philon, Origen și Părinții greci „cele zece cuvinte" încep cu v. 3 (*cf.* Deut. 5,7), cu porunca privitoare la „monarhia divină". Excepție face Clement din Alexandria care regrupează v. 2 cu v. 6, ca postulând unicitatea lui Dumnezeu care-Și manifestă puterea, al cărui cult exclude orice formă de idolatrie (VI,16,137,2). La sfârșitul Decalogului, o ușoară diferență se manifestă între LXX și TM și în consecință între cele două tradiții: printre „obiectele" poftei, femeia aproapelui precede casa (Ex. 20,17; Deut. 5,21). Philon și Părinții greci

totuşi reunesc sub o singură poruncă, a zecea, toate interdicţiile privind pofta şi lăcomia, deoarece numărătoarea lor coincide exact cu tradiţia iudaică majoritară începând cu porunca despre furt, a opta pentru ei (Deut. 5,19).

Altfel stau lucrurile în tradiţia romano-catolică, urmată de Biserica luterană: ultima poruncă este scindată în două părţi: pofta având ca obiect femeia şi lăcomia, respectiv dorinţa pentru bunuri şi averi. Prima poruncă cuprinde de fapt în tradiţia romană vv. 3-6 din Ex. 20. Lista romană prezintă o contaminare între TM şi LXX.

Prezentarea Decalogului a avut diverse forme, determinate de raţiuni catehetice. Până în timpul lui Tertulian şi Clement din Alexandria sunt citate mai ales poruncile privitoare la relaţiile dintre oamenii uniţi de porunca iubirii aproapelui şi prin ceea ce se numeşte „regula de aur" (*cf.* Mt. 7,12). Decalogul este prezentat ca lege naturală (cu excepţia sabatului) deasupra căreia se află Legea desăvârşită a lui Hristos, deşi, adesea, în practică, această „lege naturală" este mai potrivită pentru catehizarea maselor de credincioşi.

IV. Facerea cortului şi a veşmintelor preoţeşti

În cap. 35-40 apar mari diferenţe între versiunea greacă şi textul ebraic. „Frazele privitoare la cort, la curte, chivot şi veşmintele preoţilor au fost masiv modificate, încât este greu de recunoscut ideea textului", spune Origen (*Epistula ad Africanum* 7, SC 302, p. 533). În comparaţie cu TM, LXX comportă într-adevăr omisiuni, adaosuri şi inconstanţă în traducerea aceloraşi cuvinte şi prezintă secvenţe narative conform unei ordini cu totul diferite. Faptul cel mai frapant este că în LXX prezentarea lucrărilor, după adunarea materialelor necesare (35,4 până la 36,7), începe prin confecţionarea veşmântului lui Aaron, în timp ce TM plasează la început fabricarea diverselor părţi ale cortului şi ale mobilierului său. Pe lângă acestea, gradul de îndepărtare faţă de TM variază considerabil în funcţie de loc, de la conformitatea aproape perfectă până la alteritatea aproape radicală. În Antichitate s-au făcut eforturi pentru a recompune un text grec fidel textului ebraic, începând cu Origen.

Savanţii au încercat să explice aceste diferenţe şi au fost prezentate mai multe ipoteze plauzibile: un substrat ebraic distinct faţă de TM, sau dualitatea traducătorilor, sau remanierea textului grecesc operată de către un editor etc.

Trei studii sunt importante din acest punct de vedere:

1. Julius Popper a publicat la Leipzig, în 1862, o lucrare asupra construirii „cortului" conform Exodului, *Der biblische Bericht über die Stiftshütte*. Teza acestuia este că a doua dintre cele două secțiuni ale Exodului privitoare la sanctuar este mai târzie. Examinarea versiunii grecești, atât de diferită, este făcută spre a demonstra această teză. După ce a renunțat, pe bună dreptate, la ideea că o astfel de alterare, atât de ferm perpetuată, ar fi provenit din neglijența unui copist sau dintr-un accident de editare, Popper refuză o altă teorie (Z. Frankel), care presupunea existența unor traduceri parțiale și succesive cu scopuri și calități diverse, reunite în final pe la sfârșitul secolului al III-lea î.H., fără nici o referință la ordinea textului ebraic. Apoi își expune propria explicație pornind de la identificarea, în TM, a două ansambluri în secțiunea finală având drept criteriu recurența în ebraică a formulei „precum a rânduit Domnul lui Moise", în 35,1-36,8 și 38,21-40,38 și absența acesteia în 36,8-38,20. Al doilea criteriu este comparația dintre textul grec și ebraic: LXX oferă o traducere completă a descrierii veșmintelor preoțești (36,8-38 = 39,1-31 TM), într-un stil conform celui paralel din prima secțiune (28,1-43). Dar părții din TM 36,8-38,20 îi corespunde în LXX 37,1-38,27, un text grec mai liber, un rezumat cu glose și schimbări în ordinea descrierii. Aceste analize îl duc pe Popper la concluzia că textul ebraic de care dispuneau primii traducători nu avea secvența din 36,8-38,20, iar descrierea veșmintelor preoțești este opera unui cercetător scrupulos, atent la executarea poruncilor divine, conform cu prescripțiile date, după formula „precum Domnul rânduise lui Moise", care este un fel de semnătură. Acest expozeu se găsea în textul ebraic în locul pe care-l ocupă în LXX. A doua dezvoltare cu privire la cort ar fi fost făcută în cu totul alt spirit, absența formulei caracteristice primei arătând că interpolatorul era conștient de temeritatea întreprinderii sale. Inserarea acestei completări în LXX la o dată ulterioară s-ar supune mai degrabă grijii de a completa lacunele, decât celei de a face o traducere autentică. Ordinea actuală a narațiunii din TM ar rezulta din intervenția învățaților din Palestina care au organizat textul de la sfârșitul Exodului după o logică mai fidelă celei din cap. 25-28. Popper oferă aici o explicație genetică a divergențelor dintre versiunile greacă și ebraică din ultimele capitole ale Exodului. Particularitățile LXX ar reflecta progresul expansiunilor succesive ale textului ebraic, unul puțin anterior primei încercări de traducere, celălalt posterior. Ele ar descrie trăsături proprii celor două expansiuni diferite una de alta și ar face cunoscută una

din stările textului pre-masoretic. Teza lui Popper presupune intervenția a cel puțin doi traducători, în epoci distincte, pentru a produce textul corespunzător LXX. Acest exemplu îi permite lui Popper să sugereze, devansând rezultatele criticii celei mai recente, că divergențele dintre LXX și TM nu se explică prin stângăcii, erori sau neglijențe, ci că LXX și TM reprezintă două recensiuni diferite, la fel de „savante" una ca și cealaltă, ale textului biblic.

2. O altă teorie aparținând lui A.H. Finn afirmă că divergențele dintre LXX și TM de la sfârșitul Exodului nu provin din diferențe dintre substratul ebraic și elin. Argumentul său principal este că distanțarea dintre greacă și ebraică este de același tip cu deosebirea dintre prima descriere a veșmintelor și a cortului (Ex. 25-28) și cea de la sfârșitul cărții, putând fi pusă pe seama traducătorului (adaosuri armonizante, sau note explicative, sau greșeli: omisiuni, diferențe de conținut, diferențe în ordinea subiectelor). Tendința acestei teorii este de a acuza de incoerență și confuzie aranjamentul propriu LXX .

3. O ultimă ipoteză îi aparține lui D.W. Gooding și se leagă de prima. Teza lui este că îndepărtarea dintre textul grec și ebraic din prima secțiune s-ar putea explica prin neglijența traducătorului privitoare la detaliile tehnice, care ar fi agravată în secțiunea a doua. Există desigur confuzii, dar grija pentru exactitate este vădită în ansamblu; interpretarea pasajelor dificile ale textul ebraic depinde de tradiția exegetica, a cărei existență este sigură chiar atunci când principiul rămâne obscur. Anumite particularități ale textului grec nu par bizare decât dacă se face efortul de a le plia la un model ebraic care ar fi absolut identic cu TM. Pe de altă parte, dacă ordinea care guvernează ultimele capitole ar fi secundară și dacă ea ar fi pe alocuri iremediabil absurdă, ne putem întreba ce fantezie aberantă ar călăuzi editorul în remanierea textului grecesc original. Dat fiind faptul că argumentele bibliștilor nu încetează să se contrazică între ele și că judecățile lor asupra ordinii subiectelor se supun unor criterii foarte subiective, noi ne-am propus să dăm seamă de textul grec de la sfârșitul Exodului așa cum se prezintă, fără a face ipoteze noi asupra originii lui. Un lucru ni se pare sigur: înrudirea dincolo de deosebirile de detaliu între traducerile grecești ale celor două secțiuni privitoare la sanctuar și la veșmintele liturgice. În ceea ce privește întrebarea asupra unicității sau diversității acestor traduceri, înclinăm a crede că ele sunt datorate unor autori diferiți, dar că al doilea a folosit munca celui dintâi (cu excepția cap. 38,13-27 LXX, fragment care rezistă oricărui efort de „reabilitare" conform criticii lui D.W. Gooding).

O trăsătură comună a textului ebraic și grecesc în ceea ce privește descrierea cortului și a veșmintelor lui Aaron este dificultatea lor extremă, din cauză că sanctuarul din pustie nu mai era decât o amintire îndepărtată în vremea redactării finale a Exodului și descrierile erau evident influențate atât de tradițiile relative la templul lui Solomon, cât și de cunoștințele referitoare la al doilea templu.

Alain Le Boulluec

Exodul

1 [1] Iată numele fiilor lui Israel intraţi în Egipt împreună cu Iacob, tatăl
lor, venind fiecare cu toată casa lui: [2] Ruben, Simeon, Levi, Iuda, [3] Issachar,
Zabulon şi Beniamin, [4] Dan şi Neftali, Gad şi Aser. [5] Iosif se afla mai demult
în Egipt. Cu toţii erau şaptezeci şi cinci de suflete [născute] din Iacob. [6] Apoi
au murit Iosif şi fraţii lui cu toţi cei din generaţia lor. [7] Iar fiii lui Israel au
sporit, s-au înmulţit, s-au răspândit şi s-au întărit foarte mult, căci pământul
îi înmulţea.

[8] S-a ridicat apoi un alt rege peste Egipt, care nu-l cunoştea pe Iosif. [9] Şi
i-a grăit neamului său: „Iată, ce mare mulţime e neamul fiilor lui Israel, şi e

---

1,5 „şaptezeci şi cinci de suflete": TM are „şaptezeci". Aceeaşi divergenţă şi în Gen. 46, 27. Unii Părinţi le-au reproşat evreilor că ar fi alterat textul sacru; ex., Iustin, *Dial.*, 72. *Cf.* şi Barc, B., 1987, pp. 71-74. ♦ Coborârea în Egipt este înţeleasă, la modul alegoric, ca fiind captivitatea sufletelor în lume (Origen, *Hom. Ex.* 1,3).

1,6 Pentru Origen, există o legătură între moartea lui Iosif şi înmulţirea fiilor lui Israel (1,7), el descoperă în moartea lui Iisus Hristos sporirea poporului credincios şi în moartea pentru păcat (2Cor. 4,10 şi Col. 3,5) a fiecărui credincios, sporirea duhovnicească (*Hom. Ex.* 1,4).

1,7 „s-au răspândit", χυδαῖοι ἐγένοντο, (*hapax* LXX): cuvânt care se leagă de rădăcina χυ cu înţelesul „a se răspândi", „a se revărsa", şi se poate aplica unei mulţimi. În perioada elenistică, cele mai frecvente utilizări ale acestui cuvânt şi ale celor derivate din el sunt peiorative („mişunau"). Clement din Alexandria se bazează pe această evoluţie semantică pentru a-i da sensul de „grosolan", apropiindu-l printr-o alegorie polemică de Ἰουδαῖοι (*Strom.* VII,18,109,1; *cf.* 100,4). ♦ LXX: „căci pământul îi înmulţea"; TM are „şi ţara s-a umplut". ♦ Atât Aquila, cât şi unii Părinţi, începând cu Origen, înţeleg la fel: „pământul îi înmulţea" (*C. Cels* 6,26; *Hom. Ex.* 1,4, de trei ori, *cf.* Gen. 1,24). Pentru gândirea arhaică greacă este cât se poate de explicabil, Geea fiind mama tuturor celor vii: Ἐξ ἀρχῆς οὓς Γαῖα καὶ Οὐρανὸς ἔτικτεν: „pe cei care i-a născut dintru început Geea şi largul Cer" (Hesiod, *Theogonia* 45).

1,8 După Origen, acest „alt rege" reprezintă „duhul acestei lumi", diavolul care îi îndepărtează pe cei credincioşi de cele duhovniceşti şi caută să le întunece oamenilor dreapta judecată (*Hom. Ex.* 1,5).

1,9 LXX, spre deosebire de TM, foloseşte două cuvinte diferite pentru a-i deosebi pe egipteni de israeliţi: ἔθνος pentru cei dintâi, termen generalizat pentru conceptul de

mai tare ca noi! [10] Hai să-i lucrăm cu vicleşug, ca nu cumva să se mai
înmulţească şi, de va fi să dea peste noi vreun război, să se alăture vrăjma-
şilor şi, biruindu-ne, să iasă din ţară." [11] Şi le-a pus ispravnici peste lucrări,
ca să-i asuprească la muncă, şi aşa i-au clădit lui Faraon cetăţile întărite
Pitom şi Ramese şi On, care e Cetatea Soarelui. [12] Cu cât îi umileau mai
tare, cu atât ei se înmulţeau şi se întăreau, încât pe egipteni i-a apucat scârba
de fiii lui Israel. [13] Şi egiptenii îi împilau pe fiii lui Israel cu silnicie. [14] Şi le
făceau viaţa amară cu lucrările cele mai grele în lut, la cărămizi şi la toate
muncile câmpului, unde îi robeau cu asprime.
[15] Şi regele egiptenilor a grăit moaşelor evreilor, dintre care una se chema
Sepphora şi cealaltă Phua, zicându-le: [16] „Ori de câte ori moşiţi pe evreice
la naştere, dacă-i băiat, să-l ucideţi, iar dacă-i fată, s-o cruţaţi." [17] Dar

---

„neamuri [păgâne]", şi γένος pentru fiii lui Israel. ♦ În LXX, regele Egiptului n-a spus că „poporul fiilor lui Israel este mai numeros şi mai puternic decât poporul egiptean", aşa cum reiese din TM, ci că „este o mare mulţime" (μέγα πλῆθος), expresie comentată alegoric de Philon (*Migr.* 54-55). ♦ După Origen, „regele" este Satan, care presimte înfrângerea poporului său, adică a gândurilor necurate, de către cei credincioşi care îl pomenesc pe Hristos (*ibid.*).

1,10 Verbul κατασοφίζομαι, „a folosi viclenia, a înşela prin vicleşug", este surprinzător în context, unde „viclenie" înseamnă de fapt opresiune violentă. Se poate presupune că Faraon nu putea acţiona deschis împotriva evreilor din cauza vechilor înţelegeri din vremea lui Iosif şi căuta motive „legitime" de a-i oprima.

1,11 LXX vorbeşte de construirea unor „cetăţi întărite" şi nu a unor „cetăţi comerciale", ca în TM. În LXX se adaugă şi cetatea On „care este Cetatea Soarelui". După Origen, această denumire este o aluzie la acţiunea demonului care, după 2Cor. 11,14, „se preface în înger de lumină" (*Hom. Ex.* 1,5). ♦ Numele celor trei oraşe au primit diverse explicaţii: conform etimologiei folosite de Philon şi dezvoltate pe vremea Părinţilor, Πιθωμ înseamnă „convingere", Ῥαμεσση – „roadere" (mişcarea produsă de un vierme), de unde „senzaţie" (Philon, *Somn.* I, 77).

1,12 „i-a apucat scârba", ἐβδελύσσοντο: e greu de redat în limba română pentru că implică senzaţia de dezgust, de greaţă, asociată actului fiziologic de eliminare a gazelor intestinale. BB „să scârbiia".

1,15 Numele moaşelor, de origine ebraică, sunt asociate frumuseţii, respectiv vorbirii. Pentru Philon, Sepphora înseamnă „pasăre mică" şi Phua „cea roşie" (*Her.* 128). ♦ Origen extinde alegoria la cele două Testamente: una este Legea spirituală (Rom. 7,14), cealaltă înseamnă „Evanghelia scăldată în sângele lui Hristos". ♦ Faraon este diavolul care încearcă să sugereze bărbaţilor din Biserică interpretări eretice şi opinii perverse (*Hom. Ex.* 2,2).

1,17 După Philon, moaşele, care îi ţin în viaţă pe băieţi, sunt suflete în căutarea tainelor nevăzute ale lui Dumnezeu care se zidesc în virtute; ele se împotrivesc lui Faraon, iubitor al materiei-femelă. De aceea „Dumnezeu le-a făcut bine" (*Leg.* III,3.243).

moașele s-au temut de Dumnezeu și n-au făcut precum le poruncise regele
Egiptului, lăsând băieții în viață. [18] Atunci regele Egiptului le-a chemat pe
moașe și le-a zis: „Cum de-ați făcut una ca asta și i-ați lăsat în viață pe
băieți?" [19] Iar moașele i-au răspuns lui Faraon: „Evreicele nu sunt ca
egiptencele, ci nasc mai înainte de-a ajunge moașele la ele." Și tot nășteau.
[20] Și Dumnezeu le-a făcut bine moașelor și poporul se tot înmulțea și se
întărea foarte mult. [21] Fiindcă moașele au fost cu frica de Dumnezeu, ele
și-au întemeiat familii. [22] Atunci Faraon a poruncit întregului său popor,
zicând: „Aruncați în râu orice băiat li s-ar naște evreilor și lăsați toate fetele
în viață."

2 [1] Era [un om] din neamul lui Levi care a luat-o pe una din fetele lui
Levi de nevastă. [2] Iar ea a zămislit și a născut un băiat. Văzând cât este de
frumos, l-au ținut ascuns trei luni. [3] Când n-au mai putut să-l ascundă,

---

1,21 „ele și-au întemeiat familii": adică au avut numeroși urmași. După Targum și Midraș, moașe erau și mama și sora lui Moise, care au primit casa preoției și casa regalității.

1,22 În tot acest pasaj, opoziția masculin/feminin trimite, după Origen, la distincția dintre virtute și viciu. Faraon („diavolul") nu îngăduie să rămână în viață decât viciile, dar biruința lui Hristos asupra ispititorului deschide calea vieții pentru cel ce crede și se botează (*Hom. Ex.* 2,3).

2,1-7,7 Dumnezeu pregătește un eliberator – nașterea și chemarea lui Moise. Ca și în alte cazuri, alegerea lui Dumnezeu se manifestă printr-o ocrotire deosebită, încă de la nașterea eroului. Un moment important este revelarea Numelui divin. pentru cei din vechime, a-ți dezvălui numele înseamnă a intra într-o relație deosebită. Dumnezeu și-l dezvăluie în mod liber, în momentul ales de El (*cf.* Gen. 32,30 *versus* Ex. 3,14).

2,2 „Frumos", ἀστεῖος, „grațios, plin de har, fermecător", traduce ebr. *ṭôbh* care, asemenea lui καλός din greacă, înseamnă în același timp frumos și bun; pentru Philon, sinonim cu stoicul τέλειος, „desăvârșit". Acest lucru îl califică încă de la naștere pe Moise ca înțelept prin excelență. ♦ Verbul σκεπάζω, „a ascunde, a adăposti", traduce verbul *ṣāphan*, „a ascunde", redat în greacă de obicei prin κρύπτω. Origen descoperă aici o sugestie morală, σκεπάζω având și sensul de a acoperi faptele bune care trebuie făcute în ascuns; dacă nu se face astfel, puterile răului, simbolizate de egipteni, le întorc în favoarea lor, înecându-le sub valurile patimilor (*Hom. Ex.* 2,3).

2,3 „Coș de papură", θῖβις, este atestat cu acest înțeles în papirusurile contemporane traducerii Exodului. Ca și ebr. *tēbhāh*, are la origine un cuvânt egiptean cu înțelesul de „cutie, cufăr, sicriu". Același termen este tradus cu κιβωτός (Gen. 6,14-16) pentru a desemna arca lui Noe. Pentru Părinți, începând cu Origen, folosirea acestui termen permite o comparație cu arca lui Noe. ♦ Începând din secolul al IV-lea, „coșul" în care a fost așezat Moise este atestat în tradiția creștină ca simbol al Botezului, la Eusebiu al Emesei și Grigore al Nyssei.

mama lui a luat un coş de papură, l-a uns cu catran şi, aşezând copilul
înăuntru, l-a lăsat să plutească între trestii, la marginea râului. 4 Iar sora lui
se uita de departe să vadă ce i se va întâmpla. 5 Fiica lui Faraon tocmai se
coborâse la râu să se scalde, iar însoţitoarele ei se plimbau pe malul râului.
Văzând coşul plutind în păpuriş, a trimis pe una dintre ele să-l ia. 6 Des-
chizându-l a văzut pruncul plângând în coş şi a zis cuprinsă de milă: „Iată
un copilaş de-al evreilor!" 7 Atunci sora lui i-a zis fiicei Faraonului: „N-ai
vrea să merg să-ţi caut printre femeile evreice o doică să-ţi alăpteze copi-
lul?" 8 Şi fiica Faraonului i-a răspuns: „Du-te!" Fata s-a dus şi a chemat-o
pe mama copilului. 9 Fiica lui Faraon i-a zis: „Ai grijă de acest copil, să mi-l
alăptezi, şi eu îţi voi plăti." Atunci femeia a luat pruncul şi l-a alăptat.
10 După ce copilul a mai crescut, l-a adus fiicei Faraonului şi îi era [acesteia]
ca un fiu. I-a pus numele Moise, zicând: „Din apă l-am scos."

11 Trecând multă vreme de la acele zile, Moise a crescut mare şi s-a dus
pe la fraţii lui, fiii lui Israel. Luând aminte la necazul lor, a văzut un egip-
tean lovind un evreu, pe unul dintre fraţii lui, fiii lui Israel. 12 Uitându-se
încoace şi încolo, nevăzând pe nimeni, l-a lovit [de moarte] pe egiptean şi
l-a ascuns în nisip. 13 Ieşind a doua zi, vede doi evrei luându-se la harţă şi-i
zice vinovatului: „De ce-l baţi pe aproapele tău?" 14 Acesta i-a zis: „Cine
te-a pus stăpân şi judecător peste noi? Nu cumva vrei să mă omori şi pe
mine cum l-ai omorât ieri pe egiptean?" Moise s-a înfricoşat şi a zis: „Oare
s-a aflat lucrul acesta?" 15 Şi Faraon a auzit de această întâmplare şi căuta

---

2,6 Pentru Origen, fiica lui Faraon este Biserica venită dintre neamuri care eliberează Legea, închipuită de Moise, de sub tutela doicii sale, Sinagoga, şi din închisoarea reprezentată de coş (simbol al simţurilor), reprezentând interpretarea trupească a Legii de către evrei (*Hom. Ex.* 2,4). Această interpretare se găseşte şi la Eusebiu al Emesei, Chiril al Alexandriei, Ilarie; Grigore al Nyssei vede în fiica lui Faraon, „stearpă şi fără copii", un simbol al culturii profane, necesară totuşi înainte de a accede la treapta filozofiei creştine (*VM* 2,10).

2,10 Clement din Alexandria (*Strom.* I,23.152,3) apropie numele lui Moise, în transcripţia lui greacă, Μωυσῆς, de numele egiptean al apei: *mou*. Numele lui Moise derivă dintr-o formă verbală egipteană care înseamnă „scos din", „fiul lui". Clement mai cunoştea o tradiţie iudaică după care primul nume dat lui Moise de către părinţi, la tăierea împrejur, ar fi fost Ioachim (*Strom.* I, 23, 153, 1).

2,15 „Retragerea" lui Moise este redată de verbul grecesc ἀναχωρεῖν, de la care provine rom. „anahoret". Vasile cel Mare şi Grigore al Nyssei explică sensul monahismului capadocian pornind de la acest termen (*cf.* Harl, M., *REG* 80, pp. 407-412). De asemenea, Philon vedea în şederea lui Moise în Arabia o perioadă de antrenament moral

să-l omoare pe Moise. Atunci Moise a plecat de la fața lui Faraon [și s-a
dus] să locuiască în țara Madiam. Ajuns în țara Madiam s-a oprit lângă o
fântână. 16 Preotul din Madiam avea șapte fete, care pășteau oile tatălui lor,
Iothor. Venind ele la fântână, au scos apă până au umplut jgheaburile, ca să
adape oile lui Iothor, tatăl lor. 17 Dar niște păstori au venit și le-au alungat.
Atunci, ridicându-se Moise le-a luat apărarea, a scos apă și a adăpat oile lor.
18 Apoi s-au întors la Raguel, tatăl lor, și acesta le-a zis: „Cum de ați venit
astăzi așa devreme?" 19 Ele i-au zis: „Un om din Egipt ne-a scăpat de
păstori, ne-a scos apă și ne-a adăpat oile." 20 Atunci el le-a zis fiicelor sale:
„Unde este? Și de ce l-ați lăsat pe omul acela? Chemați-l să mănânce
pâine!" 21 Moise a rămas la acel om, care i-a dat-o pe fiica lui, Sepphora, de
nevastă. 22 Zămislind, femeia i-a născut un fiu. Moise i-a dat numele de
Gersam, zicând: „Pribeag sunt în țară străină."
23 După multă vreme de la acele zile, regele Egiptului a murit. Fiii lui
Israel gemeau din pricina muncilor și strigau, iar strigătul [pricinuit de]
chinurile lor a urcat la Dumnezeu. 24 Dumnezeu le-a auzit suspinul; și-a
amintit de legământul făcut cu Avraam, Isaac și Iacob. 25 Și i-a cercetat
Dumnezeu pe fiii lui Israel și S-a făcut cunoscut lor.

3 1 Moise păștea oile lui Iothor, socrul său, preotul din Madiam. Mânând
oile dincolo de pustie, a ajuns la muntele Horeb. 2 [Acolo] i s-a arătat un

---

și filozofie sub îndrumarea lui Dumnezeu, departe de ateismul lui Faraon (*Mos.* I,48 și *Leg.* III,12-13). ♦ „Madiam" (forma după ebraică, Madian): numele colectiv al unor triburi nomade trăind undeva la sud sau la sud-est de Palestina.

2,17-19 Același verb grecesc ῥύεσθαι traduce o dată ebr. *yāșa'*, „a salva", apoi *nāțal*, „a apuca, a smulge" (cu intenția de a scăpa, a salva). Același verb îl întâlnim și în rugăciunea domnească „și ne scapă/izbăvește de cel rău". Σῴζειν este absent în Exod, fiind însă foarte frecvent în cărțile istorice, în Psalmi și în Profeți pentru a reda ebr. *yāșa'*.

2,22 Πάροικος, „pribeag", traduce ebr. *gēr* ca și în Ex. 18,3, redat în alte locuri prin προσήλυτος, care denumește un străin (poate fi și un imigrant iudeu) venit să locuiască între fiii lui Israel (Ex. 12,48-49; 22,20; 23,9.12). *Cf.* nota la Lev. 16,29.

2,23 Grecescul ἔργα: „munci" redă parțial înțelesul lui *'abhōdhāh*, pentru că, în greacă, ἔργα nu se referă la sclavie, ca în ebraică sau ca în română (împrumutat din slavă, unde însemna „chin"). Grecescul δουλεία („robie") nu-l traduce pe ebr. *'abhōdhāh* decât în Ex. 6,6.

3,1-10 Pentru Grigore al Nyssei, rugul aprins înseamnă iluminare (*Cant.* 12; *VM* 2,19). Spinii rugului simbolizează încercările virtuții care duc la vederea luminii taborice. În lumină se arată Logosul, Dumnezeu întrupat. Rugul reprezintă trupul pe care l-a primit

înger al Domnului în pară de foc dintr-un rug. Vedea că rugul arde cu
văpaie, dar nu se mistuie. 3 Moise a zis: „Voi merge să cercetez vedenia asta
mare: de ce nu se mistuie rugul?" 4 Când a văzut Domnul că se apropie să
vadă, L-a strigat din rug, zicând: „Moise, Moise!" Iar el a zis: „Ce este?"
5 Și i-a zis: „Aici să nu te-apropii! Dezleagă-ți încălțămintea din picioarele
tale, căci locul în care stai este pământ sfânt." 6 Apoi i-a zis: „Eu sunt
Dumnezeul tatălui tău, Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și
Dumnezeul lui Iacob." Atunci Moise a întors capul, căci se sfia să-L
privească pe Dumnezeu în față. 7 Domnul a zis către Moise: „Am văzut bine

---

Logosul (*VM* 2,20). Tot după Grigore al Nyssei, rugul care nu se mistuie reprezintă maternitatea fecioralnică a Născătoarei de Dumnezeu.

3,1 Pentru Philon, Moise, în ipostaza de păstor la Iothor, este călăuzitorul gândurilor de la deșertăciune spre cele bune. Egiptenii, robi ai patimilor, au oroare de păstori și urăsc dreapta judecată (*Sacrif.* 50-51; *Agr.* 43).

3,2 După Theodoret, „îngerul" nu este Tatăl, ci Unul-Născut Fiul Său (*QE* 5). Tot după el, minunea prefigurează fecioria inalterabilă a celei care avea să-L nască pe Unul-Născut. În același tratat afirmă că Dumnezeu S-a arătat în rug pentru a-i împiedica pe evrei să adore un idol cioplit din lemnul arborilor (*QE* 6). ♦ Philon interpretează chemarea și apoi interdicția divină astfel: Moise încearcă să afle cauzele generării și ale coruperii; însă o astfel de cunoaștere îi este inaccesibilă omului, fiind rezervată dumnezeirii. Dumnezeu, în marea Sa îndurare, îl oprește pe Moise de la această căutare imposibilă, zicându-i: „Aici să nu te apropii!" (*Fuga* 161-163).

3,4 „Ce este?"; TM are „Iată-mă!" Proprie LXX, întrebarea lui Moise, care se referă simultan la natura evenimentului, la identitatea glasului auzit și la sensul chemării, a stat la baza unor elaborări teologice importante la exegeții de limbă greacă, în relație cu Ex. 3,14.

3,5 Pentru unii exegeți, descălțarea sandalelor reprezintă un gest de asceză, de renunțare la grijile vieții pământești (Grigore al Nyssei, *VM* 2,22-23; *Cant.*, *GNO* VI, p. 355). Pe de altă parte, veșmintele preoțești nu comportă încălțăminte, fiindcă preotul trebuie să calce numai pe pământ sfințit și îi este interzis să se atingă de piei moarte. După tradiția evreiască, această prescripție, dată lui Moise, indică renunțarea la viața conjugală din momentul investirii în misiune. Gestul este întâlnit de altfel și la păgâni, care se descalță pentru a intra în temple (Justin, *Apol.* I,62).

3,6. Părinții Bisericii descoperă aici identitatea Fiului și a Tatălui. „Domnul" s-ar referi la „înger", adică la Fiul, în 3,2 și la Dumnezeu Tatăl, în 3,6.14 (Vasile cel Mare, *Adv. Eun.* II,18).

3,7 Sunt dificultăți de redare în limba română a celor trei termeni care desemnează ierarhia opresoare. În primul rând sunt ἐπιστάται τῶν ἔργων, „ipistați", „șefi de lucrări", tradus de noi cu „ispravnici (de la «a isprăvi»)", care erau dintre egiptenii pricepuți la lucrările respective („ingineri"). Apoi sunt ἐργοδιῶκται, tradus cu „vătafi", ceea ce ar fi

necazurile poporului Meu în Egipt și am auzit strigătul lor împotriva
vătafilor de la lucru. Le știu durerile. 8 De aceea M-am coborât să-i ridic din
mâinile egiptenilor și să-i scot din țara aceea, să-i duc într-o țară bună și
mare, într-o țară unde curge lapte și miere; în ținutul canaanenilor, cheteilor,
amoreilor, fereziților, gergeseilor, eveilor și iebuseilor. 9 Iată, acum a
ajuns la Mine strigătul fiilor lui Israel și am văzut chinul la care îi supun
egiptenii. 10 Acum, mergi, te trimit la Faraon, regele Egiptului, să-Mi scoți
poporul, pe fiii lui Israel din pământul Egiptului." 11 Moise a grăit către
Dumnezeu: „Cine sunt eu, [Doamne], să merg la Faraon, regele Egiptului,
ca să-i scot pe fiii lui Israel din țara Egiptului?" 12 Iar Dumnezeu i-a grăit lui
Moise, zicând: „Eu voi fi cu tine și iată semnul că Eu te trimit: Atunci când
vei scoate poporul Meu din Egipt, veți sluji lui Dumnezeu pe muntele
acesta." 13 Moise a grăit către Dumnezeu: „Iată, eu voi merge la fiii lui
Israel și le voi spune: «Dumnezeul părinților voștri m-a trimis la voi», iar de
mă vor întreba: «Care este numele Lui?», eu ce să le spun?" 14 Și Dumnezeu
i-a grăit lui Moise: „Eu sunt Cel-ce-este", și [mai] zise: „Așa să le spui
fiilor lui Israel: Cel-ce-este m-a trimis la voi." 15 Dumnezeu i-a zis iarăși lui
Moise: „Așa să le spui fiilor lui Israel: «Domnul Dumnezeul părinților
voștri, Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacob
m-a trimis la voi». Acesta e numele Meu în veci și pomenirea Mea din neam
în neam. 16 Du-te, adună sfatul bătrânilor fiilor lui Israel și spune-le așa:
«Domnul Dumnezeul părinților voștri, Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul
lui Isaac și Dumnezeul lui Iacob mi s-a arătat, zicând: 'Cercetându-vă, am

---

un fel de „maiștri" (BA: *contremaîtres*). A treia categorie sunt γραμματεῖς, „scribii", aleși dintre fiii lui Israel, un fel de „pontatori" sau „șefi de echipe", care erau responsabili în fața egiptenilor de supunerea poporului.

3,12 Se face uneori confuzie în traducerile românești între προσκύνησις, „închinare, prosternare" și λάτρευσις, „a aduce cult, a sluji lui Dumnezeu", fapt ce însemna în vremea veche „a aduce jertfe". Vulgata traduce Ex. 3.12 prin *immolabis Deo super montem istum* („veți aduce jertfă pe acest munte").

3,14 Bine cunoscutul verset prin care se consideră că a pătruns ontologia greacă în teologia biblică. O traducere posibilă a textului ebraic ar fi: „Eu sunt Cel care va fi (acolo)" în relație cu trimiterea lui Moise, sau „Eu sunt Cel ce sunt", sau „Eu voi fi (acolo) pentru că sunt (aici)", sau „Eu sunt fiindcă Eu sunt", sau „Eu sunt Cel ce este" în LXX. Vulgata traduce: *Ego sum qui sum* („Eu sunt Cel ce sunt").

3,16 „Cercetându-vă, am luat seama la voi". ἐπισκοπῇ ἐπέσκεμμαι, implică ideea de vizitare, cercetare atentă. *Lit.* „cu cercetare v-am cercetat pe voi și câte vi s-au întâmplat în Egipt."

luat seama la voi şi la tot ce vi s-a întâmplat în Egipt, 17 şi [Mi-]am zis: Din
răutăţile egiptenilor vă voi scoate în ţara canaanenilor, cheteilor, amoreilor,
fereziţilor, gergeseilor, eveilor şi iebuseilor, într-o ţară în care curge lapte şi
miere'». 18 Ei vor asculta de glasul tău. Vei merge împreună cu sfatul bătrâ-
nilor lui Israel la Faraon, regele Egiptului, şi-i vei grăi aşa: «Dumnezeul
evreilor ne-a chemat pe noi. Aşadar, vom merge cale de trei zile în pustiu ca
să jertfim Dumnezeului nostru». 19 Eu ştiu bine că Faraon, regele Egiptului,
nu vă va lăsa să plecaţi decât cu mână tare. 20 Întinzându-Mi braţul, îi voi
lovi pe egipteni cu tot felul de minuni pe care le voi face între ei, apoi
[Faraon] vă va lăsa. 21 Voi da har acestui popor înaintea egiptenilor şi atunci
când veţi pleca în mare grabă, nu vă vor lăsa cu mâna goală. 22 Fiecare
femeie să ceară de la vecina ei şi de la cea cu care locuieşte împreună
lucruri din argint şi din aur şi veşminte şi să le puneţi pe fiii şi pe fiicele
voastre. Aşa îi veţi despuia pe egipteni."

4 1 Moise a răspuns şi a zis: „Dacă nu mă vor crede, nici nu vor asculta
glasul meu, ci vor zice: «Nu ţi s-a arătat Dumnezeu», ce să le spun?" 2 Iar

---

3,17 „Ţara în care curge lapte şi miere" a fost înţeleasă de Părinţi ca fiind Hristos (*Epistola lui Barnaba*); cina de după botez, euharistia din care se hrănesc, precum pruncii, cei credincioşi. Hipolit descrie prima euharistie a celor botezaţi pe vremea când Trupul şi Sângele Domnului li se dădeau împreună cu lapte şi miere, şi acestea fiind „euharistice", indicând împlinirea acestei făgăduinţe (*Trad.* 21, SC 11 bis., pp. 90-93).

3,18 După Origen, cele „trei zile" au înţeles moral: este vorba de păzirea sufletului, a trupului şi a duhului după poruncile lui Dumnezeu. De asemenea, au şi un înţeles mistic: cele trei zile prefigurează participarea credinciosului la Învierea Domnului „cea de a treia zi" (*Hom. Ex.* 3,3; 5,2).

3,20 LXX îşi creează propriul sistem lexical pentru a vorbi de faptele minunate ale lui Dumnezeu. Ebr. *niphlā'oth* este tradus numai aici cu τὰ θαυμάσια, în 34,10 cu ἔνδοξα, iar în 15,11 un substantiv ebraic din aceeaşi rădăcină e tradus cu τέρατα.

3,22 „A despuia", σκυλεύειν, este înţeles de către Philon fie ca plată dreaptă a muncii, fie, mai exact, ca un tribut pe care cei învinşi sunt datori să-l dea învingătorilor, după luptă, ca recunoaştere a suveranităţii (*Mos.* II,140-142). Pentru Irineu, prăzile pe care creştinii le-au luat de la păgâni au fost utilizate spre folosul oamenilor şi întru slava Domnului, după modelul prăzilor luate de evrei de la egipteni (*Adv. haer.* III, 30, 1-4). Origen vede în „prădarea" egiptenilor o alegorie a folosului filozofiei păgâne, nu fără riscul ereziilor, simbolizat, mai departe, de viţelul de aur (*Ep. Greg.*).

4,1 „Ce să le spun?" Întrebarea lui Moise nu apare aici în TM, ci doar la 3,13. Aici însă nu se mai referă la numele lui Dumnezeu.

4,2-5 După Philon, „toiagul" reprezintă educaţia pe care se sprijină înţeleptul. Aruncat, devine şarpe, care este un simbol pentru iubirea de plăcere, pe care Moise, pentru a fi

Domnul i-a zis: „Ce ai în mână?" A zis: „Un toiag." 3 I-a zis: „Aruncă-l la
pământ." Şi l-a aruncat la pământ şi s-a făcut şarpe şi Moise a fugit de el.
4 Domnul a zis către Moise: „Întinde-ţi mâna şi apucă-l de coadă." Întinzând
mâna l-a apucat de coadă şi s-a făcut toiag în mâna lui. 5 „Ca să creadă în
tine că ţi s-a arătat Dumnezeul părinţilor lor, Dumnezeul lui Avraam,
Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacob." 6 Şi Domnul i-a zis din nou:
„Bagă-ţi mâna în sân." A băgat mâna în sân, apoi a scos-o şi mâna lui se
făcuse ca zăpada. 7 Şi i-a zis: „Bagă-ţi iarăşi mâna în sân." A băgat iarăşi
mâna în sân şi, când a scos-o din nou, îşi recăpătase culoarea pielii lui.
8 „Dacă nu te vor crede şi nu vor asculta de glasul primului semn, te vor
crede pentru glasul celui de-al doilea semn. 9 Dacă nu te vor crede pentru
aceste două semne şi nu vor asculta de glasul tău, să iei apă din râu şi s-o
verşi pe pământ şi apa luată din râu va fi sânge pe pământ." 10 Dar Moise a
zis către Domnul: „Te rog, Doamne, nu sunt în stare, şi nu de ieri, alaltăieri,
nici de când ai început să-i vorbeşti slujitorului Tău; am glasul stins şi
limba împleticită." 11 Zise Domnul către Moise: „Cine i-a dat omului gură
şi cine l-a făcut surd sau mut, văzător sau orb? Oare nu Eu, Dumnezeu?
12 Acum, du-te! Eu îţi voi deschide gura şi te voi învăţa ce trebuie să spui."
13 Şi Moise a zis: „Te rog, Doamne, alege pe un altul mai destoinic pe care
să-l trimiţi." 14 Aprinzându-se Domnul de mânie asupra lui Moise, a zis:

---

desăvârşit, trebuie s-o stăpânească (*Leg.* III, 88-93). Pentru Irineu (*Adv. haer.* III, 21,8), „toiagul" reprezintă întruparea Fiului, care „înghite" lăcomia egiptenilor; pentru Grigore al Nyssei, el prefigurează lemnul Crucii prin care s-au făcut minuni (*VM* 2,27. 31).

4,6 În TM se spune că „mâna devenise leproasă, de culoarea zăpezii". În LXX se omite referinţa la lepră. ♦ După Origen, care reia TM, „mâna" lui Moise reprezintă faptele Legii (nedepline, nedesăvârşite) prin care nimeni nu se poate mântui (*Hom. Ex.* 12,3), iar după Tertulian, miracolul reprezintă un argument în plus pentru învierea trupurilor (*Res.* 55,8).

4,7 După Maxim Mărturisitorul, primul gest al lui Moise simbolizează Întruparea şi Învierea din morţi, care i-a urmat, iar al doilea gest simbolizează întoarcerea Domnului la sânul Tatălui (*Qu.* 1).

4,9 Tertulian vede în cele trei minuni succesive trei momente ale acţiunii divine: eliberarea de demon, de moarte şi de pedeapsa viitoare (*Res.* 28,1-2).

4,10 „nu sunt în stare". În LXX nu se precizează natura neputinţei lui Moise, ca în TM, dar, în 6,12, ἄλογος indică limpede dificultatea de a vorbi. Se mai poate înţelege faptul că elocinţa omenească, comparată cu cuvântul lui Dumnezeu, este „neputinţă" de a vorbi (Philon, *Mos.* I,83). ♦ În sens fizic, incapacitatea lui Moise evidenţiază puterea lui Dumnezeu, care îi face de ruşine pe egipteni cu ajutorul unui om cu limba împleticită, aşa cum, mai târziu, şi-a ales ucenici dintre smeriţii pescari (Mt. 4,18-21) sau vameşi (Mt. 9,9) (*cf.* Theodoret, *QE* 11).

„Nu-l vezi oare pe Aaron, fratele tău, levitul? Știu că va grăi în locul tău;
iată-l, el însuși va ieși în întâmpinarea ta și văzându-te se va bucura în sinea
lui. [15] Să-i vorbești și să pui cuvintele Mele în gura lui, iar Eu voi deschide
gura ta și gura lui și vă voi arăta ce aveți de făcut. [16] El va vorbi în locul tău
către popor, el va fi gura ta, iar tu vei fi pentru el în cele privitoare la
Dumnezeu. [17] Și acest toiag, cel care s-a prefăcut în șarpe, ia-l în mână și
prin el vei face semne."

[18] Moise a plecat și s-a întors la Iothor, socrul său, și i-a zis: „Plec! Mă
duc la frații mei în Egipt să văd dacă mai trăiesc." Iothor i-a zis lui Moise:
„Mergi sănătos!" [19] Trecuseră [de atunci] multe zile și regele Egiptului a
murit. Domnul a grăit către Moise în Madiam: „Pleacă, du-te în Egipt, căci au
murit toți cei care căutau să-ți ia viața." [20] Moise, luându-și femeia și copiii,
i-a urcat pe măgari și s-a întors în Egipt. A luat în mână și toiagul de la
Dumnezeu. [21] Domnul a grăit către Moise: „După ce vei pleca și vei ajunge
în Egipt, ia aminte la toate minunile pe care le-am pus în mâinile tale, ca să
le faci înaintea lui Faraon. Eu voi împietri inima lui și nu va lăsa poporul să
plece. [22] Dar tu să-i spui lui Faraon: «Așa vorbește Domnul: 'Israel este fiul
Meu întâi-născut. [23] Eu ți-am spus: lasă poporul Meu ca să-Mi slujească și,
dacă nu vrei să-l lași, ia seama, Eu am să-l ucid pe fiul tău întâi-născut.'»"

[24] Și fiind pe cale, la un popas, l-a întâmpinat un înger al Domnului și
căuta să-l omoare. [25] Sepphora, luând o piatră [ascuțită], l-a tăiat împrejur

---

4,16 Traducerea greacă explicitează un raport care se stabilește între Aaron și Dumnezeu, mijlocit de Moise: „tu vei fi pentru el în cele privitoare la Dumnezeu", adică Moise se va ocupa de „relația" directă cu Dumnezeu.

4,17 Poate fi vorba de un alt „toiag" dat de Dumnezeu lui Moise (*cf.* v. 20). Moise trimis cu toiagul pentru izbăvirea poporului îl închipuie pe Iisus Mântuitorul (după Iustin, *Dial.* 86,1).

4,19 „Trecuseră [de atunci] multe zile și regele Egiptului a murit", *lit.* „după zilele acelea, care au fost multe." LXX reia formula din 2,23, care nu reapare aici în TM. Repetiția are menirea de a face o tranziție, dar scoate în evidență și sutura între două documente.

4,24 „un înger al Domnului": TM are „YHWH". LXX vrea să evite un antropomorfism prea flagrant, mai ales în momentul în care Domnul tocmai l-a trimis în misiune pe slujitorul Său, Moise.

4,25 „a căzut la picioarele lui": din cuvintele Sepphorei se înțelege că este vorba de „picioarele" îngerului. Este un gest de implorare, obișnuit în Antichitate, care încheie un ritual sacrificial. Se presupune că mânia divină ar fi putut fi stârnită de netăierea împrejur a copilului sau a lui Moise, care trăise în Egipt, și că este potolită de Sepphora prin circumciderea fiului său. ♦ „S-a oprit sângele tăierii împrejur a fiului meu": TM are aici expresia misterioasă adresată lui Moise: „Tu ești pentru mine un soț de sânge."

pe fiul ei; a căzut la picioarele lui şi a zis: „S-a oprit sângele tăierii împrejur
a fiului meu." [26] Şi [îngerul] s-a îndepărtat de Moise pentru că ea spusese:
„S-a oprit sângele tăierii împrejur a fiului meu."
[27] A grăit Domnul către Aaron: „Du-te în întâmpinarea lui Moise în
pustiu!" Şi el s-a dus şi l-a întâmpinat pe muntele Domnului şi s-au îmbră-
ţişat. [28] Şi Moise i-a vestit lui Aaron toate cuvintele pe care le trimisese
Domnul şi toate semnele pe care i le poruncise [să le facă]. [29] Apoi Moise a
plecat împreună cu Aaron şi s-au întâlnit cu sfatul bătrânilor fiilor lui Israel.
[30] Şi Aaron a grăit toate cuvintele pe care Dumnezeu i le spusese lui Moise.
Şi a făcut semne înaintea poporului, [31] iar poporul a crezut şi s-a bucurat că
Dumnezeu i-a cercetat pe fiii lui Israel şi că a văzut necazurile lor. Poporul,
plecându-se, s-a închinat [până la pământ].

5 [1] După aceea Moise şi Aaron au intrat la Faraon şi i-au zis: „Aşa
grăieşte Domnul Dumnezeul lui Israel: «Lasă poporul Meu ca să-Mi facă
sărbătoare în pustie.»" [2] Şi Faraon a zis: „Cine este ca să ascult de glasul lui
şi să-i las pe fiii lui Israel? Nu-l cunosc pe «Domnul», iar pe Israel nu-l las să
plece!" [3] Şi ei i-au zis: „Dumnezeul evreilor ne-a chemat. Vom merge, aşa-
dar, cale de trei zile în pustiu, ca să jertfim Dumnezeului nostru, nu cumva
să vină peste noi moarte şi ucidere." [4] Şi regele Egiptului le-a zis: „Moise şi
Aaron, de ce-mi întoarceţi poporul de la lucru? Duceţi-vă fiecare la treaba
lui!" [5] Şi Faraon a zis: „Iată, acum s-a înmulţit poporul, să nu-i mai dăm
răgaz de la muncă!" [6] Şi a poruncit Faraon vătafilor peste popor şi scribilor,
zicând: [7] „Încetaţi să mai daţi paie poporului pentru cărămizi, ca ieri şi
alaltăieri. Chiar ei să meargă şi să-şi adune paiele. [8] Şi numărul poruncit de

---

4,26 Moise este atacat de îngerul lui Dumnezeu şi cuvintele Sepphorei îi sunt adresate acestuia. Viaţa lui Moise, salvată substitutiv prin puterea sângelui tăierii împrejur a copilului, trimite la valoarea mântuitoare, răscumpărătoare a sângelui, care se va asocia, în exegeza patristică, cu sângele Mielului pascal, Iisus Hristos. Sângele şi circumcizia îl lipsesc de putere pe îngerul vrăjmaş fiilor lui Israel şi prefigurează tăierea împrejur asumată de către Iisus prin care devine inutilă tăierea împrejur trupească a neamurilor (Origen, *C. Cels.* 5,48).

5,1 Exact: „trimite-l afară", „lasă-l să plece". ♦ „A face sărbătoare", ἑορτάζειν. Verbul ebraic corespunzător înseamnă „a face o procesiune, un pelerinaj". Pentru evrei, însemna a săvârşi o slujbă sfântă, însoţită de sacrificii „strămoşeşti" (τὰς πατρίους θυσίας ἐπιτελεῖν) (Philon, *Mos.* I,87).

5,3 „ne-a chemat": TM are „s-a întâlnit cu noi" (*cf.* şi 3,18).

5,8 „n-au de lucru": TM „sunt nişte leneşi".

cărămizi, pe care-l au de făcut în fiecare zi, să-l cereți fără a scădea ceva!
N-au de lucru, de aceea strigă, zicând: «Să mergem și să jertfim Dumnezeului
nostru!» 9 Să se îngreuneze povara muncilor acestor oameni și la asta să le
fie grija, nu la vorbe deșarte!" 10 Și vătafii, și scribii zoreau poporul zicând:
„Așa zice Faraon: «Nu vă mai dau nici un pai.» 11 Voi înșivă duceți-vă și
adunați-vă singuri paiele de unde veți ști; căci nu se va ușura cu nimic
sarcina voastră." 12 Și poporul s-a risipit prin tot Egiptul, ca să adune trestie
pentru paie. 13 Iar vătafii îi zoreau, zicând: „Terminați lucrul vostru în fiecare
zi ca atunci când vi se dădeau paie." 14 Iar scribii din neamul fiilor lui Israel,
puși peste ei de către ispravnicii lui Faraon, erau biciuiți, zicându-li-se: „De ce
nu împliniți și astăzi numărul de cărămizi ca ieri și alaltăieri?" 15 Iar scribii
fiilor lui Israel au mers la Faraon strigând: „De ce faci asta slujitorilor tăi?
16 Nu li se mai dau paie robilor tăi, și ni se spune: «Faceți cărămizi!» Iată,
robii tăi sunt biciuiți! Nedreptate faci poporului tău!" 17 Și [Faraon] le-a zis:
„Stați degeaba, sunteți niște trândavi; de aceea ziceți: «Să mergem și să
jertfim Dumnezeului nostru!» 18 Acum, plecați la treabă! Paie n-o să mai
primiți, iar numărul de cărămizi să fie împlinit întocmai!" 19 Scribii fiilor lui
Israel s-au văzut la mare strâmtorare, când li s-a zis: „Numărul de cărămizi
să fie făcut întocmai!" 20 Pe când ieșeau de la Faraon, s-au întâlnit cu Moise
și Aaron, veniți în întâmpinarea lor, 21 Și le-au zis: „Vedea-v-ar să vă vadă
Dumnezeu și să vă judece, că ne-ați făcut ca un miros spurcat înaintea lui
Faraon și a slujitorilor săi, dându-le sabie în mâini, ca să ne ucidă!" 22 Și s-a

---

5,14 „Scribii", γραμματεῖς, erau știutorii de carte, „funcționari" de rang inferior, însărcinați cu „pontajul" cantității cărămizilor. Pentru Philon, este o alegorie morală: „șefii" puși de egipteni stârnesc râvna (κατασπεύδειν) pentru plăcerile pătimașe, închipuite de lut, cărămizi și paie. Moise, dimpotrivă, stârnește râvna pentru Paște, pentru mâncarea mielului „cu zor" (σπουδή), adică traversarea „mării" patimilor (*Her.* 255).

5,16 οἰκέται: „slujitori" și παῖδες: „robi, slugi" traduc un singur termen ebr. *'ebhedh*: „servitor". ♦ Origen înțelege prin „poporul tău" pe cei care cedează persecuțiilor și mărturisesc că sunt ai lui Faraon (*Hom. Ex.* 3,3).

5,21 „miros spurcat": arată cum este perceput poporul ales de către vrăjmașii lui, egiptenii. Origen spune că la fel este perceput și cuvântul profetic de către necredincioși, în vreme ce pentru creștini el este „miros de bună mireasmă" (2Cor. 2,15-16) (*Hom. Ex.* 3,3). ♦ Și θεράποντες redă ebr. *'ebhedh*, „servitor" aflat în slujba lui Faraon. Opțiunea pentru θεράπων, în loc de οἰκέτης sau παῖς, care traduc același *'ebhedh*, indică o nuanță de supunere nobilă, așa cum este relația dintre vasal și suzeranul său, privilegiu al lui Moise în relația cu Dumnezeu (Ex. 4,10 și 14,31). „Slujitor" al lui Dumnezeu înseamnă un „apropiat" al Lui.

întors Moise către Domnul, zicând: „Doamne, de ce tot necăjești acest
popor? De ce mă mai trimiți? [23] Că, de când tot merg eu la Faraon să-i
vorbesc în numele Tău, el chinuiește acest popor, și Tu nu-l mai izbăvești!"

6 [1] Domnul a grăit către Moise: „Iată, ai să vezi câte-i voi face lui
Faraon; căci prin mâna [Mea] cea tare va lăsa poporul și prin brațul [Meu]
cel înălțat îl va alunga din țară."
[2] Atunci Dumnezeu i-a grăit lui Moise și a zis către el: „Eu [sunt]
Domnul. [3] M-am arătat lui Avraam, lui Isaac și lui Iacob, Dumnezeu fiindu-le
lor. Dar numele Meu, «Domnul», nu li l-am dezvăluit. [4] Și am încheiat
legământ între Mine și ei ca să le dau țara canaanenilor, țara pribegiei lor, în
care au locuit ca străini. [5] Eu Însumi am auzit suspinul fiilor lui Israel, pe care
egiptenii îi înrobesc, și Mi-am adus aminte de legământul vostru. [6] Du-te și
spune fiilor lui Israel așa: «Eu [sunt] Domnul și vă voi scoate de sub stăpâ-
nirea egiptenilor și vă voi izbăvi din robie și vă voi răscumpăra cu braț
înălțat și cu judecată mare. [7] Și vă voi primi ca popor al Meu și voi fi
Dumnezeul vostru și veți cunoaște că Eu [sunt] Domnul, Dumnezeul vostru,
Cel care vă scoate din robia egiptenilor. [8] Și vă voi duce într-o țară asupra

---

6,1 „Mână tare" și „braț înălțat", metafore ale puterii divine. *Cf.* Deut. 4,34 *et passim*.
6,2 „Domnul": TM are YHWH. Acest nume revelat a fost pus de exegeți în relație cu formula din Ex. 3,14 (*'ehyeh 'așer 'ehyeh*) – vezi nota *ad loc.* – și derivat de la verbul *hāyah*, „a fi". Nu există mărturii sigure privind pronunțarea numelui lui Dumnezeu datorită tabuului numelor divine la toate popoarele antice. Se pare că tetragrama sacră YHWH a început la un moment dat să fie înlocuită, la lectură, cu Adonai (= „Stăpânul meu"), iar masoreții au marcat acest lucru punând sub consoanele ei vocalele de la Adonai. De aici a apărut, începând cu secolul al XIII-lea, rostirea „Yehova", care nu corespunde nici unei realități antice. Mărturii privind pronunțarea corectă „Yahve" se întâlnesc la Theodoret, în *Ex Inter.* 15: Ἰαβη; în *Haer.*, V, 3: Ἰαβα; precum și la Clement din Alexandria în *Strom.* V,6,34: Ἰαου.
6,3 „numele Meu, «Domnul» (YHWH, după TM) nu li l-am dezvăluit": Iustin raportează această revelație la Hristos preexistând creației lumii, iar Diodor al Tarsului ne oferă fonetica tetragramei: ιωθ, αλφ, ουαυ, η. Acest nume îl deosebește pe Dumnezeu de idoli și nu a fost dezvăluit patriarhilor, revelarea lui fiind rezervată unor vremuri în care chiar și demonii se chemau zei și domni. Numele descoperit patriarhilor era „El-Șaddai" (Gen. 17,1 *et passim*). Pentru Theodoret, acesta este numele pe care Moise a avut privilegiul să-l cunoască după Ex. 3,14 (*QE* 15).
6,8 Gestul de ridicare a mâinii indică, la evrei, jurământul (Deut. 32,40), fiind asociat cu semnul puterii absolute, redat în grecește prin ἐκτείνειν τὴν χεῖρα („a întinde mâna") sau αἴρειν τὴν χεῖρα εἰς τὸν οὐρανόν („a ridica mâna spre cer"), și cu verbul ὄμνυμι, „a jura", în Deut. 32,40.

căreia Mi-am întins mâna și [am jurat] să le-o dau lui Avraam, lui Isaac și
lui Iacob, pe care am să v-o dau vouă drept moștenire. Eu [sunt] Domnul!»"
9 Așa le-a grăit Moise fiilor lui Israel. Dar ei nu l-au ascultat pe Moise din
pricina deznădejdii și a muncilor grele.
10 Domnul a zis către Moise: 11 „Du-te și spune-i lui Faraon, regele
Egiptului, să-i lase pe fiii lui Israel să plece din țara lui." 12 Și Moise a grăit
înaintea Domnului, zicând: „Iată, fiii lui Israel nu m-au ascultat, cum o să
mă asculte Faraon, pe mine care sunt fără de grai?" 13 Domnul a grăit către
Moise și Aaron și i-a poruncit prin ei lui Faraon, regele Egiptului, să-i lase
să plece pe fiii lui Israel din țara Egiptului.
14 Iată începătorii familiilor strămoșești: fiii lui Ruben, întâiul-născut al
lui Israel: Enoh și Phallus, Asron și Kharmi. Aceasta este familia lui Ruben.
15 Fiii lui Simeon sunt: Iemuel și Iamin, Aod, Iachin, Saar și Saul, cel [năs-
cut] dintr-o feniciană. Acesta este neamul fiilor lui Simeon. 16 Iată numele
fiilor lui Levi, după înrudirea lor: Gedson, Caath și Merari. Anii vieții lui
Levi: o sută treizeci și șapte. 17 Aceștia au fost fiii lui Gedson: Lobeni, Semeii
cu familiile neamului lor. 18 Și fiii lui Caath: Ambram și Issaar, Hebron și
Oziel. Anii vieții lui Caath: o sută treizeci de ani. 19 Fiii lui Merari: Mooli și
Omusi. Acestea sunt familiile strămoșești ale lui Levi, după neamul lor.
20 Ambram a luat-o de soție pe Iochabed, fiica fratelui tatălui lui, și ea i-a
născut pe Aaron, Moise și Mariam, sora lor. Anii vieții lui Ambram: o sută
treizeci și doi de ani. 21 Și fiii lui Issaar: Core, Napec și Zechri. 22 Și fiii lui
Oziel: Elisaphan și Setri. 23 Aaron a luat-o de soție pe Elizabeta, fiica lui
Aminadab, sora lui Naason, și i-a născut pe Nadab, Abiud, Eleazar și

---

6,9 „deznădejdii": *lit.* „împuținării sufletului": ὀλιγοψυχία traduce rădăcina ebr. *qāṣar*: „a fi scurt", ca atribut pentru suflet, mai exact, pentru suflu sau duh. Suflul „lung" indică răbdarea (Ex 34,6; Ps 86,15; Ecl. 7,8 etc.). La sportivi, menținerea „suflului" la efort indică rezistența; cel care are respirația scurtă (și deasă) are și rezistență mică, nu are răbdare, nici nădejde în victorie, și nici curaj. Vulgata: *propter angustiam spiritus*.

6,12 „fără de grai": ἄλογος transferă expresia din TM „netăiat împrejur la buze". Origen interpretează lipsa de cuvânt a lui Moise din perspectiva polemicii antiiudaice. El vede aici tăcerea poporului evreu incapabil să justifice preceptele Legii și să înțeleagă oracolele Profeților despre venirea lui Hristos (*Hom. Luc.* 5,3).

6,14 „începătorii" pentru ἀρχηγός: „conducător politic/militar", la origine șeful unei familii, strămoșul eponim. ♦ Philon prezintă nașterea lui Moise ca aparținând celei de-a șaptea generații de la primul venit între străini pentru a întemeia poporul evreu.

6,23 Theodoret observă că prin căsătoria lui Aaron se unește tribul sacerdotal al leviților cu tribul regal al lui Iuda, din care se trage Iisus, acesta fiind Rege și Preot deopotrivă (*QE* 16).

Ithamar. [24] Fiii lui Core: Asir, Elcana şi Abiasaph. Aceştia sunt născuţi din
Core. [25] Eleazar, fiul lui Aaron, a luat de soţie dintre fiicele lui Phutiel şi a
adus pe lume pe Phinees. Iată capii dintru început ai caselor strămoşeşti ale
leviţilor după înrudirile lor. [26] Acestui Aaron şi acestui Moise le-a zis
Dumnezeu să-i scoată din ţara Egiptului pe fiii lui Israel cu oştirea lor. [27] Ei
sunt cei care i-au vorbit lui Faraon, regele Egiptului, şi i-au scos pe fiii lui
Israel din Egipt; acest Aaron şi acest Moise.
[28] În ziua în care Domnul i-a vorbit lui Moise în ţara Egiptului, [29] Domnul
i-a zis lui Moise aşa: „Eu [sunt] Domnul. Spune-i lui Faraon, regele Egiptului,
toate câte ţi-am spus Eu." [30] Şi Moise a grăit înaintea Domnului: „Iată, eu
am glasul stins; cum mă va auzi pe mine Faraon?"

7 [1] Şi zise Domnul către Moise: „Iată, te-am dat ca pe un dumnezeu lui
Faraon, iar fratele tău Aaron va fi profetul tău. [2] Tu să-i spui toate câte-ţi
poruncesc şi fratele tău, Aaron, să i le spună lui Faraon; să-i lase pe fiii lui
Israel să plece din ţara lui. [3] Eu îi voi împietri inima lui Faraon şi voi în-
mulţi semnele şi minunile Mele în ţara Egiptului. [4] Dar Faraon nu va asculta
de voi şi Eu voi întinde mâna asupra Egiptului şi voi scoate cu putere
poporul Meu, pe fiii lui Israel, din pământul Egiptului cu răzbunare mare. [5] Şi
vor cunoaşte toţi egiptenii că Eu sunt Domnul, care întinde braţul asupra
Egiptului şi-i scoate pe fiii lui Israel din mijlocul lor." [6] A făcut Moise şi
Aaron după cum le-a poruncit lor Domnul, aşa au făcut. [7] Moise avea optzeci
de ani şi Aaron, fratele său, optzeci şi trei de ani când au vorbit către Faraon.
[8] Şi Domnul a zis către Moise şi Aaron: [9] „Dacă Faraon va zice către voi:
«Daţi-mi un semn sau o minune», să-i spui lui Aaron, fratele tău: «Ia

---

6,30 Ἰσχνόφωνος: „cu glas amorţit, stins", adică „gângav, bâlbâit, împiedicat la vorbă".
7,1 Moise va fi „ca un dumnezeu/zeu" pentru Faraon în măsura în care îi va vorbi prin Aaron în felul în care Dumnezeu vorbeşte oamenilor prin profet, spune Acacius al Cezareii. Theodoret combină Ex. 4 şi Ex. 7,1-2: precum Dumnezeu îi dă porunci lui Moise, tot aşa Moise i le transmite lui Aaron: de aceea, Aaron a fost numit „profetul" lui Moise (*QE* 17). Pentru Grigore al Nyssei, Moise este numit „dumnezeu", θεός, fiindcă el este θεώ-μενος: „cel care contemplă, cel ce Îl vede pe Dumnezeu" (*Cant.* 7, *ibid.* p. 217).
7,4 „cu răzbunare mare": gr. ἐκδίκησις, „răzbunare". Termenul îl traduce pe ebr. *šepheṭ*, care desemnează o judecată încheiată cu pedeapsă. *Cf.* 12,12.
7,5 „care întinde braţul": TM are „când va întinde mâna".
7,8-13,16 *Cele zece plăgi. Instituirea Paştelui.* Indiferent de explicaţia naturală sau miraculoasă a nenorocirilor abătute asupra egiptenilor, ele sunt manifestări ale puterii lui Dumnezeu, care îşi eliberează poporul.

toiagul și aruncă-l pe pământ înaintea lui Faraon și a slujitorilor lui! Și va fi balaur»". [10] Au mers Moise și Aaron înaintea lui Faraon și a slujitorilor săi, și au făcut așa cum le poruncise Domnul. A aruncat Aaron toiagul înaintea lui Faraon și a slujitorilor lui și s-a făcut balaur. [11] I-a chemat și Faraon pe înțelepții egiptenilor și pe vrăjitorii lor. Au făcut la fel și descântătorii egiptenilor prin vrăjile lor: [12] Fiecare și-a aruncat toiagul și s-a prefăcut în balaur. Dar toiagul lui Aaron a înghițit toiegele acelora. [13] Și s-a împietrit inima lui Faraon și n-a ascultat de ei, precum spusese Domnul.

[14] Și Domnul i-a zis lui Moise: „S-a împietrit inima lui Faraon, ca să nu lase poporul. [15] Du-te, așadar, mâine în zori la Faraon, când va ieși la râu și stai înaintea lui pe malul râului, având în mână toiagul care s-a prefăcut în șarpe [16] și spune-i: «Domnul Dumnezeul evreilor m-a trimis la tine, zicând: 'Lasă poporul Meu să plece ca să-Mi facă slujbă în pustiu. Vezi că până acum n-ai ascultat.' [17] Așa grăiește Domnul: 'Întru acesta vei cunoaște că Eu sunt Domnul: Iată, Eu lovesc cu toiagul din mâna Mea apa din râu și se va preschimba în sânge. [18] Și peștii din râu vor muri și se va împuți râul și egiptenii nu vor mai putea să bea din apa râului.'»" [19] Domnul a zis către Moise: „Spune-i lui Aaron, fratele tău: «Ia toiagul și întinde-ți mâna asupra apelor Egiptului, asupra râurilor, canalelor, iazurilor și asupra oricărei ape adunate și se vor face sânge.»" Și s-a făcut sânge în toată țara Egiptului, și în lemne, și în pietre. [20] Moise și Aaron au făcut după cum le-a poruncit lor

---

7,9 Δράκων: „balaur", diferit de „șarpe", ca în Ex. 4,3. ♦ „pe pământ" lipsește din TM.
7,11 „Înțelepții", σοφισταί, traduce ebr. *ḥăkhām* (înțelept de profesie), termen care aici apare cu sens peiorativ, desemnându-i pe magii străini. Pentru Iustin, magicienii și vrăjitorii Egiptului sunt asimilabili demonilor (*Dial.* 79,4).
7,12 Toiagul transformat aici în balaur (sau în șarpe în Ex. 4,3, pentru a nu-l înspăimânta prea tare pe Moise, aflat atunci la începutul misiunii sale profetice) manifestă puterea lui Dumnezeu și, în tradiția patristică, prefigurează Crucea lui Hristos, prin care este biruit „stăpânitorul lumii acesteia" cu „începătoriile" și „puterile" sale. Pentru Origen, este „nebunia crucii" (1Cor. 1,18) care, vestită oamenilor, se schimbă în Înțelepciunea care înghite „înțelepciunea acestei lumi" (*Hom. Ex.* 4,6).
7,14-25 Prima plagă lovește apele din pricina idolatrizării apei de către egipteni. Egiptenii sunt loviți fiindcă își folosesc libertatea spre rău, iar evreii sunt cruțați pentru că se întorc spre lumina Adevărului, *cf.* Grigore al Nyssei (*VM* 2,65). Termenul grecesc πληγή (lat. *plaga*) traduce ebr. *makkāh*, „lovitură", înțeleasă ca acțiune divină de pedepsire a dușmanilor. Primele nouă plăgi par a fi semne miraculoase cu scopul de a-i conferi lui Moise autoritate în fața evreilor și pentru ca Faraon să recunoască puterea lui YHWH.
7,19 „și în lemne, și în pietre": expresie eliptică, vrând să spună că inclusiv apa adunată în vase din piatră sau din lemn a devenit sânge, nu doar apa din natură.

Domnul: [Aaron] a ridicat toiagul, a lovit apa din râu înaintea lui Faraon și
a slujitorilor lui și toată apa din râu s-a prefăcut în sânge. [21] Peștii au murit
și râul s-a împuțit, încât nu mai puteau egiptenii să bea apă. Era sânge pe tot
pământul Egiptului. [22] La fel însă au făcut și descântătorii egiptenilor cu
vrăjile lor și s-a împietrit inima lui Faraon; și n-a ascultat de ei, precum
spusese Domnul. [23] Faraon s-a întors și a intrat în casa lui și n-a luat seama
nici la acest semn. [24] Toți egiptenii au săpat pe lângă râu, ca să bea apă, căci
nu puteau să bea din râu. [25] Și s-au împlinit șapte zile de când Domnul
lovise râul.

[26] Domnul a zis către Moise: „Intră la Faraon și spune-i: «Așa grăiește
Domnul: 'Lasă poporul Meu să-Mi slujească. [27] Iar dacă nu vrei să-l lași,
iată, Eu lovesc toate ținuturile tale cu broaște. [28] Și va vărsa râul broaște și,
urcându-se, vor intra în casele tale, în odăile tale de taină, pe paturile tale,
cât și în casele slujitorilor tăi și ale poporului tău, în aluaturile tale și în
cuptoarele tale. [29] Se vor urca broaștele și pe tine, și pe slujitorii tăi și pe
poporul tău.»"

8 [1] Domnul a zis către Moise: „Spune-i fratelui tău Aaron: «Întinde
toiagul tău cu mâna asupra apelor, canalelor, iazurilor și adu broaștele.»"
[2] Și Aaron a întins mâna asupra apelor Egiptului și a adus broaștele; și
broasca s-a suit și a acoperit pământul Egiptului. [3] Dar la fel au făcut și des-
cântătorii egiptenilor cu vrăjile lor și au ridicat broaștele în țara Egiptului.
[4] Și Faraon i-a chemat pe Moise și pe Aaron și le-a zis: „Rugați-vă pentru
mine Domnului, ca să ia broaștele de la mine și de la poporul meu; și eu voi
lăsa poporul să jertfească Domnului." [5] Moise i-a zis lui Faraon: „Hotărăște
tu însuți când să mă rog pentru tine, pentru slujitorii tăi și pentru poporul
tău, ca să piară broaștele de la tine, de la poporul tău, din casele voastre
și să rămână doar în râu." [6] Acesta i-a zis: „Mâine." [Moise] a zis: „[Fie]

7,22 „s-a împietrit", *cf.* 7,13; 8,11.15.28 și 9,7.35.

7,27 Broaștele trimit fie la „broaștele" lui Aristofan din comedia-i bine cunoscută, așa cum remarcă Origen (*Hom. Ex.* 4,6), fie sugerează, prin caracterul amfibiu, un mod de viață necurat, fiind un simbol al omului decăzut, om și dobitoc în același timp, *cf.* Grigore al Nyssei, *VM* II,71-72.

7,28 „va vărsa", în sens de „va vomita"; TM are „va mișuna de".

8,1 LXX omite „asupra țării Egiptului" la sfârșitul versetului.

8,6 Două formule, ușor diferite între ele, apar în Biblie ca afirmare emblematică a monoteismului: „Nu este alt [Dumnezeu] în afară de Domnul" (*Iet* „Nu este nimeni afară de

precum ai zis! Ca să știi că nu este alt [Dumnezeu] în afară de Domnul, [7] se vor duce broaștele de la tine, din casele voastre, din curțile voastre și ale slujitorilor tăi și de la poporul tău, în afară de cele care vor rămâne în râu."
[8] Moise și Aaron au plecat de la Faraon și a strigat Moise către Domnul pentru oprirea broaștelor, după cum hotărâse Faraon. [9] Iar Domnul a făcut precum l-a rugat Moise și au pierit broaștele din casele, din curțile și de pe ogoarele lor. [10] Și le-au adunat grămezi, grămezi și s-a împuțit pământul.
[11] Văzând Faraon că i s-a dat un răgaz, i s-a împietrit inima și nu i-a ascultat, precum spusese Domnul.

[12] Domnul i-a zis lui Moise: „Spune-i lui Aaron: «Întinde toiagul cu mâna și lovește țărâna pământului și vor ieși țânțari asupra oamenilor și asupra vitelor, în toată țara Egiptului.»" [13] Și-a întins Aaron toiagul cu mâna și a lovit țărâna pământului și s-au ivit țânțari asupra oamenilor și asupra vitelor. Și peste toată țărâna pământului s-au ivit țânțari în toată țara Egiptului.
[14] [Au încercat] să facă la fel și descântătorii cu vrăjile lor și să aducă țânțari, dar n-au putut. Și s-au ivit țânțari asupra oamenilor și asupra vitelor.
[15] Atunci descântătorii au zis către Faraon: „Acesta-i degetul lui Dumnezeu!" Dar s-a împietrit inima lui Faraon și nu i-a ascultat, precum spusese Domnul.

[16] Domnul a zis către Moise: „Trezește-te mâine în zori și stai înaintea lui Faraon când va ieși la apă. Atunci să-i spui: «Așa grăiește Domnul: 'Lasă poporul Meu să-Mi slujească în pustiu. [17] Iar de n-ai să vrei să-Mi lași

---

Domnul") și „Nu este nimeni ca Domnul Dumnezeul nostru (*cf.* Deut. 33.26; Is. 44,6-7; 45,5;14.18.21, sau, alăturate, în 2Rg. 7,22).

8,7 „*se vor duce*": *litt.* „*se vor lua*", „*vor fi îndepărtate*".

8,10 Grămezile de mortăciuni împuțite sugerează răutatea egiptenilor sau, cum spune Grigore al Nyssei, dezgustul păcătosului pentru păcatele lui trecute (*VM* 2,78).

8,12 După Origen, țânțarii îi reprezintă pe filozofii păgâni care, prin subtilitatea și viclenia lor, bâzâie sufletele, fără a putea fi văzuți și prinși cu înșelăciunea (*Hom. Ex.* 4,6).

8,15 După Irineu, „degetul lui Dumnezeu" se referă la dumnezeirea celui ce mântuiește, la Hristos (*Adv. haer.* III,21,8). Exegeza antică, ebraică sau creștină, insistă asupra faptului că această plagă nu este o vrăjitorie, ci vine de la Dumnezeu pentru a arăta că Moise nu este un vrăjitor sau un descântător, aceștia neputând să săvârșească minunea. Pe de altă parte, „degetul" lui Dumnezeu, recunoscut de vrăjitori, îi face să se supună, dar nu să vadă și să se supună „mâinii" lui Dumnezeu, precum fiii lui Israel, *cf.* Eusebiu al Emesei, *apud* Devreesse, R., 1959, pp. 92-93.

8,17 Κυνόμυια, „muscă de câine", un termen bine cunoscut în limba greacă de la Homer și până în perioada elenistică, cu valoare de insultă. Mai desemnează și tăunul. Termenul ebraic este greu de interpretat; în vechea exegeză iudaică, el derivă din rădăcina unui

poporul, iată, Eu trimit asupra ta, și asupra slujitorilor tăi, și asupra poporului
tău, și asupra caselor voastre muște câinești și se vor umple casele egipteni-
lor și pământul în care locuiesc de muște câinești. 18 În acea zi voi însemna
în chip minunat ținutul Gesem, unde locuiește poporul Meu. Acolo nu vor fi
muște câinești, ca să știi că Eu sunt Domnul, Domnul întregului pământ.
19 Și voi pune la mijloc un hotar între poporul Meu și poporul tău. Mâine va
fi semnul acesta pe pământ.'»" 20 Și Domnul a făcut așa. Și a venit mulțime
de muște câinești în casele lui Faraon și în casele slujitorilor lui și în toată
țara Egiptului. A fost prăpăd pe pământ din pricina muștelor. 21 Faraon i-a
chemat pe Moise și pe Aaron, zicând: „Mergeți și jertfiți Dumnezeului
vostru [aici] în țară." 22 Și Moise a zis: „Nu se poate așa, căci cele ce jertfim
Domnului Dumnezeului nostru sunt urâciuni pentru egipteni și dacă vom
jertfi înaintea egiptenilor cele nesuferite lor, ne vor ucide cu pietre. 23 Așa
că vom merge cale de trei zile în pustiu și vom jertfi Domnului Dumnezeului
nostru precum ne-a spus." 24 Faraon a zis: „Bine, vă las să jertfiți Domnului
Dumnezeului vostru în pustiu, dar nu lungiți prea mult calea. Rugați-vă
Domnului pentru mine!" 25 Moise a zis: „Iată, eu voi pleca de la tine și mă
voi ruga lui Dumnezeu, iar mâine se vor duce muștele câinești de la tine, de
la slujitorii tăi și de la poporul tău. Dar încetează, Faraon, să înșeli, să nu
lași poporul să jertfească Domnului!" 26 Moise a plecat de la Faraon și s-a
rugat către Dumnezeu. 27 Și a făcut Domnul precum a zis Moise; a alungat

---

verb care înseamnă „a amesteca" cu referire la tot felul de ființe, insecte și animale făufăcătoare – o mixtură monstruoasă asociată zoolatriei egiptene. În tradiția creștină, insectele reprezintă tot felul de demoni (*cf.* lat. *larva* „stafie, fantomă, arătare a morților, mască"; în entomologie, *larva* este „masca" sub care se ascunde viitoarea insectă).

8,18 „Eu sunt Domnul, Domnul întregului pământ": TM are „Eu, YHWH, [sunt] în mijlocul pământului/țării." Greaca transpune ontologic, ca și la 3,14.

8,19 Διδόναι se traduce aici cu „a pune, a stabili". Se poate folosi cu acest înțeles, având în vedere că διδόναι putea însemna la începuturi „*a pune* ceva în mână". ♦ Διαστολή, „separație", ar presupune aici un ebr. *peluth*, de la *pālāh*, „a deosebi". Însă TM are o formă neclară, *pedhuth*, care poate fi apropiată de cuvântul, foarte rar, *pedhūth* „răscumpărare, eliberare". Philon comentează această „punere deoparte" a poporului evreu ca presupunând o antiteză între credincioși și necredincioși (*Mos.* 1,145-186). Grigore al Nyssei vede aici un act de cernere între cei drepți și cei nedrepți (*VM* 1,25).

8,22 „urâciuni", „spurcăciuni", τὰ βδελύγματα, adică „lucruri care produc scârbă", desemnează aici tabuurile egiptene legate de zoolatrie, de idolii pe care îi venerau. Philon denaturează sensul: virtuțile oamenilor pioși sunt „spurcăciune", „urâciune" pentru cei răi (*Fuga* 18).

muştele câineşti de la Faraon, şi de la slujitorii lui, şi de la poporul lui şi n-a
mai rămas nici una. [28] Dar şi de această dată i s-a împietrit inima lui Faraon
şi n-a vrut să trimită poporul.

9 [1] Domnul a zis către Moise: „Du-te la Faraon şi spune-i: «Aşa grăieşte
Domnul Dumnezeul evreilor: 'Lasă poporul Meu să-Mi slujească. [2] Iar dacă
nu vrei să-Mi laşi poporul şi încă îl mai ţii în stăpânirea ta, [3] iată, mâna
Domnului va fi asupra vitelor din câmp: asupra cailor, asinilor, cămilelor,
boilor, oilor, [şi va fi] prăpăd de moarte foarte mare. [4] Atunci voi însemna
în chip minunat vitele egiptenilor de vitele fiilor lui Israel. Nu va pieri nimic din
toate câte sunt ale fiilor lui Israel.'»" [5] Şi a pus Dumnezeu un hotar, zicând:
„Mâine Domnul va împlini acest cuvânt pe pământ." [6] A doua zi a împlinit
Domnul cuvântul Său şi au murit toate vitele egiptenilor, iar dintre vitele
fiilor lui Israel n-a pierit nici una. [7] Faraon a văzut că n-a murit nici una dintre
vitele fiilor lui Israel; şi i s-a împietrit inima lui Faraon şi n-a lăsat poporul.
[8] Domnul a grăit către Moise şi Aaron, zicând: „Luaţi în mâinile voastre
spuză din cuptor şi Moise s-o împrăştie spre cer înaintea lui Faraon şi a slu-
jitorilor lui. [9] Şi se va înălţa un nor de praf asupra întregii ţări a Egiptului.
Vor fi bube supurând pe oameni şi pe vite în toată ţara Egiptului." [10] Şi
Moise a luat spuză din cuptor înaintea lui Faraon şi a împrăştiat-o spre cer,
şi ea s-a făcut răni, bube supurând pe oameni şi pe vite. [11] Şi nu puteau
vrăjitorii să stea înaintea lui Moise din cauza plăgilor, căci vrăjitorii şi toată
ţara Egiptului s-au umplut de plăgi. [12] Şi Domnul a împietrit inima lui
Faraon şi nu i-a ascultat, precum hotărâse Domnul.
[13] Domnul a zis către Moise: „Scoală-te mâine dimineaţă şi stai înaintea
lui Faraon zicând: «Aşa grăieşte Domnul Dumnezeul evreilor: Lasă poporul
Meu să-Mi slujească! [14] De astă dată Eu voi trimite toate nenorocirile

---

9,1 Plaga a cincea, mai mult decât celelalte, este o pedeapsă a păcatului zoolatriei: sunt lovite turmele egiptenilor întreţinute în scopuri sacrificiale.

9,8 Αἰθάλη desemnează spuza sau funinginea, şi nu cenuşa (σποδός). S-a înţeles „cenuşă" din cauza „prafului" (κόνις) de la κονιορτός.

9,9 „pe vite": *litt.* „patrupede".

9,12 În versetele anterioare se spune că „lui Faraon i s-a împietrit inima"; aici se spune însă că „Domnul i-a împietrit inima", sugerând un *crescendo* al scenariului. Origen a remarcat acest aspect, punându-l în legătură cu problema liberului arbitru (*cf.* Perrone [ed.], L., 1992).

9,14 Τὰ συναντήματα, „întâmplările", adică „ceea ce-ţi iese în cale" aici cu sens negativ: „nenorociri, adversităţi".

asupra inimii tale și asupra slujitorilor tăi și a poporului tău, ca să știi că nu
este altul ca Mine pe tot pământul. [15] Căci acum, întinzându-Mi mâna, cu
moarte vă voi lovi pe tine și tot poporul. Vei fi șters de pe pământ. [16] Iată
de ce te-am păstrat: ca să-mi arăt în tine puterea și să se vestească numele
Meu pe tot pământul. [17] Și tu încă te mai împotrivești să lași poporul Meu!
[18] Iată, mâine la acest ceas, Eu voi abate foarte multă grindină, cum n-a mai
fost în Egipt din zilele întemeierii lui și până în ziua de azi. [19] Acum,
grăbește de-ți adună vitele și ce mai ai în câmp, căci va cădea grindină peste
oameni și peste toate vitele. Cei ce se vor găsi pe câmp și nu vor intra în
casă vor pieri.»" [20] Aceia dintre oamenii lui Faraon care se temeau de
cuvântul Domnului și-au adunat vitele în case. [21] Cei care n-au ținut seama
în cugetul lor de cuvintele Domnului au lăsat vitele pe câmp. [22] Domnul a
zis către Moise: „Întinde-ți mâna spre cer și va fi grindină peste tot pământul Egiptului, peste oameni și peste dobitoace și peste toată iarba de pe
pământ." [23] A întins Moise mâna către cer și Domnul a dat glas [de tunet] și
grindină și văpaie de foc brăzda pământul. Domnul a abătut grindină peste
toată țara Egiptului. [24] Și era grindină cu foc arzător prin grindină și era
foarte, foarte multă grindină cum n-a mai fost în Egipt de la întemeierea
acestui neam; [25] grindina a lovit toată țara Egiptului de la om până la
dobitoc și a strivit grindina toată iarba din câmpie și tot pomul de pe câmp.
[26] Dar n-a fost grindină și în ținutul Gesem, unde erau fiii lui Israel. [27] Faraon
a trimis să-i cheme pe Moise și pe Aaron, și le-a zis: „Acum am greșit.
Domnul este drept. Eu și poporul meu suntem vinovați. [28] Rugați-vă pentru
mine la Domnul, ca să oprească glasurile care s-au făcut de la Domnul, și
grindina, și focul. Iar eu vă voi lăsa să plecați." [29] Moise a zis: „Când voi
ieși din cetate voi întinde brațele mele către Domnul și glasurile [de tunet]
vor înceta, și grindina, și ploaia. Să cunoști că pământul este al Domnului.
[30] Dar eu știu că nici tu, nici slujitorii tăi încă nu vă temeți de Domnul."
[31] Inul și orzul au fost bătute fiindcă orzul era în *spic* și inul era cu sămânță,

---

9,19 Avertismentul lui Dumnezeu către egipteni, de a se pune la adăpost, este interpretat ca un semn al milostivirii: până și dintre păgânii idolatri unii merită să fie cruțați (Theodoret, *QE* 21).

9,23 „glas [de tunet]": în interpretarea unor Părinți, reprezintă avertismentele și învățăturile dumnezeiești, „tunetul" fiind, de exemplu, modul lui Dumnezeu de a glăsui cu putere (Origen, *Hom. Ex.* 4,7,8). „Glasurile" care veneau din cer reprezintă învățătura cea dreaptă în raport cu care se poate recunoaște greșeala. Grindina devastează plantele încă fragede ale răutății și ale păcatelor, focul și fulgerul ard țepii plăcerilor (Origen, *Hom. Ex.* 4,7).

[32] dar grâul şi ovăzul n-au fost lovite căci erau mai târzii. [33] Moise a ieşit de
la Faraon afară din cetate, a întins mâinile către Domnul şi au încetat
glasurile. Grindina şi ploaia n-au mai căzut pe pământ. [34] Faraon, văzând că
au încetat ploaia şi grindina şi glasurile, a continuat să păcătuiască. I s-a
împietrit inima, lui şi slujitorilor lui; [35] i s-a împietrit inima şi nu i-a lăsat pe
fiii lui Israel, precum Domnul îi grăise lui Moise.

10 [1] Şi a zis Domnul către Moise: „Intră la Faraon, căci Eu am împietrit
inima lui şi a slujitorilor lui ca să urmeze la rând aceste semne cu ei. [2] Ca să
povestiţi în auzul fiilor voştri şi al fiilor fiilor voştri cum i-am jucat pe
egipteni, despre semnele Mele, pe care le-am făcut între ei ca să ştiţi că Eu
sunt Domnul." [3] Au intrat Moise şi Aaron înaintea lui Faraon şi i-au zis:
„Aşa grăieşte Domnul Dumnezeul evreilor: «Până când n-ai să vrei să te
ruşinezi de Mine? Lasă poporul să-Mi slujească! [4] Iar dacă nu vrei să-Mi
laşi poporul, iată, mâine pe vremea asta Eu voi aduce multe lăcuste peste
toate ţinuturile tale. [5] Şi va acoperi faţa pământului de n-o să-l poţi vedea şi
va prăpădi tot restul ţării care a rămas [neatins], pe care vi l-a lăsat grindina,
şi o să roadă toţi copacii care cresc la voi în ţară. [6] Vor umple casele tale, şi
casele slujitorilor tăi, şi toate casele din toată ţara egiptenilor, cum n-au mai
văzut părinţii tăi niciodată, nici strămoşii lor, de când sunt ei pe pământ
până în ziua de azi.»" Şi, întorcându-se, Moise a ieşit de la Faraon. [7] Şi
slujitorii au zis către Faraon: „Până când acesta va fi ca un spin pentru noi?
Lasă-i pe aceşti oameni să slujească Dumnezeului lor! Sau vrei să vezi
Egiptul cum piere?" [8] Şi l-au chemat pe Moise şi pe Aaron la Faraon şi
acesta le-a zis: „Duceţi-vă şi slujiţi Dumnezeului vostru. Dar cine sunt cei
care vor merge?" [9] Şi Moise zice: „Vom merge împreună cu tinerii şi cu

---

9,35 „lui Moise": TM are „prin Moise".

10,2 „i-am jucat", ἐμπαίζειν, „a te purta copilăreşte, a (te) juca, a glumi"; poate însemna şi „a-ţi bate joc" şi chiar „a tortura" sau „a ucide" (*cf.* 1Rg. 6,6); termenul grecesc redă ebr. *'ālal*, „a acţiona", care are, la forma *hitpha'el*, şi înţelesul de „a mima o atitudine, a juca un rol".

10,3 „n-ai să vrei să te ruşinezi": după A. Le Boulluec (BA, *L'Exode*, p. 136), se poate traduce şi prin „ai să refuzi să te umileşti înaintea Mea". Sensul ales aici e mai aproape de textul grecesc, dar soluţia savantului francez, mai clară, nu este exclusă.

10,4 „toate ţinuturile": *litt.* „toate hotarele".

10,6 A doua ocurenţă a termenului γῆ, „pământ", corespunde ebr. *'adhāmāh*, „lut, humă", elementul din care a fost creat Adam.

10,9 „este sărbătoarea Domnului Dumnezeului nostru": TM „este pentru noi sărbătoarea lui YHWH".

bătrânii, împreună cu fiii și cu fiicele, cu oile și cu boii noștri; căci este
sărbătoarea Domnului Dumnezeului nostru." [10] Și a zis către ei: „Să fie așa:
Domnul cu voi! Cum vă las pe voi, am să las și bunurile voastre? Vedeți că
aveți gând rău! [11] Nu, așa nu! Să meargă bărbații și să-I slujească lui
Dumnezeu, doar asta căutați." Și i-au izgonit din fața lui Faraon. [12] Domnul
a zis către Moise: „Întinde mâna către pământul Egiptului și ridică lăcuste
pe pământ și să roadă toată iarba pământului și tot rodul pomilor, cât a mai
scăpat de grindină". [13] Și Moise a ridicat toiagul spre cer și Domnul a adus
vântul de miazăzi peste întreaga țară, toată ziua aceea și toată noaptea. Și
când s-a făcut dimineață, vântul de miazăzi a adus lăcustele. [14] Le-a ridicat
asupra întregii țări a Egiptului și au zăbovit îndelung în toate ținuturile
Egiptului, cum n-a mai fost înainte și nici nu va mai fi la fel vreodată. [15] Și
au acoperit fața pământului, și au pustiit țara, și au ros toată iarba pămân-
tului și tot rodul pomilor cât mai scăpase de grindină. N-a mai rămas nimic
verde din copaci și din iarba câmpului prin tot Egiptul. [16] Iar Faraon s-a
grăbit să-l cheme pe Moise și Aaron zicând: „Am greșit în fața Domnului
Dumnezeului vostru și în fața voastră. [17] Iertați-mi și de astă dată păcatul și
rugați-vă Domnului Dumnezeului vostru să abată de la mine prăpădul
acesta!" [18] Moise a ieșit de la Faraon și s-a rugat Domnului. [19] Și a schimbat
Domnul vântul [și l-a stârnit] foarte tare dinspre mare și a ridicat lăcustele
și le-a aruncat în Marea Roșie. N-a mai rămas nici o lăcustă în toată țara
Egiptului. [20] Și a împietrit Domnul inima lui Faraon și [acesta] nu i-a lăsat
[să plece] pe fiii lui Israel.

[21] Domnul a zis către Moise: „Întinde-ți mâna spre cer și se va lăsa
întuneric asupra țării Egiptului, un întuneric să-l pipăi cu mâna." [22] Moise a

---

10,10 ἀποσκευή: „bunuri, avere mobilă, agoniseală" (pentru sensul de „însoțitor", *cf.* 12,37). Faraon dorea ca femeile și copiii evreilor să rămână ostatici și să nu meargă în pustiu decât bărbații. ♦ „gând rău": *lit.* „răutate", „vicleșug": „este vicleșug în voi".
10,13 În LXX, Moise trebuie să-și ridice toiagul „spre cer"; în TM, trebuie să-l întindă „asupra țării Egiptului". ♦ Direcția vântului nu este identică în LXX și TM; pentru observatorul situat în Egipt, lăcustele nu vin de la est, ci de la sud sau de la sud-vest
10,17 „A ierta (a scuza)": προσδέχεσθαι în greaca *koiné* are înțelesul de „a admite cu indulgență, cu bunăvoință, a primi o scuză".
10,21-29 Pentru Origen întunericul, tenebrele sunt rezultatul orbirii duhovnicești, simbolizând eroarea celor care încearcă să cunoască judecățile Providenței și a celor care cedează părerilor nestatornice (*Hom. Ex.* 4,7). ♦ Opțiunea Egipt-pustiu este rezultatul unei alegeri personale între viciu și virtute, iar durata limitată a întunericului – trei zile prefigurează, pentru Grigore al Nyssei, recuperarea Împărăției cerurilor, datorită lui Moise, care întinde mâinile în forma crucii, asemeni lui Hristos (*VM* 2,82).

întins mâna spre cer și s-a făcut un întuneric beznă, o vijelie peste toată țara
Egiptului timp de trei zile. 23 Și nimeni nu și-a mai văzut fratele vreme de
trei zile și nu s-a mai sculat nimeni din pat vreme de trei zile; dar toți fiii lui
Israel erau în lumină oriunde se aflau. 24 Faraon i-a chemat pe Moise și pe
Aaron, zicând: „Mergeți și faceți slujbă Domnului Dumnezeului vostru, dar
oile și boii lăsați-i. Să meargă cu voi și însoțitorii voștri." 25 Și Moise a zis:
„Chiar tu ne vei da [vite] pentru arderi de tot și jertfe pe care să le aducem
Domnului Dumnezeului nostru. 26 Vor merge cu noi și vitele noastre și nu
vom lăsa nici o copită, fiindcă vom lua dintre ele ca să-i aducem jertfă
Domnului Dumnezeului nostru. Nici noi nu știm ce vom jertfi Domnului
Dumnezeului nostru până nu vom ajunge acolo". 27 Domnul a împietrit
inima lui Faraon și [acesta] n-a vrut să-i lase. 28 Și zice Faraon: „Du-te de la
mine și ia seama la tine, ca nu cumva să-mi mai vezi fața! În ziua în care te
mai văd, ai să mori!" Moise zice: „Tu ai spus. N-am să mă mai arăt în fața
ta."

11 1 Domnul a zis către Moise: „Voi aduce încă o plagă asupra lui
Faraon și asupra Egiptului, apoi o să vă lase să plecați de aici. Iar când o să
vă lase să plecați, o să vă alunge cu mare grabă. 2 Vorbește în taină la
urechile poporului să ceară fiecare de la aproapele său și femeia de la
vecina sa obiecte de argint, de aur și veșminte". 3 Domnul a dat har
poporului Său înaintea egiptenilor și le-au dat împrumut [cele cerute]. Omul
acesta, Moise, a ajuns la mare trecere înaintea egiptenilor, înaintea lui
Faraon și a tuturor slujitorilor lui.

4 Și Moise a zis: „Așa grăiește Domnul: «La miezul nopții Eu voi trece
prin Egipt, 5 și va muri tot cel întâi-născut din țara Egiptului, de la

---

10,22 „vijelie", θύελλα, nu are corespondent în TM, ci pare a fi o influență după Deut. LXX (4,11; 5,22), unde acest termen traduce un alt cuvânt ebraic.

10,26 „aducem jertfă": *litt.* „să slujim". Sensul „latriei" este mai larg decât aducerea de jertfe.

11,1 „cu mare grabă", expresie greu de redat. *Litt.* „o să vă alunge cu toată alungarea".

11,2 În obișnuita sa tendință de a armoniza, LXX adaugă aici „și veșminte".

11,3 „înaintea egiptenilor": Dumnezeu a făcut în așa fel încât evreii au găsit ascultare la egipteni, iar aceștia le-au dat lor obiectele prețioase. Nu e vorba atât de un împrumut, cât de cerere pur și simplu. • TM adaugă la final „și în fața poporului". Potrivit LXX, faima lui Moise este doar la curtea lui Faraon: această limitare nu e, probabil, intenționată; putem bănui, în spatele ei, un original mai vechi și mai scurt.

11,4 „prin Egipt": *litt.* „prin mijlocul Egiptului".

întâiul-născut al lui Faraon, care șade pe tron, până la întâiul-născut al
slujitoarei de la râșniță și întâiul-născut al oricărei vite. [6] Și va fi strigăt
mare în toată țara Egiptului, cum n-a mai fost și nici nu va mai fi. [7] Dar
între toți fiii lui Israel nu va mârâi nici un câine, cu limba lui, fie la om, fie
la vită, ca să vedeți ce deosebire în chip minunat face Domnul între egipteni
și Israel. [8] Și se vor pleca toți acești servitori ai tăi înaintea mea și se vor în-
china, zicând: 'Ieși, tu cu tot poporul tău, pe care-l călăuzești!' După aceea
voi ieși.»" Moise a ieșit mânios de la Faraon. [9] Domnul a zis către Moise: „Nu
va asculta Faraon de voi, ca să înmulțesc și mai mult semnele și minunile
Mele în țara Egiptului." [10] Moise și Aaron au făcut toate semnele și minu-
nile acestea în țara Egiptului înaintea lui Faraon. Dar Domnul a împietrit
inima lui Faraon și acesta n-a vrut să-i lase pe fiii lui Israel din țara Egiptului.

12 [1] Domnul a vorbit către Moise și Aaron în țara Egiptului, zicând:
[2] „Luna aceasta este pentru voi cea dintâi dintre luni, să fie pentru voi cea
dintâi între lunile anului. [3] Spune întregii adunări a fiilor lui Israel așa: «În
ziua a zecea a acestei luni să ia fiecare câte un miel de familie; pentru

---

11,4-10 Pentru unii Părinți, care interpretează plăgile Egiptului ca simboluri ale educației morale și religioase a sufletului, moartea întâilor-născuți coincide cu o convertire decisivă, deschizându-ne spre o viață nouă o dată cu nimicirea mișcărilor vechi, firești ale cărnii (Origen, *Hom. Ex.* 4,8 și Grigore al Nyssei, *VM* 2,89-94). În sens mistic, moartea simbolizează victoria lui Hristos prin cruce asupra puterilor întunericului, asupra lumii și idolatriei (*ibid.*).

11,7 „nu va mârâi nici un câine, cu limba lui" (adică, „nu va lătra"): sunt diverse glose pentru ebr. „a mișca limba", cu înțelesul de „a lătra". Gr. γρύζειν însemnând „a mârâi", dar și „a grohăi, a guița", corespunde în versiunea latinească vb. *mutire*, „a mugi".

12,1-13,16 O veche sărbătoare pastorală a primilor miei este transformată de Dumnezeu în memorialul trecerii de la robie la libertate. Ori de câte ori fiii poporului ales vor jertfi și vor mânca mielul pascal, se vor face contemporani cu evenimentul fondator, care rămâne exemplar ca manifestare a ocrotirii divine.

12,1-20 Tradiția creștină pune în relație Paștele, jertfirea mielului pascal, cu mântuirea săvârșită de Hristos, *cf.* 1Cor. 5,7. Pâinile fără drojdie și Paștele sunt o singură sărbătoare, aceea a eliberării din Egipt, azimele însemnând curățirea săvârșită de Hristos (Gal. 5,9-12; Mt. 12,6). După Theodoret, graba cu care se mănâncă mielul pascal are o semnificație morală: se referă la lepădarea de orice fel de „viață egipteană", adică senzitivă, trupească (*QE* 24).

12,3 Origen descrie ritualul jertfei pascale: mielul se sacrifică între cele două seri după cinci zile de la prinderea și punerea lui deoparte. Remarcabil este faptul că în timpul junghierii se face o dedicație: „Acest miel este jertfit pentru cutare și cutare" (cel mult cincizeci de nume) (*Peri Pascha* 16,29-30).

fiecare casă câte un miel. 4 Dacă cei din casă sunt prea puțini și nu sunt
destui pentru un miel [ca să-l mănânce], să ia împreună cu ei și pe vecinul,
pe aproapele lui, după numărul de suflete. Fiecare să socotească de câți
[este nevoie] la un miel. 5 Să alegeți un miel fără cusur, de parte bărbă-
tească, de un an. Luați fie miei, fie iezi. 6 Să-l țineți până în ziua a paispre-
zecea a acestei luni și toată mulțimea adunării fiilor lui Israel să-l înjunghie
spre seară. 7 Să ia din sângele [lui] și să ungă cei doi stâlpi și pragul de sus
al [ușilor] caselor în care vor mânca. 8 Să mănânce carnea în noaptea aceea;
friptă în foc, cu azimă și cu [ierburi] amare s-o mănânce. 9 Să nu mâncați
din ea nimic crud, nici fiert în apă, ci fript în foc; capul și picioarele, și
măruntaiele. 10 Nu lăsați nimic până a doua zi și nu-i zdrobiți oasele. Cele

---

12,5 Origen distinge între sufletele care au nevoie de Hristos în ipostaza de ied („țap ispășitor") – iedul, capra și țapul fiind animale oferite ca sacrificiu pentru păcat (Lev. 4,28) – și cele desăvârșite, care îl au pe Hristos ca miel pascal (*P. Pascha* 23).

12,6 Pentru Pseudo-Hipolit, intervalul scurs de la prinderea mielului și până la jertfirea lui prefigurează prinderea lui Hristos și întemnițarea lui de către Marele Preot până la răstignire (*Hom.* 23). Pentru Origen, așteptarea până la luna plină, când se jertfește mielul pascal, indică creșterea necesară sufletului creștin de la catehumenat până la botez și împărtășanie, iar cele cinci zile simbolizează cele cinci simțuri curățite de Hristos și spiritualizate (*P. Pascha* 17-18).

12,8 „carnea": după Origen, simbolul Sfintelor Scripturi, carnea Cuvântului dumnezeiesc (*Peri Pascha* 26). ♦ „Ierburile amare" (ἐπὶ πικρίδων) desemnează amărăciunea pocăinței și încercările prin care trece sufletul în căutarea lui Hristos (Origen, *Com. Io* 10,14.102) sau este un simbol al ascezei (Grigore al Nyssei, *GNO* IX, p. 296).

12,9 După Origen, în grilă paulină, celor trei moduri de consumare a cărnii le corespund trei feluri de lectură a Scripturii: evreii o mâncau „crudă", luând doar litera; ereticii amestecă învățătura cu apa murdară a altor doctrine; creștinii se hrănesc cu cuvântul „fript" la focul Duhului (*P. Pascha* 28,29). ♦ Pentru Pseudo-Hipolit, capul simbolizează divinitatea lui Hristos, picioarele, întruparea, firea omenească. Hristos se oferă ca hrană potrivită pe măsura fiecăruia (*Hom.* 29).

12,10 „nu-i zdrobiți oasele": această prescripție nu apare aici în TM, ci doar în 12,46. Tradiția creștină a văzut în ea prefigurarea faptului că, după patimile Sale, oasele lui Hristos nu au fost zdrobite ca ale tâlharilor. Oasele au fost interpretate și ca o imagine a solidității trupului lui Hristos de constituție divină, vădită în virtuțile sfinților; după Origen, oasele sunt cuvintele Sfintei Scripturi inspirate de Duhul Sfânt (*ibid.*). Mai pot fi revelațiile dumnezeiești, dificil de „mestecat" de cei cu dinți de lapte (Grigore al Nyssei, *Cant.* 6, GNO VI și Ieronim, *Ex.*, CCL 78, p. 539). ♦ După Origen, „noaptea" este un simbol pentru lumea prezentă, iar „dimineața", un simbol pentru lumea viitoare, transfigurată, atunci urmând să fie arse oasele rămase (= cunoașterea parțială a lui Dumnezeu) (*ibid.*).

rămase până a doua zi, să fie arse în foc. [11] Așa să-l mâncați: cu șalele
încinse, cu sandale în picioare și cu toiege în mâinile voastre. Să-l mâncați
în grabă, căci este Paștele Domnului. [12] Iar Eu voi străbate țara Egiptului în
acea noapte și voi lovi pe orice întâi-născut din țara Egiptului, de la oameni
până la dobitoace, și voi aduce răzbunare peste toți zeii Egiptului. Eu [sunt]
Domnul. [13] Sângele să fie pentru voi un semn al caselor în care locuiți; Eu
am să văd sângele și am să vă ocrotesc; și asupra voastră nu va fi atingere și
n-am să vă nimicesc când voi lovi țara Egiptului. [14] Să fie ziua aceea de
pomenire pentru voi și să țineți sărbătoare Domnului din neam în neam. Ca
pe o legiuire veșnică să țineți această sărbătoare. [15] Șapte zile să mâncați
azimă. Din ziua întâi să lepădați dospitura din casele voastre. Oricine va
mânca dospit din ziua întâi până în ziua a șaptea va fi stârpit din Israel.
[16] Ziua întâi se va chema sfântă, iar în ziua a șaptea să aveți o adunare
sfântă. Să nu faceți nici o muncă înrobitoare în aceste zile, doar cele de
nevoie pentru viața fiecăruia. Doar atât să faceți pentru voi! [17] Păziți această
poruncă fiindcă în această zi voi scoate oștirea voastră din pământul
Egiptului. Să țineți această zi, voi și urmașii voștri, ca pe o legiuire veșnică.
[18] Începând din seara zilei a paisprezecea a lunii întâi până în seara zilei a
douăzeci și una a lunii, să mâncați azime. [19] Șapte zile să nu se găsească
dospitură în casele voastre. Sufletul aceluia care va mânca pâine dospită va
fi nimicit din adunarea lui Israel, fie el venetic sau băștinaș. [20] Nu mâncați
nici un fel de pâine dospită, ci fiecare va mânca azimă în casa lui".

12,11 „cu șalele încinse": trimite la necesitatea stăpânirii instinctului, a poftei trupești; „sandalele" reprezintă stabilitatea definitivă a NT unde Iisus apare încălțat (Lc. 3,16); VT fiind doar provizoriu, Moise este descult (Ex. 3,5). În Pseudo-Hipolit (*ibid.*), toiagul este pus în legătură cu tulpina lui Iesei din care va ieși, ca mlădiță, însuși Hristos.
12,13 Folosind verbul σκεπάζω, ca și în 12,27, pentru a traduce verbul ebraic *pāsāḥ* aflat în relație cu numele Paștelui, LXX reține sensul de „a acoperi, a ocroti", și nu pe acela de „a trece". ♦ „atingere", *lit.* „plagă" (πληγή).
12,14 „Legiuire", νόμιμον, „regulă, datină, obicei", corespunde ebr. *ḥuqqāh*, desemnând o prescripție particulară, în timp ce νόμος, „lege", traduce *tôrāh* (Ex. 12,17; 27,21; 28,43).
12,16 „doar cele de nevoie pentru viața fiecăruia." Această variantă explicitează adjectivul λατρευτόν: „înrobitoare, servilă", introdus aici după Lev. 23,7-8. Munca „interzisă" este aceea făcută pentru altceva decât pentru nevoile strict personale. Pentru Theodoret, munca „înrobitoare" este diferită de munca „spirituală"; sunt autorizate în această perioadă lectura și ascultarea Scripturilor, cântecele și serviciile liturgice (*Q.Ex.* 1).
12,19 „venetic", γειώρας, termen aproape sinonim cu προσήλυτος (Ex. 12,48) sau πάροικος (2,22 și 18,3); transpune ebr. *gēr*, aflându-se în opoziție cu „autohton, băștinaș, localnic".

[21] Moise a chemat sfatul bătrânilor fiilor lui Israel și le-a zis: „Mergeți
de luați pentru fiecare dintre voi câte un miel de familie și jertfiți Paștele.
[22] Apoi luați un mănunchi de isop și, muindu-l în sângele [de] lângă ușă,
stropiți cu sângele de lângă ușă pragul de sus și cei doi stâlpi [ai ușii]. Nici
unul dintre voi să nu calce pragul și să nu iasă din casa lui până dimineață.
[23] Când va trece Domnul să-i lovească pe egipteni și va vedea sângele pe
pragurile de sus și pe cei doi stâlpi, va trece Domnul pe lângă ușă și nu va
lăsa pe nimicitor să intre în casele voastre, ca să lovească. [24] Să păziți această
lucrare, legiuire pentru tine și fiii tăi, în veac. [25] Dacă veți intra în țara pe
care Domnul are să v-o dea, precum a zis, să țineți rânduiala slujbei. [26] Și
dacă se va întâmpla să vă întrebe copiii voștri: «Ce este slujba aceasta?»,
[27] să le spuneți: «Jertfa Paștelui Domnului care a ocrotit casele fiilor lui Israel
în Egipt și i-a lovit pe egipteni, iar casele noastre le-a mântuit.»" Iar poporul
s-a închinat cu plecăciune. [28] Apoi fiii lui Israel au plecat și au făcut întoc-
mai după cum le poruncise Domnul lui Moise și lui Aaron. Așa au făcut.

12,21 θύω, „a jertfi", este folosit în legătură cu Paștele (2Cor. 30,15.17), putând însemna și „a înjunghia" în alte contexte. Nu se folosește grecescul σφάζω, „a sfâșia". Este același verb θύω pe care sfântul apostol Pavel îl folosește în 1Cor. 5,7: τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός („Paștele nostru, Hristos, a fost jertfit"), text pe care se întemeiază exegeza Părinților ce aplică Ex. 12 la Hristos ca fiind Mielul pascal. ♦ Pentru unii Părinți, pragul și cei doi stâlpi ai ușii reprezintă limba și cele două buze sfințite prin pecetea mirungerii baptismale și, în cheie platoniciană, partea rațională, pe de o parte, partea irascibilă și cea poftitoare a sufletului, pe de alta (Theodoret *QE* 24; Maxim Mărturisitorul, *Qu.* 122,27-35).

12,22 „isop": în VT, isopul este o plantă purificatoare, folosită în ritualul de Paște, precum aici, la curățirea leprei (Lev. 14,4.6), la curățirea plăgilor (Lev. 14,49) și la jertfirea vacii roșii (Num. 19,2-6). Este o plantă aromată, de culoare verde-cenușiu, care-și menține culoarea tot timpul anului. *Cf.* nota la Lev. 14,4.

12,23 „va trece (pe lângă ușă)": παρελεύσεται... Verbul ebr. pentru Paște *pāsaḥ* este înțeles ca „a trece mai departe", și nu „a ocroti, a proteja" (σκεπάζω), ca în 12,13.27. „Nimicitorul", ὁ ὀλεθρεύων, în exegeza Părinților, este diavolul pe care Hristos îl va birui prin cruce.

12,24 Ebr. *dābhār* are două sensuri: „cuvânt" și „lucrare", poruncă dumnezeiască și împlinirea unui ritual, asemenea gr. ῥῆμα.

12,25 Λατρεία corespunde exact ebr. *ʿabhodhāh*, „slujire", „cult", „cinstire".

12,27 „a ocroti", σκεπάζω, asociat aici Paștelui, ca în v. 13. Comentariile rabinice rețin însă și aici sensul de „a trece": Rabban Gamaliel spunea că, de Paște, capul familiei trebuia să amintească următoarele trei lucruri: „*Pesāḥ*, întrucât Dumnezeu a trecut de casele părinților noștri din Egipt, *maṣṣāh*, fiindcă părinții noștri au fost eliberați din Egipt; *mārōr*, fiindcă egiptenii le-au făcut părinților noștri viața amară" (*Mișna*, *Pes.* X,5).

[29] La miezul nopții, Domnul a lovit pe tot întâiul-născut din Egipt, de la
întâiul-născut al lui Faraon, care ședea pe tron, până la întâiul-născut al
roabei din hrubă și întâiul-născut al fiecăruia dintre dobitoace. [30] Și, tre-
zindu-se Faraon noaptea cu slujitorii săi și cu toți egiptenii, s-a făcut strigăt
mare în tot pământul Egiptului, căci nu era casă în care să nu fie un mort.
[31] Și Faraon i-a chemat pe Moise și pe Aaron, noaptea, și le-a spus:
„Sculați-vă și ieșiți din poporul meu, voi și fiii lui Israel! Mergeți și slujiți-I
Domnului Dumnezeului vostru precum ați zis! [32] Luați-vă și oile și boii
voștri și plecați, iar pe mine să mă binecuvântați!" [33] Și egiptenii zoreau
poporul să iasă grabnic din țară, căci ziceau: „Vom muri cu toții." [34] Atunci
poporul a luat pe umeri aluatul său care încă nu dospise, abia frământat,
învelit în haine. [35] Fiii lui Israel au făcut precum poruncise Moise și au
cerut egiptenilor lucruri de aur și de argint și veșminte. [36] Și Domnul a dat
har poporului Său înaintea egiptenilor și le-au dat cele cerute. Așa i-au pră-
dat pe egipteni.

[37] Și au plecat fiii lui Israel de la Ramese spre Soccoth, ca la șase sute de
mii de bărbați pedeștri, fără a mai socoti femeile și copiii. [38] Multă ameste-
cătură de oameni a venit împreună cu ei, cu turme de oi, boi și vite foarte
multe. [39] Iar aluatul scos din Egipt l-au copt în spuză și au făcut azime; încă
nu dospise, fiindcă egiptenii îi alungaseră în grabă și nu putuseră zăbovi
nici să-și pregătească merinde pentru drum. [40] Iar șederea fiilor lui Israel,
cât au locuit în Egipt și în Canaan, a fost de patru sute treizeci de ani. [41] Și a
fost așa: după patru sute treizeci de ani a ieșit toată oștirea Domnului din

---

12,29-36 După Grigore al Nyssei, moartea întâiului-născut al celui de pe tron are și un înțeles duhovnicesc: în războiul nevăzut trebuie oprită mișcarea gândului rău încă de la prima apariție (*VM* 2.91,101) și acest lucru e posibil datorită pecetei baptismale preînchipuită de ungerea cu sângele mielului.

12,31 Expresia „Dumnezeul vostru", proprie LXX, subliniază înfrângerea lui Faraon, opunându-se primului său refuz (5,2).

12,37 „Ramese", gr. Ῥαμεσση: Philon și Origen dau ca „etimologie" acestui toponim „viermuială, mișcarea viermilor" sau „ruginire", cu explicația că trebuie părăsită de îndată cetatea simțurilor care rod intelectul asemenea viermilor. Ieronim înțelege „tunet de bucurie" (*Ep.* 78,3). ♦ „Soccoth", gr. Σοκχωθα (ebr. *sukkoth*, „corturile"): Origen spune că ele sunt semnul disponibilității celui care se grăbește spre Dumnezeu. ♦ Traducerea opune clar ἄνδρες, „bărbați", lui ἀποσκευή, „însoțitori", ceea ce corespunde ebr. *ṭāph*, „copii". Augustin interpretează ἀποσκευή ca fiind servitorii, femeile și cei tineri care încă nu poartă arme (*QE* 47). Pentru alt sens, *cf.* 10,10.

12,40 Mențiunea „și în Canaan" apare numai în LXX și în *Pentateuhul samaritean*. Lipsește din TM.

pământul Egiptului. [42] [Noapte de] veghe este pentru Domnul, ca să-i scoată
din țara Egiptului; acea noapte este veghea Domnului. Să fie pentru toți fiii
lui Israel și pentru urmașii lor.
[43] Domnul a zis către Moise și Aaron: „Aceasta este legea Paștelui:
Nimeni de alt neam să nu mănânce din el! [44] Dar pe orice rob născut în casă
ori cumpărat cu bani să-l tai împrejur și atunci va mânca. [45] Străin sau argat
cu simbrie să nu mănânce! [46] Paștele să fie mâncat în aceeași casă; carnea
să n-o scoateți afară din casă și oasele să nu le zdrobiți. [47] Toată adunarea
fiilor lui Israel să facă așa! [48] Iar dacă va veni la voi vreun străin ca să facă
Paștele Domnului, să tăiați împrejur toată partea bărbătească și atunci va
putea veni să facă Paștele și va fi ca un băștinaș din țară. Dar nici un netăiat
împrejur să nu mănânce. [49] O singură lege să fie pentru băștinaș și pentru
străinul care locuiește la voi." [50] Fiii lui Israel au făcut precum le porun-
cise Domnul prin Moise și Aaron. Așa au făcut. [51] Și a fost așa: în acele zile
Domnul a scos pe fiii lui Israel din țara Egiptului cu toată puterea lor
[armată].

13 [1] Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „Sfințește-Mi orice întâi-năs-
cut. Întâiul-născut care deschide pântecele, dintre fiii lui Israel, de la om
până la dobitoc, al Meu este."
[3] Moise a zis către popor: „Pomeniți ziua aceasta în care ați ieșit din
pământul Egiptului, din casa robiei, căci Domnul v-a scos de aici cu mână

12,42 „[Noapte de] veghe", προφυλακή, se referă în primul rând la Dumnezeu, care a ocrotit poporul Său, și la imperativul celebrării liturgice a evenimentului. Dacă a privegheat Domnul, atunci și poporul, la rândul lui, va priveghea întru pomenirea minunii făcute.

12,44 TM se referă doar la cazul „slujitorului cumpărat cu bani", adică al sclavului. LXX face distincția între „servitor" (οἰκέτης), pe de o parte, și „[sclavul] cumpărat" (ἀργυρώνητος), pe de altă parte.

12,48 „dacă va veni la voi vreun străin": προσήλυτος προσελθών este singurul caz în care προσελθεῖν traduce verbul ebr. *gūr*, „a călători, a locui".

13,2 Pentru Origen, expresia „cel care deschide pântecele" este luată împreună cu Lc. 2,23, ca și Ex. 13,12, ca aluzie la zămislirea feciorelnică a lui Hristos (*Hom. Luc.* 14,7-8).

13,3 Folosirea lui μνημονεύειν, la activ, „a aduce aminte, a pomeni", mai degrabă decât a lui μιμνήσκεσθαι, „a-și aminti" (care echivalează același verb ebraic în 2,24;6,5; 32,13 și mai ales 20,8) subliniază actualizarea sărbătorii azimelor ca amintire prezentă a zilei ieșirii din Egipt, reflectând astfel situația liturgică din vremea traducătorului.

tare. Să nu se mănânce dospit. [4] Căci voi plecați astăzi, în luna [roadelor]
noi. [5] Iar când va fi să te ducă Domnul Dumnezeul tău în țara canaanenilor,
cheteilor, eveilor, gergeseilor, amoreilor, fereziților și iebuseilor, pe care a
jurat părinților tăi să ți-o dea, țară unde curge lapte și miere, în luna aceasta
să faci slujbă. [6] Timp de șase zile să mâncați azimă, iar ziua a șaptea este
sărbătoarea Domnului. [7] Să mâncați azime timp de șapte zile; să nu se vadă
aluat, nici dospitură în toate ținuturile tale. [8] În acea zi să spui fiului tău:
«Pentru cele făcute mie de către Domnul Dumnezeu, când am ieșit din
Egipt.» [9] Să ai semn pe mâna ta spre pomenire, înaintea ochilor tăi, ca să fie
legea Domnului în gura ta, căci cu mână tare te-a scos Domnul Dumnezeu
din Egipt. [10] Să păziți această lege zi de zi la ceas rânduit. [11] Când te va
duce Domnul Dumnezeul tău în țara canaanenilor, precum s-a jurat părin-
ților tăi, și ți-o va da, [12] să pui deoparte pentru Domnul toată partea bărbă-
tească ce deschide pântecele, din cirezile de boi, din vitele de povară ale
tale, din turmele de oi, din toate câte ai. Partea bărbătească s-o sfințești
Domnului. [13] Pentru toată partea bărbătească ce deschide pântecele unei
asine vei da în schimb o oaie, ca răscumpărare. Pe întâiul-născut dintre fiii
tăi să-l răscumperi. [14] Și dacă te va întreba fiul tău: «Ce înseamnă asta?»,
să-i spui: «Cu mână tare ne-a scos Domnul din pământul Egiptului, din casa
robiei. [15] Atunci când Faraon s-a împietrit să nu ne lase, Domnul a ucis pe
tot întâiul-născut din țara Egiptului, de la întâiul-născut al oamenilor până la
întâiul-născut al vitelor. Iată de ce eu jertfesc Domnului toată făptura de
parte bărbătească ce deschide pântecele și răscumpăr pe orice întâi-născut

---

13,4 „luna [roadelor] noi", *'ābhībh*, își ia numele de la „spic" și, cu excepția Ex. 9,31, unde într-adevăr indică maturitatea recoltei, este întotdeauna tradus prin gr. νέα, (subînțeles γενήματα), „nouă recoltă".

13,5 Lista popoarelor este mai completă în LXX (precum și în *Peshitta* și *Pentateuhul samaritean*) decât în TM.

13,9 Augustin înțelege „pe mâna ta", *lit.* „deasupra mâinii tale", ca argument în favoarea superiorității credinței față de fapte (*QE* 48).

13,13 Conform TM, dacă nu se răscumpără mânzul măgăriței cu un miel, trebuie să i se rupă gâtul. Philon vede în schimbul măgăruș-oaie un simbol al efortului (ostenelii), pe baza omofoniei ὄνος-πόνος, care aduce progres (πρό-βατον, „care merge înainte", este termenul consacrat pentru „oaie") (*Sacrif.* 112). ♦ Prin a cincea generație, Theodoret înțelege că pedeapsa lui Dumnezeu n-a căzut asupra celei de-a treia sau a patra generații a fiilor lui Israel, care au fost aserviți idolilor egipteni, ci asupra celei de-a cincea care a ieșit din Egipt, fiindcă, după o atât de mare binefacere, a recăzut în impietatea de a adora vițelul de aur (*QE* 40).

dintre fiii mei.» [16] Să fie semn pe mâna ta, şi [lucru] neclintit înaintea
ochilor tăi, căci cu mână tare Domnul te-a scos din Egipt."
[17] Când Faraon a lăsat poporul [să plece în pustiu], Dumnezeu nu l-a
călăuzit pe drumul spre ţara filistenilor, care era mai scurt, căci a zis
Dumnezeu: „Nu cumva să se îngrijoreze poporul văzând războiul şi să se
întoarcă în Egipt." [18] Dumnezeu a întors poporul pe calea ce duce în pustiu,
spre Marea Roşie. Fiii lui Israel au urcat din ţara Egiptului la al cincilea
neam. [19] Moise a luat cu sine osemintele lui Iosif, căci Iosif îi legase cu
jurământ pe fiii lui Israel, zicând: „Când vă va cerceta Domnul, să luaţi cu
voi oasele mele de aici." [20] Atunci, ieşind din Soccoth, fiii lui Israel au făcut
tabără la Othom, la marginea pustiului. [21] Dumnezeu îi călăuzea ziua în
stâlp de nor, iar noaptea în stâlp de foc, ca să le arate calea. [22] Stâlpul de nor
nu lipsea dinaintea întregului popor ziua, nici stâlpul de foc, noaptea.

14 [1] Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „Spune-le fiilor lui Israel să
se întoarcă şi să facă tabără înaintea Împrejmuirii, între Magdolon şi mare,

---

13,17-15,21 Trecerea Mării Roşii, relatată în două texte, primul în proză, iar al doilea, mai vechi, sub formă de poem. Evenimentul va dobândi o mare încărcătură teologică.

13,21 În LXX nu apare sfârşitul versetului din TM: „pentru a-i lumina, ca să poată merge ziua şi noaptea". ♦ Călătoria poporului Israel condus de nor este o etapă a înălţării sufletului, închipuit de ascensiunea lui Moise (Grigore al Nyssei, *Cant.* 5-6, *GNO* VI, p. 355).

13,22 Pentru Maxim Mărturisitorul, „norul" şi „stâlpul de foc" sunt două simboluri ale acţiunii cuvântului lui Dumnezeu în viaţa credincioşilor: acesta răcoreşte precum un nor zăduful pustiului, făcând să înceteze aprinderea patimilor pe calea cunoaşterii şi străluceşte precum focul în noaptea ignoranţei, risipind-o (*Q Th* 26,1-2). Pentru exegeza iudaică, norul este simbol al înţelepciunii, care oferă adăpost poporului în timpul zilei, iar coloana de foc este ghidul infailibil pe timp de noapte, care, după Philon, poate fi un înger nevăzut, un slujitor al Marelui Rege, o călăuză învăluită în nor, ce nu este îngăduit a fi văzută de ochii trupeşti (*Mos.* 1,166). Vezi şi Ps. 77,14b şi 104,39 pentru interpretarea norului.

14,2 „înaintea Împrejmuirii" (ἀπέναντι τῆς ἐπαύλεως): *Pi-Haḫiroth* este o denumire de origine egipteană; sensul poate fi „locul de vărsare al canalelor" sau „lăcaşul mlaştinilor". Deja, începând cu Origen, termenul este perceput ca nume propriu: *Epauleum* (în traducerea latină) este interpretat ca „urcare obositoare", simbol al căii dificile indicată de Dumnezeu celui ce vrea să înainteze. În 384 d.H., călăuzele pelerinei Egeria, reconstituind itinerariul evreilor spre Marea Roşie, i-au arătat de departe *Epauleum*. „Magdolon" transcrie ebr. *migh'dōl*, „turn". Origen îl interpretează fie ca sediu al virtuţilor, greu de atins, fie ca locul cunoaşterii şi al propovăduirii lui Dumnezeu. Progresului credinţei i se opun obstacolele ereticilor şi contradicţiile necredincioşilor (*Hom. Ex.* 5,3).

în fața lui Beelsepphon. Să faci tabără lângă mare în fața acestor [locuri].
[3] Faraon va zice poporului său: «Fiii lui Israel s-au rătăcit prin țară; pustiul
i-a zăvorât», [4] căci Eu voi împietri inima lui Faraon și va porni în urmărirea
lor și voi fi slăvit prin Faraon și prin toată oștirea lui. Toți egiptenii vor ști
că Eu sunt Domnul." Și ei au făcut așa. [5] S-a dat de știre regelui egiptenilor
că poporul a fugit. S-a întors inima lui Faraon și a slujitorilor lui împotriva
poporului și ziceau: „Ce-am făcut? I-am lăsat pe fiii lui Israel să se ducă din
robie." [6] Faraon și-a pregătit carele lui [de luptă] și a adunat tot poporul pe
lângă sine. [7] A luat șase sute de care alese și toată călărimea egiptenilor și
a treia căpetenie în fiecare [car]. [8] Și Domnul a împietrit inima lui Faraon,
regele Egiptului, și a slujitorilor lui și au pornit în urmărirea fiilor lui Israel.
Dar fiii lui Israel au ieșit cu braț înălțat. [9] Egiptenii au pornit pe urmele lor
cu toată călărimea și carele de luptă ale lui Faraon și căpeteniile cu întreaga
oștire și i-au ajuns pe când făceau tabără lângă mare, înainte de Împrejmuire,
lângă Beelsepphon. [10] Și Faraon s-a apropiat. Ridicându-și privirile, fiii lui
Israel văd cu ochii lor: egiptenii și-au pus tabăra în spatele lor și ei s-au
înspăimântat foarte. Și fiii lui Israel au înălțat glas mare către Domnul [11] și
au grăit către Moise: „Nu mai erau oare morminte în țara Egiptului, ca să ne

---

14,3 După Origen, Faraon reprezintă aici gândul celui necredincios, care își vădește propria rătăcire. Necredinciosul vede numai rătăcire in calea credinței (*Hom. Ex.* 5,3).

14,9 Unii Părinți văd în urmărirea lui Israel de către Faraon asaltul patimilor împotriva sufletului virtuos, în timpul încercărilor catehumenatului, care precedă botezul (Grigore al Nyssei, *VM* 2,117). ♦ După Origen, caii și carele sunt patimile trupești sau demonii, traseul evreilor prin deșert fiind apoi asimilat călătoriei eshatologice a sufletului și tainei învierii din morți, iar urmărirea de către egipteni este asaltul duhurilor rele care rătăcesc în văzduh (*Hom. Num.* 27,4).

14,11-12 Protestul unora dintre evrei este cel al firii omenești supuse îndoielii aidoma lui Petru (Mt. 14,31), dar mai bine este a muri în pustiu după ce te-ai lepădat de Satan și ai făcut măcar câțiva pași decât să rămâi în slujba lui Faraon de teama strâmtorării drumului ascetic al virtuții ♦ Origen interpretează liniștea fiilor lui Israel, nepregătiți pentru război, ca simbolizând atitudinea celor „simpli", dar care țin cu tărie regula de credință. Aceștia vor învinge prin tăcere și smerenie pe adversarii dreptei credințe, căci este o vreme când puterile omului sunt încă slabe și Dumnezeu luptă pentru el. Abia după ce a mâncat mană din pustie și a băut apă din stâncă, poporul înfruntă el însuși pe amaleciți (*Hom. Ex.* 5,4). ♦ Tradiția Bisericii recunoaște în trecerea Mării Roșii o prefigurare a botezului (*cf.* 1Cor. 10,1-2). La început se vădesc efectele „negative" ale tainei, adică dezlipirea de robia păcatului și a demonilor și nevoințele pustiei, și abia apoi trecerea Iordanului și intrarea în Țara Făgăduinței evocă împlinirea, roadele și darurile Duhului Sfânt, ca urmare a botezului.

scoți să murim în pustiu? Ce ne-ai făcut, scoțându-ne din Egipt? [12] Oare nu
ți-am spus, încă în Egipt, acest cuvânt: «Lasă-ne să robim egiptenilor, căci
nouă ne este mai bine să le robim egiptenilor decât să murim în pustiul
acesta?»" [13] Dar Moise a zis către popor: „Curaj! Stați pe loc și vedeți mân-
tuirea de la Dumnezeu, pe care El o va împlini astăzi pentru noi. În veci n-o
să-i mai vedeți pe egipteni așa cum i-ați văzut astăzi. [14] Domnul va lupta
pentru voi. Iar acum, tăceți!"
[15] Domnul a zis către Moise: „De ce strigi către Mine? Vorbește fiilor lui
Israel să ridice tabăra, [16] iar tu ridică toiagul și întinde-ți mâna asupra mării
și se va despica. Fiii lui Israel să intre pe uscat în mijlocul mării. [17] Iată, eu
voi împietri inima lui Faraon și a tuturor egiptenilor și ei vor intra în urma
voastră și voi fi slăvit prin Faraon și prin toată oștirea lui, și prin carele, și
prin caii lui. [18] Și toți egiptenii vor cunoaște că Eu sunt Domnul slăvit prin
Faraon, și prin oștirea, și prin caii lui. [19] Atunci s-a ridicat îngerul lui
Dumnezeu, care mergea înaintea taberei fiilor lui Israel, și s-a mutat în
urma lor. S-a ridicat și stâlpul de nor din fața lor și a stat în spatele lor. [20] Și
a mers între tabăra egiptenilor și tabăra lui Israel, s-a pus la mijloc și s-a
oprit acolo. S-a făcut întuneric și beznă, și noaptea s-a dus, dar nu s-au
amestecat unii cu alții toată noaptea. [21] Moise a întins mâna asupra mării și
Domnul a adus asupra mării, toată noaptea, vânt tare dinspre miazăzi și a
făcut prin mare uscat și a despărțit apa. [22] Și fiii lui Israel au intrat în mijlo-
cul mării pe uscat și apa le era zid la dreapta și zid la stânga. [23] Iar egiptenii

---

14,13 Explicitarea „mântuirea de la Dumnezeu, pe care El o va împlini", față de TM, „mântuirea lui YHWH pe care o va face pentru voi", are o valoare generalizatoare și doctrinală, proprie LXX.

14,15 Moise, care tocmai vorbise cu poporul, este admonestat – „De ce strigi către Mine?" –, loc ce a creat dificultăți de interpretare. S-a presupus un dialog tăcut, mental, între Moise și Dumnezeu: în timp ce încuraja poporul, Moise era sub efectul unei inspirații profetice. Origen consideră această stare drept „rugăciunea sufletului" (*Hom. Ex.* 5,4; *Hom. Num.* 10,3). Aceeași temă se regăsește la Grigore al Nyssei (*VM* 1,29) și la Augustin (*QE* 52).

14,19 Îngerul călăuzitor din nor prefigurează pentru creștini harul Duhului Sfânt (*VM* 2,119-121).

14,20 „S-a făcut întuneric și beznă, și noaptea s-a dus." TM are „și norul [era] întuneric și lumina noaptea". Targumul (și unii traducători moderni) interpretează „norul era întuneric [pentru egipteni] și lumina noaptea [pentru evrei]". *Cf.* și Înț. 18. Symmachos traduce „Noaptea era întunecoasă de o parte și luminoasă de altă parte". Expresia grecească pe care am echivalat-o cu „noaptea s-a dus" poate însemna că noaptea a trecut ori că a dispărut.

îi urmăreau. Şi au intrat după ei prin mijlocul mării cu toţi caii lui Faraon,
cu carele şi căpeteniile lor. [24] Iar la straja dimineţii, Domnul a privit din
stâlpul de foc şi de nor asupra taberei egiptenilor şi a zguduit tabăra egip-
tenilor. [25] Şi le-a legat osiile carelor lor şi le mânau cu greu. Şi egiptenii au
zis: „Să fugim de la faţa lui Israel, căci Domnul se luptă cu egiptenii pentru
ei." [26] Domnul a zis către Moise: „Întinde mâna spre mare, ca să se aşeze la
loc apele şi să-i înghită pe egipteni, cu care şi căpetenii." [27] Spre ziuă,
Moise a întins mâna asupra mării şi apele s-au aşezat la loc; şi egiptenii
fugeau [pe] sub talazul apei şi Domnul i-a aruncat pe egipteni în mijlocul
mării. [28] Şi apa s-a întors şi a acoperit carele, şi călăreţii, şi toată oştirea lui
Faraon care intrase după ei în mare. N-a scăpat nici unul dintre ei. [29] Iar fiii
lui Israel mergeau pe uscat prin mijlocul mării, iar apa le stătea zid la
dreapta şi zid la stânga. [30] În ziua aceea, Domnul l-a izbăvit pe Israel
din mâinile egiptenilor şi Israel i-a văzut pe egipteni morţi la marginea
mării. [31] Iar Israel a văzut mâna cea mare: câte le-a făcut Domnul egipte-
nilor. Şi poporul s-a temut de Domnul şi au crezut în Domnul şi în Moise,
slujitorul lui.

15 [1] Atunci Moise şi fiii lui Israel au cântat această cântare lui
Dumnezeu, zicând:

14,28 Înecarea egiptenilor simbolizează şi mânia care-l apucă pe diavol la vederea celor care au scăpat de păcat prin apele înnoitoare ale botezului (*cf.* Grigore al Nyssei, *Lum.*, *GNO* IX, p. 233).

14,29 Orice om este pus în situaţia de a alege între condiţia de fiu al lui Israel şi aceea de egiptean, între răscumpărarea prin Iisus Hristos şi scufundarea în păcate (Origen, *Hom. Ex.* 6,14).

14,30 Pentru Origen, egiptenii morţi de pe maluri sunt duhurile rele biruite, gândurile trupeşti nimicite (*Hom. Ex.* 5,5).

14,31 Origen vede în acest verset legătura dintre „credinţă şi lege, dintre Evanghelie şi Vechiul Testament" în lumina celor spuse în Rom. 1,17 (*Com. Rom.* 1,13; 858 C).

15,1-19 Cântarea lui Moise ocupă un loc important în liturgica creştină. După Philon, Moise reprezintă intelectul, mintea desăvârşită, iar sora sa, Mariam, simţurile curăţite. Faraon şi egiptenii reprezintă orgoliul, impietatea, patimile, nesupunerea cărnii. Fiecare verset a fost explicat în tradiţia patristică cu referire la harul lui Hristos care, prin botez, dăruieşte mântuirea. Astfel, marea este „roşie" de sângele lui Hristos vărsat pe cruce, iar locul de odihnă este Biserica (Hesychios al Ierusalimului).

15,1 Cântarea proslăveşte victoria lui Dumnezeu şi biciuieşte înfrângerea cohortelor dobitoceşti ale patimilor care „nechează de mândrie" (Philon, *Agr.* 80-82). ♦ „Călăreţ", *lit.* „omul suit pe cal". Philon deosebeşte între „călăreţ", ἱππεύς, cel care îşi stăpâneşte

„Să cântăm Domnului, căci El cu slavă s-a preaslăvit;
a aruncat în mare cal și călăreț.
2 Ajutor și scăpare El mi-a fost spre mântuire.
Acesta este Dumnezeul meu și-L voi slăvi,
Dumnezeul tatălui meu, și-L voi înălța.
3 Domnul care zdrobește războaiele,
Domnul este numele Lui.
4 El a aruncat în mare carele și oștirea lui Faraon,
pe căpeteniile alese ale călărimii
le-a aruncat în Marea Roșie.
5 Cu marea i-a acoperit,
s-au afundat în adânc ca niște pietre.
6 Dreapta Ta, Doamne, s-a preaslăvit întru putere;
mâna Ta cea dreaptă, Doamne, i-a strivit pe dușmani.
7 Și cu mulțimea slavei Tale i-ai zdrobit pe potrivnici;
ai trimis mânia Ta și i-a mistuit ca pe o trestie.
8 Și prin suflarea mâniei Tale apele s-au despărțit;
ca un zid s-au închegat apele,
s-au închegat valurile în mijlocul mării.
9 Zicea vrăjmașul: «Am să-i urmăresc și-am să-i prind,
am să împart prada și-am să-mi îndestulez sufletul,
cu sabia mea voi nimici, cu mâna mea voi domni.»
10 Ai trimis suflarea Ta și i-a acoperit marea;
s-au afundat ca plumbul în noianul de ape.
11 Cine-Ți este asemenea între zei, Doamne?

---

calul (patimii), și „omul suit pe cal", ἀναβάτης, care îl desemnează pe călărețul purtat de dobitoc fără să-l poată controla (*Leg.* II,103). Pentru Origen, calul îl reprezintă pe prigonitorul „călărit" de demon (*Hom. Ex.* 6,2).

15,2 „Ajutor și scăpare": TM are „puterea și cântarea mea [este] YHWH".

15,3 „care zdrobește războaiele": TM are „om războinic". Aceeași expresie ebr. e redată literalmente în LXX când este vorba de oameni (Iis. Nav. 17,1; Jd. 20,17). LXX, cu înclinație mesianică, respinge ideea unui Dumnezeu războinic (*cf.* Le Déaut, R., p. 177).

15,5 „Pietrele" simbolizează povara păcatului, fapt care confirmă comparația cu plumbul din v. 10 (Origen, *Hom. Ex.* 6,4).

15,7 LXX stabilește un paralelism între „Ai trimis mânia Ta" și v. 10: „Ai trimis suflarea Ta", cu același verb, ἀποστέλλω, față de TM: „ai suflat vânt".

15,11 „preaslăvit întru sfinți": TM are „slăvit în sfințenie". LXX creează un paralelism cu „între zei" din versetul precedent.

Cine este ca Tine preaslăvit între sfinți,
minunat întru slavă, Care faci minuni?
12 Ți-ai întins dreapta și pământul i-a înghițit.
13 Ai călăuzit cu dreptatea Ta acest popor al Tău, pe care l-ai răscumpărat,
l-ai chemat cu puterea Ta la odihna Ta cea sfântă.
14 Auzit-au neamurile și s-au mâniat,
dureri i-a cuprins pe cei ce locuiesc în țara Filistim.
15 Atunci s-au tulburat căpeteniile Edomului,
și pe mai-marii moabiților i-a cuprins spaima,
s-au topit toți locuitorii Canaanului.
16 Să cadă peste ei frică și cutremur,
să-i încremenească măreția brațului Tău,
până va trece poporul Tău, Doamne,
până va trece acest popor al Tău, pe care l-ai dobândit!
17 Călăuzindu-i, sădește-i în muntele moștenirii Tale,
în lăcașul Tău cel gătit, pe care l-ai lucrat, Doamne,
lăcașul Tău cel sfânt, Doamne, pe care l-au gătit mâinile Tale.
18 Domnul împărățește în veac și peste veac, de-a pururi."
19 Căci au intrat în mare caii lui Faraon cu care și căpetenii și Domnul a
adus peste ei apele mării, iar fiii lui Israel au trecut pe uscat prin mijlocul
mării.
20 Mariam proorocița, sora lui Aaron, a luat timpanul în mână și toate
femeile au ieșit după ea cu timpane și hore.

15,13 Echivalarea ebr. *ḥesedh*, „bunăvoință, îndurare", cu gr. δικαιοσύνη, „dreptate", este excepționată și se întâlnește numai în Gen. și Ex. ♦ „l-ai chemat cu puterea Ta la odihna Ta cea sfântă": verbul παρακαλῶ, „a chema, a mângâia", a permis aluzia la Duhul Sfânt Mângâietor, παράκλητος (Origen, *Hom. Ex.* 6,7).

15,14 „s-au mâniat": TM are „s-au cutremurat".

15,17 „lăcașul Tău cel gătit": TM are „un loc pentru locuirea Ta". Corespondența între gr ἕτοιμος și ebr. *mākhōn*, „loc stabilit", se repetă în astfel de contexte și dă stereotipul „lăcaș (pre)gătit" pentru a desemna templul.

15,20 Mariam este o dovadă că la Dumnezeu desăvârșirea este rezervată deopotrivă femeilor și bărbaților (Clement, *Strom.* IV,19,119). Origen o enumeră printre proorocițele VT, alături de Debora (Jd. 4,4) și Olda (4Rg. 22,14). ♦ Timpanul sau tamburina, tradus în edițiile vechi cu „tâmpină" (de aici „a în-tâmpina", adică „a primi pe cineva cu surle și tobe" în semn de cinstire sau semn de război, „s-au tâmpinat oștirile..."), reprezintă pentru Părinți asceza, un simbol al trupului, a cărui curățire de patimi face această haină de piele aptă de a da slavă lui Dumnezeu, după îndemnul sufletului.

[21] Şi Mariam a început, zicând:
„Să-I cântăm Domnului, căci El cu slavă s-a preaslăvit:
cal şi călăreţ i-a aruncat în mare."
[22] Moise i-a luat pe fiii lui Israel de la Marea Roşie şi i-a călăuzit în
pustiul Sur. Au mers trei zile prin pustiu şi n-au găsit apă să bea. [23] Au
ajuns la Mera şi n-au putut să bea din Mera, căci era amară: de aceea i-au
pus locului acestuia numele „Amara". [24] Şi poporul a murmurat împotriva lui
Moise, zicând: „Ce să bem?" [25] Iar Moise a strigat către Domnul şi Domnul
i-a arătat un lemn pe care [Moise] l-a aruncat în apă şi apa s-a îndulcit. Acolo
i-a pus [poporului] îndreptări şi judecăţi; acolo l-a pus la încercare. [26] Şi a
zis: „Dacă ai să asculţi cu luare aminte glasul Domnului Dumnezeului tău şi
ai să faci cele plăcute înaintea Lui; dacă ai să iei seama şi ai să pleci
urechea la poruncile Lui şi ai să păzeşti toate îndreptările Lui, n-am să aduc
asupra ta bolile pe care le-am adus asupra egiptenilor. Eu sunt Domnul care
te vindecă."
[27] Şi au ajuns la Ailim, iar acolo erau douăsprezece izvoare de apă şi
şaptezeci de palmieri. Acolo, lângă ape, şi-au făcut tabăra.

15,22-18,27 *Drumul prin pustiu.* Primele fapte minunate ale Domnului, care îşi hrăneşte poporul, îi dă apă de băut şi biruinţă asupra duşmanilor. Experienţa madianiţilor îl ajută pe Moise să-şi organizeze poporul.

15,22-26 După Philon, apele amare şi îndulcirea lor reprezintă darul Legii făcut poporului de către Dumnezeu, iar minunea este menită să convingă că legile nu sunt o invenţie omenească, ci Cuvântul lui Dumnezeu (*Decal.* 15). ♦ Targumul, Midraşul şi Pseudo-Philon pun în legătură, în mod mai complex, apa de la Mera cu Legea şi lemnul care a îndulcit apele cu Pomul Vieţii. Tot după Philon, această încercare a amărăciunii ţine de întoarcerea dinspre Egipt către Canaan, adică de la atracţiile plăcerilor trupeşti, de la iubirea de confort şi ura pentru muncă, reprezentate de egipteni, spre iubirea de Dumnezeu şi de efortul ascetic pe care aceasta îl implică. Lemnul care a îndulcit amărăciunea ascezei este nădejdea nemuririi (*Migr.* 36). Părinţii înţeleg prin lemn şi apele amare crucea şi botezul (Iustin, *Dial.* 86,1 şi Grigore al Nyssei, *Bapt.*).

15,23 Spre deosebire de greacă, în limba română ebr. *mārāh*, „amar", poate fi redat prin „Amara" sau „Amărăciune", păstrându-se jocul de cuvinte.

15,25 Poruncile lui Dumnezeu sunt izvor al vieţii prin crucea lui Hristos, adică apele amare ale Legii, ale poruncilor, sunt îndulcite de lemnul crucii prin care se descoperă şi se înnoieşte sensul lor (Origen, *Hom. Ex.* 7,2). ♦ Bolile din versetul 26 reprezintă, în înţeles alegoric, înrobirea faţă de lume şi faţă de plăceri.

15,27 La Philon, cele douăsprezece izvoare corespund celor douăsprezece triburi, iar cei şaptezeci de palmieri, numărului de căpetenii (*Mos.* I,188-190). În tradiţia patristică se face asocierea cu cei doisprezece apostoli (Irineu, *Dem.* 46) şi cu cei şaptezeci de

16 1 În ziua a cincisprezecea a lunii a doua de când au plecat din țara
Egiptului, s-au ridicat din Ailim și toată adunarea fiilor lui Israel a plecat în
pustiul Sin, care este între Ailim și Sinai. 2 Toată adunarea fiilor lui Israel a
prins a murmura împotriva lui Moise și a lui Aaron. 3 Și fiii lui Israel au zis
către ei: „Mai bine mueam loviți de Domnul în Egipt, când ședeam lângă
oalele cu carne și mâncam pâine pe săturate, decât să ne scoateți în pustiu,
ca să moară de foame toată această adunare." 4 Domnul a zis către Moise:
„Iată, Eu am să fac să plouă peste voi pâine din cer. Poporul să iasă și să
adune zilnic [numai] pentru acea zi, ca să-i pun la încercare, dacă vor merge
în legea Mea sau nu. 5 Și va fi așa: în ziua a șasea, când vor pregăti ce au
adunat, pentru ziua aceea va fi îndoit decât ar fi să adune [de obicei] în
fiecare zi." 6 Și Moise și Aaron au zis către toată adunarea fiilor lui Israel:
„În seara aceasta veți cunoaște că Domnul v-a scos din țara Egiptului. 7 Și
dimineață veți vedea slava Domnului, fiindcă Dumnezeu a auzit murmurul
vostru [împotriva] Lui. Iar noi ce suntem, ca să murmurați împotriva noas-
tră?" 8 Și a zis Moise: „Către seară Domnul o să vă dea să mâncați carne și
dimineață pâine, pe săturate, fiindcă a auzit Domnul murmurul vostru, cu
care ați cârtit împotriva noastră. Iar noi, cine suntem noi? Nu împotriva
noastră este murmurul vostru, ci împotriva lui Dumnezeu." 9 Moise a zis
către Aaron: „Spune întregii adunări a fiilor lui Israel: «Apropiați-vă inain-
tea lui Dumnezeu, căci a auzit murmurul vostru.»" 10 Pe când Aaron vorbea
întregii adunări a fiilor lui Israel, și-au întors [privirea] spre pustiu și, iată,
slava Domnului s-a arătat în nor. 11 Și Domnul a grăit către Moise, zicând:
12 „Am auzit murmurul fiilor lui Israel; vorbește-le și spune-le: «O să

---

ucenici (Origen, *Hom. Ex.* 7,3; Grigore al Nyssei, *VM* 2,133-134; Chiril al Alexandriei, *Glaph. Ex.* II).

16,1-2 Pentru Părinți (mai ales Clement, *ET* 13,2; Origen, *Hom. Ex.* 7,4), lectura pe care în 6,51 o face acestui pasaj este determinantă. Ei disting între primul Paște, al evreilor, și al doilea Paște, care este Hristos (*cf.* 1Cor. 5,7).

16,4 „am să fac să plouă": verbul grec clasic ὕω apare doar aici și la 9,18 (referitor la grindină). ♦ Hrana, necesară sufletului în fiecare zi, este dată de cuvintele lui Dumnezeu. Se poate citi în legătură cu rugăciunea domnească: „Pâinea noastră cea de toate zilele, dă-ne-o nouă astăzi." Origen (*Hom. Ex.* 7,8): pâinile sunt cărțile Legii și Profeții cu care Domnul, în dimineața de după Înviere, ne-a săturat. Tradiția patristică interpretează acest verset în relație cu Ps. 77,25; 104,40; Jd.16,20 și, mai ales, cu In. 6,32-33.35.48-51.58 (Iustin, *Dial.* 131,3; Theodoret, *QE* 29).

16,12 „diseară" - TM are: „între cele două seri", *cf.* Ex. 12,6. În limba greacă formu-larea este calchiată după Gen. 8,11. Traducătorii au adoptat soluții încă și mai simple în

mâncați diseară carne și dimineață o să vă săturați cu pâine și o să
cunoașteți că Eu [sunt] Domnul Dumnezeul vostru.»" 13 S-a făcut seară și
s-au ridicat prepelițe și au acoperit tabăra; iar dimineața, când a încetat să
cadă roua în jurul taberei, 14 iată, pe fața pustiului, ceva mărunt precum
coriandrul, alb ca o chiciură pe pământ. 15 Văzând acest lucru fiii lui Israel
au zis unul către altul: „Ce-o fi asta?" Nu știau ce este. Moise le-a zis:
„Aceasta este pâinea pe care Domnul v-a dat-o spre mâncare. 16 Iată ce a
rânduit Domnul: «Adunați din această [pâine] fiecare cât îi trebuie; un
gomor pentru fiecare om, după numărul sufletelor voastre, fiecare pentru
soții lui din cort.»" 17 Fiii lui Israel au făcut așa; au adunat unul mai mult și
altul mai puțin. 18 Măsurând cu *gomorul*, celui ce [adunase] mai mult nu-i
prisosea, iar celui ce [adunase] mai puțin nu-i lipsea. Fiecare aduna cât îi
trebuia. 19 Moise a zis către ei: „Nimeni să nu păstreze pentru a doua zi."
20 Dar ei n-au ascultat de Moise, ci unii au păstrat-o până a doua zi și a făcut
viermi și s-a împuțit. Atunci Moise s-a supărat pe ei. 21 Au adunat în fiecare
dimineață, fiecare ce i se cuvenea. Când soarele începea să dogorească, [ce
rămânea pe câmp] se topea. 22 Și a fost așa: în ziua a șasea au adunat îndoit
de cât le trebuia, doi *gomori* de fiecare. Toate căpeteniile adunării au venit

---

Ex. 29,39-41. ♦ După Origen, o explicație literală nu poate răspunde la întrebarea: „De ce, pe de o parte, carnea fără pâine și, pe de alta, pâinea fără carne?" Doar întruparea lui Hristos luminează enigma. Carnea sau trupul sunt întruparea Cuvântului în seara lumii, spre apus (In. 14; Gal. 4,4; 1Ptr. 1,20). Se mănâncă trupul Său seara, căci El a îndurat patimile seara, dar lumina Sa, care înnoiește lumea, a venit dimineața, cu Învierea (*Hom. Gen.* 10,3).

16,14 Evreii au fost hrăniți cu mană până la intrarea în țara făgăduită (Iis. Nav. 15,12). S-au făcut tot felul de speculații asupra manei. În Sinai, de pildă, există anumite insecte care în timpul lunii iunie depun miere extraflorală pe ramurile de tamarisc. Bobițele respective cad noaptea de pe ramuri, pe pământ. Dar consistența lor nu acoperă integral descrierea manei din Exod.

16,15 „Ce-o fi asta?" Traducerea greacă nu poate reda sonoritatea întrebării ebr. *mān hū'*, care servește de „etimologie" manei (v. 31).

16,16 „gomor" traduce ebr. *'omer*: un „gomor" înseamnă aproximativ doi litri.

16,21 Πρωὶ πρωί, echivalentul unei formulări ebraice cu valoare distributivă, familiară în *koiné*. Se traduce „în fiecare dimineață", *lit.* „dimineață de dimineață". Origen întreabă: „Dacă mana este cuvântul lui Dumnezeu, cum poate face viermi?" Răspunde comentând versetul din In. 15,22: „Dacă cineva păcătuiește după ce a primit cuvântul lui Dumnezeu, acest păcat este un vierme care îi roade măruntaiele" (*Hom. Ex.* 7,6).

16,22 „cât le trebuia" traduce aici ebr. *leḥem*, care, de la sensul de bază, „pâine", ajunge să însemne și „tot ce se mănâncă".

la Moise și i-au dat de veste. [23] Moise le-a zis: „Acesta este cuvântul pe care
L-a grăit Domnul: «Mâine este sabat, odihnă sfântă închinată Domnului; ce
va fi să coaceți, coaceți, ce va fi să fierbeți, fierbeți și tot ce prisosește puneți
deoparte pentru a doua zi.»" [24] Au păstrat până a doua zi cum le poruncise
Moise și nu s-a împuțit, nici n-a făcut viermi. [25] Moise a zis: „Mâncați
astăzi, căci este ziua de sabat a Domnului și nu se va găsi [nimic] pe câmp.
[26] Șase zile să adunați, în ziua a șaptea este sabatul și nu va fi nimic [pe
câmp] în această zi." [27] Și a fost așa: în ziua a șaptea au ieșit unii din popor
să adune și n-au mai găsit. [28] Și Domnul a zis către Moise: „Până când n-o
să vreți să ascultați de poruncile Mele și de legea Mea? [29] Vedeți, Domnul
v-a dăruit această zi, sabatul, de aceea El Însuși v-a dat în ziua a șasea pâine
pentru două zile. Rămâneți fiecare în casele voastre și nimeni să nu iasă din
locuința în care se află în ziua a șaptea." [30] Și poporul a făcut sabatul în ziua
a șaptea. [31] Fiii lui Israel au numit-o *mană*. Era ca bobul de coriandru, albă,
iar la gust ca turta cu miere. [32] Și Moise a zis: „Iată ce poruncește Domnul:
«Umpleți un *gomor* cu mană și-l puneți deoparte pentru urmașii voștri, ca
să vadă pâinea pe care ați mâncat-o în pustiu, atunci când Domnul v-a scos
din țara Egiptului.»" [33] Și Moise a zis către Aaron: „Ia un vas de aur, pune
în el un *gomor* plin cu mană spre păstrare, înaintea Domnului, pentru
urmașii voștri." [34] Aaron a pus deoparte [mană] în fața [tablelor] mărturiei
spre păstrare, precum Domnul i-a poruncit lui Moise. [35] Fiii lui Israel au
mâncat mană patruzeci de ani, până când au ajuns în pământ locuit. Au
mâncat mană până când au ajuns în părțile Feniciei. [36] *Gomorul* era a zecea
[parte] din trei măsuri.

17 [1] Și toată adunarea fiilor lui Israel a plecat din pustia Sin și au mers
din tabără în tabără, după cuvântul Domnului, și s-au oprit la Raphidin.
Acolo nu era apă, ca să bea poporul. [2] Și poporul îl înfrunta pe Moise,
zicând: „Dă-ne apă să bem." Și Moise le-a zis: „De ce mă ocărâți și de ce-l
ispitiți pe Domnul?" [3] Acolo poporul a însetat de apă și poporul a murmurat
zicând lui Moise: „De ce ne-ai scos din Egipt? Vrei să ne omori cu setea, pe
noi, pe copiii noștri și vitele noastre?" [4] Și Moise a strigat către Domnul,
zicând: „Ce să fac cu acest popor? Încă puțin și o să mă ucidă cu pietre."

16,34 Anticiparea „mărturiei" pe care Moise o va primi ulterior.

17,4 Origen ilustrează cuvintele lui Iisus din Mt. 13,57: „Nu este proroc disprețuit decât în patria lui și în casa lui", prin exemplul profeților persecutați și, mai ales, prin reproșurile aduse aici lui Moise (*Com. Mt.* 10,18).

5 Domnul a zis către Moise: „Treci dinaintea acestui popor, ia cu tine câțiva
bătrâni din popor, ia în mână și toiagul cu care ai lovit râul și mergi mai
departe. 6 Acolo, pe stânca din Horeb, Eu voi sta înaintea ta. Tu ai să lovești
stânca, va ieși apă și poporul Meu va bea." Moise a făcut întocmai înaintea
fiilor lui Israel. 7 Și i-a dat locului aceluia numele de „Încercare" și „Ocară"
din pricina ocării [aduse lui Moise] de fiii lui Israel și a punerii la încercare
a Domnului, când au zis: „Oare Domnul este între noi sau nu?"
8 Atunci Amalek a venit și a făcut război cu Israel, la Raphidin; 9 și
Moise i-a zis lui Iisus: „Alege-ți câțiva bărbați zdraveni și ieși mâine la luptă
cu Amalek. Iată, eu voi sta pe culmea dealului cu toiagul lui Dumnezeu în
mână." 10 Și Iisus a făcut precum i-a zis Moise; s-a rânduit de luptă împo-
triva lui Amalek. Moise, Aaron și Or au urcat pe vârful dealului. 11 Și a fost
așa: de câte ori Moise ridica mâinile, Israel biruia. Și de câte ori cobora
mâinile, biruia Amalek. 12 Și s-au îngreuiat mâinile lui Moise, iar ei au luat
o piatră și au pus-o sub el. [Moise] s-a așezat pe ea, iar Aaron și Or îi
sprijineau mâinile unul de o parte și altul de cealaltă. Mâinile lui Moise au

---

17,6 „Eu voi sta înaintea ta": expresia πρὸ τοῦ σε, „înaintea ta", implică și o relație de anterioritate temporală pe lângă relația spațială din TM. Astfel, Philon poate afirma simultan că Dumnezeu este anterior întregii creații și că este atotprezent (*Leg.* III,4). Pentru a respinge o interpretare ariană, Ambrozie aplică versetul la Dumnezeu-Cuvântul, afirmându-I ubicuitatea și echivalând cele spuse aici despre Dumnezeu cu cele spuse despre Cuvântul în In. 1,48; 14,23 (*Fid.* I,8,52).

17,7 „Încercare" și „Ocară": LXX traduce cuvintele care apar ca toponime în TM, *Massāh* și *Merībhāh*.

17,8-16 *Biruința asupra lui Amalek.* Această bătălie împotriva unui popor al deșertului ilustrează, în tradiția iudaică, puterea rugăciunii; în tradiția creștină se adaugă puterea crucii. ♦ „Amalek": nepotul lui Esau (*cf.* Gen. 36,12). Israeliții i-au întâlnit pe amaleciți aici, în pustiul Sinai.

17,9 „Iisus" (Ἰησοῦς) este forma greacă a numelui lui Ieshua (Iosua). Vom păstra peste tot forma „Iisus".

17,10 Origen remarcă apariția numelui Mântuitorului (Iisus) care este singur în stare să-și aleagă bărbați destoinici și să-l înfrângă pe Amalek, „cel tare" din Mt. 12,29 (*Hom. Ex.* 11,3).

17,11 Philon propune ca etimologie pentru „Amalek" „poporul care linge" sau „înhață" (*Leg.* III,186), simbolizând patimile care „devorează sufletul și-l mistuie în întregime".

17,12 Philon acordă diverse valori simbolice susținerii brațelor lui Moise: de pildă, Aaron (cuvântul) și Or (lumina) reprezintă sprijinul oferit de cele două puteri indispensabile înțeleptului (*Leg.* III,45). După Origen (*Hom. 1Reg.* 1,9) și *Epistola lui Barnaba*, acest verset prefigurează întinderea brațelor lui Hristos pe cruce, între cei doi tâlhari.

rămas tari până la apusul soarelui. 13 Și Iisus l-a pus pe fugă pe Amalek cu
tot poporul său, omorându-i cu sabia. 14 Domnul a zis către Moise: „Scrie
acestea într-o carte spre aducere aminte și spune-i lui Iisus: «Voi șterge cu
totul pomenirea lui Amalek de sub cer.»" 15 Atunci Moise a zidit Domnului
un altar cu numele: „Domnul este scăparea mea." 16 Căci cu [mână] ascunsă
se războiește Domnul cu Amalek din neam în neam.

18 1 Iothor, preotul din Madiam, socrul lui Moise, a auzit despre toate
câte le-a făcut Domnul pentru poporul Său Israel, anume că l-a scos Domnul
pe Israel din Egipt. 2 Iothor, socrul lui Moise, a luat-o pe Sepphora, femeia
lui Moise, după ce [acesta] a lăsat-o, 3 și pe cei doi fii ai lui: unul cu numele
Gersam, [pe care l-a tâlcuit Moise] zicând: „Pribeag am fost în pământ
străin", 4 și celălalt cu numele Eliezer, [pe care l-a tâlcuit Moise] zicând:
„Dumnezeul tatălui meu mi-a fost ajutor și m-a scos din mâna lui Faraon."
5 Și Iothor, socrul lui Moise, a venit cu fiii și cu femeia la Moise în pustiu,
acolo unde își făcuse tabăra, pe muntele lui Dumnezeu. 6 I s-a dat de știre
lui Moise: „Iată socrul tău Iothor a venit la tine împreună cu femeia și cu
cei doi fii ai tăi." 7 Moise a ieșit în întâmpinarea socrului său și s-a închinat
înaintea lui, s-au îmbrățișat și s-au sărutat. Apoi au intrat în cort. 8 Și i-a
povestit Moise socrului său toate câte i le-a făcut Domnul lui Faraon și

---

17,13 Pentru Origen, biruința asupra amaleciților constituie o nouă etapă în ascensiunea sufletului călăuzit de Fiul și de Sfântul Duh (*Hom. Num.* 27,5).

17,14 Prima ocurență a lui μνημόσυνον, „pomenire", corespunde ebr. *zikkārôn*; a doua interpretează substantivul din aceeași rădăcină, *zēkher*, ca referindu-se la o pomenire scrisă ce urmează a fi ștearsă. Dublarea intensivă a expresiei este un calc după ebraică (*lit.* „a șterge cu ștergere"). ♦ Pentru Iustin, porunca de a scrie cele întâmplate se referă la vestirea biruinței lui Hristos cel răstignit asupra demonilor (*Dial.* 131,4-5).

17,16 LXX, traducând κρυφαίᾳ („[mână] ascunsă"), presupune vocalizarea *kesuyāh* (<rad. *kāsāh*: „a ascunde") în loc de *kēs yāh*. *Kēs* este neatestat în rest. Vulgata îl interpretează ca pe o apocopă a lui *kissē'*, „tron", traducând *manus solii Domini*. Anumiți corectori ai TM au înlocuit *kēs yāh* cu *nēs yāh*, „stindardul lui YHWH". Origen, după o cercetare amănunțită asupra temei poporului lui Amalek, îl asimilează pe acesta puterilor întunericului conduse de diavol (*Hom. Num.* 19). Iustin referă „mâna ascunsă" la Fiul lui Dumnezeu sau la Duhul lui Hristos (*Dial.* 49,7-8). Irineu aplică această sintagmă pruncului Iisus, recunoscut de către magi ca fiind Hristosul deja biruitor (*Adv. haer.* III,16,4).

18,3-4 Greaca nu poate transpune jocul de cuvinte între numele fiilor lui Moise și ebr. *gēr šām*, „imigrant/străin în trecere acolo", respectiv *'Ēlī 'ezri*, „Dumnezeul meu ajutorul meu".

egiptenilor pentru Israel, toate necazurile care li s-au întâmplat pe drum și
cum i-a izbăvit Domnul din mâna lui Faraon și a egiptenilor. 9 Iothor a tre-
săltat [de bucurie] pentru tot binele pe care li l-a făcut Domnul, fiindcă i-a
izbăvit din mâinile egiptenilor și din mâna lui Faraon. 10 Și Iothor a zis:
„Binecuvântat fie Domnul, pentru că l-a izbăvit pe poporul Lui din mâinile
egiptenilor și din mâna lui Faraon. 11 Acum am cunoscut că mare este
Domnul, mai presus de toți zeii, pentru că i-a smerit." 12 Și Iothor, socrul lui
Moise, a adus arderi de tot și jertfe lui Dumnezeu. Aaron și toți bătrânii lui
Israel au venit să mănânce pâine înaintea lui Dumnezeu împreună cu socrul
lui Moise.
13 Și a fost așa: a doua zi Moise s-a așezat să judece poporul, și tot
poporul stătea înaintea lui Moise de dimineața până seara. 14 Văzând Iothor
ce făcea cu poporul, i-a zis: „Ce faci cu acest popor? De ce stai singur la
judecată și tot poporul stă în picioare dinaintea ta, de dimineața până seara?"
15 Și Moise îi zice socrului său: „Poporul vine la mine să afle judecată de la
Dumnezeu. 16 Atunci când se ivește între ei vreo pricină, vin la mine, eu îi
judec și le arăt poruncile lui Dumnezeu și legea Lui." 17 Socrul lui Moise a
zis către el: „Ce faci nu faci bine. 18 Grabnic vei pieri, neputând răbda nici
tu, nici poporul care se află cu tine. Este lucru greu pentru tine și nu poți
să-l faci singur. 19 Așadar, ascultă-mă acum: am să-ți dau un sfat și Dumnezeu
va fi cu tine. Fii pentru popor ca [trimis] de la Dumnezeu și cuvintele lor să
le duci la Dumnezeu. 20 Să dai mărturie [înaintea lor] despre poruncile lui
Dumnezeu și legea Lui și să le arăți căile de urmat și faptele de împlinit.
21 Alege-ți din tot poporul bărbați destoinici și temători de Dumnezeu, băr-
bați drepți, care urăsc trufia, și pune-i căpetenii peste o mie, peste o sută,
peste cincizeci și peste zece. 22 Ei să judece poporul în orice clipă. Pricinile
grele să le aducă înaintea ta, iar pe cele mai mărunte să le judece ei înșiși.

18,12 Iothor are o interpretare defavorabilă la Philon: „orgoliu, exces" (*Ebr.* 36; *Mutat.* 103). Doar cu numele de Raguel: „păstorirea lui Dumnezeu", el devine membru al turmei dumnezeiești (*Mut.* 105). Chiril al Alexandriei vede în el prefigurarea convertirii neamurilor la credința adevărată, tot datorită celui de-al doilea nume, prin care se arată autoritatea Păstorului prin excelență, Hristos (*Glaph. Ex.* I).
18,19 Lumina poate veni și de la cei netăiați împrejur (*cf.* Origen, *Hom. Ex.* 11,6). Augustin semnalează că Moise poate recunoaște originea divină a unui gând bun, inspirat, și vede în Iothor tipul legii naturale (*Quaest. in Hept.* II,67).
18,21 „trufie", ὑπερηφανεία, redă parțial ebr. *beța'*, care înseamnă „câștig ilicit", mai exact redat de grecescul πλεονεξία, „exces, lăcomie". În alte locuri, cum ar fi Jd. 5,19, Philon traduce termenul de mai sus cu ἀλαζονεία, „laudă de sine, trufie".

Așa te vor ajuta și te vei ușura. [23] Dacă faci acest lucru, Dumnezeu te va
întări și vei putea răbda, iar tot poporul acesta va ajunge cu pace la locul
său." [24] Moise a ascultat cuvântul socrului său și a făcut precum i-a zis. [25] Și
Moise și-a ales bărbați destoinici din tot poporul lui Israel și i-a pus căpetenii peste o mie, peste o sută, peste cincizeci și peste zece. [26] Și judecau
poporul în orice clipă. Toate pricinile mai grele le aduceau la Moise, iar pe
cele mai ușoare le judecau singuri. [27] Apoi Moise l-a lăsat pe socrul său să
plece, și el a plecat în țara lui.

19 [1] Chiar în ziua în care [s-au împlinit] trei luni de la ieșirea fiilor lui
Israel din pământul Egiptului, ei au ajuns în pustiul Sinai. [2] Au plecat de la
Raphidin și au ajuns în pustiul Sinai; și Israel a făcut tabără acolo, în fața
muntelui. [3] Și Moise s-a suit pe muntele lui Dumnezeu; și Dumnezeu l-a
chemat din munte, zicând: „Așa să-i vorbești casei lui Iacob și să vestești
fiilor lui Israel: [4] «Voi înșivă ați văzut câte le-am făcut egiptenilor, iar pe
voi v-am luat ca pe aripi de vultur și v-am adus la Mine. [5] Și acum, dacă
veți asculta de glasul Meu și veți păzi legământul Meu, Îmi veți fi popor
scump între toate neamurile, căci al Meu este tot pământul; [6] iar voi Îmi veți

---

19-24 *Legământul de la Sinai*. Pentru a sugera comuniunea la care îi cheamă pe oameni, Dumnezeu recurge la analogia tratatelor de vasalitate: încheierea acestora se desfășoară după un ceremonial ale cărui elemente se regăsesc în cele două relatări ale legământului sinaitic: cel care are inițiativa se prezintă enumerându-și binefacerile în favoarea celuilalt și sunt expuse apoi obligațiile celeilalte părți; divinitatea este luată ca martor și garant prin celebrarea unui ritual, apoi se instituie semne și modalități de rememorare. Spre deosebire de alianțele interumane, legământul cu Dumnezeu este expresia libertății Lui suverane și a planului Său de mântuire a omului. Cap. 19 relatează pregătirea pentru încheierea legământului, a cărui celebrare este narată apoi în cap. 24, sub două forme: a unei jertfe de comuniune și a unui ospăț sacru. Situarea corpusului legislativ (cap. 20-23 „Codul legământului") e menită să arate că împlinirea Legii trebuie să fie o expresie a voinței omului de a răspunde inițiativei lui Dumnezeu și a rămâne în comuniune cu El.

19,1-25 După interpretarea iudaică tradițională, dăruirea Legii, celebrată la sărbătoarea săptămânilor, se situează la cincizeci de zile după Paște – ieșirea din Egipt. Încă de la începuturile creștinismului, această succesiune este percepută ca prefigurând venirea Duhului Sfânt la Rusalii, după evenimentul pascal – Învierea lui Iisus.

19,3 „pe muntele lui Dumnezeu": expresia din LXX stabilește o distanță între Moise și Dumnezeu, pe când TM are doar „la Dumnezeu".

19,6 βασίλειον ἱεράτευμα, „preoție împărătească", și ἔθνος ἅγιον, „neam sfânt", stau la baza teologiei din 1Ptr. 2,9, care susține preoția universală a creștinilor (*cf.* și tratatul *Despre Preoție* al lui Ioan Gură de Aur).

fi preoție împărătească și neam sfânt.» Iată cuvintele pe care le vei spune
fiilor lui Israel." [7] Moise a mers și i-a chemat pe bătrânii poporului și le-a
înfățișat toate aceste cuvinte pe care i le poruncise Domnul. [8] Tot poporul a
răspuns într-un cuget și a zis: „Toate câte a zis Dumnezeu le vom face și ne
vom supune." Moise a adus cuvintele poporului la Dumnezeu. [9] Și Domnul
a zis către Moise: „Iată, Eu vin către tine în stâlp de nor, pentru ca poporul
să Mă audă vorbind cu tine și să te creadă în veac." Și Moise i-a vestit
Domnului cuvintele poporului. [10] Domnul a zis către Moise: „Coboară și dă
mărturie înaintea poporului. Curăță-i astăzi și mâine și să-și curețe veșmin-
tele. [11] A treia zi să fie pregătiți, căci a treia zi se va coborî Domnul pe
muntele Sinai, înaintea întregului popor. [12] Să pui hotar poporului, de jur
împrejur, zicând: «Luați aminte, să nu cumva să vă suiți pe munte, nici să
atingeți ceva din el, căci oricine se atinge de munte cu moarte va pieri. [13] Pe
unul ca acela nici mână să nu-l atingă, ci va fi ucis cu pietre ori săgetat cu
săgeata. Fie om sau dobitoc, nu va trăi. Când glasurile și trâmbițele și norul
se vor îndepărta de munte, atunci se vor sui și ei pe munte.»" [14] Moise a
coborât de pe munte și a sfințit poporul, iar ei și-au curățit hainele. [15] Și a
zis poporului: „Pregătiți-vă timp de trei zile; de femeie nu vă atingeți." [16] În
ziua a treia, spre dimineață, au apărut pe muntele Sinai glasuri [de tunete],
fulgere și un nor întunecos. Glas de trâmbițe răsuna tare și tot poporul din
tabără a căzut la pământ. [17] Moise a scos poporul din tabără întru întâmpi-
narea lui Dumnezeu și au stat în picioare la poalele muntelui. [18] Tot muntele

---

19,8 ὁμοθυμαδόν, „într-un cuget": descrie starea de pregătire a comunității, necesară în vederea primirii Legii. Ea implică teamă reverențială, curățire, asceză.

19,10 Hainele curate reprezintă pregătirea pentru întâlnirea cu Dumnezeu. După Origen, nici e vorba de sfințirea trupului și a duhului (1Cor. 7,34), pregătire necesară ascultării Cuvântului lui Dumnezeu sau participării la nunta Mirelui, adică la euharistie (*Hom. Ex.* 11,7).

19,11 Cele trei zile sunt necesare curățirii celor trei puteri ale sufletului, după Maxim Mărturisitorul (*Qu.* 73), inspirat de Grigore al Nyssei (*VM* 2.154-164).

19,12 „Să pui hotar poporului": Clement asociază această interdicție formulelor platoniciene din *Timaios* 28c și *Scrisoarea a VII-a*, 341c, subliniind identitatea învățăturii despre limitele cunoașterii lui Dumnezeu (*Strom.* V.12,78,2).

19,15 Pregătirea pentru primirea Legii este înțeleasă de unii Părinți ca un îndemn și ca o justificare a ascezei. ♦ Maxim Mărturisitorul consideră femeia o alegorie pentru partea irațională a omului, de care trebuie să se păzească atunci când se apropie de muntele gnozei (*Qu.* 73).

19,18 „tot poporul a fost zguduit cu putere": TM are „tot muntele s-a cutremurat". Pentru creștini, focul este simbolul Duhului Sfânt.

Sinai era plin de fum, fiindcă Dumnezeu se coborâse pe el în pară de foc.
Ca dintr-un cuptor se ridica fumul şi tot poporul a fost zguduit cu putere.
[19] Glasul trâmbiţelor se făcea tot mai puternic. Moise vorbea, iar Dumnezeu
îi răspundea cu glas. [20] Domnul s-a coborât pe muntele Sinai, pe vârful
muntelui; şi Domnul l-a chemat pe Moise acolo, pe vârful muntelui şi Moise
s-a suit pe munte. [21] Şi Dumnezeu a zis către Moise, zicând: „Coboară şi
vesteşte poporului să nu se apropie de Dumnezeu, ca să-L zărească, altfel
o să piară o mulţime dintre ei. [22] Şi preoţii care se apropie de Domnul
Dumnezeu, să se sfinţească, pentru ca nu cumva Domnul să nimicească pe
vreunii dintre ei." [23] Şi Moise a zis către Dumnezeu: „Poporul nu va putea
să se suie pe muntele Sinai, căci Tu ne-ai poruncit, zicând: «Pune hotar
muntelui şi sfinţeşte-l!»" [24] Domnul i-a zis: „Du-te, coboară, apoi suie-te
împreună cu Aaron; iar preoţii şi poporul să nu se îmbulzească a se sui la
Domnul, pentru ca nu cumva Domnul să nimicească pe vreunii dintre ei."
[25] Moise a coborât la popor şi le-a vorbit.

20 [1] Şi Domnul a grăit toate aceste cuvinte, zicând: [2] „Eu sunt Domnul
Dumnezeul tău, care te-am scos din ţara Egiptului, din casa robiei. [3] Să nu
ai alţi dumnezei în afară de Mine. [4] Să nu-ţi faci idol, nici vreo înfăţişare a
celor câte se află sus, în cer, jos, pe pământ, sau în apele de sub pământ.
[5] Să nu te închini lor şi să nu le slujeşti, căci Eu sunt Domnul Dumnezeul
tău, Dumnezeu gelos – care pun păcatele părinţilor asupra copiilor, până la

---

20,2 „Eu sunt Domnul Dumnezeul tău ..." Origen îl îndeamnă pe oricine ascultă acest cuvânt să părăsească „Egiptul" (lucrurile acestui veac), să treacă din robia lumii căzute în păcat, pentru a veni în casa libertăţii, la o viaţă conformă cu poruncile lui Dumnezeu (*Hom. Ex.* 8,1).

20,4 Traducerea obişnuită în limba greacă a ebr. *pesel* nu este εἴδωλον, ci γλυπτόν: „figură cioplită, sculptură, statuie". În alte cărţi ale LXX, εἴδωλα (numai la plural) traduce termeni ebraici însemnând „gunoaie, fleacuri, zei, duhuri, deşertăciuni" etc. Pentru Philon, aici se condamnă deopotrivă şi sculptura şi pictura (*Decal.* 66;156; *Ebr.* 109; *Gig.* 59); la fel pentru Iosephus Flavius. Origen deosebeşte εἴδωλον, „idol", de ὁμοίωμα, „înfăţişare", ficţiuni ale unor lucruri inexistente pe de o parte (*cf.* 1Cor. 8,4), efigie a fiinţelor adevărate, pe de alta (*Hom. Ex.* 8,3).

20,5 „Dumnezeu gelos", ζηλωτής, este un sens nou al termenului care în greaca clasică însemna „adept plin de râvnă"; se aplică aici lui Dumnezeu ca Unuia care nu admite rival, şi în acest sens corespunde bine ebraicului *qannā'*. Are şi sensul de „zelos", „fanatic". Pornind de aici, Marcion distingea între Dumnezeul „gelos", „fanatic", „ranchiunos" al VT şi Dumnezeul „bun", „iubitor", „iertător" din NT, revelat de Iisus Hristos (*cf.* Tertulian, *Adv. Marc.*).

a treia și a patra generație – pentru cei care Mă urăsc, 6 și Mă milostivesc de
mii și mii, pentru cei care Mă iubesc și păzesc poruncile Mele. 7 Să nu iei
numele Domnului Dumnezeului tău în deșert, căci Domnul nu va curăți pe
cel care ia numele Său în deșert. 8 Amintește-ți de ziua sabatului, ca s-o
sfințești. 9 Șase zile să lucrezi și să faci toate lucrările tale, 10 iar în ziua a
șaptea, sabatul pentru Domnul Dumnezeul tău, să nu faci în ziua aceea vreo
muncă, nici tu, nici fiul tău, nici fiica ta, nici slujitorul tău sau slujitoarea ta,
nici vita ta, nici asinul tău, nici unul dintre dobitoacele tale și nici străinul
care locuiește la tine. 11 Căci în șase zile Domnul a făcut cerul, și pământul,
și marea, și toate cele ce sunt în ele, iar în ziua a șaptea S-a odihnit. De
aceea Domnul a binecuvântat ziua a șaptea și a sfințit-o. 12 Cinstește-i pe
tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie bine și să trăiești ani mulți pe pămân-
tul cel bun pe care Domnul Dumnezeu ți-l dă. 13 Să nu săvârșești adulter.
14 Să nu furi. 15 Să nu ucizi. 16 Să nu aduci mărturie mincinoasă împotriva
aproapelui tău. 17 Să nu poftești femeia aproapelui tău. Să nu poftești casa
aproapelui tău, nici ogorul lui, nici slujitorul lui, nici slujitoarea lui, nici
boul lui, nici asinul lui, nici vreo altă vită de-a lui, nici altceva din câte are
aproapele tău."

20,7 Interdicția se referă la a atribui idolilor numele lui Dumnezeu, unic și irepetabil. (Clement, *Strom.* VI,16,137,3); de asemenea, la falsul jurământ și, în general, la a numi divinitatea în contexte superficiale (Philon, *Decal.*). ♦ Pentru Clement din Alexandria (*ibid.*), porunca se referă la Dumnezeu-Tatăl Creator și la Înțelepciunea care-i naște pe cei drepți. „A nu curăți" înseamnă „a nu declara curat, nevinovat" până la „a nu lăsa nepedepsit" cu sensul de a îndrepta prin împăcare.

20,13 Condamnarea adulterului are și un înțeles alegoric, spiritual, adulterul reprezentând, pentru evrei, înșelarea lui YHWH cu alți zei, pentru creștini, amestecarea credinței creștine cu păgânismul sau cu ereziile.

20,15 Această poruncă poate fi înțeleasă și ca referindu-se la intenția de a distruge dreapta credință, adevărata învățătură despre Dumnezeu (Clement, *Strom.* VI 16,147,2).

20,16 Philon insistă asupra păcatului falsei mărturii care îi afectează chiar pe judecătorii legați prin jurăminte teribile, care încalcă legea fără să știe. De asemenea, orice formă de divinație, de ghicire a viitorului este un caz particular de călcare a acestei porunci. ♦ Clement din Alexandria trece de la interdicția de a fura la „al zecelea cuvânt, care se referă la diversele dorințe", mai mult sau mai puțin licite (*Strom.* VI, 16, 148,4).

20,17 Grecescul ἐπιθυμέω, tradus cu „a pofti", corespunde unui termen ebraic cu înțelesul de „a încerca să posezi". Pofta (lăcomia) este păcatul în sensul cel mai larg (Rom. 7,7). Pentru unii monahi, lăcomia, numită și „gastrimargie", este rădăcina tuturor relelor (Evagrie, *Pract.* 6-7). Poftirea lucrurilor deșarte, chiar dacă sunt mici, are ca efect limitarea activității Providenței (*Strom.* VI,16,148,4-6).

[18] Și tot poporul vedea glasul, și fulgerele, și glasul trâmbiței, și muntele
fumegând. Înfricoșat, poporul se ținea departe. [19] Și au zis către Moise:
„Vorbește-ne tu, să nu ne mai vorbească Dumnezeu, ca să nu murim." [20] Iar
Moise le zise: „Curaj, căci Dumnezeu a venit la voi ca să vă încerce; pentru
ca frica de El să fie în voi, ca să nu păcătuiți." [21] Dar poporul stătea departe
și Moise a intrat în negura unde era Dumnezeu.
[22] Domnul a grăit către Moise: „Acestea să le spui casei lui Iacob și să le
vestești fiilor lui Israel: «Voi înșivă ați văzut că din cer am vorbit către voi.
[23] Să nu vă faceți zei din argint, și nici zei din aur să nu vă faceți. [24] Să
faceți pentru Mine un altar de pământ și aduceți pe el, ca jertfă, arderi de
tot, [jertfe] de mântuire, oile și vițeii voștri, în orice loc unde voi numi
numele Meu, acolo, și Eu voi veni la tine și te voi binecuvânta. [25] Iar dacă
faci pentru Mine altar de piatră, să nu-l zidești din [pietre] cioplite, căci ai
folosit cuțitul tău pentru ele și sunt pângărite. [26] La altarul Meu să nu te urci
pe trepte, ca să nu ți se descopere rușinea.»"

21 [1] „Iată îndreptările pe care să le pui înaintea lor. [2] Dacă vei dobândi un
slujitor evreu, șase ani să-ți robească, iar în anul al șaptelea să fie liber, în
dar. [3] Dacă a venit singur, singur să plece. Dacă a venit cu femeie, să plece
și femeia cu el. [4] Dacă stăpânul i-a dat femeie și [aceasta] i-a născut fii și
fiice, femeia și copiii să fie ai stăpânului său, iar el să plece singur. [5] Dacă

20,19 Iustin (*Dial.* 67,9-10), urmat de alți Părinți, consideră că Vechiul Legământ stă sub semnul fricii, până într-atât încât poporul nu putea să sufere auzirea cuvântului lui Dumnezeu. Acestuia i se opune promisiunea unui alt Legământ (*cf.* Ier. 38,31-32 și Is. 54,10; 55,3). Pentru monahi, frica de Dumnezeu este „începutul credinței" (Evagrie, *Pract., passim*; *Patericul, passim*).

20,21 „negura", „întunericul" (γνόφος): Moise a intrat în întuneric – aici se află izvorul teologiei apofatice, care se constituie începând cu Platon și, mai târziu, cu Philon și se consolidează la Sf. Părinți, culminând cu Dionisie Areopagitul și Ioan al Crucii. „Negura" simbolizează natura fără formă, nevăzută, netrupească a dumnezeirii, astfel că sufletul care voiește să cunoască Ființa în esența ei trebuie să știe că Dumnezeu este în Sinea Sa de neînțeles. Această învățătură a incognoscibilității lui Dumnezeu este reluată de Clement (*Strom.* II,2,6,1), de Origen, de Grigore al Nyssei și de Ioan Gură de Aur, care-i consacră un întreg tratat.

20,24 „voi numi numele Meu", gr. ἐπονομάσω τὸ ὄνομά μου: traducerea LXX este susținută și de TM. Precizarea „în orice loc" se opune mențiunii din Deut. 12,5, sugerând posibilitatea practicării cultului în orice loc în care Dumnezeu își revelează prezența.

21,1 Încep „îndreptările", δικαιώματα, norme de drept, pe care Sf. Părinți le asociază cu viața activă, cu faptele virtuții și sunt de nedespărțit de efortul de cunoaștere a lui Dumnezeu.

slujitorul îți va răspunde: «Îmi îndrăgesc stăpânul, femeia și copiii, nu mă
duc liber de aici», [6] stăpânul să-l aducă la judecata lui Dumnezeu; să-l aducă
lângă stâlpul ușii; stăpânul îi va străpunge urechea cu o undrea și are să-i fie
rob pentru totdeauna. [7] Dacă cineva își va da fata ca slujitoare, ea nu va
pleca precum pleacă roabele. [8] Dacă nu-i va plăcea stăpânului căruia i-a fost
făgăduită, să o elibereze prin răscumpărare. Nu are dreptul să o vândă cuiva
de neam străin, fiindcă a călcat înțelegerea cu ea. [9] Dacă i-a făgăduit-o fiu-
lui său, să facă cu ea după cum este rânduiala fiicelor. [10] Dacă își mai ia o
alta, să n-o lipsească de cele necesare [traiului], de haine și de cele datorate
soției. [11] Dacă nu-i face acestea trei, [ea] poate pleca pe degeaba, fără [să
plătească] bani.
[12] Dacă cineva lovește un om și acesta moare, să fie osândit la moarte.
[13] Iar dacă [n-a ucis] din voia lui, ci Dumnezeu l-a dat în mâinile lui, am
să-ți dau un loc unde să scape ucigașul. [14] Dacă cineva se pornește cu vicle-
șug împotriva aproapelui, ca să-l omoare, și caută apoi scăpare, să-l iei chiar
și de la altarul Meu și să fie omorât. [15] Cine își lovește tatăl sau mama, cu
moarte să moară. [16] Cine-i va blestema pe tatăl sau pe mama sa, cu moarte
să piară. [17] Dacă cineva răpește pe vreunul dintre fiii lui Israel și înrobindu-l
îl vinde, [sau dacă acela] este găsit [la el], cu moarte să piară, el și cel la
care este găsit. [18] Dacă doi bărbați se iau la ceartă și unul îl lovește pe celă-
lalt cu piatra sau cu pumnul și [celălalt] nu moare, ci zace la pat; [19] dacă omul
se scoală și se plimbă pe afară în toiag, cel care l-a lovit să fie fără vină. Dar
să-i plătească neputința de a lucra și îngrijirile. [20] Dacă cineva își bate

---

21,7 Termenul folosit aici pentru femeia neliberă are un sens aparte: οἰκέτις – „cas-nică/de-a casei" și nu δούλη – „sclavă" sau παιδίσκη – „slujnică", ceea ce vrea să însemne că statutul slujitoarei israelite era deosebit de al celei de alt neam, fapt care o apropie de condiția unei soții de rang inferior. În limba greacă οἰκέτις este ambiguu. La Theocrit înseamnă „stăpâna casei" și nu o sclavă. Termenul mai apare în Lev. 19,20, unde elementul comun este existența relațiilor sexuale dintre un bărbat și o femeie neliberă.

21,10 ὁμιλία, „cele datorate soției (drepturi conjugale)": vizează relațiile sexuale.

21,13 „Iar dacă [n-a ucis] din voia lui..." – TM: „Dacă nu a stat la pândă". După Philon, uciderea involuntară este asimilată judecății lui Dumnezeu, care îl pedepsește pe cel ce a scăpat de justiția omenească, ucigașul fiind într-un anume fel „slujitor" al lui Dumnezeu și i se dau cetățile de scăpare (Deut. 19,1.13).

21,16-17 Versetele sunt inversate în LXX față de TM, punându-se împreună astfel regulile referitoare la greșelile față de părinți.

21,20-21 Ἐκδικέω, folosit la pasiv, înseamnă „a suferi o pedeapsă, a fi pedepsit" și nu „a fi răzbunat" cum se poate înțelege în mod obișnuit în limba greacă. Δίκη înseamnă aici pedeapsă (vezi Sir. 23,21; Za. 5,3).

slujitorul sau slujitoarea cu toiagul şi [acela sau aceasta] moare sub mâna sa,
să fie pedepsit cu dreptate. [21] Dacă mai trăieşte o zi sau două, să nu fie pedep-
sit, căci este argintul lui. [22] Dacă doi bărbaţi se încaieră şi lovesc o femeie
însărcinată, iar aceasta pierde pruncul încă nealcătuit, să plătească atât cât
cere bărbatul femeii, prin hotărâre judecătorească. [23] Dacă însă pruncul este
alcătuit, să dea suflet pentru suflet, [24] ochi pentru ochi, dinte pentru dinte,
mână pentru mână, picior pentru picior, [25] arsură pentru arsură, rană pentru
rană, vânătaie pentru vânătaie. [26] Dacă vatămă cineva ochiul slujitorului sau
slujitoarei sale şi vor orbi, să-i lase liberi pentru ochiul lor. [27] Dacă rupe cineva
dintele slujitorului sau slujitoarei sale, să-i lase liberi pentru dintele lor.
[28] Dacă un taur împunge un bărbat sau o femeie şi [omul] moare, taurul
să fie ucis cu pietre şi carnea lui să nu fie mâncată, iar stăpânul taurului să
fie fără vină. [29] Dacă însă taurul împungea încă de ieri, de alaltăieri, iar stă-
pânul, fiind înştiinţat, nu l-a păzit şi taurul a omorât un bărbat sau o femeie,
atunci taurul să fie omorât cu pietre, iar stăpânul lui să moară. [30] Dacă i
se cere răscumpărare, să dea răscumpărare, cât i se va cere, pentru sufletul

---

21,21 „este argintul lui": servitorii sunt proprietatea stăpânului, adică „argintul", „averea" acestuia.

21,22-23 „nealcătuit", μὴ ἐξεικονισμένον (*lit.* „cu chipul încă neformat"). „alcătuit" (*lit.* „cu chipul format"): este o interpretare întemeiată pe Gen. 1,26 (omul, chip al lui Dumnezeu) şi 9,6. O persoană care provoacă moartea unui foetus format, care e făcut după chipul lui Dumnezeu, este pasibilă de pedeapsa capitală. ♦ În TM criteriul este vătămarea femeii: v. 22 „dar nu urmează nici o vătămare (*'āsōn* [a femeii]", v. 23 „dar urmează o vătămare". ♦ Philon citeşte la fel: uciderea, vătămarea unui făt „deja format (ἤδη μεμορφωμένον) şi nu a celui neformat şi nediferenţiat (ἄπλαστον καὶ ἀδιατύπωτον)" (*Spec.* III,108-109). ♦ Pentru Origen, femeia însărcinată este sufletul, care este gata să nască Cuvântul lui Dumnezeu, dar el poate fi vătămat de cel care caută certuri pe cuvinte (1Tim. 6,2; 2Tim. 2,14) şi atunci sufletul nu mai poate naşte cu adevărat, ci avortează Cuvântul şi Îl pierde încă neformat. Dacă sufletul a primit botezul, uciderea este o crimă. Soţul sufletului este Hristos (*Hom. Ex.* 10,3-4).

21,28-36 Cum este cu putinţă ca un taur care împunge să fie pedepsit? Iustin asociază Ex. 21,29 cu Ps. 21,11*sq.* şi vede aici prefigurarea violenţei împotriva lui Iisus pe Muntele Măslinilor din partea trimişilor învăţaţilor evrei (*Dial.* 103,1). Pentru Origen, taurul este o putere întunecată (*Com. Gen.* 9,2). De asemenea, el contrazice ideea că aici ar fi vorba de metempsihoză, conform căreia în animale s-ar fi coborât sufletele omeneşti (*De princ.* I,8,4). Maxim Mărturisitorul vede în taur chipul patimii, râvna şi zelul iraţional care se crede inspirat de Dumnezeu (*Qu.* 24).

21,29 Verbul gr. ἀφανίζω poate fi tradus şi cu „a distruge, a desfiinţa", dar şi „a supraveghea, a pune deoparte (de ochii mulţimii)", adică nu sugerează neapărat nimicirea, distrugerea, ci mai degrabă ascunderea.

său. [31] După aceeași rânduială să se facă dacă împunge un fiu sau o fiică. [32] Dacă taurul împunge un slujitor sau o slujitoare, să se dea treizeci de didrahme de argint stăpânului lor, iar taurul să fie ucis cu pietre. [33] Dacă cineva deschide o fântână sau sapă un puț și nu-l acoperă, și cade acolo un vițel sau un asin, [34] proprietarul puțului să plătească; să dea bani stăpânului vitei, iar hoitul să fie al lui. [35] Dacă taurul cuiva împunge taurul aproapelui său și [acesta] moare, să se vândă taurul viu și să se împartă banii, iar taurul mort să fie împărțit. [36] Dacă se știa că taurul împunge încă de ieri, de alaltăieri și stăpânului i s-a dat de știre, dar nu l-a păzit, să dea taur pentru taur, iar taurul mort să fie al lui.

[37] Dacă cineva fură un vițel sau o oaie și le taie sau le vinde, să dea înapoi cinci viței în locul vițelului furat și patru oi în locul oii furate."

22 [1] „Dacă hoțul este prins în timp ce tâlhărea și moare lovit, nu se socotește omor. [2] Dar dacă soarele răsărise, [cel care l-a lovit] este vinovat de moarte. Să plătească cu viața. [Hoțul să dea înapoi cele furate.] Dacă nu are cu ce, să fie vândut ca despăgubire. [3] Iar dacă este prins, iar cele furate s-au găsit vii în mâna lui, fie asin, fie oaie, să plătească îndoit. [4] Dacă cineva își paște [vitele] pe un ogor, sau într-o vie, ori își lasă vita să pască pe ogorul altuia, să plătească din ogorul lui potrivit cu paguba. Iar dacă a fost păscut tot ogorul, să dea înapoi ce este mai bun din ogorul lui și ce are mai bun în via lui. [5] Dacă izbucnește un foc și, întâlnind mărăcini, arde [grâul de pe]

21,32 διδράχματα (*cf.* Ex. 30,13.15): δίδραχμον este adesea folosit în LXX pentru a reda ebr. *šēkhēl*, căruia îi corespunde în mod obișnuit gr. σίκλος. 'Αργύριον, „argint", traduce *keseph*: „monedă de argint", redat și de δίδραχμον (Gen. 20,16).

21,33 „vițel", μόσχος, „tăuraș": TM are tot „taur".

22,1-2 Se subînțelege „noaptea". Tâlharii spărgeau noaptea; prinși de îndată, puteau fi uciși pe loc, întrucât cel care lovea nu putea ști pe cine lovește. Interpretare alegorică a Părinților: casa este sufletul; locuitorul, conștiința; hoțul, diavolul sau gândul rău; v. 1 se referă la cel ce învinge răul în el însuși, înainte de a-l săvârși, pe când v. 2 se referă la cel care pretinde a nimici răul atunci când deja l-a făcut. Luminat de către „simțul divin", el ia cunoștință de moartea (păcatului) din el (Origen, *In Mt. ser.* 59, GCS, 38, pp. 134, 27-135, 16).

22,2 Am restituit, între croșete, un segment al frazei fără de care segmentul următor nu ar avea sens.

22,4 „să plătească din ogorul lui": γένημα, cuvânt care în *koiné* desemnează orice produs vegetal.

22,5 Focul care a izbucnit și a cărui propagare este descrisă de către Philon (*Spec.* IV,26.29) reprezintă, alegoric, impulsurile inconștiente, iraționale, care consumă, o dată cu patimile

arie, sau clăi, sau holdă, cel care a aprins focul să plătească. [6] Dacă cineva
dă aproapelui său argint sau lucruri spre păstrare şi se fură din casa omului,
iar hoţul este găsit, să dea înapoi îndoit. [7] Dacă hoţul nu este găsit, stăpânul
casei să vină înaintea lui Dumnezeu şi să jure că nu s-a atins de nimic din
cele încredinţate lui spre păstrare de către aproapele său. [8] Pentru orice
pricină de nedreptate cu privire la un viţel, un asin, o oaie, un veşmânt sau
orice altă pagubă de care se plânge cineva, oricare ar fi aceasta, să se aducă
pricina celor doi înaintea lui Dumnezeu, iar cel care este dovedit de către
Dumnezeu să plătească îndoit aproapelui său. [9] Dacă cineva dă aproapelui
său un asin, un viţel, o oaie sau o vită oarecare spre pază şi [aceea] se
vatămă, sau moare, sau este răpită fără martori, [10] să se facă jurământ, în
faţa lui Dumnezeu, între cei doi că paznicul nu s-a atins de nimic din cele
încredinţate de către aproapele, iar stăpânul vitei să primească [jurământul]
fără nici o despăgubire. [11] Dar dacă se fură de la el, să-i plătească stăpâ-
nului. [12] Dacă este răpită de fiară, să-l ducă pe acesta la locul răpirii şi nu va
plăti. [13] Dacă cere cineva [cu împrumut o vită] de la aproapele său şi
[aceea] se vatămă, sau moare, sau este răpită în lipsa stăpânului, să plă-
tească; [14] iar, dacă stăpânul era de faţă, să nu plătească. Dacă este argat,
[vita] va fi în locul simbriei lui.

(spicul), virtutea (grâul), progresul moral (spicele) şi bunele dispoziţii (câmpul) (*Leg.* III, 248-249; *cf. Her.* 296). Origen adaptează această alegorie lucrării Cuvântului care mistuie păcatele fără să ardă holda (*Com. Io.* 6,297-8).

22,8 „pricină de nedreptate" (ῥητὸν ἀδίκημα), „delict declarat", în limba greacă este un calc după ebraică, iar ῥητόν este un echivalent pentru ῥῆμα (cu sensul de „lucru, afacere"), ca în Ex. 9,4. Pentru vorbitorii de limbă greacă, ῥητόν era totuşi perceput ca un calificativ pe lângă ἀδίκημα, însemnând „spus, exprimat" (delict declarat). Sunt mai multe variante ale acestui loc.

22,12 TM: „Dacă vita a fost sfâşiată, păstorul o va aduce drept mărturie şi nu va avea de plătit nimic." În LXX, procedeul este invers: proprietarul trebuie condus unde a fost sfâşiată vita. Există o paralelă într-o variantă marginală a Targumului N: „Îl va conduce lângă corpul vitei, al animalului sfâşiat." Această variantă este cunoscută şi de *Mekhilta*: „Îl va conduce pe proprietar lângă vita sfâşiată" (Rabbi Ionathan)

22,14 „Dacă este argat (μισθωτός), [vita] va fi în locul simbriei lui" (ἀντὶ τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ) („simbriaş" sau „argat"). TM: „Dacă [animalul] a fost închiriat, se socoteşte în chirie." Genul masculin exclude ca μισθωτός, în LXX, să se poată aplica unui animal „închiriat". De altfel, μισθωτός desemnează în greacă un argat cu simbrie, angajat temporar. În ebraică, *śākhīr*, „închiriat", desemna şi un fel de zilier. O altă explicaţie: „argatul" (μισθωτός) este plătit de către proprietar fiindcă păzeşte animalul. În caz de pierdere sau furt îl despăgubeşte pe proprietar în limitele „simbriei" (μισθός). Subiectul verbului ἔσται, „va fi", nu este vita, formularea fiind impersonală.

[15] Dacă cineva înşală o fecioară nelogodită şi se culcă cu ea, să-i dea
zestrea cuvenită şi ea să-i fie femeie. [16] Dacă tatăl ei refuză cu orice chip şi
nu voieşte să i-o dea de femeie, atunci să-i plătească tatălui preţul zestrei
fecioarelor. [17] Pe vrăjitori să nu-i laşi să trăiască. [18] Oricine se împreunează
cu dobitoc, să fie osândit la moarte. [19] Cel ce jertfeşte altor zei, în afară de
Domnul, cu moarte să moară.

[20] Să nu faci rău străinului şi să nu-l asupreşti, căci şi voi aţi fost străini
în ţara Egiptului. [21] Să nu faci rău văduvei şi orfanului. [22] Căci, dacă vei face
vreun rău acestora şi vor striga către Mine, voi auzi glasul lor. [23] Mă voi aprinde
de mânie şi vă voi ucide cu sabia; vor rămâne femeile voastre văduve şi
copiii voştri orfani. [24] Dacă dai argint cu împrumut fratelui tău mai sărac de
lângă tine, să nu-l strâmtorezi şi să nu-i ceri dobândă. [25] Dacă iei zălog
haina aproapelui tău, să i-o dai înapoi până la apusul soarelui, [26] căci acesta
este veşmântul lui, singura învelitoare pentru ruşinea lui. Cu ce se va înveli
culcându-se? Dacă strigă la Mine îl voi auzi, căci sunt milostiv. [27] Să nu-i
vorbeşti de rău pe zei şi nici pe stăpânii poporului. [28] Nu întârzia să-Mi
aduci pârga din aria şi din teascul tău. Mie să Mi-i dai pe întâii-născuţi
dintre fiii tăi. [29] Aşa să faci şi cu viţelul tău, cu oaia ta, cu asinul tău; şapte
zile să fie la mama lor, iar în ziua a opta să-i aduci la Mine. [30] Să-Mi fiţi
bărbaţi sfinţi; să nu mâncaţi carne sfâşiată de fiare, ci s-o aruncaţi la câini."

22,17 „vrăjitori": TM are „vrăjitoarea". Trecerea de la masculin plural la feminin singular este atestată în tradiţia iudaică ulterioară, fiind motivată de faptul că femeile practicau de obicei magia. „Pe vrăjitoare să nu le laşi să scape" (Lev. 19,31).

22,24 „fratelui": TM are „poporului". LXX oferă o traducere după sens; nu este vorba de întregul popor, ci de un membru al poporului. Philon precizează că „frate" îl poate desemna pe cineva din acelaşi popor (*Virt.* 82; *cf.* Clement, *Strom.* II,18,84,4). ♦ Κατεπείγων, „presant, care strâmtorează", nu este folosit în altă parte în LXX, verbul aplicându-se, în greaca clasică, creditorului care-l strâmtorează pe debitor. Cel ce împrumuta era adesea nemilos (*cf.* 4Rg. 4,1; Ps. 108,11). Rata dobânzii ajungea în Egipt până la 20 la sută.

22,27 „Să nu-i vorbeşti de rău pe zei": θεούς, plural în LXX. În TM, *'elōhîm*, la început de verset, rămâne nedeterminat, dar exegeţii moderni traduc cu „Dumnezeu". Unele tradiţii exegetice vechi sunt de acord cu traducerea lui *'elōhîm*, aici, prin plural. După Philon, a insulta zeii, a blestema zeii altuia constituie o insultă la adresa persoanei celuilalt (*QE* II,5); Origen răspunde acuzaţiilor lui Celsus, care, invocând Ex. 22,27, se împotriveşte atitudinii creştinilor faţă de statuile zeilor (*C. Cels.* 8,38). Este vorba, după Origen, de o exegeză atestată de Targum, unde „judecătorii", pentru desăvârşirea lor, sunt numiţi „zei" (*C. Cels.* 4,31; *cf.* Ps. 81,1).

22,29 Menţionarea asinului, proprie LXX, e surprinzătoare (*cf.* 34,20).

22,30 Omul nu trebuie să ajungă „comesean" cu fiarele sălbatice (Philon, *Spec.* IV, 119-120).

23 1 „Să nu pleci urechea la [cuvânt] deșert; să nu cazi la învoială cu cel
ticălos ca să fii martor nedrept. 2 Să nu fii cu cei mulți la rău și să nu treci
de partea mulțimii ca să fii cu cei mulți când se abat de la judecată. 3 Nici
de cel sărac să nu-ți fie milă la judecată. 4 Dacă întâlnești vita sau asinul
rătăcit al vrăjmașului tău, să-l întorci și să i-l aduci înapoi. 5 Dacă vezi asi-
nul vrăjmașului tău căzut sub povara lui, să nu-l treci cu vederea, ci să-i
ridici povara împreună cu asinul. 6 Să nu strâmbi hotărârea [dată] săracului
la judecată. 7 Ferește-te de orice cuvânt nedrept. Să nu-l omori pe cel nevi-
novat și drept. Să nu-l îndreptățești pe cel nelegiuit în schimbul darurilor.
8 Să nu primești daruri, căci darurile orbesc ochii văzătorilor și strică vor-
bele drepte. 9 Pe străin să nu-l asupriți, căci voi știți sufletul înstrăinatului;
voi înșivă ați fost străini în țara Egiptului.

23,1 „[cuvânt] deșert", μάταιος, este interpretat de Philon ca „mincinos" (*QE* II,9). Încă de la Herodot, ca adjectiv, înseamnă „fără temei" și califică vorbele transmise „după ureche" (ἀκοή: „zvon"). Philon consideră că legislatorii greci au copiat pasajele din „preasfintele table ale lui Moise" pentru a interzice, pe bună dreptate, mărturiile bazate pe zvonuri (*Spec.* IV,61; *QE* II,9). Pentru Origen, deșarte sunt discursurile eretice despre (sau împotriva lui) Dumnezeu Creatorul; se pot asculta, dar trebuie respinse (*Hom. Ex* 3,2; *cf.* și Grigore al Nyssei, *Cant.* 6, *GNO* VI, p. 196). ♦ „Să nu cazi la învoială cu" traduce συγκατατίθεσθαι. TM are „să nu pui mâna împreună cu...", un gest de jurământ cu valoare juridică. Acest lucru amintește și de formula grecească μὰ τὸν Δία: „pe Zeus!", care la origine se asocia cu gestul punerii mâinii pe statuia sau pe altarul zeului. Se păstrează până astăzi în practica tribunalelor jurământul cu mâna pe Biblie. Strict, συγκατατίθεσθαι înseamnă „a pune mâna pe ceva împreună cu cineva", „a-ți da acordul". ♦ "Ἄδικος, „(martor) nedrept", ca adj., redă ebr. *rāšā'*, termen generic pentru „răufăcător, cel care lezează, rănește, insultă pe aproapele", tradus în mod obișnuit cu ἄνομος; sau ebr. *ḥāmās*, însemnând „violență, nedreptate".

23,2 „să nu treci de partea mulțimii": Clement din Alexandria (*Paed.* III,4,27,3), opunând numărul mic al înțelepților dezordinii mulțimii, citește προσθήσῃ: „să nu iei partea, să nu te dai de partea mulțimii", în locul pasivului προστεθήσῃ: „să nu fii adăugat mulțimii".

23,4-5 Aici se află îndemnul de a ridica de la cădere sufletele rătăcite (*cf.* Ioan Gură de Aur, *Hom. Os.* 6,4).

23,7 „cuvânt nedrept": 'ῥῆμα are în LXX ambiguitatea ebr. *dābhār*, „cuvânt", dar și „faptă, lucru". ♦ „Să nu-l îndreptățești pe cel nelegiuit în schimbul darurilor": TM are „Nu-l voi declara drept pe cel rău." LXX introduce aici tema coruperii judecătorului. ♦ Verbul δικαιοῦν nu are sensul clasic de „a face cuiva dreptate", ci înseamnă „a da dreptate, a declara drept", „a achita" (sens în acord cu Is. 5,12; 42,21; 43,9.26; 45,25).

23,9 „sufletul înstrăinatului", *lit.* „străinului", (devenit „prozelit" la Philon) se caracterizează prin lepădarea de politeism și întoarcerea spre Dumnezeul unic. Prozelitul nu

10 Șase ani vei semăna ogorul tău și-i vei aduna roadele, 11 dar în anul al
șaptelea îl vei lăsa să se odihnească și-l vei cruța; săracii din neamul tău se
vor hrăni din ogor, și ce rămâne vor mânca fiarele câmpului. Așa vei face
cu via ta și cu măslinii tăi. 12 Șase zile să-ți faci lucrul tău, iar în ziua a
șaptea să te odihnești, ca să se odihnească boul tău și asinul tău; să-și tragă
sufletul fiul slujnicei tale și străinul.
13 Să păziți toate câte le-am grăit către voi; numele altor zei să nu le
pomeniți, să nu se audă din gura voastră. 14 De trei ori pe an să-Mi faceți
sărbătoare. 15 Luați aminte să țineți sărbătoarea azimelor; timp de șapte zile
să mâncați azime, precum ți-am poruncit, la vremea lunii [roadelor] noi,
fiindcă atunci ai ieșit din Egipt. Să nu te înfățișezi înaintea Mea cu mâna
goală. 16 Să ții și sărbătoarea secerișului, a primelor roade ale muncii tale
din cele semănate în ogorul tău, și sărbătoarea culesului, la sfârșitul anului,
când se adună de pe câmp roadele muncii tale. 17 De trei ori pe an toți cei de
parte bărbătească să se înfățișeze Domnului Dumnezeului tău. 18 Ori de câte
ori voi alunga neamurile [păgâne] din fața ta și-ți voi lărgi hotarele, să nu
jertfești pe aluat sângele jertfei Mele, iar grăsimea sărbătorii Mele să nu
rămână pe a doua zi. 19 Să aduci pârga din primele roade ale pământului la
casa Domnului Dumnezeului tău. Să nu fierbi mielul în laptele mamei sale.

---

este cel tăiat împrejur trupește, el spiritual, adică cel ce s-a desprins de patimi. Philon interpretează acest verset din perspectiva Lev. 19,34: „Trebuie să-l iubești pe străin ca pe tine însuți, deopotrivă trup și suflet" (*Virt.* 103; *cf.* și Clement, *Strom.* II,18,88,1).

23,13 Origen insistă asupra calității dispoziției interioare, indispensabilă mântuirii. El crede în eficacitatea incantațiilor care păstrează sonoritatea proprie numelor divine din ebraică: 'Αδωναι sau Σαβαωθ. De asemenea, este interzisă rostirea „numelor altor zei" (*C. Cels.* 5,46). ♦ Acest canon era riguros respectat de către creștini, care suportau persecuții, mai degrabă decât să pronunțe „Zeus". Totuși era îngăduit a folosi numele comun θεός, „zeu", în limba maternă (greacă) (*C. Cels.* 5,46).

23,16 Termenul ebr. *'āsiph*, „recoltă", redat în 34,22 prin echivalentul grec συναγωγή, „strângerea roadelor", este tradus aici cu sensul de „împlinire, desăvârșire" (συντέλεια). Sărbătoarea a treia este, într-adevăr, desăvârșirea ciclului agricol (secerișul desemnat prin συναγωγή corespunde de această dată verbului ebraic): vb. *'āsaph* „a aduna, a recolta" este tradus prin συντελεῖν în Lev. 23,39, printr-o identificare a sărbătorii culesului cu sărbătoarea corturilor, numită în Ex. 34 „sărbătoarea săptămânilor" și se celebra la șapte săptămâni (cincizeci de zile) după Paște. Era celebrată toamna, între 15-21 ale lunii Tișri, la recoltarea strugurilor și măslinelor. Este denumită și „sărbătoarea corturilor", deoarece israeliții își făceau colibe din frunze care să evoce popasul strămoșilor lor în pustiu. Pentru sărbătorile evreilor, *cf.* notele la Lev. 23,1-44.

23,19 Philon încearcă să explice prin începutul acestui verset Gen. 4,7: Cain ar fi călcat această regulă, nepunând deoparte pârga roadelor sale, adică ceea ce era mai bun, mai de

[20] Iată, Eu trimit îngerul Meu înaintea feței tale, ca să te păzească pe
drum, să te ducă în țara pe care am pregătit-o pentru tine. [21] Ia aminte,
ascultă-l și nu fi răzvrătit, căci el nu ți se va pleca, fiindcă numele Meu este
asupra lui. [22] Dacă veți asculta glasul Meu și dacă faci tot ce-ți voi rândui,
dacă veți păzi legământul Meu, Îmi veți fi popor scump între toate neamu-
rile, căci al Meu este tot pământul; Îmi veți fi preoție împărătească și neam
sfânt. Să spui aceste cuvinte fiilor lui Israel: «Dacă ascultați glasul Meu și
veți împlini tot ce v-am spus, voi fi dușman dușmanilor tăi și potrivnic
potrivnicilor tăi.» [23] Căci îngerul Meu, călăuza ta, va merge înaintea ta și te
va duce la amoreu, cheteu, ferezit, canaanean, gergeseu, eveu și iebuseu, iar
Eu îi voi zdrobi. [24] Să nu te închini zeilor lor, să nu le faci slujbe ori să faci
după faptele lor, ci să-i nimicești cu totul și să le zdrobești pe de-a-ntregul
stâlpii lor [de piatră]. [25] Să-i slujești Domnului Dumnezeului tău și Eu voi
binecuvânta pâinea ta, și vinul tău, și apa ta și voi alunga slăbiciunile de la
voi. [26] [Nimeni] nu va fi neroditor, nu va fi nici o femeie stearpă în țara ta și
voi înmulți numărul zilelor tale. [27] Voi trimite frica înaintea ta și voi
înspăimânta toate neamurile la care vei ajunge; și-i voi pune pe fugă pe toți

---

preț, ca să le ofere lui Dumnezeu (*Sacrif.* 72). Hipolit ne dă mărturie despre vechiul obicei creștin de a duce la biserică pârga roadelor, primele recolte, consemnând textul rugăciunii rostite de episcop cu acest prilej (*Trad.* 31).

23,21 „nu ți se va pleca": TM are „nu va ierta păcatul vostru." • „Numele Meu este asupra lui": Iustin pune această expresie printre cele care îl asociază pe Iosua/Iisus, cel care a condus poporul în pământul făgăduinței (*cf.* v. 20) cu Iisus. „Iisus" (Dumnezeu Cuvântul) este Cel care a zis: „Numele Meu este asupra lui" (*Dial.* 75, 1-2).

23,22 „Dacă veți asculta glasul Meu": această reluare intensivă este comentată de Philon prin „dacă veți asculta *cu adevărat*" (*cf.* 15,26), însemnând împlinirea cuvintelor ascultate (*QE* II,16).

23,24 „stâlpi (de piatră)", „stele", στῦλοι, simbolizează pentru Philon falsele credințe și falsele doctrine (*QE* II,17).

23,26 TM: „nu va fi femeie care să avorteze, nici femeie stearpă". Cuplul ἄγονος, „(bărbat) fără urmași" – στεῖρα, „(femeie) stearpă, neroditoare" desemnează sterilitatea masculină și feminină, ca în Deut. 7,14, unde corespunde ebr. *'aqār – 'aqârâh*.

23,27 „Teama" sau „frica" de Dumnezeu va conduce poporul lui Israel, adică îl va menține în ascultare față de El și de profetul Său. Teama precede iubirea de Dumnezeu în calea spre desăvârșire și spre dreapta cinstire a dumnezeirii (Philon, *QE* II,21 și literatura monastică creștină, în special). Dacă „teama de Dumnezeu" va conduce poporul lui Israel, toți cei care i se împotrivesc lui Israel I se împotrivesc lui Dumnezeu. Prin Legea dumnezeiască, Israel îi va converti chiar și pe dușmanii săi. Când teama domnește în suflet, ea risipește purtările idolatre, artificiale (Philon, *QE* II, 22).

potrivnicii tăi. [28] Şi voi trimite roiuri de viespi înaintea ta şi voi alunga pe
amorei, pe evei, pe canaaneni şi pe chetei de la tine. [29] Nu-i voi alunga
într-un singur an, ca să nu se pustiască pământul şi să se înmulţească fiarele
pământului împotriva ta; [30] ci îi voi alunga încetul cu încetul de la tine, ca
să te poţi înmulţi şi să moşteneşti pământul. [31] Voi întinde hotarele tale de
la Marea Roşie până la Marea Filistenilor, şi de la pustiu până la fluviul cel
mare al Eufratului; şi-i voi da în mâinile voastre pe locuitorii ţării şi-i voi
alunga de la tine. [32] Să nu faci legământ cu ei, nici cu zeii lor. [33] Ei să nu
locuiască în ţara ta, ca să nu te facă să păcătuieşti împotriva Mea; dacă vei
sluji zeilor lor, vor fi o piedică pentru tine."

24 [1] Şi i-a zis lui Moise: „Urcă-te la Domnul: tu şi Aaron, Nadab, Abiud
şi şaptezeci dintre bătrânii lui Israel. Ei să se închine de departe Domnului.
[2] Numai Moise să se apropie de Dumnezeu, ei să nu se apropie. Poporul să
nu se urce împreună cu ei." [3] Moise a mers şi i-a spus poporului toate cuvin-
tele lui Dumnezeu şi îndreptările Sale. Întreg poporul a răspuns într-un glas,
zicând: „Toate aceste cuvinte, pe care le-a zis Domnul, le vom împlini şi le
vom asculta." [4] Şi Moise a scris toate cuvintele Domnului. Trezindu-se de
dimineaţă, Moise a ridicat sub munte un altar şi douăsprezece pietre pentru
cele douăsprezece triburi ale lui Israel. [5] Şi i-a trimis pe tinerii dintre fiii lui
Israel să aducă arderi de tot şi să-l jertfească viţei lui Dumnezeu, ca jertfă

23,28 „roiuri de viespi", σφηκιαί. Philon vorbeşte de „viespi", σφῆκες (*QE* II.24), şi de „roiuri de viespi", σμῆνη σφηκῶν (*Praem.* 96), însemnând că loviturile Lui sunt imparabile şi că nimic nu este mai presus de legământul Său (*QE* 2.24). Theodoret compară invazia viespilor de aici cu invazia broaştelor, ţânţarilor şi muştelor câineşti trimise asupra Egiptului (*Q Id.* 8).

23,31 „Mare" şi „Eufrat" sunt precizări care apar numai în LXX, lipsind în TM.

23,33 Verbul ebraic, tradus prin λατρεύω („a sluji") când se referă la Dumnezeul evreilor, este redat prin δουλεύω, „a fi rob", când se referă la zeii străini.

24,1 După Philon, cei care îl însoţesc pe Moise în urcarea sa sunt figuri simbolice: suind spre vederea Fiinţei, sufletul (Moise) este străjuit de Cuvânt (Aaron), de hotărârea liberă (Nadab) şi de iubire (Abiud) (*Migr.* 169-170). Pentru Maxim Mărturisitorul, Aaron, Logosul, nu este cuvântul rostit, ci mintea cugetătoare. Cei doi fii sunt înflăcărarea şi dorinţa, puse în slujba cunoaşterii lui Dumnezeu, iar cei şaptezeci de bătrâni reprezintă contemplaţia naturală şi timpul. Moise trebuie să lase în urma lui, pe rând, toate acestea pentru a ajunge prin întunericul necunoştinţei la unirea cu Cel-ce-nu-poate-fi-cunoscut (*Qu.* 73).

24,4 Pentru Augustin, acest pasaj se înţelege în relaţie cu 2Cor. 6,16: acest popor este altar şi templu al lui Dumnezeu (*QE* 97).

de mântuire. [6] Luând Moise jumătate din sânge, a vărsat-o într-un vas, iar cealaltă jumătate a sângelui a turnat-o pe altar. [7] Apoi, luând cartea legământului, a citit în urechile poporului și ei au zis: „Toate câte le-a grăit Domnul le vom împlini și le vom asculta." [8] Luând sângele, Moise a stropit poporul și a zis: „Iată sângele legământului pe care Domnul l-a încheiat cu voi prin toate aceste cuvinte."

[9] Și Moise, și Aaron, și Nadab, și Abiud, și cei șaptezeci din sfatul bătrânilor lui Israel s-au urcat [10] și au văzut locul unde a stat Dumnezeul lui Israel. Sub picioarele lui era ca o lucrare din lespede de safir, iar la înfățișare ca seninul cerului în curăția lui. [11] Și nici unul n-a murit dintre aleșii lui Israel; s-au arătat pe locul lui Dumnezeu, au mâncat și au băut. [12] Și Domnul a zis către Moise: „Urcă la Mine pe munte și stai acolo; îți voi da tablele de piatră – Legea și poruncile – pe care le-am scris ca să le fie spre legiuire." [13] Ridicându-se Moise cu Iisus, însoțitorul său, au urcat în muntele lui Dumnezeu.

24,10 „au văzut locul unde a stat Dumnezeu": TM are „au văzut pe Dumnezeu". Traducerea grecească atenuează textul, din scrupul teologic. Din același motiv, Targum-urile explică: ceea ce se vede este strălucirea slavei divine și nu Dumnezeu însuși. ♦ Pentru Evagrie Ponticul, „locul lui Dumnezeu" este ceea ce percepe intelectul uman care s-a îmbrăcat cu harul, adică se află în starea de rugăciune, semănând cu safirul de culoarea cerului (*De malignis cogitationibus*, 18; *cf. Pract.* 45). Pentru Didim, „locul" este „virtutea, înțelepciunea practică" sau contemplarea celor inteligibile (PG 39, 1113C).

24,11 După Augustin, „aleșii" sunt cei numiți la v. 9 și reprezintă aleșii poporului lui Dumnezeu (în lumina Epistolelor lui Pavel: 2Tim. 3,2; Rom. 8,29-30; 2Tim. 2,19-20). Numărul șaptezeci trimite la Sfântul Duh, iar cel patru (Moise, Aaron, Nadab și Abiud) la cele patru Evanghelii și la făgăduința făcută lumii întregi, reprezentată de cele patru puncte cardinale. Ospățul care are loc pe munte prefigurează fericirea celor ce ajung în Împărăție, fericire rezervată „aleșilor" (*QE* 102). ♦ „S-au arătat pe locul lui Dumnezeu": TM are „l-au văzut pe Dumnezeu".

24,13 „Iisus, însoțitorul său" traduce participiul ὁ παρεστηκώς, „cel ce stă alături", indicând relația apropiată, de maximă încredere, dintre două persoane; în celelalte traduceri grecești apare λειτουργός, „(împreună) slujitor". Philon face următoarea observație: De ce urcă Iisus împreună cu Moise? Fiindcă Iisus este una cu Moise, așa cum ne arată numele său, „mântuire", calificativ propriu sufletului inspirat: fiind chemat să devină succesorul lui Moise după ce s-a ridicat deasupra celorlalți (*QE* II,43). Pentru unii Părinți, Iosua/Iisus are un alt rol: el îl „asistă" pe Moise, spune Origen, nu ca un slujitor de rang inferior, ci ca protector, fiindcă Îl simbolizează pe Iisus Hristos (*Hom. Ies.* 1,2). Iosua/Iisus ascunde taina venirii lui Iisus Hristos și pentru Augustin, care constată că, în Exod, Iisus apare, apoi dispare și din nou reapare: aceasta înseamnă că Noul Legământ este ascuns în Lege și, uneori, se arată celor cu mintea trează (*QE* 103).

14 Și le-a zis bătrânilor: „Rămâneți liniștiți aici, până când ne întoarcem la
voi. Iată, Aaron și Or sunt cu voi; dacă cineva are vreo pricină de judecată,
să meargă la ei." 15 Și s-au urcat Moise și Iisus în munte, iar norul a acoperit
muntele. 16 Slava lui Dumnezeu s-a coborât pe muntele Sinai și norul l-a
acoperit timp de șase zile. În ziua a șaptea, Domnul l-a chemat pe Moise din
mijlocul norului. 17 Chipul slavei Domnului [era] înaintea fiilor lui Israel ca
un foc arzător pe vârful muntelui. 18 Moise a intrat în nor și s-a suit pe
munte. A stat acolo, pe munte, patruzeci de zile și patruzeci de nopți.

25 1 Și Domnul a grăit către Moise, zicând: 2 „Spune fiilor lui Israel:
«Luați pârga ce Mi se cuvine de la tot omul care va hotărî cu dragă inimă.»

24,14 „Rămâneți liniștiți aici": acest verb, ἡσυχάζω, desemnează liniștea duhului, pacea lăuntrică, repaosul, dar poate însemna și nemișcare trupească, „a sta într-un loc". Această opțiune este singulară pentru că nicăieri în altă parte cuvântul ebraic corespunzător nu este tradus cu acest verb grecesc.

24,16 „Slava" redă gr. δόξα, care traduce ebr. *kabhôdh*, provenind dintr-un radical cu înțelesul „greu, important". Termenul desemnează manifestarea măreției divine, care se înfățișează poporului ales ca un foc mistuitor pe muntele Sinai, dovedindu-se nimicitoare ca pedeapsă și minunată în ocrotire (Lev. 9,6.23; Num. 14,10; 16,19). Ea umple templul lui Solomon (3Rg. 8-10, 2Par. 7,1), iar Iezechiel o vede părăsind Ierusalimul în ajunul distrugerii lui (Iez. 1,27). Se întâlnesc pasaje în care slava lui YHWH se vădește în întreaga Zidire, în Psalmi sau în Is. 6,3; 24,15. ♦ Pentru Philon, începutul versetului dovedește că Dumnezeu – Ființa Însăși – nu se deplasează, ci „Slava lui Dumnezeu" este cea care „coboară". Această slavă se poate înțelege în două feluri: ea descoperă prezența puterii lui Dumnezeu și are drept scop întărirea credinței celor care urmează să fie instruiți în cunoașterea Legii; înseamnă și că „locul dumnezeiesc" este cu totul inaccesibil minții omenești celei mai curate (Philon, *QE* II,45). ♦ După Grigore al Nyssei, Moise, în timpul convorbirii cu Dumnezeu, a depășit condiția pământeană pentru a deveni părtaș la viața cea veșnică (*VM* I,58).

25-31 Dumnezeu îi dă lui Moise prescripții cu privire la construirea sanctuarului, la instituirea slujitorilor acestuia și la desfășurarea cultului.

25,1-9 *Ofrandele pentru construirea cortului.* Revelația referitoare la sanctuar scoate întâi în relief ofrandele pe care trebuie să le aducă poporul privind materialele necesare și fixează atenția asupra modelului pe care îl va alcătui discursul divin. Această exemplaritate superioară a orientat lecturile exegeților de limbă greacă în trei direcții: o interpretare cosmologică, asociind Bibliei platonismul; aplicarea pentru creștini la tainele lui Hristos; și perspectiva eclezioiogică. Pentru Părinți, acest pasaj se înțelege și în relație cu textele din NT (In. 2,19-21; 2Cor. 5,1; Evr. 9,24; 10,20).

25,2 *Lit.* „pârgile". Termenul grec ἀπαρχαί desemnează „pârga" din limbajul sacrificial. Corespunde ebr. *t'rûmâh*, la singular, „punere deoparte". Traducerea prin ἀφαίρεμα,

[Voi] să primiți toată pârga pentru Mine. 3 Iată ce fel de pârgă să luați de
la ei: aur, și argint, și aramă, 4 hiacint, purpură, [pânză] roșie și stacojie,
[măsură] îndoită, pânză de in subțire răsucit și păr de capră, 5 piei de ber-
bec, vopsite în roșu, și piei de culoare vineție, și lemn care nu putrezește.
6 Ulei pentru candele și miresme pentru uleiul ungerii și tămâie bine
mirositoare. 7 Și pietre de sardiu, și pietre scumpe de încrustat pentru efod,
și cămașă până la călcâie. 8 Și să-Mi faci [lăcaș] sfințit, și Mă voi arăta în

---

mai ales la 35,5 este mai literală. Aquila a revenit la ἀφαίρεμα mai ales la 25,2. Această alternanță exprimă două moduri de a considera ofranda: unul negativ (ἀφαίρεμα), altul pozitiv (ἀπαρχή), aceasta din urmă desemnând excelența, calitatea deosebită a darului. Această valoare a termenului grec este abundent ilustrată în textele patristice. Sensul de „pârgă" pentru ἀπαρχή corespunde ebr. *rē'šîth*, fiind mai bine adaptat la text în 23,19. Pentru Origen, pârga oferită lui Dumnezeu este rodul minții și al tuturor facultăților superioare; înțelegerea tuturor lucrurilor este subordonată cunoașterii lui Dumnezeu (*Hom. Ex.* 13,3 și *Com. Io.* I).

25,4 „îndoită" (διπλοῦν): TM are *šānī*: „stacojiu, sclipitor", a fost citit *šēnī*, „al doilea". Symmachos traduce διαβαφές cu referire la vopsea: „de două ori vopsit". Precizarea „torsă/răsucit" (κεκλωσμένην) se găsește doar în LXX. ♦ Cele patru culori ale pânzei sunt asociate celor patru elemente de către Philon: „inul subțire" provine din pământ; purpura din apă; viorîul întunecat ține de aer (care este luminat de lumină străină), iar stacojiul este asemănător focului. Un templu construit de mâna omului, consacrat Părintelui Universului, trebuie să fie făcut din substanțele din care a fost făcut Întregul (*Mos.* II,88). Acest simbolism a fost preluat de tradiția creștină (Clement, *Strom.* V,6,32,3 și Cosmas, *Topographia* 5,35). ♦ „Părul de capră": acest material de rând este înțeles de Chiril al Alexandriei în legătură cu aprecierea Domnului despre darul văduvei sărace (Lc. 21,2-3).

25,5 „de culoare vineție" (ὑακίνθινος): este interpretarea dată de LXX ebr. *taḥaš* care desemna fie un animal, fie o substanță colorată. ♦ Grigore al Nyssei deosebește între aspectul exterior modest al cortului, care nu pare de mare valoare, și interiorul de mare preț. La fel, în Cântarea Cântărilor, într-un înveliș erotic, lumesc se află un conținut tainic referitor la cunoașterea lui Dumnezeu (Grigore al Nyssei, *GNO* VI, p. 43).

25,7 TM are aici *ḥošen*, „pectoralul".

25,8 Ebr. *šākhan*, „a locui", este tradus în diferite feluri în LXX cu intenția manifestă de a evita sensul propriu: „a coborî" în 24,16; „a se arăta" în 25,8; „a fi chemat" în 29,45.46; „a-și întinde umbra" în 40,35. Refuzul termenului „a locui" vine din grija de a nu circumscrie divinitatea unui loc. ♦ Philon preferă pentru cort ἁγίασμα, „sanctuar", termen curent în greacă pentru a desemna templul. Părinții folosesc de obicei σκηνή, „cort", lat. *tabernaculum*. Pentru Origen, ἁγίασμα desemnează atât trupul și sufletul fiecărui om, templu al Duhului Sfânt, dacă este curat și consacrat lui Dumnezeu, cât și Biserica, împodobită cu virtuțile care îi sunt proprii.

mijlocul vostru. 9 Să le faci după tot ce-ți arăt pe munte: felul cortului și
felul tuturor lucrurilor sale. Așa să faci!

10 Să faci un chivot al mărturiei din lemn care nu putrezește; de doi coți
și jumătate lungime, un cot și jumătate lățime și un cot și jumătate înălțime.
11 Să-l poleiești cu aur curat, să-l aurești pe dinlăuntru și pe dinafară și să-i
faci de jur împrejur, tot din aur, o cunună de zimți răsuciți. 12 Să-i torni

---

25,9 Sf. Părinți au înțeles simbolismul cortului sub influența Epistolei către Evrei (8,5, unde este citat Ex. 25,9), și mai ales a formulei din Evr. 9,24, completată de 2Cor. 5,1. Astfel, ei opun simpla copie, care era templul vechiului Israel, „cortului netăcut de mână omenească" (ἀχειροποίητος), deopotrivă Templu ceresc unde credincioșii trebuie să intre urmând lui Hristos, și Biserica de pe pământ, după asemănarea Ierusalimului ceresc (Chiril, *Ador.* 5,9,6BC). Pentru Grigore al Nyssei, cortul netăcut de mână omenească este Hristos. El este Puterea și Înțelepciunea lui Dumnezeu, fără de început, necreat; El și-a așezat cortul în mijlocul omenirii (*cf.* In. 1,14), întrupându-Se. Expresia cuprinde o aluzie la cele două naturi ale lui Hristos. Grigore extinde la întregul „cort" ceea ce se spune în Evr. 10,20 despre perdeaua Templului: „trupul" lui Hristos (*VM* 2, 170,179).
25,10-22 „chivot al mărturiei": κιβωτός traduce atât *tēbhâh*, folosit pentru „arca" lui Noe în Gen. 6,14 (*cf.* nota respectivă), cât și *'arōn*, termenul folosit în Ex. 25 pentru „cortul" mărturiei, ambele fiind asociate în tradiția iudaică cu ideea de „legământ" și menite să păstreze ceea ce asigură mântuirea. Pentru Philon, arca lui Noe este un simbol al trupului, ce poartă în el mintea care îl salvează în timpul potopului, iar chivotul Legământului simbolizează lumea inteligibilă (*Plant.* 43). Tradiția creștină continuă acest simbolism: fiecare suflet trebuie să devină o *arcă* a lui Noe, un *chivot* al Legii, o *bibliotecă* a Cărților Sfinte (Origen, *Hom. Gen.* 2,6 și 9,4). Pentru Părinți, chivotul este o icoană a umanității lui Hristos, întrupat din Fecioară (Hipolit, citat de Theodoret și Origen, *Com. Rom.* 3,8, PG 14,9,4,9 D). Din sec. V, se dezvoltă tema identificării chivotului cu Sfânta Fecioară, mai ales în cântările lui Roman Melodul și la Ioan Damaschinul (*Sermo* 3,2-4), și este moștenită până azi și de tradiția răsăriteană și de cea apuseană. Părinții din Occident, începând cu Isidor din Sevilla, au dezvoltat interpretarea conform căreia arca lui Noe simbolizează Biserica (*cf.* și Revel-Neher, E., 1984).
25,10 „chivot al mărturiei": μαρτυρίου este adăugat în greacă, după 26,33-34 etc. Expresia „chivotul mărturiei" corespunde în LXX uneia din cele două formule ce caracterizează în ebraică acest obiect sfânt, expresie care îl desemnează ca receptacol al legii (*'arōn ha'edhōth*), cealaltă formulă, complementară, desemnându-l ca semn al legământului și loc al prezenței divine (*'arōn habb'rīth*).
25,11 „zimți răsuciți" redau κυμάτια στρεπτά, termen arhitectonic. Aceste ondulații reprezintă schimbările substanței corporale, în sens spiritual (Philon, *QE* II,70). ♦ Origen vede în chivotul cu Tablele Legământului mintea/intelectul în care trebuie înscrisă Legea lui Dumnezeu, *cf.* Ex. 25,16. 21 (*Hom. Num.* 10,3).
25,12 „Să torni", ἐλαύνω („a martela"). Termenul ebr. corespunzător înseamnă „a topi, a turna", redat exact de χωνεύω, în 26,37; ♦ Κλίτη, „laturi", face dificilă înțelegerea

patru inele de aur și să le pui pe cele patru laturi; două inele pe o latură și
două inele pe cealaltă. [13] Să faci și drugi din lemn care nu putrezește și să-i
poleiești cu aur. [14] Și să bagi drugii în inelele de pe laturile chivotului ca să
ridici chivotul cu ele. [15] Drugii să fie înțepeniți în inelele chivotului. [16] Și să
pui în chivot mărturiile pe care ți le voi da. [17] Să-i faci un capac al împăcării
din aur curat, de doi coți și jumătate în lungime și un cot și jumătate în
lățime. [18] Să faci doi heruvimi din aur lucrat [cu ciocanul] și să-i pui pe
capacul împăcării la amândouă capetele lui. [19] Să fie făcut un heruvim
[ieșind] dintr-o latură și un heruvim [ieșind] din cealaltă latură a capacului
împăcării. Să fie doi heruvimi pe cele două laturi ale lui. [20] Heruvimii să fie
cu aripile întinse în sus, umbrind cu aripile capacul, cu fețele una spre cea-
laltă. Fețele heruvimilor să fie [plecate] spre capac. [21] Să pui capacul deasu-
pra chivotului și în chivot să pui mărturiile pe care ți le voi da. [22] Acolo Mă
voi face cunoscut ție și îți voi grăi de deasupra capacului împăcării, dintre

---

textului; folosit apoi la singular. κλίτος. traduce exact un *hapax* în ebraică, înțeles în relație cu picioarele chivotului. Theodotion și Aquila au corijat prin μέρη, „părți". Augustin introduce noțiunea de unghi pentru a lămuri textul (*QE* 104). ♦ După Grigore al Nyssei, inelele, drugii, pârghiile mesei, ca și stâlpii cortului și heruvimii reprezintă puterile angelice, care susțin lumea cerească, reprezentată de cort (*VM* 2,179). De asemenea, „drugii" ar reprezenta puterile binefăcătoare care îi ridică pe cei care trebuie mântuiți spre înălțimile virtuții (*ibid.* 180).

25,13 „drugi": ἀναφορεῖς, *litt.* „purtători", se regăsește în 35,11 pentru a reda termenul ebr. însemnând „bare", care se traduce de cinci ori în LXX prin διωστῆρες și o dată prin μοχλοί „leviere, bare", în 38,24. Drugii auriți, precum și inelele (cu sinonimul κρίκοι în loc de δακτύλιοι) strălucesc de lumina dumnezeiască a Cuvântului, comunicată ucenicilor (Chiril al Alexandriei, *Ador.* 9,600A).

25,16-17 Pluralul „mărturiile" este propriu LXX: fiecare tablă a Legii trebuie considerată „o mărturie". „Capacul împăcării" (ἱλαστήριον ἐπίθεμα) redă ebr. *kappōreth* al cărui radical înseamnă „a șterge". Termenul „împăcare" trimite spre funcția cultică a obiectului (*cf.* nota la Lev. 4,20). Pentru „capac", *cf.* nota la Lev. 16,2. ♦ „Acoperământ (capac) al împăcării" este Cel care s-a făcut om (Rom. 3,25; 1In. 2,1), mijlocitor între Tatăl și noi (Chiril al Alexandriei, *Ador.* 600D). Cel Unul-Născut a rămas Dumnezeu Cuvântul (întrupându-Se), precum o dovedește atitudinea heruvimilor, care ne arată starea de contemplație continuă a puterilor cerești, îndreptate spre Dumnezeu (*Ador.* 9,601A).

25,18 „heruvimi din aur lucrat [cu ciocanul]" redă τορευτά: „lucrat în relief", lat. *productiles*, „cizelați" în TM. ♦ „Heruvim" înseamnă „mare cunoștință, știință înaltă" după Philon (*Cher.*) și mai apoi după Părinți (Clement, *Strom.* V,6,35,6).

25,22 „Mă voi face cunoscut ție": TM are „Mă voi întâlni cu tine" (*no'adhī°tī*). Probabil traducătorul a confundat rădăcina *Y'D* „a se întâlni" cu *YD'* „a cunoaște".

cei doi heruvimi de pe chivotul mărturiei, toate câte am să le poruncesc prin
tine fiilor lui Israel.

[23] Să faci o masă de aur curat de doi coţi lungime, de un cot lăţime şi de
un cot şi jumătate înălţime. [24] Şi să-i faci o cunună de aur cu zimţi răsuciţi
de jur împrejur. [25] Să-i faci o îngrăditură lată de o palmă, de jur împrejur şi
în jurul ei o cunună de zimţi răsuciţi. [26] Să faci patru inele de aur şi să pui
inelele în cele patru părţi ale ei, în dreptul picioarelor, [27] sub brâu. Inelele
să fie puse pentru drugi, ca să poţi ridica masa cu ei. [28] Iar drugii să-i faci
din lemn care nu putrezeşte şi să-i poleieşti cu aur curat; cu ei să ridici
masa. [29] Apoi să faci vase, cădelniţe, potire şi cupe, cu care să aduci libaţii.
Din aur curat să le faci. [30] Şi să pui pe masă, de-a pururi înaintea Mea,
pâinile [punerii] înainte.

[31] Să faci un sfeşnic din aur curat; bătut să faci sfeşnicul. Trunchiul,
ramurile, cupele, măciuliile şi florile să iasă din el. [32] Din laturile lui să iasă

25,23-30 „Pâinile" sunt umbra Pâinii venite din cer, aceea care se va oferi pe altarele sfintelor biserici (Chiril al Alexandriei, *Ador.* 9,604C).

25,25 „îngrăditură, brâu, cunună" redau termenul grec στεφάνη, „cunună, coroană, parapet, margine"; masa pare a avea ca margine o „coroană", un fel de mic „parapet" sau „bordură".

25,26 Textul grecesc este dificil. Folosirea termenului μέρη, „părţi" (de unde, probabil, „unghiuri, colţuri"), nu este clară aici. O altă traducere ar putea fi: „în cele patru direcţii ale picioarelor" (μέρος apare şi cu înţelesul de „direcţie" în geometrie; *cf.* Iis. Nav. 18,14.20).

25,29 „Vase", τρυβλία, termenul se regăseşte în Ex. 38,12 şi Num. 4,7 şi traduce acelaşi termen ebraic, cu sensul de „bol". ♦ Θυίσκαι, după Num. 7, desemnează un fel de cădelniţă, un vas care se umple cu tămâie. ♦ Σπονδεῖα, „vase pentru libaţii", tradus cu „potire". ♦ Κύαθοι, „cupele", serveau în Grecia antică la scoaterea vinului din „cratere".

25,30 „pâinile [punerii] înainte", ἄρτους ἐνωπίους: epitetul ἐνώπιοι, pentru a califica pâinea, este un caz izolat în limba greacă şi s-ar putea să fie vorba de un transfer semantic sacerdotal. A fost tradus în diverse feluri: „pâinile aşezate înainte, în faţă" „pâinile feţei", „pâinile prezenţei". În vechile traduceri româneşti avem „pâinile punerii înainte". Pentru Origen, acest ritual asigură coeziunea celor douăsprezece triburi ale lui Israel şi prefigurează predica apostolilor trimişi de Mântuitorul la acestea (fragm. la 1Rg. 21,4-5, în GCS 6, p. 298, 5-14).

25,31-40 Sfeşnicul era o stilizare a migdalului, închipuind Arborele vieţii şi lumina lui Dumnezeu Însuşi. A fost interpretat mai târziu ca semn al prezenţei divine în mijlocul poporului şi asociat cu Mesia, asupra căruia odihneşte Duhul lui Dumnezeu, plin de daruri (Is. 11,1 şi Za. 4,2). Părinţii creştini îl asociază pe Hristos sfeşnicului (*m'norâh*), pornind de la identificarea sfeşnicului cu Mesia, în tradiţia iudaică. Pentru Origen, simbolizează Legea şi pentru Irineu, pe Duhul Sfânt cu cele şapte daruri (*Dem.* 9); pentru

şase ramuri; trei ramuri dintr-o latură şi trei ramuri din cealaltă latură. [33] Pe
fiecare ramură să fie trei cupe lucrate în formă de floare de migdal împreună
cu o măciulie şi cu o floare. Aşa să fie pe cele şase ramuri care ies din
sfeşnic. [34] Pe sfeşnic să fie patru cupe, lucrate ca floarea de migdal de pe o
ramură, cu măciuliile şi florile ei. [35] O măciulie sub [primele] două ramuri
care ies din ea, o altă măciulie sub următoarele patru ramuri care ies din ea.
Aşa să fie cu toate cele şase ramuri care ies din sfeşnic. [36] Măciuliile şi
ramurile să iasă din el. Sfeşnicul să fie bătut şi dintr-o singură bucată de aur
curat. [37] Să-i faci şapte candele şi să pui feştilele [în aşa fel încât] să lumi-
neze dintr-o singură faţă. [38] Să le faci şi mucări. şi tăviţe de aur curat. [39] Toate
aceste vase să le faci dintr-un talant de aur curat. [40] Ai grijă să le faci pre-
cum ţi-am arătat pe munte."

26 [1] „Să faci un cort din zece scoarţe ţesute din in subţire răsucit şi din
mătase viorie, purpurie şi stacojie, răsucită. Să faci pe ele chipuri de
heruvimi brodaţi cu măiestrie. [2] Lungimea unei scoarţe să fie de douăzeci şi
opt de coţi, lăţimea de patru coţi. Să fie aceeaşi măsură pentru toate scoar-
ţele. [3] Cinci scoarţe să fie înnădite împreună şi celelalte cinci, de asemenea,

---

Clement, crucea lui Hristos care luminează lumea (*Strom*. V,6,35,1). Imaginea Bisericii ca sfeşnic pentru lume apare şi la Irineu (*Adv. haer*. V,20,1). În Răsărit, tradiţia ortodoxă vede în sfeşnic chipul Sfintei Fecioare, purtătoare a lui Hristos, lumina lumii (Proclus de Constantinopol, PG 66,700). ♦ „Cupele" sunt vase pentru amestecarea vinului la greci: κρατῆρες. Σφαιρωτῆρες: „măciulii, sfere mici", lat. *spherulas*, desemnează un ornament de formă sferică.

25,33 Κάρυον, „migdală", desemnează tot un relief ornamental. Diminutivul καρυίσκος este folosit aici cu sensul de „floare de migdal".

25,37 Cele şapte candele simbolizează, în Apocalipsa lui Ioan, plinătatea Duhului, iar după Chiril al Alexandriei, darurile Duhului Sfânt, prin care Hristos îi luminează pe oameni (*Ador*. 9,608A-B).

25,38 „mucări": termenul ebr. *mal*'*qāah* desemnează un fel de pensetă servind la tăierea meşelor carbonizate ale candelelor. Un echivalent exact găsim în LXX, Num. 4,9 şi în Ex. 38,17. Ἐπαρυστὴρ şi fem. ἐπαρυστρίς, pentru a reda *mal*'*qāah*, sunt înrudite cu ἀρύω, „a turna", fiind probabil un fel de vase cu gâtul alungit pentru a alimenta candelele cu ulei (Maxim Mărturisitorul, *Q Th*. 63, PG 90,6,7,6,A). ♦ „Tăviţe", ὑποθέματα, nu mai apare în altă parte în LXX; desemnează recipiente plasate sub candele pentru depozitarea cenuşii meşelor care au ars.

26,2 Origen vede în numărul scoarţelor (28=7x4) Legea (al cărei număr simbolic este 7) conţinută în cele patru Evanghelii (*Hom. Ex*. 9,13).

să fie legate una de alta. 4 Și să le faci cheutori din mătase viole pe
marginea scoarței în capătul primei jumătăți, la înnăditură, și la fel să faci și
la marginea din afară a scoarței, la a doua înnăditură. 5 Să faci cincizeci de
cheutori la o scoarță și alte cincizeci de cheutori să le faci pe marginea
scoarței a doua, la înnăditura cu prima, încât să cadă una în fața celeilalte.
6 Să faci cincizeci de copci de aur și să legi scoarțele una de alta cu copci,
încât cortul să fie un întreg. 7 Să faci pături din păr de capră; unsprezece
pături de acest fel să faci ca acoperământ deasupra cortului. 8 Lungimea
unei pături să fie de treizeci de coți și lățimea de patru coți. Aceeași măsură
să fie pentru cele unsprezece pături. 9 Să unești cinci pături într-una singură
și pe celelalte șase tot într-una, și să îndoiești pătura a șasea în partea din
față a cortului. 10 Să faci cincizeci de copci pe marginea păturii care este la
mijloc, la înnăditură, și tot cincizeci de cheutori să le faci pe marginea
celeilalte pături, care se înnădește cu prima. 11 Și să faci cincizeci de copci
de aramă, și să prinzi copcile cu cheutorile, și să înnădești păturile, încât să
fie una. 12 Prisosul păturilor cortului, jumătatea care rămâne din pătură s-o
lași să cadă ca acoperământ pe partea dinapoi a cortului. 13 De un cot pe o
parte și de un cot pe cealaltă parte din prisosul păturilor, în lungimea
păturilor cortului, să fie pentru acoperirea laturilor cortului de o parte și de

---

26.4-5 „înnăditură", συμβολή, nu desemnează asamblarea scoarțelor câte cinci (v. 3), ci unirea între ele a acelor asamblaje de câte cinci scoarțe fiecare. Asamblajele respective au câte o margine, care va fi înnădită, de unde expresia „a doua înnăditură". Asamblajului considerat cel dintâi, căruia îi sunt atașate cheutorile, îi corespunde „prima margine" (τῆς μιᾶς), iar celuilalt „cea dinafară" (ἐξωτέρας traducând ebr. *qîṣōnāh*, „ultima").

26,6 Pentru Grigore al Nyssei, scoarțele care acoperă cortul simbolizează unirea duhovnicească a credincioșilor în dragoste și pace (*VM* 2,187).

26,7-14 *Pieile pentru acoperirea cortului*. Vorbind despre cortul „cel nefăcut de mână omenească", Grigore al Nyssei vede în „pieile vopsite în roșu" (v. 14) și în păturile de păr simboluri ale morții preînchipuind patimile lui Hristos (*VM* 2,183). În „Cortul" cel nou al Bisericii, pieile capătă strălucirea vieții, precum sufletele, moarte pentru păcat, fac să înflorească harul Duhului; păturile de păr reprezintă austeritatea spinoasă a ascezei și a pocăinței (Origen, *Hom. Ex.* 13,15), trimițând la veșmintele purtate de monahi (*VM* 2,187; *cf.* și Evagrie Ponticul, *Pract.*, prolog).

26,7 „acoperământ (σκέπη) deasupra cortului": TM are „cort peste lăcaș". În LXX, σκηνή traduce de obicei atât ebr. *'ōhel*, „cort", cât și *miš'kān*, „lăcaș". Aici fiind folosite ambele cuvinte ebraice, LXX îl traduce pe *'ōhel* cu un termen referitor la funcția lui („acoperământ, ocrotire"). ♦ Pentru Augustin, 11 este numărul încălcării Legii (10+1), fiind pus în legătură cu 77, simbolul iertării tuturor păcatelor (7x11), *cf.* Mt. 18,22 (*QE* 108).

alta. 14 Să-i faci cortului un acoperământ din piei de berbec, vopsite în roșu,
iar deasupra un acoperământ din piele vineție. 15 Să-i faci cortului stâlpi din
lemn care nu putrezește. 16 Să faci fiecare stâlp de zece coți [lungime] și de
un cot și jumătate lățime. 17 Fiecare stâlp să aibă două cepuri, unul în fața
celuilalt. Așa să faci pentru toți stâlpii cortului. 18 Să faci pe latura de
miazănoapte a cortului douăzeci de stâlpi. 19 Să faci patruzeci de temelii de
argint pentru cei douăzeci de stâlpi, două temelii la un stâlp, de o parte și de
alta; două temelii la un stâlp, [câte una] pentru cele două laturi ale lui. 20 Și
douăzeci de stâlpi pe latura a doua, dinspre miazăzi 21, cu patruzeci de
temelii din argint, două temelii pentru fiecare stâlp: [câte una] pentru cele
două laturi ale lui; două temelii de fiecare stâlp pentru amândouă laturile
lui. 22 Să faci șase stâlpi și în partea din spate a cortului, înspre mare. 23 Să
faci doi stâlpi în unghiurile din spate ale cortului, spre fund. 24 Să fie uniți
în partea de jos și la fel să fie într-o singură încheietură și la capete. Așa să-i
faci pe amândoi; să stea în cele două unghiuri. 25 Să fie opt stâlpi cu șaispre-
zece temelii de argint, două temelii pentru fiecare stâlp de o parte și de alta;
câte două temelii pentru fiecare stâlp. 26 Să faci bârne din lemn care nu

---

26,14 Augustin, ca și Părinții greci, vede în roșul pieilor de berbec sângele patimilor lui Hristos. Aceeași culoare îi evocă pe martiri și rugăciunile lor de mijlocire. ♦ „Vinețiul (hiacintul)" simbolizează vigoarea vieții veșnice (*QE* 108).

26,15-25 Stâlpii cortului sunt interpretați de unii Părinți, în lumina *Gal.* 2,9, ca fiind învățătorii și slujitorii Bisericii (Origen, *Hom. Ex.* 9,3; Grigore al Nyssei, *VM* 2,184). Interpretarea hristologică este, de asemenea, răspândită.

26,16 Chiril aplică versetul la Hristos, temelia Bisericii și stâlpul adevărului (*cf.* 1Tim. 3,15). Cei 10 coți lungime ar simboliza perfecțiunea naturii Sale divine, iar lățimea de un cot și jumătate ar arăta pogorârea Sa de la dumnezeire la umanitate (*Ador* 9,636C-637A).

26,19-21 LXX substituie „cepurilor" din textul ebraic (redate prin ἀγκωνίσκοι în v. 17) „marginile/laturile" (sens bine atestat al lui μέρη în LXX). Traducerea situează la extremitatea stâlpilor fixarea celor două „temelii". ♦ Cuvintele „pentru cele două laturi (margini) ale lui" (εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη αὐτοῦ), adică „de-o parte și de alta", sunt repetate de două ori în v. 21 și o dată în v. 25, fără echivalențe în TM.

26,24 „capete (capiteluri)", κεφαλίδες, traduce cuvântul ebraic însemnând „vârfuri". Traducerea e în acord cu reprezentarea stâlpilor (στῦλοι) proprie LXX. Aceasta pare să indice introducerea fiecăruia din cei doi stâlpi în fiecare din unghiuri, fără să indice cu precizie cum sunt uniți cu primii stâlpi ai pereților laterali (TM: „la vârfuri, la primul inel"; LXX: „la capete, într-o singură împreunare").

26,26-30 Pentru Philon, bârna din mijloc (v. 28) simbolizează Logosul necesității care susține lucrurile cerești și pe cele pământești printr-o legătură indisolubilă (*QE* II,89,90).

putrezeşte, câte cinci pentru fiecare stâlp pe prima latură a cortului. [27] şi
cinci bârne pentru un stâlp pe latura a doua a cortului, şi cinci bârne pentru
un stâlp aflat în latura din spate a cortului, spre mare. [28] Şi bârna din mij-
locul stâlpilor să treacă de la un capăt până la celălalt capăt. [29] Să poleieşti
stâlpii cu aur şi să faci inele de aur prin care să bagi bârnele. Să poleieşti
bârnele cu aur. [30] Să ridici cortul după chipul arătat în munte. [31] Să faci per-
deaua ţesută din mătase viorie, purpurie şi stacojie răsucită şi din in subţire.
În ţesătură să faci chipuri de heruvimi brodaţi. [32] Să pui perdeaua pe patru
stâlpi auriţi care nu putrezesc şi capetele lor să fie din aur şi cele patru
temelii din argint. [33] Să pui perdeaua pe stâlpi, şi să pui înapoia perdelei
chivotul mărturiei, şi perdeaua să fie despărţire pentru voi între cele sfinte şi
sfânta sfintelor. [34] Să acoperi astfel cu perdeaua chivotul mărturiei din
sfânta sfintelor. [35] Să aşezi masa în faţa perdelei şi sfeşnicul înaintea mesei,
în partea de miazăzi a cortului, iar masa să o pui în partea de miazănoapte
a cortului. [36] Să faci apoi o [altă] perdea brodată din mătase viorie, purpurie

---

Origen vede în bârnele stâlpilor mâinile drepte ale învăţătorilor unite în Biserică în semn de comuniune apostolică (*Hom. Ex.* 9,3).

26,31-37 *Perdeaua ce desparte „sfânta" de „sfânta sfintelor" şi perdeaua de la uşa cortului.* Philon dezvoltă, referitor la acestea, un simbolism cosmologic: perdeaua separă lumea inteligibilă/cerească de cea sensibilă/pământească, supusă schimbării (*QE* II,91); tot el distinge între perdeaua de la uşa cortului şi cealaltă perdea („catapeteasma"), al cărei nume îl raportează la καταπεταννύναι, „a întinde aripile", evocând zborul către lumea nevăzută şi către Dumnezeu. Interpretarea cosmologică se combină, la unii comentatori creştini, cu cea hristologică, prin tradiţia despre ruperea perdelei („catapetesmei") Templului, *cf.* Mt. 25,21. Aceasta semnifică revelarea tainelor ascunse în Lege şi lasă să se întrevadă un alt văl ce trebuie înlăturat pentru a se ajunge la vederea faţă către faţă (Origen, *Com. Mt.*, GCS 11, pp. 285-286). Chiril al Alexandriei, referindu-se la Evr. 10,20, vede în perdea taina Întrupării: Cuvântul născut din Dumnezeu se ascunde după vălul de carne luat din trupul Născătoarei de Dumnezeu (*Ador.* 10,661A-D).

26,32 Pentru Clement din Alexandria, cei patru stâlpi indică „sfânta tetradă a vechilor legăminte" încheiate, pe rând, cu Adam, Noe, Avraam şi Moise (*Strom.* V,6,34,4). ♦ Pentru Chiril, ei reprezintă propovăduirea celor patru evanghelişti pe care se înalţă Hristos, simbolizat de perdea (*Ador.* 10,661).

26,34 „Să acoperi astfel cu perdeaua chivotul...": TM are „să pui capacul peste chivot". Probabil *kappōreth* („capacul chivotului") a fost confundat cu *pārōkheth* („văl").

26,36 Termenul ἐπίσπαστρον, „perdea", aparţine vocabularului grec ce descrie porţile monumentale; se întâlneşte în inventarul templului lui Apollo din Delos şi desemnează „un sistem de perdele tras cu sfori" (*cf.* Pelletier, A., *REG* 97, 1984, p. 406). Un astfel de sistem va fi fost deja instalat în epoca traducerii Exodului.

și stacojie, răsucită și din pânză de in subțire. [37] Să faci pentru perdea
cinci stâlpi poleiți cu aur, cu capete de aur și să torni pentru ei cinci temelii
de aramă."

27 [1] „Să faci un altar din lemn care nu putrezește, de cinci coți lungime,
și cinci coți lățime – altarul să fie pătrat – și de trei coți înălțime. [2] Și să-i
faci coarne la cele patru colțuri. Coarnele să iasă din el și să le îmbraci în
aramă. [3] Și să faci altarului brâu, acoperământ, cupe, cârlige și vătrai. Toate
aceste lucruri să le faci din aramă. [4] Și să-i faci o vatră [cu un grătar] lucrat
ca o plasă de aramă; pentru vatră să faci patru inele de aramă la cele patru
colțuri. [5] Și să le pui sub vatra altarului în partea de jos, iar vatra să fie până
la jumătatea altarului. [6] Și să faci altarului pârghii din lemn care nu putre-
zește și să le acoperi cu aramă. [7] Și să bagi pârghiile în inelele fixate pe
laturile altarului, încât să poată fi purtat. [8] Să-l faci scobit, căptușit cu scân-
duri: după cum ți s-a arătat pe munte, așa să-l faci.
[9] Cortului să-i faci și o curte. Pe latura dinspre apus, pânzele curții să fie
de in subțire, răsucit, în lungime de o sută de coți pe latură. [10] Să aibă

26,37 Philon introduce termenul de κάλυμμα, „ascunzătoare", pentru perdeaua de la intrarea templului, ca să o deosebească de cealaltă; cea dintâi împiedică pe cei necurați să vadă, fie și de departe, „sfânta" (*Mos.* 87,101). Clement face un joc de cuvinte între κάλυμμα și κώλυμα, „obstacol" (în calea „necredinței intimate") (*Strom.* V,6,33,3).

27,1-8 *Altarul.* Philon remarcă amplasarea distinctă a altarului „de jertfă" tradus în edițiile mai vechi cu „jertfelnic") și a altarului tămâierii: primul în afara sanctuarului, în curte (Ex. 29,11.42; 40,6), celălalt în interior (Ex. 40,6), corelându-le cu cele două tipuri de virtuți (*Ebr.* 85).

27,3 „Și să faci altarului brâu (împrejmuire, acoperământ)" lipsește în TM.

27,4-5 „vatră", ἐσχάρα, îi corespunde în v. 4 lui *mikbār*, „grilaj" și lui *rešeth*, „plasă", din TM. Traducerea interpretativă a LXX s-ar putea datora unei tradiții exegetice obscure. E mai dificil de explicat trecerea de la *karkōbh*, „bordură/împrejmuire", la ἐσχάρα, „vatră", în v. 5.

27,9-19 *Curtea.* Philon, descriind amplasarea curții, simplifică prevederile biblice cu privire la poziția cortului. El asimilează curtea τέμενος-ului grec, spațiu delimitat pentru a fi consacrat (*Mos.* II,89-93). Chiril observă lărgirea măsurilor curții în raport cu cele ale cortului, ceea ce ar prevesti extinderea Bisericii lui Hristos înspre cele patru zări (*Ador.* 9,640B-D).

27,9 „Pe latura dinspre apus": εἰς τὸ κλίτος τὸ πρὸς λίβα (λίψ: „vântul care face să plouă", *cf.* Chantraine, P., *DELG*, *s.v.* λείβω) indică, de fapt, sudul pentru locuitorii Palestinei (sud-vest în Grecia). Dacă nu se efectuează o rotație de 90°, necesară pentru a recupera poziția observatorului din Palestina, indicațiile privind lungimea și lățimea

douăzeci de stâlpi şi douăzeci de temelii de aramă, iar cârligele şi verigile
din argint. 11 Tot aşa, pe latura dinspre răsărit, să faci pânze de o sută de
coţi lungime şi douăzeci de stâlpi cu douăzeci de temelii din aramă, iar
cârligele şi verigile stâlpilor cu temeliile lor să fie din argint. 12 Lăţimea
curţii în [partea] dinspre mare din pânze de cincizeci de coţi cu zece stâlpi
şi temeliile lor. 13 Pentru lăţimea curţii în partea de miazăzi: pânze de
cincizeci de coţi cu zece stâlpi şi temeliile lor. 14 Pe prima latură, înălţimea
pânzelor să fie de cincisprezece coţi, cu trei stâlpi şi trei temelii. 15 Şi pe
latura a doua pânze de cincisprezece coţi înălţime, cu trei stâlpi şi trei te-
melii. 16 Şi pentru poarta împrejmuirii să faci o perdea brodată de douăzeci
de coţi înălţime, din mătase viorie, purpurie şi stacojie răsucită şi din pânză
de in subţire, răsucit, şi patru stâlpi cu patru temelii. 17 Toţi stâlpii gardului
de jur împrejur să fie argintaţi, capetele lor din argint şi temeliile din aramă.
18 Lungimea curţii să fie de o sută pe o sută, lăţimea de cincizeci pe cinci-
zeci, iar înălţimea de cinci coţi, din pânză de in răsucit şi temeliile din
aramă. 19 Şi toate lucrurile din curte, uneltele, ţăruşii să fie din aramă. 20 Iar
tu porunceşte fiilor lui Israel să-ţi aducă ulei curat de măsline, fără drojdie,
bine limpezit, pentru luminat, ca să ardă candela tot timpul. 21 În cortul

---

curţii vor fi contrare celor din cap. 26 privitoare la cort (unde laturile lungi sunt către nord, v. 18, respectiv sud, v. 20).

27,11-12 Pentru Chiril al Alexandriei, stâlpii acoperiţi cu argint (v. 17, LXX) îi reprezintă pe apostoli şi evanghelişti; temeliile argintate semnifică faptul că ei se sprijină pe Cuvântul lui Hristos, dătătorul de lumină; iar bronzul simbolizează răsunetul acestui cuvânt (*Ador.* 9,640D-641B).

27,16 „brodată", *lit.* „făcută cu meşteşugul celui ce brodează" (τῇ ποικιλίᾳ τοῦ ῥαφιδευτοῦ), corespunde unui termen ebraic redat literal prin ἔργον ποικιλτοῦ în 26,36. Ῥαφιδευτής îl desemnează pe „cel ce lucrează cu acul", meşteşug care, după Origen (*Ep. Greg.*, 2), reprezintă „înţelepciunea lui Dumnezeu", întocmai cum la vechii greci broderia şi ţesutul constituiau apanajul zeiţei Atena, zeiţa înţelepciunii.

27,19 „Lucrurile (obiectele)", κατασκευή, corespunde ebr. *k*ᵉ*lî*: „vas, obiect, unealtă", redat de obicei prin σκεῦος la plural.

27,20-21 *Uleiul pentru sfeşnic.* Părinţii interpretează alegoric detaliile textului: pentru Chiril „uleiul curat" semnifică dreapta credinţă, care nu înstrăinează slava lui Hristos; Aaron şi fiii săi îi simbolizează pe oamenii Bisericii, care strălucesc prin credinţă „de seara până dimineaţa", opunându-se întunericului ereziilor. Sfeşnicul se află „în afara perdelei": lumina sa e destinată oamenilor creaţi, nu lui Hristos, El Însuşi lumină, simbolizat aici de chivot (*Ador.* 9,641D-644D).

27,21 „cortul mărturiei" (μαρτύριον) care desemna, în 25,16, prescripţiile divine puse în chivotul „mărturiei" corespunde, începând de aici, ebr. *mô'ēdh*, „întâlnire".

mărturiei, în partea dinafară a perdelei, care este în fața chivotului, Aaron și fiii lui să aprindă candela în fiecare seară [și să ardă] până dimineața înaintea Domnului. Legiuire veșnică pentru neamurile voastre la fiii lui Israel."

28 [1] „Să aduci lângă tine dintre fiii lui Israel pe Aaron, fratele tău, și pe
fiii lui, ca să-Mi fie preoți; pe Aaron cu Nadab, și Abiud, și Eleazar, și
Ithamar, fiii lui Aaron. [2] Și să-i faci un veșmânt sfânt lui Aaron, fratele tău,
spre cinste și slavă. [3] Și să le vorbești tuturor celor iscusiți la minte, pe care
i-am umplut de duhul priceperii, ca să facă un veșmânt sfânt lui Aaron,
pentru [locul] sfânt, în care să-Mi slujească ca preot. [4] Iată veșmintele pe
care le au de făcut: pieptar, efod, cămașă [până la călcâie], tunică cu
ciucuri, bonetă și brâu. Să le facă veșminte sfinte lui Aaron și fiilor lui, spre
a-Mi sluji ca preoți. [5] Ei să ia aur și mătase viorie, purpurie și stacojie, și
pânză de in subțire. [6] Să facă efodul brodat din pânză de in răsucit, lucru
țesut cu măiestrie; [7] acestuia să-i faci două umărare legate unul de altul, pe
umeri, atârnate în cele două părți. [8] Și țesătura umărarelor de deasupra să fie
dintr-o singură lucrare cu întregul, din aur și mătase viorie, purpurie și
stacojie țesută și de in subțire, răsucit. [9] Și să iei două pietre de smarald și să

28,3 διάνοια, „minte, cuget", traduce termenul ebr. *lebh*, „inimă", înțeles ca sediu al voinței, organ al operațiilor intelectuale. ♦ Πνεῦμα αἰσθήσεως, „duhul priceperii, al simțirii, discernământ", traduce termenul ebr. *ḥokh'māh*, „înțelepciune". ♦ Pentru Clement, discernământul aparține inteligenței duhovnicești, superioare gândirii filozofice (*Strom.* I.4, 26,1), dar acceptă că e posibil și pentru gânditorii greci să fi avut o πνεῦμα αἰσθήσεως, „un duh al simțirii" (*Strom.* I.17,87,2).

28,4 „pieptar", περιστήθιον, în LXX. Altminteri, λογεῖον, „rațional", este preferat. *Cf.* nota la Lev. 8,8. ♦ Ἐπωμίς, „scapular/efod", e tradus prin *superhumerale*, calc latin după greacă. Theodoret amintește că în 1Rg. este transliterat termenul ebr. ἐφούδ (*QE* 60). ♦ ποδήρης, „cămașa [până la călcâie]" (< πούς, „picior"), este deosebită de „tunică", χιτών (vezi nota la 29,5). ♦ Tunica este însoțită de un calificativ, κοσυμβωτός, sau, ca la v. 39, tunicile au κόσυμβοι (vezi nota *ad loc.*). Rădăcina ebraică corespunzătoare înseamnă „a amesteca" și face aluzie la un anumit fel de a țese. Această tehnică servea fabricării ornamentelor de pasmanterie, termenul aparținând limbajului artizanilor, precum κροσσωτός, „cordon" (notă la v. 14), care este definit cu termenul ἔργον πλοκῆς, „lucru împletit", diferit de „broderie", ποικιλτής.

28,6-14 „Scapularul" sau „efodul" este, pentru Philon, simbolul cerului. Cele două smaralde figurează cele două emisfere de deasupra și dedesubtul pământului, care au, fiecare, câte șase semne ale zodiacului (*Mos.* II, 122-123). Ἐπωμίς semnifică, pentru Philon, efortul care constă în a lua pe umeri (ἐπ'ὤμοις) o sarcină (*QE* II,108 și Clement, *Strom.* V,6,37,2), sarcina însemnând ostenelile virtuților (*cf.* și Origen, *Hom. Ex.* 9,4,1). *Cf.* nota la Lev. 8,7.

sapi pe ele numele fiilor lui Israel. [10] Primele şase nume pe o piatră şi alte
şase nume pe cealaltă piatră, după naşterea lor. [11] Cu meşteşugul săpăto-
rului în piatră să sapi în cele două pietre, ca într-o pecete, numele fiilor lui
Israel. [12] Şi să pui cele două pietre pe umărarii efodului; pietre de pomenire
să fie pentru fiii lui Israel. Aaron să poarte pe cei doi umeri ai lui numele
fiilor lui Israel înaintea Domnului spre pomenirea lor. [13] Să faci nişte paveze
din aur curat. [14] Şi să faci două lănţişoare din aur curat, împletite cu flori, şi
să prinzi lănţişoarele împletite de paveze, în partea din faţă. [15] Şi să faci un
pieptar al judecăţilor, brodat la fel ca efodul; din aur şi din mătase viorie,
purpurie şi stacojie răsucită, şi de in subţire răsucit să-l faci. [16] Să fie pătrat,
în două, de o palmă în lungime şi de o palmă în lăţime. [17] Să ţeşi pe el

---

28,13 „paveze", ἀσπιδίσκαι: par a fi discuri din aur, care împodobeau porţile, comparabile blazoanelor de mai târziu. Pentru Părinţi, ele sunt asociate armelor descrise de Apostolul Pavel în Ef. 6,11, reprezentând credinţa şi viaţa conformă conştiinţei (Grigore al Nyssei, *VM* 2,198-199).

28,14 κροσσωτά înseamnă „franjuri" (neutru plural). Se întâlneşte şi în Ps. 44,14 cu înţelesul „podoabe, ciucuri, franjuri de aur", care împodobeau veşmintele prinţilor. Terminologia ţine de pasmanterie; aici κροσσωτά sunt făcute din fire de aur împletite, corespunzând unui termen ebraic care înseamnă „lănţişor". În Ex. 36,24-25 se foloseşte ἐμπλοκία, „împletituri în formă de torsadă". De aceea, κροσσωτά s-ar traduce aici prin „lănţişoare". ♦ „împletite cu flori": TM are „în formă de cordon". LXX înfrumuseţează descrierea. Aceste înflorituri stau, poate, la originea unui motiv iconografic atestat din sec. al XIV-lea în reprezentările bizantine şi slave ale Sfintei Fecioare. Franjurile veşmântului sunt ornate cu flori ţesute cu fire de aur. „Împărăteasa" împodobită din Ps. 44,10.14 reprezenta, în primele veacuri creştine, sufletul sau Biserica, fiind asimilată mai apoi Sfintei Fecioare: una din prefigurările ei scripturale era considerată „veşmântul brodat cu artă dumnezeiască" al Marelui Preot (Andrei Cretanul). Pentru alţi Părinţi, ἄνθη, „flori", evocă „culorile" (Chiril, *Ador.* 11,7,37B), dar pot să însemne, în greacă, şi „coloranţi" (*LSJ*, v. ἄνθος, III). În acest caz traducerea ar putea fi: „întreţesute, amestecate cu fire colorate".

28,15 λογεῖον, „pieptar al judecăţilor", corespunde unui termen ebraic cu etimologie necunoscută, tradus în mod obişnuit de περιστήθιον, termen ce indică aşezarea obiectului pe pieptul (στῆθος) marelui preot (v. 29). În greaca obişnuită, λογεῖον este „locul din care vorbeşte cineva, loc desemnat pentru a vorbi" (tribună), folosit de un orator sau un actor. *Cf.* nota la Lev. 8,8.

28,17 Cele patru rânduri de pietre sunt asociate de Clement (*Strom.* 5,6,38,4) celor doisprezece apostoli. Tertulian le asociază celor douăsprezece izvoare ale Elimului (*Adv. Marc.* 4,13,4). Pentru Chiril al Alexandriei, numărul 3 de pe fiecare rând este o aluzie la credinţa în Sfânta Treime (*Ador.* 11,7,4,1A). Epifanie a scris un tratat, *De XII gemmis*, al cărui text integral a fost păstrat în georgiană. Există, de asemenea, rezumate ale acestui tratat în greacă (PG 43,293-311) şi în latină (PL 44,321-366). Găsim aici

țesătură încrustată cu pietre scumpe pe patru rânduri: de sardiu, de topaz și
de smarald, rândul întâi; [18] rândul al doilea din antrax, safir și jasp; [19] rândul
al treilea, din liguriu, agată și ametist, [20] rândul al patrulea, din hrisolit, beril
și onix. Pietrele să fie legate cu aur în ferecături de aur. [21] Pietrele să fie
după numele fiilor lui Israel, douăsprezece la număr, săpate ca niște peceți,
fiecare cu numele ei, pentru cele douăsprezece triburi. [22] Să faci pe pieptar
lănțișoare împletite din aur curat. [[23-28]] [29] Aaron să ia numele fiilor lui
Israel pe pieptarul judecății [pus] pe piept, când intră în [locașul] sfânt, spre
pomenire înaintea lui Dumnezeu. [29a] Și să pui pe pieptarul judecății lănți-
șoarele împletite, pe ambele laturi ale pieptarului, și cele două paveze pe cei
doi umeri ai efodului, în partea din față. [30] Și să pui pe pieptarul judecății
Dezvăluirea și Adevărul, ca să fie pe pieptul lui Aaron atunci când intră
înaintea Domnului în [locașul] sfânt. Să poarte Aaron judecățile fiilor lui
Israel pe piept înaintea Domnului de-a pururi. [31] Și să faci pe dedesubt o

---

indicații despre nume, culori, origine geografică, particularități, virtuți terapeutice și apotropaice ale acestor pietre.

28,19 „liguriu", cel mai obscur termen al acestei liste este λιγύριον. Epifanie ezită între λιγύριον, λαγούριον, λιγκούριον, asimilându-l cu hiacintul (*cf.* Ieronim, *Ep.* 64,16,3).

28,23-28 Lipsesc din LXX.

28,29-30 Se traduce ebr. *lebh*, „inimă", prin στῆθος, „piept". ♦ Părinții văd în „numele fiilor lui Israel" din v. 30 numele sfinților vrednici de pomenire, scrise în inima lui Hristos (Chiril al Alexandriei, *Ador.* 11,740B). ♦ După Philon, legătura dintre „efod" și „pieptarul judecății" este aceea dintre cuvânt (Logos) și faptă, simbolizată de umeri (*Mos.* II,130). După unii Părinți, trebuie întâi îmbrăcat efodul și apoi atașat scapularul, „pieptarul judecății", căci acțiunea dreaptă este temeiul contemplării celor inteligibile (Theodoret, *QE* 60); cele de jos sunt legate de cele de sus prin mijlocirea lui Hristos (Chiril, *Ador.* 11,740 D-741A).

28,30 Ebr. *'ūrîm* și *tummîm* sunt interpretate ca „dezvăluire" (δήλωσις) și „adevăr" (ἀλήθεια). La alți traducători sunt „iluminări și desăvârșiri", derivând *tummîm* de la rădăcina ebraică pentru „plenitudine" (*cf.* 2Ezr. 2,63). 'Αλήθεια, „adevăr", corespunde cuvântului ebr. pentru „perfecțiune" în Prov. 28,6. Semnificația reală pentru *'ūrîm* și *tummîm* a fost uitată încă din vremea redactării textului ebraic al Exodului. Pentru Chiril al Alexandriei, „manifestarea și adevărul", Dumnezeu dă cele două nume lui Hristos, care-L face cunoscut pe Tatăl după propria Sa voie și care este „adevăr" ca Fiu de o ființă cu El (*Ador.* 11,741B-D).

28,31-34 Pentru Clement al Alexandriei, „cămașa [până la călcâie]" înseamnă Întruparea Cuvântului care se face arătat până la pământ (*Strom.* V,6,39,2). ♦ Pentru Grigore al Nyssei, alternanța dintre clopoței și rodii semnifică unirea credinței și a propovăduirii prin cuvânt cu viața virtuoasă a celor desăvârșiți, care au pe dinafară aspect smerit, aspru și interior plăcut și dulce, precum este rodia (*VM* 2,192-193).

cămașă [până la călcâie] cu totul din mătase viorie. [32] Să aibă o despicătură
la mijloc [pentru cap], cu un guler tivit de jur împrejurul deschiderii, țesut
împreună cu ea, ca să nu se rupă. [33] Și să faci la poala cămășii, în partea de
jos, ca niște rodii înflorate din mătase viorie purpurie și stacojie, țesută, și
din in subțire răsucit. La poala de jos a cămășii, de jur împrejur, să faci ca
niște rodii de aur, iar între ele să faci clopoței, de jur împrejur; [34] lângă o
rodie înflorată de aur un clopoțel și o floare, pe poalele veșmântului, de jur
împrejur. [35] Să fie pentru Aaron, când face slujbă, ca să răsune atunci când
intră în [locașul] sfânt înaintea Domnului și atunci când iese, ca să nu moară.
[36] Să faci o foiță de aur curat și să întipărești pe ea în chip de pecete: Sfințenia
Domnului. [37] Și s-o pui pe mitră [legată] cu mătase viorie răsucită. Să fie în
partea din față a mitrei. [38] Și să fie pe fruntea lui Aaron, ca să poarte Aaron

---

28,36 „foiță", *πέταλον*: termen grecesc care definește o plăcuță de metal, ca și în 36,10, și corespunde unui termen ebr. însemnând „lamă" sau „placă". În 29,6, același cuvânt grecesc traduce un alt termen ebr. *nēzer*, însemnând în același timp „coroană" și „consacrare". Două cuvinte sunt folosite în 36,37: πέταλον mai întâi, în aceleași condiții ca aici, și apoi ἀφόρισμα, „lucru pus deoparte prin consacrare", pentru a traduce ebr. *nēzer*. Schimbarea care intervine în 36,37 față de 29,6 respectă dualitatea termenului ebraic: folosirea lui *πέταλον* în 29,6 amintește de obiectul desemnat în 28,36 și convine interpretării lui *nēzer* ca fiind „coroană". Grigore al Nyssei vorbește despre „diadema" rezervată celor care au viețuit bine (*VM* 2,201). În *Protoevanghelia lui Iacob* (5,1), πέταλον descoperă slava Dumnezeului celui preasfânt și nu este vizibilă decât celor care au păcatele iertate. Credinciosul care se supune Cuvântului, (cel botezat), poate deveni el însuși această „tăbliță" gravată cu numele lui Dumnezeu (*AS* II,388,12); când se săvârșește taina botezului se adaugă și taina mirungerii, prin care se însemnează cel botezat cu o pecete de neșters: astfel, cel botezat este consacrat, „pus deoparte pentru Domnul" (Chiril al Ierusalimului, *Cat. Myst.* 4,7). ♦ „Sfințenia Domnului" (ἁγίασμα Κυρίου) traduce în grecește cuvintele inscrise pe „tăbliță", adică tetragrama sau „numele divin" în 29,6. Tăblița însăși este *ἁγίασμα*, „lucru sfânt". *Cf.* nota la Lev. 8,9.
28,37 Același cuvânt ebraic este redat aici, ca în 29,6 și în 36,35.38, prin „mitră", μίτρα, („bandă" e unul din sensurile curente ale cuvântului grecesc), dar și prin κίδαρις, „bonetă", în 28,4.39; 36,35. Κίδαρις este un termen de origine orientală care desemnează un fel de bonetă de fetru moale, mai rigidă, pentru Marele Rege (*cf.* Xenofon). În v. 39 se precizează că „boneta" este din in subțire. *Cf.* nota la Lev. 8,9.
28,38 „ca să poarte Aaron (*lit.* „ridica, îndepărta", ἐξαρεῖ) păcatele (τὰ ἁμαρτήματα) privitoare la cele sfinte." Expresia ebraică *nāśā' 'āwōn*, „a purta greșelile", are sensuri diverse în funcție de context. În Exod, valoarea sa este clară în 28,43: „a se pângări", și traducerea grecească este lipsită de ambiguitate. În 34,7, Dumnezeu „rabdă, suportă greșeala", și LXX înțelege într-un sens ce implică milă („ridică/șterge greșelile", folosind verbul ἀφαιρεῖν). Prima ocurență privește aici greșelile de ordin ritual. ♦ „Foița" plasată pe fruntea lui Aaron are rol apotropaic. Ea permite marelui preot „să poarte" fără

păcatele privitoare la cele sfinte, pe care le-au sfințit fiii lui Israel; toate
darurile lor sfințite. Să fie de-a pururi pe fruntea lui Aaron, lucru primit pentru
ei înaintea Domnului. [39] Ciucurii cămășilor să fie din in subțire. Să faci o
bonetă de in subțire și un brâu brodat. [40] Și să faci fiilor lui Aaron tunici și
brâie și bonete. Să le faci spre cinstea și slava lor. [41] Și să-i îmbraci cu ele pe
Aaron, fratele tău, și pe fiii lui. Apoi să-i ungi, să le împlinești [*i.e.* consacri]
mâinile și să-i sfințești, ca să-Mi fie preoți. [42] Să le faci nădragi din pânză de
in subțire de la șale până la genunchi, ca să-și acopere rușinea trupului lor.
[43] Și Aaron și fiii lui să-i poarte când intră în cortul mărturiei sau când se apro-
pie de altar să facă slujbă în [lăcașul] sfânt; așa păcatul n-o să cadă asupra
lor și nu vor muri. Legiuire veșnică pentru el și pentru urmașii lui după el."

29 [1] „Iată ce trebuie să faci ca să-i sfințești întru preoția Mea: să iei un vițel
din cireadă și doi berbeci fără cusur; [2] și pâini nedospite frământate în ulei
și turte nedospite unse cu ulei; să le faci din fruntea făinii de grâu. [3] Să le pui
într-un coș și să le aduci împreună cu vițelul și cu cei doi berbeci. [4] Apoi să-l
aduci pe Aaron cu fiii lui la ușa cortului mărturiei și să-i speli cu apă. [5] Să

---

primejdie lipsurile privitoare la sacrificiile și la ofrandele aduse pentru a obține iertarea. Expresia greacă ἐξαίρειν τὰ ἁμαρτήματα este unică în LXX. Sensul cel mai obișnuit al lui ἐξαίρειν în epoca clasică este „a ridica". În LXX, verbul corespunde totuși altor termeni decât în Ex. 28,38. Semnifică adesea „a șterge, a suprima".

28,39 „Ciucuri", κόσυμβοι, pentru Grigore al Nyssei, sunt un fel de pandantive de formă sferică asemănătoare unor ghinde și desemnează frumusețea pe care virtutea o adaugă împlinirii poruncilor (*VM* 2,194).

28,41 „să le împlinești mâinile", gr. ἐμπλήσεις αὐτῶν τὰς χεῖρας: verbul ἐμπίπλημι înseamnă „a umple", dar și „a împlini". Alături de τελειόω, „a termina", „a desăvârși", face parte din lexicul specific al consacrării preoților. Am optat pentru o traducere literală, mai rigidă, dar mai bogată în sugestii teologice. În cadrul ceremoniei de investitură mâinile preotului erau „împlinite", „umplute" cu părțile jertfei care se aduceau la altar (*cf.* nota la Lev. 8,22). Verbele „a împlini" și „a umple" se regăsesc astăzi în ritualul ortodox al hirotoniei preotului, prin care harul dumnezeiesc este chemat ca „pe cele cu lipsă să le împlinească" și „să umple" persoana viitorului preot.

28,42 „nădragii": semn al ascezei și al castității (Origen, *Hom. Lev.* 4,6). Lipsa lor este o concesie necesară pentru înmulțirea neamului, dar în cazul preoților Bisericii se reține doar posibilitatea procreației spirituale (*Hom. Lev.* 6,6). *Cf.* nota la Lev. 6,3.

29,5 LXX nu deosebește aici două elemente diferite ale costumului sacerdotal: ποδήρης caracterizează ὑποδύτης, „veșmântul de dedesubt", în 28,31, și nu χιτών, „tunica", termenul ales fiind substantiv în 25,7 și 35,9. În 28,4, Ms. *Vaticanus* are o lecțiune aparte: „tunica (lungă) până la pământ". Aici se găsesc urme ale ștergerii și ale refacerii după ebraică. A fost preferat adesea textul îndreptat „tunica și cămașa până la pământ".

iei veşmintele şi să-l îmbraci pe Aaron, fratele tău, cu tunica, efodul şi pieptarul. Pieptarul să-l pui peste efod. [6] Să-i aşezi mitra pe cap şi să pui pe mitră foiţa cu Sfinţenia, [7] şi să iei din uleiul ungerii şi să-l torni pe capul lui şi să-l ungi. [8] Să-i aduci şi pe fiii lui şi să-i îmbraci cu tunici, [9] şi să-i încingi cu brâie, să le pui bonete şi Îmi vor sluji ca preoţi în veac. Vei desăvârşi [*i.e.* consacra] mâinile lui Aaron şi mâinile fiilor lui. [10] Şi să aduci viţelul la uşa cortului mărturiei; şi Aaron şi fiii lui să pună mâinile pe capul viţelului înaintea Domnului lângă uşa cortului mărturiei. [11] Să înjunghii viţelul înaintea Domnului lângă uşa cortului mărturiei. [12] Să iei cu degetul tău din sângele viţelului şi să-l pui pe coarnele altarului. Tot sângele rămas să-l torni la piciorul altarului. [13] Apoi să iei toată grăsimea de pe măruntaie, seul ficatului şi cei doi rinichi cu grăsimea lor şi să le pui pe altar. [14] Iar carnea viţelului, pielea şi balega să le arzi în foc, afară din tabără, căci ţin de păcat. [15] Să iei apoi primul berbec şi Aaron şi fiii lui să pună mâinile pe capul berbecului, [16] şi să-l înjunghii. Să-i iei sângele şi să-l torni pe altar de jur

---

♦ Philon vorbeşte totuşi de „tunica până la pământ", replica cerului întreg (considerat în tradiţia iudaică drept „mantie a lui Dumnezeu", iar pământul „aşternut al picioarelor Lui") (*Somn.* I, 215).

29,9 „Vei desăvârşi [*i.e.* consacra] mâinile": spre deosebire de 28,41, aici este folosit vb. τελειόω, „a termina", „a desăvârşi". Sensul expresiei este de a sfinţi mâinile preoţilor, a le „umple" cu duhul dumnezeiesc, pentru ca şi ele, la rândul lor, să transmită acest duh. Expresia însă trebuie înţeleasă ca referindu-se la întreaga persoană a preoţilor, cum o arată v. 35. *Cf.* şi 32,29.

29,10-14 Chiril al Alexandriei compară viţelul, tăuraşul, cu Hristos. Acesta, ca Dumnezeu, nu a cunoscut jugul Legii, dar l-a cunoscut ca om. Viţelul este jertfit pentru „cort" şi pentru leviţi, aşa cum Hristos a murit pentru Biserică şi pentru cei care îi sunt consacraţi prin credinţă. Moartea lui Emmanuel este primită de Dumnezeu; măruntaiele jertfei sunt oferite lui Dumnezeu, ca miros bine plăcut, închipuind virtuţile lăuntrice. Restul corpului este ars în afara cetăţii (v. 14), precum Hristos a suferit „în afara porţii cetăţii". Arderea simbolizează victoria asupra morţii, căci focul reprezintă dumnezeirea. La fel, pătimirea lui Hristos a curăţit de păcat (*Ador.* 11,756B, 757A).

29,12 „Tot sângele rămas": acest ritual sugerează, pentru Maxim Mărturisitorul, că omul nu trebuie să pună toată vigoarea şi puterea sa, reprezentată de sânge, în slujba propriilor sale interese şi dorinţe, ci s-o ofere lui Dumnezeu (*Qu.* 23).

29,15-18 Chiril al Alexandriei vede în detaliile acestei noi jertfe o prefigurare hristologică; „sângele vărsat pe altar" (v. 16) reprezintă viaţa lui Hristos oferită Tatălui ca mireasmă bine mirositoare (v. 18) pentru întreaga Biserică (trupul lui Hristos) (*cf.* v. 18), şi pentru fiecare dintre membrii săi (*cf.* v. 17); „picioarele" şi „capul" înseamnă că sfinţenia vieţii lui Hristos a durat de la început şi până la sfârşit, şi a caracterizat gândurile şi faptele Sale în totalitate (v. 18) (*Ador.* 11,757B-D).

împrejur. [17] Apoi să tai berbecul în bucăți, să-i speli măruntaiele și picioarele
în apă, și să le pui peste bucățile tăiate împreună cu capul. [18] Să aduci tot
berbecul pe altar ca ardere de tot pentru Domnul. Este o jertfă cu mireasmă
bine plăcută pentru Domnul. [19] Apoi să iei al doilea berbec și Aaron și fiii
lui să-și pună mâinile pe capul berbecului, [20] și să-l înjunghii. Să iei din
sângele lui și să pui pe lobul urechii drepte a lui Aaron, și pe vârful mâinii
drepte, și pe vârful piciorului drept, și pe lobii urechilor drepte ale fiilor lui,
și pe vârfurile mâinilor lor drepte, și pe vârfurile picioarelor drepte ale lor.
[21] Și să iei din sângele de pe altar și din uleiul ungerii și să-l stropești pe
Aaron, și veșmântul lui, și pe fiii lui, și veșmintele fiilor lui împreună cu el;
și să se sfințească împreună cu veșmântul lui, și cu fiii lui, și cu veșmintele
fiilor lui împreună cu el. Iar sângele berbecului să-l torni pe altar de jur împrejur. [22] Și să iei grăsimea berbecului și grăsimea care acoperă măruntaiele
și seul ficatului și cei doi rinichi cu grăsimea de pe ei și șoldul drept –
aceasta este [jertfa de] desăvârșire – [23] și să iei o pâine cu ulei și o turtă din
coșul cu azime pus înaintea Domnului. [24] Să le pui pe toate în mâinile lui
Aaron și în mâinile fiilor lui și să le aducă pe toate ca punere deoparte
înaintea Domnului. [25] Apoi să le iei din mâinile lor și să le aduci pe altarul
arderii de tot ca mireasmă bine mirositoare înaintea Domnului. Este prinos

---

29,17 „A tăia", διχοτομεῖν, nu apare în altă parte în LXX. Substantivul διχοτόμημα, folosit la sfârșitul versetului, desemnează partea unui corp tăiat în două (*cf.* Gen. 15,11), dar și o „bucată" sau „un sfert" (*cf.* Iez. 24,4). Verbului redat aici prin διχοτομεῖν îi corespunde în Lev. 1,6 μελίζειν, „a dezmembra", „a tăia în bucăți", și în Lev. 1,12 διαιρεῖν, „a împărți, a diviza".

29,19-28 „Ungerea cu sânge" a celor trei părți ale corpului reprezintă, după Philon, purificarea omului virtuos în cuvânt (urechea), în faptă (mâna) și în calea vieții (picioarele); pe lângă aceasta, sporul în orice activitate cere pricepere și tinde spre culmea desăvârșirii (*Mos.* II,150-151). Pentru Origen, „șoldul drept" (v. 22) reprezintă fapta bună, iar „pieptul" (vv. 26,28) inima curată și duhul închinat lui Dumnezeu (*Hom. Ex.* 9,4).

29,20 În LXX lipsește finalul din TM: „apoi să stropești altarul cu sânge de jur împrejur." Fraza apare oarecum diferit, la finalul v. 21, unde lipsește din TM. Deplasarea tulbură, în LXX, coerența ritului.

29,22 Βραχίων, în greacă, poate însemna și „spata" unui animal. În TM, este partea superioară a membrelor posterioare, „șoldul" berbecului. Aici „șold" sau „braț" au valoarea simbolică de efort, faptă sau tărie (Origen, Theodoret, Chiril).

29,25 LXX redă ebr. *'iššeh* („ardere, ofrandă mistuită de foc") prin κάρπωμα, *lit.* „fruct, roadă, câștig", tradus de noi ca „prinos". Ce este ars în acest fel de sacrificiu este considerat ca revenind cu totul în posesia lui Dumnezeu ca un rod de care El se bucură în mod exclusiv.

pentru Domnul. 26 Să iei pieptul de la berbecul desăvârşirii, care este pentru
Aaron, şi să-l pui deoparte, ca punere deoparte înaintea Domnului. Aceasta
să fie partea ta. 27 Să sfinţeşti pieptul ca [dar] pus deoparte şi şoldul punerii
deoparte, care au fost puse deoparte şi au fost luate din berbecul desăvârşirii,
care este al lui Aaron şi al fiilor lui. 28 Şi aceasta să fie pentru Aaron şi fiii lui
legiuire veşnică, din partea fiilor lui Israel. Aceasta este punere deoparte şi
va fi [sfinţire] pusă deoparte din partea fiilor lui Israel, luată din jertfele de
mântuire ale fiilor lui Israel, punere deoparte pentru Domnul. 29 Şi veşmân-
tul locaşului sfânt, care este al lui Aaron, să fie şi al fiilor lui după el, ca să
fie unşi şi ei în el, şi să se desăvârşească mâinile lor. 30 Şapte zile să le îm-
brace fiul lui care îi va urma la preoţie, atunci când va intra în cortul măr-
turiei, ca să facă slujbă întru cele sfinte. 31 Să iei berbecul desăvârşirii şi să-i
fierbi carnea în loc sfânt. 32 Aaron şi fiii lui să mănânce carnea berbecului şi
pâinile care sunt în coşul de lângă uşile cortului mărturiei. 33 Să le mănânce
pe acestea întru care s-au sfinţit, ca să-şi desăvârşească mâinile şi să se sfin-
ţească. Nici [un nelevit] să nu mănânce din ele, căci sunt sfinte. 34 Iar dacă
din carnea jertfei desăvârşirii şi din pâini rămâne ceva până a doua zi, să
arzi rămăşiţele în foc. Să nu se mănânce căci ele sunt sfinţenie. 35 Să faci
pentru Aaron şi pentru fiii lui întocmai precum ţi-am poruncit; şapte zile să
le desăvârşeşti mâinile. 36 Şi viţelul pentru păcat să-l aduci jertfă în ziua
curăţirii; să cureţi altarul întru sfinţirea ta şi să-l ungi spre sfinţire. 37 Şapte
zile să cureţi altarul şi să-l sfinţeşti; altarul să fie preasfânt între cele sfinte.
Oricine se atinge de altar se va sfinţi.
38 Pe altar să aduci doi miei fără cusur, de un an, în fiecare zi, neîncetat,
prinos necurmat. 39 Un miel să-l aduci dimineaţa şi al doilea să-l aduci seara,

---

29,26 Pentru „punere deoparte" *cf.* nota la Lev. 7,14.
29,32-34 Chiril vede în hrana rezervată preoţilor o prefigurare a împărtăşirii cu trupul lui Hristos, interzisă necredincioşilor şi celor nebotezaţi (*Ador.* 11,761D; 764A).
29,33 În LXX, doar aici şi în v. 36, verbul ἁγιάζειν, „a sfinţi", corespunde ebr. *kippēr*, redat de obicei prin ἱλάσκεσθαι, „a împăca", sau un compus al său ἐξιλάσκεσθαι.
29,36 „în ziua curăţirii": TM are „în fiecare zi, ca împăcare". Versetul e probabil interpretat de LXX în lumina ritualului din Ziua împăcării (*cf.* Lev. 16,3-19).
29,37 „să cureţi": verbul καθαρίζειν, „a purifica, a curăţi", folosit în v. 36 pentru a traduce ebr. *ḥiṭṭē'*, „a ridica păcatul", corespunde aici verbului care desemnează ritualul restaurării altarului pentru a săvârşi cultul cum se cuvine.
29,38-46 *Prinos necurmat.* Clement Romanul şi Flavius Iosephus vorbesc la prezent despre jertfele oferite la Ierusalim, ceea ce face posibil să credem că exista un cult continuu între 70-135 d.H. în templul devastat de romani (*1Clement* 41,2). Mai târziu, Origen

[40] cu o zecime de măsură din fruntea făinii, frământată într-un sfert de hin
de ulei curat, şi o libaţie, dintr-un sfert de hin de vin, pentru primul miel.
[41] Pe cel de-al doilea miel să-l aduci seara, ca şi la jertfa de dimineaţă, cu
aceeaşi libaţie. Să fie prinos cu bună mireasmă pentru Domnul, [42] jertfă
neîncetată, pentru voi şi urmaşii voştri, la uşile cortului mărturiei înaintea
Domnului, acolo unde Mă voi face cunoscut ţie ca să-ţi grăiesc. [43] Şi acolo
voi da rânduieli fiilor lui Israel şi Mă voi sfinţi întru slava Mea. [44] Şi voi sfinţi
cortul mărturiei, şi altarul, şi pe Aaron, şi pe fiii lui îi voi sfinţi, spre a-Mi
sluji ca preoţi. [45] Şi voi fi chemat de fiii lui Israel şi le voi fi lor Dumnezeu.
[46] Şi vor cunoaşte că Eu sunt Domnul Dumnezeul lor, Cel care i-a scos din
ţara Egiptului, ca să fiu chemat de către ei şi să le fiu Dumnezeu."

30 [1] „Să faci un altar al tămâierii din lemn care nu putrezeşte. Şi să-l faci
[2] de un cot lungime, un cot lărgime – să fie pătrat – şi doi coţi înălţime. Din
el să iasă coarnele lui. [3] Să polieieşti cu aur curat grătarul, laturile lui împre-
jur şi coarnele. Şi să-i faci pe laturi, de jur împrejur, o cunună împletită din
aur. [4] Să mai faci pe cele două laturi, sub cununa împletită, şi două inele de

---

vede în faptul că jertfa evreilor a încetat „dovada" că litera Legii este moartă (*Com. Rom.* 6,7, PG 14,1073B).

29,42 „Mă voi face cunoscut ţie": TM are „Mă voi întâlni cu voi" (*cf.* şi 30,6).

29,43 „acolo voi da rânduieli": TM are „acolo Mă voi întâlni".

29,45 „voi fi chemat": TM are „voi locui" (la fel şi la 29.46).

30,1-10 *Altarul tămâierii.* Altarul de jertfă situat la exterior simbolizează, pentru Philon, viaţa publică dominată de interes pentru lucrurile trupeşti, opusă altarului tămâierii din interior (v. 6), simbol al vieţii duhovniceşti, a cărei bună mireasmă umple sufletul (*Ebr.* 87). Proeminenţa altarului „lăuntric" descoperă faptul, important, că Dumnezeu pune mult mai mare preţ pe cel mai mic bob de tămâie oferit de către un om evlavios, decât pe mii de animale sacrificate de cel netrebnic (*Spec.* I, 274-275). Superioritatea jertfei de tămâie este atestată de o lege transmisă oral, atestată de *Mişna*: nu este îngăduit să aduci ardere de tot înainte de a aduce în interior arderea tămâiei (*Spec.* I, 276). Pentru Părinţi, arderea tămâiei are un înţeles simbolic: este buna mireasmă duhovnicească a darului iubirii, oferit de către Domnul ca Mare Preot (Clement, *Paed.* II,67, 1). Altarul tămâierii este cel al rugăciunii inimii (Origen, *Hom. Num.* 5,1.3). Altarul de aur reprezintă pe cei care trăiesc în feciorie, cu desăvârşire curaţi, „auriţi" cu înţelepciunea şi cu neprihănirea (Metodiu, *Symp.* 5.8,130-131).

30,3 „Laturile" sunt o margine curbată; TM are „margine". Ebr. *zēr*, „ornament metalic" care înconjoară chivotul (25,11), masa (25,24) şi altarul, este întotdeauna redat, când este tradus, prin două cuvinte greceşti; termenul comun este adjectivul στρεπτός, „curbat"; substantivul este când στεφάνη, „cunună", când κυμάτιον, „mulură" (vezi nota la 25,11).

aur, de o parte și de alta, cu cârlige pentru pârghii, încât să poată fi ridicat
cu ele. 5 Să faci pârghii din lemn care nu putrezește și să le poleiești cu aur.
6 Să-l pui înaintea perdelei care se află pe chivotul mărturiilor, acolo unde
Mă voi face cunoscut ție. 7 Și Aaron să-l tămâieze cu tămâie în amestec fin;
să-l tămâieze dimineața în zori, când pregătește candelele, 8 și seara, când
Aaron va aprinde candelele, să-l tămâieze iarăși, cu tămâiere neîncetată, de-a
pururi, înaintea Domnului, și el, și urmașii lui. 9 Să nu aduci pe el alt ames-
tec de tămâie, prinoase sau jertfe. Nici libații să nu torni peste el. 10 Aaron
să aducă jertfă de împăcare pe coarnele lui o dată pe an și să-l curețe cu sân-
gele curățirii păcatelor de împăcat, pentru urmașii lor. Este un lucru prea-
sfânt între cele sfinte ale Domnului."

11 Domnul a grăit către Moise, zicând: 12 „Când vei face numărătoarea
fiilor lui Israel la cercetarea lor, fiecare să-I dea Domnului răscumpărarea
pentru sufletul lui, ca să nu li se întâmple vreo nenorocire cu prilejul numără-
torii lor. 13 Iată ce să aducă cei care vin la cercetare: jumătate de didrahmă –
după didrahma sfântă: douăzeci de oboli o didrahmă; jumătate de didrahmă
este darul pentru Domnul. 14 Oricine vine la cercetare, de la douăzeci de ani
în sus, să aducă darul pentru Domnul. 15 Când aduceți darul Domnului, ca
să faceți împăcare pentru sufletele voastre, nici cel bogat să nu dea mai
mult, nici cel sărac mai puțin de jumătate de didrahmă. 16 Să iei argintul dat

---

30,7 „Tămâie în amestec fin" traduce ebr. *q^etoreth*, un amestec special, în care inițial intrau patru plante aromatice: tămâie (ebr. *l^ebhonāh*, gr. λίβανος), galban (ebr. *helb^enāh*, gr. χαλβάνη), balsam (ebr. *ṣorī*, gr. βάλσαμον) și un aromat neidentificat, probabil smirnă (ebr. *nātāph*, gr. στακτή). Alegerea cuvântului grecesc σύνθετον („compus") și σύνθεσις („compoziție/amestec"), în 31,11 (*cf.* 35,19.28; 38,25; 39,15; 40,27), trebuie să trimită în același timp la rețeta din 30,34 și la radicalul „compoziției" din ebraică. Tămâia este, pentru Chiril, semnul unității, care scapă înțelegerii omenești, dintre Cuvântul lui Dumnezeu și trupul Său omenesc; „finețea" simbolizează mireasma, care este Hristos, jertfindu-Se pentru oameni, printr-o jertfă eliberată de cultul după Lege (*Ador.* 9,621 A-C).

30,11-16 *Darea către templu*. Sfinții Părinți au substituit această dare cu contribuția datorată Bisericii și cu „darurile pentru săraci", gestionate de către preoți sub controlul exclusiv al lui Dumnezeu (*CA* 2,35). ♦ Chiril al Alexandriei aplică acest text lui Hristos ca „răscumpărare": Hristos s-a oferit pe Sine Însuși ca răscumpărare pentru toți, în chipul drahmei care, fiind jumătate de didrahmă, nu este separată de cealaltă jumătate: Fiul și Tatăl neputând fi despărțiți în unitatea naturii lor (*In Io.* 3,5,307A).

30,13 În sec. al V-lea î.H., un papirus găsit la Elephantina precizează că doi sicli valorează un stater, adică patru drahme. După distrugerea Templului, taxele dedicate acestuia au fost confiscate de Vespasian în favoarea Capitoliului roman (*cf.* Suetonius, *Domițian* 12, „fiscus Iudaicus"; Dion Cassius 66,7,2).

[Domnului] de către fiii lui Israel şi să-l dai pentru cheltuiala cortului
mărturiei; va fi pentru fiii lui Israel pomenire înaintea Domnului, ca să se
facă împăcare pentru sufletele voastre."
17 Domnul a grăit către Moise, zicând: 18 „Să faci o băiţă de aramă cu
temelie de aramă, pentru spălare, s-o pui la mijloc între cortul mărturiei şi
altar şi să torni apă în ea. 19 Aaron şi fiii lui să-şi spele cu apă [în ea] mâi-
nile şi picioarele. 20 Când vor intra la cortul mărturiei, să se spele cu apă
şi nu vor muri; sau când se vor apropia de altar, ca să facă slujbă ori să
aducă arderi de tot Domnului. 21 Să se spele cu apă pe mâini şi pe picioare.
Când vor merge în cortul mărturiei, să se spele cu apă, ca să nu moară. Să
fie legiuire veşnică pentru el şi urmaşii lui după el."
22 Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: 23 „Ia miresme: floare de
smirnă aleasă, cinci sute de sicli; scorţişoară bine mirositoare, jumătate din
aceea, adică două sute cincizeci; trestie mirositoare, două sute cincizeci;
24 casie, cinci sute de sicli, după siclul [locului] sfânt şi ulei de măsline, un
hin. 25 Să faci din ele uleiul ungerii sfinte, mir înmiresmat după meşteşugul
făcătorului de miruri. Acesta să fie uleiul ungerii sfinte. 26 Şi să ungi cu el
cortul mărturiei, şi chivotul mărturiei, 27 şi sfeşnicul cu toate ale lui, şi

---

30,17-21 „Băiţa de aramă", „jgheabul de aramă", este asociată cu botezul (Chiril al Ierusalimului, *Cat.* 3,5, PG 33, 433B). Chiril al Alexandriei scoate de aici un argument în favoarea botezului şi în defavoarea sfinţirii după Lege, care nu este suficientă pentru a ajunge la deplinătatea sfinţeniei înaintea lui Dumnezeu. Curăţirea obţinută prin botezul în numele lui Hristos, prefigurată de acest text, este necesară (*Ador.* 9, 628B-D). ♦ „Mâinile" şi „picioarele" sunt spălate (*cf.* v. 20): trebuie să fie curate atât faptele, cât şi „calea" de a împlini orice faptă. Numai aşa poate fi oferită lui Dumnezeu buna mireasmă a unei purtări conforme cu Evanghelia (*ibid.*).

30,22-28 *Uleiul ungerii şi mirul.* Clement al Alexandriei asociază uleiul ungerii cu Hristos, „Unsul" prin excelenţă. Mireasma (μύρον) sfântă este Duhul Sfânt; Însuşi Hristos a fost uns (Ps. 44,8). El pregăteşte pentru ucenicii Lui un ulei cu bună mireasmă, pe care îl alcătuieşte din „aromate cereşti" (*Paed.* II,8,65,2-3). Hipolit îi consideră pe „preoţii" şi pe „regii" care, prin ungere poartă numele Domnului, imagini ale Regelui şi Preotului desăvârşit, coborât din cer, vestit în 1Rg. 2,35 (*Com. Dan.* 4,30,8-9). La Origen, acest simbolism este pus în relaţie cu Ps. 44,8 şi Cânt. 1,3. Hristos, Unsul, este în acelaşi timp „Mirele" (Mt. 9,15) şi Marele Preot (Evr. 6,20). ♦ „Parfumul" (μύρον) din Ex. 30,25, cu care Aaron trebuie uns (Ex. 30,30), anunţă „parfumul ceresc", a cărui mireasmă reprezintă sufletul despre care se zice: „Mireasma mirului tău e mai presus de toate aromatele" (Cânt. 1,3).

30,23 După Herodot (III, 111), cuvântul κιννάμωμον, „scorţişoară", este în greacă un împrumut din limba feniciană. De fapt, scorţişoara provine din China.

altarul tămâierii, [28] și altarul arderilor de tot cu toate ale lui, și masa și toate
ale ei, și băița cu temelia ei. [29] Să le sfințești și să fie preasfinte între cele
sfinte; și oricine le va atinge se va sfinți. [30] Pe Aaron și fiii lui să-i ungi și
să-i sfințești, ca să-Mi fie preoți. [31] Să vorbești fiilor lui Israel, zicând: «Să
vă fie acesta un ulei sfințit al ungerii, pentru voi și pentru urmașii voștri.»
[32] Să nu se ungă cu el trupul vreunui om și să nu folosiți pentru voi acest
amestec sau ceva asemănător. Este sfânt și să rămână pentru voi sfințenie.
[33] Oricine va face ceva asemănător și va da altuia străin [de neamul levi-
ților] să fie nimicit din poporul său." [34] Și Domnul a zis către Moise: „Ia
pentru tine miresme, smirnă, onix, galban mirositor, oliban cristalin, în părți
egale, [35] și să se facă din ele tămâie bine mirositoare, după meșteșugul
făcătorului de miruri, un amestec curat, un lucru sfânt. [36] S-o sfărâmi
mărunt și s-o pui înaintea mărturiilor; în cortul mărturiei, când Mă voi face
cunoscut ție acolo. Preasfânt între cele sfinte să fie pentru voi. [37] Să nu
faceți pentru voi înșivă tămâie după această alcătuire; ci să fie sfințenie
pentru Domnul. [38] Să piară din popor oricine va face asemenea [alcătuire]
ca să se înmiresmeze cu ea."

30,34-37 După Philon, cele patru aromate care compun mireasma sfântă destinată altarului tămâierii simbolizează cele patru elemente: apa, pământul, aerul și focul. Primele două elemente sunt grele, celelalte două ușoare. Amestecul armonios înseamnă lucrarea sfântă (v. 35), lumea care se sfințește ca ardere de tot dimineața și seara (Ex. 30,7.8), printr-o triplă liturgie a cosmosului, a templului și a sufletului. „Tămâia" reprezintă în sistemul gnostic πνεῦμα. Pentru Clement este simbolul rugăciunii (*Strom.* VII 6,34,2). Pentru Origen, compoziția tămâiei înseamnă cele patru Evanghelii, iar învățătura ucenicilor lui Hristos este meșteșugul Făcătorului de miruri (Origen, *PG* 17,276B).

30,34 „miresme", ἡδύσματα: primele trei substanțe sunt *hapax* în ebraică. Rădăcina ebraică a celui dintâi termen (smirnă) este *NTP*, „a lăsa să cadă pic cu pic", traducerea greacă στακτή este exactă etimologic, desemnând uleiul extras din „smirnă" proaspătă, care a fost pisată și amestecată cu puțină apă, parfum de mare preț (Dyoskorides I,60). ♦ "Ονυξ, „unghie", în LXX, este folosit datorită unei interpretări tradiționale a cuvântului ebraic corespunzător: este vorba de o cochilie în formă de unghie care se găsea în Marea Roșie și, prin ardere, producea un fum mirositor. ♦ Χαλβάνη, „galbanum", cuvânt de origine semitică: uleiul extras din tija unei plante din genul *Ferula* (νάρθεξ: Dyoskorides III,83); solidificată, capătă o culoare de ambră: această gumă arsă răspândește un miros plăcut. Cei trei termeni, în ordine: χαλβάνη, ὄνυξ, στακτή, sunt folosiți în Sir. 24,15 pentru a elogia înțelepciunea, în relație cu slujba „cortului". ♦ Λίβανος, „oliban", un împrumut semitic, este tămâia propriu-zisă care provine din Arabia de Sud (Dyoskorides, I,68,1). *Cf.* nota la Lev. 4,7.

31 1 Domnul a grăit către Moise, zicând: 2 „Iată, am chemat anume pe
Beseleel, fiul lui Urios, fiul lui Or, din tribul lui Iuda 3 şi l-am umplut de
duhul dumnezeiesc al priceperii, iscusinţei şi ştiinţei în tot lucrul, 4 Ca să
născocească, să plănuiască lucrări în aur, argint, aramă şi din mătase vioric,
purpurie şi stacojie ţesută şi din in răsucit, 5 şi să facă lucrări durate în piatră
şi lucrări din lemn şi să înfăptuiască toate acestea. 6 Eu însumi i-am dat [ca
ajutor] pe Eliab al lui Achisamach, din tribul lui Dan, şi am dat iscusinţă
oricărui om priceput cu inima, ca să facă tot ce ţi-am poruncit: 7 cortul măr-
turiei, chivotul legământului, capacul împăcării de deasupra lui şi lucrurile
cortului: 8 altarele, masa cu toate ale ei, sfeşnicul cel curat cu ale lui, 9 băiţa
de spălat şi temelia ei, 10 veşmintele de slujbă ale lui Aaron şi veşmintele
fiilor săi în care să-Mi fie preoţi, 11 şi uleiul ungerii, şi amestecul de tămâie
pentru locul sfânt. Să le facă pe toate câte ţi-am poruncit."
12 Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: 13 „Porunceşte fiilor lui Israel:
«Luaţi aminte să păziţi zilele Mele de sabat. Sunt un semn între voi de la
Mine pentru urmaşii voştri, ca să ştiţi că eu, Domnul, sunt cel ce vă sfin-
ţeşte. 14 Să păziţi zilele de sabat, fiindcă sunt un lucru sfânt al Domnului
pentru voi. Cel care pângăreşte ziua de odihnă, cu moarte să moară. Oricine
va face vreun lucru în această zi, sufletul aceluia să fie stârpit din mijlocul
poporului său. 15 Şase zile să lucrezi, dar în ziua a şaptea, de sabat, este
odihnă sfântă pentru Domnul. Oricine face vreun lucru în ziua a şaptea cu
moarte să moară. 16 Să vegheze fiii lui Israel să ţină sabatul, [ei] şi urmaşii
lor, legământ veşnic. 17 Între Mine şi fiii lui Israel să fie un semn veşnic,
fiindcă în şase zile Domnul a făcut cerul şi pământul, şi în ziua a şaptea a
încetat şi S-a odihnit.»"

31,1-11 După Philon, Moise, „păzitorul tainelor lui Dumnezeu", vede arhetipurile, iar Beseleel, călăuzit de Moise, le imită: „creează umbre", precum o arată şi numele său „în umbra lui Dumnezeu" (*Somn.* I 206). ♦ Clement din Alexandria (*Strom.* 1,4,25,5-26) înţelege prin aceasta că şi ştiinţa, şi tehnica sunt de origine dumnezeiască şi că amândouă sunt bune pentru oameni, cu condiţia de a le primi şi folosi întru slava lui Dumnezeu (*cf.* şi Origen, *Hom. Num.* 18,3).

31,3 „de duhul dumnezeiesc al priceperii, iscusinţei şi ştiinţei în tot lucrul": TM are „de duhul lui Dumnezeu, în pricepere, în înţelegere şi în ştiinţă şi în toată lucrarea". LXX nuanţează formula, în acord cu o interpretare clasică atestată de Targum-uri, reducând „duhul lui Dumnezeu" la o inspiraţie divină calificată prin atribute genitivale şi aplicată la acţiune.

31,13 „între voi de la Mine": TM are: „între Mine şi voi".

18 După ce a încetat a-i vorbi lui Moise pe muntele Sinai, i-a dat cele
două table ale mărturiei, table de piatră, scrise cu degetul lui Dumnezeu.

32 1 Văzând poporul că Moise întârzia să coboare din munte, a venit la
Aaron şi i-au zis: „Ridică-te să ne faci zei care să meargă înaintea noastră,
căci nu ştim ce i s-a întâmplat acestui om, Moise, care ne-a scos din Egipt."
2 Şi Aaron le-a zis: „Scoateţi inelele de aur din urechile femeilor şi fiicelor
voastre şi aduceţi-le la mine." 3 Tot poporul şi-a scos inelele de aur din
urechi şi i le-a adus la Aaron. 4 El le-a primit din mâinile lor, le-a topit şi a
făurit din ele un viţel turnat, apoi le-a zis: „Aceştia sunt zeii tăi, Israele, care
te-au scos din ţara Egiptului." 5 Văzând Aaron aceasta, le-a durat dinaintea
lui un altar zidit. Apoi a strigat Aaron, zicând: „Mâine este sărbătoarea
Domnului." 6 Trezindu-se în zori, a înălţat arderile de tot, a adus jertfă de
mântuire, iar poporul s-a aşezat să mănânce şi să bea, apoi s-a sculat la joc.
7 Atunci Domnul a grăit către Moise, zicând: „Pleacă îndată de aici şi
coboară, căci poporul pe care l-ai scos din ţara Egiptului a săvârşit fără-
delege. 8 Repede s-au abătut din drumul pe care li l-am poruncit; şi-au făcut
un viţel şi i s-au închinat, i-au adus jertfă şi au zis: «Iată zeii tăi, Israele,

---

31,18 Părinţii au văzut în „degetul lui Dumnezeu" un simbol al Duhului Sfânt (Irineu, *Dem.* 26) care vesteşte întruparea Logosului (Hipolit, *Com. Dan.* 3,14,7) şi desemnează puterea creatoare (Clement, *Strom.* VI,16.133,1). ♦ Pentru unii Părinţi, „tablele" simbolizează cerul şi pământul, sau reprezintă sufletul omenesc (senzitiv şi intelectiv, *cf.* Clement, *Strom.* VI, 16,136,4), în care este inscrisă Legea naturală de către Dumnezeu. „Tablele de piatră" sunt în opoziţie cu Noul Testament al lui Iisus Hristos, care e pecetluit în inimi de carne (Origen, *Com. Rom.* 2,14, 917 A).

32,2 Absenţa autorităţii duce la păcat: poporul lipsit de minte şi slab se abandonează impietăţii, imitând cultul egiptean (Philon, *Mos.* II, 161-162).

32,5 Se alege θυσιαστήριον, cuvânt rezervat în LXX altarului consacrat cultului lui YHWH la poporul evreu, şi nu βωμός, care desemnează altarul păgân. Astfel, LXX, ca şi Targum-urile, încearcă să atenueze greşeala lui Aaron (a făcut un altar pentru Dumnezeu, iar viţelul era doar o încercare de a-L reprezenta).

32,6 Opţiunea pentru χόρτασμα, „saţietate", dar şi „hrană pentru animale" în loc de βρῶμα, „hrană umană", este pentru Clement o aluzie la abundenţa iraţională (*Paed.* 1, 96-3). Divertismentul, distracţia sunt asociate idolatriei (1Cor. 10,7).

32,7 Greşeala poporului este exprimată de gr. ἀνομεῖν, corespunzând verbului ebr. *šiḥēth*, formă activă, intensivă, care înseamnă „a corupe, a distruge", de unde, aici, „a acţiona rău"; ἀνομεῖν, în Pentateuh, redă întotdeauna această rădăcină, tradusă prin verbe ca „a greşi", „a (se) corupe" sau „a săvârşi o fărădelege".

care te-au scos din țara Egiptului!» [9] 10 Acum, lasă-Mă! Sunt aprins de
mânie împotriva lor și-i voi zdrobi, iar pe tine te voi face un neam mare."
11 Atunci Moise s-a rugat înaintea Domnului Dumnezeu și a zis: „De ce,
Doamne, Te-ai aprins de mânie împotriva poporului Tău, pe care l-ai scos
din țara Egiptului cu putere mare și cu brațul Tău cel înălțat? 12 Nu cumva
să grăiască egiptenii, zicând: «I-a scos din viclenie, ca să-i omoare în munți
și să-i piardă de pe pământ.» Oprește-Ți aprinderea mâniei Tale și fii îngă-
duitor față de răutatea poporului Tău. 13 Adu-Ți aminte de Avraam, Isaac și
Iacob, slujitorii Tăi, înaintea cărora ai jurat pe Tine însuți și le-ai grăit așa:
«Voi înmulți seminția voastră ca mulțimea stelelor cerului» și țara aceasta,
pe care ai zis că o dai seminției lor, iar ei o vor stăpâni în veac." 14 Atunci
Domnul s-a îmblânzit în ce privește răul pe care a zis că-l face poporul său.
15 Și Moise întorcându-se a coborât din munte cu cele două table ale
mărturiei în mâinile sale: table de piatră scrise pe amândouă părțile; erau
scrise și pe o parte, și pe alta. 16 Tablele erau lucrul lui Dumnezeu și
scrierea era scrierea lui Dumnezeu, săpată pe table. 17 Și auzind Iisus glasul
poporului care striga, a zis către Moise: „Strigăt de luptă în tabără!" 18 Dar
el zise: „Nu este nici strigăt de pornit la luptă, nici strigăt de fugă, ci eu aud

---

32,9 Versetul din TM nu apare în LXX.

32,10 Anumiți Părinți interpretează ordinul dat lui Moise ca un îndemn de a mijloci, „căci mult poate rugăciunea dreptului". Theodoret merge până acolo încât spune că „lasă-Mă" (ἔασόν με) este echivalentul lui „împiedică-Mă, oprește-Mă" (κώλυσόν με). Dumnezeu este Cel ce i-a dezvăluit lui Moise călcarea legii de către popor cu scopul de a-l face să se roage (*QE* 67). În logica exegezei sale anterioare, Theodoret aplică această promisiune poporului evreu, dar ea nu se împlinește decât pentru creștini, după venirea Mântuitorului. Moise, Legiuitorul, nu a fost în stare, în ciuda ordinului ceresc, să facă să înceteze mânia lui Dumnezeu; el a invocat, de fapt, vechile înțelegeri încheiate cu Avraam, Isaac și Iacob (*cf.* Ex. 32,13).

32,11 „Moise s-a rugat înaintea Domnului": TM are „Moise a îmblânzit fața Domnului". LXX atenuează expresia.

32,14 Ideea este că Dumnezeu a privit cu mai multă îngăduință răul poporului său, reducându-i oarecum dimensiunile. Poate că răul comis de ei nu era chiar atât de mare, încât să fie nevoie să-i nimicească. A renunțat, așadar, la pedeapsa capitală. Moise a preluat inițiativa, după ce l-a înduplecat pe YHWH.

32,18 După Philon, cele trei feluri de strigăte sunt o alegorie a luptei spirituale împotriva patimilor: cântecele biruitoare, strigătele celor învinși și vrednici de plâns și strigătele sclavilor de bunăvoie, pe care delirul bahic îi duce la incultură și la nebunie (*Ebr.* 105; 121-125).

strigăt de oameni beți." [19] Și cum s-a apropiat de tabără a văzut vițelul și
horele; și s-a aprins Moise de mânie, a aruncat din mâini cele două table și
le-a zdrobit la poalele muntelui. [20] Și luând vițelul pe care îl făcuseră, l-a ars
în foc și l-a sfărâmat mărunt, apoi l-a risipit pe apă și le-a dat să bea [apa]
fiilor lui Israel. [21] Și Moise a zis către Aaron: „Ce ți-a făcut acest popor, ca
să aduci asupra lui un păcat atât de mare?" [22] Aaron a zis către Moise: „Nu
te mânia, stăpâne, căci tu știi pornirile acestui popor. [23] Ei mi-au zis: «Fă-ne
zei care să meargă înaintea noastră, căci nu știm ce i s-a întâmplat acestui
om, Moise, care ne-a scos din țara Egiptului.» [24] Și eu le-am zis: «Dacă are
cineva lucruri de aur să le aducă»; iar ei mi le-au adus și le-am pus pe foc și
a ieșit vițelul acesta." [25] Și văzând Moise că poporul este fără frâu – căci
Aaron îl slăbise spre veselirea vrăjmașilor lor – [26] s-a dus la porțile taberei
și a zis: „Cine este pentru Domnul, să vină la mine!" Și au venit la el toți fiii
lui Levi. [27] Și le-a zis: „Așa grăiește Domnul, Dumnezeul lui Israel: «Să-și
încingă fiecare sabia lui și să meargă încolo și încoace, din poartă în poartă,
prin tabără și să-l ucidă pe fratele lui, fiecare [să-l ucidă] pe aproapele lui,
fiecare pe vecinul lui.»" [28] Și fiii lui Levi au făcut precum le-a spus Moise
și au căzut din popor, în acea zi, aproape trei mii de bărbați. [29] Și Moise le-a
zis: „V-ați împlinit [*i.e.* consacrat] astăzi mâinile întru Domnul, fiecare prin
fiul său, prin fratele său, ca să fiți binecuvântați."
[30] A doua zi, Moise a zis către popor: „Voi ați săvârșit un mare păcat;
acum voi urca la Domnul, ca să fac împăcare pentru păcatul vostru." [31] Și
Moise s-a întors la Domnul și a zis: „Te rog, Doamne! Acest popor a săvârșit
mare păcat; și-au făcut zei din aur. [32] Acum, dacă vrei să ierți păcatul lor,
iartă-l, iar dacă nu vrei, șterge-mă pe mine din cartea Ta, în care m-ai scris!"
[33] Și Domnul a zis către Moise: „Cel care a păcătuit înaintea Mea, acela să

32,19 Spargerea Tablelor Legii simbolizează pentru Părinți substituirea Legământului sinaitic cu Legământul lui Iisus (Clement, *Paed.* III,12.94,1).
32,20 Sfărâmarea vițelului de aur poate fi pusă în opoziție cu pregătirea miresmelor din Ex. 30,36, și poate fi comparată cu reluarea gestului în Deut. 9,21, unde nu se spune că i-a obligat să bea pulberea. Philon aplică acest verset prietenilor virtuții, care zdrobesc plăcerile trupești și le ard (*Post.* 158-164), dar această alegorie se potrivește mai bine pentru Deut. 9,21. Maxim Mărturisitorul vede în v. 20 prefigurarea venirii Logosului, care va distruge, prin subțirimea contemplării, grosimea patimilor idolești (*Q Th.* 16).
32,32 Această rugăciune îl arată pe Moise „cel mai blând dintre toți oamenii" (v. Num. 12,3) (Evagrie, *Ep.* 56). „Blândețea" lui Moise face din el un model pentru Grigore din Nazianz (*Or.* 14,2; PG 35,861 A).

fie șters din cartea Mea. [34] Acum, du-te, coboară și călăuzește acest popor
în locul despre care ți-am spus. Iată, îngerul Meu va merge înaintea feței
tale. În ziua în care vă voi cerceta, îi voi pedepsi pentru păcatul lor." [35] Și
Domnul a pedepsit poporul pentru facerea vițelului pe care-l făcuse Aaron.

33 [1] Și Domnul a zis către Moise: „Du-te, pleacă de aici – tu și poporul
tău pe care l-ai scos din țara Egiptului – spre țara despre care am jurat lui
Avraam, Isaac și Iacob, zicând: «Am să vă dau această țară vouă și urma-
șilor voștri.» [2] Și voi trimite îngerul Meu înaintea feței tale și-l va alunga pe
amoreu, pe cheteu, pe ferezit, pe gergeseu, pe eveu și pe iebuseu. [3] Și te voi
duce într-o țară în care curge lapte și miere, dar nu voi merge cu tine, pentru
ca nu cumva să te nimicesc pe drum, fiindcă ești un popor îndărătnic."
[4] Auzind poporul acest cuvânt aspru, au jelit cu mare jale. [5] Și Domnul le-a
zis fiilor lui Israel: „Sunteți un popor îndărătnic. Luați aminte să nu trimit
asupra voastră prăpădul și să vă nimicesc cu totul. Acum, lepădați veșmin-
tele voastre de slavă și podoaba voastră și-ți voi arăta ce voi face cu tine."
[6] Și fiii lui Israel și-au lepădat găteliile și podoabele pe muntele Horeb.
[7] Moise și-a luat cortul și l-a înfipt afară, departe de tabără și l-a numit
„cortul mărturiei". Când se întâmpla să caute cineva pe Domnul, ieșea la

---

33,2 „îngerul Meu": TM are „un înger". Theodoret crede că este vorba de arhanghelul Mihail, la fel ca în Iis. Nav. 5,14 (*Q Ios.* 5).

33,3 „îndărătnic", σκληροτράχηλος, *lit.* „cu grumazul tare", „tare de cerbice". Expresia este un calc după ebraică; mai apare în Deut. 9,6.13. Nu mai este atestată, în afară de Septuaginta, decât în corpusul esopic.

33,4 În LXX nu apare sfârșitul versetului din TM („și nimeni nu și-a pus podoabe"), evitându-se astfel contradicția cu v. 5.

33,7 LXX „cortul mărturiei": TM are *'ohel mô'ēdh*, „cortul întâlnirii". Până aici nu fusese vorba decât despre cortul ce adăpostea chivotul. Versetele 7-11 constituie sub formă narativă textul de instituire a cortului „mărturiei", strâns legat aici de persoana lui Moise. Philon se bazează pe particularitățile textului grec când afirmă că, spre deosebire de cortul lui Dumnezeu, care este înțelepciunea (*cf. Leg.* III, 46), cortul lui Moise merită doar să se numească astfel, și nu să fie, pentru că este copia virtuții divine (*Deter.* 160). Textul ne spune că l-a numit „cortul mărturiei" pentru ca „sufletul să fie îndemnat a cerceta cine dă mărturie pentru gândurile de virtute". Sufletul prieten al lui Dumnezeu, după ce s-a îndepărtat de trup, primește statornicia (πῆξις, de la πήγνυμι, „a planta, a sădi") (*Leg.* II, 54-55). ♦ În ceea ce privește „ieșirea în afara taberei", ea semnifică, pentru Origen, întoarcerea la cunoașterea Celui care este Unul, adică ieșirea din confuzia luptelor și a morții spre o viață liniștită. A ieși în afara taberei, urmând lui Moise, înseamnă a urma Legea lui Dumnezeu (*Hom. Lev.* 14,3).

cort, afară din tabără. [8] De fiecare dată când Moise se ducea la cort, afară
din tabără, tot poporul stătea în picioare și privea, fiecare de lângă ușa
cortului lui, luând aminte la Moise, care se îndepărta până intra în cort.
[9] După ce intra Moise în cort, stâlpul de nor cobora, stătea la ușa cortului
și-i grăia lui Moise. [10] Și tot poporul vedea stâlpul de nor stând la intrarea
cortului; și tot poporul se ridica în picioare și fiecare cădea cu fața la
pământ la ușa cortului său. [11] Și Domnul vorbea cu Moise față către față,
cum vorbește cineva cu prietenul său. Apoi [Moise] pleca și se întorcea în
tabără, dar tânărul său slujitor, Iisus, fiul lui Nave, nu ieșea din cort.

[12] Și Moise a zis către Domnul: „Iată, Tu îmi zici: «Ridică acest popor!»
Dar nu mi-ai arătat pe cine vei trimite cu mine. [Pe de altă parte] Tu însuți
mi-ai spus: «Te cunosc mai mult decât pe toți și ai [găsit] har înaintea
Mea.» [13] Dacă am găsit har înaintea Ta, să mi Te arăți Tu Însuți, ca să Te
văd deslușit, încât să fiu ca unul care a găsit har înaintea Ta și să cunosc că
acest neam mare [este] poporul Tău." [14] Și-i zice [Domnul]: „Eu Însumi voi
merge înaintea ta și-ți voi da odihnă." [15] Și zice [Moise] către El: „Dacă nu
vii Tu Însuți, n-am să mă duc de aici. [16] Și cum se poate cunoaște cu ade-
vărat că eu și poporul Tău am găsit har înaintea Ta, dacă nu prin aceea că
Tu vei merge împreună cu noi? Atunci voi fi slăvit – eu și poporul Tău –
mai mult decât toate neamurile de pe pământ." [17] Și Domnul a zis către
Moise: „Îți voi împlini și cuvântul pe care l-ai zis, fiindcă ai găsit har înain-
tea Mea și te cunosc mai mult decât pe toți." [18] Și [Moise] zice: „Arată-mi
slava Ta!" [19] A zis [Domnul]: „Eu voi trece dinaintea ta cu slava Mea și voi
rosti numele Meu, «Domnul», înaintea ta. Și voi avea milă de cine am milă
și Mă voi îndura de cine Mă îndur." [20] Apoi a zis [Domnul]: „Fața nu poți

---

33,11 Dumnezeu vorbea cu Moise ca un prieten cu prietenul său. Origen precizează că și prietenul lui Dumnezeu are nevoie de puterea lui Hristos pentru a-i înfrunta pe vrăjmașii nevăzuți (*De princ.* III,2,5). Irineu spune că Logosul vorbea aici cu Moise față către față (*Adv. haer.* IV,20,9). Grigore al Nyssei face din această relație de prietenie principiul unei dorințe fără saț de unire tot mai intimă cu Dumnezeu (*Cant.* 1, *GNO* 6, pp. 31,8-32,8).

33,12 „Te cunosc mai mult decât pe toți": TM are „te cunosc pe nume" (vezi și 33,17).

33,13 „să mi Te arăți Tu Însuți, ca să Te văd deslușit": TM are „arată-mi calea Ta, ca să Te cunosc".

33,19 „Eu voi trece dinaintea ta cu slava Mea": TM are „Eu voi face să treacă toată bunătatea Mea dinaintea ta".

33,20 Cererea lui Moise, căruia Dumnezeu deja îi vorbise față către față, este semnul unui suflet animat de dorința arzătoare pentru frumusețea desăvârșită. Răspunsul din v. 20, aparent lipsit de speranță, este completat de făgăduința din v. 23. Tertulian observă

să Mi-o vezi, căci un om nu poate să-Mi vadă fața și să trăiască.” 21 Și
Domnul a zis: „Iată un loc lângă Mine. Stai pe stâncă! 22 Atunci când va
trece slava Mea, te voi pune în scobitura stâncii și te voi acoperi cu mâna
Mea, până ce voi trece. 23 Apoi Îmi voi da deoparte mâna și-Mi vei vedea
spatele, dar fața Mea n-ai s-o vezi.”

34 1 Și Domnul a grăit către Moise: „Taie-ți două table din piatră, ca și
cele dintâi, și urcă la Mine pe munte; voi scrie pe table cuvintele care erau
pe primele table, pe care le-ai spart. 2 Fii gata dimineață, în zori, să te sui pe
muntele Sinai și să-Mi stai acolo, pe vârful muntelui. 3 Să nu se suie nimeni
cu tine, nici să se arate pe tot muntele; nici oi, nici boi să nu pască aproape
de acel munte.” 4 Și Moise a tăiat două table de piatră ca cele dintâi și, tre-
zindu-se în zori, s-a suit pe muntele Sinai, după cum îi poruncise Domnul,
luând cu el și cele două table de piatră. 5 Atunci Domnul S-a coborât în nor
și a stat acolo lângă el; și el a chemat numele [Său], „Domnul”. 6 Domnul a
trecut prin fața lui și a zis: „Domnul Dumnezeul îndurărilor și al milelor,
îndelung răbdător și mult milostiv, și adevărat, 7 Cel ce păzește dreptatea
și-și arată mila față de mii și mii, Care șterge fărădelegile, și nedreptățile,

---

că, în trecut, Fiul lui Dumnezeu a fost întotdeauna văzut „în oglindă și ghicitură”, căci păstrase pentru viitor întâlnirea față către față cu Moise pe muntele Taborului, când S-a schimbat la față (Mt. 17,3) (*Adv. Prax.* 14,5-8).

33,22 Ὀπή, „scobitură”. Termenul ebr. *nᵉqārāh*, din rădăcina *NQR*, „a săpa, a perfora”, nu se găsește decât aici și în Is. 2,21. Ὀπή traduce, de asemenea, *ḥāgū* (*Abd.* 1,3), *ḥōr* (Cânt. 5,4), *se'īph* (Jd. 15,11). În afara acestor locuri, aceste cuvinte sunt redate diferit în LXX. Nu există o echivalență cuvânt la cuvânt în acest câmp lexical pentru cavitate și este puțin probabil că folosirea lui ὀπή aici să fi fost influențată de faptul că este din aceeași rădăcină cu vb. „a vedea”. ♦ Scobitura din stâncă, după Origen, este venirea lui Hristos în trup, prin care se poate contempla Logosul (*Hom. Ier.* 16,2).

34,1 Al doilea rând de table reprezintă, după Grigore al Nyssei, restaurarea, prin trupul dumnezeiesc al lui Hristos, datorită imprimării „degetului lui Dumnezeu” (Duhul Sfânt), a naturii umane corupte de păcat (*VM* 2,216). „Al doilea rând de table” a devenit pentru creștini simbolul NT, scris tot cu degetul lui Dumnezeu (Augustin, *Quaest. in Hept.* II,166).

34,7 „Fărădelegi”, ἀνομίας (v. nota la 32,7), se aplică în cazul multor fapte rele, fără a fi perceptibilă ideea opoziției față de νόμος, „lege”. ♦ „Nu va socoti curat pe cel vinovat” (gr. οὐ καθαριεῖ τὸν ἔνοχον). Καθαρίζω corespunde verbului *niqqēh* și nu înseamnă aici „a curăți”, ci „a declara curat”; ἔνοχον, „vinovat” nu este nicidecum echivalentul strict al unui termen ebraic.

și păcatele, dar nu va socoti curat pe cel vinovat, aducând fărădelegile
părinților peste copii și peste copiii copiilor, până la a treia și a patra spiță."
8 Moise a căzut îndată cu fața la pământ și s-a închinat. 9 Și a zis: „Dacă am
găsit har înaintea Ta, să meargă Domnul meu cu noi, căci poporul acesta
este tare de cerbice și Tu vei ierta păcatele noastre și fărădelegile noastre și
vom fi ai Tăi." 10 Și Domnul a zis către Moise: „Iată, Eu închei cu tine un
legământ înaintea întregului tău popor. Voi săvârși fapte slăvite, care n-au
mai fost pe întreg pământul, la nici un neam; și tot poporul în care te afli va
vedea faptele Domnului; căci minunate sunt [lucrurile] pe care Eu le voi
face pentru tine. 11 Fii cu luare-aminte la toate câte-ți poruncesc; iată, Eu
voi alunga dinaintea voastră pe amoreu, pe canaanean, pe cheteu, pe ferezit,
pe eveu, pe gergeseu și pe iebuseu. 12 Ia seama! Să nu faci vreun legământ
cu cei care locuiesc în țara unde vei merge, ca nu cumva să-ți fie pricină de
poticnire între voi. 13 Altarele lor păgânești să le dărâmați, să zdrobiți stelele
lor, să le tăiați dumbrăvile de închinare și să ardeți în foc cu totul chipurile
zeilor lor. 14 Să nu vă închinați altui zeu, căci Domnul Dumnezeu se numește
«Gelos». El este un Dumnezeu plin de râvnă. 15 Nu cumva să închei legă-
minte între [evreii] așezați în țară cu ceilalți de alt neam și să preacurvească
după pilda zeilor lor; să aducă jertfe zeilor lor și să te cheme să mănânci din
cele jertfite lor, 16 ca apoi să-ți iei dintre fiicele lor pentru fiii tăi, iar pe
fiicele tale să le dai fiilor lor; și așa să se desfrâneze fiicele tale, după pilda
zeilor lor; iar pe fiii tăi [să-i atragă la] desfrâu după zeii lor. 17 Să nu-ți faci
zei turnați. 18 Să ții sărbătoarea azimelor; la vremea hotărâtă, în luna [roa-
delor] noi, șapte zile să mănânci azime, precum ți-am poruncit. Căci ai ieșit
din Egipt în luna [roadelor] noi. 19 Toată partea bărbătească ce deschide
pântecele este a Mea; la fel, întâiul-născut al junincii și întâiul-născut al oii.
20 Pe întâiul-născut al asinei să-l răscumperi cu o oaie. Dacă nu-l răscum-
peri, să dai prețul. Să răscumperi pe orice întâi-născut dintre fiii tăi. Să nu te
înfățișezi cu mâna goală înaintea Mea. 21 Șase zile să lucrezi, iar într-a

---

34,12 „Ia seama", *lit.* „Ia seama la tine însuți" (*cf.* 23,21; Deut. 4,9): πρόσεχε σεαυτῷ este asociat de Philon cu celebrul „cunoaște-te pe tine însuți" delfic (γνῶθι σεαυτόν), prin care se înțelege datoria de a asculta și de a se supune poruncilor lui Dumnezeu și de a stăpâni patimile (*Migr.* 8).

34,20 „să dai prețul" (τιμὴν δώσεις): răscumpărarea asinului cu bani și nu uciderea lui este potrivită unei societăți în care animalul este indispensabil pentru lucru; este răscumpărarea pentru întâiul-născut al unor animale necurate (Philon, *Spec.* I, 135). Vezi și 22,29.

şaptea să te odihneşti; să opreşti şi semănatul, şi seceratul. [22] Să-Mi ţii
sărbătoarea săptămânilor la începutul secerişului grâului şi sărbătoarea
culesului la mijlocul anului. [23] De trei ori pe an toţi ai tăi de parte bărbă-
tească să se arate înaintea Domnului Dumnezeului lui Israel. [24] Căci, atunci
când voi alunga neamurile din faţa ta şi voi întinde hotarele tale, nimeni nu
va pofti ţara ta, dacă vei sui să te înfăţişezi Domnului Dumnezeului tău de
trei ori pe an. [25] Sângele jertfelor junghiate pentru Mine să nu fie [turnat] pe
aluat, iar jertfa sărbătorii de Paşte să nu rămână până a doua zi. [26] Cele
dintâi roade ale pământului să le aduci la casa Domnului Dumnezeului tău.
Să nu aduci mielul [fiert] în laptele maicii sale."

[27] Şi Domnul a zis către Moise: „Scrie aceste cuvinte, căci pe temeiul lor
am încheiat legământ cu tine şi cu Israel." [28] Şi Moise a stat acolo, înaintea
Domnului, patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi; pâine n-a mâncat şi apă
n-a băut şi a scris aceste cuvinte pe tablele legământului: cele zece porunci.
[29] Iată, Moise cobora de pe munte cu cele două table în mâini. În timp ce el
cobora de pe munte, nu ştia că înfăţişarea chipului său a prins să strălu-
cească, de când îi vorbise Domnul. [30] Aaron şi toţi bătrânii lui Israel au
văzut înfăţişarea plină de slavă a feţei lui Moise şi s-au temut să se apropie
de el. [31] Atunci Moise i-a chemat şi s-au întors către el, Aaron şi toţi mai-
-marii adunării, iar Moise le-a grăit. [32] După aceea s-au apropiat de el toţi
fiii lui Israel şi el le-a poruncit toate câte i le spusese Domnul în muntele
Sinai. [33] Şi când a încetat să le vorbească, şi-a acoperit faţa cu un văl. [34] De
fiecare dată când Moise intra la Domnul, ca să-I vorbească, îşi ridica vălul

---

34,22 Exemplu de corespondenţă între ἀρχή şi ebr. *bikkūrîm*, „pârgă/primele roade" redat în mod obişnuit prin πρωτογενήματα. ♦ „la mijlocul anului": TM are „la sfârşitul anului".
34,28 Spre deosebire de Deuteronom (*cf.* 10,4) se înţelege că Moise a scris tablele legământului, iar nu Dumnezeu. Pentru „cele zece porunci", *cf.* notele la Deut. 4,13; 10,4.
34,29-35 După Philon, Moise nu este un simplu iniţiat, ci devine un hierofant al ceremoniilor mistice, al tainelor dumnezeieşti, un învăţător al adevărurilor dumnezeieşti (*Gig.* 34). El este simbolul slavei inerente sufletului locuit de Duhul Sfânt (Clement, *Strom.* 4,18,117.1), atribut dumnezeiesc al celui care prin contemplarea lui Dumnezeu a ajuns la limita îndumnezeirii (Origen, *Com. Io.* 32, 334.338). ♦ Faţa strălucitoare a lui Moise serveşte de mijlocire între catehumen şi slava lui Dumnezeu; la botez, Iisus, după Moise, are această menire (Origen, *Hom. Ies.* 4,1). Δόξα, în greacă poate însemna „splendoare, strălucire", dar în română s-a folosit mai mult termenul slavon, „slavă". ♦ Reprezentările lui Moise cu coarne derivă din Vulgata care, asemenea lui Aquila, a înţeles ebr. *qāran* „a iradia, a străluci" în legătură cu rădăcina cuvântului *qeren* „corn".
34,34 Ridicarea vălului înseamnă trecerea de la sensibil la inteligibil (Grigore al Nyssei, *Cant.*, *Prol.*).

până când ieșea. La ieșire, grăia tuturor fiilor lui Israel câte îi poruncise
Domnul. [35] Și fiii lui Israel vedeau că fața lui Moise era plină de slavă, iar
Moise purta un văl pe față până când intra să stea de vorbă cu El.

35 [1] Și Moise a strâns toată adunarea fiilor lui Israel și le-a zis: „Iată
cuvintele pe care Domnul a poruncit să le împliniți: [2] Șase zile să lucrezi,
iar în ziua a șaptea să încetezi, sabat sfânt, odihnă pentru Domnul. Oricine
va lucra într-însa, să moară. [3] Să nu aprindeți foc în nici una dintre locuin-
țele voastre în ziua de sabat; Eu sunt Domnul!"

[4] Și Moise a grăit către toată adunarea fiilor lui Israel, zicând: „Domnul
a rânduit și acest lucru, zicând: [5] «Luați dintr-ale voastre și puneți deoparte
pentru Domnul. Fiecare să aducă daruri alese Domnului cât îl lasă inima:
aur, argint, aramă, [6] mătase viorie, purpurie și stacojie țesută în două, in sub-
țire răsucit și păr de capră, [7] piei de berbec vopsite în roșu, piei de culoare
vineție și lemn care nu putrezește, [[8]] [9] pietre de sardiu și pietre de pecete

---

35-39 Construirea sanctuarului, relatată în termeni asemănători cu cei din 25-31. Dumnezeu este cel care orânduiește cultul, iar sanctuarul de pe pământ este locul privilegiat în care se manifestă Prezența divină, „Slava".
35,1 „adunarea" apare în mai mult locuri din Exod. Sensul exact este „comunitatea".
35,1-3 Aprinderea focului în ziua a șaptea este cel mai mare sacrilegiu, pentru că toate activitățile presupun aprinderea focului (Philon, *Mos.* II, 213-220). ♦ Pentru Origen, sabatul are un înțeles anagogic: a părăsi lucrările lumești, a se feri de păcatul de a omite slăvirea lui Dumnezeu, pentru a rămâne în locul unde este Hristos (*Sel. in Ex.* 16,23)
35,3 „Eu sunt Domnul" apare numai în LXX.
35,4-29 De la 35,4 și până la sfârșit, deși păstrează esențialul din TM, LXX prezintă oarecare diferențe de traducere și de redactare. ♦ După Origen, aici este o simbolistică a ofrandelor aduse de fiecare: aurul este interiorizarea credinței, argintul este cuvântul temeinic încercat, sunetul, care traduce gândul în altă limbă, este bronzul, iar darul fiecăruia înseamnă inima deschisă, disponibilă pentru cultul spiritual (*Hom. Ex.* 13).
35,5 „darurile alese" (ἀπαρχαί), *lit.* „pârgă", la plural, sunt de fapt părți din cele prădate de la egipteni (Irineu, *Adv. haer.* IV, 30,1.4).
35,6 „stacojie țesută în două": simbolizează, după Origen, focul aruncat de Iisus pe pământ (Lc. 12,49), care luminează pe credincioși și îi arde pe păcătoși, precum și focul veacului ce va să vină (Mt. 25,41) (*Hom. Ex.* 13,3). ♦ Inul, simbol al pământului, este răsucit: trebuie „toarsă" carnea prin asceză. ♦ Pieile, „părul de capră" – lucru mort – înseamnă că pofta păcătoasă este deja moartă în cel care a făcut darul (*ibid.* 13,5 și Evagrie, *Pract.*, prolog).
35,7 Darul pieilor de berbec înseamnă nimicirea mâniei (Origen, *Hom. Ex* 13,5).
35,8 Lipsește în LXX. În TM: „ulei pentru candele, miresme pentru uleiul ungerii și tămâie bine mirositoare."

pentru efod și cămașă. 10 Și toți oamenii iscusiți cu inima, dintre voi, să vină
și să facă tot ce-a rânduit Domnul: 11 cortul, învelitorile, acoperămintele,
perdelele, bârnele și stâlpii, 12 chivotul mărturiei și drugii lui, capacul împă-
cării și perdeaua lui, [12a] scoarțele curții cu stâlpii lor, pietrele de smarald,
tămâia și uleiul de ungere, 13 și masa cu toate vasele ei, 14 sfeșnicul de lumi-
nat cu toate ale lui, [15] 16 altarul cu toate lucrurile lui, [17, 18] 19 veșmintele
sfinte ale preotului Aaron și veșmintele de slujbă, și tunicile preoțești pentru
fiii lui Aaron, și uleiul ungerii și amestecul de tămâie.»" 20 Apoi toată adu-
narea fiilor lui Israel a plecat de la Moise. 21 Și fiecare a adus ce-l lăsa inima
și cât îl îndemna sufletul; au adus [daruri] puse deoparte Domnului pentru
toate lucrările cortului mărturiei, pentru toate cheltuielile și pentru toate
veșmintele [locului] sfânt. 22 Și bărbații au adus din partea femeilor, după
cum îi îndemna cugetul lor; au adus inele cu peceți, toarte, verigi, plase
[pentru păr], brățări și tot felul de lucruri din aur. Pe toate le-au adus ca aur
pus deoparte pentru Domnul. 23 Cei care aveau, aduceau pânză de in sub-
țire, piele de culoare vineție și piele de berbec vopsită în roșu. 24 Oricine
avea pus deoparte argint sau aramă, îl aducea în dar pentru Domnul, iar cei
care aveau, aduceau lemn care nu putrezește pentru toate lucrările de clădit.
25 Și fiecare femeie cu minte iscusită țesea cu mâinile ei și aducea țesătură
de mătase viorie, purpurie și stacojie, și pânză de in subțire. 26 Toate femeile
cu minte pricepută și iscusite la lucru au tors părul de capră. 27 Și căpete-
niile au adus pietre de smarald și pietre de pecete pentru efod și pieptar.
28 Și amestecurile [de miresme], și uleiul ungerii, și amestecul de tămâie.
29 Orice bărbat și orice femeie, pe care îi îndemna cugetul, veneau și făceau
toate lucrările pe care Domnul le rânduise prin Moise, aducând [daruri]
puse deoparte Domnului.

30 Și Moise a grăit fiilor lui Israel: „Iată, Domnul l-a chemat pe nume pe
Beseleel, fiul lui Urios, fiul lui Or, din tribul lui Iuda. 31 Și l-a umplut de

---

35,13-14 Lacune în raport cu TM: „drugi" și „pâinile [punerii] înainte".

35,15 Lipsește în LXX.

35,17-18 Lipsesc în LXX.

35,22 Femeile, prin ofranda lor, schimbă podoaba trupească cu cea spirituală în beneficiul evlaviei (Philon, *Migr.* 97). ♦ Brățările evocă mâna dreaptă și sunt, pentru Origen, faptele bune săvârșite în trup (reprezentat simbolic de către femeie); împletiturile sunt aici plasele care servesc la reținerea și separarea șuvițelor de păr și reprezintă capacitatea de discernământ, lat. *discriminalia*: conduită a femeilor opusă impietății comise în 32,1-4 (*Hom. Ex.* 13,5). ♦ Lemnul care nu putrezește simbolizează pentru Origen harul lecțiunei, desăvârșita incoruptibilitate, limitat la un număr mic de oameni (*ibid.* 13,6).

duhul dumnezeiesc a toată iscusința, priceperea și știința, 32 ca să fie mai mare peste toate lucrările de clădit; să lucreze aurul, argintul, arama, 33 să cioplească piatra, să lucreze lemnul și să facă tot lucrul cu meșteșug. 34 I-a pus în minte [și puterea] să învețe pe alții, lui și lui Eliab, fiul lui Achisamac, din tribul lui Dan. 35 I-a umplut de iscusință, pricepere și știință, ca să înțeleagă toate lucrurile pe care le au de făcut în [lăcașul] sfânt, toate țesăturile și broderiile din mătase viorie și din pânză de in subțire; să facă tot felul de broderii măiestre."

36 1 Beseleel și Eliab au lucrat, împreună cu toți cei pricepuți la minte, cărora li s-a dat pricepere și știință spre a înțelege cum să facă toate lucrările cuvenite [locului] sfânt, precum le-a rânduit Domnul.

2 Moise i-a chemat pe Beseleel și pe Eliab și pe toți cei care aveau iscusință, cărora le-a dat Dumnezeu știință în inimă, și pe toți cei care voiau să se apuce de lucrări cu dragă inimă și să le ducă la bun sfârșit. 3 Ei au luat de la Moise toate [darurile] puse deoparte, pe care le aduseseră fiii lui Israel pentru lucrările [locului] sfânt, ca să le facă. Și primeau daruri în fiecare dimineață de la cei care le aduceau. 4 Au venit toți meșterii care lucrau la sfântul lăcaș, fiecare după meșteșugul său, pe care îl făceau ei înșiși, 5 și au zis către Moise: „Poporul aduce prea mult pentru lucrările rânduite de Domnul." 6 Atunci Moise a poruncit să se strige în tabără așa: „Nici un bărbat și nici o femeie să nu mai lucreze pentru prinoasele sfântului lăcaș!" Poporul a fost oprit să mai aducă prinoase. 7 Căci cele aduse erau de ajuns pentru toată lucrarea, ba chiar prisoseau.

8 Lucrătorii pricepuți au făcut veșmintele sfințite, care sunt pentru preotul Aaron, precum rânduise Domnul lui Moise; 9 au făcut efodul din [fire de] aur și din mătase viorie, purpurie și stacojie țesută, și din in subțire, răsucit. 10 Foile de aur au fost tăiate în fire, astfel încât să fie întrețesute cu mătasea viorie, purpurie și stacojie și cu inul răsucit, lucru țesut cu măiestrie. 11 I-au făcut [efodului] umărare legate împreună de o parte și de alta, 12 lucrătură brodată, împletită la cele două laturi, care se îngemănau prin felul lucrăturii, din aur, mătase viorie, purpurie și stacojie, țesută și din in răsucit, după cum rânduise Domnul lui Moise. 13 Au făcut apoi câte două pietre de smarald, încopciate pe margini de jur împrejur cu aur, săpate și

---

36,13 Σμάραγδος corespunde ebr. *šōham*, desemnând o piatră prețioasă roșie, cunoscută sub numele de cornalină, onix sau sardoniu. Alții optează pentru „beril", piatră albastră sau verde: βηρύλλιον în 28,20. Σμάραγδος. în rest.

încrustate ca nişte peceţi după numele fiilor lui Israel. [14] Şi le-a pus ca
pietre de pomenire pe umerii efodului pentru fiii lui Israel, după cum
Domnul îi rânduise lui Moise.
[15] Au făcut un pieptar, brodat la fel ca efodul, din aur, mătase vioric,
purpurie şi stacojie, ţesută şi din in răsucit. [16] Pieptarul l-au făcut pătrat,
îndoit, de o palmă lungime şi o palmă lăţime, în două. [17] Au cusut pe el o
ţesătură cu patru rânduri de pietre; primul rând de pietre era de sardiu, de
topaz şi de smarald, [18] al doilea rând: antrax, safir şi jasp, [19] al treilea: ligu-
rion, agat şi ametist [20] şi rândul al patrulea era din hrisolit, beril şi onix.
Toate erau în ferecături de aur legate între ele cu aur. [21] Pietrele erau după
numele fiilor lui Israel, în număr de douăsprezece, săpate ca nişte peceţi,
fiecare cu numele ei după cele douăsprezece triburi. [22] Pe pieptar au făcut
lănţişoare împletite din aur curat. [23] Au făcut două paveze din aur şi două
inele din aur şi au prins cele două inele din aur la fiecare capăt al piepta-
rului. [24] Au trecut lănţişoarele împletite de aur prin inelele de la amândouă
capetele pieptarului. [25] Cele două capete ale lănţişoarelor le-au prins de cele
două paveze de pe umerii efodului în partea din faţă. [26] Au făcut două inele
de aur şi le-au pus la celelalte două capete ale pieptarului, în interior, spre
marginea părţii din spate a efodului. [27] Şi au făcut alte două inele de aur şi
le-au pus pe cei doi umeri ai efodului, în partea de jos şi în faţă, la înnădi-
tură, deasupra cusăturii efodului. [28] Au legat pieptarul de inelele efodului,
care erau prinse cu un şnur de mătase viorie, împletită cu ţesătura efodului,
astfel încât pieptarul să nu poată aluneca pe deasupra efodului, precum
rânduise Domnul lui Moise.
[29] Şi au făcut cămaşa de sub efod cu totul ţesută de mătase viorie. [30] I-au
făcut cămăşii o despicătură la mijloc [pentru cap] cu un guler tivit de jur
împrejurul deschiderii, ţesut împreună cu ea, ca să nu se rupă. [31] La poala
de jos a cămăşii, de jur împrejur, au făcut ca nişte rodii înflorate, ţesute din
mătase viorie, purpurie şi stacojie şi din in subţire. [32] Au făcut nişte clopoţei
de aur şi au pus clopoţeii de aur la poalele cămăşii, de jur împrejur, printre
rodii; [33] [câte] un clopoţel de aur, apoi o rodie pe poala cămăşii, de jur
împrejur, ca s-o îmbrace la slujbă, precum Domnul îi rânduise lui Moise.

36,22 Traducerea „lucrare împletită (în formă de torsadă)”, ἔργον ἐμπλόκιον, (vezi şi 24 şi 25) se foloseşte pentru aceeaşi expresie ebraică din 28,22: ἔργον ἁλυσιδωτόν, „lucrarea în formă de lănţişor” (vezi şi nota *ad loc.*). Sensul nu este acelaşi cu cel din 35,22 (vezi nota *ad loc.*), deşi registrul metaforic rămâne cel al coafurii femeilor (ἐμπλόκιον poate însemna un anume fel de a împleti părul).

34 Au făcut apoi tunici țesute de in subțire pentru Aaron și fiii lui. 35 Și
bonete și mitre de in subțire, și nădragi din pânză de in subțire, răsucit. 36 Și
brâie de in subțire și de mătase viorie, purpurie și stacojie țesută, lucru
brodat, după cum Domnul îi rânduise lui Moise.
37 Au făcut și o foiță din aur, punere deoparte pentru lăcașul sfânt, din aur
curat și au scris pe ea cu litere săpate ca pe o pecete: „Sfințenia Domnului."
38 Și i-au pus o margine de mătase viorie, cu care au prins-o de mitră,
deasupra, în locul arătat de Domnul lui Moise.

37 1 Au făcut pentru cort zece scoarțe. 2 Lungimea unei scoarțe era de
douăzeci și opt de coți. Toate erau de aceeași măsură. Lățimea fiecărei
scoarțe era de patru coți. 3 Au făcut și o perdea de mătase viorie, purpurie și
stacojie, țesută și din pânză de in răsucit, brodată cu heruvimi. 4 Și au pus-o
pe patru stâlpi care nu putrezesc, poleiți cu aur. Capetele lor erau de aur, și
temeliile lor de argint. 5 Și au făcut o perdea la ușa cortului mărturiei din
mătase viorie, purpurie și stacojie și din pânză de in subțire, răsucit, cu
heruvimi brodați. 6 Cei cinci stâlpi ai ei, cârligele lor, capetele și verigile lor
le-au poleit cu aur, iar cele cinci temelii erau din aramă.
7 Apoi au făcut curtea. Spre miazăzi, scoarțele curții erau de in subțire,
răsucit, de o sută pe o sută [de coți], 8 cu douăzeci de stâlpi și douăzeci de
temelii. 9 Spre miazănoapte [erau] scoarțe de o sută pe o sută, cu douăzeci
de stâlpi și douăzeci de temelii. 10 Pe partea dinspre mare, scoarțele erau de
cincizeci de coți, cu zece stâlpi și zece temelii. 11 Și, pe partea dinspre
răsărit, scoarțe de cincizeci de coți. 12 Erau scoarțe de cincisprezece coți pe
o latură cu trei stâlpi și trei temelii. 13 Și pe a doua latură, de o parte și de
alta a intrării în cort, scoarțe de cincisprezece coți, cu trei stâlpi și trei
temelii. 14 Toate scoarțele curții erau din in subțire răsucit. 15 Temeliile

36,37 Ebr. *nēzer* e redat aici prin ἀφόρισμα, „obiect pus deoparte, afierosit". Complementul în genitiv τοῦ ἁγίου desemnează clar în limba greacă locul sfânt căruia îi este consacrată „foița" de aur, în timp ce echivalentul ebraic califică diadema, „de sfințenie". Complementul κυρίῳ este un dativ (pentru Domnul), *lit.* „lucrul sfânt Domnului", și nu genitiv, ca în 28,36.

37,11 În TM, punctele cardinale sunt valabile pentru un observator plasat la Ierusalim și ele diferă de orientarea dată în LXX la 27,9-13 (v. nota *ad locum*); astfel κλίτος desemnează „sudul" după uzajul comun și θάλασσα (v. 10) „vestul".

37,15 'Αγκύλη, *lit.* „agrafă", este aici, ca și în v. 17, substitut pentru κρίκος, „cârlig", care redă în 27,10.11 și în 37,6 același cuvânt ebr. *vav*.

stâlpilor erau din aramă, cârligele lor din argint, capetele și toți stâlpii curții
argintați. 16 Perdeaua brodată de la intrarea în curte era din mătase viorie,
purpurie și stacojie și din pânză de in subțire răsucit. Lungimea era de două-
zeci de coți, înălțimea de cinci coți, potrivit cu scoarțele curții. 17 Și aveau
patru stâlpi și patru temelii de aramă, cârlige de argint și capete argintate.
18 Și stâlpii erau, de asemenea, placați cu argint, și toți țărușii curții, de jur
împrejur, erau din aramă.
19 Iată alcătuirea cortului mărturiei încredințată lui Moise, a cărui slujire
a revenit leviților prin Ithamar, fiul lui Aaron, preotul. 20 Beseleel, fiul lui
Urios, din tribul lui Iuda, a făcut precum Domnul rânduise prin Moise. 21 La
fel și Eliab, fiul lui Achisamac, din tribul lui Dan, s-a îngrijit de țesături,
cusături și broderii, ca să se lucreze mătasea stacojie și pânza de in subțire.

38 1 Beseleel a făcut chivotul 2 și l-a poleit cu aur curat pe dinăuntru și
pe dinafară. 3 A turnat pentru el patru inele de aur, două pentru prima latură
și două pentru latura a doua, 4 destul de largi, pentru drugi, ca să fie ridicat
cu ele. 5 A făcut din aur și un capac al împăcării deasupra chivotului 6 și doi
heruvimi de aur; 7 un heruvim la un capăt al capacului și un heruvim la
celălalt capăt al capacului, 8 umbrind cu aripile lor capacul împăcării.
9 A făcut și o masă a punerii înainte, pentru daruri, din aur curat. 10 A
turnat pentru ea patru inele, două pe prima latură și două pe a doua, destul
de largi ca să fie ridicată cu drugii care intrau în ele. 11 Și a făcut drugi pentru
chivot și pentru masă, și i-a poleit cu aur. 12 A făcut vase pentru masă: vase,
cădelnițe, potire și cupe de turnat libații, toate din aur curat.
13 A făcut și sfeșnicul pentru luminat din aur, cu tijă trainică, 14 cu ra-
muri [pornind] din cele două laturi ale lui. 15 Din ramuri ieșeau trei muguri

---

37,19 „Slujirea" (λειτουργία) leviților constă în administrarea obiectelor sacre enumerate mai sus și nu în stabilirea inventarului de obiecte din sanctuar.

38,10 O caracteristică lexicală proprie capitolului 38 este apariția termenului διωστῆρες, „pârghii", pentru a desemna „drugii", aici, cât și în vv. 4 și 11, în loc de ἀναφορεῖς, ca în 25,13-15.27 și 35,12, și μοχλοί, în v. 24, în loc de φορεῖς, ca în 27,6-7.

38,13-17 *Sfeșnicul.* Această prescurtare a descrierii din TM prezintă în greacă, față de pasajul 25,31-39, particularități lexicale și elemente ciudate, fapt ce implică o remaniere. Pare sigur că traducerea a fost făcută independent de versiunea greacă a Ex. 25,31-39.

38,13 „Tijă trainică", τὸν καυλόν, este acuzativ de relație: „solid la tijă".

38,15 „Muguri", βλαστοί, par a corespunde lui κρίνα, „crini", în 25,31 și aceluiași cuvânt ebr. *peraḥ*, „floare", care a fost redat de asemenea prin βλαστός, „mlădiță, vlăstar" în Num. 17,23.

de o parte și trei de cealaltă, egali între ei [16] cu candelele lor așezate
deasupra, ieșind din muguri, în formă de floare de migdal. Au făcut apoi
niște cupe, ieșind din ele, în care să stea candelele, și o a șaptea cupă pentru
candela din vârful sfeșnicului, de sus; toate dintr-o singură bucată de aur
solid. [17] Și șapte candele de aur cu mucări și ștergătoare din aur.
[18] El a argintat stâlpii și a turnat pentru fiecare stâlp inele de aur și a
poleit cu aur bârnele precum și stâlpii perdelei; și a făcut cârlige de aur. [19] A
făcut și copci de aur pentru cort, copci de aur pentru curte, la fel, și copci de
aramă pentru a întinde acoperământul deasupra. [20] A turnat capetele de
argint ale cortului și capetele de aramă ale ușii cortului și stâlpii curții, și a
făcut cârlige din argint pentru stâlpi. Și i-a argintat. [21] A făcut țăruși din
aramă pentru cort și pentru curte. [22] A făcut altarul de jertfă din aramă și
cădelnițe de aramă, care au fost ale celor răzvrătiți cu ceata lui Core. [23] Din
aramă a făcut toate lucrurile [necesare] altarului: vătrai, temelie, cupe și
cârlige. [24] A făcut pentru altar și o împletitură, ca o plasă, în partea de jos a
grătarului, dedesubt, până la jumătate, și a pus patru inele din aramă în cele
patru colțuri ale împletiturii altarului, destul de largi, pentru drugi, ca să se
ridice altarul. [25] A făcut uleiul sfânt al ungerii și amestecul de tămâie foarte
curată, cu meșteșugul făcătorului de miruri. [26] A făcut băița de aramă cu

---

38,16 „Candele", λαμπάδια, sunt, probabil, echivalentul pentru κρατῆρες, „cupe", din 25.33.34. Λαμπάδια trebuie să corespundă ebr. *gᵉbhīa'*, „corole", care desemnează „cupele" în Gen. 44,2.5.9.10. Dificultatea constă în faptul că λαμπάδια sunt în greacă „făclii, lumânări sau candele". Trebuie totuși distinse aici de λύχνοι, „lumini", ca și în 3Rg. 7,35, unde λαμπάδια corespunde ebr. *peraḥ*, „floare".

38,19 „Acoperământul", κατακάλυμμα, pare a fi același obiect cu „perdeaua", καταπέτασμα, în 37,16.

38,24 „Împletitură", παράθεμα, iar în TM, „grătar". *Cf. LSJ*, παράθεμα nu este atestat în altă parte în greacă decât în Exod, de două ori aici și în 39,10. Corespunde ebr. *mikbār* redat prin ἐσχάρα, „vatră", în 27,4. Hesychios face din παράθεμα un sinonim pentru ἐπίθεμα, „capac". Poate grătarul este înțeles ca un element suplimentar de protecție.

38,26 „din oglinzile femeilor": TM are (38.8): „oglinzi de la femeile care slujeau." Femeile care slujesc la sanctuar nu mai sunt menționate decât în TM 1Rg. 2,22, când se vorbește de greșeala fiilor lui Eli, care s-au culcat cu ele (detaliul este absent în LXX). Verbul ebraic este redat prin λειτουργεῖν în Num. 4,23 („a sluji"); traducerea prin „a posti", νηστεύειν, aici, presupune o lectură *haṣṣāmōth* în loc de *haṣṣōbhᵉ'ōth* în TM. Pentru Chiril, postul este cel al convertirii, idolatrii devenind vase alese, sfințite pentru a primi botezul, iar postul reprezintă modul de viață spiritual și evanghelic (Chiril. *Ador.* 9,629 B-632 D).

temelia ei de aramă din oglinzile femeilor care au postit la ușa cortului mărturiei în ziua în care Moise l-a terminat de făcut. [27] A făcut băița pentru ca Moise, Aaron și fiii lui să-și spele mâinile și picioarele; când intrau în cortul mărturiei, sau când se apropiau de altar ca să slujească, se spălau, precum a rânduit Domnul prin Moise.

39 [1] Tot aurul cheltuit în lucrare pentru toate cele sfinte care s-au făcut a fost [dobândit] din aurul prinoaselor dăruite de bunăvoie: douăzeci și nouă de talanți și șapte sute douăzeci de sicli, după siclul sfânt. [2] Și argintul pus deoparte pe care l-au adus bărbații adunării era de o sută de talanți și o mie șapte sute șaptezeci și cinci de sicli; [3] o drahmă – o jumătate de siclu după siclul sfânt – pentru fiecare bărbat, care venea la numărătoare, de douăzeci de ani și mai mult, adică șase sute trei mii cinci sute cincizeci [de bărbați]. [4] Sutele de talanți de argint [s-au folosit] la turnarea a sute de capete ale [stâlpilor] cortului și a capetelor [de la stâlpii] pentru perdea; o sută de capete pentru o sută de talanți, câte un talant de capăt. [5] Și au folosit o mie șapte sute șaptezeci și cinci de sicli pentru cârligele stâlpilor, și capetele le-au aurit și le-au împodobit. [6] Și arama dăruită a fost de șaptezeci de talanți și o mie cinci sute de sicli, [7] din care au făcut temeliile ușii de la cortul mărturiei, [8] și temeliile curții de jur împrejur și temeliile intrării curții și țărușii pentru cort și pentru curte, de jur împrejur, [9] și împletitura de aramă a altarului cu toate ale altarului, și toate sculele cortului mărturiei. [10] Și fiii lui Israel au făcut precum îi rânduise Domnul lui Moise. Așa au făcut.

[11] Din aurul rămas din [darurile] puse deoparte au făcut cele de trebuință pentru slujbele înaintea lui Dumnezeu. [12] Și din restul de mătase viorie, purpurie și stacojie i-au făcut veșminte pentru slujbă lui Aaron, spre a sluji cu ele în lăcașul sfânt.

[13] Apoi au adus la Moise veșmintele, cortul cu toate lucrurile lui; temeliile cu bârnele lor, stâlpii, [14] chivotul legământului cu drugii lui, [15] altarul și toate lucrurile lui, uleiul ungerii și amestecul de tămâie, [16] sfeșnicul cel

---

39,1-10 Separată de descrierea cortului mărturiei (37,19-21; TM: 38,21-23), pericopa despre metale și folosirea lor alcătuiește o unitate de sine stătătoare în LXX, iar încheierea ei (39,9b-10) ocupă un spațiu mai redus față de TM.

39,9 Utilizarea termenului ἐργαλεῖα, „scule, unelte", pentru ebr. *'abhōdhāh*, „lucrare", apare deja în 27,19, unde inserarea lui într-o enumerare de obiecte explică glisarea traducerii.

curat și candelele pentru ars și uleiul de luminat, [17] masa punerii înainte cu
toate vasele ei și pâinile punerii înainte, [18] veșmintele lăcașului sfânt pentru
Aaron și veșmintele fiilor săi pentru slujba preoției, [19] scoarțele pentru curte
și stâlpii, perdeaua de la intrarea în cort și de la intrarea în curte, apoi toate
lucrurile cortului și uneltele lui; [20] învelitoare de piele, piei de berbec
vopsite în roșu și învelitoare din piei de culoare viorie, și învelitori pentru
restul cortului, [21] țărușii și toate uneltele pentru lucrările cortului mărturiei.
[22] Precum Domnul îi rânduise lui Moise, așa au făcut toată lucrarea fiii lui
Israel. [23] Și Moise a văzut tot ce se lucrase. Și toate erau făcute în felul porun-
cit de Domnul lui Moise: așa erau făcute. Atunci Moise le-a binecuvântat.

40 [1] Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „În prima zi a lunii întâi, la
lună nouă, să ridici cortul mărturiei. [3] Și să pui chivotul mărturiei și să-l
acoperi cu perdeaua. [4] Să aduci masa și să pui pe ea cele de cuviință, apoi să
aduci sfeșnicul și să-i pui deasupra candelele lui. [5] Să pui altarul de aur al
tămâierii în fața chivotului și să pui perdeaua ca acoperământ la ușa cortului
mărturiei. [6] Iar altarul pentru prinoase să-l așezi lângă ușile cortului mărtu-
riei. [[7]] [8] Să rânduiești totul în cort și să le sfințești pe toate de jur împrejur;
[9] să iei uleiul ungerii și să ungi cortul și pe toate cele dinlăuntrul lui; îl vei
sfinți, pe el și toate lucrurile lui și va fi sfânt. [10] Să ungi altarul pentru
prinoase și toate ale lui; să sfințești altarul și altarul va fi sfânt, preasfânt.
[[11]] [12] Să-l aduci pe Aaron cu fiii lui la ușile cortului mărturiei și să-i speli
cu apă, [13] și să-l îmbraci pe Aaron cu veșmintele sfinte, să-l ungi și să-l
sfințești și-mi va sluji Mie ca preot. [14] Să-i aduci și pe fiii lui, să-i îmbraci
cu tunici, [15] să-i ungi cu ulei, la fel cum l-ai uns și pe tatăl lor, și-Mi vor
sluji ca preoți. Să fie această ungere a preoției pentru totdeauna în neamul
lor." [16] Și Moise a făcut toate cele poruncite de Domnul. Le-a făcut întocmai.
[17] Și a fost așa: în luna întâi a anului al doilea de la ieșirea lor din Egipt,
la lună nouă, cortul a fost ridicat. [18] Moise a ridicat cortul, a așezat capetele,

---

39,17 (corespunde TM 39,36): precizarea „ale punerii înainte" (τῆς προθέσεως) e proprie LXX și se leagă de epitetul προκειμένους (*lit.* „expuse") folosit aici pentru pâini în loc de ἐνωπίους (*cf.* 25,29).

40,7 Lipsește din LXX. TM: „Între cort și altar să așezi băița în care vei turna apă." În versetele următoare apar mai multe diferențe față de TM.

40,11 Lipsește din LXX.

40,12 Pentru Chiril al Alexandriei, curățirea lui Aaron și a leviților, făcută de către Moise cu ajutorul apei, este o prefigurare a botezului și numai Mântuitorul sfințește cu adevărat poporul ales de Dumnezeu (frag. la Lc.11,37, *apud* J. Reuss).

a pus de-a latul bârnele și a ridicat stâlpii. [19] A întins scoarțele pe cort și a
pus acoperământul cortului deasupra lor, precum Domnul îi rânduise lui
Moise. [20] A luat mărturiile și le-a pus în chivot și a pus drugii sub chivot.
[21] Apoi a adus chivotul în cort și a pus perdeaua [ca] acoperământ; și a
acoperit chivotul mărturiei, după cum Domnul îi rânduise lui Moise. [22] A
așezat masa în latura de miazănoapte a cortului mărturiei, în fața perdelei
cortului. [23] Și a pus pe masă, înaintea Domnului, pâinile punerii înainte, în
chipul rânduit de Domnul prin Moise. [24] A așezat sfeșnicul în cortul mărturiei, în latura lui dinspre miazăzi. [25] Deasupra a pus candelele înaintea
Domnului, în chipul rânduit de Domnul prin Moise. [26] A așezat altarul de
aur în cortul mărturiei, în fața perdelei. [27] Apoi a ars deasupra amestecul de
tămâie, precum Domnul îi rânduise lui Moise. [[28]] [29] Altarul pentru prinoase
l-a pus lângă ușile cortului. [[30,31,32]] [33] A ridicat curtea împrejurul cortului și
altarului. Și astfel a săvârșit Moise toate lucrările.

[34] Atunci norul a acoperit cortul mărturiei și cortul s-a umplut de slava
Domnului. [35] Moise n-a putut să intre în cortul mărturiei, fiindcă norul își
întindea umbra peste el, și cortul era plin de slava lui Dumnezeu. [36] Atunci
când norul se ridica deasupra cortului, fiii lui Israel se porneau la drum,
cu toate ale lor. [37] Iar dacă norul nu se ridica, ei rămâneau pe loc, până în
ziua în care se ridica. [38] Căci un nor era deasupra cortului în timpul zilei și
un foc era deasupra lui noaptea, înaintea întregului Israel, pe tot timpul
călătoriei lor.

40,24 Sfeșnicul îl reprezintă pe Ioan Botezătorul: *cf.* Ps. 131,17, „am pregătit o făclie pentru unsul Meu", lumina trimisă de Tatăl poporului evreu (In. 5,35), dar stinsă de către Irod (Chiril al Alexandriei, *Ador.* 10,680 A-681 A).

40,28 Lipsește din LXX. TM: „Iar la ușa cortului a pus perdeaua."

40,30-32 Lipsesc din LXX. TM: „A așezat baia între cortul mărturiei și altar; [31] Moise și Aaron își spălau mâinile și picioarele în ea, [32] când intrau în cortul mărturiei și se apropiau de altar, precum poruncise Domnul lui Moise."

40,34-38 Tatăl este izvorul „slavei", Fiul fiind născut ca o „strălucire" a slavei (Origen, *Com. Rom.* 2,5, PG 14,881 B). Slava lui Hristos Însuși este superioară aceleia care luminează „cortul" sau fața lui Moise, îndumnezeit prin contemplație, după Ex. 34,29 (*Com. Io.* 32,328-343). „Norul" este deasupra Bisericii Dumnezeului celui viu, aceea a întâilor-născuți înscriși în ceruri (*cf.* Evr. 12,23). Iosephus spune că prin nor se revărsa „rouă binefăcătoare", care dezvăluia prezența lui Dumnezeu celor care o doreau (vezi și Ps. 132,3 și Os. 14,6). Chiril aplică această imagine Bisericii, formate din neamuri – templu divin pe care norul îl umple ca o rouă duhovnicească (*cf.* v. 34).

LEVITICUL

Traducere din limba greacă de EUGEN MUNTEANU
Introducere de EUGEN MUNTEANU
Note de EUGEN MUNTEANU, PAUL HARLÉ și DIDIER PRALON

Pentru Introducere și note s-a utilizat ediția *La Bible d'Alexandrie. Le Lévitique*, Éditions du Cerf, Paris, 1992 © Les Éditions du Cerf, 1992.
Selecție și traducere de Eugen Munteanu.

Introducere

În cadrul Pentateuhului, Leviticul constituie cartea a treia a Legii lui Moise, denumită de evrei (prin sintagma de început a cărții) *wayyqra'*, formulă care înseamnă „și l-a chemat (Domnul)", ca și prin sintagmele „legea preoților" sau „legea preoțească". În limba greacă a Septuagintei, această carte este intitulată Λευϊτικόν sau Λευειτικόν, de unde, prin intermediul versiunii latine a lui Ieronim (*Leviticus*), numele a fost adoptat în majoritatea limbilor moderne: engl. *Leviticus*, fr. *Lévitique*, rom. *Levitic*. Realizatorii unor ediții moderne indică prin titlu (și) poziția acestei cărți în cadrul Pentateuhului: *Das dritte Buch Mose* (Luther), **Третї книги Моѵсїевы левїтъ** (Ostrog), *Das dritte Buch Mose – Leviticus* (GN). În vechile versiuni românești întâlnim variante de titlu diverse: *Carte preoțască* (Ms. 45), *Preoțiia* (Bibl. 1688) – ambele denumiri traduc semnificația gr. λευίτης „preot al evreilor" –, *Cartea 3 a lui Moisi, preoțească, ovreiaște Vaicra* (Ms. 4389, după Vulg.), *Cartea leviților* (Micu, Filotei), *A treia carte a lui Moisi, Leviticon* (Șaguna), *A treia carte a lui Moyse. Leviticu* (Heliade).

Potrivit tradiției ebraice, autorul Leviticului, ca și al întregului Pentateuh, ar fi fost Moise, legislatorul poporului lui Israel. Această atribuire tradițională a fost contestată încă din Evul Mediu de învățați precum Ibn Hazam din Cordoba sau Ibn Ezra (sec. al XI-lea), ca și, mai târziu, de Andreas Bodenstein (sec. al XV-lea), Thomas Hobbes și Spinoza (sec. al XVIII-lea). Majoritatea specialiștilor moderni acceptă ideea că forma finală a textului a fost redactată într-un moment anterior revenirii evreilor din exilul babilonian și că, probabil, autorii (proveniți din tribul preoților) au asamblat și prelucrat în mod relativ unitar elemente mai vechi.

Tema centrală a cărții o constituie relația ritualică a poporului ales cu Dumnezeu, realizată prin intermediul preoților. Sunt descrise cu multă precizie și grijă pentru detaliu diferitele tipuri de ritualuri și ceremonialuri care vor trasa cadrul moral și social al vieții poporului evreu, conturându-se astfel cu pregnanță caracterul teocratic al vechii societăți israelite. Marcat

adesea de reveniri, rezumate sau nuanţări ale unor chestiuni deja enunţate, conţinutul cărţii ar putea fi totuşi împărţit în şapte părţi: I. Tipuri de jertfe (cap. 1-7), II. Ritualul de consacrare sacerdotală a lui Aaron şi a fiilor săi (cap. 8-10), III. Reguli de purificare şi de sfinţire (cap. 11-15 şi cap. 17-22), IV. Ziua Împăcării (cap. 16), V. Reguli privitoare la relaţiile interpersonale în cadrul poporului lui Israel (cap. 18-20), VI. Reguli privitoare la preoţie şi la cele şase mari sărbători ale calendarului ebraic (cap. 21-23), VII. Alte reguli privitoare la recompense şi sancţiuni (cap. 24-27).

Conţinutul detaliat al cărţii, pe capitole, se prezintă astfel:

Cap. 1 Prezentarea jertfelor. Arderea de tot. Primele cinci capitole reprezintă un segment bine definit al lecturii sinagogale, în care sunt prezentate amănunţit regulile de desfăşurare a principalelor cinci ritualuri sacrificiale. Secţiunile distincte ale primului capitol sunt următoarele: arderea de tot a vitelor mari (vv. 1-9), arderea de tot a oilor şi a caprelor (vv. 10-13), jertfa de păsări mici (vv. 14-17).

Cap. 2 Jertfele vegetale. Însoţind jertfele animale, ofrandele vegetale au totuşi un profil distinct, conferit de semnificaţii simbolice speciale. Capitolul prezintă următoarele secţiuni: jertfa de pâine (vv. 1-10), jertfa [de grâne] (vv. 11-15).

Cap. 3 Jertfa de mântuire. Jertfa de mântuire ocupă în ansamblul sacrificial o poziţie importantă, ale cărei semnificaţii sunt nuanţate şi în cuprinsul capitolelor următoare. Principalele secţiuni ale capitolului sunt următoarele: jertfa de mântuire la care se aduc vite mari (vv. 1-5), respectiv oi (vv. 6-11) sau capre (vv. 12-17).

Cap. 4 Jertfa pentru păcat. Capitolul cuprinde prezentarea prescripţiilor privitoare la sacrificiile expiatorii sau propiţiatorii, care se împart în două mari categorii: jertfele pentru păcat (4,2-5,13) şi, continuând cu capitolul 5, jertfele pentru delicte grave (5,14-20). Din punct de vedere compoziţional, se disting şase paragrafe: descrierea ritualului („împăcarea") pentru ispăşirea păcatului marelui preot (4,3-12), ritualul pentru ispăşirea păcatului întregii comunităţi (4,13-21), ritualul pentru ispăşirea păcatului unei căpetenii (4,22-26), ritualul pentru păcatul unui membru oarecare al comunităţii (4,27-35), şi în continuarea capitolului, enumerarea câtorva păcate (5,1-6), atenuarea asprimii pedepsei în cazul oamenilor săraci (5,7-13).

Cap. 5 Exemple de jertfe pentru diferite păcate. Capitolul prezintă următoarele secțiuni: diferite păcate individuale (vv. 1-6), cazul de excepție al jertfei substitutive (vv. 7-13), daune aduse bunurilor consacrate Domnului (vv. 14-16), păcatul săvârșit fără intenție (vv. 20-26).

Cap. 6 Alte jertfe pentru păcat. Prescripțiile din acest capitol se grupează astfel: focul neîntrerupt de pe altar (vv. 1-6), partea care revine preotului din jertfa vegetală (vv. 7-11), jertfa vegetală prezentată de preot (vv. 12-16), partea care revine preotului din jertfa pentru păcat (vv. 17-23).

Cap. 7 Jertfa pentru împăcare. Conținutul capitolului: partea care revine preotului din jertfa pentru vină (vv. 1-10), prescripții privitoare la consumarea jertfei de mântuire (vv. 11-21), interdicții privitoare la grăsime și la sânge (vv. 22-27), partea care revine preoților din jertfa de mântuire (vv. 28-34), prezentare rezumativă a părților care revin preoților (vv. 35-38).

Cap. 8 Ritualul de consacrare a preoților. Cu acest capitol începe partea a II-a a Leviticului, în care sunt prezentate ceremonia de consacrare („desăvârșire") a preoților (cap. 8), intrarea în atribuții a preoților recent consacrați (cap. 9) și regulile pe care preoții sunt obligați să le respecte în exercitarea funcției lor (cap. 10).

Cap. 9 Primele jertfe ale lui Aaron și ale fiilor săi. La sfârșitul celor șapte zile cât durează ritualul de consacrare, preoții își inaugurează noua funcție prin efectuarea pentru prima dată a atribuțiilor lor esențiale, care țin de administrarea jertfelor și reclamă participarea întregii comunități. Întrucât în acest capitol stilul este mai puțin evoluat decât în cele anterioare, s-a presupus că acest fragment face parte dintr-un nucleu redacțional mai vechi, putând fi chiar urmarea directă a ultimului capitol din Exod (*cf.* Bibl. Jer., p. 137, nota *a*).

Cap. 10 Păcatul și moartea fiilor lui Aaron, Nadab și Abiud. Imprudența cu consecințe dramatice a celor doi fii ai lui Aaron a fost interpretată în general ca un sacrilegiu urmat de pedeapsa divină (vezi, de exemplu, Flavius Iosephus, *AI*, III, 208-211 și Origen, *Hom. Lev.*, IX, 1 și 9). O interpretare cu totul excentrică, formulată de mai multe ori, o găsim la Philon, *Fuga* 59, *Somn.* II, 67-186, *Leg.* II, 57: cei doi fii ai lui Aaron sunt prezentați nu ca niște sacrilegi, ci ca niște eroi ai pietății, a căror râvnă față

de Dumnezeu i-a ajutat să obțină în mod spectaculos nemurirea, pierind în focul divin: „Ei mor pentru a trăi, schimbă o existență muritoare pentru viața fără de moarte” (*Fuga* 59). Principalele secvențe ale capitolului sunt următoarele: moartea celor doi fii ai lui Aaron și prescripțiile interzicând doliul preoților (vv. 1-7), interdicția băuturilor fermentate pentru preoți (vv. 8-11), prescripții privitoare la consumarea de către preoți a ofrandelor (vv. 12-15), eroarea preoților cu privire la un ied jertfit (vv. 16-20).

Cap. 11 Animale curate și animale necurate. Cu acest capitol începe partea a III-a a Leviticului, cea mai întinsă (cap. 11-15; 17-22), în care sunt cuprinse prescripțiile rituale privitoare la lucrurile pure și la cele impure. Capitolul de față tratează despre animalele pure și despre cele impure. Criteriile de separare între aceste două categorii corespund unor străvechi interdicții religioase: pure sunt acele animale care pot fi oferite ca jertfă lui YHWH, iar impure sunt acelea care fie că sunt sacre pentru popoarele păgâne (egipteni, babilonieni, canaaneni), fie că sunt respingătoare pentru om și nu pot fi, în consecință, nici oferite ca jertfă. Identificarea exactă a multora dintre animalele și păsările menționate aici rămâne încă o problemă pentru exegeza biblică. Respectarea riguroasă a acestor prescripții alimentare extrem de restrictive a pus probleme mari evreilor din diaspora, aflați în contact cu civilizația elenistică, precum și, mai târziu, creștinilor. De aceea, atât la evreii din diaspora (vezi *Ep. Arist.* și Philon), cât și la comentatori creștini precum Clement din Alexandria, Origen sau Theodoret al Cyrului, întâlnim tendința de a conferi acestor prescripții un sens spiritual, simbolic.

Cap. 12 Ritualul de purificare a femeilor după naștere. Cu toate că nașterea unui copil rezulta din supunerea la una dintre primele porunci divine (*cf.* Gen. 1,28) și cu toate că în Israel copiii erau priviți ca un dar și ca o moștenire divină (Ps. 127,3), iar o femeie însărcinată apărea în ochii comunității ca un semn al bunăvoinței divine (Ps. 128,3), actul fiziologic al nașterii provoca, potrivit modului arhaic de gândire, o stare de impuritate legată, pe de o parte, de pierderea de sânge, și, pe de altă parte, de sfera actului sexual. Nefiind deci implicată o dimensiune moral-metafizică, ritualurile purificatoare de acest tip trebuie asimilate categoriei prescripțiilor igienice din cap. 15. Considerarea lehuziei drept o stare impură este un fapt larg răspândit în culturile arhaice, ea regăsindu-se la indieni, perși, greci și romani, ca și, de altfel, în mediile tradiționale românești.

Cap. 13 Diferite forme de lepră. Capitolele 13 și 14 formează împreună un întreg, întrucât cuprind prescripții referitoare la „lepră", cuvânt prin care se desemnează generic diferite boli ale pielii omului, dar și mucegaiuri care apar pe haine sau pe zidurile caselor. Această secțiune ar putea fi divizată astfel: 1. „lepra" la om (13,1-46); 2. „lepra" veșmintelor (13,47-59); 3. purificarea unui om atins de „lepră" (14,1-32) și 4. „lepra" caselor și curățirea ei. Cele mai multe cuvinte ebraice care desemnează diferite afecțiuni dermatologice sunt în TM *hapax legomena*, așa încât traducătorii greci au trebuit să aleagă, cel mai adesea, unități lexicale din terminologia medicală grecească tradițională, destul de bogată, de altfel.

Cap. 14 Ritualul de purificare a leproșilor. Secvențele capitolului sunt următoarele: curățirea leproșilor (vv. 1-20), prescripții speciale pentru oamenii foarte săraci (21-32), lepra clădirilor (vv. 33-53), prezentare sintetică a leprei (vv. 54-57).

Cap. 15 Diferite stări de impuritate la bărbat și la femeie. Capitolul 15 conține o importantă secțiune prescriptivă, cea referitoare la igiena organelor sexuale. Fundamentarea sanitară a prescripțiilor este inclusă în sistemul justificărilor religioase legate de necesitatea prezervării stării de puritate socială și ceremonială a comunității. Sunt exegeți care apreciază că natura și complexitatea acestei legislații sunt unice în literatura Orientului Apropiat (Harrison, p. 159). Capitolul are trei părți distincte: igiena bărbatului (vv. 1-17), igiena femeii (vv. 19-30) și concluzia generală (vv. 31-33).

Cap. 16 Ziua împăcării. Întregul capitol poate fi socotit ca o concluzie a părții a treia a Leviticului, deși el constituie și o parte în sine, bine conturată narativ între cap. 11-15 și 17-26. Conținutul acestui capitol se referă la marea sărbătoare anuală numită „Ziua împăcării", celebrată în fiecare an în ziua a zecea din luna a șaptea (*cf.* mai jos, 23,26-32). Funcția rituală a acestei sărbători era aceea de a implora iertarea divină pentru păcatele întregii comunități a poporului lui Israel, a celor cunoscute, ca și a celor necunoscute sau involuntare. Această semnificație religioasă explică probabil plasarea prescripțiilor referitoare la marea sărbătoare comunitară la încheierea prezentării „impurităților" rituale. Numele ebraic al sărbătorii, *yom kippurim* (*yom* „zi", *kippurim*, pluralul subst. *kippur* „ispășire" < rad. KPR „a acoperi", *cf. supra*, 4,9), nu apare decât în Lev. 23,27-28 și Num. 29,11. Din faptul că, în contrast cu marea sa importanță ritualică, Ziua împăcării

este rar amintită în cărțile mai vechi ale VT, s-a putut deduce că această sărbătoare nu a putut fi instituită înaintea perioadei exilice. În calendarul mozaic actual, această sărbătoare ocupă un loc foarte important și se numește *Yom kippur*.

Cap. 17 Regulile de înjunghiere a animalelor jertfite. Capitolul prezintă următoarele secțiuni: reguli privitoare la înjunghierea animalelor (vv. 1-7), caracterul sacrificial al oricărei înjunghieri (vv. 8-9), interdicția consumării de sânge (vv. 10-14), mânuirea animalelor moarte (vv. 15-16).

Cap. 18 Prescripții privitoare la menținerea purității în relațiile sexuale. După expunerea împrejurărilor posibile de impurificare ceremonială, în cap. 18 se abordează cazurile de impurificare morală și consecințele lor. Conceptul de „sfințenie", ca și prescripțiile referitoare la viața sexuală, reprezintă un imens pas înainte în istoria umană în comparație cu cutumele primitive ale egiptenilor și mesopotamienilor, în cadrul cărora aberațiile sexuale, adulterul și incestul nu erau incriminate, ba, mai mult, uneori aveau chiar o funcție cultică. S-a observat că, din punctul de vedere al structurii literare, acest capitol amintește mult de tratatele de suzeranitate între monarhul hitit și vasalii săi, forme literar-juridice care derivă, la rândul lor, din surse mesopotamiene mai vechi (Harrison, p. 184). Principalele secțiuni ale capitolului: caracterul obligatoriu al prescripțiilor (vv. 1-5), interzicerea incestului (vv. 6-18), alte interdicții sexuale (vv. 19-23), obligația de a evita practicile păgâne (vv. 24-30).

Cap. 19 Comportamentul față de aproapele. Alte diferite prescripții. Capitolul acesta poate fi socotit o continuare a celui precedent. După observațiile privitoare la disoluția morală produsă de infracțiunile sexuale, legislatorul ia acum în discuție alte tipuri de fapte imorale, cele care atentează la pietatea, simțul dreptății, bunătatea și onoarea individului. Deși nu par orânduite după o logică precisă, aceste recomandări sunt reunite într-un cod moral având ca fundament principiul „Eu sunt Domnul", repetat mereu ca un leit-motiv. Secțiunile capitolului: regulile fundamentale ale sfințeniei în raport cu Domnul (vv. 1-8), reguli privitoare la secerat și cules (vv. 9-10), ofense la adresa aproapelui (vv. 11-14), „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți" (vv. 15-18), interdicția privitoare la orice formă de hibridizare (v. 19), relațiile sexuale cu o sclavă (vv. 20-22), prescripții privitoare la pomii fructiferi (vv. 23-25), interzicerea practicilor și obiceiurilor păgâne

(vv. 26-29), câteva alte prescripții (vv. 30-32), comportamentul față de străini (vv. 33-36), concluzie (v. 37).

Cap. 20 Pedepse pentru diferite păcate. Acest capitol detaliază prescripții referitoare la infracțiuni deja menționate (sacrificarea copiilor, incestul, necromanția etc.), tratate acum din unghi strict juridic.

Cap. 21 Alte prescripții privitoare la preoți. Capitolul prezintă următoarele secțiuni: sfințenia preoților (vv. 1-9), sfințenia marelui preot (vv. 10-15), defecte corporale care interzic accesul la funcția sacerdotală (vv. 16-24), interdicții privitoare la consumarea jertfelor (vv. 1-16), prescripții privitoare la integritatea corporală a animalelor jertfite (vv. 17-25), interdicția de a jertfi un pui de animal împreună cu mama lui (vv. 26-30), concluzie (vv. 31-33).

Cap. 22 Consumarea cărnii animalelor jertfite. Calitatea animalelor oferite ca jertfă. Acest capitol este dedicat integral datoriilor cultice ale membrilor de rând ai comunității, a căror prezentare este reluată aici într-un registru mai solemn.

Cap. 23 Sărbătorile poporului lui Israel. Acest capitol reprezintă un veritabil calendar sacru al poporului ales, principalele sărbători ale anului fiind prezentate în ordine cronologică. Iată succesiunea principalelor secvențe: despre sărbătorile Domnului (vv. 1-3), Paștele și sărbătoarea azimelor (vv. 4-8), jertfa primelor spice (vv. 9-14), sărbătoarea celor cincizeci de zile (vv. 15-22), sărbătoarea trâmbițelor (vv. 23-25), ziua împăcării (vv. 26-32), sărbătoarea corturilor (vv. 33-36), concluzie (vv. 37-38), completare privitoare la sărbătoarea corturilor (vv. 39-43), concluzie finală privitoare la sărbători (vv. 44).

Cap. 24 Prescripțiile privitoare la sfeșnic. Păcatul blasfemiei. Secvențele capitolului: focul veșnic din candele și din sfeșnic (vv. 1-4), pâinile rituale prezentate la altar (vv. 5-9), blasfemia egipteanului și legea talionului (vv. 10-23).

Cap. 25 Anul sabatic și anul jubileu. Acest capitol, prin conținutul său, poate fi privit deopotrivă ca o concluzie a celui anterior, dar și ca o introducere a celui care urmează. Conținutul capitolului este următorul: semnificația anului sabatic (vv. 1-7), anul răscumpărării generale (vv. 18-12),

pământul aparține Domnului (vv. 13-28), condițiile răscumpărării în orașe (vv. 29-34), purtarea față de fratele sărăcit (vv. 35-38), interdicția privitoare la reducerea unui israelit la starea de rob (vv. 39-46), fiii lui Israel sunt robi ai Domnului (vv. 47-55).

Cap. 26 Recompense și pedepse. Conținând prescripții importante privitoare la relațiile cu Dumnezeu ale poporului ales, acest capitol poate fi segmentat în trei părți relativ distincte: despre recompensele și despre binecuvântarea divină (vv. 1-13), despre pedepsele pentru nerespectarea poruncilor divine (vv. 14-39), fidelitatea Domnului față de legământul cu poporul ales (vv. 42-45).

Cap. 27 Prescripții privitoare la răscumpărare. Logica internă a textului indică faptul că firul principal al expunerii s-a încheiat o dată cu ultimele cuvinte ale capitolului anterior. Acest ultim capitol reprezintă un fel de apendice în care sunt expuse condițiile de răscumpărare a persoanelor (*cf.* Paul Harlé și Didier Pralon, *Introduction*, la Bibl. Alex. p. 16).

Cartea Leviticul este scrisă în varianta juridică a ebraicei biblice, ceea ce implică întrebuințarea unui vocabular cu pronunțat caracter tehnic, care are tendința de precizie și claritate. De aici o anumită sărăcie a expresiei, produsă de repetiții frecvente, de enumerări și reveniri, de caracterul standardizat al unor formulări, fapt care nu exclude totuși prezența unor pasaje de mare rafinament stilistic, precum și impresia de monumentalitate proprie ansamblului. Chiar aparenta monotonie a discursului constituie, la o lectură avizată, un factor de surprinzătoare expresivitate, aspect surprins cu acuitate de Constantin Noica, în *Jurnal filozofic*, Humanitas, 1990, p. 86: „Abia acum înțeleg expresia «frumusețile tăinuite ale Bibliei». Sunt în Biblie cărți întregi – Leviticul, Numerii, chiar părți din Exod – unde nu e decât «material». Pagini de-a rândul se vorbește despre cum și de ce trebuie făcut cortul întâlnirii, sau în ce va consta jertfa. Detalii de ritual, material mort – îți spui. Și totuși, materialul acesta capătă ritm, se organizează. O aceeași descriere, cu aceleași detalii, revine, prefăcându-se parcă într-o incantație (...). O dată, de două ori, de douăsprezece ori. E exasperant!... Și deodată simți ce frumos este."

După cum atestă comparația cu fragmentele din Levitic descoperite în 1949 în peșterile de la Qumrân, textul ebraic menținut de tradiție și

codificat la sfârşitul Evului Mediu de aşa-numiţii masoreţi s-a transmis într-o foarte bună stare de conservare. Totuşi, în unele cazuri, vechile versiuni: arameeană, siriacă, greceşti (între ele şi Septuaginta) sau latineşti reflectă în unele locuri formulări mai vechi decât textul masoretic.

*

Cât priveşte acum spaţiul cultural românesc, Leviticul a fost pentru prima dată tradus în întregime de Nicolae Milescu, pe la jumătatea secolului al XVII-lea, o dată cu textul integral al Bibliei, după versiunea grecească a Septuagintei, aşa cum se prezenta aceasta în cea mai reputată ediţie umanistă din epocă, tipărită la Frankfurt am Main în 1596. În aceeaşi perioadă (la începutul anilor '80 ai secolului al XVII-lea), un cărturar muntean anonim (identificat de filologul ieşean N.A. Ursu în persoana lui Daniil Andrean Panoneanul, autorul *Îndreptării legii*, Târgovişte, 1652, precum şi al altor importante texte din epocă) a produs şi el o versiune integrală a Bibliei, orientându-se însă mai cu seamă după versiunile slavonă şi latină. Revizuit de un cărturar moldovean (identificat de acelaşi N.A. Ursu cu Dosoftei), textul iniţial al lui Milescu, alături de versiunea lui Daniil Panoneanul au fost întrebuinţate de editorii de la 1688 ai *Bibliei de la Bucureşti*. Aşa încât, din secolul al XVII-lea, avem la dispoziţie trei versiuni complete ale Leviticului, două manuscrise, Ms. 45 (textul revizuit al lui Milescu), Ms. 4389 (textul lui Daniil Panoneanul) şi textul tipărit la 1688[1]. Aceste prime trei versiuni româneşti, care reprezintă începuturile tradiţiei scripturale în limba română, împreună cu cele mai importante din

1. Cititorul interesat poate afla amănunte cu privire la aceste aspecte importante ale vechii culturi româneşti în lucrarea lui Virgil Cândea, *Nicolae Milescu şi începuturile traducerilor umaniste în limba română*, în vol. *Raţiunea dominantă. Contribuţii la istoria culturii româneşti*, Cluj, 1979, pp. 79-224, ca şi din studiul introductiv al lui Al. Andriescu la vol. *Biblia de la Bucureşti*, vol. I, *Facerea*, în seria *Documenta linguae Dacoromanorum*, Iaşi, 1989. Volumul al III-lea al acestei serii, dedicat *Leviticului*, a apărut la Iaşi în anul 1993 şi conţine, ca şi celelalte volume ale seriei (*Facerea*, *Ieşirea*, *Numerii*, *Deuteronomul*, la care s-a adăugat, mai recent, *Psaltirea*), toate cele trei versiuni din secolul al XVII-lea pe care le-am amintit mai sus. O parte din notele şi comentariile pe care le-am redactat pentru volumul din 1993 au fost preluate în cuprinsul comentariilor care însoţesc prezenta versiune. Am preluat de asemenea informaţii şi interpretări din lucrarea mea *Studii de lexicologie biblică*, Iaşi, 1995. Nu am socotit oportun să menţionez de fiecare dată acest lucru.

cele care le-au urmat (vezi Bibliografia), au stat permanent în atenția noastră, ajutându-ne la înțelegerea literală a textului grecesc al Septuagintei și, uneori, la definirea propriilor noastre opțiuni de traducere.

Tot din secolul al XVII-lea datează alte două fragmente din Levitic. Este vorba mai întâi de un fragment manuscris, păstrat pe două file de pergament și conținând vv. 3-37 din cap. 26, descoperit de B.P. Hasdeu în anul 1871 la Biblioteca Națională din Belgrad și publicat de acesta în *Cuvente den bătrâni*, vol. I, pp. 5-17; transcris în alfabet latin, textul este însoțit de către Hasdeu de comentarii filologico-lingvistice și pus în paralel cu secvența corespondentă din *Biblia de la București* (1688). O a doua traducere, parțială, a aceluiași fragment din Levitic (vv. 3-28 din cap. 26) se găsește în *Parimiile preste an* (Iași, 1682), tipăritură a mitropolitului Dosoftei. Examinând cu atenție aceste două fragmente și comparându-le cu celelalte trei vechi versiuni, am constatat că structura lor textuală este asemănătoare, dar diferită total de cea din Ms. 45, Ms. 4389 și Bibl. 1688. Această diferență atestă pe de o parte absența unei legături directe cu filiera textuală care va conduce la tipărirea Bibliei la București în 1688, dar și izvoare diferite de cele avute la îndemână și indicate cu relativă precizie de Milescu și revizorii lui succesivi[2]. Cred că putem presupune cu suficientă legitimitate că izvorul acestor două versiuni fragmentare trebuie să fi fost un *Parimiar* slavon, care circula probabil în manuscris. Este, de aceea, foarte puțin probabil ca fragmentul descoperit de Hasdeu să provină dintr-o încercare necunoscută de traducere integrală a Bibliei, ci este mai degrabă, asemenea fragmentului din tipăritura de la 1682 a lui Dosoftei, unul dintre fragmentele biblice destinate a fi citite în biserică la anumite ocazii și orânduite canonic în cartea bisericească numită *Parimiar*. După părerea lui I. Șiadbei[3], confirmată în linii mari ulterior de Ion Gheție și Al. Mareș[4], fragmentul publicat de Hasdeu reprezintă o copie din secolul al XVII-lea, făcută de un muntean, iar traducerea a fost efectuată de cineva din Ardeal. Dată fiind semnificația lor filologică, am introdus și aceste două fragmente în seria textelor pe care le-am examinat cu atenție în cadrul comparației textuale care s-a aflat la baza propriei noastre versiuni.

2. Este vorba în primul rând despre. Frankf., Vulg. și Ostrog. Vezi V. Cândea, *op. cit.*, *passim*.
3. „Fragmentul Leviticului de la Belgrad", în *Revista filologică*, I (1927), pp. 276-283.
4. *Introducere în filologia românească*, București, 1974, p. 37.

*

Versiunea pe care o propunem reflectă îndeaproape textul grecesc al Septuagintei, în recensiunea modernă a lui Alfred Rahlfs. Am reprodus, așadar, toate opțiunile interpreților alexandrini, chiar și când ele sunt diferite de cele din textul ebraic originar. În secțiunea de comentarii, am menționat de fiecare dată diferențele față de textul ebraic, la fel cum am explicat toate pasajele obscure sau greșelile de traducere existente în textul grecesc. Am citat de asemenea, în mod consecvent, opțiunile de traducere și părerile unor interpreți mai vechi sau mai noi ai textului biblic, în dorința de a pune la dispoziția cititorului un material cât mai divers pentru propriile reflecții asupra textului. Referirile frecvente la Vulgata și la alte câteva reputate versiuni moderne ale Bibliei în limbile engleză, germană și franceză, alături de cele la textul ebraic, au și ele același rol, de a sprijini pe cititor să acceadă la o mai adecvată și nuanțată înțelegere a Septuagintei.

În scopul de a oferi o perspectivă istorică asupra lexicalizării în limba română a unor concepte biblice, am socotit util și interesant să luăm în discuție primele șapte versiuni românești ale Leviticului (Ms. 45, Ms. 4589, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna, Heliade), alături de alte câteva dintre cele moderne. Am putut astfel să punem în evidență dinamica textual-istorică a textului sacru în cultura românească, așa cum se reflectă aceasta în evoluția stilului biblic al românei literare. În unele momente, referirile la versiunea slavonă întrebuințată de primii traducători ai textului biblic în limba română s-au impus în acest context de la sine.

Datele de istorie și de arheologie biblică oferite de cercetările mai recente, trimiterile comparative la culturile antice ale Orientului Apropiat și la cultura clasică greco-latină, ca și frecventele referiri la comentatori antici (Philon din Alexandria, Flavius Iosephus, Origen ș.a.) sunt destinate luminării din perspective complementare a semnificațiilor Leviticului, textul cel mai „tehnic" dintre cărțile Vechiului Testament.

Eugen Munteanu

Leviticul

1 [1] Şi l-a chemat [Domnul] pe Moise şi i-a vorbit din cortul mărturiei cu
aceste cuvinte: [2] „Vorbeşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Dacă cineva dintre
voi va aduce Domnului daruri dintre dobitoace, veţi aduce aceste daruri din
cireada de boi sau din turma de oi şi capre. [3] Dacă darul lui este ardere de

---

1,1 *Incipit*-ul textului, conjuncţia „şi" (gr. καί, ebr. *waw*), este un indiciu sintactic al dependenţei Leviticului de cartea care îl precedă, Exodul. ♦ Forma românească tradiţională „Domnul" redă (după gr. Κύριος, slavon. Господь, lat. *Dominus*) ebr. *'ădhōnāy* „domnul, stăpânul", care substituia, din motive de tabu religios, tetragrama YHWH, numele sacru al divinităţii. ♦ Sintagma „cortul mărturiei", reproducând întocmai gr. ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου din LXX este generală în vechea tradiţie textuală românească (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, *cf.* şi Anania). În maniera sa neologizantă, Heliade propune „tabernacolul mărturiei", inspirat de Vulg. *tabernaculum testimonii*. Expresia corespondentă *'ohel mo'edh* din TM a fost tradusă în diferite feluri în bibliile moderne: *Tente du Rendez-vous* (Bibl. Jer.), *tente de la rencontre* (FC), *the tabernacle of the congregation* (KJV), *das heilige Zelt* (GN), *cf.* şi „cortul descoperirii" (Radu-Gal.), „cortul adunării" (Bibl. 1968)

1,2 În LXX, noţiunea pronominal-nedefinită „cineva" este lexicalizată frecvent prin subst. ἄνθρωπος, „om", pentru a sugera caracterul universal al jertfei care urmează a fi adusă. ♦ Gr. τὸ δῶρον din LXX, reprodus în vechile versiuni româneşti prin „dar", corespunde ebr. *qorbān* din TM, cuvânt care apare pentru prima dată aici în Levitic şi înseamnă literal „ceea ce se înfăţişează (ca jertfă)", redat de traducători printr-un echivalent apropiat: *offering* (KJV), *Opfer* (Luther, GN), *offrande* (Bibl. Jer.). ♦ Termenul tradiţional românesc „dobitoace" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Şaguna, Radu-Gal., Bibl. 1968) corespunde gr. κτήνη, întrebuinţat în LXX mai ales la plural pentru a desemna generic cele trei tipuri de animale oferite ca jertfă, bovinele mari, oile şi caprele. Ebraicul *b°hēmāh* din TM desemnează în mod generic toate animalele domestice mari. Philon, *Spec.* 1, 163-165, este de părere că cele trei specii au fost alese ca animale pentru sacrificiu pentru că sunt cele mai blânde şi mai ascultătoare.

1,3 Sintagma „ardere de tot", prezentă în toate versiunile româneşti (excepţie la Heliade: „holocautomă"), redă cu fidelitate conţinutul lexical şi forma internă a gr. ὁλοκαύτωμα sau ὁλοκαύτωσις, recurenţi în LXX pentru a desemna principalul tip de sacrificiu veterotestamentar. În TM apare *'ōlāh*, derivat de la verbul *'ālāh*, „a urca, a se înălţa", sugerând ideea că fumul rezultat prin ardere se înalţă spre cer. Ideea de combustie

tot din vite mari, să aducă o parte bărbătească fără cusur la uşa cortului mărturiei, ca să fie bine primită înaintea Domnului. [4] Să-şi pună mâna pe capul jertfei, iar aceasta îi va fi bine primită, ca să se săvârşească pentru el împăcarea [pentru păcate]. [5] Iar preoţii, fiii lui Aaron, să înjunghie apoi

---

integrală exprimată în LXX se reflectă în semantismul sau în forma celor mai multe echivalente din versiunile europene mai importante: Vulg.: *combustio*, Ostrog: **съжжениѥ** „ardere", Luther: *Brandopfer*, KJV: *burnt sacrifice*, Bibl. Jer., BA: *holocauste*. ♦ Sintagma „parte bărbătească", întrebuinţată în toate versiunile biblice româneşti (excepţie la Heliade: „mascule"), vine din tradiţia slavonă, căci corespunde cu Ostrog: **мѫжескъ полъ** „parte bărbătească", întrucât gr. ἄρσην înseamnă „mascul", *cf.* Vulg. *masculus*. ♦ Exigenţa ca animalul de jertfă să fie perfect sănătos a fost interpretată simbolic de Philon, *Spec.* 1, 260: „Legea nu este preocupată ca animalele pentru jertfă să fie fără cusur, ci mai mult de faptul ca acei care aduc jertfa să nu fie atinşi de nici o patimă." Ebr. *tāmîm*, „perfect, fără defecte", a fost redat în LXX prin gr. ἄμωμος, „fără pată, fără vină", de unde soluţiile unor interpreţi mai recenţi: „fără cusur" (Radu-Gal.), „fără meteahnă" (Bibl. 1990, Anania). Versiunile româneşti mai vechi (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), sub influenţa probabilă a slavon. **непорочьнъ** „innocens; intactus" (Ostrog) şi a lat. *immaculatus* (Vulg.), prezintă opţiunea lexicală „curat". ♦ Secvenţa ultimă a versetului, αὐτὸ δεκτὸν ἐναντίον κυρίου, corespunde ebr. *lir^{e}ṣonō liph^{e}nēy YHWH*, literal: „pentru bunăvoinţa sa înaintea lui Dumnezeu." Sintagma „bine primit", propusă de Radu-Gal. (*cf.* Bibl. Jer.: *agréé*), ni se pare mai potrivită pentru a reda semnificaţia gr. δεκτός, „accepté, admis, d'où agréable" (Bailly, *s.v.*), decât alte opţiuni precum simplu „primit" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna) sau „bineplăcut" (Bibl. 1990, Anania).

1,4 Sing. „mâna" (gr. τὴν χεῖρα) reproduce întocmai TM, cu toate că, potrivit tradiţiei iudaice relatate de Philon (*Spec.* I, 198), ritualul prescria întinderea ambelor mâini. ♦ Prin „capul jertfei" am tradus secvenţa τὴν κεφαλὴν τοῦ καρπώματος, în care gr. κάρπωμα înseamnă literal „fruct", iar în LXX „prinos" (BA: *apanage*) şi corespunde ebr. *'iššeh* din TM (în mod excepţional, aici, ca şi în 1,14, traduce ebr. *'olāh*, *cf. supra* 1,3). ♦ Semnificaţia expiatorie a jertfei ocupă un loc central în ritualistica VT, dar era cunoscută şi altor popoare din Orientul Apropiat în Antichitate, de exemplu canaanenilor şi babilonienilor (vezi Thomson, 21).

1,5 Verbul la plural întrebuinţat pentru a desemna actul imolării, σφάξουσι, este în TM un termen tehnic, ebr. *šāhaṭ*, folosit la singular („el va înjunghia"). Conform practicii sacrificiale primitive, suplicantul era cel care jugula animalul pentru jertfă. Expresia „înaintea Domnului" are o semnificaţie locală, referindu-se la spaţiul din faţa cortului sacru. ♦ Asemenea majorităţii interpreţilor români, am tradus prin „viţel" gr. μόσχος „vlăstar al unui animal", *cf.* Vulg.: *vitulus*; în TM *ben bāqār*, literal „fiul vacii" desemna atât viţelul propriu-zis, cât şi un taur mai tânăr. ♦ „Preoţii, fiii lui Aaron" (gr. οἱ υἱοὶ Ἀαρων οἱ ἱερεῖς) este expresia recurentă pentru desemnarea generică a tribului sacerdotal al leviţilor. În contextul istoric al textului, referirea poate fi la cei patru fii ai

vițelul înaintea Domnului și să aducă jertfă sângele, stropind cu sânge de
jur împrejur altarul care se află la ușile cortului mărturiei. 6 Jupuind ani-
malul pentru arderea de tot, să-l taie în bucăți potrivite, 7 iar preoții, fiii
lui Aaron, să pună foc pe altar și să așeze lemne pe foc. 8 După aceea, fiii
lui Aaron, preoții, să așeze bucățile tăiate, capul și grăsimea, pe lemnele
care ard pe altar, 9 iar măruntaiele și picioarele să le spele cu apă și preoții
să pună totul pe altar, căci este prinos, jertfă, mireasmă plăcută pentru
Domnul.

---

lui Aaron, Nadab, Abiud, Eleazar și Ithamar, învestiți de Moise cu demnitatea sacerdotală. ♦ Am optat în cele din urmă pentru termenul „altar" (*cf.* Vulg.: *altare*, Bibl Alex.: *autel*) pentru a echivala gr. θυσιαστήριον, probabil o inovație lexicală a autorilor LXX (derivat de la θυσία „jertfă"). În stilul bisericesc românesc, se folosește consecvent apelativul „jertfelnic" (forma mai veche: „jirtăvnic"), un împrumut vechi din slavona bisericească (жьртвьникъ).

1,6 Acțiunile sunt simultane, participanții la ritual, suplicantul și preotul, acționând fiecare conform prescripțiilor și datoriilor lor cultuale. În TM, subiectul frazei din v. 6 este „el", pe când în LXX și Vulg. se întrebuințează pluralul: μελιοῦσιν, respectiv *concident*.

1,7 Întrebuințat fără articol, cuvântul πῦρ se referă la focul despre care mai jos (6,5-6) se menționează că trebuie întreținut perpetuu. ♦ Potrivit soluțiilor celor mai mulți interpreți moderni, am tradus prin „a așeza" verbul grecesc ἐπιστοιβάζω, atestat de lexicografi doar în acest loc din Levitic, cu sensul exact „a îngrămădi", reflectat cu fidelitate de vechile versiuni românești, unde găsim verbul „a grămădi" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688).

1,8 Gr. τὰ διχοτομήματα, redat de unii interpreți perifrastic (Vulg.: *membra quae sunt caesa*), înseamnă literal „(părți) tăiate în două", operație desemnată în versetul anterior prin sintagma μελιοῦσιν... κατὰ μέλη „să taie în bucăți potrivite", adică după o tehnică tradițională care consta în „tăierea unor bucăți potrivite, așa încât fiecare să alcătuiască un întreg" (Philon, *Spec.* I, 199). ♦ Grăsimea animalului jertfit (gr. τὸ στέαρ, ebr. *pădher*) era socotită de popoarele vechi partea cea mai prețioasă din corpul unui animal.

1,9 Începând cu Micu, interpreții români preferă în context termenul „măruntaie", pentru a reda conținutul gr. τὰ ἐγκοίλια (ἐν „în", κοιλία „cavitatea ventrală"), pe care primii traducători români îl calchiaseră prin expresii precum „cele den pântece" (Ms. 45, Ms. 4389, BB). ♦ Spălarea cu apă a bucăților din animalul jertfit era o operație rituală și era efectuată de către suplicant. În LXX se spune doar că preoții vor pune bucățile pe altar și se întrebuințează verbul gr. ἐπιτίθημι, „a așeza deasupra", o opțiune de traducere destul de îndepărtată de originalul ebraic; aici era folosit verbul *hiq'ṭîr*, care era un termen tehnic în ritualistica sacrificială, însemnând aproximativ „a transforma o materie în fum și aburi mirositori", înțeles pe care Ieronim a încercat să îl surprindă prin verbul latinesc *adolere*, „a oferi jertfe zeilor prin ardere" (Vulg.). ♦ Expresia ὀσμὴ εὐωδίας τῷ κυρίῳ din LXX este tautologică, fapt care se reflectă în cele mai vechi versiuni românești, unde găsim „miros de bună mirosire" (Ms. 45, Bibl. 1688, *cf.* și BA: *odeur de bonne odeur*). Ebr. *rēaḥ* „parfum" apare în TM cu o funcție apotropaică.

[10] Dacă darul lui către Domnul va fi adus din turma de oi sau de capre,
pentru arderea de tot, atunci să aducă parte bărbătească fără cusur și să-și
pună mâna pe capul acesteia. [11] Iar fiii lui Aaron, preoții, să o înjunghie în
latura dinspre miazănoapte a altarului, înaintea Domnului, și să stropească
cu sânge în jurul altarului. [12] Să o taie apoi preoții în bucăți potrivite și să le
așeze împreună cu capul și cu grăsimea pe lemnele care ard pe altar, [13] iar
măruntaiele și picioarele să le spele cu apă și să aducă preotul toate acestea
și să le pună pe altar, căci este prinos, jertfă, mireasmă plăcută pentru Domnul.
[14] Dacă însă darul pe care îl aduci pentru Domnul ca prinos este din
păsări, atunci să aduci dar din turturele sau din porumbei. [15] Și preotul să
aducă pasărea la altar, să-i frângă gâtul și să o pună pe altar, iar sângele să-l
stoarcă la temelia altarului. [16] Gușa cu penele (de pe ea) să o scoată și să o
arunce lângă altar, în partea dinspre răsărit, la locul pentru cenușă. [17] Apoi
să-i frângă aripile fără să o taie în două și să o așeze preotul pe altar,
deasupra lemnelor de pe foc, căci este prinos, jertfă, mireasmă plăcută
pentru Domnul."»

2 [1] „«Dacă va aduce cineva Domnului ca jertfă un dar [de grâne], darul
său să fie din fruntea făinii de grâu și să toarne peste ea untdelemn și să

1,10 Prin expresia explicită *ἀπό τε τῶν ἀρνῶν καὶ τῶν ἐρίφων* în LXX se redă ebr. *min haṣṣo'n*, care desemnează generic „turma de vite mici".

1,14 Acceptarea păsărilor mici, a porumbeilor și a turturelelor, ca jertfă permitea și celor mai săraci membri ai comunității să-și îndeplinească datoriile sacrificiale. Turtureaua (*Turtur communis*, în ebraică *tor*) era o pasăre larg răspândită în Palestina antică, iar porumbeii erau crescuți în număr mare de către israeliți. Philon, *Spec.* 1, 62, menționează că porumbeii și turturelele sunt „cele mai blânde specii".

1,15 Gr. *ἀποκνίζω*, *lit.* „a zgâria", „a înțepa" dar și „a suci", corespunde vb. ebr. *mālaq*, care desemna acțiunea de a frânge ceva cu ajutorul degetelor și al unghiilor. ♦ LXX (gr. πρὸς τὴν βάσιν τοῦ θυσιαστηρίου), ca și majoritatea vechilor versiuni (*cf.* Vulg.: *super crepidam altaris*), se referă la „temelia altarului", în vreme ce în TM se vorbește despre „peretele altarului" (*cf.* Bibl. Ier.: *sur la paroi de l'autel*).

1,16-17 Referindu-se la îndepărtarea gușii păsării împreună cu penele de pe ea (τὸν πρόλοβον σὺν τοῖς πτεροῖς), autorii LXX încearcă să echivaleze conținutul ebr. *mur'āh*, substantiv care, conform părerii majorității interpreților, desemnează în TM gușa împreună cu stomacul și intestinele păsării. ♦ „Fără să o taie în două", οὐ διελεῖ: este o aluzie la ritualurile păgâne divinatorii (*cf.* Gen. 15,10: Avraam nu despică păsările de jertfă).

2,1 Sintagma ἐὰν δὲ ψυχὴ προσφέρῃ, literal: „dacă (un) suflet va aduce", reflectă cu fidelitate turnura frazei din TM, unde apare subst. *nepheš*, cu sensul „cineva; oricine", dar și cu sensurile „suflare, suflet, viață" sau „ființă, persoană; el însuși". O transpunere

adauge tămâie; [aceasta] este o jertfă. 2 Să o înfăţişeze apoi fiilor lui Aaron,
preoţii, iar preotul [slujitor] să ia un pumn plin din fruntea făinii amestecate
cu untdelemn şi cu toată tămâia şi să le ardă pe altar, spre pomenire, jertfă
cu mireasmă plăcută pentru Domnul. 3 Iar ceea ce rămâne din jertfa [de
grâne] să fie pentru Aaron şi pentru fiii săi, ca parte preasfântă din jertfele
aduse Domnului.

---

literală prin *suflet* găsim la cei mai vechi interpreţi ai Bibliei în limba română (Ms. 45, Bibl 1688, Micu, Filotei, Şaguna). ♦ Jertfa vegetală, desemnată în LXX prin expresia puţin tautologică δῶρον θυσίαν (literal: „dar jertfă"), corespunde ebr. *minḥāh*, care desemna de regulă orice fel de dar sau ofrandă, indiferent de conţinutul lor (animal sau vegetal), oferite în semn de omagiu unui personaj înalt. Tradiţia mozaică a restrâns însă sensul ebr. *minḥāh* la sensul de „ofrandă vegetală". În prezentarea pe care o face jertfelor în *Spec.*, I, 194-196, Philon nu acordă mare atenţie sacrificiilor vegetale, menţionându-le doar în treacăt. Origen, în schimb, (*Hom. Lev* II, 1-2), consideră jertfa vegetală o formă a jertfei pentru păcat, descrisă ulterior, în Levitic 5,11-13. ♦ „Fruntea făinii de grâu" transpune gr. σεμίδαλις „fleur de farine de froment" (Bailly, *s.v.*), tradus în Vulg. prin *simila*, „făină foarte curată, fruntea făinii", termeni care corespund în TM subst. *sōleth*, prin care se desemnează făina de cea mai bună calitate, deosebită de făina obişnuită, denumită *qemaḥ*. Reţinem încercarea lui Heliade de a naturaliza grecismul *semidale*, glosat în paranteză prin „floare de făină". După Philon, *Somn.* II, 71 şi urm., floarea făinii reprezintă gândirea purificată a suplicantului ♦ Termenul românesc tradiţional „untdelemn" echivalează gr. τὸ ἔλαιον „ulei de măsline" (LXX), *cf.* Vulg.: *oleum*. În Palestina antică se foloseau alte uleiuri vegetale, cel de măsline fiind mai puţin cunoscut ♦ Tămâia (ebr. *lebhonāh*, gr. λίβανον, lat. *thus*, slavon. лїванъ), întrebuinţată pe larg în ritualurile religioase ale multor popoare antice, era răşina balsamică a unui arbore din familia terebintului. În Israelul antic tămâia era foarte scumpă, fiind importată din Peninsula Arabică (Walker, 84); era socotită un simbol al credinciosului fervent (*cf.* Ps. 141,2).

2,2 Termen românesc tradiţional, „pomenire" corespunde gr. τὸ μνημόσυνον, opţiune semantică adoptată în timp şi de alţi interpreţi: *memoriale* (Vulg.), память (Ostrog), *Gedenkopfer* (Luther), *memorial* (KJV), *le memorial* (Bibl. Jer., SB, BA). Ebraicul *'azkārāh*, derivat din verbul *zākhar*, „a-şi aminti", este întrebuinţat în Levitic în legătură cu acea parte („un pumn plin") din jertfa vegetală, oferită ca ardere de tot (*cf.* şi Num. 5,15.18.26); expresia „spre pomenire" poate fi înţeleasă aici fie ca „spre a i se aminti lui YHWH de jertfa prezentată", fie ca „spre pomenirea suplicantului înaintea lui YHWH". Termenul este utilizat şi în Ex. 3,15 („pomenirea Mea din neam în neam"), Deut. 32,26 („voi şterge dintre oameni amintirea lor") etc.

2,3 Prin expresia „parte preasfântă" am redat conţinutul unei sintagme prin care vechii interpreţi exprimau, prin reduplicare, ideea de superlativ, potrivit unei structuri gramaticale (*qodheš qŏdhāšîm*) tipice limbii ebraice: ἅγιον τῶν ἁγίων (LXX), *sanctum sanctorum* (Vulg.).

[4] Dacă însă vei aduce în dar Domnului jertfă [de grâne] coaptă în cuptor,
să aduci pâini nedospite din fruntea făinii, frământate cu untdelemn, și turte
nedospite unse cu untdelemn. [5] Dacă darul tău este jertfă [de grâne] coaptă
în tigaie, el să fie din fruntea făinii, frământat cu untdelemn și nedospit.
[6] Să-l rupi în bucăți și să torni peste el untdelemn; [aceasta] este jertfă [de
grâne] adusă Domnului. [7] Iar dacă darul tău este jertfă [de grâne] coaptă pe
vatră, să fie pregătit din fruntea făinii cu untdelemn. [8] Jertfa pregătită din
acestea să o aduci Domnului și să o înmânezi preotului, iar el o va aduce pe
altar; [9] din jertfa [de grâne], preotul să ia partea pentru pomenirea ei, pe
care să o așeze pe altar, căci este prinos, mireasmă plăcută pentru Domnul.
[10] Iar ce va rămâne din jertfa [de grâne] să fie pentru Aaron și fiii săi, ca
parte preasfântă între prinoasele aduse Domnului.
[11] Nici o jertfă [de grâne] pe care o veți înfățișa ca dar Domnului să nu o
pregătiți dospită, căci nimic dospit sau cu miere nu veți aduce ca prinos

---

2,4 Gr. ὁ κλίβανος, cu sensul „four à griller l'orge", p. ext. „four de campagne, tourtière" (Bailly, *s.v.* κρίβανος), corespunde ebr. *tannūr*, substantiv prin care în TM se denumește cuptorul portativ din lut ars, de formă conică, întrebuințat și astăzi de beduinii arabi în deșert. ♦ Expresia „pâini nedospite" (TM: *ḥallōth*, LXX: ἄρτους ἀζύμους, Vulg.: *panes... sine fermento*) denumește generic un fel de pâinițe din aluat nefermentat, de formă circulară. În loc de apă, la prepararea lor se întrebuința untdelemnul. „Turtele nedospite" preparate din fruntea făinii sunt desemnate prin gr. λάγανα ἄζυμα, *cf.* Vulg. *lagana azyma*; prin ebr. *rᵉqīqīm*, se desemnează în TM un fel de turtițe foarte mici pe care arabii le prepară și astăzi. Eliminarea expresă a oricărui ferment (*cf. infra* 2,11) se explică prin convingerea că alterarea caracterului natural al ofrandei ar fi însemnat profanarea ei. Poate fi vorba și despre o implicită reacție de diferențiere față de practicile cultuale ale canaanenilor (*cf.* Bibl. Ier., p. 414, nota c).

2,5 Vasul numit de noi „tigaie" este desemnat prin gr. τὸ τήγανον, iar în TM prin ebr. *maḥabhāh*, *cf.* Vulg. *sartago*, preluat de Heliade: „sartagine". Comentatorii consideră că avem de-a face cu un dispozitiv tradițional de coacere, format dintr-un disc metalic amplu, puțin convex, care se așeza pe jarul încins.

2,7 Prin „vatră" am redat întocmai conținutul gr. ἐσχάρα (ca în Ms. 45 și Ms. 4389), cuvânt care mai înseamnă și „grătar", de unde opțiunea pentru „grătar" a altor interpreți (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna, Heliade), *cf.* și Vulg. *craticula* „grătar mic". Se pare că este vorba de fapt despre un vas, dar mai mic decât cel explicat în nota anterioară. Oricum, termenul din TM, subst. *marḥešeth* (< *rāḥaš* „a clocoti") sugerează că ar fi vorba mai degrabă de un vas decât de un grătar.

2,11 Agentul de fermentație este desemnat în TM prin doi termeni diferiți, substantivele *ḥāmēṣ*, literal „ceva acru" și *śᵉ'ōr* „ferment", echivalați în LXX prin gr. ζυμωτὸν „fermentat" și, respectiv, ζύμη „idem", ca în contextul de aici. În traducerile românești se folosesc, de regulă, verbul „a dospi" și derivatele sale sau substantivul „aluat". Ca

Domnului. 12 [Puteți] să aduceți și din acestea în dar Domnului, însă numai
ca dar din pârga lor; ele nu vor fi însă înălțate pe altar ca [jertfă cu]
mireasmă plăcută pentru Domnul. 13 Toate darurile din jertfele voastre să le
sărați cu sare; să nu lăsați să lipsească de pe jertfele voastre sarea [ca semn

---

agenți de fermentație, în Antichitate se foloseau laptele acru sau diferite sucuri de fructe. Pentru Philon, *Spec.* I, 29, fermentul simbolizează trufia și aroganța. ♦ Mierea (LXX: τὸ μέλι, Vulg.: *mel*), în TM: *d^ebhaș* (< acad. *dišpu*), desemnează produsul apicol cunoscut, dar și un fel de sirop nefermentat de struguri sau curmale, cunoscut astăzi de arabi cu numele de *dibs*. Excluderea mierii dintre ofrandele poporului ales pentru YHWH se poate explica fie prin acțiunea sa fermentativă, fie prin nevoia de diferențiere față de cultele păgâne înconjurătoare, mierea fiind ofranda prin excelență în diferite culte uraniene ale Antichității. Philon, loc. cit., interpretează mierea ca simbol al plăcerii abuzive, iar un comentator modern presupune că prin „miere" se desemnează în Vechiul Testament, în mod generic și eufemistic, orice băutură fermentată (*cf.* Harrison, 1980, p. 54)

2,12 Ofranda primului cules din diferite specii vegetale (struguri, măsline etc.) reprezintă o jertfă distinctă de cea prescrisă în versetele anterioare. Produsele de acest tip nu erau arse pe altar, ci erau oferite ca prinos preoților, constituind unul dintre mijloacele lor de subzistență. Termenul românesc tradițional „pârgă" (venit din slavonă) apare încă în sec. al XVI-lea (psaltirile rotacizante, *Palia de la Orăștie* – 1582), ca și la alți scriitori bisericești precum Dosoftei sau Antim Ivireanul. Autorul Ms. 4389, orientându-se probabil și după Vulg.: *primitiae*, a întrebuințat acest termen, pe care îl vom regăsi în sintagma „prinos de pârgă" la Micu, urmată apoi cu consecvență de toți traducătorii români, până la Radu-Gal. La Heliade, din nou o opțiune lexicală latinizantă: „premiție".

2,13 Sarea este un simbol al statorniciei față de un angajament luat, fiind prezentă în ritualurile de consfințire a unei alianțe (*cf.* Num. 18,19, „legământ de sare"), ca și în numeroase ritualuri religioase ale popoarelor antice. Această simbolistică se regăsește în tradiția iudaică, precum și în cea creștină. Pentru Philon, *Spec.* I, 289, sarea simbolizează durata perpetuă, întrucât „menține corpurile neschimbate și le face, într-o anumită privință, nemuritoare". Flavius Iosephus, *AI* III, 227, menționează întrebuințarea obligatorie a sării inclusiv la jertfele arderii de tot, în conformitate cu o mai veche prescripție halakhică. Expresia „sarea legământului" (gr. ἅλα διαθήκης) de aici, care reapare în diverse variante în VT (de ex. în Num. 18,19; Iez. 43,24), are conotații simbolic-ritualice explicite. Expresia „voi sunteți sarea pământului" (Mat. 5,13-16 și Luc. 14,34-35) prin care Iisus Hristos se adresează apostolilor poate fi o referire directă la funcția simbolică a sării: ucenicii Mântuitorului sunt, asemenea sării, elementul prin care lumea întreagă devine o ofrandă adusă lui Dumnezeu. Origen a nuanțat în repetate rânduri această interpretare: „Oamenii lui Dumnezeu sunt sarea care conservă pământul" (*C. Cels.* VIII, 68-69). „Credincioșii sunt sarea pământului, adică a tuturor celorlalți oameni." (*Com. Io.* VI, 59) Vezi și *Epist. ad Diogn.* 6, 1: „Ceea ce este sufletul pentru corp, sunt creștinii pentru întreaga lume."

al] legământului Domnului. Pe lângă toate darurile voastre să aduceți și sare
Domnului Dumnezeului vostru. [14] Și dacă vei aduce Domnului jertfă din cele
dintâi roade ale tale, atunci să aduci grăunțe noi, prăjite la foc și râșnite, ca
jertfă din cele dintâi roade. [15] să torni untdelemn peste ele și să adaugi
tămâie; [aceasta] este o jertfă. [16] Iar preotul să pună [pe altar] partea spre
pomenire din grăunțe și din untdelemn, precum și toată tămâia; [acesta] este
prinos pentru Domnul.»"

3 [1] „«Iar dacă darul lui pentru Domnul va fi jertfă de mântuire, și dacă o
va aduce din cireada de vite, atunci, fie parte bărbătească, fie parte
femeiască, să o aducă fără nici un cusur înaintea Domnului. [2] Și să-și pună
mâinile pe capul animalului adus în dar și să-l înjunghie la ușile cortului
mărturiei, iar apoi preoții, fiii lui Aaron, să stropească cu sângele lui altarul
pentru arderi de tot, de jur împrejur. [3] Din această jertfă de mântuire să
aducă, drept prinos pentru Domnul, grăsimea care acoperă măruntaiele,

---

2,14 A treia categorie de ofrandă (*minḥāh*), primele roade ale plantelor de cultură (gr. θυσία πρωτογενημάτων), consta în genere din spice încă fragede și necoapte (ebr. *'ābhîbh*, gr. νέα χίδρα). Noțiunea pe care am desemnat-o prin participiul „râșnit", după gr. ἐρικτός, corespunde ebr. *gereś*, *cf.* Bibl. Ier. *moulu*, și a fost înțeleasă de unii interpreți drept „a măcina (boabele)", iar de către alții drept „a freca spicele în mână spre a decortica boabele". ♦ Celor patru elemente ale ofrandei vegetale (νέα „noi, tinere", πεφρυγμένα „prăjite", χίδρα „spice" și ἐρικτά „râșnite, măcinate") le-au fost conferite de către Philon, *Sacrif.* 76. 86-87, valori simbolice: grăunțele reprezintă segmentările pe care trebuie să le opereze rațiunea umană, aceasta trebuie pusă la încercare prin foc, trebuie să fie preocupată de tot ce este nou și, în al patrulea rând, ea trebuie să „macine" cu eforturi cuvântul divin.

3,1 Acest tip de jertfă (gr. θυσία σωτηρίου), în tradiția românească „jertfa de mântuire" (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna), corespunde literal în TM expresiei *zebhaḥ š'lāmîm*. Forma de plural *š'lāmîm*, derivată din verbul *šālēm* „a fi întreg și nevătămat" (de la care vine și formula cea mai răspândită de salut la semiți), a fost înțeleasă ca indicând ansamblul capacităților și calităților omului în raport cu Dumnezeu (*cf.* Harrison, 1980, p. 56: *sacrifice of wellbeing*, „jertfă de bunăstare"). Dificultatea de echivalare a acestei sintagme se reflectă în varietatea opțiunilor de traducere: Vulg.: *hostia pacificorum*, KJV: *peace offering*, Radu-Gal.: „jertfă de pace", Bibl. 1968: „jertfă de împăcare", BJ: *sacrifice de communion*, GN: *Mahlopfer* „jertfă de hrană", Anania: „jertfă de mulțumire". *Cf.* și Heliade, din nou neologizant: „sacrificiu de salutariu".

3,3 Reprodus de noi fidel, gr. τὸ στέαρ τὸ κατακαλύπτον τὴν κοιλίαν καὶ πᾶν τὸ στέαρ τὸ ἐπὶ τῆς κοιλίας redă perifrastic ebr. *qerebh* care semnifică țesutul semitransparent și gras ce învăluie la rumegătoare stomacul și intestinele.

toată grăsimea de deasupra măruntaielor 4 şi amândoi rinichii împreună cu
grăsimea de pe ei, cea de pe şolduri, ca şi seul de pe ficat, care se desprinde
o dată cu rinichii. 5 Iar preoţii, fiii lui Aaron, să înalţe totul pe altar, deasu-
pra arderii lor de tot aşezate peste lemnele aprinse pe altar; [aceasta] este
prinos, [jertfă cu] mireasmă plăcută pentru Domnul.
6 Iar dacă darul pe care îl va aduce ca jertfă de mântuire Domnului va fi
din turma de oi sau de capre, atunci, ori parte bărbătească, ori parte feme-
iască, să fie fără nici un cusur. 7 Dacă va aduce ca dar un miel, să-l înfăţi-
şeze înaintea Domnului, 8 să-şi pună mâinile pe capul animalului pentru
jertfă şi să-l înjunghie la uşile cortului mărturiei, iar fiii lui Aaron, preoţii,
să stropească cu sângele lui altarul de jur împrejur. 9 Din această jertfă de
mântuire preotul să înfăţişeze, ca prinos pentru Domnul, grăsimea şi şoldul
fără cusur, desprins împreună cu şalele, grăsimea de pe măruntaie 10 şi rini-
chii amândoi împreună cu grăsimea de pe ei, cea de pe şale, ca şi seul de pe
ficat, care se desprinde o dată cu rinichii, 11 iar preotul să înalţe totul pe
altar; [aceasta este jertfă cu] mireasmă plăcută, prinos pentru Domnul.
12 Dacă darul adus va fi o capră, să o înfăţişeze înaintea Domnului,
13 să-şi pună mâinile pe capul ei şi să o înjunghie la uşile cortului mărturiei,
iar preoţii, fiii lui Aaron, să stropească cu sângele ei altarul, de jur împrejur.
14 Şi preotul să aducă, drept prinos pentru Domnul, grăsimea de pe

---

3,4 Interesant de remarcat că, între organele animalului jertfit, a căror aducere pe altar este exclusă de Moise, se numără creierul şi inima. O explicaţie a acestei interdicţii o găsim la Philon, *Spec.* 212-129: întrucât doar inima şi creierul pot produce defecte ale sufletului, „ar fi absurd ca jertfirea lor să provoace amintirea păcatelor, şi nu uitarea acestora". În schimb, rinichii şi ficatul, părţi ale animalului socotite drept vitale, sunt singurele demne de a fi oferite lui Dumnezeu.

3,9 Prin formularea „şoldul fără cusur, desprins împreună cu şalele", am încercat să redăm cât mai fidel gr. τὴν ὀσφὺν ἄμωμον σὺν ταῖς ψόαις care înseamnă, într-o altă echivalare, de asemenea mai liberă, „şoldul fără defect împreună cu muşchii lombari". O transpunere literală a secvenţei o găsim în vechile versiuni biblice româneşti: „mijlocul curat cu şalele" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna). În T.M. partea respectivă a animalului sacrificat era desemnată prin ebr. *'alyāh*, termenul curent pentru denumirea cozii grase a oii sau a berbecului palestinian (*Ovis laticaudata*), rasă de ovine reputată în Antichitate pentru coada extrem de voluminoasă şi de grasă, care putea atinge, după aprecierile unor specialişti, până la 12 kg.

3,11 Prin expresia „mireasmă plăcută" (gr. ὀσμὴ εὐωδίας) se echivalează de regulă ebr. *leḥem* „pâine", p. ext. „hrană", *cf.* Bibl. Jer. *nourriture*. Cauza acestei substituţii lexicale trebuie căutată probabil în dorinţa de a evita întrebuinţarea unui cuvânt concret pentru desemnarea unei ofrande către Dumnezeu.

măruntaie și toată grăsimea de deasupra măruntaielor 15 și amândoi rinichii
împreună cu grăsimea lor, cea de pe șolduri, ca și seul de pe ficat, care se
desprinde o dată cu rinichii. 16 Iar [preotul] să înalțe toate acestea pe altar ca
prinos, [jertfă cu] mireasmă plăcută pentru Domnul. Toată grăsimea este a
Domnului. 17 Aceasta va fi legiuire veșnică, pentru tot neamul vostru, în
orice așezare a voastră: să nu mâncați nici grăsime, nici sânge.»"

4 1 Domnul i-a vorbit lui Moise cu următoarele cuvinte: 2 „Vorbește
fiilor lui Israel și spune-le: «Dacă va păcătui cineva fără de voie împotriva

---

3,17 Expresia gr. ἡ γενεὰ ὑμῶν, transpusă în tradiția românească prin formulări precum „rudele voastre" (Ms. 45, Bibl. 1688) „neamurile voastre" (Ms. 45, Micu, Filotei, Șaguna), „generațiile voastre" (Heliade), „neam de neamul vostru" (Radu-Gal.), „toți urmașii voștri" (Anania) desemnează întregul neam al lui Israel, atât pe cei prezenți, cât și urmașii lor, oriunde s-ar afla aceștia. ♦ Interdicția de a mânca grăsime și sânge se regăsește mai jos, în 7,22-27 (în Gen. 9,4 interdicția se referă doar la sânge; *cf.* și nota la Deut. 12,23). În interpretarea lui Philon, *Spec.* IV, 122-125, sângele nu trebuia consumat de oameni, deoarece el reprezintă „substanța sufletului sensibil", iar de la grăsime oamenii trebuie să se abțină din austeritate și cumpătare, dată fiind consistența sa excesivă.

4,2-5 Formula condițională inițială „dacă va păcătui cineva" (gr. ψυχὴ ἐὰν ἁμάρτῃ) este frecvent întrebuințată și în textele juridice mesopotamiene; ea exprimă intenția divină de a accepta jertfa de împăcare, prin care să se restaureze ordinea tulburată prin păcat. Pentru întrebuințarea cu sensul „cineva" a subst. ψυχή „suflet", vezi *supra*, nota de la 2,1. Origen, *Hom. Lev.*, se referă la acest context afirmând că gr. ψυχή „suflet" trebuie distins de gr. πνεῦμα „duh", „spirit", traducătorii evitând în mod intenționat întrebuințarea celui de-al doilea termen, deoarece „duhul" nu poate greși. ♦ Pentru noțiunea „a păcătui" autorii LXX se folosesc de verbul ἁμαρτάνω „a comite o greșeală, un păcat" (*cf.* Vulg. *peccare*), prin care se echivalează ebr. *ḥāṭā'* „a rata ținta, a păcătui". ♦ Expresia românească tradițională „fără de voie" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna, Heliade), este traducerea exactă a adv. gr. ἀκουσίως, „involuntar", din LXX. Interpretarea lui Ieronim din Vulg.: *per ignorantiam* (preluată probabil de acesta din mai vechile versiuni ale lui Aquila și Symmachus) o regăsim la unii traducători români: „din neștiință" (Anania, Radu-Gal., Bibl. 1968). Pentru crimele comise în mod deliberat nu era prescris nici un ritual expiatoriu, făptașul fiind ucis. ♦ Termenul πρόσταγμα „ordin; prescripție, rânduială", transpus tradițional prin „poruncă", desemnează prescripțiile formulate negativ, de tipul „să nu ucizi". ♦ Expresia „arhiereul uns" (LXX: ὁ ἀρχιερεὺς ὁ κεχρισμένος, Vulg.: *sacerdos qui unctus est*) face explicit faptul că ceremonialul ungerii cu untdelemn al preoților era un simbol al învestirii lor cu puteri sacrale și sacrificiale. Întrebuințarea aici a participiului κεχρισμένος în loc de obișnuitul χριστός ne lasă să înțelegem că doar marele preot (ebr. *hakkohen haggādhōl*, *kohen hāro'š*, iar aici *hakkohen hammašīaḥ*, „preotul cel uns") primea în momentul consacrării o ungere totală. Contextul face referire la marele preot, personaj unic, șeful tribului leviților.

poruncilor Domnului, săvârşind o încălcare a vreuneia dintre ele, [va trebui
să îndeplinească]:
3 Dacă a păcătuit arhiereul, care este uns, şi a adus păcatul asupra poporu-
lui, atunci el să aducă Domnului, pentru păcatul pe care l-a săvârşit, un viţel
fără cusur, [ca jertfă] pentru păcatul său. 4 Să aducă viţelul la uşa cortului
mărturiei, înaintea Domnului, să pună mâna pe capul lui şi să-l înjunghie
înaintea Domnului. 5 Iar preotul cel uns, ale cărui mâini sunt desăvârşite
[*i.e.* consacrate], să ia din sângele viţelului şi să-l aducă în cortul mărturiei.
6 Apoi să-şi moaie preotul degetul în sânge şi să stropească de şapte ori cu
sânge înaintea Domnului, de-a lungul perdelei sfinte. 7 Preotul să ungă apoi

---

După cum observă Philon, *Spec.*, I, 280, întrucât păcatul unui preot nu îl afecta doar pe acesta ca persoană, ci se răsfrângea asupra întregii comunităţi, animalul de jertfă trebuia să fie de cea mai bună calitate. ♦ „desăvârşite [*i.e.* consacrate]”: *cf.* nota la 8,22.

4,6 Numărul şapte are la multe popoare antice o valoare simbolică, semnificând perfecţiunea. Aici, prin repetarea de şapte ori a gestului ritual, se urmăreşte obţinerea iertării depline. ♦ „Perdeaua cea sfântă” (LXX: τὸ καταπέτασμα τὸ ἅγιον) este bucata de ţesătură care acoperea intrarea în cortul sacru; în TM: *pārokheth* „acoperământ; perdea”. Dincolo de acest acoperământ nici preotul nu putea păşi decât o singură dată pe an (v. mai jos, 16,34). Inspiraţi de predecesori precum Vulg. *velum sanctuarii*, mulţi traducători români preferă o denumire concretă de tipul „acoperământul cel sfânt” (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), „perdeaua sfântului lăcaş” (Radu-Gal., Bibl. 1968), *cf. le rideau du sanctuaire* (Bibl. Ier.).

4,7 Altarele sacrificiale aveau în vechea Palestină o formă specială, extremităţile lor arătând asemenea unor coarne de animal. Aceste „coarne ale altarului” (gr. τὰ κέρατα τοῦ θυσιαστηρίου, ebr. *qeren*) erau socotite de israeliţi drept loc de refugiu pentru cei urmăriţi (vezi 3Rg. 1,50-51). ♦ „Altarul pentru amestecul de tămâie” simboliza prezenţa perpetuă a lui YHWH în mijlocul poporului lui Israel şi se găsea în interiorul cortului mărturiei, înaintea perdelei sfinte. Pe acest mic altar ardea în permanenţă un amestec de aromate preţioase. Ideea de amestec este sugerată în LXX de sintagma grecească τὸ θυμίαμα τῆς συνθέσεως, literal „tămâia compunerii”, calchiată de vechii traducători români: „tămâia tocmirii” (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), „profumul compoziţiunii” (Heliade). O idee despre componentele acestui amestec de aromate ne putem face din Ex. 30,34, unde sunt indicate smirna, oniha, halvanul (galbanul) şi tămâia. Smirna, numită în vechile texte biblice româneşti din sec. XV-XVII *stacti* (după slavon. стакти, *cf.* gr. στακτή) era o răşină puternic parfumată, produsă probabil de unul din arborii *Styrax officinalis* sau *Camiphora opobalsamum*. Următorul component, oniha (gr. ὄνυχα), era obţinut, după cum presupune Harrison, 1980, p. 62, din măcinarea anumitor moluşte, sau, după Walker, p. 158, de la o specie de trandafir sălbatic (*Cistus ladaniferus*). Despre galban (gr. χαλβάνη) se presupune că ar fi răşina aromatică a unei specii de mărar, probabil *Ferula galbaniflua*.

cu acest sânge coarnele altarului pentru amestecul de tămâie [cel ce este]
înaintea Domnului, în cortul mărturiei; apoi tot sângele rămas al vițelului
să-l toarne la temelia altarului pentru arderile de tot, care se află lângă ușile
cortului mărturiei. 8 [După aceea,] să scoată grăsimea din vițelul [adus ca
jertfă] pentru păcat, grăsimea de pe măruntaie și toată grăsimea de deasupra
măruntaielor, 9 amândoi rinichii împreună cu grăsimea de pe ei, cea de pe
șolduri, ca și seul de pe ficat, care se desprinde o dată cu rinichii, 10 tot așa
cum le pune deoparte din vițelul adus ca jertfă de mântuire; apoi să înalțe
preotul toate acestea pe altarul pentru prinoasele [cuvenite Domnului]. 11 Dar
pielea vițelului și toată carnea lui împreună cu capul și picioarele, cu mărun-
taiele și cu balega, 12 întregul vițel să-l scoată afară din tabără, la un loc
curat, acolo unde se aruncă cenușa, și să-l ardă în întregime pe un foc de
lemne; la locul de aruncare a cenușii să-l ardă.
13 Dacă întreaga adunare a fiilor lui Israel va greși fără de voie, fără ca
ochii adunării să bage de seamă, dacă va încălca una din poruncile
Domnului, săvârșind ceva care nu se cuvine, 14 atunci, când își va da seama
de păcatul săvârșit, adunarea să aducă din cireadă un vițel fără cusur, [ca
jertfă] pentru păcat, și să-l înfățișeze la ușile cortului mărturiei. 15 Iar bătrâ-
nii adunării să-și pună mâinile pe capul vițelului înaintea Domnului și să-l
înjunghie înaintea Domnului. 16 Apoi, preotul cel uns să aducă din sângele
vițelului în cortul mărturiei. 17 Și să-și moaie preotul degetul în sângele
vițelului și să stropească de șapte ori cu sânge înaintea Domnului perdeaua
sfântă. 18 Să ungă preotul cu acest sânge coarnele altarului pentru amestecul
de tămâie, [altarul] care este înaintea Domnului, care se află în cortul
mărturiei; apoi tot sângele rămas să-l toarne la temelia altarului pentru

---

4,12 Locul special amenajat pentru aruncarea cenușii (LXX: ἡ ἔκχυσις τῆς σποδιᾶς, TM: *šephekh haddešen*) era socotit un spațiu tabu pentru întreaga comunitate.

4,13 Termenul „adunare", tradițional în stilul biblic românesc (vezi Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna), reflectă conținutul gr. συναγωγή (preluat de Heliade: *synagoga*). În TM, această noțiune este redată prin doi termeni distincți, ebr. *'ēdhāh* „adunare (a întregului popor)" și *qāhāl* „adunare (a liderilor tribali)" (vezi Harrison, 1980, p. 64). ♦ „Ochii adunării" (gr. οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς συναγωγῆς) desemnează metaforic conștiința publică. Fie ea și involuntară, orice abatere de la comandamentele divine reclamă o jertfă de împăcare.

4,15 Pentru „bătrânii adunării", în LXX se preferă gr. οἱ πρεσβύτεροι „cei mai bătrâni", termen curent în mediile elenizante ale Egiptului ptolemaic, în locul termenului clasic οἱ γέροντες. Pentru neamul lui Israel consultarea bătrânilor era decisivă în probleme cultuale, religioase (*cf.* Ex. 24,1-9), sau administrative (*cf.* Num. 11,16-17).

prinoase, care se află la ușa cortului mărturiei. [19] [După aceea,] să scoată
toată grăsimea vițelului și să o înalțe pe altar. [20] Cu acest vițel să facă întoc-
mai cum a făcut cu vițelul [adus ca jertfă] pentru păcatul [arhiereului]: la fel
să facă. Preotul va face [astfel] împăcarea pentru ei și li se va ierta păcatul.
[21] Să scoată întregul vițel afară din tabără și să-l ardă după cum au ars și
vițelul cel dintâi; aceasta este [jertfă pentru] păcatul adunării.
[22] Dacă a păcătuit o căpetenie săvârșind fără voie ceva ce nu se cuvine
împotriva uneia dintre poruncile Domnului Dumnezeului lor și a păcătuit și
s-a făcut astfel vinovat, [23] când își va da seama de păcatul pe care l-a săvârșit,
să aducă drept dar [Domnului] un ied, parte bărbătească fără cusur. [24] Și
să-și pună mâna pe capul iedului și [preoții] să-l înjunghie pe locul unde se
înjunghie [animalele pentru] arderile de tot, înaintea Domnului; aceasta este
[jertfă pentru] păcat. [25] Iar preotul să ia cu degetul său din sângele [jertfei
aduse] pentru păcat și să ungă cu el coarnele altarului pentru arderile de tot,
apoi să toarne sângele rămas la temelia altarului pentru arderile de tot. [26] Și
toată grăsimea să o înalțe pe altar, întocmai ca grăsimea de la jertfa de
mântuire. Preotul va face [astfel] împăcare pentru acea căpetenie și acesteia
i se va ierta [păcatul].

4,20 Prin sintagma „a face împăcare" redăm vb. gr. ἐξιλάσκομαι „apaiser par des sacrifices ou par une expiation" (Bailly, *s.v.*), *cf.* Bibl. Jer.: *le prêtre ayant fait... le rite d'expiation*, BA: *le prêtre fera l'apaisement pour eux*. Unii interpreți au lexicalizat în context noțiunea de „a se ruga" (Vulg.: *rogare*, *cf.* Ostrog: **молитися**), de unde și opțiunea pentru „a se ruga" în vechi versiuni românești (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688). TM are aici un derivat de la radicalul *KPR*, care poate fi interpretat în două sensuri. Sensul etimologic primar, ilustrat și de accadianul *kaparu* „a șterge, a înlătura", evocă ideea de „ștergere, curățire" (*cf.* și Radu-Gal., Bibl. 1968: „să curețe"). După Harrison, 1980, p. 67, acesta este sensul cel mai probabil din contextul de față: prin jertfa oferită de om și acceptată de Dumnezeu, păcatul făptuit se consideră „șters". Un al doilea sens posibil al radicalului *KPR* este cel de „a acoperi" (*cf.* arab. *kafara* „a acoperi"): prin jertfă se „acoperă" păcatul, ferindu-se astfel privirile lui Dumnezeu de maculare. În urma acestei proceduri rituallce, mânia lui YHWH este potolită și El poate ierta greșeala suplicantului (vezi Snaith, p. 30).

4,22 Vechiul „boiar" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), corespunde noțiunii de „șef, căpetenie", lexicalizată prin ὁ ἄρχων (LXX), *princeps* (Vulg.) sau **кнѧзь** (Ostrog), care corespunde în TM ebr. *nāsî'*, prin care se denumește în VT un șef israelit, ca de exemplu în Iez. 44-46. Se consideră că se face referire la șeful unui trib sau al unui clan (*cf.* Luther: *ein Stammesfürst*, GN: *das Oberhaupt eines Stammes*) ori, în mod generic, la orice tip de purtător de cuvânt al unui trib (*cf.* Harrison, 1980, p. 66).

27 Dacă un singur om din poporul de rând va păcătui fără voie, săvârşind
ceva care nu se cuvine împotriva uneia dintre poruncile Domnului şi se va
face vinovat, 28 când îşi va da seama de păcatul săvârşit, să aducă o iadă,
parte femeiască fără cusur, [drept jertfă] pentru păcatul pe care l-a făptuit.
29 Să-şi pună mâna pe capul [jertfei] pentru păcat şi [preoţii] să o înjunghie
pe locul unde se înjunghie arderile de tot. 30 Iar preotul să ia cu degetul său
din sângele jertfei şi să ungă cu el coarnele altarului pentru arderile de tot;
şi tot sângele rămas să-l toarne la temelia altarului. 31 Şi să desprindă preo-
tul toată grăsimea jertfei după cum s-a desprins grăsimea de la jertfa de mân-
tuire, şi să o înalţe pe altar ca [jertfă cu] mireasmă plăcută pentru Domnul.
Preotul va face [astfel] împăcare pentru acel om şi i se va ierta [păcatul].
32 Dacă însă cineva aduce darul său pentru păcat din turma de oi, atunci
să aducă o parte femeiască fără cusur 33 şi să-şi pună mâna pe capul [jertfei]
pentru păcat şi să o înjunghie [preoţii] la locul unde se înjunghie animalele
pentru arderile de tot. 34 Şi preotul să ia cu degetul său din sângele [jertfei]
pentru păcat şi să ungă cu el coarnele altarului pentru arderile de tot; iar tot
sângele rămas să-l toarne la temelia altarului. 35 Şi să desprindă preotul
toată grăsimea jertfei după cum s-a desprins grăsimea mielului adus ca
jertfă de mântuire şi să o pună pe altar, deasupra arderii de tot pentru
Domnul. Preotul va face [astfel] împăcarea pentru păcatul săvârşit de omul
acela şi i se va ierta.»"

5 1 „«Dacă cineva va păcătui când, fiind chemat ca martor, va auzi
cuvântul jurământului şi nu va spune ce a văzut sau ce ştie, va purta

---

4,27 Sintagma gr. ὁ λαὸς τῆς γῆς transpune literal ebr. *'am ha'āreṣ* şi este la rândul ei calchiată în versiuni mai vechi: *populus terrae* (Vulg.), люди на земли (Ostrog), *cf.* „norodul pământului" (Ms. 45. Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu), *poporul pământului* (Filotei), „poporul pământului" (Şaguna), „popolul ţărei" (Heliade). Sintagma din ebraică desemna de fapt pe membrii obişnuiţi ai comunităţii, în opoziţie cu preoţii şi căpeteniile tribale, *cf. the common people* (KJV), *das Volk* (Luther).
4,35 Nota semantică „deasupra", exprimată clar de prepoziţia cuprinsă în formularea ἐπὶ τὸ ὁλοκαύτωμα κυρίου din LXX corespunde ebr. *'al 'iššey YHWH* „peste arderile Domnului". Aceasta înseamnă că jertfele descrise în aceste versete finale erau arse alături de alte jertfe, nefiind nevoie să se pregătească un foc special.
5,1 Prima parte a acestui capitol face corp comun cu capitolul anterior, expunând prescripţii referitoare la păcatele comise involuntar. Abia începând cu v. 14 se trece la o serie de prescripţii distincte. În contrast izbitor cu simplitatea şi claritatea exprimării din capitolele anterioare, aici LXX prezintă un discurs obscur, rezultat din transpunerea

[povara] păcatului; [2] dacă cineva va atinge vreun lucru necurat, fie stârvul
unei fiare sfâșiate necurate, fie stârvul unei spurcăciuni necurate, fie al unei

---

literală a originalului ebraic, mai elaborat și mai complex el însuși. De aceea, întrucât au fost ele însele concepute pe baza principiului literalității, în toate vechile versiuni românești întâlnim formulări greoaie și obscure. ♦ Expresia grecească φωνὴ ὁρκισμοῦ, reprodusă cu fidelitate prin „glas de jurământ" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna) sau „voce de jurământ" (Heliade), corespunde ebr. *'ālāh*. După Gesenius, *s.v.*, acest cuvânt polisemantic prezintă următoarele trei sensuri: 1. „jurământ"; 2. „înțelegere întărită prin jurământ"; 3. „imprecație, blestem". În contextul de aici este actualizat cel de-al treilea sens, căci avem de-a face cu o referire la imprecația solemnă pronunțată public de judecător, (*cf.* Bibl. Jer., *la formule d'abjuration*) și formulată ca o construcție condițională („dacă ai comis aceste fapte, Dumnezeu te va pedepsi"), prin care un făptaș necunoscut era invitat să își mărturisească vina și să și-o ispășească (*cf.* Jd. 17,2 și Prov. 29,24) sau, ca în cazul de față, martorul unui fapt reprobabil era conjurat să declare ce a văzut sau ce i-a ajuns la cunoștință. ♦ Expresia „va purta [povara] păcatului", după gr. λήμψεται τὴν ἁμαρτίαν, literal „va purta păcatul", se referă nu atât la consecințe psihice precum remușcarea, cât la urmările concrete ale unui păcat grav (boli, calamități naturale, moartea) sau la efectele justiției umane.

5,2 În acest loc, TM enumeră în mod simplu și succint doar numele celor trei clase de animale necurate (domestice, sălbatice și jivine de talie mică). Formulările din LXX sunt în schimb complicate, redundante și obscure și au pus mereu probleme de echivalare traducătorilor. Prima categorie de impurități, „stârvul unei fiare necurate sau sfâșiate" (LXX: ἢ θνησιμαίου ἢ θηριαλώτου, literal „sau al unui cadavru, sau al unui prins de o fiară") este amintită și mai jos, în 7,24; 17,15; 22,8 și este desemnată în TM mai simplu, prin subst. *nᵉbēlāh* „cadavru". În încercarea de a limpezi pasajul, Flavius Iosephus, *AI* III, 260, glosează gr. θνησιμαῖος prin κρέας τοῦ τεθνηκότος αὐτομάτως ζῴου „carnea unui animal mort în mod natural". A doua categorie de impurități menționată în text, „stârvul unei spurcăciuni necurate", este desemnată în LXX prin sintagma τῶν θνησιμαίων βδελυγμάτων τῶν ἀκαθάρτων, reprodusă literal prin „au den mortăciunile urăciunilor celor necurate" (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna). Opțiunea cărturarilor alexandrini pentru gr. τὸ βδέλυγμα (< βδελύσσομαι „a inspira dezgust sau ură"), poate proveni din confuzia între ebr. *šereṣ* „jivină; animal de talie mică" și ebr. *šeqeṣ* „lucru dezgustător". Cu sensul curent de „lucru care inspiră ură și dezgust", gr. βδέλυγμα apare frecvent în LXX pentru a desemna idolatria (*cf.* Deut. 18,9; 29,17). Versiunile apropiate de TM menționează în acest loc noțiunea de „reptilă": *aliud reptile* (Vulg.), гадъ „reptilă" (Ostrog), *Gewürm* (Luther), *creeping things* (KJV), *bestiole* (Bibl. Jer.), „târâtoare" (Radu-Gal.). Credința că impuritatea se transmitea prin simplă atingere atestă faptul că pentru poporul evreu aceasta era o chestiune nu atât de igienă, cât una religioasă. O dată devenit conștient de impuritatea pe care a dobândit-o prin contactul cu un obiect necurat, membrul comunității mozaice avea datoria să ceară aplicarea ritualului purificator; în caz contrar se considera că este grav afectată nu doar relația sa

vite domestice necurate, [3] fie vreo necurățenie omenească, oricare ar fi acea necurățenie care îl lasă intinat, din neatenție, iar apoi va băga de seamă și se va face vinovat; [4] dacă cineva se va jura, spunând cu gura sa că va face un bine sau un rău, orice va grăi omul cu jurământ, și va pierde din vedere [ceea ce a grăit] și [apoi] își va da seama, [se va face vinovat]; când cineva se va face așadar vinovat de unul dintre aceste păcate, [5] atunci să-și mărturisească în fața poporului păcatul pe care l-a săvârșit [6] și să aducă Domnului pentru ceea ce s-a făcut vinovat, pentru păcatul său pe care l-a săvârșit, o parte femeiască din turmă, o mielușea sau o iadă, jertfă pentru păcat. Preotul să facă împăcarea pentru păcatul pe care l-a săvârșit și i se va ierta păcatul.

[7] Iar dacă nu-i dă mâna să aducă o mielușea sau o iadă, atunci să înfățișeze Domnului, [ca jertfă] pentru păcatul săvârșit, două turturele sau doi pui de porumbei, unul [ca jertfă] pentru păcat, iar celălalt ca ardere de tot. [8] Și să le aducă preotului, iar acesta să înfățișeze întâi [jertfa] pentru păcat; să-i frângă gâtul cu unghia, fără să-i desprindă [capul de trunchi]. [9] Apoi să stropească peretele altarului cu sângele jertfei pentru păcat, iar sângele rămas să-l stoarcă la temelia altarului; aceasta [este jertfă] pentru păcat. [10] Iar cealaltă pasăre să o înfățișeze ca jertfă pentru arderea de tot, potrivit rânduielii statornicite. Și preotul să facă împăcare pentru păcatul pe care [acest om] l-a săvârșit și i se va ierta acestuia păcatul. [11] Dacă nu are la îndemână două

---

personală cu Dumnezeu, ci chiar securitatea și bunăstarea întregii comunități. Ulterior, în secolul al II-lea, codul referitor la puritatea rituală va fi reformulat și amplificat în *Mișna*, care va deveni fundamentul tuturor interpretărilor rabinice cu privire la legiferările mozaice primare. În timp, rigoarea primară se va înăspri la mozaici, simplii credincioși fiind obligați la aceleași măsuri de igienă rituală ca și preoții, în timp ce creștinii vor renunța aproape în întregime la acest tip de prescripții.

5,4 TM: „se va jura în chip ușuratic"; ultimele cuvinte lipsesc în LXX. Propoziția „va face un bine sau un rău" (LXX: κακοποιῆσαι ἢ καλῶς ποιῆσαι) se referă la angajarea unei persoane într-o acțiune oarecare.

5,7 Se introduc acum limitări și nuanțări de natură economică privitoare la calitatea animalului care va fi jertfit: săracii, care nu pot jertfi o iadă sau o mielușea, pot aduce două păsări mici. ♦ Prin expresia „nu-i dă mâna" am tradus o perifrază confuză și greoaie din LXX, rezultată din calchierea unei construcții frazeologice specifice limbii ebraice: ἐὰν δὲ μὴ ἰσχύῃ ἡ χεὶρ αὐτοῦ τὸ ἱκανὸν εἰς τὸ πρόβατον. Pentru sensul contextual exact, *cf.* și *s'il n'a pas les moyens de se procurer* (Bibl. Jer.). Expresia se repetă mai jos, în 25,26.35.

5,11 Legislatorul are aici în vedere cazul de urgență când suplicantul nu are la îndemână nici măcar două păsări mici spre a le oferi drept jertfă de ispășire; un pumn de făină are însă oricine în cortul său. ♦ Efa era o unitate pentru măsurarea grânelor, despre a cărei

turturele sau doi pui de porumbel, să aducă în dar pentru păcatul săvârşit a
zecea parte dintr-o efă din fruntea făinii, [ca jertfă] pentru păcat; dar să nu
toarne untdelemn peste ea şi nici să nu adauge tămâie, căci este [jertfă]
pentru păcat. 12 Şi să o aducă la preot, iar preotul să ia din ea un pumn plin
ca [semn de] pomenire şi să o ardă pe altarul arderilor de tot aduse înaintea
Domnului; aceasta [este jertfă] pentru păcat. 13 Preotul să facă, pentru acest
om, împăcarea pentru păcatul săvârşit într-unul din aceste chipuri, şi i se va
ierta păcatul. Făina rămasă va fi a preotului, ca şi la jertfa din fruntea făinii.»"
14 Apoi Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: 15 „Dacă va uita
cineva şi va săvârşi păcat fără voie, [luând pentru sine] din lucrurile sfinţite
Domnului, acela să înfăţişeze Domnului, [ca jertfă] pentru vina sa, un
berbec fără cusur din turma sa, preţuit în sicli de argint, potrivit siclului din
lăcaşul sfânt. 16 Şi să dea înapoi ceea ce a păcătuit luând din bunurile
sfinţite, adăugând a cincea parte din preţul lor, şi să le înfăţişeze preotului;

---

capacitate s-au emis opinii diferite. Potrivit lui Gesenius, *s.v.* *'ēphāh*, o efă ar fi conţinut zece umeri (adică aproxim. 20,12 litri) şi era echivalată cu un medium atic sau cu şase modii romane. După autorii notelor din BA ar fi vorba de „45 litres environ". Cât priveşte limba română, termenul apare ca atare încă în primele traduceri sub formele *ifi* (Ms. 45), *ifi* (Bibl. 1688), după Frankf. ὑφί, ortografiat în LXX οιφι, sau *efi* (Ms. 4389), după Ostrog ефи şi Vulg. *ephi*.

5,15 În LXX avem din nou o formulare obscură şi tautologică, rezultată din calchierea construcţiei intensive din ebraică (verb + complement intern): ψυχὴ ἐὰν λάθῃ αὐτὸν λήθῃ, pe care au calchiat-o şi primii traducători români: „va greşi... cu uitare" (Ms. 45, Bibl. 1688), „va uita cu uitare" (Ms. 4389), „cu uitare-şi va uita" (Micu, Filotei, Şaguna), „uitând va trece cu vederea" (Heliade). „Uitarea" se referă la neglijarea datoriei de a „sfinţi" (închina) Domnului prinoasele rânduite: pârga, întâii-născuţi etc. După Philon, *Spec* 1, 234 şi 238, neglijarea datoriilor sacre este de aceeaşi gravitate ca şi greşelile voluntare la adresa aproapelui, descrise în versetele următoare. ♦ Lucrurile consacrate lui Dumnezeu, adică toate produsele animale sau vegetale prezente în sacrificiile consfinţite prin lege, sunt desemnate prin gr. τὰ ἅγια τοῦ κυρίου (transpunere literală după ebr. *qodh'šēy YHWH*), expresie calchiată prin „sfintele Domnului" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna) sau „cele sânte ale Domnului" (Heliade). ♦ Pătruns în limba română o dată cu cele mai vechi traduceri româneşti biblice, cuvântul „siclu" (plurul „sicli" sau, învechit, „sicle"; după gr. σίκλος, slavon. сиклъ, lat. *siclus*) este un ebraism în majoritatea limbilor moderne (ebr. *šeqel*). Iniţial, siclul a fost o unitate de măsurare a greutăţii argintului şi aurului, iar valoarea sa a fluctuat de la o epocă la alta (vezi Gesenius, *s.v.*). După Flavius Iosephus, *AJ* III, 194, un siclu era echivalent cu patru didrahme atice. „Siclul sfântului lăcaş" (gr. τῷ σίκλῳ τῶν ἁγίων, literal: „siclul celor sfinte"), reprezintă etalonul monetar păstrat în sanctuarul mozaic. După Harrison, 1980, p. 71, acesta măsura aprox. 11 gr.

iar preotul să facă împăcare pentru el cu berbecul adus [ca jertfă] pentru
vină și i se va ierta vina.
[17] Dacă va păcătui cineva săvârșind împotriva uneia dintre poruncile
Domnului lucruri care nu trebuie săvârșite și nu-și dă seama [că a făptuit o
greșeală], acela se va face vinovat și va purta povara păcatului său. [18] Atunci
să înfățișeze preotului, [ca jertfă] un berbec fără cusur luat din turma sa,
prețuit în argint potrivit vinei sale, iar preotul va face împăcare pentru el,
pentru [păcatul] săvârșit fără să știe, și i se va ierta păcatul; [19] căci [omul
acesta] se făcuse vinovat înaintea Domnului."
[20] Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [21] „Dacă va păcătui
cineva și va încălca din nebăgare de seamă o poruncă a Domnului, mințind

---

5,20 Conform opțiunii din Bibl. 1688, care la rândul ei reproduce segmentarea din izvorul ei principal, Frankf., majoritatea edițiilor românești ale Bibliei includ următoarele șase versete în cap. al VI-lea.

5,21 Conceptul lexicalizat în limba română în mod tradițional prin subst. „aproapele" impune, prin însemnătatea sa primordială pentru cultura creștină, o discuție mai amplă. Avem de a face, prin acest cuvânt, cu un elocvent exemplu de inovație lexicală efectuată în varianta biblică a stilului bisericesc, generalizată apoi și devenită bun comun al lexicului românesc general. Inițial, a fost vorba despre o calchiere după corespondenții slavon și grecesc (ulterior și cel latin), acceptată în cele din urmă de uzul general. Lexemele din limbile „sacre" menționate (gr. ὁ πλησίος, lat. *proximus*, slavon. искрьнь) sunt, la rândul lor, obținute prin procedeul transpunerii literale, ca și corespondenții lor din majoritatea limbilor europene moderne. Modelul primar al întregii serii este ebr. *'āmîth*, un derivat de la prepoziția/adverb *'im*, multifuncțională în ebraica biblică, după cum indică Gesenius, *s.v.* Cele două grupuri de sensuri ale ebr. *'im*, și anume cel de asociere (*cf.* gr. σύν și lat. *cum*) și cel de „apropiere, vecinătate" (*cf.* gr. πέλας, lat. *prope*) s-au reflectat fiecare în istoria transpunerilor biblice dintr-o limbă în alta. Pentru sensul „vecin" pot fi citate versiunile KJV (*neighbour* „vecin") și Ostrog (дрѹгъ „idem", după care Ms. 4389: „vecin"). Unii interpreți moderni optează pentru sensul „asociere": GN: *Mitbürger* „compatriot", Bibl. Jer.: *compatriote* „idem". Cei mai mulți traducători încearcă însă realizarea unor echivalări sintetice, adverbul ebraic *'im* „aproape" fiind reprodus printr-un corespondent cât mai apropiat din limba-țintă: LXX: πλησίος, adjectiv și substantiv (< prep. πέλας „près, auprès", Bailly, *s.v.*), Vulg.: *proximus*, adjectiv și substantiv (< prep. și adv. *prope* „aproape"), *cf.* și Luther: *der Nächste* (< adv. germ. *nahe* „aproape"), după modelul din Vulg. Cuvântul apare destul de frecvent în VT și este redat în mod consecvent în Ms. 45 și Bibl. 1688 prin „aproapele", iar în Ms. 4389 prin „vecin". Totuși, nu traducătorii Bibliei integrale din secolul al XVII-lea sunt creatorii acestui termen, căci substantivizarea adverbului „aproape", cu această referință biblică specială, o regăsim încă într-unul din cele mai vechi texte românești, manuscrisul din secolul al XVI-lea cunoscut sub numele de *Codicele Voronețean* (p. 59/6, la Iacob 2,8),

într-un context cunoscut oricărui creştin: „iubeşte aproapele tău ca tine însuţi". Prima enunţare a acestui precept fundamental al creştinismului se află în Levitic, 19,18 şi este reluată de şase ori în NT (Mat. 5,43; 22,39, Mc. 12,31; Rom. 13,9, Iac. 2,8, Gal. 5,14), peste tot gr. πλησίος sau lat. *proximus* fiind redaţi în Bibl. 1688 prin subst. „aproapele" (după care Micu, Filotei, Şaguna, „de-aproapele"). Demn de menţionat este faptul că la locurile citate, în prima traducere integrală în româneşte a NT, aşa-numitul *Noul Testament de la Bălgrad* (1648), se preferă echivalarea prin subst. „priiaten" (de patru ori), „priiatnic şi vecin" (câte o dată), sub influenţa probabilă a unei versiuni slavone a NT. Echivalenţa prin „aproapele" se găseşte şi în cele mai vechi versiuni româneşti ale Psaltirii, şi anume *Psaltirea Şcheiană* din secolul al XVI-lea (la Ps. 14,4): „giură-se aproapelui său"; în acest loc din Psalmi, aceeaşi opţiune o găsim şi în *Psaltirea lui Coresi* (1577) ca şi în Psaltirea înglobată în Bibl. 1688. Pentru Coresi, ca şi pentru celelalte psaltiri manuscrise din sec. al XVI-lea, modelul acestei formaţii au fost cuvintele slavone **искрьнь** (< adv. **искрь** „aproape" şi **ближьнь** (< adv. **близь** „aproape"), sinonime pe care în cunoscutul său *Lexicon palaeoslovenicum-graeco-latinum*, Fr. Miklosich le glosează tocmai cu gr. πλησίος şi lat. *proximus* (care le-au servit de modele în procesul traducerii) şi le ilustrează cu citate din traduceri religioase slavone din jurul anului 1000. În alt loc din *Psaltirea* sa (169ᵛ/8, Ps. 87,19), Coresi redă slavon. **искрьнь**, prezent în textul slavon tipărit intralinear, prin formaţia similară „apropiatul" (< adj. part. „apropiat"); la locul corespondent, Bibl. 1688 prezintă de asemenea subst. „aproapele", pe când la Ps. 37,11, pluralului grecesc οἱ πλησίον îi corespunde în Bibl. 1688 locuţiunea „cei mai de-aproape", la Coresi (69ᵛ/9) subst. „apropiaţii", iar în *Psaltirea de-nţăles* (slavo-română) a lui Dosoftei din 1680 locuţiunea „cei de pre-aproape"; în alte locuri, această tipăritură a lui Dosoftei prezintă formulele: „cei de-aproape" (Ps. 27,2), „de-aproapele" (Ps. 11,3) etc. Prin subst. „vecin", Coresi şi autorii Bibl. 1688 au echivalat corect slavon. **съсѣдъ** şi gr. γείτων, ambele cu sensul „vecin" (*cf.* şi Ps. 30,11; 43,15; 78,4; 79,7; 88,40). Clasica ediţie critică şi comparativă a lui I.A. Candrea, *Psaltirea Şcheiană în comparaţie cu alte psaltiri din secolele XVI-XVII traduse din slavoneşte* din 1916, ne pune la dispoziţie o imagine foarte interesantă a dinamicii contextuale a acestei noţiuni biblice centrale: deşi în mod sporadic cuvintele slavone **искрьнь** şi **ближьнь** sunt traduse uneori şi prin „soţ, priiaten" şi „vecin", formaţiile substantivale având la bază adv. „aproape" au o predominanţă covârşitoare încă din secolele de început ale culturii scrise româneşti, pentru ca în secolele care vor urma forma „aproapele" să se impună definitiv şi general. (Pentru amănunte suplimentare vezi Munteanu, 1995, p. 233 şi urm.) ♦ Prin expresia „bun stăpânit în comun" am transpus conţinutul gr. περὶ κοινωνίας, sintagmă obscură în context, prin care traducătorii de la Alexandria fie că au reluat conţinutul noţiunii imediat precedente („lucru încredinţat, zălog", gr. παραθήκη), fie că au vrut să exprime ideea de „obiect stăpânit în comun" (în TM, literal „obiect pus în mâna cuiva"), aşa cum explicitează interpretările din Vulg., din Targum-uri sau din Peshitta. Obscuritatea contextului a condus la echivalări literale surprinzătoare în vechile traduceri româneşti ale sintagmei περὶ κοινωνίας: „pentru soţietate" (Ms. 45, Ms. 4389), „pentru soţire" (Bibl. 1688), „sămbră" (Micu), „simbrie" (Filotei, Şaguna)

față de aproapele său în legătură cu un lucru dat [ca zălog], sau cu un bun
stăpânit în comun sau un bun însușit și va nedreptăți astfel în vreun fel pe
aproapele său, [22] dacă va găsi un lucru pierdut și tăgăduiește aceasta, dacă
va jura strâmb cu privire la orice păcat pe care îl săvârșește omul, [23] dacă va
păcătui astfel și se va face el însuși vinovat, atunci va trebui să dea înapoi
lucrul pe care și l-a însușit sau furat, cel încredințat spre păstrare și cel dat
[ca zălog], lucrul pierdut de cineva și pe care el l-a găsit; [24] pentru orice alt
lucru despre care a jurat strâmb, să înapoieze suma în întregime și să mai
adauge a cincea parte din prețul său. Să întoarcă totul stăpânului chiar în
ziua în care s-a dovedit că a greșit. [25] Și să înfățișeze Domnului, pentru vina
sa, un berbec fără cusur, luat din turmă, la un preț potrivit cu paguba pe care
a pricinuit-o. [26] Iar preotul să facă pentru el împăcare înaintea Domnului și i
se va ierta lui una dintre [greșelile] de care s-a făcut vinovat."

6 [1] Și i-a vorbit Domnul lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Poruncește lui
Aaron și fiilor lui și spune-le: «Aceasta este legea privitoare la arderea de
tot. Arderea de tot să rămână pe focul de pe vatra altarului toată noaptea,
până dimineața, iar focul de pe altar să ardă fără să se stingă. [3] Atunci

---

5,24 Gr. τὸ κεφάλαιον, un substantiv neutru derivat de la adj. κεφάλαιος (< κεφαλή „cap") avea în limba greacă comună, pe lângă sensul de „cap" (tradus ca atare, prin „cap" în vechile versiuni românești. Ms. 45, Bibl. 1688 etc.), și pe cel de „elementul central și stabil al unei sume de bani; capital".

5,26 Finalul versetului reia în mod simetric sintagma din v. 22 tradusă de noi „cu privire la orice (păcat)", gr. περὶ ἑνὸς ἀπὸ πάντων.

6,2 Ebr. *tôrāh*, cu sensul primar „învățătură, îndrumare; regulă", care a ajuns să desemneze în TM în mod frecvent „legea divină" sau „legile lui Moise", a fost tradus de LXX prin νόμος „lege". ♦ Philon, *Spec.*, I, 285-288, citează acest verset și formulează o interpretare simbolică mai complexă a permanenței focului sacru. Acesta ar fi mai întâi simbolul recunoștinței oamenilor pentru binefacerile lui Dumnezeu, ar mai semnifica apoi unificarea tuturor jertfelor dincolo de varietatea și de desfășurarea lor în timp; în fine, în sens alegoric, altarul simbolizează sufletul recunoscător al omului înțelept, iar flacăra neîntreruptă, lumina înțelepciunii. În teologia creștină, focul permanent simbolizează jertfa hristică supremă.

6,3 Tunica de in (LXX: χιτὼν λινοῦς, Vulg.: *tunica linea*) era piesa principală a vestimentației preoțești, inul fiind materialul folosit la confecționarea îmbrăcămintei ritualice. Pentru Philon, *Somn.* I, 217, inul era simbolul luminii strălucitoare și al incoruptibilității, iar pentru Origen, *Hom. Lev.* IX, 2, inul prefigurează, prin originea sa terestră, corpul pământesc „îmbrăcat" de persoana lui Iisus Hristos. ♦ Am adoptat termenul tradițional „nădragi" (< slavon. надраги, magh. *nadrag*), folosit în cele mai vechi versiuni românești

preotul să se îmbrace într-o tunică de in și să-și acopere trupul cu nădragi de
in, să ridice cenușa lăsată de focul care va mistui arderea de tot pe altar și să
o pună lângă altar. 4 Apoi să se dezbrace de veșmintele sale și să ia alte
veșminte, ca să ducă cenușa în afara taberei, într-un loc curat. 5 Focul să
ardă pe altar neîntrerupt și să nu se stingă; în fiecare dimineață preotul să
pună lemne pe foc, să așeze peste ele [animalul pentru] arderea de tot și să
pună deasupra grăsimea jertfelor de mântuire. 6 Focul să ardă neîntrerupt pe
altar și să nu se stingă niciodată.
7 Iată acum legea privitoare la jertfa [de grâne] pe care fiii lui Aaron o
vor aduce înaintea Domnului, în fața altarului. 8 Preotul să ia un pumn plin
din fruntea făinii și din untdelemn, cu toată tămâia adăugată la jertfă și să le
înalțe pe altar, spre pomenire Domnului, prinos cu mireasmă plăcută. 9 Iar
ceea ce va mai rămâne din jertfa [de grâne] să mănânce Aaron și fiii săi, dar

---

(Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), pentru că desemnează cu exactitate și cu suficientă adecvare stilistică piesa de îmbrăcăminte la care se face referire în text. Ebr. *mikh'n'sayim*, utilizat doar la dual, desemnează un fel de pantalonași folosiți de preoți pentru acoperirea organelor genitale. Caracterul special al acestei piese de îmbrăcăminte este subliniat și prin cuvintele folosite în LXX (gr. τὸ περισκελές „un fel de chiloți" < περί „împrejurul", σκέλος „coapsă", *cf.* Bailly, *s.v.*) și în Vulg. (lat. *feminalia* „fașă pentru acoperirea coapselor; chiloți", *cf.* Quicherat, *s.v.*). Dificultăți stilistice (pudoare, eufemism etc.) au determinat pe unii traducători să întrebuințeze termeni mai vagi sau mai neutri: „veșmânt" (Micu, Filotei, Șaguna, Radu-Gal.); „pantaloni" (Bibl. 1968, Anania); Heliade adoptă latinismul *feminale*. Interpretările moderne renunță la discreția eufemistică: *caleçon* (Bibl. Jer., BA), *Kniehosen* (GN). ♦ Prin „trup" (în LXX: τὸ σῶμα) se echivalează în mod tradițional ebr. *bāśār*, care înseamnă literal „carne", dar care este frecvent întrebuințat în TM ca un eufemism pentru a denumi *pudenda viri* (vezi Gesenius, *s.v.*). Pentru această întrebuințare specială, *cf.* Gen. 17,11, Ex. 28-42, Lev. 15,2 *et passim* etc. Sensul „organ genital" al rom. „trup" a fost atestat încă din sec. al XVI-lea, în *Palia de la Orăștie* (1582) și la Varlaam, în secolul următor. Cu toate că avem de a face cu o calchiere semantică în cadru biblic (*cf.* și slavon. **трѹпъ** „corp", dar și *membrum virile*), este interesant de constatat că această întrebuințare este larg cunoscută la nivel popular, după cum atestă unul dintre atlasele lingvistice. ♦ „Cenușa lăsată de focul care va mistui arderea de tot pe altar" reprezintă o perifrază explicativă pe care am fost nevoiți să o formulăm pentru a reda satisfăcător conținutul gr. κατακάρπωσις, termen cu înțeles obscur, un *hapax legomenon*, atestat de lexicografi exclusiv în acest loc din LXX și explicat, în manieră contextuală, prin „rămășițele victimei arse pe altar". Un cuvânt compus (κατά + κάρπωσις < καρπός „fruct", p. ext. „adunare, culegere"), termenul grecesc este un calc lexical după TM, rezultat prin confuzia dintre sensul principal „grăsime; fertilitate" și cel secundar „cenușă grasă rezultată în urma arderii jertfelor" al ebr. *dešen* (*cf.* Gesenius, *s.v.*).

să o mănânce nedospită, într-un loc sfânt, în curtea cortului mărturiei. [10] Să
nu o coacă dospită, căci aceasta este partea pe care le-am dăruit-o lor din
prinoasele mele; [aceasta este] un lucru preasfânt, ca și jertfa pentru păcat și
jertfa pentru vină. [11] Orice bărbat dintre preoți să mănânce din ea; aceasta
va fi pentru tot neamul vostru legiuire veșnică, privitoare la prinoasele
Domnului. Oricine se va atinge de ele va fi sfințit.»"

[12] Și i-a vorbit Domnul lui Moise cu aceste cuvinte: [13] „Acesta este darul
pe care Aaron și fiii săi să-l înfățișeze Domnului în ziua în care tu îl vei
unge: a zecea parte dintr-o efă din fruntea făinii, ca jertfă neîncetată, jumă-
tate dimineața și jumătate seara. [14] Aceasta să fie pregătită în tigaie, frămân-
tată cu untdelemn, răsucită, jertfă din bucăți, jertfă cu mireasmă plăcută
pentru Domnul. [15] Preotul care-l va înlocui, uns dintre fiii săi, să aducă

6,11 Expresia „orice bărbat dintre preoți" (LXX: πᾶν ἀρσενικὸν τῶν ἱερέων) este un calc după ebraică. Prescripția limitativă referitoare doar la bărbați contrazice alte locuri din Levitic (de exemplu 10,14; 22,11-13), unde se afirmă explicit că și membrii de sex feminin ai familiilor sacerdotale erau admiși să consume din anumite ofrande. ♦ Vb. „va fi sfințit" (gr. ἁγιασθήσεται) trebuie înțeles în sens restrictiv: întrucât ofrandele pot fi consumate doar de către *preoți* și doar în cadrul incintei sacre, atingerea lor de către un laic declanșa mânia divină.

6,13 Verbul „a unge" sau „a mirui" (gr. χρίω „a unge", ebr. *māšaḥ*) este întrebuințat frecvent în VT pentru a desemna gestul ritual al turnării de untdelemn pe capul preoților și al regilor, ca simbol al consacrării lor și al învestiturii cu funcțiile sacre indicate de YHWH. ♦ Expresia „ca jertfă neîncetată", după LXX εἰς θυσίαν διὰ παντός (calchiată cu fidelitate în Ms. 45, Ms. 4389 și Bibl. 1688: „la jărtfă pururea") corespunde ebr. *min*ʰ*ḥāh tāmīdh* „ca ofrandă perpetuă", *cf.* Vulg.: *in sacrificio sempiterno*. Este vorba despre jertfa zilnică, prezentată de preot ca datorie elementară a funcției sale, începând cu momentul consacrării sale.

6,14 Toți interpreții, începând cu LXX, au avut dificultăți în traducerea acestui verset, căci însuși textul originar din TM este obscur și defectuos, ceea ce i-a făcut pe unii specialiști să presupună o timpurie greșeală de copist (*cf.* Péter-Contesse, 1985, p. 63). ♦ Cu vb. „a frământa", ne-am conformat majorității traducătorilor români, care au echivalat astfel LXX: πεφυραμένον, participiul perfect al vb. φύρω „a amesteca", dar și „a frământa", corespondent al ebr. (cu sens nesigur) *mur*ᵉ*bekheth*, *cf.* Bibl. Jer.: *comme un mélange*. ♦ Expresia din LXX: θυσία ἐκ κλασμάτων, reprodusă literal prin „jirtvă den bucăți" (Ms. 45), „jărtvă de frânturi" (Bibl. 1688), „jărtvă den fărâmituri" (Ms. 4389) încearcă să redea ebr. *tuphīnīm*, cuvânt cu înțeles nesigur, interpretat fie drept „copturi" (Gesenius, *s.v.*), fie drept „frânturi".

6,15 „Să fie împlinită", gr. ἐπιτελεσθήσεται. Pentru jertfa adusă din partea preoților se împrumută, în acest verset, termenul din ritualul de consacrare: τελειόω, „împlinirea" sau „desăvârșirea" preoților.

această jertfă. Aceasta este legiuire veşnică: [jertfa] să fie împlinită în
întregime. [16] Toată jertfa [de grâne] din partea unui preot să fie arsă în
întregime şi să nu se mănânce nimic din ea."
[17] Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [18] „Vorbeşte lui Aaron
şi fiilor săi şi spune-le: «Aceasta este legea privitoare la [jertfa pentru]
păcat: în locul unde este înjunghiat animalul jertfei pentru arderea de tot,
acolo să fie înjunghiat înaintea Domnului şi animalul jertfei pentru păcat;
acestea sunt lucruri preasfinte. [19] Preotul care va înălţa jertfa pentru păcat,
acela să o mănânce; să fie mâncată într-un loc sfânt, în curtea cortului mărtu-
riei. [20] Oricine se va atinge de carnea ei va fi sfinţit, iar dacă va ţâşni sânge
pe vreun veşmânt, partea stropită să fie spălată într-un loc sfânt. [21] Oala de
lut în care a fiert carnea să fie spartă, iar dacă a fost fiartă într-un vas de
aramă, acesta să fie frecat şi spălat cu apă. [22] Orice bărbat din neamul
preoţesc să mănânce din ea: acestea sunt lucruri preasfinte ale Domnului.
[23] Dar să nu se mănânce nici un animal jertfit pentru păcat, din al cărui
sânge va fi adus în cortul mărturiei, ca să se facă împăcare în sfântul lăcaş;
acesta să fie ars în întregime în foc.»"

7 [1] „«Iată legea privitoare la berbecul [jertfit] pentru vină; acestea sunt
lucruri preasfinte. [2] În locul unde este înjunghiat animalul jertfit pentru
arderea de tot, acolo să fie înjunghiat şi animalul adus ca jertfă pentru vină
înaintea Domnului; cu sângele lui să fie stropită temelia altarului de jur

---

6,18 În pasajul care urmează, în TM nu se face o distincţie lexical-gramaticală între ritualul jertfei pentru păcat ca atare şi animalul oferit ca jertfă, ambele fiind desemnate prin cuvântul *ḥaṭṭā'th*. Autorii LXX au menţinut această indeterminare, întrebuinţând peste tot subst. ἁμαρτία. În traducere, am efectuat distincţia respectivă prin mijloace lexicale explicite.

6,19-20 Gestul consumării rituale de către preot a jertfei pentru păcat a primit la Origen, *Hom. Lev.* IV, 8, o interpretare simbolică: „a mânca" înseamnă „a consuma", „a înghiţi" păcatul, adică a curăţi de păcat, iar preotul îl prefigurează pe Hristos. Trimiţând şi mai sus, la v. 11, unde se spune că oricine va consuma din ofrandă „va fi sfinţit", Origen echivalează carnea jertfei cu persoana hristică, ceea ce înseamnă o prefigurare a actului euharistic: oricine se împărtăşeşte din trupul lui Hristos „va fi sfinţit".

6,21 Sintagma „oală de lut" din tradiţia românească echivalează gr. σκεῦος ὀστράκινον din LXX, *cf.* Vulg.: *vas fictile*. Distrugerea vasului de lut în care fusese fiartă carnea ofrandei se impunea pentru că acesta era impregnat de „sfinţenie" şi risca să „contamineze" pe cel care l-ar fi întrebuinţat în continuare. Cât priveşte vasul „de aramă" (în realitate de bronz), acesta era mult prea scump ca să poată fi distrus, aşa încât simpla frecare şi spălare era considerată suficientă.

împrejur. [3] Să aducă toată grăsimea, șoldul, toată grăsimea care acoperă
măruntaiele, [4] amândoi rinichii împreună cu grăsimea de deasupra lor, cea de
pe șale, ca și seul de pe ficat, care se desprinde o dată cu rinichii. [5] Preotul
să le înalțe pe altar, ca prinos Domnului; aceasta este [jertfă] pentru vină.
[6] Orice bărbat din neamul preoților să mănânce din ea, dar s-o mănânce
într-un loc sfânt; acestea sunt lucruri preasfinte. [7] Cum se face la jertfa
pentru păcat, tot așa să fie și la jertfa pentru vină; aceeași lege este pentru
amândouă; [jertfa] să rămână preotului care a săvârșit împăcarea cu ajutorul
ei. [8] Când preotul înfățișează arderea de tot a cuiva, lui să-i rămână pielea
animalului acelei arderi de tot. [9] Orice jertfă [de grâne] coaptă în cuptor,
pregătită în tigaie sau pe vatră, să fie a preotului care o va înfățișa. [10] Orice
jertfă [de grâne] pregătită cu untdelemn sau fără untdelemn să fie a tuturor
fiilor lui Aaron, deopotrivă fiecăruia.
[11] Iată legea privitoare la jertfa de mântuire pe care o vor aduce
Domnului. [12] Dacă cineva o va aduce ca [jertfă de] recunoștință, să aducă
împreună cu jertfa de recunoștință și pâini din fruntea făinii, gătite cu unt-
delemn, turte nedospite, stropite cu untdelemn și fruntea făinii frământată
cu untdelemn. [13] Pe lângă pâinile dospite, să mai aducă darurile sale,
adăugate la jertfa de recunoștință, [jertfa] de mântuire. [14] Din toate aceste

---

7,8 Acest loc este unicul în VT în care se specifică faptul că pielea animalului jertfit revine preotului. Se pare că această prescripție privea doar jertfa unui particular, și nu sacrificiul comunitar.

7,12 Am tradus prin „recunoștință" gr. αἴνεσις, cuvânt atestat doar în LXX, o probabilă invenție lexicală a traducătorilor alexandrini, pentru a reda conținutul ebr. *tôdāh*, prin care în TM se desemnează acel tip de ofrandă prin care suplicantul își exprimă recunoștința față de bunăvoința lui Dumnezeu (*cf.* Ps. 46,1; 100,1; 107,22; 116,17, Ier. 17,26, Amos 4,5 etc. Ebr. *tôdāh* înseamnă deopotrivă „recunoștință, gratitudine", dar și „laudă". La Aquila, pentru acest concept apare gr. εὐχαριστία „faptul de a mulțumi".

7,13 Trimiterea ἐπ' ἄρτοις ζυμίταις („pâini dospite") din LXX se referă, după TM, la pâini preparate cu ulei vegetal (ebr. *leḥem ḥāmêṣ*, *cf. supra*, 2, 11), care nu puteau fi de fapt oferite ca jertfă, ci erau probabil aduse de suplicant cu sine pentru a le consuma împreună cu părțile care îi reveneau din animalul jertfit (*cf.* și Heliade: „pâini fermentate cu aluat", Radu-Gal., „pâini dospite"). Opțiunea de traducere „pâini nedospite", înregistrată în primele secole ale tradiției biblice românești (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei) se explică prin izvorul originar, Frankf. (ἐπ' ἄρτοις ἀζυμίταις), în care avem de a face probabil cu preluarea automată a denumirii ofrandelor din versetul imediat anterior (*cf.* și Șaguna: „azime").

7,14 Expresia „punere deoparte pentru Domnul" reprezintă o echivalare semantică explicită a conținutului gr. ἀφαίρεμα κυρίῳ, calchiat ca atare în vechile versiuni românești:

daruri, câte o parte să o înfățișeze ca punere deoparte pentru Domnul;
aceasta să fie a preotului care stropește cu sângele animalului adus ca jertfă
de mântuire. [15] Carnea jertfei de recunoștință, [jertfei] de mântuire, să fie a
sa, dar să o mănânce în ziua înfățișării ei; să nu lase nimic din ea pe a doua
zi. [16] Iar dacă darul este adus de cineva ca jertfă spre [a îndeplini o] făgă-
duință sau ca dar de bunăvoie, aceasta să fie mâncată în ziua înfățișării ei și
a doua zi. [17] Ceea ce va rămâne din carnea jertfei pentru a treia zi să fie ars
în foc în întregime. [18] Dacă va îndrăzni cineva să mănânce în a treia zi din
carnea animalului adus pentru jertfa de mântuire, această jertfă nu va fi
primită; celui care a adus-o nu i se va ține în seamă, căci acesta este un
lucru necurat; și oricine va mânca din ea va purta povara păcatului. [19] Car-
nea care s-a atins de ceva necurat să nu fie mâncată, ci să fie arsă în foc în
întregime. Carnea animalului jertfit poate să o mănânce doar cine este curat.
[20] Dacă însă cineva, aflându-se în stare de necurățenie, va mânca din carnea

„luare Domnului" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688). Desemnând acea parte din ofrandă dedicată exclusiv lui Dumnezeu (care putea fi consumată exclusiv de preoți), ebr. *t'rûmāh* înseamnă literal „ridicare". Exegeți mai recenți consideră că sensul contextual exact este cel de „punere deoparte" (*cf.* Harrison, 1980, p. 83), *cf. prélèvement pour Yahwe* (Bibl. Jer., BA).

7,16 Prin „jertfă spre [a îndeplini o] făgăduință sau ca dar de bunăvoie" am redat formula εὐχή, ἢ ἑκούσιον din LXX, care la rândul ei transpune literal sintagma *nedher 'ô n'dhābhāh* din TM. Cei doi termeni desemnează două tipuri distincte de jertfe, și anume ofranda adusă pentru îndeplinirea unui vot/jurământ sau unei promisiuni explicite către Domnul (ca în Jd. 11,30-39 sau 2Rg. 15,7-8) și, respectiv, ofranda spontană prezentată Domnului în semn de supunere și omagiu (ca în 1Ezr. 3,5). ♦ Cât privește prescripția de a consuma carnea rezultată din sacrificiu doar în primele două zile, Philon, *Spec.* I, 220-223 indică trei motive: mai întâi rațiunile sanitar-igienice, apoi un motiv social (toți membrii comunității trebuie să participe în vreun fel la festin) și, în al treilea rând, un substrat simbolic (jertfa de mântuire este destinată să evoce mântuirea sufletului în prima zi și sănătatea corpului uman în a doua zi). Theodoret, *Quaest. in Lev.* 6, explică această prescripție exclusiv prin grija de a împărți surplusul de carne la săraci.

7,18 Prin „lucru necurat" am redat gr. μίασμα „necurățenie (provenită de la un cadavru)", *cf.* și „pângăriciune" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna), „spurcăciune" (Ms. 4389, Heliade, Radu-Gal.), *souillure* (BA). Ebr. *piggûl* este un *terminus technicus*, desemnând carnea sacrificială neconsumată și alterată, *cf.* Bibl. Jer.: *la viande avariée*. După Péter-Contesse, 1985, p. 73, accentul nu ar trebui pus pe igiena alimentară, ci pe simbolistica religioasă a cărnii sacrificiale.

7,20 Formula „va fi pierdut din poporul lui", recurentă în VT (LXX: ἀπολεῖται... ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς; TM: *nikh'r'thāh... me'ammeyhā*; Vulg.: *peribit de populis suis*; Ostrog: погыбнетсѧ... от людий своихъ), a fost redată literal de vechii interpreți români prin „va

jertfei de mântuire, care este a Domnului, acela va fi pierdut din poporul lui.
[21] Iar cine va atinge vreun lucru necurat, fie vreo necurăţenie omenească, fie un animal necurat sau orice altă spurcăciune necurată, şi va mânca apoi din carnea jertfei de mântuire care este a Domnului, acela va fi pierdut din poporul lui.»"
[22] Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [23] „Vorbeşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Să nu mâncaţi nici un fel de grăsime, de bou, de oaie sau de capră! [24] Grăsimea unei vite moarte sau sfâşiate de fiare puteţi s-o folosiţi la orice altceva, dar să n-o mâncaţi. [25] Oricine va mânca din grăsimea vitelor care sunt înfăţişate ca prinos Domnului, acela va fi pierdut din poporul lui. [26] Să nu mâncaţi nici un fel de sânge, oriunde veţi locui, nici de pasăre, nici de vită. [27] Oricine va mânca sânge va fi pierdut din poporul lui.»"
[28] Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [29] „Vorbeşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Cine va aduce o jertfă de mântuire Domnului, să înfăţişeze Domnului darul său, luat din jertfa de mântuire. [30] Cu mâinile

---

pieri (Ms. 2489: „pieri-va")... den narodul lui" (Ms. 45, Bibl. 1688), *cf.* şi Bibl. Jer.: *sera retranché de sa race*, precum şi Radu-Gal.: „să se stârpească din poporul său". Probleme de interpretare a pus ebr. *'am*, prin care se poate înţelege atât familia foarte apropiată a cuiva, cât şi întregul popor al lui Israel. Cei mai mulţi exegeţi văd aici o condamnare la moarte. Potrivit altei interpretări, ar fi fost vorba doar de o izgonire în deşert a celui care a greşit grav faţă de Dumnezeu sau faţă de comunitate, fapt care, în condiţiile deşertului, echivala totuşi cu o condamnare la moarte. Încă şi mai grave decât cele juridice erau consecinţele de ordin ritualic-religios, căci exilatul era automat privat de efectele promisiunilor pe care Dumnezeu le făcuse neamului lui Avraam.

7,21 Pentru detalii despre „spurcăciune" *cf.* şi *supra*, 5,2. Gr. βδέλυγμα „lucru care inspiră dezgust" (< βδελύσσομαι „a inspira dezgust") din LXX corespunde ebr. *šeqeṣ* „lucru dezgustător". Targum-ul şi Peshitta, precum şi unele manuscrise ale textului ebraic, preferă în acest loc lectura *šereṣ* „jivină: animal de talie mică" (*cf.* Harrison, 1980, p. 80, Péter-Contesse, 1985, p. 75).

7,24 Pentru cadavrul vitelor vezi *supra*, 5,2. Dacă grăsimea animalului jertfit trebuia arsă în întregime pe altar, cea a unui animal mort accidental putea fi întrebuinţată în scopuri extra-alimentare, cum ar fi întreţinerea uneltelor sau gresarea pieilor. În această prescripţie, care nu a fost menţinută în tradiţia iudaică medievală, unii exegeţi văd o victorie a spiritului practic asupra rigorismului rabinic ulterior.

7,30 „Grăsimea de deasupra pieptului" este semnificaţia exactă a gr. τὸ στέαρ τὸ ἐπὶ τοῦ στηθυνίου, interpretată ca atare de vechii interpreţi români: *seul ce iaste preste piept* (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), *cf.* şi Bibl. Jer.: *la graisse qui adhère à la poitrine*. O altă interpretare după TM este „grăsimea animalului împreună cu pieptul", *cf.* Vulg.: *adipem hostiae et pectusculum*. Pieptul (gr. στηθύνιον, diminutiv de la στῆθος „piept", lat. *pectusculum*, diminutiv de la *pectus* „piept", după ebr. *ḥāzeh*) era socotit

sale să aducă prinoasele Domnului, şi anume grăsimea de deasupra pieptului
şi seul de pe ficat, să le înfăţişeze ca pe un dar înaintea Domnului. [31] Şi preo-
tul să înalţe grăsimea pe altar, iar pieptul să rămână lui Aaron şi fiilor săi.
[32] [Din carne] să daţi preotului şi şoldul drept, ca parte pusă deoparte din
jertfa voastră de mântuire. [33] Acela dintre fiii lui Aaron care va înfăţişa sân-
gele şi grăsimea jertfei de mântuire să aibă şoldul drept, ca parte a sa. [34] Căci,
din carnea jertfelor de mântuire aduse de fiii lui Israel, Eu iau pieptul înfă-
ţişat şi şoldul punerii deoparte şi le dau preotului Aaron şi fiilor săi, ca
legiuire veşnică pentru fiii lui Israel.
[35] Iată [partea pentru] ungerea lui Aaron şi [pentru] ungerea fiilor săi din
prinoasele [cuvenite] Domnului, din ziua când au fost aduşi să slujească

---

una dintre părţile cele mai delicioase ale unui animal. ♦ În LXX întâlnim expresia ἐπιθεῖναι δόμα ἔναντι κυρίου, calchiată ca atare prin „dare înaintea Domnului" în Ms. 45 şi Bibl. 1688. Prin formula „să le înfăţişeze (pe toate) ca pe un dar înaintea Domnului" am rămas apropiaţi de LXX, cu toate că secvenţa *hānîph t'nûphāh* din TM înseamnă literal „a legăna prin legănare" şi indică un gest ritual precis, interpretat sensibil diferit în timp. Potrivit Talmudului, preotul prelua animalul jertfit din mâinile suplicantului şi îl mişca orizontal, înainte şi înapoi, indicând prin prima mişcare prezentarea jertfei către YHWH, iar prin cea de-a doua mişcare faptul că aceasta revenea înapoi preotului, ca slujitor al divinităţii şi în semn de bunăvoinţă şi acceptare a jertfei de către Dumnezeu. Într-o interpretare rabinică mai recentă, ceremonia rituală ar consta în mişcarea jertfei către cele patru puncte cardinale, precum şi de sus în jos, spre a semnifica faptul că YHWH stăpâneşte vânturile şi că el a creat cerul şi pământul.

7,32 Expresia „şoldul drept", τὸν βραχίονα τὸν δεξιόν (LXX), *cf. armus dexter* (Vulg.), a fost interpretată literal de primii traducători români prin „braţul cel direpţ" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade), *cf.* şi „umerile cel direpţ" (Ms. 4389), după Ostrog: **рамо десное** „umărul drept". De fapt, atât gr. ὁ βραχίων, cât şi lat. *armus* desemnează „braţul" sau „umărul" doar cu referire la om. Când sunt întrebuinţate în legătură cu animalele, aceste cuvinte au înţelesul „şold, coapsă", corespunzător sensului ebr. *šôq*, *cf. die rechte Keule* (Luther), *la cuisse droite* (Bibl. Jer.). Pornind de la această dublă întrebuinţare, pentru om şi pentru animale, a gr. βραχίων, Philon, *Spec.* I, 145, vede în şoldul animalului simbolul forţei. Pentru Origen, *Hom. Lev.* V, 12, şoldul simbolizează munca şi efortul. Coapsa dreaptă a animalului (ebr. *šôq hayyāmîn*) era socotită bucata cea mai aleasă. Situată în apropiere de organele de reproducere, deci de izvorul vieţii, această parte nu putea fi consumată de laici, revenind preoţilor; indicaţia expresă către „dreapta" trebuie pusă în legătură cu conotaţia puternic pozitivă atribuită de majoritatea popoarelor antice acestei părţi a corpului omenesc (*cf.* şi Origen, *ibid.*).

7,35 „Ungerea" (în vechile versiuni româneşti „ungerea", după LXX: ἡ χρῖσις, Vulg.: *unctio*, Ostrog: **помазаниe**) reprezenta actul simbolic central al consacrării preoţilor, *cf.* şi *supra*, 4, 2. După Péter-Contesse, 1985, p. 79, în TM am avea de a face aici cu o

drept preoți înaintea Domnului, [36] după cum Domnul a poruncit să li se dea
în ziua în care i-a uns pe ei, din partea fiilor lui Israel; și va fi aceasta legiuire
veșnică pentru tot neamul lor.»" [37] Aceasta este legea arderilor de tot, a jert-
fei [de grâne], a jertfei pentru păcat, a jertfei pentru vină, a jertfei pentru
desăvârșire [*i.e.* consacrare] a preotului și a jertfei de mântuire, [38] așa cum a
rânduit Domnul lui Moise pe Muntele Sinai în ziua când a rânduit fiilor lui
Israel să-și înfățișeze darurile lor înaintea Domnului, în pustiul Sinai.

8 [1] Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Ia pe Aaron
împreună cu fiii săi, veșmintele lor, untdelemnul ungerii, vițelul [pentru
jertfa] pentru păcat, cei doi berbeci și coșul cu azime [3] și strânge întreaga
adunare la ușa cortului mărturiei." [4] Și a făcut Moise așa cum i-a poruncit
Domnul, iar adunarea s-a strâns la intrarea cortului mărturiei. [5] Iar Moise a
spus către adunare: „Iată ce a poruncit Domnul să se facă." [6] Apoi a adus
Moise pe Aaron și pe fiii săi și i-a spălat cu apă, [7] a pus tunica [pe Aaron],

---

ambiguitate voită, întrucât tetragrama MŠḤH poate fi vocalizată *mašḥāh*, cu sensul „parte, porțiune" (*cf.* KJV: *the portion*, Bibl. Jer.: *la part*, GN: *Anteil*), sau *mišḥāh*, cu sensul „ungere de consacrare, miruire", ca în LXX.

7,36 „Ziua în care i-a uns pe ei" este prima zi a ritualului de consacrare a preoților (*cf.* 8,35); intrarea propriu-zisă în atribuțiile funcției sacerdotale avea loc după încheierea săptămânii ceremoniale, adică a opta zi. ♦ Acest verset și următorul conțin formularea succintă, sub formă de concluzii, a prescripțiilor enunțate în cap. 6 și 7, precum și, în general, a primei părți a Leviticului, consacrată reglementărilor sacrificiale. Exegeții au observat că partea conclusivă a unei secțiuni reprezintă o veritabilă formă literară tipică, pusă în relație cu practica scribilor mesopotamieni de a consemna într-un „colofon" de la sfârșitul fiecărei tăblițe cuneiforme conținutul rezumativ al întregii tăblițe, pentru a asigura pe de o parte receptarea rapidă a conținutului și, pe de altă parte, pentru a marca relația de continuitate cu tăblițe din aceeași serie (*cf.* Harrison, 1980, pp. 84-86).

7,38 În vechile versiuni românești (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna) apare sintagma „muntele Sinaiei" (sau *Sinaii*). LXX ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ. Muntele Sinai (ebr. *Sînāy*, gr. Σινά, lat. *Sinai*) este un platou muntos deșertic în Peninsula Arabică.

8,6 Spălarea cu apă este aici nu un simplu act de igienă, ci un gest de abluțiune rituală.

8,7 În absența unor reprezentări pictografice vechi și credibile, reconstituirea formei, culorilor, dimensiunilor și a destinației precise a pieselor costumului ritual preoțesc este aproape imposibilă, fapt care procură greutăți traducătorilor. ♦ „Tunica" (în Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna: simplu: „haina"), corespunde gr. ὁ χιτών, un împrumut dintr-o limbă semitică. Flavius Iosephus, *AI* III, 153, subliniază această relație etimologică refăcând o formă mai apropiată de etimon a cuvântului grecesc: „veșmântul de in noi îl numim χέθον". Corespondentul *kuttoneth* din TM desemna un fel de cămașă purtată direct pe piele, obiect vestimentar fără o semnificație liturgică

l-a strâns cu brâul şi l-a îmbrăcat cu mantia, a pus deasupra efodul şi l-a încins cu brâul efodului, pe care l-a legat bine. [8] I-a pus apoi pieptarul, iar

---

specială, *cf.* Luther: *die Gewand*, KJV: *the coat*, Bibl. Ier. şi BA: *la tunique*. ♦ „Brâul", opţiune tradiţională românească. în LXX: ἡ ζώνη „centură" (preluat ca atare de Heliade: *zona*), în Vulg.: *balteus* „idem", corespunde ebr. *'abh'nēṭ*, care desemna un fel de centură purtată de preoţi pe sub veşmintele exterioare, având, se pare, semnificaţia simbolică de însemn al funcţiei sacerdotale. ♦ „Mantia" (în Ms. 45, Ms. 4389 şi Bibl 1688: „haina cea până jos", la Micu, Filotei, Şaguna: „veşmântul cel lung") corespunde LXX: ὁ ὑποδύτης „veşmânt lung purtat pe sub hainele exterioare" şi Vulg.: *tunica hyacinthina*, cu referire probabilă la culoarea acestei piese. În TM, subst. *m° 'īl* se referă la o piesă vestimentară care consta dintr-o bucată mare de pânză, cu o deschizătură la mijloc pentru a lăsa să intre capul şi care cobora în falduri până la călcâie. ♦ Am preferat, după interpreţi români mai recenţi, să transpunem în româneşte ebr. *'ēphodh*, care desemnează în TM un fel de bluză sacerdotală confecţionată dintr-un material scump şi prinsă de umeri cu o agrafă. Opţiunile mai vechi, „cea preste umăr" (Ms. 45, Bibl. 1688), „cea de preste umere" (Ms. 4389) reprezintă transpuneri literale a membrilor compusului grecesc ἐπωμίς (ἐπί „deasupra, peste", ὦμος „umăr"), termen specializat în LXX pentru desemnarea acestei piese a costumului preoţesc. O formă precum „umărariul" de la Micu, Filotei şi Şaguna pare să fie o creaţie contextuală, sugerată de Vulg. *humerale*. La Heliade întâlnim o soluţie excentrică, o creaţie proprie inspirată de corespondentul latin, dar după modelul grecesc, glosată în paranteză de termenul ebraic originar: „superumeralul" („ephodul"). ♦ „Brâul efodului" pare să fi desemnat o bandă confecţionată din acelaşi material ca şi efodul, servind la fixarea acestuia de corp. Sintagma greoaie „facerea celi preste umăr" (Ms. 45, Ms. 4389) rezultă din transpunerea literală a gr. ἡ ποίησις τῆς ἐπωμίδος (LXX), procedeu practicat mai târziu şi de Heliade: „făptura superumeralului". Echivalarea corectă formulată în Ms. 4389 („brâul efodului") se datorează analizei corecte a izvodului slavon: поꙗсъ ефѡдинъ (Ostrog).

8,8 „Pieptarul" (ebr. *ḥoṣen*), piesă esenţială a costumului sacerdotal, consta dintr-o bucată de ţesătură de in bogat decorată, de formă dreptunghiulară sau pătrată, în care erau încastrate douăsprezece pietre preţioase simbolizând cele douăsprezece triburi ale lui Israel; se fixa solid deasupra efodului şi era destinat să adăpostească *'Urīm* şi *Tummīm*, Dezvăluirea şi Adevărul (vezi imaginea reconstruită a acestui obiect ritual la Harrison, 1980, p. 91). Sensul ebr. *ḥoṣen* este nesigur, de aici diferenţe între opţiunile traducătorilor. Gesenius, *s.v.*, apropie acest cuvânt de un radical arab care înseamnă „frumos" şi îi atribuie valoarea designativă „ornament". În alt loc, Ex. 28,4, acest termen ebraic a fost echivalat în LXX prin gr. περιστήθιον „pieptar", ceea ce a inspirat pe unii interpreţi (pe care i-am urmat şi noi): KJV: *the breastplate*, Luther şi GN: *die Brusttasche* „săculeţul de la piept", Bibl. Ier: *le pectoral*. În Ex. 28,15, gr. λογεῖον τῶν κρίσεων, literal: „locul [unde se fac auzite] judecăţile", traduce termenul exact din TM: *ḥoṣen miš'pāṭ*. Soluţia lexicală din LXX: τὸ λογεῖον, calchiată în Vulg.: *rationale* (*cf.* Heliade: „raţionalul"), pare să semnifice, în intenţia interpreţilor, raţiunea sau cuvântul divin, care luminează spiritul marelui preot, făcându-l să cunoască viitorul şi să

---

prounțe previziuni (un alt sens al gr. τὸ λογεῖον este în VT și acela de „propovăduire divină", apropiat de λόγιον, „oracol", *cf.* Ps. 10,7, Fapte 7,38). Philon, *Spec.* I, 88, afirmă că τὸ λογεῖον trebuie înțeles ca „un loc al rațiunii". În limba greacă comună, subst. τὸ λογεῖον avea două sensuri principale: 1. „parte a scenei pe care urcau actorii pentru a vorbi" și 2. „tribunal" (*cf.* Bailly, *s.v.*), sensuri care se pare că au sugerat interpreților alexandrini legitimitatea denumirii cu acest cuvânt a respectivei piese a veșmântului preoțesc. Unele manuscrise ale Septuagintei, reflectate în Frankf., prezintă în acest loc lecțiunea λόγιον (diminutiv de la λόγος „cuvânt"), preluată și în Ostrog: слово (după care și Ms. 45 și Ms. 4389: „cuvântul"). Revizorii textului biblic tipărit în 1688 la București au găsit o rezolvare inspirată, prin care se asigură desemnarea clară a obiectului respectiv, căci în Bibl. 1688 apare aici, cuvântul „engolpiu". Cu forma mai apropiată de etimonul grecesc ἐγγόλπιον, termenul mai apare o dată în Bibl. 1688 la Ex. 28,3), în ambele locuri având caracterul unui împrumut tehnic, frecvent întrebuințat în epocă (dicționarele ne oferă atestări ale cuvântului la Dosoftei și în *Îndreptarea legii*, Târgoviște, 1652). Soluția din Bibl. 1688 a fost preluată de Micu și Filotei (ambii interpreți indicând într-o notă de subsol gr. λογεῖον), ca și de Șaguna. Mai recent, se preferă transpunerea directă a corespondentului ebraic: „hoșenul" (Radu-Gal., Bibl. 1968). ♦ „Dezvăluirea și Adevărul" reprezintă înțelesurile propriu-zise ale cuvintelor grecești δήλωσις și ἀλήθεια, interpretate ca atare de primii traducători români: „arătarea și adevărul" (Ms. 45., Bibl 1688, Micu, Filotei, Șaguna). Rom. „arătare" redă aici sensul primar al gr. δήλωσις (< vb. δηλόω „a face vizibil, a arăta"), pe când în Dan. 2,27, unde are sensul de „faptul de a lămuri ceva; interpretare", gr. δήλωσις este echivalat defectuos în Bibl. 1688 prin rom. „asemănare". În Ms. 4389 cele două noțiuni sunt combinate în cadrul sintagmei genitivale „mărturisirea adeverinței", care se explică prin Ostrog: проповѣданиє истины. *Cf.* și Heliade: *Manifestațiu și Adevărul*. În TM apar ebr. *'ûrîm* „lumini" și *tummîm* „perfecțiuni". Caracterul, forma și destinația misterioaselor obiecte rămân incerte. Interpreții mai vechi văd aici un nume colectiv pentru cele douăsprezece pietre prețioase rituale montate pe pieptarul preoțesc, un fel de denominație metonimică a luminii și a perfecțiunii lui Dumnezeu. După Philon, *Spec.* I, 88, cuvintele δήλωσις și ἀλήθεια denumesc două bucăți de țesătură fixate pe pieptarul preoțesc. Speculând înrudirea semantică între λογεῖον și λόγιον (vezi mai sus), Philon arată în altă parte (*Leg.* III, 118) că preotul poartă asupra lui puterea Logosului, ale cărui virtuți principale sunt „claritatea" și „adevărul". Flavius Iosephus, *AI* III, 215-218, afirmă că din pietrele fixate pe pieptarul preoțesc izvora o lumină anunțând victoria celor care porneau la bătălie. Motivul luminii e evocat și de Aquila, care echivalează termenii ebraici prin gr. φωτισμούς σὺν τὰς τελειώσεις „luminile împreună cu perfecțiunile". Modernii tind să acrediteze ideea că avem de-a face de fapt cu niște obiecte ritualice diferite de cele douăsprezece pietre prețioase despre care vorbește tradiția: cu forma lor de zaruri sau de bastonașe, acestea vor fi fost un fel de instrumente magice utilizate în consultarea voinței divine, ca în Num. 27,21 sau Deut. 33,8; *cf.* Luther: *die Lose „Licht und Recht"* (= „zarurile «Lumina» și «Dreptatea»"), GN: *die heilige Lose* „sfintele zaruri". Se presupune că întregul ansamblu nu a mai fost întrebuințat în ritualuri cu caracter oracular după întoarcerea

peste pieptar i-a pus Dezvăluirea și Adevărul.
9 I-a așezat mitra pe cap, iar pe mitră, în partea din față, i-a prins tăblița de aur, [lucrul] sfânt sfințit, după cum poruncise Domnul lui Moise.
10 Și a luat Moise din untdelemnul ungerii,
11 și a stropit cu el altarul de șapte ori, și l-a uns, și l-a sfințit împreună cu toate uneltele care se găseau acolo, ligheanul pentru spălat împreună cu piedestalul lui, și le-a sfințit; a mai uns cu untdelemn cortul împreună cu tot ce se găsea în el și l-a sfințit.
12 Și a turnat Moise din

---

evreilor din exilul babilonic (538 î.Hr.), dar a fost conservat în continuare ca piesă simbolică a costumului preoțesc.

8,9 Opțiunea tuturor traducătorilor români (cu excepția Bibl. 1968: „chidar", probabil după Vulg. *cidaris* sau prin analogie cu piesa menționată mai jos, în v. 13) pentru „mitră" reflectă gr. μίτρα din LXX și corespunde ebr. *miṣnepheth*, care desemnează un acoperământ pentru cap, o fâșie de material textil care se înfășura în jurul capului, purtată de regi sau de preoți ca însemn al funcției lor și ca suport al unei diademe (*cf.* Luther: *Kopfbund* „legătură pentru cap", Bibl. Jer.: *le turban*). ♦ „Tăblița de aur", după LXX τὸ πέταλον τὸ χρυσοῦν, *cf.* Vulg.: *lamina aurea*, era o plăcuță de aur (după unele interpretări inscripționată), care se fixa de mitră. Ebr. *ṣîṣ* (< vb. *ṣûṣ* „a străluci") are deopotrivă sensurile de „lamă, plăcuță" (*cf.* Luther: *das goldene Stirnblatt* „plăcuța de aur pentru frunte"), dar și de „floare" (*cf.* Bibl. Jer.: *la fleur d'or*). Traducătorii alexandrini au încercat să redea cumva sintetic ambele sensuri, căci gr. τὸ πέταλον semnifică „petala unei flori" și, prin analogie, „lamă sau placă de metal" (*cf.* Bailly, *s.v.*). Alte opțiuni de traducere: „potcoava de aur" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, probabil o inovație a traducătorilor români), „tabla de aur" (Micu, Filotei, Șaguna), *lamina auree* (Heliade, după Vulg.). ♦ „[lucrul] sfânt sfințit", apoziție la „tăblița de aur", este desemnată în TM prin ebr. *qodheš*, cu sensul literal „sfințenie", interpretat ca „simbol al consacrării: diademă", *cf.* Bibl. Jer.: *le signe de sainte consécration*. Formularea neobișnuită „cea sfințită sfântă" din Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna reprezintă un calc după LXX: τὸ καθηγιασμένον ἅγιον, *cf.* și Vulg.: *consecratam in consecratione*. După mărturia lui Philon, *Mos.* II, 114, plăcuța de aur de pe fruntea preotului avea forma unei coroane (στέφανος). Flavius Iosephus, *Bell. Iud.*, V, 235, vorbește și el despre o „tiară", în jurul căreia se afla „o altă coroană", purtând o inscripție sacră. Cât privește conținutul acestei inscripții, vechii comentatori au menționat o tetragramă (probabil YHWH) al cărei conținut era „sfințenia Domnului" (Philon, *Mos.* II, 114), sau „numele propriu al Domnului" (Flavius Iosephus, *AI* III, 178). După Origen, *Hom. Lev.* VI, 5, diadema inscripționată ar simboliza știința lui Dumnezeu, care „încoronează" pe cel care a primit botezul, chemându-l să-și exercite sacerdoțiul în interiorul sufletului său.

8,11 „Uneltele" sunt desemnate în LXX prin termenul generic τὰ σκεύη „accesorii, unelte". În cele mai vechi versiuni românești (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), apare în mod consecvent subst. *vase*:

untdelemnul ungerii pe capul lui Aaron şi l-a uns şi l-a sfinţit. [13] Apoi i-a
adus Moise pe fiii lui Aaron şi i-a îmbrăcat cu tunicile, i-a încins cu brâiele
şi le-a aşezat bonetele pe cap, după cum poruncise Domnul lui Moise. [14] A
apropiat apoi Moise viţelul [înfăţişat ca jertfă] pentru păcat, iar Aaron şi fiii
lui şi-au pus mâinile pe capul viţelului adus ca jertfă pentru păcat. [15] Şi l-a
înjunghiat Moise, a luat din sângele lui şi a uns cu degetul coarnele alta-
rului, de jur împrejur, pentru a-l curăţi; sângele rămas l-a turnat la temelia
altarului şi l-a sfinţit, făcând astfel împăcare asupra lui. [16] După aceea,
Moise a luat toată grăsimea care acoperă măruntaiele, seul care învăluie
ficatul, cei doi rinichi împreună cu grăsimea de pe ei şi a înălţat totul pe
altar. [17] Iar ceea ce a rămas din viţel, pielea, carnea şi balega, le-a ars în foc
în întregime în afara taberei, după cum poruncise Domnul lui Moise. [18] A
înfăţişat apoi Moise berbecul pentru arderea de tot, iar Aaron şi fiii săi şi-au
pus mâinile pe capul berbecului. [19] Şi Moise a înjunghiat berbecul şi a stropit
cu sânge altarul de jur împrejur. [20] A tăiat apoi berbecul în bucăţi şi a înălţat
Moise capul, bucăţile şi grăsimea, [21] a spălat cu apă măruntaiele şi picioa-
rele şi a înălţat întregul berbec pe altar, ca ardere de tot cu mireasmă plă-
cută, prinos pentru Domnul, aşa cum rânduise Domnul lui Moise. [22] A adus

---

8,13 Prin „bonete" am tradus gr. κιδάρεις, *cf.* şi Bibl. Ier.: *des calottes*. Este vorba despre un obiect vestimentar diferit de cele menţionate mai sus în v. 9 (costumaţia preoţilor obişnuiţi era în unele privinţe deosebită de cea a marelui preot), căci gr. κίδαρις desemna în perioada clasică turbanul specific regilor asiatici, mai ales celor persani, cuvântul grecesc însuşi fiind un împrumut dintr-o limbă orientală. Demnă de menţionat este opţiunea interpreţilor care au încercat o „naturalizare" a cuvântului în româneşte: „chidare" (Micu, Filotei, Şaguna), „cidare" (Heliade).

8,22 Pentru desemnarea celui de-al doilea berbec adus ca jertfă specială pentru consacrarea sacerdotală, în LXX avem expresia neclară τὸν κριὸν τελειώσεως, calchiată de vechii traducători români: „berbecele de săvârşire" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), soluţie menţinută şi de Micu, Filotei şi Şaguna: „berbecele cel de săvârşire". Este vorba de o transpunere strictă după TM: *'êyl hammillu'îm*, literal „berbecul umplerilor". Rezultă că Moise „umplea" în cadrul ceremoniei de investitură mâinile preoţilor cu părţile jertfei care trebuiau duse la altar (*cf. infra* v. 27). Numele ceremoniei de investitură a fost formulat explicit de majoritatea interpreţilor ulteriori: *in consecratione sacerdotum* (Vulg.), *the ram of consecration* (KJV), *Einsetzungsopfer* (Luther), *bélier de sacrifice d'investiture* (Bibl. Ier.). Ceea ce majoritatea traducătorilor au redat printr-o sintagmă sintetică, autorii LXX au încercat să exprime prin gr. τελείωσις „terminare; împlinire" (<vb. τελειόω „a termina, a împlini", dar şi cu sensul de „a perfecţiona", „a desăvârşi"), pe baza notei semantice „a umple", comună cu corespondentul ebraic *millu'îm* (<vb. *mālē'* „a umple"). Slavon. съвръшениꙗ din Ostrog reprezintă şi el o copie lexicală după

apoi Moise al doilea berbec, berbecul pentru desăvârşire [*i.e.* consacrarea
preotului], iar Aaron şi fiii săi şi-au pus mâinile pe capul berbecului.
23 Moise a înjunghiat berbecul, a luat din sângele lui şi a uns lobul urechii
drepte a lui Aaron, vârful mâinii drepte şi vârful piciorului său drept. 24 I-a
adus apoi aproape Moise pe fiii lui Aaron şi a uns cu sânge lobul urechii lor
drepte, vârful mâinii lor drepte şi vârful piciorului lor drept; sângele rămas
l-a turnat Moise pe altar de jur împrejur. 25 [După aceea], a luat grăsimea,
şoldul, toată grăsimea care acoperă măruntaiele, seul de pe ficat şi amândoi
rinichii împreună cu grăsimea lor, precum şi şoldul drept. 26 A mai luat din
coşul desăvârşirii aşezat înaintea Domnului o pâine nedospită, o pâine
[frământată] cu untdelemn şi o turtă şi le-a aşezat peste grăsime şi peste
şoldul drept. 27 A pus toate acestea în mâinile lui Aaron şi în mâinile fiilor
săi, şi le-a înălţat ca punere deoparte înaintea Domnului. 28 Apoi Moise le-a
luat din mâinile lor şi le-a înălţat pe altar deasupra arderii de tot [aduse ca
jertfă] pentru desăvârşire care este jertfă cu mireasmă plăcută pentru
Domnul – este prinos Domnului. 29 Şi a luat Moise pieptul berbecului jertfit
pentru desăvârşire şi l-a înfăţişat ca [dar] pus deoparte înaintea Domnului,
iar aceasta a fost partea lui Moise, după cum poruncise Domnul lui Moise.
30 A luat apoi Moise din untdelemnul ungerii şi din sângele de pe altar şi a
stropit asupra lui Aaron şi a veşmintelor lui şi asupra fiilor lui şi a
veşmintelor lor; l-a sfinţit astfel pe Aaron şi veşmintele sale şi, împreună cu

---

gr. τελείωσις. Întrucât primele traduceri româneşti ale Bibliei au ca izvor şi textul slavon, opţiunea pentru „săvârşire" a vechilor interpreţi români poate fi înţeleasă nu doar ca o calchiere a corespondentului grecesc, ci şi ca un împrumut lexical după slavonă. ♦ Versetul acesta a primit din partea lui Philon, *Mos.* II, 149, o interpretare morală, bazată pe un joc de cuvinte: „Cel de-al doilea berbec era oferit pentru perfecţiunea morală a persoanelor consacrate printr-o curăţire sfinţitoare. În consecinţă, Moise l-a numit berbecul desăvârşirii (τελείωσις), deoarece persoanele sfinţite deveneau iniţiate în anumite taine cu ajutorul ceremoniilor de iniţiere (τελετάς), proprii slujitorilor lui Dumnezeu."

8,23 Menţionarea explicită a urechii, a mâinii şi a piciorului semnifică probabil consacrarea în întregime a corpului uman (partea superioară, cea mediană şi cea inferioară): urechile vor fi sfinţite pentru a asculta poruncile divine, mâinile pentru a săvârşi gesturile prescrise, iar picioarele pentru a merge pe căile Domnului.

8,29 După cum se menţionează expres mai sus, la 7,30-37, pieptul animalului jertfit revenea de drept preoţilor. Dar, într-un moment în care preoţii nu existau încă, ritualul descris servind tocmai la consacrarea lui Aaron şi a fiilor lui, pieptul revine, de data aceasta, cu titlu de excepţie, lui Moise care, deşi laic, este cel care, potrivit indicaţiilor Domnului, oficiază pentru prima dată acest ritual.

el, pe fiii săi și veșmintele lor. 31 Și a zis Moise lui Aaron și fiilor săi: „Să
fierbeți carnea în curtea cortului mărturiei, într-un loc sfânt, și acolo să o
mâncați, împreună cu pâinile care se află în coșul desăvârșirii, după cum mi
s-a poruncit prin cuvintele «Aaron și fiii săi să o mănânce!». 32 Iar ce rămâne
din carne și din pâini să ardeți în întregime în foc. 33 Și să nu ieșiți nicide-
cum timp de șapte zile dincolo de ușa cortului mărturiei, până când se vor
împlini zilele, zilele desăvârșirii voastre; căci desăvârșirea mâinilor voastre
trebuie să se petreacă în șapte zile. 34 Ceea ce El a săvârșit astăzi, Domnul a
poruncit să se săvârșească, pentru a se face împăcare pentru voi. 35 Să rămâ-
neți deci șapte zile la ușa cortului mărturiei, zi și noapte; să păziți poruncile
Domnului, ca să nu muriți; căci așa mi-a poruncit Domnul Dumnezeu."
36 Aaron și fiii săi au îndeplinit toate cuvintele pe care le-a poruncit Domnul
lui Moise.

9 1 Într-a opta zi, Moise i-a chemat pe Aaron și pe fiii săi, împreună cu
sfatul bătrânilor lui Israel. 2 Și i-a zis Moise lui Aaron: „Ia pentru tine un
vițel din turma de vite [drept jertfă] pentru păcat și un berbec pentru arderea
de tot, amândoi fără cusur, și înfățișează-i înaintea Domnului. 3 Și să vorbești

---

8,31 Optând pentru formula pasivă „după cum mi s-a poruncit" (gr. ὃν τρόπον συντέτακταί μοι), în locul celei active din TM: *ka'ăšer ṣiwwêytî* „după cum am poruncit eu", autorii LXX au dorit probabil să evite exprimarea ideii că Moise ar fi cel care ordonă, și nu Dumnezeu însuși prin intermediul lui.

8,33 Acesta este singurul loc în care se specifică faptul că ceremonia investiturii sacerdotale durează șapte zile, timp în care viitorului preot îi era interzis orice contact cu exteriorul.

8,35 Ca să exprime ideea de respectare a poruncilor, în LXX apare o formulare nespecifică limbii grecești (φυλάξεσθε τὰ φυλάγματα κυρίου), calchiată după ebr. *šāmar mišmeret*; dintr-o transpunere literală rezultă și sintagmele românești „veți păzi pazele" (Ms. 45, Bibl. 1688), „veți păzi cele de păzit" (Micu, Filotei, Șaguna), „veți custodi custoditele" (Heliade). Exprimarea mai firească „să păziți poruncile" din Ms. 4389 este inspirată de Ostrog **съхраните повелѣнїа**.

9,1 Sfatul bătrânilor este desemnat în TM simplu prin subst. *z'qēnîm* „bătrânii", iar în LXX prin gr. γερουσία, cuvânt larg întrebuințat în Antichitatea greacă pentru a desemna o instituție politico-religioasă importantă a *polis*-ului elen. Substantivul colectiv „bătrânimea" întrebuințat în Ms. 45 și în BB (aici, ca și în alte părți, precum Ex. 3,16, Deut. 21,3 etc.) pare o creație *ad hoc*, după modelul grecesc (γερουσία < γέρων „bătrân"). Orientându-se probabil după Ostrog: **старцы** „bătrânii", autorul Ms. 4389 preferă soluția mai simplă „bătrânii", adoptată și de Micu, Filotei și Șaguna, în vreme ce Heliade introduce neologismul „senadrinul".

sfatului bătrânilor lui Israel şi să le spui: «Luaţi din turma de capre un ied
[ca jertfă] pentru păcat, un viţel şi un miel de câte un an, toţi fără cusur,
pentru jertfă întreagă, 4 apoi un viţel şi un berbec pentru jertfa de mântuire
înaintea Domnului; luaţi, de asemenea, [o jertfă] din fruntea făinii frământată cu untdelemn, căci astăzi Domnul vi se va arăta vouă.»" 5 Şi au adus
dinaintea cortului mărturiei ceea ce poruncise Moise; întreaga adunare s-a
apropiat şi a stat înaintea Domnului. 6 Şi a spus Moise: „Împliniţi cuvântul
acesta pe care vi l-a spus Domnul şi vi se va arăta vouă slava Domnului!"
7 [Apoi] Moise i-a zis lui Aaron: „Apropie-te de altar şi adu jertfa ta pentru
păcat şi arderea ta de tot şi fă împăcare pentru tine şi pentru casa ta; [apoi]
înfăţişează darurile poporului şi fă împăcare pentru ei, după cum i-a
poruncit Domnul lui Moise." 8 Aaron s-a apropiat de altar şi a înjunghiat
viţelul [adus ca jertfă] pentru păcat. 9 Fiii lui Aaron i-au adus sângele, iar el
şi-a muiat degetul în sânge, a uns coarnele altarului şi a turnat sângele
rămas la temelia altarului. 10 Apoi a înălţat pe altar grăsimea, rinichii şi seul
de pe ficatul jertfei pentru păcat, după cum îi poruncise Domnul lui Moise.
11 Iar carnea şi pielea le-a ars în întregime în foc afară din tabără. 12 [După
aceea], a înjunghiat jertfa pentru arderea de tot, fiii lui Aaron i-au adus
sângele, iar el l-a turnat pe altar de jur împrejur. 13 I-au adus şi jertfa pentru
arderea de tot, tăiată în bucăţi, împreună cu capul, iar el le-a pus pe altar.
14 A spălat măruntaiele şi picioarele cu apă şi le-a aşezat pe altar, deasupra
arderii de tot. 15 Au înfăţişat apoi darul poporului. [Aaron] a luat iedul adus
pentru păcatul poporului şi l-a înjunghiat la fel ca pe animalul jertfit mai
înainte. 16 A adus apoi şi jertfa pentru arderea de tot, înfăptuind ce se cuvenea. 17 A mai adus şi jertfa [de grâne], cu care şi-a umplut mâinile, şi a aşezat-o pe altar, în afară de arderea de tot cea de dimineaţă. 18 A înjunghiat
apoi viţelul şi berbecul aduşi ca jertfă de mântuire pentru popor. Fiii lui
Aaron i-au adus sângele, iar el l-a turnat pe altar de jur împrejur. 19 I-au mai
adus apoi şi grăsimea de la viţel şi de la berbec, şoldul, grăsimea de pe
măruntaie, amândoi rinichii împreună cu grăsimea lor, ca şi seul care

---

9.6 Pentru a echivala ebr. *K'bhōdh YHWH* (care desemnează frecvent în VT norul luminos în care se reflecta maiestatea divină şi prin care YHWH se revela poporului ales), în LXX apare expresia ἡ δόξα κυρίου, *cf.* Vulg.: *gloria Domini* (după care Heliade: „gloria Domnului"). În Ms. 45 şi Bibl. 1688 această importantă sintagmă este echivalată consecvent prin „mărirea Domnului", dar ulterior s-a generalizat formula conţinând un slavonism „slava Domnului" (Ms. 4389, Micu, Filotei, Şaguna).
9.7 Referirea la Moise din finalul versetului pare o interpolare târzie a cuiva care nu a băgat de seamă că cel care vorbeşte este Moise însuşi!

învăluie ficatul. [20] A așezat părțile grase deasupra piepturilor, apoi au înălțat
părțile grase pe altar. [21] Pe urmă Aaron a pus deoparte pieptul și șoldul
drept ca punere deoparte înaintea Domnului, după cum îi poruncise Domnul
lui Moise. [22] [După aceea], Aaron și-a ridicat mâinile asupra poporului și l-a
binecuvântat. Apoi, după ce a săvârșit jertfa pentru păcat, arderile de tot și
jertfele de mântuire, a coborât. [23] Iar Moise și Aaron au intrat în cortul
mărturiei; când au ieșit de acolo au binecuvântat întregul popor și slava
Domnului s-a arătat întregului popor. [24] O flacără a ieșit de la Domnul și a

---

9,22 În tradiția ebraică, gestul ridicării mâinilor către altar sau către cer însoțea o invocație sau o rugăciune. Termenii înrădăcinați în versiunile importante pentru tradiția românească (gr. εὐλογεῖν, lat. *benedicere*, slavon. **благословити**) au constituit modele succesive pentru lexicul românesc specific. În cele mai vechi versiuni (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688) apare mai frecvent împrumutul din slavonă „a blagoslovi", întrebuințat încă de Coresi cu un secol mai devreme. Sporadic, apare însă și „a binecuvânta", termen forjat cu material morfematic românesc după modelul grecesc (εὐ „bine", λογεῖν „a cuvânta"). Această oscilație sinonimică persistă la Micu, pentru ca, începând cu Filotei, Șaguna și Heliade, balanța să încline definitiv pentru „a binecuvânta". Astăzi, „a blagoslovi" a supraviețuit doar în vorbirea populară (cu întrebuințări adesea ironice) și în mediile monahale.

9,23 Într-unul din manuscrisele Targum-ului amănuntului ciudat că Moise și Aaron repetă gestul binecuvântării abia efectuat i se dă o explicație surprinzătoare: constatând că „slava lui Dumnezeu" nu a venit deasupra jertfelor oferite, Aaron și Moise intră în cortul mărturiei, se roagă și ies din nou, reluând binecuvântarea, confirmată de data aceasta prin rezultatul dorit.

9,24 Flacăra care iese „de la Domnul" emană din norul luminos desemnat prin expresia „slava Domnului" (vezi *supra*, v. 6), care reprezintă semnul vizibil al prezenței lui YHWH. Dacă până acum Moise utilizase pe altar un foc oarecare, de data aceasta YHWH dorește să arate că El este inspiratorul alegerii făcute de Moise și că acceptă sacrificiul lui Aaron. Focul sacru rezultat din această flacără miraculoasă a fost păstrat nestins, potrivit tradiției, până în vremea lui Solomon, când, la inaugurarea marelui templu, YHWH l-a reînnoit printr-un miracol similar. Acest al doilea foc ar fi fost menținut nestins până la distrugerea templului de către babilonieni, când ar fi fost ascuns într-o peșteră, pentru a fi recuperat la întoarcerea din captivitate. După 2Mac. 2,8 și urm., YHWH va reaprinde focul sacru pentru a treia oară, dar acesta se va stinge definitiv în timpul persecuțiilor lui Antiochus Epiphanes. După Philon, *Mos.*, II, 158, focul sacru reprezenta esența cea mai pură a eterului: „Dumnezeu a îndepărtat de pe altarul său focul întrebuințat de obicei, deoarece acesta era pângărit, și în locul lui a făcut să plouă din cer focul ceresc, pentru a deosebi sacrul de profan, omenescul de divin." ♦ Pentru a desemna reacția poporului în fața miracolului divin, în TM se întrebuințează de regulă ebr. *rānan* „a scoate strigăte de bucurie", verb care, ca termen liturgic, exprimă emoția mistică. De regulă, acest verb este transpus în LXX prin εὐφραίνω „a se bucura", tradus

mistuit ce era pe altar: arderile de tot și grăsimile. Întregul popor a văzut
aceasta și s-a umplut de uimire și au căzut cu fața la pământ.

10 [1] Iar cei doi fii ai lui Aaron, Nadab și Abiud, și-au luat fiecare
cădelnița, au pus într-însa foc și au așezat deasupra tămâie, aducând astfel
foc străin înaintea Domnului, ceea ce Domnul nu le poruncise. [2] Atunci a
ieșit o văpaie de foc de la Domnul și i-a mistuit, și ei au murit înaintea
Domnului. [3] Iar Moise i-a spus lui Aaron: „Aceasta a vrut să spună Domnul
când a zis: «Mă voi sfinți întru cei ce se apropie de Mine și Mă voi proslăvi
întru toată adunarea poporului.»" Iar Aaron a amuțit străpuns de durere. [4] Și
Moise i-a chemat pe Misadai și pe Elisaphan, fiii lui Oziel, unchiul lui
Aaron, și le-a spus: „Apropiați-vă și duceți-i pe frații voștri din fața celor
sfinte, afară din tabără." [5] Aceștia s-au apropiat și i-au dus, cu tunicile lor,

---

de vechii interpreți români prin „a se veseli" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688). Aici însă, în LXX s-a întrebuințat vb. ἐξέστη, înțeles ca „să spăimântă" (Ms. 45, Bibl. 1688), „se înfricoșară" (Ms. 4389), „s-au spăimântat" (Micu, Filotei, Șaguna). Philon, *Her.* 249-251 menționează patru tipuri de extaz: demența, rătăcirea, somnul și inspirația. Acest loc din Levitic este citat pentru a exemplifica a doua categorie, despre care se spune: „Extazul de acest fel provoacă într-adevăr mirare și stupoare."

10,1 Soluția tradițională „cădelniță" (existentă în toate versiunile românești, cu două excepții: Heliade: „incensoriul" și Radu-Gal.: „cățuie"), împrumut din slavonă, este atestată încă din secolul al XVI-lea. LXX: τὸ πυρεῖον și Vulg. *thuribulum* echivalează ebr. *maḥtāh*, care desemna un obiect liturgic din metal, puțin adânc, prevăzut cu o toartă, care servea la prezentarea tămâiei arzânde. ♦ Prin „foc străin" am tradus, aici ca și mai jos, 16,1, LXX: πῦρ ἀλλότριον; adj. ἀλλότριον însemna în limba greacă comună „care vine de la altcineva; străin". Ebr. *zārāh* din TM însemna „altul, nepotrivit" și pare să sublinieze ideea că focul de pe altar nu poate proveni decât de la Dumnezeu însuși.

10,3 Tăcerea lui Aaron exprimă deopotrivă durere, uimire și teroare mistică. Prin „a amuțit străpuns de durere" redăm explicit semnificația contextuală a gr. κατανύσσεσθαι, care la rândul lui aproximează ebr. *dāmam* „a rămâne uimit, a fi tăcut". Tăcerea lui Aaron este interpretată de Flavius Iosephus, *AJ* III, 208, ca o stare de resemnare mută: „Aaron a suportat cu generozitate această nenorocire, pentru că sufletul lui era împietrit."

10,4 Misadai este forma coptă a numelui ebraic „Mîšā'ēl". Corespondentele ebraice ale celor trei nume, Misadai, Elisaphan și Oziel sunt *mîšā'ēl* „care aparține lui Dumnezeu", *'elṣāphān* „Dumnezeu a protejat" și *'uzzî'ēl* „puterea mea este Dumnezeu".

10,5 Pentru „tunică", *cf. supra*, 8,7. Atât în TM, cât și în LXX, referința pronumelui posesiv *lor* este ambiguă, nefiind clar dacă este vorba despre tunicile celor morți sau ale celor care îi transportă. Philon, *Leg.* II, 57, optează pentru a doua soluție, oferind următoarea explicație: „Purtătorii (celor doi morți) nu i-ar fi luat în tunicile lor dacă nu s-ar fi dezbrăcat mai înainte, rupând astfel legăturile cu pasiunile și cu nevoile trupului."

afară din tabără, după cum le spusese Moise. [6] Iar Moise le-a spus apoi lui
Aaron, lui Eleazar și lui Ithamar, ceilalți fii care îi rămăseseră lui Aaron:
„Să nu vă descoperiți capetele și să nu vă rupeți veșmintele, ca să nu muriți,
iar mânia [Domnului] să se afle asupra întregii adunări! Frații voștri, toată
casa lui Israel, pot să plângă mistuirea care i-a mistuit pe frații voștri [în
focul trimis] de Domnul. [7] Dar voi să nu ieșiți dincolo de ușa cortului mărturiei, ca să nu muriți, căci untdelemnul ungerii, care vine de la Domnul, se
află asupra voastră." Ei au făcut după cum le-a spus Moise.

[8] Și Domnul i-a vorbit lui Aaron cu aceste cuvinte: [9] „Să nu beți vin sau
altă băutură amețitoare, nici tu, nici fiii tăi, atunci când veți intra în cortul
mărturiei sau când vă veți apropia de altar, ca să nu muriți (aceasta va fi
pentru tot neamul vostru legiuire veșnică), [10] pentru ca să faceți deosebire
între cele sfinte și cele nesfinte, precum și între cele necurate și cele curate;
[11] și să-i învețí pe fiii lui Israel toate legiuirile pe care le-a dat lor Domnul
prin Moise."

[12] Și Moise le-a spus lui Aaron și lui Eleazar și Ithamar, celor doi fii
care-i mai rămăseseră lui Aaron: „Luați ce rămâne din jertfa [de grâne] din
prinoasele Domnului și mâncați-o nedospită, lângă altar; aceasta este un
lucru preasfânt. [13] Să o mâncați, așadar, într-un loc sfânt, căci aceasta este
legiuită ție și legiuită fiilor tăi din prinoasele Domnului; așa mi-a fost

---

10,6 În LXX, pentru ideea „să nu vă descoperiți capetele" apare sintagma τὴν κεφαλὴν ὑμῶν οὐκ ἀποκιδαρώσετε, în cadrul căreia vb. ἀποκιδαρόω, un *hapax legomenon* care nu apare decât aici și mai jos, în 21,10, a fost inventat (pornindu-se de la subst. κίδαρα, *cf.* mai sus 8,13) pentru a reda conținutul semantic complex al ebr. *pāra'*, „a-și desface pletele". Potrivit mai multor interpreți moderni, secvența *ro'šēykhem 'al tiphr'rā'ū* din TM ar trebui înțeleasă: „să nu vă lăsați capul în neorânduială (în semn de doliu)". Orice manifestare a durerii din partea preoților aflați în exercițiul funcțiunilor lor ar fi atras mânia divină.

10,8-11 Singurul pasaj în care Domnul i se adresează în mod direct lui Aaron.

10,9 Întrucât „băutura amețitoare" menționată aici apare în asociere cu vinul, traducătorii mai vechi au crezut că este vorba despre o băutură puternic alcoolizată: „vinars" (Ms. 45), „rachiu" (Ms. 4389, Bibl. 1688 și Ms. 45 într-o notă marginală), *cf.* și KJV: *strong drink*, Luther: *starke Getränke*. În realitate, corespondentul gr. σίκερα din LXX (preluat ca atare de Vulg.: *sicera*, Ostrog: сикера, Heliade, Bibl. 1858: „sicheră") reprezintă transcripția exactă a ebr. *šēkhār*, numele prin care evreii desemnau în mod generic orice băutură obținută prin fermentație, după cum aflăm de la Ieronim, *Epist. ad Nep.*: „Prin cuvântul ebraic „sicera" se denumește orice băutură care poate îmbăta, fie aceea care se face din cereale sau din sucul fructelor, fie acea băutură dulce și barbară obținută din miere, fie licoarea stoarsă din fructele de curmal."

poruncit. [14] Să mâncați, de asemenea, într-un loc sfânt, tu împreună cu fiii
tăi și cu casa ta, pieptul pus deoparte și șoldul punerii deoparte; căci ele vă
sunt legiuite, ție și fiilor tăi, ca date vouă din jertfele de mântuire ale fiilor
lui Israel. [15] Peste prinoasele din grăsimea jertfelor, ei să aducă șoldul punerii
deoparte și pieptul pus deoparte, punere deoparte înaintea Domnului; și
aceasta să fie ție și, împreună cu tine, fiilor și fiicelor tale, printr-o legiuire
veșnică, după cum a poruncit Domnul lui Moise."
[16] Și când Moise a întrebat de iedul adus ca jertfă pentru păcat, iată că
acesta fusese ars. Atunci s-a mâniat Moise pe Eleazar și pe Ithamar, cei doi
fii care-i mai rămăseseră lui Aaron, și le-a spus: [17] „De ce n-ați mâncat ani-
malul jertfit pentru păcat într-un loc sfânt? Acesta este un lucru preasfânt, și
Domnul vi l-a dat vouă să-l mâncați, ca să ridicați păcatul obștii și să faceți
împăcare pentru ei în fața Domnului. [18] Căci sângele jertfei nu a fost adus în
sfântul lăcaș; [trebuie] să-l mâncați în fața [Domnului], înăuntru, într-un loc
sfânt, după cum mi-a poruncit Domnul." [19] Aaron însă i-a vorbit lui Moise
cu aceste cuvinte: „Iată, ei și-au adus astăzi animalele [pentru jertfa lor]
pentru păcat și arderile lor de tot înaintea Domnului, iar mie mi s-au întâm-
plat aceste lucruri. Dacă astăzi voi mânca din animalul jertfit pentru păcat,
oare lucrul va fi plăcut Domnului?" [20] Moise a auzit aceasta și i-a plăcut.

11 [1] Și Domnul a vorbit către Moise și către Aaron cu aceste cuvinte:
[2] „Vorbiți fiilor lui Israel și spuneți-le: «Dintre toate animalele care sunt pe
pământ, iată pe care le puteți mânca: [3] Orice dobitoc având copita despicată,

---

10,17 Fiii lui Aaron arseseră în întregime carnea animalului sacrificat, încălcând astfel prescripția potrivit căreia o parte din ea trebuia consumată de preoți, în semn de asumare și ispășire a păcatelor poporului.

10,19-20 Explicația lui Aaron (singurul comentariu direct pe care și-l permite în privința cultului supusul frate al lui Moise!), ca și acceptarea ei de către Moise sunt greu de înțeles în context, așa încât unii exegeți socot că acest pasaj este o interpolare mai târzie (*cf.* Bibl. Jer.).

11,3 Termenul „dobitoc" (TM: *b^ehēmāh*, LXX: κτῆνος, Vulg.: *pecus*) este unanim folosit în versiunile biblice pentru a desemna vitele domestice în opoziție cu animalele sălbatice, cu păsările și cu reptilele. Criteriile principale care definesc puritatea rituală și alimentară a unui animal sunt două: să aibă copita despicată și să fie rumegătoare. Aceste criterii sunt satisfăcute împreună doar de bovine, ovine și caprine, la care se adaugă, între animalele sălbatice cunoscute în vechea Palestină, cerbul, gazela, antilopa, boul sălbatic și capra sălbatică. ♦ Prin formula „copita despicată, despărțită în două unghii" am vrut să redăm cât mai exact secvența διχηλοῦν ὁπλὴν καὶ ὀνυχιστῆρας ὀνυχίζον δύο χηλῶν din LXX, care a pus grele probleme de echivalare înaintașilor

despărțită în două unghii și care rumegă, dintre dobitoace, îl puteți mânca;
4 însă dintre acelea care rumegă sau au copita despicată să nu le mâncați
pe acestea: cămila, deoarece rumegă, dar nu are copita despicată, să fie
necurată pentru voi; 5 iepurele, deoarece rumegă, dar nu are unghia des-
picată, să fie necurat pentru voi. 6 Șafanul, deoarece rumegă, dar nu are
unghia despicată, să fie necurat pentru voi. 7 Porcul, deoarece are copita
despicată, despărțită în două unghii, dar nu rumegă, să fie necurat pentru

---

noștri, preocupați constant de refacerea literală a originalului: „cu unghea îngemănată și unghind unghi a dono copite" (Ms. 45, Bibl 1688), „cu unghia despicată și care are despicate unghiile în două copite" (Micu, Filotei, Șaguna). La Heliade exprimarea devine cumva mai limpede: „cu copita despicată având două unghi".

11,4-6 Cuvântul „cămila" (LXX: ὁ κάμηλος, Vulg.: *camelus*), atestat în românește încă la Coresi, își are etimonul primar într-o limbă semitică (*cf.* ebr. *gāmāl*). După Gesenius, *s.v.*, cuvântul semitic se regăsește în egipteană și sanscrită. Animalul desemnat era, firește, cămila cu o cocoașă (dromaderul), căci cămila propriu-zisă, cea cu două cocoașe, era foarte rară în Orientul Apropiat. ♦ Prin „șafan", preluat după ebr. *šāphān* din TM, desemnăm specia *Hyrax syriacus*, un mic pachiderm ierbivor, de talia iepurelui, cu o blană deasă de culoare brună, cu capul rotund și cu urechile scurte, cu incisivii foarte puternici, care trăiește în număr destul de mare în zonele aride din Orientul Apropiat și din nordul Africii. Fiind relativ puțin cunoscut, traducătorii l-au identificat cu dificultate. Compusul gr. χοιρογρύλλιος (χοῖρος „porc", γρύλλος „purcel") e cunoscut doar în Levitic. Mulți interpreți au preluat pur și simplu cuvântul grecesc: Vulg.: *choerogryllus*, Ostrog: хирогрилъ, după care Ms. 45: „hirogruliun", Micu, Filotei: „hirogrilienul", Șaguna: „hirogryllienul", Heliade: „cherogryllu". Autorul sau revizorul textului din Ms. 45 indică pe margine, ca sinonime explicative, cuvintele „arici" și „gligan", prima soluție alternativă fiind preluată în Ms. 4389 și în Bibl. 1688. Aproximative sunt și alte opțiuni: KJV: *rock badger* „viezure de stâncă", Luther: *Klippdachs* „viezure agățător", Bibl. 1968: „iepurele de casă"! Corect însă în Bibl. Ier. și BA: *daman* „șafan". ♦ Cât privește „iepurele" (LXX: ὁ δασύπους, la Heliade, transpus: *dasypodus*), Vulg.: *lepus*, TM: *'arʼnebheth*), acesta poate fi oricare dintre membrii familiei *Leporidae*, din care în Palestina trăiesc câteva specii.

11,7 Prin „porc" (LXX: ὁ ὗς, Vulg.: *sus*, TM: *ḥazîr*) trebuie să înțelegem aici o specie de porc semi-sălbatic (probabil *Sus scrofa*), căci porcul domestic nu era crescut sistematic în nici o parte din Orient din pricina aversiunii pe care o trezea. Repulsia față de acest animal, atât de înrădăcinată în memoria popoarelor din Orientul Apropiat (egipteni, evrei, arabi etc.) se explică probabil și prin faptul că, în Antichitate, porcul era principalul purtător al leprei și al viermilor intestinali. Pentru Philon, *Spec.* IV, 100-101, carnea de porc trebuie evitată deoarece, prin grăsimea ei, excită simțurile și provoacă senzația de insațiabilitate. Din *Ep. Barn.*, 10, 3, aflăm că porcul îi simbolizează pe toți cei care „îl uită pe Dumnezeu când se bucură de plăcerile abundenței, dar își aduc aminte de El când sunt la nevoie".

voi. 8 Să nu mâncați din carnea lor și să nu vă atingeți de stârvurile lor;
acestea să fie necurate pentru voi.
9 Dintre toate viețuitoarele din apă, iată pe care le puteți mânca. Să
mâncați din toate cele care au aripioare de înotat și solzi și trăiesc în ape, fie
în mări, fie în râuri. 10 Dar toate acelea care nu au aripioare de înotat și solzi
între viețuitoarele care mișună în ape, fie în mări, fie în râuri, și între cele pe
care le scot apele [la mal], toate acestea sunt spurcăciune. 11 Ele să fie spur-
căciune pentru voi, din carnea lor să nu mâncați și stârvurile lor [să le
socotiți] spurcate. 12 Spurcăciune să fie pentru voi toate viețuitoarele de apă
care nu au nici aripioare de înotat, nici solzi.
13 Iată, dintre păsări, cele pe care să nu le mâncați, să vă îngrețoșați de
ele, căci sunt socotite spurcăciune: vulturul, gripsorul și vulturul-de-mare,

---

11,13 Denumirea „vultur" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna), după LXX ὁ ἀετός, Vulg.: *aquila*, corespunde ebr. *nešer*, prin care în TM se desemnează generic mai multe varietăți de vultur, dintre care, în Palestina, cel mai des se întâlnesc vulturul auriu (*Aquila chrysaetus*), o pasăre maiestuoasă de aproape trei metri amplitudine, cu penajul roșu auriu pe partea dorsală superioară, și vulturul imperial (*Aquila imperialis*), cu o talie mai mică decât precedentul, dar cu aripi mai ample; la baza aripilor, pe omoplați, exemplarele din această specie au o pată albă. ♦ Forma „gripsorul", care se găsește și în Ms. 45, Ms. 4389 și Bibl. 1688, mai are și alte variante la alți traducători (Micu, Filotei, Șaguna: „gripa", Heliade: „grypul", Radu-Gal., Bibl. 1968, Anania: „zgripțorul"), toate derivând din LXX: ὁ γρύψ, Vulg.: *gryps*, cuvânt care, în mitologia greacă, desemna un animal fabulos, cu trup de leu, dar cu aripi și corp de vultur, asimilat în lucrările moderne de istoria artei cu grifonul (*cf.* Prut, C., București, 1972, pp. 33-34; *cf.* și BA: *le griffon*). Sub forme diferite („gripsor", „zgripțor", „gripțuroi", „zgrihțuroi" etc.) denumirea acestui animal himeric se regăsește în cărțile populare (în special în *Alexandria*), ca și în unele basme populare românești. Pornind de la corespondentul ebr. *pereș* din TM, cuvânt al cărui sens literal este cel de „spărgător" (< vb. *pāraș* „a sparge"), unii exegeți moderni au încercat să identifice o pasăre răpitoare anume, conturându-se în timp două ipoteze principale: 1. ar putea fi vorba despre specia *ossifragus* sau *ossifraga* („spărgătorul de oase"), cunoscută romanilor și descrisă de Plinius în *Historia naturalis*, X, 3 și XXX, 7, *cf.* și KJV: *the ossifrage*; 2. s-ar face referire la o specie de vultur cu ciocul încovoiat, cu penajul gri-brun, coada albă, capul acoperit cu pene și o bandă neagră în jurul gâtului; este o pasăre foarte rapace, se hrănește mai ales cu pești și are o talie foarte mare (1,5 m lungime și 3 m anvergură a aripilor). Caracteristica sa, un smoc crescut sub ciocul de culoare galbenă, îi explică numele științific, *Gypaetus barbatus*. ♦ „Vulturul de mare" (ca în Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Radu-Gal., Bibl. 1968), „alietul de mare" (Micu, Filotei, Șaguna), „halietul (vulturul de mare)" (Heliade), reflectă, prin traducere sau împrumut, gr. ὁ ἁλιαίετος (ἅλς „mare", ἀετός „vultur"), *cf.* și Vulg.: *haliaetus*. Majoritatea interpreților consideră însă că ebr. *'ăz'niyyāh* (< *'az* „puternic"),

[14] șoimul și gaia, precum și cele care-i sunt asemănătoare, [15] corbul împreună
cu neamurile sale, [16] strutul, cucuveaua, pescărușul împreună cu neamurile

---

redat în traduceri ca „vultur de mare", desemnează în TM aceeași specie ca și cea menționată anterior (*cf.* Harrison, 1980, p. 128).

11,14 Identificarea păsării pe care am numit-o „șoim" (după Radu-Gal. și Bibl. 1968) este nesigură, *cf.* și „șorlița" (Micu, Filotei și Șaguna, acesta din urmă cu nota de subsol: „șorlița este un fel de vultur care are capul și gâtul golaș"), *gypul* (Heliade). Gr. ὁ γύψ (*cf.* și Vulg.: *milvus* „uliu") corespunde ebr. *dā'āh*, cuvânt care, după Gesenius, *s.v.*, desemna o pasăre răpitoare cu zborul planat și putându-se menține aparent nemișcată în zbor. Aceste caracteristici corespund însă speciei *Milvus milvus* (*cf.* Bibl. Jer.: *le milan noir*), din familia falconidelor, un răpitor diurn, de talie relativ mare, cu coada lungă și înfurcată, numit la noi „gaiță" sau „șorliță" (vezi Băcescu, 1960, p. 218). Semidomesticite, unele exemplare din această specie au fost și la noi întrebuințate la vânarea altor păsări (potârnichi, prepelițe, cocori) sau a iepurilor. ♦ Prin „gaie" (după Micu, Filotei, Șaguna, *cf.* și forma „caie" din Ms. 45, Ms. 4389 și Bibl. 1688) am echivalat LXX: ὁ ἰκτῖνος „șoim", Vulg.: *vultur*, *cf.* Bibl. Jer.: *milan rouge*. Nesiguranța în echivalare a traducătorilor se datorează faptului că ebr. *'ayyāh*, echivalat anterior în LXX și în Vulg. prin „vultur" sau prin „gaie", desemna în mod generic întreaga familie a falconidelor. După Băcescu, 1960, p. 89, rom. „gaie" denumește astăzi mai multe varietăți ale speciei *Milvus milvus*, fiind deci sinonim cu termenul dinaintea sa.

11,15 Prin „corb", în toate versiunile românești se echivalează fără echivoc LXX κόραξ și Vulg. *corvus*. Corbul (*Corvus corvus*) este menționat aici ca reprezentant generic al unei familii care include cioara, stăncuța, coțofana etc. Cât privește termenul din TM, Gesenius, *s.v.*, remarcă faptul că ebr. *'orēbh* nu se raportează la nici un radical semitic, dar ar putea fi pus în relație cu sanscr. *kârawa*, gr. κόραξ, lat. *cornix*, ceea ce ar putea indica un eventual împrumut indoeuropean în semitică. ♦ Toate cele trei păsări menționate în vv. 14-15 au fost considerate de interpreți ca simbolizând rapacitatea și dorința de a avea bunul altuia (Philon, *Spec.*, IV, 116, *Ep. Barn.*, 10, 4).

11,16 Potrivit tradiției, echivalăm prin *struț* gr. ἡ στρουθός (LXX) și lat. *struthio* (Vulg.), termeni care denumesc cunoscuta pasăre a deșertului, desemnată în ebraică prin sintagma *bath hayya'anāh* „fiica strigătului", din cauza țipetelor sale caracteristice. Interdicția de a consuma carnea struțului apare surprinzătoare, căci multe alte popoare din zonă, inclusiv arabii, o consumă. ♦ Numele „cucuvea" echivalează gr. ἡ γλαύξ „cucuvea, bufniță", *cf.* Vulg. *noctua* „idem", KJV: *night hawk* „idem", Bibl. Jer.: *le chat-huant*, BA: *la chouette*. După Gesenius, *s.v.*, corespondentul ebraic *taḥ̱mās* nu poate fi definit cu precizie. Termenii întrebuințați de vechii traducători români în acest loc sunt relativ sinonimi, ei desemnând cu aproximație răpitori nocturni de talie mică din genurile *Bubo* sau *Strix*. ♦ Prin „pescăruș" am indicat desemnarea exactă a gr. ὁ λάρος, *cf.* Vulg.: *larus*, termeni care corespund ebr. *šaḥ̱aph*, *cf.* KJV: *sea gull* „pescăruș", Heliade: „larul (pasere de mare)", Bibl. Jer.: *la mouette*, BA: *le goéland*. Opțiunile „batca" (Ms. 45) și „babița" (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna), ambele denumind „pelicanul", se explică probabil prin confuzie, întrucât atât pescărușii, cât și pelicanii,

sale, uliul împreună cu neamurile sale, 17 bufniţa, cormoranul şi ibisul,
18 porfirionul, pelicanul şi lebăda, 19 cucuveaua, bâtlanul, ploierul împreună

---

trăiesc pe malul apelor şi se hrănesc cu peşte. *Cf.* şi Radu-Gal.: „călifar". ♦ „Uliu", denumirea pe care am ales-o (ca şi Ms. 4389, Bibl. 1968), alături de „coruiul" (Ms. 45, Bibl. 1688), „coroiul" (Micu, Filotei, Şaguna), „curuiul" (Heliade), „crete" (Radu-Gal.); sunt toate denumiri care corespund speciei *Accipiter gentilis* (*cf.* Băcescu, 1960, pp. 70, 170, 202, 207). Prin această opţiune, am echivalat LXX: ὁ ἱέραξ „uliu", *cf.* şi Vulg.: *accipiter* „idem", Luther: *der Sperber* „idem". Ebr. *nēṣ* (< NWṢ „a zbura") sugerează zborul rapid al acestui răpitor. Ca etimologie, rom. „uliu" (atestat în *Pravila de la Govora* din 1642) este un împrumut după magh. *ólü*, ca şi „coroi" (<magh. *karoly*).
11,17 Prin „bufniţă" echivalăm gr. νυκτικόραξ (νύξ „noapte", κόραξ „corb"), cuvânt calchiat ca atare de vechii interpreţi români: „corbul de noapte" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), „corbul cel de noapte" (Micu, Filotei, Şaguna), *cf.* şi Heliade: „nictocoracele". ♦ Pasărea denumită în LXX ἡ καταράκτης (< vb. καταράσσω „a cădea"), iar în Vulg. prin *mergulus* „cufundar" este desemnată în TM prin ebr. *šālākh*. După majoritatea interpre-ţilor, este vorba despre cormoran (*Phalacrocorax carbo sinensis*), răpitor marin înrudit cu pelicanul, de talie relativ mică, cu penaj brun închis şi cu pete albe, a cărui caracte-ristică o constituie plonjonul vertical asupra prăzii, constituită din peşti. ♦ Una dintre puţinele păsări identificate fără echivoc, „ibisul" (LXX: ἡ ἶβις, Vulg.: *ibis*) poartă ace-laşi nume în mai toate limbile europene moderne. Caracterizată printr-un gât foarte lung, terminat printr-un cioc mare şi încovoiat, penaj alb imaculat, încadrat la extremităţile aripilor de pene negre, pasărea ibis (*Threskiornis aethiopica*) îşi are patria în Delta Nilului. Încadrarea ei între păsările necurate se datorează faptului că era adorată de către egipteni, care vedeau în ibis încarnarea zeului Thot. Echivalentul „stârc" (din Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna) denumeşte la noi mai ales specia „Egreta alba" (*cf.* Băcescu, 1960, p. 159), iar „cocostârcul", dat ca sinonim într-o notă de Micu şi Filotei, este, în co-ocurenţă cu „barză", numele popular cel mai răspândit al speciei „Ciconia alba" (*cf.* Băcescu, 1960, p. 62). Întemeindu-se pe etimologia corespondentului ebraic, subst. *yanšūph* (vb. *nāšaph* „a sufla zgomotos"), Gesenius, *s.v.*, este de părere că referentul real în TM ar putea fi aici o specie de bufniţă, mai ales că în alt loc, Is. 34,11, cu acest nume este indicată o pasăre locuind printre ruine, ceea ce nu este cazul ibisului.
11,18 Păsările menţionate aici după LXX sunt diferite de cele enumerate în TM. În toate vechile traduceri româneşti apare forma „porfirion", preluată şi de noi, după gr. ὁ πορφυρίων, *cf.* Vulg.: *porphirio*, Ostrog.: **порфѵрїонъ**. Este vorba despre un fel de găinuşă de apă, cu ciocul şi labele roşii (*Fulica porphyris*), asemănătoare cu lişiţa de la noi, pasăre cu care, la nevoie, ar putea fi echivalată. După Gesenius, *s.v.*, corespondentul ebraic *rāḥām* (<*rāḥam* „a fi tandru") desemnează în TM o specie de vultur cu talie mică (*Vultur percnopterus*), pe care-l caracterizează o mare afecţiune pentru pui. ♦ „Peli-canul" (în Ms. 4389 şi la Şaguna), „pelecan" (Ms. 45, Micu, Filotei, Heliade), sunt traduceri corecte după LXX ὁ πελεκάν. Pelicanul (*Pelecanus onocrotalus*) este o specie abundentă în Delta Dunării. Numele ebraic *qā'āth* derivă de la QW' „a vomita", datorită obiceiului acestei păsări de a-şi hrăni puii cu peştele regurgitat din guşă. Surprinzătoare,

cu neamurile lui; pupăza şi liliacul. [20] Toate gângăniile înaripate care umblă
pe patru picioare sunt spurcate pentru voi. [21] Totuşi, dintre gângăniile înari-
pate care umblă pe patru picioare le puteţi mânca pe acelea care au picioa-
rele din spate mai lungi decât cele din faţă, ca să poată sări pe pământ.

---

opţiunea pentru „barză" din Bibl. 1688 se explică probabil prin nevoia de diferenţiere lexicală, căci „pelicanul" fusese denumit mai sus, în v. 16, prin „bahiţă". Avem aici cea mai veche atestare scrisă într-un text literar a acestui important ornitonim, care face parte din fondul principal al limbii române. ♦ „Lebăda", un vechi împrumut din slavonă, apare firesc în toate versiunile româneşti de până acum pentru a echivala gr. κύκνος, *cf.* Vulg.: *cycnus*. Ebr. *tin'şemeth* desemnează în TM o pasăre de apă neidentificată, considerată de Gesenius, *s.v.*, aceeaşi cu porfirionul menţionat mai înainte. Lucrurile se complică încă şi mai mult, căci ebr. *tin'şemeth* corespunde mai jos, în v. 30, cu „cameleonul"!

11,19 Cucuveaua (gr. γλαύξ) fusese deja menţionată mai sus, în v. 16, fapt pe care autorii LXX par să îl fi uitat! ♦ Identificarea păsării menţionate în continuare cu specia „bâtlan" (*Ardea cinerea*) este nesigură, pasărea aceasta confundându-se adesea cu cea care urmează; în multe versiuni cele două nume sunt puse în relaţie apoziţională. Totuşi, gr. ὁ ἐρωδιός din LXX desemnează „bâtlanul". Ca şi Vulg.: *herodio*, mulţi traducători români au adoptat pur şi simplu cuvântul grecesc: „erodiul" (Ms. 45, Ms. 4389, Heliade), „erodionul" (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna). Pornind de la sensul primar al corespondentului ebraic *ḥasidhāh* „cea milostivă", unii interpreţi cred că în TM se face referire aici de fapt la „barză" (*Ciconia alba*), cunoscută şi ca pentru grija şi afecţiunea faţă de pui; *cf.* Bibl Jer.: *la cigogne*. ♦ Pasărea numită în LXX ὁ χαραδριός (nume transcris ca atare în Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna: „haradrion", Heliade: „haradriul") a fost identificată de specialişti cu specia *Charadrius* (în româneşte „ploier", *cf.* Băcescu, 1960, p. 135), răpitor de talie mică, foarte vorace, care trăieşte pe marginea apelor. Referinţa corespondentului ebraic *'anāphāh* e greu de circumscris; interpretarea etimologică ebraică tradiţională vede aici o „pasăre supărată", iar în versiunile arabe apare „papagalul" (*cf.* Gesenius, *s.v.*). ♦ Pupăza este numele care apare în toate versiunile româneşti pentru a echivala LXX: ὁ ἔποψ „pupăză", *cf.* Vulg.: *upupa* „idem". ♦ Liliacul, în toate versiunile româneşti (la Heliade alături de grecismul *nicterida*) este echivalarea corectă pentru gr. LXX: ἡ νυκτερίς „liliac", *cf.* Vulg.: *vespertilio* „idem". Liliacul (*Vespertilio murinus*), deşi mamifer, este considerat în mai toate culturile tradiţionale drept o pasăre.

11,20-21 Prin aceste perifraze sunt descrise aici lăcustele, ale căror specii comestibile vor fi detaliate în frazele care urmează. În Orientul Apropiat lăcustele au fost cunoscute ca hrană din vremuri străvechi. Pe un basorelief din epoca lui Assurbanipal (aprox. 669-627 î.Hr.) este înfăţişată o scenă de banchet, în cadrul căreia servitorii aduc oaspeţilor lăcuste. Philon, *Her.* 239-240, vede în lăcuste nişte simboluri ale sufletelor, „care au puterea de a zbura spre înălţimi; ele primesc cerul în locul pământului şi nemurirea în schimbul morţii".

22 Iată pe care să le mâncați dintre acestea: lăcusta călătoare împreună cu
neamurile sale, solanul împreună cu neamurile sale, hagabul împreună cu
neamurile sale și ofiomahul împreună cu neamurile sale. 23 Toate gângăniile
înaripate care umblă pe patru picioare sunt spurcate pentru voi. 24 Ele vă vor
pângări; oricine va atinge stârvul lor va fi necurat până seara. 25 De aseme-
nea, oricine va ridica stârvurile lor să-și spele veșmintele și va fi necurat
până seara. 26 Necurate să fie pentru voi toate dobitoacele care au copită, și
aceasta este despicată, dar care nu rumegă. Oricine va atinge stârvul lor,
necurat va fi până seara. 27 Necurate să fie pentru voi toate [animalele] cu
patru picioare și care calcă pe labe. Oricine atinge stârvurile lor, necurat va

---

11,22 Ca și în cazul păsărilor, este de cele mai multe ori dificil de determinat ce se ascunde de fapt în numele de insecte menționate în text. După indicațiile privitoare la forma picioarelor din v. 21, s-a putut deduce că insectele „curate" aparțin în genere genului *Ortoptera*. ♦ În TM, subst. *'ar'beh*, ca nume colectiv, apare de 24 de ori și desemnează, după aprecierile comentatorilor moderni (*cf.* Bibl. Ier.: *les sauterelles migratrices*) lăcustele din specia *Gryllus migratorius*, apreciate ca hrană și astăzi de popoarele din Orientul Apropiat și Africa. În LXX apare gr. ὁ βροῦχος, transliterat ca atare de unii traducători: „bruchus" (Vulg.), „vruhul" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna), „varuhul" (Ms. 4389), „bruchul" (Heliade). ♦ Prin „solan", după ebr. *sol'ām*, am numit o specie de lăcuste foarte vorace, desemnată în LXX prin gr. ὁ ἀττάκης „șopârlă", cuvânt atestat, după Bailly, *s.v.*, doar în acest loc. Mulți interpreți au transliterat cuvântul grecesc: *attacus* (Vulg.), „atachisul" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna), „atichisul" (Ms. 4389), „attacul" (Heliade). ♦ Denumirea *hagab* am preluat-o după TM: *ḥāghābh*, cuvânt pus în relație de Gesenius, *s.v.*, cu un radical arab cu sensul „a ascunde, a învălui", probabil o evoluție semantică pornind de la faptul că un nor de astfel de insecte acoperea spațiul pe care se așezau. Acesta este termenul întrebuințat în Pentateuh ca să denumească lăcustele mici din deșert, spre a le deosebi de cele mai mari din Țara Făgăduinței (*cf.* Num. 13,33). În LXX apare termenul generic ἡ ἀκρίς „șopârlă", transpus ca atare de majoritatea traducătorilor români prin „șopârlă"; la Heliade, grecismul „acrida". ♦ „Ofiomahul", după LXX, ὁ ὀφιομάχης (compus din ὄφις „șarpe" și μάχομαι „a se lupta"), cuvânt calchiat de primii traducători români: „cela ce se bate cu șerpii" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna) și preluat ca atare de Heliade: „ophiomachul" (*cf.* și Vulg.: „ophiomachus", BA: *l'ophiomaque*) corespunde ebr. *ḥar'gol*, nume al unei lăcuste, derivat de la un radical semitic care în arabă înseamnă „a sări, a galopa", ceea ce sugerează salturile mari ale acestor lăcuste. Pornind de la înțelesul gr. ὀφιομάχης, Philon, *Opif.* 163-164, vede în această insectă un simbol al stăpânirii de sine, al luptei constante împotriva neînfrânării și plăcerilor.

11,27 Expresia „care calcă pe labe" definește animalele numite de zoologi „plantigrade" (cum sunt canidele, felinele sau ursidele), în opoziție cu „digitigradele", cum sunt rumegătoarele.

fi până seara. 28 Iar cine va ridica stârvurile lor să-şi spele veşmintele şi
necurat va fi până seara. Toate acestea sunt necurate pentru voi.
29 Dintre micile vietăţi care mişună pe pământ, iată-le pe cele care sunt
necurate pentru voi: nevăstuica, şoarecele şi crocodilul de uscat, 30 chiţcanul,

---

11,29-31 Prin „nevăstuică", în mod evasiunanim traducătorii români echivalează în mod corect LXX: ἡ γαλῆ, *cf.* şi Vulg.: *mustela*, denumiri care trimit toate la *Mustela nivalis*, mic animal carnivor din familia mustelide. Aceasta este interpretarea tradiţională a ebr. *ḥoledh*, prezentă şi în cele mai multe Targum-uri, ca şi în Talmud. O interpretare mai nouă, neînsoţită de explicaţii, găsim în Bibl. 1968: cârtiţa, după Bibl. Ier.: *la taupe*. Conform *Ep. Arist.*, 165-166, nevăstuica este simbolul oamenilor răufăcători şi slobozi la gură, care spun tot ceea ce le trece prin cap. În *Ep. Barn.*, 10,8, se afirmă că prin nevăstuică sunt avute în vedere devierile sexuale. ♦ „Şoarecele", opţiune unanimă în traducerile româneşti, după LXX ὁ μῦς „şoarece", Vulg.: *mus* „idem", reprezintă interpretarea tradiţională în Targum-uri şi în Talmud a ebr. *'akh'bār* ♦ După LXX ὁ κροκόδειλος ὁ χερσαῖος am ales aici echivalarea „crocodilul de uscat", urmându-i pe vechii traducători români (*cf.* şi BA: *le crocodile de terre ferme*). Denumirea *ṣābh* din TM pare să fi denumit cu precădere specia de reptile terestre *Scincus lacerta*, larg răspândită în Orientul Apropiat şi descrisă de Plinius în *Historia naturalis*, XXVIII, 8 cu cuvintele următoare: *scincus, quem quidam terrestrem esse crocodilum dixerunt* („scincus, despre care unii spun că este un crocodil de uscat"). ♦ După tradiţia inaugurată de LXX, următorul animal menţionat ar fi un mamifer, căci interpreţii de la Alexandria optează aici pentru gr. ἡ μυγάλη (un compus din μῦς „şoarece" şi γαλῆ „nevăstuică"), transliterat în Vulg.: *mygale* şi Ostrog: **мигали**; termenul evoca în greacă specia *Sorex araneus* (chiţcanul de pădure), şi a fost corect interpretat de cei mai vechi traducători români: „ghigorţan" (Ms. 45, Ms. 4389), „chiţoranul" (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade). Aceste denumiri se referă cu siguranţă la diversele specii de mamifere insectivore din familia *Sorecidae*, desemnată în mediile populare prin termenul generic „chiţcan" (vezi Mitică Georgescu, *Mamiferele sălbatice din România*, Bucureşti, 1989, p. 23 şi urm.). Opţiunea pentru „arici" de la Radu-Gal. şi din Bibl. 1968 nu se justifică decât cel mult ca o echivalare analogică. În TM, prin ebr. *'anāqāh* (< *'ānaq* „a geme"), se face aici o referire la o reptilă (*Ptyodactylus gecko*), de unde opţiunea de traducere a unor interpreţi pentru *der Gecko* (Luther), *gecko* (Bibl. Ier.). ♦ Cameleonul (LXX: ὁ χαμαιλέων, Vulg.: *chamaeleon*, Ostrog: **хамилеонъ**) este echivalarea tradiţională a ebr. *koaḥ*, care vine de la un radical puţin uzitat, cu sensul „a fi puternic". După cum se poate deduce din traducerile arabe, unde apare numele *hardawn*, ar fi vorba aici de un fel de şopârlă de dimensiuni mai mari (*Lacerta stellio*) care trăieşte prin Siria şi Palestina, căţărându-se pe zidurile în ruină. Cameleonul propriu-zis (*Chamaeleo*) se numeşte în ebraică *tin'šemeth*. Formele „hameleon" (Ms. 45, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade) şi „hamelion" (Ms. 4389) dovedesc, prin aspectul lor fonetic, împrumutul direct din greacă, pe când forma modernă „cameleon" rezultă dintr-o adaptare după fr. *caméléon*. ♦ Pentru a evita orice incongruenţă, am adoptat pentru

cameleonul, şopârla [*letaah*], şopârla [*homet*] şi cârtiţa. 31 Acestea sunt
necurate pentru voi între vietăţile care mişună pe pământ. Oricine se atinge
de stârvurile lor necurat va fi până seara. 32 Orice lucru pe care va cădea
ceva din stârvurile lor va fi necurat, fie el vas de lemn, veşmânt, de piele
sau de sac, fie orice alt lucru care se întrebuinţează la ceva; să fie înmuiat în
apă şi va fi necurat până seara, iar după aceea va fi curat. 33 Orice obiect de
lut în care a căzut unul din aceste stârvuri, precum şi conţinutul vasului, va
fi necurat, iar vasul să fie spart. 34 Orice mâncare deasupra căreia s-ar vărsa
apă [din cea folosită pentru curăţirea vaselor] va fi necurată; de asemenea,
orice băutură devine în acest chip necurată, oricare ar fi vasul în care se
află. 35 Orice lucru pe care va cădea unul din aceste stârvuri va fi necurat;
cuptorul şi vatra să fie dărâmate; ele sunt necurate şi să le socotiţi necurate.
36 Totuşi, apa din izvoare, lacuri şi strângeri de apă va rămâne curată, dar
cine va atinge stârvurile [din aceste ape] va fi necurat. 37 Dacă va cădea
ceva din stârvul lor pe o sămânţă care trebuie semănată, aceasta va rămâne
curată. 38 Dacă însă s-a turnat apă peste sămânţă şi va cădea deasupra ei şi
ceva din stârvul lor, atunci sămânţa să fie necurată pentru voi.
39 Dacă moare unul dintre dobitoacele cu care vă hrăniţi, cine se va
atinge de stârvul lui va fi necurat până seara. 40 Iar cine va mânca dintr-un
asemenea stârv să-şi spele veşmintele şi va fi necurat până seara; iar cine va

---

urmăroarele două animale numele lor ebraic originar. „Şopârla *letaah*" (după ebr. *l'ṭā'āh*), nume întrebuinţat în tradiţia talmudică, era un termen generic pentru orice fel de şopârle, *cf.* Vulg.: *stellio* „un fel de şopârlă", Bibl. Ier.: *letaah*. ♦ „Şopârla *homet*", după ebr. *ḥomeṭ*, desemnează cel mai probabil o şopârlă de nisip, larg răspândită în deserturile Orientului Apropiat. ♦ Prin raport cu originalul ebraic, opţiunea „cârtiţă" (*Talpa europea*) din LXX: ὁ ἀσπάλαξ, *cf.* Vulg.: *talpa*, reprezintă o identificare incertă, căci în TM apare aici subst. *tin'šāmeth*, ca şi în versetul anterior, unde a fost interpretat drept „cameleon".

11,32 Pielea animalelor (gr. δέρμα) era larg folosită la evrei, ca la majoritatea popoarelor antice, în cele mai diverse scopuri: îmbrăcăminte, obiecte casnice, corturi etc. ♦ Sacul (gr. σάκκος, lat. *saccus*, ebr. *śaq*) era o ţesătură din lână sau păr de capră, utilizată îndeosebi la confecţionarea hainelor uzuale.

11,35 Pentru „cuptor" *cf. supra*, 2,4. ♦ Prin „vatră" am echivalat LXX: χυτρόποδες „pot de terre; marmite à pieds" (Bailly, *s.v.*), formă de plural transliterată ca atare în Vulg.: *chitropodes*, *cf.* BA: *réchauds*. Ebraicul *kirayim*, care nu apare în TM decât în acest loc, desemna probabil o instalaţie primitivă din pietre, sub care se aprindea focul pentru fierberea alimentelor. Alte opţiuni de traducere româneşti: „cotloane" (Ms. 45, Ms. 4389), „căminuri" (Bibl. 1688, Micu, Şaguna), „vatra de fiert" (Radu-Gal.).

ridica stârvurile lor să-şi spele veşmintele, să se îmbăieze şi necurat va
fi până seara.
[41] Orice târâtoare care mişună pe pământ este spurcată pentru voi; să
n-o mâncaţi. [42] Dintre toate cele care se târăsc pe pântece să nu mâncaţi;
nici dintre cele care merg pe patru [labe], sau dintre târâtoarele cu multe
picioare să nu mâncaţi nicidecum, căci sunt spurcate pentru voi. [43] Să nu vă
spurcaţi sufletele cu aceste vietăţi târâtoare, să nu vă întinaţi cu ele şi să nu
vă pângăriţi prin ele, [44] căci Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru! Sfinţiţi-vă
şi veţi fi sfinţi, căci sfânt sunt Eu, Domnul Dumnezeul vostru! Să nu vă
pângăriţi sufletele prin oricare dintre aceste vietăţi care mişună pe pământ,
[45] căci Eu sunt Domnul, Care v-am ridicat din ţara Egiptului, ca să vă fiu
Dumnezeu. Să fiţi sfinţi, fiindcă Eu, Domnul, sunt sfânt.»"
[46] Aceasta este legea privitoare la dobitoace, la păsări, la toate vietăţile
care se mişcă în apă şi la vietăţile care se târăsc pe pământ, [47] ca să faceţi
deosebire între lucrurile necurate şi lucrurile curate, între vieţuitoarele care
se pot mânca şi vieţuitoarele care nu se pot mânca.

12 [1] Şi Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Vorbeşte fiilor
lui Israel şi spune-le: «Dacă o femeie va rămâne însărcinată şi va naşte un

---

11,42 Pentru Philon, *Spec.* IV 113, făpturile care se târăsc pe burtă îi reprezintă pe oamenii subjugaţi pântecului, robi ai patimilor trupeşti. În altă parte, *Migr.* 69, ideea este astfel nuanţată: „Fie că au mai multe picioare, fie că sunt fără picioare, aceste reptile sunt declarate necurate; tot aşa şi sufletul, fie că nu are nici un Dumnezeu, fie că are prea mulţi, aceste două aspecte îl exclud din sfera lucrurilor sfinte."

11,44 Acest verset, împreună cu cel care urmează, conţine temeiul istoric şi teologic al cerinţei de a se menţine pur. Toate prescripţiile sunt motivate de necesitatea pentru poporul ales de a-l imita pe YHWH, care este sfânt.

11,47 Prin *vieţuitoare* am tradus gr. ζωογονοῦντες (derivat nominal de la vb. ζωογονέω „a produce fiinţe vii", dar şi „a face să trăiască", *cf.* Bailly, *s.v.*), care, cel mai adesea, corespunde ebr. *ḥāyāh*, verb polisemantic în TM, ale cărui sensuri primare sunt „a fi, a exista" şi „a deveni" (*cf.* Gesenius, *s.v.*).

12,2 Pasivul σπερματισθῇ, literal: „va fi însămânţată", corespunde ebr. *tazria'* „a fi primit sămânţă", noţiune rar folosită în Biblie, cu referire la oameni (*cf.* Num. 5,28). ♦ Referirea la sângele menstrual se face în majoritatea limbilor vechi prin eufemisme. În TM se folosesc în alternanţă două astfel de expresii eufemistice: *niddāh* „lucru bun de aruncat; impuritate" şi *dāwāh* „slăbiciune", „indispoziţie". Lui *niddāh* îi corespunde cel mai adesea în LXX gr. ἄφεδρος, literal: „care se aşază deoparte", cuvânt inexistent în greaca clasică, forjat probabil după modelul gr. ἔφεδρος „care se aşază deasupra" sau gr. πάρεδρος „care se aşază alături", toate trei adjective care determină numele

fiu, va fi necurată timp de şapte zile; va fi necurată ca în vremea sorocului
ei lunar. [3] În ziua a opta, băiatul să fie tăiat împrejur, [4] iar femeia va rămâne
treizeci şi trei de zile necurată din pricina sângelui ei; să nu atingă nici un
lucru sfânt şi să nu meargă la sfântul lăcaş până nu se vor împlini zilele
curăţirii ei. [5] Dacă va naşte o fiică, va fi necurată timp de paisprezece zile
ca la vremea sorocului ei lunar, şi să rămână şaizeci şi şase de zile necurată
din pricina sângelui ei. [6] Iar când se vor împlini zilele curăţirii ei, fie pentru
un fiu, fie pentru o fiică, femeia să aducă preotului, la uşa cortului mărturiei,
un miel de un an fără cusur pentru ardere de tot şi un pui de
porumbel sau o turturea [ca jertfă] pentru păcat. [7] Preotul să le înfăţişeze
înaintea Domnului şi să facă împăcare pentru ea; şi o va curăţi de izvorul
[scurgerii] sângelui ei. Aceasta este legea pentru femeia care naşte un băiat
sau o fată. [8] Dacă nu-i va fi la îndemână să aducă un miel, atunci să
înfăţişeze două turturele sau doi pui de porumbel, unul pentru arderea de
tot, şi altul [ca jertfă] pentru păcat. Preotul să facă împăcare pentru ea şi va
fi curăţită.»"

---

subînţeles κάθαρσις „purificare". În alte locuri (mai jos, 15, 24 şi 20, 21) traducătorii alexandrini au preferat să echivaleze ebr. *niddāh* mai direct, prin ἀκαθαρσία „necurăţenie" sau (ca în 18,19), prin χωρισμός „separare". Celălalt termen ebraic, *dawāh*, când apare singur, ca în 20,18, este tradus prin gr. ἀποκαθημένη „aşezată la o parte". De cele mai multe ori, transpunerea acestor eufemisme a dat rezultate, formulării κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἀφέδρου αὐτῆς din LXX corespunzându-i transpuneri literale precum: „după dzilele usăbirei necurăţeniei ei" (Ms. 45), „după zilele osebirii necurăţiii ei" (Bibl. 1688); ultima formulare este menţinută de Micu, Filotei şi Şaguna, care înlocuiesc însă eufemismul „necurăţie" prin termenul mai transparent „cruntare", cu sensul de „sângerare". La Heliade, mai simplu: „separaţiune".

12,3 Operaţia circumciziei este desemnată în LXX mai detaliat (literal: „să taie împrejur carnea prepuţului lui" – περιτεμεῖ τὴν σάρκα ἀκροβυστίας αὐτοῦ). Noţiunea „prepuţ" (ebr *'ărlāh*), a fost redată cu greu în culturi care nu cunoşteau circumcizia. De aceea, sintagma ἡ σάρξ τῆς ἀκροβυστίας a fost transpusă literal prin formule eufemistice greu inteligibile astăzi, precum „trupul acoperământului" (Ms. 45) sau „trupul acoperământului marginii lui" (Bibl. 1688). Aceeaşi exprimare eufemistica la Micu, Filotei, Şaguna („marginea trupului"), pe când Heliade preferă şi de data aceasta împrumutul direct: „carnea acrobystiei". Stabilirea zilei a opta după naştere ca moment ideal al circumciziei pare să aibă justificări medical-fiziologice precise: în această zi nivelul de concentraţie al protrombinei şi al vitaminei K – substanţele care reglează coagularea şi cicatrizarea – se stabilizează la 100%, asigurând o hemoragie redusă şi o cicatrizare rapidă (*cf.* Harrison, 1980, p. 134).

12,4 Prin „curăţire", aici, ca şi mai departe, am tradus LXX: κάθαρσις, cuvânt întrebuinţat ca *terminus technicus* în tradiţia hipocratică pentru desemnarea menstruaţiei.

13 [1] Domnul le-a vorbit lui Moise şi lui Aaron cu aceste cuvinte:
[2] „Dacă unui om îi va apărea pe piele o umflătură ca un semn lucios şi dacă
îi va apărea pe pielea trupului o rană de lepră, acel om să fie adus la preotul
Aaron sau la unul dintre preoţi, fiii lui. [3] Preotul să cerceteze rana de pe
pielea [corpului]; dacă părul de pe rană s-a albit şi dacă plaga pare mai adâncă
decât pielea corpului, atunci este rană de lepră. Preotul să-l cerceteze şi să-l
declare necurat pe acel om. [4] Dacă însă pe pielea corpului se va afla o pată
albă care nu pare mai adâncă decât pielea şi dacă părul nu se albeşte, ci
rămâne negru, atunci preotul să-l separe pe bolnav timp de şapte zile. [5] În a
şaptea zi să cerceteze preotul din nou rana şi, dacă aceasta a rămas, dar nu a
înaintat şi nu s-a întins pe piele, preotul să-l separe a doua oară pe bolnav,
alte şapte zile. [6] Preotul să-l cerceteze din nou a şaptea zi. Dacă rana a pălit

---

13,2 Prin „o umflătură ca un semn lucios", după gr. οὐλὴ σημασίας τηλαυγὴς (literal: „cicatrice strălucitoare a unui semn"), am denumit afecţiunea care în TM e definită prin trei simptome: *ś'ēth*, literal „ridicătură", fig. „tumefiere", *sappaḥath* „erupţie" şi *bahereth*, „pată lucioasă". ♦ S-a discutat mult despre semnificaţia reală a bolii numită în tradiţia veterotestamentară „lepră" (pentru stadiul mai recent al problemei vezi Cohrane, 1961 şi Browne, 1970). Ebraicul *ṣāra'ath*, numele generic al „leprei" în TM, un termen derivat de la radicalul *ṣāra'* „a biciui", desemnează deopotrivă afecţiuni dermatologice mai uşoare sau mai grave, ca şi degradări organice sau minerale ale hainelor sau zidurilor clădirilor. În tratatele medicale greceşti, subst. λέπρα era întrebuinţat pentru a descrie o boală caracterizată prin aspectul tumefiat sau solzos al pielii. Herodot apropie termenul λέπρα de afecţiunea numită ἐλεφαντίασις, ale cărei manifestări clinice corespund conceptului medical modern al bolii (sindromul lui Hansen). Cuvântul „lepra" a pătruns şi în limba latină (unde pare să fi desemnat aceeaşi boală care mai era denumită şi *elephantiasis Graecorum*) şi s-a răspândit în comunităţile creştine pentru a desemna conceptul biblic cunoscut. Simptomele tipice ale acestei boli cumplite au fost înregistrate de timpuriu, cu aprox. 4000 de ani î.Hr., în India şi China. Lepra era în mod cert cunoscută în Mesopotamia în mileniul al III-lea î.Hr. şi a fost identificată de asemenea pe o mumie egipteană. Provocată de bacilul *Mycobacterium leprae*, descoperit de Hansen în anul 1871, lepra a fost unul dintre cele mai mari flageluri din istoria umană, până aproape de epoca modernă. Descoperirea antibioticelor a redus ravagiile leprei la proporţii neglijabile.

13,3 Preoţii nu îndeplineau funcţia unor vraci, ci aveau doar obligaţia de a decide existenţa sau non-existenţa bolii. ♦ Prin expresia „să-l declare necurat", aici ca şi mai jos, am redat semnificaţia exactă a ebr. *ṭimē'*, *cf.* Bibl. Ier.: *le déclarera impur*. În LXX formularea este defectuoasă: μιανεῖ αὐτόν, în reproducere literală: „va pângări pre el" (Ms. 45, Bibl. 1688), BA: *il le souillera*.

13,6 Prin „bubă oarecare", în LXX: σημασία, după care „semn" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), se înţelege o afecţiune benignă a pielii (ebr.: *mis'paḥath*), *cf.* Vulg.: *scabies*,

și nu s-a întins pe piele, preotul să-l declare curat pe acel om; a fost o bubă
oarecare. Omul să-și spele veșmintele, și va fi curat. [7] Dar dacă rana s-a
întins pe piele chiar după ce acesta s-a înfățișat preotului pentru a fi declarat
curat, atunci bolnavul să se înfățișeze din nou preotului. [8] Preotul să-l
cerceteze iarăși. Dacă rana s-a întins pe piele, preotul să-l declare necurat;
aceasta este lepră.

[9] Când va apărea pe un om o rană de lepră, să fie adus la preot, [10] iar
preotul să-l cerceteze. Dacă va avea pe piele o umflătură albă și dacă ea a
făcut să se albească părul, iar în umflătură se vede carne vie, [11] atunci pe
pielea acelui om se găsește o lepră învechită. Preotul să-l declare necurat și
să-l separe, căci este necurat. [12] Dacă lepra va înflori pe piele și va acoperi
toată pielea celui care are rana, din cap până în picioare, peste tot pe unde
preotul își va arunca privirile, [13] atunci preotul să-l cerceteze și, dacă lepra
acoperă tot corpul, să-l declare curat pe cel cu rana; deoarece a devenit alb
în întregime, este curat. [14] Dar în ziua când pe el se va ivi carne vie, va fi
necurat. [15] Când preotul va vedea carnea vie, să-l declare necurat, căci
carnea vie este necurată, este lepră. [16] Dacă însă carnea vie se preschimbă și
se face albă, bolnavul să vină la preot. [17] Preotul îl va cerceta și, dacă rana
s-a făcut albă, îl va declara curat pe cel cu rana; el este curat.

[18] Dacă pe pielea trupului cuiva apare o bubă care se vindecă, [19] iar pe
locul unde a fost buba se va ivi o umflătură albă strălucitoare ori o pată

13,12-17 Este descrisă aici o situație aparent paradoxală din punct de vedere epidemiologic: dacă boala este generalizată pe tot corpul, atunci bolnavul este declarat curat, iar dacă doar o parte a corpului este afectată, atunci, dimpotrivă, este declarat impur! După Péter-Contesse, 1985, p. 141, prin „lepră" s-ar putea desemna în primul caz o maladie benignă de tip exantematic, pe când în al doilea caz boala este într-adevăr lepra. ♦ O interpretare simbolică interesantă a acestui pasaj o întâlnim la Philon, *Deus*, 122-130, unde se stabilește un paralelism între diferența dintre bolnavul complet acoperit de lepră (care este totuși curat), în opoziție cu impuritatea bolnavului parțial, pe de o parte, și, respectiv, diferența dintre păcatele involuntare, care nu reclamă participarea conștiinței, și păcatele voluntare, revelate de forul interior, adică de conștiință, pe de altă parte. ♦ O interpretare similară întâlnim la Clement din Alexandria (*Paed.*, III, 54,1).
13,14 Cu excepția Ms. 45 și a Bibl. 1688, unde este preferat sinonimul „trup", toate traducerile românești, începând cu Ms. 4389 și Micu, întrebuințează sintagma „carne vie" pentru a desemna o rană deschisă. Constituirea acestei expresii în limba română pare să aibă o determinare biblică directă, căci ea corespunde întocmai izvoarelor: TM: *bāśār ḥay* „carne vie", LXX: χρὼς ζῶν „idem".
13,18 Între vv. 18-23 este descris un al treilea caz al bolii, cel în care lepra se dezvoltă peste o rană deja vindecată. ♦ Prin „bubă" (în Ms. 45 și Bibl 1688: „rană", în Ms. 4389:

albă-roșiatică, acel om să se arate preotului, [20] iar preotul să-l cerceteze.
Dacă pata pare mai adâncă decât pielea, iar părul s-a făcut alb, preotul să-l
declare necurat; este o rană de lepră, care a înflorit în acea bubă deschisă.
[21] Dacă preotul va privi și va vedea că pe pată părul nu a albit și că aceasta
nu este mai adâncă decât pielea, iar părul s-a înnegrit, atunci să-l separe pe
acel om timp de șapte zile. [22] Dacă pata s-a întins pe piele, preotul să-l
declare necurat; este o rană de lepră, care a înflorit într-o bubă deschisă.
[23] Dacă însă pata a rămas pe loc și nu s-a întins, atunci acesta este semnul
bubei vindecate; preotul să-l declare curat.

[24] Dacă va avea cineva pe pielea trupului o arsură de foc, iar pe semnul
lăsat de arsură apare o pată albă strălucitoare sau albă-roșiatică, [25] preotul să
o cerceteze, iar dacă va vedea că părul de pe pată s-a albit și ea pare mai
adâncă decât pielea, atunci este lepră, care a înflorit pe arsură. Preotul să-l
declare pe acel om necurat, căci este o rană de lepră. [26] Dacă preotul cerce-
tează și va vedea că pe acea pată părul nu a albit, că pata nu este mai adâncă
decât pielea și că [părul] s-a înnegrit, atunci să-l separe pe acel om timp de
șapte zile. [27] Să-l cerceteze apoi preotul a șaptea zi. Dacă pata s-a întins pe
piele, preotul să-l declare necurat, căci este o rană de lepră care a înflorit
într-o rană deschisă. [28] Dar dacă pata a rămas pe loc și nu s-a întins pe piele,
și dacă ea s-a înnegrit, atunci este semnul unei arsuri. Preotul să-l declare
curat, căci este semnul unei arsuri.

„bubă cu puroi") am tradus LXX: ἕλκος „rană deschisă; ulcerație" (*cf.* Vulg.: *ulcus* „idem"), cuvânt cunoscut în greaca clasică, prin care se echivalează ebr. *šᵉḥîn* „inflamație ulceroasă" (probabil de la un radical rar uzitat, cu sensul „a arde", *cf.* Strong, 1973, 7822). În Ex. 9,9 acest termen desemnează bubele care reprezintă cea de a șaptea plagă peste Egipt. Despre ce infecție poate fi vorba, nu se poate determina cu precizie. Ca alternative de traducere, Bibl. Ier. propune *ulcère*, *furoncle* sau *abcès*.

13,22 Pentru extinderea bolii de piele, în LXX avem sintagma gr. διαχύσει διαχέηται, calchiată după o structură intensivă din TM. Expresia apare și mai jos, în 13,27 și 35, precum și în 14,48. Formularea, pleonastică în limbile europene, apare și la primii traducători români: „se va vărsa cu vărsare" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688).

13,24 În secvența cuprinsă între vv. 24-28, legiuitorul are în vedere o a patra situație: lepra se dezvoltă pe cicatricea unei arsuri mai vechi.

13,25 Întrebuințând verbul „a înflori" cu sensul „(despre boli de piele) a erupe, a se extinde", ne-am conformat opțiunii înaintașilor noștri (Ms. 45, Ms. 4589, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna, Radu-Gal.), care au calchiat această valoare lexicală după gr. ἐξανθέω „a înflori", *lexem* care, la rândul lui, transpune ebr. *pāraḥ* „a izbucni", dar și „a înflori" (*cf.* Strong, 1973, 6524).

[29] Când un bărbat sau o femeie vor avea o rană [ca] de lepră pe cap sau
pe bărbie, [30] preotul să cerceteze rana și, dacă aceasta pare mai adâncită decât
pielea, și părul de pe ea este gălbui și subțire, preotul să-l declare necurat pe
acel om: este pecingine, lepră a capului sau a bărbiei. [31] Dacă preotul
cercetează rana pecinginei și vede că aceasta nu pare mai adâncă decât
pielea și că nu are păr gălbui, să-l separe timp de șapte zile pe cel care are o
astfel de rană. [32] Iar în a șaptea zi preotul să cerceteze rana și, dacă va vedea
că pecinginea nu s-a întins, că nu are păr gălbui și că nu pare mai adâncită
în piele, [33] atunci cel cu pecinginea să se radă, dar să nu radă locul cu
pecingine. Preotul să-l separe din nou timp de șapte zile. [34] În a șaptea zi să
cerceteze preotul pecinginea și, dacă pecinginea nu s-a întins pe piele după
ce aceasta fusese rasă și dacă nu pare mai adâncită decât pielea, preotul să-l
declare curat pe acel om. Omul să-și spele veșmintele și va fi curat. [35] Dar
dacă pecinginea se va întinde pe piele după ce a fost declarat curat, [36] să-l
cerceteze preotul și, dacă pecinginea s-a întins pe piele, atunci să nu se mai
uite să vadă dacă părul este gălbui, căci omul este necurat. [37] Dacă însă i se
pare că pecinginea nu a înaintat și că din ea a crescut păr negru, atunci
pecinginea s-a vindecat. Omul este curat, și preotul să-l declare curat.
[38] Când un bărbat sau o femeie vor avea pe pielea trupului pete albe-
-lucitoare, [39] preotul să-i cerceteze și, dacă va vedea că pe pielea trupului
apar niște pete albe-lucitoare, acestea sunt o spuzeală albă [care a înflorit pe
piele]; omul este curat.
[40] Dacă unui om îi va cădea părul de pe cap, el este pleșuv; este curat.
[41] Dacă i-a căzut părul din partea de dinainte a capului, atunci este pleșuv în

---

13,29 În v. 29-37 se discută despre un al cincilea fel de „lepră", aceea care afectează părțile acoperite cu păr ale trupului, capul și bărbia.
13,30 Prin „pecingine" (*cf.* Ms. 45 și Bibl. 1688: „strucinătură", Ms. 4389: „vătămătură", Micu, Filotei, Șaguna: „vânătare") am voit să redăm conținutul gr. θραῦσμα „rană cu aspect sfărâmicios" (< vb. θραύω „a sparge, a sfărâma"). În TM, ebr. *netheq* „solz, mătreață" este denumirea generică pentru toate bolile caracterizate de căderea părului.
13,38 În vv. 38-39 se descrie al șaselea fel de „lepră", cel al unei maladii benigne.
13,39 Prin „spuzeală albă" încercăm să redăm cât mai bine conținutul gr. ἀλφός „plagă albă și făinoasă", cunoscut din textele hipocratice, *cf.* Vulg.: *impetigo* „eczemă, pecingine" (preluat ca atare de Heliade: *impengine*). Ebr. *bohaq* nu apare decât în acest loc din TM. De menționat este faptul că acest cuvânt este întrebuințat și astăzi de arabi pentru a desemna o formă benignă de lepră (*cf.* SB, p. 68).
13,40 Avem acum (vv. 40-44) un al șaptelea tip de „lepră", calviția. Se presupune că textul s-ar referi la grupul larg de boli dermatologice cuprinse în clasa *Tinea tonsurans*

faţă; omul este curat. [42] Dacă însă pe partea pleşuvă din faţă sau pe cea din
spate se va ivi o rană albă-roşiatică, atunci este lepră [care a înflorit] pe
chelia lui din faţă sau pe cea din spate. [43] Preotul să-l cerceteze şi, dacă va
vedea pe chelia din faţă sau pe cea din spate o umflătură albă-roşiatică ase-
mănătoare cu lepra de pe pielea trupului, [44] atunci acel om este lepros.
Preotul să-l declare necurat; rana lui se află pe cap.

[45] Leprosul atins de această rană să-şi poarte hainele sfâşiate şi capul
descoperit, să se acopere peste gură şi să se numească necurat. [46] În toate
zilele cât va avea rana, fiind necurat, va fi necurat. Să locuiască deoparte,
locuinţa lui să fie afară din tabără.

[47] Când pe un veşmânt se va ivi o atingere de lepră, fie pe un veşmânt de
lână, fie pe unul de cânepă, [48] pe vreo ţesătură sau pe vreo urzeală de in sau
de lână, pe vreo piele sau pe orice lucru din piele, [49] iar dacă pata va fi
verzuie ori roşiatică pe piele sau pe veşmânt, pe ţesătură, pe urzeală sau pe
orice lucru din piele, aceasta este o pată de lepră; ea trebuie să fie arătată
preotului. [50] Preotul să cerceteze pata şi să separe lucrul cu pata timp de
şapte zile. [51] În a şaptea zi, preotul să cerceteze pata şi, dacă ea s-a întins pe
veşmânt, pe ţesătură sau pe urzeală, pe piele sau pe orice lucru făcut din
piele, atunci este lepră statornică; [acel lucru] este necurat. [52] Veşmântul,
ţesătura sau urzeala de lână sau de in, orice lucru de piele pe care se află
pata să fie arse, căci este o lepră statornică; [lucrul] să fie ars în foc. [53] Dar

---

sau *Tinea favosus*, care afectează în special zona scalpului şi sunt provocate de ciuperca *Achorion schönleinii*. O altă diagnoză probabilă ar viza diferitele tipuri de psoriazis, afecţiune non-infecţioasă (*cf.* Harrison, 1980, p. 144).

13,45 Expresia „capul descoperit", după LXX: κεφαλὴ... ἀκατακάλυπτος, *cf.* Vulg.: *caput nudum*, corespunde ebr. *parūa'*, care (potrivit etimonului său *pāra'* „a lăsa liber, a da drumul") ar trebui tradus mai degrabă prin „neglijent, în dezordine", *cf.* şi Radu-Gal.: „nepieptănat".

13,48 În TM referirea la materialul din care este confecţionată o haină se face printr-un cuplu de două cuvinte, *štī* şi *'ērebh*, utilizate doar împreună de opt ori în următoarele zece versete. Ce anume desemnau aceste două cuvinte este greu de precizat, dar ele au fost percepute ca sinonime de primii interpreţi ai textului biblic: ὁ στήμων „urzeală"/ἡ κρόκη „idem" (LXX), *stamen* „urzeală"/*subtegmen* „idem".

13,51 Prin sintagma „lepră statornică" (după Micu, Filotei, Şaguna) am redat conţinutul gr. λέπρα ἔμμονος, *cf.* Vulg.: *lepra perseverans* şi BA: *lèpre persistente*. Opţiunile primilor traducători români: „stricăciune întemeiată" (Ms. 45, Bibl. 1688), „mişălie adevărată" (Ms. 3489). *Cf.* şi Heliade: „lepră permanentă". Semnificaţia exactă a corespondentului ebraic, adj. *mam'ereth* (< *mā'ar* „a cauza o suferinţă acută", *cf.* Gesenius, *s.v.*) este cea de „maligna, vătămător", *cf.* Bibl. Ier.: *lèpre contagieuse*.

dacă preotul va vedea că pata nu s-a întins pe veşmânt, pe ţesătură sau pe
urzeală ori pe acel lucru din piele, [54] să poruncească preotul să se spele
partea atinsă de pată şi să separe din nou acel lucru timp de şapte zile. [55] Să
cerceteze preotul pata după ce a fost spălată şi, dacă va vedea că pata nu
şi-a schimbat înfăţişarea, [chiar] dacă nu s-a întins, lucrul acela este necurat.
Să fie ars în foc; pata a rămas neschimbată pe veşminte, pe ţesătură sau în
urzeală. [56] Dacă preotul va vedea că pata s-a înnegrit după ce a fost spălată,
să rupă [partea pătată] de pe veşmânt, din ţesătură ori urzeală sau de pe
lucrul de piele. [57] Dacă însă pata se va ivi din nou pe veşmânt, pe ţesătură,
pe urzeală sau pe vreun lucru de piele, atunci este o lepră înflorită. Locul
atins de pată să fie ars în foc. [58] Veşmântul, ţesătura sau urzeala sau orice
lucru din piele care au fost spălate şi de pe care a dispărut pata să fie spălate
încă o dată şi vor fi curate.»" [59] Aceasta este legea privitoare la pata de
lepră de pe un veşmânt de lână sau de cânepă, de pe ţesătură sau urzeală sau
de pe vreun lucru de piele, pentru a fi socotite curate sau necurate.

14 [1] Şi i-a vorbit Domnul lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Iată legea
privitoare la bolnavul de lepră, în ziua în care va fi declarat curat. El să fie
adus la preot, [3] iar acesta să iasă afară din tabără şi să-l cerceteze pe lepros.
Dacă va vedea că leprosul este vindecat de plaga leprei, [4] preotul să
poruncească să se ia pentru cel care a fost curăţit două păsări vii şi curate,

---

14,4 Cele trei obiecte implicate în efectuarea ritualului de purificare, împreună cu apa de izvor, deţin semnificaţii magico-simbolice purificatoare. „Lemnul de cedru", gr. ξύλος κέδρινος, reprezintă specia de conifere *cedrus*, specifică Orientului Apropiat. ♦ Cât priveşte „firul stacojiu", ebr. *tôla'ath* desemna iniţial un fel de larve sau viermi cu o culoare specifică, roşu închis (Vulg.: *vermiculus*), ajungând ulterior să desemneze, prin extrapolare, orice obiect vestimentar vopsit cu această culoare (*cf.* Strong, 1973, 8438). Transpunerea literală a condus în LXX la construirea unei sintagme obscure: κεκλωσμένος κόκκινος (κεκλωσμένος < vb. κλώθω „a răsuci", κόκκινος „stacojiu" < κόκκος „larvă de culoare stacojie"). De aici formulările vechilor interpreţi români: „roşiu sucit" (Ms. 45), „roşu împletit" (Ms. 4389, Bibl. 1688), „roşu răsucit" (Micu, Filotei, Şaguna), „fir roşu" (Heliade). ♦ Cuvântul „isop" (gr. ὕσσωπος, lat. *hyssopus*, slavon. исопъ) a intrat în limba română o dată cu primele traduceri biblice din sec. al XVI-lea, fiind un împrumut din greacă prin intermediul limbii slavone. Etimonul primar este ebr. *'ēzobh*. Isopul (*Hyssopus officinalis*), un arbust cu flori albastru închis, originar din Orient, se cultivă la noi ca plantă ornamentală. Crenguţele de isop, adunate într-un mănunchi, erau folosite în Israel cu aceeaşi funcţie pe care o are în ritualul ortodox actual mănunchiul de busuioc.

lemn de cedru, un fir stacojiu și isop. [5] Preotul să poruncească să fie
înjunghiată una dintre păsări deasupra unui vas de lut cu apă de izvor. [6] Să
ia apoi pasărea cea vie împreună cu lemnul de cedru, firul cel stacojiu și
isopul și să le înmoaie toate în sângele păsării înjunghiate, deasupra apei de
izvor. [7] Să-l stropească de șapte ori pe cel care a fost curățit de lepră, să-l
declare apoi curat, iar păsării celei vii să-i dea drumul pe câmp. [8] Omul
curățit să-și spele veșmintele, să-și radă tot părul și să se spele în apă și va fi
curat. Apoi să intre în tabără, dar să rămână timp de șapte zile în afara casei
sale. [9] În ziua a șaptea, să-și radă din nou tot părul, să-și radă capul, barba și
sprâncenele -- tot părul să și-l radă. Să-și spele hainele, să-și scalde trupul în
apă și va fi curat. [10] În a opta zi să ia doi miei de un an fără cusur și o
mioară de un an fără cusur, trei zecimi [de efă] din fruntea făinii, ca jertfă
[de grâne] frământată cu untdelemn, și un pahar de untdelemn, [11] iar preotul
care săvârșește curățirea să aducă pe omul care se curățește împreună cu
darurile lui înaintea Domnului, la ușa cortului mărturiei. [12] Și să ia preotul
unul dintre miei și să-l înfățișeze [ca jertfă] pentru vină împreună cu paharul
de untdelemn. Să fie puse deoparte, ca punere deoparte înaintea Domnului.
[13] Să înjunghie mielul în locul unde se înjunghie animalele jertfite pentru

---

14,5 Apa de izvor a fost numită de vechii traducători români „apă vie", după LXX: ὕδωρ ζῶν, *cf.* Vulg.: *aqua viventis*, BA: *l'eau vive*. În TM expresia *mayim ḥayyîm* „apă vie" denumește apa luată dintr-o sursă curgătoare (izvor, râu), în opoziție cu apa de rezervor.

14,7 Pentru semnificația numărului șapte *cf. supra*, 4,6. Cele două păsări „vii" semnifică viața redată leprosului, care fusese ca și mort pentru comunitate. Valoare simbolică similară par să aibă și celelalte elemente: „apa vie", sângele ca sediu al vieții și culoarea stacojie a firului răsucit. Ramura de cedru, un arbore incoruptibil, ca și ramura de isop, semnifică faptul că fostul bolnav s-a curățit de „lepră". Cât privește eliberarea celei de-a doua păsări, acest gest pare să prefigureze îndepărtarea și dispariția bolii.

14,8 Raderea completă a părului de pe cap era considerată un act de igienă. Herodot, în *Istorii*, II, 37, menționează că preoții egipteni, cărora li se impunea o curățenie corporală perfectă, se rădeau complet o dată la trei zile.

14,10 Dacă în versetele anterioare a fost descris ritualul prin care leprosul se purifica în raport cu comunitatea, în continuare (vv. 10-20) este prezentat ritualul prin care fostul bolnav își restabilește relația personală cu YHWH. ♦ Prin „pahar" (urmând opțiunea majorității înaintașilor), am redat conținutul gr. κοτύλη „vas mic, pahar", *cf.* Heliade: *cotylă*, BA: *cotyle*. În greacă, termenul κοτύλη desemna și o unitate de măsură pentru lichide, de aproximativ 0,27 l. Corespondentul ebraic, subst. *logh*, echivala cu a douăsprezecea parte dintr-un *hîn*, ceea ce însemna între 5 și 7 decilitri.

14,12 „Să fie puse deoparte, ca punere deoparte". *cf.* nota.

arderile de tot și jertfele pentru păcat, într-un loc sfânt; căci animalul jertfit
pentru vină este, ca și cel pentru păcat, al preotului, fiind un lucru preasfânt.
14 Preotul să ia din sângele animalului jertfit pentru vină și să ungă lobul
urechii drepte a celui care se curățește, vârful mâinii drepte și vârful
piciorului său drept. 15 Preotul să ia din paharul de untdelemn și să-și toarne
în palma mâinii sale stângi. 16 Apoi preotul să-și moaie degetul mâinii drepte
în untdelemnul din palma mâinii stângi, și cu acest deget să stropească cu
untdelemn de șapte ori înaintea Domnului. 17 Cu untdelemnul care va rămâne
în palma sa, preotul să ungă lobul urechii drepte a celui ce se curățește,
vârful mâinii drepte și vârful piciorului său drept, pe locul [unde a uns] cu
sângele jertfei pentru vină. 18 Iar untdelemnul ce i-a rămas în mână să-l
pună preotul pe capul aceluia care se curățește; și să facă preotul împăcare
pentru el înaintea Domnului. 19 După aceea, preotul să aducă jertfa pentru
păcat și să facă împăcare pentru necurățenia celui ce se curățește de păcatul
său. Apoi să înjunghie preotul animalul jertfit pentru arderea de tot. 20 Preo-
tul să înalțe jertfa pentru arderea de tot și jertfa [de grâne] pe altar, înaintea
Domnului; să facă preotul împăcare pentru acel om, și el va fi curățit.
21 Dacă omul este sărac și nu-i va fi la îndemână să aducă acestea, să ia
un singur miel ca jertfă pentru vină, drept punere deoparte, pentru ca să se
facă împăcare pentru el; și [să ia doar] o zecime din fruntea făinii fră-
mântate cu untdelemn pentru jertfa [de grâne] și un pahar de untdelemn,
22 precum și două turturele sau doi pui de porumbel, după cum îi va da
mâna, unul ca jertfă pentru păcat, iar celălalt ca ardere de tot. 23 În ziua a
opta să aducă toate acestea preotului, pentru curățirea sa, la ușa cortului
mărturiei, înaintea Domnului. 24 Preotul să ia mielul jertfei pentru vină și
paharul de untdelemn și să le pună înaintea Domnului ca punere [deoparte].
25 Să înjunghie mielul jertfei pentru vină și să ia preotul din sângele ani-
malului jertfit pentru vină și să ungă lobul urechii drepte a celui care se
curățește, vârful mâinii drepte și vârful piciorului drept. 26 Să-și toarne
preotul untdelemn în palma mâinii stângi. 27 Și preotul să stropească din
untdelemnul din mâna sa stângă, cu degetul mâinii sale drepte, de șapte ori,
înaintea Domnului. 28 Apoi să ungă preotul cu untdelemnul din palmă lobul
urechii drepte a celui care se curățește, vârful mâinii drepte și vârful
piciorului drept, pe locul [unde a uns] cu sângele animalului jertfit pentru
vină. 29 Iar untdelemnul ce i-a rămas în mână să-l pună preotul pe capul
celui care se curățește, ca să facă împăcare pentru el înaintea Domnului.
30 Apoi să aducă una dintre turturele sau unul dintre puii de porumbel, după
cum i-a dat mâna, 31 unul ca jertfă pentru păcat, și celălalt ca ardere de tot

împreună cu jertfa [de grâne]; preotul să facă împăcare înaintea Domnului
pentru cel care se curățește.» [32] Aceasta este legea pentru cel care are o rană
de lepră și căruia nu-i dă mâna să aducă tot ce-i trebuie pentru curățirea lui.
[33] Domnul le-a vorbit lui Moise și lui Aaron cu aceste cuvinte: [34] „După
ce veți intra în țara canaanenilor, pe care v-o dau vouă spre moștenire, dacă
voi trimite o rană de lepră asupra unei case din țara pe care o veți stăpâni,
[35] atunci stăpânul casei să se ducă la preot și să-i dea de știre cu aceste
cuvinte: «În casa mea s-a văzut ceva ca o rană de lepră.» [36] Preotul va
porunci să se scoată totul din casă, înainte ca el să intre pentru a cerceta
plaga, ca nu cumva să se afle acolo ceva necurat. După aceea, preotul să
intre ca să cerceteze casa. [37] Preotul să cerceteze plaga de pe pereții casei și,
[dacă va vedea] niște gropițe verzui sau roșiatice care par mai adânci decât
peretele, [38] atunci preotul să iasă din casă pe ușa casei și să pună să se
izoleze casa timp de șapte zile. [39] În a șaptea zi, preotul să vină din nou să
cerceteze casa și, dacă va vedea că plaga nu s-a întins pe pereții casei,
[40] atunci preotul să poruncească să fie scoase pietrele atinse de plagă și să
fie aruncate în afara cetății, într-un loc necurat. [41] Apoi să se răzuiască par-
tea dinlăuntru a casei de jur împrejur, iar lutul [răzuit] să fie aruncat afară
din cetate, într-un loc necurat. [42] Să se ia alte pietre cioplite și să se pună în
locul pietrelor aruncate și să se ia alt lut, cu care să se tencuiască din nou
casa. [43] Dacă plaga apare din nou și înflorește în casă după ce au scos
pietrele, după ce au răzuit și după ce au tencuit casa, [44] preotul să vină din
nou și să cerceteze; dacă va vedea că plaga s-a întins în casă, atunci este

---

14,34 „rană de lepră", gr. ἁφὴ λέπρας. Primul termen, ἁφή, are sensul de „atingere", „pipăire", dar și pe acela de „rană, plagă". Vom utiliza unul sau altul din sensuri în funcție de context.

14,40 Locul necurat din afara cetății nu are nici o semnificație rituală. O dată sedentarizați, evreii au preluat configurația urbană obișnuită în cetățile din Palestina, care includea și un loc din afara orașului, special amenajat pentru depunerea resturilor nefolositoare. Pentru Philon, *Deter.* 16, pietrele atinse de lepră semnifică patimile nocive, care trebuie aruncate pentru a face loc normelor sănătoase.

14,41 Prin „lut" (ca și în Ms. 45 și Bibl. 1688), am tradus gr. ὁ χοῦς, *cf.* și Vulg.: *pulvis* și (în versetul următor) *lutum*. Alți traducători (Micu, Filotei, Șaguna, Heliade) au optat pentru echivalentul „țărână". În TM termenul *'āphār* înseamnă „praf, pulbere", dar și „lut folosit pentru tencuit, mortar" (*cf.* Strong, 1973, 6083). Tehnica tencuielii era bine cunoscută în Orientul Apropiat: atât mesopotamienii, cât și egiptenii utilizau în acest scop un amestec de paie și lut. Pentru locuințele mai importante, ai căror pereți urmau să fie pictați, amestecul mai cuprindea și gips, argilă roșie sau nisip alb, ingrediente care asigurau plasticitatea finisajului (*cf.* Albright, 1960, p. 113).

lepră statornică, iar casa este necurată. [45] Să se dărâme casa aceea, și toate
pietrele, grinzile și tencuiala să se scoată în afara cetății, într-un loc necurat.
[46] Cine va intra în casă în timpul cât aceasta era izolată va fi necurat până
seara. [47] Cine se va culca în casă – să-și spele veșmintele și va fi necurat până
seara. Cine va mânca în casă – să-și spele veșmintele și va fi necurat până
seara. [48] Dacă preotul, întorcându-se în casă, cercetează și vede că plaga nu
s-a întins după ce casa a fost tencuită din nou, să declare curată acea casă,
căci plaga s-a vindecat. [49] Și, pentru a săvârși [ritualul de] curățire a casei,
să ia [preotul] două păsări vii, curate, lemn de cedru, un fir stacojiu și isop.
[50] Și să înjunghie una din păsări într-un vas de lut cu apă de izvor, [51] să
ia apoi lemnul de cedru, isopul, firul stacojiu și pasărea cea vie și să le
înmoaie în sângele păsării înjunghiate deasupra apei de izvor; și să
stropească de șapte ori casa de jur împrejur, [52] să înfăptuiască [ritualul de]
curățire a casei cu sângele păsării, cu apa de izvor, cu pasărea cea vie, cu
lemnul de cedru, cu isopul și cu firul stacojiu; [53] să dea drumul păsării celei
vii afară din cetate, pe câmp și să facă astfel împăcare pentru casă, iar
aceasta va fi curată." [54] Aceasta este legea privitoare la orice rană de lepră
sau de pecingine, [55] [la] lepra veșmintelor și a caselor, [56] la umflături, bube
și pete lucioase, [57] ca să se poată înțelege în ce zi [un anumit lucru] este
necurat și în ce zi este curățit. Aceasta este legea privitoare la lepră.

15 [1] Și Domnul le-a vorbit lui Moise și lui Aaron cu aceste cuvinte:
[2] „Vorbește fiilor lui Israel și spune-le: «Când un bărbat, orice bărbat, are o
scurgere din trupul lui, această scurgere este necurată. [3] Aceasta este legea
privitoare la necurățenia lui: lăsând să se scurgă din trupul lui sământa,
scurgere prin care s-a alcătuit trupul lui, necurățenia este a lui și [se află] în

---

14,49 Am tradus prin „a săvârși [ritualul de] curățire" gr. ἀφαγνίζω, „écarter par une purification, (...) *p. suite* consacrer" (Bailly, *s.v.*).

15,2 Pentru întrebuințarea eufemistică a cuvântului „trup" *cf.* 6,3. ♦ Prin „scurgere" (Ms. 45, Bibl. 1688: „cursoare", Ms. 4389: „curăre", Micu, Filotei, Șaguna, Radu-Gal., Bibl. 1968) reproducem gr. ἡ ῥύσις, *cf.* Vulg.: *fluxum*, Ostrog: издїанїе. Cuvântul ebraic pentru „scurgere", subst. *zobh*, nu apare decât în Levitic, ca *terminus technicus*. Cât privește natura microbiană a bolii evocate, informațiile sumare nu permit o diagnoză absolut sigură. Cea mai probabilă pare să fie infecția gonoreică, produsă în tractul genital masculin de către microorganismul *Neisseria gonorrhoeae*. În condițiile absenței unui tratament adecvat, vindecarea spontană se putea produce, la un bărbat viguros, într-o perioadă începând de la câteva luni și până la un an. O altă „scurgere" putea fi determinată și de infectarea unei leziuni tuberculoase (*cf.* Harrison, 1980, p. 160).

el. Toate zilele în care are o scurgere din trup, scurgere prin care s-a alcătuit trupul lui, înseamnă necurățenia lui. 4 Orice pat pe care se va culca bărbatul care are o scurgere va fi necurat și orice lucru pe care se va așeza va fi necurat. 5 Omul care se va atinge de patul lui să-și spele veșmintele și să se scalde în apă; și necurat va fi până seara. 6 Cine se așază pe lucrul pe care a stat cel care are scurgerea să-și spele veșmintele și să se scalde în apă; și necurat va fi până seara. 7 Cine se va atinge de trupul celui care are scurgerea să-și spele veșmintele și să se scalde în apă; și necurat va fi până seara. 8 Dacă cel care are scurgerea va scuipa pe un om curat, acesta să-și spele veșmintele și să se scalde în apă; și necurat va fi până seara. 9 Orice șa de măgar pe care va urca cel care are scurgerea va fi necurată până seara. 10 Și oricine se va atinge de vreun lucru care s-a aflat sub acea șa va fi necurat până seara. Cine va umbla cu asemenea lucruri să-și spele veșmintele și să se scalde în apă; și necurat va fi până seara. 11 Orice om pe care îl va atinge, fără să se spele pe mâini cu apă, cel care are scurgerea, [trebuie] să-și spele veșmintele și să se scalde în apă; și necurat va fi până seara. 12 Orice vas de lut pe care-l va atinge cel care are scurgerea să fie spart, iar orice vas de lemn să fie spălat cu apă și va fi curat. 13 Când cel care are scurgerea va fi curățit de scurgerea lui, să numere șapte zile până la curățire, să-și spele veșmintele, să-și scalde trupul în apă și va fi curat. 14 Și, în a opta zi, să ia două turturele sau doi pui de porumbel, să-i aducă înaintea Domnului, la ușa cortului mărturiei și să-i dea preotului. 15 Preotul să le jertfească astfel: una [ca jertfă] pentru păcat, și cealaltă ca ardere de tot. Și să facă preotul împăcare pentru el înaintea Domnului, pentru scurgerea lui.

16 Bărbatul care va avea o scurgere de sămânță să-și spele tot corpul cu apă și va fi necurat până seara. 17 Orice veșmânt și orice [lucru de] piele

---

15,4 LXX redă TM printr-o perifrază mai amplă, care constituie o introducere la secvența în care sunt enumerate cazurile când bărbatul bolnav impurifică, direct sau indirect, obiectele cu care vine în contact (vv. 5-12). ♦ Autorii LXX au creat cuvântul ὁ γονορρυής (γόνος „spermă", ῥέω „a curge"), pentru a echivala ebr. *hazzāḇ* „cel care are o scurgere"

15,7 Ebr. *bāśār*, redat consecvent de majoritatea traducătorilor prin „trup" are adesea în TM sensul *membrum virile* (*cf. supra*, 6,3). În capitolul de față din Levitic, termenul apare de șase ori: în vv. 2.3 și 19 este întrebuințat eufemistic pentru a desemna organul sexual masculin (și chiar pe cel feminin, în v. 20); în vv. 13 și 16, sensul este evident cel de „corp".

15,16 Sintagma *šiḵḇaṯ zeraʿ* din TM desemnează o spermatoree normală (nocturnă), prin opoziție cu gonoreele infecțioase descrise anterior. Aici pare să fie vorba despre o

atinse de această scurgere de sământă să fie spălate cu apă şi vor fi necurate
până seara. [18] Dacă un bărbat cu scurgere de sământă s-a culcat cu o femeie,
ei să se spele amândoi cu apă şi vor fi necuraţi până seara.
[19] Femeia care va avea o scurgere, şi anume o scurgere de sânge din
trupul ei, să rămână şapte zile în starea ei de necurăţenie lunară. Oricine se
va atinge de ea va fi necurat până seara. [20] Orice pat în care se va culca în
timpul necurăţeniei ei lunare va fi necurat; orice lucru pe care ea se va aşeza
va fi necurat. [21] Oricine se va atinge de patul ei să-şi spele veşmintele, să-şi
scalde trupul în apă şi va fi necurat până seara. [22] Oricine se va atinge de
vreun lucru pe care s-a aşezat ea să-şi spele veşmintele, să se scalde în apă
şi va fi necurat până seara. [23] Dacă se află ceva pe patul ei sau pe lucrul pe
care s-a aşezat ea, oricine va atinge aceste lucruri va fi necurat până seara.
[24] Dacă se culcă un bărbat cu ea şi va fi atins de necurăţenia femeii, acest
bărbat va fi necurat timp de şapte zile şi orice pat în care el se va culca va fi
necurat. [25] Dacă unei femei îi va curge sânge timp de mai multe zile în afara
sorocului ei obişnuit sau dacă scurgerea va dura mai mult decât de obicei,
atunci ea va fi necurată tot timpul acestei scurgeri, ca în zilele sorocului ei;
[femeia] va fi necurată. [26] Orice pat pe care ea va dormi în toate zilele aces-
tei scurgeri va fi ca şi patul din vremea sorocului ei lunar; orice lucru pe
care ea se va aşeza va fi necurat la fel ca şi în zilele sorocului ei. [27] Oricine
o va atinge va fi necurat; să-şi spele veşmintele, să-şi scalde trupul în apă şi

---

pierdere seminală involuntară, pe când în v. 18 se face referire la ejacularea matrimonială. Cei doi termeni ai sintagmei ebraice, *šikh'bhath* „faptul de a sta întins" şi *zera'* „sământă" au fost transpuşi literal de LXX: κοίτη σπέρματος „patul seminţei", de unde opţiunile, de asemenea literale, ale primilor traducători români: „sământă în pat" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), „sământa patului" (Micu, Filotei, Şaguna). Sintagma apare destul de frecvent în continuare, ca şi în alte locuri din VT. Uneori, cu aceeaşi desemnare, gr. κοίτη apare singur (de ex. Num. 5,20, Rom 9,10). Philon, *Spec.* I, 19, echivalează această expresie cu formula νύκτωρ ὀνειρώσσειν „a visa noaptea", aparţinând repertoriului terminologic hipocratic, iar Flavius Iosephus, *AI*, o glosează prin secvenţa ὃς δ' ἂν κατὰ τοὺς ὕπνους ἀποκρίνει γονήν „cel care secretă sământă în timpul somnului".

15,19 La toate popoarele antice, ca şi în societăţile de tip tradiţional din epoca modernă, perioada menstruală acorda femeii un statut special, în sfera sacrului. Izolarea prescrisă, pe lângă valenţele cultuale, avea şi funcţia secundară de a asigura femeii o perioadă de refacere a forţelor fizice, măcinate de muncile casnice.

15,25 Se face aici trimitere la declanşarea spontană a menstruaţiei în timpul actului sexual, căci, în cazul intenţiei conştiente de apropiere sexuală în perioada menstruală, legea prevedea pedeapsa cu moartea (*cf.* mai jos, 18,19 şi 20,18).

va fi necurat până seara. 28 Dacă va fi curăţită de scurgerea ei, să numere
şapte zile, şi după aceea va fi curăţită. 29 În ziua a opta, să ia pentru sine
două turturele sau doi pui de porumbel şi să-i aducă preotului, la uşa cortu-
lui mărturiei. 30 Preotul să le jertfească astfel: una [ca jertfă] pentru păcat, şi
cealaltă ca ardere de tot. Şi să facă preotul împăcare pentru ea înaintea
Domnului, pentru scurgerea necurăţeniei ei.
31 Aşa să feriţi pe fiii lui Israel de necurăţeniile lor, ca să nu moară
din pricina necurăţeniei lor, pângărindu-mi cortul care se află în mijlocul
lor.»" 32 Aceasta este legea pentru bărbatul care are o scurgere oarecare şi
pentru acela care are o scurgere de sămânţă prin care ajunge necurat, 33 ca şi
pentru femeia care se află în sorocul ei lunar, pentru bărbatul sau femeia
care au o scurgere şi pentru bărbatul care se culcă cu o femeie la vremea
sorocului ei lunar.

16 1 Şi a vorbit Domnul lui Moise, după moartea celor doi fii ai lui
Aaron, care au adus înaintea Domnului foc străin şi au murit; 2 şi Domnul
i-a zis lui Moise: „Spune-i fratelui tău Aaron să nu intre oricând înlăuntrul
sfântului lăcaş, dincolo de perdeaua dinaintea [capacului] împăcării care se
află pe chivotul mărturiei, ca să nu moară; căci Mă voi arăta într-un nor
deasupra [capacului] împăcării. 3 Aaron va intra în sfântul lăcaş astfel: cu
un viţel [drept jertfă] pentru păcat şi un berbec pentru arderea de tot. 4 Să se
îmbrace cu tunica de in sfinţită şi să-şi acopere trupul cu nădragi de in; să-şi
încingă brâul de in şi să-şi acopere capul cu boneta de in. Acestea sunt
veşmintele sfinte, mai întâi îşi va spăla cu apă tot trupul, şi apoi se va
îmbrăca cu ele. 5 De la adunarea fiilor lui Israel să primească doi iezi [ca

---

16,2 Ebraicul *kapporeth*, *terminus technicus* în TM, este greu de echivalat în limbile europene, de aceea mulţi traducători au purces la un fel de refacere etimologică internă: LXX: τὸ ἱλαστήριον (< ἱλάσκομαι „a îmblânzi, a împăca, a face favorabil"). Vulg.: *propitiatorium* (< *propitio* „a îndupleca divinitatea prin sacrificii"). Ostrog: **отъчищение** (<**отъчищати** „a purifica, a ispăşi"), după care „curăţire" (Ms. 4389) sau „curăţitorul" (Bibl. 1968). O altă serie de echivalări sunt neologistice: „propitiatoriu" (Heliade), *propitiatoire* (Bibl. Jer., BA), iar altele rezultă dintr-o aproximare conceptuală globală: „milostivitoriu" (Micu, Filotei, Şaguna), „capacul ispăşirii" (Radu-Gal.).

16,5 Cuvântul χίμαρος, „ied", corespunde aici ebr. *śāʿîr*, „ţap tânăr". Traducătorii LXX au ales să facă distincţia între χίμαρος, animal tânăr destinat ritualului pentru păcat, şi τράγος, „ţap", animal adult, care apare în Num. 7 ca destinat jertfei de mântuire şi pentru care TM are *ʿattûdh*. Flavius Iosephus, parafrazând acest pasaj (*AI* III, 241), vorbeşte despre doi ἔριφοι, „iezi". Philon (*Spec.* 1, 188-190) vorbeşte despre χίμαροι, dar

jertfă] pentru păcat și un berbec pentru arderea de tot. 6 Apoi Aaron să
aducă vițelul ca jertfă pentru păcatul său și să facă împăcare pentru sine și
pentru casa lui. 7 Să ia cei doi iezi și să-i înfățișeze înaintea Domnului, la
ușa cortului mărturiei. 8 Și să arunce Aaron sorții pentru cei doi iezi: un sorț
pentru Domnul și un sorț pentru cel izgonit. 9 Să ia Aaron iedul pe care au
căzut sorții pentru Domnul și să-l înfățișeze [ca jertfă] pentru păcat; 10 iar
iedul pe care au căzut sorții pentru cel izgonit să fie adus viu înaintea
Domnului, ca să se facă împăcare asupra lui pentru a-l trimite către izgo-
nire; și îi va da drumul în pustie. 11 Și să aducă Aaron vițelul [jertfit] pentru
păcatul său și al casei sale și să facă împăcare pentru el și pentru casa lui; și
să înjunghie vițelul adus ca jertfă pentru păcatul său. 12 Să ia cădelnița plină
cu cărbuni aprinși de pe altarul dinaintea Domnului, să-și umple mâinile cu
amestecul de tămâie mărunțit și să le ducă dincolo de perdea. 13 Să pună
tămâia deasupra focului dinaintea Domnului, și fumul tămâiei să acopere

---

în alte locuri îl numește τράγοι. „Țapii" au tins să se impună în tradiția ulterioară (*Ep. Barn.*, Iustin, Tertulian, Origen, Theodoret). *Cf. infra.*

16,8 Aruncarea zarurilor (ebr. *gôrālôth*) pentru sondarea voinței divine se leagă probabil de cele două pietre sacre Urim și Tummim (*cf. supra*, 8,8). ♦ Aici și în v. 10 apare una dintre cele mai misterioase figuri simbolice din VT, „țapul ispășitor" (redăm aici și în continuare sintagma care s-a impus). În TM cuvântul *'azā'zēl* (transliterat ca atare de unii interpreți mai recenți) este interpretat de exegeți drept nume al unui demon despre care vechii evrei și canaaneni credeau că locuiește în zonele aride ale deșertului. Tradiția rabinică promovează aici o explicație circumstanțială, *'azā'zēl* fiind socotit ca un nume pentru „munte prăpăstios". Autorii LXX au pornit de la semnificația rituală a termenului – luând asupra sa păcatele poporului, acest animal le purta în deșert aneantizându-le – și au ales echivalența prin adj. gr. ἀποπομπαῖος (< vb. ἀποπέμπω „a trimite; a izgoni"); de aici formularea „cel de slobozit" de la primii traducători români (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna). O soluție similară în Vulg.: (*caprus*) *emissarius* (< vb. *emitto* „a trimite, a izgoni", de unde fr. *le bouc émissaire*). Cât privește expresia românească „țap ispășitor", deși sursa primară este acest context biblic, ea este o achiziție modernă, o sintagmă forjată după modelul germ. *Sündebock*. Acest „țap ispășitor" izgonit în deșert, alături de perechea sa jertfită pe altar, a trezit de timpuriu atenția exegeților creștini, care au formulat diferite interpretări simbolice. Unii (*Ep. Barn.* 7, 7; Tertulian, *Adv. Marc.* III, 7, 7), văd în cei doi țapi cele două naturi, cea divină și cea umană, ale lui Hristos. Pentru Origen, *Hom. Lev.* X, 2, țapul oferit lui Dumnezeu închipuie persoana lui Hristos, iar cel izgonit în deșert, pe cea a lui Barabas.

16,13 Cuvântul „mărturie" (gr. μαρτυρία, lat. *testamentum*, ebr. *'ēdhûth*) desemnează adesea în VT tăblițele de piatră pe care erau gravate cele zece porunci (*cf.* Ex. 31,18). Aceste tăblițe sacre erau păstrate în chivotul de aur numit, de aceea, „chivotul mărturiei".

[capacul] împăcării de pe [chivotul] mărturiilor; şi aşa el nu va muri. 14 Să
ia din sângele viţelului şi să stropească cu degetul spre latura dinspre răsărit
a [capacului] împăcării; să stropească apoi de şapte ori cu degetul, cu sânge,
peste faţa [capacului] împăcării. 15 Şi să înjunghie iedul adus ca jertfă
pentru păcatul poporului înaintea Domnului şi să-i aducă sângele înlăuntru,
dincolo de perdea. Cu acest sânge să facă la fel cum a făcut cu sângele
viţelului, şi să stropească cu sângele lui peste [capacul] împăcării, în partea
din faţă a capacului împăcării. 16 Şi să facă împăcare pentru sfântul lăcaş,
din pricina necurăţeniilor fiilor lui Israel, a nedreptăţilor şi a tuturor păca-
telor lor; tot astfel să facă şi pentru cortul mărturiei, care este înfipt între ei
în mijlocul necurăţeniilor lor. 17 Să nu fie nici un om în cortul mărturiei, de
când va intra Aaron ca să facă împăcarea în sfântul lăcaş şi până când el va
ieşi. Să facă împăcare pentru sine, şi pentru casa lui, şi pentru întreaga adu-
nare a fiilor lui Israel. 18 Apoi să iasă la altarul care se află în faţa Domnului
şi să facă împăcare [pentru acesta]; să ia din sângele viţelului şi din sângele
iedului şi să ungă de jur împrejur coarnele altarului; 19 şi să stropească de
şapte ori cu degetul din acel sânge peste altar, şi-l va sfinţi şi-l va curăţi de
necurăţeniile fiilor lui Israel. 20 Şi să isprăvească de săvârşit împăcarea pentru
sfântul lăcaş, pentru cortul mărturiei şi pentru altar şi să curăţească ce-i
priveşte pe preoţi; să aducă iedul cel viu. 21 Şi să-şi pună Aaron mâinile pe
capul iedului celui viu şi să mărturisească asupra lui toate fărădelegile fiilor
lui Israel, toate nedreptăţile şi păcatele lor. Să le pună pe capul iedului viu şi
apoi să-l trimită în pustiu printr-un om pregătit anume [pentru aceasta]. 22 Şi
iedul va lua asupra lui nedreptăţile lor, ducându-le într-un ţinut neumblat;
iedul va fi trimis în pustiu. 23 Apoi Aaron să intre în cortul mărturiei şi să se
dezbrace de veşmântul de in, cu care se îmbrăcase când a intrat în sfântul
lăcaş, şi să îl lase acolo. 24 Să-şi spele trupul cu apă într-un loc sfânt şi să se
îmbrace din nou cu veşmântul lui. Să iasă după aceea afară, să aducă jertfă
întreagă pentru sine şi jertfă întreagă pentru popor şi să facă împăcare
pentru sine, pentru casa lui şi pentru popor, ca şi pentru preoţi. 25 Iar grăsi-
mea jertfei pentru păcat să o înalţe pe altar. 26 Omul care a alungat iedul
despărţit pentru a fi izgonit să-şi spele hainele şi să-şi scalde trupul în apă;
după aceea să intre în tabără. 27 Viţelul [jertfei] pentru păcat şi iedul [jertfit]
pentru păcat, al căror sânge a fost adus în sfântul lăcaş pentru săvârşirea
împăcării, să fie scoşi afară din tabără şi să se ardă în întregime în foc
pieile, carnea şi balega lor. 28 Omul care le va arde să-şi spele hainele şi
să-şi scalde trupul în apă, şi după aceea să intre în tabără.

29 Aceasta va fi pentru voi legiuire veşnică. În luna a şaptea, în ziua a
zecea a lunii să vă smeriţi sufletele şi să nu faceţi nici un fel de lucrare, nici
cel de-al casei şi nici străinul care locuieşte între voi. 30 Căci în această zi se
va face împăcare pentru voi, ca să fiţi curăţiţi de toate păcatele voastre
înaintea Domnului; şi veţi fi curăţiţi. 31 [Această zi] va fi pentru voi sabat,
cea mai însemnată zi de odihnă, ca să vă smeriţi sufletele. Aceasta va fi
legiuire veşnică. 32 Împăcarea să o săvârşească preotul care a fost uns şi ale
cărui mâini au fost desăvârşite [*i.e.* consacrate] ca să urmeze la preoţie

---

16,29 Întrucât în calendarul ebraic prima lună a anului era plasată în martie-aprilie, cea de-a şaptea lună (ebr. *tiš'rî*) cădea la începutul toamnei, în sezonul ploilor din septembrie-octombrie. Această lună era socotită lună sabatică, activitatea curentă reducându-se la minimum. Începând cu a cincisprezecea zi a acestei luni, se celebra şi Sărbătoarea Corturilor (*cf.* 23,34). ♦ Expresia „să vă smeriţi sufletele" corespunde exact LXX: ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, *cf.* Vulg.: *affligetis animos vestros*. Ebr. *t'ʿannū eth-naphšotēykhem* are sensul literal „îndureraţi-vă sufletul" şi desemnează în TM ansamblul diferitelor mortificări voluntare (reducerea hranei, suprimarea relaţiilor conjugale etc.) pe care israeliţii credincioşi şi le autoimpuneau în semn de căinţă şi ascultare faţă de Dumnezeu, în toate împrejurările impuse de lege. Starea de post începea seara şi înceta în seara zilei următoare. ♦ Ebr. *'ez'rāḥ*, care denumeşte pe locuitorul israelit în opoziţie cu străinul acceptat să trăiască în cadrul comunităţii evreieşti, a fost redată de LXX, alternativ, prin gr. ὁ αὐτόχθων sau prin gr. ὁ ἐγχώριος, termeni transpuşi literal de primii traducători români prin sintagmele „cel den pământ" (Ms. 45) sau „cel de loc" (Bibl. 1688), care trebuie înţelese în sensul de „indigen, autohton". Străinul (ebr. *gēr*) este desemnat aici prin gr. ὁ προσήλυτος. În Ms. 45 şi Bibl. 1688, pentru această noţiune apare rom. „nemernic", cu sensul său etimologic primar, cel de „străin". Noţiunea de „străin" este lexicalizată în LXX prin trei cuvinte: ὁ προσήλυτος (16,29; 17,1; 17,8; 17,10 etc.), „străinul", îl desemnează adesea pe iudeul venit din altă parte pentru a locui împreună cu conaţionalii săi (de aceea el are unele drepturi civice şi religioase, *cf.* Lev. 16,29; 17,3 *sq.*; 19,33-34 etc.); ὁ ἀλλογενής, *litt.* „străin de neam/trib" (20,10; 22,10 etc.) şi πάροικος, *litt.* „vecin" (25,6; 25,23; 25,35 etc.). Sunt şi contexte în care termenii citaţi apar câte doi, ca de exemplu προσήλυτος şi πάροικος (25,23; 25,35; 25,47). În alte cazuri, noţiunea de „străin" este exprimată printr-o structură verbală (προσελεύσεται, 21,23; κατοικήσετε, 18,3).

16,31 În TM, expresia *šabbath šabbāthôn* a rezultat din juxtapunerea a două cuvinte cu înţeles distinct, deşi cu acelaşi radical: „sabat obişnuit" şi „sabat solemn", *cf.* BA: *sabbat, sabbat solennel*. Interpreţii greci au crezut că au de a face aici cu o structură gramaticală pe care o întâlneau frecvent, tipică limbii ebraice, a superlativului analitic (de tipul „sfânta sfintelor", „cântarea cântărilor", „regele regilor" etc., *cf.* Gesenius, *s.v.*, *šabbāthôn*) şi au tradus ca atare prin gr. σάββατα σαββάτων, de unde formulările „sâmbete sâmbetilor" (Ms. 45), „sâmbetele sâmbetelor" (Bibl. 1688, Heliade), „sâmbăta sâmbetelor" (Ms. 4389, Micu, Filotei, Şaguna).

tatălui său; el să se îmbrace cu veşmântul de in, veşmântul cel sfânt. 33 Să
facă împăcare pentru sfânta sfintelor, pentru cortul mărturiei şi pentru altar
şi să mai facă împăcare pentru preoţi şi pentru întreaga adunare. 34 Aceasta
va fi pentru voi legiuire veşnică: să faceţi împăcare pentru fiii lui Israel,
pentru toate păcatele lor; aceasta se va face o dată în fiecare an, după cum a
poruncit Domnul lui Moise."

17 1 Şi Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: 2 „Vorbeşte lui
Aaron şi fiilor săi şi tuturor fiilor lui Israel şi spune-le: aceasta este porunca
pe care ne-a dat-o Domnul spunând: 3 «Dacă cineva, oricine dintre fiii lui
Israel sau dintre străinii care locuiesc între voi, va înjunghia în tabără sau în
afara taberei un viţel, o oaie sau o capră 4 şi nu le va aduce la uşa cortului
mărturiei pentru a le înfăţişa [ca jertfă] pentru arderea de tot sau ca jertfă de
mântuire bine primită, cu mireasmă plăcută înaintea Domnului; sau dacă le
va înjunghia în afara taberei şi nu le va aduce la uşa cortului mărturiei ca un
dar Domnului, atunci sângele acesta să se pună în seama acelui om; întrucât
a vărsat sânge, acel om va fi stârpit din neamul lui. 5 Pentru ca fiii lui Israel
să înalţe jertfele lor, toate animalele pe care le vor înjunghia pe câmp, să le
aducă înaintea Domnului, la uşile cortului mărturiei, la preot, şi să le
dăruiască Domnului ca jertfă de mântuire. 6 Preotul să stropească cu sângele
jertfei de jur împrejur altarul Domnului de la uşile cortului mărturiei şi să
înalţe grăsimea ca jertfă cu mireasmă plăcută pentru Domnul. 7 Şi să nu mai

---

17,3 Fraza grecească prezintă la începutul acestui verset o turnură ebraică pronunţată, întrucât sintagma ἄνθρωπος, ἄνθρωπος reprezintă o calchiere a ebr. *'îš 'îš* (*lit.* „om, om"), o formulă de exprimare intensivă a pronumelui nedefinit „cineva, oricine" (*cf.* Gesenius, *s.v.*). Principiul literalităţii i-a condus pe cei mai vechi traducători români la formule precum „om, om" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu – într-o notă, cărturarul blăjean specifică: „om, om, adecă fieştecarele" –, Filotei, Şaguna şi Heliade). *Cf.* şi *supra*, 1,2.
17,7 Prin „fiinţele deşarte", după LXX οἱ μάταιοι (*cf.* şi BA: *êtres vains*), am echivalat conceptul tradus în Vulg. prin *daemones* (*cf.* KJV: *the devils*, GN: *Dämonen*). Diferenţele de interpretare se explică prin caracterul polisemantic al ebr. *śᵉ'îrim*, care înseamnă literal „cei păroşi" (şi este o desemnare metaforică pentru spiritele malefice), dar este în mod curent şi desemnarea pentru „ţapi". Aşa că unii interpreţi au socotit potrivit să vorbească despre micile zeităţi ale locurilor pustii (Luther: *Feldgeistern* „spiritele câmpului", Bibl. Jer.: *satyres*), iar alţii văd aici o trimitere la una dintre cele opt divinităţi principale din Egipt, zeul cu chip de ţap, pe care evreii puteau să-l fi împrumutat în timpul captivităţii egiptene, din care tocmai scăpaseră. În orice caz, avem de-a face cu o desemnare dispreţuitoare a oricăror dumnezei falşi. LXX a preferat aici

înjunghie jertfele lor pentru ființele deșarte cu care ajung să se desfrâneze.
Aceasta va fi legiuire veșnică pentru voi și pentru toți urmașii voștri.»
8 Și să le spui: «Dacă cineva dintre fiii lui Israel sau dintre fiii străinilor
care locuiesc între voi va aduce vreo ardere de tot sau o [altă] jertfă 9 și n-o
va înfățișa la ușa cortului mărturiei ca jertfă pentru Domnul, atunci acel om
va fi stârpit din neamul lui.
10 Dacă cineva, oricine dintre fiii lui Israel sau dintre străinii care locu-
iesc între voi, va mânca orice fel de sânge, atunci Îmi voi întoarce fața
împotriva omului care a mâncat sânge și-l voi nimici îndepărtându-l din
neamul lui. 11 Căci sufletul oricărui trup este sângele lui, și Eu vi l-am
dăruit vouă pe altar ca să faceți împăcare pentru sufletele voastre; căci

---

un eufemism. adj. gr. μάταιος „van, inutil", soluție copiată de vechii traducători români: „cei de nimic" (Ms. 45, Ms. 4389), „cei îndesărți" (Bibl. 1688), „cei deșerți" (Micu, Filotei, Șaguna), „cei vani" (Heliade). O ingenioasă speculație lexical-semantică privitoare la acest context o găsim la Clement din Alexandria, *Strom.* VI, 137, 3, care trimite la prima dintre cele zece porunci: „Să nu iei numele Domnului *în deșert*" (ἐπὶ ματαίῳ), reinterpretată în sensul „să nu dai numele Domnului unor ființe create de om și inutile" (ἐπὶ τὰ γενητὰ καὶ μάταια). Într-un comentariu la Exod, Theodoret al Cyrului respinge această opinie, afirmând că prima poruncă din Decalog prescrie să nu proferăm numele Domnului „în van" și „fără să fie nevoie". ♦ Noțiunea „a se prostitua", exprimată prin ebr. *zānāh* „a comite un adulter", gr. ἐκπορνεύω „a se prostitua", lat. *fornicari* „idem", reprezintă în VT modalitatea curentă de a desemna infidelitatea religioasă a poporului ales față de Dumnezeul lui. Termenul tradițional românesc este aici „a (prea)curvi".

17,10 Interdicția de a consuma sângele sub orice formă reprezintă o cutumă arhaică, anterioară lui Moise. În Gen. 9,4, lui Noe și familiei lui li se interzice cu desăvârșire consumarea sângelui. Considerat sediu și simbol al vieții (*cf. infra*, v. 11), sângele era un element cu maximă semnificație în ritualul jertfelor. *Cf. supra*, 1,5; 3,17; 4,6-7; 7,22 și urm. ♦ Expresia „Îmi voi întoarce fața împotriva..." reflectă cu fidelitate gr. ἐπιστήσω τὸ πρόσωπόν μου, *cf.* Vulg.: *obfirmabo faciem meam*, la rândul lor transpuneri literale după ebr. *nāthan pānay bě*, expresie frecvent folosită în VT, dar numai cu privire la YHWH, pentru a desemna supărarea divină (*cf.* Gesenius, *s.v. pānîm*).

17,11 Pasajul care începe aici pune probleme de interpretare, mai ales datorită polisemiei subst. ebr. *nephes*, care înseamnă „suflet", „cineva" (*cf. supra*, 2,1), dar și „viață". Reprodus literal de LXX prin gr. ψυχή, iar în Vulg. prin *anima*, cuvântul a fost interpretat de unii în sensul de „viață" (Bibl. Jer., GN, Radu-Gal., Bibl. 1968, Anania). Noi am optat pentru sensul „suflet", ca în BA: *l'âme de toute chair c'est son sang*. Ca sediu simbolic al vieții, sângele deține o mare putere expiatorie: fiind oferit pe altar lui YHWH, sângele animalului jertfit ia asupra sa păcatul suplicantului. Prefigurat aici în forma sa primară, principiul ispășirii-substituție se va împlini la nivelul cel mai înalt prin jertfa hristică supremă (*cf.* Rom. 5,10-11).

sângele lui [este] în locul sufletului pentru care se face împăcare.» [12] De
aceea am spus fiilor lui Israel: «Nimeni dintre voi să nu mănânce sânge,
nici străinul care locuiește între voi să nu mănânce sânge.» [13] Dacă cineva
dintre fiii lui Israel sau dintre străinii care locuiesc între voi va vâna vreun
animal sălbatic sau vreo pasăre care se mănâncă, atunci să-i verse sângele și
să-l acopere cu pământ. [14] Pentru că viața oricărui trup este sângele lui și
am spus fiilor lui Israel: «Să nu mâncați sângele nici unui trup, căci sufletul
oricărui trup este sângele lui. Oricine va mânca sânge va fi stârpit.
[15] Oricine va mânca dintr-o vită moartă sau dintr-una sfâșiată de fiară,
fie el dintre cei ai casei, fie dintre străini, să-și spele hainele, să-și scalde
trupul în apă și va fi necurat până seara; apoi va fi curat [din nou]. [16] Iar
dacă nu-și va spăla hainele și nu-și va scălda trupul în apă, atunci să poarte
povara nelegiuirii sale.»"

18 [1] Și Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Vorbește fiilor
lui Israel și spune-le: «Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru! [3] Să nu vă luați
după obiceiurile din țara Egiptului, unde ați fost străini, și să nu vă luați
după obiceiurile din țara Canaanului, unde vă voi duce, și să nu umblați
după legiuirile lor. [4] Hotărârile mele să le împliniți și poruncile mele să le
păziți și să le urmați. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. [5] Să păziți toate

---

18,2 Formula „Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru", reluată frecvent ca un fel de refren de aici și până la sfârșitul cap. 26, reprezintă o justificare teologică a poruncilor privitoare la puritatea morală.

18,3 Aici și în versetul următor sunt întrebuințați o serie de termeni juridici relativ sinonimi, care trebuie să fi reflectat inițial diferențieri de desemnare precise. ♦ Prin „obiceiuri" (Ms. 45, Bibl. 1688: „năravuri"; Micu, Filotei, Șaguna: „obiceiuri", Heliade: *datini*) am echivalat gr. ἐπιτηδεύματα „obiceiuri, datini", care corespunde ebr. *ma'ăśēh*, „activitate, ocupație". ♦ Prin „legiuiri" (la fel ca toți predecesorii noștri români), am echivalat gr. τὰ νόμιμα; în TM, *ḥuqqoth* (*ḤQH* „a grava, a sculpta"), desemnează regulile comportamentale prescrise de o autoritate politică constituită și expuse în formă scrisă în locuri publice.

18,4 Cuvântul „hotărârile" (majoritatea predecesorilor noștri români întrebuințează „judecățile"), după gr. τὰ κρίματα „hotărâri judecătorești, sentințe, judecăți", *cf.* și Vulg.: *iudicia* „idem", corespunde ebr. *mišᵉpāṭ* „verdict, judecată" (<*šāphaṭ* „a judeca, a pronunța o sentință"), termen care în TM semnifică o decizie juridică fundamentată pe tradiție sau pe autoritatea judecătorească, pontificală sau regală. ♦ Prin „poruncile" (potrivit tradiției textuale românești) am echivalat gr. τὰ προστάγματα „ordin, comandament", *cf.* Vulg.: *praecepta* „idem". În TM apare aici din nou ebr. *ḥuqqoth*, termen tradus în versetul anterior prin „legile".

poruncile mele și toate hotărârile mele să le împliniți, căci acela care le va
împlini va trăi prin ele. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.
[6] Nimeni să nu se apropie de ruda sa de sânge pentru a-i descoperi rușinea. Eu sunt Domnul. [7] Să nu descoperi rușinea tatălui tău, nici rușinea
mamei tale. Ea este mama ta, să nu-i descoperi rușinea. [8] Să nu descoperi
rușinea femeii tatălui tău, căci este rușinea tatălui tău. [9] [Să nu descoperi]
rușinea surorii tale, fiică a tatălui tău sau a mamei tale, născută în casă ori în
afara casei, să nu descoperi rușinea ei. [10] [Să nu descoperi] rușinea fiicei
fiului tău sau a fiicei fiicei tale, să nu descoperi rușinea lor, căci aceasta este
rușinea ta. [11] Să nu descoperi rușinea fiicei femeii tatălui tău; îți este soră
[născută] din același tată, să nu descoperi rușinea ei. [12] Să nu descoperi rușinea surorii tatălui tău, căci este rudă apropiată a tatălui tău. [13] Să nu descoperi rușinea surorii mamei tale, căci este rudă apropiată a mamei tale. [14] Să
nu descoperi rușinea fratelui tatălui tău și de femeia lui să nu te apropii, căci
îți este rudă. [15] Să nu descoperi rușinea nurorii tale; ea este femeia fiului
tău, să nu descoperi rușinea ei. [16] Să nu descoperi rușinea femeii fratelui

---

18,6 Expresia ebr. *š''ēr b'śārō* înseamnă literal „carnea propriului său trup" și semnifică în context „rudă apropiată, rudă de sânge" (*cf.* Bibl. Ier.: *sa proche parente*). Ebr. *bāśār*, termen polisemantic frecvent întrebuințat în TM, are, pe lângă sensurile „carne, trup" și „organ sexual" (*cf. supra*, 6,10), și pe acela de „creatură". În acest context, întreaga sintagmă sugerează imaginea unei identificări, prin sânge și prin carne, a bărbatului și a femeii, plenară în cadrul uniunii conjugale. Astfel concepută înrudirea, interdicția incestului se impune de la sine: carnea și sângele unuia și aceluiași individ nu se pot autofecunda! Datorită literalismului, la LXX înregistrăm formularea οἰκεῖα σαρκὸς αὐτοῦ, reprodusă, de asemenea literal, de primii traducători români: „ale sale trupului său" (Ms. 45, Bibl. 1688), „rudenie de ale trupului său" (Micu, Filotei, Șaguna), „familiar (aproape) al sângelui său" (Heliade).

18,7 Expresia (tradițională în versiunile biblice românești) „a descoperi rușinea" reflectă LXX: ἀποκαλύψαι ἀσχημοσύνην, *cf.* Vulg.: *revelare turpitudinem* (în Heliade: „a dezveli turpitudine"): este o modalitate eufemistică de a desemna actul sexual, decodificată ca atare de unii interpreți: *geschlechtliche Umgang haben* (Luther), *geschlechtlich verkehren* (GN), și apare de nenumărate ori în VT. În TM, *'erwah* are sensul propriu „goliciune" (*cf.* KJV: *the nakedness*, Bibl. Ier.: *la nudité*) și apare deseori în VT pentru a desemna *pudenda hominis*.

18,11 Căsătoria între frați, chiar consanguini, nu era un lucru neobișnuit în Orientul Apropiat, fiind adesea investită cu semnificații cultice. La egipteni, de exemplu, căsătoria între frate și soră în cadrul familiei regale a fost respectată ca o cutumă sacră până la dizolvarea definitivă a statului egiptean antic în epoca romană.

18,16 O excepție de la această regulă este prevăzută în Deut. 25,5-10: dacă un bărbat moare fără a avea urmași, fratele său avea obligația de a se căsători cu cumnata rămasă

tău, căci este ruşinea fratelui tău. 17 Să nu descoperi ruşinea unei femei şi pe
cea a fiicei ei. Să nu le iei pe fiica fiului ei, nici pe fiica fiicei ei, ca să le
descoperi ruşinea; ele îţi sunt rude apropiate şi aceasta este o nelegiuire.
18 Să nu iei o femeie o dată cu sora ei, ca să i-o faci potrivnică, descoperind
ruşinea ei alături de femeia ta, cât timp aceasta este încă în viaţă.

19 Să nu te apropii de o femeie la vremea sorocului ei lunar, ca să-i desco-
peri ruşinea. 20 Să nu te culci cu femeia aproapelui tău vărsându-ţi sămânţa,
ca să te pângăreşti cu ea. 21 Să nu dai pe cineva din seminţia ta ca jertfă
căpeteniei şi să pângăreşti numele sfânt [al Domnului]. Eu sunt Domnul.
22 Să nu te culci cu un bărbat cum te-ai culca cu o femeie, pentru că este o

---

văduvă pentru a perpetua spiţa fratelui său. Primul bărbat rezultat din această uniune era considerat urmaşul de drept al celui decedat. Instituţia leviratului era de altfel larg răspândită la popoarele antice. Pentru poziţia hristică faţă de această problemă *cf.* Mat. 14,3-4 şi 22,22-23.

18,17 Restricţia este clară. Căsătoria, fie ca simultană sau succesivă, cu o femeie şi cu fiica ei, este interzisă. ♦ În TM, verbul *lāqaḥ* „a lua" (însoţit uneori de subst. *'iššāh* „femeie"), este deseori întrebuinţat cu sensul de „a se căsători", sens calchiat de gr. λαμβάνω „a lua" şi, de aici, în multe limbi europene moderne, inclusiv în română. ♦ Prin „nelegiuire" am echivalat gr. ἀσέβημα „impietate, sacrilegiu" (la vechii traducători români: „păgânătate"), care corespunde ebr. *zimmāh* „crimă odioasă".

18,18 Acest verset nu pare să conţină o restricţie absolută. Recomandarea de a nu se căsători simultan cu două surori privea mai ales necesitatea de a prezerva bunele relaţii dintre surori, ferindu-le să devină rivale, cum s-a întâmplat cu Lea şi Rahel, soţiile lui Iacob (Gen. 29,23-30).

18,21 „Ca jertfă căpeteniei", *lit.* „(pentru) a sluji căpeteniei", λατρεύειν ἄρχοντι. Am întrebuinţat aici cuvântul „căpetenie" pentru a ne păstra aproape de LXX, unde gr. ἄρχων „şef" (după care Ms. 45, Bibl. 1688: „boieri"; Micu, Filotei, Şaguna: „căpetenie"; Heliade: „principe"), corespunde ebr. *molokh*, *molekh* sau *melekh*, al cărui sens principal este cel de „rege, şef suprem" (< *mālakh* „a domni"). De fapt, în TM cuvântul este aici un substantiv propriu, numele divinităţii supreme a canaanenilor. În cărţile ulterioare, interpreţii alexandrini vor renunţa la această ocultare a sensului, transcriind numele propriu ca atare. În special ammoniţii transiordanieni îl adorau pe acest zeu al cărui cult presupunea sacrificii umane. Săpăturile arheologice efectuate pe locul vechii lor capitale de la Rabbath-Ammon au furnizat dovezi clare ale acestei practici inumane (*cf.* Harrison, 1980, p. 190). Sacrificarea primului născut se baza, la multe popoare vechi, pe credinţa că în acest mod vor fi salvaţi următorii copii.

18,22 Homosexualitatea era o practică destul de răspândită la popoarele antice, atitudinea religioasă sau morală diferind de la o cultură la alta. În cultul mesopotamian al zeiţei Iştar, dubla homosexualitate pare să fi jucat un rol simbolic destul de important, funcţia sacră a preoţilor şi preoteselor acestei divinităţi presupunând şi astfel de practici homosexuale. Cărţile Pentateuhului abundă de fapte şi aluzii la homosexualitatea rituală a

urâciune. [23] Să nu te culci cu un dobitoc vărsându-ţi sămânţa, ca să te
pângărești cu el. Femeia să nu se apropie de un dobitoc pentru a se lăsa
încălecată de acesta. Aceasta este o spurcăciune.
[24] Să nu vă pângăriţi cu nici unul dintre aceste obiceiuri, căci prin toate
acestea s-au pângărit neamurile pe care eu le izgonesc dinaintea feţei voas-
tre. [25] Pământul a fost pângărit, şi eu l-am pedepsit pentru nedreptatea lor;
iar pământul s-a supărat pe cei care îl locuiau. [26] Să vegheaţi toate legiuirile
şi toate poruncile mele şi să nu faceţi nici una dintre aceste spurcăciuni, nici
cel de-al casei, nici străinul care locuieşte între voi. [27] Căci toate spurcăciu-
nile acestea le-au săvârşit oamenii acestei ţări, care au fost aici înaintea
voastră şi pământul a fost pângărit; [28] [faceţi aşa] pentru ca nu cumva ţara
să se supere şi pe voi dacă îl veţi pângări, după cum s-a supărat pe nea-
murile care erau înaintea voastră. [29] Căci oricine va săvârşi vreuna dintre
aceste spurcăciuni va fi stârpit din neamul lui. [30] Să păziţi poruncile mele şi
să nu vă luaţi după nici una dintre legiuirile spurcate care s-au făcut înainte
de voi, ca să nu vă pângăriţi cu ele. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.»"

19 [1] Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Vorbeşte adunării
fiilor lui Israel şi spune-le: «Fiţi sfinţi, căci sfânt sunt eu, Domnul Dumnezeul
vostru! [3] Fiecare să se teamă de tatăl său şi de mama sa şi să păzească zilele
mele de odihnă. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. [4] Să nu-i urmaţi pe

---

canaaneenilor (*cf.* Deut. 23,17, 3Regi 14,24 etc.) Alte populaţii interziceau pederastia prin lege, cum dovedesc unele texte juridice asiriene, care prevedeau castrarea pentru un homosexual incurabil (*cf.* Pritchard, 1955, p. 181). Hitiţii tolerau pederastia, cu excepţia violării unui fiu de către tatăl său, faptă privită ca o crimă gravă. Vechii egipteni respingeau în principiu pederastia, deşi există indicii privitoare la molestarea sexuală a inamicilor înfrânţi în luptă. În întregul VT, referinţa cea mai elocventă la homosexualitate o găsim în relatările despre soarta oraşului Sodoma (Gen. 19,5 şi urm.). Legiferarea mozaică interzice fără echivoc homosexualitatea, pedeapsa prevăzută fiind moartea (*cf.* mai jos, 20,23). Aceeaşi poziţie se regăseşte în NT, apostolul Pavel condamnându-i pe homosexuali fără echivoc (*cf.* Rom. 1,27, 1Cor. 6,9 etc.).

18,23 Pentru desemnarea acestui tip de deviaţii sexuale, în TM se întrebuinţează aici un nou termen, ebr. *tebel*, *litt.* „amestecătură", p. ext. „confuzie; bestialitate", echivalat prin LXX: μυσαρός „infamie", *cf.* Vulg.: *scelus* „nelegiuire". Conţinutul semantic al termenilor sugerează condamnarea explicită a zoofiliei. Omul a fost rânduit de Dumnezeu să stăpânească asupra animalelor şi, de aceea, orice deviaţie de la legile stabilite pentru relaţiile sexuale normale este un mare păcat, deoarece introduce confuzie în ordinea divină.

19,4 „Idoli", după LXX: εἴδωλα, Vulg.: *idola*, este un cuvânt care corespunde ebr. *'elîlîm*, *litt.* „nimicuri, lucruri deşarte" (formă de plural de la ebr. *'elîl* „nimic" <

idoli și să nu vă faceți zei turnați. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.
[5] Când veți jertfi pentru Domnul o jertfă de mântuire, să o jertfiți astfel
încât să vă fie bine primită. [6] [Animalul jertfit] să fie mâncat în ziua în care
îl veți înjunghia sau a doua zi; dacă va mai rămâne ceva până în a treia zi,
să fie ars în foc. [7] Dacă însă va mânca cineva din el în a treia zi, acesta este
un lucru necurat; jertfa nu va fi primită. [8] Cine va mânca, va purta povara
păcatului său, pentru că a pângărit lucrurile sfinte ale Domnului; cei care
vor mânca vor fi stârpiți din poporul lor.
[9] Când veți secera lanurile țării voastre, să nu isprăviți de secerat până la
marginile câmpului și să nu aduni spicele care vor cădea în urma secerii,
[10] nici via ta să nu te întorci ca s-o culegi de tot și nici boabele căzute din
ciorchine să nu le aduni, ci să le lași săracului și străinului. Eu sunt Domnul
Dumnezeul vostru.
[11] Să nu furați, să nu mințiți și să nu pârască cineva pe aproapele său.
[12] Să nu jurați pe numele Meu pentru o strâmbătate, ca să nu pângăriți
numele Dumnezeului vostru. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. [13] Să nu-l
nedreptățești pe aproapele tău și să nu-l jefuiești, iar simbria lucrătorului
tocmit să nu rămână la tine până a doua zi. [14] Să nu vorbești de rău pe un

---

particula negativă *'al*, *cf.* Strong, 1973, 457). ♦ Sintagma „zei turnați" (Ms. 45: „bodzi vărsați", Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna: „dumnezei vărsați", Heliade: *zei turnați*) vizează orice reprezentare materială a unor divinități, obținută prin turnare, cioplire, gravare etc. Gr. χωνευτός (<vb. χωνεύω „a turna [un metal]") redă sensul literal al ebr. *massēkhāh* (< *nāsakh* „a vărsa; a turna", dar și „a da formă").

19,9 În LXX avem aici o construcție genitivală absolută cu valoare temporală, combinată cu o construcție cu „complement intern" tipică limbii ebraice: ἐκθεριζόντων ὑμῶν τὸν θερισμὸν τῆς γῆς ὑμῶν, pe care primii traducători români au transpus-o ca atare: „secerând voi secerea pământului vostru" (Ms. 45, Bibl. 1688), „secerând voi secerișul arăturilor voastre" (Ms. 4389). Indicația de a lăsa nestrânsă, pentru străini și pentru săraci, o parte a recoltei trebuie privită ca o expresie a grijii divine pentru cei neprivilegiați de soartă. Ca o prefigurare a grijii creștine față de aproapele aflat la nevoie (*cf.* Fapte 4,34-35), Dumnezeu poruncește poporului ales să-i considere pe cei săraci frați și să-i trateze ca atare.

19,13 Legiuitorul se referă aici la persoana angajată de cineva pe un timp determinat, contra plată. Gr. ὁ μισθωτός „angajat plătit" (< vb. μισθόω „a angaja o persoană în serviciul cuiva"), *cf.* Vulg.: *mercenarius* „idem" (după care Heliade: „mercenariu"). Ostrog: **наимникъ** „idem" a fost echivalat în vechile traduceri românești prin subst. „năimit" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Șaguna), termenul curent în limba română literară veche pentru această noțiune.

19,14 După LXX: κωφός „surd", *cf.* Vulg.: *surdus* „idem", toți traducătorii români au aici cuvântul „surd", încadrându-se astfel în tradiția europeană a interpretării în acest

surd, şi în calea unui orb să nu pui piedici, ci să te temi de Domnul Dumnezeul tău. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.
[15] Să nu faceţi nedreptate la judecată; să nu te îndupleci în faţa săracului, nici să părtineşti pe cel puternic, ci să judeci cu dreptate pe aproapele tău.
[16] Să nu umbli cu vicleşug în neamul tău, să nu te ridici împotriva sângelui aproapelui tău. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. [17] Să nu urăşti pe fratele tău în cugetul tău, [dar] să cerţi pe aproapele tău, ca să nu te încarci de păcatul lui. [18] Să nu fii răzbunător şi să nu porţi pică fiilor poporului tău. Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi. Eu sunt Domnul.

---

sens a ebr. *ḥērēš* care înseamnă deopotrivă şi „surd", şi „mut". O asemenea persoană trebuia cruţată, întrucât nu putea să se apere.

19,15 Gr. κρίσις „judecată" reflectă ebr. *mišpāṭ*, întrebuinţat ca termen tehnic şi desemnând procesul judiciar ca atare (în vechile traduceri româneşti: „judeţ"). ♦ În TM, *gādōl* „mare, puternic" desemna un personaj sus-pus şi influent, semnificaţie transpusă ca atare prin gr. ὁ δυνάστης „puternic", *cf.* Vulg.: *potens* (preluat de Heliade: *potens*), după care primele versiuni româneşti: „sâlnec" (Ms. 45), „năsilnic" (Bibl. 1688), „putearnic" (Ms 4389, Micu, Filotei, Şaguna). Înscrierea principiului imparţialităţii în codul israelit de procedură judiciară – judecătorul nu trebuie să se lase influenţat nici de puterea celui sus-pus, dar nici de neajutorarea celui slab! – reprezintă încă una din notele de puternică originalitate în comparaţie cu alte legislaţii din Orientul Apropiat antic.

19,16 Calomniatorul (ebr. *rākhīl*) era socotit acela care, prin mărturii false, prin zvonuri, defăimări sau colportarea de informaţii dubioase producea suferinţă aproapelui. Calchiată după TM, secvenţa gr. οὐκ ἐπιστήσῃ ἐφ᾽ αἷμα τοῦ πλησίον σου, *lit.* „să nu te ridici împotriva sângelui aproapelui tău", sugerează reţinere şi prudenţă faţă de condamnarea la moarte a cuiva.

19,17 Ura este prezentată în VT ca un sentiment care se justifică doar prin repulsia faţă de rău (*cf.* Amos 6,15) şi nu poate avea ca obiect un compatriot. Această prescripţie nu exclude însă obligaţia de a lua o atitudine publică intransigentă împotriva celui aflat în păcat, căci neglijarea sau ascunderea unui păcat însemna implicit şi asumarea lui. ♦ Prin „cuget" (ca în Ms. 45, Bibl. 1688 şi Heliade) am transpus gr. διάνοια „gândire, cuget", prin care LXX echivalează ebr. *lᵉbhābh* „inimă". În mentalitatea semitică, inima era privită ca sediu al inteligenţei.

19,18 Iubirea faţă de aproapele este principiul fundamental al vieţii hristice. Unic în literatura sapienţială a Antichităţii, el este enunţat aici pentru prima oară în Biblie şi reprezintă poate secvenţa cea mai importantă din Levitic. Cuvintele anterioare, îndemnând la evitarea urii, pregătesc formula care va deveni fundamentul moralei creştine: ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Această sentenţă pare să fi constituit un *topos* scriptural al doctrinei fariseice, căci este citat în repetate rânduri în NT ca ceva cunoscut şi de la sine înţeles. Dintre locurile neotestamentare memorabile în care acest principiu este evocat ca o „poruncă" (ἐντολή) amintim câteva: în Mt. 19,19, Iisus Hristos îl menţionează imediat după ultimele cinci porunci ale Decalogului, iar în Mt. 22,29 şi Mc. 12,31,

[19] Să păziți legea mea. Să nu împerechezi vitele tale de specii diferite și via ta să nu o răsădești cu soiuri diferite; să nu porți pe tine un veșmânt țesut în felurite fire.
[20] Dacă cineva se va culca cu o femeie vărsându-și sământa, iar aceasta este o roabă logodită cu un alt bărbat și nu a fost răscumpărată, sau dacă ea nu a fost încă eliberată, să primească pedeapsa amândoi, dar nu cu moarte,
căci femeia nu era liberă. [21] Pentru vina lui, bărbatul să aducă Domnului un
berbec [drept jertfă] pentru vină, la ușa cortului mărturiei. [22] Preotul să facă
împăcare pentru el înaintea Domnului cu berbecul jertfit pentru vină, pentru păcatul pe care l-a săvârșit, iar păcatul pe care l-a făcut i se va ierta.
[23] Când veți intra în țara pe care v-o dăruiește Domnul Dumnezeul vostru, să sădiți feluriți pomi roditori și să curățiți necurățenia lor; timp de

---

Mântuitorul situează acest comandament imediat după prima poruncă, referitoare la iubirea față de Dumnezeu, conferindu-i prin aceasta o valoare supremă. Sf. Pavel citează de asemenea literal secvența aceasta, afirmând (Rom. 13,10 și Gal. 5,14), că, prin aceste cuvinte, „întreaga lege își găsește împlinirea" (ἐν ἑνὶ λόγῳ πεπλήρωται).

19,19 Interdicția oricărei hibridări își are fundamentul simbolico-religios în nevoia de a conserva puritatea originară a ființei, așa cum a creat-o Dumnezeu. În măsura în care Dumnezeu, separând mai întâi întunericul de lumină, a dat apoi o formă definitivă fiecărei făpturi, omul nu are dreptul să încalce principiul implicit al distinctivității creaturilor. Interdicția privitoare la încrucișarea animalelor de specii sau de rase diferite reflecta probabil și temerea legislatorului că poporul ar putea ulterior să introducă astfel de experimente în propria sa viață sexuală, ceea ce ar fi condus la adoptarea unor practici rituale canaanene. În ciuda acestei interdicții formale, în VT sunt totuși atestate câteva cazuri de intervenție a omului în ordinea naturii, dacă ar fi să amintim doar episodul în care Iacob întrebuințează un vicleșug spre a-și însuși turma lui Laban (Gen. 30,3-40). *Cf.* și Deut. 22,9.

19,20 Femeia sclavă (ebr. *șikh'hhāh*, gr. οἰκέτις) era socotită proprietatea stăpânului și avea foarte puține posibilități de a se apăra de agresiunile sexuale ale acestuia. Violarea unei sclave era totuși un păcat, iar vinovatul era obligat să aducă o jertfă pentru păcat. Greșeala nu era totuși considerată extrem de gravă, cum ar fi fost în cazul unei femei libere, când pedeapsa prevăzută era moartea (*cf.* mai jos, 20,10). Un bărbat liber nu se putea căsători cu o sclavă decât dacă o răscumpăra, plătindu-i prețul, sau dacă stăpânul acesteia o elibera.

19,23-25 Ritualul circumciziei indica apartenența unui individ la poporul ales. Un individ necircumscris (ebr. *'ārēl*) era socotit impur. Imaginea „tăierii împrejur" a pomilor ca semn al purificării lor a fost sugerată de LXX prin verbul περικαθαρίζειν, *lit.* „a purifica de jur împrejur". Întrucât producția unor pomi fructiferi era neînsemnată în primii trei ani, se considera că doar a patra recoltă este demnă a fi oferită lui Dumnezeu, în semn de recunoștință. Consacrarea plantației avea loc printr-o ceremonie

trei ani să curățiți necurățenia lor; timp de trei ani rodul lor nu va fi curat
pentru voi și să nu fie mâncat. [24] În al patrulea an, toate fructele vor fi
sfințite întru lauda Domnului. [25] iar în anul al cincilea să mâncați fructele,
ca să le sporească rodul pentru voi. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.
[26] Să nu mâncați nimic pe munți, să nu umblați cu ghicitul în păsări sau
în zborul lor. [27] Să nu vă încrețiți pletele pe capetele voastre și să nu
schimonosiți înfățișarea bărbilor voastre. [28] Să nu faceți pentru un mort

---

care marca începutul perioadei de folosire a recoltei de către cultivator și semnifica trecerea fructelor de la starea impură („necircumcisă") la starea „sfințită". Din acest pasaj, Philon, *Plant.*, 93-139, a extras argumente simbolice referitoare la cinci principii ale educației copiilor (παιδεία). Mai întâi, ca și o plantă, sufletul omului nu trebuie „cultivat" decât în pământul Domnului, unde trebuie curățit de orice impurități, adică de orgoliu și gânduri deșarte; în al doilea rând, cei trei ani în care fructul nu trebuie mâncat semnifică faptul că rodul educației are nevoie să fie purificat; în al treilea rând, fructul educației trebuie să rămână intact în toate cele trei momente ale timpului, trecut, prezent și viitor; în al patrulea rând, consacrarea către Dumnezeu în al patrulea an corespunde numărului perfect; și în al cincilea rând, anul al cincilea, în care fructul poate fi consumat, corespunde cifrei care semnifică simțurile. Spre aceeași sferă a educației își orientează și Clement din Alexandria, *Strom.* II, 95, 2-3, interpretarea: cei trei ani de așteptare corespund timpului necesar pentru o bună instruire a unui catehumen, iar cifra patru corespunde tetradei virtuților consacrate lui Dumnezeu. O interpretare legată de istoria sacră o găsim la Chiril al Alexandriei, *Ador.*, VIII: primii trei ani reprezintă perioada Legii lui Moise, o perioadă încă „nepurificată", al patrulea an simbolizează epoca profeților, care anunță fructul viitor al Legii și, în fine, al cincilea an reprezintă apariția fructului așteptat, „care poate fi mâncat", adică a lui Iisus Hristos însuși.

19,26 Am tradus întocmai ca înaintașii noștri formularea din LXX: μὴ ἔσθετε ἐπὶ τῶν ὀρέων, „să nu mâncați nimic pe munți". Dacă nu este vorba despre o greșeală de traducere a LXX, ospețele pe munți evocă unele practici rituale păgâne, dezavuate de Moise. Majoritatea interpreților moderni (după Targum și Peschitta) consideră totuși că alexandrinii au citit, în mod greșit, în textul nevocalizat ebr. *'al haddām* „cu sânge", ca *'al harîm* „pe munți". Ar fi deci vorba de fapt despre interdicția de a se consuma sânge, reiterată de câteva ori în Levitic (*cf. supra*, 3,17; 7,22; 17,10 etc.)

19,27 Sunt interzise aici obiceiuri rituale practicate de popoarele păgâne vecine. Herodot, *Istorii*, III, 8, menționează de exemplu obiceiul arabilor de a-și rotunji părul în cinstea zeului lor 'Οροτάλ, iar Plinius, *Historia naturalis*, VI, 32, amintește și el că aceiași arabi își rădeau barba, dar nu și mustața. Cuvântul σισόη „păr împletit" este atestat în acest unic loc din Levitic (Bailly, *s.v.*).

19,28 Obiceiul de a marca doliul sau durerea colectivă prin incizii corporale este atestat de istoricii antici babilonieni, armeni sau sciți. Interdicția are aici scopul de a marca diferența dintre poporul ales și canaanenii care îi înconjurau. Aceeași semnificație o are și interdicția tatuajului, ca practică rituală păgână. Temeiul teologic al acestei interdicții:

tăieturi în corpul vostru şi să nu însemnaţi pe voi litere scrijelite. Eu sunt
Domnul Dumnezeul vostru. [29] Să nu-ţi pângăreşti fiica [lăsând-o] să se des-
frâneze, pentru ca ţara să nu se desfrâneze şi să se umple de nelegiuiri.
[30] Să păziţi zilele mele de odihnă şi să vă temeţi de cele sfinte ale Mele.
Eu sunt Domnul. [31] Să nu-i urmaţi pe cei care vorbesc din pântece şi să
nu umblaţi pe la descântători, ca să nu vă pângăriţi cu ei. Eu sunt Domnul
Dumnezeul vostru. [32] Să te ridici în faţa celui cărunt şi să cinsteşti faţa celui
bătrân; să te temi de Dumnezeul tău. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.

încrustarea pe piele a unor embleme păgâne, a unor litere, chipuri sau alte semne ducea la desfigurarea imaginii divine a omului, ceea ce putea fi privit ca un păcat capital, o ofensă adusă divinităţii.

19,29 Prostituţia obişnuită atenta la sacralitatea contractului marital, singurul care asigură demnitatea femeii şi securitatea cultică a comunităţii. Cum este însă mai greu să ne imaginăm că în vremea lui Moise un părinte îşi putea supune fiica unei prostituţii mercantile, avem aici mai degrabă o trimitere la prostituţia rituală, practicată constant şi pe scară largă în cultele orgiastice ale zeităţilor canaanene Baal şi Astarteea. Păcatul unui israelit era în acest caz cu atât mai abominabil, cu cât implica şi păcatul suprem al idolatriei, conducând deci la pângărirea gravă a întregii comunităţi.

19,31 Atât in TM, cât şi la LXX sunt distinse două tipuri de magi. Ebr. *'obhoth*, o formă de plural, are sensul primar „burduful", dar în context înseamnă „ventriloc, necromant". Se presupunea că spiritul malefic al mortului locuia în pântecele vrăjitorului, de unde vorbea înăbuşit, ca şi cum glasul i-ar fi venit de sub pământ. La LXX apare gr. ἐγγαστρίμυθος „ventriloc" (reperat de Bailly, *s.v.* doar în scrierile hipocratice şi în LXX), compus lexical (γαστήρ „pântece", μῦθος „discurs imaginar; poveste") calchiat ca atare de cei mai vechi traducători români: „celor ce grăiescu den pântece" (Ms 45), „celor ce băsnuiescu den pântece" (Bibl. 1688). Micu (urmat de Filotei şi Şaguna) întrebuinţează perifraza mai simplă „cei ce vrăjesc", adăugând în subsol o interesantă explicaţie: „Biblia cea veche are băzmuitorii de pântece, prin carii să înţeleg vrăjitorii aceia carii din maţele dobitoacelor spunea cele viitoare." Cât priveşte cel de-al doilea cuvânt, ebr. *yid'onîm* (tot o formă de plural, de la *yāda'* „a şti") desemnează pe vrăjitori în calitatea lor de pretinşi deţinători ai unor secrete magice. Interpreţii LXX au ales ca echivalenţă gr. ἐπαοιδός (cuvânt existent în greaca clasică cu forma ἐπῳδός), *lit.* „care cântă asupra..."; special: „care pronunţă incantaţii magice în scopul de a obţine ceva" (ἐπί „deasupra", ἀοιδή „cântec"). Soluţii ale vechilor traducători români: „vrăjitori cântăreţi" (Ms. 45), „vrăjitori" (Ms. 4389, Bibl. 1688), „descântători" (Micu, Filotei, Şaguna), „încântători" (Heliade). Necromanţia era privită cu oroare de evrei, dar, deşi interzisă, era practicată uneori chiar de personaje înalte precum Saul care, într-un moment-limită, invocă spiritul lui Samuel cu ajutorul unei vrăjitoare (1Regi 28).

19,32 Avem în LXX o opoziţie semantico-lexicală între adj. πολιός (despre păr) „cărunt" şi adj. πρεσβύτερος „bătrân". Formă de comparativ a adj. πρέσβυς, al doilea termen desemnează, atât în VT, cât şi în NT, grupul bătrânilor venerabili, care jucau un

33 Dacă va veni un străin oarecare în țara voastră, să nu-l asupriți.
34 Străinul care locuiește între voi să fie pentru voi ca și cel de-al casei și
să-l iubești ca pe tine însuți, căci și voi ați fost străini în țara Egiptului. Eu
sunt Domnul Dumnezeul vostru. 35 Să nu faceți nedreptate la judecată, la
măsurătoare, la cântărire și la măsurare. 36 Să aveți cântare drepte, greutăți
drepte, baniță dreaptă. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru, care v-am scos
din țara Egiptului.
37 Să păziți toate legile și poruncile mele și să le împliniți. Eu sunt
Domnul Dumnezeul vostru.»"

20 1 Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: 2 „Vorbește fiilor lui
Israel și spune-le: «Dacă cineva dintre fiii lui Israel sau dintre străinii care
locuiesc în Israel va da [ca jertfă] căpeteniei pe cineva din seminția sa, acela
să fie pedepsit cu moartea. Poporul din țară să-l ucidă cu pietre. 3 Și Eu Îmi
voi întoarce fața împotriva acelui om și-l voi stârpi din poporul lui, fiindcă a
dat căpeteniei pe unul din seminția sa, ca să pângărească cele sfinte ale

---

rol important în viața comunității patriarhale. Ulterior, ca termen creștin, πρεσβύτερος a ajuns să însemne „preot"; prin lat. *presbyterus*, cuvântul este etimonul primar al rom. *preot*.

19,35 Pentru „judecată" în izvoare se folosește același cuvânt ca cel întrebuințat mai sus, în v. 15, dar cu un sens diferit, non-judiciar. Este vorba despre împrejurări de viață economică circumscrise cu destulă precizie în continuare. ♦ Prin cuvintele „măsurătoare, cântărire și măsurarea (grânelor)" am încercat să transpunem distincțiile lexicale din izvoarele originare (*cf.* Bibl. Jer.: *mesures de longueur, de poids ou de capacité*). Ebr. *middāh* apare exclusiv în acest loc din TM și desemnează generic unitatea de măsură pentru lungime; a fost echivalat de LXX prin gr. μέτρον „unitate de măsură pentru lungime", *cf.* Vulg.: *regula*. Al doilea cuvânt, ebr. *mišqāl* „greutate", se referă la determinarea cantității și a fost echivalat prin gr. τὸ ζυγόν „brațul balanței", de unde *cumpănă* la vechii traducători români (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna, Heliade). În fine, al treilea termen, *m^eśūrāh* (un *hapax legomenon* în TM), indică limpede prin etimologia sa (< vb. *māśar* „a împărți") că este vorba despre o unitate de măsură pentru capacitate (*cf.* Gesenius, *s.v.*); a fost echivalat de LXX prin gr. ὁ σταθμός „greutate folosită la cântărit".

19,36 Prin „baniță" am transpus gr. χοῦς, care desemna în epoca clasică o măsură pentru lichide egală cu 12 κοτύλαι (*cf. supra*, 14,10), adică aproximativ 3 litri și un sfert. Corespondentul ebraic, subst. *hīn*, desemna o unitate de măsură pentru lichide (aprox. 6 litri), reprezentând a șaptea parte dintr-un *bath*, adică 12 sextarii romane (*cf.* Gesenius, *s.v.*). De regulă, altfel decât aici, ebr. *hīn* este redat de LXX printr-unul dintre transcripțiile εἶν, ἴν sau ὕν, transpunere practicată la locurile corespondente (*in*) și în Bibl. 1688.

Mele și să întineze numele celor pe care Eu i-am sfințit. 4 Dacă locuitorii
țării îi vor trece cu vederea omului care dă căpeteniei pe unul din seminția
sa și nu-l vor ucide, 5 atunci Îmi voi întoarce fața împotriva acelui om și
împotriva neamului său și-l voi nimici, laolaltă cu toți cei care vor primi să
se desfrâneze cu căpeteniile alături de el, îndepărtându-i din neamul lor.
6 Dacă va urma cineva pe cei care vorbesc din pântece și pe descântători, ca
să se desfrâneze cu ei, Îmi voi întoarce fața împotriva acelui om și-l voi
nimici, îndepărtându-l din poporul lui. 7 Să fiți sfinți, căci sfânt sunt Eu,
Domnul Dumnezeul vostru. 8 Să păziți poruncile Mele și să le împliniți. Eu
sunt Domnul care vă sfințesc pe voi. 9 Orice om care va vorbi de rău pe
tatăl ori pe mama sa, să fie pedepsit cu moartea. Și-a vorbit de rău tatăl sau
mama și va fi vinovat. 10 Dacă cineva va săvârși adulter cu femeia altui
bărbat sau dacă va săvârși adulter cu femeia aproapelui său, uciși să fie
amândoi, și bărbatul adulter, și femeia adulteră. 11 Dacă cineva se va culca
cu femeia tatălui său, înseamnă că a dezgolit rușinea tatălui său; amândoi, și
femeia, și bărbatul să fie pedepsiți cu moartea, căci sunt vinovați. 12 Dacă
cineva se va culca cu nora sa, amândoi să fie pedepsiți cu moartea, căci au
săvârșit o nelegiuire și sunt vinovați. 13 Dacă cineva se va culca cu un băr-
bat cum s-ar culca cu o femeie, amândoi au făptuit o urâciune. Să fie pedep-
siți cu moartea, căci sunt vinovați. 14 Dacă va trăi cineva cu o femeie și cu
mama ei, aceasta este o nelegiuire. Să fie arși în foc și bărbatul și cele două
femei, ca să nu rămână nelegiuirea în mijlocul vostru. 15 Dacă cineva se va
împreuna cu un dobitoc, să fie pedepsit cu moartea, iar dobitocul să fie ucis.
16 Dacă o femeie se va apropia de un dobitoc pentru a se împreuna cu el, să
omorâți și femeia, și dobitocul; să fie uciși, căci sunt vinovați. 17 Dacă un

---

20,4 Expresia ebr. *'am hā'āreṣ*, *lit.* „poporul țării" (gr. οἱ αὐτόχθονες τῆς γῆς), (*cf. supra*, 16,29), pare să se refere în acest context la un fel de consiliu juridic format din bărbații de vază ai comunității, singurul în măsură să pronunțe condamnarea la moarte prin lapidare (*cf.* Harrison, 1980, p. 204).

20,9 Prin „să fie pedepsit cu moartea" am tradus gr. θανάτῳ θανατούσθω, cu transpuneri literale la vechii traducători români: „cu moarte să să omoară" (Ms. 45, Bibl. 1988).

20,14 Arderea vinovaților – nu este clar dacă erau arși de vii, cum interpretează Ieronim: *vivus ardebit cum eis* (Vulg.), sau mai întâi uciși și apoi incinerați – avea, după cum se indică explicit, nu doar o semnificație punitivă, ci și una expiatorie.

20,17 Prin „mârșăvie" am tradus gr. ὁ ὄνειδος „reproche, blâme, honte, déshonneur" (Bailly, *s.v.*), *cf.* „ponoslu" (Ms. 45), „ocară" (Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna), „oprobiu" (Heliade). Ebr. *ḥesedh*, care de regulă are în TM sensul de „bunăvoință,

bărbat va lua de soție pe sora sa, fiică a tatălui său ori fiică a mamei sale,
dacă îi va vedea rușinea și ea îi va vedea rușinea lui, aceasta este o mârșă-
vie; să piară dinaintea fiilor neamului lor. El a descoperit rușinea surorii
sale și vor purta povara păcatului lor. [18] Dacă un bărbat se va culca cu o
femeie care are sorocul ei lunar și va descoperi rușinea ei, atunci el a desco-
perit izvorul ei, iar ea și-a descoperit scurgerea sângelui ei. Să fie îndepăr-
tați amândoi din neamul lor. [19] Să nu descoperi rușinea surorii tatălui tău,
nici a surorii mamei tale, căci aceasta înseamnă să descoperi pe ruda ta.
Amândoi își vor purta povara păcatului. [20] Dacă cineva se va culca cu rude-
nia sa, atunci a descoperit rușinea rudeniei sale; vor muri fără copii. [21] Dacă
va trăi cineva cu femeia fratelui său, aceasta înseamnă o necurățenie. El a
descoperit rușinea fratelui său; vor muri fără copii.
[22] Să păziți toate poruncile și hotărârile Mele și să le împliniți, ca să nu
se supere pe voi pământul în care vă voi duce să-l locuiți. [23] Să nu vă luați
după legile neamurilor pe care Eu le izgonesc dinaintea voastră, căci ei au
săvârșit toate acestea și M-am scârbit de ei. [24] Eu v-am spus: 'Voi veți
moșteni țara lor și Eu vă voi da-o în stăpânire, țara unde curge lapte și
miere.' Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru, Cel care v-am ales dintre toate
neamurile. [25] Să faceți deosebire între dobitoacele curate și cele necurate,
între păsările curate și cele necurate, ca să nu vă spurcați sufletele prin
dobitoace, prin păsări sau prin vietăți târâtoare, pe care vi le-am deosebit ca

---

milostivire, iubire", este întrebuințat aici cu conotația negativă de „lucru rușinos; ticăloșie", *cf.* Bibl. Ier.: *ignominie*.

20,18 Două noi modalități de desemnare eufemistică a menstruației, *cf. supra*, 12,2 și 15,33. În TM avem mai întâi subst. *dāwāh* „slăbiciune", întrebuințat îndeosebi ca nume eufemistic pentru „menstruație". Conotația „slăbiciune" au încercat să o reproducă și LXX prin gr. ἀποκαθημένη (part. prez. de la vb. ἀποκάθημαι „a fi slăbit"). Este apoi întrebuințat ebr. *māqôr*, care inițial a desemnat sursa unui lichid, ajungând să fie întrebuințat mai ales pentru a desemna curgerea în sine. Pentru a evita repetarea aceluiași cuvânt în contexte apropiate, autorii LXX au întrebuințat perechea sinonimică πηγή „izvor"/ ῥύσις „curgere".

20,21 Gr. ἀκαθαρσία, echivalat prin „necurățenie" este întrebuințat frecvent (*cf. supra*, 12,2) pentru desemnarea „impurității menstruale" și apare aici cu un sens mai general, cel de „lucru respingător; impuritate morală".

20,24 Asocierea laptelui (denotare metonimică a turmelor) și a mierii (care evocă abundența arborilor fructiferi) subliniază hiperbolic bogăția și fertilitatea Palestinei, realitate confirmată de scrierile altor autori antici, între care Flavius Iosephus, Tacitus sau Plinius.

necurate. [26] Şi să-Mi fiţi sfinţi, căci sfânt sunt Eu, Domnul Dumnezeul
vostru, Cel care v-am ales din toate neamurile să fiţi ai Mei.
[27] Dacă vreun bărbat sau vreo femeie se fac asemenea celor care vorbesc
din pântece sau asemenea descântătorilor, amândoi să fie pedepsiţi cu moar-
tea. Să-i ucideţi cu pietre, căci sunt vinovaţi.»"

21 [1] Şi Domnul i-a spus lui Moise: „Vorbeşte preoţilor, fiii lui Aaron, şi
spune-le: «Preotul să nu se pângărească atingând pe cineva [mort] din
neamul său, [2] în afară de rudele sale cele mai apropiate, pe tatăl său, pe
mama, pe fiul, pe fiica şi pe fratele său, [3] ca şi pe sora sa fecioară, care stă pe
lângă el şi nu a fost măritată; pentru aceştia se poate pângări [atingându-i].
[4] Să nu se pângărească pe neaşteptate [cu cineva] în poporul său, spre a se
spurca. [5] Să nu vă radeţi de tot pe cap pentru un mort, să nu vă radeţi barba
schimbându-i înfăţişarea şi să nu vă scrijeliţi tăieturi pe trup. [6] Sfinţi să fie
ei pentru Dumnezeul lor şi să nu pângărească numele Dumnezeului lor; căci
ei aduc jertfele Domnului, darurile lor pentru Dumnezeu; [de aceea] să fie
sfinţi. [7] Să nu-şi ia de soţie o femeie desfrânată sau pângărită, să nu-şi ia
nici o femeie izgonită de la bărbatul ei, căci el este sfânt pentru Domnul
Dumnezeul lui. [8] Să fie sfinţit, el este acela care aduce darurile Domnului

---

21,1 Repulsia faţă de cadavre, ca şi interdicţia rituală de a le atinge, impusă mai ales personalului sacerdotal, pare să fi fost mai larg răspândită în lumea antică. Aulus Gellius, *Nopţi atice*, X, xv, ne informează că preotului lui Jupiter (*flamen dialis*) îi era interzis nu numai să se atingă de un mort, ci şi să se apropie de locul unui mormânt.

21,4 Versetul acesta a pus probleme grele de interpretare, întrucât se pare că textul ebraic originar este în acest punct corupt. În timp, s-au conturat trei tipuri de interpretări: 1. Cea din LXX (οὐ μιανθήσεται ἐξάπινα ἐν τῷ λαῷ αὐτοῦ εἰς βεβήλωσιν αὐτοῦ), pe care am urmat-o şi noi; 2. Pornind de la sensul generic „stăpân" al ebr. *ba'al* care apare la începutul versetului în TM, alţi interpreţi au socotit că trebuie să se facă o referire la marele preot, în calitatea sa de şef suprem al comunităţii: *Sed nec in principe populi sui contaminabitur* (Vulg.), *But he shall not defile himself, being a chief man among his people, to profane himself* (KJV); 3. Interpretări mai recente reconstituie începutul versetului din TM, completându-l cu secvenţa *liba'alāh* „pentru o femeie măritată", aşa încât, cu această completare, versetul s-ar referi la un nou caz al interdicţiei, acela în care cadavrul ar aparţine soţiei unuia dintre apropiaţii săi (părinte, frate, fiu): *Pour une femme mariée parmi les siens il ne se rendra pas impur* (Bibl. Jer.).

21,7 LXX operează o distincţie clară între „prostituată" (gr. πόρνη) şi „femeia pângărită" (gr. βεβηλωμένη), adică femeia care şi-a pierdut virginitatea. Aceasta din urmă, ca şi femeia izgonită de bărbatul ei, era considerată impură şi nu putea deveni soţia unui preot.

Dumnezeului vostru; să fie sfânt, căci sfânt sunt Eu, Domnul care-i sfinţeşte
pe ei. [9] Iar dacă fiica unui preot se va pângări desfrânându-se, ea pângăreşte
numele tatălui său; să fie arsă în foc.
[10] Iar preotul care este mai mare între fraţii săi, căruia i s-a turnat pe cap
untdelemnul ungerii şi care a fost desăvârşit [*i.e.* consacrat] ca să îmbrace
veşmintele [preoţeşti], să nu-şi descopere capul şi să nu-şi rupă veşmintele,
[11] şi să nu se apropie de nici un om mort, să nu se pângărească nici pentru
tatăl său, nici pentru mama sa. [12] Şi din lăcaşul sfânt să nu iasă şi să nu
pângărească locul sfinţit al Dumnezeului său, pentru că untdelemnul sfânt
al ungerii de la Dumnezeu se află asupra sa. Eu sunt Domnul. [13] Preotul

---

21,10 Prescripţiile de aici, ca şi cele din versetele următoare, îl privesc pe marele preot. Formula gr. ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας (un calc după ebr. *hakkohēn haggādhōl*), nu reprezintă un titlu, ci o simplă denominaţie a marelui preot, prin raportare la „fraţii săi", adică la ceilalţi preoţi (*cf.* „preotul cel mare den fraţii săi" Ms. 45, Bibl. 1688). Pornind de la acest context, Origen, *Hom. Lev.* XII, 1-3, vede în figura marelui preot prefigurarea lui Iisus Hristos.

21,11 Pentru înţelesul „persoană; om" al cuvântului „suflet" *cf. supra*, 1,2. În interpretarea simbolică a lui Origen (vezi v. anterior), asemenea marelui preot, Hristos nu se poate apropia de sufletul cuiva care, din pricina păcatului în care trăieşte, este ca şi mort.

21,12 Prin perechea sinonimică „lăcaşul sfânt/locul sfinţit" am redat cei doi termeni greceşti succesivi (τὰ ἅγια şi τὸ ἡγιασμένον), care apar aici în mod surprinzător pentru a reda un singur cuvânt din TM, *miqdāš* „sanctuar". Pornind de la această diferenţă dintre LXX şi TM, Eusebiu al Cezareii, urmat de alţi exegeţi creştini, dezvoltă o complexă interpretare a contextului de aici în sensul unei prefigurări hristice.

21,13-15 Pentru distincţia între „pângărită" şi „desfrânată" *cf. supra*, v. 7. Indicaţia expresă ca un preot să se căsătorească doar cu o femeie virgină (ebr. *bethūlāh*, gr. παρθένος) de neam israelit are un temei teologic şi cultic transparent: ca mediator între comunitate şi Dumnezeu, preotul trebuia să evite tot ceea ce ar fi putut să îl facă impur. Căsătorindu-se cu o femeie nedemnă, preotul ar fi săvârşit un păcat capital, pângărind astfel sfântul sanctuar, dar şi-ar fi descalificat şi descendenţa, turnând în venele urmaşilor un sânge străin. În v. 14, se specifică faptul că soţia preotului trebuie aleasă „din neamul lui" (ebr. *mē'ammāyw*, gr. ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ), dar în versetul anterior această specificare apare doar în LXX. Această diferenţă a declanşat o observaţie polemică la Origen, *Hom. Lev.* XII, 5: „Evreii tăgăduiesc că ar exista în textul lor ceea ce noi avem în Septuaginta, expresia «din neamul lui». Pe bună dreptate nu au aşa ceva, căci înrudirea cu Dumnezeu le-a fost luată şi transferată asupra Bisericii lui Hristos. Dacă în textul lor nu mai au «să fie din neamul lui», înseamnă că nu mai meritau să aibă această (înrudire)." Polemica este cam lipsită de obiect, căci menţiunea respectivă apare şi în textul ebraic în versetul următor! Mai interesant este de văzut ce trebuie să înţelegem prin această expresie. Philon este de părere că se face trimitere la tribul sacerdotal, pe când Flavius Iosephus crede că expresia se referă la întregul popor al lui Israel. ♦ Prin „sămânţă" am tradus

să-şi ia de soţie o fecioară din neamul său; [14] dar o văduvă, o femeie
izgonită, pângărită sau desfrânată să nu ia de soţie; doar o fecioară din nea-
mul său să ia de soţie. [15] Să nu-şi pângărească sămânţa în poporul său. Eu
sunt Domnul care îl sfinţesc.»"
[16] Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [17] „Spune-i lui Aaron:
«Nimeni dintre urmaşii tăi, din neam în neam, să nu vină să înfăţişeze
Dumnezeului său darurile dacă va avea o meteahnă trupească. [18] Să nu se
apropie nici un om care are o meteahnă trupească: un şchiop, un orb, un om
cu nasul mutilat sau cu urechile tăiate, [19] un om cu mâna sau cu piciorul
schilodite, [20] un cocoşat, un om cu albeaţă pe ochi sau fără gene, cu o râie

---

gr. σπέρμα (ebr. *zera‘*), termen întrebuinţat frecvent cu sensul propriu „spermă" (*cf. supra*, 15,16 şi urm.), dar şi, ca aici, cu cel figurat de „descendenţă".

21,17 Exigenţa integrităţii corporale a preotului exista şi la greci (după cum atestă Platon, *Legile*, VI), ca şi la romani, ca de altfel la mai toate popoarele Antichităţii. Creştinismul a preluat această cerinţă, obligatorie pentru obţinerea hirotonisirii.

21,18 Prin expresiile „cu nasul mutilat" şi „cu urechile tăiate" am încercat să explicităm conţinutul gr. κολοβόρριν (κολοβός „mutilat", ῥίς „nas") şi ὠτότμητος (οὖς „ureche", τέμνω „a tăia") prin care traducătorii LXX au încercat să redea ebr. *ḥarum* „tăiat" sau „turtit" (un *hapax* în TM) şi, respectiv, ebr. *śārûa‘*, şi el un *hapax* în TM, cu sensul greu de precizat – probabil „întins; alungit", după cum presupun unii interpreţi moderni care iau ca bază a traducerii textul ebraic: „cu un mădular mai lung decât trebuie" (Radu-Gal.).

21,20 Prin „cocoşat" am tradus gr. κυρτός „curb; cocoşat" (*cf.* Ms. 45: „grebănos", Ms. 4389: „gârbov", Bibl. 1688, Micu, Filotei, Heliade, Bibl. 1968: „ghebos". *Cf.*, de asemenea, Vulg.: *gibbus* „cocoşat", Bibl. Ier.: *bossu*. Ebr. *gibbēn*, cu această unică ocurenţă în TM, este probabil un termen tehnic cu sensul greu de precizat. Dacă interpretarea tradiţională este corectă, atunci termenul ar putea desemna un bolnav de tuberculoză spinală (maladia lui Pott), caracterizată prin spondilită şi prin deformarea vertebrelor (*cf.* Harrison, 1980, p. 11). Este de asemenea posibil ca legislatorul să fi avut în vedere şi o deformare genetică. ♦ Următorul defect menţionat în TM şi desemnat prin ebr. *daq* (*hapax* care apare doar în Levitic pentru a desemna un defect trupesc!) a fost interpretat în Targum în sensul de „pitic", *cf.* KJV: *dwarf* „pitic". Alţi interpreţi optează pentru o formulă mai largă: *verkümmert* „degenerat" (Luther), *rachitique* (Bibl. Ier.), *gringalet* „stârpit" (FC), „pipernicit" (Corn.). O a treia interpretare este cea din LXX: ἔφηλος „care are o pată luminoasă pe globul ocular" (ἐπί „pe", ἥλιος „soare, lumină"), pe care am urmat-o şi noi. ♦ Absenţa genelor este un defect desemnat prin ebr. *t^ebhallul b^e'ênô*, cuvânt rar, interpretat de LXX drept „care şi-a pierdut genele la ochi" (πτίλος τοὺς ὀφθαλμούς), *cf.* şi vechile opţiuni „pănihos la ochi" (Ms. 45), „zmult la ochi" (Bibl. 1688). ♦ „Râia" (gr. ψώρα, lat. *scabies*), corespunde exact ebr. *gārābh*, termen care în siriacă şi arabă semnifică tocmai „scabie, râie". ♦ Prin „pecingine" am numit însă o boală mai puţin clară, căci ebr. *yallepheth* desemnează o afecţiune a pielii, greu de definit mai îndeaproape, denumită în LXX prin genericul λέπρα, *cf.* Vulg.: *impetigo*

sălbatică ori cu pecingine sau un om cu un singur testicul; 21 oricine are o
meteahnă trupească dintre urmașii preotului Aaron să nu se apropie ca să
înfățișeze jertfe lui Dumnezeu. Deoarece are o meteahnă trupească, să nu se
apropie ca să aducă darurile lui Dumnezeu. 22 Darurile lui Dumnezeu sunt
lucruri preasfinte, și el va [putea] mânca lucruri sfinte. 23 Să nu înainteze
însă până la perdea și să nu se apropie de altar, căci are o meteahnă tru-
pească; să nu pângărească lăcașul cel sfânt al Dumnezeului său, pentru că
Eu sunt Domnul care-i sfințesc pe ei.»" 24 Și [astfel] a vorbit Moise către
Aaron, către toți fiii acestuia și către toți fiii lui Israel.

22 1 Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: 2 „Spune lui Aaron
și fiilor lui Israel să cinstească lucrurile sfinte ale fiilor lui Israel, cele pe
care ei le sfințesc pentru Mine, și să nu pângărească numele Meu cel sfânt.
Eu sunt Domnul. 3 Spune-le: «Orice om din seminția voastră, din neam în
neam, care se va apropia de lucrurile sfinte pe care fiii lui Israel le închină
Domnului și care va avea asupra lui o necurățenie, acel om va fi înde-
părtat de la Mine. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. 4 Orice bărbat din
seminția preotului Aaron care va avea lepră sau o scurgere să nu mănânce
din lucrurile sfinte până ce nu se va curăți; tot astfel și cel care se va atinge
de orice necurățenie, (venind de la) o vietate sau de la cineva cu o scurgere
de sământă, 5 sau cel care se va atinge de orice târâtoare necurată care-l
pângărește, sau de un om care-l va pângări printr-o oarecare necurățenie;
6 oricine se va atinge de toate acestea va fi necurat până seara; să nu
mănânce din lucrurile sfinte decât dacă-și va spăla trupul cu apă. 7 Iar după
ce va apune soarele va fi curat; atunci să mănânce din lucrurile sfinte, căci
aceasta este hrana lui. 8 Să nu mănânce dintr-o vită moartă sau sfâșiată de

---

„pecingine". De aceea, unii traducători optează pentru o formulă mai vagă: *maladie de la peau* (FC). ♦ Orice imperfecțiune a organelor sexuale masculine, în special orhiodistrofia sau monorhiu, a constituit în toate timpurile și la toate popoarele un impediment major în adoptarea funcției sacerdotale sau regale. Literal, ebr. *m'rôaḥ 'ešek* înseamnă „cu testicolele zdrobite". Considerând că accentul ar fi pus pe incapacitatea de reproducere, unii interpreți moderni au preferat termenul generic: *eunuque* (Bibl. Jer.), *Eunuch* (GN). Tradiția românească mai veche, în care ne înscriem și noi, urmează aici după LXX μονόρχις (μόνος „unul", ὄρχις „testicul"): „cu un coiu" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Șaguna), „cu un boș" (Filotei), „cu un singur testicul" (Heliade). Echivalentul *rîncaci* „(despre animale) castrat incomplet; cu un singur testicul", din Ms. 4389 reprezintă o prețioasă primă atestare a acestui cuvânt popular, cunoscut până acum doar din dicționarele din secolul al XIX-lea.

fiare, ca să nu se pângărească cu ele. Eu sunt Domnul. [9] Să păzească
poruncile Mele, ca să nu se facă vinovați de păcat din pricina lor și să
moară pentru că le-au încălcat. Eu sunt Domnul, Dumnezeul care-i sfin-
țește. [10] Nici un om străin [de neamul preoțesc] să nu mănânce din lucrurile
sfinte. Oaspetele preotului și sluga lui să nu mănânce din lucrurile sfinte.
[11] Dacă însă un preot va avea un rob cumpărat cu argint, acesta poate să
mănânce din hrana lui; și cei născuți în casa lui, și aceștia pot să mănânce
din hrana lui. [12] Dacă fiica unui preot se va mărita cu un bărbat străin [de
neamul preoțesc], ca să nu mănânce din pârga lucrurilor sfinte [aduse ca
jertfă]. [13] Dar dacă fiica unui preot va rămâne văduvă sau va fi alungată de
bărbatul ei și nu va avea urmași, dacă se va întoarce în casa tatălui său, ca în
tinerețea ei, atunci ea va putea mânca din hrana tatălui ei. Dar nici un bărbat
străin să nu mănânce din aceasta. [14] Și dacă un om va mânca din lucru-
rile sfinte din neștiință, atunci el să dea înapoi preotului lucrul cel sfânt și să
adauge încă o cincime [din prețul său]. [15] Ei să nu pângărească lucrurile
sfinte ale fiilor lui Israel, pe care aceștia le pun deoparte [ca dar] pentru
Domnul, [16] și să aducă [astfel] asupra lor fărădelegea vinei de a mânca
lucrurile sfinte ale fiilor lui Israel; pentru că Eu sunt Domnul care-i sfin-
țesc pe ei.»"
[17] Și a vorbit Domnul lui Moise cu aceste cuvinte: [18] „Vorbește-i lui
Aaron și fiilor lui, ca și întregii adunări a lui Israel și spune-le: «Orice om
dintre fiii lui Israel, sau dintre străinii care locuiesc printre ei în Israel, care
va aduce daruri, fie ca împlinire a unei făgăduințe, fie din propria voință,
înfățișându-le Domnului ca ardere de tot, [19] [să aducă] o parte bărbătească
fără cusur din cireada de vite, din turma de oi sau din turma de capre,
pentru ca jertfa să vă fie bine primită. [20] Orice vită care va avea o meteahnă
să nu o aducă Domnului, căci nu vă va fi bine primită. [21] Când un om va
înfățișa Domnului o jertfă de mântuire din cireada de vite sau din turma de
oi, fie pentru împlinirea unei făgăduințe, fie din propria voință sau în timpul
sărbătorilor voastre, acest [animal] să fie fără cusur, pentru ca jertfa să fie

---

22,13 Întoarcerea în căminul părintesc și redobândirea tuturor drepturilor inițiale era posibilă pentru o femeie doar în condițiile în care nu dobândise copii: în acest ultim caz, chiar în absența soțului ei, ea va forma o familie împreună cu copiii săi și nu se va mai putea reintegra în familia paternă.

22,18 Prin „împlinire a unei făgăduințe" am redat sensul contextual al LXX ὁμολογία (după ebr. *nedher* „jertfă făgăduită"), cuvânt al cărui sens de bază este cel de „convenție, acord". *Cf.* Vulg.: *votum*, Bibl. Ier.: *voeu*, Radu-Gal: „jertfă de juruință".

bine primită; să nu aibă nici o meteahnă. [22] Să nu aducă un animal orb,
schilod, cu limba tăiată, plin de bube, cu râie sălbatică sau cu pecingine, iar
voi să nu înfățișați [asemenea animale] ca prinoase pe altar pentru Domnul.
[23] Un vițel sau un miel cu urechea tăiată sau cu coada ciuntită ai putea să-l
înjunghii pentru tine însuți, însă ele nu-ți vor fi bine primite ca jertfă pentru
împlinirea unei făgăduințe. [24] Un animal cu părțile bărbătești sfărâmate,
zdrobite, tăiate sau smulse să nu-l aduci [ca jertfă] Domnului; nici în țara
voastră să nu faceți așa ceva. [25] Din mâna unui străin să nu aduceți ca daruri
Dumnezeului vostru asemenea dobitoace, pentru că au o stricăciune și o
meteahnă și nu vă vor fi bine primite.»"
[26] Și Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [27] „Vițelul, mielul și
iedul, după ce se vor naște, să rămână șapte zile lângă mama lor, iar apoi,
din a opta zi înainte, să poată fi aduși în dar Domnului ca prinos. [28] Vita și
oaia să nu le înjunghii în aceeași zi cu puiul lor. [29] Iar dacă vei înfățișa
Domnului o jertfă de bucurie, să o înfățișați așa încât să vă fie bine primită.

22,22 Animalul adus la altar trebuia să fie perfect sănătos. Identificarea precisă a defectelor menționate este dificilă, căci termenii ebraici, ca și cei grecești, sunt, cei mai mulți, *hapax legomena*. ♦ Sensul ebr. *'awwereth* „orb" este transparent, așa încât toate versiunile coincid în acest punct. ♦ Prin „schilod" am echivalat gr. συντετριμμένος (< vb. συντρίβω „a străpunge, a răni"), după ebr. *šābhūr* „rupt, zdrobit", *cf.* Vulg.: *fractus* „rupt", Bibl. Jer.: *estropié*. În tradiția textuală românească găsim aici o veritabilă listă de sinonime: „zdrobit" (Ms. 45, Bibl. 1688), „dășălat" (Ms. 4389), „strujit" (Micu, Filotei, Șaguna), „schilavu" (Heliade), „slut" (Corn.), „schilod" (Radu-Gal.), „vătămat" (Bibl. 1968). ♦ Expresia „cu limba tăiată" corespunde gr. γλωσσότμητος (γλῶσσα „limbă", τέμνω „a tăia"), un *hapax legomenon*, creat de autorii LXX pentru a încerca să redea conținutul ebr. *ḥārūṣ*, cu sensul probabil „tăiat", *cf.* Vulg.: *cicatricem habens*, Bibl. Jer.: *mutilé*. ♦ Prin expresia „plin de bube" (*cf.* Bibl. Alex: *affligé de verrues*), am redat gr. μυρμηκιῶντα, după Bailly, *s.v.*, un *hapax legomenon* derivat ad-hoc din vb. μυρμηκιάω „souffrir de verrues accompagnées de fourmillement" < μύρμηξ „furnică" (procedeul a fost imitat cu ingeniozitate de Heliade: *furnicutos* < subst. „furnică") ♦ Cuvintele „râia" și „pecinginea" au fost explicate mai sus, la 21,22.
22,24 Ca organe de transmitere a vieții, testiculele erau privite ca semn al integrității animalului. Un defect de acest tip era socotit capital și descalifica animalul pentru a fi folosit ca jertfă. Sunt enumerate patru tipuri de castrare, care pot acoperi deopotrivă evenimente accidentale sau intervenții intenționate. ♦ Indicația „în țara voastră" nu este superfluă, întrucât Canaanul, pământul făgăduit spre care se îndrepta poporul lui Israel, era locuit de popoare care practicau castrarea rituală.
22,28 Această interesantă prescripție este explicată de Philon, *Virt.* 134-140, ca un semn de omenie din partea lui Moise.

30 Jertfa aceasta să fie mâncată în aceeași zi și să nu lăsați nimic din carne
până dimineața următoare. Eu sunt Domnul.
31 Să păziți poruncile Mele și să le urmați. 32 Să nu pângăriți numele a ce
este sfânt, și Eu voi fi sfințit în mijlocul fiilor lui Israel. Eu sunt Domnul,
care vă sfințesc pe voi, 33 care v-am scos din țara Egiptului, ca să vă fiu
Dumnezeu. Eu sunt Domnul."

23 1 Și a vorbit Domnul lui Moise cu aceste cuvinte: 2 „Vorbește fiilor lui
Israel și spune-le: «Iată sărbătorile Domnului, pe care le veți vesti ca adunări
sfinte. Acestea sunt sărbătorile mele. 3 Șase zile să lucrezi, dar ziua a șaptea
să fie sabat, zi de odihnă, adunare sfântă pentru Domnul; să nu faci nici o
lucrare; aceasta este o zi de odihnă pentru Domnul în orice așezare a voastră.
4 Acestea sunt sărbătorile Domnului, adunări sfinte, pe care le veți vesti
la timpul lor. 5 În luna întâi, în a paisprezecea zi a lunii, la asfințitul soarelui

---

23,2 Expresia „sărbătorile Domnului" corespunde ebr. *mo'adhēy YHWH*, *lit.* „momente (sau locuri) de întâlnire cu Domnul", prin care sunt desemnate generic cele șapte mari sărbători ale anului. Termenul curent din LXX, gr. αἱ ἑορταί (existent și în greaca clasică), a fost transpus de primii traducători români prin slavonismul *praznic*. Începând cu Micu, toate versiunile ulterioare preferă cuvântul „sărbătoare" < lat. (*dies*) *servatoria*; o excepție se înregistrează la Radu-Gal., care revin la „praznic", cu o conotație arhaică. ♦ Marile sărbători religioase se concretizau în Israel prin adunarea întregii comunități în jurul sfântului sanctuar. Așa se explică semantic ebr. *miqᵉrā'* „convocare" (< *qārā'* „a chema (pe cineva)", cuvânt transpus literal de gr. κλῆσις (< καλέω „a chema; a invita"). Sintagma κλητὰς ἁγίας din LXX a fost la rândul ei transpusă literal în primele trei versiuni românești biblice prin formula „chemate sfinte" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), în care subst. „chemate" trebuie înțeles ca substantiv cu sensul „convocări".
23,3 Expresia gr. σάββατα ἀνάπαυσις „sabat, zi de odihnă" de aici trebuie pusă în relație cu formula σάββατα σαββάτων explicată mai sus, la 16,31. Stabilirea celei de-a șaptea zi ca zi de repaos absolut se întemeiază pe modelul divin (*cf.* Gen. 2,3), această zi fiind dedicată în întregime Domnului. Nouă este la evrei doar componenta periodicității, căci ideea de odihnă sacră în sine era familiară vechilor mesopotamieni. Din grija de a nu ofensa vreuna din zeitățile panteonului lor, mesopotamienii respectau un *šabattu* în a șaptea, a paisprezecea, a nouăsprezecea, a douăzeci și una și a douăzeci și opta zi a lunii. În dezvoltarea ulterioară a cultului mozaic, sabatul a devenit prilej pentru activitatea liturgică centrală, efectuată săptămânal în sinagogă.
23,5 Evreii utilizau în mod distinct un calendar religios care începea în luna *nīsān* (martie-aprilie) și unul profan, care începea cu luna *tišᵉrī* (septembrie-octombrie). Marile sărbători erau incluse în primele șapte luni ale calendarului religios. Corespondența general acceptată a calendarului ebraic religios cu cel creștin este următoarea: *nīsān* (martie-aprilie), *iyyar* sau *ziv* (aprilie-mai), *siwan* (mai-iunie), *tammuz* (iunie-iulie), *ab*

este Paştele Domnului, [6] iar în a cincisprezecea zi din luna întâi este
sărbătoarea azimelor pentru Domnul; timp de şapte zile să mâncaţi azime.
[7] În ziua cea dintâi să aveţi o adunare sfântă şi să nu faceţi nici o lucrare de
slujitor. [8] Să aduceţi arderi de tot Domnului vreme de şapte zile, iar în a
şaptea zi să aveţi o adunare sfântă şi să nu faceţi nici o lucrare de slujitor.»"
[9] Şi i-a vorbit Domnul lui Moise cu aceste cuvinte: [10] „Vorbeşte fiilor lui
Israel şi spune-le: «Când veţi intra în ţara pe care v-o dau şi când veţi secera
lanurile ei, să aduceţi preotului cel dintâi snop al secerişului vostru.
[11] Acesta va înălţa snopul înaintea Domnului, ca să vă fie bine primit;

(iulie-august), *elūl* (august-septembrie), *tišrī* sau *ethanim* (septembrie-octombrie), *marheşwan* (octombrie-noiembrie), *kislew* (noiembrie-decembrie), *tebeth* (decembrie--ianuarie), *şebat* (ianuarie-februarie), *adar* (februarie-martie). Paştele era serbat de evrei între ultimele zile din luna martie şi primele zile din aprilie. ♦ Prin „asfinţitul soarelui" am echivalat ebr. *bein ha'arbāyim*, cu sensul literal „între cele două seri", calchiat de LXX: *ἀνὰ μέσον τῶν ἑσπερινῶν*, de unde soluţiile de transpunere „întru mijlocul sării" (Ms. 45), „între mijlocul serilor" (Bibl. 1688), „între seri" (Micu, Filotei, Şaguna), „între sere" (Heliade). După Philon, *Spec.*II, 145, ar fi vorba despre secvenţa de timp dintre răsăritul şi apusul soarelui, pe când potrivit tradiţiei talmudice, care continuă tradiţia fariseică, „prima seară" reprezintă momentul când căldura soarelui slăbeşte, iar „a doua seară" momentul propriu-zis al apusului soarelui. ♦ Cea mai importantă sărbătoare a evreilor, Paştele, avea ca semnificaţie comemorarea anuală a ieşirii din Egipt. Cuvântul ebraic *pesaḥ*, interpretat ca „trecere" şi întrebuinţat în TM exclusiv pentru desemnarea acestei sărbători, era receptat de evrei ca semnificând imunitatea poporului ales, asigurată de pedeapsa divină şi de nenorocirile trimise de Dumnezeu asupra egiptenilor opresori (*cf.* Gesenius, *s.v.*). Începând cu LXX: *πάσχα*, traducătorii au tratat acest cuvânt ca pe un nume propriu, transferându-l ca atare cu forma lui din aramaică. Primii traducători români (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna) au transliterat şi ei (*pasha*), evitând probabil forma populară creştină „paşte" (< lat. *paschae*) din scrupule filologice sau poate confesionale.

23,6 „Sărbătoarea azimilor" (gr. ἑορτὴ τῶν ἀζύμων) avea o strânsă legătură cu Paştele propriu-zis: întreaga săptămână era considerată sacră şi reclama ca atare încetarea oricărei activităţi. Era săptămâna în care poporul lui Israel trebuia să rememoreze şi să reîmprospăteze legământul sacru cu Dumnezeu.

23,7 Prin „lucrare de slujitor" am reprodus întocmai gr. ἔργον λατρευτόν, sintagmă corespunzătoare ebr. *m'le'kheth 'abhodhāh* „ocupaţie de servitor", *cf.* Bibl. Ier.: *oeuvre servile*. Irineu, *Adv. haer.* IV, 8, 2, interpretează această formulă în sensul de „orice câştig realizat prin comerţ".

23,11 Sintagma *mimmāḥŏrath haššabbāth* din TM a determinat interpretări diverse. După tradiţia LXX (τῇ ἐπαύριον τῆς πρώτης), întărită şi de Philon, *Spec.* II, 162, este vorba, cum am tradus şi noi, despre „dimineaţa de după prima zi", adică a doua după Sărbătoarea Azimilor. Tradiţia saduceilor extrapolează aici conţinutul din v. 15 de mai jos, vorbind despre „prima zi după sabat".

preotul îl va înălța în dimineața de după prima zi. [12] În ziua în care veți
înfățișa snopul, să aduceți un miel de un an fără cusur, ca ardere de tot
pentru Domnul, [13] și alături să fie jertfa sa [de grâne], două zecimi [de efă]
din fruntea făinii de grâu, amestecată cu untdelemn, ca jertfă cu mireasmă
plăcută pentru Domnul. Să aduceți și o libație, a patra parte dintr-un hin de
vin. [14] Nici pâine, nici spice fragede, boabe prăjite, să nu mâncați până în
ziua când le veți aduce ca daruri Dumnezeului vostru. Aceasta va fi pentru
tot neamul vostru legiuire veșnică, în orice așezare a voastră.

[15] Începând cu prima zi după sabat, cu ziua în care veți aduce snopul ca
dar înfățișat [Domnului], să numărați șapte săptămâni întregi; [16] până în
ziua care urmează la sfârșitul ultimei săptămâni, să numărați cincizeci de
zile și atunci să aduceți jertfă nouă Domnului. [17] Să aduceți din așezările
voastre, ca dar înfățișat [Domnului], două pâini; să fie făcute din două
zecimi [dintr-o efă] de fruntea făinii, să fie coapte dospite, primele tale
roade pentru Domnul. [18] Împreună cu aceste pâini să aduceți șapte miei de
un an fără cusur, un vițel din turma de vite și doi berbeci fără cusur, ca
ardere de tot pentru Domnul, împreună cu jertfele lor [de grâne] și cu
libațiile lor, jertfă cu mireasmă plăcută pentru Domnul. [19] Să înfățișeze un
ied din turma de capre [ca jertfă] pentru păcat și doi miei de un an ca jertfă
de mântuire, împreună cu pâinile din primele roade. [20] Și preotul să-i pună
împreună cu pâinile din primele roade ca punere înaintea Domnului,
împreună cu cei doi miei. Aceste daruri vor fi sfinte pentru Domnul și vor
rămâne preotului care le înfățișează. [21] Să vestiți această zi ca pe o adunare
sfântă pentru voi și să nu faceți nici o lucrare de slujitor într-însa. Aceasta
va fi pentru neamul vostru legiuire veșnică, în orice așezare a voastră.
[22] Când veți secera lanurile țării voastre, să nu terminați de secerat până la
marginile ogorului și să nu adunați spicele care vor cădea în urma secerii, ci
să le lași săracului și străinului. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.»"

[23] Și Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [24] „Vorbește fiilor
lui Israel și spune-le: «În luna a șaptea, în ziua întâi din lună, să aveți o zi

---

23,13 Ofranda lichidă (ebr. *nesekh* „libație", gr. σπονδή „idem"), consta de obicei din vin, care era vărsat la temelia altarului.

23,16 Sărbătoarea prevăzută după cincizeci de zile nu poartă un nume definit în LXX. Ulterior, ea a fost desemnată prin gr. πεντηκοστή „a cincizecea (zi)".

23,24 Prin „pomenirea trâmbițelor" am redat gr. μνημόσυνον σαλπίγγων, sintagmă reprodusă literal de primii traducători români: „pământe de trâmbiță" (Ms. 45), „pomenirea trâmbițelor" (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna), „memorial de trobete" (Heliade).

de odihnă, pomenirea trâmbițelor, o adunare sfântă pentru voi. [25] Să nu
faceți nici o lucrare de slujitor și să aduceți Domnului jertfă pentru arde-
rea de tot.»"

[26] Și Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [27] „În a zecea zi din
această a șaptea lună este zi de împăcare; atunci să aveți o adunare sfântă,
să vă smeriți sufletele și să aduceți Domnului jertfă pentru arderea de tot.
[28] Să nu faceți nici o lucrare în această zi, pentru că este pentru voi zi de
împăcare, ca să faceți împăcare pentru voi înaintea Domnului Dumnezeului
vostru. [29] Oricine nu se va smeri în această zi va fi îndepărtat din neamul
lui. [30] Oricine va face în această zi vreo lucrare va fi nimicit și îndepărtat
din neamul lui. [31] Să nu faceți nici o lucrare. Aceasta va fi pentru neamul
vostru legiuire veșnică, în orice așezare a voastră. [32] [Aceasta] să fie pentru
voi sabat, cea mai însemnată zi de odihnă, și să vă smeriți sufletele; din
seara celei de-a noua zile și până în seara zilei următoare să sărbătoriți
sabatul vostru."

Exprimarea din LXX urmărea îndeaproape originalul ebraic, unde avem *zik'rōn t'rû'āh*, lit. „rememorare a vestirii", *cf.* Bibl. Jer.: *appel en clameur*. Ebr. *zik'rōn* „rememorare, amintire" are un sens activ, desemnând de fapt „ceva care cheamă la amintire" sau „un obiect care amintește de ceva". Ar fi vorba de faptul că actul vestirii, comemorat prin sărbătoare, are ca scop să-l determine pe Dumnezeu să-și reamintească de poporul său la începutul unui nou an. Celălalt membru al sintagmei, ebr. *t'rû'āh* „chemare, vestire" se folosește în special pentru desemnarea manifestărilor vocii omenești. Determinați probabil de utilizarea rituală în cadrul acestei sărbători a muzicii instrumentale, vechii interpreți au identificat aici noțiunea de „trompetă" (LXX: σάλπιγξ, Vulg.: *tuba*). După descrierea lui Ieronim, *In Os.* V, 8, era vorba despre trâmbița păstorilor, confecționată din coarne de animale, care scotea un sunet surd, dar penetrant: *Buccina pastoralis est, et cornu recurvo efficitur, unde et proprie hebraice* sophar, *graece* σάλπιγξ *apellatur*. Sărbătoarea amintirii trâmbițelor evocă speranța reunirii finale a poporului lui Israel, căci sunetul trâmbițelor era privit ca simbol al chemării divine finale. Theodoret, *Quaest. in Lev.* 32, pune în relație sărbătoarea cu trâmbițele de pe Muntele Sinai, menționate în Ex. 19,13.

23.32 Semnificația exactă a secvenței „să sărbătoriți sabatul vostru" (gr. σαββατιεῖτε τὰ σάββατα ὑμῶν) se referă la încetarea lucrului în ziua de sabat, *cf.* Bibl. Jer.: *vous cesserez le travail*, GN: *alle Arbeit ruhen lassen*. Cei mai mulți dintre primii traducători români au transpus mecanic formula din LXX prin „veți sâmbăta sâmbetele voastre" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Șaguna), iar Filotei încearcă să corecteze impresia de inadecvare: „veți ținea sâmbăta sâmbetelor". În fine, Heliade creează un alt verb: „veți sâmbători sâmbetele voastre". Construcția ca atare este străină și specificului limbii grecești, căci este imitată după ebr. *šabbath šabbathōn*.

[33] Și Dumnezeu i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [34] „Vorbește-le
fiilor lui Israel și spune-le: «În ziua a cincisprezecea din această a șaptea
lună [va fi] sărbătoarea corturilor, timp de șapte zile, pentru Domnul. [35] În
ziua întâi [va fi] o adunare sfântă; să nu faceți nici o lucrare de slujitor.
[36] Timp de șapte zile să aduceți arderi de tot pentru Domnul, iar în ziua a
opta să aveți o adunare sfântă și să aduceți arderi de tot pentru Domnul;
aceasta este încheierea [sărbătorii]. Să nu faceți nici o lucrare de slujitor.
[37] Acestea sunt sărbătorile Domnului, pe care să le vestiți ca adunări
sfinte, ca să aduceți prinoase Domnului, arderi de tot, jertfe [de grâne] și
libații, fiecare în ziua hotărâtă, [38] în afară de sabatele Domnului și în afară
de darurile voastre, de jertfele pentru împlinirea unei făgăduințe și de
darurile voastre de bunăvoie, pe care le veți dărui Domnului.
[39] În a cincisprezecea zi a acestei a șaptea luni, după ce veți strânge
roadele țării, să sărbătoriți pentru Domnul o sărbătoare de șapte zile. Prima
și a opta zi sunt zile de odihnă. [40] În ziua întâi să luați rod frumos dintr-un

---

23,34 La transpunerea sintagmei grecești ἑορτὴ σκηνῶν din LXX, înaintașii au optat fie pentru sensul „cort", fie pentru cel de „adăpost improvizat, colibă" al gr. σκηνή: „praznic de colibi" (Ms. 45, Ms. 4389), „praznecul corturilor" (Bibl. 1688), „sărbătoarea corturilor" (Micu, Filotei, Șaguna), „sărbătoarea tabernaculelor" (Heliade). În realitate, ebr. *sukkōth* nu desemnează corturi propriu-zise, ci adăposturi improvizate din ramuri și frunze. Prin această sărbătoare, evreii marcau comemorarea anuală a traversării deșertului. În calendarul lor agricol, această zi semnala de asemenea sfârșitul sezonului recoltelor. Ca un amănunt interesant semnalăm cunoașterea acestei sărbători veterotestamentare de către cărturarii români din secolul al XVII-lea, căci în lexiconul slavon-românesc al lui Mardarie Cozianul întâlnim glosa „praznic, ce-l chiamă al colibilor, evreesc".

23,36 La încheierea săptămânii sabatice, evreii organizau o ceremonie finală care semnifica încheierea perioadei sacre și intrarea în timpul profan. Acest moment este desemnat în TM prin subst. *'aṣereth* (<vb. *'āṣar* „a închide"), cuvânt care sugera prin el însuși ideea de închidere, deși semnificația principală era cea de „adunare solemnă". Această noțiune a fost lexicalizată în LXX prin gr. ἔξοδος „ieșire", de unde soluțiile „ieșire" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1668, Micu, Filotei, Șaguna) și „exodiu" (Heliade). O soluție interesantă și relativ surprinzătoare găsim la Radu-Gal.: „odovania praznicului"; subst. „odovanie" „a opta zi după o sărbătoare" (< slavon. отъдавании) a fost întrebuințat exclusiv ca termen tehnic bisericesc și a fost atestat mai întâi în *Codicele Voronețean* (sec. al XVI-lea). Unii comentatori antici (Philon, *Spec.* II, 201 și Theodoret, *Quaest. in Lev.* 32) sunt de părere că gr. ἔξοδος denumește nu doar încheierea Sărbătorii Corturilor, ci sfârșitul ansamblului sărbătorilor anuale.

23,40 În răstimpul celor șapte zile cât dura Sărbătoarea Corturilor, întreaga comunitate participa la o serie complexă de ritualuri care, cu vremea, au căpătat un caracter

arbore, ramuri de finic, ramuri dintr-un copac stufos sau dintr-un plop și
ramuri din sălcii de râu, ca să vă bucurați dinaintea Dumnezeului vostru
timp de șapte zile 41 în fiecare an. Aceasta să fie pentru voi legiuire veșnică,

---

carnavalesc. Unul dintre gesturile rituale cele mai expresive era întrebuințarea ramurilor și a frunzelor de arbori pentru încropirea unor adăposturi efemere, care să evoce vremea rătăcirii prin pustie, după exodul din Egipt. ♦ În prima secvență a versetului, adjectivul „frumos" poate fi corelat, din punct de vedere gramatical, atât cu „roadă", cât și cu „arbore". Cei mai mulți traducători au interpretat ebr. *'ēṣ hādhār* în sensul de „arbore frumos": καρπὸς ξύλου ὡραῖος (LXX), Vulg.: *arbor pulcherrima*, de unde „lemn frumos" (Ms. 45, Bibl. 1688), „pom frumos" (Ms. 4389), dar „rod frumos de lemn" (Micu, Filotei, Șaguna), „fruct specios de lemn" (Heliade). Vechii interpreți (Targum, Peshitta), ca și unii exegeți moderni (*cf.* Harrison, 1980, p. 219) cred că ar fi vorba despre arborii citrici, alții înclină spre mirt. ♦ Ebr. *tāmār* este numele palmierului (*Phoenix dactylifera*), numit de LXX φοῖνιξ, cuvânt care este etimonul primar (prin intermediul slavon. **финикъ**) al rom. „finic", atestat mai întâi în textele religioase din sec. al XVI-lea, și menținut în uz până astăzi de majoritatea traducătorilor VT. ♦ Secvența „ramuri dintr-un copac stufos" corespunde gr. κλάδους ξύλου δασεῖς, transpus corect prin „stâlpări de lemnu dease" în Bibl. 1688. Ca pe o curiozitate filologică înregistrăm faptul că Micu (urmat de Filotei și Șaguna) nu a perceput sensul exact al gr. δασύς „des", cuvânt înrudit cu lat. *densus*, și a păstrat în textul românesc al versiunii sale forma flexionară de acuzativ plural δασεῖς, din LXX: „stâlpări de lemn dasis"! Expresia ebraică originară *'ēṣ-'ābhoth* „arbore des (înfrunzit)" a fost decodificată cu atare de traducătorii moderni: *arbres touffus* (Bibl. Ier.), „copaci înfrunziți" (Corn.), „copaci stufoși" (Radu-Gal.). Unii comentatori cred că textul se referă aici la orice fel de ramură înfrunzită, în timp ce alții resping referința la mirt. Încă și astăzi evreii poartă la procesiunile ocazionate de această sărbătoare ramuri de arbori, deși unele secte, precum samaritenii și saduceii susțineau încă din Antichitate că această tradiție nu este mozaică, ci este o imitare a sărbătorilor dionisiace grecești. ♦ În continuare, în LXX sunt menționați împreună doi arbori, în sintagma gr. ἰτέας καὶ ἄγνου κλάδους ἐκ χειμάρρου, tradusă literal în Ms. 45 și Bibl. 1688: „răchiți și stâlpări den agnu den pârău", formulă preluată întocmai de Micu, Filotei și Șaguna, dar prin înlocuirea lui „răchiți" prin „sălci". În TM, prin expresia *'arᵉbhēy naḥal*, lit. „salcie de torent" este desemnată o singură specie arboricolă, probabil plopul de Eufrat (*Populus Euphratica*), abundent în zonele mai umede din Orientul Apropiat (*cf.* Harrison, 1980, p. 219), *cf.* *salices de torrente* (Vulg.), „sălcii de râu" (Corn.), „sălciile care cresc lângă pârae" (Radu-Gal.). Evocarea ramurilor de salcie este interpretată simbolic de Theodoret, *Quaest. in Lev.* 32, ca un îndemn la cumpătare, întrucât se credea că salcia are calitatea de a stinge focul patimilor. Pe lângă subst. ἰτέα „salcie", mai apare în LXX și gr. ἄγνος, denumire botanică a cărei referință nu a putut fi identificată de unii traducători, care au transcris astfel pur și simplu cuvântul grecesc. Este foarte probabil ca învățații alexandrini să fi avut în minte specia denumită de botaniști *Vitex agnus castus*, un arbore cu flori violete, frumos mirositoare, numit astăzi la noi „mielărea".

din neam în neam. Să sărbătoriţi [aceasta] în luna a şaptea. [42] Să locuiţi în
corturi vreme de şapte zile. Toţi cei de-ai casei din Israel să locuiască în
corturi, [43] ca să vadă urmaşii voştri că Eu i-am făcut pe fiii lui Israel să
locuiască în corturi, când i-am scos din ţara Egiptului. Eu sunt Domnul
Dumnezeul vostru.»"

[44] Astfel a vorbit Moise despre sărbătorile Domnului fiilor lui Israel.

24 [1] Şi Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: [2] „Porunceşte
fiilor lui Israel să-Mi aducă untdelemn curat, stors din măsline, spre a
lumina, ca o candelă să ardă necontenit. [3] Înaintea perdelei din cortul
mărturiei, Aaron şi fiii săi o vor face să ardă neîntrerupt, de seara până
dimineaţa. Aceasta va fi pentru voi legiuire veşnică, din neam în neam.
[4] Deasupra sfeşnicului curat să ardeţi candelele înaintea Domnului până
dimineaţa.

[5] Să luaţi apoi din fruntea făinii de grâu şi să faceţi din ea douăsprezece
pâini, şi fiecare pâine să fie din două zecimi [dintr-o efă]. [6] Şi să le aşezaţi
pe două şiruri, câte şase pâini în fiecare şir, pe masa cea curată dinaintea
Domnului. [7] Să puneţi tămâie curată şi sare peste fiecare şir, iar pâinile
acestea să fie pâini de pomenire înfăţişate Domnului. [8] În fiecare zi de sabat

---

23,43 La sfârşitul capitolului este expus, într-o formă conclusivă, temeiul religios al sărbătorii, acela de a reaminti poporului de bunăvoinţa lui Dumnezeu faţă de strămoşii lor. Repetând anual în modul simbolic gestul locuirii unor colibe improvizate, poporul ales îşi reîmprospătează recunoştinţa şi iubirea faţă de Dumnezeu, care l-a scos din pământul morţii şi l-a aşezat în Canaan, ţara făgăduinţei.

24,2 Aici întâlnim singurul loc în care este specificat felul şi calitatea uleiului folosit: „untdelemn curat, stors din măsline", în LXX: ἔλαιον ἐλάινον καθαρὸν κεκομμένον.

24,3-4 În context se face o trimitere distinctă la două obiecte rituale distincte, numite în TM prin sinonimele relative *m'nōrāh* şi *nērāh*, echivalate de LXX prin gr. λύχνον şi, respectiv, la plural τὰ λυχνία καθαρά, *lit.* „candelabrele curate". Am încercat să păstrăm această distincţie lexicală prin cuplul „candelă/sfeşnicul cel curat".

24.5 După unii comentatori antici (Philon, Flavius Iosephus, Origen ş.a.), cele douăsprezece pâini reprezintă simbolic cele douăsprezece luni ale anului sau cele douăsprezece triburi ale lui Israel.

24.6 Masa rituală din faţa altarului fiind de dimensiuni relativ reduse (*cf.* Ex. 25.23), e de presupus că pâinile rituale erau aşezate una peste alta, în două şiruri. Este ceea ce sugerează de altfel şi ebr. *ma'ărakāh* „aranjament; coloană, şir" (< *'ārak* „a pune în ordine, a aranja"). În LXX, pentru această noţiune, apare θέμα (< vb. τίθημι „a pune"), transpus literal prin „punere" de primii traducători români (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade).

[preotul] să pună neîncetat [aceste pâini] înaintea Domnului, de la fiii lui
Israel, ca legământ veșnic. [9] Pâinile acestea să fie ale lui Aaron și ale fiilor
săi, și ei să le mănânce într-un loc sfânt, pentru că ele sunt o parte prea-
sfântă din jertfele pentru Domnul. Aceasta să fie legiuire veșnică."
[10] Atunci a venit între fiii lui Israel fiul unei femei israelite și al unui
egiptean și s-a iscat în tabără o ceartă între acest fiu al femeii israelite și un
bărbat israelit. [11] Iar fiul femeii israelite a rostit numele [Domnului] și l-a
blestemat; și l-au adus la Moise. Numele mamei lui era Salomith, fiica lui
Dabri, din seminția lui Dan. [12] Și l-au pus sub pază, ca să-l judece după
porunca Domnului. [13] Și Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte:
[14] „Scoate afară din tabără pe cel care a rostit blestemul, iar toți cei care l-au
auzit să-și pună mâinile pe capul lui și întreaga adunare să-l ucidă cu pietre.
[15] Vorbește apoi fiilor lui Israel și spune-le: «Oricine va blestema pe

---

24,11 Egipteanul a blestemat pe Dumnezeu. Din respect pentru Dumnezeu, se evită scrierea tetragramei sacre YHWH, substituită eufemistic prin „nume" (ebr. *šēm*, gr. ὄνομα). Pentru a descrie acest gest, în TM sunt întrebuințate două verbe, cu sensuri apropiate. Forma ebr. *yiqqobh* poate proveni fie de la vb. *nāqabh* „a numi, a desemna", fie de la vb. *qābhabh* „a lua în derâdere, a huli, a blestema". Pentru interpretarea „a numi" optează Targum-ul, Peshitta, ca și LXX, care întrebuințează vb. ἐπονομάζω „a invoca pe cineva rostindu-i numele". Al doilea verb, ebr. *qālal*, întrebuințat cu sensurile „a vorbi de rău" (*cf.* 19,4) și „a blestema" (*cf.* 20,9), a fost echivalat corect de LXX prin gr. καταράσθαι „a blestema". Formularea (apropiată de sintaxa ebraică) din LXX: ἐπονομάσας ὁ υἱὸς... τὸ ὄνομα κατηράσατο, a fost la rândul ei imitată de primii traducători români: „numind feciorul... nume au blestemat" (Ms. 4389, Bibl. 1688, urmată îndeaproape de Micu, Filotei, Șaguna).

24,12 Despre o închisoare propriu-zisă nu poate fi vorba în perioada de traversare a deșertului, când s-a petrecut întâmplarea relatată. De aceea, opțiunea „temniță" a vechilor interpreți români (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna) este neadecvată. Este vorba mai mult de o supraveghere strictă, de aceea am întrebuințat cuvântul „pază", cum, de altfel, ne și impune LXX: φυλακή (<vb. φυλάσσω „a păzi"), după TM: *mišmār* (<*šāmar* „a păzi").

24,15-16 Principiul juridic formulat aici conține un paradox, deoarece pedeapsa prevăzută pentru cel care blestemă numele lui Dumnezeu (gr. καταράσηται θεόν) este mai mică decât a celui care rostește numele Domnului (gr. ὀνομάζων δὲ τὸ ὄνομα κυρίου). Cel dintâi „va purta povara păcatului său", pe când cel de-al doilea va fi pedepsit cu moartea. Acest misterios pasaj a primit interpretări diverse, dintre care cităm două. În *Mos.* II, 203-206, adresându-se lui Moise, Philon constată mai întâi că „ai socotit că rostirea numelui este mai rea decât blestemul", după care continuă: „De altfel (...) prin «Dumnezeu» Moise nu desemnează în context Principiul suprem, pe Ziditorul universului, ci pe zeii cetăților (din Canaan), numiți zei în ciuda faptului că sunt făuriți

Dumnezeu va purta povara păcatului său; [16] iar pentru că a rostit numele
Domnului să fie pedepsit cu moartea; întreaga adunare a fiilor lui Israel să-l
ucidă cu pietre. Fie străin, fie de-al casei, dacă rostește numele Domnului,
să moară. [17] Omul care va lovi un alt om, iar acesta va muri, să fie pedepsit
cu moartea. [18] Cine va lovi un dobitoc, iar acesta va muri, să-l plătească:
viață pentru viață. [19] Dacă va pricinui cineva aproapelui său vreo meteahnă
trupească, tot așa să i se facă, după cum și el a făcut aceluia: [20] schilodire
pentru schilodire, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte; după cum va pricinui
o meteahnă acelui om, așa să i se facă și lui. [21] Cine va lovi un om, iar
acesta va muri, să fie pedepsit cu moartea. [22] O singură dreptate să fie și
pentru cel străin, și pentru cel de-al casei, căci eu sunt Domnul Dumnezeul
vostru.»" [23] Astfel a vorbit Moise fiilor lui Israel, iar ei au scos afară din
tabără pe cel care blestemase și l-au ucis cu pietre. Fiii lui Israel au făcut
după cum îi poruncise Domnul lui Moise.

25 [1] Și Domnul i-a vorbit lui Moise pe muntele Sinai cu aceste cuvinte:
[2] „Vorbește fiilor lui Israel și spune-le: «Când veți intra în țara pe care v-o
dau, să se odihnească pământul pe care vi-l dau, sabat pentru Domnul.
[3] Vreme de șase ani să-ți semeni ogorul și vreme de șase ani să-ți tai via și
să-i culegi rodul. [4] Dar în anul al șaptelea să fie sabat, [an de] odihnă pentru
pământ, sabat pentru Domnul; ogorul tău să nu-l semeni, și via ta să n-o tai,
[5] și ce crește de la sine pe ogorul tău să nu seceri, iar strugurii [din via]

---

prin meșteșugul pictorului sau al sculptorului (...). Trebuie să ne ferim de a-i huli, pentru ca nici unul dintre ucenicii lui Moise să nu se obișnuiască să ia în deșert numele Domnului. Căci numele lui este vrednic de cel mai mare respect și de cea mai mare iubire (...). Iar dacă cineva ar îndrăzni, nu zic să blesteme pe Domnul oamenilor și al zeilor, ci măcar să-i rostească numele, acela să îndure pedeapsa cu moartea." Explicația lui Origen, *Hom. Lev.* XIV, 4, mută accentul de la conținutul crimei, către conținutul pedepsei: „Nu putem să ne îndoim că a huli pe Dumnezeu este un păcat mai mare decât a rosti numele său. Rămâne doar să arătăm că este cu mult mai greu să porți povara păcatului și să îl duci cu tine, decât să fii condamnat la moarte."

24,20 Principiul juridic „dinte pentru dinte" (*lex talionis*) este preluat cu siguranță din tradiția mesopotamiană. După Harrison, 1980, p. 223, acest vechi principiu semitic nu s-a aplicat cu rigoare deosebită în neamul lui Israel.

25,2 O dată cu sedentarizarea în țara promisă, poporul lui Israel va trebui să aplice legea sabatului și asupra pământului cultivat. Fiecare al șaptelea an va fi un an sabatic, an de odihnă absolută pentru ogorul cultivat.

25,5 Prin expresia „ceea ce crește de la sine" (ebr. *s^ephîaḥ*) se desemnează plantele de cultură care răsar spontan, din semințele căzute pe pământ în timpul secerișului anterior.

sfințită să nu-i culegi; acesta să fie un an de odihnă pentru pământ. [6] Ce va
crește din odihna pământului să vă fie hrană ție, robului și roabei tale, slugii
tale și străinului care locuiește împreună cu tine, [7] animalelor domestice și
fiarelor sălbatice care trăiesc pe pământul tău; toate roadele să le aveți
pentru hrană.
[8] Să numeri pentru tine șapte [rânduri de] odihnă a anilor, de șapte ori
câte șapte ani, și vei avea șapte săptămâni de ani, patruzeci și nouă de ani.
[9] Și să faceți să răsune glasul trâmbițelor în toată țara voastră, în luna a
șaptea, în a zecea zi a lunii. În ziua împăcării să vestiți cu trâmbițele în toată
țara voastră [10] și astfel să sfințiți acest an, al cincizecilea an, și să vestiți

---

♦ Prin „strugurii [din via] sfințită" am redat conținutul sintagmei τὴν σταφυλὴν ἁγιάσματος (LXX), calchiată de cei mai vechi traducători români: „strugurul sfințeniei" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna), „strugurele sanctificațiunii" (Heliade). Prezența în acest context a conceptului de „sfințire" (ebr. *nāzîr*, gr. ἁγίασμα) poate fi explicat în două moduri. Ar fi vorba, mai întâi, de o trimitere la caracterul sacru al viei respective pe parcursul anului sabatic (explicația se găsește la Micu, într-o notă de subsol: „adecă al anului sau den anul care este sfințit și de odihnă"). O a doua explicație recurge la analogia dintre vița de vie în timpul anului sabatic și nazireul consacrat Domnului: după cum acesta din urmă renunță la a-și mai tăia părul, tot astfel și vița trebuie să rămână netăiată. Această ultimă explicație se întemeiază pe sensul originar al ebr. *nāzar*, acela de „a separa; a tăia".

25,10 În tradiția iudaică, după șapte ani sabatici urma anul jubileu, adică fiecare al cincizecilea an. Cu acest prilej avea loc o restituire generală a bunurilor: cei care își pierduseră într-un fel sau altul averea reintrau în posesia ei integrală, iar sclavii își redobândeau libertatea, reîntorcându-se la clanul lor (Philon, *Decal.*, 164, denumește acest act ἀποκατάστασις τῶν κληρουχιῶν „restituirea patrimoniilor"). Denumirea „anului jubileu" necesită câteva disocieri semantice și istorice. Gesenius, *s.v.*, este de părere că ebr. *yôbhēl* ar fi la origine un cuvânt onomatopeic, desemnând orice fel de sunet penetrant. Pe baza acestei întrebuințări lexicale, s-a alcătuit sintagma *šenath hayyôbhēl* „anul jubileu" (folosită și în forma eliptică *yôbhēl* „jubileu"), ca o trimitere la sunetul de trâmbiță prin care se vestea începutul sărbătoresc al acestui an. O a doua explicație vine din tradiția rabinică ce atribuie ebr. *yôbhēl* sensul de „berbec", detașat din sintagmele *qeren hayyôbhēl* „corn de berbec" și *šôphār hayyôbhēl* „trâmbiță (din corn) de berbec" (*cf. supra*, 23,24). Prin Vulg.: *iubilaeus*, ebr. *yôbhēl* a pătruns, ca termen tehnic, în latina ecleziastică și, de aici, în limbile moderne, *cf.* engl. *a jubilee*, fr. *jubilé* (Bibl. Jer.), „anul jubileu" (Corn., Radu-Gal.). În LXX, acest concept este redat, într-o formulare greoaie, prin trei cuvinte, gr. ἐνιαυτὸς ἀφέσεως σημασία, *lit.* „semnalul anului eliberării", transpusă cu dificultate de primii interpreți români: „an de slobozenie semnul acesta" (Ms. 45, Bibl. 1688). ♦ Conceptul de „patrimoniu" este denumit în pasajele de față în TM printr-un singur termen, ebr. *'ăḥuzzāh* dar în LXX sunt întrebuințate două cuvinte.

iertarea în țară a tuturor celor care locuiesc într-însa. Aceasta să fie pentru
voi, timp de un an, semnul iertării, și fiecare dintre voi să se întoarcă la
averea lui și fiecare dintre voi să se întoarcă în țara părinților voștri. [11] Al
cincizecilea an să fie pentru voi, timp de un an, semnul iertării. Să nu
semănați, să nu secerați ce crește de la sine pe ogor și nici via sfințită să n-o
culegeți, [12] pentru că acesta este un semn de iertare, un lucru sfânt pentru
voi; să mâncați din roadele câmpului.

[13] În anul însemnat ca an al iertării, fiecare să se întoarcă la averea lui.
[14] Fie că vei vinde ceva aproapelui tău, fie că vei cumpăra ceva de la
aproapele tău, nimeni să nu-și asuprească aproapele. [15] Să cumperi de la
aproapele tău potrivit cu numărul anilor scurși de la semnul iertării, iar el
să-ți vândă potrivit numărului anilor de rod. [16] După cât de mare este
numărul anilor rămași, cu atât să ridice prețul moșiei, și după cât de puțini
ani au mai rămas, cu atât să scadă prețul; pentru că el îți vinde numărul
secerișurilor. [17] Nimeni să nu asuprească pe aproapele său și să te temi de
Domnul Dumnezeul tău. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. [18] Să împliniți
toate rânduielile mele, și toate judecățile mele să le păziți și să le împliniți,
și veți trăi în deplină siguranță în țara [voastră]! [19] Pământul își va da
roadele lui, iar voi veți mânca pe săturate și veți trăi în deplină siguranță pe
el. [20] Dacă veți spune: 'Ce vom mânca în acest al șaptelea an, de vreme ce
nu vom semăna și nici nu vom aduna roadele noastre?', [21] Eu vă voi trimite

---

κτῆσις (pe care l-am redat în v. 10 și 13 prin „avere") și ἔγκτησις (pe care, ținând seama de caracterul aproape exclusiv funciar al patrimoniului, l-am tradus în v. 16 prin „moșie").

25,15 Contextul se referă la tranzacția funciară. Ținând seama de faptul că la următorul an jubileu proprietatea asupra pământului va reveni stăpânului inițial, în cadrul tranzacției trebuia să se țină seama, la stabilirea prețului, de numărul anilor scurși de la ultimul jubileu, ca și de numărul celor rămași până la cel următor, ceea ce, până la urmă, era același lucru. Formulând punctul de vedere al celui care vinde și, respectiv, al celui care cumpără, cei doi membri ai frazei sunt echivalenți.

25,16 Raportările cronologice privesc perioada dintre două jubilee succesive; prețul unui ogor este proporțional nu doar cu întinderea suprafeței sale, ci și cu numărul de recolte pe care cumpărătorul le va obține, ținându-se seama că la proximul jubileu proprietatea va reveni stăpânului inițial. Acest tip de legiferare a proprietății funciare are la bază principiul că Dumnezeu este stăpânul unic al pământului, pe care l-a împărțit inițial celor douăsprezece seminții ale lui Israel, care trebuie să-l păstreze ca atare, întreg și neschimbat.

25,19 Am tradus prin „roade" gr. τὰ ἐκφόρια, *lit.* „cele ce cresc din pământ", după ebr. *p'rî* „fruct" (< vb. *pārāh* „a produce fructe"). Primii traducători români au calchiat termenul grecesc prin „creșterile" (Ms. 45, Bibl. 1688).

binecuvântarea mea în al șaselea an și pământul își va da roadele lui pentru
trei ani. 22 Voi veți semăna în al optulea an, dar veți mânca din roadele
vechi. Până în al nouălea an, când vor veni roadele cele noi, veți mânca tot
din cele vechi. 23 Pământul să nu fie vândut în chip deplin, pentru că
pământul este al meu, iar voi sunteți străini și venetici pentru mine. 24 De
aceea, pentru orice pământ pe care-l veți stăpâni, să îngăduiți răscumpărarea
pământului. 25 Iar dacă fratele tău, care locuiește cu tine, va sărăci și-și va
vinde o parte din moșie, atunci să vină ruda cea mai apropiată și să răscum-
pere ce-a vândut fratele său. 26 Dacă cineva nu are nici o rudă apropiată, în
schimb îi dă mâna și găsește el însuși îndeajuns pentru răscumpărare,
27 atunci să socotească anii de la vânzare, să înapoieze cumpărătorului ce
prisosește și să se întoarcă la moșia sa. 28 Dar dacă nu va avea la îndemână
îndeajuns pentru a da [banii] înapoi, atunci pământul vândut să rămână la
cumpărător, până în al șaselea an al iertării; în anul iertării [datoriilor]
pământul să fie liber, iar omul să se întoarcă la moșia sa.

25,22 Prin expresia „roadele vechi" am echivalat sintagma gr. *παλαιὰ παλαιῶν*, calchiată ca atare de vechii traducători români: „vechi a vechilor" (Ms. 45), „vechile vechilor" (Bibl. 1688), „cele vechi ale celor vechi" (Micu, Filotei, Șaguna), „vechie din cele vechie" (Heliade).

25,23 Despre regimul proprietății funciare *cf. supra*, vv. 15-16. Nimeni dintre muritori nu se poate socoti stăpân definitiv, pentru că pământul aparține lui Dumnezeu. Pentru a sugera ideea de stăpânire deplină și definitivă, fără putință de răscumpărare, în TM apare termenul rar *ṣ'mithuth*, substantiv derivat de la un radical purtător al ideii de „pierdere, nimicire". Prin formula *in perpetuum*, Vulg. transpune conținutul acestui idiotism lexical ebraic în registrul „perpetuitate", preluat de mulți interpreți moderni: *for ever* (KJV), *für immer* (Luther), „pentru totdeauna" (Corn.), „pe vecie" (Radu-Gal.). Traducătorii alexandrini întrebuințează nici un termen clasic, construind expresia εἰς βεβαίωσιν „prin confirmare, prin întărire legală" (< vb. βεβαιόω „a confirma cuiva posesiunea asupra unui lucru"), *cf.* „întru adeverire" (Ms. 45), „întru adeverințe" (Bibl. 1688). În terminologia filosofică clasică, gr. βεβαίωσις denumea acțiunea de a argumenta folosind judecăți și raționamente, iar vb. βεβαιόω însemna „a argumenta; a demonstra".

25,27 Potrivit regimului special al proprietății funciare în Israel (*cf. supra*, v. 15-16), în momentul când deținea suma necesară răscumpărării pământului vândut, fostul stăpân era obligat să înapoieze cumpărătorului o sumă calculată astfel: din prețul plătit se scădea prețul recoltelor de care beneficiase cumpărătorul, la care se adăuga un „surplus" echivalent cu prețul recoltelor rămase până la viitorul an jubileu, când pământul ar fi revenit oricum proprietarului inițial

25,28 Mențiunea „până în al șaselea an al iertării" este surprinzătoare și nu se potrivește deloc cu contextul. Unii editori o socotesc o interpolare și o exclud cu totul.

[29] Dacă va vinde cineva o casă de locuit într-o cetate înconjurată cu ziduri, să poată aduce răscumpărarea până se va împlini un an de zile; putința de răscumpărare va ține un an. [30] Dar dacă nu va fi răscumpărată înainte de a se împlini un an întreg, casa care se află într-o cetate împrejmuită de ziduri să rămână în chip deplin a celui care a cumpărat-o și a urmașilor săi; nu va deveni liberă [nici chiar] în anul iertării [datoriilor]. [31] Însă casele din sate, care nu sunt împrejmuite cu ziduri, să fie socotite asemenea unui ogor; ele vor putea fi răscumpărate oricând, iar în anul iertării [datoriilor] vor deveni libere. [32] Cât privește cetățile leviților și casele pe care ei le stăpânesc în aceste cetăți, să aibă leviții dreptul de a le răscumpăra oricând. [33] Dacă cineva a răscumpărat de la leviți o casă, aceasta să devină liberă în anul iertării [datoriilor], deoarece casele din cetățile leviților sunt în stăpânirea acestora, în mijlocul fiilor lui Israel. [34] Nici ogoarele din jurul cetăților lor nu vor fi vândute, pentru că ele se află în stăpânirea lor pentru totdeauna.

[35] Iar dacă va sărăci fratele tău și nu va mai avea mijloace de trai lângă tine, să-l ajuți ca pe un străin sau ca pe un venetic, și fratele tău să trăiască alături de tine. [36] Să nu iei de la el camătă chiar [dacă l-ai împrumutat] pe

---

25,32 Tribul leviților (gr. Λευῖται), urmași ai lui Levi, unul dintre fiii lui Iacob (*cf.* Gen. 29,34), se bucura de un statut special în Israel și era socotit un „trib sfințit" (ἱερωμένη φυλή, Philon, *Spec.* II, 120). În vreme ce o parte dintre ei, și anume urmașii lui Aaron, îndeplineau funcțiile sacerdotale, membrii de rând ai tribului se ocupau cu diverse acțiuni cultuale și rituale auxiliare, sub îndrumarea preoților. Specificul atribuțiilor lor comunitare nu le permitea să presteze activități lucrative, așa încât casele în care locuiau constituiau singura lor avere și deci, asemenea pământului pentru ceilalți membri ai comunității, nu puteau fi înstrăinate definitiv.

25,33 Atât în TM, cât și în LXX, acest verset conține formulări extrem de obscure, ceea ce explică, pe de o parte, caracterul ilizibil al transpunerii literale din vechile traduceri românești, și, pe de altă parte, diferențele mari de traducere din versiunile moderne. Pasajul este comentat de Philon, *Spec.* II, 121, astfel: „Cât privește casele din orașe încredințate leviților, spre deosebire de alte case care se găsesc în interiorul zidurilor, legea nu a garantat posesiunea lor celor care le-au achiziționat, dacă vânzătorii nu sunt în măsură să le recupereze în răstimp de un an. Legea le îngăduie leviților să le răscumpere în orice moment, în felul în care îngăduie acest lucru oamenilor simpli în privința ogoarelor, cu care casele leviților sunt comparabile." Orientându-ne și după cele mai reputate versiuni biblice moderne (Bibl. Jer., BA), am căutat o formulă de echivalare credibilă.

25,34 Pământurile cultivabile și pășunile din jurul orașelor leviților erau și ele inalienabile prin lege, deoarece ele asigurau întreținerea turmelor clasei preoțești.

termen lung, ci să te temi de Dumnezeul tău. Eu sunt Domnul, iar fratele
tău să trăiască împreună cu tine. 37 Să nu-i împrumuți banii tăi cu camătă și
să nu-i dai din bucatele tale [cerându-i-le înapoi] cu dobândă. 38 Eu sunt
Domnul Dumnezeul vostru, care v-am scos pe voi din țara Egiptului, ca să
vă dau vouă țara Canaan și ca să fiu Dumnezeul vostru.
39 Dacă fratele tău se va umili în fața ta și ți se va vinde, să nu-l supui la
o muncă de rob. 40 El să stea pe lângă tine asemenea unei slugi sau unui
oaspete; să-ți slujească până în anul iertării [datoriilor]. 41 Atunci să plece
liber, împreună cu copiii lui, să se întoarcă la familia lui și să meargă la
moșia părinților lui, 42 căci ei sunt robii Mei, pe care i-am scos din pământul
Egiptului; să nu fie vândut precum se vinde un rob. 43 Să nu-l supui la
chinuri și să te temi de Domnul Dumnezeul tău. 44 Slujitorul și slujnica care
îți vin de la neamurile locuind împrejurul tău, pe aceștia să-i cumpărați
drept robi și roabe. 45 Să cumpărați de asemenea dintre fiii străinilor care
locuiesc împreună cu voi și dintre urmașii lor, care se vor naște în țara
voastră; aceștia să fie în stăpânirea voastră. 46 Să-i împărțiți fiilor voștri
după voi și să fie în stăpânirea voastră pe veci; însă dintre frații voștri,
dintre fiii lui Israel, nimeni să nu-l supună pe fratele său la chinuri.
47 Dacă un venetic sau un străin care locuiește cu tine se va înstări, iar
fratele tău va sărăci și se va vinde veneticului, străinului care locuiește cu
tine sau vreunui străin prin naștere, 48 el să aibă drept de răscumpărare după
ce s-a vândut. Unul dintre frații lui să-l răscumpere; 49 fratele tatălui său ori
fiul fratelui tatălui său să-l răscumpere, sau cineva dintre rudele apropiate
din neamul lui să-l răscumpere; iar dacă va dobândi mijloace, să se
răscumpere singur. 50 Și să se socotească cu cel care l-a cumpărat, începând
cu anul în care i s-a vândut și până în anul iertării [datoriilor]; prețul
vânzării lui să fie asemenea celui al unei slugi plătite; să rămână lângă
acesta an după an. 51 Dacă-i rămân cuiva mai mulți ani [până la anul

---

25,39 În cazul în care un membru al tribului ajungea la condiția de sclav, el se bucura prin lege de drepturi speciale, cuprinse în formula: „să nu fie supus unei munci de rob". Tumura ebraică a frazei din LXX: οὐ δουλεύσει σοι δουλείαν οἰκέτου, a fost surprinsă în literalitatea ei de către primii traducători români: „să nu-ți slujască ție slujbă de rob" (Ms. 45, Bibl. 1688), „să nu-ți lucreaze lucru ca robii" (Ms. 4389). În Israel, sclavia antică a cunoscut oricum forme mult mai blânde decât la Roma sau în alte părți.

25,42 Aici se formulează temeiul teologic pentru care era interzis oricui să reducă un israelit la condiția de sclav; nici chiar el însuși nu se putea vinde. Scoțându-i din captivitatea egipteană, Dumnezeu a devenit singurul stăpân al fiilor lui Israel și, în consecință, nimeni altcineva nu poate avea drept de proprietate asupra lor.

iertării], să dea înapoi ca răscumpărare o parte din preţul cu care a fost
vândut. 52 Iar dacă-i mai rămân puţini ani până la anul iertării [datoriilor], să
se facă socoteala potrivit acestor ani şi astfel să se plătească răscumpărarea.
53 El să rămână asemenea unei slugi plătite, an de an, la stăpânul său; iar tu
să nu-l supui la chinuri dinaintea ochilor tăi. 54 Iar dacă nu va fi răscumpărat
în acest chip, să iasă [de la stăpân] în anul iertării [datoriilor], el împreună
cu copiii săi, 55 pentru că fiii lui Israel sunt robi ai Mei, ei sunt slugile Mele,
pe care le-am scos din ţara Egiptului. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru.»"

26 1 „«Să nu vă faceţi [chipuri] plăsmuite cu mâna, nici cioplite, şi să nu
vă ridicaţi în ţara voastră vreun stâlp şi nici vreun semn de piatră, ca să vă
închinaţi în faţa lui. Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru. 2 Să păziţi zilele
Mele de odihnă şi să aveţi teamă de lucrurile Mele sfinte. Eu sunt Domnul.
3 Dacă veţi umbla după poruncile Mele, dacă veţi păzi învăţăturile Mele
şi le veţi împlini, 4 atunci Eu vă voi da ploaie la vremea potrivită, iar

---

26,1 Pentru noţiunea „idoli", în TM apare termenul *'ělîlîm*, explicat la 19,4. A trebuit să traducem însă prin „[chipuri] plăsmuite cu mâna", după gr. τὰ χειροποίητα (χείρ „mână", ποιέω „a face"), cum apare în LXX, expresie calchiată de înaintaşii noştri „făcute de mână" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), „fapte de mână" (Heliade); pentru formularea „chip facere de mâini" din Ms. 4389, *cf.* şi Ostrog.: образъ рѫкотворенъ. ♦ Prin expresia „(chipuri) cioplite" am redat, potrivit tradiţiei (*cf.* „cioplite" în Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), conţinutul gr. τὰ γλυπτά, participiul substantivizat al vb. γλύφω „a grava, a sculpta". În TM apare aici *pesel* (< vb. *pāsal* „a grava, a sculpta"), cuvânt care desemnează de fapt aceeaşi noţiune de „idoli" ca şi cuvântul anterior. La Heliade, forma lexicală „sculptilie" reprezintă o preluare a lat. *sculptile* din Vulg. ♦ Prin *stâlp* desemnăm potrivit tradiţiei româneşti conţinutul gr. στήλη, lat. *titulus*, slavon стлъпъ. În TM avem subst. *maṣṣēbhāh*, prin care se denumea o stelă de piatră, care marca prezenţa tangibilă a zeilor canaaneni El şi Baal. ♦ Expresia „semn de piatră" redă gr. λίθος σκοπός din LXX, urmată îndeaproape în vechile versiuni româneşti: „piatră sămnu" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna). Sintagma *'ebhen maśkîth*, *lit.* „piatră de imagine" din TM se referă la figurile gravate ale unor zeităţi canaanene, cum ar fi de pildă imaginea lui Baal aruncând fulgere, descoperită la Ras Shamra şi datând de pe la anul 1800 î.H.

26,3 Începând cu acest verset şi până spre sfârşitul capitolului, în comparaţia intertextuală introducem şi cele două vechi fragmente româneşti din Levitic (Lev. Hasd. şi Dos. Par.) menţionate în Introducere. ♦ Pentru „poruncile" *cf. supra*, 18,4. ♦ Ebr. *miṣwāh* „recomandare, precept" (< *ṣāwāh* „a recomanda"), redat prin LXX: ἡ ἐντολή „instrucţiune, recomandare", are în vechile versiuni româneşti următoarele echivalări: „porânci" (Lev. Hasd., Ms. 45), „învăţături" (Dos. Par., Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), „legea" (Ms. 4389).

pământul vă va da roadele lui și pomii de pe câmpuri vă vor da fructele lor.
5 Și va ajunge treierișul vostru până la culesul viilor, iar culesul va ajunge
până la semănat; veți mânca pâinea voastră pe săturate și veți locui în
siguranță în țara voastră. 6 Și războiul nu va trece prin țara voastră, și voi
aduce pace în țara voastră, și veți dormi fără să vă tulbure nimeni; voi
izgoni fiarele rele din țara voastră. 7 Îi veți izgoni pe vrăjmașii voștri și ei
vor cădea în măcel în fața voastră. 8 Cinci dintre voi vor fugări o sută și o
sută dintre voi vor fugări zece mii, iar dușmanii voștri vor cădea de sabie în
fața voastră. 9 Voi veghea asupra voastră, vă voi crește și vă voi înmulți,

---

26,4 Ebr. *yᵉbhûl* „produs, fruct" este redat în LXX prin gr. τὰ γεννήματα, de unde vechile opțiuni de traducere românești: „roadele" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688), „rodurile" (Micu, Filotei, Șaguna), „productele" (Heliade). Alte soluții: „hasna" „folos" (< *haszon*) în Lev. Hasd. și „vipturile" (< lat. *victus*) în Dos. Par., cuvânt des întrebuințat de Dosoftei. ♦ Expresia „lemnele câmpilor", cu sensul „pomi fructiferi", se găsește în vechile traduceri românești (Ms. 45, Bibl. 1688, Dos. Par., Micu, Filotei, Șaguna) și reprezintă o transpunere literală a LXX: τὰ ξύλα τῶν πεδίων; ca și alte dăți, Daniil Panoneanul, autorul presupus al versiunii din Ms. 4389, a găsit o formulă mai fericită: „pomii câmpurilor".

26,5 Autorul biblic sugerează că recoltele vor fi atât de abundente ca urmare a bunăvoinței divine, încât perioadele de recoltare a grânelor, de cules al viilor și de semănături de toamnă vor decurge una din alta, fără întreruperi. Ultima propoziție din verset apare doar în LXX, lipsind din TM și din versiunile care au ca bază textul ebraic

26,6 Propoziția „războiul nu va trece prin țara voastră" de la începutul versetului se repetă la sfârșitul acestuia în unele manuscrise ale LXX. ♦ Prin „pace" (gr. εἰρήνη, lat. *pax*) se desemnează în TM nu doar absența războiului, ci și o stare generală de liniște, bunăstare și confort comunitar, sensuri sugerate de ebr. *šālôm* (<*šālam* „a fi în siguranță"). ♦ Sinonimele „jiganii" (Ms. 45), „hiară" (Bibl. 1688), „fierile" (Ms. 4389, Dos. Par., Micu, Filotei, Șaguna), „jivinele" (Lev. Hasd.), „fiare" (Heliade, Radu-Gal., corespund ebr. *ḥāy* „viețuitoare; animale sălbatice", gr. τὰ θηρία „fiare", lat. *bestiae* „idem", slavon. звѣри „idem".

26,7-8 Pentru a desemna uciderea dușmanilor, în TM se folosește, în ambele versete, expresia *leḥāreb* „prin sabie", în timp ce LXX preferă o variație sinonimică: gr. φόνῳ „prin moarte violentă" (v. 7) și μαχαίρᾳ „prin sabie". Am încercat și noi să reconstituim această distincție lexicală.

26,9 Am redat prin expresia „voi veghea asupra voastră" formularea ἐπιβλέψω ἐφ' ὑμᾶς din LXX, în cadrul căreia vb. ἐπιβλέπω „a arunca ochii asupra cuiva; a arăta atenție" (ἐπί „pe, asupra", βλέπω „a privi") reproduce semnificația contextuală „(referitor la grația divină) a arăta bunăvoință" a ebr. *pānāh*, cf. *je me tournerai vers vous* (Bibl. Jer.), *ich werde mich euch zuwenden und dafür sorgen* (GN). Elementele componente ale gr. ἐπιβλέπω au fost reproduse ca atare de primii traducători români: „voi socoti preste voi" (Ms. 45), „voi căuta preste voi" (Dos. Par., Bibl. 1688), „voiu căuta pre voi" (Lev

şi-Mi voi întări legământul Meu cu voi. [10] Veţi mânca din roada veche şi
din cea de dinaintea acesteia şi o veţi scoate afară pe cea veche, pentru [ca
să încapă] cea nouă. [11] Îmi voi aşeza legământul în mijlocul vostru şi
sufletul Meu nu se va scârbi de voi. [12] Voi umbla printre voi, vă voi fi vouă
Dumnezeu şi veţi fi poporul Meu. [13] Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru,
Cel care v-am scos din ţara Egiptului când eraţi robi şi am zdrobit legătura
jugului vostru şi v-am făcut să umblaţi cu îndrăzneală.

[14] Dar dacă nu Mă veţi asculta şi nu veţi îndeplini aceste porunci ale
Mele, [15] dacă le veţi nesocoti şi dacă sufletul vostru se va împotrivi
hotărârilor Mele, ca să nu îndepliniţi toate poruncile Mele şi să rupeţi
legământul Meu, [16] atunci iată ce vă voi face: voi trimite peste voi sărăcia,

---

Hasd.), „voi căuta spre voi" (Ms. 4389, Micu, Filotei, Şaguna), „voi căuta asupra voastră" (Heliade). ♦ În formula „vă voi creşte şi vă voi înmulţi" apar cele două verbe întrebuinţate în Gen. 12,28, când Dumnezeu se adresează lui Adam şi Evei cu îndemnul de a lua în stăpânire pământul: *ebr. pārāh* „a fi roditor" şi *rābhāh* „a se înmulţi", gr. αὐξάνω „a creşte" şi πληθύνω „a se înmulţi", lat. *crescere* „a creşte" şi *multiplicabor* „a se înmulţi". Termenii impuşi de tradiţie în stilul biblic şi în cel liturgic românesc sunt „a creşte" şi „a se înmulţi", deşi unii traducători moderni încearcă să recupereze sensul originar al ebr. *pārāh*: „vă voi face roditori" (Corn., Radu-Gal.), „roditori vă voi face" (Bibl. 1968). ♦ Prin „şi-Mi voi întări legământul Meu cu voi" am tradus gr. στήσω τὴν διαθήκην μου μεθ' ὑμῶν, care corespunde ebr. *haqīmothī 'et-b^{e}rīthī*, *lit.* „voi înălţa legământul meu". Fraza ebraică evocă un obicei străvechi, acela de a ridica o stelă comemorativă în locul unde a fost încheiat un pact. Două versete mai jos (26,11), întâlnim în LXX o formulă asemănătoare (θήσω τὴν διαθήκην μου), care, de această dată, nu corespunde întocmai ebr. *nāthattī mişkānī* „îmi voi aşeza locuinţa".

26,16 Denumirile primelor trei nenorociri menţionate în acest verset diferă considerabil între TM şi LXX. Semnificaţia exactă a ebr. *behālāh* (< *bāhal* „a tremura; a se îngrozi"), un *hapax legomenon* în TM (*cf.* Strong, 1973, 928), circumscrie o stare de teroare şi panică, *cf.* KJV: *terror*, Luther: *Schrecken*, Bibl. Ier.: *le trouble*, FC: *l'épouvante*, Corn., Bibl. 1688: „groaza", Radu-Gal.: „pedepse spăimântătoare". O surprinzătoare soluţie corectă (explicabilă probabil prin izvorul principal al traducerii, care nu ne este însă cunoscut) întâlnim în Lev. Hasd.: „cutremuri". Opţiunea celor mai mulţi interpreţi români pentru „sărăcie" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade) este normală prin raport la LXX: ἀπορία „lipsă de resurse; nevoie, sărăcie", *cf.* Vulg.: *egestas*, „sărăcie". Al doilea cuvânt al seriei, ebr. *şaḥepheth* (care nu apare decât aici şi încă o dată în Deut. 28,22), care literal înseamnă „coajă", a fost interpretat de majoritatea exegeţilor ca desemnând tuberculoza, boală cunoscută în Israelul antic: pentru această interpretare *cf.* Luther: *Auszehrung* „tuberculoză", KJV: *consumption* „idem", Bibl. Ier.: *consomption* „idem", Corn.: „tuberculoza", Radu-Gal.: „lingoarea". În vechile traduceri româneşti apare aici „râie" (Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna, Heliade), opţiune pe care am păstrat-o şi noi, deoarece reflectă corect LXX:

râia și gălbenarea, scursura ochilor și istovirea sufletului, și veți semăna în
zadar semințele voastre, iar vrăjmașii voștri le vor mânca. 17 Eu îmi voi
întoarce fața împotriva voastră și voi veți cădea în fața vrăjmașilor voștri.
Cei ce vă urăsc vă vor prigoni și veți fugi chiar și fără să vă izgonească
cineva. 18 Dacă nici măcar după aceasta nu Mă veți asculta, vă voi pedepsi
încă de șapte ori mai mult pentru păcatele voastre 19 și voi sfărâma îndrăz-
neala nemăsurată a trufiei voastre și voi face cerul vostru ca fierul și
pământul vostru ca arama. 20 Puterea voastră se va irosi în zadar, pământul
vostru nu vă va da sământa lui, iar pomul de pe ogorul vostru nu va da
fructul lui. 21 Dacă și după aceasta vă veți pune de-a curmezișul și nu veți
vrea să Mă ascultați, voi înmulți de șapte ori suferințele, pe măsura
păcatelor voastre. 22 Voi trimite peste voi fiarele sălbatice ale pământului,
acestea vă vor înfuleca pe voi și vă vor nimici vitele; vă vor împuțina până
într-atât, încât drumurile voastre vor rămâne pustii. 23 Dacă și după acestea
nu vă veți îndrepta, ci Îmi veți sta de-a curmezișul, 24 atunci și Eu mă voi
pune vouă de-a curmezișul cu mânie și vă voi lovi de șapte ori mai mult
pentru păcatele voastre. 25 Și voi aduce împotriva voastră sabia răzbună-

---

ἡ ψώρα „râie". În fine, prin „gălbenare", asemenea înaintașilor, am redat sensul LXX: τὸν ἴκτερα „icter", singura atestare a încadrării la declinarea a III-a, a acestui substantiv care în greaca clasică era masculin și de declinarea a II-a (ὁ ἴκτερος, -ου). Pornind de la sensul etimologic al ebr. *qaddaḥath* „inflamație" (<*qādhaḥ* „a arde"), unii interpreți moderni consideră că TM se referă aici la malarie, boală caracterizată prin febră ridicată.

26,21 Aici, ca și mai jos, v. 23, 24 și 26, prin expresia „de-a curmezișul" (întrebuințată în variante diferite încă de cei mai vechi traducători români, Ms. 45, Bibl. 1688 etc.) am echivalat adj. gr. πλάγιος „oblic", fig. „perfid", prin care LXX redă ebr. *qerī*, *lit.* „care se pune de-a curmezișul; „adversari".

26.23 Aici și mai sus, în v. 18, apare în LXX vb. παιδεύω, pe care, potrivit cerințelor contextului, l-am tradus prin „a îndrepta" și, respectiv, „a pedepsi". În greaca clasică, acest verb însemna exclusiv „a educa" (< παῖς „copil"), dar în vorbirea populară a căpătat de timpuriu și sensul „a pedepsi", atestat în papirusuri din epoca ptolemaică. În LXX este întrebuințat în special cu al doilea sens, echivalând de regulă ebr. *yāsar* „a pedepsi". În limba română, „a pedepsi" (vechi împrumut din greaca medie, de la forma de aorist παίδευσα), a circulat în vechile texte românești cu ambele sensuri.

26.25 Pentru „sabie" vezi explicațiile de la 25.7-8. Aici întâlnim în LXX o formulă mai complicată, gr. μάχαιραν ἐκδικοῦσαν δίκην, calchiată după ebr. *noqemeth nāqām* și calchiată la rândul ei prin „sabie izbândind izbândă" în Bibl. 1688. ♦ Prin „moarte", asemenea primilor traducători români, am echivalat LXX: ὁ θάνατος, deși originalul ebraic vorbește aici de „ciumă" (ebr. *debher*), *cf.* Vulg.: *pestilentia*, , Bibl. Ier.: *la peste*, Radu-Gal.: „ciumă"

toare a legământului Meu și vă veți ascunde în cetățile voastre; Eu voi
trimite moarte asupra voastră și veți fi dați pe mâna vrăjmașilor voștri.
26 Când vă voi chinui cu lipsa de pâine, zece femei vor coace pâinea voastră
într-un singur cuptor și vă vor da pâinea voastră cu cântarul, iar voi veți
mânca, dar nu vă veți sătura. 27 Dacă nici după aceasta nu-Mi veți da ascul-
tare, ci Îmi veți sta de-a curmezișul, 28 atunci și Eu vă voi urmări cu mânie
potrivnică și vă voi pedepsi de șapte ori mai mult, pe măsura păcatelor
voastre; 29 și veți mânca din carnea fiilor voștri și din carnea fiicelor voastre
veți mânca. 30 Voi dărâma stâlpii voștri și voi nimici lemnele cioplite de
mâinile voastre; voi îngrămădi oasele voastre peste oasele idolilor voștri și
sufletul Meu se va supăra pe voi. 31 Voi face cetățile voastre pustii, voi
pustii sfintele voastre lăcașe și nu voi mirosi mireasma plăcută a jertfelor
voastre. 32 Într-atât de mult voi pustii țara voastră, încât vor rămâne uluiți și
vrăjmașii voștri, care vor locui într-însa. 33 Vă voi împrăștia între neamuri și
sabia Mea vă va nimici fără veste; țara voastră va fi pustie și cetățile voastre

---

26,26 Formularea „când" (sau: „ca să vă) vă voi chinui cu lipsa de pâine" este comună tuturor vechilor versiuni românești și reflectă fidel LXX: ἐν τῷ θλῖψαι ὑμᾶς σιτοδείᾳ ἄρτων. În TM avem o exprimare alegorică: „când voi zdrobi pentru voi toiagul de pâine", *cf.* Vulg.: *postquam confregero baculum panis vestri*, Corn.: „când voi zdrobi toiagul pâinii voastre". Ebr. *matteh* „toiag" a fost echivalat prin gr. σιτοδεία (σῖτος „grâne", δέομαι „a dispărea") o creație lexicală care apare doar la LXX.

26,30 Aici, ca și mai sus, 26,1, ne-am conformat tradiției românești și am tradus prin *stâlpi* gr. στήλας (LXX); în TM apare aici un termen diferit, și anume subst. *bāmōth* (pluralul de la *bāmāh* „înălțime"), termen prin care se desemnează locurile situate pe înălțimi, unde se practicau ritualuri idolatre primitive: Vulg.: *excelsa*, Bibl. Ier.: *hauts lieux*. Utilizarea ca amplasamente pentru locurile sacre a înălțimilor naturale a fost o practică străveche și universală. După fixarea Muntelui Sion și a Templului din Ierusalim ca centru al cultului divin, a devenit o realitate interzicerea utilizării altor înălțimi, identificate de acum încolo cu practicile idolatre. ♦ Prin „lemnele cioplite de mâinile voastre" am transpus LXX: τὰ ξύλινα χειροποίητα ὑμῶν, transpusă cu strictețe și de înaintașii noștri: „ceale de lemnu făcute de mână ale voastre" (Ms. 45), „ceale de lemnu făcute de mâinile voastre" (Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna, Heliade), „făpturile mâinilor voastre ceale de lemn" (Ms. 4389). Echivalentul ebraic *ḥammānīm* înseamnă literal „altar cu parfumuri" și a fost interpretat diferit. Unii au considerat că ar fi vorba despre niște stele votive închinate lui Baal, alții văd aici niște statui ale zeului canaanean al soarelui (Corn.: „stâlpi ridicați soarelui", Radu-Gal.: „stâlpii voștri închinați soarelui"). În fine, alți interpreți optează pentru altare păgâne de fumigație (Bibl. Ier.: *autels à encens*). Înregistrăm și o încercare de exprimare sintetică a tuturor notelor semantice presupuse: *Rauchopfersäulen* „stâlpi de fumigație pentru sacrificiu" (Luther).

vor fi pustii. [34] Atunci țara se va bucura de anii săi de odihnă și de toate
zilele cât va rămâne pustie, și voi veți fi în țara vrăjmașilor voștri. Atunci
țara va ține sabaturile sale și se va bucura de anii săi de odihnă. [35] În toate
zilele cât va rămâne pustie, va ține sabaturile sale, pe care nu le-a ținut în
anii voștri de odihnă, când voi o locuiați; [36] iar acelora dintre voi care vor
supraviețui le voi trimite frică în inima lor, în țara vrăjmașilor lor; îi va
pune pe goană chiar și foșnetul frunzelor care freamătă, vor fugi ca dinain-
tea războiului și vor cădea fără să fie izgoniți de nimeni. [37] Și se vor neso-
coti frații unul pe altul ca la război, fără să-i izgonească cineva, și nu veți
putea să vă împotriviți vrăjmașilor voștri. [38] Și veți fi nimiciți dintre nea-
muri și vă va înghiți pământul vrăjmașilor voștri. [39] Iar cei ce vor supra-
viețui dintre voi se vor prăpădi din pricina păcatelor lor, și din pricina
păcatelor părinților lor se vor mistui în pământul vrăjmașilor lor. [40] Atunci
ei vor mărturisi păcatele lor și păcatele părinților lor, pentru că au încălcat
măsura, au arătat dispreț față de Mine și Mi-au stat de-a curmezișul. [41] Și
Eu am mers împotriva lor cu mânie potrivnică și-i voi nimici în țara
vrăjmașilor lor. Atunci se va smeri inima lor cea netăiată împrejur și-și vor
recunoaște păcatele lor. [42] Și Îmi voi aduce aminte de legământul Meu cu
Iacob, de legământul Meu cu Isaac și de legământul Meu cu Avraam Îmi
voi aduce aminte; și de țara [făgăduinței] Îmi voi aduce aminte. [43] Țara va fi
părăsită de ei; și-și va afla țara anii ei de odihnă, după ce a fost pustiită din
pricina lor; iar ei își vor recunoaște fărădelegile, pentru că au disprețuit
hotărârile Mele și s-au scârbit de poruncile Mele în sufletul lor. [44] Dar chiar
și când au fost în țara vrăjmașilor lor, Eu nu i-am privit cu dispreț, nici nu
M-am scârbit de ei până într-atât încât să-i nimicesc și să rup legământul pe
care-l aveam cu ei; căci Eu sunt Domnul Dumnezeul lor. [45] Și-mi voi aduce
aminte întâiul Meu legământ cu ei, [încheiat] atunci când i-am scos din țara
Egiptului, din casa robiei, dinaintea neamurilor, ca să le fiu Dumnezeu; Eu
sunt Domnul.»"

[46] Acestea sunt hotărârile, poruncile și legea pe care le-a statornicit
Domnul între Sine și fiii lui Israel, pe muntele Sinai, prin mijlocirea lui
Moise.

26,36 Prin „frică", după Ms. 45, Micu, Filotei, Șaguna, Heliade (*cf.* Vulg.: *pavor*), am denumit starea psihică pe care LXX a desemnat-o, inadecvat, prin gr. δουλεία „sclavie", de unde „robime" (Ms. 45, Bibl. 1688). Corespondentul ebr. *morekh* „teamă, slăbiciune", este un *hapax legomenon* în TM (*cf.* Bibl. Jer.: *l'angoisse*)

27 1 Și Domnul i-a vorbit lui Moise cu aceste cuvinte: 2 „Vorbește fiilor
lui Israel și spune-le: «Dacă cineva va face făgăduință Domnului prețul
sufletului său, 3 acest preț să fie socotit astfel: pentru un bărbat în vârstă de
la douăzeci până la șaizeci de ani să fie de cincizeci de didrahme de argint,
potrivit balanței sfântului lăcaș, 4 iar pentru o femeie prețuirea să fie de
treizeci de didrahme. 5 Dacă [sufletul făgăduit] va fi în vârstă de la cinci
până la douăzeci de ani, prețul unui băiat să fie de douăzeci de didrahme,
iar al unei fete de zece didrahme. 6 De la o lună până la cinci ani, prețul unui
băiat să fie de cinci didrahme de argint, iar al unei fete de trei didrahme.
7 Dacă vor avea de la șaizeci de ani în sus, prețul unui bărbat să fie de
cincisprezece didrahme de argint, iar pentru o femeie de zece didrahme.
8 Dacă cineva este prea sărac față de prețul hotărât, atunci să se înfățișeze în
fața preotului și preotul să-i facă acestuia prețuirea; după cum îi dă mâna
celui care a făcut făgăduința, așa să-i facă preotul prețuirea.

9 Dacă va fi vorba despre vitele care se aduc în dar Domnului, oricare va
fi înfățișată Domnului să fie lucru sfânt pentru cel care a adus darul. 10 Să
nu fie schimbată o vită bună pe una rea, nici una rea pe una bună. De va fi
totuși să se schimbe o vită pentru altă vită, atunci să fie sfinte și cea dată, și
cea primită la schimb. 11 Iar dacă este vorba despre orice fel de animal
necurat, din cele care nu pot fi aduse în dar Domnului, să fie adus animalul
în fața preotului, 12 iar preotul îi va hotărî prețul după cât va fi animalul de
bun sau de rău; și așa să rămână, după cum l-a prețuit preotul. 13 Dacă vrea
să răscumpere animalul, să adauge o cincime peste prețul hotărât.

14 Dacă vreun om își va sfinți casa [făgăduind-o] Domnului, atunci
preotul să-i hotărască prețul după cât va fi casa de bună sau de rea și, după
cum o va prețui preotul, așa să rămână. 15 Iar dacă cel care și-a sfințit casa

---

27,2 Fraza este obscură atât în TM, cât și în LXX. Îndeplinirea angajamentelor votive ale unui israelit către YHWH era respectată cu strictețe. Mai concret, este vorba, aici și în continuare, de făgăduirea către Dumnezeu, într-un moment limită, a unui „suflet" omenesc (pentru „suflet" *cf.* 2,1), fie acesta un membru al familiei (rudă de sânge sau sclav), sau chiar suplicantul însuși. Îndeplinirea promisiunii se realiza prin donarea către preot a sumei de răscumpărare, calculată corespunzător de acesta din urmă. ♦ Reflectată literal în sintagmele „să va ruga rugă" (Ms. 45, Bibl. 1688), „va făgădui făgăduință" (Micu, Filotei, Șaguna), formula εὔξηται εὐχὴν din LXX imită o construcție intensivă tipică limbii ebraice.

27,3 Pentru echivalențele monetare între „siclu" și didrahmă" *cf. supra*, 5,15. Aici, pentru desemnarea unității monetare etalon, în LXX apare gr. σταθμός „greutate (pentru cântărit)", de unde rom. „cumpănă" (Ms. 45, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Șaguna, Heliade).

va voi să şi-o răscumpere, atunci să adauge o cincime din argintul preţului
hotărât, iar casa să rămână a lui.
[16] Dacă-şi va sfinţi cineva un ogor din moşia sa [făgăduindu-l] Domnului,
preţul să se hotărască potrivit seminţei [trebuincioase pentru semănat], şi
anume cincizeci de didrahme de argint pentru o măsură de orz. [17] Iar dacă
cineva îşi va sfinţi ogorul începând cu anul iertării [datoriilor], preţul să
rămână cel hotărât. [18] Dacă însă cineva îşi va sfinţi ogorul mai târziu, după
anul iertării [datoriilor], preotul să stabilească argintul potrivit cu numărul
anilor care rămân până la [următorul] an al iertării [datoriilor] şi să o scadă
din preţul ogorului. [19] Dacă cel ce şi-a sfinţit ogorul va voi să-l răscumpere,
atunci să adauge argint, o cincime din preţul hotărât, şi ogorul să-i rămână
lui. [20] Dar dacă acel om nu-şi va răscumpăra ogorul, iar ogorul va fi vândut
altui om, atunci să nu-l mai poată răscumpăra, [21] ci, după trecerea anului
iertării [datoriilor], ogorul să rămână sfinţit pentru Domnul, ca orice ogor
închinat [Domnului]; acesta să rămână în stăpânirea preotului.
[22] Iar dacă cineva va sfinţi [făgăduind] Domnului un ogor pe care l-a
cumpărat şi care nu face parte din moşia sa, [23] atunci preotul să-i socotească
preţul întreg potrivit timpului rămas până la anul iertării [datoriilor], iar
omul să plătească acel preţ, în aceeaşi zi, ca lucru sfânt pentru Domnul;
[24] în anul iertării [datoriilor], ogorul să se întoarcă însă la omul de la care

---

27,16 Practica descrisă (şi codificată) aici permitea unui israelit ajuns în dificultate financiară să încredinţeze preoţilor pământul său, sau numai o parte din el, putând să-şi păstreze dreptul de proprietate, în schimbul unei răscumpărări plătite ulterior. Cuantumul acestei răscumpărări era stabilit în funcţie de cantitatea de grâne necesară însămânţării respectivului ogor, cum interpretăm şi noi (împreună cu Radu-Gal., GN, BA), sau de cantitatea de grâne recoltată de pe acel ogor (după Bibl. Ier., Corn., Bibl. 1968). ♦ Prin termenul generic „măsură", potrivit tradiţiei textuale româneşti (*cf.* Ms. 45, Ms. 4389, Bibl. 1688, Micu, Filotei, Şaguna), traducem gr. κόρος (cuvânt de origine ebraică în greacă), care desemna o unitate de măsurare a cerealelor egală cu 6 mediumni atici, adică aprox. 300 litri (Bailly, *s.v.*). În Iez. 45,11 şi 14, ca şi în Os. 3,2, ebr. *ḥomer* este transliterat în LXX ca atare (γομόρ), de unde xenismul „gomor" în Bibl. 1688 la locurile citate.

27,21 În expresia „ogor închinat" (gr. ἡ γῆ ἡ ἀφωρισμένη) se reflectă ebr. *śᵉdēh haḥērem*, *litt.* „ogor interzis". Ceea ce era consacrat lui Dumnezeu prin gestul votiv devenea sacru şi trebuia distrus (în cazul de faţă rămânea în posesia definitivă a preoţilor) *cf.* Vulg.: *consecrata*, Radu-Gal.: „legată cu blestem", Bibl. Ier.: *dévoué par anathème*. Echivalările mai vechi „usăbit" (Ms. 45.), „usebit" (Ms. 4389), „usăbit" (Bibl. 1688), „osăbit" (Micu, Filotei, Şaguna), „separat" (Heliade), reflectă sensul literal al gr. ἀφωρισμένη (part. vb. ἀφορίζω „a separa, a despărţi").

fusese cumpărat și care avusese pământul în stăpânire. 25 Toate prețurile să
fie stabilite potrivit balanțelor sfinte; o didrahmă va fi douăzeci de oboli.
26 Orice întâi-născut care se va ivi între dobitoacele tale va fi al
Domnului, așa încât nimeni să nu-l sfințească [făgăduindu-l] Domnului; fie
vițel, fie miel, este al Domnului. 27 Dar dacă este vorba despre un animal
patruped dintre cele necurate, să-l răscumpere potrivit prețului hotărât,
adăugând încă o cincime, și să-i rămână lui; dacă nu va fi răscumpărat,
atunci să fie vândut potrivit prețului său. 28 Tot ce se află făgăduit [sub
anatemă] Domnului, ceea ce un om a făgăduit Domnului din ce are, fie un
om, o vită sau un ogor din moșia lui, nu va putea nici vinde, nici răscum-
păra; toate aceste lucruri făgăduite [sub anatemă] vor fi părți preasfinte
pentru Domnul. 29 Oricine va fi făgăduit [sub anatemă] Domnului dintre
oameni nu va putea fi răscumpărat, ci va fi dat morții.
30 Fiecare a zecea parte a pământului, fie din sămânța de pe ogor, fie din
fructele pomilor, să fie a Domnului; este o parte preasfântă pentru Domnul.
31 Dacă însă va voi cineva să-și răscumpere zeciuiala sa, atunci să adauge la
aceasta încă o cincime și a lui să fie. 32 Fiecare a zecea parte din cireada de
vite și din turma de oi, fiecare al zecelea animal din toate cele care trec pe
sub toiag la numărătoare, să fie zeciuială sfințită pentru Domnul. 33 Să nu
schimbi o vită rea cu una bună. Dar dacă totuși le vei schimba una cu alta,
atunci și vita dată, și cea primită în schimb vor fi sfinte și nu vor putea fi
răscumpărate.»"
34 Acestea sunt poruncile pe care i le-a dat Domnul lui Moise pentru fiii
lui Israel, pe muntele Sinai.

27,25 Prin „oboli" (după Micu, Filotei, Șaguna, Heliade), am tradus gr. ὀβολοί, *cf.* și Vulg.: *oboli*. De menționat că atestarea de la Micu este anterioară celor înregistrate în dicționarul academic (*DLR*), așa încât, la etimoanele indicate, fr. *obole* și lat. *obolus*, trebuie adăugat și gr. ὀβολός. Un obol reprezenta în sistemul grecesc de măsurătoare a șasea parte dintr-o didrahmă, adică aprox. 72 de centigrame. Corespondentul din TM *gērāh* „grăunte", desemna cea mai mică unitate pentru greutate din etaloanele păstrate în Templu, echivalentă cu a douăzecea parte dintr-un siclu.

NUMERII

Traducere din limba greacă de Mihai Moraru
Introducere de Gilles Dorival
Note de Gilles Dorival și Mihai Moraru

Pentru Introducere și note s-a utilizat ediția *La Bible d'Alexandrie. Les Nombres*, Éditions du Cerf, Paris, 1994
Selecție și traducere de Mihai Moraru.

Introducere

Cea de-a patra carte a Pentateuhului, atribuită tradițional lui Moise, este scrisă de un sacerdot care a reunit, cu cincisprezece secole înainte de Hristos, texte mai vechi, tradiții și formule rituale, așezate sub semnul unui itinerar al purificării spirituale. Partea narativă consacrată acestor ani din istoria poporului evreu este întrețesută cu foarte multe date cu caracter legislativ și cultic. Unele ritualuri menționate în text sunt mult mai vechi decât perioada exodului; de pildă, ritualul descris în 5,11 („apa mustrării") se presupune că datează chiar din epoca de dinainte de exil. Dacă pentru a-l considera pe Moise autor al acestei cărți poate fi invocat doar un scurt pasaj din 33,2 („Și Moise a scris plecările și popasurile lor, după cuvântul Domnului..."; *cf.* 15,22-23, unde se vorbește despre Moise la persoana a treia într-un discurs pe care îl are de rostit Moise însuși), nu este mai puțin adevărat că atât pentru partea narativă, cât și pentru cea legislativă sau de cult, el rămâne cea mai importantă figură a cărții. Istoria fiilor lui Israel care, după primirea Legii pe Muntele Sinai, pornesc într-o călătorie de patruzeci de ani în căutarea Pământului Făgăduinței, pentru a-l atinge abia atunci când cei ce fuseseră robi în Egipt nu mai erau în viață, are o bogată încărcătură simbolică și a prilejuit nenumărate interpretări, de la vechile comentarii patristice până la miturile politice.

Transpunerea în greacă a textului ebraic a încercat, începând chiar cu titlul cărții, să pună în evidență simbolistica numerică a acestui itinerar spiritual. Cum se știe, titlul cărții în textul masoretic era *Bemidbar* („În deșert"). Dar acest titlu putea fi la fel de potrivit pentru două dintre cărțile care o precedă, ca și pentru cartea care o urmează. Exodul, Leviticul, Numerii și Deuteronomul se petrec toate în deșert. La această remarcă s-ar putea adăuga și că titlul din TM al Exodului, *Shemōt* („Nume"), precum și titlul Deuteronomului, *Dēbārim* („Cuvinte"), ar fi la fel de potrivite pentru cartea Numerii ca și *Bemidbar*, pentru că sunt numeroase nume și cuvinte ale Domnului în Numerii. De fapt, un singur titlu din TM pare potrivit cărții căreia îi este atribuit: *Berē'shīt* („La început") pentru Geneză. În timp ce în TM titlul unei cărți constă în unul sau mai multe cuvinte din primul verset

al cărții respective, în LXX fiecare dintre cărți are un titlu care descrie subiectul tratat: Γένεσισ (Geneza, adică „naşterea" lumii şi a patriarhilor); Ἔξοδος (Exodul, ieşirea evreilor din Egipt); Λευιτικόν (Leviticul, cartea privitoare la cult şi la îndatoririle tribului lui Levi); Ἀριθμοί (Numerii); Δευτερονόμιον (Deuteronomul, legea enunțată pentru a doua oară sau a doua lege).

Or, alături de seria de titluri din TM, iudaismul rabinic cunoaşte o altă serie de titluri pentru cele cinci cărți ale Torei, care concordă cu tradiția LXX: *Sēpèr yeçirat ha'ōlām* („Cartea facerii lumii"); *Sēpèr yeçi'at Miçrayim* („Cartea ieşirii din Egipt"); *Sēpèr tōrat hakkōhanīm* („Cartea legii preoților"); *Ḥōmēsh happiqqūdīm* („Al cincilea dintre recensăminte"); *Sēpèr mishnèh tōrāh* („Cartea celei de-a doua legi"). Se constată că trei dintre titluri sunt practic identice cu cele din LXX: primele două şi ultimul. Cel de-al treilea titlu („Cartea legii preoților") pare a fi marcat o distanțare în raport cu titlul din LXX; dar această distanțare este mai mult aparentă decât reală, deoarece preoții sunt descendenții lui Levi. Legea preoției[1] se referă la tribul lui Levi.

Cât despre titlul *Ḥōmēsh* („Al cincilea"), surprinzător la prima vedere, acesta nu trebuie să inducă în eroare, pentru că de fapt fiecare dintre cele cinci cărți ale Torei constituie o cincime din Tora; cu alte cuvinte, termenii *sēpèr* şi *ḥōmēsh* sunt sinonimi aici. Mai rămâne termenul *happiqqūdīm*. Rădăcina *pāqad* este tradusă în mod curent în LXX printr-un termen din familia lui ἐπισκέπτεσθαι, „a trece în revistă". Corespondentul grec pentru *happiqqūdīm* ar fi deci Ἐπισκέψεις („Numărători") sau Ἐπισκεμμένοι („Cele numărate"). Există deci aici o reală distanțare între LXX şi tradiția rabinică, ce nu se regăseşte în cazul celorlalte cărți ale Pentateuhului. Totuşi, nu trebuie dată o importanță prea mare acestei diferențe: numărătoarea constă în numărarea războinicilor şi are ca rezultat un număr. Cele două titluri corespund de fapt unei aceleiaşi modalități de a înțelege cuprinsul acestei cărți.

Este necesară o precizare asupra titlului, care este la plural. Desigur, există numeroase nume în Numerii. Dar unele dintre acestea sunt mai importante decât altele, şi în primul rând acelea din cele două recensăminte ale fiilor lui Israel, situate la un interval de patruzeci de ani distanță: 603550 la recensământul din a doua lună a celui de-al doilea an (1,45-46); 601730 la recensământul din Araboth Moab, din a doua jumătate a celui de-al patruzecilea an (26,51). Un al treilea număr important figurează la 14,34:

1. Cum a şi fost tradus în româneşte în unele versiuni titlul cărții (n. trad.).

„După numărul zilelor în care ați cercetat pământul, patruzeci de zile, zi pentru an, veți lua pentru păcatele voastre patruzeci de ani și veți cunoaște urgia mâniei Mele." Astfel, însuși titlul cărții face referință la cele două recensăminte, precum și la rătăcirea poporului în deșert și înlocuirea generației celor care au părăsit Egiptul cu cea a celor care vor intra în Canaan.

Dar noțiunea de număr merge mai departe. Ea este cea care face posibilă însăși istorisirea care ne este povestită aici. În primul recensământ din capitolul întâi, este vorba de „numărul numelor" celor care au fost recenzați: recenzorii – Moise, Aaron și cei doisprezece aleși ai adunării – înregistrează populația evreilor „după numărul numelor lor" (1,18.20.22 *sq*): câte nume de bărbați peste douăzeci de ani, tot atâția înscriși; numărul numelor apare astfel ca principiu al recensământului, care n-ar fi avut loc dacă n-ar fi existat un „număr al numelor". „Numărul numelor" îi permite lui Israel să se organizeze ca popor și tot acesta stă la baza numărătorii leviților din capitolul 3 (3,22 *sq*), după cum el este la originea organizării religioase a poporului lui Israel.

Fără îndoială, „numărul numelor" a jucat același rol în cazul celui de-al doilea recensământ din capitolul 26, dar textul biblic nu menționează acest lucru. În schimb, în 26,53, „numărul numelor" apare ca principiul de împărțire a sorților de moștenire în Canaan: fiecare trib va primi după „numărul numelor", deci în funcție de numărul celor înscriși. „Numărul numelor" este deci ceea ce va face posibil pentru un popor fără pământ să se așeze în Canaan.

Pe scurt, numărul stă atât la originea organizării lui Israel ca popor și ca popor religios, cât și la baza așezării lui Israel în Pământul Făgăduinței. El stă în egală măsură și la baza episoadelor decisive ale istoriei lui Israel: revolta cea mai puternică împotriva lui Moise, cea a lui Core, care contesta preoția atribuită lui Aaron și descendenților săi, se termină cu moartea celor două sute cincizeci de răsculați (16,35) și a paisprezece mii șapte sute de susținători (16,49); revolta cea mai radicală a evreilor, care era îndreptată chiar împotriva Domnului, când aceștia păcătuiesc cu femeile madienite, culminează cu masacrarea a douăzeci și patru de mii dintre fiii lui Israel (25,9); iar războiul victorios împotriva madieniților, pe care îl poruncește Domnul, este dus de douăsprezece mii de luptători evrei.

Dar titlul Numerii nu trimite numai la istoria poporului, ci se referă, de asemenea, la anumite ritualuri pe care le descrie această carte, în special la sacrificiile animale. În 15,12, Domnul îi spune lui Moise: „După numărul celor pe care îi aduceți [jertfă], așa să faceți cu fiecare, după numărul lor."

în capitolul 29 este vorba, de asemenea, în mai multe rânduri, despre „numărul" animalelor sacrificate la sărbători.

Insistând prin titlul său asupra numerelor, nu este de mirare că LXX dezvoltă vocabularul numerelor mai mult decât o face TM. Astfel, în 1,49, Domnul îi poruncește lui Moise să nu facă numărătoarea leviților: „și numărul lor să nu-l iei." TM spune numai: „nu le vei lua capul [leviților] (= „nu-i vei număra"; *cf.* nota la 1,2)".

Desigur că noțiunea de numere nu epuizează ca singură tematica acestei cărți. Dar analizele care precedă arată că este fără îndoială cel mai bun titlu posibil, cel care marchează cel mai bine coerența și unitatea cărții. Origen, aplicând o lectură mai mult alegorică decât literală, consideră că numărarea triburilor lui Israel trebuie pusă în relație cu ansamblul cărții; după el, cartea în întregime descrie „felul în care poporul lui Dumnezeu, ieșind din Egiptul acestei lumi și îndreptându-se către Pământul Făgăduinței, (...), către slava împărăției lui Dumnezeu, (...), este condus după o anumită rânduială și după meritele fiecăruia" (*Hom. Num.* 2,1): în acest sens, cartea este istoria celor care merită să fie socotiți înaintea lui Dumnezeu în numărul celor aleși (*Hom. Num.* 28,4).

Despre traducerea cărții în LXX, se poate spune că ea rămâne fidelă soluțiilor alese de traducătorii cărților anterioare, care unificau anumite realități de cult, eliminau altele, operau distincții absente în TM, reduceau sau multiplicau anumite realități cultice ale religiei deșertului. Variații de traducere apar și în interiorul cărții, unde, ca să luăm un exemplu mai des întâlnit, expresia din TM *nāśō' 'ĕt rō'sh*, *lit.* „a lua capul", este tradusă când prin λαμβάνειν (τὴν) ἀρχὴν, „a lua început(ul)", în 1,2; 26,2, când prin λαμβάνειν τὸ κεφάλαιον, „a lua suma totală", în 4,2; 31,26.49. Această variație în traducere nu se poate explica prin existența a doi traducători diferiți, pentru că cele două traduceri se regăsesc în toată cartea, mai mult, ambele figurează în capitolul 4. Traducerea literală de așteptat ar fi fost λαμβάνειν τὴν κεφαλὴν, „a lua capul". Traducătorul a considerat că ea nu avea sens în greacă. Deoarece cuvântul *rō'sh* este tradus prin ἀρχή în Gen. 1,1; 2,10 *sq.* Ex. 6,25; 12,2, el folosește mai întâi traducerea λαμβάνειν (τὴν) ἀρχὴν. Apoi, conștient de caracterul obscur al expresiei, încearcă să găsească o traducere mai acceptabilă, în care să fie, în greacă, un corespondent al numelui ebraic pentru „cap": or, în Lev. 5,24, *rō'sh* este tradus prin κεφάλαιον, cu sensul de „capital"; această traducere era cu atât mai pertinentă cu cât κεφάλαιον poate avea în greacă sensul de „sumă totală".

Astfel, ipoteza mai multor traducători nu se susține. Putem vorbi numai de o dorință de variație a traducerii.

Acest procedeu permite câteodată să se facă unele distincții utile: cuvântul *bègèd* este tradus când prin ἱμάτιον, când prin στολή, mai ales când este vorba de veșmântul marelui preot; cuvântul *mal'āk* este tradus prin ἄγγελος (20,14.16), când este vorba de un înger al lui Dumnezeu, și prin πρέσβις (21,21; 22,5), când este vorba de un emisar al regelui; substantivul *maṭṭ,ēh* este tradus prin φυλή, „trib", sau prin ῥάβδος, „toiag", după context; cuvântul *mō' ēd* este tradus cel mai adesea prin μαρτύριον „mărturie", dar și, după context, prin ἑορτή, „sărbătoare", sau καιρός, „timp stabilit", sau chiar prin βουλή, „sfat" (16,2).

Procedeul permite, de asemenea, precizarea câmpului semantic al unui cuvânt ebraic care nu are un echivalent strict în greacă: cuvântul *migrāsh* este tradus în patru feluri diferite în capitolul 35.

Un fenomen opus celui prezentat (care avea drept consecință variația traducerii) este acela prin care același termen grecesc traduce două sau mai multe cuvinte ebraice. În Lev., cuvântul ἄρτος, „pâine", redă deopotrivă ebr. *ḥallāh*, „prăjitură" sau „pesmet", și *lèḥèm*, „pâine"; de altfel, ἄρτος denumește în greacă nu numai pâinea, ci și toate produsele făcute din făină.

În ceea ce privește caracterul literal sau liber al traducerii, ea a fost calificată drept o traducere „relativ liberă", spre deosebire, pe de o parte, de Cântarea Cântărilor, „literală", de Amos și de cartea lui Ruth, „relativ literale", și, pe de altă parte, de Proverbe, „liberă", sau de Înțelepciunea lui Iisus Sirah, „nesistematică".

În ceea ce privește criteriile sintactice, cartea Numerii apare ca o traducere relativ literală; studiul ordinii cuvintelor, care o reproduce adeseori pe aceea din ebraică, confirmă această concluzie; în schimb, în materie de criterii lexicale, prin gustul pentru variație, pentru unificare, ca și prin traducerile duble, Numerii apare ca o traducere relativ liberă.[2]

Gilles Dorival

---

2. În ceea ce privește cele mai vechi traduceri românești ale cărții (ms. 45, Biblia 1688), făcute după ediția de la Frankfurt din 1597 a LXX, caracterul literal este predominant. Spre deosebire de alte cărți ale Pentateuhului, din Numerii au intrat puține fragmente în tipicul Bisericii Ortodoxe: 8,16-17 este citit la Întâmpinarea Domnului (2 februarie), 24,3-7.17-18 se citește în Ajunul Crăciunului (n. trad.).

Numerii

1 [1] Și Domnul a grăit către Moise în pustiul Sina, în cortul mărturiei, în
[ziua] întâi a lunii a doua a anului al doilea, de la ieșirea lor din pământul
Egiptului, zicând: [2] „Faceți numărătoarea întregii adunări a fiilor lui Israel,
după înrudirile lor, după casele strămoșilor lor, după număr din numele lor,
pe cap de om, tot bărbatul [3] de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieși
la oastea lui Israel, numărați-i pe ei împreună cu oastea lor; tu și cu Aaron
să-i numărați pe ei. [4] Și împreună cu voi să fie câte unul după tribul fiecărei
căpetenii, după casele strămoșilor să fie. [5] Și acestea sunt numele oamenilor
care vor sta alături de voi: dintre cei ai lui Ruben – Elisur, fiul lui Sediur;
[6] dintre cei ai lui Simeon: Salamiel, fiul lui Surisadai; [7] dintre cei ai lui

---

1,1-19 Origen (*Hom. Num.* 1,1-2) se întreabă de ce numărarea triburilor n-a avut loc la ieșirea din Egipt. Răspunde prin aceea că poporul trebuia să progreseze spiritual trecând printr-o serie de încercări: ieșirea din Egipt, trecerea Mării Roșii, mana și stânca, primirea Legii, ridicarea și împodobirea cortului mărturiei etc. De asemenea, remarcă el, nu toată lumea a fost numărată. Au fost omiși sclavii (din pricina condiției lor), femeile (din pricina slăbiciunii firii lor), egiptenii din rândul poporului (ca străini), copiii sub douăzeci de ani (încă necopți la minte). Împărțirea poporului în două grupuri echivalează, pentru Origen, cu o decantare de ordin spiritual. Pentru a trece în rândul sfinților trebuie să te lepezi de gândurile puerile și să treci pragul maturității spirituale.

1,2 „Faceți numărătoarea", gr. λάβετε ἀρχήν, *lit.* „luați începătura"; TM: „luați capul" (*cf.* 4,2). Deși sintagma „a lua începătura/capul" este menționată în dicționare și apare în cele mai vechi traduceri românești ale Bibliei, cu sensul „a număra", aceasta nu s-a putut impune în limba română, deoarece intra în concurență cu sensul „a ucide" („a lua capul cuiva"). ♦ „după înrudirile lor", gr. κατὰ συγγενείας αὐτῶν. ♦ „tot bărbatul", TM: „după craniile lor"; BA, spre deosebire de Rahlfs, consideră că πᾶς ἄρσην aparține versetului următor (1,3).

1,3 „oastea": termenul grec, δύναμις, înseamnă în primul rând „forță", „putere" (aici, înseamnă „putere armată"). Plecând de la sensul generic, Origen (*Hom. Num.* 1,2) dă o interpretare morală: „puterea" este puterea de spirit a lui Israel (care vine din Lege) în opoziție cu puterea egiptenilor (care vine din magie), a asirienilor (care vine din astrologie) și a grecilor (care vine din filozofie). ♦ Al doilea „numărați-i pe ei" apare doar în LXX.

1,4 Pentru Apolinarie (Devreesse, R., p. 137) „căpeteniile" fiecărui trib ar fi „îngerii".

Iuda: Naason, fiul lui Aminadab; [8] dintre cei ai lui Issachar: Nathanael, fiul
lui Sogar; [9] dintre cei ai lui Zabulon: Eliab, fiul lui Chailon; [10] dintre fiii lui
Iosif, dintre cei ai lui Efraim: Elisama, fiul lui Emiud, [iar] dintre cei ai lui
Manase: Gamaliel, fiul lui Phadassur; [11] dintre cei ai lui Beniamin: Abidan,
fiul lui Gadeoni; [12] dintre cei ai lui Dan: Achiezer, fiul lui Amisadai; [13] dintre
cei ai lui Aser: Phagaiel, fiul lui Echran; [14] dintre cei ai lui Gad: Elisaf, fiul
lui Raguel; [15] dintre cei ai lui Neftali: Achire, fiul lui Ainan. [16] Aceştia sunt
cei chemaţi ai adunării, căpeteniile triburilor, după strămoşi, ei sunt [căpe-
teniile] peste o mie ale lui Israel." [17] Şi Moise şi Aaron i-au luat pe oamenii
aceştia cei numiţi după nume [18] şi toată adunarea au strâns-o în [ziua] întâi a
lunii a doua a anului şi i-au înscris după rudeniile lor, după strămoşii lor,
după numărul numelor lor, de la douăzeci de ani în sus, pe cap de om, tot
bărbatul, [19] precum îi orânduise Domnul lui Moise. Şi au fost număraţi în
pustiul Sina.

1,14 Între LXX şi TM este o diferenţă în privinţa poziţiei celor din tribul lui Gad în cadrul enumerării: aceştia sunt menţionaţi în poziţia a noua în LXX, în timp ce în TM apar în poziţia a treia. Explicaţia ar consta în intenţia traducătorilor LXX de a armoniza între ele diversele părţi ale Bibliei (în cazul de faţă, Num. 1,5-15 cu Gen. 35,22-26 şi 49,3-22). ♦ „Raguel": TM *De'û'ēl*, dar la 2,14 *Re'û'ēl*. Personajul de aici nu trebuie confundat cu Raguel, nepotul lui Avraam (Gen. 25,3), nici cu fiul lui Esau (Gen. 36,4 etc.) nici cu socrul lui Moise (Ex. 2,18; Num. 10,29).

1,16 „căpeteniile triburilor, după strămoşi", *lit.* „...după spiţele părinţilor" (κατὰ πατριάς); TM are „după triburile părinţilor" (*cf.* 1,4 şi 1,18-19).

1,18 „a anului" este omis în TM ♦ „şi i-au înscris": gr. ἐπαξονέω (care conţine în rădăcina sa cuvântul ἄξων) are sensul de „a înscrie pe table care se învârt pe un ax", asemănătoare celor pe care erau scrise legile în cetăţile greceşti. ♦ TM are aici o formă *hapax* a vb. *yāladh*, „a da naştere": expresie idiomatică ce ar însemna „a fi înregistrat într-o înrudire" ♦ În TM apare termenul *mišpāḥāh*, care în alte contexte este echivalat în greacă fie prin δῆμος (150 de ocurenţe, dar numai în Num.), fie prin φυλή (27,11; 33,54; 36,1). Am optat pentru traducerea gr. δῆμος prin „familie", păstrând „popor" pentru termenul λαός. Versiunile moderne utilizează, de altfel, termenul „familie", care are atestări vechi în limba română chiar cu acest sens (vezi Cantemir, *Divanul*, 1698) ♦ „pe cap de om", gr. πᾶν ἀρσενικὸν κατὰ κεφαλὴν αὐτῶν, *lit.*: „fiecare bărbat după capul lor".

1,19 În LXX, tribul lui Gad figurează în poziţia a noua, iar în TM, în poziţia a treia. ♦ Pentru Origen (*Hom. Num.* 1,3) triburile prefigurează ordinea în momentul Învierii eshatologice. Sprijinindu-se pe 1Cor. 15,23 şi pe In. 14,2 Origen afirmă că fiecare suflet înviat va fi înscris, după criterii spirituale, într-unul din cele patru triburi: al lui Ruben (pentru că a trăit cuviincios), al lui Simeon (pentru că a fost ascultător), al lui Levi (pentru calităţile de preot) şi al lui Iuda (pentru că şi-a dominat intelectul).

[20] Şi au fost fiii lui Ruben, întâiul-născut al lui Israel, după înrudirile lor,
după familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor,
pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi
la oaste, [21] numărătoarea lor: din tribul lui Ruben, patruzeci şi şase de mii
cinci sute. [22] Pentru fiii lui Simeon, după înrudirile lor, după familiile lor,
după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi
bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste, [23] numără-
toarea lor: din tribul lui Simeon, cincizeci şi nouă de mii trei sute. [24] Pentru
fiii lui Iuda, după înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor
lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de
ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste, [25] numărătoarea lor: din tribul lui
Iuda, şaptezeci şi patru de mii şase sute. [26] Pentru fiii lui Issachar, după
înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul
numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel
ce poate ieşi la oaste, [27] numărătoarea lor: din tribul lui Issachar, cincizeci şi
patru de mii patru sute. [28] Pentru fiii lui Zabulon, după înrudirile lor, după
familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap
de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste,
[29] numărătoarea lor: din tribul lui Zabulon, cincizeci şi şapte de mii patru
sute. [30] Pentru fiii lui Iosif, fiii lui Efraim, după înrudirile lor, după familiile
lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi
bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste, [31] numă-
rătoarea lor: din tribul lui Efraim, patruzeci de mii cinci sute. [32] Pentru fiii
lui Manase, după înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor
lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de
ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste, [33] numărătoarea lor: din tribul lui
Manase, treizeci şi două de mii două sute. [34] Pentru fiii lui Beniamin, după
înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul
numelor lor, pe cap de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel
ce poate ieşi la oaste, [35] numărătoarea lor: din tribul lui Beniamin, treizeci şi
cinci de mii patru sute. [36] Pentru fiii lui Gad, după înrudirile lor, după
familiile lor, după casele strămoşilor lor, după numărul numelor lor, pe cap
de om, toţi bărbaţii de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieşi la oaste,

---

1,20-46 Între LXX şi TM există unele diferenţe în enumerarea celor douăsprezece triburi. În timp ce 1,20-23 şi 1,38-46 coincid, versetelor 24-35 din LXX le corespund versetele 26-37 din TM, iar versetelor 36-37 din LXX le corespund versetele 24-25 din TM.

[37] numărătoarea lor: din tribul lui Gad, patruzeci și cinci de mii șase sute și
cincizeci. [38] Pentru fiii lui Dan, după înrudirile lor, după familiile lor, după
casele strămoșilor lor, după numărul numelor lor, pe cap de om, toți bărbații
de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieși la oaste, [39] numărătoa-
rea lor: din tribul lui Dan, șaizeci și două de mii șapte sute. [40] Pentru fiii lui
Aser, după înrudirile lor, după familiile lor, după casele strămoșilor lor, după
numărul numelor lor, pe cap de om, toți bărbații de la douăzeci de ani în
sus, tot cel ce poate ieși la oaste, [41] numărătoarea lor: din tribul lui Aser,
patruzeci și una de mii cinci sute. [42] Pentru fiii lui Neftali, după înru-
dirile lor, după familiile lor, după casele strămoșilor lor, după numărul
numelor lor, pe cap de om, toți bărbații de la douăzeci de ani în sus, tot cel
ce poate ieși la oaste, [43] numărătoarea lor: din tribul lui Neftali, cincizeci
și trei de mii patru sute. [44] Aceasta e numărătoarea pe care au numărat-o
Moise și Aaron și căpeteniile lui Israel, doisprezece oameni: câte un bărbat
de fiecare trib, după tribul caselor strămoșilor. [45] Și toată numărătoarea
fiilor lui Israel, cu oastea lor, de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce ieșea
să se rânduiască la război în Israel, a fost de [46] șase sute trei mii cinci sute
cincizeci.

[47] Iar leviții, din tribul strămoșilor lor, n-au fost numărați cu fiii lui
Israel. [48] Și a grăit Domnul către Moise zicând: [49] „Vezi ca tribul lui Levi să
nu-l socotești laolaltă [cu ceilalți] și numărul lor să nu-l iei între fiii lui
Israel. [50] Ci tu să-i rânduiești pe leviți la cortul mărturiei și la toate uneltele
lui și la toate câte sunt în el. Ei au să ridice cortul și toate uneltele lui, și au
să slujească în el, și au să pună tabără împrejurul cortului. [51] Și la ridicarea
cortului, leviții au să-l strângă, și la punerea cortului, ei au să-l întindă. Iar
cel de alt neam care se va apropia [să intre în el] să moară. [52] Iar fiii lui Israel
să-și pună tabăra, [fiecare] bărbat în rândul său și [fiecare] bărbat după ceata

---

1,46 Theodoret al Cyrului se întreabă de ce Dumnezeu a poruncit numărarea poporului? Răspuns: vrea să arate că și-a ținut promisiunea făcută lui Avraam, în Gen. 22,17 de a-i dărui o descendență numeroasă ca stelele de pe cer și ca nisipul mării (*Qu. Num.* 1).

1,47-54 Pasaj similar cu Num. 3,5-10 și, parțial, cu Lev. 25,32-33; după părerea lui Flavius Iosephus (*AI* III, 286-287), Num. 3,5-10 ar relata evenimente anterioare numărătorii fiilor lui Israel (Num. 1-2).

1,47 „leviți": membrii tribului lui Levi au un loc aparte în cadrul poporului: ei slujesc la sanctuar (Num. 3-4), nu au parte de moștenire în Israel (Deut. 18,1), dar primesc zeciuială (Num. 18,21-24).

1,51 „cel de alt neam". *lit.* „străinul", cu sensul de oricare nelevit.

sa, laolaltă cu oastea sa. 53 Iar leviții să-și pună tabăra înaintea Domnului
împrejurul cortului mărturiei, și nu va fi păcătuire între fiii lui Israel. Și
leviții înșiși să facă de pază la cortul mărturiei." 54 Și au făcut fiii lui Israel
după toate câte le poruncise Domnul lui Moise și Aaron; așa au făcut.

2 1 Și Domnul a grăit către Moise și Aaron zicând: 2 „[Fiecare] om,
ținându-se el după ceata, după însemnele, după casele strămoșilor lui, [așa]
să pună tabără fiii lui Israel. În față, împrejurul cortului mărturiei, să pună
tabăra fiii lui Israel. 3 Și cei care își vor pune tabăra primii, spre răsărit [vor
fi] ceata taberei lui Iuda, cu oastea lor, și căpetenia fiilor lui Iuda – Naason,
fiul lui Aminadab. 4 Oastea lui, cei numărați: șaptezeci și patru de mii șase
sute. 5 Și cei care își vor pune tabăra alături – tribul lui Issachar, și căpe-
tenia fiilor lui Issachar – Nathanael, fiul lui Sogar. 6 Oastea lui, cei numă-
rați: cincizeci și patru de mii patru sute. 7 Și cei care își vor pune tabăra
alături – tribul lui Zabulon, și căpetenia fiilor lui Zabulon – Eliab, fiul lui
Chailon. 8 Oastea lui, cei numărați: cincizeci și șapte de mii patru sute.
9 Toți cei numărați în tabăra lui Iuda: o sută optzeci și șase de mii patru
sute, cu oastea lor. Ei să-și ridice tabăra cei dintâi.
10 Ceata taberei lui Ruben, către miazăzi, cu oastea lor, și căpetenia fiilor
lui Ruben – Elisur, fiul lui Sediur. 11 Oastea lui, cei numărați: patruzeci și
șase de mii cinci sute. 12 Și cei care își vor pune tabăra alături – tribul lui

---

1,53 „nu va fi păcătuire între fiii lui Israel": TM are „nu va fi mânia [lui Dumnezeu] peste comunitatea fiilor lui Israel".

2,1-9 Pentru Origen (*Hom. Num.* 3,3), cele patru diviziuni ale taberei, spre cele patru puncte cardinale, simbolizează cele patru ordine de sfinți despre care ar vorbi Evr. 12,18-23 și care formează o ierarhie: cel mai sus, Biserica întâilor-născuți înscriși în ceruri; apoi, corul îngerilor; urmează Ierusalimul ceresc și, cel mai jos, muntele Sion.

2,2 „[Fiecare] om ținându-se el"; gr. ἄνθρωπος ἐχόμενος αὐτοῦ, *lit.*: „om ținându-se el aproape de", omis în TM. ♦ „după ceata, după însemnele, după casele strămoșilor lui": Origen interpretează în sens moral și alegoric, în lumina pasajului din 1Cor. 14,40 (*Hom. Num.* 2). „Tagma" (ceata) este pusă în relație cu „ordinul" (imagine militară). Fiecare ins trebuie să-și cunoască „ceata", „ordinul" din care face parte și să aibă un comportament potrivit cerințelor ordinului respectiv, mai ales atunci când e vorba de preoție. „Însemnele" sunt, pentru Origen, „genele" fiecărui individ în parte, care-i definesc caracterul și-l disting de ceilalți. Cât despre „casele strămoșilor", acestea prefigurează diferitele familii cerești în care sufletele vor intra după moarte.

2,9 După Theodoret, tribul lui Iuda este foarte numeros, ca semn al nașterii lui Iisus Hristos din sânul lui (*Qu. Num.* 3, PG 80, 352-353).

Simeon, şi căpetenia fiilor lui Simeon – Salamiel, fiul lui Surisadai. 13 Oastea
lui, cei număraţi: cincizeci şi nouă de mii trei sute. 14 Şi cei care îşi vor pune
tabăra alături – tribul lui Gad, şi căpetenia fiilor lui Gad – Elisaf, fiul lui
Raguel. 15 Oastea lui, cei număraţi: patruzeci şi cinci de mii şase sute şi
cincizeci. 16 Toţi cei număraţi în tabăra lui Ruben: o sută cincizeci şi una de
mii şi patru sute şi cincizeci, cu oastea lor; în al doilea rând să-şi ridice
[tabăra]. 17 Şi cortul mărturiei se va ridica, precum şi tabăra leviţilor, în
mijlocul taberelor. Precum îşi pun tabăra, aşa să o şi ridice, fiecare urmând
la rând, după ceata [lui].

18 Ceata taberei lui Efraim, către apus, cu oastea lor, şi căpetenia fiilor
lui Efraim – Elisama, fiul lui Emiud. 19 Oastea lui, cei număraţi: patruzeci de
mii cinci sute. 20 Şi cei care îşi vor pune tabăra alături – tribul lui Manase, şi
căpetenia fiilor lui Manase – Gamaliel, fiul lui Fadassur. 21 Oastea lui, cei
număraţi: treizeci şi două de mii două sute. 22 Şi cei care îşi vor pune tabăra
alături – tribul lui Beniamin, şi căpetenia fiilor lui Beniamin – Abidan, fiul
lui Gadeoni. 23 Oastea lui, cei număraţi: treizeci şi cinci de mii patru sute.
24 Toţi cei număraţi în tabăra lui Efraim: o sută opt mii şi o sută, cu oastea
lor. În al treilea rând îşi vor ridica tabăra.

25 Ceata taberei lui Dan, către miazănoapte, cu oastea lor, şi căpetenia
fiilor lui Dan – Achiezer, fiul lui Amisadai. 26 Oastea lui, cei număraţi:
şaizeci şi două de mii şapte sute. 27 Şi cei care îşi vor pune tabăra alături –
tribul lui Aser, şi căpetenia fiilor lui Aser – Phagaiel, fiul lui Echran. 28 Oas-
tea lui, cei număraţi: patruzeci şi una de mii cinci sute. 29 Şi cei care îşi vor
pune tabăra alături – tribul lui Neftali, şi căpetenia fiilor lui Neftali –
Achire, fiul lui Ainan. 30 Oastea lui, cei număraţi: cincizeci şi trei de mii
patru sute. 31 Toţi cei număraţi în tabăra lui Dan: o sută cincizeci şi şapte de
mii şase sute. Cei din urmă vor ridica tabăra, cu ceata lor."

32 Aceasta este numărătoarea fiilor lui Israel, după casele strămoşilor lor.
Toată numărătoarea taberelor, cu oştile lor: şase sute trei mii cinci sute cinci-
zeci. 33 Iar leviţii nu au fost număraţi printre ei, după cum îi poruncise Domnul
lui Moise. 34 Şi au făcut fiii lui Israel toate câte i le orânduise Domnul lui
Moise; aşa puneau tabăra, după ceata lor; şi aşa îşi ridicau [tabăra], fiecare
ţinându-se [la rând], după familiile lor, după casele strămoşilor lor.

2,14 „Şi cei care îşi vor pune tabăra alături" nu apare în TM.

2,18 „către apus", *lit.*: „către mare". Expresia traduce ebr. *yāmmāh*, „spre mare" = „spre apus"; în Egipt, sensul era „spre miazănoapte".

3 1 Acestea [sunt] rudeniile lui Aaron și Moise în ziua în care Domnul i-a grăit lui Moise pe muntele Sina, 2 și acestea [sunt] numele fiilor lui Aaron: întâiul-născut, Nadab, și Abiud, Eleazar și Ithamar. 3 Acestea [sunt] numele fiilor lui Aaron, preoții cei unși, cărora le-au desăvârșit [*i.e.* consacrat] mâinile pentru a sluji ca preoți. 4 Și au murit Nadab și Abiud în fața Domnului, aducând ei foc străin înaintea Domnului în pustiul Sina; și copii nu aveau. Și Eleazar și Ithamar au slujit ca preoți împreună cu Aaron, tatăl lor.

5 Și Domnul a grăit către Moise, zicând: 6 „Ia tribul lui Levi și așază-i pe ei dinaintea lui Aaron preotul și îi vor sluji lui, 7 și vor face de pază pentru el și [vor face] de pază pentru fiii lui Israel dinaintea cortului mărturiei, ca să lucreze lucrările cortului, 8 și vor păzi toate uneltele cortului mărturiei și cele de pază ale fiilor lui Israel, la toate lucrările cortului. 9 Și să-i dai pe leviți lui Aaron și fiilor lui, preoții. În dar Mi-au fost dăruiți aceștia din partea fiilor lui Israel. 10 Și pe Aaron și pe fiii lui să-i pui peste cortul mărturiei, și să-și păzească preoția și toate cele de la altar și dinăuntrul perdelei [altarului]. Și cel străin care [le]-ar atinge să moară."

11 Și Domnul a grăit către Moise, zicând: 12 „Și Eu, iată, i-am luat pe leviți dintre fiii lui Israel în locul tot întâiului-născut care deschide pântecele

---

3,3 „le-au desăvârșit mâinile": TM are: „le-a desăvârșit mâna". Pluralul verbului din LXX s-ar putea referi la faptul că subiectul este multiplu: Domnul împreună cu Moise (*cf.* Ex. 6,23; 29,9 și 35; 40,2-15; Lev. 8,1-3*b*).

3,4 Moartea lui Nadab și Abiud este povestită în Lev. 10,1-3. Pentru Philon, Nadab și Abiud reprezintă intelectul despuiat de pasiuni care, prin virtute, se întoarce în eter, migrând astfel dinspre lumea creată spre cea necreată (*Confus.* 156; *Her.* 309; *Fuga* 59; *Somn.* II,67). Pentru Irineu (*Adv. haer.* IV,26,2), Nadab și Abiud, care aduc foc străin, îi prefigurează pe eretici, care introduc învățături străine în Biserică.

3,5-10 Theodoret se întreabă, în *Qu. Num.* 4 (PG 80,353AB), care sunt exact atribuțiunile preoților și ale leviților? După aceste versete, spune el, preoții aduc sacrificiile, iar leviții sunt ajutoarele preoților și păzitorii cortului.

3,9 „preoții" nu apare în TM. ♦ „În dar Mi-au fost dăruiți aceștia": după TM, destinatarul darului ar putea fi Aaron; interpretarea din LXX este certificată de unele manuscrise ebraice și concordă cu Num. 8,16, unde TM coincide cu LXX.

3,10 „[le]-ar atinge": TM are „se apropie".

3,11-13 Al doilea discurs al Domnului despre leviți. După Philon (*Her.* 124), leviții sunt deopotrivă tribul consacrat lui Dumnezeu și simbolul intelectului întors spre Dumnezeu. După *Sacrif.* 118-134, leviții reprezintă rațiunea care-și găsește refugiul în Dumnezeu. La rândul său, Origen interpretează „dintre fiii lui Israel" (*i.e.* din mijlocul fiilor lui Israel) ca o indicație asupra „imparțialității" levitice: levitul nu deviază nici spre stânga, nici spre dreapta, după expresia din Num. 20,17, fiind garantul fidelității față de Dumnezeu.

la fiii lui Israel: leviții vor fi răscumpărare pentru ei și vor fi ai Mei. [13] Pentru
că al Meu este tot întâiul-născut. În ziua în care am lovit tot întâiul-născut
în pământul Egiptului, Mi-am sfințit tot întâiul-născut în Israel, de la om
până la dobitoc. Ai mei vor fi, Eu [sunt] Domnul."
[14] Și a grăit Domnul către Moise în pustiul Sina, zicând: [15] „Socotește-i
pe fiii lui Levi, după casele strămoșilor lor, după familiile lor, după înrudi-
rile lor, pe tot bărbatul de la o lună în sus, [așa] să-i socotești pe ei." [16] Și
i-au numărat Moise și cu Aaron, după glasul Domnului, în felul în care le
orânduise Domnul. [17] Și aceștia erau fiii lui Levi, după numele lor: Gedson,
Caath și Merari. [18] Și acestea [sunt] numele fiilor lui Gedson, după familiile
lor: Lobeni și Semei. [19] Și fiii lui Caath, după familiile lor: Amram și Issaar,
Chebron și Oziel. [20] Și fiii lui Merari, după familiile lor: Mooli și Musi.
Acestea sunt familiile leviților, după casele strămoșilor lor.
[21] Lui Gedson: familia lui Lobeni și familia lui Semei; acestea [sunt]
familiile lui Gedson. [22] Numărătoarea lor, după numărul tuturor bărbaților
de la o lună în sus – numărătoarea lor: șapte mii cinci sute. [23] Și fiii lui
Gedson să-și pună tabăra îndărătul cortului, spre apus. [24] Și căpetenia casei
strămoșilor familiei lui Gedson [era] Elisaf, fiul lui Lael. [25] Și [erau în] paza
fiilor lui Gedson în cortul mărturiei: cortul, și acoperământul, și vălul ușii
de la cortul mărturiei, [26] și pânzele curții, și perdeaua de la poarta curții de
lângă cort și toate celelalte lucrări ale lui.
[27] Lui Caath: familia lui Amram, și familia lui Saar, și familia lui
Chebron, și familia lui Oziel; acestea sunt familiile lui Caath. [28] După
numărul tuturor bărbaților de la o lună în sus: opt mii șase sute, stând de
pază la cele sfinte. [29] Familiile fiilor lui Caath vor pune tabăra în partea

---

3,12 „răscumpărare": gr. λύτρον nu are corespondent aici în TM, dar în alte locuri (3,46.48.51) traduce un derivat de la *pādhāh*, „a răscumpăra".

3,15 „după înrudirile lor" nu apare în TM, este posibil ca în LXX să fie o traducere dublă pentru *mišpāḥāh* (vezi nota la 1,18).

3,16 „și cu Aaron" nu apare în TM; această omisiune s-ar încadra într-un șir mai lung de exemple (1,53; 8,12; 16,11 și 44; 17,8; 20,8), prin care LXX îi acordă lui Aaron un rol mai important decât cel atribuit în TM. ♦ „după glasul Domnului": expresia este proprie Num. pentru a reda ebr. *'al peh YHWH*, *lit.* „după gura Domnului".

3,23 „Și fiii lui Gedson": TM are „familiile din Gēršunnī". În afara diferențelor de antroponime, întâlnim aici și traducerea grecească υἱοί „fiii", pentru cuvântul ebraic echivalat de obicei prin δῆμος, care în LXX va apărea în versetul următor.

3,26 „perdeaua de la poarta curții de lângă cort": *cf.* Ex. 27,16.

dinspre miazăzi a cortului. [30] şi căpetenia casei strămoşilor familiei lui
Caath [era] Elisaphan, fiul lui Oziel. [31] Şi în paza lor [vor fi] chivotul, şi
masa, şi sfeşnicul, şi altarele, şi uneltele [locului] sfânt, cele în care slujesc,
şi vălul, şi toate lucrările lor. [32] Şi căpetenie peste căpeteniile leviţilor [era]
Eleazar, fiul lui Aaron preotul, cel pus să stea de pază la cele sfinte.
[33] Lui Merari: familia lui Mooli şi familia lui Musi; acestea sunt fami-
liile lui Merari. [34] Numărătoarea lor, după numărul a tot bărbatul de la o
lună în sus: şase mii cincizeci. [35] Şi căpetenia casei strămoşilor familiei lui
Merari [era] Suriel, fiul lui Abichail. Ei să-şi pună tabără în partea dinspre
miazănoapte a cortului. [36] Numărătoarea pentru paza fiilor lui Merari:
abacele cortului, şi stinghiile lui, şi stâlpii lui, şi tălpile lui, şi toate uneltele
lor, şi toate lucrările lor. [37] şi stâlpii curţii de jur-împrejur, şi tălpile lor, şi
ţăruşii şi funiile lor.
[38] Şi cei care pun tabăra în faţa cortului mărturiei înspre răsărit: Moise şi
Aaron şi fiii lui care stau de pază la cele sfinte pentru fiii lui Israel. Şi străi-
nul care [le]-ar atinge să moară.
[39] Toată numărătoarea leviţilor, pe care i-au numărat Moise şi Aaron
după glasul Domnului, după familiile lor, toţi bărbaţii de la o lună în sus:
douăzeci şi două de mii.
[40] Şi i-a spus Domnul lui Moise: „Socoteşte-i pe toţi întâii-născuţi de
parte bărbătească ai fiilor lui Israel, de la o lună în sus, şi ia-le numărul
după nume. [41] Şi pe leviţi să-i iei pentru Mine – Eu [sunt] Domnul – în
locul tuturor întâilor-născuţi ai fiilor lui Israel, şi vitele leviţilor, în locul
tuturor întâilor-născuţi dintre vitele fiilor lui Israel." [42] Şi a numărat Moise,
în felul în care i-a poruncit Domnul, tot întâiul-născut dintre fiii lui Israel.

3,31 „vălul": gr. καταχάλυμμα nu poate fi nici acoperământul din v. 25, nici pânzele curţii din v. 26, ambele încredinţate lui Gedson, ci vălul care desparte sfânta sfintelor (*cf.* Ex. 26,34).

3,32 „Eleazar, fiul lui Aaron preotul": textul din LXX este aici mai clar decât cel din TM, pentru că sistemul cazual din greacă permite eliminarea unei posibile lecturi ambigue: „Eleazar, fiul lui Aaron, preotul", în care „preotul" ar putea fi considerat apoziţie pe lângă Eleazar.

3,39 După tradiţia rabinică, Aaron trebuie şters de pe listă, în sensul că el nu trebuie inclus în numărul leviţilor număraţi. ♦ „douăzeci şi două de mii": după Origen (*Hom. Num.* 4,1), 22 000 este un număr excelent, întrucât îl conţine pe 22, care reprezintă numărul literelor alfabetului ebraic, al patriarhilor, al creaturilor etc. Simbolizează, în chip mistic, „suma tuturor făpturilor".

[43] Și au fost toți întâii-născuți de parte bărbătească, după numărul numelor
[lor], de la o lună în sus, după numărătoarea lor: douăzeci și două de mii
două sute șaptezeci și trei.
[44] Și Domnul a grăit către Moise, zicând: [45] „Ia-i pe leviți în locul a tot
întâiului-născut dintre fiii lui Israel și vitele leviților în locul vitelor lor, și ai
Mei vor fi leviții. Eu [sunt] Domnul. [46] Și [pentru] răscumpărările celor
două sute șaptezeci și trei, cei care prisosesc față de leviți dintre întâii-năs-
cuții fiilor lui Israel, [47] să iei [câte] cinci sicli de cap, după didrahma sfân-
tului [lăcaș], douăzeci de oboli la siclu, [48] și să-i dai banii lui Aaron și fiilor
lui ca răscumpărare pentru cei ce prisosesc dintre ei." [49] Și Moise a luat
banii, răscumpărările pentru cei ce prisoseau la răscumpărarea leviților:
[50] în locul întâilor-născuți ai fiilor lui Israel a luat banii: o mie trei sute
șaizeci și cinci de sicli, după siclul sfântului [lăcaș]. [51] Și Moise le-a dat lui
Aaron și fiilor lui răscumpărările pentru cei ce prisoseau, după glasul
Domnului, precum îi orânduise Domnul lui Moise.

4 [1] Și a grăit Domnul către Moise și Aaron, zicând: [2] „Fă numărătoarea
fiilor lui Caath dintre fiii lui Levi, după familiile lor, după casele strămoșilor
lor, [3] de la douăzeci și cinci de ani în sus, până la cincizeci de ani, pe toți
cei ce intră să slujească pentru a face toate lucrările în cortul mărturiei. [4] Și

---

3,43 „două sute șaptezeci și trei": Origen (*Hom. Num.* 4.1) interpretează mistic și acest număr: 22 273 se descompune în 22 000, „suma tuturor creaturilor", și 273, „misterul zămislirii omului", întrucât reprezintă numărul de zile al sarcinii unei femei.

3,47 „cinci sicli de cap": TM are „cinci, cinci șekeli pe craniu.... după didrahma cea sfântă": alternanța siclu-didrahmă pare să derive dintr-o echivalență destul de aproximativă, pentru că șekelul avea 11,5 gr. argint, iar drahma atică 4,32 gr., pentru a ajunge în epoca ptolemaică la 3,6 gr. (vezi Gen. 23,15-16; Ex. 21,32; Lev. 27,3 in comparație cu Ex. 30, 23-24; 39,1; Lev. 5,15); valoarea de 20 de oboli pentru un siclu ar trimite tot spre epoca ptolemaică.

4,3 „de la douăzeci și cinci de ani": TM are „treizeci de ani"; diferența aceasta apare și în versetele 23, 30, 35, 39. 43. 47. Explicația ar putea consta, ca și în cazul citat la 1,14, în dorința LXX de a armoniza între ele diversele părți ale Bibliei (în cazul de față, cu 8,24, unde este menționată vârsta de douăzeci și cinci de ani, atât în LXX, cât și în TM; pe de altă parte însă, armonizarea ar fi fost mai simplă dacă s-ar fi operat modificarea numai în 8,24); rămâne deschisă și ipoteza că diferențele provin dintr-un model ebraic diferit de TM.

4,4 „sfânta sfintelor": gr. ἅγιον τῶν ἁγίων; *lit.*: „sfânt dintre cele sfinte", atât în LXX, cât și în TM. În vechile traduceri românești (ms. 45 și ms. 4389) găsim traducerea *sfânta sfinților* și, respectiv, *a sfântului sfinților*, dar în Biblia 1688 apare forma *Svânta*

lucrările fiilor lui Caath în cortul mărturiei [sunt] acestea: sfânta sfintelor.
[5] Și Aaron și fiii lui să intre când se va strânge tabăra și să dea jos perdeaua
umbritoare și să acopere cu ea chivotul mărturiei. [6] Și să pună peste ea
acoperământ de piele ca hiacintul și să arunce peste el o pânză toată ca
hiacintul, și să petreacă drugii [chivotului]. [7] Și peste masa punerii-înainte
să aștearnă o pânză, toată purpurie, și vasele, și cădelnițele, și cupele, și
potirele pentru libație, iar pâinile cele de-a pururi să fie pe ea. [8] Și să

Sfintelor, menținută apoi în majoritatea versiunilor românești până la cele mai recente ediții ale Bibliei Sinodale. Expresia din TM a generat trei tipuri de interpretări: 1) a fost considerată o apoziție pentru „cortul mărturiei", interpretare puțin verosimilă, întrucât, conform cu Ex. 26,33-34, trebuie făcută o distincție între cort, „loc sfânt", și „sfânta sfintelor" care adăpostește chivotul mărturiei; de aceea Targumul N. a modificat expresia cu „în casa lucrurilor sfinte", adică în sanctuar; 2) expresia s-ar referi la tipul de slujbe ale fiilor lui Caath; 3) expresia ar desemna obiectele sacre de care se îngrijeau fiii lui Caath. Expresia din LXX, la nominativ-acuzativ, nu poate reprezenta o apoziție pentru „cortul mărturiei", aflat la dativ în greacă; de asemenea, în pasajul de față, expresia în discuție apare în greacă cu forma nearticulată, în timp ce în Ex. 26,33-34 și în Num. 18,10 apare forma articulată pentru a denumi locul unde se află chivotul; în Ex. 29,37 și 40,10, ca și în 30,10 și 30,36, referirea ar fi mai degrabă la un obiect sau la un animal de jertfă, nu la o anumită activitate. Acest sens din Ex., confirmat de numeroase ocurențe din Lev. (2,3 și 10; 6,17 și 22; 7,1 și 6; 10,12 și 17; 14,13; 24,9; 27,28; vezi comentariul la Lev. 2,3), face improbabilă și a doua ipoteză de interpretare. Rămâne mai plauzibilă a treia interpretare, anume că este vorba de lucrurile sfinte de care trebuiau să se îngrijească fiii lui Caath. *În spiritul acestei interpretări expresia s-ar putea traduce prin „cele sfinte între sfinte"*, care ar desemna astfel atât obiectele sacre, cât și chivotul însuși („cel sfânt între cele sfinte"). Forma de plural apare de altfel în 4,19. ♦ Origen remarcă faptul că obiectele care trebuie acoperite sunt în număr de șapte, cifră sacră. Aceste obiecte simbolizează, după el, secretele înțelepciunii tainice, care trebuie acoperite și păstrate departe de ochii mulțimii profane (*Hom. Num.* 4,15,2-3).

4,5 „perdeaua umbritoare", τὸ καταπέτασμα τὸ συσκιάζον: TM are „vălul perdelei" (*pārokheth hammāsākh*) tradus în greacă fie prin καταπέτασμα (Ex. 35,12), de unde tradiționalul „catapeteasmă", care a ajuns astăzi să denumească strict iconostasul din bisericile ortodoxe, fie prin κατακάλυμμα τοῦ καταπετάσματος (Ex. 40,21).

4,6 „cu hiacintul": ebr. *taḥaš* și t^{e}*khēleth* – ambele traduse cu același cuvânt în gr. (vezi n. urm.)

4,7 „toată purpurie" (ὁλοπόρφυρον): TM are „albastră" (sau „violetă", sau „purpuriu-violetă"); termenul t^{e}*khēleth* este tradus întotdeauna în restul Pentateuhului prin ὑάκινθος sau ὑακίνθινον; Ulrich, E., 1992, propune emendarea lui ὁλοπόρφυρον din acest pasaj cu ὑακίνθινον.

4,8 „peste ea" (peste masă): TM are „peste ele" (peste obiectele de cult enumerate în versetul anterior).

aştearnă peste ea pânză stacojie şi să o acopere cu acoperământ de piele ca
hiacintul şi să petreacă prin ea drugii. 9 Şi să ia o pânză ca hiacintul şi să
acopere sfeşnicul care luminează, şi candelele lui, şi mucările lui, tăviţele
lui şi toate vasele pentru untdelemn, cu care se slujeşte. 10 Şi să-l pună pe el
şi toate uneltele lui într-o învelitoare de piele ca hiacintul şi să-l aşeze pe
drugi. 11 Şi pe altarul de aur să aştearnă o pânză ca hiacintul şi să-l acopere
cu acoperământ de piele ca hiacintul şi să petreacă drugii. 12 Şi să ia toate
vasele de slujit în care se slujeşte la cele sfinte şi să le pună într-o pânză ca
hiacintul şi să le acopere cu acoperământ de piele ca hiacintul şi să le pună
peste drugi. 13 Şi capacul să-l pună peste altar şi să-l acopere pe deasupra cu
o ţesătură, toată ca purpura. 14 Şi să pună toate vasele în care se slujeşte
deasupra lui, şi talgerele pentru jăratic, şi cârligele pentru carne şi pocalele,
şi capacul, şi toate vasele altarului. Şi să pună peste el acoperământ de piele
ca hiacintul, şi să petreacă drugii lui. Şi să ia o pânză ca purpura şi să
învelească laolaltă vasul de spălat şi soclul lui şi să le pună într-un acope-
rământ de piele ca hiacintul şi să le pună peste drugi. 15 Aaron şi cu fiii lui
vor termina de acoperit cele sfinte şi toate vasele sfinte la ridicarea taberei
şi [abia] după aceea vor intra fiii lui Caath să le ridice; şi să nu se atingă de
cele sfinte, ca să nu moară. Acestea le vor ridica fiii lui Caath în cortul
mărturiei. 16 Eleazar, fiul lui Aaron preotul, va veghea: untdelemnul pentru
lumină, şi amestecul de tămâie şi jertfa de fiecare zi, untdelemnul ungerii, şi
va avea grijă de întregul cort şi tot ce se află în el în [lăcaşul] sfânt, în toate
lucrările." 17 Şi a grăit Domnul către Moise şi Aaron, zicând: 18 „Să nu
lăsaţi să piară din trib ceata familiei lui Caath, dintre leviţi. 19 Aşa să faceţi
cu ei, ca să trăiască, şi nu vor muri când se vor apropia de sfintele sfintelor:

4,9 Pentru Philon (*Her.* 226), masa din versetul 7 simbolizează rugăciunile de mulţumire pentru muritori; candelabrul simbolizează rugăciunile de mulţumire pentru fiinţele cereşti.

4,13 „capacul să-l pună peste altar": TM are „ei vor arunca cenuşa de pe altar". În Ex. 27,3 καλυπτήρ trimite la un ritual diferit de TM, care are „vase de luat cenuşa". Poate că este vorba de un capac de metal, care se pune peste altarul pe care au rămas tăciuni, pentru a putea pune deasupra pânza purpurie. Acest „capac" e necunoscut în TM.

4,14 După Theodoret (*Qu. Num.* 6, PG 80,356 AB), hiacintul simbolizează cerul, iar purpura, regalitatea. Cuverturile de culoarea hiacintului convin obiectelor din interior, iar cele de culoarea purpurei, obiectelor din exteriorul cortului. Explicaţia lui Theodoret nu este general valabilă.

4,15 „ca să nu moară": TM are „şi vor muri". LXX oferă aici o traducere explicită. ♦ „Acestea le vor ridica", TM are: „acestea sunt sarcina".

4,16 „Eleazar... va veghea"; *litt.*: „Cel care va supraveghea... Eleazar".

Aaron şi fiii lui să meargă şi să-i rânduiască pe fiecare la îndatorirea lui [20] şi
să nu intre să vadă fără veste cele sfinte, ca să nu moară."
[21] Şi a grăit Domnul către Moise, zicând: [22] „Fă şi numărătoarea fiilor
lui Gedson, tot după casele strămoşilor lor, după familiile lor, [23] de la două-
zeci şi cinci de ani în sus şi până la cincizeci de ani; socoteşte-i pe toţi cei ce
intră să slujească şi să facă lucrările sale în cortul mărturiei. [24] Aceasta este
slujirea familiei lui Gedson: să slujească şi să ridice. [25] Să ducă învelitorile
de piele ale cortului şi cortul mărturiei, şi acoperământul lui, şi acoperă-
mântul ca hiacintul de deasupra lui, şi acoperământul uşii cortului mărturiei
[26] şi pânzele curţii, câte sunt pe cortul mărturiei, şi celelalte, şi toate vasele
de slujit, cu câte se slujeşte; [acestea] vor face. [27] După [zisa] gurii lui Aaron
şi a fiilor lui să fie slujba fiilor lui Gedson, după toate slujirile lor şi în toate
[cele] purtate de ei. Şi să veghezi asupra lor, după numele lor, la toate cele
purtate de ei. [28] Aceasta este slujirea fiilor lui Gedson, în cortul mărturiei, şi
paza lor [stă] sub mâna lui Ithamar, fiul lui Aaron preotul.
[29] Să-i număraţi pe fiii lui Merari, după familiile lor, după casele
strămoşilor lor. [30] Să-i număraţi de la douăzeci şi cinci de ani în sus, până la
cincizeci de ani, pe tot cel ce intră să slujească la lucrările din cortul mărtu-
riei. [31] Şi pe acestea le vor păzi dintre cele purtate de ei, după toate lucrările
lor, în cortul mărturiei: abacele cortului şi stinghiile lui, şi stâlpii lui, şi tăl-
pile lui, şi acoperământul, şi tălpile lor, şi stâlpii lor, şi acoperământul uşii
cortului, [32] şi stâlpii curţii de jur-împrejur, şi tălpile lor, şi stâlpii perdelei de
la poarta curţii, şi tălpile lor, şi ţăruşii lor, şi funiile lor, şi toate uneltele lor,
şi toate din slujirea lor, – după nume să vegheaţi asupra lor, şi tot ce se află
în paza lor, dintre cele pe care le duc. [33] Aceasta este slujirea familiei fiilor
lui Merari, în toate lucrările lor, în cortul mărturiei, sub mâna lui Ithamar,
fiul lui Aaron preotul."
[34] Şi i-au numărat Moise şi Aaron şi mai-marii lui Israel pe fiii lui Caath
după familiile lor, după casele strămoşilor lor, [35] de la douăzeci şi cinci de
ani în sus până la cincizeci de ani, pe toţi cei care intră să slujească şi să

4,20 „fără veste cele sfinte": TM are „deodată (*lit.* dintr-o înghiţitură) sanctuarul" (*k^eballa' 'eth - haqqōdhey*); Kebala, unul dintre cei patru îngeri ai samaritenilor, îşi are originea în acest verset; *cf.* Gaster, M., 1984, p. 114.

4,22 „Fă numărătoarea": TM are: „la capul". *Cf.* nota la 1,2. ♦ „Gedson": TM are *Gēr^ešōn*.

4,23 „douăzeci şi cinci de ani": TM are „treizeci de ani" (*cf.* nota la 4,3).

4,34 „mai-marii lui Israel": TM are: „mai-marii adunării".

lucreze în cortul mărturiei. [36] Şi s-a făcut numărătoarea lor, după familiile
lor: două mii două sute cincizeci. [37] Aceasta a fost numărătoarea familiei lui
Caath, toţi cei care slujesc în cortul mărturiei, aşa cum i-au numărat Moise
şi Aaron, după glasul Domnului, prin mâna lui Moise.

[38] Şi i-au numărat pe fiii lui Gedson, după familiile lor, după casele
strămoşilor lor, [39] de la douăzeci şi cinci de ani în sus, până la cincizeci, pe
toţi cei care intră să slujească şi să facă lucrările în cortul mărturiei. [40] Şi s-a
făcut numărătoarea lor, după familiile lor, după casele strămoşilor lor: două
mii şase sute treizeci. [41] Aceasta a fost numărătoarea familiei fiilor lui
Gedson, toţi cei care slujesc în cortul mărturiei, cum i-au numărat Moise şi
Aaron după glasul Domnului, prin mâna lui Moise.

[42] Şi s-a făcut şi numărătoarea familiei fiilor lui Merari, după familiile
lor, după casele strămoşilor lor, [43] de la douăzeci şi cinci de ani în sus până
la cincizeci, toţi cei care intră să slujească la lucrările cortului mărturiei.
[44] Şi s-a făcut numărătoarea lor, după familiile lor, după casele strămoşilor
lor: trei mii două sute. [45] Aceasta este numărătoarea familiei fiilor lui Merari,
cum i-au numărat Moise şi Aaron după glasul Domnului, prin mâna lui Moise.

[46] Toţi cei număraţi, [aşa] cum i-au numărat Moise şi Aaron şi mai-marii
lui Israel, – pe leviţi după familiile, după casele strămoşilor lor, [47] de la două-
zeci şi cinci de ani în sus, până la cincizeci, toţi cei care intră spre săvârşi-
rea lucrărilor şi la lucrările de ridicare în cortul mărturiei –, [48] [toţi] cei
număraţi au fost opt mii cinci sute optzeci. [49] După glasul Domnului au fost
ei număraţi, prin mâna lui Moise, om cu om, pe lucrările lor şi pe cele ridi-
cate de ei. Şi au fost număraţi în felul în care Domnul îi poruncise lui Moise.

5 [1] Şi a grăit Domnul către Moise, zicând: [2] „Porunceşte fiilor lui Israel
să izgonească din tabără pe toţi leproşii şi pe toţi cei cu scurgere şi pe toţi

---

4,37 „după glasul Domnului": TM are: „pe gura lui YHWH".

4,41 „prin mâna lui Moise": absent în TM.

4,47 „săvârşirea lucrărilor": *lit.* „lucrările lucrărilor". Origen interpretează această formulare specială. Pentru el, ea desemnează prescripţiile în legătură cu tainele ascunse, prescripţii care trebuie îndeplinite, o parte în prezent, o parte în lumea ce va să fie. ♦ 25 simbolizează perfecţiunea celor cinci simţuri. Doar cel care şi-a purificat simţurile poate îndeplini „lucrările lucrărilor". Numărul 50 este simbolul răscumpărării, legat de anul jubiliar (Lev. 25,10). Cât despre cortul mărturiei, el simbolizează adunarea sfinţilor importanţi (*Hom. Num.* 5,2 sq.).

5,2 „de un răposat"; *lit.* „de un suflet": folosirea cuvântului ψυχή cu sensul de „persoană" are numeroase atestări în greaca clasică şi în LXX; traducerea prin „răposat"

întinații prin [atingerea] de un răposat. 3 De la bărbat și până la femeie,
izgoniți-i afară din tabără, să nu-și pângărească taberele în care mă aflu
Eu." 4 Și așa au făcut fiii lui Israel și i-au izgonit afară din tabără. Precum îi
poruncise Domnul lui Moise, așa au făcut fiii lui Israel.
5 Și a grăit Domnul către Moise, zicând: 6 „Grăiește fiilor lui Israel,
zicând: «Bărbat sau femeie, [ori]care va săvârși păcate omenești și, din
nebăgare de seamă, va nesocoti și va greși, 7 să mărturisească de față cu toți
păcatul pe care l-a făcut și să înapoieze în întregime [prețul] pentru gre-
șeală, să mai adauge a cincea parte și să dea înapoi celui față de care a
greșit. 8 Iar dacă omul [păgubit] nu va avea o rudă apropiată căreia să-i
înapoieze [prețul] a ceea ce i-a greșit, prețul pentru greșeală, dat Domnului,
să fie al preotului, pe lângă berbecul de împăcare cu care va face [jertfa de]
împăcare pentru el. 9 Și toată pârga din toate cele sfințite la fiii lui Israel,
toate câte I le vor aduce Domnului pentru preot, ale preotului să fie. 10 Și

---

se bazează pe pasajele din Lev. 21,11 și Num. 6,6, unde apare specificarea că este vorba de o persoană decedată (*cf.* și Lev. 21,5; 21,11).

5,2-3 Theodoret interpretează moral alungarea din tabără a leproșilor, a gonoreicilor și a celor necurați. După el, Dumnezeu ne învață lucruri importante prin lucruri mărunte: trebuie alungați ucigașii, mult mai răi decât cei contaminați de atingerea unui cadavru; trebuie alungați vicioșii, mai detestabili decât leproșii, adulterii ș.a.m.d. (*Qu. Num.* 8, PG 80,356C).

5,5-8 Versetele acestea corespund Lev. 5,20-26, unde textul este mai amplu.

5,6 „din nebăgare de seamă (acela) va nesocoti": TM are „fiind necredincios cu necredință față de YHWH".

5,8 „rudă apropiată": TM are „răscumpărător" (*cf.* Lev. 25,25-26); participiul substantival ebr. *haggō'ēl* este redat de participiul substantivat ὁ ἀγχιστεύων, *lit.* „cel care acționează ca apropiat": în Lev. 25,25-26 și aici, referitor la răscumpărarea unei proprietăți sau la primirea bunilor restituiți; în Num. 35, precizat de τὸ αἷμα, referitor la răzbunătorul sângelui, iar în 36,8, traducând în mod surprinzător ebr. *yāraš*, cu privire la moștenirea primită de fiice sau de colaterali. Folosind acest verb, LXX recuperează un termen din vocabularul juridic grecesc, referitor numai la moștenire, dar lărgindu-i sensul.

5,9 „pârga", ἀπαρχή: TM are *t^erûmâh*. Cuvântul grecesc mai apare în Ex. pentru a desemna fie primele roade aduse în dar Domnului, fie darurile de preț destinate construcției sanctuarului. În tot Pentateuhul, doar în Lev. 22,12 termenul mai apare relaționat cu „cele sfințite" și pare a desemna acea parte din ofrandele vegetale și animale aduse pentru mântuire, pe care Domnul o dă înapoi preoților, vezi nota la Lev. 2,12 (*cf.* și Num. 18,8-9). ♦ Theodoret precizează că „pârga" adusă preoților va fi consumată de aceștia (*ibid.*).

5,10 Tot versetul prezintă dificultăți. Textul din TM este aproape incomprehensibil, iar cel din LXX pare „absurd", în a doua parte a versetului, care, în traducere literală, ar

cele sfințite de la fiecare vor fi ale lui. Omul care face un dar preotului, al
preotului va fi [darul].»"
[11] Și a grăit Domnul către Moise, zicând: [12] „Grăiește fiilor lui Israel și
spune-le: «Femeia oricărui bărbat, de-l va disprețui și nu-l va lua în seamă,
lăsându-l deoparte, [13] și cineva se va culca în pat cu ea slobozind sământă,
fără știrea bărbatului ei, și va ascunde [acest lucru]; dacă ea a fost pângărită,
fără să fie [vreun] martor împotriva ei, ea nefiind prinsă asupra faptului;
[14] și dacă [soțul] va fi cuprins de duhul geloziei și o va bănui pe femeia lui,
ea fiind pângărită; sau dacă va fi cuprins de duhul geloziei și o va bănui pe
femeia lui, ea nefiind pângărită, [15] să o aducă omul acela pe femeia lui la
preot și să dea darul pentru ea, o zecime de efă de făină de orz; [dar] nu va
turna peste făină untdelemn, nici nu va pune peste ea tămâie, pentru că
aceasta este jertfă de bănuială, jertfă de pomenire, amintind păcatul. [16] Preo-
tul să o aducă și să o așeze înaintea Domnului; [17] și să ia preotul apă curată,
vie, într-un vas de lut și țărână din bătătura cortului mărturiei; și, luându-o,

---

avea următoarea formă: „și omul care îi va da preotului îi va aparține". Din cauza numeroaselor dificultăți sintactice și semantice se adoptă soluția menținerii ambiguităților.

5,11-31 Philon menționează că, în cazul unei bănuieli de adulter, Legea face aici apel nu la judecata oamenilor, ci la tribunalul naturii, întrucât Dumnezeu vede lucrurile invizibile (*Spec.* III, 52-62). El precizează însă că, înainte de ritualul ordaliei, bărbatul și femeia bănuită de adulter trebuie să compară în fața judecătorilor din Ierusalim (53-54). Philon adaugă precizări față de textul LXX: soțul expune cazul în fața preotului; preotul scoate acoperământul de pe capul femeii, de la începutul ceremoniei; țărâna este luată din solul Templului (*Ibid.*). Același ritual este descris, cu mici diferențe, și de Flavius Iosephus, în *AI* III, 270-273.

5,12 „Femeia oricărui bărbat": *lit.*: „a unui bărbat a unui bărbat ... femeia sa" – semitism care traduce literal ebr. *'îš 'îš ... 'ištô* „un bărbat, un bărbat [= orice bărbat]... femeia sa".

5,14-15 „duhul geloziei și o va bănui", gr. πνεῦμα ζηλώσεως καὶ ζηλώσῃ: cuvântul grecesc are atât sens pozitiv, „zel, râvnă, năzuință, emulație", cât și un sens negativ, „invidie, gelozie", vezi și construcțiile la Deut. 5,9. ♦ „tămâie", gr. λίβανον. Nu este chiar tămâie, ci „oliban". ♦ Filon spune că absența untdelemnului și a „olibanului" se explică prin faptul că este vorba de un sacrificiu oferit în împrejurări dureroase (*Spec.* III,56-57).

5,15 Pentru „pomenire" *cf.* nota la Lev. 2,2.

5,17 Traducerea interpretativă: „apă curată, vie", după LXX, pentru „ape sfinte", după TM. ♦ Philon interpretează versetul alegoric: vasul de lut simbolizează moartea prin care va fi pedepsit adulterul; pământul și apa, elemente ale nașterii și creșterii, simbolizează eliminarea murdăriei păcatului; apa curată și vie este simbolul curăției femeii; țărâna luată din solul fertil al cortului/Templului simbolizează fecunditatea femeii caste (*ibid.*).

preotul să o pună în apă. 18 Și s-o așeze preotul pe femeie înaintea Domnului
și să descopere capul femeii și să-i pună în mâini jertfa de pomenire, jertfa
bănuielii, iar în mâna preotului să se afle apa mustrării aducătoare de blestem.
19 Și preotul să o pună să jure și să-i spună femeii: «Dacă nu s-a culcat
nimeni cu tine și dacă n-ai călcat strâmb, pângărindu-te, [fiind] în stăpâ-
nirea bărbatului tău, fii dovedită curată prin apa mustrării aducătoare de
blestem! 20 Iar dacă ai călcat strâmb, fiind în stăpânirea bărbatului tău, sau
te-ai pângărit și și-a dat cineva sămânța lui în tine, în afară de bărbatul tău,
[atunci, dimpotrivă]!» 21 Și preotul s-o pună pe femeie să se jure cu
jurămintele blestemului acestuia și să-i spună preotul femeii: «Domnul să te
pună sub blestem și sub jurământ în mijlocul poporului tău, – să dea
Domnul să-ți cadă coapsa și să ți se umfle pântecul, 22 și să intre apa aceasta
aducătoare de blestem în pântecul tău, să-ți umfle burta, și căzută să-ți fie
coapsa.» Iar femeia să spună: «Așa să fie, așa să fie!» 23 Și preotul să scrie
blestemele acestea în carte și să o înmoaie în apa mustrării aducătoare de
blestem. 24 Și să-i dea femeii să bea apa mustrării aducătoare de blestem și
apa mustrării aducătoare de blestem va intra în ea. 25 Și preotul să ia din
mâna femeii jertfa bănuielii și să pună jertfa înaintea Domnului și să o
aducă spre altar. 26 Preotul să ia pomenirea din jertfa ei și să o așeze pe altar
și după aceasta să-i dea femeii să bea apa. 27 Și va fi așa: dacă este pângă-
rită, și a făcut lucrul acesta pe ascuns, fără știința bărbatului ei, va intra în
ea apa mustrării aducătoare de blestem și-i va umfla pântecele și va face
să-i cadă coapsa; și femeia se va afla sub blestem în poporul ei. 28 Iar dacă
femeia nu este pângărită, ci este curată, atunci va fi dezvinovățită și va rodi
sămânța. 29 Aceasta este legea bănuielii, pentru cel a cărui femeie va călca

---

5,18-19 Pentru Theodoret, scopul ritualului este înfricoșarea femeii, în așa fel încât ca să mărturisească adevărul. Stă cu capul descoperit, ca simbol al faptului că lui Dumnezeu nu i se poate ascunde nimic (*ibid.*).

5,21 „cu jurămintele": *lit.*: „în jurăminte"; TM are „în jurământ". ♦ „să-ți cadă coapsa": *lit.*: „să ți se desfacă coapsa". Flavius Iosephus (*AI* III,271) confirmă LXX și TM: să-i fie dezarticulat piciorul drept. Sensul expresiei a fost interpretat „să rămână stearpă" sau, figurat, „să ți se usuce sânul".

5,23 „în carte": *lit.* „pe o carte". TM are „în carte"; termenul grec poate însemna atât „carte" (*volumen*), cât și „foaie". După Flavius Iosephus (*AI* III,271) blestemele sunt scrise pe o piele lucrată.

5,27 „fără știința bărbatului ei": TM are „a fost necredincioasă cu necredință față de bărbatul ei". ♦ Philon dezvoltă textul LXX: după el, pântecele femeii se umflă și se inflamează (*Spec.* III,62). După Theodoret, pântecele se umflă și crapă (*Qu. Num.* 10, PG 80,360C).

strâmb, aflându-se în stăpânirea bărbatului, şi se va pângări; [30] dacă un om va fi cuprins de duhul geloziei şi-şi va bănui femeia, să-şi pună femeia să stea înaintea Domnului şi să-i facă preotul toată legea aceasta. [31] Şi omul va fi dezvinovăţit de păcat şi femeia îşi va lua păcatul [asupră-i]."

6 [1] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „Grăieşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Bărbatul sau femeia care va jura cu mare jurământ să trăiască în curăţie pentru Domnul, [3] fără vin şi băutură ameţitoare, să se curețe şi de

---

6,1-8 „jurământul mare": expresia ca atare nu se găseşte în LXX (unde apare „a făcut făgăduinţă în chip mare"). Ea apare însă la Philon (*Agr.* 175; *Deus* 87; *Ebr.* 2; *Fuga* 115 etc.). Referinţe din NT: l.c. 1,15; Fapte 18,18; 21,23-26. Expresia nu apare la Origen, dar ideea este prezentă (*Hom. Num.* 24,2). După Alexandrin, jurământul nazireului le întrece pe toate celelalte, întrucât nazireul se oferă pe sine însuşi lui Dumnezeu, nu un lucru exterior. Prin urmare acesta este un imitator *avant la lettre* al lui Iisus Hristos. Metodiu al Olimpului, în *Banchetul* 5, merge în acelaşi sens: cel care face „marele jurământ" se oferă pe sine însuşi lui Dumnezeu prin castitate şi feciorie. Interzicerile nu trebuie luate în sens literal: abţinerea de la vin înseamnă abţinerea de la plăceri şi vicii, iar abţinerea de la sikera (orice băutură ameţitoare), evitarea „păcatelor colaterale" (toalete scumpe, flecăreală). Asemănător, la Maxim Mărturisitorul (*Quaestiones et dubia* 47).
6,2 „cu mare jurământ", gr. μεγάλως εὔξηται εὐχήν: termenul care desemnează de obicei „rugăciunea" are şi sensul de „jurământ". În TM este vorba de jurământul „nazireului", cel curat, înfrânat, descriind regulile la care se supun prin jurământ nazireii, ritualul de îndeplinit în caz de întrerupere prin atingerea unui cadavru şi ceremoniile care marchează sfârşitul naziratului. LXX are altă optică, vorbind despre „marele jurământ de purificare", tradiţie ce pare proprie iudaismului alexandrin. Vocabularul este mai puţin instituţional decât cel din TM, necuprinzând un termen tehnic ca „nazireu" şi familia lui, ci îl echivalează cu termeni aparţinând când sferei purităţii, când celei a jurământului (există presupunerea că modelul ebr. al LXX avea în unele locuri, în loc de răd. *NZR*, răd. *NDR*, foarte apropiată paleografic). LXX insistă mai mult deci pe aspectul personal al actului. În Num. 6 este vorba de un nazirat temporar; naziratul absolut şi definitiv este, de pildă, acela al lui Samson (Jd. 13), cu privire la care LXX transcrie în greacă (ναζιραῖος) termenul ebraic. ♦ Philon explică diferenţa dintre simplul jurământ, cerere adresată lui Dumnezeu pentru a obţine bunuri, şi „jurământul mare" („mare" ca adj. apare numai la el; în LXX este adv.), care constă în a socoti că Dumnezeu însuşi este cauza tuturor celor bune: este o jertfă, dar nu de lucruri materiale, ci de „bunul cel mai mare" al omului, propria fiinţă (*Deus* 87).
6,3 „băutură ameţitoare": exact, „sikera". După Ioan Gură de Aur (*Com. Is.* 5,16), aceasta era o băutură obţinută din fructe de palmier, zdrobite şi lăsate să fermenteze. Philon şi alţi Părinţi îl echivalează pur şi simplu cu „băutură alcoolică". Termenul va fi utilizat de Părinţi în legătură cu Ioan Botezătorul, care a făcut jurământ de nazireu. *Cf.* şi nota la Lev. 10,9.

vin și oțet din vin, nici oțet din băutură amețitoare să nu bea, și din câte se
fac din struguri să nu bea, iar struguri proaspeți și stafide să nu mănânce.
[4] Toate zilele jurământului său, din toate cele ce se fac [din] vie, vinul de la
boască până la sâmburi, să nu [bea ori să nu] mănânce. [5] Toate zilele jură-
mântului său, brici să nu se atingă de capul său: până se vor împlini zilele
jurământului către Domnul, sfânt va fi, lăsându-și părul capului să crească
în plete. [6] Toate zilele jurământului său către Domnul, la om mort să nu intre:
[7] [chiar de ar fi] tatăl său și mama sa, fratele său și sora sa, să nu se pângă-
rească din pricina lor, dacă vor fi murit, căci jurământul către Domnul se
află asupră-i, pe capul său. [8] Toate zilele jurământului său, sfânt va fi pentru
Domnul. [9] Iar de va muri cineva lângă el fără de veste, de îndată îi va fi
pângărit capul [cu privire la care a făcut] jurământul; atunci el să-și radă
capul în ziua curățirii sale: să se radă în a șaptea zi. [10] Iar în ziua a opta să-i
aducă preotului două turturele sau doi pui de porumbel la ușa cortului măr-
turiei. [11] Iar preotul să o aducă pe una jertfă pentru păcat și pe alta pentru
arderea de tot; și preotul va face [rugăciune de] împăcare pentru păcatul lui
cu privire la mort și-i va sfinți capul în ziua [12] în care a fost sfințit el pentru
Domnul în zilele jurământului său. Și va aduce pentru vina sa un miel de un
an, și zilele de mai înainte nu i se vor număra, deoarece i s-a pângărit capul
[cu privire la care a făcut] jurământul său.
[13] Și aceasta este legea celui care a făcut jurământ: în ziua când se vor
împlini zilele jurământului său, să aducă el însuși la ușa cortului mărturiei
[14] și să închine ca dar Domnului un miel de un an, fără cusur, pentru arderea
de tot, și o mioară de un an, fără cusur, [ca jertfă] pentru păcat, și un berbec
fără cusur, [ca jertfă] de mântuire, [15] și un coș de azime de făină curată,
pâini frământate cu untdelemn, și turte nedospite unse cu untdelemn, cu

---

6,4 „zilele jurământului": TM are „zilele naziratului său".

6,5 După Philon, faptul de a nu-și tăia părul simbolizează nefalsificarea legământului, asimilat cu o monedă (*Somn*. 1,252-253).

6,9 Pentru Clement din Alexandria, ideală ar fi lipsa oricărui păcat, dar aceasta nu poate aparține decât lui Dumnezeu (*Pedagogul* I,4,3-5,1). Gradul următor: abținerea de la păcatele voluntare (cazul înțeleptului); apoi, evitarea păcatelor involuntare (cazul tuturor). Părul trebuie tăiat, întrucât, după Clement, el simbolizează ignoranța care împiedică înțelegerea.

6,12 „nu i se vor număra": *lit*. „nu vor fi numărate", „nu se va ține cont de ele". ♦ Pentru Clement din Alexandria, *Pedagogul*, I,5,2, termenul ἄλογος („nul și neavenit", „irațional") desemnează păcatul comis fără acordul rațiunii.

6,15 „coș de azime": *cf.* nota la Lev, 2,4.

jertfa lor și libația lor. [16] Și să [le] aducă preotul înaintea Domnului și să
facă [jerfa] pentru păcat și arderea de tot pentru el. [17] Și berbecul să-l aducă
Domnului jertfă de mântuire pe lângă coșul azimelor; și să facă preotul
jertfa lui și libația lui [18] și cel jurat să-și radă lângă ușile cortului mărturiei
capul juruinței lui și să pună părul peste focul care este sub jertfa de
mântuire. [19] Și preotul să ia șoldul fiert de berbec și o pâine azimă din coș
și o turtă nedospită și să le pună în mâinile celui jurat, după ce-și va rade
capul. [20] Și să le aducă preotul cu punere înaintea Domnului; va fi lucru
sfânt pentru preot, ca și pieptul punerii-deasupra, ca și șoldul punerii deo-
parte. După aceasta, cel jurat să bea vin.»" [21] Aceasta este legea juratului,
care va jura Domnului darul său către Domnul pentru jurământ, în afară de
cele jurate cu mâna sa, după puterea jurământului său, făcut după legea
curăției.

[22] Și a grăit Domnul către Moise, zicând: [23] „Spune-i lui Aaron și fiilor
lui: «Așa să-i binecuvântați pe fiii lui Israel, spunându-le (și ei vor pune nu-
mele Meu peste fiii lui Israel și Eu, Domnul, îi voi binecuvânta): [24] Domnul
să te binecuvânteze și să te păzească! [25] Să-Și arate Domnul fața Sa către
tine și să te miluiască! [26] Să-Și ridice Domnul fața Sa către tine și să-ți
dăruiască pace!»"

7 [1] Și în ziua în care Moise a sfârșit de înălțat cortul, l-a uns și l-a sfințit,
pe el și toate uneltele lui, și altarul și toate uneltele lui; și le-a uns și le-a
sfințit; [2] iar căpeteniile lui Israel au adus [daruri] – douăsprezece căpetenii
ale caselor strămoșilor lor, căpetenii de triburi, cei care supravegheaseră

6,20 „să le aducă preotul cu punere [deoparte] înaintea Domnului": TM are: „și preotul le va legăna cu legănare"; nu este vorba de o deplasare a preotului pentru a aduce prinosul, ci de „depunerea" acestuia. Pentru „punere" [deoparte]", *cf.* nota la Lev. 7,14.

6,22-27 Între LXX și TM există o diferență în ordinea versetelor. Astfel 6,23 din LXX corespunde cu 6,27 din TM, iar 6,24-26 corespund 6,24-26 din TM. Versetele prezintă particularitatea de a se fi păstrat, în versiunea ebraică, pe lamele de argint din secolul al VII-lea î.H. și pe o placă de marmură, scrisă în grecește, la sinagoga samariteană din Salonic. Diferențele existente între ordinea versetelor din LXX și cea din TM lasă loc ipotezei că textul celor trei binecuvântări a fost lăsat inițial și în LXX în ebraică (*Mișna Megillah* IV,10 spune că binecuvântarea preoțească nu poate fi rostită decât în ebraică, nicidecum tradusă).

6,26 „Să-și arate Domnul fața Sa către tine": după Theodoret (*Qu. Num.* 11; PG 80, 364 C) este profețită aici epifania lui Iisus. În tradiția rabinică este vorba de *șekinah* sau de lumina Torei.

numărătoarea – [3] şi au înfăţişat darurile lor înaintea Domnului: şase care
acoperite şi doisprezece boi, un car de la două căpetenii şi un viţel de la
fiecare; şi le-au adus înaintea cortului. [4] Şi a spus Moise către Domnul,
zicând: [5] „Primeşte-le de la ei, şi să fie pentru lucrările legate de slujba la
cortul mărturiei, şi să le dai leviţilor, fiecăruia după slujirea lui." [6] Şi, luând
Moise carele şi boii, le-a dat leviţilor: [7] două care şi patru boi le-a dat fiilor
lui Gedson, după slujirile lor, [8] şi patru care şi opt boi le-a dat fiilor lui
Merari, după slujirile lor sub [mâna lui] Ithamar, fiul lui Aaron preotul. [9] Iar
fiilor lui Caath nu le-a dat, căci ei au [în grijă] cele pentru slujba lăcaşului
sfânt: le vor ridica pe umeri.
[10] Şi căpeteniile au adus [daruri] la târnosirea altarului, în ziua în care a
fost uns, şi şi-au înfăţişat darurile înaintea altarului. [11] Şi i-a spus Domnul
lui Moise: „O căpetenie pe zi, în fiecare zi o altă căpetenie să aducă darurile
lor la târnosirea altarului."
[12] Şi cel care a adus în ziua dintâi darul său a fost Naason, fiul lui
Aminadab, căpetenia tribului lui Iuda. [13] Şi şi-a înfăţişat darul: o tipsie de
argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de argint de şaptezeci de sicli,
după siclul sfântului [lăcaş], amândouă pline cu făină curată, frământată cu
untdelemn, pentru jertfă; [14] o cădelniţă de zece [măsuri de] aur, plină cu
tămâie, [15] un viţel, un berbec, un miel de un an, pentru arderea de tot, [16] şi
un ied, pentru păcat; [17] şi pentru jertfa de mântuire: două juninci, cinci ber-
beci, cinci ţapi, cinci mioare de un an. Acesta [a fost] darul lui Naason, fiul
lui Aminadab.
[18] În ziua a doua a adus Nathanael, fiul lui Sogar, căpetenia tribului lui
Issachar. [19] Şi şi-a înfăţişat darul: o tipsie de argint grea de o sută treizeci
[de sicli], o cupă de argint de şaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaş],
amândouă pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [20] o
cădelniţă de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [21] un viţel, un berbec, un
miel de un an, pentru arderea de tot [22] şi un ied, pentru păcat; [23] şi pentru

---

7,3 „darurile": TM are „darul", ca şi ms. *Vaticanus*. ♦ „care acoperite", gr. ἁμάξας λαμπηνικάς; ultimul cuvânt nu are sens clar în greacă; în lexicografia bizantină (Hesychios, Photius) se consideră că ar fi vorba de care imperiale, acoperite.
7,10 „târnosirea altarului": pentru a echivala ebr. *ḥănukkāh*, format pe rădăcina *ḤNK* „a începe", „a introduce", traducătorul a creat gr. ἐγκαινισμός de la καινός „nou" (alte derivate în 7,88 şi Deut. 20,5). Sensul acestor vocabule este mai degrabă acela de reînnoire. Un exemplu bun este oferit de relatarea purificării şi restaurării templului după profanarea lui (1Mac. 4,36-38), care se află la originea sărbătorii „Închinării templului" sau a „Luminilor" (vezi şi In. 10,22).

jertfa de mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci țapi, cinci mioare de un
an. Acesta [a fost] darul lui Nathanael, fiul lui Sogar.
[24] În ziua a treia [a adus] căpetenia fiilor lui Zabulon, Eliab, fiul lui
Chailon. [25] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o
cupă de argint de șaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaș], amândouă
pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [26] o cădelniță
de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [27] un vițel, un berbec, un miel de
un an, pentru arderea de tot [28] și un ied, pentru păcat; [29] și pentru jertfa de
mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci țapi, cinci mioare de un an.
Acesta [a fost] darul lui Eliab, fiul lui Chailon.
[30] În ziua a patra, căpetenia fiilor lui Ruben, Elisur, fiul lui Sediur.
[31] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de
argint de șaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaș], amândouă pline cu
făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [32] o cădelniță de zece
[măsuri de] aur, plină cu tămâie, [33] un vițel, un berbec, un miel de un an,
pentru arderea de tot [34] și un ied, pentru păcat; [35] și pentru jertfa de mân-
tuire: două juninci, cinci berbeci, cinci țapi, cinci mioare de un an. Acesta
[a fost] darul lui Elisur, fiul lui Sediur.
[36] În ziua a cincea, căpetenia fiilor lui Simeon, Salamiel, fiul lui
Surisadai. [37] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o
cupă de argint de șaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaș], amândouă
pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [38] o cădelniță
de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [39] un vițel, un berbec, un miel de
un an, pentru arderea de tot [40] și un ied, pentru păcat; [41] și pentru jertfa de
mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci țapi, cinci mioare de un an.
Acesta [a fost] darul lui Salamiel, fiul lui Surisadai.
[42] În ziua a șasea, căpetenia fiilor lui Gad, Elisaf, fiul lui Raguel.
[43] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de
argint de șaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaș], amândouă pline cu
făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [44] o cădelniță de zece
[măsuri de] aur, plină cu tămâie, [45] un vițel, un berbec, un miel de un an,
pentru arderea de tot [46] și un ied, pentru păcat; [47] și pentru jertfa de mân-
tuire: două juninci, cinci berbeci, cinci țapi, cinci mioare de un an. Acesta
[a fost] darul lui Elisaf, fiul lui Raguel.
[48] În ziua a șaptea, căpetenia fiilor lui Efraim, Elisama, fiul lui Emiud.
[49] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de
argint de șaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaș], amândouă pline cu
făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [50] o cădelniță de zece

[măsuri de] aur, plină cu tămâie, [51] un viţel, un berbec, un miel de un an,
pentru arderea de tot [52] şi un ied, pentru păcat; [53] şi pentru jertfa de mân-
tuire: două juninci, cinci berbeci, cinci ţapi, cinci mioare de un an. Acesta
[a fost] darul lui Elisama, fiul lui Emiud.
[54] În ziua a opta, căpetenia fiilor lui Manase, Gamaliel, fiul lui Fadassur.
[55] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de
argint de şaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaş], amândouă pline cu
făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [56] o cădelniţă de zece
[măsuri de] aur, plină cu tămâie, [57] un viţel, un berbec, un miel de un an,
pentru arderea de tot [58] şi un ied, pentru păcat; [59] şi pentru jertfa de mân-
tuire: două juninci, cinci berbeci, cinci ţapi, cinci mioare de un an. Acesta
[a fost] darul lui Gamaliel, fiul lui Fadassur.
[60] În ziua a noua, căpetenia fiilor lui Beniamin, Abidan, fiul lui Gadeoni.
[61] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de
argint de şaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaş], amândouă pline cu
făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [62] o cădelniţă de zece
[măsuri de] aur, plină cu tămâie, [63] un viţel, un berbec, un miel de un an,
pentru arderea de tot [64] şi un ied, pentru păcat; [65] şi pentru jertfa de mân-
tuire: două juninci, cinci berbeci, cinci ţapi, cinci mioare de un an. Acesta
[a fost] darul lui Abidan, fiul lui Gadeoni.
[66] În ziua a zecea, căpetenia fiilor lui Dan, Achiezer, fiul lui Amisadai.
[67] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o cupă de
argint de şaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaş], amândouă pline cu
făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [68] o cădelniţă de zece
[măsuri de] aur, plină cu tămâie, [69] un viţel, un berbec, un miel de un an,
pentru arderea de tot [70] şi un ied, pentru păcat; [71] şi pentru jertfa de mân-
tuire: două juninci, cinci berbeci, cinci ţapi, cinci mioare de un an. Acesta
[a fost] darul lui Achiezer, fiul lui Amisadai.
[72] În ziua a unsprezecea, căpetenia fiilor lui Asser, Phagaiel, fiul lui
Echran. [73] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o
cupă de argint de şaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaş], amândouă
pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [74] o cădelniţă
de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [75] un viţel, un berbec, un miel de
un an, pentru arderea de tot [76] şi un ied, pentru păcat; [77] şi pentru jertfa de
mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci ţapi, cinci mioare de un an.
Acesta [a fost] darul lui Phagaiel, fiul lui Echran.
[78] În ziua a douăsprezecea, căpetenia fiilor lui Neftali, Achire, fiul lui
Ainan. [79] Darul lui: o tipsie de argint grea de o sută treizeci [de sicli], o

cupă de argint de șaptezeci de sicli, după siclul sfântului [lăcaș], amândouă
pline cu făină curată, frământată cu untdelemn, pentru jertfă; [80] o cădelniță
de zece [măsuri de] aur, plină cu tămâie, [81] un vițel, un berbec, un miel de
un an, pentru arderea de tot [82] și un ied, pentru păcat; [83] și pentru jertfa de
mântuire: două juninci, cinci berbeci, cinci țapi, cinci mioare de un an.
Acesta [a fost] darul lui Achire, fiul lui Ainan.
[84] Aceasta [a fost] târnosirea altarului, în ziua în care l-a uns, [darurile]
din partea căpeteniilor fiilor lui Israel: tipsii de argint, douăsprezece; cupe
de argint, douăsprezece; cădelnițe de aur, douăsprezece; [85] o sută treizeci de
sicli o tipsie și șaptezeci de sicli o cupă; tot argintul vaselor: două mii patru
sute de sicli, după siclul sfântului [lăcaș]; [86] cădelnițe de aur, douăsprezece,
pline cu tămâie; tot aurul cădelnițelor: o sută și douăzeci [de măsuri] de aur.
[87] Toate vitele pentru arderea de tot: viței doisprezece; berbeci, doisprezece;
miei de un an, doisprezece; și jertfele și libațiile lor, și doisprezece iezi
pentru păcat. [88] Toate vitele pentru jertfa de mântuire: juninci, douăzeci și
patru; berbeci, șaizeci; țapi, șaizeci; mioare, șaizeci, de un an, fără cusur.
Aceasta [a fost] târnosirea altarului, după ce i-a împlinit [*i.e.* consacrat]
mâinile [lui Aaron ca să slujească] și l-a uns. [89] Pe când pătrundea Moise în
cortul mărturiei să-i grăiască, a auzit glasul Domnului grăind către el de
deasupra capacului împăcării care se află peste chivotul mărturiei, între cei
doi heruvimi. Și îi vorbea.

7,87-88 „Toate vitele": *lit.* „toate vacile"; cum animalele de jertfă nu erau numai masculi, am preferat traducerea din text. ♦ „i-a împlinit mâinile": *lit.* „i-a umplut mâinile", o altă expresie pentru consacrarea preoților (*cf.* nota la Lev. 8,22). TM spune numai că inaugurarea a avut loc „după ungere [a altarului]", în vreme ce greaca adaugă înainte de ungere ritualul de investire a preotului și dă un pronume masculin ce pare a se referi la Aaron.

7,89 „cortul mărturiei": LXX traduce prin σκηνή atât ebr. *'ōhel*, „cort", cât și *miš'kān*, „locuință"; de asemenea, μαρτύριον apare atât pentru *'ēdhūth*, „mărturie", cât și pentru *mô'ēdh*, „întâlnire". Acolo unde TM face distincția între „cortul întâlnirii" și „lăcașul mărturiei", LXX propune o singură realitate. ♦ „să-i grăiască [Domnul]": Flavius Iosephus (*AI* III,223) observă că de data aceasta Moise nu mai urcă pe muntele Sinai, ci intră în cortul mărturiei pentru a asculta poruncile Domnului. ♦ „a auzit glasul Domnului": în TM nu apare ultimul cuvânt. ♦ Pentru Theodoret, Moise ascultându-L pe Dumnezeu în cort prefigurează pe marii preoți care intră o singură dată pe an în sfânta sfintelor, ca să contemple slava lui Dumnezeu (*Qu. Num.* 11; PG 80,365A).

8 [1] Și Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „Grăiește-i lui Aaron și
spune-i: «Când vei pune candelele, cele șapte candele vor lumina dintr-o
parte către fața sfeșnicului.»" [3] Și Aaron așa a făcut: numai dintr-o parte,
către fața sfeșnicului, i-a atârnat candelele, după cum îi orânduise Domnul
lui Moise. [4] Și aceasta era alcătuirea sfeșnicului: fusul lui, din aur bătut și
florile lui, cu totul [din aur] bătut: în felul în care-i arătase Domnul lui
Moise, așa a făcut sfeșnicul.
[5] Și a grăit Domnul către Moise, zicând: [6] „Ia-i pe leviți din mijlocul
fiilor lui Israel și curățește-i! [7] Așa să le faci curățirea: îi vei stropi cu apa
curățirii și vei trece cu briciul peste tot trupul lor, și-și vor spăla hainele; și
[așa] se vor curăți. [8] Și vor lua un vițel și jertfa acestuia – făină curată,
frământată cu untdelemn; și vei lua un vițel de un an, pentru păcat. [9] Și-i vei
aduce pe leviți înaintea cortului mărturiei, și vei aduna toată adunarea fiilor
lui Israel; [10] și-i vei aduce pe leviți înaintea Domnului, iar fiii lui Israel își
vor pune mâinile peste leviți. [11] Și Aaron îi va pune deoparte pe leviți ca
dați înapoi Domnului din partea fiilor lui Israel; și ei vor săvârși lucrările
Domnului. [12] Iar leviții, la rândul lor, își vor pune mâinile pe capetele
vițeilor și el [Aaron] va aduce [jertfă], unul pentru păcat și unul pentru
arderea de tot Domnului, ca împăcare pentru ei. [13] Și-i vei așeza pe leviți
înaintea Domnului, înaintea lui Aaron și înaintea fiilor lui și-i vei da înapoi
ca răscumpărare Domnului. [14] Și-i vei pune deoparte pe leviți din mijlocul
fiilor lui Israel, și ai Mei vor fi. [15] Și după aceasta leviții vor intra spre a

---

8,2 „dintr-o parte către fața sfeșnicului": *litt.* „din partea peste fața sfeșnicului"; TM are „în direcția fețelor sfeșnicului". Prin sfeșnic se înțelege fie tija centrală și cele șase brațe care pleacă din ea, fie, așa cum este cazul în acest verset și în Ex. 25,33, numai tija centrală. Luminile sunt dispuse în așa fel încât să lumineze spre tija sfeșnicului, nu spre exterior.

8,3 „numai dintr-o parte, către fața sfeșnicului": precizarea „dintr-o parte", inexistentă în TM, poate reprezenta în LXX o încercare de armonizare cu Ex. 25,37: „candelele să lumineze dintr-o singură parte" (ἐκ τοῦ ἑνὸς προσώπου). ♦ „a atârnat": TM are „a ridicat"; vb. *'ālāh* are sensul „a face să meargă în sus", dar în Targum-uri (J și O) a fost tradus și prin „a aprinde". Cum verbul grecesc utilizat în traducerea LXX poate avea și el sensul „a aprinde", poate fi vorba de o ambiguitate voit menținută în traducere (*cf.* și Ex. 30,8 unde sensul este „a aprinde").

8,7 „apa curățirii", adică o apă care purifică de păcat; TM: „apele păcatului" ♦ „peste tot trupul lor"; Theodoret (PG 80.365AB) consideră că părul este simbolul morții, de aceea trebuie ras de pe tot trupul.

8,8 „de un an": absent în TM.

8,11 „dați înapoi": exact, „danie". TM are „legănare".

săvârşi lucrările cortului mărturiei şi-i vei curăţi şi-i vei da înapoi ca
răscumpărare Domnului. [16] Într-adevăr, aceştia mi-au fost daţi înapoi din
mijlocul fiilor lui Israel, în locul celor ce deschid orice pântece, toţi întâii-
-născuţi dintre fiii lui Israel: pe aceştia i-am luat pentru Mine. [17] Căci al
Meu este tot întâiul-născut între fiii lui Israel, de la om până la dobitoc. În
ziua în care i-am lovit pe toţi întâii-născuţi în pământul Egiptului, pe ei i-am
sfinţit pentru Mine. [18] Şi i-am luat pe leviţi în locul a tot întâiului-născut
între fiii lui Israel. [19] Şi i-am dăruit pe leviţi, ca daţi înapoi, lui Aaron şi
fiilor săi, din mijlocul fiilor lui Israel, spre a săvârşi lucrările fiilor lui Israel
în cortul mărturiei şi spre a face împăcare pentru fiii lui Israel; şi nimeni
dintre fiii lui Israel nu se va apropia de cele sfinte." [20] Şi Moise şi Aaron şi
toată adunarea fiilor lui Israel au făcut cu leviţii după cum îi poruncise
Domnul lui Moise pentru leviţi; aşa au făcut cu ei fiii lui Israel. [21] Şi leviţii
s-au curăţit şi şi-au spălat hainele; şi Aaron i-a dat înapoi, ca daţi înapoi,
Domnului şi Aaron a săvârşit pentru ei împăcare, ca să fie curăţiţi. [22] Şi
după aceasta leviţii au intrat să-şi facă slujba lor în cortul mărturiei,
dinaintea lui Aaron şi dinaintea fiilor săi; după cum îi orânduise Domnul lui
Moise pentru leviţi, aşa au făcut cu ei.

[23] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [24] „Aceasta este [rânduiala]
pentru leviţi: de la douăzeci şi cinci de ani în sus vor intra să slujească în
cortul mărturiei. [25] Şi de la cincizeci de ani, [levitul] se va îndepărta de la

---

8,19 După TM, nu va suferi tot poporul dacă un fiu al lui Israel se va apropia de sanctuar; cel care o va face va fi pedepsit (cu moartea, vezi 1,51), dar vina nu va fi a întregului popor; după LXX, nimeni nu se va apropia de cele sfinte, deci pedeapsa cu moartea nu se va aplica.

8,22 „să-şi facă slujba": *litt.* „să-şi slujească slujba". TM are „să muncească munca lor". În greacă este subliniat caracterul de „serviciu public" (λειτουργια).

8,23-26 Philon distinge două perioade în viaţa leviţilor: de la douăzeci şi cinci la cincizeci de ani, perioada vieţii active, după care urmează perioada vieţii contemplative (*Fug.* 37). 50 este numărul perfecţiunii (maturitatea leviţilor); 25 este jumătatea perfecţiunii (imaturitatea) (*Deter.* 62-64). După Theodoret, înainte de douăzeci şi cinci de ani sufletul nu distinge între bine şi rău; după cincizeci însă trupul începe să slăbească (*Qu. Num.* 13; PG 80,365B).

8,24 „vor intra să slujească în cortul mărturiei": *litt.* „vor intra să lucreze în cortul mărturiei". TM are „va veni să se războiască în război prin lucrul de la cortul mărturiei". Folosirea vocabularului militar în TM pentru a desemna sarcina leviţilor ar sublinia faptul că şi leviţii, în felul lor, îndeplinesc datoriile militare impuse israeliţilor în deşert.

8,25 „se va îndepărta de la slujire": TM are „se va întoarce de la războiul lucrului".

slujire și nu va mai lucra. [26] Și fratele său va sluji în cortul mărturiei, stând
de pază; iar lucrări nu va [mai] face. Așa vei face cu leviții în ce privește
slujba lor de pază."

9 [1] Și a grăit Domnul către Moise, în pustiul Sina, în anul al doilea de la
ieșirea lor din pământul Egiptului, în luna întâi, zicând: [2] „Spune-le fiilor lui
Israel să facă Paștele la ceasul lui: [3] a paisprezecea zi a lunii întâi, către
seară, îl vei face la vremea lui. După legea și după rânduiala lui îl vei face."
[4] Și Moise le-a spus fiilor lui Israel să facă Paștele. [5] Începând cu a paispre-
zecea zi a lunii, în pustiul Sina, după porunca Domnului către Moise, așa au
făcut fiii lui Israel.
[6] Și au venit bărbații care erau necurați, [căci se atinseseră] de om
[mort], și nu puteau să facă Paștele în ziua aceea, și s-au înfățișat înaintea
lui Moise și a lui Aaron în ziua aceea [7] și au zis bărbații către el: „Suntem

---

8,26 „fratele său va sluji în cortul mărturiei, stând de pază": TM are „îi va sluji pe frații săi în cortul întâlnirii, spre pază (= stând de pază)". Încă din vechime s-a încercat rezolvarea contradicției din TM, unde rezultă că levitul „ieșit la pensie" continuă totuși să facă de pază; or, aceasta era activitatea principală a leviților, după cum se vede din versetele anterioare. S-ar putea ca traducerea LXX să fie tocmai o încercare în acest sens („fratele său" însemnând orice levit aflat încă în activitate). Există și presupunerea că această armonizare are la bază deja un model ebraic diferit.
9,1-14 Philon subliniază ceea ce deosebește Paștele de toate celelalte sărbători: în acestea din urmă oficiază doar preoții, în vreme ce la Paște poporul întreg se bucură de demnitatea sacerdotală, aducând jertfă (*Decal.* 159; *Mos.* II 224-225; *Spec.* II, 145).
9,2 Gr. *πάσχα* nu transcrie direct ebr. *pesaḥ*, ci echivalentul aramaic.
9,3 „către seară" TM are „între cele două *seri*". În tradiția rabinică este vorba de perioada dintre amiază, când soarele începe să coboare, și până la apusul soarelui; în LXX e vorba de timpul dintre apusul soarelui și căderea nopții. ♦ „După legea și după rânduiala lui": TM are „după toate îndreptările (*ḥuqqāh*) lui și după toate judecățile (*mišpāṭ*) lui". Pentru a traduce ultimul termen, LXX folosește aici σύγκρισις, „combinare [de elemente], structură"; „comparație, interpretare"; „decizie". În context, e vorba, fără îndoială, de ritual.
9,7 „vom amâna să aducem darul Domnului la vremea sa", *lit.* „să fim oare lăsați la urmă/înlăturați de la a aduce..."; TM are „de ce am fi înlăturați ca să nu aducem darul": verbul ὑστερέω la pasiv poate avea și sensul de „a fi privat de ceva"; pentru a păstra sensul prim al verbului s-ar putea traduce prin: „vom fi lăsați la urmă"; Biblia 1688 traduce prin „să nu ne lipsim ca să aducem...", ms. 4389: „pentru ce nu ni se cade să aducem..."; Biblia Sinodală: „de ce să nu fim lăsați să aducem"; *cf.* versetele 10-12, unde se specifică faptul că pentru cei aflați în stare de impuritate Paștele se celebrează mai târziu.

necurați [căci ne-am atins de] om [mort]. Oare, [pentru aceasta], vom amâna
să aducem darul Domnului la vremea sa, în mijlocul fiilor lui Israel?" [8] Și a
zis Moise către ei: „Stați aici și voi asculta ce-mi va porunci Domnul pentru
voi." [9] Și a grăit Domnul către Moise, zicând: [10] „Vorbește astfel fiilor lui
Israel: «Orice om care se va pângări [atingându-se] de un om [mort] sau
[care se află] la drum lung – fie el dintre voi sau din generațiile voastre – va
face Paștele Domnului [astfel]: [11] să-l facă în luna a doua, în a paisprezecea
zi, către seară, să-l mănânce cu azimă și cu ierburi amare; [12] să nu lase din
el pe a doua zi, și os din el să nu frângă. După legea Paștelui să-l facă. [13] Iar
omul care va fi curat și nu va fi la drum lung, dar va întârzia să facă Paștele,
acel om va fi stârpit din poporul său; pentru că nu a adus darul Domnului la
vremea lui, omul acela își va lua păcatul asupra sa. [14] Iar de va veni la voi,
în pământul vostru, vreun străin și va face Paștele Domnului, să-l facă după
legea Paștelui și după întocmirea lui. O singură lege să aveți, și pentru
străin și pentru pământean.»"
[15] Iar în ziua când a fost înălțat cortul, norul a învăluit cortul, casa
mărturiei. Și seara era peste cort ca un chip de foc, până dimineața. [16] Așa a
fost mereu: norul îl învăluia ziua, și chipul de foc, noaptea. [17] Și când se
ridica norul de peste cort, după aceea porneau și fiii lui Israel. Și în locul
unde stătea norul, acolo își așezau tabăra fiii lui Israel. [18] Din porunca
Domnului își vor așeza tabăra fiii lui Israel, și din porunca Domnului și-o
vor ridica. Toate zilele în care norul umbrește cortul își vor așeza tabăra fiii
lui Israel. [19] Și când va zăbovi norul peste cort zile multe, vor veghea fiii lui
Israel veghea Domnului și nu-și vor ridica tabăra. [20] Și când ar fi ca norul să
acopere cortul zile în șir, după glasul Domnului își vor pune tabără și după
porunca Domnului își vor strânge tabăra. [21] Și când ar fi ca norul să stea de
cu seară și până dimineață și dimineața s-ar ridica norul, își vor strânge
[tabăra] ziua sau noaptea. [22] [De-ar fi] ca norul să umbrească peste el o lună
de zile împlinită, fiii lui Israel își vor pune tabără și n-o vor strânge. [23] Căci
din porunca Domnului își vor ridica [tabăra], iar paza Domnului au păzit-o,
din porunca Domnului, prin mâna lui Moise.

9,15-23 Pentru Origen, norul și forma de foc sunt Fiul lui Dumnezeu și Duhul Sfânt, ca în versetul psalmic „Domnul îi conducea" (Ps. 77,14).

9,21-22 Versete dificile și în greacă și în TM. Se pare că LXX are în vedere trei cazuri: norul durează de seara până dimineața (conform v. 15, el este atunci sub formă de foc), când se ridică, iar evreii pleacă; norul durează o zi și o noapte, apoi se ridică, iar ei pleacă; norul durează mai multe zile sau chiar o lună: în tot acest timp, evreii rămân în tabără.

10 1 Și Domnul a grăit către Moise, zicând: 2 „Fă-ți două trâmbițe de
argint – [de argint] bătut să le faci –, să le ai ca să chemi adunarea și să
ridici taberele; 3 și vei suna din ele și vei strânge la un loc toată adunarea la
ușa cortului mărturiei. 4 Dacă vor suna dintr-o singură trâmbiță, se vor
strânge la tine toate căpeteniile, mai-marii lui Israel. 5 Și veți da semn din
trâmbiță, și vor ridica tabăra cei care au pus tabără la răsărit. 6 Și veți da al
doilea semn din trâmbiță, și vor ridica tabăra cei care au pus tabără la
miazăzi. Și veți da al treilea semn din trâmbiță, și vor ridica tabăra cei care
au pus tabără la apus. Și veți da al patrulea semn din trâmbiță, și vor ridica
tabăra cei care au pus tabără la miazănoapte. Vor da semn din trâmbiță la
ridicarea taberelor lor. 7 Și când veți strânge adunarea, să trâmbițați, dar nu
cu semn. 8 Și fiii lui Aaron, preoții, vor suna din trâmbițe, și [aceasta] să vă
fie legiuire veșnică pentru toate generațiile voastre. 9 Iar de veți ieși la răz-
boi în pământul vostru împotriva vrăjmașilor voștri care vă stau împotrivă,
veți da semn din trâmbiță și veți fi pomeniți înaintea Domnului și vă veți
mântui de dușmanii voștri. 10 Și în zilele de bucurie pentru voi, la sărbă-
torile voastre, și la lună nouă, veți suna din trâmbițe pentru arderile de tot
și pentru jertfele voastre de mântuire; și vă va fi drept pomenire înaintea
Dumnezeului vostru. Eu [sunt] Domnul Dumnezeul vostru."
11 Și a fost așa: în anul al doilea, în luna a doua, în douăzeci ale lunii, s-a
ridicat norul de pe cortul mărturiei 12 și au ridicat tabăra fiii lui Israel cu

---

10,2 „două trâmbițe"; gr. *σάλπιγξ* corespunde aici (ca și la vv. 8.9.10 și 31,6) cu ebr. *ḥaṣōṣ'rāh*, trâmbița care dă semnalul. Același cuvânt este folosit și pentru trei alte nume ebr. de instrumente cu rol diferit: *yōbhēl* (corn de berbec din care se vestește anul jubiliar), *šōphār* (corn de berbec din care se sună la Yōm Kippūr) și *t'rû'āh* (sunet de trâmbițe însoțit de aclamații). Flavius Josephus (*AI* III, 291) descrie forma instrumentului biblic din acest loc: un tub drept, lung de cca 44 cm, mai larg decât un oboi și având la capăt un pavilion. *Cf.* nota la Lev. 23,24.

10,4 „dintr-o singură trâmbiță": la fel în TM și în Flavius Josephus (*AI* III, 292); totuși, în multe traduceri moderne apare: „o singură dată din trâmbiță".

10,7 „dar nu cu semn": TM are „dar să nu strigați". După Theodoret, comunitatea reunită fără nici un semnal simbolizează comunitatea celor neinițiați în tainele creștine (catehumenii) (*Qu. Num.* 15; PG 80.360C).

10,8 Sunetul trâmbiței simbolizează apelul divin, după Theodoret. De aceea preoții sunt cei care dau semnalul (*ibid.*).

10,12 „cu toate ale lor": gr. *ἀπαρτία* desemnează, ca și *ἀποσκευή*, atât lucrurile trebuincioase la drum, cât și pe membrii familiei, bunurile mobile, animalele. ♦ „Pharan": pustiu aflat la nord-est de Sinai, unde evreii vor poposi (12,16 și urm.) și de unde vor trimite iscoade în Canaan.

toate ale lor în pustiul Sina, și norul s-a oprit în pustiul Pharan. [13] Și au
ridicat tabăra pentru prima oară după glasul Domnului, prin mâna lui
Moise. [14] Și au ridicat tabăra mai întâi ceata taberei fiilor lui Iuda cu oastea
lor. Și peste oastea lor [era] Naason, fiul lui Aminadab. [15] Și peste oastea
tribului fiilor lui Issachar [era] Nathanael, fiul lui Sogar; [16] și peste oastea
tribului fiilor lui Zabulon [era] Eliab, fiul lui Chailon. [17] Și vor desface
cortul [mărturiei] și vor ridica [tabăra] fiii lui Gedson și fiii lui Merari –
strângând cortul. [18] Și au ridicat tabăra ceata taberei lui Ruben, cu oastea
lor. Și peste oastea lor [era] Elisur, fiul lui Sediur. [19] Și peste oastea tribului
fiilor lui Simeon [era] Salamiel, fiul lui Surisadai. [20] Și peste oastea tribului
fiilor lui Gad [era] Elisaf al lui Raguel. [21] Și vor ridica [tabăra] fiii lui
Caath, purtând cele sfinte, și vor ridica [alții] cortul până să sosească [ei].
[22] Și vor ridica [tabăra] ceata taberei lui Efraim, cu oastea lor. Și peste
oastea lor [era] Elisama, fiul lui Emiud. [23] Și peste oastea tribului fiilor lui
Manase [era] Gamaliel al lui Phadassur. [24] Și peste oastea tribului fiilor lui
Beniamin [era] Abidan al lui Gadeoni. [25] Și vor ridica [tabăra] ceata taberei
fiilor lui Dan, la urma tuturor taberelor, cu oastea lor. Și peste oastea lor
[era] Achiezer al lui Amisadai. [26] Și peste oastea tribului fiilor lui Aser [era]
Phagaiel, fiul lui Echran. [27] Și peste oastea tribului fiilor lui Neftali [era]
Achire, fiul lui Ainan. [28] Acestea [sunt] rândurile [de luptă] ale fiilor lui
Israel; și și-au ridicat [tabăra], cu oastea lor.

[29] Și Moise i-a zis lui Iobab, fiul lui Raguel Madienitul, socrul lui
Moise: „Să urcăm la locul despre care Domnul a zis: «Pe acesta vi-l voi da
vouă!» Vino cu noi și-ți vom face bine, căci Domnul a zis lucruri bune
despre Israel." [30] Și a zis către el: „Nu merg, ci [mă duc] la pământul meu și
la seminția mea." [31] Dar [Moise] i-a zis: „Nu ne părăsi, căci ai fost cu noi în
pustiu și vei fi între noi [ca unul] mai vârstnic. [32] Și va fi așa: dacă vei
merge cu noi, atunci vor veni [și asupra ta] toate binefacerile pe care ni le
va face Domnul nouă și noi ne vom purta bine cu tine."

[33] Și au urcat de la muntele Domnului, cale de trei zile, și chivotul legă-
mântului Domnului a mers înaintea lor cale de trei zile, ca să le găsească loc

---

10,29 „Iobab": este același cu Iobab, cumnatul lui Moise, care apare în Jd. 4,11. Termenul grecesc γαμβρός poate însemna atât „cumnat", cât și „socru" sau „ginere" (rude prin alianță); cu sensul de „ginere", cuvântul apare în Gen.19,12 și 14, iar cu sensul de „socru" are numeroase ocurențe în Ex. 3,1; 4,18 și în alte 12 exemple, în cap. 18.

10,31 „vei fi între noi [ca unul] mai vârstnic": greaca interpretează astfel expresia idiomatică din TM „vei fi pentru noi ochi (= călăuză)".

de popas. [14] Şi a fost aşa: la ridicarea chivotului, Moise a zis: „Scoală-Te,
Doamne, ca să se risipească duşmanii Tăi şi să fugă toţi cei care Te urăsc!"
[15] Şi la locul de popas a zis: „Întoarce-Te, Doamne, către miile şi zecile de
mii din Israel." [16] Şi norul făcea umbră peste ei ziua, când ridicau tabăra.

11 [1] Şi poporul a început a cârti cu răutate înaintea Domnului; şi
Domnul a auzit şi S-a mâniat cu urgie; şi s-a aprins între ei foc de la
Domnul şi a mistuit o parte din tabără. [2] Şi a strigat poporul către Moise; şi
Moise s-a rugat la Domnul şi focul s-a potolit. [3] Iar locul acela s-a chemat
„Vâlvătaia", căci se aprinsese între ei foc de la Domnul.
[4] Şi gloata amestecată printre ei a fost cuprinsă de poftă şi [chiar şi] fiii
lui Israel s-au aşezat şi au plâns şi au zis: „Cine ne va da nouă bucăţi de
carne? [5] Ne aducem aminte de peştii pe care-i mâncam în Egipt, [primiţi] pe
degeaba, şi de castraveţi, şi de pepeni, şi de praz, şi de ceapă, şi de usturoi.
[6] Iar acum ne-a secat sufletul, iar ochii noştri [nu mai văd nimic] în afară de
mană." [7] Iar mana era precum sămânţa de coriandru, la înfăţişare precum

---

10,36 În TM, versetul se află între vv. 33-34 LXX.

11,1 „a început a cârti cu răutate înaintea Domnului": TM are „era ca oamenii care se plâng cu răutate în urechile lui YHWH". Acesta este singurul loc în care gr. γογγύζω nu echivalează ebr. *lûn* „a cârti", LXX schimbând astfel registrul de la lamentaţie la revoltă (cum o face, de altfel, şi Targumul N). Ca în multe alte locuri, şi aici antropomorfismul din TM este atenuat în LXX. ♦ „S-a mâniat cu urgie": TM are „I s-a aprins faţa" ♦ Vasile cel Mare se sprijină pe acest verset pentru a-i pune la punct pe călugării care se plâng din pricina hranei (*Qu. brev.* 133).

11,3 „Vâlvătaia": acest loc al răzvrătirii este amintit în Deut. 9,22.

11,4 „gloata amestecată printre ei": TM are „adunătura care [era] în mijlocul lui"; ἐπίμικτος, „amestecat", apare în LXX în Ex. 12,38, 2Ezr. 23,3, Iez. 30,5, Jd. 2,20, desemnând o populaţie care însoţeşte trupele sau care trăieşte printre membrii unei alte populaţii. ♦ Philon (*Migr.* 152-155), comentând termenul din Ex. 12,38 şi Num. 11,4, consideră că exprimă, simbolic, pornirile bestiale şi iraţionale ale sufletului, în acest caz fiind vorba de un grup care este el însuşi „o amestecătură". Ioan Gură de Aur (*In Eust.*, PG 50, 605) preia o interpretare a lui Origen şi a lui Eusebiu al Cezareii, după care termenul i-ar desemna pe egiptenii convertiţi la învăţăturile lui Moise, care s-au amestecat printre evrei în timpul exodului.

11,6 „ne-a secat sufletul": expresia, tradusă literal în LXX după TM, este păstrată şi în Targ. Jo., dar aici este tradusă prin „sufletele noastre au o dorinţă puternică". Unele traduceri moderne interpretează fie ca „gâtlejul ne e secat" (É. Dhorme; J. de Vaulx), fie ca „ne-a dispărut pofta (dorinţa)" (P. J. Budd). Sensul expresiei rămâne enigmatic.

11,7-8 Pentru descrierea manei, vezi şi Ex. 16,31. Pentru Philon (*Deter.* 118) mana simbolizează logosul divin. ♦ „precum cleştarul": gr. κρύσταλλος înseamnă „gheaţă"

cleștarul. [8] Și poporul se răspândea, o strângeau și o măcinau în râșniță și o
pisau în piuă, o fierbeau în oală și o făceau turte; și era plăcută la gust, ca
turta cu untdelemn. [9] Și când cădea roua peste tabără, noaptea, cădea [și]
mana peste ea. [10] Și Moise le-a auzit plângerile, pe familii – fiecare la ușa
sa. Și S-a mâniat Domnul cu urgie mare, iar Moise s-a mâhnit. [11] Și a zis
Moise către Domnul: „Pentru ce l-ai chinuit pe slujitorul Tău și de ce n-am
aflat har înaintea Ta, de-ai pus năvala poporului asupra mea? [12] Oare eu am
zămislit în pântece tot poporul acesta, eu l-am născut, ca să-mi zici mie:
«Ia-l la sânul tău, cum îl ia doica pe prunc», până la pământul pe care l-ai
făgăduit cu jurământ părinților lor? [13] De unde să am eu carne să dau la tot
poporul acesta? Că se plâng la mine, zicând: «Dă-ne carne să mâncăm!»
[14] Singur n-am să pot purta poporul acesta, căci ar fi lucru prea greu pentru
mine. [15] Iar dacă Tu îmi faci astfel, [mai degrabă] omoară-mă de-a binelea,
de-am aflat cumva milă la Tine, ca să nu-mi mai văd chinul." [16] Și Domnul
a zis către Moise: „Adună-Mi șaptezeci de oameni dintre bătrânii lui Israel,
pe care să-i știi tu însuți că sunt bătrânii poporului și cărturarii lor, să-i
aduci la cortul mărturiei și să stea acolo cu tine. [17] Iar Eu Mă voi pogorî și

---

sau „cristal de stâncă" (piatră care seamănă la înfățișare cu gheața). ♦ „plăcută la gust ca turta cu untdelemn", *lit.*: „gustul său era, ca gust, turta cu untdelemn", cu juxtapunerea a două nominative; cuvântul ἡδονή nu este folosit în nici o altă carte a Pentateuhului și are aici sensul de „gust (savoare)", mai concret decât sensul obișnuit de „plăcere".

11,10 TM are „la intrarea cortului său"; gr. θύρα nu înseamnă numai „ușă a unei locuințe", ci are și sensul general de „intrare".

11,11 „năvala": TM are „povara".

11,15 „omoară-mă de-a binelea", *lit.* „să mă ucizi cu moarte rea". TM are „ucide-mă așadar cu ucidere"; subst. gr. ἀναίρεσις înseamnă și „moarte violentă"; în acest caz traducerea ar putea fi: „să mă omori dintr-o dată" sau „pe loc" ♦ „să nu-mi mai văd chinul": TM are „nenorocirea mea", dar forma primară fusese „nenorocirea ta", interpretată în Targumul N ca „nenorocirea poporului tău"; LXX traduce deci ținând seama de corecturile copiștilor.

11,16 „Adună-Mi": expresia este ciudată, atât în LXX, cât și în TM. După unele comentarii (*Sifre Num* 92), specificarea „pentru Mine" (ebr. *li*) subliniază faptul că e vorba de o instituție definitivă. ♦ „tu însuți": nu apare în TM. ♦ „cărturarii lor": instituirea adunării bătrânilor poporului este relatată în Ex. 18,21-26; aici le sunt alăturați și cărturarii, sau scribii. Ei apar și cu alte funcții: în Ex. 5,6 notează numărul cărămizilor fabricate de evrei, în Deut. 1,15 sunt un fel de grefieri, iar în Deut. 20,5 au misiunea de a vorbi poporului.

11,17 „voi lua din duhul": după Philon (*Gig.* 22-23) și Theodoret (*Qu. Num* 18, PG 80, 372A) duhul este știința divină, care nu se confundă cu „duhul lui Moise"; la fel ca și

voi vorbi acolo cu tine, și voi lua din duhul care se află asupra ta și-l voi
pune asupra lor; și ei te vor ajuta să înfrunți năvala poporului; și n-o să-i
mai porți singur. [18] Iar poporului să-i spui: «Curățiți-vă pentru mâine și-o să
mâncați carne, căci v-ați plâns înaintea Domnului, zicând: 'Cine ne va da
nouă bucăți de carne? Că bine ne era nouă în Egipt!' Și vă va da Domnul
carne să mâncați; și o să mâncați carne. [19] Nu o zi veți mânca, nici două,
nici cinci zile, nici zece zile, nici douăzeci de zile, [20] ci până într-o lună de
zile veți mânca, până o să vă iasă pe nas și o să dea holera în voi, căci nu
v-ați supus Domnului, Care este între voi, și v-ați plâns înaintea Lui, spu-
nând: 'De ce am ieșit noi din Egipt?'»" [21] Și Moise a zis: „Popor de șase
sute de mii de pedeștri [este] cel din care fac parte, și Tu ai zis: «Carne le
voi da să mănânce, și vor mânca o lună de zile»? [22] Oare vor fi oi și boi de
junghiat destui ca să le ajungă? Ori să se strângă tot peștele mării pentru ei
și să le ajungă?"
[23] Și Domnul a zis către Moise: „Oare mâna Domnului nu este de ajuns?
Acum vei cunoaște dacă te va ajunge cuvântul Meu sau nu." [24] Moise a ieșit
și a spus poporului cuvintele Domnului, și a adunat șaptezeci de oameni

---

focul, ca nu se împuținează când este transmisă; Theodoret mai adaugă și exemplul botezului: chiar dacă un preot botează zeci de mii de oameni, harul său nu se împuținează cu nimic.

11,18 „că bine ne era nouă în Egipt", *litt.* „[ce e] bun pentru noi este în Egipt". Am adoptat soluția din traducerile moderne, deși implică schimbarea timpului verbului.

11,20 „nu v-ați supus Domnului": expresie atenuată față de TM „l-ați disprețuit pe YHWH".

11,22 Philon citează vv. 12,13 și 22 ca exemple de *parrhesia*, termen devenit celebru mai ales în mediile monastice creștine, și care desemnează libertatea de vorbire în fața lui Dumnezeu, intimitatea cu Dumnezeu, o intimitate la limita îndrăznelii (*Her.* 20-21). Theodoret (*Qu. Num.* 19) se întreabă de ce Moise s-a îndoit aici de promisiunea lui Dumnezeu de a hrăni poporul. Răspunsul lui Theodoret: uneori Moise vorbește ca un profet, alteori (precum în cazul de față) ca un simplu om.

11,23 „dacă te va ajunge": TM are „dacă se va întâmpla pentru tine"; verbul grecesc ἐπικαταλαμβάνεσθαι este un *hapax* în LXX; traduce verbul *qārāh* din TM și face pereche cu συναντιλαμβάνεσθαι din versetul 17 („a duce împreună"). ♦ „mâna Domnului": după Philon, puterile dumnezeiești îi ating pe toți oamenii, celebri sau anonimi, spre binele fiecăruia (*Mut.* 232). Iustin (*Dialogul cu Trifon* 126,6) vede în „cuvânt" Logosul preexistent.

11,24 După Origen, când Moise e în cort, el are acces direct la mister; când iese, el transformă această viziune directă a adevărului în discurs destinat „celor simpli", care nu pot intra în cort (*Hom. Num.* 6,1).

dintre bătrânii poporului și i-a așezat împrejurul cortului. [25] Și Domnul S-a
pogorât în nor și a grăit către el. Și a luat din duhul care era asupra lui și a
pus asupra celor șaptezeci de bătrâni. Iar când duhul a poposit asupra lor, au
prorocit și [apoi] au încetat. [26] Rămăseseră în tabără doi oameni, unul pe
nume Eldad și al doilea pe nume Modad; și duhul a poposit asupra lor – și
aceștia erau dintre cei înscriși, dar nu veniseră la cort – și proroceau în
tabără. [27] Atunci un slujitor tânăr a alergat să-l vestească pe Moise și i-a zis:
„Eldad și Modad prorocesc în tabără." [28] Și Iisus al lui Nave, cel ales, care
stătea [mereu] lângă Moise, a răspuns și a zis: „Stăpânul meu, Moise,
oprește-i!" [29] Și Moise i-a zis: „Oare ești gelos tu în locul Meu? Cine-ar
putea face ca tot poporul Domnului să fie proroci, [dacă nu] Domnul, când
trimite duhul Său asupra lor?" [30] Și Moise s-a dus în tabără, el și cu bătrânii
lui Israel. [31] Și s-a ridicat o suflare de la Domnul și a stârnit mama prepe-
lițelor dinspre mare și le-a prăvălit peste tabără, cale de o zi într-o parte și
cale de o zi într-alta, împrejurul taberei, cam doi coți de la pământ. [32] Și s-a
sculat poporul toată ziua și toată noaptea, și a doua zi toată ziua, și a tot
adunat prepelițe; cel care adunase cel mai puțin [tot avea] zece cori, și le-au
pus la uscat împrejurul taberei. [33] Carnea mai era încă între dinții lor,
neîmpuținată, când Domnul S-a mâniat tare pe popor; și a lovit Domnul
poporul cu plagă cumplită. [34] Și locul acela s-a numit „Mormintele Poftei",
căci acolo a fost îngropat poporul cel poftícios.
[35] De la „Mormintele Poftei", poporul a ridicat tabăra [pornind] către
Aseroth; și poporul a ajuns în Aseroth.

11,25 „au încetat". *lit.* „n-au mai adăugat", adică n-au profețit decât în ziua aceea.

11,27 „Eldad și Modad": în ciuda unor diferențe, textele rabinice afirmă superioritatea lui Eldad și Modad asupra bătrânilor, pentru că, în timp ce aceștia din urmă au primit darul profeției de la Moise și au profețit o singură dată, cei doi l-au primit direct de la Dumnezeu, pentru toată viața: de aceea ei sunt desemnați cu numele lor. În timp ce bătrânii au profețit doar ceea ce se va întâmpla în ziua următoare (prepelițele), Eldad și Modad au făcut profeții pentru evenimente viitoare mai îndepărtate; în timp ce bătrânii au murit toți în deșert, Eldad și Modad au devenit căpetenii ale poporului după moartea lui Iisus al lui Nave. Deși în tradiția rabinică cei doi sunt considerați ca făcând parte din numărul celor șaptezeci, în patristica greacă apare și mențiunea că ei ar fi numărați alături de cei șaptezeci, care astfel ar fi, de fapt, șaptezeci și doi (Epifanie al Salaminei, *De fide*, 4).

11,31 „mama prepelițelor": TM are „prepelițele". Gr. ὀρτυγομήτρα (compus din ὄρτυξ „prepeliță" și μήτρα „origine") denumește o pasăre migratoare care, după Aristotel, seamănă cu păsările de mlaștină și care pleacă o dată cu prepelițele. După Hesychios, ar fi o prepeliță foarte mare.

12 [1] Atunci Mariam și Aaron au vorbit împotriva lui Moise din pricina
femeii etiopience pe care o luase Moise, – pentru că-și luase o femeie
etiopiancă – [2] și au zis: „Oare doar lui Moise i-a vorbit Domnul? Nu ne-a
vorbit și nouă?" Și Domnul a auzit. [3] Iar Moise era om foarte blând, [mai
blând] decât toți oamenii care sunt pe pământ. [4] Și Domnul le-a spus de
îndată lui Moise, lui Mariam și lui Aaron: „Ieșiți voi trei la cortul
mărturiei!" Și au ieșit cei trei la cortul mărturiei. [5] Și Domnul S-a pogorât în
stâlp de nor și a stat la ușa cortului mărturiei; au fost chemați Aaron și
Mariam, și au ieșit amândoi. [6] Și a zis către ei: „Ascultați cuvintele Mele!

12,1 „etiopiancă": TM are „cușită" (Cuș este numele Etiopiei în Biblia ebraică). E probabil altu decât Sepphora, madienita, mama lui Gersam și a lui Eliezer. ♦ Pentru Philon (*Leg.* II,66-67) etiopianca simbolizează judecata neschimbată, fermă, încercată și trecută prin foc. Pentru Irineu, Moise reprezintă aici Logosul, iar etiopianca prefigurează Biserica provenită din păgâni. Așadar nunta celor doi prevestește nunta mistică între Iisus și Biserică (*Adv. haer.* IV,20,12). Aproximativ aceeași interpretare la Origen, în *Hom. Num.* 6.

12,2 „Nu ne-a vorbit și nouă?": în Ex. 15,20, Mariam este numită „proorociță"; ea conduce grupul de femei care cântă (15,21) cunoscutul imn de mulțumire Domnului pentru nimicirea oștilor lui Faraon (Ex. 15,1-4). Lui Aaron, Domnul îi vorbește în mai multe rânduri (*e.g.* Num. 2,1; 4,1; 4,17), dar de fiecare dată el este împreună cu Moise.

12,3 „blând": TM are *'ānāw* „sărac", cu particularitatea că există o indicație în manuscrise că forma scrisă (*ketīb*) care apare în TM: *'nw* este citită (*qerēy*) *'ānāyw*; prezența lui *y* care diferențiază forma aceasta față de *'ānāw* „sărac" ar putea marca și o diferență față de sensul obișnuit al cuvântului, cu atât mai mult cu cât în *Sifre Num. 109* apar atât sensul de „sărac", cât și cel de „blând". Oricum, la profeți, și mai ales la Sophonia, apare expresia „săracii lui YHWH", cei lipsiți și umili care, neavând nici un sprijin material sau uman, își pun toată nădejdea în Domnul și trăiesc cu blândețe și nădejde în așteptarea Mântuitorului. Este interesant faptul că Moise e caracterizat astfel tocmai în momentul în care primește cea mai mare laudă de la Dumnezeu (12,7-8).

12,4 „de îndată": traducerile moderne au „fără veste, deodată", punând accentul pe caracterul de „acțiune neașteptată", nu pe cel de „reacție promptă"; cuvântul gr. παραχρῆμα are sensul principal „pe dată, chiar în acel moment", cu atestări numeroase în *koine*.

12,5 „au fost chemați": TM are „[Domnul] i-a chemat". LXX echivalează expresia directă din ebr. cu așa-zisul „pasiv divin", folosit pentru a evita rostirea Numelui.

12,6 „Dacă va fi la voi vreun proroc pentru Domnul, am să Mă arăt lui într-o vedenie": TM are „când va fi proorocul vostru YHWH, într-o vedenie mă voi face cunoscut lui"; comentatorii moderni resping sensul literal al textului, după care YHWH ar fi profetul lui Israel; se consideră fie că YHWH reprezintă apoziția subiectului verbului „mă voi face cunoscut" (É. Dhorme), fie că trebuie înțeles „profet al lui YHWH", ceea ce din punct de vedere gramatical nu se susține; alții (J. de Vaulx) deplasează sau suprimă

Dacă va fi la voi vreun proroc pentru Domnul, am să Mă arăt lui într-o
vedenie şi-am să-i vorbesc în somn. 7 Nu [tot] aşa am să fac şi cu slujitorul
Meu, Moise: el este [omul] de încredere în toată casa Mea. 8 Lui am să-i
vorbesc gură către gură, aievea, nu în enigme; el a văzut slava Domnului.
Cum de nu v-aţi temut să vorbiţi împotriva slujitorului Meu, Moise?” 9 Şi
urgia mâniei Domnului [a fost] asupra lor; şi El a plecat. 10 Şi norul s-a
depărtat de cort, şi, iată, Mariam era leproasă, precum zăpada. Şi a privit
Aaron spre Mariam şi iată, era leproasă. 11 Şi Aaron a zis către Moise: „Te
rog, stăpâne, nu ne ţine de rău pentru păcat, căci n-am ştiut cum anume am
păcătuit. 12 Să nu se facă precum moartea, ca o stârpitură care iese din

---

cuvântul YHWH. Probabil că LXX depinde de un model ebr. care avea *L-YHWH* „Domnului/pentru Domnul”.

12,8 „a văzut slava Domnului”: TM are „va privi chipul lui YHWH”. Aluzia se face la Ex. 32,18-23; 34,5 şi urm. Acolo Moise, după episodul tensionat al viţelului de aur, îi cere lui Dumnezeu să-i vadă slava, iar El îi răspunde că îl va vedea din spate, pentru că nici un om nu poate vedea faţa lui Dumnezeu fără să moară. După vedenia de pe munte, chipul lui Moise reflectă strălucirea slavei lui Dumnezeu (34,29-35). Aici TM spune prescurtat că Moise a văzut „chipul”, iar LXX, din scrupul teologic, vorbeşte doar de „slavă” (în sens biblic, manifestarea exterioară, la limita perceptibilului, a Prezenţei inefabile) ♦ Iulian Apostatul (*Contra Galilaeos* I, 170, 16-18) utilizează referinţa literală din acest verset pentru a arăta că Platon, deşi considerat „idolatru”, a folosit un limbaj mai înalt decât Moise, care foloseşte lexicul corporalităţii pentru a vorbi despre divinitate.

12,9 „urgia mâniei Domnului [a fost] asupra lor”: TM are „faţa lui YHWH se aprinse asupra lor”.

12,10 „leproasă”: sensul cuvântului tradus astfel nu era cel de astăzi (vezi nota la Lev 13,2). ♦ Theodoret (*Qu. Num.*, 23 în PG 80 376C-377A) consideră că pedeapsa o atinge doar pe Mariam pentru a-l înspăimânta şi pedepsi pe Aaron. În schimb, Rabbi Aqiba, bazându-se pe „asupra lor” din 12,9, afirmă că şi Aaron fusese lovit de boală: opinie discutată şi de alţi rabini (*Talmudul B Şabbath* 96b).

12,11 „nu ne ţine de rău pentru păcat, căci n-am ştiut cum anume am păcătuit”, TM are: „nu ne ţine de rău pentru un păcat pe care am avut nebunia [de a-l face] şi pe care l-am săvârşit”; în timp ce în TM apare recunoaşterea unei vinovăţii, în LXX Aaron motivează păcatul prin neştiinţă (în *Sifre Num.* 105, păcatul lui Aaron este prezentat ca fiind înfăptuit fără voie).

12,12 Traducerea acestui verset diferă de la o versiune la alta, în funcţie de felul în care este interpretată sintaxa frazei. Dacă se consideră că subiectul lui γένηται este Mariam (*cf.* Philon, *Leg.* I, 76, şi versiunile din Targumim), iar subiectul lui κατεσθίει este lepra, atunci comparaţia cu avortonul (tradus de noi prin „stârpitură”; altă traducere posibilă ar fi fost „lepădătură”, dar sensul acestui din urmă cuvânt s-a îndepărtat în limba actuală de cel primar) se referă la Mariam, căreia lepra i-ar putea mistui jumătate

pântecele mamei şi-i roade jumătate din trup. [13] Şi a strigat Moise către
Domnul, zicând: „Dumnezeule, Te rog, lecuieşte-o!" [14] Şi a zis Domnul
către Moise: „Dacă tatăl ei ar scuipa-o drept în faţă, nu s-ar ruşina şapte
zile? Să fie scoasă şapte zile afară din tabără şi după aceea să intre înapoi!"
[15] Şi Mariam a fost scoasă afară din tabără vreme de şapte zile. Şi poporul
n-a ridicat tabăra până când Mariam nu s-a curăţit.
[16] Şi după aceasta poporul s-a ridicat din Aseroth şi şi-a pus tabăra în
pustiul Pharan.

13 [1] Şi a grăit Domnul către Moise, zicând: [2] „Trimite-ţi oameni să cer-
ceteze pământul canaanenilor, pe care Eu îl dau în stăpânire fiilor lui Israel,
câte un om de [fiecare] trib după familiile strămoşilor lor să-i trimiţi pe ei,
pe fiecare căpetenie dintre ei." [3] Şi Moise i-a trimis din pustiul Pharan, după
glasul Domnului: fiecare dintre aceştia erau căpetenii ale fiilor lui Israel.

---

din trup: subiectul poate fi însă şi „moartea", „stârpitura" sau chiar „păcatul" din versetul anterior: „să nu i se întâmple [lui Mariam]"; în TM, *lit.*: „ca ea să nu fie ca un mort ieşind din pântecele mamei sale...". LXX atenuează textul din TM, substituind cuvântului „mort" expresia „precum moartea", pentru a nu o compara pe Mariam cu un cadavru.

12,13 Rugămintea lui Moise către Dumnezeu pentru a o vindeca pe Mariam este văzută de Grigore al Nyssei ca o dovadă a spiritului său nerăzbunător, „răbdător de rele" (*Viaţa lui Moise* I,63 şi II,261-263). Eusebiu vede în Moise strigând către Dumnezeu pentru vindecarea lui Mariam figura lui Iisus care-l vindecă pe lepros (Mt. 8,1-4).

12,14 „Să fie scoasă şapte zile afară din tabără"; vezi Lev. 13,4-6, unde se indică intervalul de şapte zile. Poruncindu-i lui Moise să o scoată pe Mariam afară din tabără vreme de şapte zile, Dumnezeu îi făgăduieşte lui Moise şi vindecarea surorii sale. ♦ Pentru Origen (*Hom. Num.* 7,4), Mariam reprezintă sinagoga, iar tatăl care i-a scuipat în obraz ar fi Dumnezeu care l-a repudiat pe Israel în beneficiul Bisericii. Un *topos* apologetic, care intră în scenariul recuperării tradiţiei iudaice şi a identificării creştinilor cu *Verus Israel*.

12,15 „până când Mariam nu s-a curăţit". TM are „până nu s-a alăturat iarăşi adunării" (aceeaşi diferenţă în versetul anterior). LXX explicitează din nou textul, pentru a accentua legătura cu Lev. 13.

12,16 Versetul cu această numerotare în TM şi Rahlfs este aşezat în majoritatea versiunilor la începutul capitolului următor.

13,2 „pe fiecare căpetenie dintre ei": cuvântul „căpetenie" (ἀρχηγός, *lit.* „cel care este la început", dar şi „cârmuitor, conducător") nu pare să desemneze un conducător militar (*cf.* 10,4; 14,4; 16,2; 25,4).

13,3 După Eusebiu (*Demonstratio evangelica* III,II), cele douăsprezece căpetenii trimise de Moise îi prefigurează pe cei doisprezece apostoli trimişi de Iisus în lume.

[4] Şi acestea [sunt] numele lor: din tribul lui Ruben – Salamiel, fiul lui
Zachur; [5] din tribul lui Simeon – Safat, fiul lui Suri; [6] din tribul lui Iuda –
Chaleb, fiul lui Iephonne; [7] din tribul lui Issachar – Igaal, fiul lui Iosif; [8] din
tribul lui Efraim – Ause, fiul lui Nave; [9] din tribul lui Beniamin – Phalti, fiul
lui Rafu; [10] din tribul lui Zabulon – Gudiel, fiul lui Sudi; [11] din tribul lui Iosif,
dintre fiii lui Manase – Gaddi, fiul lui Susi; [12] din tribul lui Dan – Amiel,
fiul lui Gamali; [13] din tribul lui Aser – Sathur, fiul lui Michael; [14] din tribul
lui Neftali – Nave, fiul lui Iabi; [15] din tribul lui Gad – Gudiel, fiul lui Machi.
[16] Acestea [sunt] numele oamenilor pe care Moise i-a trimis să cerceteze
pământul. Şi Moise i-a dat lui Ause, fiul lui Nave, numele de Iisus.
[17] Şi i-a trimis Moise să cerceteze pământul Canaanului şi a zis către ei:
„Urcaţi prin pustiul acesta şi suiţi-vă pe munte, [18] şi veţi vedea cum sunt
pământul şi poporul aşezat în el, dacă este puternic sau slab, dacă sunt puţini
sau mulţi, [19] şi cum este pământul unde sunt aşezaţi, dacă este bun sau rău,
şi cum sunt cetăţile în care locuiesc, dacă sunt cu ziduri sau fără ziduri; [20] şi

---

13,4 „Salamiel", ca in Rahlfs; după J. Wevers (*Text History*..., p. 116), lecţiunea originală a LXX trebuia să fi fost: „Samu" sau „Sammu"; TM are *Şammuwa'*.

13,5 „Suri", ca în Rahlfs; J. Wevers, *ibidem*, consideră că lecţiunea originală trebuia să fi fost: „Huri"; TM are *Ḥōrī*.

13,11 „fiii lui Manase": TM are „din tribul lui Manase".

13,16 „Moise i-a dat lui Ause... numele de Iisus." Iustin (*Dialogul cu Trifon* 75,2 şi 113,1) foloseşte versetul acesta pentru a afirma că în Pentateuh se revelează faptul că numele Domnului este Iisus, considerând că schimbarea de nume din Ause in Iisus nu este întâmplătoare şi imputându-i lui Trifon faptul că nu se întreabă pentru ce apare această menţiune in textul biblic. Şi Theodoret (*Qu. Num.*25; PG 80, 377B) consideră că este vorba de o prefigurare a lui Iisus şi observă că, după cum cei trimişi să cerceteze pământul Canaanului folosesc limba neamurilor acelui ţinut, Logosul divin se foloseşte de limbajul omenesc.

13,17 „prin pustiul acesta": TM are „aici în pustiu" (sau „la miazăzi": *neghebh*); LXX traduce adverbul de loc *zeh* printr-un adjectiv demonstrativ, iar cuvântul *neghebh*, care desemnează „sudul", are şi sensul de „pustiu". Pentru acest din urmă termen, în majoritatea traducerilor moderne apare „sud" sau „miazăzi", dar unele evită să se pronunţe şi au „prin Negeb" (deşert situat in sudul Palestinei).

13,19 „dacă sunt cu ziduri sau fără ziduri": TM are „dacă sunt in tabere sau în cetăţi"; *cf.* şi Deut. 9,1.

13,20 „îndrăzniţi": gr. προσκαρτερέω, a cărui singură atestare în Pentateuh este cea de aici, ar putea fi tradus şi prin „răbdând, chinuindu-vă (să faceţi ceva), îmbărbătându-vă să înduraţi". Fiind vorba de teama faţă de locuitorii ţinutului, e mai probabil că in context se insistă asupra curajului de care trebuie să dea dovadă iscoadele; de altfel, TM

cum este pământul, roditor sau părăginit, dacă sunt pe el copaci sau nu. Şi
îndrăzniţi de luaţi din roadele pământului." Şi erau zile de primăvară,
înainte [de a se coace] strugurii. [21] Şi au urcat şi-au cercetat pământul de la
pustiul Sin până la Raab, la intrarea în Efaath. [22] Şi au urcat prin pustiu şi au
ajuns până la Hebron; acolo [se aflau] Achiman şi Sessi şi Thelamin,
urmaşi ai lui Enach. Hebronul fusese zidit cu şapte ani mai înainte decât
Tanin din Egipt. [23] Şi au ajuns până la Valea Strugurelui şi au cercetat-o. Şi
au tăiat de acolo o viţă şi un ciorchine de struguri de pe ea şi l-au pus pe
prăjini; la fel şi din rodii şi din smochine. [24] Locului i-au pus numele „Valea
Strugurelui" din cauza strugurelui pe care fiii lui Israel l-au tăiat de acolo.
[25] Şi s-au întors de acolo după ce au cercetat pământul, peste patruzeci
de zile. [26] Au mers ei şi au ajuns la Moise şi Aaron şi la toată adunarea fiilor

---

are „fiţi curajoşi" ♦ „zile de primăvară, înainte de [a se coace] strugurii": TM are „zilele pârgii strugurilor"; cum cercetarea ţinutului va dura patruzeci de zile, după care se vor întoarce cu un ciorchine de struguri (versetele 23-25), comentatorii moderni (J. de Vaulx, p. 266) consideră că perioada ar fi cuprinsă între iulie şi sfârşitul lui august sau începutul lui septembrie. În acest caz, indicaţia „zile de primăvară" din LXX s-ar referi de fapt la „legarea rodului", nu la coacere.

13,21 „pustiul Sin"; în LXX acelaşi toponim (Sin) denumeşte două realităţi geografice diferite: un deşert din Canaan (aici şi în 20,1; 27,14; 33,36; 34,3; Deut. 32,51) şi un deşert de lângă Marea Roşie (Ex. 16,1; 17,1; Num. 33,11-12). ♦ „Raab, la intrarea în Efaath", ca şi în Rahlfs (J. Wevers, *Text History*..., p. 116, indică forma „Hemath", acceptată în BA); TM are *Ḥamāth*; denumirea mai apare în 34,8, unde şi în Rahlfs se dă forma Emath; forma din TM este identificată în Targ. Jo. şi N cu Antiohia; toponimul defineşte limita nordică a Pământului Făgăduinţei – vezi şi Iis. Nav., 13,5.

13,22 „urmaşi ai lui Enach", TM are „cei născuţi ai lui 'Anāq"; interpretând o menţiune din Flavius Josephus (*AI* II, 305) şi coroborând-o cu versetele 28 şi 33 din capitolul de faţă, BA identifică indicaţia topografică din v. 28, „acolo", cu Hebronul, iar pe „urmaşii lui Enach", cu „uriaşii" (v. 33); în Targumim apare specificarea „Anaq uriaşul", iar după Theodoret (*Qu. Num.* 26; PG 80, 377BC), Enach este un uriaş, ca şi cei născuţi din el. Pentru Philon (*Post.* 60-62), „Hebron"/„Chebron" înseamnă „unire" (se referă, fie la unirea trupului cu sufletul, fie a sufletului cu virtutea). ♦ „Tanin din Egipt": e vorba de oraşul Tanis (cunoscut sub numele de Avaris drept capitala faraonilor hiesoşi); TM are *Ṣō'an*.

13,26 „pustiul Pharan Cades": TM are „pustiul Pā'rān, către Qādēş". În Gen. 14,7, Cades este o localitate numită „Izvorul Judecăţii", unde au fost înfrânţi amaleciţii şi amoreii; faptul că LXX, spre deosebire de TM, nu face distincţia între numele deşertului şi numele localităţii aflate în acest deşert se explică prin dorinţa de armonizare cu Num. 33,36: „în pustiul Pharanului, adică la Cades" (echivalarea apare numai în LXX). ♦ „le-au dat seamă", *lit.*: „le-au răspuns cuvânt"; se subînţelege că au făcut relatarea ca un răspuns la întrebările lui Moise şi Aaron şi ale întregii adunări. ♦ Grigore al Nyssei

lui Israel în pustiul Pharan Cades; și le-au dat seamă acestora și întregii adunări și le-au arătat rodul pământului. [27] Și povestindu-i, i-au zis: „Am ajuns în țara unde ne-ai trimis, țară unde curge lapte și miere: acestea [sunt] roadele ei. [28] Numai că neamul care locuiește în ea este îndrăzneț, iar cetățile sunt tari, înconjurate cu ziduri și foarte mari; acolo i-am văzut și pe urmașii lui Enach; [29] Amalec locuiește în pământul dinspre miazăzi; cheteul, și eveul, și iebuseul și amoreul locuiesc în munte, și canaaneul locuiește spre apus și de-a lungul Iordanului." [30] Și Chaleb a potolit poporul în fața lui Moise și i-a zis: „Nu, ci noi să urcăm hotărâți și să ni-l împărțim ca moștenire, căci ne vom arăta puternici în fața lor." [31] Dar oamenii care urcaseră cu el i-au zis: „Nu, să nu ne urcăm, fiindcă nu vom face față neamului [acestuia], căci sunt cu mult mai tari decât noi." [32] Și au răspândit printre fiii lui Israel rătăcirea din pricina pământului pe care-l cercetaseră, zicând: „Pământul prin care am trecut să-l cercetăm îi înghite pe cei ce locuiesc într-însul. Tot poporul pe care l-am văzut acolo sunt oameni nemăsurat de mari. [33] Am văzut acolo uriași, iar noi eram în fața lor ca niște lăcuste, chiar așa eram în fața lor."

14 [1] Și, luând aminte, întreaga adunare a dat un strigăt, iar poporul a plâns toată noaptea aceea. [2] Și toți fiii lui Israel cârteau împotriva lui Moise și împotriva lui Aaron; și toată adunarea zicea către ei: „Trebuia să fi murit

---

(*Viața lui Moise* II 265-266) interpretează alegoric pasajul: Iisus Nave și Chaleb reprezintă „judecățile" născute din credință, care întăresc speranța celor buni; iscoadele reprezintă gândurile rele inspirate de Satan; ciorchinele îl simbolizează pe Iisus răstignit pe cruce, iar mustul simbolizează sângele lui Iisus.

13,27 „țara unde curge lapte și miere" (vezi și Ex. 3,8 și 17; 33,3; Lev. 20,24).

13,28 „urmașii lui Enach", *lit.*: „cel născut al lui Enach"; aici apare forma de singular, spre deosebire de 13,22; în TM, forma de plural, aceeași cu cea de la 13,22.

13,29 „Amalec" este un etnonim; majoritatea versiunilor moderne traduc „amaleciți"; față de alte liste, apare aici în locul ferezițiilor și gergeseilor (*cf.* Ex. 3,8; 13,5; 23,23.28; 33,2; 34,11).

13,30 „să urcăm hotărâți": *lit.* „urcând vom urca"; LXX reproduce și de această dată construcția cu caracter intensiv din TM. ♦ „ne vom arăta puternici", *lit.* „puternici vom avea puterea"; același tip de traducere a intensivului din ebraică.

13,32 „rătăcirea din pricina pământului": *lit.* „rătăcirea pământului". Gr. ἔκστασις se referă la uluirea produsă de explorarea țării. TM spune că cei trimiși au adus „faimă rea" pământului.

14,1 „a dat un strigăt": *lit.* „a dat glas". Răzvrătirea poporului în pustiu este evocată în Ps. 94,7-11 și, de acolo, în Evr. 3,7-19.

în țara Egiptului, sau în pustiul acesta să fi murit! [3] De ce oare ne-a adus pe
noi Domnul în pământul acesta, ca să cădem în război? Femeile noastre și
copiii noștri vor ajunge pradă. Iar acum, mai bine ne-ar fi să ne întoarcem în
Egipt." [4] Și și-au zis unii altora: „Să ne punem o căpetenie și să ne întoar-
cem în Egipt!" [5] Moise și Aaron au căzut cu fața la pământ înaintea întregii
adunări a fiilor lui Israel. [6] Iar Iisus al lui Nave și Chaleb al lui Iephonne,
dintre cei care cercetaseră pământul, și-au sfâșiat hainele [7] și au zis către
toată adunarea fiilor lui Israel: „Țara pe care am cercetat-o este foarte, foarte
bună. [8] De vreme ce Domnul ne-a ales pe noi, El ne va duce în această țară,
și ne-o va dărui, țară unde curge lapte și miere. [9] Dar să nu vă abateți
departe de Domnul. Iar de poporul din țara aceea să nu vă înfricoșați, căci
este prada noastră. Pentru că s-a dus vremea lor, iar Domnul este cu noi. Nu
vă fie frică de ei!" [10] Și toată adunarea a zis să-i ucidă cu pietre. Dar slava
Domnului li s-a arătat tuturor fiilor lui Israel în nor, peste cortul mărturiei.
[11] Și Domnul a grăit către Moise: „Oare până când Mă va mânia poporul
acesta și până când nu Mă vor crede, cu toate semnele pe care le-am făcut
printre ei? [12] Am să-i lovesc de moarte și am să-i nimicesc; și am să fac din

---

14,3 „ca să cădem în război": TM are „să cădem de sabie".

14,5 „întregii adunări": TM are „întregii adunări a comunității".

14,7 „pe care am cercetat-o": TM are „(pământul) pe care l-am străbătut pentru a-l cerceta": posibilă armonizare, în LXX, cu 13,32.

14,9 „Dar să nu vă abateți departe de Domnul": *lit.* „dar de la Domnul să nu vă faceți răzvrătiți (apostați)": TM are „în YHWH să nu vă răsculați". Termenul gr. ἀποστάται nu apare în altă parte în Pentateuh; expresia ἀποστάται γίνεσθε traduce verbul *māradh*, care în Gen. 14,4 este tradus prin ἀφιστάναι (ἀφίστημι), de la care derivă cuvântul ἀποστάτης; acesta nu e cunoscut înainte de *koinè*, unde are sensul de „revoltat"; sensul de „apostat" îl capătă în creștinism. Această atestare ar fi deci una dintre primele mențiuni ale folosirii cuvântului în context religios. ♦ „prada": gr. κατάβρωμα are sensul de „mâncare, hrană"; se poate ca sensul să fie și cel de „pradă", pe care cuvântul îl capătă în epoca patristică (*ibid.* p. 318); vezi și Deut. 28,26. ♦ „s-a dus vremea lor", *lit.* „s-a îndepărtat vremea de la ei": TM are „umbra lor s-a îndepărtat de deasupra lor"; *cf.* Gen. 6,13, unde Domnul îi vestește lui Noe hotărârea Sa de a-i nimici pe oameni, spunând: „A venit vremea/clipa (καιρός) fiecărui om înaintea Mea."

14,11 „Mă va mânia": TM are „Mă va disprețui"; în 11,20, acolo unde LXX are: „căci nu v-ați supus Domnului", în TM apărea „pentru că L-ați disprețuit pe YHWH"; se consideră că diferența este datorată concepției reflectate în LXX după care „este de neconceput ca omul să manifeste dispreț față de Dumnezeu".

14,12 „Am să-i lovesc de moarte": TM are „am să-i lovesc cu ciumă"; aceeași diferență apare și în Ex. 5,3; 9,3.15; Lev. 26,25; Deut. 28,21: înlocuirea cuvântului *debher* „ciumă" cu „moarte" apare și în Targum Io.: vezi BA, *Introd.*, p. 98 și nota la Lev. 26,25. ♦ „casa

tine și din casa tatălui tău un neam mare și mult mai numeros decât acesta."
[13] Moise a zis către Domnul: „Și va auzi Egiptul că Tu cu puterea Ta ai
ridicat poporul acesta dintre ei. [14] Dar și toți locuitorii de pe pământul
acesta au auzit că Tu ești Domnul acestui popor, că Te arăți lor ochi către
ochi, Doamne; iar norul Tău s-a așezat peste ei și-n stâlp de nor mergi
înaintea lor ziua, iar noaptea, în stâlp de foc. [15] Tu vei strivi poporul acesta
ca pe un om! Și neamurile care au auzit de numele Tău vor spune: [16] «Pentru
că Domnul nu a fost în stare să ducă poporul acesta la pământul pe care l-a
jurat lor, i-a împrăștiat în pustiu.» [17] Și acum să se înalțe puterea Ta, Doamne,
precum ai spus: [18] «Domnul îndelung-răbdător, și mult-milostiv, și adevărat,
Care iartă fărădelegile, și nedreptățile, și păcatele, [dar] nicidecum nu-l va
curăți pe cel vinovat, care pune păcatele părinților asupra fiilor până la a
treia și a patra [generație].» [19] Iartă păcatul poporului acestuia, după mare
mila Ta, precum Ți-ai făcut milostivire cu ei din Egipt și până acum!" [20] Și
Domnul a zis către Moise: „Milostiv le sunt lor, după cuvântul tău. [21] Dar
viu sunt Eu și viu este numele Meu și slava Domnului va umple tot
pământul, [22] că toți oamenii care văd slava Mea și semnele pe care le-am
făcut în Egipt și în pustiul acesta și M-au încercat cu aceasta pentru a zecea
[oară] și nu Mi-au ascultat glasul, [23] adevărat nu vor vedea pământul pe care

---

tatălui tău": TM omite; expresia mai este atestată în Gen. 12,1; 20,13; 24,7; 31,30; 38,11, dar în contexte diferite de cel de față; rațiunea prezenței acestei expresii în Num. 14,12 rămâne neclară. ♦ „numeros": TM are „puternic"; aceeași diferență în Gen. 18,18.

14,14 „Te arăți": verbul gr. ὀπτάζεσθαι este un *hapax*; în alte contexte din LXX (3Regi 8,8; Tob. 12,19) este folosit verbul ὀπτάνεσθαι „a fi văzut"; la fel în literatura patristică. Nu este sigur că cele două verbe ar fi sinonime, pentru că, datorită similitudinii cu ὀπτασία, verbul din acest verset ar putea însemna și „a se arăta într-o viziune". După Eusebiu (*DE* V, XVIII), versetul arată că, dacă Dumnezeu Tatăl nu poate fi văzut (*cf.* In. 1,18), Dumnezeu Fiul s-a arătat, de pildă sub chipul omului care se lupta cu Iacob (Gen. 32,34).

14,16 „i-a împrăștiat": καταστρώννυμι înseamnă *lit.* „a așterne jos". LXX atenuează aici sensul ebr. *ŠḤṬ*, „a înjunghia, a ucide", tradus în alte părți cu un verb de același sens.

14,17 „să se înalțe puterea Ta": TM are „va crește, așadar, puterea lui Adonai"; traducerea verbului *gādhal* prin ὑψοῦν apare și în Gen. 19,13; 24,35; 26,13; 48,19.

14,18 „pune păcatele"; vezi și Ex. 20,5 și Deut. 5,9.

14,20 „Milostiv le sunt lor": TM are „am iertat".

14,21 „viu este numele Meu": nu apare în TM. E probabil o traducere dublă.

14,23 „ci doar copiii lor... acestora le voi da pământul": TM omite; acest adaos al LXX este original, chiar dacă unele expresii sunt similare cu Deut. 1,39. Adaosul modifică sensul versetelor 23-24 din TM, unde se spune că doar Chaleb și urmașii săi vor vedea

l-am jurat părinților lor, ci doar copiii lor care sunt cu Mine aici, câți nu
cunosc binele, nici răul, tot tânărul nepriceput, acestora le voi da pământul,
iar toți cei care M-au mâniat nu-l vor vedea. [24] Iar pe slujitorul Meu Chaleb,
pentru că s-a arătat alt duh în el și M-a urmat, îl voi duce în țara unde a
intrat și seminția lui o va moșteni. [25] Amalec și canaaneul locuiesc în vale:
mâine întoarceți-vă și porniți către pustiu, pe drumul către Marea Roșie!"
[26] Și a spus Domnul către Moise și Aaron: [27] „Până când această adunare
rea? Aceste cârteli înaintea Mea ale fiilor lui Israel, pe care le-au adus
asupra voastră, le-am auzit. [28] Le-am spus: «Viu sunt Eu – zice Domnul, –
cu adevărat precum ați vorbit în urechile Mele, așa am să vă fac: [29] în
pustiul acesta vor cădea mădularele voastre și toți cei numărați și numărați
dintre voi, de la douăzeci de ani în sus, care au cârtit împotriva Mea: [30] n-o
să intrați în pământul peste care Mi-am întins mâna, ca să vă așezați
corturile pe el, în afară de Chaleb, fiul lui Iephonne și Iisus al lui Nave. [31] Și
pe copiii despre care ați zis: 'Vor fi luați pradă!', pe ei am să-i duc în
pământul [acela] și ei vor moșteni pământul de care voi v-ați lipsit; [32] și
mădularele voastre vor cădea în pustiul acesta, [33] iar fiii voștri vor rătăci în
pustiu patruzeci de ani și vor purta curvia voastră până vor pieri mădularele
voastre în pustiu. [34] După numărul zilelor în care ați cercetat pământul,
patruzeci de zile, zi pentru an, veți lua pentru păcatele voastre patruzeci de
ani și veți cunoaște urgia mâniei Mele.» [35] Eu, Domnul, am grăit. Cu
adevărat, așa voi face acestei adunări rele care s-a înțeles să se răzvrătească

Pământul Făgăduinței; acestora, LXX li-i adaugă pe copiii evreilor, menționați în TM în vv. 26-35.

14,28 „le-am spus": TM are „spune către ei"

14,29 „mădularele voastre": TM are „cadavrele voastre"; aceeași diferență și în vv. 32 și 33.

14,30 „n-o să intrați": *litt.* „de veți intra", dar sensul este „Mă jur că nu veți intra" ♦ „peste care Mi-am întins mâna": TM are „Mi-am ridicat mâna", „a ridica mâna" în ebraică indica gestul jurământului; vezi și Ex. 6,9.

14,31 „vor moșteni pământul de care voi v-ați lipsit": *litt.* „... v-ați îndepărtat", TM are „vor cunoaște pământul pe care voi l-ați disprețuit". LXX atenuează expresia.

14,33 „vor rătăci": *litt.* „vor fi păscând", ca în TM, sensul „a pășuna, a umbla cu vitele la păscut" al lui νέμομαι ar putea justifica, dar cu dificultate, traducerile moderne cu „vor rătăci"; am adoptat *pro consuetudine* traducerea cu „a rătăci" (o altă soluție posibilă, plecând de la sensul de bază al verbului grecesc, ar fi fost: „vor avea parte de") ♦ „curvia": TM are „curviile"; în Pentateuh este singura ocurență a acestui cuvânt pentru a desemna idolatria.

împotriva Mea. În pustiul acesta vor fi nimiciți cu totul, și acolo vor muri."
36 Și oamenii pe care Moise îi trimisese ca să cerceteze pământul și
întorcându-se l-au bârfit în fața adunării și-au scos cuvinte rele despre
pământ, 37 oamenii aceia care au vorbit de rău despre pământ au murit loviți
înaintea Domnului. 38 Iar Iisus, fiul lui Nave, și Chaleb, fiul lui Iephonne,
au rămas cu viață, dintre oamenii care fuseseră să cerceteze pământul.
39 Și Moise a spus cuvintele acestea către toți fiii lui Israel și poporul s-a
jeluit tare: 40 și, sculându-se dis-de-dimineață, s-au suit către vârful mun-
telui, zicând: „Iată-ne, ne vom sui la locul despre care ne-a vorbit Domnul,
căci am păcătuit." 41 Și a zis Moise: „De ce călcați cuvântul Domnului? Nu
sunteți pe calea cea bună! 42 Nu vă suiți, pentru că Domnul nu este cu voi, și
veți cădea în fața dușmanilor voștri. 43 Căci amalec și canaaneul [sunt] acolo,
înaintea voastră, și veți cădea răpuși de sabie. Fiindcă v-ați întors neascul-
tându-l pe Domnul, Domnul nu va fi cu voi." 44 Dar ei, neluând seama, au
urcat până în vârful muntelui. Iar chivotul legământului Domnului și Moise
nu s-au clintit din tabără. 45 Și s-au coborât amalec și canaaneul care trăiau
în muntele acela, i-au pus pe fugă și i-au tăiat până la Erman. Și s-au întors
la tabără.

15 1 Și Domnul a spus către Moise: 2 „Grăiește fiilor lui Israel și
spune-le: «Când veți intra în pământul locuirii voastre pe care Eu vi-l dau,
3 și vei aduce arderi de tot Domnului, jertfă întreagă, jurământ mare, sau de
bunăvoie, sau la sărbătorile voastre aducând mireasmă de bună mirosire
Domnului, din boi sau din oi, 4 cine va aduce darul său Domnului să aducă
jertfă de făină curată, a zecea parte de efă, frământată cu untdelemn – un
sfert de hin. 5 Și vin pentru libație, un sfert de hin, să aduceți pe lângă
arderea de tot sau pe lângă jertfă. La fiecare miel să aduceți tot atât, prinos
pentru mireasmă de bună mirosire Domnului. 6 Și la berbec, când îl aduceți,
fie pentru ardere de tot, fie pentru jertfă, să faci jertfă de făină curată, două

14,45 „și s-au întors în tabără": TM omite. Adaosul din LXX s-ar datora dorinței de a sublinia faptul că, înfrânți, cei nesupuși acceptă din nou autoritatea lui Moise.
15,3 „jurământ", „făgăduință" mare: *cf.* 6,1-21 (legea naziratului). Se consideră că în TM se pune accentul mai mult pe aspectul instituțional al făgăduinței, în timp ce LXX corespunde unui iudaism mai puțin instituțional, mai puțin juridic, insistându-se mai mult asupra demersului personal. ♦ „mireasmă de bună mirosire", *litt.* „miros de bun miros". *Cf.* nota la Lev. 1,9.
15,4 „făină curată", *cf.* nota la Lev. 2,1. ♦ „efă", *cf.* nota la Lev. 5,11

zecimi, frământată cu untdelemn, a treia parte dintr-un hin, [7] și vin pentru
libație, a treia parte dintr-un hin, să aduceți pentru mireasma de bună miro-
sire Domnului. [8] Iar dacă aduceți din boi pentru arderea de tot, sau pentru
jertfa jurământului mare, sau pentru [jertfa de] mântuire Domnului, [9] să
aduceți, pe lângă vițel, jertfă de făină curată, trei zecimi, frământată cu unt-
delemn, o jumătate de hin, [10] și vin pentru libație, o jumătate de hin, prinos
pentru mireasma de bună mirosire Domnului. [11] Așa să faci pentru fiecare
vițel, sau berbec, sau miel, sau ied. [12] După numărul celor pe care îi aduceți,
așa să faceți cu fiecare, după numărul lor. [13] Tot locuitorul țării va face aces-
tea la fel, spre a aduce prinos pentru mireasma de bună mirosire Domnului.
[14] Iar dacă vreun străin a venit printre voi în pământul vostru, sau dacă se
află la voi între generațiile voastre, atunci să aducă prinos mireasmă de bună
mirosire Domnului, precum faceți voi. Acestea să le facă adunarea pentru
Domnul. [15] Aceeași lege să fie pentru voi și pentru străinii veniți printre voi,
lege veșnică pentru generațiile voastre: precum sunteți voi, [așa să fie] și
străinul înaintea Domnului. [16] Aceeași lege și aceeași îndreptare să fie pentru
voi și pentru străinul care vi se alătură.»"

[17] Și a grăit Domnul către Moise, zicând: [18] „Grăiește fiilor lui Israel și
spune-le: «Când veți pătrunde în țara la care vă duc Eu [19] și când veți mânca
din pâinea pământului, să aduceți ca punere deoparte pentru Domnul: [20] pârga
frământatului vostru de pâine – ca prinos să o puneți deoparte pentru El. Ca
punere deoparte de la arie, așa să puneți deoparte pentru El [21] pârga frămân-
tatului vostru și să o dați Domnului ca punere deoparte, pentru generațiile
voastre.

[22] Iar când veți păcătui și nu veți împlini toate poruncile pe care Domnul
le-a grăit către Moise, [23] după cum v-a rânduit Domnul vouă, prin mâna lui
Moise, din ziua în care v-a rânduit vouă, și după aceea, pentru generațiile
voastre, [24] și de va fi [ca] în afara ochilor adunării, fără de voie, să se facă

15,11 După Lev. 1,3.10 jertfele sunt animale-masculi; în Lev. 3,1.6, unde este vorba de jertfe de mântuire se menționează că animalele pot fi „parte bărbătească sau parte femeiască"; vezi BA, *Introd.*, p. 127.

15,16 „îndreptare": gr. δικαίωμα, „hotărâre dreaptă, lege, decret"; termenul are, în același timp, conotații juridice și religioase. În *Pateric*, la Dorotei din Gaza și în scrisorile lui Ioan și Varsanufie, termenul se tehnicizează, însemnând „autojustificare". Călugărul care-și justifică păcatele este lipsit de smerenie.

15,20 „punere deoparte de la arie": vezi Ex. 22,28.

15,24-25 „fără de voie": TM are „din neatenție"; *cf.* Lev. 4,2.13.22.27; vezi și infra, 35,9-15, pentru omuciderea involuntară.

[păcatul], atunci toată adunarea să aducă un vițel, fără cusur, pentru arderea
de tot spre mireasmă de bună mirosire Domnului, precum și jertfa și libația
lui, după rânduială, și un ied, pentru păcat. [25] Și preotul va săvârși
împăcarea pentru toată adunarea fiilor lui Israel, și li se va ierta lor. Căci
este fără voie, și ei au adus darul lor, prinos Domnului pentru păcatul lor
înaintea Domnului, pentru cele fără voia lor. [26] Și se va ierta întregii adunări
a fiilor lui Israel, și celui străin care vi se alătură, căci pentru întreg poporul
a fost fără voie. [27] Iar dacă un om va păcătui fără voie, va aduce o capră de
un an pentru păcatul său, [28] iar preotul să săvârșească împăcarea pentru omul
care a fost fără voie și a păcătuit fără voie înaintea Domnului: va săvârși
împăcarea pentru el. [29] Pentru cel de loc dintre fiii lui Israel, ca și pentru
străinul care li s-a alăturat, aceeași lege să fie, pentru cei care au făptuit fără
voie. [30] Dar omul care va făptui cu trufie, dintre locuitorii țării sau dintre
străini, acesta Îl va mânia pe Dumnezeu. Stârpit va fi sufletul acela din
poporul lui, [31] căci a disprețuit cuvântul Domnului și I-a spulberat porun-
cile – omul acela să fie strivit cu totul – păcatul lui este într-însul.»"

[32] Fiii lui Israel erau în pustiu și au aflat un om strângând lemne în ziua
sabatului. [33] Și cei care l-au găsit strângând lemne în ziua sabatului l-au adus
la Moise și Aaron și la toată adunarea fiilor lui Israel. [34] Și l-au pus în închi-
soare, căci nu se hotărâseră ce să-i facă. [35] Și a grăit Domnul către Moise,
zicând: „Negreșit să fie omorât omul. Să-l ucideți cu pietre, toată aduna-
rea!" [36] Și toată adunarea l-a scos afară din tabără și l-a ucis, toată adunarea,
cu pietre, afară din tabără, după cum îi rânduise Domnul lui Moise.

[37] Și Domnul a zis către Moise: [38] „Grăiește fiilor lui Israel și spune-le
să-și facă ciucuri la poalele hainelor, pentru generațiile lor; și puneți la

---

15,30 „cu trufie", *lit.* „cu mână de trufie": TM are „cu mână ridicată".

15,31 „păcatul lui este într-însul": în tradiția rabinică este citat acest pasaj pentru susținerea doctrinei judecății postume (Targ. Io.) și a învierii (*Sifre Num.* 112).• Vasile cel Mare (*De iudicio Dei* 6) citează vv. 30 și 31 pentru a demonstra că Scriptura nu face deosebire între păcate voluntare condamnabile și necondamnabile. Toate păcatele voluntare sunt pedepsite.

15,32 „sabatul" este menționat în Ex. și în Lev., dar acolo nu se specifică pedepsele pentru încălcarea zilei de odihnă

15,34 „căci nu se hotărâseră ce să-i facă": TM are „căci nu se hotărâse ce urma să se facă", diferența aceasta între LXX și TM este considerată un „targumism" al LXX (traducere explicitată, cu intenție exegetică, procedeu comun cu targumurile).

15,38 „ciucuri la poalele hainelor": este vorba mai degrabă de cordoane împletite, având noduri și terminate cu un ciucure, de la colțurile veșmintelor de rugăciune. *Cf.* Deut. 22,12.

ciucurii poalelor fir de culoarea hiacintului. [39] Și [firul] va fi pentru voi în
ciucuri și-i veți privi spre a vă aduce aminte de toate poruncile Domnului,
ca să le faceți și să nu vă abateți pe urma cugetelor voastre și a ochilor
voștri, când vă duc la curvie; [40] să vă aduceți aminte și să împliniți toate
poruncile Mele, ca să fiți sfinți pentru Dumnezeul vostru. [41] Eu, Domnul
Dumnezeul vostru, Care v-am scos din pământul Egiptului ca să vă fiu
Dumnezeu, Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru."

16 [1] Și au grăit Core, fiul lui Issaar, fiul lui Caath, fiul lui Levi, și Dathan
și Abiron, fiii lui Eliab, și Aun, fiul lui Phaleth, fiul lui Ruben, [2] și s-au
sculat împotriva lui Moise, precum și două sute cincizeci de oameni dintre
fiii lui Israel, căpetenii ale adunării, aleși ai sfatului și oameni de vază, [3] și
s-au ridicat împreună împotriva lui Moise și Aaron și au zis: „Destul cu voi,
căci toată adunarea, toți [sunt] sfinți, și Domnul e cu ei; de ce v-ați ridicat
așadar peste adunarea Domnului?" [4] Și, auzind, Moise a căzut cu fața la
pământ [5] și a grăit către Core și către toată adunarea lui, zicând: „I-a numă-
rat și i-a cunoscut Dumnezeu pe cei ce sunt ai Săi și pe sfinți și i-a adus

---

16,1-35 După Philon, *Fuga* 143-148, necredincioșii pot fi definiți ca oameni care caută fără să găsească niciodată nimic: Laban, sodomiții, Faraon și acoliții lui Core.
16,1 „au grăit", *lit.* „a grăit"- TM are „a luat", care este neclar, neavând complement, și de aceea s-au propus tot felul de întregiri. Soluția LXX pare originală: în Ex., Num. și Lev., verbul λαλεῖν este rezervat Domnului când li se adresează lui Moise (și lui Aaron), ori unui personaj (Moise, Balaam, fiicele lui Salpaad, conducătorii tribului fiilor lui Galaad) atunci când vorbește în numele lui Dumnezeu sau conform voinței acestuia. Folosind acest verb pentru Core, LXX sugerează că el se pune în mod abuziv în locul lui Moise, sau al unui trimis al lui Dumnezeu. O astfel de exegeză apare și în tradiția rabinică.
16,2 „aleși ai sfatului", *lit.* „chemați ai sfatului". Este singura dată când *mô'ēdh* este tradus prin βουλή. LXX folosește aici vocabularul instituțiilor politice grecești. σύγκλητος este cel convocat într-o adunare deliberantă, iar βουλή desemnează orice consiliu deliberativ. Nu se mai vorbește de acest consiliu în altă parte în LXX, dar se poate presupune că este vorba de un organ intermediar între Moise și comunitate, care nu trebuie confundat cu cei șaptezeci din cap. 11.
16,5 „I-a numărat și i-a cunoscut Dumnezeu pe cei ce sunt ai Lui și pe sfinți": TM are „Dimineața YHWH va face cunoscut cine este al Său și pe sfânt". Se poate presupune că LXX depinde de un model care, în loc de *bōqer* („dimineață") avea *pāqadh* „a trece în revistă, a număra" (ce conține o consoană identică și două asemănătoare grafic) și care, în loc de *w^eyōdha'* „va face cunoscut", avea *wayyēdha'* „a cunoscut", și, evident, nu tetragrama, ci 'Elohim.

către Sine; pe cei pe care Și i-a ales i-a adus către Sine. 6 Așa să faceți:
luați-vă cădelnițe, Core și toată adunarea lui, 7 și puneți în ele foc, și puneți
în ele tămâie înaintea Domnului mâine, și omul pe care-l va alege Domnul,
acesta va fi sfânt. Ajungă-vă, fii ai lui Levi!" 8 Și Moise a grăit către Core:
„Ascultați-mă, fii ai lui Levi! 9 Oare e puțin lucru pentru voi că Dumnezeul
lui Israel v-a pus deoparte din adunarea lui Israel și v-a apropiat de Sine, ca
să împliniți slujbele de la cortul Domnului, și v-a ridicat înaintea adunării să
slujiți pentru ei? 10 Și te-a apropiat pe tine și pe toți frații tăi, fiii lui Levi, cu
tine, iar [acum] năzuiți la preoție? 11 Așa faci tu și toată adunarea ta care s-a
strâns împotriva lui Dumnezeu. Și cine este Aaron, de cârtiți împotriva lui?"
12 Și Moise a trimis să-i cheme pe Dathan și pe Abiron, fiii lui Eliab. Iar
ei au zis: „Nu ne urcăm. 13 Oare e puțin lucru că ne-ai scos dintr-un pământ
în care curge lapte și miere, ca să ne omori în pustiu, că domnești peste noi
[ca un] stăpân? 14 Chiar dacă ne-ai fi dus la un pământ în care curge lapte și
miere și ne-ai fi dat moștenire câmp și podgorii, le-ai fi scos ochii oame-
nilor acelora. Nu ne urcăm!" 15 Moise s-a mâhnit foarte tare și a grăit către
Domnul: „Nu lua aminte la jertfa lor. N-am luat din cele poftite de vreunul
dintre ei, nici n-am făcut rău vreunuia dintre ei." 16 Și a spus Moise către
Core: „Sfințește-ți adunarea și să fiți pregătiți înaintea Domnului, tu și ei, și
Aaron, mâine! 17 Și luați-vă fiecare cădelnița și puneți în ea tămâie și să vă
aduceți fiecare cădelnița înaintea Domnului, două sute cincizeci de cădel-
nițe – și tu, și Aaron, fiecare cădelnița sa!" 18 Și fiecare și-a luat cădelnița; și
au pus în ele foc, și au aruncat în ele tămâie. Iar Moise și Aaron au stat
lângă ușile cortului mărturiei. 19 Și s-au răzvrătit împotriva lor Core și toată
adunarea lui la ușile cortului mărturiei. Și întregii adunări i s-a arătat slava
Domnului. 20 Și Domnul a grăit către Moise și Aaron, zicând: 21 „Despărțiți-vă
din mijlocul adunării acesteia și-i voi nimici o dată [pentru totdeauna]!"

16,14 „Chiar dacă ne-ai fi dus [...] și ne-ai fi dat [...], le-ai fi scos ochii oamenilor acelora": TM are „Nici măcar nu ne-ai dus [...] și nu ne-ai dat [...]: oare vei crăpa ochii...?".
16,15 „N-am luat din cele poftite de vreunul dintre ei": TM are „Nu le-am ridicat nici măcar un măgar"; modelul LXX avea *ḥāmūdh* în loc de *ḥamōr*, sau, poate, măgarul, bun de preț al nomadului, este interpretat ca obiect dezirabil. ♦ Irineu vede în Moise, care pronunță acest verset, modelul bunului „presbiter" (*Adv. haer.* IV,26,4). După Theodoret, Moise îl roagă pe Dumnezeu să nu accepte ceea ce i se oferă în mod nelegitim de către rebeli (*Qu. Num.* 33).
16,16 „Sfințește-ți adunarea și să fiți pregătiți înaintea Domnului": TM are „Tu și toată adunarea ta să fiți înaintea lui YHWH". Probabil LXX armonizează cu 11,18.
16,21 „îi voi nimici o dată [pentru totdeauna]!": TM are „îi voi nimici într-o clipă"

[22] Ei au căzut cu fețele la pământ și au zis: „Dumnezeule, Dumnezeu al
duhurilor și a tot trupul, oare, pentru un om care a greșit, urgia Domnului va
fi peste toată adunarea?"
[23] Și Domnul a grăit către Moise, zicând: [24] „Grăiește adunării și spu-
ne-le: «Îndepărtați-vă de jur-împrejur de la adunarea lui Core!»" [25] Moise
s-a ridicat și s-a dus către Dathan și Abiron; și s-au dus împreună cu el toți
bătrânii lui Israel. [26] Și a grăit către adunare, zicând: „Despărțiți-vă de cor-
turile acestor oameni împietriți și nu vă atingeți de nimic din ce-i al lor, ca
să nu pieriți cu ei din pricina întregului lor păcat!" [27] Și s-au îndepărtat de
cortul lui Core, de jur-împrejur. Dathan și Abiron au ieșit și s-au oprit lângă
ușile corturilor lor, și femeile lor, și copiii lor, și [toți] ai lor. [28] Și Moise a
zis: „Iată de unde veți cunoaște că Domnul m-a trimis să fac toate lucrurile
acestea – căci nu [le fac] de la mine însumi – : [29] dacă ei vor muri de moar-
tea tuturor oamenilor, dacă vor fi cercetați ca toți oamenii, atunci înseamnă
că nu m-a trimis Domnul; [30] dar dacă Domnul va arăta o minune și pământul,
deschizându-și gura, îi va înghiți pe ei, casele lor, corturile lor și toate ale
lor și vor coborî de vii la iad, atunci veți cunoaște că acești oameni L-au mâniat
pe Domnul." [31] Și cum a încetat de a grăi toate cuvintele acestea, s-a despi-
cat pământul sub ei: [32] s-a deschis pământul și i-a înghițit pe ei, și casele
lor, și pe toți oamenii care erau cu Core, și vitele lor, [33] și ei și toate ale lor
au coborât de vii la iad, și i-a acoperit pământul, și au pierit din mijlocul adu-
nării. [34] Și tot Israelul, cei din jurul lor, au fugit la glasul lor, căci ziceau:
„Nu cumva să ne înghită și pe noi pământul!" [35] Și a ieșit foc de la Domnul
și i-a înghițit pe cei două sute cincizeci de oameni care aduseseră tămâie.

17 [1] Și Domnul a grăit către Moise [2] și către Eleazar, fiul lui Aaron,
preotul: „Luați cădelnițele de aramă din mijlocul celor arși și împrăștie

---

16,22 „Dumnezeu al duhurilor și a tot trupul": TM are „Dumnezeul duhurilor a tot trupul". Copula introdusă de LXX manifestă o mentalitate elenizată, care concepe și existența unor creaturi pur spirituale, fără trup, după cum vede și persoana umană ca un „compus" din suflet și trup.

16,26 „împietriți": TM are „vicleni".

16,27 „ai lor": ἀποσκευή desemnează tot ceea ce vine în urma unei oștiri în mers, inclusiv persoanele (*cf.* Gen. 14,12 și Ex. 10,10).

16,33 Pentru Irineu (*Adv. haer.* IV 26,2), oamenii lui Core, Dathan și Abiron înghițiți de flăcări îi prefigurează pe eretici, care vor avea parte de focul iadului.

17,1 Pentru Origen (*Hom. Num.* 9) Core și susținătorii săi îi prefigurează pe eretici, ca și la Irineu; cădelnițele de aramă simbolizează Scripturile; „focul străin" reprezintă falsele

acolo focul acesta străin, fiindcă s-au sfințit [3] cădelnițele păcătoșilor acestora prin moartea lor. Și fă din ele foi bătute [cu ciocanul], cingătoare pentru altar, căci au fost aduse înaintea Domnului și s-au sfințit, și au devenit semn pentru fiii lui Israel." [4] Și Eleazar, fiul lui Aaron preotul, a luat cădelnițele de aramă pe care le aduseseră cei arși și le-a făcut cingătoare pentru altar, [5] semn de amintire pentru fiii lui Israel, ca nici un străin care nu-i din seminția lui Aaron să nu vină să pună tămâie înaintea Domnului, și atunci nu se va întâmpla cu el precum [s-a întâmplat cu] Core și adunătura lui, după cum a grăit Domnul prin Moise.

[6] Dar fiii lui Israel au cârtit a doua zi împotriva lui Moise și Aaron, zicând: „Voi ați ucis poporul Domnului!" [7] Și a fost așa: când s-a strâns adunarea împotriva lui Moise și Aaron, au dat năvală spre cortul mărturiei; atunci norul l-a acoperit și s-a arătat slava Domnului. [8] Moise și Aaron au intrat în fața cortului mărturiei [9] și a grăit Domnul către Moise și Aaron, zicând: [10] „Depărtați-vă din mijlocul adunării acesteia și-i voi nimici o dată [pentru totdeauna]!" Iar ei au căzut cu fața la pământ. [11] Și Moise a spus către Aaron: „Ia cădelnița și pune în ea foc de la altar; aruncă în ea tămâie, adu-o degrabă în tabără și fă împăcare pentru ei! Fiindcă a ieșit urgie de la fața Domnului și-a început să nimicească poporul." [12] Și Aaron a luat după cum îi spusese Moise și-a alergat spre adunare. Și, iată, începuse nimicirea poporului. Și a pus tămâia și a făcut împăcare pentru popor: [13] a stat între morți și vii și nimicirea s-a potolit. [14] Și-au fost în nimicirea [aceea] paisprezece mii șapte sute de morți, în afară de cei [uciși] din pricina lui Core. [15] Și Aaron s-a întors către Moise la ușa cortului mărturiei și s-a potolit nimicirea.

[16] Și a grăit Domnul către Moise, zicând: [17] „Grăiește fiilor lui Israel și ia de la ei câte un toiag, după casele strămoșilor, de la toate căpeteniile lor, după casele strămoșilor lor, douăsprezece toiege, și fiecăruia înscrie-i numele pe toiagul său. [18] Iar lui Aaron înscrie-i numele pe toiagul lui Levi. Pentru că vor da un singur toiag, după tribul casei strămoșilor lor. [19] Și să le

---

interpretări ale ereticilor. Eleazar și preoții prefigurează Biserica adevărată, care smulge tot ce se îndepărtează de adevăr.

17,3 „prin moartea lor": *lit.* „prin sufletele lor" (ψυχή în sens de „cadavru", ca la 5,2; 6,6 etc.)

17,7 „Și a fost așa": gr. καὶ ἐγένετο, slab legat sintactic de restul propoziției, traduce literal expresia frecventă ebr. *wayhî*; la fel, ἔσται traduce *w*e*hāyâ* „și va fi".

17,19 „acolo unde Mă voi face cunoscut ție": TM are „Mă voi întâlni cu voi acolo". LXX e la fel cu unele manuscrise ebraice, *Pentateuhul samaritean* și *Targum Jo.*

pui în cortul mărturiei, în fața mărturiei, acolo unde Mă voi face cunoscut
ție. 20 Și va fi așa: omului pe care-l voi alege, îi va înmuguri toiagul. Și voi
îndepărta de la Mine cârtirea fiilor lui Israel împotriva voastră." 21 Moise
le-a grăit fiilor lui Israel și toate căpeteniile lor i-au dat câte un toiag, fiecare
căpetenie un toiag, după căpeteniile caselor strămoșilor lor: douăsprezece
toiege, iar toiagul lui Aaron era în mijlocul toiegelor lor. 22 Și Moise a pus
toiegele înaintea Domnului, în cortul mărturiei. 23 Și a fost așa: a doua zi au
intrat Moise și Aaron în cortul mărturiei și, iată, toiagul lui Aaron pentru
casa lui Levi înmugurise și dăduse vlăstar; înflorise și odrăslise migdale.
24 Și a scos Moise toate toiegele din fața Domnului către toți fiii lui Israel;
și ei au văzut și fiecare și-a luat toiagul lui. 25 Și Domnul a grăit către
Moise: „Pune toiagul lui Aaron în fața mărturiilor, la păstrare, semn pentru
fiii celor neascultători: să înceteze cârtirea lor dinaintea Mea, și nu vor
muri." 26 Și Moise și Aaron au făcut după cum rânduise Domnul lui Moise,
așa au făcut.

27 Și fiii lui Israel au zis către Moise: „Iată, suntem nimiciți, pieriți,
potopiți. 28 Cine se atinge de cortul Domnului moare. O să murim până la
urmă [cu toții]?"

18 1 Iar Domnul a zis către Aaron: „Tu, fiii tăi și casa strămoșilor tăi să
luați [asupra voastră] păcatele [cu privire la] cele sfinte: tu și fiii tăi să luați
asupra voastră păcatele [cu privire la] preoția voastră. 2 Și pe frații tăi, tribul
lui Levi, familia părinților tăi, adu-i la tine, să ți se alăture și să-ți slujească,
iar tu și fiii tăi împreună cu tine – înaintea cortului mărturiei. 3 Și să stea de
pază pentru tine și de pază cortului, numai de vasele sfinte și de altar să nu
se apropie; și [atunci] nu vor muri nici ei, nici voi. 4 Și să ți se alăture și să

17,21 „toiagul lui Aaron": pentru creștini este simbolul trupului mort care se întoarce la viață, sau al creștinului care moare și renaște în Hristos, sau al lui Hristos însuși (Origen, *Hom. Num.* 9; Iustin, *Dialogul cu Trifon* 86,4).

17,23 „migdale": κάρυον înseamnă orice fel de fruct dur (nucă, alună, migdală etc.).

17,25 „în fața mărturiilor", adică a tablelor legii – *cf.* Ex. 25,16. După Evr. 9,4, toiagul lui Aaron este pus în chivotul legământului împreună cu tablele legii și cu vasul cu mană.

18,1 Origen vede în acest verset o imagine a spovedaniei creștine: preoții și episcopii iartă greșelile laicilor (simbolizați de evrei).

18,2 „familia": singurul loc unde δῆμος corespunde ebr. *șebheț*; în Ex. și Num., acest cuvânt este tradus cu φυλή, dar aici acesta din urmă era deja folosit pentru a echivala ebr. *mațțeh*

stea de pază la cortul mărturiei după rânduiala tuturor slujbelor cortului; iar
străinul să nu se apropie de tine. 5 Să stați de pază la cele sfinte și la altar, și
nu va mai fi mânie între fiii lui Israel. 6 Eu i-am luat pe frații voștri, pe leviți,
din mijlocul fiilor lui Israel, ca dar adus Domnului, să împlinească slujbele
cortului mărturiei. 7 Și tu și fiii tăi cu tine să păstrați preoția voastră cu pri-
vire la toate cele ale altarului și la cele de dincolo de perdea, și să faceți
slujbele, darul preoției voastre. Iar cel străin care s-ar apropia, să moară."
8 Și Domnul a grăit către Aaron: „Iată, Eu v-am dat vouă păstrarea
pârgilor. Din toate cele care Mi-au fost sfințite de la fiii lui Israel, ți-am dat
[o parte], drept cinstire ție și fiilor tăi după tine, legiuire veșnică. 9 Și aces-
tea să fie pentru voi: [o parte] din cele sfinte sfințite, prinosurile, [o parte]
din toate darurile lor și din toate jertfele lor, din toate cele pentru vină și din
toate cele pentru păcat, pe care Mi le aduc Mie, [o parte] din toate cele
sfinte, vor fi pentru tine și pentru fiii tăi. 10 În sfânta sfintelor să le mâncați.
Tot bărbatul să le mănânce, tu și fiii tăi. Sfinte să-ți fie! 11 Aceasta să fie
pentru voi: pârga darurilor lor. Din toate cele puse de fiii lui Israel, ți-am
dat ție și fiilor tăi și fiicelor tale cu tine, legiuire veșnică. Tot [omul] curat din
casa ta să le mănânce. 12 Toată pârga untdelemnului și toată pârga vinului și
a grâului, pârga lor, pe care o vor da Domnului, ție ți le-am dat. 13 Toate
roadele dintâi câte sunt pe pământul lor, câte le vor aduce Domnului, ale
tale să fie. Tot [omul] curat din casa ta să le mănânce. 14 Tot ce este făgăduit
sub anatemă de la fiii lui Israel, al tău să fie. 15 Și tot ce deschide pântecele

---

18,7 „dincolo de perdea": TM are „ceea ce vine din casă pentru văl". Aici καταπέτασμα corespunde ebr. *pārōkheth*, ca și în 4,5; în alte părți, el traduce ebr. *māsākh* (de ex. 3,26). Este vorba de vălul ce „umbrește" chivotul, nu de vălul de la intrarea în cort. ♦ Pentru Origen (*Hom. Num.* 10,3), vălul trimite la tainele ascunse ale înțelepciunii: sarcina preoților creștini nu este numai de a împlini poruncile Legii, dar și de a scruta tainele dumnezeiești.

18,8 Origen interpretează „pârga" alegoric: ea îl simbolizează pe Iisus, care intră în sufletele credincioșilor și rămâne acolo pentru totdeauna.

18,10 „În sfânta sfintelor să le mâncați": mulți comentatori antici și moderni au fost șocați de ideea că s-ar putea mânca în sfânta sfintelor și au încercat să înțeleagă altfel pasajul.

18,12 „Toată pârga untdelemnului... vinului... grâului": TM are „toată grăsimea...". Traducătorului i s-a părut nepotrivit „grăsimea" pentru produse vegetale și a socotit că poate însemna „pârgă".

18,14 „făgăduit sub anatemă", *lit.* „anatema", ἀνάθεμα (ebr. *ḥērem*) desemnează ființele umane, animalele și obiectele care sunt închinate Domnului și ca urmare sunt interzise uzului profan.

oricărei ființe, ce vor aduce ei Domnului, de la om. până la dobitoc, al tău
să fie. Doar întâii-născuți ai oamenilor vor fi răscumpărați și întâii-născuți
ai animalelor necurate îi vei răscumpăra. [16] Și răscumpărarea lui – de la o
lună. Prețul cuvenit: cinci sicli, după siclul sfântului [lăcaș] (sunt douăzeci
de oboli). [17] Numai întâiul-născut al vacilor, întâiul-născut al oilor și
întâiul-născut al caprelor nu le veți răscumpăra: sunt sfinte. Sângele lor îl
veți turna la altar, iar grăsimea o vei înălța prinos pentru mireasmă de bună
mirosire Domnului. [18] Și cărnurile să fie ale tale. La fel cu pieptul punerii
înainte și cu șoldul cel drept – ale tale să fie. [19] Toate cele puse deoparte din
cele sfinte, câte le pun fiii lui Israel pentru Domnul, ție ți le-am dat, și fiilor
tăi, și fiicelor tale cu tine, legiuire veșnică. Legământ veșnic de sare este
înaintea Domnului, pentru tine și pentru seminția ta după tine."
[20] Și Domnul a grăit către Aaron: „În pământul lor tu nu vei avea
moștenire și parte nu vei avea între ei, căci Eu sunt partea ta și moștenirea
ta în mijlocul fiilor lui Israel. [21] Și fiilor lui Levi, iată, le-am dat toată
zeciuiala din Israel ca moștenire, în schimbul slujbelor lor, câte slujbe
împlinesc ei în cortul mărturiei. [22] Și fiii lui Israel nu vor mai veni la cortul
mărturiei, pentru ca nu cumva să-și ia asupra lor păcat aducător de moarte.
[23] Levitul însuși va îndeplini slujba cortului mărturiei și ei înșiși vor lua
asupra lor păcatele, legiuire veșnică în generațiile lor. Și-n mijlocul fiilor lui
Israel nu vor avea moștenire, [24] pentru că zeciuiala fiilor lui Israel, câte
prinosuri pun deoparte pentru Domnul, le-am dat leviților moștenire. De
aceea le-am zis: «Nu veți avea moștenire în mijlocul fiilor lui Israel!»"
[25] Și Domnul a grăit către Moise, zicând: [26] „Leviților să le mai grăiești
și să le spui: «Când luați de la fiii lui Israel zeciuiala pe care v-am dat-o de la
ei ca moștenire, să scoateți din ea o punere deoparte pentru Domnul, zeciuială
din zeciuială. [27] Și vi se vor socoti vouă punerile deoparte [pentru Domnul]
ca grâul de la arie și ca punerea deoparte de la teasc. [28] Așa veți scoate și voi
din toate punerile deoparte pentru Domnul, din toate zeciuielile voastre câte
le-ați lua de la fiii lui Israel, și veți da din ele punere deoparte pentru
Domnul, lui Aaron preotul. [29] Din toate darurile voastre scoateți o punere
deoparte pentru Domnul, din toate pârgile, ceea ce a fost sfințit din ele.»
[30] Și să le spui: «Ori de câte ori puneți deoparte pârga, se va socoti leviților
precum roada de la arie și roada de la teasc. [31] Și s-o mâncați în orice loc,

---

18,19 „legământ... de sare": *cf.* Lev. 2,13.

18,31 „plata pentru slujirile voastre": versetul are un ecou în 1Cor. 9,13, unde Pavel amintește că aceia care slujesc la altar au dreptul să se hrănească de la altar. Theodoret

voi și casele voastre, fiindcă aceasta e plata pentru slujirile voastre din cortul
mărturiei. 32 Și nu veți lua păcat asupra voastră, dacă puneți deoparte pârga
din pârgă. Și cele sfinte ale fiilor lui Israel să nu le întinați, ca să nu muriți.»"

19 1 Și Domnul a grăit către Moise și Aaron, zicând: 2 „Aceasta este
hotărârea legii, cât a rânduit Domnul, zicând: «Grăiește fiilor lui Israel, să
ia și să aducă la tine o junincă roșcată fără cusur, care nu are meteahnă și pe
care nu s-a pus jug, 3 și s-o dai lui Eleazar, preotul; și s-o scoată afară din
tabără la loc curat și s-o junghie înaintea lui. 4 Și Eleazar să ia din sângele ei
și să stropească în fața cortului mărturiei cu sângele ei, de șapte ori. 5 Și s-o
ardă cu totul înaintea lui: pielea, și carnea ei, și sângele ei împreună cu balega
ei să fie arse de tot. 6 Preotul să ia lemn de cedru, și isop, și fir roșu, și să le
pună în mijlocul cenușii juninciі. 7 Și preotul să-și spele hainele și să-și îmbă-
ieze trupul cu apă, iar după aceasta să intre în tabără; necurat va fi preotul
până seara. 8 Și cine-a ars-o să-și spele hainele și să-și îmbăieze trupul, și
necurat va fi până seara. 9 Apoi un om curat să strângă cenușa juninciі și s-o
pună afară din tabără la loc curat, și va fi pentru adunarea fiilor lui Israel
spre păstrare, apă de stropit. Spre curățire este. 10 Și cine-a strâns cenușa
juninciі, să-și spele hainele și necurat va fi până seara. Și [aceasta] va fi
pentru fiii lui Israel și pentru străinul care li se alătură, ca legiuire veșnică.
11 Cine se atinge de un mort, de orice om mort, va fi necurat șapte zile.
12 Acesta se va curăți în ziua a treia și în ziua a șaptea, și va fi curat. Iar dacă
nu se va curăți în ziua a treia și în ziua a șaptea, nu va fi curat. 13 Oricine se
atinge de un mort – de un om mort – și nu se va curăți, a întinat cortul
Domnului. Sufletul acela va fi stârpit din Israel. Pentru că apa stropirii n-a
fost stropită peste el, este necurat, căci necurăția lui este într-însul.
14 Aceasta este legea: dacă un om moare într-o casă, toți cei ce vor intra
în casă și toate câte sunt în casă vor fi necurate șapte zile. 15 Și orice vas
deschis, dacă n-are închizătoare deasupra, este necurat. 16 Și toți cei care

---

spune că preoții trebuie să mănânce ofrandele în interiorul sanctuarului, spre deosebire de zeciuiala din zeciuială, pe care o pot mânca oriunde (*Qu. Num.* 34).

19,9 „apă de stropit": TM are „apele pângăririi"; la fel și în vv. 20-21.

19,12 „se va curăți": TM are „va fi pângărit în el" – verbul ebr. care înseamnă de obicei „a se pângări" este de mai multe ori folosit în sensul de „a scăpa de pângărire".

19,16 „de un rănit": TM are „de cineva străpuns cu sabia". Substantivul τραυματίας „rănit" capătă în LXX sensul de „rănit de moarte", evoluție de sens firească întrucât în Antichitate luptătorii supraviețuiau rareori rănilor.

s-ar atinge în câmp de un rănit [de moarte] sau de un om mort, de oseminte
omenești sau de un mormânt, vor fi necurați șapte zile. 17 Și vor lua pentru
cel necurat din cenușa arderii de curățire și vor turna peste ea apă vie într-un
vas. 18 Și un om curat va lua isop și-l va muia în apă și va stropi peste casă,
peste vase și peste suflete, câte ar fi acolo, și peste cel care s-a atins de ose-
minte omenești, de un rănit [de moarte], de un om mort sau de un mormânt.
19 Și cel curat va stropi peste cel necurat în ziua a treia și în ziua a șaptea;
iar în ziua a șaptea va fi curățit; să-și spele hainele și să se îmbăieze cu apă,
și va fi necurat până seara. 20 Și omul care s-ar întina și nu s-ar curăți, omul
acela să piară din mijlocul adunării, căci a întinat cele sfinte ale Domnului;
și, fiindcă apa stropirii n-a fost stropită peste el, este necurat. 21 Și [aceasta]
să vă fie legiuire veșnică. Cine va fi stropit cu apa stropirii să-și spele hai-
nele, iar cine se atinge de apa stropirii va fi necurat până seara. 22 Și orice
lucru de care s-ar atinge cel necurat va fi necurat, iar omul care l-ar atinge
va fi necurat până seara.»"

20 1 Și fiii lui Israel au ajuns, cu toată adunarea, în pustiul Sin, în luna
întâi; și poporul a rămas la Cades; acolo a murit Mariam și acolo a fost
îngropată. 2 Și, [cum] nu era apă pentru adunare, s-au strâns împotriva lui
Moise și a lui Aaron. 3 Și poporul îl ocăra pe Moise, zicând: „Mai bine
muream în prăpădul fraților noștri înaintea Domnului! 4 Și de ce ați scos
adunarea Domnului în pustiul acesta – ca să ne omorâți pe noi și vitele
noastre? 5 Și pentru ce ne-ați scos din Egipt, ca să ajungem în locul acesta
rău? Loc unde nu se seamănă și nu sunt nici smochini, nici vii, nici rodii,
unde nu-i nici apă de băut." 6 Moise și cu Aaron au mers din fața adunării,
la ușa cortului mărturiei, și au căzut cu fața la pământ; și li s-a arătat slava
Domnului. 7 Și a grăit Domnul către Moise, zicând: 8 „Ia toiagul și cheamă

19,17 „cenușa arderii de curățire": TM are „cenușa arderii păcatului".
20,1 „Cades": după Num. 13,22.27; 33,36, trebuie făcută distincția între pustiul Sin și pustiul Pharan, care se numește și Cades. După LXX, poporul stă în pustiul Sin în prima lună, apoi merge în pustiul Cades, unde moare Mariam. Și Targumul Io. îi situează moartea în pustiul Sin. Iosephus nu amintește de Cades.
20,2 După tradiția rabinică, poporul ajunge să fie lipsit de apă pentru că fântâna care îi însoțea în mersul prin pustiu a dispărut în clipa morții lui Mariam (*Bemidbar Rabbah* I,24-34).
20,4 „ca să ne omorâți": TM are „ca să murim acolo".
20,5 „ne-ați scos", *lit.* „ne-ați făcut să urcăm". Întotdeauna spre Palestina, și mai ales spre Ierusalim, se urcă.

adunarea, tu și cu Aaron, fratele tău; și grăiți către stâncă înaintea lor, și ea
vă va da apele ei; și veți scoate pentru ei apă din stâncă și veți adăpa
adunarea și vitele lor.” [9] Moise a luat toiagul de dinaintea Domnului, după
cum rânduise Domnul. [10] Și a chemat Moise, și Aaron, adunarea înaintea
stâncii și le-a spus: „Ascultați-mă, nesupușilor! Oare să vă scoatem apă din
stânca aceasta?” [11] Și, înălțându-și brațul, Moise a lovit stânca cu toiagul de
două ori, și a ieșit apă multă; și [toată] adunarea și vitele lor au băut. [12] Și
Domnul a grăit către Moise și Aaron: „Pentru că n-ați avut credință [așa
încât] să Mă arătați sfânt înaintea fiilor lui Israel, nu voi veți duce adunarea
aceasta în țara pe care le-am dat-o. [13] Aceasta e apa de sfadă, căci fiii lui
Israel au rostit ocări înaintea Domnului, dar El s-a arătat sfânt între ei.

[14] Moise a trimis soli din Cades la regele Edomului, zicând: „Așa zice
fratele tău, Israel: «Tu știi tot necazul care s-a abătut asupra noastră, [15] cum
au coborât părinții noștri în Egipt și am pribegit în Egipt zile multe, și egip-
tenii ne-au chinuit pe noi și pe părinții noștri; [16] și am strigat către Domnul,
iar Domnul a auzit glasul nostru și, trimițând un înger, ne-a scos din Egipt;
acum ne aflăm la Cades, o cetate din partea hotarelor tale. [17] [Lasă-ne] să
trecem prin țara ta! Nu vom trece prin ogoare, nici prin vii, nici nu vom bea
apă din fântâna ta, ci vom merge pe calea regească; nu ne vom abate nici la
dreapta, nici la stânga, până ce vom trece de hotarele tale.»” [18] Dar Edom a
zis către el: „Nu vei trece prin țara mea. Altfel, îți voi ieși în întâmpinare cu

---

20,12 „să Mă arătați sfânt”: *ἁγιάζω*, *lit.* „a sfinți”, înseamnă „a proclama sfințenia (lui Dumnezeu), a-L preamări”. ♦ În ce constă greșeala lui Moise și Aaron? TM și LXX, în pasajul de față, sunt clare: Domnul le dăduse porunca să vorbească stâncii, iar Moise lovește de două ori stânca cu toiagul (ca în Ex. 17,1-7 – episodul de la Rafidim). Altfel spus, greșeala lui este de a se încrede în puterea magică a toiagului mai mult decât în cuvântul Domnului. Pentru Origen (*Hom. Num.* 6,3), greșeala lui Moise este că ar fi spus: „Oare să vă scoatem apă din stânca aceasta?”, în loc să aibă încredere în puterea lui Dumnezeu și să spună: „Dumnezeu vă va scoate apă...”. După Grigore al Nyssei (*Viața lui Moise* 1,66), Moise pare să fi cedat în fața necredinței poporului. Theodoret (*Qu. Num.* 37) observă caracterul ambiguu al cuvintelor lui Moise de la v. 10, subliniind totuși că ambiguitatea nu era a sufletului, ci a limbii.
20,13 „apa de sfadă”: TM are „apele Meriba”. De obicei, Meriba e considerată un nume de loc. Însă Targumurile o traduc ca și LXX.
20,16 „am strigat către Domnul”: LXX folosește același verb ca și în Ex. 14,10, pasajul la care se referă versetul. ♦ „un înger”: aluzie la îngerul Domnului care îi însoțește pe fiii lui Israel la plecarea din Egipt (Ex. 14,19) și pe care Domnul i-l făgăduiește ca însoțitor până în Canaan.
20,17 „din fântâna ta”: TM are „din fântână”.

război." [19] Atunci fiii lui Israel au zis: „Vom trece pe lângă munte. Iar dacă
vom bea din apa ta, noi și vitele [noastre], îți vom plăti. Că nu-i mare lucru –
vom trece pe lângă munte." [20] Dar el a spus: „Nu veți trece prin țara mea!"
Și Edom i-a ieșit în întâmpinare cu gloată grea și cu braț puternic. [21] Și
Edom n-a vrut să-l lase pe Israel să treacă prin hotarele sale. Atunci Israel
s-a abătut departe de el.
[22] Și-au ridicat tabăra de la Cades. Și fiii lui Israel, toată adunarea, au
ajuns la Muntele Or. [23] Și Domnul a grăit către Moise și Aaron pe Muntele
Or, la hotarele pământului Edomului, zicând: [24] „Să se adauge Aaron la
poporul său, căci nu veți intra în pământul pe care li l-am dat fiilor lui
Israel, pentru că M-ați mâniat la apa de sfadă. [25] Ia-l pe Aaron și pe Eleazar,
fiul său, și urcă-i pe Muntele Or, dinaintea întregii adunări; [26] dezbracă-l pe
Aaron de veșmântul lui și îmbracă-l pe Eleazar, fiul său, iar Aaron să se
adauge [la poporul său], să moară acolo." [27] Moise a făcut după cum
rânduise Domnul și l-a urcat pe Muntele Or înaintea întregii adunări. [28] Și
l-a dezbrăcat pe Aaron de veșmintele lui și l-a îmbrăcat cu ele pe Eleazar,
fiul lui. Și Aaron a murit pe vârful muntelui, iar Moise și cu Eleazar au
coborât de pe munte. [29] Și toată adunarea a văzut că Aaron s-a dus; și toată
casa lui Israel l-a plâns pe Aaron treizeci de zile.

21 [1] Și Chananis, regele Aradului, care sălășluiește spre pustiu, a auzit
că Israel a apucat-o pe calea spre Atharin; și a ieșit la război împotriva lui

---

20,22 „Muntele Or", ca și TM *hōr hāhār*, omonim în ebr. cu locul din 34,7-8, cu care nu trebuie confundat. LXX are acolo „muntele Muntele". Contextul arată că este vorba de locuri diferite: cel din cap. 20 și 23 se află în sudul Palestinei, pe drumul spre Marea Roșie, pe când cel din cap. 34 definește frontiera nordică a pământului făgăduinței. Acesta poate fi, eventual, identificat cu Taurus Amanus (un lanț dublu de munți situat la nord și la nord-vest de Antiohia), despre care vorbește Targumul Io.

20,24 „M-ați mâniat la apa de sfadă": TM are „v-ați răzvrătit împotriva unei guri pentru apa Meriba", adică, după Targumuri și traducerile moderne, „v-ați răzvrătit împotriva cuvintelor gurii Mele...". LXX elimină un antropomorfism, dar creează un antropopatism (Dumnezeu e afectat de sentimente ca un om).

21,1 „Chananis": TM are „canaaneanul". Aceeași diferență – în 33,40. În LXX etnonimul ar fi fost Χαναναῖος. Aici este înlocuit cu un nume propriu, creându-se un personaj necunoscut în TM. Din relatarea iscoadelor trimise în pământul făgăduinței, știm că poporul canaanean locuia spre vest și în valea Iordanului. Or, în momentul episodului de față, evreii se află la vreo 100 km sud-vest de Marea Moartă și deci nu pot fi în contact cu canaaneenii, aflați mult mai la nord. Și Targumul caută o soluție, substituindu-l pe regele din Arad cu Amalec.

Israel și l-au prădat, luând robi dintre ei. 2 Atunci Israel s-a rugat cu
jurământ Domnului și a spus: „Dacă-mi vei da poporul acesta în mâna mea,
îl voi anatemiza pe el și cetățile lui." 3 Și Domnul a ascultat glasul lui Israel
și l-a dat pe Chananis în mâna lui și el l-a anatemizat pe acesta și cetățile
lui. Și au pus numele locului aceluia „Anatema".

4 Și, ridicând tabăra de la Muntele Or [și pornind] pe calea spre Marea
Roșie, au ocolit pământul Edomului. Iar poporul a slăbit la suflet pe cale.
5 Și poporul a cârtit împotriva lui Dumnezeu și împotriva lui Moise, zicând:
„De ce ne-ai scos din Egipt, ca să ne omori în pustiu? Că nu este pâine, nici
apă, iar sufletului nostru i s-a urât de pâinea asta seacă." 6 Atunci Domnul a
trimis asupra poporului șerpi ucigași, care mușcau poporul; și popor mult a
murit dintre fiii lui Israel. 7 Și oamenii veneau la Moise și ziceau: „Am
păcătuit cârtind împotriva Domnului și împotriva ta. Roagă-te, așadar, către
Domnul să alunge șerpii de la noi!" Și Moise s-a rugat Domnului pentru
popor. 8 Și Domnul i-a spus lui Moise: „Fă-ți un șarpe și pune-l pe un semn,
și va fi așa: dacă șarpele va mușca vreun om, toți oamenii mușcați [de
șarpe], văzându-l, vor trăi." 9 Și Moise a făcut un șarpe de aramă și l-a pus
pe un semn și a fost așa: dacă un șarpe mușca vreun om, acela privea către
șarpele de aramă și rămânea viu.

10 Fiii lui Israel și-au ridicat tabăra și și-au așezat-o în Oboth. 11 Apoi,
ridicând tabăra din Oboth, au așezat-o în Achelgai, de cealaltă parte, în

---

21,3 „Anatema", ebr. *Hormāh*, nume derivat de la rădăcina cuvântului *ḥērem* (vezi nota la 18,14).

21,4 „poporul a slăbit la suflet": TM are *litt.* „sufletul poporului a fost scurtat", ceea ce este înțeles de Targumuri fie ca mâhnire, fie ca nerăbdare. Traducerea LXX reușește să redea cu verbul clasic ὀλιγοψυχεῖν în același timp substantivul *nepheš* și verbul *qāṣar*

21,6 „șerpi ucigași": TM are „șerpi arzători". Targumul Io. are: „șerpi veninoși". Așadar, LXX explicitează o expresie stranie din TM într-un mod care concordă întrucâtva cu unul din Targumuri.

21,8 „pune-l pe un semn": gr. σημεῖον are ca echivalent în TM *nēs*, care desemnează, probabil, o prăjină.

21,9 La autorii creștini, șarpele de aramă e socotit o prefigurare a lui Iisus, înălțat pe crucea mântuirii (*cf.* In. 3,14). Barnaba consideră șarpele un simbol al crucii care vindecă (*Ep. Barn.* XII,6). În *Adv haer.* IV,2,7 și 24,1, Irineu vede în mușcătura șarpelui din rai un simbol al păcatului originar, iar în șarpele de aramă un simbol al Fiului lui Dumnezeu răstignit pe cruce. *Cf.* Origen, *P. Pascha* 14,29-31.

21,10-20 Nu sunt ușor de identificat locurile amintite în text, dar itinerariul poate fi reconstituit, în mare. Lăsând în urmă drumul spre Marea Roșie și ocolind Edomul (v. 4), o iau spre nord (vv. 10-12) până la Arnon, râu care se varsă în Marea Moartă și care

pustiu, în fața Moabului, spre soare-răsare; 12 de acolo și-au ridicat tabăra
și-au așezat-o în Valea Zaret. 13 Și, ridicându-și de acolo tabăra, și-au
așezat-o dincolo de Arnon, în pustiu, în afara hotarelor amoreilor; pentru că
Arnon este hotarul Moabului dintre Moab și amorei; 14 pentru aceasta se
zice în carte:

„Războiul Domnului a pârjolit Zoobul,
și făgașele Arnonului,
15 și a pus făgașele drept sălaș lui Er,
alături de hotarele Moabului."

16 Și de acolo – Fântâna. Aceasta este fântâna despre care i-a spus
Domnul lui Moise: „Adună poporul și le voi da lor apă să bea."
17 Atunci Israel a cântat cântarea aceasta la fântână:
„Începeți-o pentru ea!

---

constituie granița între Moab și ținutul amoreilor (vv. 13-16). Apoi poporul străbate acest ținut și, mai la nord, regatul Basanului, după care coboară spre sud-vest până în Moab (vv. 16-21). Din cauza precizării că Ierihonul se află la vest de Moab (22,1), trebuie presupus că Moabul cuprindea nu numai zona de la sud de Arnon, ci și, la nord de acesta, coasta orientală a Mării Moarte.

21,13 „dincolo de Arnon, în pustiu": TM are „... Arnon, care este în pustiu". Flavius Iosephus (*AI* IV, 85) precizează că Arnonul izvorăște din munții Arabiei, curge prin pustiu și se varsă în „lacul Asphaltit" (= Marea Moartă).

21,14 „a pârjolit Zoobul și făgașele Arnonului": TM are un text dificil, interpretat de Targumuri ca „Domnul a făcut minuni la Marea Trestiilor și fapte de vitejie la râpile Arnonului".

21,15 „a pus făgașele drept sălaș lui Er": TM are „coborârea râpelor ce o iau în jos spre sălașul lui *'Ār*". De bună seamă LXX va fi avut în față un text ebraic diferit de TM. Despre Er se vorbește în Gen. 38,3.6.7; 46,12, Num. 26,15. Este fiul lui Iuda și al unei canaanence, se căsătorește cu Tamar și moare în Canaan. E greu de spus dacă este același cu cel amintit aici; acesta poate fi identificat mai degrabă cu Aroer (Deut. 2,29), numele capitalei Moabului.

21,16 „Și de acolo – Fântâna": TM are „... spre fântână". Chiar dacă gr. nu are prepoziție, pare a fi indicarea unei etape. • „le voi da lor apă să bea": TM nu are „să bea". Cuvântul adresat lui Moise nu se regăsește în Pentateuh, lucru firesc, de vreme ce este prima dată când poporul se află în Moab. Targum-urile și *NbR* (19,151) încearcă să rezolve vorbind despre fântâna care însoțea poporul în drum. LXX are altă explicație, de vreme ce fântâna nu este lucrarea lui Israel, ci a regilor neamurilor (21,18): deci, se afla de mult acolo.

21,17 „a cântat cântarea aceasta la fântână": TM are „a cântat cântarea aceasta: «Urcă, fântână!...»".

[18] Fântâna au săpat-o căpetenii,
în piatră au cioplit-o regii neamurilor,
în timpul domniei lor, sub stăpânirea lor."
Şi de la fântână, la Manthanain.
[19] Şi de la Manthanain, la Naaliel. Şi de la Naaliel, la Bamoth. [20] Şi de la
Bamoth, la valea împădurită, care se află în câmpia Moabului şi, de la
vârful Stâncii Cioplite priveşte spre faţa pustiului.
[21] Moise a trimis soli către Seon, regele amoreilor, cu cuvinte de pace,
zicând: [22] „Vom trece prin pământul tău. Vom umbla pe drum, nu ne vom
abate nici către ogoare, nici către vii, nu vom bea apă din fântânile tale.
Vom merge pe calea regească până ce vom fi trecut de hotarele tale." [23] Dar
Seon nu i-a îngăduit lui Israel să treacă prin hotarele sale; ci şi-a adunat
Seon tot poporul şi a ieşit să se rânduiască de luptă împotriva lui Israel, în
pustiu; a ajuns la Iassa şi s-a rânduit de luptă împotriva lui Israel. [24] Şi Israel
l-a lovit, tăindu-l cu sabia, şi s-a înstăpânit peste pământul lui, de la Arnon
şi până la Iabok, până la fiii lui Amman. Că Iazer este hotarul fiilor lui
Ammon. [25] Şi Israel a luat toate cetăţile acestea şi s-a aşezat Israel în toate
cetăţile amoreilor, în Esebon şi-n toate cetăţile din apropierea lui. [26] Pentru
că Esebon este cetatea lui Seon, regele amoreilor, iar acesta se războise mai
întâi cu regele Moabului şi-i luase tot pământul, de la Aroer, până la Arnon.
[27] De aceea vor zice făcătorii de pilde:
„Mergeţi la Esebon,
ca să se zidească şi să se tocmească cetatea Seon,
[28] fiindcă a ieşit foc din Esebon,
văpaie din cetatea Seon
şi-a pârjolit până în Moab
şi-a înghiţit stâlpii Arnonului.

21,18 „regii neamurilor, în timpul domniei lor": TM are „prin cel care dăltuieşte, ei cu toiegele lor".

21,21 „cu cuvinte de pace": nu apare în TM; probabil e o armonizare cu Deut. 2.26.

21,24 Râul Iabok se varsă în Iordan, la 40 km nord de Marea Moartă, dar izvorul său este mai la sud. Între Arnon şi izvorul Iabokului sunt vreo 70 km. ♦ „fiii lui Amman" formează teritoriul din jur de Amman, esenţialmente podişul Belqâ. Iazer se află la cca 15 km sud-vest de izvorul Iabokului (astăzi Tell-'Arêm, la 14 km sud-vest de Aman). ♦ „Iazer este hotarul": TM are „puternic este hotarul", Probabil LXX, în loc de *'az*, a citit *ya'zēr* (care apare în TM la v. 32).

21,25 Esebon, capitala amoreilor, este identificată cu actualul Tell-Hesbân, la 9 km nord de Madaba.

29 Vai ție, Moab!
Nimicit ai fost, popor al lui Chamos,
Pe fiii lor [robi] i-au dat, ca să scape [cu viață],
și roabe sunt fiicele lor
lui Seon, regele amoreilor.
30 Și seminția lor va pieri de la Esebon până la Daibon,
și femeile lor iar au aprins foc peste Moab."
31 Iar Israel s-a așezat în toate cetățile amoreilor. 32 Moise a trimis să se
cerceteze Iazerul, și l-au luat în stăpânire, precum și satele lui; și i-au izgo-
nit pe amorei, care sălășluiau acolo, 33 și s-au întors urcând pe calea către
Basan. Și a ieșit Og, regele Basanului, în întâmpinarea lor cu tot poporul
lui – la război la Edrain. 34 Și Domnul a grăit către Moise: „Nu vă temeți de
el, fiindcă l-am dat în mâinile tale, cu tot poporul lui, și cu tot pământul lui,
și vei face cu el cum ai făcut cu Seon, regele amoreilor, care sălășluia în
Esebon." 35 Și l-a lovit pe el, pe fiii lui și pe tot poporul lui, până n-a mai
lăsat nici un prins de viu. Și au moștenit pământul lor.

22 1 Apoi fiii lui Israel și-au ridicat tabăra și-au pus-o spre partea de
apus a Moabului, lângă Iordan, la Ierihon.
2 Și văzând Balac, fiul lui Sepphor, toate câte i le făcuse Israel amoreu-
lui, 3 Moab s-a temut foarte tare de popor, pentru că erau mulți; și a prins

---

21,29 „Chamos": TM *K*e*mōš* – zeul național al moabiților; numele lui complet este, poate, 'Aštar K*e*mōš. Această divinitate a războiului (pe care grecii au identificat-o cu Ares) este reprezentată pe stela lui Șihan (sec. IX-VIII î.H.).
21,30 „femeile lor iar au aprins foc peste Moab": TM are „am pustiit până la Nōpaḥ, care este până la Mêydebā'", text dificil. Diferențele s-ar putea explica prin lecțiuni diferite.
21,33 Prima mențiunare a Basanului (ebr. Bašān), care este un podiș înalt, fertil, situat la nord de Yarmuk, de-a lungul lacului Tiberiadei.
22,2-24,25 Din capitolele 22-24, Balaam apare ca o figură pozitivă. Nu este un israelit, ba chiar este un vrăjitor, dar în același timp este inspirat de Dumnezeu și îi împlinește voința. De unde apare atunci imaginea lui ambiguă (la Flavius Iosephus și la Părinții Bisericii), negativă (la Philon și în NT), sau chiar foarte negativă (în textele rabinice)? Trebuie făcut apel la alte texte din Biblie. La 24,14, el îi spune lui Balac, literal, „Vino să-ți dau un sfat". În text se înțelege că e o prevestire despre biruința lui Israel, dar, scos din context, a fost pus în legătură cu 31,16, unde fiicele madianiților i-au împins pe fiii lui Israel la idolatrie. În alte texte biblice Balaam apare clar negativ: Iis. Nav. 13,22 îl numește „ghicitor", Deut. 23,5-6 și 2Ezr 23,2 îl numesc „vândut". În general, LXX, în unele amănunte, îi este mai defavorabilă lui Balaam decât TM. Problema lui Balaam a revenit în actualitate prin descoperirea, în 1967, a inscripției de la Deir 'Alla, la vărsarea

Moab ură împotriva fiilor lui Israel. 4 Și Moab a spus sfatului bătrânilor din
Madian: „Acum adunarea aceasta îi va paște pe toți cei din jurul nostru,
cum paște vițelul verdeața de pe câmp." Și Balac, fiul lui Sepphor, era
regele Moabului în vremea aceea. 5 Și i-a trimis soli lui Balaam, fiul lui
Beor din Phathura – de pe râul din țara fiilor poporului său – să-l cheme,
zicând: „Iată, un popor a ieșit din Egipt și, iată, au acoperit de tot fața
pământului; și s-au așezat în preajma mea. 6 Acum vino să-mi blestemi
poporul acesta, căci e mai tare decât noi, – doar-doar voi putea să-l bat și să-l
alung din țară. Știu că cei pe care tu îi binecuvântezi binecuvântați [sunt] și
cei pe care tu îi blestemi blestemați [sunt]." 7 Și s-au dus bătrânii Moabului
și bătrânii Madianului [cu darurile] pentru ghicit în mâini, au ajuns la
Balaam și i-au zis cuvintele lui Balac. 8 Și el le-a zis: „Poposiți [aici peste]
noapte și vă voi da răspuns despre lucrurile pe care mi le va zice Domnul."
Și căpeteniile Moabului au mas la Balaam. 9 Și Dumnezeu a venit la
Balaam și i-a zis: „Ce-i cu oamenii aceștia la tine?" 10 Și Balaam I-a zis lui
Dumnezeu: „Balac, fiul lui Sepphor, regele Moabului, i-a trimis la mine,
zicând: 11 «Iată, un popor a ieșit din Egipt, iată, au acoperit de tot fața
pământului și s-au așezat în preajma mea. Și acum vino să mi-l blestemi,
doar-doar voi putea să-l bat și să-l alung din țară.»" 12 Dar Dumnezeu i-a zis
lui Balaam: „Nu merge cu ei și nici nu blestema poporul, pentru că este
binecuvântat." 13 Și sculându-se Balaam dimineața, le-a zis căpeteniilor lui
Balac: „Întoarceți-vă degrabă către domnul vostru! Dumnezeu nu mă lasă
să merg cu voi." 14 Și sculându-se căpeteniile Moabului, au mers la Balac și
i-au zis: „Balaam nu vrea să meargă cu noi."

Iabokului în Iordan. Ea amintește despre Balaam, fiul lui Beor, omul care îi vede pe zei și primește de la ei vedenii pe care le rostește în oracole. Balaam apare astfel ca profetul celebru al unei populații neisraelite, chiar dacă amănuntele interpretării inscripției dau încă naștere la multe controverse. • Pentru Origen, Balaam îi prefigurează pe preoții, scribii și fariseii din Evanghelie, care simulează credința; Balac simbolizează un demon care dorește să „înfulece" poporul lui Israel; cât despre măgăriță, ea îi simbolizează pe creștinii simpli, nesofisticați (*Hom. Num.* 14,3). Grigore al Nyssei oferă o imagine mai degrabă pozitivă despre Balaam: acesta este un vrăjitor care-și dă seama de vanitatea meseriei sale în raport cu imensa forță a credinței iudaice (*Viața lui Moise* I,73-74; II,291-296)

22,7 „cu [darurile] pentru ghicit": gr. τὰ μαντεῖα, *lit.* „cele pentru ghicit". S-ar putea înțelege și în sensul de „material necesar pentru ghicit", dar două texte din NT spun că Balaam a iubit „plata nedreptății" (2Ptr 2,15) și că a fost rătăcit de dorința „plății" (Iuda 11).

15 Atunci Balac a trimis căpetenii încă și mai multe și mai de vază decât
acelea. 16 Și ei au ajuns la Balaam și i-au zis: „Acestea le zice Balac al lui
Sepphor: «Rogu-te, nu pregeta să vii la mine. 17 Căci te voi cinsti și oricâte
vei spune eu ți le voi face. Vino și-mi blestemă poporul acesta!»" 18 Și
Balaam le-a răspuns căpeteniilor lui Balac: „Chiar dacă Balac mi-ar da casa
lui plină de argint și de aur, tot nu voi putea să calc cuvântul Domnului, așa
încât să-l fac pe el mic sau mare, după gândul meu. 19 Iar acum rămâneți și
voi aici noaptea aceasta, și voi afla ce-mi va mai spune Domnul." 20 Și
Dumnezeu a venit la Balaam noaptea și i-a spus: „Dacă oamenii aceștia
sunt aici ca să te cheme, scoală-te și însoțește-i! Dar cuvântul pe care ți-l
voi spune, pe acesta să-l împlinești." 21 Și sculându-se Balaam dimineața, a
pus șaua pe măgărița sa și a mers împreună cu căpeteniile Moabului. 22 Și
Dumnezeu s-a mâniat cu urgie că a plecat; și îngerul lui Dumnezeu s-a
ridicat să-l abată din cale; el era călare pe măgărița sa și cu el erau două
slugi ale sale. 23 Și văzându-l măgărița pe îngerul lui Dumnezeu stându-le
împotrivă în cale, cu sabia scoasă în mână, măgărița s-a abătut din drum și a
luat-o înspre câmp. Iar el și-a lovit măgărița cu toiagul, ca s-o îndrepte la
loc, pe cale. 24 Și îngerul lui Dumnezeu s-a oprit în răzoarele viilor, cu gard
de o parte și gard de cealaltă. 25 Și văzându-l măgărița pe îngerul lui Dumnezeu,
s-a tras către zid și i-a strâns piciorul lui Balaam. Și el a mai bătut-o o dată.
26 Dar îngerul lui Dumnezeu a luat-o de la capăt și, îndepărtându-se, s-a
oprit într-un loc strâmt, unde nu era chip să te abați nici la dreapta, nici la
stânga. 27 Și văzându-l măgărița pe îngerul lui Dumnezeu, s-a lăsat jos, sub
Balaam. Și Balaam s-a înfuriat și-și tot lovea măgărița cu toiagul. 28 Atunci
Dumnezeu a deschis gura măgăriței de i-a zis lui Balaam: „Ce ți-am făcut
de m-ai bătut și a treia oară?" 29 Și Balaam i-a spus măgăriței: „Pentru că
ți-ai bătut joc de mine. Și, dacă aveam o sabie în mână, pe dată te-aș fi
străpuns." 30 Și măgărița i-a zis lui Balaam: „Nu sunt eu măgărița ta, pe care
ai încălecat din tinerețea ta până în ziua de astăzi? Oare ți-aș fi făcut eu un

---

22,22 Schimbarea de atitudine a lui Dumnezeu, care îi reproșează lui Balaam că a pornit la drum după ce El însuși i-o poruncise (v. 20), a prilejuit multe comentarii. Un Targum subînțelege: „[pentru că mergea] să-i blesteme". Theodoret (*Qu. Num.* 41) presupune că Domnul a voit să arate ce mare grijă are față de poporul său. Exegeza modernă consideră pasajul ca un exemplu tipic de întâlnire nearmonizată (în mod voit?) între două tradiții care intră în redactarea finală a textului și care situau opreliștea din partea lui Dumnezeu în două momente diferite ale acțiunii.
22,24 „în răzoare": TM are „pe un drum/într-un loc/îngust".

lucru ca acesta ca să te înjosesc?" Atunci el a zis: „Nu." [31] Iar Dumnezeu i-a
deschis ochii lui Balaam și l-a văzut pe îngerul Domnului stându-le în cale,
cu sabia scoasă în mână; și, aplecându-se, s-a închinat în fața lui. [32] Și inge-
rul lui Dumnezeu i-a zis: „De ce ți-ai bătut măgărița și a treia oară? Iată, eu
am ieșit să te abat din cale, pentru că nu este cum se cuvine calea ta înaintea
mea. [33] Ci măgărița, văzându-mă, s-a abătut și a treia oară de la mine. Și
dacă nu se abătea, pe tine te-aș fi ucis, iar pe ea aș fi cruțat-o." [34] Și Balaam
i-a zis îngerului Domnului: „Am păcătuit: n-am știut că tu mi te-ai pus în
cale, ca să-mi ieși înainte. Și acum, dacă nu-ți este pe plac, mă voi întoarce."
[35] Și îngerul lui Dumnezeu a grăit către Balaam: „Du-te împreună cu oame-
nii aceștia! Doar cuvântul pe care ți-l voi spune, ai grijă să-l rostești [întoc-
mai]!" Și Balaam s-a dus împreună cu căpeteniile lui Balac.
[36] Și, auzind Balac că a sosit Balaam, i-a ieșit în întâmpinare spre cetatea
Moab, care se află la hotarele Arnonului, înspre partea hotarelor. [37] Și Balac
i-a spus lui Balaam: „N-am trimis la tine să te cheme? De ce nu ai venit la
mine? Oare, într-adevăr, nu-s eu în stare să te cinstesc?" [38] Balaam a grăit
către Balac: „Iată că am ajuns la tine. Acum voi putea vorbi? Cuvântul pe
care Dumnezeu mi-l va pune în gură, pe acela îl voi rosti." [39] Și Balaam și
cu Balac s-au așternut la drum și au sosit la Cetățile Sălașelor. [40] Și Balac a
jertfit oi și viței și i-a trimis lui Balaam și căpeteniilor care erau cu el. [41] Și
s-a făcut dimineață. Luându-l Balac pe Balaam cu el, l-a suit pe stâlpul lui
Baal și i-a arătat de acolo o parte din popor.

23 [1] Și Balaam i-a spus lui Balac: „Clădește-mi aici șapte altare și
pregătește-mi aici șapte viței și șapte berbeci!" [2] Și Balac a făcut precum i-a
spus Balaam; și a pus câte un vițel și un berbec pe fiecare altar. [3] Și Balaam
i-a spus lui Balac: „Stai aproape de jertfa ta și eu am să mă duc, poate mi se
va arăta Dumnezeu în întâmpinare; și cuvântul pe care mi-l va arăta El ți-l
voi vesti." Și Balac a stat lângă jertfele lui, iar Balaam a mers să-l întrebe
pe Dumnezeu – și s-a dus de-a dreptul. [4] Și Dumnezeu i S-a arătat lui
Balaam, și Balaam a grăit către El: „Am pregătit șapte altare și-am pus câte

22,39 „Cetățile Sălașelor" traduce ebr. *Qiryat-Huțoth*, localitate necunoscută.
22,41 „stâlpul lui Baal": TM are „înălțimile lui Baal", adesea interpretat, în traducerile moderne, ca un nume propriu Bamoth-Baal.
23,3 „Și Balac a stat lângă jertfele lui, iar Balaam a mers să-l întrebe pe Dumnezeu": nu apare în TM. ♦ „de-a dreptul": TM are un cuvânt interpretat în diferite feluri, poate „[către] o creastă golașă". Targumurile interpretează „singur, liniștit".

un vițel și un berbec pe fiecare altar." [5] Și Dumnezeu a pus cuvânt în gura
lui Balaam și i-a spus: „Întoarce-te către Balac și așa să grăiești." [6] Și s-a
întors la el, iar el stătea în picioare lângă arderile sale de tot; și toate
căpeteniile Moabului erau cu el.

[7] Și a fost duhul lui Dumnezeu peste el și, grăind în pildă, a zis:
„Din Mesopotamia a pus să mă cheme Balac,
regele Moabului, din munții dinspre răsărit, zicând:
«Vino de mi-l blestemă pe Iacob
și mi-l osândește pe Israel!
[8] De ce să-l osândesc eu pe cel pe care Domnul nu-l blestemă,
De ce să-l blestem pe cel pe care nu-l blestemă Dumnezeu?
[9] Căci de pe vârful munților îl voi vedea
și de pe dealuri îl voi privi.
Iată, un singur popor se va sălășlui
și între neamuri nu va fi numărat.
[10] Cine a numărat sămânța lui Iacob
și cine va număra familiile lui Israel?
Fie ca sufletu-mi să moară printre sufletele drepților
și seminția mea să fie ca seminția lor."

[11] Și Balac i-a spus lui Balaam: „Ce mi-ai făcut? Te-am chemat să-i bles-
temi pe dușmanii mei și iată că tu i-ai binecuvântat din belșug." [12] Balaam
i-a spus lui Balac: „Câte le pune Dumnezeu în gura mea, oare nu pe acestea
mă voi îngriji să le spun [întocmai]?"

[13] Și Balac a zis către el: „Mai vino cu mine și în alt loc, de unde nu-l
vei vedea, ci doar o parte vei vedea, dar pe toți nu-i vei vedea, și să mi-l
blestemi de acolo!" [14] Și l-a luat cu el până la straja asupra câmpului, pe

---

23,7 „a fost duhul lui Dumnezeu peste el": lipsește aici din TM, dar apare în 24,2. ♦ „grăind": *lit.* „primind", gr. ἀναλαβὼν ♦ „pilda", gr. παραβολή, este echivalentul constant al ebr. *māšāl*, care desemnează un proverb, o sentință, o parabolă. Cele șapte „parabole" ale lui Balaam sunt mesaje primite de la Dumnezeu și adresate lui Balac. ♦ „Mesopotamia": TM are „Aram", ca în Deut. 23,5. În alte părți apare „Siria".

23,10 „sămânța", gr. σπέρμα, modifică expresia ebr. „pulberea [lui Iacob]", probabil prin referire la formulele din Gen. 13,16 și 28,14, unde „descendența" este asemuită cu pulberea pământului. ♦ „seminția mea": TM are „sfârșitul meu", ceea ce poate însemna fie „zilele mele de pe urmă", fie „posteritatea mea".

23,14 „straja asupra câmpului", *lit.* „punctul de observație/vârful unui câmp": TM are „un câmp de străjeri". Nu se știe dacă în ebr. e un nume de loc, dar în gr. σκοπιά este

vârful Stâncii Cioplite, și a clădit acolo șapte altare și a pus câte un vițel și
un berbec pe fiecare altar. 15 Și Balaam i-a spus lui Balac: „Stai lângă jertfa
ta, iar eu mă voi duce să-l întreb pe Dumnezeu.” 16 Și Dumnezeu i-a ieșit în
cale lui Balaam, a pus cuvânt în gura lui și a spus: „Întoarce-te către Balac
și așa să-i grăiești.” 17 Și el s-a întors la acela, iar acela stătea în picioare
lângă arderea lui de tot; și toate căpeteniile Moabului erau cu el. Și Balac
i-a zis: „Ce ți-a grăit Domnul?”

18 Și el, grăind în pildă, a zis:
„Scoală, Balac, și ascultă!
Ia aminte ca martor, fiu al lui Sepphor!
19 Dumnezeu nu este ca omul, să fie mințit,
și nici ca fiul omului, să fie amenințat.
A spus El oare ceva și nu va face?
Va grăi El și nu se va ține [de cuvânt]?
20 Iată, am fost adus să binecuvântez:
voi binecuvânta, și nu voi da înapoi.
21 Nu va fi cazmă pentru Iacob,
nici chin nu se va arăta pentru Israel.
Domnul Dumnezeul lui – cu el,
faptele slăvite ale căpeteniilor – întru însul.
22 Dumnezeu este Cel care i-a scos din Egipt,
ca slava inorogului este slava lui,
23 căci nu este prezicere în Iacob,

---

reluat în 33,52 pentru a numi înălțimile unde au loc ritualuri idolatre, ca și aici. • „Stânca Cioplită”, *cf.* Deut. 3,27.

23,18 „ca martor”: TM are „până la mine”. Gr. citește *'ēdh* și nu *'adh*.

23,19 „Dumnezeu [...] să fie clătinat, [...] să fie amenințat”: TM are „Dumnezeu nu este un om, ca să mintă, nici fiu de om, încât să se căiască”. LXX evită să folosească verbele „a minți” și „a se căi” în legătură cu Dumnezeu.

23,21 „faptele slăvite ale căpeteniilor”: TM are „strigătele [de izbândă] ale unui rege”. Gr. evocă aici biruințele evreilor, pe când ebr. vorbește despre triumful unui rege (YHWH sau regele mesianic).

23,22 „inorogul”. Propoziția este enigmatică atât în gr., cât și în ebr. TM are „ca niște coarne de bivol pentru el”. Interpretând bivolul din ebr. prin inorog (μονόκερως, ca și în 24,8 și Deut. 33,17), traducătorul a ales un animal din mitologia elenistică, socotit invincibil. Aceste versete sunt uneori interpretate mesianic. Creștinii au văzut în inorog o reprezentare a lui Hristos. Cornul unic a fost interpretat teologic (un singur Dumnezeu, o singură împărăție) sau tipologic (figurând partea de sus a crucii lui Hristos).

nici vrăji de prevestire în Israel.
La timp li se va spune lui Iacob şi lui Israel
ce va săvârşi Dumnezeu.
24 Iată, un popor se va ridica precum un pui de leu,
şi precum leul se va semeţi.
Şi nu se va culca până când nu-şi va mânca vânatul
şi sângele răniţilor de moarte nu-l va bea."
25 Şi Balac i-a zis lui Balaam: „Dacă nu mi-l blestemi, măcar nu-i bine-
cuvânta!" 26 Şi răspunzându-i, Balaam i-a zis lui Balac: „Nu ţi-am spus
oare: «Cuvântul pe care mi-l va grăi Dumnezeu, pe acela îl voi rosti»?"
27 Şi Balac i-a zis lui Balaam: „Vino, să te iau în alt loc, să vedem de-i
va plăcea lui Dumnezeu şi să mi-l blestemi de acolo." 28 Şi l-a luat Balac pe
Balaam pe vârful Phogorului, la marginea pustiului. 29 Şi Balaam i-a spus
lui Balac: „Clădeşte-mi aici şapte altare şi pregăteşte-mi aici şapte viţei şi
şapte berbeci." 30 Şi Balac a făcut după cum îi spusese Balaam şi a pus câte
un viţel şi un berbec pe fiecare altar.

24 1 Şi, văzând Balaam că este plăcut înaintea Domnului a-l binecuvânta
pe Israel, n-a mers, după obicei, în întâmpinarea prezicerilor, ci şi-a întors
faţa către pustiu. 2 Şi Balaam, ridicându-şi ochii, l-a văzut pe Israel aşezat în
tabără, după triburi. Şi a fost duhul Domnului asupra lui.
3 Şi, grăind în pildă, a spus:
„Zice Balaam, fiul lui Beor,
zice omul care vede cu adevărat,
4 zice acela care aude cuvintele lui Dumnezeu,
acela care a văzut vedenia lui Dumnezeu,
în somn luându-i-se vălul de pe ochi.
5 Cât sunt de frumoase casele tale, Iacobe,
corturile tale, Israele,
6 ca dumbrăvile umbroase
şi ca livezile de lângă râuri

23,28 „Phogor": munte unde este cinstită divinitatea cu acelaşi nume; nu trebuie confundat cu cetatea Phogor din Gen. 36,39. TM are *P^{e}'ôr*.
24,4 „în somn/vis": TM are „[el care] cade". Imaginea omului inspirat care se prăbuşeşte la pământ sub efectul duhului profetic este înlocuită în LXX printr-o referire la vis, care, după Num. 12,6, este mijlocul privilegiat prin care Dumnezeu se adresează celorlalţi profeţi în afară de Moise.

şi asemenea corturilor înălţate de Domnul,
asemenea cedrilor de lângă ape.
7 Va ieşi om din seminţia sa
şi va domni asupra multor neamuri,
şi se va înălţa împărăţia lui mai sus ca a lui Gog,
şi va creşte împărăţia lui.
8 Dumnezeu l-a călăuzit afară din Egipt;
ca slava inorogului este slava lui.
Mânca-va neamurile duşmanilor lui,
suge-va grăsimea lor până în măduvă
şi cu săgeţile lui îi va străpunge pe duşmani.
9 S-a culcat şi s-a odihnit, precum un leu şi-un pui de leu.
Cine îl va scula?
Cei ce te binecuvântează sunt binecuvântaţi,
şi cei care te-au blestemat sunt blestemaţi."
10 Atunci Balac s-a mâniat pe Balaam şi a bătut din palme; şi i-a zis
Balac lui Balaam: „Te-am chemat să-l blestemi pe duşmanul meu şi iată că
l-ai binecuvântat din belşug şi a treia oară. 11 Acum, dar, fugi spre locul tău!
Am zis: «Te voi cinsti!» Şi acum te-a lipsit Domnul de slavă." 12 Dar
Balaam i-a zis lui Balac: „Nu le-am grăit, oare, şi solilor tăi pe care i-ai
trimis la mine, zicându-le: 13 «Chiar dacă Balac mi-ar da casa lui plină de
argint şi de aur, tot nu voi putea să calc cuvântul Domnului, aşa încât să-l
fac bun sau rău, de la mine; câte-mi va spune Dumnezeu, pe acelea le voi
spune»? 14 Şi acum, iată, o iau la fugă către locul meu. Vino să-ţi
împărtăşesc ce va face poporul acesta poporului tău la sfârşitul zilelor."
15 Şi, grăind în pildă, a spus:
„Zice Balaam, fiul lui Beor,

24,7 „om": pentru comentatorii creştini, vv. 4-9 se aplică la Hristos.

24,14 „Vino să-ţi împărtăşesc ce va face": *lit.* „vino, îţi voi da un sfat ce va face"; anacolutul există şi în TM. Origen (*Hom. Num.* 18,1-2) remarcă faptul că Balaam nu dă aici un sfat, ci rosteşte o profeţie, motiv pentru care consideră că ar fi fost mai logic să spună: „Vino, îţi voi proroci despre ce va face poporul acesta poporului tău la sfârşitul zilelor", deşi în prorocia despre Balac şi despre neamuri, Origen descifrează prorocirea venirii lui Hristos. Expresia „îţi voi da un sfat" asupra căreia Origen mărturiseşte că a reflectat de multe ori, nu poate avea sensul curent, ci semnifică „îţi voi dezvălui un sfat al lui Dumnezeu"; la rândul său, cuvântul „sfat" ar putea însemna „un gând al lui Dumnezeu", despre ceea ce se va întâmpla la sfârşitul zilelor sau ar putea simboliza Sfânta Treime – sfatul lui Dumnezeu.

zice omul care vede cu adevărat,
16 cel care aude cuvintele lui Dumnezeu,
cel ce are știința de la Cel Preainalt
care a văzut vedenia lui Dumnezeu,
în somn luându-i-se vălul de pe ochi.
17 Am să-i arăt, și nu acum,
îl fericesc, și nu-i aproape.
O stea va răsări din Iacob,
și un om se va ridica din Israel
și va zdrobi căpeteniile lui Moab
și-i va lua pradă pe toți fiii lui Seth
18 și Edomul îi va fi moștenire
și-i va fi moștenire Esau, dușmanul său.
Cu tărie Israel a făptuit.
19 Și se va scula din Iacob
și-l va nimici pe cel scăpat din cetate."
20 Și văzându-l pe Amalec, și grăind în pildă, a spus:
„Începutul neamurilor, Amalec,
și seminția lor va fi nimicită."
21 Și văzându-l pe Cheneu, și grăind în pildă, a spus:
„Puternic este sălașul tău.
Și pe stâncă de ți-ai pune cuibul
22 și de-ar avea Beor cuib de viclenie,
asirienii te vor lua în robie."
23 Și văzându-l pe Og, și grăind în pildă, a spus:
„Vai, vai, cine va trăi, când Dumnezeu o va aduce și pe-aceasta?
24 Și va ieși din mâinile chitienilor

24.17 „O stea va răsări din Iacob." Acest verset a jucat un mare rol în dezbaterile asupra mesianismului atât în mediul iudaic, cât și în cel creștin. La Qumran, „steaua" este Stăpânul Dreptății. În sec. II d.H., căpetenia răscoalei antiromane, Bar Kozeva, și-a schimbat numele în Bar Kokh^{e}bha, „Fiul Stelei". Pentru rabini, steaua vestește domnia lui David. Pentru Părinții Bisericii, steaua care se va ridica este Hristos, sau este asimilată cu steaua văzută de magi.

24.22 „[...] asirienii te vor lua în robie" – foarte diferit de TM, care are „dar Qâyîn va trebui pârjolit, până când Asur te va lua în robie".

24.24 „va ieși din mâinile chitienilor": TM are „și corăbii [vor veni] de la (*lit.* «din mâna») Kittim". ♦ „pe evrei": TM are „pe Eber", strănepotul lui Sem și strămoșul îndepărtat al lui Avraam (Gen. 10,21.24; 11.14.16).

şi-l vor înjosi pe Assur şi-i vor asupri pe evrei
şi [apoi] vor fi nimiciţi toţi deodată."
[25] Şi, ridicându-se, Balaam s-a întors la locul său, iar Balac s-a dus la al lui.

25 [1] Israel a poposit în Sattin. Acolo poporul s-a pângărit, curvind cu
fetele lui Moab. [2] Ele i-au chemat la jertfele idolilor lor şi poporul a mâncat
din jertfele lor şi s-au închinat la idolii lor. [3] Şi Israel a fost iniţiat în mis-
terele lui Beelphegor. Şi S-a pornit Domnul cu urgie asupra lui Israel. [4] Şi
Domnul i-a zis lui Moise: „Ia toate căpeteniile poporului şi pedepseşte-i
pilduitor pentru Domnul, în faţa soarelui; şi se va întoarce urgia mâniei
Domnului de la Israel." [5] Şi Moise le-a spus triburilor lui Israel: „Fiecare să
ucidă pe cel din casa lui care a fost iniţiat în misterele lui Beelphegor!"
[6] Şi iată că, venind un om dintre fiii lui Israel, l-a dus pe fratele lui la o
madienită, înaintea lui Moise şi înaintea întregii adunări a fiilor lui Israel;
iar ei plângeau la uşa cortului mărturiei. [7] Şi văzând Phinees, fiul lui Eleazar,
fiul lui Aaron preotul, s-a sculat din mijlocul adunării şi, luând o lance în
mână, [8] a intrat pe urma omului israelit în odaie şi i-a străpuns pe amândoi,
pe omul israelit şi pe femeie prin pântecele ei. Şi a încetat plaga [care se
abătuse] asupra fiilor lui Israel. [9] Şi cei morţi din cauza plăgii au fost
douăzeci şi patru de mii.
[10] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [11] „Phinees, fiul lui Eleazar,
fiul lui Aaron preotul a potolit mânia mea [abătând-o] de la fiii lui Israel,
fiind cuprins de gelozia Mea printre ei, de nu i-am nimicit pe fiii lui Israel

---

25,2 „idolii lor": traducătorul denigrează ceea ce TM numeşte „zeii moabiţilor" (în Gen. 31,30.32, „zeii lui Laban" erau traduşi ca atare). După o tradiţie iudaică, Balaam este cel care i-a sugerat lui Balac să-i atragă pe israeliţi (*cf.* nota la cap. 22). Vezi şi Ap. 2,14

25,3 „a fost iniţiat": pentru a reda un verb ebr. care înseamnă „a se alipi de", sau „a se pune sub jugul cuiva", LXX foloseşte τελέομαι (apare doar aici şi în reluarea din Ps. 105,28), trimiţând astfel la misterele religiei greceşti

25,4 „pedepseşte-i pilduitor": TM are „spânzură-i". Verbul παραδειγματίζω, „a da ca exemplu", insistă asupra caracterului public al pedepsei.

25,7 „lance": σειρομάστης, prăjină folosită pentru a sonda silozurile de grâu (care erau gropi săpate în pământ).

25,8 „odaie": gr. κάμινος desemnează un cuptor (Gen. 19,28; Ex. 19,18), dar uneori şi o încăpere boltită. Aici traduce ebr. (*hapax*) *qubbāh*.

25,11 „gelozia Mea": verset citat de Iulian Apostatul în tratatul *C. Gal.*, acuzându-l pe Dumnezeul lui Moise că-i apreciază pe cei care Îi seamănă în mânie şi gelozie. Dimpotrivă, pentru Philon şi Părinţi, acest ζῆλος al lui Phinees este râvna pentru binele pusă în slujba lui Dumnezeu.

în râvna Mea. 12 Așa am zis: iată, Eu v-am dat legământ de pace, 13 și el și
cu seminția lui de după el vor avea legământ de preoție veșnică, pentru că a
fost cuprins de râvnă pentru Dumnezeul lui și a făcut împăcare pentru fiii
lui Israel." 14 Iar numele omului israelit care a fost lovit cu madienita era
Zambri, fiul lui Salo, căpetenia casei strămoșilor fiilor lui Simeon. 15 Și
numele femeii madienite, al celei lovite, era Chasbi, fata lui Sur, căpetenia
neamului lui Ommoth, care este al unei case strămoșești a madieniților.
16 Și Domnul a grăit către Moise, zicând: „Spune fiilor lui Israel:
17 «Dușmăniți-i pe madieniți și loviți-i, 18 căci ei vă dușmănesc cu vicleșug –
câte v-au viclenit prin Phogor și prin Chasbi, fata căpeteniei Madianului,
sora lor care a fost lovită în ziua pedepsei [venite] din pricina lui Phogor.»"

26 1 Și a fost așa: după acea pedeapsă, Domnul le-a grăit lui Moise și lui
Eleazar, preotul, zicând: 2 „Fă numărătoarea întregii adunări a fiilor lui
Israel, de la douăzeci de ani în sus, după casele strămoșilor lor; și toți cei
care ies [la luptă] să se rânduiască la oaste în Israel." 3 Moise și cu Eleazar,
preotul, au grăit, în Arabothul Moabului, lângă Iordan, înspre Ierihon, zicând:
4 „De la douăzeci de ani în sus", după cum îi rânduise Domnul lui Moise.
Și fiii lui Israel, care au ieșit din Egipt [au fost]: 5 Ruben, întâiul-născut
al lui Israel. Iar fiii lui Ruben: Enoh, și familia lui Enoh. Din Phallu, familia
Phallui. 6 Din Asron, familia Asroni. Din Charmi, familia Charmi. 7 Acestea
[sunt] familiile lui Ruben. Și s-a făcut numărătoarea lor – patruzeci și trei
de mii, șapte sute treizeci. 8 Și fiii lui Phallu: Eliab. 9 Și fiii lui Eliab:
Namuel, Dathan și Abiron. Aceștia [sunt] cei chemați din adunare, cei care
s-au răzvrătit împotriva lui Moise și Aaron, în adunarea lui Core, la răzvră-
tirea împotriva Domnului; 10 și deschizându-și pământul gura, i-a înghițit,
împreună cu Core, la prăpădul adunării lui, când i-a mistuit focul pe cei
două sute cincizeci și au rămas drept semn, 11 dar fiii lui Core n-au murit.
12 Și fiii lui Simeon: familia fiilor lui Simeon. Din Namuel, familia
Namueli. Din Iamin, familia Iamini. Din Iachin, familia Iachini. 13 Din Zara,
familia Zarai. Din Saul, familia Sauli. 14 Acestea [sunt] familiile lui Simeon:
după numărătoarea lor, douăzeci și două de mii două sute.
15 Iar fiii lui Iuda: Er și Aunan. Și au murit Er și cu Aunan în pământul
Canaanului. 16 Iar după familiile lor, fiii lui Iuda au fost: din Selon, familia

---

26,2 „Fă numărătoarea" *lit.* „ia începutul", ca și la 1,2.
26,15 „fiii lui Iuda": pentru această numărătoare, a doua, LXX îi menționează pe fiii lui Iuda în ordinea nașterii dată în Gen. 46,8-26, diferită de cea din TM

Seloni. Din Phares, familia Phares. Din Zara, familia Zarai. [17] Și fiii lui
Phares au fost: din Asron, familia Asroni. Din Iamun, familia Iamuni.
[18] Acestea [sunt] familiile lui Iuda: după numărătoarea lor, șaptezeci și șase
de mii cinci sute.

[19] Și fiii lui Issachar, după familiile lor: din Thola, familia Tholai. Din
Phua, familia Phuai. [20] Din Iasub, familia Iasubi. Din Samaran, familia
Samarani. [21] Acestea [sunt] familiile lui Issachar: după numărătoarea lor,
șaizeci și patru de mii trei sute.

[22] Fiii lui Zabulon, după familiile lor: din Sared, familia Saredi. Din
Allon, familia Alloni. Din Allel, familia Alleli. [23] Acestea [sunt] familiile
lui Zabulon: după numărătoarea lor, șaizeci de mii cinci sute.

[24] Fiii lui Gad, după familiile lor: din Saphon, familia Saphoni. Din
Aggis, familia Aggis. Din Suni, familia Suni. [25] Din Azeni, familia Azeni.
Din Addi, familia Addi. [26] Din Aroadi, familia Aroadi. Din Ariel, familia
Arieli. [27] Acestea [sunt] familiile lui Gad: după numărătoarea lor, patruzeci
de mii cinci sute.

[28] Fiii lui Aser, după familiile lor: din Iamin, familia Iamini. Din Iesu,
familia Iesui. Din Baria, familia Bariai. [29] Din Chober, familia Choberi. Din
Melchiel, familia Melchieli. [30] Și numele fiicei lui Aser: Sara. [31] Acestea
[sunt] familiile lui Aser: după numărătoarea lor, cincizeci și trei de mii
patru sute.

[32] Fiii lui Iosif, după familiile lor: Manase și Efraim. [33] Fiii lui Manase:
din Machir, familia Machiri. Și Machir l-a născut pe Galaad. Din Galaad,
familia Galaadi. [34] Și aceștia [sunt] fiii lui Galaad: din Achiezer, familia
Achiezeri. Din Cheleg, familia Cheleghi. [35] Din Esriel, familia Esrieli. Din
Suchem, familia Suchemi. [36] Din Sumaer, familia Sumaeri. Și din Opher,
familia Opheri. [37] Și lui Salpaad, fiului lui Opher, nu i s-au născut fii, doar
fete, și iată numele fetelor lui Salpaad: Mala, Noua, Egla, Melcha și Thersa.
[38] Și acestea [sunt] familiile lui Manase: după numărătoarea lor, cincizeci și
două de mii șapte sute.

[39] Și aceștia [sunt] fiii lui Efraim: din Sutala, familia Sutalai. Din
Tanach, familia Tanachi. [40] Aceștia [sunt] fiii lui Sutala: din Eden, familia
Edeni. [41] Aceastea [sunt] familiile lui Efraim: după numărătoarea lor, trei-
zeci și două de mii cinci sute. Acestea [sunt] familiile fiilor lui Iosif, după
familiile lor:

[42] Fiii lui Beniamin, după familiile lor: din Bale, familia Balei. Din
Asyber, familia Asyberi. Din Iachiran, familia Iachirani. [43] Din Sophan,
familia Sophani. [44] Și fiii lui Bale au fost: Adar și Noeman. Din Adar,

familia Adari. Din Noeman, familia Noemani. [45] Aceştia [sunt] fiii lui
Beniamin, după familiile lor: după numărătoarea lor, patruzeci şi cinci de
mii şase sute.
[46] Şi fiii lui Dan, după familiile lor: din Sami, familia Sami. Acestea
[sunt] familiile lui Dan, după familiile lor. [47] Toate familiile lui Sami: după
numărătoarea lor, şaizeci şi patru de mii patru sute.
[48] Fiii lui Neftali, după familiile lor: din Asiel, familia Asieli. Din Gauni,
familia Gauni. [49] Din Ieser, familia Ieseri. Din Sellem, familia Sellemi. [50] Aces-
tea [sunt] familiile lui Neftali: după numărătoarea lor, patruzeci şi cinci de
mii patru sute.
[51] Aceasta este numărătoarea fiilor lui Israel: şase sute una mii şapte sute
treizeci.
[52] Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: [53] „Acestora li se va împărţi
pământul să-l moştenească, după numărul numelor [lor]. [54] Celor mai mulţi
le vei înmulţi moştenirea şi celor mai puţini le vei împuţina moştenirea.
Fiecăruia să-i fie dată moştenirea după numărătoare. [55] Pământul se va îm-
părţi prin sorţi: pe nume, după triburile strămoşilor lor, li se va da să-l moşte-
nească. [56] Moştenirea să le-o împarţi prin sorţi, între cei mulţi şi cei puţini.
[57] Şi fiii lui Levi, după familiile lor: din Gedson, familia Gedsoni. Din
Caath, familia Caathi. Din Merari, familia Merari. [58] Acestea [sunt] familiile
fiilor lui Levi: familia Lobeni, familia Chebroni, familia lui Core şi familia
Musi. Şi Caath l-a născut pe Amram. [59] Şi numele femeii lui era Iochabed,
fiică a lui Levi, care i-a născut pe aceştia lui Levi în Egipt. Şi i-a născut lui
Amram pe Aaron, pe Moise şi pe Mariam, sora lor. [60] Şi lui Aaron i s-au
născut Nadab, Abiud, Eleazar şi Ithamar. [61] Nadab şi cu Abiud au murit
când au adus foc străin înaintea Domnului, în pustiul Sina. [62] Şi au fost,
după numărătoarea lor, douăzeci şi trei de mii, toţi bărbaţii, de la o lună în
sus. Căci n-au fost număraţi împreună în mijlocul fiilor lui Israel, pentru că
lor nu li s-a dat parte de moştenire în mijlocul fiilor lui Israel.
[63] Şi aceasta [a fost] numărătoarea lui Moise şi a lui Eleazar, preotul,
care i-au numărat pe fiii lui Israel în Arabothul Moabului, pe Iordan, în faţa
Ierihonului. [64] Iar între ei nu se afla nici un om dintre cei număraţi de Moise
şi de Aaron, care i-au numărat pe fiii lui Israel în pustiul Sina. [65] Căci
Domnul le spusese: „De moarte vor muri în pustiu!" Şi dintre ei n-a rămas
nici unul, în afară de Chaleb, fiul lui Iephonne, şi de Iisus, fiul lui Nave.

27 [1] Şi iată că au venit fetele lui Salpaad, fiul lui Opher, fiul lui Galaad,
fiul lui Machir, din familia lui Manase, din fiii lui Iosif. Şi acestea sunt

numele lor: Mala, Noua, Egla, Melcha și Thersa. 2 Și au stat înaintea lui
Moise, înaintea lui Eleazar, preotul, înaintea căpeteniilor și înaintea întregii
adunări, la ușa cortului mărturiei, și au zis: 3 „Tatăl nostru a murit în pustiu;
el nu era în mijlocul adunării care s-a răzvrătit împotriva Domnului în
adunarea lui Core, fiindcă murise pentru păcatul său, și lui nu i s-au născut
fii. 4 Să nu fie șters numele tatălui nostru din mijlocul familiei sale, pentru
că n-a avut fii. Dați-ne și nouă avere în mijlocul fraților tatălui nostru." 5 Și
Moise a dus judecata lor înaintea Domnului.
6 Și Domnul a grăit către Moise, zicând: 7 „Drept au grăit fetele lui
Salpaad. Să le dai lor în dar avut și moștenire în mijlocul fraților tatălui lor
și să le dai partea de moștenire a tatălui lor. 8 Și fiilor lui Israel le vei grăi,
zicând: «Dacă un om moare și nu are fii, să-i dați moștenirea lui fiicei sale.
9 Iar dacă nu are fiică, să-i dați moștenirea fratelui său. 10 Iar dacă nu are
frați, să-i dați moștenirea fratelui tatălui său. 11 Iar dacă nu are frați ai tatălui
său, să-i dați moștenirea rudei celei mai apropiate din tribul său – să moște-
nească ale lui. Și aceasta să fie pentru fiii lui Israel îndreptare de judecată,
după cum i-a rânduit Domnul lui Moise.»"
12 Și Domnul a grăit către Moise: „Urcă-te pe muntele din cealaltă parte
(adică pe muntele Nabau) și privește pământul Canaanului, pe care Eu îl
dau fiilor lui Israel în stăpânire. 13 Și când îl vei vedea, te vei adăuga
poporului tău și tu, după cum s-a adăugat Aaron, fratele tău, pe Muntele Or;
14 căci ați călcat cuvântul Meu în pustiul Sin, când se împotrivea adunarea
să Mă arate sfânt. Nu Mi-ați arătat sfințenia cu privire la apă înaintea lor"
(aceasta este apa de sfadă de la Cades în pustiul Sin). 15 Și Moise a grăit
către Domnul: 16 „Să rânduiască Domnul, Dumnezeul duhurilor și a tot trupul,
un om peste adunarea aceasta, 17 care să iasă în fața lor și să intre în fața lor
și care să-i ducă afară și să-i aducă înăuntru și să nu fie adunarea Domnului
precum oile fără păstor." 18 Și Domnul a grăit către Moise, zicând: „Ia-l
lângă tine pe Iisus, fiul lui Nave, om care are duh într-însul, și pune-ți
mâinile asupra lui; 19 și așază-l dinaintea lui Eleazar, preotul, și dă-i porunci
înaintea întregii adunări, și dă porunci cu privire la el înaintea lor 20 și dă
din slava ta asupra lui, pentru ca fiii lui Israel să-i dea ascultare. 21 Și el să

27,14 „apa de sfadă": vezi nota la 20,13.

27,17 „precum oile fără păstor": imaginea este reluată în Mt. 9,36 și Mc. 6,34, unde Iisus se arată plin de compasiune pentru mulțimea necăjită.

27,21 „judecata Dezvăluirilor": gr. δήλωσις „dezvăluire" (aici δῆλοι) și ἀλήθεια „adevăr" redau interpretarea etimologică populară pentru ebr. *'ūrīm* și *tummīm*, obiecte

stea în faţa lui Eleazar, preotul, şi să întrebe pentru el judecata Dezvăluirilor
înaintea Domnului: la cuvântul lui vor ieşi şi la cuvântul lui vor intra, el şi
cu fiii lui Israel, cu toţii dimpreună, şi toată adunarea." 22 Iar Moise a făcut
după cum îi poruncise Domnul şi, luându-l pe Iisus, l-a adus înaintea lui
Eleazar, preotul, şi înaintea întregii adunări; 23 şi şi-a pus mâinile asupra lui
şi l-a învestit, după cum Domnul îi rânduise lui Moise.

28 1 Şi Domnul a grăit către Moise, zicând: 2 „Porunceşte fiilor lui Israel
şi spune-le: «Îngrijiţi-vă ca darurile Mele, cele ce Mi s-au dat, prinosurile
Mele pentru mireasmă de bună mirosire, să Mi le aduceţi la sărbătorile
Mele». 3 Şi să le spui: «Acestea sunt prinosurile pe care le veţi aduce
Domnului: miei de un an, fără cusur, doi pe zi, la arderea de tot, mereu; 4 un
miel să-l jertfeşti dimineaţa şi pe al doilea să-l aduci spre seară. 5 Şi să aduci
o zecime de efă de făină curată la jertfă, frământată cu untdelemn, a patra
parte de hin, 6 ardere de tot necontenită care s-a adus pe muntele Sina spre
mireasmă de bună mirosire Domnului. 7 Şi libaţia lui – a patra parte de hin
la primul miel, în lăcaşul sfânt vei vărsa libaţia de sicheră pentru Domnul.
8 Şi mielul al doilea să-l jertfeşti spre seară. Potrivit cu jertfa lui şi cu libaţia
lui, să aduci [jertfa] ca mireasmă de bună mirosire pentru Domnul.
9 Şi de sabat să aduceţi doi miei de un an fără cusur şi două zecimi din
floarea făinii frământată cu untdelemn, ca jertfă şi ca libaţie, 10 ardere de tot
de sabat, pe lângă arderea de tot cea de toate [zilele] şi libaţia sa.

---

misterioase cu valoare divinatorie purtate de marele preot (*cf.* Ex. 28,30; Lev. 8,8; Deut. 33,8). ♦ „la cuvântul lui", *lit.* „pe gura lui".

28-29 După două versete introductive, în capitolele următoare sunt prezentate nouă sărbători: sărbătoarea din fiecare zi, marcată de „jertfa de ardere de tot neîntreruptă" (28,3-8), sabatul cu arderea de tot a doi miei (vv. 9-10), luna nouă, cu arderea de tot a doi tăuraşi, un berbec şi şapte miei, precum şi a unui ied pentru păcat (vv. 11-15), Paştele (v. 16), îndată după el, cele şapte zile ale azimelor, cu aceleaşi jertfe ca la luna nouă (vv. 17-25), sărbătoarea noilor roade oferite „Domnului săptămânilor" (vv. 26-31), ziua sfântă a chemării, prima din luna a şaptea (29,1-6), ziua sfântă, a zecea din luna a şaptea (vv. 7-11), cele şapte zile de sărbătoare pentru Domnul, începând cu ziua a cincisprezecea din luna a şaptea (vv. 12-38). Uniformitatea celor două capitole este mai bine afirmată în LXX decât în TM datorită unei mai mari uniformizări a vocabularului ritual: atât *ḥāg* „pelerinaj", cât şi *mô'ēd* „loc/timp de adunare" sunt traduse cu acelaşi ἑορτή „sărbătoare". Enunţarea sărbătorilor trebuie comparată cu listele paralele din Ex. 23,14-17; 34,18-24, Lev. 23,5-36 şi Deut. 16,1-16.

28,6 „ardere de tot necontenită [...] pe muntele Sina", adică poruncită de Domnul lui Moise pe Sinai (Ex. 29,38-46).

11 Şi de lună nouă, să aduceţi arderi de tot Domnului doi viţei şi un
berbec, şapte miei de un an, fără cusur, 12 trei zecimi din fruntea făinii, fră-
mântată cu untdelemn, la fiecare viţel, şi două zecimi din fruntea făinii
frământată cu untdelemn, la fiecare berbec, 13 o zecime din fruntea făinii
frământată cu untdelemn, la fiecare miel, jertfă, mireasmă de bună mirosire,
prinos Domnului. 14 Libaţia lor – o jumătate de hin va fi la un viţel, o treime
de hin va fi la un berbec, şi o pătrime de hin de vin va fi la un miel. Aceasta
[să fie] arderea de tot, lună de lună, pentru lunile anului. 15 Şi un ied, pentru
păcat, va fi pentru Domnul; în afară de arderea de tot cea de toate [zilele] va
fi jertfit, ca şi libaţia sa.

16 Şi în luna întâi, a paisprezecea zi a lunii – Paştele Domnului. 17 Şi în a
cincisprezecea zi a lunii acesteia – sărbătoare. Şapte zile să mâncaţi azime.
18 Şi ziua întâi, zi de chemare sfântă să fie pentru voi, nici o lucrare de slugă
să nu faceţi. 19 Şi să aduceţi arderi de tot, prinosuri Domnului: doi viţei, un
berbec, şapte miei de un an, fără cusur, să aveţi. 20 Şi jertfa lor: fruntea
făinii, frământată cu untdelemn, trei zecimi la fiecare viţel şi două zecimi la
fiecare berbec, 21 vei aduce o zecime – o zecime la fiecare miel, pentru cei
şapte miei, 22 şi un ied, pentru păcat, spre a face împăcare pentru voi; 23 în
afară de arderea de tot de toate dimineţile, care-i ardere de tot neîncetată.
24 Acestea să le faceţi astfel în fiecare zi, timp de şapte zile, ca dar, prinos
ca mireasmă de bună mirosire pentru Domnul; în afară de arderea de tot
neîncetată, să aduci libaţia ei. 25 Şi ziua a şaptea, zi de adunare sfântă să fie
pentru voi, nici o lucrare de slugă să nu faceţi.

26 Şi în ziua [roadelor] noi, când aduceţi jertfă nouă Domnului săptă-
mânilor, zi de chemare sfântă să fie pentru voi, nici o lucrare de slugă să nu
faceţi. 27 Şi să aduceţi arderi de tot ca mireasmă de bună mirosire pentru
Domnul, doi viţei, un berbec, şapte miei de un an, fără cusur. 28 Jertfa lor:
fruntea făinii, frământată cu untdelemn, trei zecimi la fiecare viţel şi două

28,16 „Paştele", la singular; Philon (*Mos* II, 224 şi *Spec.* II, 145-149) explică *πάσχα* prin διαβατήρια, „treceri, [rituri de] trecere"; implică şi sacrificiile oferite zeilor pentru „a trece cu bine un râu, o mare, o graniţă": ca „sărbătoare a trecerilor", Paştele ar aminti ieşirea din Egipt şi jertfele făcute cu acel prilej.

28,26 „ziua [roadelor] noi", gr. τὰ νέα, care traduce de obicei ebr. *'ābîbh*, „luna spicelor" (*cf.* Ex. 13,4) corespunde aici, în mod excepţional, ebr. *bikkûrîm* „primele roade". Este sărbătoarea secerişului (*cf.* Ex. 23,16 etc.). ♦ „Domnul săptămânilor" – sens obscur. Expresia nu poate fi interpretată ca un titlu dat Domnului. În TM, cuvântul tradus prin „săptămâni" e precedat de prep. *b*e – şi sufixat: „în săptămânile voastre" = „la sărbătoarea Săptămânilor" = „a secerişului" (Lev. 23,15-21 etc.).

zecimi la fiecare berbec, [29] o zecime – o zecime la fiecare miel, pentru cei
şapte miei [30] şi un ied pentru păcat, spre a face împăcare pentru voi. [31] În
afară de arderea de tot neîncetată; şi jertfa lor să mi-o aduceţi – fără cusur
să vă fie – şi libaţiile lor.

29 [1] Şi în luna a şaptea, în prima zi a lunii să fie pentru voi zi de che-
mare sfântă. Nici o lucrare de slugă să nu faceţi. Să fie pentru voi ziua sem-
nului. [2] Şi să aduceţi arderi de tot ca mireasmă de bună mirosire pentru
Domnul, un viţel, un berbec, şapte miei de un an, fără cusur. [3] Jertfa lor:
fruntea făinii, frământată cu untdelemn, trei zecimi la fiecare viţel şi două
zecimi la fiecare berbec, [4] o zecime – zecime la fiecare miel, pentru cei
şapte miei, [5] şi un ied, pentru păcat, spre a face împăcare pentru voi. [6] Pe
lângă arderile de tot de la luna nouă, cu jertfele şi libaţiile lor, şi arderea de
tot neîncetată, cu jertfele şi libaţiile ei, după rânduiala lor, ca mireasmă de
bună mirosire pentru Domnul.
[7] Şi a zecea [zi] a lunii acesteia, să fie pentru voi zi de chemare sfântă şi
să vă smeriţi sufletele şi să nu faceţi nici o lucrare. [8] Şi să aduceţi arderi de
tot ca mireasmă de bună mirosire, prinosuri pentru Domnul, un viţel, un
berbec, şapte miei de un an, fără cusur, să aveţi. [9] Jertfa lor: fruntea făinii,
frământată cu untdelemn, trei zecimi la fiecare viţel şi două zecimi la fiecare
berbec, [10] o zecime – o zecime la fiecare miel, pentru cei şapte miei, [11] şi un
ied, pentru păcat, ca să facă împăcare pentru voi; pe lângă jertfa pentru
păcat din [ziua] împăcării, şi arderea de tot neîncetată, cu jertfa sa, şi cu
libaţia sa după rânduială, ca mireasmă de bună mirosire, prinos Domnului.
[12] Şi a cincisprezecea zi a lunii acesteia, a şaptea, să fie pentru voi zi de
chemare sfântă, nici o lucrare de slugă să nu faceţi şi să o ţineţi ca sărbătoare
a Domnului, şapte zile. [13] Şi să aduceţi arderi de tot, prinosuri ca mireasmă
de bună mirosire pentru Domnul: în ziua întâi, treisprezece viţei, doi
berbeci, paisprezece miei de un an, fără cusur; [14] jertfele lor: fruntea făinii,
frământată cu untdelemn, trei zecimi pentru fiecare viţel, pentru cei trei-
sprezece viţei, şi două zecimi pentru fiecare berbec, pentru cei doi berbeci,
[15] o zecime – o zecime pentru fiecare miel, până la cei paisprezece miei,

---

29,1 „zi de chemare": gr. ἡμέρα σημασίας, *litt.* „ziua semnalului/semnalizării" desem-
nează sărbătoarea trâmbiţelor (*cf.* Lev. 23,24), azi Ro'š Haššānāh.
29,7 „a zecea [zi] a lunii": ziua împăcării, ebr. Yôm Kippûr (*cf.* Lev. 16,29) ♦ „să vă
smeriţi sufletele", *litt.* „să vă chinuiţi sufletele", se referă de bună seamă la post sau, în
general, la mortificări.
29,12 „sărbătoare a Domnului" – e numită „sărbătoarea corturilor" în Lev. 23,34.

[16] şi un ied, pentru păcat, pe lângă arderea de tot neîncetată, cu jertfele lor şi
cu libaţiile lor. [17] În ziua a doua: doisprezece viţei, doi berbeci, paisprezece
miei de un an, fără cusur. [18] Şi cu jertfa lor, şi cu libaţia lor, pentru viţei şi
pentru berbeci şi pentru miei – după numărul lor, după rânduiala lor. [19] Şi
un ied, pentru păcat, pe lângă arderea de tot cea neîncetată, cu jertfele lor şi
cu libaţiile lor. [20] În ziua a treia: unsprezece viţei, doi berbeci, paisprezece
miei de un an, fără cusur, [21] cu jertfa lor şi cu libaţia lor, pentru viţei, şi
pentru berbeci, şi pentru miei, după numărul lor, după rânduiala lor. [22] Şi un
ied, pentru păcat, pe lângă arderea de tot neîncetată, cu jertfele lor şi cu
libaţiile lor. [23] În ziua a patra: zece viţei, doi berbeci, paisprezece miei de un
an, fără cusur, [24] cu jertfele lor şi cu libaţiile lor, pentru viţei şi pentru
berbeci şi pentru miei, după numărul lor, după rânduiala lor. [25] Şi un ied,
pentru păcat, pe lângă arderea de tot neîncetată, cu jertfele lor şi cu libaţiile
lor. [26] În ziua a cincea: nouă viţei, doi berbeci, paisprezece miei de un an,
fără cusur, [27] cu jertfele lor şi cu libaţiile lor pentru viţei, şi pentru berbeci,
şi pentru miei, după numărul lor, după rânduiala lor. [28] Şi un ied, pentru
păcat, pe lângă arderea de tot neîncetată, cu jertfele lor şi cu libaţiile lor.
[29] În ziua a şasea: opt viţei, doi berbeci, paisprezece miei de un an, fără
cusur, [30] cu jertfele lor şi cu libaţiile lor pentru viţei şi pentru berbeci, şi
pentru miei, după numărul lor, după rânduiala lor. [31] Şi un ied, pentru păcat,
pe lângă arderea de tot neîncetată, cu jertfele lor şi cu libaţiile lor. [32] În ziua
a şaptea: şapte viţei, doi berbeci, paisprezece miei de un an, fără cusur, [33] cu
jertfele lor şi cu libaţiile lor pentru viţei, şi pentru berbeci, şi pentru miei,
după numărul lor, după rânduiala lor. [34] Şi un ied, pentru păcat, pe lângă
arderea de tot cea neîncetată, cu jertfele lor şi cu libaţiile lor; [35] Şi ziua a
opta va fi pentru voi încheierea [sărbătorii]. Să nu faceţi în ea nici o lucrare
de slugă. [36] Şi să aduceţi arderi de tot ca mireasmă de bună mirosire,
prinosuri Domnului, un viţel, un berbec, şapte miei de un an, fără cusur,
[37] cu jertfele lor şi cu libaţiile lor pentru viţel şi pentru berbec, şi pentru
miei, după numărul lor, după rânduiala lor. [38] Şi un ied, pentru păcat, pe
lângă arderea de tot cea neîncetată, cu jertfele lor şi cu libaţiile lor.
[39] Acestea să le faceţi pentru Domnul în sărbătorile voastre, pe lângă
rugăciunile voastre şi [darurile] de bunăvoie, arderile de tot şi jertfele
voastre, libaţiile voastre şi [jertfele] voastre de mântuire.»"

29,35 „încheierea": gr. ἐξόδιον, care traduce cuvântul rar ebr. *'ațeret* „adunarea" solemnă din ultima zi a sărbătorilor mari. Alegerea cuvântului din LXX sugerează o relaţie istorică cu ieşirea din Egipt.

30 1 Și Moise le-a grăit fiilor lui Israel, așa cum îi poruncise Domnul
lui Moise.
2 Și Moise le-a grăit căpeteniilor triburilor lui Israel, zicând: „Acesta este
cuvântul pe care l-a rânduit Domnul: 3 «Tot omul care va face făgăduință
Domnului sau va jura cu jurământ sau va face legământ pe sufletul său – să
nu-și spurce cuvântul; toate câte-i vor fi ieșit din gură, să le facă. 4 Iar dacă
o femeie va face făgăduință Domnului sau va face legământ, în casa tatălui
ei, în tinerețea ei, 5 și tatăl ei îi va auzi făgăduințele și legămintele cu care
și-a legat sufletul, iar tatăl ei va tăcea, toate făgăduințele ei și toate legămin-
tele cu care și-a legat sufletul vor rămâne întărite pentru ea. 6 Dar dacă tatăl
ei se va împotrivi în ziua când îi va auzi toate făgăduințele și legămintele pe
care le-a făcut pe sufletul ei, acestea nu vor rămâne. Domnul o va socoti
curată, căci tatăl ei s-a împotrivit. 7 Și dacă ea ar fi la bărbatul ei, și făgă-
duințele ei [ar fi] asupra ei, după rostirea buzelor ei, prin care și-a legat
sufletul; 8 și dacă bărbatul ei le-ar auzi și ar tăcea în ziua în care le-a auzit,
atunci vor rămâne toate făgăduințele ei, și legămintele pe care ea le-a făcut
pe sufletul ei vor rămâne. 9 Iar dacă bărbatul ei se va împotrivi în ziua când
le aude, toate făgăduințele și legămintele pe care le-a făcut pe sufletul ei nu
vor rămâne, căci bărbatul ei s-a împotrivit; și Domnul o va socoti curată.
10 Și făgăduința văduvei și a celei izgonite [de bărbat], pe care le-a făcut pe
sufletul ei, vor fi întărite pentru ea. 11 Iar dacă făgăduința sau jurământul cu
care s-a jurat pe sufletul ei ar fi făcute în casa bărbatului ei, 12 și bărbatul ei
le-ar auzi și ar tăcea lângă ea și nu i s-ar împotrivi, atunci toate făgăduințele
ei vor rămâne; și toate legămintele pe care le-a făcut pe sufletul ei vor
rămâne asupra ei. 13 Iar dacă bărbatul ei le-ar anula, în ziua în care le-ar
auzi, toate câte ies de pe buzele ei, făgăduințele și legămintele asupra
sufletului ei, nu vor rămâne asupra ei: bărbatul ei le-a anulat, și Domnul o
va socoti curată. 14 Orice făgăduință și orice jurământ cu care s-a legat să-și

---

30,3 „făgăduință", „jurământ", „legământ": Num. introduce aici un al treilea termen, ὁρισμός, *lit.* „obligație", propriu acestui capitol. ♦ Origen (*Hom. Num.* 24,2) citează mai multe exemple de legăminte: cel al Anei care i-l făgăduiește Domnului pe fiul ei, Samuel (1Rg. 1), sau cel al naziratului, superior altor feluri de jurăminte, prin faptul că nu îi jertfește lui Dumnezeu alte lucruri, ci chiar ființa și trupul celui jurat, prevestind astfel jertfa lui Hristos.

30,6 „o va socoti curată", *lit.* „o va curăți" (ca și la vv. 9 și 13); TM are „o va ierta", subînțelegând o oarecare greșeală a femeii.

30,7 „după rostirea (*lit.* «declarația») buzelor ei": echivalentul din TM este înțeles uneori ca „lipsă de cugetare", deci se presupune că e o făgăduință necugetată.

smerească sufletul, bărbatul ei i le va întări și bărbatul ei i le va anula. [15] Iar
dacă el va tăcea cu totul, zi după zi, atunci va întări toate făgăduințele ei și
toate legămintele pe care ea le-a luat asupra ei le va întări, căci el a tăcut
lângă ea în ziua când le-a auzit. [16] Iar dacă i le va anula după ziua în care
le-a auzit, atunci el va lua păcatul asupra sa.»" [17] Acestea sunt îndreptările,
câte i le-a poruncit Domnul lui Moise, [în ce privește legăturile] dintre bărbat și femeia sa și dintre tată și fiică, în tinerețea acesteia, la casa tatălui ei.

31 [1] Și Domnul a grăit către Moise, zicând: [2] „Împlinește răzbunarea
fiilor lui Israel asupra madieniților și la urmă te vei adăuga poporului tău."
[3] Iar Moise a grăit către popor, zicând: „Înarmați dintre voi oameni: să se
rânduiască la război înaintea Domnului împotriva Madianului, ca să aducă
răzbunarea de la Domnul asupra Madianului. [4] O mie dintr-un trib și o mie
dintr-alt trib, din toate triburile lui Israel, trimiteți să se rânduiască pentru
război." [5] Și dintre miile lui Israel s-au numărat o mie de fiecare trib, douăsprezece mii, înarmați pentru linia de bătaie. [6] Și Moise i-a trimis, câte o
mie din fiecare trib, cu oastea lor, cu Phinees, fiul lui Eleazar, fiul lui
Aaron, preotul, – având în mâini vasele cele sfinte și trâmbițele pentru
semne. [7] Și s-au rânduit de război împotriva Madianului, după cum Domnul
îi poruncise lui Moise, și i-au ucis pe toți cei de parte bărbătească. [8] Și pe
regii Madianului i-au ucis, ca și pe cei răniți de moarte ai lor; pe Evin, și pe
Sur, și pe Rocom, și pe Ur, și pe Roboc, cinci regi ai Madianului; și pe
Balaam, fiul lui Beor, l-au ucis cu sabia, laolaltă cu cei răniți de moarte ai
lor. [9] Și le-au luat în robie pe femeile Madianului și tot ce era al lor: vitele și
toată averea; și oastea lor au robit-o. [10] Și toate cetățile lor de locuit și sălașele lor le-au ars cu foc. [11] Și au luat toată prada și toate câte le jefuiseră, de
la om și până la dobitoc. [12] Și i-au mânat la Moise și la Eleazar, preotul, și
la toți fiii lui Israel pe cei robiți și cele jefuite și prădate: la tabăra de la
Arabothul Moabului, care se află pe Iordan, în fața Ierihonului.

[13] Și Moise cu Eleazar, preotul, și toate căpeteniile adunării au ieșit în
întâmpinarea lor afară din tabără. [14] Și Moise s-a mâniat pe mai-marii
oștirii, pe căpeteniile peste mii și pe cele peste sute care veneau din liniile

---

31,10 „sălașele": TM are „taberele". Gr. ἔπαυλις desemnează un bivuac militar (Gen. 25,16), dar și o incintă (Ex. 8,7), sau o zonă rurală protejată, un sat (Num. 22,39 – ca toponim), un domeniu (Lev. 25,31).

31,14 „mai-marii oștirii", *lit.* „cei însărcinați cu trecerea în revistă".

de război. [15] Și le-a spus Moise: „De ce-ați luat vii toate femeile? [16] Pentru că, la cuvântul lui Balaam, acestea au fost pentru fiii lui Israel, [prilej] să se lepede și să calce cuvântul Domnului, din pricina lui Phogor, de-a venit pedeapsa asupra adunării Domnului. [17] Ci acum ucideți-i pe cei de parte bărbătească împreună cu toate ale lor, și ucideți toate femeile care-au cunoscut patul bărbatului. [18] Iar toată mulțimea femeilor care n-au cunoscut patul bărbatului, lăsați-le vii. [19] Voi să sălășluiți afară din tabără vreme de șapte zile. Toți cei care-au ucis și s-au atins de un rănit de moarte să se curățească în ziua a treia și în ziua a șaptea; [atât] voi, cât și prinșii voștri. [20] Și să curățiți toată îmbrăcămintea și toate cele făcute din piele și toată lucrătura din piele de capră, și toată unealta de lemn." [21] Și Eleazar, preotul, le-a spus oamenilor oștirii veniți din liniile de război: „Aceasta este îndreptarea legii pe care i-a poruncit-o Domnul lui Moise: [22] Fără a mai socoti cele de aur, de argint, de aramă, de fier, de plumb și de cositor, [23] toate lucrurile care trec prin foc se vor curăți; dar și cu apa curățirii se va curăți. Și toate câte nu vor trece prin foc vor trece prin apă. [24] Și în ziua a șaptea vă veți spăla hainele și vă veți curăți; apoi veți intra în tabără."

[25] Și Domnul a grăit către Moise, zicând: [26] „Socotește prăzile de la prinșii de război, de la om și până la dobitoc, tu și cu Eleazar, preotul, și cu căpeteniile semințiilor din adunare, [27] și veți împărți în două prăzile, între războinicii care au ieșit în linia de luptă și întreaga adunare. [28] Și [din cele] pentru războinicii care au ieșit în linia de luptă, să scoateți deoparte dare pentru Domnul, un suflet la cinci sute, dintre oameni, dintre dobitoace, dintre vite, dintre oi și dintre capre; [29] iar din jumătatea [cuvenită] lor să iei și să dai lui Eleazar, preotul, pârgile Domnului. [30] Și din jumătatea [cuvenită] fiilor lui Israel să iei unul la cincizeci, dintre oameni, dintre vite, dintre oi, dintre măgari, dintre toate dobitoacele, și să le dai leviților, celor care stau de pază la cortul Domnului." [31] Și Moise, și Eleazar, preotul, au făcut după cum îi rânduise Domnul lui Moise. [32] Și a fost prisos de prăzi pe care le făcuseră războinicii: din oi – șase sute și șaptezeci și cinci de mii, [33] și vite – șaptezeci și două de mii, [34] și măgari – șaizeci și una de mii, [35] și suflete de om, – femei care n-au cunoscut patul bărbatului, toate sufletele – treizeci și două de mii. [36] Și s-a făcut împărțirea pe jumătate. Partea celor ieșiți la război, din numărul oilor, a fost de trei sute treizeci și șapte de mii

---

31,16 După Origen (*Hom. Num.* 25,2), acest verset arată, mai clar decât v. 9, că Balaam ar fi fost cel care i-a îndemnat pe fiii lui Israel să păcătuiască.

cinci sute; [37] și s-a făcut darea pentru Domnul, din oi – șase sute șaptezeci și cinci; [38] și vite – treizeci și șase de mii, iar darea pentru Domnul – șaptezeci și două; [39] și măgari – treizeci de mii cinci sute, iar darea pentru Domnul – șaizeci și unul; [40] și suflete de om – șaisprezece mii, iar darea lor pentru Domnul – treizeci și două de suflete. [41] Și Moise a dat darea pentru Domnul, – cele puse deoparte pentru Dumnezeu – lui Eleazar, preotul, după cum îi rânduise Domnul lui Moise. [42] Din jumătatea pentru fiii lui Israel, pe care Moise o despărțise de cea pentru războinici, [43] și jumătatea [cuvenită] adunării era: din oi – trei sute treizeci și șapte de mii cinci sute, [44] și vite – treizeci și șase de mii, [45] măgari – treizeci de mii cinci sute, [46] și suflete de om – șaisprezece mii. [47] Și Moise a luat din jumătatea pentru fiii lui Israel – unul la cincizeci, dintre oameni și dintre dobitoace, și le-a dat leviților care stau de pază la cortul Domnului, precum îi rânduise Domnul lui Moise.

[48] Și au venit la Moise toți cei rânduiți mai-mari ai oștirii, cei peste o mie, și cei peste o sută, [49] și au zis către Moise: „Slujitorii tăi i-au socotit pe războinicii care sunt la noi : nici măcar unul nu s-a răzlețit. [50] Și am adus darul pentru Domnul, [fiecare] om ce-a găsit de aur: podoabe, și brățări, inele, cercei, salbe, ca împăcare pentru noi înaintea Domnului. [51] Iar Moise și Eleazar, preotul, au luat aurul de la ei, toate obiectele lucrate. [52] Și tot aurul – cele puse deoparte pentru Domnul – a fost de șaisprezece mii șapte sute cincizeci de sicli de la căpeteniile peste o mie și de la căpeteniile peste o sută. [53] Iar războinicii au luat fiecare pentru sine din pradă. [54] Iar Moise și Eleazar, preotul, au luat aurul de la căpeteniile peste o mie și de la căpeteniile peste o sută și l-au adus la cortul mărturiei ca pomenire a fiilor lui Israel înaintea Domnului.

32 [1] Fiii lui Ruben și fiii lui Gad aveau grămadă de vite – mulțime mare. Și au văzut pământul Iazerului și pământul Galaadului: locul era loc bun de pășunat. [2] Și mergând fiii lui Ruben și fiii lui Gad la Moise, la Eleazar, preotul, și la căpeteniile adunării, le-au spus: [3] „Atharoth, și Daibon, și

---

31,50 Numele diferitelor bijuterii sunt greu de identificat cu precizie atât în gr. cât și în ebr. Origen le-a dat, evident, o interpretare alegorică.

32,1 Pentru Origen (*Hom. Num.* 26) întreg episodul capătă mai multe interpretări: Ruben, Gad și Manase, care fac parte dintre cei întâi-născuți, reprezintă poporul Vechiului Testament: acesta nu primește moștenirea sa de la Iisus Nave, prefigurare a lui Hristos, ci de la Moise; războinicii lui Ruben, Gad și Manase, sunt asemănați cu sfinții patriarhi care vor avea parte de împărăția cerurilor.

Iazer, și Nambra, și Esebon, și Eleale, și Sebama, și Nabau, și Baian [4] – pământul pe care l-a supus Domnul fiilor lui Israel – este pământ bun pentru vite, iar slujitorii tăi au vite." [5] Și ziceau: „Dacă am aflat har înaintea ochilor tăi, să ne fie dat nouă, slujitorilor tăi, pământul acesta în stăpânire și pe noi să nu ne treci Iordanul!" [6] Dar Moise le-a spus fiilor lui Gad și fiilor lui Ruben: „Frații voștri să meargă la război și voi să vă așezați aici? [7] De ce abateți gândurile fiilor lui Israel, ca să nu treacă în țara pe care le-a dat-o Domnul? [8] Oare nu așa au făcut și părinții voștri când i-am trimis de la Cades Barne să cerceteze țara? [9] Au urcat la Valea Strugurelui și au cercetat țara și au abătut apoi inima fiilor lui Israel, ca să nu intre în țara pe care le-a dat-o Domnul.

[10] În ziua aceea Domnul S-a mâniat cu furie și s-a jurat zicând: [11] «Oamenii aceștia care au ieșit din Egipt, de la douăzeci de ani în sus – cei care știu răul și binele – nu vor vedea pământul pe care l-am dat cu jurământ lui Avraam, lui Isaac și lui Iacob, pentru că nu M-au urmat, [12] în afară de Chaleb, fiul lui Iephonne, fiindcă s-a ținut deoparte, și de Iisus al lui Nave, căci ei au mers împreună în urma Domnului.» [13] Și Domnul S-a mâniat cu urgie împotriva lui Israel și i-a învârtit prin pustiu vreme de patruzeci de ani, până ce a fost nimicită toată generația răufăcătorilor înaintea Domnului. [14] [Și acum], iată, în locul părinților voștri v-ați ridicat voi, adunătură de oameni păcătoși, ca să mai sporiți pornirea Domnului cu mânie asupra lui Israel. [15] Pentru că o să vă abateți de la El, așa încât o să-l lase mai departe în pustiu, iar voi veți săvârși fărădelege față de toată adunarea aceasta!" [16] Și ei au venit la el și-i ziceau: „Stâni de oi o să facem aici pentru vitele noastre și cetăți pentru ai noștri. [17] Iar noi, înarmându-ne, vom fi straja din fruntea fiilor lui Israel, până ce-i vom duce la locurile lor. Iar ai noștri vor sta în cetăți [apărate] cu ziduri împotriva celor care locuiesc în țară. [18] Și nu ne vom întoarce la casele noastre până ce nu se vor sfârși de împărțit fiii lui Israel, fiecare la moștenirea sa. [19] Și nu vom mai avea moștenire între ei,

---

32,4 „l-a supus": TM are „l-a lovit".

32,11 „cei care știu răul și binele": precizarea nu apare în TM. Este un ecou al definirii copiilor ca aceia care nu cunosc nici binele, nici răul, prezentă tot numai în gr. la 14,23 și, în ambele limbi, în Deut. 1,39.

32,12 „fiindcă s-a ținut deoparte": TM are „qenizitul". LXX oferă o explicație interpretativă a acestui nume, bazată pe opoziția lui Chaleb față de celelalte iscoade în Canaan (13,31; 14,6-9).

32.17 „straja din frunte" (= avangarda). Nu apare aici în TM.

dincolo de Iordan şi mai departe, pentru că ne primim partea noastră de
cealaltă parte a Iordanului, înspre răsărit." 20 Şi Moise le-a spus: „Dacă veţi
face după cuvântul acesta şi vă veţi înarma înaintea Domnului la război,
21 şi dacă fiecare oştean dintre voi va trece Iordanul, înaintea Domnului,
până când duşmanul va fi strivit [şi alungat] de la faţa Lui, 22 iar ţara va fi
luată în stăpânire înaintea Domnului, după aceea vă veţi întoarce şi veţi fi
fără de vină înaintea Domnului şi a lui Israel, iar pământul acesta va fi în
stăpânirea voastră înaintea Domnului. 23 Iar de nu veţi face aşa, veţi păcătui
înaintea Domnului şi vă veţi cunoaşte păcatul când vă vor ajunge relele.
24 Şi o să vă clădiţi cetăţi vouă înşivă şi pentru ai voştri, şi staule pentru
vitele voastre; ce iese din gura voastră să făptuiţi."
25 Şi fiii lui Ruben şi fiii lui Gad i-au spus lui Moise: „Slujitorii tăi vor
face după cum porunceşte domnul nostru. 26 Ce-i al nostru, şi femeile noas-
tre, şi toate dobitoacele noastre se vor afla în cetăţile Galaadului, 27 iar sluji-
torii tăi vor trece cu toţii înarmaţi şi rânduiţi de război înaintea Domnului,
precum ne spune domnul." 28 Şi Moise le-a adus alături pe Eleazar, preotul,
pe Iisus, fiul lui Nave, şi pe căpeteniile seminţiilor din triburile lui Israel,
29 şi le-a spus Moise: „Dacă fiii lui Ruben şi fiii lui Gad vor trece împreună
cu voi Iordanul, fiecare înarmat de război înaintea Domnului, şi dacă veţi
lua în stăpânire ţara din faţa voastră, atunci le veţi da lor pământul
Galaadului în stăpânire. 30 Iar dacă nu vor trece înarmaţi, împreună cu voi,
la război înaintea Domnului, atunci [să luaţi] ce-i al lor, şi femeile lor, [şi]
dobitoacele lor, şi să le treceţi înaintea voastră în pământul Canaanului; şi
vor avea parte de moştenire împreună cu voi, în pământul Canaanului."
31 Şi fiii lui Ruben şi fiii lui Gad i-au răspuns zicând: „Câte le spune
domnul slujitorilor săi, aşa le vom face! 32 Noi vom trece înarmaţi înaintea
Domnului în pământul Canaanului, iar voi ne veţi da stăpânirea noastră
dincolo de Iordan." 33 Şi Moise le-a dat fiilor lui Gad, fiilor lui Ruben şi
unei jumătăţi din tribul lui Manase, dintre fiii lui Iosif, regatul lui Seon,
regele amoreilor, şi regatul lui Og, regele Basanului, pământul şi cetăţile,
împreună cu hotarele lor – cetăţile pământului dimprejur.
34 Şi au clădit fiii lui Gad [cetăţile] Daibon, Atharoth, Aroer 35 Sofar şi
Iazer şi le-au înălţat, 36 şi Nambran şi Baitharan, cetăţi întărite şi staule de

32,22 „în stăpânire în faţa Domnului": în gr., joc de cuvinte între κατακυριεύειν şi κύριος.
32,30 „la război înaintea Domnului, atunci [să luaţi] ce-i al lor, şi femeile lor, şi dobitoacele lor, [şi] să le treceţi înaintea voastră în pământul Canaanului": nu apare în TM şi presupune, probabil, un model ebraic diferit.

oi. 37 Și fiii lui Ruben au clădit [cetățile] Esebon, Eleale, Cariathaim 38 și
Beelmeon, înconjurate [de ziduri], și Sebama; și au numit cetățile pe care
le-au clădit după numele lor. 39 Iar fiul lui Machir, fiul lui Manase, a mers
în Galaad, l-a cucerit și l-a dat pieirii pe amoreul care locuia în el. 40 Și Moise
i-a dat Galaadul lui Machir, fiul lui Manase, și el s-a așezat acolo. 41 Și Iair
al lui Manase a mers, a luat sălașele și le-a numit Sălașele lui Iair. 42 Și
Nabau a mers, a luat Canaathul și satele lui și le-a numit Naboth, după
numele său.

33 1 Acestea sunt popasurile fiilor lui Israel după ce au ieșit din pămân-
tul Egiptului cu oastea lor prin mâna lui Moise și a lui Aaron. 2 Și Moise a
scris plecările și popasurile lor, după cuvântul Domnului; și acestea sunt
popasurile călătoriei lor. 3 Au plecat din Ramese în luna întâi, în a cinci-
sprezecea zi a lunii întâi; a doua zi de Paște au ieșit fiii lui Israel cu braț
înalt, împotriva tuturor egiptenilor, 4 când egiptenii își îngropau toți morții
pe care îi doborâse Dumnezeu, tot întâi-născutul din pământul Egiptului; și
Dumnezeu s-a răzbunat pe zeii lor. 5 Și plecând fiii lui Israel din Ramese,
au pus tabără la Soccoth. 6 Și plecând de la Soccoth, au pus tabără la Buthan,
care este o parte de pustiu. 7 Și au plecat de la Buthan și au pus tabără la
gura Irothului, care este în fața Beelsepphonului, și au pus tabără în preajma
Magdolului. 8 Și au plecat din preajma Irothului și au trecut, prin mijlocul
mării, înspre pustiu; și au mers cale de trei zile prin pustiu și au pus tabăra

---

32,38 „înconjurate [de ziduri]": ebr. are un text dificil, interpretat uneori „care și-au schimbat numele". Targumul N interpretează aproape ca LXX „cetăți înconjurate cu ziduri înalte". Targumul Io. încearcă o combinare între cele două variante: „cetate înconjurată de ziduri, care poartă înscrise numele eroilor săi".

33,1–49 Cele 42 de etape enumerate în acest capitol instituie, în tradiția rabinică, modelul de scriere a Torei: fiecare coloană trebuia să conțină 42 de rânduri. În tradiția patristică, același număr coincide cu cel al generațiilor de la Avraam până la Iisus, așa cum sunt enumerate în Mt. 1,17. Origen (*Hom. Num* 27) consacră comentarii ample capitolului de față, punând în evidență nu numai simbolul descendent al scării genealogice a lui Hristos, ci și pe cel ascendent, al sufletului omenesc care se ridică spre Tatăl luminilor prin virtuți și iluminări succesive. În *Scara* lui Ioan Climax apare aceeași imagine: „suirea minții către cele cerești"; *cf.* și *Vămile văzduhului*, text apocrif atribuit lui Grigore, ucenicul sfântului Vasilie cel Nou.

33,1 „popasurile", gr. σταθμός, desemnează în același timp locul unde se oprește o armată pentru popas, tabăra și ziua de mers, etapa. Corespunde aici ebr. *masa'* „deplasare pentru o nouă etapă". Asupra celor 42 de etape din pustiu există numeroase comentarii, rabinice și patristice.

la Amara. 9 Şi au plecat de la Amara şi au mers la Ailim; la Ailim sunt două-
sprezece izvoare cu apă şi şaptezeci de pomi de finic; şi au pus tabără acolo,
lângă apă. 10 Şi au plecat de la Ailim şi au pus tabără lângă Marea Roşie. 11 Şi
au plecat de la Marea Roşie şi au pus tabără în pustiul Sin. 12 Şi au plecat
din pustiul Sin şi au pus tabără la Raphaca. 13 Şi au plecat de la Raphaca şi
au pus tabără în Ailus. 14 Şi au plecat din Ailus şi au pus tabără în Raphidin;
acolo nu avea poporul apă de băut. 15 Şi au plecat de la Raphidin şi au pus
tabără în pustiul Sina. 16 Şi au plecat din pustiul Sina şi au pus tabără la
Mormintele Poftei. 17 Şi au plecat de la Mormintele Poftei şi au pus tabără
în Aseroth. 18 Şi au plecat de la Aseroth şi au pus tabără în Rathama. 19 Şi au
plecat de la Rathama şi au pus tabără în Remmon-Phares. 20 Şi au plecat de
la Remmon-Phares şi au pus tabără în Lemona. 21 Şi au plecat de la Lemona
şi au pus tabără la Dessa. 22 Şi au plecat de la Dessa şi au pus tabără la
Makellath. 23 Şi au plecat de la Makellath şi au pus tabără la Saphar. 24 Şi au
plecat de la Saphar şi au pus tabără la Charadath. 25 Şi au plecat de la Charadath
şi au pus tabără la Makeloth. 26 Şi au plecat de la Makeloth şi au pus tabără
la Kataath. 27 Şi au plecat de la Kataath şi au pus tabără la Tarath. 28 Şi au
plecat de la Tarath şi au pus tabără la Matecca. 29 Şi au plecat de la Matecca
şi au pus tabără la Selmona. 30 Şi au plecat de la Selmona şi au pus tabără la
Massuruth. 31 Şi au plecat de la Massuruth şi au pus tabără la Banaia. 32 Şi
au plecat de la Banaia şi au pus tabără pe Muntele Gadgad. 33 Şi au plecat
de lângă Muntele Gadgad şi au pus tabără la Etebatha. 34 Şi au plecat de la
Etebatha şi au pus tabără la Ebrona. 35 Şi au plecat de la Ebrona şi au pus
tabără la Gesion-Gaber. 36 Şi au plecat de la Gesion-Gaber şi au pus tabără
în pustiul Sin. Şi au plecat din pustiul Sin şi au pus tabără în pustiul Pharan
adică la Cades. 37 Şi au plecat de la Cades şi au pus tabără pe Muntele Or,
aproape de pământul Edom. 38 Şi Aaron, preotul, s-a urcat [pe munte] după
rânduiala Domnului şi a murit acolo, în al patruzecilea an de la ieşirea fiilor
lui Israel din pământul Egiptului, în luna a cincea, în prima zi a lunii. 39 Şi
Aaron avea o sută douăzeci şi trei de ani atunci când a murit pe Muntele Or.
40 Şi a auzit Chananis, regele Aradului – el locuia în pământul Canaanului
când au plecat fiii lui Israel. 41 Şi au plecat de pe Muntele Or şi au pus
tabără la Selmona. 42 Şi au plecat de la Selmona şi au pus tabără la Phino.
43 Şi au plecat de la Phino şi au pus tabără la Oboth. 44 Şi s-au ridicat de la
Oboth şi au pus tabără în Gai, de cealaltă parte a hotarelor Moabului. 45 Şi

---

33,45 „Daibon-Gad", TM: *Dībhōn Gādh*; după Origen (*Hom. Num.* 27,12), numele ar însemna „stupul ispitirilor", albinele fiind cuvintele profeţilor şi ale apostolilor; stupul,

au plecat de la Gai şi au pus tabără la Daibon Gad. [46] Şi au plecat de la
Daibon Gad şi au pus tabără în Gelmon Deblathaim. [47] Şi au plecat din
Gelmon Deblathaim şi au pus tabără pe munţii Abarim, înaintea Nabaului.
[48] Şi au plecat din munţii Abarim şi au pus tabără la apus de Moab, pe
Iordan, spre Ierihon, în mijlocul Aisimothului, până la Belsattim, spre apus
de Moab.

[50] Şi Domnul a grăit către Moise la apus de Moab, lângă Iordan, spre
Ierihon, zicând: [51] „Grăieşte fiilor lui Israel şi spune-le: «Treceţi Iordanul
către ţara Canaanului [52] şi nimiciţi-i pe toţi locuitorii din ţara [aceea] de
dinaintea feţei voastre; dărâmaţi turnurile lor de pază şi nimiciţi toţi idolii
turnaţi şi toţi stâlpii lor smulgeţi-i; [53] şi nimiciţi-i pe toţi cei care locuiesc în
ţară şi aşezaţi-vă în ea. Căci vouă v-am dat moştenire pământul lor. [54] Şi
împărţiţi pământul lor, prin sorţi, după triburile voastre. Celor mai numeroşi
să le înmulţiţi stăpânirea şi celor mai puţini să le scădeţi stăpânirea; cui îi va
ieşi acolo numele [la sorţi], a lui va fi. Veţi moşteni după triburile strămo-
şilor voştri. [55] Iar dacă nu-i veţi nimici pe locuitorii din ţara aceea înaintea
feţei voastre, va fi aşa: pe câţi dintre ei îi veţi lăsa cu viaţă [vă vor fi] spini
în ochi şi bolduri în coaste; duşmani vă vor fi în ţara unde veţi locui. [56] Şi
după cum socotisem să fac cu ei, voi face cu voi.»"

34 [1] Şi i-a grăit Domnul lui Moise, zicând: [2] „Porunceşte fiilor lui Israel
şi spune-le: «Intraţi în pământul Canaanului. Acesta vă va fi vouă moşte-
nire – pământul Canaanului împreună cu hotarele sale. [3] Latura dinspre
miazăzi va fi a voastră de la pustiul Sin şi până la marginile Edomului; iar
hotarele voastre dinspre miazăzi vor fi din părţile Mării Sărate, dinspre
răsărit. [4] Şi vă vor înconjura hotarele de la miazăzi până la înălţimea
Acrabin şi vor trece de Senna; capătul lui îl veţi avea dinspre miazăzi la
Cades-Barne şi va ajunge la sălaşul Arad şi va trece de Asemona. [5] Şi hota-
rele vă vor înconjura de la Asemona, pârâul Egiptului, iar capătul va fi
Marea. [6] Ale voastre vor fi hotarele Mării: Marea cea Mare va fi margine –
aceasta vă va fi vouă hotarul Mării. [7] Şi hotarele dinspre miazănoapte: de la
Marea cea Mare vă veţi măsura [întinsul] de-a lungul muntelui Muntele,

---

Sfintele Scripturi, iar ispitirile, tendinţele de a interpreta literal cele ce trebuie înţelese în sens spiritual.

33,52 „turnurile lor de pază", *lit.* „locurile de observaţie"; TM are „chipurile lor". LXX înlocuieşte idolii cu locurile unde li se aducea cult, pe înălţimi.

34,3 „Marea Sărată" = Marea Moartă.

[8] Şi de la muntele Muntele vă veţi măsura [întinsul] ducând până la Emath; capătul vă va fi la hotarele Saradei. [9] Şi hotarele vor duce până la Dephrona şi vă va fi capătul la Asernain. Acestea vă vor fi hotarele dinspre miazănoapte. [10] Şi vă veţi măsura [întinderea] hotarelor dinspre răsărit de la Asernain Sepphama. [11] Şi hotarele vor coborî de la Seppham Arbela, de la răsărit, până la Izvoare; şi hotarele vor coborî până la Bela, pe întinsul mării Chenara, la răsărit. [12] Hotarele vor coborî pe Iordan şi capătul vă va fi Marea cea Sărată. Aceasta vă va fi ţara cu hotarele ei de jur împrejur."

[13] Şi Moise le-a poruncit fiilor lui Israel zicând: „Aceasta este ţara pe care o veţi moşteni prin sorţi, precum i-a rânduit Domnul lui Moise – s-o dea celor nouă triburi şi unei jumătăţi din tribul lui Manase. [14] Căci tribul fiilor lui Ruben şi tribul fiilor lui Gad au primit după casele strămoşilor lor, iar jumătate din tribul lui Manase şi-a luat partea de moştenire, [15] două triburi şi jumătate de trib şi-au primit partea de moştenirea dincolo de Iordan, în dreptul Ierihonului, de la miazăzi către răsărit."

[16] Şi Domnul i-a grăit lui Moise, zicând: [17] „Acestea sunt numele bărbaţilor care vor moşteni pentru voi pământul: Eleazar, preotul, şi Iisus fiul lui Nave. [18] Şi vă veţi lua câte o căpetenie din [fiecare] trib, care să vă împartă pământul de moştenit. [19] Iată numele bărbaţilor: din tribul lui Iuda, Chaleb, fiul lui Iephonne; [20] din tribul lui Simeon, Salamiel, fiul lui Emiud; [21] din tribul lui Beniamin, Eldad, fiul lui Chaslon; [22] din tribul lui Dan, căpetenie Bacchir, fiul lui Egli; [23] din fiii lui Iosif, din tribul fiilor lui Manase, căpetenie Aniel, fiul lui Uphi; [24] din tribul fiilor lui Efraim, căpetenie Camuel, fiul lui Sabatha; [25] din tribul lui Zabulon, căpetenie Elisaphan, fiul lui Pharnach; [26] din tribul fiilor lui Issachar, căpetenie Phaltiel, fiul lui Oza; [27] din tribul fiilor lui Aser, căpetenie Achior, fiul lui Selemi; [28] din tribul lui Nephthali, căpetenie Phadael, fiul lui Benamiud." [29] Aceştia sunt cei cărora Domnul le-a poruncit să le împartă [moştenire] fiilor lui Israel în ţara Canaan.

35 [1] Şi Domnul i-a grăit lui Moise, în partea de apus a Moabului, de-a lungul Iordanului, în dreptul Ierihonului, zicând: [2] „Hotărăşte-le fiilor lui Israel, iar ei să le dea leviţilor din loturile stăpânirii lor, cetăţi de locuit; iar marginile din afara cetăţilor, împrejurul lor, să le dea leviţilor [3] şi ei le vor avea drept cetăţi de locuit; şi locurile puse deoparte pentru ei le vor avea [pentru] vitele lor şi [pentru] toate dobitoacele lor. [4] Şi [marginile] de lângă cetăţi, pe care le veţi da leviţilor, de la zidul cetăţii în afară, [vor măsura]

două mii de coţi de jur-împrejur. [5] Şi vei măsura, în afara cetăţii, latura
dinspre răsărit, două mii de coţi; latura dinspre miazăzi, două mii de coţi;
latura dinspre Mare, două mii de coţi şi latura dinspre miazănoapte, două
mii de coţi; şi cetatea din mijlocul acestui loc va fi a voastră, ca şi marginile
cetăţilor. [6] Şi cetăţile pe care le veţi da leviţilor [vor fi] cele şase cetăţi de
scăpare pe care i le veţi da ucigaşului ca să se adăpostească acolo; pe lângă
acestea [vor mai fi încă] patruzeci şi două de cetăţi. [7] Toate cetăţile pe care
le veţi da leviţilor: patruzeci şi opt de cetăţi, acestea şi cu împrejurimile lor.
[8] Şi cetăţile pe care le veţi da din stăpânirea fiilor lui Israel [vor fi] multe de
la cei care au multe, şi de la cei care au puţine, puţine. Fiecare după moşte-
nirea sa va da cetăţi leviţilor."

[9] Şi Domnul i-a grăit lui Moise, zicând: [10] „Grăieşte fiilor lui Israel şi
spune-le: «Voi să treceţi Iordanul către ţara Canaanului [11] şi să vă puneţi
deoparte cetăţi pentru voi înşivă. Vă vor fi adăpost, ca să fugă acolo uci-
gaşul – toţi cei care vor ucide fără voie un suflet. [12] Şi cetăţile vor fi pentru
voi locuri de scăpare [departe] de ruda cea mai apropiată [a ucisului], care
cere sângele, iar ucigaşul nu va muri înainte de a se înfăţişa adunării, la
judecată. [13] Şi cetăţile pe care le veţi da – şase cetăţi – le veţi avea drept loc
de scăpare. [14] Trei cetăţi le veţi da dincolo de Iordan şi trei cetăţi le veţi da
în ţara Canaanului. [15] Ele le vor sluji drept loc de scăpare fiilor lui Israel,
străinilor şi celor care locuiesc printre voi – cetăţile vor sluji drept adăpost,
ca să fugă acolo toţi cei care vor ucide fără voie un suflet.

[16] Dacă-l va lovi cu o unealtă de fier şi omul va muri – ucigaş este.
Ucigaşul să fie dat morţii. [17] Dacă-l va lovi cu o piatră din mână, de pe
urma căreia omul va muri, şi acela va muri – ucigaş este. Ucigaşul să fie dat
morţii. [18] Dacă-l va lovi cu o unealtă de lemn din mână, de pe urma căreia
omul va muri, şi acela va muri – ucigaş este. Ucigaşul să fie dat morţii.

35,6-7 Text dificil şi în gr., şi în ebr. ♦ „de scăpare", ebr. *miqᵉlāṭ* – cetate unde se poate refugia cel care a ucis din greşeală.

35,12 „ruda cea mai apropiată care cere sângele", gr. ὁ *ἀγχιστεύων τὸ αἷμα/τοῦ αἵματος*. Vb. *ἀγχιστεύειν*, pornind de la rădăcina care înseamnă „apropiat", este folosit în Lev. (25,25) în sensul larg de „a acţiona în calitate de rudă apropiată" (pentru a primi o moştenire, pentru a se căsători cu o văduvă, pentru a răscumpăra din robie etc.) = ebr. *go'ēl*. Urmat de complementul „sânge", calchiază expresia ebr. *go'ēl haddām* şi se referă la ruda apropiată care are dreptul să ceară socoteală pentru sângele vărsat, „răzbunătorul sângelui". Noţiunea de *go'ēl* a fost transferată şi asupra lui Dumnezeu, El fiind considerat apropiatul poporului Său, Răscumpărătorul acestuia.

19 Ruda lui cea mai apropiată, care-i cere sângele, îl va omorî pe ucigaş.
Când îi va ieşi în cale, îl va ucide. 20 Dacă-l va împinge din duşmănie şi,
stând la pândă, va azvârli în el cu orice lucru, şi acela va muri, 21 sau,
mânios fiind, dacă l-a lovit cu mâna şi acela a murit, cine l-a lovit să fie dat
morţii – ucigaş este. Ucigaşul va fi dat morţii. Ruda cea mai apropiată,
care-i cere sângele, îl va omorî pe ucigaş, când îi va ieşi în cale. 22 Iar dacă,
fără de veste, nu din răutate, îl va îmbrânci sau va azvârli în el cu orice
lucru, nu stând la pândă, 23 sau dacă, fără să ştie, va prăvăli o piatră de pe
urma căreia acela va muri şi dacă acela moare, dar nu-i era duşman şi nu
căuta să-i facă vreun rău, 24 atunci adunarea va judeca între cel care a lovit
şi ruda cea mai apropiată, care-i cere sângele, după judecăţile acestea, 25 şi
adunarea îl va scoate pe ucigaş de lângă ruda cea mai apropiată care-i cere
sângele şi adunarea îl va aşeza din nou în cetatea lui de scăpare, unde
fugise; şi va locui acolo până când va muri marele preot, pe care l-au uns cu
untdelemnul cel sfânt. 26 Iar dacă ucigaşul va ieşi din hotarele cetăţii unde
fugise, 27 şi ruda cea mai apropiată care îi cere sângele îl va găsi în afara
hotarelor cetăţii lui de scăpare, şi dacă ruda cea mai apropiată care îi cere
sângele îl va omorî pe ucigaş, nu va fi vinovată. 28 Într-adevăr, [cel care a
ucis] să locuiască în cetatea sa de scăpare până va muri marele preot, iar
după moartea marelui preot ucigaşul se va întoarce la pământul stăpânirii
lui. 29 Şi acestea vă vor fi ca îndreptări la judecată, pentru generaţiile
voastre pretutindeni unde veţi locui.
30 Oricine loveşte pe cineva – după [spusele] martorilor îl vei ucide pe
ucigaş; însă mărturia unui singur martor nu va fi de ajuns pentru ca cineva
să moară. 31 Şi nu veţi primi răscumpărare pentru cineva din partea uciga-
şului, cel vinovat de moarte. Pentru că va fi dat morţii. 32 Nu veţi primi răs-
cumpărare ca să se adăpostească într-o cetate de scăpare, ca să locuiască

35,25.28.32 „până când va muri marele preot": după Theodoret (*Qu. Num.* 50; *PG*, 80, 400 B), permisiunea ca ucigaşul fără voie să se întoarcă în cetatea sa după moartea marelui preot ar corespunde termenului de iertare a păcatului „după rânduiala lui Melchisedec", căci Melchisedec este cel care i-a întors în rai pe cei ce fuseseră izgoniţi; ultima parte a comentariului vine în contradicţie cu credinţa, atestată în versiunea greacă a *Vieţii lui Adam şi a Evei* (37,6 şi 43,1), că arhanghelul Mihail este cel care a adus înapoi în rai trupul lui Adam şi al Evei; este posibilă şi o interpretare, bazată pe Evr. 5,6.10 şi 7,11.17, unde se menţionează că Hristos este mare preot „după rânduiala lui Melchisedec"; conform acesteia, prin moartea lui Iisus se răscumpără păcatele (*cf.* şi Maxim Mărturisitorul, *Quaestiones et dubia*, 29).

iarăși pe pământ, până va muri marele preot. [33] Și nu veți însângera
pământul unde ați venit să locuiți. Pentru că sângele acesta însângerează
pământul; și pământul nu se va împăca de sângele care s-a vărsat peste el
decât prin sângele celui care l-a vărsat. [34] Și să nu pângăriți pământul pe
care locuiți, unde Eu îmi voi pune cortul între voi. Pentru că Eu sunt
Domnul Care și-a pus cortul în mijlocul fiilor lui Israel."

36 [1] Și căpeteniile tribului fiilor lui Galaad, fiul lui Machir, fiul lui
Manase din tribul fiilor lui Iosif, s-au apropiat și au grăit înaintea lui Moise,
înaintea lui Eleazar, preotul, și înaintea căpeteniilor caselor strămoșilor
fiilor lui Israel. [2] Și au zis: „Domnul i-a poruncit domnului nostru să dea
înapoi fiilor lui Israel pământul moștenirii, cel moștenit prin sorți; și
Domnul i-a poruncit domnului să dea fiicelor lui moștenirea lui Salpaad,
fratele nostru. [3] Și ele vor fi femeile unui om din triburile fiilor lui Israel
și lotul lor [de moștenire] va fi pus deoparte din stăpânirea strămoșilor
noștri și se va adăuga la moștenirea tribului unde se vor mărita; și va fi
pus deoparte din lotul moștenirii noastre. [4] Iar dacă se va face iertarea fiilor
lui Israel, moștenirea lor se va adăuga la moștenirea tribului unde se vor
mărita; și moștenirea lor va fi pusă deoparte din moștenirea tribului moșiei
noastre."
[5] Și Moise le-a poruncit fiilor lui Israel după rânduiala Domnului,
zicând: „Așa zice tribul fiilor lui Iosif: [6] Acesta este cuvântul pe care
Domnul l-a poruncí fiicelor lui Salpaad, zicând: «Unde le va plăcea, [acolo]
să se mărite, numai să se mărite cu cineva din familia tatălui lor. [7] iar
moștenirea fiilor lui Israel nu se va strămuta de la un trib la altul, căci fiii
lui Israel se vor alipi fiecare la moștenirea tribului strămoșilor lor. [8] Și orice
fată care [are drept de] rudenie pe moștenirea din triburile fiilor lui Israel, să
se mărite cu unul din familia tatălui ei, ca fiii lui Israel să aibă [drept de]
rudenie, fiecare pe moștenirea părinților săi. [9] Și partea de moștenire nu va

---

35,33 „nu veți însângera pământul", *litt.* „nu veți ucide prin omor pământul". TM are „să nu pângăriți pământul". După concepția veche, omorul nepedepsit pângărește pământul (= îl ucide).

36,4 „se va face iertarea": se referă la anul jubiliar (o dată la cincizeci de ani), când se face eliberarea sclavilor și a pământului, care se întoarce la proprietarul inițial (*cf.* Lev.25,10).

36,8 „[are drept de] rudenie pe moștenire", *litt.* „își exercită dreptul de rudă apropiată asupra moștenirii". TM are „moștenește".

trece de la un trib la alt trib, ci fiii lui Israel se vor alipi fiecare la
moştenirea sa.” 10 Şi cum i-a rânduit Domnul lui Moise, aşa au făcut fetele
lui Salpaad, 11 iar Thersa, şi Egla, şi Melcha, şi Noua, şi Mala, fetele lui
Salpaad, s-au măritat cu verii lor. 12 S-au măritat cu oameni din familia lui
Manase, dintre fiii lui Iosif, şi moştenirea lor a ajuns la familia [din] tribul
părintelui lor.

13 Acestea [sunt] poruncile şi îndreptările şi hotărârile pe care Domnul
le-a poruncit prin Moise, la apus de Moab, pe Iordan, în faţa Ierihonului.

*

36,13 „Acestea [sunt] poruncile...”: concluzia nu se referă la întreaga carte, ci doar la 33,50-36,12. ♦ „prin Moise”: după aceste cuvinte, TM are în plus „fiilor lui Israel”. ♦ „În faţa Ierihonului”: aceste ultime cuvinte sugerează că peregrinarea prin pustiu s-a terminat şi poporul este gata să intre în pământul făgăduinţei.

DEUTERONOMUL

Traducere din limba greacă de IOANA COSTA
Introducere de CÉCILE DOGNIEZ și MARGUERITE HARL
Note de CÉCILE DOGNIEZ, MARGUERITE HARL și IOANA COSTA

Introducere

I. A cincea carte a Torei, numită „Deuteronom"

Traducerea în greacă a Torei se încheie cu Deuteronomul: diferită prin conținut și stil de cele patru cărți precedente, această carte stă la temelia religiei iudaice. Traducerea sa în greacă, în Alexandria, la începutul secolului al III-lea î.H., poate dezvălui felul în care un învățat iudeu, în locul și la vremea aceea, înțelegea cartea respectivă conferindu-i, eventual, unele trăsături noi.

După istoria Patriarhilor și relatarea eliberării evreilor din Egipt (Geneza, Exodul), după cartea consacrată organizării cultului (Leviticul) și cea care prezintă pregătirile în vederea cuceririi Canaanului (Numerii), Deuteronomul marchează un moment de oprire: înainte de pasul decisiv al trecerii Iordanului, Moise adună poporul în câmpia Moabului și îi adresează câteva discursuri. Poporul ascultă, stând în picioare. Deuteronomul este în întregime alcătuit din succesiunea acestor discursuri: Moise amintește trecutul; dă legi pentru momentul în care Israel va intra în ținutul Canaanului; instituie înnoirea Legământului, își vestește moartea și îi transmite lui Iisus (Iosua) rolul de conducător al poporului.

Tonul discursului este solemn. „Voi stați cu toții astăzi dinaintea Domnului Dumnezeului vostru" (29,9). Moise vorbește, de asemenea, pentru „cei care nu sunt astăzi cu noi" (29,14). Legământul înnoit este însoțit de blesteme pentru ziua în care Israel îl va rupe. Amintirea răzvrătirii poporului în deșert servește ca avertisment asupra riscurilor apostaziei: Israel este un popor deosebit, ales de Dumnezeu pentru a fi poporul său și pentru a primi pământul pe care Dumnezeu i-l va dărui. Toate binecuvântările îi sunt promise dacă rămâne credincios: va avea rodnicie și o viață fericită. Moise anunță pentru viitor un alt profet care, ca și el, va proclama voința lui Dumnezeu. El îmbărbătează, îndeamnă, afirmă iubirea lui Dumnezeu pentru poporul său, blândețea lui nemărginită; el vestește izbăvirea. Discursurile lui Moise iau în cele din urmă forma unui lung cânt, un poem reluând toată

istoria parcursă, anunţând viitorul şi care trebuie păstrat, ca şi Legea însăşi, pentru a servi drept „mărturie" între cei care au încheiat Legământul, Dumnezeu unul, care spune „Eu sunt", şi poporul ales, unic între toate popoarele.

Când a purces la alcătuirea unei versiuni greceşti a Deuteronomului, traducătorul cunoştea locul excepţional pe care îl ocupa această carte în viaţa poporului evreu: ea a stat la baza restabilirii adevăratului cult, la Ierusalim, în vremea regelui Iosia, după vremurile de îndepărtare de Dumnezeu; cuprindea legislaţia – „legile lui Moise" –, care însoţea decalogul pentru a da societăţii lui Israel regulile de cult şi de drept. În afara sărbătorilor prevăzute deja în alte cărţi, Deuteronomul instaurează ceremonii, o declaraţie de credinţă (Deut. 26), ritualul înnoirii Legământului. Se prezintă în mod explicit ca o „carte" în care „cuvintele" lui Dumnezeu, transmise prin gura lui Moise, sunt „scrise", urmând să fie recopiate, elogiate, proclamate, studiate, predate ca învăţătură tuturor. Întemeiază practica esenţială a iudaismului: studierea Torei.

Aceasta din urmă este tema asupra căreia versiunea greacă insistă în mod deosebit. Prin titlul dat cărţii, prin rigurozitatea vocabularului, prin unele interpretări semnificative, Deuteronomul Septuagintei pune în valoare importanţa „cărţii"; face distincţia între revelaţia primă, orală, şi „cuvintele" fixate ulterior prin scris şi destinate apoi din nou lecturii, învăţăturii şi comentariului oral. Importanţa limpede afirmată a studierii Legii, ca şi unele inflexiuni date de traducerea în greacă textului ebraic, conferă Deuteronomului grec o originalitate pe care vor încerca să o pună în lumină paginile următoare.

Pentru învăţatul evreu care şi-a luat sarcina de a-l transpune în greacă, Deuteronomul exista în forma sa definitivă, ca o carte completă şi autonomă. Traducătorul ignora ceea ce ştiinţa actuală consideră ca faze succesive de redactare. În pofida dubletelor, întreruperilor, repetiţiilor, articulaţiilor, interpretate de critica biblică drept tot atâtea semne ale unor straturi diferite îmbinate între ele într-o manieră complexă, traducătorul primea textul sub forma unei cărţi în ediţia sa ultimă, într-o înlănţuire continuă şi logică; pentru el totul avea înţeles în această unitate literară. Ca şi traducătorul respectiv, noi citim Deuteronomul ca un tot unitar, în forma pe care i-a dat-o tradiţia ebraică şi în care a intrat în canon. Ca şi traducătorul, citim această carte la locul pe care i l-a acordat tradiţia: este cartea a cincea, ultima, a Torei. Acest loc nu i-a fost hărăzit cărţii lui Iosua, plasată ceva

mai departe, cu toate că relatează adevăratul final al epopeii evreilor, intrarea în țara făgăduită și cucerirea ei.

Tradiția iudaică denumește a cincea carte a Torei prin termenul *d^e bhārīm*, „cuvinte", nu se știe de când. Titlul este pe deplin justificat: nu doar pentru că apare la începutul cărții, într-o formulă introductivă generală, „Acestea sunt cuvintele pe care le-a rostit Moise către tot Israelul...", ci pentru că este cheia întregii cărți, definindu-i cu precizie conținutul. Moise este profetul care „vorbește" în numele lui Dumnezeu. Dumnezeu îi pune în gură „cuvintele" Sale, iar profetul rostește aceste „cuvinte" în numele Domnului; de acum înainte, acestea sunt propriile Sale „cuvinte" (18,18-19), pe care poporul trebuie să le înțeleagă, să le respecte, să le pună în faptă (una dintre formulele recurente în Deuteronom). Termenul *dabhar* desemnează uneori prescripția însăși, fapta care trebuie împlinită. *D^e bhārīm* sunt „cuvintele" divine revelate lui Moise și „prescripțiile" transmise poporului evreu, Legile. Pe muntele Sinai, Moise transmisese poporului cele „zece cuvinte". Acum, în câmpia Moabului, el rostește „cuvintele acestei Legi", pe care Domnul îi poruncise să o prezinte „astăzi" în numele Său, pentru poporul ce urma să intre în ținutul Canaanului. Aceste cuvinte nu vor mai fi scrise pe două table, ci într-o „carte", obiect de venerație și de studiu. Tradiția orală (de la Dumnezeu la Moise, apoi de la Moise la popor) devine tradiție scrisă. Cuvântul *d^e bhārīm* singur ajunge pentru a desemna cartea.

Se putea da un titlu echivalent în greacă? Constatăm că, de-a lungul întregii cărți, pentru a transpune *d^e bhārīm*, traducătorul a folosit nu unul, ci două cuvinte grecești, repartizate după reguli semantice pe care le vom analiza mai departe: îl redă pe *dabhar-d^e bhārīm* fie prin ῥῆμα-ῥήματα, fie prin λόγος-λόγοι. Nici unul dintre aceste două cuvinte, ῥήματα și λόγοι, nu poate corespunde exact ca titlu pentru versiunea greacă: cel dintâi ar fi înțeles de cititorul elenofon într-un sens limitat, prea sărac („cuvinte"); al doilea ar indica în mod cert „discursurile". Or Deuteronomul nu este, pentru credinciosul evreu, o culegere de „discursuri". Este cartea „cuvintelor" lui Dumnezeu, care au trecut prin gura lui Moise, profet și legiuitor. Folosirea celor doi termeni grecești pentru a traduce *d^e bhārīm* arată că nici unul dintre ei, luat în parte, nu era adecvat pentru a reda bogăția evidentă a ebraicului *dabhar-d^e bhārīm*.

Titlul folosit în greacă, δευτερονόμιον, este împrumutat din traducerea versetului 17,18, care devine în felul acesta cheia întregii cărți. Versetul prescrie ca viitoarea căpetenie a Israelului să scrie (după textul ebraic) *mișnēh hattōrāh hazzo'th*, „o copie a acestei Legi" (cea pe care o transmite

Moise). Pentru a reda cele două cuvinte *mişnēh hattôrāh*, traducătorul a creat un singur cuvânt, un neologism, din care terminaţia *-ion* face un nume (ca βιβλίον, „carte") şi care reuneşte numele Legii (*tôrāh* = νόμος) şi ideea de repetiţie (δεύτερος). Creat pe verbul *şānāh*, „a repeta", „a dubla", cuvântul *mişnēh* înseamnă de fapt „copie" sau „dublet" (după cum explică Rachi[1], regele trebuia să aibă două copii ale Legii: una era păstrată în tezaurul său, cealaltă îl însoţea în luptă). Cuvintele formate în greacă pe δευτερο- indică mai degrabă ceea ce se face a doua oară sau ceea ce vine pe locul al doilea. Fără îndoială, traducătorul voia să exprime ideea că prinţul îşi făcea o copie, un dublet al legii (al „acestei" Legi, al „acestei" cărţi). Numai că ambiguitatea lui δευτερο- le va permite creştinilor elenofoni să înţeleagă termenul cu sensul de „a doua Lege".

Alegând cuvântul din versetul 17,18 ca titlu al întregii cărţi, inventatorul acestui titlu a pus în lumină valoarea remarcabilă a cărţii a cincea a Torei în istoria iudaismului: el identifică această carte nu numai cu cea pe care Iisus (Iosua) avea să o scrie pe pietre în momentul intrării în ţara făgăduită (Iis. Nav. 9,2c = 8,32 TM), ci mai ales cu cea pe care Iosia o va citi în mod public pentru a reîntemeia adevăratul cult la Ierusalim (4Rg. 22-23), precum şi cu cea pe care Ezdra o va citi de asemenea într-o lectură publică la întoarcerea din exil (2Ezr. 18-19 = Ne. 8-10).

II. Versiunea greacă a Deuteronomului: munca traducătorului. Comparaţie între Septuaginta şi Textul Masoretic

Problemele pe care le pune versiunea greacă a Deuteronomului, precum şi a celorlalte cărţi, sunt în primul rând de ordin lingvistic; este însă dificil să fie separate de problemele exegetice şi de consecinţele lor teologice. Cum a transpus traducătorul iudeu în limba elenismului elementele fundamentale ale religiei sale? Ce au devenit trăsăturile proprii textului ebraic atunci când au fost citite în greacă independent de modelul ebraic?

Atunci când vorbim despre traducător (traducător care *presupunem* că era unul singur pentru întregul Deuteronom) şi de munca sa, se impune o remarcă metodologică: afirmaţiile noastre sunt aleatorii; nu avem în faţa ochilor textul său propriu (Septuaginta originară), ci textul manuscriselor care ni l-au transmis, şi mai târzii cu multe secole. Una sau alta dintre

1. *Le Pentateuque avec Commentaire de Rachi*, v. V, Paris, 1981.

trăsăturile reținute de editori poate proveni din modificări produse în cursul timpului, se poate datora copiștilor, revizorilor – aflați sub influența altor tradiții. Este îndeajuns de convingătoare consultarea lecțiunilor diferite, extraordinar de numeroase, date de aparatul critic al ediției J. W. Wevers[2]. În plus, atunci când comparăm versiunea greacă și Textul Masoretic, nu putem ignora faptul că textul ebraic însuși a putut fi oarecum modificat între momentul în care a servit ca model traducătorului și momentul în care a fost fixat în forma acceptată acum, cu vocalizarea și punctuația sa. Septuaginta în stadiul său prim poate fi un martor al textului ebraic antic.

O apreciere globală a muncii traducătorului

Suntem de acord cu Wevers în sublinierea conservatorismului de care dă dovadă traducătorul Deuteronomului; versiunea sa este mai puțin „liberă" față de modelul său, spre deosebire, de pildă, de versiunea Genezei; este mai „literală". Traducătorul rămâne foarte aproape de model, îi urmează îndeaproape sintaxa, stilul. Atunci când se îndepărtează de un element al modelului său (pe care îl presupunem ca având un consonantism identic celui al actualului Text Masoretic), pare că o face din rațiuni literare, în mod punctual, nu sistematic. De exemplu, alternanța, în textul ebraic, dintre singular și plural, „tu" și „voi", pentru a desemna destinatarul discursurilor lui Moise, este în linii mari respectată de traducător – alternanța servindu-le istoricilor ca un criteriu prin care pot distinge diversele surse ale cărții. Chiar dacă se constată diferențe destul de numeroase, care par datorate dorinței de a evita schimbările bruște de persoană, totuși grija de a uniformiza textul în interiorul câte unui pasaj nu se manifestă sistematic pe parcursul întregii cărți.

O sintaxă și un stil calchiate după textul ebraic: traducătorul urmează *ordinea cuvintelor* din modelul său, uneori chiar împotriva uzului limbii grecești (de pildă, în 22,1 negația este în capul frazei, departe de verb; în 29,9-11 infinitivul de care depinde verbul plasat în capul frazei se găsește în versetul 11). El respectă aproape întotdeauna *numărul de cuvinte* din model. Excepțiile de la această regulă au fost minuțios indicate în Hexapla întocmită de Origen.

Traducătorul reproduce cu exactitate *articulațiile* textului (formule introductive, particule de legătură). Se constată un mic număr de divergențe în decupajele frazei, care dezvăluie felul în care el a înțeles textul.

---

2. *Septuaginta. Vetus Testamentum graecum*, III, 2: *Deuteronomium*, Göttingen, 1977.

Traducătorul reproduce *parataxa propozițiilor* (καὶ..., καὶ..., cu diferitele valori pe care le poate avea în greacă această conjuncție copulativă, ca și *w*[e]- în ebraică) și calchierea turnurii ebraice pentru „relansarea" textului, îndeosebi la viitor, pentru a formula prescripții valabile în ținutul Canaanului: „Și se va întâmpla" (καὶ ἔσται...), că vă veți găsi într-o anume situație, „atunci" (καὶ) veți face așa (6,20-21; 7,12-13; 17,18; 20,2-4 etc.). Fraza greacă urmează fraza ebraică pe toată lungimea ei, până într-atât încât este uneori greu de identificat acel καὶ care introduce verbul principal (printre alte exemple: 14,23-26; 26,1-3; 29,18-19; 30,1-3).

Traducătorul folosește, calchiind modelul ebraic, *succesiuni de infinitive necoordonate*, neprecedate de articol, depinzând de verbele pentru care indică dezvoltarea consecutivă, chiar dacă aceste verbe nu implică în greacă o asemenea construcție. De pildă, verbele „a auzi" și „a se răzvrăti" sunt urmate de infinitive care depind aproximativ de ele și care indică în ce fel acționează cel care „ascultă" (11,13; 13,6; 28,1; 28,15 etc.) sau care „se răzvrătește" (28,14; 29,17).

Traducătorul reproduce în propoziție *cuvinte la nominativ*, independente de sintaxa propoziției (4,11; 5,3 etc.). Dă uneori *genitive* numite *„ebraice"* (de calitate) acolo unde uzul grecesc ar fi recurs la un adjectiv epitet (32,7).

Uzul prepozițiilor grecești este un calc după prepozițiile ebraice și reprezintă unul dintre criteriile traducerii literale studiate de A. Aejmelaeus[3]. În traducerea Deuteronomului, aceste calcuri sunt aproape fără excepție: ἐν calchiază ebraicul *b*[e]; εἰς calchiază pe *l*[e]; ἀπό calchiază pe *min*. Acest din urmă calc este deosebit de frapant în construcțiile contrare uzului grecesc: ἀπό este folosit cu sensul „prea mult pentru" (1,17); introduce un complement de obiect cu sens partitiv (ex.: 1,25; 2,5.9.19 etc.).

Traducătorul calchiază *reluarea pleonastică* a pronumelui demonstrativ la sfârșitul propoziției relative, de tipul: „drumul pe care să urcăm *pe el*", ἐν αὐτῇ (1,22; *vide* și 1,33; 3,21; 4,5.26.28; 28,37; 30,3; 32,50).

Calchiază *construcțiile idiomatice ebraice*, de pildă: „se ridică *și* face cutare lucru", pentru a spune „începe să facă..." (9,12); „răspunde și spune" (1,14.41; în alte locuri: „răspunzând spune": 21,7; 25,9; 27,14.15 etc.). Reproduce așa-numita *figură etimologică*, insistând asupra verbului, de tipul: „ascultând tu asculți" (numeroase exemple sunt semnalate în note; am utilizat adesea un adverb pentru a indica insistența). Se remarcă utilizarea

---

3. *Parataxis in the Septuagint. A Study of the Renderings of the Hebrew Coordinate Clauses in the Greek Pentateuch*, Helsinki, 1982.

sistematică a participiului λέγων, „spunând", un calc ebraic care introduce cuvintele cuiva, fără ca participiul să se acorde cu cel care vorbește (de pildă în 30, 12-13).

Traducătorul respectă cel mai adesea *indicarea părților corpului* care servesc în ebraică la formarea expresiilor prepoziționale sau care sunt numite pentru valoarea lor simbolică: „fața" (20,3); „gura" (19,15; 21,5); „urechea" (5,1); „mâna" (12,7.11; 15,7; 16,10; 28,8); „piciorul" (2,5.28); „ochiul" în expresia stereotipă „ochiul tău nu va avea îngăduință" (7,16 și *passim*) etc.

Textul grecesc al Deuteronomului este în ansamblul său echivalent textului ebraic: îi corespunde aproape cuvânt cu cuvânt. Excepțiile de la această regulă „cantitativă" sunt totuși de ordinul sutelor, cel mai adesea, e drept, în cazul cuvintelor puțin importante sau al repetițiilor în care prezența sau absența cuvântului nu modifică sensul. Fără a exploata integral lista oferită de Wevers[4], care indică toate „plusurile" și toate „minusurile" textului grecesc în raport cu cel ebraic, vom da aici câteva lămuriri. Problema pe care această comparație o pune istoricilor textului biblic este de a alege din două forme de text atestate, scurtă sau lungă, pe cea care are cele mai mari șanse de a fi mai veche.

Lacunele din textul grecesc sunt relativ puțin numeroase. Ele au fost reperate în veacul al treilea al erei noastre, atunci când Origen a întocmit Hexapla, prin compararea textelor cuvânt cu cuvânt: cuvintele ebraice care nu aveau un corespondent în Septuaginta veche au primit un cuvânt împrumutat dintr-o altă traducere și marcat cu asterisc. Wevers numără aproape două sute de cuvinte marcate în felul acesta[5] la care se adaugă un număr aproape egal de cuvinte „suplimentare", din manuscrisele influențate de Hexapla, fără ca asteriscul să fi fost păstrat. Întreprinderea Hexaplei a fost extrem de minuțioasă: un mare număr de cuvinte mărunte este astfel luat în considerație pentru a da o imagine exactă a textului ebraic, așa cum era el cunoscut la vremea aceea, pentru a avea o echivalență formală perfectă între textul ebraic și cel grecesc. Astfel de cuvinte sunt, de pildă, articolele, pronumele demonstrative, adjectivul „tot", cuvinte care completează formule stereotipe fără să adauge nimic sensului. Este adevărat că, pentru rabinii care l-au ajutat pe Origen în această muncă de comparare, fiecare cuvânt mărunt era purtător de sens: Tora se citește și se comentează cuvânt cu cuvânt.

4. *Text History of the Greek Deuteronomy*, MSU 13, Göttingen, 1978, pp. 43-47.
5. *ibid.*, p. 31 *sq.*

Cea mai mare parte a lacunelor ceva mai întinse se poate explica în versiunea greacă drept *abrevieri redacționale* (de pildă în 1,25: în loc de „ei ne-au adresat cuvântul și au spus" [TM], textul grecesc păstrează doar „și ei au spus"). Traducătorul, sau copistul, evită uneori o repetiție sau o precizare considerată superfluă (de ex. în 31,21, lipsește începutul versetului; 32,52: lipsește sfârșitul versetului). Aceste fenomene de abreviere sunt însă rare și contrare tendinței obișnuite de lungire a textului, pe care o vom arăta mai departe. Editorii se bazează uneori pe aceste *lectiones breuiores* ale Septuagintei pentru a formula ipoteza că textul ebraic antic era mai scurt decât TM actual.

Cuvintele și expresiile suplimentare în greacă sunt cu mult mai numeroase decât lacunele, mai ales dacă urmăm ediția lui A. Rahlfs[6]: acest editor a acceptat numeroase cuvinte și expresii din manuscrise, pe care Wevers le-a eliminat, considerând că stilul foarte repetitiv al Deuteronomului ebraic a favorizat tendința traducătorului de a armoniza expresiile paralele. După Wevers, care se bazează cu precădere pe Papirusul 848, unele dintre aceste forme lungi se aflau într-o formă scurtă în Septuaginta antică. Acest fenomen de *aliniere și de lungire a formulelor repetate* este foarte frecvent în cartea noastră. De pildă, constatăm că formula „(prescripțiile) pe care Eu ți le poruncesc" poate fi lungită (în ebraică sau în greacă, în funcție de pasaje) sub forma: „pe care Eu ți le poruncesc *astăzi*"; sau „pe care Eu îți poruncesc *astăzi să le împlinești*"; sau chiar, cu reluarea pleonastică a pronumelui, „pe care Eu îți poruncesc *astăzi să le împlinești pe ele*" (11,22). De asemenea, formulele stereotipe legate de dăruirea țării se pot citi cu cuvinte suplimentare (promisiunea *de a da*, promisiunea făcută *părinților*, de a da *ca parte de moștenire* etc.).

În afară de aceste lungiri ale expresiilor paralele, se remarcă un număr important de *cuvinte izolate* care sunt în „plus" în greacă față de textul ebraic. Pentru a le indica, Hexapla dă dovadă de aceeași minuțiozitate: prin „obelos" este pus în evidență orice cuvânt, cât de mărunt, care în mod formal nu are un echivalent în textul ebraic (sunt cuvinte „obelizate", adică marcate cu „obelos"). Pentru fiecare „plus" se poate face una dintre ipotezele obișnuite:

6. *Septuaginta, id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes*, Stuttgart, 1935, 2 vol.

– Cuvântul sau expresia va fi figurat în modelul ebraic al Septuagintei, de unde a dispărut ulterior.

– Cuvântul suplimentar era necesar în traducere din motive lingvistice, pentru corectitudinea sintaxei.

– Cuvântul suplimentar obelizat este rezultatul unei duble traduceri, de ordin gramatical, datorată ezitării între două verbe sau nevoii de precizare sau de lămurire a unui cuvânt sau pentru că textul ebraic este dificil de transpus în greacă.

– Cuvântul suplimentar poate fi împrumutat dintr-un alt pasaj: fie că este vorba de un fenomen de armonizare, fie, mai adesea, împrumutul are rostul de a reuni cele două texte, pentru a aminti o idee, pentru a întări o expresie. Nevoia de precizie explică numeroase cuvinte suplimentare: traducătorul explicitează sensul implicit al unui cuvânt ebraic, adaugă precizări de ordin geografic, etnic, ritual etc.

– Elementele suplimentare din text corespund adesea unei nevoi literare și de redactare: traducătorul subliniază logica unei relatări sau dă mai multă forță și expresivitate textului său, îi sporește dramatismul sau emfaza.

III. Transpunerea în greacă a temelor religioase din Deuteronom

În pofida sinonimiei aparente dintre cele două cuvinte grecești folosite pentru a transpune termenul *d'bhārîm*, s-ar putea afirma că unul dintre ele, ῥῆμα, îndeosebi atunci când apare la singular, se referă mai degrabă la învățătura orală a lui YHWH decât la cea a lui Moise. Această tradiție orală (ῥῆμα) se transpune în continuare în „cuvinte" (ῥήματα sau λόγοι), care sunt destinate scrierii, dar care rămân de asemenea obiectul unei transmiteri orale prin învățătură și comentariu. Se pare că recurgerea la λόγος-λόγοι pentru a reda *dabhar-d'bhārîm* este mai puțin marcată religios decât recurgerea la ῥῆμα-ῥήματα.

Verbele ebraice cu înțelesul „a învăța", cu diverse conotații, au în greacă echivalente simple. Cel mai uzual este διδάσκειν (4,1 *et al.*) pentru *lāmadh*. Traducătorul își diversifică însă vocabularul cu verbe fie rare, fie noi, încercând să exprime forța verbelor ebraice.

Traducătorul Deuteronomului nu se ferește să repete, ca și textul ebraic, verbele care invită nu numai la „ascultarea" cuvintelor legii, ci și la „veghera" ca ele „să nu cadă în uitare": importanța verbelor ἀκούειν și φυλάσσειν reiese din versiunea grecească fără să mai fie nevoie să le

comentăm repetiția. Insistența asupra rolului memoriei este puternică în discursurile de îndemn ale lui Moise: formula „amintește-ți" revine de vreo zece ori în Deuteronom, cel mai adesea cu referire la eliberarea din Egipt („amintește-ți că ai fost rob", 5,15; 15,15; 16,12; 24,18.20.22; „amintește-ți tot ce a făcut Domnul", 7,18; 24,9). Cea mai importantă este însă „amintește-ți de Dumnezeu" (8,18).

Afirmarea unui Dumnezeu unic, pentru un popor unic, practicând cultul într-un loc unic (*vide* 12,1-19), formează – împreună cu corolarul său, respingerea oricărui cult străin – fundalul Deuteronomului. „Cuvintele" lui Moise vizează în primul rând lupta cu idolatria.

În Deuteronom, poporul evreu este pus în gardă împotriva riscurilor contaminării de cultele abominabile: trebuie să le distrugă toate obiectele (12,2-3). Această primejdie a contaminării justifică interdicția căsătoriei cu fiice ale țărilor cucerite (7,4) și, poate, limitarea numărului de soții ale regelui.

Greaca nu precizează mai mult decât textul ebraic natura cultelor condamnate în felul acesta. O dată este numit Egiptul (29,17), dar cel mai adesea este vorba de Canaan, de țările în care vor intra (11,30; 32,49) sau de Canaan și de alte „neamuri". De două ori cultul proscris este cel al astrelor (4,19 și 17,3); în rest este vizat cultul reprezentărilor divine, „idoli", obiecte sculptate în lemn sau piatră, stele (4,16; 7,5; 7,25; 12,2-3; 29,16 *et passim*). Sunt de asemenea menționate sacrificările de copii (12,31 și 18,10), prostituția sacră (23,18), unele ritualuri de doliu (14,1), divinația și magia (18,10-11). Formula „urăciune/spurcăciune pentru Domnul", βδέλυγμα κυρίῳ, (7,25 etc.) este folosită pentru a condamna fie practica idolatrică, fie omul idolatru (*vide* 17,1; 18,12; 22,5; 23,19; 24,4; 25,16). Pentru a reda noțiunea de detestare a practicilor idolatrice, traducătorul Deuteronomului introduce un cuvânt nou, προσόχθισμα (7,26).

Deuteronomul, culegere a „legilor lui Moise", se distinge de decalog, de codul legământului din Ex. 20,22-23,33, de prescripțiile formulate în Numerii și de codul sacerdotal din Levitic. Se prezintă diferit și este mai cuprinzător. În capitolele 12-26, versiunea greacă este, cu foarte puține excepții, identică Textului Masoretic prin succesiunea prescripțiilor și prin conținutul lor.

Relațiile dintre Israel și Domnul său sunt bazate pe legământul lor, pe care câteva versete din Deuteronom îl prezintă ca fiind încheiat printr-o alegere reciprocă (26,17-18 și înnoirea legământului în 29,1,9-18; se regăsește

limbajul deuteronomic în Iis. Nav. 24, pentru legământul de la Sichem). Miza pentru Israel este moştenirea „ţării" făgăduite, acest ţinut care îi va da toate bunurile, rodnicia şi fericirea (4,1; 6,10-11; 8,7-10; 11,8-16 etc.). Condiţia pentru această recompensă este o supunere fără greş. Moise subliniază caracterul dramatic al legământului, pentru că omul este împins mereu, de la sine, spre rău sau se lasă contaminat de rău. Vorbeşte însă în numele unui Domn care „se întoarce" mereu la milă şi la iertare.

Lecturi creştine ale Deuteronomului

Ar fi excesiv să încercăm a da aici, în rezumat, o listă a lecturilor Deuteronomului la primii scriitori creştini. Am indicat în note unele referiri la primii Părinţi greci, în special la *Epistola lui Barnaba*, la Clement Romanul, Iustin, Irineu, Clement Alexandrinul, Origen şi (pentru „antiohieni") la Theodoret al Cyrului. Au fost puse în lumină numeroase reluări ale interpretărilor alegorice philoniene la Clement Alexandrinul (cu precădere tema umanităţii legilor mozaice) şi la Origen. În afară de folosirea punctuală a unor versete, se pot identifica câteva direcţii majore de interpretare a Deuteronomului. Se constată fenomene de respingere, de aprofundare şi de transpoziţie, precum şi o profundă înţelegere a spiritului religios, care face pereche, neadecvat, cu o totală răsturnare de sens în versetele care privesc „poporul lui Dumnezeu". Este corect să spunem, în acelaşi timp, că Deuteronomul a hrănit gândirea creştină şi că a fost citit polemic, împotriva evreilor.

Părinţii se bazează pe interpretarea paulină a unor versete: poporul creştin îi înlocuieşte pe evrei ca popor ales de Dumnezeu (Rom. 10-11). Creştinii sunt „poporul sfânt" (7,6; 32,8-9.21). Această părtinire teologică face adesea ca lectura Deuteronomului să fie tendenţioasă, neobiectivă. Cu toate acestea, creştinii descifrează în versetul 32,43 reunificarea celor două popoare.

Partea legislativă a Deuteronomului a fost în mod deosebit folosită în polemică: deşi această carte impune să fie respectate „toate cuvintele scrise" şi evreii să aibă forţa de a se supune legilor, Iisus este împotriva unei respectări în litera Legii, iar Pavel, slujind evanghelia orală a lui Iisus, atacă dependenţa excesivă de „ceea ce este scris" (Gal. 3,10; Deut. 27,26): „blestemul" Legii (Gal. 3,13; Deut. 21,23) şi incapacitatea ei de a da „viaţa" (Gal. 3,21) decurg din reificarea printr-un document „scris".

Dacă ofrandele şi sacrificiile ocupă un loc modest în comentariile creştine, în schimb calendarul liturgic al Deuteronomului, alături de cele spuse despre „adunarea" lui Israel, este reluat şi transpus pentru a da sens sărbătorilor creştine şi „eclesiologiei".

Învăţătura spirituală este în întregime adoptată. Iisus însuşi a dat ca „primă poruncă" *Š'ma' Yiśrā'ēl* (6,4-9). Creştinii au păstrat preceptele legate de sfinţenie şi de purificarea inimii (9,5; 10,12); au insistat asupra „alegerii" care trebuie făcută între viaţă şi moarte, între bine şi rău (30,15-19); ei reiau îndemnurile la vigilenţă (4,9; 15,9). Adoptă modelul, deopotrivă spiritual şi literar, al morţii lui Moise, aşa cum este el relatat în Deut. 34.

Deuteronomul, ca şi alte cărţi grupate de Biserică sub numele „Vechiul Testament", a furnizat cititorilor creştini câteva versete în care au văzut anunţată venirea lui Iisus Mântuitorul. Le-au considerat ca „mărturii" (testimonia) care atestau că promisiunea de mântuire se împlinise prin el. Pătimirea sa fusese anunţată: el este cel care a fost „spânzurat pe lemn", cu toate că era „viaţa" (28,66; *vide* şi 21,23; 32,6; 33,7). Cu ajutorul exegezelor tipologice sau de tip simbolic, cititorii au putut vedea în el „răscumpărătorul" (7,8); el este ploaia binefăcătoare care „coboară" (32,2); „cuvântul" „apropiat" de om (30,14). Şi, mai ales, din discursul lui Petru (Fapte 3,22-23), Iisus a fost identificat cu „profetul" făgăduit de Domnul (18,15). Lectura „hristocentrică" a unor versete din Deuteronom s-a putut extinde şi la alte pasaje, după cum s-a văzut mai cu seamă pentru Cântul lui Moise din Deut. 32. Acest cânt a deţinut un loc atât de important în gândirea şi în viaţa creştinilor încât, din timpuri foarte vechi, a figurat în Psaltire alături de alte „ode" ataşate Psalmilor; sub acest titlu, a fost neîncetat comentat, a fost subiect de meditaţie, a fost alăturat rugăciunii, cu precădere în mediile monastice.

Cécile Dogniez şi Marguerite Harl

Deuteronomul

1 [1] Acestea sunt cuvintele pe care le-a rostit Moise către tot Israelul
dincolo de Iordan, în pustiu, către apus, aproape de [Marea] Roşie, între
Pharan, Tophol, Lobon, Vâlceaua şi Auritele; [2] era cale de unsprezece zile
în Horeb, peste muntele Seir, spre Cades Barne. [3] Şi într-al patruzecilea an,
în luna a unsprezecea, în prima zi a lunii, Moise a grăit către toţi fiii lui
Israel, toate câte i le poruncise Domnul pentru ei. [4] După ce l-a lovit pe Seon,
regele amoreilor, care locuia în Esebon, şi pe Og, regele din Basan, care
sălăşluia în Astharoth şi în Edrain, [5] dincolo de Iordan, în ţinutul Moabului,
Moise a început să le tâlcuiască legea aceasta spunând: [6] „Domnul

---

1,1 Titlul grecesc este preluat din traducerea v. 17,18, care prescrie viitorului conducător al lui Israel să scrie *mişnēh hattōrāh hazzo'th*, „o copie a acestei legi". Pentru a reda cuvintele *mişnēh hattōrāh*, traducătorul a creat neologismul δευτερονόμιον, care uneşte numele legii cu ideea de repetare; *cf.* Introducerea. ♦ Toponimele „Vâlceaua" şi „Auritele" (în greacă: Αυλων „spaţiu închis", „vale între doi munţi" şi Καταχρύσεα) apar în textul grecesc în traducere etimologică, corespunzând termenilor TM *Haţērōth* şi *Dī zāhābh*. ♦ „Israel" (sau „tot Israelul") este o expresie tehnică specifică Deuteronomului; expresia curentă în celelalte cărţi este „fiii lui Israel". Referindu-se la unitatea poporului ales, ca partener al legământului cu Dumnezeu (indicată în Lev. 4,13.14.15.21 prin συναγωγή şi în Deut. 23,2.3 şi 31,30 prin ἐκκλησία), termenul îngăduie o pendulare între singular şi plural, între „tu" şi „voi". ♦ [Marea] Roşie: aici textul grecesc traduce literal TM (ἡ ἐρυθρά, „cea roşie"); în schimb, către sfârşitul capitolului (1,40), ca şi în restul Deuteronomului, apare denumirea completă: ἡ ἐρυθρὰ θάλασσα, „Marea Roşie".
1,2 „în [ţinutul] Horeb": aceasta este lecţiunea ediţiei Rahlfs (cu prepoziţia ἐν); codicele *Alexandrinus* are aici varianta ἐκ „din", „de la", preferată de alţi editori moderni (Wevers) şi pe care o susţine formularea de mai jos (1,19) ἀπάραντες ἐκ Χωρηβ, „plecând din Horeb".
1,5 „să tâlcuiască": verbul grecesc διασαφέω este un *hapax* în Pentateuh; sensurile sale sunt multiple, putându-se interpreta ca „a expune în mod clar", „a explica" sau chiar „a interpreta" legea. ♦ „legea aceasta": substantivul νόμος (TM: *tōrāh*) apare mereu (cu numai trei excepţii, justificabile: 17,11 şi 33,4.10) însoţit de demonstrativul οὗτος, pentru a indica transmiterea orală a legilor.
1,6 „Fie-vă de ajuns": verbul ἱκανόω este folosit într-o formă pasivă, impersonală; această construcţie neobişnuită şi ambiguă apăruse şi în Gen. 32,11.

Dumnezeul nostru ne-a glăsuit nouă în Horeb, spunând: «Fie-vă de ajuns
cât aţi sălăşluit pe muntele acesta; [7] întoarceţi-vă şi plecaţi, îndreptaţi-vă
spre muntele amoreilor şi spre toţi cei care sălăşluiesc prin împrejurimile
Arabei, la munte şi câmpie, spre miazăzi şi spre ţărmul mării, spre pământul
canaanenilor şi Antiliban, până la râul cel mare, Eufrat. [8] Iată, v-am dat
dinainte pământul; intraţi şi luaţi moştenire pământul pe care l-am jurat
părinţilor voştri, Avraam şi Isaac şi Iacob, că îl dau lor şi seminţiei lor de
după ei.» [9] Şi v-am vorbit la vremea aceea spunându-vă: «Nu voi fi în stare
singur să vă duc: [10] Domnul Dumnezeul vostru v-a înmulţit şi, iată, sunteţi
acum ca stelele cerului de mulţi; [11] Domnul Dumnezeul părinţilor voştri să
vă înmulţească înmiit, de câţi sunteţi, şi să vă binecuvânteze, după cum v-a
glăsuit. [12] Cum voi putea eu singur să duc chinul vostru, starea şi cârtelile
voastre? [13] Alegeţi-vă bărbaţi înţelepţi, ştiutori şi pricepuţi, pentru fiecare
trib, şi îi voi rândui conducători în fruntea voastră.» [14] Iar voi mi-aţi răspuns
zicându-mi: «Este bună vorba pe care ne-ai spus să o împlinim.» [15] Şi am

---

1,7 „plecaţi": în text „plecaţi voi", transpunere excesivă în greacă a construcţiei ebraice care repetă pronumele după verb.

1,8 „v-am dat": traduce aici verbul παραδίδωμι (TM: *nāthan*, „a dărui"), care apare frecvent în Deuteronom şi care face parte din vocabularul dreptului militar şi penal al Egiptului elenistic; sintaxa verbului grecesc o urmează îndeaproape pe cea a verbului ebraic: este urmat fie de prepoziţia ἐνώπιον, „dinaintea" (ca aici), fie de sintagma πρὸ προσώπου, „în faţa", fie de sintagma εἰς τὰς χεῖρας, „în mâinile" – aceasta din urmă părând să fie preferată de traducător, de vreme ce recurge la ea chiar şi acolo unde textul ebraic nu o foloseşte (2,36; 7,2.23). ♦ Verbul grecesc κληρονομεῖν, „a moşteni", este clasic pentru a desemna intrarea în posesia unui pământ. Este echivalentul majoritar al ebr. *yāraš*. În Biblie, conceptul, deosebit de important, de „moştenire" este strâns legat de acela de „legământ", având mai degrabă sensul de „proprietate sacră": astfel, pământul făgăduinţei este „moştenirea lui Israel", iar Israel este „moştenirea lui YHWH".

1,12 Prin „stare" am echivalat termenul grecesc ὑπόστασις, folosit în Septuaginta pentru mai multe rădăcini ebraice cu sensuri diferite: „povară", „apăsare", „fondul sentimentelor", „dispoziţie interioară". *Cf.* Ps. 37,5 sau Is. 46,1, unde acelaşi termen ebraic este tradus prin cuvântul grec φορτίον, „povară", „greutate".

1,13 În Ex. 18,13-23 Iothor este cel care îl sfătuieşte pe Moise să pună căpetenii peste popor. ♦ „bărbaţi înţelepţi": termenul grecesc σοφός acoperă înţelesul de „înţelepciune aplicată, practică" al ebraicului *ḥākhām*.

1,14 „vorba" este aici traducerea termenului grecesc ῥῆμα, care înseamnă deopotrivă „cuvântul" şi realitatea pe care o indică.

1,15 „scribii" sunt grefierii sau secretarii judecătorilor (γραμματοεισαγωγεῦς): pasajul este însă diferit de TM, unde nu apare în final referirea la „judecători", ci la „triburi" (cuvinte asemănătoare în ebraică: *šōpheṭ* şi *šēbheṭ*).

luat dintre voi bărbați înțelepți, știutori și pricepuți și i-am rânduit să fie în
fruntea voastră ca mai-mari peste o mie, peste o sută, peste cincizeci, peste
zece și ca scribi pentru judecătorii voștri. 16 Și le-am poruncit judecătorilor
voștri la vremea aceea spunându-le: «Ascultați [ce se întâmplă] între frații
voștri și judecați după dreptate între un bărbat și fratele său și străin. 17 Nu
te gândi în fața cui [te afli] la judecată, judecă-l pe cel mic cu și pe cel mare,
nu te teme de fața omului, căci judecata este a lui Dumnezeu; iar dacă pri-
cina vă va veni prea grea, aduceți-o la mine și eu o voi asculta.» 18 Și v-am
încredințat la vremea aceea toate cuvintele pe care să le împliniți.
19 Și, plecând din Horeb, am străbătut tot pustiul cel mare și înspăimân-
tător, pe care l-ați văzut în drumul către muntele amoreilor, după cum ne-a
poruncit Domnul Dumnezeul nostru, și am ajuns până la Cades Barne. 20 Și
v-am spus: «Ați venit până la muntele amoreu, pe care Domnul Dumnezeul
nostru vi-l dă vouă. 21 Iată, Domnul Dumnezeul vostru v-a dat pământul din
fața voastră; suiți-vă și luați-l moștenire, după cum v-a spus Domnul
Dumnezeul părinților voștri; nu vă temeți și nu vă înfricoșați.» 22 Și ați venit

---

1,16 Termenul προσήλυτος (tradus aici prin „străinul") este atestat pentru prima dată în greacă în Ex. 12,48.49; este corespondentul ebr. *gēr*, redat în alte pasaje prin πάροικος, care implică ideea de vecinătate; inscripțiile atestă, începând cu sec. al III-lea î.H., folosirea lui πάροικος pentru a numi străinul care locuiește într-o anumită zonă, fără drept politic, dar cu statut de protejat. Alegerea termenului προσήλυτος corespunde necesității de a indica o situație specială. În Ex. 20,10 ὁ προσήλυτος ὁ παροικῶν ἐν σοί, „străinul care locuiește la tine", traduce ebr. *gēr 'ašer biš'ārêkhā*, „străinul care este la poarta ta". *Cf.* Ex. 12,48.

1,17 Datoria judecătorului „de a nu căuta la fața omului", adică de a nu ține seama de condiția socială a împricinaților, de a fi imparțial, este o idee reluată mai jos (Deut. 16,19), cu folosirea aceluiași verb grecesc ἐπιγιγνώσκω, „a se gândi", „a da atenție", „a fi preocupat" ♦ Înfățișarea celor care se prezintă în fața judecătorului este o temă recurentă în NT; pasajul acesta din Deuteronom este în relație directă cu Iac. 2,1-9. ♦ Philon aplică prescripția creării de către Dumnezeu a omului și a universului (*Her.* 155-157).

1,18 „să le împliniți": verbul ποιέω înseamnă aici (și mai departe) „a pune în faptă cuvintele, poruncile", fiind un neologism semantic.

1,21 Versetul este la plural, cu toate că TM folosește singularul. ♦ „nu vă înfricoșați": apare aici pentru prima dată verbul grecesc târziu δειλιάω, „a fi înspăimântat", „a da dovadă de lașitate"; face mereu pereche cu φοβέω, „a se teme", în pasaje de încurajări războinice (Deut. 31,6.8; Iis. Nav. 1,9; 8,1; 10,25).

1,22 „să se întoarcă să ne dea de veste (*lit.* dezvăluie)": ἀναγγέλλειν ἀπόκρισιν este echivalentul literal al expresiei ebraice *šubh dābhār*, „a aduce înapoi răspuns", care apare variat redată în LXX, prin simplificare: „a răspunde" (Gen. 37,14), „a răspunde o vorbă" (Num. 13,26 și Iis. Nav. 14,7), „a spune" (Deut. 1,25).

toţi la mine şi mi-aţi spus: «Să trimitem bărbaţi înaintea noastră, care să iscodească pentru noi ţinutul şi să se întoarcă să ne dea de veste, vădindu-ne drumul pe care să urcăm şi cetăţile în care să intrăm.» [23] Şi vorba voastră mi-a fost pe plac şi am luat dintre voi doisprezece bărbaţi, câte un bărbat din fiecare trib. [24] Şi, întorcându-se, au urcat în munte şi au mers până la Valea Strugurelui şi au cercetat-o. [25] Şi au luat în mâini din roadele pământului, ni le-au adus şi au spus: «Bun este pământul pe care Domnul Dumnezeul nostru ni-l dă nouă.» [26] Şi nu aţi vrut să vă suiţi şi v-aţi abătut de la cuvântul Domnului Dumnezeului vostru [27] şi aţi cârtit în corturile voastre şi aţi spus: «Fiindcă Domnul ne urăşte, ne-a făcut să ieşim din ţara Egiptului ca să ne dea pe mâna amoreilor şi să ne stârpească. [28] Unde să ne suim?» Fraţii voştri v-au înmuiat inima spunând: «Un neam mare, numeros şi mai puternic decât noi şi cetăţi mari şi înconjurate de ziduri până la cer şi, pe deasupra, fii de uriaşi am văzut acolo.» [29] Şi eu v-am spus: «Nu vă ascundeţi de frică şi nu vă înspăimântaţi din pricina lor. [30] Domnul Dumnezeul vostru, care merge înainte, în faţa voastră, va lupta cu ei dimpreună cu voi, în toate, aşa cum a făcut pentru voi în ţara Egiptului [31] şi în pustiul acesta, pe care l-aţi văzut, căci Domnul Dumnezeul tău te-a hrănit aşa cum un om îşi hrăneşte fiul, tot drumul pe care l-aţi străbătut, până ce

---

1,24 „Valea Strugurelui" este traducerea etimologică a toponimului ebraic Eşkol (care apare ca antroponim, Eschol, în Gen. 14,13.24).

1,26 Aici, ca şi în alte pasaje din Deuteronom (1,43; 9,23; 34,5) textul grecesc are ῥῆμα, „cuvânt", acolo unde în TM este „gură"; pasajele pot sugera anti-antropomorfismul traducătorului sau reducerea unei metafore la înţelesul său simplu.

1,27 Prima apariţie în Deuteronom a formulei „a scoate din ţara Egiptului". Menţionată prima dată în Ex. 20,2, ieşirea din Egipt este evenimentul fondator al istoriei lui Israel, la care poporul lui Dumnezeu va trebui să se refere neîncetat, întrucât îi datorează identitatea şi originalitatea proprie. Tema va fi frecvent reluată în celelalte cărţi biblice şi continuată în iudaism şi creştinism.

1,28 Tradiţia manuscrisă diferă aici: codicele *Vaticanus* (pe care se bazează ediţia Rahlfs) are οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν, „fraţii voştri", în vreme ce *Alexandrinus*, în acord cu TM, are ...ἡμῶν, „(fraţii) noştri".

1,31 „te-a hrănit": aceasta este prima atestare cunoscută a verbului τροφοφορέω, „a hrăni", „a aduce hrana". Traducerea în felul acesta a verbului ebraic *nāśā*, „a purta", este o interpretare, care conturează imaginea tatălui ce îşi hrăneşte fiul, diferită de o altă imagine în care apare verbul *naśa*: (Ex. 19,4) vulturul care îşi poartă puiul pe aripi. Papirii atestă aici verbul τροποφορέω, „a se plia". Origen cunoaşte această formă (*Com. Mt.* 10,14,7; *C. Cels.* II,360; IV,71), în sensul de „a se adapta": Dumnezeu se adaptează la om, luând toate formele limbajului său. ♦ La Părinţi apare tema Dumnezeului-doică hrănitoare (*cf.* Atanasie, *Ep. Serap.* 4,16; Macarie, *Hom.* 46,3).

ați ajuns în locul acesta.» [32] Nici în cuvântul acesta nu v-ați încrezut în
Domnul Dumnezeul vostru [33] care merge înaintea voastră pe drum, ca să vă
găsească un loc, îndrumându-vă noaptea în foc și ziua într-un nor, ca să vă
arate calea pe care s-o urmați. [34] Și a auzit Domnul glasul cuvintelor voastre
și, pornit, a jurat spunând: [35] «Nici unul din bărbații aceștia nu va vedea
ținutul cel bun, pe care l-am făgăduit părinților lor, [36] în afară de Chaleb,
fiul lui Iephonne; el îl va vedea și lui îi voi da pământul pe care-a pus
piciorul și fiilor lui, fiindcă a stat alături de Domnul.» [37] Și Domnul s-a
mâniat împotriva mea din pricina voastră spunând: «Nici chiar tu nu vei
ajunge acolo; [38] Iisus, fiul lui Nave, cel care-ți stă alături, el va ajunge:
întărește-l, pentru că el va împărți [pământul] pentru Israel. [39] Și toți copiii
mici, care astăzi nu cunosc nici binele, nici răul, ei vor ajunge acolo și lor le
voi da [pământul] și îl vor moșteni.» [40] Iar voi v-ați întors și v-ați așezat
tabăra înspre pustiu, pe drumul spre Marea Roșie. [41] Și mi-ați răspuns și ați
zis: «Am greșit în fața Domnului Dumnezeului nostru; ne vom sui și vom
lupta în toate așa cum ne-a poruncit Domnul Dumnezeul nostru»; și luându-și
fiecare cele pentru război, v-ați strâns și v-ați suit în munte. [42] Iar Domnul
mi-a spus: «Spune-le: Nu vă suiți și nu vă luptați, căci Eu nu sunt cu voi, să
nu fiți spulberați dinaintea dușmanilor voștri.» [43] Și eu v-am vorbit, iar voi
nu mi-ați dat ascultare și ați încălcat cuvântul Domnului și, semețindu-vă,
v-ați suit în munte. [44] Și au ieșit amoreii care sălășluiau în muntele acela în
întâmpinarea voastră și v-au urmărit, așa cum fac viespile, și v-au bătut de
la Seir până la Erma. [45] Și așezându-vă ați plâns în fața Domnului, iar
Domnul nu a auzit glasul vostru și nu s-a întors către voi. [45] Și ați șezut la
Cades multe zile, [toate] zilele câte le-ați petrecut acolo."

2 [1] „Și, întorcându-ne, am pornit spre pustiu, înspre Marea Roșie, așa
cum îmi spusese Domnul, și am mers înconjurând muntele Seir vreme de
multe zile. [2] Și mi-a vorbit Domnul: [3] «Vă ajunge cât ați mers pe lângă
muntele acesta, întoarceți-vă acum spre miazănoapte; [4] și poruncește

---

1,34 „pornit": mânia, exasperarea divină. Părinții au încercat să interpreteze pasajul în sens neantropomorfic. Dumnezeu nu se poate mânia ca un om, El este impasibil, netulburat. „Mânia" lui este expresia justiției. Despre subiect: Philon, *Deus* 52; Irineu, *Adv. haer.* II,13,3; Origen, *Hom. Ex.* 10,2; *Hom. Num.* 23,2, precum și introducerea lui C. Ingremeau la tratatul lui Lactanțiu, *De ira Dei*, SC 289.

1,36 Alipirea de Dumnezeu este o temă proprie Deuteronomului, exprimată în greacă prin mai multe verbe: προσκεῖσθαι, (προσ)κολλᾶσθαι, ἔχειν – genitivul.

1,38 „Iisus": *cf.* nota la Ex. 17,9. ♦ „cel care-ți stă alături" : *cf.* nota la Ex. 24,13.

poporului spunând: 'Treceți prin ținuturile fraților voștri, fiii lui Esau, care
sălășluiesc în Seir, și ei se tem de voi și tare se păzesc de voi. [5] Să nu porniți
război cu ei: căci nu vă voi da vouă din pământul lor, nici cât talpa picio-
rului, pentru că muntele Seir l-am dat moștenire fiilor lui Esau. [6] Cumpă-
rați-vă de la ei pe argint de-ale gurii și mâncați, iar apa luați-o cu măsura de
la ei, pe argint, și beți-o.' [7] Căci Domnul Dumnezeul nostru te-a binecuvân-
tat pe tine în toată lucrarea mâinilor tale; știi bine cum ai străbătut pustiul
acela mare și înfricoșător; iată, sunt patruzeci de ani de când Domnul
Dumnezeul tău este cu tine și nu ți-a lipsit nimic.» [8] Și am trecut pe la frații
noștri, fiii lui Esau, care sălășluiau în Seir, în lungul drumului Arabei, de la
Ailon și de la Gasiongaber, și ne-am întors și am mers înspre pustiul Moab.
[9] Și mi-a vorbit Domnul: «Nu vă învrăjbiți cu moabiții și nu porniți război
împotriva lor; căci nu vă voi da moștenire nimic din pământul lor, pentru că
fiilor lui Lot le-am dat să moștenească Seirul. ([10] Ommiinii se așezaseră cei
dintâi aici, neam mare și numeros și puternic, deopotrivă cu enakimiții;
[11] raphaimii s-au numărat și ei în rândul enakimiților, iar moabiții le-au dat
numele de ommin. [12] În Seir au sălășluit mai înainte chorreii, iar fiii lui
Esau i-au nimicit și i-au spulberat dinaintea lor și s-au așezat ei în locul
acelora, așa cum a făcut Israel cu pământul moștenirii sale, pe care l-a dat
lor Domnul.) [13] Acum ridicați-vă și porniți și străbateți valea Zaret.» Și noi
am traversat valea Zaret. [14] Și zilele cât am mers de la Cades Barne până
am traversat valea Zaret au fost [cu totul] treizeci și opt de ani, până ce s-a
stins toată generația bărbaților războinici, pierind din tabără, așa cum le
jurase Dumnezeu. [15] Și mâna lui Dumnezeu se afla asupra lor, ca să-i
nimicească din tabără, până ce au pierit. – [16] Și s-a făcut că, după ce au
pierit toți bărbații războinici din mijlocul poporului, [17] Dumnezeu mi-a

---

2,5 „să nu porniți": textul grecesc recurge la viitorul cu valoare de imperativ; întregul Deuteronom este dominat de acest tip de construcție. Pe parcursul cărții, am redat recomandările fie prin conjunctiv, fie prin imperativ, fie prin viitor – atunci când această transpunere părea adecvată pentru ansamblul frazei ♦ „război": cuvântul este adăugat în textul grecesc, probabil prin influența versetului 9.

2,7 „în toată lucrarea mâinilor tale" este o formulă relativ frecventă în Deuteronom (*e.g.* 16,15; 28,12; 30,9). ♦ Numărul „patruzeci", care indică durata tradițională a drumului parcurs prin deșert, este menționat pentru prima dată în Ex. 16,35, apoi în Num. 14,32; 32,13; 33,38 și în Deut. 1,3 și 8,2 (în textul ebraic). În Deuteronom, cei patruzeci de ani apar ca o încercare la care Dumnezeu și-a supus poporul ales. În NT, cele patruzeci de zile petrecute de Iisus în deșert amintesc anii exodului (Mc. 1,12; Lc. 4,1; Mt. 4,4 – unde este citat Deut. 8,3).

grăit, zicând: 18 «Vei trece astăzi hotarele moabiţilor, la Seir, 19 şi vă veţi
apropia de fiii lui Amman; nu vă învrăjbiţi cu ei şi nu porniţi război împo-
triva lor; căci nu îţi voi da moştenire din ţinutul fiilor lui Amman, pentru că
l-am dat moştenire fiilor lui Lot. (20 Va fi socotit ca ţinut al raphaimilor;
căci raphaimii l-au locuit la început, iar ammaniţii i-au numit pe aceştia
zomzommin, 21 neam mare şi numeros şi mai puternic decât voi, ca şi ena-
kimiţii, şi Domnul i-a făcut să dispară dinaintea lor şi ei s-au înstăpânit şi au
şezut în locul lor până în ziua de azi: 22 cum le-au făcut fiilor lui Esau care
locuiau în Seir, felul în care au izgonit ei neamul chorreu din faţa lor şi s-au
înstăpânit şi au şezut în locul lor până în ziua de azi. 23 Şi eveii, cei care
sălăşluiesc în Aseroth până la Gaza, şi cappadocienii, care au venit din
Cappadocia, i-au izgonit şi au şezut în locul lor.) 24 Aşa că sculaţi-vă şi
plecaţi şi treceţi valea Arnon; iată, l-am dat în mâinile tale pe Seon amoreul,
regele Esebonului, precum şi pământul lui; începeţi să-l moşteniţi, porniţi
război cu el. 25 În această zi, începe să întipăreşti spaima şi groaza de tine
pe chipurile tuturor neamurilor de sub cer; la auzul numelui tău, să fie
tulburate şi să arate durere dinaintea ta.»
26 Şi am trimis soli din pustiul Kedamoth, la Seon, regele Esebonului, cu
cuvinte de pace, spunând: 27 «Voi trece prin ţinutul tău; voi merge pe
drumul meu, fără să mă abat nici la dreapta, nici la stânga. 28 Tu îmi vei da
hrană pe bani şi eu voi mânca, îmi vei da apă pe bani şi eu voi bea – atâta
doar, că am să trec pe jos – 29 tot aşa cum au făcut pentru mine fiii lui Esau
care locuiesc la Seir şi moabiţii care locuiesc în Aroer, până ce voi trece
Iordanul, spre ţinutul pe care Dumnezeul nostru ni l-a dat.» 30 Dar Seon,
regele din Esebon, nu a voit să ne lase să trecem pe la el, pentru că Domnul
Dumnezeul nostru i-a împietrit duhul şi i-a învârtoşat inima, ca să fie dat în

---

2,23 Etnonimul „eveii" (οἱ Εὐαῖοι) din Septuaginta are trei corespondente în TM: populaţia *'awwiyīm* (aici şi în Iis. Nav. 13,3), *hiwwī* (Gen. 10,17; Ex. 3,8.17; Deut. 7,1; 20,17 etc.) şi *hittī* (Gen. 26,34).

2,26 Origen, în *Omiliile* XII şi XIII la Num., a comentat victoria asupra lui Seon ca un triumf asupra diavolului „orgolios şi trufaş", epitete întemeiate pe etimologia numelui Seon. Numele capitalei sale, Esebon, este interpretat de Origen în sens etimologic, ca „raţionamente", căci „esenţa puterii diavolului stă în argumente" (*cf.* Philon din Alexandria, *Leg.* III,26). Victoria împotriva lui Og (cu sensul etimologic „obstacol") o interpretează ca o înfrângere a moleşelii (sensul etimologic al numelui Basan).

2,27 „voi trece": TM „lasă-mă să trec".

2,30 Origen (*Com. Io.* XXXII, 218-228) socoteşte că acesta este singurul pasaj din Biblie în care „duhul" (πνεῦμα) apare în sens negativ.

mâinile tale, așa cum a fost în ziua aceea. [31] Și a zis Domnul către mine:
«Iată, am început să-l dau dinaintea ta pe Seon amoreul, regele Esebonului,
și pământul lui; începe să moștenești pământul lui.» [32] Și Seon, regele
Esebonului, ne-a ieșit dinainte, el și tot poporul lui, la război la Iassa. [33] Și
Domnul Dumnezeul nostru ni l-a pus dinainte și noi l-am bătut, pe el și pe
fiii lui și pe tot poporul lui [34] și am pus stăpânire atunci pe toate orașele lui
și am nimicit, rând pe rând, fiece oraș, și pe femeile lor și pe copiii lor, nu
am lăsat nici un suflet viu; [35] doar turmele le-am luat pradă și cele jefuite
din orașe. [36] De la Aroer, care este așezat pe malul pârâului Arnon, și de la
orașul care se află în vale și până la muntele Galaad, nu a fost nici un oraș
care să ne scape, Domnul Dumnezeul nostru pe toate le-a dat în mâinile
noastre; [37] dar de pământul fiilor lui Ammon nu ne-am apropiat, nici de
toate locurile din vecinătatea pârâului Iabok, nici de orașele din munte, așa
cum ne poruncise Domnul Dumnezeul nostru."

3 [1] „Și ne-am întors și ne-am suit pe drumul spre Basan, iar Og, regele
din Basan, ne-a ieșit în întâmpinare, el și cu tot poporul lui, în război la
Edrain. [2] Și mi-a spus Domnul: «Nu te teme de el, pentru că ți l-am dat pe
mână, pe el și pe tot poporul lui și tot pământul lui, și te vei purta cu acesta
așa cum te-ai purtat cu Seon, regele amoreilor, care sălășluiește în Esebon.»
[3] Și ni l-a dat Domnul Dumnezeul nostru pe mână, și pe regele Og al
Basanului și pe tot poporul lui și l-am lovit până ce i s-a stins sămânța. [4] Iar
noi am pus stăpânire atunci pe toate orașele lui, nu a mai rămas nici un sin-
gur oraș pe care să nu-l luăm de la ei, șaizeci de orașe, toate împrejurimile
Argobului, de sub domnia lui Og, în Basan, [5] toate – orașe întărite, ziduri

---

2,34 Precizarea „rând pe rând" (ἑξῆς) e fără corespondent în TM, care are, în schimb, înainte de „femeile și copiii", *m*^{e}*thim*, „bărbați", cuvânt socotit superfluu de traducător, exterminarea bărbaților fiind de la sine înțeleasă. Lui Celsus, care se indigna de ideea masacrării dușmanilor, mai ales a tinerilor, Origen (*C. Cels.* VII, 18) răspunde că nu trebuie luat în sens literal cuvântul ζωγρίας, ci în sens spiritual: trebuie distrus tot ce are viață la dușmanii născuți din viciu, chiar și relele abia născânde, adică cele mai mici gânduri păcătoase.

2,36 Traducătorul folosește aici doi termeni grecești (χειμάρρους „pârâu", „torent", și φάραγξ „râpă", „surpătură", aproximat de noi prin „vale", defileu) pentru unul singur din TM (*nahal*); editorii BA consideră că aici nu este vorba de o ezitare de traducere, ci de o adecvare la realitatea topografică: o vale pe care ploile o fac impracticabilă.

3,4 „împrejurimile": forma substantivată a adjectivului (περίχωρος) pare să fie proprie Septuagintei.

înălțate, cu porți și zăvoare, fără a mai socoti și orașele fereziților, foarte
numeroase. [6] Noi le-am nimicit, cum am făcut cu Seon, regele din Esebon,
am nimicit fiecare oraș, unul după altul, femeile și copiii; [7] și toate turmele
și cele jefuite din orașe le-am luat de la ei ca pradă.
[8] Și luarăm atunci pământul din mâinile celor doi regi ai amoreilor, care
se aflau dincolo de Iordan, de la pârâul Arnon și până la Aermon ([9] feniciе-
nii au numit Aermonul Sanior, iar amoreii îl numiră Sanir); [10] toate orașele
din Misor și tot Galaadul și tot Basanul până la Selcha și Edrain, orașe
[aflate] sub domnia lui Og în Basan. [11] Căci nu mai rămăsese nimeni în
afară de Og, regele Basanului, dintre raphaimi; iată, patul lui era un pat de
fier, iată, acesta se afla în cetățuia fiilor lui Ammon și avea nouă coți în lun-
gime și patru coți în lățime – coți de bărbat. [12] Și pământul acesta noi l-am
luat în moștenire din clipa aceea, de la Aroer, care se află pe malul pârâului
Arnon, și jumătate din muntele Galaad, precum și orașele sale, – eu le-am
dat lui Ruben și lui Gad. [13] Iar restul Galaadului și tot Basanul, regatul lui
Og, le-am dat la jumătatea de trib a lui Manase, precum și tot ținutul din
preajma Argobului, tot acel Basan: acesta va fi socotit ca ținut al raphaimi-
lor. [14] Și Iair, fiul lui Manase, a luat toate împrejurimile Argobului până la
ținuturile locuite de gergesei și omachathiți; le-a numit cu numele său, anume
Basan Auoth Iair, până în ziua de azi. [15] Iar lui Machir i-am dat Galaadul.
[16] Și lui Ruben și lui Gad le-am dat de la Galaad până la pârâul Arnon
(mijlocul pârâului este hotarul) și până la Iabok; pârâul [este] hotarul pentru
fiii lui Amman. [17] Și Araba și Iordanul [sunt] hotar la Machanareth și până
la marea Arabei, marea cea sărată, sub Asedoth Phasga, la răsărit. [18] Și
v-am poruncit la vremea aceea spunând: «Domnul Dumnezeul vostru v-a dat
pământul acesta moștenire; luați-vă armele și mergeți mai departe, înaintea
fraților voștri, fiii lui Israel, voi toți cei care sunteți în stare. [19] Numai
femeile voastre și copiii voștri și turmele voastre – știu că aveți multe turme
– să locuiască în orașele voastre, pe care vi le-am dat, [20] până când Domnul
Dumnezeul vostru le va da odihnă și fraților voștri așa cum [v-a dat] vouă,
și vor primi și ei moștenire pământul, pe care Domnul Dumnezeul nostru

---

3,11 „patul de fier” al regelui Og a fost interpretat ca o referire la sarcofagul, de mari dimensiuni, aflat în capitala ammoniților.

3,12-16 Împărțirea pământului între Ruben, Gad și Machir este obscură (deopotrivă în greacă și în ebraică) din pricina dublei lor mențiоnări (12-13 și 15-16) și a intercalării unei notițe referitoare la Iair (14).

l-a dat lor dincolo de Iordan, iar voi vă veți întoarce, fiecare la moștenirea
sa, pe care v-am dat-o vouă.»

[21] Și lui Iisus [Nave] i-am poruncit la vremea aceea spunând: «Ochii
voștri au văzut toate câte le-a făcut Domnul Dumnezeul nostru acestor doi
regi; așa va face Domnul Dumnezeul nostru cu toate regatele pe care le vei
străbate până acolo. [22] Nu vă temeți, căci Domnul Dumnezeul nostru va lupta
el însuși pentru voi.» [23] Și m-am rugat Domnului la vremea aceea spunând:
[24] «Doamne, Doamne, Tu ai început să îi arăți slujitorului Tău tăria Ta și
puterea Ta și mâna Ta cea tare și brațul Tău cel înălțat; căci cine este
dumnezeul din cer sau de pe pământ care va face așa cum [ai făcut] Tu cu
tăria Ta? [25] Eu voi trece acum și voi vedea acest pământ bun care se află
dincolo de Iordan, acest munte bun și Antilibanul.» [26] Și m-a disprețuit
Domnul din pricina voastră și nu mi-a dat ascultare și Domnul mi-a spus:
«Ajunge, nu te porni să rostești din nou această cuvântare; [27] suie-te în
vârful Stâncii-Cioplite și ridică-ți ochii către mare și spre miazănoapte și
spre miazăzi și spre răsărit și privește cu ochii tăi; căci tu nu vei trece
Iordanul acesta. [28] Și poruncește-i lui Iisus [Nave] și întărește-l și îndeamnă-l,
pentru că el este cel care va trece înaintea poporului acestuia și el le va
împărți lor pământul pe care l-ai văzut.» [29] Iar noi ne-am pus tabăra într-o
vale împădurită, foarte aproape de casa lui Phogor."

4 [1] „Iar acum, Israele, ascultă îndreptările și hotărârile pe care vi le dau
spre învățare astăzi ca să le împliniți, ca să trăiți și să vă înmulțiți și,
ajungând [acolo], să moșteniți pământul pe care Domnul Dumnezeul
părinților voștri vi l-a dat vouă. [2] Să nu adăugați nimic la lucrul pe care eu

---

3,24 „Doamne, Doamne": repetiția apare și în 9,26; corespunde formulei *'Adhonāy YHWH*, pe care traducătorul Genezei o redase printr-un singur vocativ: δέσποτα (15,2). Repetiția apare și în Mt. 25,11. ♦ Pentru a exprima puterea lui Dumnezeu, textul grecesc folosește o formulă lungă, în care există două sintagme suplimentare față de textul ebraic: τὴν δύναμιν, „puterea Ta" și τὸν βραχίονα τὸν ὑψηλόν, „brațul Tău cel înălțat".
3,27 „Stânca-Cioplită" (Λελαξευμένος) este traducerea toponimului Pisgah.
4,1 Formula „iar acum" (καὶ νῦν, ebr. *w^e 'attāh*) este caracteristică textelor juridice și liturgice; aici marchează articulația dintre rememorarea trecutului și prezentarea legii. ♦ Verbul διδάσκω, „a învăța, a da spre învățare", este reprezentativ pentru tematica Deuteronomului; în perioada elenistică, termenul διδασκαλεῖα desemna sinagogile, școlile de înțelepciune. ♦ În TM lipsește „astăzi". ♦ „să vă înmulțiți" (πολυπλασιασθῆτε): cuvântul lipsește în *Alexandrinus*, dar apare în pasajele similare 8,1 și 11,8.
4,2 Interdicția de a adăuga sau de a scoate ceva din textul sacru va dobândi importanță în creștinism pentru a exprima integralitatea Scripturilor. Irineu (*Adv. Haer.* IV, 33,8)

însumi vi-l poruncesc și să nu lăsați nimic deoparte; păziți poruncile
Domnului Dumnezeului vostru, tot ceea ce eu vă poruncesc astăzi. 3 Ochii
voștri au văzut toate câte i le-a făcut Domnul Dumnezeul nostru lui
Beelphegor: oricine a mers în urma lui Beelphegor, Domnul Dumnezeul
vostru l-a spulberat pe acela dintre voi; 4 voi în schimb, care sunteți alături
de Domnul Dumnezeul vostru, voi sunteți azi în viață cu toții. 5 Iată, v-am
arătat îndreptările și judecățile, așa cum mi-a poruncit Domnul, ca voi să le
împliniți întocmai în țara în care intrați ca s-o moșteniți. 6 Iar voi să le păziți
și să le împliniți, că aceasta este înțelepciunea voastră și priceperea dinaintea
tuturor neamurilor, câte vor spune, auzind aceste îndreptări: «Iată un popor
înțelept și priceput, acest neam mare.» 7 Căci oare mai este un neam mare,
căruia îi stă aproape un dumnezeu așa cum ne stă nouă Domnul Dumnezeul
nostru, în toate împrejurările în care Îl chemăm? 8 Și mai este vreun neam
mare care să aibă rânduieli și hotărâri drepte, precum legea aceasta pe care
v-o pun astăzi în fața ochilor? 9 Ia seama la tine și păzește-ți bine sufletul,
să nu uite nici unul din cuvintele pe care ochii tăi le-au văzut și să nu se
îndepărteze de inima ta, toate zilele vieții tale, și să-i înveți pe fiii tăi și pe
fiii fiilor tăi 10 despre ziua în care ați stat în fața Domnului Dumnezeului

---

citează această regulă pentru a defini una din condițiile păstrării imuabile a Scripturilor. Ea va fi folosită în polemica împotriva ereticilor.

4,3 „Beelphegor" (TM: „Ba'al P^{e}'ôr") reprezintă transcrierea ca nume propriu, fără traducere („Zeul lui Phegor"; *cf.* Num. 25,3); dimpotrivă, puțin mai sus (3,29), „Bêyth P^{e}'ôr" fusese redat prin „casa lui Phogor" (οἶκος Φογωρ).

4,7 „dumnezeu care stă aproape" (ἐγγίζων): noțiunea de Dumnezeu apropiat este o creație biblică (*cf.* Ps. 118,151; 144,18; Is. 50,8; 55,6; 58,2; Ier. 23,23); textul grecesc redă sensul de singular al pluralului ebraic *'elohîm q^{e}rôbhîm*.

4,9 „Ia seama la tine" (πρόσεχε σεαυτῷ) este o expresie care apare frecvent în Deuteronom, ca și în alte cărți ale Pentateuhului (Gen. 24,6; Ex. 10,28; 23,21; 34,12), dar care nu se regăsește în restul Bibliei. Formula a fost interpretată ca un precept moral („îngrijește-te de tine însuți"), sens care lipsește însă în textul ebraic. Philon o apropie de preceptul delfic „cunoaște-te pe tine însuți" (*Somn.* I,58-60).

4,10 „în ziua adunării": termenul ἐκκλησία, „adunare", apare aici pentru prima dată în Pentateuh. Termenul ebraic *qāhāl* este tradus în cărțile precedente prin συναγωγή, echivalent deopotrivă al lui *'ēdhāh*. În perioada clasică, ἐκκλησία indică „adunarea" ca acțiune, nu ca sumă a persoanelor care se adună. Tucidide (2,22) și Platon (*Gorgias* 452e, 456b) indică σύλλογος ca termen generic pentru „adunare", precizând că ἐκκλησία este un caz particular. În Septuaginta, expresia „ziua adunării" este specific deuteronomică, referindu-se la un eveniment anume, excepțional: revelația de pe Horeb. Este posibil ca acest caracter aparte, strict religios, al adunării să justifice faptul că traducătorul a recurs la un termen nou pe parcursul Pentateuhului.

vostru, la Horeb, în ziua adunării, atunci când Domnul mi-a spus: «Adună
poporul la Mine, să audă vorbele Mele, să învețe să se teamă de Mine în
toate zilele pe care le trăiesc ei pe pământ, și să-i învețe și pe fiii lor.» [11] Iar
voi v-ați apropiat și ați stat lângă munte și muntele a ars cu foc până la cer:
întuneric, negură, vijelie, glas mare. [12] Și v-a vorbit Domnul din mijlocul
focului: și voi ați auzit glasul vorbelor și nu I-ați văzut înfățișarea, ci numai
un glas. [13] Și El v-a vestit legământul Lui, pe care v-a poruncit să-l înfăptuiți,
cele zece porunci, și le-a scris pe două table de piatră. [14] Iar Domnul mi-a
poruncit atunci să vă învăț îndreptările și judecățile, ca să le înfăptuiți în
țara în care intrați ca s-o moșteniți. [15] Și v-ați păzit foarte sufletele, căci nu
I-ați văzut înfățișarea în ziua în care Domnul v-a vorbit în Horeb, pe munte,
din mijlocul focului. [16] Nu săvârșiți fărădelegi și nu vă faceți înfățișări
cioplite, nici un fel de chip, înfățișare de bărbat sau de femeie, [17] înfățișarea
vreunui dobitoc din cele de pe pământ, înfățișarea vreunei păsări înaripate,
care zboară sub cer, [18] înfățișarea vreunei târâtoare, care se târăște pe
pământ, înfățișarea vreunui pește, câți sunt în apele de sub pământ. [19] Și nu

---

4,11 „glas mare": φωνὴ μεγάλη este varianta care apare în codicele *Vaticanus*, similar pasajului 5,22; în *Alexandrinus* sintagma lipsește, la fel ca în textul ebraic.

4,12 „glasul vorbelor... un glas" (φωνὴν ῥημάτων... φωνήν): Philon folosește acest verset ca argument pentru superioritatea auzului asupra văzului (*Migr.* 48; *Decal.* 33).

4,13 „cele zece porunci" (τὰ δέκα ῥήματα), *litt.* „cele zece cuvinte". Pentru ῥῆμα *cf.* Introducerea, III și nota la Deut. 1,14.

4,16 Prin „nu săvârșiți fărădelegi" a fost tradus aici verbul ἀνομέω precedat de negație (care apare și în 9,12; 31,29; 32,5). ♦ Origen citează versetele 16-18 și interpretează interdicția ca o impunere a respectării adevărului fiecărei specii (bărbat, femeie, animal, pasăre, reptilă, pește), fără reprezentări înșelătoare (*C. Cels.* IV,31); în altă parte (*Hom. Luc.* 8,3), Origen spune că a folosit pasajul din Deuteronom pentru a explica faptul că sufletul nu trebuie să se îmbrace în chipuri de animale, adică în vicii, ci numai în chipul lui Dumnezeu.

4,19 „alcătuirea" (κόσμος): traducerea grecească interpretează textul ebraic, unde apare *ṣābhā'*, „armată" (redat de Aquila literal: στρατιά); termenul grecesc păstrează din cel ebraic numai sensul de „ordine", adăugând însă nuanța: „frumusețe", „podoabă". ♦ „să te închini": προσκυνέω („a se prosterna"); termenul face pereche aproape întotdeauna în Deuteronom cu „a sluji [divinității], a aduce închinare" (λατρεύω). Gestul salutului prin prosternare le era cu totul străin grecilor; în greaca clasică, verbul προσκυνέω este folosit pentru a numi adorarea unei divinități. Traducătorul îl folosește ca echivalent constant al lui *šāḥāh*. ♦ Acest avertisment împotriva cultului aștrilor (care a existat mereu ca o tentație pentru Israel, *cf.* altarul ridicat de Manase, 4Rg. 21,4-5) este citat în tradiția rabinică drept unul dintre pasajele care au fost modificate în traducere datorită regelui Ptolemeu, pentru a preciza rolul aștrilor: acela „de a lumina" (τοῦ φωτίζειν); aceste două cuvinte suplimentare nu se află în nici unul din codicii Septuagintei.

cumva, ridicând ochii către cer și văzând soarele, luna, stelele și toată
alcătuirea cerului, rătăcindu-te să te închini în fața lor și să slujești celor pe
care Domnul Dumnezeul tău le-a pus pentru toate neamurile de sub cer.
[20] Pe voi Dumnezeu v-a luat și v-a făcut să ieșiți din cuptorul de fier, din
Egipt, să-I fiți poporul de moștenire, ca în ziua de azi. [21] Și Domnul s-a
mâniat pe mine din pricina vorbelor voastre și a jurat că nu voi trece
Iordanul acesta și că nu voi intra în țara pe care Domnul Dumnezeul tău ți-a
dat-o moștenire. [22] Eu, cu adevărat, eu mă sfârșesc pe pământul acesta și nu
trec Iordanul – voi, în schimb, îl treceți și luați ca moștenire pământul
acesta bun. [23] Luați aminte, nu uitați de legământul Domnului Dumnezeului
vostru, pe care l-a încheiat cu voi, și nu vă faceți înfățișări cioplite, din cele
pe care ți le-a înșiruit Domnul Dumnezeul tău. [24] Căci Domnul Dumnezeul
tău este un foc mistuitor, Dumnezeu gelos.
[25] Dacă vei zămisli fii și fii ai fiilor tăi, dacă veți îmbătrâni pe pământ și
veți săvârși vreo fărădelege și veți face vreo înfățișare cioplită și veți face
rău înaintea Domnului Dumnezeului vostru, încât să-L mâniați, [26] eu dau

---

4,20 Sintagma „din cuptorul de fier" (ἐκ τῆς καμίνου τῆς σιδηρᾶς) apare aici în locul celei obișnuite „casa robiei" și este, în ebraică și în greacă, o interpretare a evenimentelor: ieșirea din Egipt este văzută ca o purificare prin foc. ♦ „poporul de moștenire"; adjectivul ἔγκληρος este atestat numai aici în Septuaginta; poate avea un sens activ („cel care primește moștenirea", fiind echivalentul termenului juridic ἐπίκληρος) sau pasiv („care este primit ca moștenire").

4,24 „foc mistuitor": verbul καταναλίσκω corespunde termenului TM *'ākhal*, „a mânca". Philon (*Philonis Judaei Paralipomena Armena translata*, Veneția, 1826, p. 613-619) vorbește nu de un foc distructiv, ci de unul creator, comparabil cu acel πῦρ τεχνικόν al filozofilor, care dă formă materiei. Noul Testament reia ideea focului devorator și a unui Dumnezeu gelos (Evr. 10,27; 12,29 – ultimul pasaj folosind chiar sintagma πῦρ καταναλίσκον ca un echivalent pentru Dumnezeu). Clement din Alexandria (*Ecl. proph.* 26.1) afirmă că πῦρ καταναλίσκον trebuie înțeles ca simbol al puterii lui Dumnezeu care „creează, săvârșește, hrănește, dă creștere, mântuiește". ♦ „Dumnezeu gelos": *cf.* nota la Ex. 20,5.

4,26 „dau mărturie": verbul διαμαρτυρέω corespunde în mod curent verbului ebraic *'ûdh* („a lua ca martor", „a protesta", „a avertiza", „a declara") și în mod excepțional verbului *zāhar* („a învăța"). Sensul clasic al lui διαμαρτυρέω este „a protesta luând ca martori zeii și oamenii", „a afirma solemn"); contextul indică întotdeauna un avertisment pentru o faptă comisă, sensul fiind strâns legat de profeție și de legea divină. În Noul Testament este formulată limpede interdicția jurămintelor pe cer și pământ (Mt. 5,34; Iac. 5,12). ♦ Versetul conține două figuri etimologice, calchiate din ebraică; ele au fost redate în traducerea de față (aici și frecvent în restul textului) prin sintagme care sugerează ducerea la capăt a acțiunilor respective: ἀπωλείᾳ ἀπολεῖσθε, „veți pieri

mărturie în fața voastră astăzi, pe cer și pe pământ, că veți pieri pentru
totdeauna de pe pământul pentru care treceți Iordanul, ca să-l moșteniți; nu
veți rămâne acolo vreme îndelungată, ci veți fi șterși cu totul. [27] Și Domnul
vă va risipi printre toate neamurile și voi veți rămâne puțini la număr printre
neamurile spre care vă va îndrepta Domnul vostru acolo. [28] Și vă veți închina
acolo la alți zei: lucruri făcute de mâinile oamenilor, lemne și pietre, care
nu văd și nu aud și nu mănâncă și nu au simțire. [29] Și-L veți căuta acolo pe
Domnul Dumnezeul vostru – și-L veți găsi, câtă vreme Îl veți căuta din
toată inima ta și din tot sufletul tău în asuprirea ta. [30] Și toate aceste cuvinte
te vor găsi la sfârșitul zilelor, iar tu te vei întoarce către Domnul Dumnezeul
tău și Îi vei auzi glasul. [31] Pentru că Domnul Dumnezeul tău este Dumnezeu
milostiv, nu te va lăsa, nu te va nimici, nu va uita legământul cu părinții tăi,
față de care s-a legat cu jurământ. [32] Întreabă zilele dintâi, cele care au fost
mai înainte de tine, din ziua în care Dumnezeu l-a zidit pe om pe pământ, și
de la un capăt al cerului și până la celălalt: se mai află oare ceva asemenea

---

pentru totdeauna" (literal: „veți pieri de pieire") și ἐκτριβῇ ἐκτριβήσεσθε, „veți fi șterși cu totul" (literal: „veți fi șterși cu ștergere").

4,28 „la alți zei" (θεοῖς ἑτέροις): determinativul lipsește în TM, unde este doar *'elohîm*; acest pasaj grecesc este în consonanță cu 5,7; 6,14 etc. ♦ „lucruri făcute de mâinile oamenilor" (ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων): această sintagmă, care definește stereotip idolii, se găsește de opt ori în Septuaginta, întotdeauna la plural și fără articol, adesea însoțită de indicări ale materialelor (ca lemnul și piatra). Incriminarea idolatriei este aici palidă în comparație cu alte pasaje (cum ar fi Ier. 10,3-15), idolatria fiind considerată în tradiția iudaică drept unul din cele trei păcate capitale. Noul Testament reia tema, cu același ton de respingere netă (Fapte 17,24.29; Rom. 1,21-22).

4,29 Principiul biblic după care omul îl găsește pe Dumnezeu dacă îl caută este exprimat în Is. 55,6; Ier. 36,13 și 1Par. 28,9. ♦ Philon citează acest verset (*Fuga* 141-142) - fără ultimele cuvinte - pentru a afirma valoarea morală a căutării lui Dumnezeu.

4,30 Termenul „cuvinte" (λόγοι, în ebraică *d'bhārîm*) este aici înțeles ca o referire la amenințările proferate. ♦ Sensul sintagmei „la sfârșitul zilelor" (ἐπ' ἐσχάτῳ τῶν ἡμερῶν) variază în funcție de context, de perspectiva vorbitorului; aici pare să fie o trimitere la întoarcerea lui Israel către Dumnezeu.

4,31 Atributele divine „milostiv/ îndurător", care apar deseori în Biblie, sunt interpretate de cititorii evrei sau creștini ca o dovadă că Dumnezeu, în mod paradoxal, nu este impasibil.

4,32 Traducătorul în greacă a folosit aici în mod excepțional verbul κτίζω, „a zidi", „a face" (față de obișnuitul ποιέω) în legătură cu crearea lumii, ca și în Gen. 14,19. ♦ Expresia „de la un capăt al cerului și până la celălalt" este un calc după ebraică având sensul evident „pretutindeni"; în alte pasaje (Deut. 13,8; 28,64; Ier. 12,12) este folosită o expresie paralelă, cu referire la pământ.

acestui lucru mare, s-a mai auzit ceva asemănător? [33] A mai auzit oare
vreun neam glasul lui Dumnezeu cel viu vorbind din mijlocul focului, așa
cum ai auzit tu și ai rămas în viață? [34] Dumnezeu ți-a dovedit-o, venind
să-Și ia un neam din mijlocul altui neam, cu încercare, cu semne, cu minuni,
cu război, și cu mână puternică, și cu braț înălțat, și cu arătări mărețe în
toate, câte le-a făcut Domnul Dumnezeul nostru în Egipt dinaintea privirilor
tale, [35] ca să știi că Domnul Dumnezeul tău, Acesta este Dumnezeu, și nu
este [altul] în afara Lui. [36] Din cer a făcut să I se audă glasul, pentru a te
învăța, și pe pământ ți-a arătat focul Său cel mare, și vorbele I le-ai auzit
din mijlocul focului. [37] Pentru că i-a iubit pe părinții tăi, a ales sămânța lor
după voi înșivă și te-a scos chiar El, prin puterea Sa cea mare, din Egipt,
[38] ca să nimicească neamurile mari și mai puternice decât tine, sub ochii tăi,
ca să te călăuzească și să-ți dea pământul lor să-l moștenești, așa cum îl ai
astăzi. [39] Și tu să știi astăzi și să te întorci la gândul că Domnul Dumnezeul
tău, Acesta este Dumnezeu sus în cer și jos pe pământ, și că nu se află vreun
altul în afară de El. [40] Și să păzești rânduielile Lui și poruncile Lui, câte ți
le-am poruncit eu ție astăzi, pentru ca să îți fie bine, ție și fiilor tăi după
tine, astfel încât să trăiți vreme îndelungată pe pământul pe care Domnul
Dumnezeul tău ți l-a dat pentru toate zilele."

4,33 „Dumnezeu cel viu" (θεὸς ζῶν) diferă de TM prin adăugarea calificativului; aceeași adăugire este prezentă însă în texte paralele, ceea ce ar sugera că nu este aici o simplă armonizare cu 5,26, ci o veritabilă opoziție cu ceilalți zei.

4,34 „cu încercare" (πειρασμῷ; *massāh* în TM): cuvântul apare ca toponim în Ex. 17,7, în Deut. 6,16 și 9,22; în acest verset, ca și mai jos în 7,19 și 29,2, apare asociat cu sintagma „semne și minuni", referindu-se la plăgile Egiptului. ♦ „Semnele" și „minunile" sunt menționate pentru prima dată în Ex. 7,3 și apar în Deut. ca formulă tipică (6,22; 7,19; 11,2.3; 13,2; 26,8; 28,46; 29,2; 34,11); se regăsesc apoi în Ier. 39,20-21; Ps. 77,43; 104,27; 134,9 și 2Ezr. 9,10, într-un text care face referire la Exod.

4,35 Versetul reprezintă prima afirmare în Deuteronom a monoteismului (*cf.* Ex. 20,3), reluată în 4,39 și 32,39.

4,36 „Din cer": *cf.* Ex. 20,22; spre deosebire de Exod 19,20 unde se spune că „Domnul a coborât pe muntele Sinai". ♦ „a făcut să I se audă glasul": literal „glasul Său a ajuns să se audă"; spre deosebire de TM, textul grecesc – fie traducând liber, fie interpretând anti-antropomorfic – nu formulează explicit „Dumnezeu te-a făcut să-l auzi glasul".

4,37 Redarea verbului „a iubi" mai degrabă prin ἀγαπάω decât prin φιλέω nu este o inovație a traducătorilor Septuagintei, ci reflectă evoluția elenistică a limbii grecești. Această repartiție lexicală se regăsește în NT, unde ἀγαπάω desemnează manifestarea iubirii divine. ♦ Acest verset, printr-o sinteză doctrinară proprie Deuteronomului, leagă alegerea poporului lui Israel de promisiunea făcută lui Avraam și de intervenția lui Dumnezeu în ieșirea din Egipt.

[41] Atunci despărți Moise trei orașe dincolo de Iordan, spre soare-răsare,
[42] ca acolo să-și găsească adăpost ucigașul ce și-a ucis aproapele fără să
știe, adică fără să-l fi dușmănit cu o zi sau cu două mai înainte; și se va adă-
posti într-unul din orașele acelea și va rămâne în viață: [43] Bosor în deșert, în
ținutul de șes care-i aparține lui Ruben, și Ramoth în Galaad, care este al lui
Gaddi, și Gaulon în Basan, al lui Manase.
[44] Aceasta este legea pe care a pus-o Moise dinaintea fiilor lui Israel.
[45] Acestea sunt mărturiile și îndreptările și hotărârile pe care Moise le-a grăit
fiilor lui Israel în pustiu, după ce ieșiseră din țara Egiptului, [46] în ținutul de
dincolo de Iordan, în valea de lângă casa lui Phogor, în țara lui Seon, regele
amoreilor, sălășluit la Esebon, pe care îl lovise Moise cu fiii lui Israel, după
ieșirea lor din țara Egiptului [47] – și au luat moștenire pământul acestuia și
pământul lui Og, regele Basanului, [cei] doi regi ai amoreilor, aflați dincolo
de Iordan, către soare-răsare, [48] de la Aroer, care se află pe malul pârâului
Arnon, și peste muntele Seonului, care este Aermon, [49] toată Araba de
dincolo de Iordan, spre soare-răsare, sub Asedoth cea săpată în piatră.

5 [1] Și a chemat Moise tot Israelul și le-a spus: „Ascultă, Israele, îndrep-
tările și hotărârile pe care le voi rosti urechilor voastre în ziua aceasta, învă-
țați-le și îngrijiți-vă să le puneți în faptă. [2] Domnul Dumnezeul vostru a
încheiat cu voi legământ la Horeb; [3] nu cu părinții voștri a încheiat Domnul
acest legământ, ci cu voi, care sunteți cu toții aici, în viață, astăzi. [4] Față în
față, Domnul v-a grăit pe munte, din mijlocul focului – [5] și eu am stat la mijloc
între Domnul și voi la vremea aceea, ca să vă vestesc vorbele Domnului,
pentru că vă era teamă dinaintea focului și nu v-ați suit pe munte –, spunând:

4,41 Apollinarius pune cele „trei orașe" în raport cu Treimea și opune azilul în orașe exilului în singurătate: refugiații puteau fi asistați de leviți (Devreesse, R., 1959, p. 152).
4,44 „legea" (νόμος): este aici termenul generic prin care se face referire la diversele prescripții enumerate în versetele următoare.
4,45 „în pustiu": sintagma lipsește în *Vaticanus* (și în alte codice), dar este atestată de majoritatea manuscriselor și de Papirusul 963.
5,1 A doua cuvântare a lui Moise (care se încheie la 28,68) începe cu reluarea decalogului. ♦ Formula solemnă „ascultă, Israele" (ἄκουε, Ισραηλ) apare numai în Deuteronom, fie în context juridic, la începutul unui discurs important (5,1; 6,4; 27,9), fie în ajunul unei lupte (9,1; 20,3). *Cf.* nota 6,4.
5,2-3 În textul ebraic apare persoana întâi plural a verbelor și pronumelor, aici traducătorul a recurs însă la persoana a doua.
5,5 „am stat": verbul ἱστάναι înseamnă „[a te opri și] a sta drept" și indică o atitudine care, după Philon (*Somn.* II,215-236), este proprie lui Dumnezeu sau apropiaților săi.

[6] «Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, care te-am scos din țara Egiptului,
din casa robiei. [7] Să nu ai alți dumnezei dinaintea Mea; [8] să nu-ți faci idol și
nici un fel de înfățișare, din cele ce sunt sus în cer, din cele ce sunt jos pe
pământ și din cele ce sunt în apele de sub pământ. [9] Să nu te închini lor și să
nu le slujești, pentru că Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, Dumnezeu gelos,
care pun păcatele părinților asupra copiilor până la a treia și a patra gene-
rație, pentru cei care Mă dușmănesc; [10] și mă milostivesc până la a mia de
cei care Mă iubesc și-Mi păzesc poruncile. [11] Să nu iei în deșert numele
Domnului Dumnezeului tău; căci Domnul nu-l va curăți pe cel care ia
numele Său în deșert. [12] Păzește ziua de sabat ca s-o sfințești, cum ți-a
poruncit Domnul Dumnezeul tău. [13] Șase zile să muncești și să-ți faci toate
muncile; [14] iar în ziua a șaptea, sabat pentru Domnul Dumnezeul tău, să nu
faci în ziua aceea nici o muncă, nici tu, nici fiii tăi, nici fiica ta, nici slu-
jitorul tău sau slujnica ta, nici vita, nici asinul tău, nici unul dintre dobitoa-
cele tale, nici străinul care locuiește la tine, astfel încât să se odihnească
slujitorul tău și slujnica ta deopotrivă cu tine. [15] Și să-ți amintești că ai fost

---

5,6 Este reluat aici decalogul din Ex. 20,2-17. Comentatorii au remarcat fidelitatea traducerii grecești față de originalul ebraic, cu foarte puține adăugiri și intervertiri (o armonizare în 5,15; inversiune de propoziții în 5,16; inversiune de versete în 5,17 și 5,18). S-a constatat, de asemenea, că cele două redactări grecești sunt mai apropiate decât cele ebraice, poate datorită influenței exercitate de Deuteronom asupra Exodului. ♦ *Cf.* nota la 2,5. ♦ „Eu sunt Domnul": ἐγώ κύριος, literal „Eu Domnul"; în greacă apare verbul „a fi" (în concordanță cu TM) mai jos, în 5,9 și în Ex. 20,2, precum și în majoritatea manuscriselor în versetul de față. ♦ Egiptul fusese numit „casa robiei" încă din Ex. 13,3.14 și 20,2. Acest calificativ revine în 6,12; 7,8; 8,14; 13,10, apoi în Jd. 6,8; Mich. 6,4; Ier. 41,13. Pentru Origen (*Hom. Ex.* 8,1; *Hom. Lev.* 16,7 etc.), Egiptul este un simbol al lumii de aici, loc al captivității omului în păcat, în contrast cu paradisul libertății și cu Ierusalimul, „casa libertății".

5,8 Lecțiunea din codicele *Vaticanus* (εἴδωλον, „idol") face ca versetul să fie conform celui din Ex. 20,4; editorul Wevers acceptă lecțiunea Papirusului 963 (γλυπτόν, „figură sculptată", „statuie"), care reprezintă traducerea obișnuită în Deuteronom a cuvântului ebraic *pesel* (*cf.* 4,16.23). Εἴδωλον este un neologism semantic, pentru că și-a modificat sensul de la „formă", „simulacru", la „statuie".

5,9 „Dumnezeu gelos": *cf.* nota la Ex. 20,5.

5,14 Prima parte a acestui verset, în ediția Rahlfs, este conformă pasajului Ex. 20,10, cu excepția formei de plural „fiii tăi" (editorul Wevers preferă singularul, bazându-se pe *Alexandrinus* și pe Papirusul 963).

5,15 În textul grecesc, ca și în cel ebraic, justificarea obligației de a respecta sabatul diferă aici de cea din Ex. 20,11. Spre deosebire de redactorul Exodului, care plasează

slugă în țara Egiptului și că Domnul Dumnezeul tău te-a scos de acolo cu mână puternică și cu braț înălțat; de aceea Domnul Dumnezeul tău ți-a poruncit să păzești ziua sabatului și să o sfințești.
[16] Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, după cum ți-a poruncit Domnul Dumnezeul tău, ca să-ți fie bine și să trăiești vreme îndelungată pe acest pământ, pe care Domnul Dumnezeul tău ți l-a dăruit.
[17] Să nu săvârșești adulter.
[18] Să nu ucizi.
[19] Să nu furi.
[20] Să nu fii martor mincinos împotriva aproapelui tău printr-o mărturie mincinoasă.
[21] Să nu poftești femeia aproapelui tău; să nu poftești casa aproapelui tău, nici ogorul lui, nici slujitorul lui, nici slujnica lui, nici vita lui, nici asinul lui, nici vreunul din dobitoacele lui, nimic din cele ce sunt ale aproapelui tău.»

[22] Aceste cuvinte le-a rostit Domnul în fața întregii voastre adunări, pe munte, din mijlocul focului – întuneric, negură, vijelie, glas tunător – și n-a mai adăugat nimic; și a scris toate acestea pe două table de piatră și mi le-a dat mie.
[23] Și s-a întâmplat că, auzind glasul din mijlocul focului (iar muntele ardea în foc), ați venit la mine, toate căpeteniile triburilor voastre și sfatul vostru de bătrâni
[24] și ați prins a-mi zice: «Iată, Domnul Dumnezeul nostru ne-a arătat slava Sa și am auzit glasul Său din mijlocul focului; în

---

sabatul în relație directă cu crearea lumii, cel al Deuteronomului îi dă un sens istoric: celebrarea săptămânală a eliberării poporului lui Dumnezeu din Egipt.

5,16 Cuvintele „ca să-ți fie bine" se regăsesc în greacă în Ex. 20,12, cu deosebirea că acolo lipsesc în textul ebraic; explicația poate fi ori contaminarea, la nivelul Septuagintei, a pasajului din Exod sub influența celui din Deuteronom, ori un substrat ebraic diferit al TM.

5,17 În TM interdicția de a ucide precedă interdicția adulterului.

5,22 În Targumuri este evitată precizarea că nu a mai fost formulată nici o lege după decalog, cu formularea „și nu a încetat": verbul ebraic este pus în legătură cu rădăcina *s-w-p* „a înceta", nu cu *y-s-p* „a adăuga". Rabinii au încercat să arate că întreaga Tora, legea scrisă și legea orală, vine direct de la Dumnezeu, nu numai decalogul. Pentru Irineu (*Adv. Haer.* IV,15,1), decalogul amintește principiile naturale, iar Dumnezeu nu impune nimic altceva, chiar dacă au fost necesare unele prescripții de cult după episoadele de idolatrie.

5,24 „slava" - δόξα (în TM, fragmentul de frază este mai amplu: „slava și puterea sa"); tema dezvăluirii gloriei divine nu mai apare în altă parte în Deuteronom, deși fusese importantă în Exod (16,6-7; 24,16; 33,18-20). ♦ Traducătorul în greacă transpune ultimele verbe ale versetului la viitor („va vorbi", „va rămâne în viață"), deși TM exprimă fapte petrecute deja; modificarea timpului verbal are, poate, rostul de a evita contradicția cu ideea generală exprimată în Biblie, că nimeni nu-L poate vedea pe Dumnezeu fără să moară (*cf.* Ex. 33,20).

ziua aceasta am văzut că Dumnezeu va vorbi omului și el va rămâne în
viață. [25] Dar acum, să nu murim, pentru că acest foc mare ne va mistui dacă
vom sta să auzim glasul Domnului Dumnezeului nostru; și vom muri. [26] Căci
cine este muritorul care a auzit glasul Dumnezeului Celui viu care-i vorbește
din mijlocul focului, așa ca noi, și va trăi? [27] Apropie-te dar tu și ascultă ce
are să-ți spună Domnul Dumnezeul nostru, și să ni le spui pe toate câte ți
le-a spus Domnul Dumnezeul nostru; și vom asculta și le vom împlini.»
[28] Și Domnul a auzit glasul cuvintelor voastre, pe care mi le-ați spus, și mi-a
zis Domnul: «Am auzit glasul cuvintelor acestui popor, câte ți le-a grăit.
Toate sunt bune, câte ți-au spus. [29] Cine le va da lor așa inimă, să se teamă
de Mine și să păzească poruncile Mele în toate zilele, ca să le fie bine, lor și
fiilor lor pentru totdeauna? [30] Mergi și spune-le: 'Întoarceți-vă la casele
voastre.' [31] Tu însă stai lângă Mine și-ți voi spune poruncile, îndreptările și
hotărârile, așa cum să-i înveți, și să le pună în faptă pe pământul pe care
l-am dat lor moștenire.» [32] Îngrijește-te să le împlinești așa cum ți-a poruncit
Domnul Dumnezeul tău; nu te abate la dreapta, nici la stânga, [33] în toată calea
pe care Domnul Dumnezeul tău ți-a poruncit să mergi, ca să-ți dea odihnă,
să-ți fie bine și să trăiți zile multe pe pământul pe care-l veți moșteni."

6 [1] „Iată poruncile, îndreptările și hotărârile pe care Domnul Dumnezeul
nostru mi-a poruncit să vă învăț, ca să le înfăptuiți pe pământul în care intrați
să-l moșteniți; [2] ca să vă temeți de Domnul Dumnezeul vostru și să păziți
toate îndreptările și poruncile Lui, așa cum vi le-am poruncit eu astăzi, tu,
fiii tăi și fiii fiilor tăi, în toate zilele vieții tale, ca să trăiți zile multe.
[3] Ascultă, Israele, și îngrijește-te să le pui în faptă, ca să-ți fie bine și să te

---

5,29 Utilizarea expresiei interogative „cine va da" (τίς δώσει) pentru a exprima o dorință este o imitație a turnurii ebraice: procedeul este frecvent întâlnit în Septuaginta (e.g. Num. 11,29; Jd. 9,29; 2Rg. 19,1; Iov 19,23).

5,30 „la casele voastre": εἰς τοὺς οἴκους; în TM, în schimb, este vorba despre „corturi"; Symmachus revine la originalul ebraic (τὰς σκηνάς).

5,33 Sensul moral al „căii" (ὁδός), în formula religioasă caracteristică Deuteronomului, κατὰ πᾶσαν τὴν ὁδὸν... πορεύεσθαι (8,6; 10,12; 11,22; 19,9; 26,17) apăruse încă din cărțile precedente ale Pentateuhului: Gen. 18,19; Ex. 18,20.

6,2 „astăzi"- precizarea lipsește în TM, dar apare în celelalte pasaje similare din Deuteronom.

6,3 Hiperbola biblică a pământului unde curge lapte și miere este reluată de cinci ori în Deuteronom (11,9; 26,9.15; 27,3; 31,20), fiind însă rară în textele profetice; lipsește cu totul în NT.

înmulțești foarte, așa cum a spus Domnul Dumnezeul părinților noștri: că-ți
va da un pământ unde vor curge lapte și miere.
[4] Iată dar toate îndreptările și hotărârile pe care le-a poruncit Domnul fii-
lor lui Israel în pustiu, după ce i-a scos din țara Egiptului: «Ascultă, Israele:
Domnul Dumnezeul nostru este singurul Domn; [5] să-L iubești pe Domnul
Dumnezeul tău din toată inima ta și din tot sufletul tău și cu toată puterea
ta; [6] și aceste cuvinte, pe care ți le poruncesc astăzi, să fie în inima ta și în
sufletul tău; [7] iar tu să le dai mai departe fiilor tăi și să le rostești așezat
între ei în casă și mergând pe drum, și la culcare, și la sculare. [8] Și să le
atârni ca semn la mâna ta și să se afle neclintit în fața ochilor tăi; [9] și să le
scrieți pe ușorii caselor voastre și ai porților voastre.»
[10] Și când Domnul Dumnezeul tău te va fi adus în țara pe care le-a jurat
părinților tăi, lui Avraam și Isaac și Iacob, că ți-o va dărui, [țară cu] orașe
mari și frumoase, pe care nu [tu] le-ai clădit, [11] case pline de toate bunurile,
pe care nu [tu] le-ai umplut, fântâni săpate în piatră, pe care nu [tu] le-ai
săpat, vii și livezi de măslini pe care nu [tu] le-ai sădit, și când vei fi mâncat
și te vei fi îndestulat, [12] ia seama la tine să nu uiți că Domnul Dumnezeul

---

6,4 Cuvintele „ascultă, Israele", în ebraică *Š^ema' Yiśrā'ēl*, au devenit titlul rugăciunii care se recită dimineața și seara in Templu. *Š^ema'* este compusă din trei pasaje biblice: Deut. 6,4-9 (mărturisirea credinței în unicitatea divină), Deut. 11,13-21 (principiul răsplății), Num. 15,36-41 (purtarea „ciucurilor"); *š^ema'* este importantă și în NT: Iisus citează (cu câteva cuvinte în plus) Deut. 6,4-5, adăugând ca a doua poruncă Lev. 19,19, în Mc. 12,29-31; Lc. 10,27; Mt. 22,37-39. Astăzi evreii evlavioși recită de două ori pe zi mărturisirea de credință *š^ema'*, la sinagogă sau individual.
6,5 Tema iubirii lui Israel față de Dumnezeu este caracteristică pentru Deuteronom (*cf.* 7,9; 10,12; 11,1.13.22; 13,4; 19,9; 30,6.16.20). În restul Pentateuhului nu mai este menționată decât în Ex. 20,6. Iubirea pe care Israel i-o datorează lui Dumnezeu este întotdeauna explicată: înseamnă să îi asculte glasul, să-L slujească, să se alipească de El, să se teamă de El (*cf.* 10,12; 13,4-5).
6,8 Prescripția de a purta la mână cuvintele divine și de a le avea în fața ochilor, în semn de iubire față de Dumnezeu, stă la baza obiceiului de a purta „filacterii", numite în ebraică *ṭôṭāphōth* și, mai târziu, *tefillin*. Textul grecesc folosește expresia „în fața ochilor", cel ebraic: „între ochi" (*cf.* Aquila, Symmachus: μεταξύ). Aceste „filacterii" pe care evreii trebuie să le poarte asupra lor la rugăciunea de dimineață conțin patru pasaje din Tora: Ex. 13,1-10; 13,11-16; Deut. 6,4-10; 11,13-21. Pe cele descoperite la Qumran, printre alte pasaje din Tora, era înscris și decalogul (1QPhyl. 1-4).
6,9 „ușorii": φλιά, cuvânt homeric, mai apare și în 11,20. Termenul ebraic este *m^ezûzāh*, folosit apoi metonimic cu referire la obiceiul de a atârna la intrarea caselor cutiuțe în care sunt scrise cuvintele divine din Deut. 6,4-9 și 11,13-21.

tău te-a scos din țara Egiptului, din casa robiei. 13 Teme-te de Domnul
Dumnezeul tău și slujește-L, alipește-te de El și jură pe numele Lui. 14 Să nu
mergi după zeii străini, dintre zeii neamurilor care vă înconjoară, 15 – căci
Domnul Dumnezeul tău este un Dumnezeu gelos în ce te privește – de
teamă ca nu cumva Domnul Dumnezeul tău să se mânie cu urgie împotriva
ta și să nu te nimicească de pe fața pământului.
16 Nu-L pune la încercare pe Domnul Dumnezeul tău, așa cum L-ai
încercat la Încercarea. 17 Păzește cu grijă poruncile Domnului Dumnezeului
tău, mărturiile și îndreptările pe care ți le-a poruncit; 18 și vei face tot ceea
ce este plăcut și bun înaintea Domnului Dumnezeului vostru, ca să-ți fie
bine și să ajungi să moștenești pământul cel bun, așa cum le-a jurat Domnul
părinților voștri, 19 că ți-i va alunga dinainte pe toți dușmanii, așa cum a spus.
20 Și când fiul tău te va întreba mâine, spunând: «Ce sunt mărturiile, în-
dreptările și hotărârile pe care ni le-a poruncit Domnul Dumnezeul nostru?»,
21 să-i spui fiului tău: «Îi eram slugi lui Faraon în țara Egiptului; și Domnul
ne-a scos de acolo cu mână puternică și cu braț înălțat. 22 Și Domnul a făcut
semne și minuni mari și grele împotriva Egiptului, împotriva lui Faraon și
a casei sale, sub ochii noștri; 23 și pe noi ne-a scos de acolo, ca să ne călău-
zească și să ne dea țara pe care le-a jurat părinților noștri că [le-]o va dărui.
24 Și Domnul ne-a poruncit să punem în faptă aceste îndreptări, să ne te-
mem de Domnul Dumnezeul nostru, ca să ne fie bine în toate zilele și să
rămânem în viață ca azi. 25 Și va fi milostiv cu noi câtă vreme ne vom

---

6,13 În locul verbului φοβηθήσῃ, „să te temi", din acest verset, codicele *Alexandrinus* dă verbul προσκυνήσεις, „să te închini"; versetul, fundamental pentru Deuteronom, este reluat în 10,20. Greaca dă aici, poate prin armonizare cu Deut. 10,20, un verb suplimentar κολληθήσῃ, „să te alipești de El", care nu are aici corespondent în TM. Pavel va relua expresia „a se alipi de Domnul" (1Cor. 6,17), care va fi mult folosită în limbajul spiritual al creștinilor: originea ei este așadar biblică, nu platoniciană, așa cum s-a afirmat adesea.

6,15 „gelos" (ζηλωτής): Theodotion, Aquila și Symmachus par să fi avut un alt cuvânt ebraic decât *qannā'*, de vreme ce Hexapla înregistrează aici ἰσχυρός, „puternic", care la ei redă de obicei termenul *'Ēl* (LXX: θεός) (*cf.* 3,24; 7,9). *Cf.* nota la Ex. 20,5.

6,16 „Nu-L pune la încercare": verbul ἐκπειράζω nu este atestat în afara Septuagintei, unde apare de patru ori (în afara pasajului de față, în Deut. 8,2.16 și Ps. 77(78),18. Aceste cuvinte sunt citate de Iisus ca răspuns la a doua ispitire a Satanei (Mt. 4,7). ♦ „Încercarea": Πειρασμός, corespunde – aici, în Ex. 17,7 și Deut. 9,22 – toponimului ebraic *massāh*, redat etimologic pentru a respecta jocul de cuvinte.

6,25 „milostivire": ἐλεημοσύνη este un termen atestat în literatură și în documentele papirice începând cu sec. al III-lea î.H. În Gen. 47,29, el corespunde termenului ebraic

îngriji să înfăptuim toate poruncile acestea înaintea Domnului Dumnezeului
nostru, așa cum ne-a poruncit Domnul.»"

7 [1] „O dată ce te va aduce Domnul Dumnezeul tău în țara în care vei
intra s-o moștenești și va șterge din fața ochilor tăi neamuri mari, cel
cheteu, gergeseu, amoreu, canaanean, ferezit, eveu, iebuseu, șapte neamuri
numeroase și mai puternice decât voi, [2] și Domnul Dumnezeul tău ți le va
da pe mână și le vei bate, [atunci] să le faci să piară cu totul, să nu închei
nici un fel de legământ cu ei și să nu ai milă de ei. [3] Să nu închei căsătorii
cu ei: pe fiica ta să n-o dai fiului aceluia, iar pe fiica aceluia să n-o iei
pentru fiul tău; [4] căci îl va îndepărta pe fiul tău de mine și va sluji zeilor
străini, iar Domnul se va aprinde de mânie împotriva voastră și vă va nimici
degrabă. [5] Iată însă ce veți face cu ei: le veți dărâma altarele [păgâne], le

---

ḥesedh, „milă", ca și în Proverbe (în șapte rânduri); aici corespunde termenului *ṣ*ᵉ*dhāqāh*, redat uzual în greacă prin δικαιοσύνη („dreptate"). Echivalarea ἐλεημοσύνη - *ṣ*ᵉ*dhāqāh* se regăsește în Deut. 24,13; Ps. 23,5; 32,5; 34,24; 102,6; Is. 1,27; 28,17; 59,16; Dan. 4,24; 9,16. Studierea acestor pasaje conduce la ideea că traducătorii în greacă percepeau termenul *ṣ*ᵉ*dhāqāh* („dreptatea lui Dumnezeu") ca act de bunătate. Δικαιοσύνη nu se aplică niciodată în greacă justiției divine, traducătorii recurgând mereu la alți termeni – cum este aici ἐλεημοσύνη.

7,1 „va șterge": ἐξαιρέω, literal „a lua", „a ridica", „a îndepărta"; este în general folosit în Pentateuh cu sensul „a ridica tabăra", „a părăsi". Aici este însă un echivalent excepțional al cuvântului ebraic *nāšal*, tradus în greacă felurit, în funcție de context. ♦ „neamuri mari": *Alexandrinus* adaugă καὶ πολλά, „și numeroase".

7,2 „să le faci să piară cu totul": ἀφανισμῷ ἀφανιεῖς, literal „să faci să piară pierind"; reprezintă încă o figură etimologică de tip ebraic, ca și οὐ διαθήσῃ ... διαθήκην, „să nu legi nici un fel de legământ", care urmează. Substantivul ἀφανισμός, *hapax* în Pentateuh, este de uz târziu în greacă, deși verbul ἀφανίζω este bine atestat clasic; verbul este folosit aici ca echivalent al cuvântului ebraic *ḥāram*, pentru care traducătorii Septuagintei mai folosesc și verbele ἐξολεθρεύω și ἀναθεματίζω (*cf.* Index de termeni).

7,3 Evitarea legăturilor familiale cu non-israeliți constituie una dintre interdicțiile legii separării, formulată deja în Ex. 34,12.

7,4 Textul grecesc, spre deosebire de cel masoretic, recurge la singularul λατρεύσει, „va sluji", pentru care trebuie subînțeles subiectul „fiul tău", impus de sensul frazei.

7,5 „altarele": traducătorul folosește aici termenul clasic, βωμός, pentru a reda cuvântul ebraic *mizᵉbēaḥ*, fiind vorba despre altarele canaanene; în alte pasaje, este folosit pentru altarele israelite termenul neologic θυσιαστήριον. În traducerea de față am redat termenul θυσιαστήριον prin „altar", iar βωμός – prin „altar [păgân]". ♦ Prin „stâlp de piatră" am tradus aici cuvântul στήλη, „stelă", „piatră ridicată" (TM: *maṣṣēbhāh*; în alte pasaje, e.g. Lev. 26,30, στήλη corespunde ebr. *hammān*).

veţi sfărâma stâlpii de piatră, le veţi tăia dumbrăvile sfinte şi le veţi pune pe
foc statuile zeilor lor; 6 căci tu eşti popor sfânt pentru Domnul Dumnezeul
tău şi Domnul Dumnezeul tău te-a ales ca să-I fii poporul scump între toate
celelalte neamuri de pe faţa pământului. 7 Nu pentru că sunteţi mai nume-
roşi între toate neamurile v-a ales Domnul şi v-a pus deoparte – căci voi
sunteţi puţin numeroşi faţă de toate neamurile –, 8 ci pentru că Domnul v-a
iubit şi şi-a ţinut jurământul cu care S-a legat în faţa părinţilor voştri, că
Domnul vă va scoate cu mână puternică şi cu braţ înălţat şi vă va răs-
cumpăra din casa robiei, din mâinile lui Faraon, regele Egiptului. 9 Şi vei şti
că Domnul Dumnezeul tău, Acesta este Dumnezeu, Dumnezeu credincios,
care păzeşte legământul, îndurător până la a mia generaţie cu cei care-L
iubesc şi-I păzesc poruncile; 10 şi răsplăteşte celor care-L urăsc, fiecăruia,
cu nimicirea; şi nu zăboveşte faţă de cei care-L urăsc, le dă [ce li se cade]
dinaintea sa. 11 Să păzeşti poruncile, îndreptările şi hotărârile acestea, pe
care eu azi ţi-am poruncit să le pui în faptă.
12 Şi atunci când veţi asculta de toate aceste îndreptări, le veţi păzi şi
pune în faptă, atunci şi Domnul Dumnezeul tău îşi va păzi până la capăt

---

7,6 În textul grecesc, ca şi în cel ebraic, în Deuteronom este descris pentru prima dată legământul dintre Dumnezeu şi Israel în termenii unei alegeri.

7,7 Sunt numeroase versetele din Septuaginta care fac referire la numărul mic al evreilor (ὀλιγοστός sau ὀλίγος ἀριθμῷ). Philon vede aici o temă filozofică (sau de aplicaţie psihologică), de identificare a „răului" cu ceea ce este în număr mare şi a „binelui" cu ceea ce este în număr mic.

7,8 Aici este pentru prima dată menţionată iubirea lui Dumnezeu pentru Israel; în 4,37 şi 10,15 este vorba de iubirea lui Dumnezeu pentru părinţii neamului, iar în 6,5 – despre iubirea lui Israel pentru Dumnezeu. Textul grecesc (ca şi cel ebraic) foloseşte acelaşi verb: ἀγαπάω (ebr. *'āhēbh*). ♦ Vocabularul eliberării lui Israel apare uniformizat în greacă: Septuaginta foloseşte λυτρόω, la mediu sau pasiv, acolo unde TM recurge la două verbe, *gā'al* „a acţiona în calitate de rudă apropiată" (redat de Aquila prin ἀγχιστεύω) şi *pādhāh* „a elibera", singurul folosit în Deuteronom (în pasajul de faţă şi în 9,26; 13,6; 15,15; 21,8; 24,18). Sensul originar al verbului λυτρόω este „a elibera plătind o răscumpărare". NT reia termenul pentru a indica actul de răscumpărare a omenirii prin moartea lui Iisus. Aici termenul trebuie luat în sens metaforic: nu este vorba de un preţ cerut sau primit. La Pavel, învăţătura despre răscumpărare este esenţialmente biruinţa lui Hristos asupra morţii şi a diavolului, care ţineau omenirea în robie.

7,9 Apelativul „Dumnezeu credincios" sau „vrednic de încredere" (πιστός; TM *ne'emān*, de la vb. *'āman*), care revine în 32,4, este o raritate, termenul fiind în general rezervat omului sau legământului pe care îl încheie Dumnezeu. Rar folosit în Septuaginta, termenul este reluat ca apelativ divin în NT (*e.g.* 1Cor, 1,9; 10,13; 1Tes. 5,24).

legământul și îndurarea, pe care le-a jurat părinților tăi; [13] și te va iubi, te va
binecuvânta, te va înmulți și va binecuvânta vlăstarele pântecelui tău și
roadele pământului tău, grâul tău, și vinul tău, și untdelemnul tău, viţeii
vitelor tale, și mieii oilor tale pe pământul pe care Domnul le-a jurat părin-
ților tăi că ți-l va dărui. [14] Vei fi binecuvântat înaintea tuturor neamurilor;
nu va fi printre voi nici bărbat sterp, nici femeie stearpă, nici printre turmele
tale. [15] Și Domnul va îndepărta de tine toată slăbiciunea; și toate bolile cele
rele ale Egiptului, pe care le-ai văzut și le cunoști, El nu le va așeza asupra
ta, ci asupra tuturor dușmanilor tăi. [16] Și vei mânca toate prăzile neamurilor,
pe care ți le dă Domnul Dumnezeul tău; ochiul tău nu va avea îngăduință pentru
ele și nu vei sluji dumnezeilor lor, căci aceasta este capcană pentru tine.
[17] Dar dacă tu îți spui în sinea ta: «Cum aș putea să nimicesc acest neam
mai numeros decât mine?», [18] nu te teme de ei! Adu-ți bine aminte câte a
făcut Domnul Dumnezeul tău împotriva lui Faraon și a tuturor egiptenilor,
[19] încercările mari pe care ochii tăi le-au văzut, semnele și minunile acelea
mari, mâna puternică și brațul înălțat, [atunci] când te-a scos Domnul
Dumnezeul tău: așa se va purta Domnul Dumnezeul nostru cu toate nea-
murile în fața cărora te înspăimânți. [20] Domnul Dumnezeul tău va trimite
asupra lor viespile, până vor fi nimiciți cei care au rămas și se vor ascunde
de tine. [21] Tu nu vei fi lovit dinaintea lor, pentru că Domnul Dumnezeul tău
este întru tine, Dumnezeu mare și puternic, [22] iar Domnul Dumnezeul tău va
spulbera aceste neamuri dinaintea ochilor tăi, puțin câte puțin; nu vei putea
să le spulberi grabnic, pentru ca pământul să nu ajungă pustiu, iar fiarele
sălbatice să nu se înmulțească împotriva ta. [23] Și Domnul Dumnezeul tău ți
le va da pe mână și le va da pierzării până ce le va nimici; [24] și-i va da pe
regii lor pe mâna voastră și va pierde numele lor din locul acela; nimeni nu

---

7,13 Verbul πληθύνω, „a înmulți", specific pentru vocabularul binecuvântării, apare întotdeauna folosit singur în Deuteronom (ca și în TM), nefiind însoțit de verbul αὐξάνω, „a crește", cu care formează o pereche în mai multe pasaje din Geneză.

7,16 Verbul φάγῃ, „vei mânca", corespunde literal imaginii prin care textul ebraic indică distrugerea totală a neamurilor. Autorul traducerii grecești a atenuat această imagine adăugând τὰ σκῦλα, „prăzile". ♦ Ochiul este prin excelență calea de manifestare a sentimentelor omenești, mai ales a celor de milă (în TM și, redat cu fidelitate, în LXX).

7,18 „adu-ți bine aminte": literal „amintește-ți cu amintirea" (μνείᾳ μνησθήσῃ) este încă una din numeroasele figuri etimologice, pe care traducerea în română nu poate decât să le sugereze.

7,21 „puternic": TM are *yārē'*, „de temut", sens care apare redat prin φοβερός la Aquila și Theodotion.

va sta în fața ta până când îi vei nimici. [25] Ardeți în foc statuile zeilor lor; să nu dorești nici argintul și nici aurul dintr-însele și nici să nu le iei pentru tine, ca să nu te împiedici din pricina lor, căci este urâciune pentru Domnul Dumnezeul tău. [26] Să nu aduci vreo urâciune în casa ta, căci vei fi anatemă ca și ea; să [le] dușmănești cu dușmănie și să [le] urăști cu ură, căci este anatemă.

8 [1] „Toate poruncile pe care vi le-am poruncit astăzi, îngrijiți-vă să le puneți în faptă, ca să rămâneți în viață, să vă înmulțiți și să ajungeți să moșteniți pământul pe care Domnul Dumnezeul vostru l-a făgăduit părinților voștri. [2] Și amintește-ți de tot drumul pe care te-a călăuzit Domnul Dumnezeul tău în pustiu, ca să te pedepsească și să te încerce și să deslușească ce-i în inima ta, dacă vei păzi poruncile Lui sau nu. [3] Și te-a

---

7,25 Verbul πταίω, „a se împiedica, a se lovi de", este un *hapax* în Pentateuh, ca și verbul corespunzător din TM, *yāqaš*, „a fi prins în capcană" (redat de Aquila prin σκωλωθῇς). Pentru traducerea verbului ebraic sunt folosiți diferiți termeni grecești: mai sus, la versetul 16, cuvântul din aceeași familie, care desemnează capcana, a fost redat prin σκῶλον, „spin"; Ecl. 9,12 παγιδεύω, „a prinde în plasă"; Is. 28,13 κινδυνεύω, „a trece prin primejdie". ♦ Termenul βδέλυγμα („silă, greață", „lucru urât; spurcăciune, urâciune") apare frecvent în Deuteronom, mai ales în formula βδέλυγμα κυρίῳ τῷ θεῷ σού, cu referire la obiectele de cult păgâne, idolatrice. În textul ebraic îi corespund doi termeni, folosiți cu o frecvență echivalentă: *tô'ēbāh* (cu un sens preponderent moral, religios) și *šeqeṣ* (cu un sens concret, de indicare a unor acte sau acțiuni). Prin acest termen Părinții îl vor numi pe Antihrist („urâciunea pustiirii", expresie care apare în Cartea lui Daniel, fiind reluată în Evanghelii: Mt. 24,15).
7,26 În Septuaginta, cuvântul ἀνάθημα, „ofrandă închinată divinității" (TM: *ḥērem*), în contextul privitor la exterminarea păgânilor este un neologism semantic care desemnează tot ce este consacrat lui Dumnezeu pentru a fi distrus de El, adică blestemat.
8,2 În TM apare în plus „vreme de patruzeci de ani". ♦ „ca să te pedepsească": verbul κακόω este interpretat de Philon ca manifestare a iubirii părintești a lui Dumnezeu, care își educă în felul acesta poporul ales, corijându-l și punându-l la locul său (*Congr.* 170-175).
8,3 Verbul λιμαγχονέω, „a face să sufere de foame", un *hapax* în Septuaginta, este un termen medical atestat, de pildă, la Hipocrat; în alte pasaje (*e.g.* Gen. 41,55) același verb ebraic este redat prin πεινάω, „a fi flămând". Philon folosește aici o perifrază (λιμῷ παραβάλλειν, „a da/a încredința foamei"), interpretând ca absență a senzației de foame și, în general, a oricărei nevoi sau dorințe (*Congr.* 172). ♦ „te-a hrănit cu îmbucături": verbul ψωμίζω (Deut. 8,16; 32,13) este folosit în Septuaginta cel mai adesea pentru a evoca felul în care Dumnezeu și-a hrănit poporul în deșert. Verbul este clasic; Aristotel îl folosește (*Historia animalium* VIII.2) pentru păsările cărora li se pun grăunțe în cioc. ♦ În TM, finalul versetului este mai puțin explicit („ceea ce iese din gura lui YHWH").

pedepsit, și te-a făcut să suferi de foame, și te-a hrănit cu îmbucături de
mană, pe care n-o cunoscuseră părinții tăi, ca să-ți dea de veste că omul nu
va trăi numai cu pâine, ci va trăi omul din orice vorbă care iese din gura lui
Dumnezeu. 4 Veșmintele nu ți s-au zdrențuit, picioarele nu ți s-au bătătorit,
iată, de patruzeci de ani. 5 Și vei ști în inima ta că, așa cum un om își învață
fiul, tot așa Domnul Dumnezeul tău te va învăța pe tine, 6 iar tu vei păzi
poruncile Domnului Dumnezeului tău umblând pe căile Sale și temându-te
de El. 7 Căci Domnul Dumnezeul tău te aduce într-o țară bună și îmbel-
șugată, unde șuvoaiele de apă și izvoarele din adâncuri curg prin câmpii și
prin munți; 8 pământ cu grâu și cu orz, vii, smochini, rodii, pământ cu ulei
de măsline și miere; 9 pământ unde nu-ți vei mânca pâinea în sărăcie și nu-ți
va lipsi nimic; pământ unde pietrele sunt de fier și unde vei scoate din
munți aramă; 10 și vei mânca și te vei îndestula și-L vei binecuvânta pe
Domnul Dumnezeul tău în țara cea bună, pe care ți-a dat-o. 11 Ia seama la
tine, să nu uiți de Domnul Dumnezeul tău, să-I păzești poruncile, îndreptă-
rile și hotărârile, așa cum ți le-am poruncit eu astăzi; 12 când vei mânca, și te
vei îndestula, și-ți vei zidi case frumoase, și vei sălășlui în ele, 13 iar vitele și
oile tale se vor înmulți; când argintul și aurul tău se vor înmulți și toate ale
tale se vor înmulți, 14 nu te semeți în inima ta și nu uita de Domnul Dumnezeul
tău care te-a scos din țara Egiptului, din casa robiei, 15 ducându-te prin
pustiul cel mare și înspăimântător, unde se află șarpele mușcător, și scor-
pionul, și setea, și unde nu era apă – El a scos din crăpătura pietrei izvor de
apă; 16 El, în pustiu, te-a hrănit cu îmbucături de mană, pe care n-au
cunoscut-o părinții tăi, ca să te pedepsească și să te pună la încercare și să-ți
fie bine până la sfârșitul zilelor tale. 17 Să nu spui în inima ta: «Tăria mea și
vlaga mâinii mele mi-au dat puterea aceasta mare.» 18 Și amintește-ți de
Domnul Dumnezeul tău, că El îți dă tăria de-a avea această putere, ca

---

În NT (Mt. 4,4), este reluată întocmai jumătatea de verset din Deuteronom, ca răspuns al lui Iisus la ispitirea diavolului de a transforma pietrele în pâine.

8,5 Metafora veșmintelor care nu s-au zdrențuit și a picioarelor care nu s-au bătătorit a fost luată în sens literal în tradiția ebraică și în cea creștină. Unii Părinți au văzut aici și o prefigurare a Învierii (Ambrozie, *De fide, libri quinque*, 2.2.23; Augustin, *Epistulae*, 205).

8,8 „pământ cu ulei de măsline": exact „pământ al măslinului care dă ulei". ♦ Cele șapte elemente enumerate aici (grâu, orz, viță, smochin, rodiu, măslin, miere) corespund exact produselor care se duceau la Templu pentru ceremonia roadelor de pârgă (*cf. infra* 26,1-11).

8,11-16 Cele șase versete formează o unică frază, neobișnuit de lungă, pe care autorul traducerii grecești a reușit să o redea printr-o suită de propoziții finale, genitive absolute, participiale relative.

să-mplinească legământul pe care l-a jurat Domnul în fața părinților tăi, ca
astăzi. [19] Și de se va întâmpla să uiți cu totul de Domnul Dumnezeul tău și
vei umbla în urma altor dumnezei și-i vei sluji și te vei închina lor, iau
astăzi cerul și pământul ca martori împotriva voastră: veți pieri cu totul;
[20] întocmai ca și celelalte neamuri – toate pe care Domnul le-a făcut să
dispară dinaintea voastră – veți pieri și voi, pentru că n-ați ascultat glasul
Domnului Dumnezeului vostru."

9 [1] „Ascultă, Israele: vei trece astăzi Iordanul, ca să te duci să moștenești
neamuri mari și cu mult mai puternice decât tine, orașe mari și întărite până
la cer, [2] un popor mare și numeros și înalt de stat, fiii lui Enach, pe care tu
i-ai cunoscut și pe care i-ai auzit spunând: «Cine va sta împotriva fiilor lui
Enach?». [3] Și vei ști astăzi că El, Domnul Dumnezeul tău, El merge înaintea
ta; [El] este foc mistuitor. El îi va nimici pe aceia și El îi va întoarce
dinaintea ochilor tăi și-i vei face să piară, cum ți-a spus Domnul. [4] Să nu
spui în inima ta, după ce Domnul Dumnezeul tău va șterge neamurile
acestea din fața ochilor tăi: «Datorită dreptății mele Domnul mi-a dat să
moștenesc acest pământ bun»; ci din pricina necredinței acestor neamuri
Domnul le-a nimicit din fața ochilor tăi. [5] Nu pentru dreptatea ta și nici
pentru sfințenia inimii tale ai ajuns să capeți moștenire pământul lor, ci din
cauza necredinței acestor neamuri Domnul le-a nimicit dinaintea ochilor
tăi – și ca să împlinească legământul cu care S-a jurat în fața părinților
voștri, Avraam și Isaac și Iacob. [6] Și vei ști astăzi că nu datorită dreptății
tale îți dă Domnul Dumnezeul tău acest pământ bun moștenire, fiindcă ești
un popor îndărătnic. [7] Amintește-ți, nu uita cum L-ai întărâtat pe Domnul
Dumnezeul tău în pustiu; din ziua în care ați ieșit din Egipt până când ați
ajuns în locul acesta, fără încetare ați arătat nesupunere față de Domnul. [8] Și
la Horeb l-ați mâniat pe Domnul și s-a aprins Domnul împotriva voastră,

9,3 „și-i vei face să piară": ediția Rahlfs respectă codicele *Vaticanus*; *Alexandrinus* are aici în plus ἐν τάχει, „degrabă", „iute".

9,5 Versetul înfățișează două motive pentru intrarea evreilor în țara Canaanului: nelegiuirea păgânilor și fidelitatea lui Dumnezeu față de făgăduința Sa. Este un avertisment împotriva ispitei, care l-ar putea încerca pe Israel, de a-și atribui vreun merit în aceasta. Gratuitatea alegerii divine va fi dezvoltată în NT, mai ales în Epistola către Romani, unde Pavel respinge ideea îndreptățirii omului prin faptele Legii. Origen comentează pe larg îndreptățirea lui Avraam prin credință. Tot despre gratuitatea darurilor divine: *cf.* Philon, *Sacrif.* 57.

9,6 „îndărătnic": σκληροτράχηλος, *lit.* „cu grumaz tare", „plin de cerbicie". *Cf.* Ex. 33,3.

[gata] să vă nimicească, [9] iar eu, urcându-mă pe munte, am luat tablele de
piatră, tablele legământului pe care l-a încheiat Domnul cu voi. Şi am rămas
pe munte patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi; pâine n-am mâncat şi apă
n-am băut. [10] Şi mi-a dat Domnul cele două table de piatră, scrise cu degetul
lui Dumnezeu, iar pe ele erau scrise toate cuvintele pe care Domnul vi le-a
grăit pe munte, în ziua adunării. [11] Şi a fost că după patruzeci de zile şi
patruzeci de nopţi mi-a dat Domnul cele două table de piatră, tablele
legământului. [12] Şi Domnul mi-a spus: «Scoală-te şi coboară iute de aici,
pentru că poporul tău, pe care l-ai scos din Egipt, a încălcat legea; iute s-au
mai abătut din calea pe care le-am poruncit-o: şi-au făcut un chip din metal
turnat.» [13] Şi Domnul mi-a spus: «Ţi-am grăit o dată şi încă o dată: am
cunoscut poporul acesta şi, iată, este un popor îndărătnic; [14] lasă-mă să-i
nimicesc şi voi pierde numele lor sub cer şi voi face din tine un neam mare
şi puternic şi mai numeros decât acesta.» [15] Şi, întorcându-mă, am coborât
de pe munte şi muntele ardea cu foc, iar cele două table erau în cele două
mâini ale mele. [16] Şi văzând că aţi păcătuit în faţa Domnului Dumnezeului
vostru şi v-aţi făcut singuri un chip din metal turnat, că v-aţi abătut de la
calea pe care v-o poruncise Domnul, [17] am luat cele două table şi le-am
aruncat cu amândouă mâinile şi le-am spart în faţa voastră. [18] Şi m-am rugat
înaintea Domnului a doua oară, ca şi prima oară, patruzeci de zile şi
patruzeci de nopţi – pâine n-am mâncat şi apă n-am băut – pentru toate
păcatele voastre, căci aţi greşit făcând rău înaintea Domnului Dumnezeului

---

9,9 Expresia „patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi" apare de zece ori în VT: de cinci ori în Deuteronom (9,9.11.18.25 şi 10,10), de trei ori în Geneză, în legătură cu Noe (7,4.12.17), o dată în Exod (24,18) şi o dată în 3Rg. 19,8, în legătură cu călătoria lui Ilie în deşert. Expresia este simbolul unei perioade de criză şi vesteşte că Israel, sau omenirea, va regăsi calea mântuirii.

9,10 „cu degetul lui Dumnezeu": este o reluare exactă (în LXX şi în TM) a expresiei din Ex. 31,18; acelaşi antropomorfism se percepe în Lc. 11,20.

9,13 „ţi-am spus o dată şi a doua oară" (ἅπαξ καὶ δίς): cuvintele lipsesc din TM. Versetul în întregul lui nu are un pasaj paralel în Exod 32.

9,15 „cele două table": textul masoretic precizează „ale legământului"; manuscrisele din Hexapla adaugă τῆς διαθήκης („ale legământului"), iar *Alexandrinus* adaugă τῶν μαρτυριῶν („ale mărturiilor").

9,18 „m-am rugat" (ἐδεήθην): TM „m-am lăsat să cad"; Aquila traduce aici prin προσέπιπτον, „m-am aruncat la pământ", termen la care recurge şi Septuaginta în alte pasaje similare (e.g. Gen. 17,3; Lev. 9,24: πίπτειν ἐπὶ πρόσωπον). ♦ „a doua oară" (δεύτερον): precizarea lipseşte în TM; în Targumuri sintagma „ca şi prima oară" se referă la rugăciunea lui Moise, în vreme ce în TM ea se referă la post.

vostru şi L-aţi mâniat. [19] Şi m-am înspăimântat din pricina mâniei şi furiei,
pentru că Domnul se întărâtase împotriva voastră şi [voia] să vă nimicească.
Şi Domnul m-a ascultat atunci. [20] Şi împotriva lui Aaron s-a mâniat
Domnul foarte tare şi a vrut să-l nimicească; şi L-am rugat atunci şi pentru
Aaron. [21] Şi păcatul vostru pe care l-aţi făcut, viţelul, l-am luat şi l-am ars în
foc şi l-am rupt şi l-am sfărâmat de tot, până s-a făcut fărâme; şi s-a făcut
pulbere şi am aruncat pulberea în albia pârâului care cobora din munte. –
[22] Şi la Vâlvătaia, la Încercarea şi la Mormintele Poftei voi l-aţi mâniat
pe Domnul Dumnezeul vostru. [23] Şi când Domnul v-a trimis de la Cades
Barne spunând: «Suiţi-vă şi moşteniţi pământul pe care vi-l dau», atunci nu
v-aţi încrezut în cuvântul Domnului Dumnezeului vostru şi n-aţi crezut în
El şi n-aţi ascultat de glasul Lui. [24] Aţi fost neascultători faţă de Domnul
încă din ziua în care vi s-a făcut cunoscut. – [25] Şi m-am rugat în faţa
Domnului patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi, atâta m-am rugat, pentru
că Domnul a spus că vă va nimici. – [26] Şi L-am rugat pe Domnul şi I-am
spus: «Doamne, Doamne, rege al zeilor, nu nimici poporul Tău şi partea Ta,
pe care ai răscumpărat-o cu puterea Ta cea mare, [pe cei] pe care i-ai scos
din ţara Egiptului cu puterea Ta cea mare şi cu mâna Ta cea puternică şi cu
braţul Tău cel înălţat. [27] Aminteşte-Ţi de Avraam, de Isaac şi de Iacob,
slujitorii Tăi, cărora le-ai jurat pe Tine Însuţi; nu privi la îndărătnicia acestui
popor şi nici la necredinţele ori la păcatele sale, [28] de teamă ca nu cumva
locuitorii acestui ţinut, în care ne-ai adus pe noi, să spună: 'Pentru că
Domnul n-a putut să-i ducă în pământul de care le-a vorbit şi pentru că i-a
urât, i-a scos [de acolo] ca să-i ucidă în pustiu.' [29] Iar aceştia sunt poporul
Tău şi moştenirea Ta, [cei] pe care i-ai scos din ţara Egiptului cu puterea Ta
cea mare şi cu braţul Tău cel înălţat.»"

9,20 Intervenţia lui Moise în favoarea lui Aaron nu figurează în textul paralel din Exod (32, 21), dar este atestată de un manuscris de la Qumran.

9,22 „Vâlvătaia", „Încercarea" şi „Mormintele Poftei" sunt traduceri ale unor toponime: *Tabh'ērāh, Massāh, Qibh'rot hata'awāh* (Num. 11,3; Ex. 17,7; Num. 11,34).

9,26 „rege al zeilor": sintagma, care apare numai aici, aparţine traducerii greceşti şi este interpretată ca o calchiere a apelativului divin al lui Amon-Ra, care ar putea reflecta o influenţă a religiei ptolemaice asupra traducătorului. ♦ „partea ta" (τὴν μερίδα σου): aceasta este varianta codicelui *Vaticanus*, căreia îi corespunde τὴν κληρονομίαν σου, „moştenirea ta", în *Alexandrinus*.

9,29 „moştenirea": acelaşi termen ebraic care fusese redat mai sus prin „partea", este tradus aici prin κλῆρος.

10 1 „Atunci mi-a spus Domnul: «Ciopleşte-ţi două table de piatră cum
au fost cele dintâi şi suie-te la Mine pe munte; şi fă-ţi un chivot de lemn;
2 Eu voi scrie pe table cuvintele de pe tablele dintâi, pe care le-ai spart, şi tu
le vei pune în chivot.» 3 Şi am făcut un chivot din lemn care nu putrezeşte şi
am cioplit cele două table de piatră, precum cele dintâi; şi m-am suit pe
munte, iar cele două table erau în mâinile mele. 4 Şi a scris pe table, întoc-
mai după scrierea dintâi, cele zece porunci pe care le rostise Domnul către
voi pe munte, din mijlocul focului, şi mi le-a dat Domnul mie. 5 Şi, întor-
cându-mă, am coborât de pe munte şi am pus tablele în chivotul pe care-l
făcusem; şi ele stăteau acolo, după cum îmi poruncise Domnul. – 6 Şi fiii lui
Israel au plecat din Beroth, de la fiii lui Iakim, la Misadai; acolo a murit
Aaron şi a fost îngropat, iar în locul lui a slujit ca preot Eleazar, fiul său. 7 De
acolo au plecat la Gadgad şi de la Gadgad la Etebatha, pământ străbătut de
ape. 8 Din clipa aceea Domnul a despărţit spiţa lui Levi, pentru ca ea să poarte
chivotul legământului cu Domnul, să stea înaintea Domnului, să slujească,
şi să aducă rugăciuni de mulţumire întru numele Lui până în ziua de astăzi.
9 De aceea leviţii nu au nici parte, nici moştenire între fraţii lor: Domnul
Însuşi este moştenirea lui, după cum i-a spus acestuia. 10 Iar eu am stat pe
munte patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi şi Domnul m-a ascultat şi
atunci şi n-a [mai] vrut Domnul să vă nimicească. 11 Şi Domnul mi-a spus:
«Pleacă şi mergi în fruntea acestui popor, şi duceţi-vă să luaţi moştenire
pământul pe care am jurat părinţilor voştri că li-l dăruiesc.»

10,1 Termenul „chivot" este transpunerea tradiţională în română a grecescului κιβωτός, „cutie de lemn, cufăr". În Exod, chivotul era locul prezenţei divine, în schimb în Deuteronom are unica funcţie de a adăposti cele zece porunci.

10,3 În acest pasaj din Deuteronom, atât în TM, cât şi în LXX, construirea chivotului îi este atribuită lui Moise; în pasajul corespunzător din Exod era indicat Beseleel (38,1). ♦ În TM era precizată specia lemnului din care fusese făcut chivotul (salcâm), în greacă însă se produce un transfer de la specie la calitate: ἄσηπτον, „care nu putrezeşte".

10,4 „a scris" (ἔγραψεν): subiectul nu este exprimat nici în greacă, nici în ebraică. Pasajul sugerează mai degrabă că cel care a scris este Dumnezeu, nu Moise (ca în Ex. 34,28). ♦ „întocmai după scrierea dintâi": κατὰ τὴν γραφὴν τὴν πρώτην („aşa cum fuseseră scrise prima dată"). ♦ „cele zece porunci", *lit.* „cele zece cuvinte" (δέκα λόγους): sintagma apare pentru a doua oară (Ex. 34,28). *Cf.* Deut. 4,13, δέκα ῥήματα.

10,8 Prima menţiune a leviţilor în Deuteronom. Cele patru funcţii ale leviţilor sunt exprimate prin patru verbe: „a duce chivotul"; „a sta înaintea lui Dumnezeu"; „a sluji" (a se ocupa de cult); „a se ruga/mulţumi lui Dumnezeu".

10,9 Textul grecesc oscilează între plural („leviţii") şi singular („moştenirea lui"), în vreme ce TM prezintă o uniformizare la singular.

[12] Şi acum, Israele, ce altceva îţi cere Domnul Dumnezeul tău decât să te
temi de Domnul Dumnezeul tău, să mergi pe toate căile Sale, să-L iubeşti,
să slujeşti Domnului Dumnezeului tău din toată inima şi din tot sufletul tău,
[13] să păzeşti poruncile Domnului Dumnezeului tău şi îndreptările Lui, aşa cum
ţi le-am poruncit eu astăzi, ca să-ţi fie bine? [14] Iată, ale Domnului Dumnezeului
tău [sunt] cerul şi cerul cerului, pământul şi toate câte sunt pe el. [15] Numai că
Domnul i-a ales pe părinţii voştri să-i iubească şi v-a pus deoparte pe voi,
seminţia lor de după ei, mai presus de toate neamurile, în ziua aceea. [16] Şi
voi vă veţi tăia împrejur împietrirea inimii şi încăpăţânarea şi nu vă veţi
îndărătnici. [17] Căci Domnul Dumnezeul vostru, Acesta [este] Dumnezeul
dumnezeilor şi Domnul domnilor, Dumnezeu cel mare şi puternic şi înfri-
coşător, Care nu ţine seama de faţa [nimănui] şi nu primeşte dar. [18] Care
face judecată [dreaptă] străinului, orfanului şi văduvei şi-l iubeşte pe străin,
îi dă pâine şi veşmânt. [19] Să-l iubiţi pe străin; căci şi voi eraţi străini în ţara
Egiptului. [20] Să te temi de Domnul Dumnezeul tău şi să-L slujeşti şi să te
alipeşti de El şi să juri pe numele Lui. [21] Acesta este fala ta, Acesta este

---

10,12 Întrebarea: „Ce-ţi cere Domnul Dumnezeul tău" se regăseşte în Mich. 6,8 într-un context similar. Philon (*Spec.* I, 299-300) spune că cererea adresată de Dumnezeu omului este foarte simplă: să-L iubească pe Dumnezeu ca pe un binefăcător şi să se teamă de El ca de un stăpân: iubirea faţă de Dumnezeu este etapa ultimă a iniţierii spirituale, pe când teama, începutul înţelepciunii, este accesibilă tuturor. Irineu, citând acest verset, spune că omul are nevoie de prietenia lui Dumnezeu, pe când „lui Dumnezeu aceasta nu-i aduce nimic în plus" (*Adv. Haer.* IV, 16,4). Origen adaugă că Dumnezeu cere ceva omului nu pentru că „are nevoie de darurile noastre, ci pentru a ne da înapoi, spre mântuire, ceea ce i-am dat" (*Hom. Luc.* 39,6-7).

10,14 Versetul (introdus prin particula exclamativă ἰδού, „iată") este o frază nominală, care imită fraza ebraică. ♦ „cerul cerului" (ὁ οὐρανός τοῦ οὐρανοῦ): sintagma transpune (la singular) superlativul ebraic; cele două ceruri distincte (ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ) se regăsesc în 3Rg. 8,27. Philon (*Spec.* I,302) interpretează această distincţie ca opoziţia dintre cerul inteligibil (ὁ νοητός), divin, şi cerul perceptibil (ὁ αἰσθητός), terestru.

10,16 Sintagma „vă veţi tăia împrejur împietrirea/cerbicia inimii" (σκληροκαρδία) transpune în plan moral imaginea din TM, „vă veţi tăia prepuţul inimii": Aquila traduce literal: ἀκροβυστίαν καρδίας. Termenul σκληροκαρδία este reluat în NT (Mt. 19,8; Mc. 10,5; 16,4).

10,18 Tripleta „străin, orfan, văduvă" este folosită pentru prima dată în Ex. 22,20-21.

10,21 „fala": substantivul καύχημα apare aici pentru prima dată în Pentateuh; este atestat numai la Pindar şi în greaca târzie. Termenul ebraic pe care îl traduce, *t'hillāh*, „laudă", apare redat diferit: ὕμνησις, αἴνεσις, ἔπαινος, ὕμνος, ἀγαλλίαμα, ἀγαυρίαμα, γαυρίαμα, ἀρετή, în mod excepţional δόξα (Ex. 15,11).

Dumnezeul tău, care a înfăptuit pentru tine lucruri mari și pline de slavă, pe
care le-au văzut ochii tăi. 22 Părinții tăi au coborât în Egipt în [număr de]
șaptezeci de suflete și, iată, acum Domnul Dumnezeul tău te-a făcut
mulțime, cât stelele de pe cer."

11 1 „Și să-L iubești pe Domnul Dumnezeul tău și să-I păzești rân-
duielile, judecățile și îndreptările în toate zilele. 2 Și veți cunoaște astăzi –
nu copiii voștri, care n-au văzut și n-au cunoscut învățătura Domnului
Dumnezeului tău, faptele Sale mărețe, și mâna Sa cea puternică, și brațul
Său cel înălțat, 3 și semnele și minunile pe care le-a făcut în mijlocul
Egiptului, lui Faraon, regele Egiptului, și întregii sale țări; 4 și tot ce-a făcut
cu puterea egiptenilor, cu carele lor și cu călărimea lor, cum le-a revărsat în
fața apele Mării Roșii, atunci când porniseră în urmărire dinapoia voastră, și
cum Domnul i-a dat pieirii până în ziua de azi; 5 și câte a făcut pentru voi în
pustiu, până ce-ați ajuns în locul acesta; 6 și câte le-a făcut lui Dathan și lui
Abiron, fiii lui Eliab, fiul lui Ruben, pe care pământul, deschizându-și gura,
i-a înghițit laolaltă cu casele și cu corturile lor, și tot ce era cu ei, în mijlocul
întregului Israel: 7 căci ochii voștri au văzut toate faptele mari ale Domnului,
câte le-a făcut pentru voi astăzi. 8 Păziți-I toate poruncile, pe care vi le porun-
cesc astăzi, ca să trăiți și să vă înmulțiți și, o dată intrați, să moșteniți pământul
pe care pășiți [trecând] Iordanul spre a-l moșteni; 9 ca să trăiți vreme înde-
lungată pe pământul pe care Domnul le-a jurat părinților voștri că li-l va da
lor și urmașilor lor de după ei, pământ unde curge lapte și miere. 10 Căci
pământul unde intrați, ca să-l luați moștenire, nu este ca pământul Egiptului,

10,22 Acest pasaj din Septuaginta este singurul care concordă cu TM în evaluarea la „șaptezeci" a celor care au intrat în Egipt. Codicele *Alexandrinus* indică „șaptezeci și cinci", în acord cu Gen. 46,27 și Ex. 1,5; editorii consideră că lecțiunea codicelui *Vaticanus* (acceptată de Rahlfs) este cea bună.

11,1 „să păzești rânduielile": textul grecesc oferă o figură etimologică (φυλάξῃ τὰ φυλάγματα, *litt.* „să păzești cele ce trebuie păzite") în care substantivul este o inovație lexicală; *Alexandrinus*, în acord cu TM, adaugă aici: „și poruncile Lui" (καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ).

11,2 „învățătura Domnului" (παιδεία κυρίου): aceasta este singura prezență în Pentateuh a cuvântului παιδεία („învățătură", „pedeapsă"), frecvent în Proverbe, Înțelepciunea și Sirach. Este un echivalent pentru ebraicul *mûsar*, „mustrare", aici referindu-se la educația dată de manifestările puterii divine.

11,10 „îl uda cu picioarele" (ποτίζουσιν τοῖς ποσίν): expresia este un calc după ebraică, se referă la o metodă foarte veche de irigare, unde rigolele se închideau/deschideau cu piciorul.

din care ați ieșit, [având o vreme] când însămânțează sământa și-l udă cu
picioarele, ca pe o grădină de zarzavaturi. [11] Ci pământul unde intri, ca să-l
moștenești, [este] un ținut cu munți și văi, [care-și] bea apa din ploaia cerului
[12] și pe care Domnul Dumnezeul tău îl veghează; ochii Domnului Dumnezeului
tău sunt neîncetat asupra lui, de la începutul anului până la sfârșit.
[13] Dacă veți asculta cu luare-aminte toate poruncile Lui, așa cum ți le
poruncesc eu astăzi – să-L iubești pe Domnul Dumnezeul tău și să-l slujești
din toată inima ta și din tot sufletul tău – [14] atunci El va da ploaie pămân-
tului tău, timpurie și târzie, după anotimp, iar tu îți vei strânge grâul, vinul
și untdelemnul tău. [15] Și îți va da nutreț pe câmpuri, pentru turmele tale; și
când vei mânca și te vei îndestula, [16] ia seama să nu te semețești în inima ta,
să nu te abați și să slujești zeilor străini și să te închini lor, [17] pentru ca
Domnul să nu se aprindă de mânie împotriva voastră și să nu struncească
cerul – căci atunci nu va mai fi ploaie, pământul nu va mai da roade, iar voi
veți dispărea degrabă de pe acest pământ bun, pe care Domnul vi l-a dăruit.
[18] Puneți dar cuvintele acestea în inima voastră și în sufletul vostru; și
atârnați-le ca semn la mâna voastră, iar ele să fie neîncetat dinaintea ochilor
voștri. [19] Și dați-le ca învățătură copiilor voștri, rostiți-le așezați în casă,
mergând pe drum, la culcare și la sculare. [20] Și scrieți-le pe ușorii caselor
voastre și porților voastre, [21] ca să aveți zile multe și zilele fiilor voștri pe
pământul pe care am jurat părinților voștri că li-l dau să fie câte sunt zilele
cerului pe pământ. [22] Și dacă veți asculta cu grijă toate aceste porunci, pe
care Eu vi le poruncesc astăzi să le puneți în faptă – să-L iubiți pe Domnul
Dumnezeul vostru și să mergeți pe toate căile Lui și să vă alipiți de El –
[23] Domnul va goni toate celelalte neamuri dinaintea voastră, iar voi veți
moșteni neamuri mari și cu mult mai puternice decât voi. [24] Orice loc
purtând urma piciorului vostru va fi al vostru; din pustiu și Antiliban și de
la râul cel mare, râul Eufrat, și până la Marea de la apus, [acestea] vor fi
hotarele tale. [25] Nimeni nu se va pune împotriva voastră; Domnul Dumnezeul
vostru va împrăștia frică și spaimă de voi pe fața întregului pământ, pe care
pășiți așa cum v-a spus vouă Domnul.
[26] Iată, eu pun astăzi înaintea voastră binecuvântare și blestem, [27] bine-
cuvântarea – de ascultați poruncile Domnului Dumnezeului vostru, pe care

---

11,14 „[ploaie] timpurie și [ploaie] târzie" (πρόϊμον καὶ ὄψιμον): cei doi termeni, care aparțin lexicului agricol și prozei târzii, sunt folosiți în Septuaginta pentru a desemna ploaia de toamnă și ploaia de primăvară (Ier. 5,24; Ioel 2,23; Os. 6,3; Za. 10,1). Cele două adjective sunt reluate în NT, având subînțeles cuvântul „ploaie", în Iac. 5,7.

vi le poruncesc astăzi, [28] și blestemele – de nu ascultați poruncile Domnului
Dumnezeului vostru, așa cum vi le poruncesc astăzi, și vă răzlețiți de
drumul pe care vi l-am poruncit, începând să slujiți unor zei străini, pe care
nu-i cunoașteți. [29] Și atunci când Domnul Dumnezeul tău te va aduce în țara
în care vei merge s-o iei moștenire, tu să dai binecuvântarea pe muntele
Garizim și blestemul pe muntele Gaibal. ([30] Nu îi vezi dincolo de Iordan,
înapoia drumului către soare-apune, în ținutul lui Canaan, care locuiește la
apus, aflându-se aproape de Golgol, lângă Stejarul Înalt?) [31] Căci voi treceți
Iordanul ca să ajungeți să moșteniți pământul pe care Domnul Dumnezeul
vostru vi-l dă moștenire pentru totdeauna, și-l veți moșteni și veți locui
într-însul. [32] Și să vă îngrijiți să puneți în faptă toate judecățile și rânduielile
Lui, pe care eu astăzi le pun înaintea voastră."

12 [1] „Acestea sunt judecățile și rânduielile pe care îngrijiți-vă să le
puneți în faptă în țara pe care Domnul Dumnezeul părinților voștri v-o dă
moștenire pentru toate zilele pe care le veți trăi pe pământ. [2] Nimiciți toate
locurile unde au slujit acolo zeilor lor, [locuri] pe care voi le moșteniți, pe
munții cei înalți, pe dune și sub desișul copacilor; [3] nimiciți-le cu totul
altarele [păgânești], sfărâmați-le stâlpii, tăiați-le dumbrăvile sfinte și ardeți
în foc statuile zeilor lor; și faceți să piară numele lor din locul acela! [4] Să nu
faceți la fel Domnului Dumnezeului vostru, [5] ci într-un loc [anume], ales de
Domnul Dumnezeul vostru, într-unul din triburile voastre, spre a-i rosti
numele, ca să fie chemat, numai acolo să-L căutați și să intrați; [6] și acolo îi
veți aduce arderile de tot, jertfele voastre și pârga, făgăduințele și darurile
voastre și întâii-născuți din turmele voastre de vite și de oi; [7] și veți mânca
acolo înaintea Domnului Dumnezeului vostru și vă veți bucura de tot ce veți

---

11,29 Ceremonia la care face aluzie versetul va fi detaliată în 27,11-13 și descrisă în Iis. Nav. 8,32-35. Funcția pe care o îndeplinesc cei doi munți în ceremonie este justificată de orientarea lor: Garizim spre miazăzi, Gaibal (ebr. *'Ēybāl*) spre miazănoapte.

11,30 „Stejarul Înalt": TM „stejarii de la Mōreh", ca în Gen. 12,6.

12,1 Capitolul începe în Septuaginta cu conjuncția copulativă καί, în vreme ce în TM începe direct.

12,2 „dune" (θίς): dintre cei trei termeni care indică locurile de cult idolatric condamnate, acesta apare mai frecvent redat prin βουνός „colină"; θίς este un termen homeric, ionian, care desemnează în primul rând nisipul de la țărmul mării și abia prin extindere colina. Mai este utilizat doar de două ori în Septuaginta, cu epitetul „veșnic", în Gen. 49,26 și Baruch 5,7.

12,5 Pasajul este comparabil cu 3Rg. 8,26-30 (sfințirea templului lui Salomon).

aduce pe brațe, voi și casele voastre, după cum te-a binecuvântat Domnul
Dumnezeul tău. [8] Nu le veți face pe toate așa cum le facem noi astăzi,
fiecare ce-i este pe plac; [9] căci încă n-ați ajuns, până acum, la odihna și la
moștenirea pe care vi le dăruiește Domnul Dumnezeul vostru. [10] Veți trece
Iordanul, veți locui pământul pe care Domnul Dumnezeul vostru vi-l dă
moștenire și atunci vă va dărui liniște dinspre toți dușmanii dimprejur și veți
sălășlui la adăpost. [11] Și va alege Domnul Dumnezeul vostru locul unde-i va
fi chemat numele: acolo să-l aduceți tot ce vă poruncesc eu astăzi, arderile
de tot, jertfele, zeciuiala, pârga mâinilor voastre, daniile și tot ce este ales
din darurile voastre, pe care le făgăduiți Dumnezeului vostru; [12] și vă veți
bucura înaintea Domnului Dumnezeului vostru, voi, fiii și fiicele voastre,
slujitorii și slujitoarele voastre, și levitul de la porțile voastre, căci el nu are
pentru sine nici parte, nici moștenire laolaltă cu voi. [13] Ai grijă să nu aduci
arderea ta de tot oriunde ți se pare, [14] ci doar în locul pe care-l va alege
Domnul Dumnezeul tău, într-unul din triburile tale; acolo să-ți aduci
arderea de tot și acolo să faci tot ce-ți poruncesc eu astăzi. [15] Însă după
dorința ta vei jertfi și te vei înfrupta cu carne după binecuvântarea Domnului
Dumnezeului tău, pe care ți-a dat-o, în fiecare oraș; omul necurat de la tine
și cel curat vor mânca la un loc, ca și cum ar fi [carne de] ciută sau cerb; [16]
dar sânge să nu mâncați, ci să-l lăsați să se scurgă pe pământ ca apa. [17] Nu
vei putea să mănânci în orașele tale zeciuiala din grâul tău și din vinul tău și
din untdelemnul tău, întâii-născuții vitelor tale și ai oilor tale, nimic din
făgăduințele pe care le-ați făgăduit, și prinosurile voastre, și pârga mâinilor
voastre, [18] ci numai înaintea Domnului Dumnezeului tău le vei mânca, în
locul ales de Domnul Dumnezeul tău pentru aceasta: tu și fiul tău și fiica ta,
slujitorul tău și slujitoarea ta și străinul din orașele voastre; și tu te vei
bucura înaintea Domnului Dumnezeului tău pentru tot ce vei duce cu mâna
ta. [19] Ai grijă să nu uiți de levit, în toată vremea cât vei trăi pe pământ.
[20] Și dacă Domnul Dumnezeu îți lărgește hotarele, așa cum ți-a spus, iar
tu zici «Mă voi înfrupta cu carne», dacă sufletul tău dorește să se înfrupte
cu carne, după dorința sufletului tău înfruptă-te cu carne. [21] Și dacă locul pe

---

12,8 „plăcut" (τὸ ἀρεστόν): în TM *yāšār*, „drept".
12,9 „odihnă" – *cf.* Ps. 94,11. Se remarcă frecvența verbului καταπαύειν, „a se odihni", asociat cu intrarea în pământul făgăduinței.
12,15 Versetul începe cu opoziția puternică a conjuncției ἀλλά, care separă clar sacrificiile de cult, împlinite într-un loc anume, de tăierea liberă a animalelor pentru hrană: traducătorul a păstrat însă verbul θύω, „a jertfi", „a sacrifica".

care-l va alege Domnul Dumnezeul tău ca să-I fie chemat numele se găsește prea departe de tine, atunci să jertfești din vitele tale și din oile tale pe care ți le dă Domnul, așa cum ți-am poruncit, și să te înfrupți în orașele tale după dorința sufletului tău; [22] cum este mâncată ciuta sau cerbul, să mănânci; omul necurat de la tine și omul curat să mănânce deopotrivă. [23] Ia aminte să nu mănânci sânge, căci sângele este sufletul lui; sufletul nu va fi mâncat împreună cu carnea; [24] nu-l veți mânca, ci-l veți scurge pe pământ ca apa; [25] nu-l vei mânca, pentru ca să-ți fie bine, ție și fiilor tăi după tine, dacă faci ce este bun și plăcut înaintea Domnului Dumnezeului tău. [26] Dar lucrurile sfințite [Domnului], dacă le ai, și cele făgăduite ale tale le vei lua și vei merge în locul ales de Domnul Dumnezeul tău, ca să-I fie chemat numele, [27] și îți vei face arderea de tot; carnea o vei aduce pe altarul Domnului Dumnezeului tău, sângele jertfelor tale îl vei scurge la temelia altarului Domnului Dumnezeului tău, iar carnea o vei mânca. [28] Ia aminte și ascultă, să împlinești toate cuvintele pe care ți le poruncesc, ca să-ți fie bine, ție și fiilor tăi, pentru totdeauna, dacă vei face ce este bun și plăcut înaintea Domnului Dumnezeului tău.

[29] Când Domnul Dumnezeul tău va nimici dinaintea ta neamurile la care vei intra ca să le moștenești pământul, și-i vei moșteni și te vei sălășlui în ținutul lor, [30] ia seama să nu cauți să-i urmezi, o dată ce-au fost nimiciți dinaintea ta; să nu-i cauți pe zeii lor spunând: «Cum se poartă neamurile acestea cu zeii lor? Și eu mă voi purta la fel.» [31] Să nu te porți așa cu Domnul Dumnezeul tău, căci au făcut pentru zeii lor urâciuni pe care Domnul le urăște: și-au ars fiii și fiicele în foc pentru zeii lor."

13 [1] „Tot lucrul pe care ți-l poruncesc eu astăzi, să veghezi să-l pui în faptă; să nu adaugi nimic și nici să nu lași nimic deoparte.

[2] Dacă din [neamul] tău se ridică un profet sau cineva care visează un vis și-ți dă un semn sau o minune, [3] și dacă împlinește semnul sau minunea

---

12,23 Interdicția de a bea sânge (*cf.* Gen. 9,4; Lev. 3,17; 7,25-26; 17,10-14) este întemeiată pe identificarea sângelui cu ebr. *nepheš*, „ființă vie", tradus în gr. cu ψυχή, pe care creștinii l-au înțeles ca „suflet" – ceea ce a pus probleme exegeților (dacă „sufletul" = sângele, atunci mai este nemuritor?). Origen a reunit formulele din Lev. 17,11 și Deut. 12,23, făcând distincția între „omul exterior" și „omul interior" (*Dialogus Her.*, 11).
12,25 „bun și plăcut" (τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀρεστόν): prin această sintagmă este tradus în greacă un singur cuvânt din TM, *yāšār*, „ceea ce este drept".
13,1 *Cf.* nota la 2,5.

despre care ți-a vorbit, zicând: «Haideți să slujim unor zei străini», pe care
nu-i cunoașteți, 4 să nu ascultați cuvintele acelui profet sau ale celui care-a
visat visul, pentru că Domnul Dumnezeul vostru vă încearcă să vadă dacă-L
iubiți pe Domnul Dumnezeul vostru din toată inima voastră și din tot sufle-
tul vostru. 5 Urmați Domnului Dumnezeului vostru, temeți-vă de El și
păziți-I poruncile, ascultați de glasul Lui și stați-I alături. 6 Și profetul acela
sau acela care a visat visul să fie omorât; căci a vorbit ca să te rătăcească de
la Domnul Dumnezeul tău, Care te-a scos din țara Egiptului, Care te-a răs-
cumpărat din robie, și ca să te abată de la calea pe care Domnul Dumnezeul
tău ți-a poruncit să mergi; tu dă-l pierzării pe cel rău dintre voi.
7 Dacă te cheamă fratele tău – [născut] din tatăl tău sau din mama ta –,
fiul tău sau fiica ta, femeia de la sânul tău ori prietenul [ce este] deopotrivă
cu sufletul tău și-ți spune în taină: «Hai să slujim zeilor străini», pe care tu
nu i-ai cunoscut, și nici părinții tăi, 8 dintre zeii neamurilor dimprejurul vos-
tru, care sunt aproape de tine sau departe de tine, de la un capăt al pământ-
ului la altul, 9 tu să nu te învoiești cu el și nici să nu-l asculți, iar ochiul tău
să nu aibă îngăduință pentru el; să nu ai milă de el și să nu-l cruți. 10 Să-l dai
de gol, mâinile tale să se ridice primele asupra lui, ca să-l ucidă și apoi mâi-
nile întregului popor; 11 să-l ucidă cu pietre și să-l omoare, fiindcă a încercat
să te îndepărteze de Domnul Dumnezeul tău, Care te-a scos din țara Egiptului,
din casa robiei. 12 Și tot Israelul, auzind, se va înspăimânta și nu vor mai
săvârși astfel de faptă rea între voi.
13 Dacă vei auzi că într-unul dintre orașele tale, pe care Domnul
Dumnezeul tău ți le-a dat spre locuire, se spune: 14 «Bărbați nelegiuiți au
ieșit dintre voi și i-au tulburat pe toți locuitorii spunând: 'Hai să slujim la
zei străini'», pe care nu i-ați cunoscut, 15 și vei întreba și vei cerceta cu grijă

13,2 „profet" (προφήτης): TM *nābhī'*; în Deuteronom nu este folosit termenul ψευδοπροφήτης, „profet mincinos", care apare abia în Ieremia.

13,10 „să-l dai de gol", de fapt, „să vestești... despre el" (ἀναγγέλλειν ... περὶ αὐτοῦ); TM „va trebui să-l omori". Diferența de sens dintre cele două texte s-ar putea explica printr-o lectură diferită a textului ebraic: *n-g-d*, „a anunța", față de *h-r-g* („a omorî").

13,14 „nelegiuiți" (παράνομοι): TM *b'liyya'al*, „fără folos"; termenul ebraic este redat diferit în greacă, prin cuvinte care indică apostazia, impietatea, atitudini opuse legii (Aquila folosește cu regularitate ἀποστασία: Deut. 15,9; Jud. 19,22; Naum 1,11). Numele Belial, transpunerea termenului ebraic *beliyya'al*, este interpretat ca unul dintre numele răului; apare frecvent în scrierile de la Qumran în opoziție cu „Îngerul luminii". În afara Septuagintei, apare transliterat Beliar, ca nume al Satanei (*e.g.* 2Cor. 6,15). Este unul din personajele a căror tradiție a conturat tradiția Antihristului o dată cu Irineu.

și, iată, cuvântul [se dovedește] cu totul adevărat, [și] urâciunea aceasta s-a
petrecut la voi, [16] atunci va trebui să-i nimicești pe toți locuitorii orașului cu
pricina, căsăpindu-i cu sabia; vei arunca anatema asupra lui și asupra a tot
ce se află într-însul; [17] vei aduna toate prăzile de pe străzi, vei arde în foc
orașul și toate prăzile lui, grămadă, înaintea Domnului Dumnezeului tău și
va rămâne nelocuit pentru totdeauna și nici nu va mai fi reclădit. [18] Nimic
din ce-a fost dat anatemei să nu se lipească de mâna ta, pentru ca Domnul să
abată suflarea mâniei Sale; și-ți va dărui mila Sa, te va milui și te va înmulți,
așa cum le-a jurat părinților tăi, [19] dacă vei asculta de glasul Domnului
Dumnezeului tău și-i vei păzi toate poruncile, așa cum ți le dau eu astăzi,
făcând ce este bun și plăcut înaintea Domnului Dumnezeului tău."

14 [1] „Sunteți fiii Domnului Dumnezeului vostru; nu faceți curățiri, nu vă
tundeți între ochi pentru un mort; [2] căci tu ești popor sfânt pentru Domnul
Dumnezeul tău și Domnul Dumnezeul tău te-a ales să-I fii popor scump
între toate neamurile de pe fața pământului.
[3] Nu mâncați nimic spurcat. [4] Iată animalele pe care le veți mânca:
vițelul, dintre vite, și mielul, dintre oi, și iedul, dintre capre, [5] cerbul, ciuta,
bivolul, țapul-cerb, gazela, antilopa și girafa. [6] Orice animal cu copita

---

14,1 „fiii Domnului": tema filiației divine apăruse deja în Ex. 4,22; aici este folosit pentru prima dată termenul „fii" (la plural: υἱοί) pentru Israel. Traducătorii folosesc fie υἱοί, fie τέκνα pentru ebr. *bānîm*. ♦ „nu faceți curățiri": verbul φοιβάω este târziu și nesigur, apărând numai aici în Septuaginta; în unele manuscrise este înlocuit, probabil din ignoranță, prin φοβεῖσθαι, „a se teme" (care explică traducerea din Vetus Latina: *non timebitis*). Cuvântul a fost studiat de E. Degani: derivat din *Phoibos*, epitetul lui Apollo, zeu al purificării și al oracolelor, poate avea sensul „a curăți" sau (în forma φοιβάζω) „a da oracole" (Degani, E., 1966, pp. 93-94). Theodoret al Cyrului pune verbul în legătură cu Apollo Pythianul și interpretează pasajul ca o condamnare a manticii (*Q Dt.* 13). ♦ „nu vă tundeți" (în semn de doliu) (οὐκ ἐπιθήσετε φαλάκρωμα): termenul φαλάκρωμα, „pleșuvie în creștetul capului" (aici: pe frunte), nu este atestat înainte de Septuaginta, dar este creat pe un termen uzual (φαλακρός, „chel"). Textul este neclar. Theodotion, Aquila și Symmachus folosesc un verb mai precis: κατατέμνω, „a face incizii" (*cf.* 3Rg. 18,28); *cf.* Jud. 16,6: ἐντομίδες, „incizii". Tăieturile de orice fel în semn de doliu reprezintă o interdicție formulată în Lev. 19,28.

14,5 „țapul-cerb" (τραγέλαφος): Origen vede în menționarea acestui animal inexistent o absurditate care impune o interpretare alegorică (*De princ.* 4,3,2).

14,6 Sintagmele folosite aici sunt în mare parte sinonimice: διχηλεῖν ὁπλήν, „a fi despicat la copită", și ὀνυχίζειν ὀνυχιστῆρας, „a fi despicat la unghii" (ὁπλή și ὄνυξ sunt sinonime). În tradiția iudaică, și apoi în cea creștină, verbul διχηλεῖν a fost interpretat alegoric: despicarea copitei a fost văzută ca un indiciu al capacității de discernământ.

despicată, care are copita despărțită în două unghii și este rumegător dintre
animale, îl veți mânca. [7] Iar pe acestea nu le veți mânca, dintre rumegă-
toarele cu copita despicată și cu o singură unghie în copită: cămila, iepurele,
șafanul, pentru că acestea sunt rumegătoare și nu au copita despicată: sunt
necurate pentru voi; [8] nici porcul, fiindcă are copita despicată și copita
despărțită în unghii și nu rumegă defel: e necurat pentru voi; nu mâncați din
carnea lor și nici de hoiturile lor nu vă atingeți. [9] Iată ce să mâncați din cele
care sunt în ape: pe toate câte au aripioare și solzi, mâncați-le, [10] iar pe cele
care nu au aripioare și solzi, nu le mâncați, fiindcă sunt spurcate pentru voi.
[11] Veți mânca orice pasăre curată, [12] dar pe acestea nu le veți mânca: vul-
turul, gripsorul, vulturul-de-mare, [13] șoimul, gaia și cele de soiul lor; [14] orice
soi de corb și cele de soiul lui; [15] struțul și cucuveaua și pescărușul, [16] și
bâtlanul și lebăda și ibisul, [17] cormoranul, uliul și soiurile lor, pupăza, buf-
nița, [18] pelicanul și ploierul cu soiurile lor și porfirionul și liliacul. [19] Toate
insectele cu aripi sunt necurate pentru voi: nu veți mânca din ele. [20] Veți
mânca orice zburătoare curată. [21] Nu veți mânca nici un hoit; va fi dat
străinului ce locuiește în orașele tale, și-l va mânca, sau îl vei vinde străi-
nului, căci tu ești popor sfânt pentru Domnul Dumnezeul tău. Să nu fierbi
mielul în laptele mamei sale.
[22] Să iei o zeciuială din tot rodul semințelor tale, rodul ogorului tău an
de an, [23] și să o mănânci înaintea Domnului Dumnezeului tău, în locul pe
care-l va alege Domnul Dumnezeul tău ca să-I fie chemat numele. Să duci
zeciuiala din grâul tău, din vinul tău, din untdelemnul tău, întâii-născuți din
vitele și din oile tale, ca să înveți să te temi de Domnul Dumnezeul tău
în toate zilele. [24] Dacă drumul va fi însă prea lung pentru tine și nu le vei
putea închina, fiind departe de tine locul ales de Domnul Dumnezeul tău, ca
să-I fie chemat numele, fiindcă Domnul Dumnezeul tău te va binecuvânta,
[25] [atunci] să le vinzi pe argint, să iei argintul în mâinile tale și să mergi la
locul ales de Domnul Dumnezeul tău [26] și să dai argintul pe orice va dori
sufletul tău, pe vite sau oi, pe vin sau sicheră, sau pe orice va dori sufletul
tău; să mănânci acolo înaintea Domnului Dumnezeului tău și să te bucuri

---

14,8 „copita despărțită în unghii" (ὀνυχίζει ὄνυχας ὁπλῆς): sintagma lipsește în TM.
14,12-18 Sunt reluate aici speciile enumerate în Lev. 11, cu aceleași identificări grecești ale denumirilor ebraice. *Cf.* notele la Lev. 11,4-19.
14,21 Ultima recomandare este, probabil, o aluzie la un obicei al vechilor populații canaanene, de care evreii trebuia să se distingă.
14,26 „sicheră" (σίκερα): *cf.* nota la Lev. 10,9. Philon recurge la termenul μέθυσμα, „băutură amețitoare", folosit și de Aquila și care mai apare în manuscrise ale Septuagintei.

tu, şi familia ta, [27] şi levitul din oraşele tale, care nu are nici parte şi nici
moştenire laolaltă cu tine. [28] După trei ani, să aduci toată zeciuiala roadelor
tale. Atunci să o pui în oraşele tale, [29] ca să vină levitul, care nu are nici
parte şi nici moştenire laolaltă cu tine, şi străinul, şi orfanul, şi văduva din
oraşele tale, să mănânce şi să se sature, pentru ca Domnul Dumnezeul tău
să te binecuvânteze în toate lucrările pe care le vei face."

15 [1] „Tot la şapte ani să faci iertare. [2] Iată rânduiala pentru iertarea ta: să
ierţi aproapelui tot ce-ţi este dator, să nu-l urmăreşti pe fratele tău, pentru că
iertarea a fost vestită de Domnul Dumnezeul tău. [3] De la străin să ceri
numai ce este al tău dintr-ale sale; fratelui tău iartă-i datoria faţă de tine;
[4] să nu se afle la tine om în nevoie, pentru că Domnul Dumnezeul tău te-a
binecuvântat cu binecuvântarea Sa în ţara pe care Domnul Dumnezeul tău
ţi-o dăruieşte să ai parte de ea ca moştenire, [5] dacă te vei supune ascultând
glasul Domnului Dumnezeului vostru, ca să păzeşti şi să împlineşti
poruncile pe care ţi le poruncesc eu ţie astăzi. [6] Căci Domnul Dumnezeul
tău te-a binecuvântat, aşa cum ţi-a spus, şi vei da împrumut multor neamuri,
tu însă nu vei lua împrumut; şi vei stăpâni multe neamuri, tu însă nu vei fi
sub stăpânire.
[7] Dacă ai vreun frate la nevoie în vreunul din oraşele tale, din ţara pe
care ţi-o dă Domnul Dumnezeul tău, să nu încetezi să-l iubeşti în inima ta şi
să nu-ţi închizi palma fratelui tău aflat în nevoie; [8] deschide-ţi cu adevărat

---

15,1-6 *Cf.* Lev. 25. În Exod şi în Levitic se menţionează, în fiecare al şaptelea an, lăsarea pământului necultivat (Ex. 23,11; Lev. 25,2-5) şi eliberarea robilor evrei (Ex. 21,2; Lev. 25,40-41); într-al cincizecilea an (Lev. 25,8-12), fiecare trebuie să intre din nou în posesia bunurilor sale; iertarea datoriilor este proprie Deuteronomului. În parafraza la Lev. 25, Flavius Iosephus vorbeşte despre anul sabatic, de odihnă (ἄνεσις) a pământului, în analogie cu repaosul (ἀνάπαυσις) săptămânal al omului, şi despre anul al cincizecilea, numit de evrei „Iobelos" (acesta este sensul prim al cuvântului „jubileu"). Iertarea datoriilor, fixată de Flavius Iosephus pentru anul jubiliar şi nu pentru cel sabatic, nu mai era practicată în vremea sa; el consideră că sensul cuvântului „Iobelos" este ἐλευθερία, „libertate" (*AI* III,280-286). ♦ Origen (*De or.* 27,14) numeşte exemplele biblice de iertare la şapte ani folosind termeni diferiţi: „libertatea" (ἐλευθερία) acordată robilor evrei, „iertarea" (ἄφεσις) datoriilor, „odihna" (ἄνεσις) pământului. Deasupra acestora se situează sărbătoarea care are loc la de şapte ori şapte ani, pe care evreii o numesc Ἰωβηλαῖος, „Jubileul".

15,8 Ca şi în alte pasaje, am redat figurile etimologice din textul grecesc printr-o subliniere a conţinutului semantic: „să iei şi să-ţi deschizi" (literal: „deschizând vei deschide"), „să iei şi să-i împrumuţi" („împrumutându-i îi vei împrumuta").

brațele către el și împrumută-i cu adevărat ce-i lipsește, cât îi lipsește. [9] Ia
aminte să nu ai [vreun] lucru ascuns în inima ta, vreo nelegiuire, spunând:
«Se apropie anul al șaptelea, anul de iertare», iar ochiul tău să fie vrăjmaș
fratelui aflat în nevoie și să nu-i dai nimic, căci el va striga împotriva
ta înaintea Domnului, iar pentru tine va fi greșeală mare. [10] Să-i dai cu
adevărat aceluia, să-i împrumuți cu adevărat ce îi lipsește – și să nu te
întristezi în inima ta când îi vei da. Căci pentru lucrul acesta Domnul
Dumnezeul tău te va binecuvânta în toate faptele și-n toate pe care îți vei
pune mâna. [11] Nevoiașul nu va dispărea de pe fața pământului; de aceea eu
însumi îți poruncesc să împlinești această vorbă, zicându-ți: «Deschide-ți cu
adevărat brațele către fratele tău sărman și către cel aflat în nevoie pe
pământul tău.»
[12] Dacă fratele tău, evreu sau evreică, ți-a fost vândut, va fi robul tău
vreme de șase ani, iar într-al șaptelea an lasă-l liber. [13] Numai că atunci
când îl vei lăsa să se ducă de la tine, eliberându-l, să nu-l trimiți [cu mâna]
goală; [14] dăruiește-i merinde de drum din turmele tale de oi, din grâul tău și
de sub teascul tău. Cum te-a binecuvântat Domnul Dumnezeul tău, așa să-i
dai. [15] Amintește-ți că ai fost slugă în țara Egiptului și că te-a răscumpărat
Domnul Dumnezeul tău; de aceea îți poruncesc astăzi să împlinești acest
cuvânt. [16] Dar dacă îți spune: «Nu voi pleca de la tine», fiindcă te-a
îndrăgit, pe tine și casa ta, fiindcă-i este bine pe lângă tine, [17] atunci să iei o
undrea, să-i găurești urechea la poartă și să rămână slujitorul tău pentru
totdeauna; iar cu slujitoarea ta vei face tot așa. [18] Să nu-ți fie greu să-i lași
să plece slobozi după șase ani, căci pentru simbria pe un an a unui simbriaș
ți-a fost rob vreme de șase ani; și Domnul Dumnezeul tău te va binecuvânta
în tot ce vei face.
[19] Orice întâi-născut care se va naște între vitele sau între oile tale, parte
bărbătească, să-l sfințești Domnului Dumnezeului tău; să nu lucrezi cu vițe-
lul tău întâi-născut și nici să nu tunzi întâiul-născut dintre oile tale. [20] Să-l
mănânci înaintea Domnului, an după an, în locul pe care-L va alege
Domnul Dumnezeul tău, tu și casa ta. [21] Dacă are însă vreun cusur, fie că

15,9 „[vreun] lucru ascuns în inima ta" (ῥῆμα κρυπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου): traducerea grecească adaugă adjectivul κρυπτόν („ascuns") pentru a glosa prepoziția ἐν („în").
15,14 „dăruiește-i merinde de drum" (ἐφόδιον ἐφοδιάσεις): figura etimologică din textul grecesc corespunde unei figuri etimologice cu conținut diferit din TM, unde sunt folosite un verb și un substantiv din același radical (*'ānaq*, „inel"), cu sensul aproximativ „a da ceva [daruri] prinse cu un inel" (probabil pentru a putea fi transportate).

este șchiop, sau orb, sau lovit de altă meteahnă, să nu-l jertfești Domnului
Dumnezeului tău. [22] În orașele tale să-l mănânci, [tu și] cel necurat aflat la
tine și cel curat deopotrivă, ca pe ciută sau cerb; [23] numai sângele să nu-l
bei, ci să-l scurgi pe pământ ca apa."

16 [1] „Să păzești luna [Roadelor] noi și să ții Paștele pentru Domnul
Dumnezeul tău, căci în luna [Roadelor] noi ai ieșit din Egipt, [la vreme de]
noapte. [2] Și să jertfești ca Paște pentru Domnul Dumnezeul tău oi și vite, în
locul ales de Domnul Dumnezeul tău, ca să-I fie chemat numele acolo. [3] Să
nu le mănânci cu pâine dospită; șapte zile să le mănânci cu azimă, pâinea
înjosirii, pentru că voi în grabă ați ieșit din Egipt; astfel să vă amintiți de
ziua ieșirii voastre din țara Egiptului în toate zilele vieții voastre. [4] Să nu fie
pâine dospită, în toate ținuturile tale, vreme de șapte zile, și nimic din
carnea pe care o vei jertfi în seara zilei dintâi să nu rămână până dimineață.
[5] Nu-ți este îngăduit să jertfești Paștele în nici unul din orașele pe care
Domnul Dumnezeul tău ți le dă, [6] ci-n locul ales de Domnul Dumnezeul
tău, ca să-I fie chemat numele, [numai acolo] să-l jertfești Paștele seara, la
apusul soarelui, la vremea în care ai ieșit din Egipt; [7] acolo să fierbi, să frigi
și să mănânci, în locul pe care Domnul Dumnezeul tău îl va alege, iar
dimineața să te întorci și să mergi la sălașurile tale. [8] Vreme de șase zile să

16,1 „luna [Roadelor] noi" (τὰ νεὰ [γενήματα]): sintagma corespunde ebr. *'ābhībh*, „spic". Același cuvânt grecesc fusese folosit în Num. 28,26 pentru a traduce *bikkūrīm* („roadele dintâi", „pârga") din TM. ♦ Termenul τὸ πάσχα din Septuaginta nu este o elenizare a ebr. *pesaḥ*, ci transcrie termenul aramaic al calendarului, în vigoare la vremea traducerii grecești. Mărturii provenite din Hexapla îi atribuie fie lui Theodotion, fie lui Aquila, fie lui Symmachus o transcriere ebraică sub forma φασεχ. Origen știa că numele ebraic al Paștelui trebuia transliterat *phasek* (φασεκ) și că apropierea pe care o făceau creștinii între substantivul πάσχα și verbul πάσχειν, „a pătimi" (evocare a patimilor lui Iisus), nu era întemeiată.

16,3 „pâinea înjosirii" (ἄρτον κακώσεως): sintagma apare numai aici și se referă la soarta evreilor în Egipt (Ex. 3,7.17; Deut. 8,2; 26,6). Termenul κάκωσις a primit în literatura creștină sensul de „mortificare".

16,8 Durata („șase zile") diferă față de cea indicată în Ex. 12,15: „șapte zile". ♦ „Ieșirea, sărbătoare" (ἐξόδιον, ἑορτή): cele două cuvinte grecești corespund unuia singur din TM, *'ăṣereth*, care are un înțeles cuprinzător: „adunare solemnă", „sărbătoare". ♦ „în afară de ce vei face pentru a trăi": această propoziție apare numai în versiunea grecească. Sensul presupus este că se exclude doar munca salariată, spre deosebire de ceea ce face fiecare „pentru sine" (Daniel, S., 1966, p. 332).

mănânci azimă, iar în ziua a şaptea va fi ieşirea, sărbătoare pentru Domnul
Dumnezeul tău; să nu munceşti în ziua aceea, în afară de ce vei face pentru
a trăi. 9 Să-ţi numeri şapte săptămâni întregi; când începi să [foloseşti]
secera pentru recoltă, atunci să începi să numeri cele şapte săptămâni. 10 Să
faci o sărbătoare a săptămânilor pentru Domnul Dumnezeul tău, după cât
îţi dă mâna, din cele ce-ţi vor fi dăruite, cum te-a binecuvântat Domnul
Dumnezeul tău. 11 Să te veseleşti înaintea Domnului Dumnezeului tău, tu
şi fiul tău şi fiica ta, slujitorul tău şi slujitoarea ta, precum şi levitul din
oraşele tale, şi străinul, şi orfanul, şi văduva aflată printre voi, în locul ales
de Domnul Dumnezeul tău ca să-I fie chemat numele; 12 să-ţi aminteşti că
ai fost slugă în ţara Egiptului, şi să te îngrijeşti să pui în faptă poruncile
acestea. 13 Să faci o sărbătoare a corturilor vreme de şapte zile, atunci când
vei strânge roadele de pe ogorul şi de sub teascul tău; 14 şi să te veseleşti la
sărbătoarea ta, tu şi fiul tău şi fiica ta, slujitorul tău şi slujitoarea ta, şi
levitul, şi străinul, şi orfanul, şi văduva care se află în oraşele tale. 15 Şapte
zile vei sărbători în cinstea Domnului Dumnezeului tău, în locul ales de
Domnul Dumnezeul tău; şi dacă Domnul Dumnezeul tău te va binecuvânta
în toate roadele tale şi în toată lucrarea mâinilor tale, atunci te vei veseli.
16 La trei prilejuri din an, toţi ai tăi de parte bărbătească să se înfăţişeze
înaintea Domnului Dumnezeului tău, în locul ales de Domnul: la sărbă-
toarea azimelor, la sărbătoarea săptămânilor şi la sărbătoarea corturilor. Să
nu te arăţi în faţa Domnului Dumnezeului tău cu mâna goală: 17 fiecare
după putinţa mâinilor sale, după binecuvântarea pe care ţi-a dat-o Domnul
Dumnezeul tău.

18 Să-ţi statorniceşti judecători şi scribi în toate oraşele tale, cu care te
dăruieşte Domnul Dumnezeul tău, după triburi, iar ei să judece poporul
după o judecată dreaptă. 19 Să nu-şi abată judecata, să nu ia seama la faţa
[împricinaţilor] şi nici să nu primească daruri; căci darurile orbesc ochii
înţelepţilor şi amuţesc cuvintele celor drepţi. 20 Cu dreptate să cauţi ce este
drept, ca să trăieşti şi să ajungi să iei moştenire pământul pe care Domnul
Dumnezeul tău ţi-l dăruieşte.

21 Să nu-ţi sădeşti dumbrăvi sfinte, nici un astfel de arbore pe lângă
altarul Domnului Dumnezeului tău, pe care ţi-l vei face singur; 22 să nu-ţi
ridici vreun stâlp de piatră, care-I este urât Domnului Dumnezeului tău."

16.19 „amuţesc cuvintele": *lit.* „elimină (ἐξαίρει) cuvintele".

16.21 „pe care (ὃ) ţi-l vei face singur": toate manuscrisele Septuagintei au aici negaţia οὐ; emendarea pasajului îi aparţine lui Grabe şi a fost adoptată de toţi editorii.

17 1 „Să nu jertfeşti Domnului Dumnezeului tău un viţel sau o oaie care
să aibă vreun cusur, vreo meteahnă, pentru că Îi este urâciune Domnului
Dumnezeului tău.
2 De găseşti la tine, în vreunul din oraşele pe care ţi le dăruieşte Domnul
Dumnezeul tău, vreun bărbat sau vreo femeie care fac rău înaintea Domnului
Dumnezeului tău, incălcând legământul Său, 3 şi merge să se închine zeilor
străini şi se închină dinaintea lor, a soarelui sau a lunii sau a oricărei alte
podoabe a cerului, care nu i-a fost rânduită, 4 şi dacă cineva îţi dă de veste,
atunci tu să cercetezi cu de-amănuntul şi, iată: [se dovedeşte că] fapta s-a
petrecut cu adevărat, s-a săvârşit această urâciune în Israel. 5 Atunci să-i scoţi
pe bărbatul sau pe femeia aceea: îi veţi bate cu pietre şi vor pieri. 6 După
mărturia a doi martori sau a trei martori va fi ucis cel ce trebuie să piară; nu
va fi osândit la moarte printr-un singur martor. 7 Iar mâna martorilor se va
ridica asupra lui cea dintâi, pentru a-l osândi la moarte, şi mâna întregului
popor abia după aceea; aşa îl vei scoate pe cel rău dintre voi.
8 Dacă nu eşti în stare să dai o hotărâre, judecând între sânge şi sânge,
între drept şi drept, între lovitură şi lovitură, între ceartă şi ceartă – lucruri
care se judecă în oraşele voastre – atunci te vei scula şi vei urca în locul ales
de Domnul Dumnezeul tău, ca să-I fie chemat numele, 9 şi vei merge la
preoţi, la leviţi şi la judecător – care va fi atunci, în zilele acelea – şi,
cercetând, ei îţi vor spune hotărârea. 10 Iar tu să făptuieşti după hotă-
rârea vestită de ei în locul pe care îl va alege Domnul Dumnezeul tău, ca
să-I fie chemat numele, şi să iei aminte să faci în toate aşa cum îţi va fi
rânduit. 11 După lege şi după judecata pe care ţi-o vor spune, să făptuieşti şi
să nu te abaţi de la cuvântul ce ţi l-au spus nici la dreapta, nici la stânga.
12 Omul care se va purta cu trufie, nevrând să se supună preotului aflat
acolo pentru a sluji în numele Domnului Dumnezeului tău, sau judecă-
torului care va fi acolo în zilele acelea, omul acela va fi osândit la moarte şi
aşa vei înlătura răul din Israel; 13 tot poporul, auzind se va înspăimânta şi nu
va mai săvârşi nelegiuire.

17,1 „vreo meteahnă": textul grecesc recurge la substantivul ῥῆμα, după modelul ebraic, unde este folosit *dabhar*, „cuvânt", „lucru". Origen (*Exh. mart.* 7), sprijinindu-se pe ambiguitatea acestui termen, vede aici interdicţia de a pronunţa cuvinte nepotrivite.

17,8 „Dacă nu eşti în stare...": verbul ἀδυνατεῖν are aici drept subiect ῥῆμα („hotărâre"), având deci sensul de „a fi imposibil", chiar dacă în greaca clasică se referă numai la persoane. În TM, *yippālē'* arată că este vorba de o problemă ieşită din comun, care depăşeşte puterile unui singur om.

14 Dacă vei intra în țara pe care Domnul Dumnezeul tău ți-o dă s-o
moștenești și să te sălășluiești într-însa, și vei spune: «Îmi voi statornici o
căpetenie, precum celelalte neamuri dimprejur», 15 va trebui să-ți statorni-
cești căpetenia pe care o va alege Domnul Dumnezeul tău. Vei primi căpe-
tenie dintre frații tăi; nu vei putea primi deasupra ta un om străin, pentru că
nu este fratele tău. 16 Numai să nu-și sporească el călărimea și nici să nu-și
întoarcă poporul în Egipt, pentru a-și putea înmulți călărimea, fiindcă
Domnul a spus: «Nu vă întoarceți să mergeți pe drumul acesta.» 17 Și să
nu-și sporească femeile, iar inima lui să nu se schimbe; iar argintul și aurul
să nu și le sporească prea mult. 18 Și va fi așa: atunci când se va așeza la
putere, să scrie pentru sine, într-o carte, acest Deuteronom, primindu-l de la
preoți, leviți, 19 și să-l aibă cu el și să-l citească în toate zilele vieții sale, ca
să învețe să se teamă de Domnul Dumnezeul său, păzind toate poruncile
acestea și împlinind toate îndreptările, 20 pentru ca inima lui să nu se ridice
mai presus de frații săi; să nu se abată de la porunci, nici la dreapta, nici la
stânga, așa încât să trăiască vreme îndelungată în domnia sa, el și fiii săi,
printre fiii lui Israel."

18 1 „Preoții – leviții, întreg tribul lui Levi - nu vor avea nici parte, nici
moștenire împreună cu Israel. Prinoasele Domnului vor fi moștenirea lor, pe
acestea le vor mânca. 2 Ei nu vor avea moștenire printre frații lor; Domnul
Însuși [va fi] moștenirea lui, după cum i-a spus. 3 Iată dreptul preoților, ce
primesc de la popor, de la închinătorii de jertfe: fie că este un vițel, fie că
este o oaie, îi va da preotului șoldul, fălcile și foalele. 4 Îi vei da lui pârga

---

17,14-20 Pasajul este în general cunoscut ca „legea regelui", dar traducerea grecească înlocuiește termenii „rege" și „regat" prin „căpetenie" (ἄρχων) și „putere" (ἀρχή).

17,16 Conjuncția cu care începe versetul (διότι), cu valoare cauzală, nu corespunde sensului restrictiv al particulei ebraice *raq* („cu condiția ca..."). Aceasta este varianta din codex *Vaticanus*, preluată de editori; *Alexandrinus* oferă în schimb particula πλήν, care permite inserarea logică a frazei în context.

17,18 „acest Deuteronom" (τὸ δευτερονόμιον τοῦτο): compusul reunește două cuvinte distincte din expresia TM *mišnēh hattōrāh hazzo'th*, „o copie a acestei legi"; *cf.* Introducerea, I.

18,3 „șoldul, fălcile și foalele": în pasajele paralele (Ex. 29,22.27; Lev. 7,32-34 *et alia*; Num. 6,20; 18,18) se indică numai primul termen (βραχίων), sensul său exact este „braț", dar apare folosit pentru a numi „șoldul" sau „coapsa" unui animal, spata (Aristotel, *Historia animalium* 8,5,4). Al doilea termen este un *hapax* (σιαγόνια), iar ultimul (ἔνυστρον) numește stomacul din față al rumegătoarelor.

din grâul tău, din vinul tău și din untdelemnul tău și pârga din tunsul oilor
tale; 5 căci pe el l-a ales Domnul Dumnezeul tău din toate triburile, ca să
stea înaintea Domnului Dumnezeului tău, să slujească și să binecuvânteze
în numele Lui, el însuși și fiii săi între fiii lui Israel. 6 Dacă vine levitul
dintr-unul din orașele tale, dintre toți fiii lui Israel, unde locuiește el, [dacă
vine] după cum dorește sufletul lui, în locul ales de Domnul, 7 să slujească
în numele Domnului Dumnezeului său, întocmai ca toți frații săi leviți care
stau înaintea Domnului, 8 să mănânce partea ce i-a fost împărțită, în afară
de ce iese din vânzarea bunurilor părintești.

9 Dacă vei intra în țara pe care Domnul Dumnezeul tău ți-o dăruiește, nu
te vei deprinde să faci după urâciunile acelor neamuri. 10 Să nu se afle la
tine vreun om care să-și curățească fiul sau fiica prin foc, care să se ocupe
cu ghicitul, care să se folosească de preziceri, de augurii, de vrăji, 11 care să
descânte, ventriloc sau care să cerceteze minuni, ori să le pună întrebări
celor morți. 12 Căci oricine se poartă astfel este urâciune pentru Domnul
Dumnezeul tău; din pricina acestor urâciuni, Domnul îi va nimici pe aceștia
dinaintea ta. 13 Fii desăvârșit înaintea Domnului Dumnezeului tău; 14 căci
aceste neamuri, [oamenii] pe care-i vei moșteni, vor asculta de preziceri și
prevestiri; în schimb, ție Domnul Dumnezeul tău nu ți-a îngăduit [să te
porți] astfel. 15 Domnul Dumnezeul tău va ridica un profet dintre frații tăi,
ca și mine, și de el vei asculta 16 în tot ce ți-a cerut Domnul Dumnezeul tău
pe Horeb, în ziua adunării, când spuneați: «Nu mai putem răbda să auzim

---

18,8 „în afară de ce iese din vânzarea bunurilor părintești" (πλὴν τῆς πράσεως τῆς κατὰ πατριάν): pasajul este neclar în greacă (sugerând că leviții ar fi avut totuși bunuri personale, provenite din moștenire paternă), iar TM pare să fie deopotrivă de ambiguu.

18,14 „în schimb": opoziția dintre divinația practicată de păgâni și darul profeției acordat de Dumnezeu evreilor (*cf.* Philon, *Spec.* 1,60-65) este bine marcată de particula adversativă δέ, care apare în *Alexandrinus* și căreia îi corespunde particula copulativă καί în *Vaticanus*.

18,15 Versetul poate fi înțeles în sens general, cu referire la fenomenul profetismului la evrei în contrast cu practicarea ghicitului de către păgâni, sau ca o aluzie la un profet anume. Manuscrisele de la Qumran atestă prezența versetelor 18 și 19 în numeroase *testimonia* cu valoare mesianică. De asemenea, în cuvântarea lui Petru din Fapte (3,22-23), aceste versete sunt prezentate ca o prevestire a lui Iisus, noul Moise. Unii interpreți vor recunoaște sensul istoric: profetul prevestit este Iisus Nave (Iosua), dar numele acestuia (Iēsous) trimite prefigurativ la persoana lui Iisus (de ex. Clement din Alexandria, *Pedagogul* I, 60, 3). Deși Ioan Botezătorul este un profet, atunci când este întrebat dacă este Profetul (In. 1,21), răspunde negativ, pentru că acel profet vestit de Moise era Iisus.

glasul Domnului Dumnezeului nostru și nici să privim focul cel mare, căci
nu vrem să murim.» 17 Și Domnul mi-a spus: «Toate câte le-au grăit sunt
bune. 18 Voi ridica un profet pentru ei din rândul fraților lor, ca și tine, și-i
voi da pe buze cuvântul Meu și le va vorbi așa cum îi voi porunci Eu. 19 Iar
pe omul care nu va asculta [cuvintele] rostite de profet în numele Meu, Eu
Însumi îl voi pedepsi. 20 Dar profetul care va rosti cu nelegiuire în numele
Meu vreun cuvânt pe care Eu nu i-am rânduit să-l grăiască, sau care va
vorbi în numele unor zei străini – profetul acela va muri.» 21 Dacă tu spui în
inima ta: «Dar cum de vom cunoaște cuvântul pe care nu-l va rosti
Domnul?», [iată răspunsul]: 22 ce va spune profetul în numele Domnului,
dacă nu se face cuvântul faptă și nu se împlinește, atunci nu Domnul a rostit
acel cuvânt. Profetul a vorbit cu nelegiuire, să nu-l cruțați."

19 1 „Când Domnul Dumnezeul tău va face să dispară neamurile al căror
pământ Dumnezeul tău ți-l dăruiește și-i veți moșteni pe [oamenii] aceștia și
veți locui în orașele și-n casele lor, 2 pune deoparte trei orașe în mijlocul
țării pe care Domnul Dumnezeul tău ți-o dăruiește. 3 Socotește-ți drumul și
imparte în trei ținuturile țării pe care Domnul Dumnezeul tău ți-o dă ca
parte, și acolo va fi adăpost pentru orice ucigaș. 4 Aceasta va fi rânduiala
pentru ucigaș, care se va adăposti acolo și va rămâne în viață: cine-și va
lovi aproapele fără să vrea, fără să aibă ură împotriva lui, nici de ieri, nici
de alaltăieri, 5 și cine merge cu aproapele lui în pădure ca să adune lemne,
iar celui care taie lemnul îi scapă mâna cu securea și iese fierul din lemn și
se întâmplă să-l lovească pe cel de alături, iar acesta moare, omul acela se
va adăposti într-unul din orașe și va rămâne în viață, 6 ca să nu-l urmărească
pe ucigaș o rudă de sânge – căci este aprinsă în inima sa – și să-l ajungă din
urmă, dacă drumul este prea lung, să-i ia viața și să moară [încă unul]; el nu
are asupră-i învinuirea de omor, căci nu-l urăse pe [cel omorât] cu o zi sau
cu două mai înainte. 7 De aceea îți dau porunca aceasta spunând: «Să pui
deoparte trei orașe.» 8 Dacă Domnul Dumnezeul tău își lărgește hotarele,

---

18.18 „cuvântul": tradiția manuscrisă adoptată de editori dă aici substantivul la singular (ῥῆμα); totuși *Vaticanus* (și alte mărturii) folosesc pluralul, în acord cu TM (*d bhārîm*)
19,3 „Socotește-ți drumul": verbul στοχάζομαι are înțelesul de bază „a presupune", „a calcula"; textul ebraic are aici verbul *kûn*, redat cel mai adesea în LXX prin ἑτοιμάζω, „a pregăti".
19,6 „și să moară [încă unul]" (καὶ ἀποθάνῃ): sintagma apare în plus în Septuaginta, pentru a clarifica sensul termenului precedent: ψυχη, „suflet" (tradus aici prin „viață"), care calchiază textul ebraic.

așa cum le-a făgăduit părinților tăi, și Domnul îți dă întreg pământul pe care
a spus că îl va da părinților tăi, [9] dacă tu asculți, ca să le pui în faptă, toate
aceste porunci pe care eu ți le poruncesc astăzi – să-L iubești pe Domnul
Dumnezeul tău, să mergi pe toate căile sale în toate zilele – atunci să-ți
adaugi încă trei orașe la acestea trei, [10] și nu va fi vărsat sânge nevinovat pe
pământul tău, pe care Domnul Dumnezeul tău ți-l dă moștenire; și nu va fi
la tine [om] vinovat de sânge. [11] Dar dacă un om va fi plin de ură față de
aproapele său și-i va întinde o capcană, dacă se va arunca asupra lui și-l va
lovi de moarte și acesta va muri, iar omul va căuta scăpare spre unul din
orașe, [12] atunci sfatul bătrânilor din orașul său să trimită să-l caute și să-l
prindă acolo; să-l dea pe mâna rudelor de sânge și să-l omoare. [13] Ochiul
tău să nu aibă milă de el și tu să curățești sângele nevinovat din Israel și
să-ți fie bine.

[14] Să nu muți semnele de hotar ale vecinului tău, pe care le-au statornicit
părinții tăi în moștenirea ta, primită în țara pe care Domnul Dumnezeul tău
ți-o dă moștenire.

[15] Un singur martor nu va fi de-ajuns împotriva unui om în orice
nedreptate, în orice greșeală, în orice păcat cu care a păcătuit; pe buzele a
doi martori sau pe buzele a trei martori să se sprijine tot cuvântul. [16] Dar
dacă un martor nedrept se ridică împotriva unui om și-l învinuiește de
nelegiuire, [17] atunci cei doi oameni care se contrazic să stea înaintea
Domnului, înaintea preoților și înaintea judecătorilor care vor fi în zilele
acelea, [18] iar judecătorii să cerceteze cu grijă și, iată: [se dovedește că]
martorul nedrept a adus o mărturie nedreaptă și a stat împotriva fratelui său.
[19] Atunci voi să faceți împotriva lui după cât de netrebnic s-a purtat el
împotriva fratelui său și să-l alungi pe cel rău dintre voi. [20] Iar ceilalți,
auzind, se vor înspăimânta și nu vor continua să facă printre voi nici o faptă

19,14 Legea respectării hotarelor este pentru prima dată enunțată aici; va fi reluată în Deut. 27,17, cu o modificare de lexic (acolo verbul folosit este μετατίθημι, identic ca sens cu μετακινέω) ♦ „semnele de hotar" (ὅρια): bornele care delimitează teritoriul pot fi interpretate ca simbol al regulilor: rabinii și primii creștini au văzut în acest verset interdicția de a schimba regulile strămoșești sau canonul Scripturilor. ♦ „părinții" (οἱ πατέρες): aceasta este varianta codicelui *Vaticanus*, *Alexandrinus* folosește însă οἱ πρότεροι, „înaintașii", mai apropiat de termenul ebraic *ri'šōnim*.

19,16 „martor nedrept" (gr. ἄδικος). TM *ḥāmās*, „de silnicie, violent". Termenul ebraic este transpus în greacă în sfera dreptății, dar cuvintele ἄδικος, ἀδικία sunt adesea folosite în traducerile din ebraică în sensul tare, evocând silnicia făcută cuiva (*cf.* lat. *iniuria*). În 19,18 același termen traduce ebr. *šeqer*, „de minciună, mincinos".

rea ca a lui. [21] Ochiul tău să nu aibă milă de el: viață pentru viață, ochi
pentru ochi, dinte pentru dinte, mână pentru mână, picior pentru picior."

20 [1] „Dacă pleci la război împotriva dușmanilor tăi și vezi cai și călăreți
și popor mai numeros decât tine, să nu te temi de ei, căci Domnul
Dumnezeul tău este cu tine, El – care te-a ridicat din țara Egiptului. [2] Și va
fi că, atunci când vei fi gata să purcezi la război, iar preotul va sta să
vorbească poporului, [3] va spune către ei: «Ascultă, Israele. Voi porniți
astăzi la război împotriva dușmanilor voștri, să nu vi se înmoaie inima, să
nu vă temeți, să nu vă înspăimântați, să nu vă abateți din fața lor, [4] căci
Domnul Dumnezeul vostru, Care merge înaintea voastră, se află alături de
voi să lupte cu dușmanii voștri, să vă izbăvească.» [5] Iar scribii să vorbească
în fața poporului și să zică: «Cine-a ridicat o casă nouă și n-a sfințit-o? Să
plece și să se întoarcă la casa lui, ca nu cumva să moară în război și altul să
i-o sfințească. [6] Și cine-a sădit o vie și nu s-a bucurat de ea? Să plece și să se
întoarcă la casa lui, ca nu cumva să moară în război și un altul să se bucure
de ea. [7] Și cine s-a logodit cu o femeie și n-a luat-o? Să plece și să se în-
toarcă la casa lui, ca nu cumva să moară în război și un altul s-o ia.» [8] Și să
mai vorbească scribii poporului, spunând: «Cine-i înspăimântat și slab de

---

19,21 Legea numită „a talionului" fusese enunțată în Ex. 21,24 și Lev. 24,19-20. În cele trei pasaje unde este formulată în LXX, apare prepoziția ἀντί, „pentru", „în schimbul", în vreme ce în TM, în celelalte două pasaje apare prepoziția *tahat*, iar aici, un simplu *b^e* înaintea celui de-al doilea termen. Iisus va răspunde acestei legi prin porunca dată ucenicilor de a nu se împotrivi celui rău (Mt. 5,38-39). De remarcat că aici „legea talionului" are un sens exact după context: ea nu legitimează un act de răzbunare, ci definește un act reparatoriu (martorul mincinos trebuie să plătească pentru mărturia mincinoasă).

20,1 „cai și călăreți": textul grecesc folosește singularul cu valoare de colectiv; TM dă aici „cai și care" (traducătorul a vocalizat termenul *rākhabh*, „călăreț", în loc de *rekhebh*, „car").

20,5 Sfințirea este indicată aici printr-un verb (neatestat mai înainte), ἐγκαινίζω, care corespunde numelui ἐγκαινισμός, folosit prima dată în Num. 7,10-11 pentru „târnosirea" altarului (exact. „înnoirea"). Verbul va fi reluat pentru a indica inaugurarea Templului lui Solomon (3Rg. 8,63; 2Par. 7,5). Termenul corespunde ebr. *ḥānak*, „a începe", iar *ḥanukkāh* va denumi mai târziu sărbătoarea de resfințire, reinaugurare a Templului, de către Iuda Macabeul.

20,6 „să se bucure": TM are aici verbul *ḥālal*, nu în sensul obișnuit de „a profana", ci de a „folosi în mod profan, privat" un lucru sacru. Acest sens se regăsește doar în Deut. 28,30 și în Ier. 38(31), 5. Roadele dintâi, pârga, sunt de obicei „sacre", adică trebuie oferite întâi lui Dumnezeu, abia apoi putând fi folosite de om.

inimă? Să plece şi să se întoarcă la casa lui, ca să nu înfricoşeze inima
fratelui său, precum a sa.» [9] Şi atunci când scribii vor înceta să vorbească în
faţa poporului, vor statornici căpetenii ale armatei, care să conducă poporul.
[10] Dacă vei înainta spre un oraş, ca să te războieşti cu el, să-i pofteşti la
pace. [11] Dacă-ţi vor răspunde cu vorbe de pace şi-ţi vor deschide, va fi aşa:
tot poporul, toţi cei pe care-i vei găsi în oraş, îţi vor plăti tribut şi ţi se vor
supune. [12] Iar dacă nu ţi se vor supune şi se vor război cu tine, vei împresura
[oraşul] acela [13] şi Domnul Dumnezeul tău ţi-l va da în mâini; tu vei trece
toţi bărbaţii prin sabie, [14] dar nu şi femeile şi agoniseala sa; iar turmele toate
şi tot ce se va afla în oraş, toate bunurile le vei prăda şi vei mânca toată
prada duşmanilor pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-i dă ţie. [15] Aşa să te
porţi cu toate oraşele foarte îndepărtate, care nu sunt dintre oraşele acestor
neamuri; [16] iar din oraşele neamurilor pe care Domnul Dumnezeul tău ţi le
dăruieşte, ca să le moşteneşti pământul, să nu lăsaţi în viaţă nici un suflet,
[17] ci să-i daţi anatemei: pe chetei, şi amorei, şi canaaneni, şi fereziţi, şi evei,
şi iebusei, şi gergesei, după cum ţi-a poruncit Domnul Dumnezeul tău, [18] ca
să nu vă înveţe să făptuiţi toate urâciunile pe care le-au făptuit pentru zeii
lor şi să greşiţi înaintea Domnului Dumnezeului vostru.
[19] Dacă tu, asediind un oraş vreme de mai multe zile, te vei război cu el
pentru a-l lua în stăpânire, să nu-i stârpeşti arborii ridicând fierul asupra lor;
să mănânci de acolo, dar să nu-i dobori. Este oare om lemnul aflat în câmp,
ca să se tragă îndărăt dinaintea ta într-o cetăţuie? [20] În schimb, arborele
despre care ştii că nu poartă roade bune de mâncat, pe acela să-l stârpeşti şi
să-l dobori şi să ridici întăritură împotriva oraşului care se războieşte cu
tine, ca să ţi se predea."

21 [1] „Dacă se va găsi un om [ucis] plin de răni pe pământul pe care
Domnul Dumnezeul tău ţi l-a dat ca să-l moşteneşti, căzut pe câmpie, fără

20,14 Prin „agoniseala" am tradus substantivul ἡ ἀποσκευή, folosit în Septuaginta pentru a numi tot ceea ce o armată poate lua cu sine, prada; Aquila traduce aici prin τὰ νήπια, „copii mici", înţelegându-l în sensul cuprinzător (la fel în BA) de „familie", „femeile şi copiii". *Cf.* Ex. 10,10.

20,19-20 Pentru Philon (*Virt.* 150 s.; *Spec.* IV, 226-229), interdicţia - menţionată aici pentru prima dată - de a tăia copacii fructiferi din ţinuturile cucerite este semnul moderaţiei legilor mozaice; pe de altă parte, copacii sunt văzuţi alegoric, sugerând activităţile intelectuale: trebuie distrus numai ceea ce este steril (*Agric.* 12 s.).

21,1 Ritualul de purificare pentru o crimă anonimă, prin jertfirea unei juninci, nu mai apare în alt loc în Biblie. ♦ Termenul folosit pentru a numi omul lovit este τραυματίας,

să se știe cine l-a lovit, [2] sfatul bătrânilor tăi și judecătorii tăi să iasă și să
măsoare depărtarea până la orașele din jurul celui lovit; [3] și din orașul cel
mai apropiat de cel lovit, din acel oraș sfatul bătrânilor va lua, din turma de
vite, o junincă nepusă încă la muncă și care n-a tras la jug, [4] iar sfatul bătrâ-
nilor din acel oraș va mâna juninca într-o râpă sălbatică, care n-a fost nici
lucrată, nici semănată, și vor tăia vinele junincii în râpă. [5] Și se vor apropia
preoții, leviții – căci pe ei i-a ales Domnul Dumnezeul tău ca să-I stea ală-
turi și să binecuvânteze în numele Său, și prin gura lor [să se judece] orice
sfadă și orice vătămare – [6] și întregul sfat al bătrânilor din orașul acela, cei
din apropierea lovitului își vor spăla mâinile deasupra capului junincii,
căreia îi tăiaseră vinele în râpă, [7] și, rostind, vor spune: «Mâinile noastre
n-au vărsat acest sânge, iar ochii noștri n-au văzut nimic. [8] Ai milă de
poporul tău Israel, pe care l-ai răscumpărat din țara Egiptului, ca să nu fie
sânge nevinovat în poporul tău Israel.» Și li se va ierta lor sângele. [9] Iar tu
vei îndepărta sângele nevinovat dintre voi și vei săvârși ce este plăcut și bun
înaintea Domnului Dumnezeului tău.
[10] Dacă, plecând la război împotriva dușmanilor tăi, Domnul Dumnezeul
tău ți-i dă pe mână și tu le iei prada [11] și vezi între prăzi o femeie frumoasă
la înfățișare și o dorești și ți-o iei de soție, [12] să o duci în casa ta, să-i razi
capul, să-i tai unghiile [13] și să iei de pe ea hainele robiei; și ea se va așeza în
casa ta și-și va plânge tatăl și mama vreme de o lună, iar după aceea tu vei
intra la ea și te vei uni cu ea și va fi soția ta. [14] Și va fi așa: dacă n-o vei mai
vrea, o vei slobozi și nu va fi vândută pe bani; să nu-ți încalci făgăduielile
față de ea, căci ai umilit-o.

---

care indică precis „lovitura ce produce moartea"; în Num. 19,16 se face distincția față de νεκρόν, „mort".

21,6 Gestul ritual al spălării mâinilor este amintit și în Ps. 25,6 și 72,13, el simbolizează proclamarea nevinovăției sau dezvinovățirea. La acest gest ritual se face aluzie în relatarea scenei în care Pilat se spală pe mâini declarându-se nevinovat de sângele lui Iisus (Mt. 27,24). ♦ „deasupra capului junincii": precizarea lipsește în TM; corespunde însă gestului ritual din Lev. 16,21 sau 24,14.

21,10-14 Această lege, proprie Deuteronomului, s-a bucurat de numeroase interpretări în ambele tradiții, iudaică și creștină.

21,14 „o vei lăsa liberă (ἐλευθέραν)": TM are „o vei lăsa să meargă *după sufletul* (ebr. *nephes*) *său*", adică „după dorința sa – liberă". Este unul din rarele pasaje în care ebr. *nephes* nu a fost redat prin ψυχή, „suflet" (în Pentateuh mai apare doar în Deut. 24,15 și Gen. 36,6).

[15] Dacă un bărbat are două soţii, una pe care o iubeşte şi una pe care n-o
poate suferi, şi îi nasc câte un copil, atât cea pe care o iubeşte, cât şi cea pe
care n-o poate suferi, şi dacă se naşte mai întâi fiul celei pe care n-o poate
suferi, [16] atunci va fi aşa: în ziua în care îşi va împărţi moştenirea fiilor săi,
el nu va putea da drepturile de întâi-născut fiului soţiei pe care o iubea,
trecându-l cu vederea pe fiul celei pe care n-o putea suferi, cel întâi-născut,
[17] ci-l va recunoaşte ca întâi-născut pe fiul celei pe care n-o putea suferi,
dându-i acestuia o parte îndoită din toată averea; căci el este pârga copiilor
săi şi lui i se cuvin drepturile de întâi-născut.
[18] Dacă cineva are un fiu nesupus şi răzvrătit, care nu ascultă de glasul
tatălui său şi nici de glasul mamei sale – îl pedepsesc şi tot nu-i ascultă –,
[19] atunci tatăl său şi mama să-l ia şi să-l ducă dinaintea sfatului bătrânilor
din oraşul său, la poarta locului cu pricina, [20] şi să le spună bărbaţilor din
oraş: «Fiul nostru e neascultător şi se răzvrăteşte, nu ascultă de glasul nostru,
e cheltuitor şi chefliu.» [21] Şi bărbaţii din oraş îl vor lovi cu pietre şi el va pieri.
Şi-l vei îndepărta pe cel rău dintre voi, iar ceilalţi, auzind, se vor înspăimânta.
[22] Dacă cineva a făcut vreun păcat care merită pedeapsa cu moartea şi-l
veţi omorî spânzurându-l de un lemn, [23] trupul lui să nu rămână peste
noapte pe lemn, ci trebuie să-l înmormântaţi în aceeaşi zi, căci omul
spânzurat pe lemn este blestemat de Dumnezeu. Să nu spurcaţi pământul pe
care Domnul Dumnezeul tău ţi-l dă moştenire."

21,16 De la adjectivul πρωτότοκος, „întâi-născut", traducătorul în greacă a creat verbul cauzativ πρωτοτοκεύω, „a trata pe cineva ca întâi-născut" şi substantivul (utilizat la plural) τὰ πρωτοτοκεῖα, „drepturile întâiului-născut"

21,18 „răzvrătit": traducătorul a folosit pentru ebr. *mārah*, aici şi în v. 20, verbul ἐρεθίζω, care nu mai apare în Septuaginta

21,20 „cheltuitor şi chefliu" (συμβολοκοπῶν οἰνοφλυγεῖ): traducătorul foloseşte aici două verbe pitoreşti, care nu sunt atestate mai înainte, create însă pe substantive din greaca clasică. Philon glosează primul verb cu „plata contribuţiilor" (συμβολαί), *sc* pentru banchete.

21,22 Ordinea verbelor sugerează că spânzurarea nu este modalitatea de execuţie, ci o pedeapsă suplimentară, care constă în expunerea cadavrului; Procopius însă interpretează cele două verbe ca formând un *hysteron-proteron* (928 A). Texte ebraice paralele atestă cele două verbe în ordine inversă: „îl veţi spânzura şi va muri". Versetele 22-23 sunt celebre la creştini pentru că dau în greacă terminologia care va fi aceea a osândirii la moarte a lui Iisus, „spânzurat pe lemn" (Fapte 10,39), în care iudeii au văzut un blestem al lui Dumnezeu (vezi Gal. 3,13).

21,23 „în aceeaşi zi": în numele acestei prescripţii, Iosif din Arimateea îi cere lui Pilat trupul lui Iisus pentru a-l înmormânta seara (Mt. 27,57-58)

22 [1] „Când vei vedea vițelul fratelui tău sau oaia rătăcind pe câmp, să
nu-i lași de izbeliște, ci să-i întorci de îndată către fratele tău și să-i duci
înapoi. [2] Dar dacă fratele tău nu este aproape de tine sau dacă nu-l cunoști,
mână-i înăuntru, în casa ta, și să rămână la tine până când fratele tău îi va
căuta și atunci i-i vei da. [3] Așa să faci și cu asinul, și cu haina sa și așa să
faci cu orice lucru pierdut al fratelui tău: tot ce va fi pierdut de el și vei găsi,
nu ți-e îngăduit să lași de izbeliște. [4] Nu vei răbda să vezi asinul fratelui tău
sau vițelul său căzuți în drum: nu-i vei lăsa de izbeliște; îi vei lua și i-i vei
duce înapoi.

[5] Să nu fie lucruri de bărbat pe vreo femeie, nici bărbatul să nu poarte rochie femeiască, pentru că oricine face astfel îi este urâciune Domnului Dumnezeului tău.

[6] Dacă dai peste un cuib de păsări pe drum, sau în vreun copac, sau pe
pământ, cu puișori sau cu ouă, iar mama stă la clocit peste puișori sau peste
ouă, să nu iei mama cu puișorii; [7] să lași acolo mama, iar puii să-i iei la tine,
ca să-ți fie bine și să trăiești zile multe.

[8] Dacă ai să-ți clădești casă nouă, să pui apărătoare streșinii tale, ca să nu faci omor de pe casa ta, de va cădea cineva de pe ea.

[9] Să nu-ți semeni via cu încă ceva, ca nu cumva să se sfințească și rodul
și sămânța, cea pe care ai semănat-o deopotrivă cu rodul viei tale. [10] Să nu
lucrezi [înjugând] împreună un bou și un asin. [11] Să nu te îmbraci în haină
corcită, din lână și in [țesute] la un loc.

22,5 „lucruri de bărbat" pluralul σκεύη nu indică numai îmbrăcămintea, ci în general echipamentul (arme, podoabe).

22,6-7 Este o lege proprie Deuteronomului. În Lev. 22,28 era formulată interdicția de a înjunghia în aceeași zi o vită (sau o oaie) și puii ei.

22,8 Este o lege proprie Deuteronomului; poate fi apropiată de Ex. 21,33 (prescripție privitoare la fântâni). ♦ „acoperiș": termenul folosit în greacă este δῶμα, „locuință", care în epoca elenistică are înțelesul de „acoperiș", „terasă".

22,9 Interzicerea hibridelor (ebr. *Mișna kil'ayim*) nu a primit în greacă o denumire specifică; apare formulată și în Lev. 19,19, în aceeași grupare de trei exemple: viță, atelaj și țesătură. Pentru Philon (*Spec.* IV,203-210), această întreită interdicție este justificată prin necesitatea de a păstra legea firii. ♦ *Vaticanus* (respins de data aceasta de Rahlfs) are varianta δίσπορος, „care are un fruct dublu", față de διάφορος, „diferit", lecțiune acceptată de editor.

22,11 „corcită" (κίβδηλος, „calp, fals, înșelător"): în TM îi corespunde un cuvânt cu înțeles necunoscut (*ša'aṭnēz*), probabil nesemitic, care apăruse și în Lev. 19,19.

[12] Să-ţi faci ciucuri în cele patru colţuri ale hainelor cu care te acoperi.
[13] Dacă cineva ia o femeie şi trăieşte cu ea şi prinde pică pe ea [14] şi
aruncă asupra ei învinuiri mincinoase şi nume de ocară spunând: «Am luat
această femeie, dar când m-am apropiat de ea n-am găsit mărturiile
fecioriei», [15] atunci tatăl copilei şi mama sa să ia mărturiile fecioriei copilei
lor în faţa sfatului bătrânilor, la poartă, [16] iar tatăl copilei să spună către
sfat: «Am dat-o pe fiica mea de soţie acestui om; şi el, prinzând pică pe
dânsa, [17] a aruncat împotriva ei învinuiri mincinoase, spunând: 'Nu am găsit
mărturiile fecioriei la fiica ta!', [dar] acestea sunt mărturiile fecioriei fiicei
mele.» Ei să desfăşoare veşmântul dinaintea sfatului bătrânilor din oraş;
[18] şi sfatul bătrânilor din acel oraş să-l ia pe bărbat şi să-l pedepsească,
[19] amendându-l cu o sută de sicli, pe care să-i dea tatălui tinerei, pentru că a
adus nume de ocară asupra unei fecioare israelite; şi ea să-i fie soţie; să n-o
poată izgoni niciodată. [20] Dacă însă învinuirea se sprijină pe adevăr şi nu se
găseşte mărturia fecioriei la tânără, [21] atunci să fie izgonită tânăra pe uşă
[afară], din casa tatălui ei, iar bărbaţii din oraşul ei cu pietre să o lovească şi
să piară, fiindcă a săvârşit [faptă] nechibzuită între fiii lui Israel, desfrâ-
nându-se în casa tatălui ei. Iar tu să înlături răul dintre voi.
[22] Dacă se găseşte un bărbat culcat cu o femeie care trăieşte cu un soţ,
să-i omorâţi pe amândoi, pe bărbatul care s-a culcat cu femeia şi pe femeie.
Şi să înlături răul din Israel.
[23] Dacă o copilă fecioară este logodită cu un bărbat şi, găsind-o un om
prin oraş, se împreunează cu ea, [24] să-i izgoniţi pe amândoi pe poarta ora-
şului lor, să fie loviţi cu pietre şi să piară: tânăra, fiindcă n-a strigat [după
ajutor] în oraş, iar bărbatul, fiindcă a înjosit femeia aproapelui său. Şi să
înlături răul dintre voi. [25] Dacă însă bărbatul o găseşte pe câmp pe copila
logodită şi cu sila se împreunează cu ea, să-l omorâţi numai pe bărbatul care

22,12 Prescripţia fusese amănunţit prezentată în Num 15, 37-41: lexicul diferă, atât în textul grecesc, cât şi în cel ebraic. Aici termenii folosiţi sunt στρεπτά („fire bine strânse", corespunzând ebr. *gdhilīm*, care mai apare numai în 3Rg 7,17, ca termen arhitectonic) şi κράσπεδα („colţuri" ale mantiei, corespunzând ebr. *kānāph* „aripi, extremităţi, colţuri"). În Num 15,38, era formulată obligaţia de a face κράσπεδα (ebr. *ṣīṣith*) în marginile mantiei (πτερύγια, ebr. *kānāph*). Cele două cuvinte ebraice (*g^edhilīm* şi *ṣīṣith*) sunt rare şi par să indice acelaşi lucru, cordoane strânse în noduri şi terminate în franjuri, prinse la colţurile mantiei.
22,14 Am tradus prin „mărturiile fecioriei" (ca şi BA) gr. τὰ παρθένια (TM *b^ethūlīm*), termenul grecesc, rar, se mai întâlneşte o dată în Septuaginta, cu sensul simplu de „fecioríe".

s-a împreunat cu ea, 26 iar tinerei să nu-i faceți nimic; tânăra n-a făcut păcat
de moarte: este ca și cum un om s-ar năpusti asupra aproapelui și i-ar lua
viața; 27 căci a găsit-o pe câmp: tânăra logodită a strigat [după ajutor], dar
n-a fost nimeni s-o ajute.
28 Dacă cineva găsește o copilă fecioară, nelogodită, și se împreunează
cu ea cu de-a sila, apoi este descoperit, 29 bărbatul care s-a împreunat cu ea
să îi dea tatălui tinerei cincizeci de didrahme de argint și ea să fie soția lui,
răscumpărare pentru că a înjosit-o; nu va putea s-o izgonească niciodată."

23 1 „Omul să nu-și ia [de soție] pe soția tatălui său și să nu dea la o
parte acoperământul tatălui.
2 Să nu intre în adunarea Domnului nici un om cu mădularul zdrobit ori
scopit; 3 să nu intre în adunarea Domnului cel [născut] dintr-o desfrânată;
4 să nu intre în adunarea Domnului ammanitul și moabitul; până la al
zecelea neam să nu intre în adunarea Domnului, și în veci, 5 pentru că nu au
venit să vă întâmpine cu pâini și cu apă pe drum, când ați ieșit din Egipt și
pentru că l-au tocmit pe Balaam, fiul lui Beor din Mesopotamia, să te
blesteme; 6 și Domnul Dumnezeul tău n-a voit să-l asculte pe Balaam, iar
Domnul Dumnezeul tău a întors blestemele în binecuvântare, căci Domnul
Dumnezeul tău te iubea. 7 Să nu le spui lor vorbe de pace și nici de belșug,
în toate zilele vieții tale, în veci. 8 Să nu-ți fie silă de idumeu, fiindcă este
fratele tău. Să nu-ți fie silă de egiptean, fiindcă ai fost un străin care a
sălășluit în țara lui; 9 dacă aceștia vor avea fii, la al treilea neam să intre în
adunarea Domnului.
10 Dacă pleci la război împotriva dușmanilor tăi, să te păzești de orice
lucru rău. 11 Dacă se află la tine un om necurat din pricina unei scurgeri din
timpul nopții, să iasă afară din tabără și să nu intre în tabără. 12 Iar la
apropierea serii să-și spele trupul cu apă și la apusul soarelui să intre în
tabără. 13 Să ai un loc în afara taberei și acolo să ieși afară; 14 să ai un țăruș

23,1 Am păstrat numerotarea ediției Rahlfs; în alte ediții acest verset este 22,30, iar toate versetele capitolului 23 sunt decalate

23,2 Termenii grecești folosiți aici sunt: θλαδίας, „cu mădularul zdrobit" (format pe verbul θλάειν, „a zdrobi, a strivi") și ἀποκεκομμένος (participiul verbului ἀποκόπτειν, „a tăia"). Comentatorii interpretează sterilitatea fiziologică drept semn al sterilității spirituale sau al ateismului.

23,10-15 Aceste reguli au fost interpretate alegoric de Philon și de Părinți. Pentru Chiril al Alexandriei, spălarea cu apă la apropierea serii (v. 12) prefigurează botezul instituit prin venirea lui Iisus la „înserarea" lumii (*Glaphyra in Pentateuchum* 661 C).

la brâu, iar când te așezi pe vine, afară, să sapi cu el și la plecare să-ți
acoperi necurățenia cu el. [15] Căci Domnul Dumnezeul tău merge primpre-
jurul taberei ca să te elibereze și să ți-l dea pe dușmanul tău dinainte: să fie
tabăra ta sfântă și să nu se afle asupra ta lucru de rușine, [altfel] Dumnezeu
se întoarce de la tine.

[16] Să nu dai [îndărăt] stăpânului său vreun slujitor care vine la tine de la
stăpân. [17] Să locuiască la tine, să locuiască la voi oriunde-i va plăcea; să
nu-l asuprești.

[18] Să nu fie desfrânată printre fiicele lui Israel și să nu fie desfrânat
printre fiii lui Israel; să nu fie între fiicele lui Israel vreo călăuză [în mis-
terii] și să nu fie între fiii lui Israel vreunul îndrumat [prin misterii]. [19] Să nu
aduci plata unei desfrânate și nici prețul unui câine în casa Domnului
Dumnezeului tău, pentru nici un fel de făgăduință, căci amândouă sunt
urâciune pentru Domnul Dumnezeul tău.

[20] Să nu-i ceri fratelui tău camătă pentru bani, camătă pentru hrană, camătă
pentru nici un lucru pe care i-l vei împrumuta; [21] de la străin să ceri camătă,
dar de la fratele tău să nu ceri camătă, pentru ca Domnul Dumnezeul tău să te
binecuvânteze în toate lucrările tale, în țara în care vei intra s-o moștenești.

[22] Dacă îi faci o făgăduință Domnului Dumnezeului tău, să nu întârzii
să o împlinești, căci negreșit Domnul Dumnezeul tău o va cere de la tine și va
fi păcat asupra ta; [23] dacă însă nu voiești să faci o făgăduință, atunci nu ai
nici un păcat. [24] Păzește cuvintele care-ți ies de pe buze și să te porți după
făgăduința pe care ai făcut-o ca dar Domnului Dumnezeului tău, rostită cu
gura ta.

[25] Dacă intri în lanul aproapelui tău, strânge cu mâinile tale spice, dar nu
ridica secera asupra lanului aproapelui tău. [26] Dacă intri în via aproapelui
tău, mănâncă struguri cât va pofti sufletul tău, dar în coș nu-i pune."

23,18 Interdicția prostituției sacre, proprie Deuteronomului; nu e vorba de „curvie" pur și simplu, ci de funcția sacră a prostituției. Cele două părți ale versetului recurg la termenii uzuali care denumesc prostituția (πορνη, πορνεύων) și cei care denumesc inițierea (τελεσφόρος, τελισκόμενος), termenii ebraici sunt *qādhey* și *q'dheşāh*.

23,22 „faci o făgăduință": textul grecesc folosește din nou o figură etimologică (εὔξῃ εὐχὴν): ευχη, „făgăduință", „vot" „promisiunea [unei ofrande]" corespunde ebr. *nedher*. Regula este mai amplu prezentată în Num. 30,3-10.12-15, unde sunt folosiți trei termeni distincți („făgăduințe", „jurăminte", „obligații"). Philon (*Sacrif.* 52-53) explică dublul sens al acestui termen, rugămintea adresată lui Dumnezeu și, după împlinirea ei, ofranda adusă, în același pasaj, insistă asupra promptitudinii cu care trebuie adusă ofranda.

23,25-26 Cele două versete apar în ordine inversă față de TM.

24 [1] „Dacă cineva ia o femeie și trăiește cu ea și ea nu va găsi
bunăvoință dinaintea lui, pentru că a descoperit la ea un lucru necuviincios,
atunci să-i scrie o scrisoare de despărțire, să i-o pună în mâini și să o trimită
din casa lui; [2] și dacă, plecând ea, va fi cu un alt bărbat, [3] iar bărbatul acesta
din urmă va prinde pică pe dânsa și-i va scrie o scrisoare de despărțire și o
va pune în mâinile ei și o va trimite din casa lui, sau dacă îi va muri
bărbatul din urmă, care a luat-o de soție, [4] atunci primul bărbat, care a
trimis-o de la sine, nu va putea s-o ia îndărăt ca soție, după ce ea se va fi
întinat, căci este urâciune înaintea Domnului Dumnezeului tău; și nu vei
întina pământul pe care Domnul Dumnezeul tău ți-l dă ca moștenire.
[5] Dacă cineva și-a luat de curând soție, nu va pleca la război și nu i se va
cere să facă nimic: va fi scutit, la el acasă, vreme de un an, bucurând-o pe
soția pe care și-a luat-o.
[6] Să nu iei zălog nici râșnița, nici piatra de moară de deasupra, căci
aceasta ar fi să iei zălog viața [altuia].
[7] Dacă cineva e prins că l-a răpit pe unul dintre frații săi, fiii lui Israel,
și, asuprindu-l, l-a vândut, răpitorul să fie omorât. Și să alungi pe cel rău
dintre voi.
[8] Ferește-te de atingerea leprei; ia seama să faci întocmai, după toată
legea pe care v-au vestit-o preoții, leviții; cum v-am poruncit, așa să aveți
grijă să faceți. [9] Amintește-ți ce-a făcut Domnul Dumnezeul tău cu Mariam,
pe drumul ieșirii voastre din Egipt.
[10] Dacă ai la aproapele tău ceva dat lui, o datorie de orice fel, să nu intri
în casa lui și să iei zălog. [11] Stai afară și omul care ți-e îndatorat îți va aduce
zălogul afară. [12] Dar dacă omul este sărac, nu dormi [având] zălogul lui. [13] Dă-i
înapoi zălogul când soarele se apropie de apus și el va dormi cu veșmântul

---

24,1 Legea divorțului nu mai este formulată în alte pasaje din Pentateuh; o aluzie la această lege apare în întrebarea pe care fariseii i-o adresează lui Iisus (Mt. 19,7). ♦ Fraza care începe cu acest verset se încheie abia o dată cu v. 4, unde se află și propoziția principală. Pasajul, destul de neclar, a generat numeroase controverse de interpretare. ♦ „scrisoare de despărțire" (βιβλίον ἀποστασίου): termenul juridic ἀποστάσιον (sau ἀποστασία) nu este folosit pentru a indica divorțul decât în Septuaginta și în NT; sintagma ebraică este *sèpher k"rîthûth*, „scrisoare de ruptură", redată de Aquila și Symmachus prin κοπή, διακοπή, ἀποκοπή.
24,6 „piatra de moară de deasupra": cuvântul ἐπιμύλιον nu este atestat înainte de Septuaginta; se referă la singura parte mobilă a morii. Cele două părți componente ale morii, inseparabile, reprezintă pentru Origen (PG 12, *ad locum*) Vechiul și Noul Testament. ♦ Am tradus aici (ca și BA) prin „viață" cuvântul grecesc ψυχή, „suflet".

lui şi te va binecuvânta; aceasta îţi va fi faptă milostivă înaintea Domnului
Dumnezeului tău.
[14] Nu-l lipsi de simbrie, nedreptăţindu-l, pe cel sărac şi pe cel nevoiaş
dintre fraţii tăi, sau dintre străinii ajunşi în oraşele tale. [15] Dă-i simbria chiar
în aceeaşi zi; să nu apună soarele asupra simbriei, fiindcă el este sărac şi
şi-a pus nădejdea într-însa: ca el să nu strige împotriva ta către Domnul -
iar păcatul să fie asupra ta.
[16] Părinţii nu vor muri pentru copiii lor, iar fiii nu vor muri pentru
părinţii lor; fiecare va muri pentru propriul său păcat.
[17] Nu fă judecată strâmbă străinului, orfanului şi văduvei şi nu lua zălog
veşmântul văduvei; [18] aminteşte-ţi că ai fost slujitor în ţara Egiptului şi că
de acolo te-a răscumpărat Domnul Dumnezeul tău: de aceea îţi poruncesc
să împlineşti cuvântul acesta.
[19] Dacă-ţi strângi roadele de pe câmp şi uiţi un mănunchi pe câmpul tău,
nu te întoarce să-l iei. Să fie pentru sărac, pentru străin, pentru orfan şi
pentru văduvă, ca să te binecuvânteze Domnul Dumnezeul tău în toate
lucrările mâinilor tale. [20] Dacă aduni măslinele, nu te întoarce să aduni [ce-a
rămas] în urma ta. Să fie pentru străin, pentru orfan şi văduvă; şi
aminteşte-ţi că ai fost slujitor în ţara Egiptului: de aceea îţi poruncesc să
împlineşti cuvântul acesta. [21] Dacă îţi culegi via, nu te întoarce s-o culegi de
tot după tine; să fie pentru străin, pentru orfan şi văduvă; [22] şi aminteşte-ţi
că ai fost slujitor în ţara Egiptului: de aceea îţi poruncesc să împlineşti
cuvântul acesta."

25 [1] „Dacă se va întâmpla vreo sfadă între oameni şi se înfăţişează la
judecată şi-i judecă şi-i fac dreptate celui drept, osândindu-l pe cel
nelegiuit, [2] atunci, dacă nelegiuitul merită lovituri, prăvăleşte-l dinaintea
judecătorilor şi să-l lovească dinaintea lor după socoteala nelegiuirii sale.
[3] Să-i dea patruzeci de lovituri, nu mai mult de-atât; dacă se dau mai multe
lovituri de atât, fratele tău va fi făcut de ruşine dinaintea ta.

24,16 Versetul, celebru, este citat în 4Rg. 14,6. Alături de Iez. 18,20, versetul acesta este folosit de comentatori pentru a contrabalansa Ex. 20,5 şi Deut. 5,9.

24,19-21 Aceste versete numesc cele trei categorii de defavorizaţi, absente în TM. La 19, greaca are în plus „săracul".

25,2-3 Flagelarea este considerată în tradiţia iudaică pedeapsa cea mai înjositoare. ♦ Mărturiile (printre care 2Cor. 11,24) arată că numărul loviturilor se limita la treizeci şi nouă, de teamă să nu depăşească din greşeală numărul prescris.

[4] Să nu pui botniţă vitei care treieră.
[5] Dacă fraţii locuiesc împreună şi unul dintre ei moare fără urmaşi, soţia
celui mort să nu fie dată unui bărbat din afara neamului. Fratele soţului ei să
meargă la ea şi să o ia de soţie şi să locuiască împreună cu ea. [6] Şi copilul
pe care-l va naşte să fie socotit pe numele celui mort, iar numele lui să nu se
şteargă din Israel. [7] Dacă însă omul nu vrea s-o ia pe soţia fratelui său,
atunci femeia să meargă la poartă, la sfatul bătrânilor şi să spună: «Fratele
soţului meu nu vrea să rămână numele fratelui său în Israel; n-a vrut fratele
soţului meu.» [8] Şi sfatul bătrânilor din oraş să-l cheme şi să-i vorbească. Şi
dacă el stă [în faţa lor] şi spune: «Nu vreau s-o iau», [9] atunci femeia fratelui
său să meargă în faţa sfatului şi să dezlege de pe piciorul lui una din
sandale, să-l scuipe în faţă şi să-i răspundă: «Iată ce-i vor face omului care
nu zideşte casa fratelui său.» [10] Şi-l vor numi în Israel «Casa celui descălţat
de sandală ».

[11] Dacă [doi] bărbaţi se iau la bătaie, un bărbat cu fratele său, iar nevasta
unuia se apropie ca să-l scoată pe soţul ei din mâinile celui care-l loveşte şi,
întinzând mâna îl apucă pe acela de testicule, [12] să-i tai mâna; ochiul tău să
nu aibă milă pentru ea.

[13] Să nu fie în desaga ta greutate şi greutate, una mare şi alta mică; [14] să
nu fie în casa ta măsură şi măsură, una mare şi alta mică. [15] Să ai o greutate
adevărată şi dreaptă şi să ai o măsură adevărată şi dreaptă, ca să trăieşti
vreme îndelungată pe pământul pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-l dă
moştenire; [16] căci este urâciune înaintea Domnului Dumnezeului tău oricine
făptuieşte aşa ceva, oricine făptuieşte o nedreptate.

[17] Aminteşte-ţi tot ce ţi-a făcut Amalek în drumul ieşirii tale din Egipt,
[18] cum s-a ridicat împotriva ta pe drum şi te-a lovit din spate, [lovindu-i] pe
oamenii istoviţi dindărătul tău: tu erai în nevoie şi ostenit, iar el nu s-a
temut de Dumnezeu. [19] Atunci dar când Domnul Dumnezeul tău îţi va da

---

25,4 Interdicţia aceasta este proprie Deuteronomului; apostolul Pavel (1Cor 9,9-10) o interpretează alegoric, ca interdicţie de a îngrădi speranţa celui care trudeşte.

25,5-10 Şi aceasta este o lege proprie Deuteronomului. Este ilustrată de cartea lui Ruth, dar apăruse deja în Gen. 38,8-11. Denumirea curent folosită – levirat – este de dată târzie şi provine din latină (*levir*, „cumnat").

25,9 Scoaterea încălţămintei este gestul prin care cineva renunţă la un drept de proprietate; *cf.* Ruth 4,7.

25,12 Aceasta este singura prescripţie care implică mutilarea legală (cu excepţia legii talionului). Philon o interpretează alegoric, mâna tăiată reprezentând gândurile care trebuie alungate, pentru că ating însuşi principiul generării.

răgaz, din partea tuturor duşmanilor care te înconjoară în ţara pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-o dă moştenire, să ştergi numele lui Amalek de pe pământul de sub cer; să nu uiţi!"

26 [1] „Şi va fi aşa: când vei intra în ţara pe care Domnul Dumnezeul tău
ţi-o dă moştenire şi o vei moşteni şi te vei sălăşlui în ea, [2] să iei din pârga
roadelor pământului tău, pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-l dă, să o pui
într-un coş şi să mergi în locul ales de Domnul Dumnezeul tău, ca să-l fie
chemat numele, [3] să te duci la preotul din zilele acelea şi să-i spui: «Îi
vestesc astăzi Domnului Dumnezeului meu că am intrat în ţara pe care le-a
jurat părinţilor noştri că ne-o dăruieşte.» [4] Iar preotul va lua coşul din
mâinile tale şi-l va pune dinaintea altarului pentru Domnul Dumnezeul tău;
[5] şi tu vei grăi înaintea Domnului Dumnezeului tău, zicând: «Tatăl meu a
părăsit Siria şi a mers în Egipt şi a locuit acolo cu oameni puţini şi s-a făcut
acolo neam mare şi mulţime mare şi însemnată. [6] Şi egiptenii ne-au înjosit,
ne-au umilit şi ne-au supus la munci grele. [7] Şi am strigat către Domnul
Dumnezeul părinţilor noştri, iar Domnul ne-a auzit glasul şi ne-a văzut
umilirea, chinul şi durerea; [8] şi Domnul ne-a scos, El Însuşi, din Egipt, cu
putere mare, cu mână tare şi cu braţul Său înălţat, cu arătări măreţe şi semne
şi minuni, [9] şi ne-a călăuzit în locul acesta; şi ne-a dat pământul acesta,
pământ unde curge lapte şi miere. [10] Şi, iată, acum, am adus pârga roadelor
de pe pământul pe care, Doamne, mi l-ai dat mie, pământ pe care curg lapte

---

26,2 Am tradus prin „pârga roadelor" substantivul (la singular) ἀπαρχή, „început", „roadele dintâi", care corespunde aici ebr. *rē'şīth*. Philon foloseşte termenul agricol ἀκρόδρυα, „primele fructe". ♦ „coş": κάρταλλος (ebr. *ṭene'* este un *hapax*) pare să fie un termen tehnic; nu este atestat în afara Septuagintei. Philon îl consideră numele propriu al acestei ceremonii.

26,5-10a Aceste versete formează o mărturisire de credinţă care se citeşte la celebrarea cinei pascale (*seder Haggadah şel Pessah*). Mişna precizează că textul trebuie neapărat recitat în ebraică. Philon prevede cazul în care cel care aduce ofranda nu cunoaşte textul pe dinafară şi îl ascultă pe preot recitând „această cântare măreaţă şi minunată" (*Spec.* II, 216).

26,5 „tatăl meu a părăsit Siria" (ἀποβάλλω, „a abandona", „a respinge"): textul grecesc pare limpede; el este însă traducerea unui pasaj ambiguu din TM, în care cei trei termeni, *'arammī 'obhēdh 'ābhī* (literal: „arameu, pierdut/ucis, tatăl meu"), sunt în general înţeleşi ca: „tatăl meu era un arameu pribeag". Traducătorul în greacă interpretează în sens geografic „Aram" (= Siria) şi îl consideră complementul verbului; dimpotrivă, Targumurile îl înţeleg ca subiect şi identifică aici o aluzie la episodul în care „Arameanul" (Balaam) „a încercat să-l omoare pe tatăl meu" (Iacob).

și miere.» Și să le lași înaintea Domnului Dumnezeului tău și să te închini
acolo înaintea Domnului Dumnezeului tău; [11] și de toate bunătățile pe care
ți le-a dat Domnul Dumnezeul tău, ție și casei tale, te vei bucura tu și levitul
și străinul care [se află] la tine.
[12] Când vei isprăvi de pus deoparte toată zeciuiala din roadele pământului tău în anul al treilea, să dai a doua zeciuială levitului, străinului, orfanului și văduvei, și ei vor mânca în orașele lor și se vor îndestula. [13] Și să
spui înaintea Domnului Dumnezeului tău: «Am scos cele sfințite din casa
mea și le-am dat levitului, străinului, orfanului și văduvei, după toate poruncile pe care mi le-ai dat; n-am încălcat porunca Ta și n-am uitat-o. [14] Și
n-am mâncat din ele în [timpul] întristării mele, nu m-am folosit de ele pentru
vreun [lucru] necurat, n-am dat din ele vreunui mort: am ascultat glasul
Domnului Dumnezeului meu, am făcut după cum mi-ai poruncit. [15] Caută
de sus din cer, din lăcașul Tău cel sfânt, și binecuvântează-ți poporul, pe
Israel, și țara pe care le-ai dat-o, după cum le-ai jurat părinților noștri, că ne
vei da o țară unde curge lapte și miere.»
[16] În ziua aceea Domnul Dumnezeul tău ți-a poruncit să pui în faptă
toate aceste hotărâri și rânduieli, să le păziți și să le împliniți din toată inima
voastră și cu tot sufletul vostru. [17] Astăzi L-ai ales pe Dumnezeu să fie
Dumnezeul tău și să-L urmezi în căile Sale, să-I păzești hotărârile și rânduielile și să-I asculți glasul; [18] și Domnul astăzi te-a ales să-I fii popor
scump, după cum ți-a spus, să-I păzești toate poruncile [19] și să te afli mai
presus de toate neamurile, fiindcă El te-a făcut vestit și mândru și slăvit,
căci ești popor sfânt pentru Domnul Dumnezeul tău, așa cum ți-a spus."

26,14 „pentru vreun [lucru] necurat" (εἰς ἀκάθαρτον), folosirea prepoziției εἰς impune aici un sens diferit de cel din TM: „în necurăție" (în Lev 22,3-6, de pildă, sunt precizate regulile de curățire a celui ce aduce sacrificii) ♦ Comentatorii precizează că referirea la morți este o aluzie la obiceiul – foarte răspândit în Egipt – de a așeza hrană lângă morminte sau la practica sacrificiilor propițiatorii.

26,15 Greaca recurge la banalul οἶκος, „casă", acolo unde TM folosește un termen poetic, *mā'ōn*, pentru a numi lăcașul ceresc al lui Dumnezeu.

26,17-18 Philon, în *Virt.* 184-185, admiră relația, de alegere reciprocă, stabilită între Dumnezeu și omul care se străduiește să-L slujească. Verbul grecesc folosit aici este αἱρεῖσθαι, „a alege". Lexicul grecesc nu pare să redea gândirea ebraică: se poate oare spune că Israel „l-a ales" pe Dumnezeul său? TM are simplul verb *'āmar*, „a spune, a declara" la forma cauzativă, folosită doar aici în sensul de „a-l face pe cineva să spună ceva", deci expresia s-ar putea traduce: „L-ai făcut pe Domnul să spună că va fi Dumnezeul tău."

27 1 Moise și sfatul bătrânilor lui Israel au rânduit spunând: „Păziți toate
poruncile acestea, pe care vi le poruncesc eu astăzi. 2 Și în ziua în care veți
trece Iordanul spre țara pe care Domnul Dumnezeul tău ți-o dăruiește, să
înalți pietre mari și să le dai cu var 3 și să scrii pe pietre toate cuvintele
acestei legi (de îndată ce veți trece Iordanul, ca să intrați în țara pe care
Domnul Dumnezeul părinților tăi ți-o dă, țară unde curge lapte și miere,
după cum ți-a spus Domnul Dumnezeul părinților tăi). 4 Și atunci când veți
trece Iordanul, să înălțați aceste pietre, pe care vi le-am poruncit eu astăzi,
pe muntele Gaibal și să le dați cu var. 5 Și să zidești acolo un altar
Domnului Dumnezeului tău, un altar din pietre; să nu pui fier peste ele. 6 Cu
pietre întregi să durezi un altar pentru Domnul Dumnezeul tău și să aduci
acolo pentru Domnul Dumnezeul tău arderi de tot, 7 și să jertfești acolo
Domnului Dumnezeului tău jertfă de mântuire, și să mănânci, să te îndes-
tulezi și să te veselești înaintea Domnului Dumnezeului tău. 8 Și să scrii pe
pietre această lege, în întregime și foarte limpede."
9 Moise și preoții, leviții, i-au grăit întregului Israel, spunând: „Taci și
ascultă, Israele! În această zi ai ajuns un popor pentru Domnul Dumnezeul
tău. 10 Să asculți glasul Domnului Dumnezeului tău și să înfăptuiești toate
poruncile și îndreptările Lui, câte ți le poruncesc eu astăzi."
11 Și-n ziua aceea Moise a poruncit poporului zicând: 12 „După ce treceți
Iordanul, aceștia să stea pe muntele Garizim pentru a binecuvânta poporul:
Simeon, Levi, Iuda, Issachar, Iosif și Beniamin; 13 iar aceștia să stea pe mun-
tele Gaibal, pentru a blestema: Ruben, Gad și Aser, Zabulon, Dan și Neftali.
14 Iar leviții, vorbind la rândul lor, să spună întregului Israel, cu glas mare:
15 «Blestemat, omul care va face chip cioplit sau turnat, urâciune pentru
Domnul, lucru ieșit din mâini de meșter, și-l va pune într-un loc ascuns.» Și
tot poporul, răspunzând, să spună: «Să fie!»
16 «Blestemat, cel care nu-i cinstește pe tatăl său și pe mama sa.» Și tot
poporul să spună: «Să fie!»

27,6 „pietre întregi" (ὁλόκληροι): adjectivul corespunde ebr. *šālēm*, „întreg". Legea enunțată în Ex. 20,25 se referă la pietre necioplite; lecțiunea atribuită lui Aquila este surprinzătoare: ἀπηρτισμένους „bine potrivite", provenind poate din interpretarea întregului ca perfecțiune.

27,12-13 Împărțirea în două a căpeteniilor de triburi este interpretată alegoric de Philon (*Fuga* 73-74): cei mai buni (cuprinzând tribul regal și cel sacerdotal) sunt aleși pentru a binecuvânta, ceilalți șase (cei doi fii ai Leii și cei patru copii născuți de slujnice) sunt instrumente ale mâniei divine. Origen (*Hom. Ies.* IX,6-7) dă o explicație spirituală, opunându-i pe cei care acționează din dorința de a fi binecuvântați celor care se tem de blestem.

17 «Blestemat, cel care mută hotarul vecinului său.» Şi tot poporul să
spună: «Să fie!»
18 «Blestemat, cel care-l face pe orb să rătăcească drumul.» Şi tot
poporul să spună: «Să fie!»
19 «Blestemat, cel care face judecată strâmbă străinului, orfanului şi
văduvei.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»
20 «Blestemat, cel care se împreunează cu soţia tatălui său, pentru că a
dat deoparte acoperământul tatălui său.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»
21 «Blestemat, cel care se împreunează cu vreun dobitoc.» Şi tot poporul
să spună: «Să fie!»
22 «Blestemat, cel care se împreunează cu sora sa, [fiica] tatălui său sau
a mamei sale.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»
23 «Blestemat, cel care se împreunează cu soacra sa.» Şi tot poporul să
spună: «Să fie!»
«Blestemat, cel care se împreunează cu sora soţiei sale.» Şi tot poporul
să spună: «Să fie!»
24 «Blestemat, cel care-l loveşte pe vecinul său cu vicleşug.» Şi tot
poporul să spună: «Să fie!»
25 «Blestemat, cel care ia daruri pentru a lovi un suflet cu sânge nevi-
novat.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»
26 «Blestemat, cel care nu rămâne credincios tuturor cuvintelor legii
acesteia, ca să le pună în faptă.» Şi tot poporul să spună: «Să fie!»"

28 1 „Şi când veţi trece Iordanul, către ţara pe care Domnul Dumnezeul
vostru v-o dă, dacă veţi asculta cu luare-aminte glasul Domnului Dumnezeului
vostru, [anume] să păziţi şi să împliniţi toate poruncile Sale, pe care eu vi le
poruncesc astăzi, atunci Domnul Dumnezeul tău te va dărui mai presus decât
toate celelalte neamuri de pe pământ; 2 şi vor veni peste tine binecuvântările
acestea şi te vor găsi, dacă vei asculta cu luare-aminte glasul Domnului
Dumnezeului tău: 3 binecuvântat să fii în oraş şi binecuvântat să fii pe

27,23 Versetul este comparabil cu Deut. 23,1, unde se vorbea însă de „soţia tatălui său", aici termenul folosit este πενθερά, „soacră"; în TM termenului îi corespunde un *hapax*, cu înţelesul „mama soţiei".

28,3 „binecuvântat să fii": cele două codice importante atestă aici termeni diferiţi (*Vaticanus*, urmat de Rahlfs, dă forma εὐλογημένος, în vreme ce *Alexandrinus* are εὐλογητός). Cei doi termeni, chiar dacă pot fi distinşi ca utilizare - cu precădere referitor la om, cel dintâi, şi la Dumnezeu, cel de-al doilea - , apar totuşi în manuscrise unul în locul celuilalt.

câmp; [4] binecuvântat să fie rodul pântecelui tău și [binecuvântate] roadele
pământului tău, vițeii vitelor tale și mieii oilor tale. [5] Binecuvântate să fie
cămările și pivnițele tale. [6] Binecuvântat să fii când intri și binecuvântat să
fii când ieși. [7] Domnul Dumnezeul tău să ți-i dea pe dușmanii tăi, pe cei
care îți stau împotrivă, nimiciți dinaintea ta; pe-o singură cale să iasă
împotriva ta și pe șapte căi să fugă dinaintea ta. [8] Domnul să trimită asupra
ta binecuvântarea în cămările tale și-n tot pe ce vei pune mâna în țara pe
care Domnul Dumnezeul tău ți-o dă. [9] Domnul Dumnezeul tău să te ridice
pentru Sine ca popor sfânt, așa cum a jurat părinților tăi, dacă asculți glasul
Domnului Dumnezeului tău și mergi pe căile Sale. [10] Iar toate neamurile
pământului să te vadă, pentru că numele Domnului a fost chemat peste tine,
și să se teamă de tine. [11] Și să te înmulțească Domnul Dumnezeul tău întru
bine, cu roadele pântecelui tău, cu roadele pământului tău și cu roadele
turmelor tale pe pământul pe care Domnul le-a jurat părinților tăi că ți-l dă.
[12] Domnul să deschidă pentru tine vistieria Sa cea bună, cerul, ca să dea
ploaie pământului tău, la vremea potrivită, să binecuvânteze toată lucrarea
mâinilor tale și să dai împrumut la neamuri multe, dar să nu te împrumuți, și
să stăpânești peste neamuri multe, iar pe tine să nu te stăpânească [nimeni].
[13] Domnul Dumnezeul tău te-a rânduit în capul și nu în coada lor; tu vei fi
deasupra și nu sub ele, dacă vei asculta poruncile Domnului Dumnezeului
tău, câte-ți poruncesc eu astăzi să le păzești și să le împlinești. [14] Să nu treci
peste [nici unul] din cuvintele pe care ți le poruncesc eu astăzi, mergând ori
spre dreapta, ori spre stânga, urmând zei străini, ca să-i slujești.

[15] Iar dacă nu vei asculta glasul Domnului Dumnezeului tău, [anume] să
păzești și să împlinești toate poruncile Sale, câte-ți poruncesc eu astăzi, vor
veni asupră-ți toate blestemele acestea și te vor învălui. [16] Blestemat să fii în
oraș și blestemat să fii pe câmp. [17] Blestemate să fie cămările și pivnițele
tale. [18] Blestemate să fie roadele pântecelui tău și roadele pământului tău,
vițeii vitelor tale și mieii oilor tale. [19] Blestemat să fii când intri și blestemat
să fii când ieși. [20] Domnul îți va trimite nevoia și foametea și pieirea în
toate, oriunde îți vei pune mâna, în tot ce vei face, până te va nimici și te va
face să pieri degrabă din pricina faptelor tale grele, pentru că m-ai părăsit.
[21] Va alipi Domnul de tine moartea, până când te va șterge de pe pământul
în care vei intra, ca să-l moștenești. [22] Te va lovi Domnul cu lingoare și cu

---

28,22 „ațâțare”, termenul grecesc ἐρεθισμός poate să aibă aici sensul concret, tehnic, de „iritație”. ♦ „vântul cel rău” (ἀνεμοφθορία), cuvântul este atestat numai în Septuaginta; sensul literal este „distrugere prin vânt”.

fierbințeală, cu friguri și cu ațâțare, cu moarte și cu vântul-cel-rău și negreața
grâului, și acestea te vor urmări până când te vor da pieirii. [23] Și deasupra
capului tău cerul va fi de aramă și pământul de dedesubt de fier. [24] Domnul
va da peste pământul tău o ploaie de cenușă și țărână va coborî din cer peste
tine, până ce te va nimici și te va da pieirii. [25] Domnul te va da la tăiere
dușmanilor tăi; pe o singură cale vei porni spre aceia și pe șapte căi vei fugi
dinaintea lor; și vei fi risipit în toate regatele pământului. [26] Și morții voștri
vor fi hrană pentru păsările cerului și pentru fiarele pământului și nimeni nu
va fi acolo ca să le gonească. [27] Domnul te va lovi cu buboi egiptean pe șezut
și cu râie sălbatică și cu o mâncărime de care nu te vei putea lecui. [28] Domnul
te va lovi cu nebunie și cu orbire și cu rătăcirea minții [29] și vei orbecăi la
amiază, așa cum orbecăiește orbul în întuneric, și nu-ți vei găsi calea; și vei
fi pradă nedreptăților și hărțuielilor în toate zilele și nu va fi nimeni să te
ajute. [30] Îți vei lua nevastă – și un bărbat străin va pune stăpânire pe ea; vei
zidi casă – și nu vei locui în ea; vei sădi vie – și n-o vei culege; [31] vițelul tău
va fi înjunghiat în fața ta și tu nu vei mânca dintr-însul; asinul îți va fi furat
și nu-ți va mai fi dat înapoi; oile tale vor fi date dușmanilor tăi și nu va
fi nimeni să te ajute; [32] fiii tăi și fiicele tale vor fi date unui neam străin
și ochii tăi se vor usca privind după ei, dar mâna ta nu va avea putere;
[33] roadele pământului tău și toate ostenelile tale le va mânca un neam
pe care nu îl cunoști, vei fi pradă nedreptăților și asuprit în toate zilele.
[34] Și vei fi lovit de nebunie din cauza vedeniilor pe care le vor vedea ochii
tăi. [35] Domnul te va lovi cu bubă rea la genunchi și pe pulpe și nu vei putea
să te vindeci de la tălpile picioarelor și până-n creștet. [36] Domnul te va
trimite pe tine și pe căpeteniile pe care ți le-ai rânduit, într-un neam pe care
nu-l cunoști, nici tu, nici părinții tăi, și vei sluji acolo la zei străini, la lemne
și la pietre. [37] Și acolo vei fi de cimilitură și de poveste și de pildă, la toate
neamurile la care te va trimite Domnul. [38] Vei aduce multă sământă pe

---

28,25 „la tăiere" (ἐπικοπή, „tăietură, rană", utilizat metonimic) cuvântul este atestat de un mic număr de manuscrise, în rest apărând ἐπισκοπή („sub cercetare") al cărui sens nu poate fi integrat în pasaj; în TM este *niggāph*, „rănit". ♦ „vei fi risipit": TM *l*-*za'awāh*, „ca urâciune". R. Le Déaut observă că atunci când acest cuvânt ebraic se referă la Israel, ca aici sau în Ier 34(41),17, traducătorul evită să-l redea exact și îi substituie ideea de exil sau de împrăștiere (Le Déaut, R., 1984, pp. 147-195)

28,37 „cimilitură, poveste, pildă": termenii folosiți în greacă sunt αἴνιγμα, παραβολή, διήγημα. Cel dintâi nu corespunde exact TM, unde este *šammāh*, „ceea ce provoacă spaima", redat de obicei în greacă prin ἀφανισμός, celelalte două sugerează expunerea la batjocura publică (ebr. *māšāl*, „pildă, poveste" și *š'nīnāh*, „ținta batjocurii")

ogorul tău şi puţină îţi va ieşi, pentru că lăcusta o va mânca. 39 Vei semăna
o vie şi o vei lucra, dar vin nu vei bea şi nici nu te vei bucura de ea, pentru
că viermele o va mânca. 40 Vei avea măslini în toate hotarele tale, dar cu unt-
delemn nu te vei unge, pentru că măslinul tău îşi va pierde fructele. 41 Vei
naşte fii şi fiice, dar nu vor fi ai tăi, căci vor pleca în robie. 42 Mălura va
nimici toţi pomii şi toate roadele pământului tău. 43 Străinul aflat la tine se
va ridica împotriva ta tot mai sus, tu însă vei coborî tot mai jos. 44 El îţi va
împrumuta ţie, iar tu nu-i vei împrumuta lui; el va fi capul, tu vei fi coada.
45 Şi vor veni asupra ta toate aceste blesteme şi te vor urmări până la capăt
şi te vor învălui, până când te vor nimici şi te vor da pieirii, pentru că n-ai
ascultat glasul Domnului Dumnezeului tău, să păzeşti poruncile Lui şi legiui-
rile Lui, pe care ţi le-a poruncit. 46 Şi îţi vor fi semne şi prevestiri, ţie şi
neamului tău pentru totdeauna, 47 căci nu i-ai slujit Domnului Dumnezeului
tău cu bucurie şi cu inima uşoară, pentru belşugul din toate. 48 Şi vei sluji
duşmanilor tăi, pe care-i va trimite Domnul împotriva ta, cu foame, cu sete,
cu goliciune şi cu lipsă de toate. Şi va pune lanţ de fier la gâtul tău până
când te va nimici. 49 Domnul va mâna asupra ta un neam venit de departe,
de la marginea pământului, ca o săgetare de vultur, un neam a cărui limbă
n-o vei înţelege, 50 un neam neruşinat la chip, care nu ia seama la bătrân şi
nu se îndură de cel tânăr, 51 şi [neamul] acela va mânca vlăstarele turmelor
tale şi roadele pământului tău, aşa încât nu va rămâne nici grâu, nici vin,
nici untdelemn, nici viţeii vitelor tale, nici mieii oilor tale, până te va da
pieirii, 52 şi te va zdrobi în toate oraşele tale, până vor fi dărâmate zidurile
înalte şi întărite în care te-ai încrezut, pe tot pământul tău, şi te va apăsa în
toate oraşele pe care ţi le-a dat Domnul Dumnezeul tău. 53 Şi vei mânca rodul
pântecelui tău, carnea fiilor tăi şi a fiicelor tale, [tot] ce ţi-a dat Domnul
Dumnezeul tău, în strâmtorarea ta şi în asuprirea ta, cu care te va asupri
duşmanul tău. 54 Acela, dintre ai tăi, care-i gingaş şi molatic foarte va arunca
ochi răi asupra fratelui său şi a femeii de la sânul său şi a copiilor ce i-au
rămas, de i-or mai fi rămas; 55 încât nu va da nici unuia dintre ei din carnea
copiilor săi, din care s-a înfruptat, ca nu cumva să nu mai rămână nimic, în
strâmtorarea ta şi în asuprirea ta, cu care te vor asupri duşmanii în toate

---

28,52 Textul grecesc are două verbe distincte (ἐκτρίβω, „a nimici" şi θλίβω, „a zdrobi") pentru a reda un singur verb ebraic, repetat.

28,54 „va arunca ochi răi": verbul βασκαίνω („a privi cu ochi răi" şi, de aici, „a deochia, a face vrăji" şi „a arunca un blestem") nu se mai găseşte în altă parte în textele traduse din ebraică.

orașele tale. [56] Iar aceea, dintre voi, care este gingașă și molatecă foarte, cea
al cărei picior nu se arată în stare să pășească pe pământ de gingășie și de
moliciune, aceea va arunca ochi răi asupra soțului ei, care i se află la sân, și
fiului și fiicei ei, [57] și căiței care i-a ieșit din pântece și copilului pe care l-a
născut; căci le mănâncă ea însăși pe ascuns, în lipsa de toate, în strâmto-
rarea ta și în asuprirea ta, cu care te va asupri dușmanul în toate orașele tale.
[58] Dacă nu veți asculta să împliniți toate cuvintele legii acesteia, [cuvinte]
scrise în cartea de față, și dacă nu vă veți teme de numele acesta, vrednic de
slavă și minunat, „Domnul Dumnezeul tău", [59] atunci Domnul va preschimba
rănile tale și rănile urmașilor tăi în răni mari și de mirare, și în boli grele și
fără leac [60] și va întoarce asupra ta toată urgia cea grea a Egiptului, de care
te-ai temut în fața lor, și se vor lipi de tine. [61] Și toată lingoarea, și toată
vătămarea, despre care nu se poate scrie în cartea acestei legi, Domnul le va
trimite asupra ta până când te va nimici. [62] Și veți rămâne puțini la număr,
în loc să fiți cât stelele cerului de mulți, pentru că n-ați ascultat glasul
Domnului Dumnezeului vostru. [63] Și va fi așa: Domnul, precum s-a bucurat
de voi făcând să vă fie bine și sporindu-vă, tot astfel se va bucura nimicin-
du-vă și smulgându-vă din țara în care veți intra s-o moșteniți. [64] Și Domnul
Dumnezeul tău te va risipi printre toate neamurile, de la un capăt la altul al
pământului, și vei robi acolo la zei străini, la lemne și la pietre, [la zei] pe
care nu i-ai cunoscut, nici tu și nici părinții tăi. [65] Ba încă printre acele neamuri
nu vei găsi tihna, nu vei avea nici răgaz să lași urma pasului tău, iar Domnul
îți va da o inimă fără vlagă și ochi ce slăbesc și suflet pierit. [66] Și viața îți va
sta atârnată dinaintea ochilor și te vei teme ziua și noaptea și nu vei avea
încredere în viața ta. [67] Dimineața vei spune: «Oare nu se mai face seară?»,
iar seara vei spune: «Oare nu se mai face dimineață?», din pricina spaimei
care-ți va înfricoșa inima și din pricina arătărilor pe care le vor vedea ochii
tăi. [68] Și Domnul te va întoarce în Egipt, în bărci și pe drum, [în țara] despre
care ți-a spus: «Nu vei ajunge s-o mai vezi.» Și veți fi vânduți acolo
dușmanilor voștri ca robi și ca roabe și nu se va afla nimeni să vă cumpere."
[69] Acestea sunt cuvintele legământului, pe care Domnul i-a poruncit lui
Moise să le așeze pentru fiii lui Israel în ținutul Moabului, pe lângă
legământul pe care îl încheiase cu ei în Horeb.

28,63 În acest verset este utilizat pentru prima dată verbul εὐφραίνομαι, „a se bucura", cu subiectul „Dumnezeu".

28,69 Versetul este de tranziție și poate fi interpretat fie ca o concluzie la a doua cuvântare a lui Moise, fie ca o anunțare a celei de-a treia. Editorii îl tratează diferit.

29 [1] Şi i-a chemat Moise pe toţi fiii lui Israel şi le-a zis: „Voi aţi văzut
toate câte a făcut Domnul în ţara Egiptului în faţa voastră cu Faraon şi slu-
jitorii lui şi cu toată ţara lui, [2] încercările mari pe care le-au văzut ochii tăi,
semnele şi minunile mari de acolo. [3] Şi Domnul Dumnezeul vostru nu v-a
dat inimă să înţeleagă, ochi să vadă şi urechi să audă până în ziua aceasta.
[4] Şi v-a călăuzit patruzeci de ani prin pustiu; nu vi s-au învechit hainele şi
sandalele nu vi s-au tocit în picioare. [5] Pâine n-aţi mâncat, vin şi sicheră
n-aţi băut, ca să ştiţi că El este Domnul Dumnezeul vostru. [6] Şi aţi ajuns în
locul acesta şi v-au ieşit dinainte cu război Seon, regele din Esebon, şi Og,
regele Basanului, şi noi i-am lovit [7] şi le-am luat pământul şi eu l-am dat
moştenire lui Ruben şi lui Gad şi la jumătatea de trib a lui Manase. [8] Iar voi
păziţi şi puneţi în faptă toate cuvintele acestui legământ, ca să faceţi cu
minte tot ce faceţi.
[9] Voi staţi cu toţii astăzi înaintea Domnului Dumnezeului vostru, căpe-
teniile voastre de trib şi sfatul bătrânilor şi judecătorii voştri şi scribii voştri,
toţi bărbaţii lui Israel, [10] femeile voastre şi urmaşii voştri şi străinul din
tabăra ta, de la tăietorul de lemne la cărătorul de apă, [11] pentru a intra în
legământul Domnului Dumnezeului tău şi în blestemele lui, câte le-a sta-
tornicit Domnul Dumnezeul tău astăzi cu tine, [12] ca să te aşeze popor pentru
Sine; şi El îţi va fi Dumnezeu, după cum ţi-a spus şi după cum le-a jurat
părinţilor tăi Avraam şi Isaac şi Iacob. [13] Şi nu doar cu voi am statornicit eu
legământul acesta şi blestemul acesta, [14] ci şi cu cei care sunt astăzi aici cu
noi înaintea Domnului Dumnezeului vostru, şi cu cei care nu sunt astăzi
cu noi. [15] Pentru că voi ştiţi că am locuit în ţara Egiptului şi că am trecut
prin mijlocul neamurilor, pe care le-am străbătut, [16] şi aţi văzut urâciunile
lor şi idolii lor, de lemn şi de piatră, de argint şi de aur, care sunt la ei. [17] Nu
cumva să fie între voi vreunul, bărbat ori femeie, familie sau trib, a cărui
judecată să se abată de la Domnul Dumnezeul vostru pentru a începe să
slujească zeilor acelor neamuri! Nu cumva vreunul dintre voi să fie rădă-
cină din care se ridică fiere şi amar! [18] Şi de ascultă cuvintele acestui

---

Rahlfs îl păstrează în capitolul 28 (ca în TM), în schimb Wevers îl plasează la începutul capitolului 29, care prezintă în consecinţă o numerotare decalată. Cum versetul începe cu οὗτοι, care se referă la pasajul precedent, pare întemeiată opţiunea lui Rahlfs

29,8 „să faceţi cu minte", literal „să pricepeţi". Verbul συνίημι este folosit în Septuaginta (ca echivalent al ebr. *sākal*, „a reuşi, a prospera") cu sensul: „a înţelege ce e de făcut", „a fi înţelept", „a acţiona cu inteligenţă".

29,18 „să se veselească": verbul ἐπιφημίζω („a se felicita", „a se socoti fericit") este folosit numai aici în Septuaginta, echivalentul ebraic (o formă a verbului *bārakh*)

blestem, [nu cumva] să se veselească în inima lui, spunând: «Fie-mi
îngăduit să umblu în rătăcirea inimii mele!», pentru ca păcătosul să nu-l
piardă şi pe cel care n-a păcătuit. [19] Domnul nu va îngădui să i se ierte.
Dimpotrivă, atunci se va aprinde mânia Domnului şi luarea Lui aminte
împotriva acelui om şi se vor lipi de el toate blestemele legământului, care
sunt scrise în cartea acestei legi, şi va şterge Domnul numele lui de pe
[pământul] de sub cer. [20] Şi Domnul îl va despărţi pentru rele, deoparte de
toţi fiii lui Israel, după toate blestemele legământului, scrise în cartea
acestei legi. [21] Şi neamurile ce-au să vină, fiii voştri, care se vor ridica după
voi, ca şi străinul care va veni dintr-un ţinut depărtat, văzând urgiile acelei
ţări şi bolile ei, pe care le-a trimis Domnul asupra ei, vor zice: [22] «Pucioasă
şi sare arsă, tot pământul ţării va fi nesemănat, nu va rodi nimic, nu va
creşte pe el nici un fir de iarbă, precum au fost nimicite Sodoma şi Gomora,
Adama şi Seboim, pe care Domnul le-a nimicit cu furie şi mânie»; [23] şi vor
spune toate neamurile : «De ce-a făcut Domnul aşa cu acest pământ? Ce-i
cu suflul acesta mare de mânie?» [24] Şi vor zice: «Fiindcă au părăsit legă-
mântul cu Domnul Dumnezeul părinţilor lor, pe care l-a încheiat cu părinţii
lor, atunci când i-a scos din ţara Egiptului, [25] şi au început să slujească unor
zei străini şi să li se închine lor, [zei] pe care nu i-au cunoscut şi cărora
[Domnul] nu i-a menit. [26] Şi Domnul s-a aprins de mânie împotriva pămân-
tului lor, trimiţând asupra lui după toate blestemele scrise în cartea acestei
legi. [27] Şi Domnul i-a smuls din pământul lor cu patimă, cu mânie şi cu o
furie grozav de mare şi i-a alungat către o altă ţară decât cea de acum.»
[28] Cele ascunse [sunt] pentru Domnul Dumnezeul nostru, cele văzute [sunt]
pentru noi şi pentru copiii noştri în veac, ca să împlinim toate cuvintele
acestei legi."

30 [1] „Şi va fi aşa: atunci când vor veni asupră-ţi toate aceste cuvinte -
binecuvântarea şi blestemul – pe care eu le-am adus dinaintea ta, şi le vei

---

conţine ideea de binecuvântare, evitată de traducătorul în greacă. ♦ „fie-mi îngăduit": sintagma ὁσιά μοι γένοιτο este un *hapax* în Septuaginta şi se traduce literal „să fie lucruri sfinte pentru mine"; traducerea de faţă (întemeiată pe BA) adoptă sensul originar al termenului ὅσιος, definit de E. Benveniste (Benveniste, E., 1969, pp. 198-202): „ceea ce le este îngăduit oamenilor."

29,28 Philon consideră că „cele ascunse" sunt motivele acţiunilor omeneşti, cunoscute numai de Dumnezeu. Ideea acestui verset este presupusă în Mt 10,26.

30,1-10 În ebraică, unitatea acestui pasaj este dată de ideea de „întoarcere": întoarcere din robie, făgăduită de Dumnezeu, întoarcere la Dumnezeu (convertire) şi, prin urmare,

primi în inima ta în mijlocul tuturor neamurilor, acolo unde te va fi risipit
Domnul, [2] iar tu te vei întoarce la Domnul Dumnezeul tău şi vei asculta
glasul Lui în toate câte ţi le poruncesc eu astăzi, din toată inima ta şi din tot
sufletul tău, [3] atunci Domnul va lecui greşelile tale şi se va îndura de tine şi
te va aduna din nou din toate neamurile pe la care te risipise. [4] Chiar dacă
risipirea ta este de la un capăt la celălalt al cerului, Domnul Dumnezeul tău
te va aduna de acolo şi de acolo te va scoate Domnul Dumnezeul tău. [5] Şi te
va călăuzi Domnul Dumnezeul tău în ţara pe care au moştenit-o părinţii tăi,
şi-o vei moşteni. Şi El îţi va face bine şi te va face mai numeros decât
părinţii tăi. [6] Şi Domnul va curăţi inima ta şi inima urmaşilor tăi, ca să-L
iubiţi pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta şi din tot sufletul tău,
astfel încât să rămâi în viaţă. [7] Şi va arunca Domnul Dumnezeul tău aceste
blesteme împotriva duşmanilor tăi şi împotriva celor care te urăsc, cei care
te-au prigonit. [8] Iar tu te vei întoarce şi vei asculta glasul Domnului
Dumnezeului tău şi vei împlini poruncile Sale, câte ţi le poruncesc eu ţie
astăzi; [9] şi Domnul Dumnezeul tău se va îngriji mult de tine, pentru toată
lucrarea mâinilor tale, pentru vlăstarele pântecelui tău, pentru roadele
pământului tău şi pentru vlăstarele turmelor tale: căci Domnul Dumnezeul
tău se va întoarce şi se va bucura de tine în cele bune, aşa cum s-a bucurat
de părinţii tăi, [10] dacă tu vei asculta glasul Domnului Dumnezeului tău, să-I
păzeşti şi să-I împlineşti toate poruncile, îndreptările şi judecăţile, cele
scrise în cartea acestei legi – dacă te vei întoarce către Domnul Dumnezeul
tău din toată inima ta şi din tot sufletul tău.

[11] Căci porunca pe care ţi-o poruncesc eu astăzi nu este nici prea grea şi
nici prea departe de tine. [12] Nu se află sus în cer, ca să zici: «Cine se va urca

---

„întoarcerea" lui Dumnezeu spre poporul său (şapte forme ale rădăcinii *šûbh* în v. 2,3,8,9,10).

30,1 „te va fi risipit" (διασκορπίσῃ) este folosit aici (şi în v. 3) un alt verb decât cel uzual, διασπείρω, pentru a indica dispersiunea evreilor printre celelalte neamuri.

30,3 „va lecui greşelile tale": în TM expresia corespunzătoare înseamnă „îţi va încheia captivitatea", în ebraică există apropierea formală a cuvintelor *šûbh*, „a face să se întoarcă" şi *šebhûth*, „captivitate", imposibil de transpus în greacă.

30,6 „va curăţi inima ta": TM foloseşte verbul circumciziei. La Pavel, „tăierea împrejur a inimii" îl defineşte pe adevăratul israelit (Rom 2,29). Expresia este îndelung reluată de Părinţii Bisericii.

30,9 „se va îngriji mult de tine" (πολυωρήσει): în TM „te va face să prosperi".

30,11-14 „porunca aceasta ... nu este ... prea departe de tine" Pavel foloseşte parţial aceste versete afirmând că pentru creştini ele se referă la „cuvântul credinţei",

pentru noi în cer şi ne-o va aduce? Când o vom auzi atunci o vom împlini.»
[13] Nici nu este dincolo de mare, ca să zici: «Cine va merge pentru noi
dincolo de mare şi ne-o va aduce? Când ne-o va face auzită, atunci o vom
împlini.» [14] Este lângă tine cuvântul, foarte aproape, chiar în gura ta, în
inima ta şi în mâinile tale, ca să-l împlineşti.
[15] Iată, astăzi am pus dinaintea ta viaţa şi moartea, binele şi răul. [16] Dacă
vei asculta poruncile Domnului Dumnezeului tău, pe care ţi le poruncesc eu
astăzi – să-L iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, să mergi pe toate căile
Sale, să păzeşti îndreptările şi judecăţile Sale – atunci veţi rămâne în viaţă şi
veţi fi sporiţi, iar Domnul Dumnezeul tău te va binecuvânta pe tot cuprinsul
ţării în care vei intra, ca s-o moşteneşti. [17] Iar dacă inima ta se va schimba şi
nu vei mai asculta şi, îndepărtându-te, te vei închina zeilor străini şi-i vei
sluji, [18] astăzi te vestesc că vei pieri cu totul şi că nu vei trăi zile multe pe
pământul pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-l dă, în care, trecând Iordanul,
intraţi să-l moşteniţi. [19] Iau astăzi martori dinaintea voastră cerul şi pământul:
am pus dinaintea voastră viaţa şi moartea, binecuvântarea şi blestemul; alege
viaţa, ca să trăieşti şi tu, şi neamul tău, [20] să-l iubeşti pe Domnul Dumnezeul
tău, să asculţi de glasul Lui şi să te ţii lângă El; căci aceasta este viaţa ta şi
lungimea zilelor tale, câte vei sălăşlui pe acest pământ, cum le-a jurat
Domnul părinţilor tăi Avraam şi Isaac şi Iacob că le dăruieşte."

31 [1] Şi Moise a sfârşit de grăit toate cuvintele acestea, către toţi fiii lui
Israel. [2] Şi le-a zis: „Astăzi am o sută douăzeci de ani, nu voi mai putea să
intru şi să ies; Domnul mi-a spus: «Nu vei trece Iordanul acesta.» [3] Domnul
Dumnezeul tău, care merge înaintea ta, El Însuşi va nimici neamurile
acestea dinaintea ta şi tu le vei primi moştenire; Iisus [Nave] va merge
înaintea ta, precum a spus Domnul. [4] Şi Domnul va face cu ei aşa cum a
făcut cu Seon şi Og, cei doi regi ai amoreilor de dincolo de Iordan, şi cu

---

propovăduirea lui Hristos (Rom. 10,5-8). O expresie analoagă este folosită de Iisus pentru a vorbi despre „Împărăţie" (Lc. 17,21): „Împărăţia lui Dumnezeu este ἐντὸς ὑμῶν" = „înlăuntrul vostru"/„între voi".

30,15-20 Aceste versete stau la originea temei „celor două căi", foarte importantă în iudaismul elenistic şi la primii creştini (*cf.* mai ales *Testamentul celor doisprezece patriarhi* şi *Didahia*). La 30,19 se accentuează libertatea omului de a alege între bine şi rău.

31,2 „să intru şi să ies" (εἰσπορεύεσθαι καὶ ἐκπορεύεσθαι) sintagma (folosită şi mai sus, 28,6) numeşte două acţiuni opuse şi semnifică ansamblul purtărilor omeneşti. Este bine atestată în greaca perioadei κοινή.

țara lor, cum i-a nimicit. [5] Domnul vi-i dă și să faceți cu ei așa cum v-am
poruncit. [6] Fii bărbat și puternic, nu te teme, nu te înfricoșa și nu te înspăi-
mânta în fața lor, căci Domnul Dumnezeul tău, Care merge înaintea voastră
cu voi și este între voi, nu te va lăsa și nu te va părăsi."
[7] Și Moise l-a chemat pe Iisus [Nave] și i-a spus dinaintea întregului
Israel: „Fii bărbat și fii puternic; căci tu vei intra în fruntea poporului în țara
pe care Domnul a jurat părinților noștri că le-o dă; tu le-o vei împărți ca
moștenire. [8] Și Domnul care merge cu tine nu te va lăsa și nu te va părăsi;
nu te teme și nu-ți fie frică."
[9] Și Moise a scris cuvintele acestei legi într-o carte și le-a dat-o preo-
ților, fiii lui Levi, care purtau chivotul legământului Domnului, și bătrânilor
dintre fiii lui Israel. [10] Și Moise le-a poruncit în ziua aceea, zicând: „După
șapte ani, la vremea iertării, la sărbătoarea corturilor, [11] când tot Israelul se
va aduna ca să se înfățișeze înaintea Domnului Dumnezeului său în locul
ales de Domnul, să citiți legea aceasta dinaintea întregului Israel, în ure-
chile lor. [12] Să adunați poporul, pe bărbați, pe femei și pe copii și pe străinul
din orașele voastre, ca să asculte și să învețe să se teamă de Domnul
Dumnezeul vostru; și ei să asculte, ca să împlinească toate cuvintele acestei
legi. [13] Iar fiii lor, care nu știu, să asculte și să învețe să se teamă de Domnul
Dumnezeul vostru în toate zilele câte le vor trăi pe pământul [în care intrați]
trecând Iordanul, ca să-l moșteniți."
[14] Și Domnul a zis către Moise: „Iată, zilele morții tale sunt aproape;
cheamă-l pe Iisus [Nave] și stați la ușa cortului mărturiei și-i voi da
poruncă." Și Moise și Iisus [Nave] au mers către cortul mărturiei și au stat
la ușa cortului mărturiei. [15] Și Domnul a coborât într-un nor și a stat lângă
porțile cortului mărturiei și stâlpul de nor a stat lângă ușa cortului. [16] Și a zis
Domnul către Moise: „Iată, te vei culca lângă părinții tăi; și poporul acesta
se va ridica și va preacurvi urmând zeii străini ai acestei țări în care intră și
mă vor părăsi și vor rupe legământul pe care l-am încheiat cu ei. [17] Și-n ziua
aceea mă voi aprinde de mânie împotriva lor, îi voi lăsa și-mi voi întoarce
fața de la ei, și va fi prăpăd; îi vor ajunge rele multe și asupriri; și el va
spune în ziua aceea: «Fiindcă Domnul Dumnezeul meu nu este cu mine,
relele m-au ajuns.» [18] Dar Eu îmi voi întoarce de tot fața de la ei în ziua

---

31,14 „cortul mărturiei" TM „cortul întâlnirii" (*cf.* Ex. 33,7).
31,15 „a coborât". TM „s-a arătat", tradus în restul Septuagintei prin pasivul verbului ὁράω, „a vedea".

aceea, din pricina multelor rele săvârşite, căci s-au îndreptat către zei
străini. [19] Şi acum scrieţi cuvintele acestui cânt şi învăţaţi-i pe fiii lui Israel
şi puneţi-l în gura lor, ca să-Mi fie cântul mărturie împotriva fiilor lui Israel.
[20] Căci Eu îi voi călăuzi în ţara cea bună, pe care le-am jurat părinţilor lor
că le-o dau, ţară unde curge lapte şi miere; şi vor mânca şi se vor îndestula,
ghiftuiţi; şi se vor întoarce către zei străini şi le vor sluji lor şi Mă vor mânia
şi vor rupe legământul Meu. [21] Şi acest cânt va fi statornicit drept mărturie
dinaintea lor, căci nu va fi uitat de gura lor şi de gura urmaşilor lor; Eu le
cunosc netrebnicia, câte au făcut astăzi, înainte de a-i duce în ţara cea bună,
pe care le-am jurat-o părinţilor lor." [22] Şi Moise a scris cântul în ziua aceea
şi i-a învăţat pe fiii lui Israel. [23] Şi i-a poruncit Moise lui Iisus [Nave],
zicându-i: „Fii bărbat şi fii puternic; căci tu îi vei călăuzi pe fiii lui Israel în
ţara pe care Domnul le-a făgăduit-o, şi El Însuşi va sta lângă tine."
[24] Când Moise a încheiat de scris în carte toate cuvintele acestei legi,
până la capăt, [25] le-a poruncit leviţilor, ce purtau chivotul legământului
Domnului, spunând: [26] „Luaţi cartea acestei legi şi puneţi-o alături de chi-
votul legământului Domnului Dumnezeului vostru; şi va sta acolo, la tine,
drept mărturie. [27] Căci eu îţi cunosc pornirea şi îndărătnicia ta. Căci şi
astăzi, cât sunt încă în viaţă alături de voi, sunteţi de nesuferit Domnului;
cum să nu fiţi tot aşa după moartea mea? [28] Adunaţi-mi căpeteniile triburi-
lor voastre, pe bătrânii voştri, pe judecătorii şi pe scribii voştri, ca să rostesc
în urechile lor toate cuvintele acestea şi să iau martori pentru ele cerul şi
pământul. [29] Căci ştiu că după sfârşitul meu veţi fi din cale-afară de nele-
giuiţi şi vă veţi abate din drumul pe care vi l-am poruncit; nenorocirile vor
fi cu voi până la capătul zilelor, căci veţi face rău înaintea Domnului şi-L
veţi mânia cu lucrarea mâinilor voastre."
[30] Şi a rostit Moise în auzul întregii adunări a lui Israel cuvintele acestui
cânt, până la capăt:

32 [1] „Ia aminte, cerule, şi voi grăi,

31,20 „Mă vor mânia": TM „mă vor dispreţui". Bun exemplu de traducere care evită ideea blasfematorie că poporul l-ar fi dispreţuit pe Dumnezeul său (vezi şi 32,19).

31,27 „pornirea" (ἐρεθισμός): spre deosebire de 28,22, termenul (tehnic, medical) este folosit aici metaforic.

32,1 Acest poem („cânt": ᾠδή, *širāh*) fusese anunţat în 31,19.21.22; e o „mărturie" împotriva lui Israel. Cântul este o evocare a istoriei poporului evreu şi o pledoarie pentru fidelitate faţă de Dumnezeu. Textul ebraic este poetic prin sintaxă, lexic şi imagini;

iar pământul să asculte vorbele gurii mele!
2 Să fie aşteptată ca ploaia rostirea mea
şi să coboare ca roua vorbele mele,
ca bura peste pajişte
şi ca bruma peste iarba uscată.
3 Căci am chemat numele Domnului:
daţi slavă Dumnezeului nostru!
4 Dumnezeu, adevărate sunt faptele Sale,
şi toate căile Sale sunt judecăţi;
Dumnezeu credincios, în El nu este nedreptate,
drept şi sfânt [este] Domnul!
5 Ei au greşit, nu-i mai sunt copii, ci prihăniţi,
un neam strâmb şi răzleţit.
6 Acestea I le daţi îndărăt Domnului,
popor smintit şi fără de minte?

---

traducerea grecească a păstrat în mare parte această caracteristică. Titlul „Marele cânt" (μεγάλη ᾠδή) este atestat la Philon din Alexandria (*Leg.* III,105; *Post.* 121, 167; *Plant.* 59; *Deter.* 114; *Sobr.* 10; *Mut.* 182; *Somn.* II,191). În cultul mozaic are ca titlu primele cuvinte, *ha'azīnū* („ascultă"); lectura sa se face în şase secţiuni, împreună cu lectura profetică din Isaia (care începe exact la fel: 1,2). Creştinismul îl preia ca una dintre odele („cântările") care au fost alăturate Psaltirii în manuscrisele Septuagintei, cel târziu începând cu sec. al IV-lea, probabil după modelul iudaic. Importanţa sa este atestată de comunitatea de la Qumran, care l-a conservat în mod special, recopiat pe un sul separat. Pentru utilizarea sa frecventă stau mărturie numeroasele fragmente pe papirus din acest text, cel mai vechi dintre ele este papirusul Fuad 266, papirus ebraic de la jumătatea primului veac î.H. Textul grecesc al unor versete este confirmat de fragmentele ebraice descoperite la Qumran şi care diferă de TM. ♦ „ia aminte", „fii atent" (πρόσεχε): TM „ascultă".
32,3 „slavă": substantivul μεγαλωσύνη („măreţie"), utilizat numai aici în Pentateuh, nu aparţine vocabularului limbii clasice, dar se bazează pe un verb bine atestat (μεγαλύνειν), frecvent folosit în Septuaginta.
32,4 „Dumnezeu" (θεός): TM *ṣūr*, „stâncă". Această substituire este constantă în Septuaginta, metafora fiind socotită şocantă sau perimată. Imaginea conturată de textul ebraic este sugerată de diverse traduceri: Aquila a privilegiat ideea de „tărie" (în greacă στερεός, transmisă în latină *fortis*, *firmus*) pentru a sugera soliditatea.
32,5 Ordinea cuvintelor din primul vers este diferită de cea din TM, unde „nu" şi „pentru el" (*lō* pronume şi *lō'* negaţie) sunt inversate. Fraza se înţelege diferit în funcţie de plasarea negaţiei asupra pronumelui sau asupra verbului (ἡμάρτοσαν οὐκ αὐτῷ: „au greşit", „nu", „pentru el") sau chiar asupra cuvintelor care urmează (τέκνα μωμητά: „copii", „prihăniţi").

Nu El, tatăl tău, te-a dobândit
și te-a făcut și te-a zidit?
7 Amintiți-vă zilele veciei,
socotiți anii, din neam în neam,
întreabă-l pe tatăl tău, și el îți va povesti,
pe bătrânii tăi, și ei îți vor spune.
8 Când a împărțit Cel Preaînalt neamurile,
cum i-a împrăștiat pe fiii lui Adam,
a rânduit hotarele neamurilor
după numărul îngerilor lui Dumnezeu.
9 Dar partea Domnului a fost poporul său, al lui Iacob,
partea din moștenirea Sa, Israel.
10 L-a îndestulat în pustiu,
în setea arșiței, în loc fără apă;
l-a înconjurat și l-a îndrumat
și l-a păzit ca pe lumina ochilor.
11 Cum își păzește vulturul cuibul,
se înduioșează de micuții săi,
și întinzându-și aripile îi acoperă
și-i poartă pe spatele său.

32,8-9 Aceste două versete au o importanță considerabilă în gândirea iudaică (Israel este proprietatea lui Dumnezeu însuși) și în doctrina creștină (Biserica este adevăratul Israel, *verus Israel*, *cf.* lucrarea omonimă a lui M. Simon. Versetele sunt bogat citate și comentate de Părinți).

32,8 „după numărul îngerilor lui Dumnezeu": lecțiunea „îngeri", adoptată de ediția Rahlfs, se află în majoritatea mărturiilor. Unele manuscrise grecești și citări antice, urmate de ed. Wevers, au „fiii lui Adam". Un fragment de la Qumran are „fiii lui Dumnezeu": e posibil ca aceasta să fi fost lecțiunea primitivă ebraică, corectată apoi în „îngeri" din motive teologice și apoi în „fiii lui Israel" (TM 32,8), pentru a face aluzie la cele șaptezeci de familii coborâte în Egipt. Lecțiunea majoritară a Septuagintei („îngeri") corespunde, de altfel, unei tradiții iudaice și stă la originea explicațiilor patristice despre „îngerii neamurilor" (Daniélou, J., 1953[2], p. 26 *sq.*). Philon propune o interpretare alegorică a acestor versete. O aluzie la sensul obiectiv al textului se regăsește, poate, la Pavel în cuvântarea sa din Areopag, atunci când afirmă că Dumnezeul Creator a „rânduit... hotarele locuirii" oamenilor (Fapte 17,26).

32,10-13 Fiecare din cele opt verbe care amintesc acțiunea lui Dumnezeu în favoarea poporului său în pustiu are o conotație afectivă originală. Ele au fost alese cu intenția de a explicita tandrețea lui Dumnezeu față de poporul ales.

12 Domnul Singur îi călăuzea
și nu era cu ei vreun zeu străin.
13 I-a urcat pe vlaga pământului,
i-a hrănit cu roadele câmpurilor,
au supt miere din stâncă
și untdelemn din piatră aspră.
14 Untul vacilor și laptele oilor,
cu grăsime de miei și de berbeci,
fiii taurilor și ai țapilor,
cu grăsime din măduva grâului,
și sânge de ciorchine au băut, vinul.
15 Și a mâncat Iacob și s-a săturat,
și-a dat cu piciorul cel preaiubit.
S-a îngrășat, s-a lățit, s-a îngroșat
și l-a părăsit pe Dumnezeu, Făcătorul său
și s-a îndepărtat de Dumnezeu, Mântuitorul său.
16 M-au mâniat cu [zeii] străini,
cu urâciunile lor m-au amărât.
17 Au adus jertfe pentru demoni, nu pentru Dumnezeu,
pentru zei pe care nu-i cunoșteau.
Au venit unii noi, de curând,
pe care părinții lor nu-i știau.
18 Pe Dumnezeul care te-a născut L-ai părăsit
și L-ai uitat pe Dumnezeul care te-a hrănit.
19 Și a văzut Domnul și a fost gelos
și s-a aprins de mânie împotriva fiilor și fiicelor Sale
20 și a zis: «Îmi voi întoarce fața de la ei

32,13 „miere din stâncă": mierea este asociată cu laptele ca produs al pământului făgăduinței, în Exod (3,8.17, 13,5, 33,3). În Deut., mierea nu apare în lista stereotipă a celor trei produse ale pământului făgăduinței – grâu, vin și untdelemn –, ci doar într-o listă mai lungă (8,8) privind pârga. Pe de altă parte, perechea „untdelemn și miere" este cuprinsă, ca și aici, în hrana pe care Domnul o dă poporului său în Ps. 80,17 și Iez. 16,19. Toate aceste texte, întărite de alegoria centrală a „stâncii" identificate cu Hristos (1Cor. 10,4), vor sta la baza comentariilor patristice despre hrana euharistică sau spirituală.
32,19 „a fost gelos și s-a aprins de mânie": greaca recurge la două verbe (ἐζήλωσεν, παρωξύνθη), pentru a reda unul singur din TM: *nā'aṣ*, „a disprețui" (verb evitat în traducere și mai sus, în 31,20).

şi voi arăta ce va fi cu ei până la urmă;
căci este un neam strâmb,
fii în care nu se află credinţă.
21 Ei m-au făcut gelos pentru [unul care] nu-i dumnezeu,
m-au mâniat cu idolii lor;
şi Eu îi voi face pe ei geloşi pe unul care nu este nici măcar neam,
pe un neam fără minte îi voi mânia.
22 Căci un foc s-a aprins din mânia mea,
va arde până jos în Sălaşul Morţilor,
va înghiţi pământul şi roadele lui,
va arde temeliile munţilor.
23 Voi îngrămădi asupra lor nenorociri
şi săgeţile Mele le voi aţinti asupra lor.
24 Sleiţi de foame şi pradă păsărilor
şi gârboviţi fără leac.
Colţii fiarelor îi voi trimite asupra lor,
deopotrivă cu mânia celor ce se târăsc pe pământ.
25 Din afară sabia îi va lăsa fără copii
şi dinăuntrul cămărilor – teama;
flăcăul, ca şi fecioara,
pruncul, ca şi moşul cel prăvălit.
26 Am spus: îi voi împrăştia,
voi şterge dintre oameni amintirea lor –
27 dacă nu ar fi mânia Mea împotriva duşmanilor, ca să nu dăinuiască
şi ca să nu se fălească vrăjmaşii,
să nu spună: 'Braţul nostru cel înălţat

32,20 „neam strâmb" (γενεὰ ἐξεστραμμένη): literal „neam răsucit", „pervertit".

32,21 *lit* „pentru un ne-zeu": ἐπ᾽ οὐ θεῷ ♦ *lit* „pentru un ne-neam": ἐπ᾽ οὐκ ἔθνει.

32,27 Traducerea acestui verset este nesigură; sintagma ὀργὴ ἐχθρῶν poate fi tradusă, după cum genitivul este interpretat obiectiv sau subiectiv, ca „mânia împotriva duşmanilor" sau „mânia duşmanilor"; aceeaşi ambiguitate se găseşte şi în TM. Substantivul ὀργή, „mânia", corespunde unui verb „a se teme" în TM (*gûr*). Construcţia grecească diferă de cea ebraică: ἵνα μή „ca să", faţă de *pen*, conjuncţie care introduce obiectul temerii lui Dumnezeu. Verbul grecesc μακροχρονίζω („a dăinui, a avea viaţă lungă", un *hapax* în Septuaginta) este folosit ca echivalent al unui verb cu înţelesul „a se înşela": următoarea propoziţie introdusă prin „ca să" este suplimentară, dublând traducerea propoziţiei din textul ebraic, poate cu scopul (scăpat din vedere de copist) de a o înlocui pe prima în traducere.

şi nu Domnul le-a făcut pe acestea toate.'»
28 Căci neamul lor şi-a pierdut vrerea
şi nu se află în ei cunoaştere.
29 Nu au înţelepciunea de a înţelege acestea:
să le primească în veacul ce vine.
30 Cum să fugărească oare unul singur mii [de oameni]
şi doi să izgonească zeci de mii,
dacă nu li i-ar fi dat pe mână Dumnezeu,
dacă Domnul nu le-ar fi îngăduit-o?
31 Căci zeii lor nu sunt deopotrivă cu Dumnezeul nostru;
dar duşmanii noştri sunt fără minte.
32 Căci din viţa Sodomei se trage viţa lor,
şi mlădiţa lor din cea a Gomorei.
Strugurele lor este strugure de fiere,
ciorchine de amăreală pentru ei.
33 Suflare de balauri este vinul lor
şi suflare de viperă, fără de leac.
34 Nu vezi că acestea sunt adunate la mine,
şi sunt pecetluite în vistieriile mele?
35 În ziua răzbunării le voi da datoria,
la vremea potrivită, când le va aluneca piciorul.
Căci se apropie ziua pieirii lor,
aici se află cele pregătite pentru voi.
36 Domnul îşi va judeca poporul
şi se va apleca asupra slujitorilor Săi.
Căci i-a văzut sleiţi
şi lăsaţi de izbelişte şi daţi la o parte.
37 Şi a grăit Domnul: «Unde sunt zeii lor,
cei în care s-au încrezut,
38 şi aţi mâncat grăsimea jertfelor lor

32,35 „ziua răzbunării": expresia este frecventă în cărţile profetice (Os. 9,7; Ier. 26(46),10 etc.), dar aici nu are corespondent în TM; este posibil ca Septuaginta să fi conservat aici lecţiunea originară. Verbul ἀνταποδιδόναι, „a da în schimb", este frecvent în Septuaginta, dar nu apare în NT decât cu referire la pasajul acesta, pentru că ideea, care ar putea sugera un Dumnezeu răzbunător, e străină creştinismului, care păstrează verbul şi cuvintele din această familie pentru sensul de „răsplată".

32,36 Primele două versuri se regăsesc întocmai în Ps. 134,14.

şi aţi băut vinul închinărilor lor?
Să se ridice şi să vă vină în ajutor
şi să fie pentru voi ocrotire.
39 Priviţi, priviţi – căci Eu sunt,
şi nu este [alt] Dumnezeu în afară de Mine!
Eu voi ucide şi voi da viaţa,
Eu voi lovi şi tot Eu voi lecui,
căci n-are cine să scoată din mâinile Mele.
40 Voi ridica spre cer mâna Mea
şi voi jura pe dreapta Mea
şi voi grăi: Viu sunt Eu în veci,
41 Îmi voi ascuţi ca fulgerul sabia mea
şi mâna Mea va ţine bine judecata
şi le voi da Eu duşmanilor Mei ce li se cuvine
şi le voi plăti celor ce Mă urăsc.
42 Îmi voi îmbăta săgeţile cu sânge
şi carne va mânca sabia mea,
din sângele răniţilor şi robilor,
din capul fruntaşilor duşmanilor.»
43 Veseliţi-vă, ceruri, împreună cu El,
şi să I se închine Lui toţi fiii lui Dumnezeu!
Veseliţi-vă, neamuri, împreună cu poporul Lui,
şi să-l întărească toţi îngerii lui Dumnezeu!
Căci sângele fiilor Săi este răzbunat,
şi El va răzbuna şi va plăti după dreptate duşmanilor Săi
şi le va plăti celor care Îl urăsc,
şi va curăţi Domnul pământul poporului Său."

32,38 Traducerea în greacă recurge aici la persoana a doua plural, în vreme ce în TM este persoana a treia. textul grecesc îi disociază în felul acesta de neamurile idolatre pe evrei. care nu au făcut altceva decât să participe la cult, fără să-l instituie.
32,39 „Eu sunt" (ἐγώ εἰμι): în TM aici este una dintre formulele utilizate ca substitute ale numelui divin, intraductibilă ca atare: *'anī 'anī hū* , literal „eu, eu [sunt] el". Sintagma grecească. diferită de cea din Ex. 3, 14 (ὁ ὤν, „cel care este") va fi importantă în Evanghelia după Ioan.
32,43 Din acest verset erau considerate proprii Septuagintei, lipsind din TM, primele două versuri, al patrulea şi al şaptelea: manuscrisele de la Qumran atestă însă prezenţa primelor două şi a celui de-al şaptelea

[44] Şi Moise a scris cântul în ziua aceea şi i-a învăţat pe fiii lui Israel. Şi a
venit Moise şi a rostit toate cuvintele acestei legi în auzul poporului, el şi
Iisus, fiul lui Nave. [45] Şi Moise a încheiat de glăsuit întregului Israel [46] şi i-a
spus: „Luaţi aminte în inima [voastră] la toate cuvintele acestea, pe care vi
le dau astăzi mărturie; să le porunciţi fiilor voştri să păzească şi să
împlinească toate cuvintele acestei legi; [47] căci nu este pentru voi vorbă
goală, ci este viaţa voastră şi datorită acestui cuvânt veţi trăi vreme
îndelungată pe pământul în care intraţi trecând Iordanul, ca să-l luaţi
moştenire."
[48] Şi Domnul a grăit către Moise în ziua aceea, zicând: [49] „Suie-te pe
muntele acesta, Abarim, şi pe muntele Nabau, care se află în ţinutul Moab,
în faţa Ierihonului, şi priveşte ţinutul Canaanului, pe care-l dau fiilor lui
Israel, ca să-l moştenească, [50] şi sfârşeşte-te acolo, pe muntele pe care te
urci, şi adaugă-te poporului tău, aşa cum a murit Aaron, fratele tău, pe
muntele Or, şi s-a adăugat poporului său; [51] pentru că voi nu v-aţi supus
cuvântului meu între fiii lui Israel, în privinţa apei de sfadă la Cades, în
pustiul Sin, pentru că nu m-aţi sfinţit între fiii lui Israel. [52] Tu vei vedea
dinaintea ta pământul, dar nu vei intra acolo."

33 [1] Şi iată binecuvântarea cu care i-a binecuvântat Moise, omul lui
Dumnezeu, pe fiii lui Israel înaintea morţii sale. [2] A spus:
„Domnul a venit din Sinai
şi ni s-a arătat la Seir
şi a venit grabnic din muntele Pharan şi zeci de mii, din Cades,
din dreapta Sa, îngeri erau cu El.
[3] Şi s-a îndurat de poporul Său

32,44 Prima frază din acest verset este proprie traducerii greceşti, care reia aici 31,22.

32,47 „vorbă": În mod excepţional, substantivul *dabhar*, la singular, care se referă la învăţătura lui Dumnezeu, nu este redat prin ῥῆμα, ci prin λόγος. ♦ „... ci este viaţa voastră": lectura spirituală a acestui verset îl transformă într-o formulă esenţială pentru evrei şi pentru creştini: cuvântul lui Dumnezeu e viaţă.

32,51 „apa de sfadă" (ὕδωρ ἀντιλογίας): este o aluzie la episodul Meriba, relatat în Num. 20,1-13.

33,1 Binecuvântarea lui Moise acordată celor douăsprezece triburi aminteşte de binecuvântarea lui Iacob (Gen. 49,1-26). ♦ „omul lui Dumnezeu" (ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ): acest titlu al lui Moise este reluat în Iis. Nav. 14,6; este de asemenea acordat profeţilor sau mesagerilor lui Dumnezeu (*e.g.* Jd. 13,6.8).

33,2 „Sinai" (Σινα): acest toponim apare numai aici în Deuteronom.

şi toţi cei sfinţiţi sunt sub mâinile tale;
şi aceştia sunt sub tine,
şi a primit din cuvintele Lui
4 legea, pe care ne-a poruncit-o Moise,
moştenire pentru adunările lui Iacob.
5 Şi va fi căpetenie pentru cel preaiubit,
când se vor aduna căpeteniile popoarelor,
împreună cu triburile lui Israel.
6 Să trăiască Ruben şi să nu moară
şi să fie mult la număr!"
7 Şi iată pentru Iuda:
„Ascultă, Doamne, glasul lui Iuda
şi fă-l să ajungă la tot poporul lui!
Mâinile lui vor hotărî pentru el
şi-i vei fi ajutor împotriva duşmanilor lui."
8 Iar lui Levi i-a spus:
„Daţi lui Levi Dezvăluirile Sale
şi Adevărul Său, pentru omul cel sfânt,
pe care l-au pus la încercare,
l-au suduit la apa de sfadă.
9 Cel care a spus către tatăl său şi mama sa: «Nu te-am văzut»
şi pe fraţii săi nu i-a recunoscut
şi pe fiii săi nu i-a cunoscut;
el a păzit cuvintele Tale
şi legământul Tău l-a păstrat.
10 Ei îi vor desluşi îndreptările Tale lui Iacob
şi lui Israel legea Ta;
Vor pune tămâie de teama mâniei Tale

33,5 „pentru cel preaiubit" (ἐν τῷ ἠγαπημένῳ): termenul apare din nou în v. 26; se referă la poporul ales. ♦ „căpetenie" (ἄρχων): ca şi mai sus (17,14 etc.), în TM termenul folosit are înţelesul de „rege".

33,7 După Origen (*Com. Io.* XIII.154-159), această binecuvântare a lui Iuda este una dintre cele trei vestiri profetice ale lui Iisus din Pentateuh (alături de Gen. 49,8-10 şi Num. 24,7-19).

33,8 „Dezvăluirile" (δῆλοι), „Adevărul" (ἀλήθεια): termenii sunt similari celor folosiţi şi în Ex. 28,30 şi Lev. 8,8 pentru Urim şi Tumim (δήλωσις, „dezvăluirea" şi ἀλήθεια). ♦ „apa de sfadă": *cf.* nota la 32,51.

necontenit pe altarul Tău.
11 Binecuvântează, Doamne, puterea sa,
lucrările mâinilor sale primeşte-le;
rupe şalele duşmanilor săi, care s-au ridicat împotriva sa,
iar cei care-l urăsc să nu se mai scoale."
12 **Şi lui Beniamin i-a spus:**
„Cel iubit de Domnul va sălăşlui în credinţă
şi Dumnezeu îşi aşază umbra asupra lui în toate zilele
şi între umerii lui s-a odihnit."
13 **Şi lui Iosif i-a spus:**
„Din binecuvântarea Domnului [fie] pământul tău,
din roadele cerului şi din rouă,
din adâncul izvoarelor de jos,
14 din roadele crugului soarelui,
din strânsura lunilor,
15 din creştetul munţilor dintâi,
din creştetul colinelor veşnice,
16 şi din holda pământului întins.
Şi bunăvoinţa Celui ce s-a arătat în rug
să vină asupra capului lui Iosif
şi peste creştetul lui, care a fost slăvit între fraţi.
17 Întâiul născut al taurului, frumuseţea lui,
coarnele inorogului, coarnele lui;
cu acestea va lua în coarne neamurile, până la capătul pământului.
Acestea [sunt] zecile de mii ale lui Efraim
şi acestea [sunt] zecile de mii ale lui Manase."
18 **Şi lui Zabulon i-a zis:**

33,16 „bunăvoinţa": termenul care apare aici (τὰ δεκτά) este format de la verbul δέχομαι „a primi", folosit mai ales în Levitic în legătură cu o ofrandă care poate fi primită; substantivul indică ceea ce este plăcut lui Dumnezeu şi atrage bunăvoinţa sa.

33,17 Este neclar motivul care a dus la traducerea prin „inorog" (μονόκερος) a cuvântului ce pare să indice pur şi simplu un bivol, numit în mod obişnuit în greacă „bou sălbatic", şi care are două coarne. Alegerea poate fi explicată printr-o imposibilitate de identificare a animalului sau prin recurgerea la un termen care desemna o specie anume de bivol (poate în Egipt) sau prin dorinţa de a face aluzie la un animal fabulos. Denumirea apare în Septuaginta în pasaje poetice: poemul lui Balaam (Num. 23,22), în Psalmi (28,6; 91,10 etc.), în Id. 39,9.

„Veseleşte-te, Zabulon, în ieşirea ta
şi tu, Issachar, în corturile tale.
[19] Ei vor nimici neamurile şi îi veţi chema acolo
şi veţi aduce jertfă de dreptate,
căci bogăţia mării te va hrăni
şi mărfurile celor care locuiesc pe ţărm."
[20] Şi lui Gad i-a spus:
„Binecuvântat cel care lărgeşte hotarele lui Gad;
ca un leu se odihneşte,
după ce a sfâşiat un braţ şi o căpetenie.
[21] Şi a văzut pârga roadelor sale,
căci acolo a împărţit pământul căpeteniilor
adunate cu căpeteniile popoarelor;
dreptate a făcut Domnul
şi judecata Sa cu Israel."
[22] Şi lui Dan i-a spus:
„Dan, pui de leu,
care se va avânta din Basan."
[23] Şi lui Neftali i-a spus:
„Neftali, belşugul celor bineprimite
se va umple de binecuvântare de la Domnul;
marea şi ţinutul de miazăzi le va moşteni."
[24] Şi lui Aser i-a spus:
„Binecuvântat între copii, Aser!
Şi va fi plăcut fraţilor săi.
Îşi va scufunda piciorul în untdelemn.
[25] De fier şi de aramă va fi încălţarea lui
şi puterea îi va fi ca şi zilele sale."
[26] „Nimeni nu este ca Dumnezeul celui iubit;
Cel care încalecă cerul este ajutorul tău
şi Cel măreţ din tărie.
[27] Şi ocrotirea lui Dumnezeu cel dintâi
şi sub puterea braţelor veşnice

33,19 „Ei vor nimici neamurile şi îi veţi chema acolo": TM „Ei vor chema neamurile pe munte." În loc de *hār*, „munte", traducătorul citeşte o formă verbală pe care o deduce de la *ḥaram*, „a nimici, a extermina".

El va goni din fața ta dușmanul
spunând: «Pieri!»
28 Și Israel se va așeza încrezător,
singur pe pământul lui Iacob,
pe grâu și vin,
și cerul va fi pentru el plin de rouă.
29 Ferice de tine, Israele.
Cine-i deopotrivă cu tine, poporul mântuit de Domnul?
Te va ocroti cu pavăza Lui, venindu-ți în ajutor,
și sabia Sa va fi slava ta.
Și te vor minți dușmanii tăi,
dar tu pe grumazul lor vei călca."

34 1 Și s-a urcat Moise de la Araboth din Moab pe muntele Nabau, pe
vârful Phasga, care este în fața Ierihonului, și i-a arătat Domnul tot ținutul
Galaadului până la Dan, 2 și tot ținutul lui Neftali, și tot ținutul lui Efraim și
Manase, și tot ținutul lui Iuda până la capătul mării, 3 și pustiul, și împreju-
rimile Ierihonului, orașul palmierilor, până la Segor. 4 Și Domnul i-a zis lui
Moise: „Acesta este pământul pe care l-am făgăduit lui Avraam și Isaac și
Iacob, spunând: «Urmașilor voștri li-l voi da.» Și l-am arătat ochilor tăi,
dar acolo nu vei intra." 5 Iar Moise, slujitorul Domnului, a murit în ținutul
Moabului, după cuvântul Domnului. 6 Și l-au înmormântat în Gai, în ținutul

34,1-12 Relatarea sobră a morții lui Moise a fost îndelung dezvoltată în tradiția iudaică, precum și în cea creștină. În tradiția iudaică, ea corespunde unei teme prezente în literatura intertestamentară: Dumnezeu îi răpește la sine pe cei drepți, ca ei să nu fie pradă sorții comune a oamenilor. Moise dispare așa cum a dipărut Enoh, fără a lăsa vreo urmă vizibilă după ei. De aceea Părinții vor face din ei profeți eshatologici, martori ai lui Hristos în confruntarea cu Antihristul (pe lângă Moise și Enoh apare invocat și Ieremia, la Victorin din Poetovio). Tot la creștini, unele expresii din acest text vor sluji de model în istorisirile morții unor sfinți: trupul nu putrezește, mormântul rămâne necunoscut (*cf. Vita Antonii* a lui Atanasie). ♦ Figura lui Moise a făcut obiectul mai multor „monografii" spirituale în Antichitatea iudeo-elenistică și creștină, cele mai importante aparținând lui Philon și lui Grigore al Nyssei.
34,5 „slujitorul": termenul οἰκέτης fusese folosit în tot Deuteronomul cu referire la evrei care au fost „slugi" în Egipt (5,15; 6,21 etc.). În TM, îi corespunde *'ebhedh*, redat în alte pasaje, tot pentru a-l numi pe Moise, prin θεράπων (θεοῦ) („slujitor"; Ex. 4,10; Num. 12,7-8; Deut. 3,24), prin ἄνθρωπος (θεοῦ) (*cf. supra* 33,1), prin παῖς (θεοῦ) („servitor", în Iis. Nav. 1,7.13; 11,12.15) și δοῦλος („rob", în Ps. 104,26).

Moab, lângă casa lui Phogor; și nimeni nu-i știe mormântul până în ziua de
azi. [7] Și Moise era de o sută douăzeci de ani când a murit; ochii săi nu se
încețoșaseră, nici fața nu i se zbârcise. [8] Și l-au plâns fiii lui Israel pe Moise
în Araboth din Moab la Iordan, lângă Ierihon, vreme de treizeci de zile;
apoi s-au încheiat zilele doliului [și] bocetului pentru Moise. [9] Și Iisus, fiul
lui Nave, s-a umplut de duh de înțelepciune, căci Moise își pusese mâinile
asupra lui; și fiii lui Israel l-au ascultat și au făcut precum îi poruncise
Domnul lui Moise. [10] Și nu s-a mai ridicat în Israel profet ca Moise, pe care
l-a cunoscut Domnul față către față, [11] cu toate semnele și prevestirile pe
care îl trimisese Domnul să le împlinească în țara Egiptului, dinaintea lui
Faraon și a slujitorilor lui și a întregii lui țări, [12] minunile cele mari și mâna
cea puternică – ce a împlinit Moise dinaintea întregului Israel.

34,7 Cei o sută douăzeci de ani ai lui Moise corespund duratei vieții omenești anunțate în Gen. 6,3. Text interesant despre subiect în Harl, M., 1967, pp. 407-412.

GLOSAR ŞI INDICI

Glosar

Lista conține o serie de termeni românești și corespondenții lor în Pentateuhul grec. Astfel, cititorul poate urmări mai ușor opțiunile traducătorilor – explicate, de altfel, pe larg în introduceri, note și comentarii – în privința unor termeni de bază din lexicul Pentateuhului. Au fost indexate doar sensurile principale care se găsesc în traducerea românească, lăsând deoparte pe cele derivate din acestea sau echivalările sinonimice care s-au impus, într-un loc sau altul, din rațiuni stilistice.

adunare: συναγωγή, ἐκκλησία
adunare sfântă: κλητὴ ἁγία
(*cf.* chemare sfântă: ἐπίκλητος ἁγία)
altar: θυσιαστήριον
altar [păgân]: βωμός[1]
anatemă, făgăduit sub anatemă: ἀνάθεμα
a anatemiza, a făgădui sub anatemă: ἀναθεματίζω, ἀνατίθημι
arcă, chivot: κιβωτός
ardere de tot: ὁλοκαύτωμα, ὁλοκαύτωσις
arhiereu: ἀρχιερεύς[2]
(*cf.* marele preot: ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας)
asemănare: ὁμοίωσις[3]
(*cf.* înfățișare: ὁμοίωμα)
binecuvântare: εὐλογία
blestem: κατάρα, ἀρά
capacul împăcării: ἱλαστήριον
(*cf.* împăcare: ἱλασμός, ἐξιλασμός)
carne, trup: σάρξ
chemare sfântă: ἐπίκλητος ἁγία
chip: εἰκών
cortul mărturiei: ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου

---

1. LXX face distincție între θυσιαστήριον, altarul israelit, și βωμός, altarul păgân. Singura excepție se întâlnește în Num. 3,10, unde βωμός desemnează altarul din cortul mărturiei.
2. O singură ocurență în Pentateuh, în Lev. 4,3.
3. Termenul ὁμοίωσις, „asemănare", este folosit o singură dată, în sintagma din Gen. 1,26 („după chipul nostru și după asemănare"), în timp ce pentru reprezentarea idolatră a divinității este preferat ὁμοίωμα, „reprezentare, înfățișare" (*e.g.* Ex. 20,4).

a (se) curăţi: ἁγνίζω, ἀφαγνίζω, καθαρίζω
curăţire: ἁγνισμός, ἁγνεία, καθαρισμός
cuvânt: λόγος, λόγιον
(*cf.* vorbă, cuvânt: ῥῆμα)
dar: δῶρον
desăvârşire: τελείωσις
a desăvârşi mâinile [*i.e.* consacrarea preotului]: τελειόω τὰς χεῖρας
(*cf.* a împlini mâinile: ἐμπίπλημι τὰς χεῖρας)
Dezvăluire: δήλωσις, δῆλος
domn, stăpân, Domnul: κύριος
drept: δίκαιος
dreptate: δικαιοσύνη
duh, suflare: πνεῦμα
Dumnezeu, dumnezeu, zeu: θεός[4]
familie: δῆμος[5]
fărădelege: ἀνομία
gelos: ζηλωτής, ζηλωτός
hotărâre: κρῖμα[6]
idol: εἴδωλον
a ierta, a lăsa: ἀφίημι
iertare, lăsare, încetare: ἄφεσις
a împăca, a face împăcare [*i.e.* a ispăşi]: ἱλάσκομαι, ἐξιλάσκομαι[7]
împăcare: ἱλασμός, ἐξιλασμός
a împlini/a umple mâinile [*i.e.* consacrarea preotului]: ἐμπίπλημι/ πίμπλημι τὰς χεῖρας[8]
îndreptare, rânduială: δικαίωμα[9]
a îndreptăţi, a da dreptate: δικαιόω
înfăţişare: ὁμοίωμα
înger, sol: ἄγγελος
întâi-născut: πρωτότοκος

---

4. În lexicul grecesc nu se regăseşte distincţia la nivel formal între numele propriu „Dumnezeu" şi substantivul „zeu". Atunci când nu a fost vorba de numele lui Dumnezeu, am tradus cu „zeu, zei", dar am optat pentru varianta tradiţională „dumnezeu, dumnezei" în expresiile cele mai cunoscute (*e.g.* Ex. 20,3: „Să nu ai alţi dumnezei în afară de Mine").
5. Doar în Numerii.
6. Termen tehnic juridic, cu sensul de „hotărâre judecătorească", „sentinţă" cu putere de lege; în Pentateuh desemnează „hotărârile" lui Dumnezeu. În Ex. 18,22, contextul impune traducerea cu „pricină".
7. Pentru explicaţii, *cf.* notele la Lev. 4,20; 16,2. În Deut. 21,8 este tradus în mod excepţional cu „a ierta".
8. *Cf.* Ex. 28,41.
9. Pentru clarificarea vocabularului legislativ al LXX („poruncă, lege, legiuire, îndreptare, judecată" etc.), *cf.* „Introducerea" la Exod, p. 184.

jertfă: θυσία, θυσίασμα
jertfă întreagă: ὁλοκάρπωμα, ὁλοκάρπωσις
jertfă de mântuire: θυσία σωτηρίου
a jertfi: θύω, θυσιάζω
judecată: κρίσις
a jura: ὄμνυμι, ὀμνύω, ὁρκίζω
jurământ: ὅρκος, ὁρκισμός
legământ: διαθήκη
lege: νόμος
legiuire: νόμιμος
levit: λευίτης
libaţie: σπονδή
mană: μάν, μάννα
marele preot: ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας
a moşteni: κληρονομέω
moştenire: κληρονομία, κλῆρος
neam: ἔθνος
nedreptate: ἀδικία
a nimici, a da pieirii: ἐξολεθρεύω
Paşte: πάσχα
păcat, greşeală: ἁμάρτημα, ἁμαρτία
păcat/greşeală din neştiinţă: ἄγνοια, ἀγνόημα
a păcătui, a greşi: ἁμαρτάνω, ἀγνοέω
pârgă: ἀπαρχή
plagă, lovitură, rană: πληγή
pomenire: μνημόσυνον
popor: λαός
popor scump: λαός περιούσιος
poruncă: ἐντολή, πρόσταγμα
a porunci: ἐντέλλομαι
preot: ἱερεύς
a fi preot, a sluji ca preot: ἱερατεύω
preoţie: ἱεράτευμα
prinos: κάρπωμα
a pune deoparte: ἀφαιρέω, ἀφορίζω[10]
punere deoparte: ἀφαίρεμα, ἀφόρισμα
a răscumpăra: λυτρόω
răscumpărare: λύτρον, λύτρωσις
sabat: σάββατον
sământă, seminţie: σπέρμα
sărbătoare: ἑορτή

---

10. Echivalările se regăsesc sistematic doar în vocabularul sacrificial (*cf.* nota la Lev. 7,14).

a sărbători: ἑορτάζω
a se scârbi, a se spurca: βδελύσσω
spurcăciune, urâciune: βδέλυγμα
sfat, sfătuire: βουλή[11]
(*cf.* sfatul bătrânilor: γερουσία)
sfatul bătrânilor: γερουσία
sfânt: ἅγιος
sfânta sfintelor: ἅγιον τῶν ἁγίων
semn: σημεῖον
sfinţenie, [lucru] sfinţit: ἁγίασμα
a sfinţi: ἁγιάζω[12]
slavă: δόξα
a sluji: λατρεύω, λειτουργέω
slujire, slujbă: λατρεία, λειτουργεία
străin: προσήλυτος, ἀλλογενής, ἀλλότριος
suflet, viaţă: ψυχή[13]
a (se) tăia împrejur: περιτέμνω
tăiere împrejur: περιτομή
trib: φυλή
trup, făptură: σῶμα
ungere: ἄλειμμα, χρίσμα, χρίσις
uns: χριστός
vină: πλημμέλεια
vorbă, lucru: ῥῆμα[14]

I.-F. Florescu

---

11. Doar trei ocurenţe în Pentateuh: Gen. 49,6; Num. 16,2; Deut. 32,28. Termenul pare să desemneze „sfătuirea", deliberarea în comun, şi nu instituţia „sfatului bătrânilor", pentru care există termenul γερουσία.
12. „A sfinţi", „sfinţenie" trebuie înţelese în contextul Pentateuhului în sensul de consacrare pentru Dumnezeu. Cu toate acestea, în Pentateuh, în puţine cazuri se poate face, la nivel semantic, o delimitare precisă între cele „sfinte" şi cele „sfinţite".
13. Ψυχή este tradus în general cu „suflet", dar limba română, în mod obişnuit, nu poate utiliza cuvântul „suflet" în toate sensurile pe care ψυχή le primeşte în textul LXX. Cuvântul grecesc a trebuit să echivaleze termeni ebraici care desemnau deopotrivă „suflare", „viaţă" sau fiinţă în general. Pe de altă parte, sensul de „persoană" este bine atestat şi în greaca clasică. Astfel, sunt posibile, chiar necesare din punct de vedere stilistic echivalări multiple în traducerea românească: suflet, viaţă, om, cineva, oricine. De exemplu, în Gen. 9,4, expresia αἵματι ψυχῆς pare mai potrivit de tradus cu „sângele vieţii", în timp în Lev. 19,28 ψυχή este folosit pentru a desemna un om mort: „καὶ ἐντομίδας ἐπὶ ψυχῇ οὐ ποιήσετε" (*cf.* şi Num. 5,2; 9,6.7.10 etc.).
14. *Cf.* notele la Gen. 15,1; Deut. 1,14.

Indice tematic şi de termeni

4,1.8.45; 5,1.31; 6,1.4.20; 7,11; 8,11; 26,16-17; 32,41

idol Gen. 31,19.34-35; Ex. 20,4; Lev. 19,4; 26,30; Num. 25,2; 33,52; Deut. 5,8; 29,16; 32,21

a ierta, a lăsa (ἀφίημι) Gen. 4,13; 18,26; 20,6; 50,17; Ex. 12,23; 32,32; Lev. 4,20. 26.31.35; 5,6.10.13.16.18.26; 19,22; Num. 14,19; 15,25-26; 22,13; Deut 15,2-3

iertare, lăsare, încetare (ἄφεσις) Ex. 18,2; 23,11; Lev. 25,10-13.28.30-31.33.40-41.50.52.54; 27,17-18.21.23-24; Num. 36,4; Deut. 15,1-3.9; 31,10

a face împăcare, a împăca, împăcare Gen. 32,21; Ex. 30,10.15-16; 32,30; Lev. 1,4; 4,20.26.31.35; 5,6.10.13.16.18.26; 6,23; 7,7; 8,15.34; 9,7; 10,17; 12,7-8. 14,18-21.29.31.53; 15,15.30; 16,6.10-11.16-18.20.24.27.30.32-34; 17,11; 19,22; 23,27-28; 25,9; Num. 5,8; 6,11; 8,12.19.21; 15,25.28; 17,11-12; 25,13; 28,22 30; 29,5.11; 31,50; 35,33; Deut. 21,8

îndreptare, rânduială Gen. 26,5; Ex. 15,25-26; 21,1.9.31; 24,3; Lev. 25,18; Num. 15,16; 27,11; 30,17; 31.21; 35,29; 36,13; Deut. 4,1.5-6.8.14.40.45; 5,1.31; 6,1-2.4.17.20.24; 7,11-12; 8.11; 10,13; 11,1; 17,19; 26,16-17; 27,10; 28,45; 30,10.16; 33,10

a îndreptăţi Gen. 38,26; 44,16; Ex. 23,7. Lev. 24,22; Deut. 25,1

înfăţişare Ex. 20,4; Deut. 4,12.15-18.23. 25; 5,8

înger Gen. 16,7-11; 19,1.15-16; 21,17; 22,11.15; 24,7.40; 28,12; 31,11; 32,2; 48,16; Ex. 3,2; 4.24; 14,19; 23.20.23; 32,34; 33,2; Num. 20,16; 22,22-27.31-32.34-35; Deut. 32,8.43; 33,2
cf. şi sol

întâi-născut Gen. 4,4; 10,15; 22,21; 25,13. 25; 27,19.32; 35,23; 36,15; 38,6-7; 41,51; 43,33; 46,8; 48,18; 49,3; Ex. 4,22-23; 6,14; 11,5; 12,12.29; 13,2.13. 15; 22,28; 34,19-20; Lev. 27,26; Num. 1,20; 3,2.12-13.40-43.45-46.50; 8,16-18; 18,15.17; 26,5; 33,4; Deut. 12,6. 17; 14,23; 15,19; 21,15-17; 33,17

jertfă Gen. 4,3.5; 31,54; Ex. 10,25; 12,27; 18,12; 23,18; 24,5; 29,18.28.34.41-42; 30,9; 32,6; 34,15.25; Lev. 1,9.13.17; 2,1-11.13-15; 3,1.3.6.9; 4,10.26.31.35; 5,13; 6,7-8.13-14.16; 7,9-13.15-17.20-21.29.32.34.37; 9,4.17-18; 10,12.14; 14,10.20-21.31; 17,5.7-8; 19,5; 21,6.21; 22,21.29; 23,13.16.18-19.37; 26,31; Num. 4,16; 5,15.18.25-26; 6,15.17-18; 7,13.17.19 23.25.29 31.35.37.41 43.47. 49.53.55.59.61.65.67.71.73.77.79.83.87-88; 8,8; 10,10; 15,3-6.8-9.24; 16,15; 18,9; 23,3.15; 25,2; 28,5.8-9.13.20.26. 28.31; 29,3.6.9.11.14.16.18-19.21-22. 24-25.27-28.30-31.33-34.37-39; Deut. 12,6.11.27; 18.3; 27,7; 32,38; 33,19

jertfă întreagă Gen 8.20; 22,2-3 6-8.13; Lev. 9,3; 16,24; Num. 15,3

jertfă de mântuire Ex. 20,24; 24,5; 29,28; 32,6; Lev. 3,1.3.6.9; 4,10.26.31.35; 6,5; 7,11.13-15.20-21.29.32-34.37; 9,4.18.22; 10.14; 17,4-5; 19,5; 22,21; 23,19; Num. 6,14.17-18; 7,17.23.29.35. 41.47.53.59.65.71.77.83.88; 10,10; 15.8; 29,39; Deut. 27,7

a jertfi Gen. 31,54; 46,1; Ex. 3,18; 5,3.8. 17; 8,4.21-25; 12,21; 13,15; 20,24; 23,18; 24.5; 32.8; 34,15; Lev. 7,16; 17,5.7; 19,5-6; 22.29; 24,9; Num. 22.40; Deut. 12,15.21; 15,21; 16,2.4-6; 17,1; 27,7; 32,17; 33,19

judecată (κρίσις) Gen. 14,7. 18,19.25; 19,9; Ex. 6,6; 15,25; 18.15; 23,2-3.6; 24,14; 28,15.29.29a.30; Lev. 19,15.35;

-25; 28,35.43; 29,30; 30,20; 35,19; 36,33; 37,19; 38,27; 39,11-12; Lev. 18,21; Num. 1,50; 3,6.31; 4,3.9.12.14. 23.24.26-28.30.33.35.37.39.41.43; 7,5. 7-8; 8,22.25.26; 16,9; 18,2.4.6.7.21.23. 31; Deut. 4,19.28; 5,9; 6,13; 7,4.16; 8,19. 10,8.12.20; 11,13.16.28, 12,2; 13,3,7.14; 17,3.12; 18,5.7; 28,14.36.47--48; 29,17.25; 30,17; 31,20

sol (ἄγγελος) Gen. 32,4.7; Num. 20,14. 24,12

spurcăciune, urâciune, a se scârbi Gen. 26,29; 43,32; 46,34; Ex. 1,12; 8,22; Lev. 5,2; 7,21; 11,10-13.20.23.41-43; 18,22.26-27.29.30; 20,13.23.25; Deut. 7,25-26; 12,31; 13,15; 14,3; 17,1.4; 18,9.12; 20,18; 22,5; 23,8.19; 24,4; 25,16; 27,15; 29,16; 32,16

suflet, viață, om, cineva, oricine Gen. 1,20-21.24.30, 2,7; 9,4-5.10.12.15-16; 12,5.13, 17,14, 19.17.19-20; 23,8; 27,4. 19.25.31; 32,31; 34,3.8; 35,18; 37,21; 41,8, 42,21; 44,30; 46,15.18.22.25-27; 49,6; Ex. 1,5; 4,19; 12,4.15-16.19; 15,9; 16,16; 21,23.30; 23,9, 30,12.15--16; 31,14; 35,21; Lev. 2,1; 4,2.27; 5,1-2.4.15.17.21; 7,18.20-21.25.27; 11,10.43-44.46; 16,29.31; 17,4.10-12. 14-15; 18,29; 19,8.28; 20,6.25; 21,1.11; 22,3-4.6.11, 23,27.29-30.32; 24,17-18; 26,11.15-16.30.43; 27,2; Num. 5,2.6; 6,6; 9,6-7.10.13; 11,6; 15,27-28.30-31; 17,3; 19,11.13.18.20.22; 21,5; 23,10; 29,7; 30,3.5-14; 31,28.35.40.46; 35,11. 15.30-31, Deut 4,9.15.29, 6,5-6, 10,12. 22, 11,13.18, 12,20-21.23, 13,4.7; 14,26; 18,6; 19,6.21; 22,26; 23,26; 24,6-7; 26,16; 27,25; 28,65; 30,2.6.10

tăiere împrejur, a (se) tăia împrejur, prepuț Gen. 17,10-14.23-25; 17,23-27; 21,4; 34,14.15.17.22.24; Ex. 4,25-26; 12,44. 48; Lev. 12,3; Deut. 10,16

trup, făptură Gen. 15,11; 34,29; 36,6; 47,12.18; Lev. 6,3; 14,9; 15,2-3.11.13. 16.19.21.27; 16,4.24.26.28; 17,16; 19,28; 22,6; Num. 8,7; 19,7-8; Deut. 21,23; 23,12

umplerea/împlinirea mâinilor, a umple mâinile Ex. 32,29; Lev 8,33; 9,17; 16,12; Num. 7,88

ungere (ἄλειμμα, χρίσμα, χρίσις) Ex. 29,7.21; 30,25.31; 31,11, 35,12a.19.28; 38,25; 39,15; 40,9; Num. 4,16

uns Lev. 4,5.16; 6,15; 21,10.12

vorbă, cuvânt, lucru (ῥῆμα) Gen. 15,1; 18,14; 19,21; 20,8; 21,11-12; 22,1.16. 20; 24,9.28.30.33.52.66, 27,34.42; 29,12; 30,31.34; 31,1; 32,20; 34,14.19, 37,8; 39,7.9.17.19; 41,28.32.37; 42,16. 20; 44,2.6-7.17-18.24; 47,30, Ex. 2,14; 4,15.30; 9,5-6.20-21; 12,24; 14,12; 16,23; 17,1; 18,18.22-23.26; 19,6.9; 23,7-8.22; 24,3-4; 33,4; 34,1.27-28; 35,4; Lev. 4,13; 8,5; 9,6; 10,7; 17,2; Num. 11,14.24; 13,26; 14,20.36.39.41; 15,31; 22,7.18.20.35.38; 23,3.5.16.26; 24,13; 27,14; 30,2-3; 31,16; 32,20; 33,2; 36,6; Deut. 1,14.17.23.26.43; 2,7, 4,2.10.12--13.32.36; 5,5.22; 6,6; 8,3; 9,23; 10,2; 11,18; 13,1.12; 15,9-11.15; 17,8.11; 18,18.20-22; 19,7.15.20; 23,10; 24,18.20.22; 28,58; 29,18.28, 30,1.14; 31,9.19.30; 32,1-2.51; 34,5

ziua a șaptea Gen. 2,2-3; Ex. 12,15-16; 13,6; 16,26-27.29-30; 20,10-11, 23,12; 24,16; 31,15.17; 34,21; 35,2; Lev. 13,5-6.27.32.34.51; 14,9.39; 23,3.8; Num. 6,9; 7,48; 19,12.19; 28,25; 29,32; 31,19.24; Deut 5,14; 16,8

Indice de nume proprii în Pentateuh

(în paranteze corespondentele ebraice din TM)

B

D

E

F

G

H

I

Î

J

K

L

M

P

R

BIBLIOGRAFIE

I. Abrevieri ale scrierilor antice

(titlurile citate şi în traducere românească au fost menţionate în paranteză):

***

Enoh = *Cartea lui Enoh*
Ep. Arist. = *Epistola lui Aristeas*
Ep. Barn. = *Epistola lui Barnaba*
Epist. ad Diogn. = *Epistola către Diognet*
4Ezdra = *A patra carte a lui Ezdra*
Jub. = *Cartea Jubileelor*
Mişna Pes. = *Mişna Pesahim*
Talmud B = *Talmudul Babilonian*
Targum Io. = *Targumul Ionathan*
Targum N = *Targumul Neofiti*
Targum O = *Targumul Onkelos*
Sifre Num. = *Sifre la Numerii*
Q = *Manuscrisele de la Qumran*
Vulg. = *Vulgata*

Ambrozie

CA = *De Cain et Abel*
Fid. = *De fide, libri quinque*
Ap. D. = *Apologia David altera (Apologia lui David)*
Hex. = *Hexaemeron*

Atanasie

VA = *Vita Antonii (Viaţa lui Antonie)*
Ep. Serap. = *Epistula ad Serapionem*

Augustin

Ep. = *Epistulae*
Civ. Dei = *De civitate Dei*
Gen. Litt. = *De Genesi ad Litteram*
QE = *Quaestionum Evangeliorum*
Quaest. in Hept. = *Quaestiones in Heptateuchum*

Chiril al Alexandriei

Ador. = *De adoratione et cultu in spiritu et veritate*
Glaph. = *Glaphyra in Pentateuchum (Glafire)*
In Io. = *Commentarii in Ioannem*

Chiril al Ierusalimului

Cat. Myst. = *(Catecheses) Mystagogiae*
Cat. = *Catechesis ad illuminandos (Cateheze)*
Pro. =*Procatechesis*

Ciprian

Ep. = *Epistulae*

Clement din Alexandria

Ecl. proph. = *Eclogae propheticae*
ET = *Excerpta ad Theodoto*
Paed. = *Paedagogus (Pedagogul)*
Strom. = *Stromata (Stromate)*

Clement Romanul

I Clement = *Epistola I*

Cosmas

Top. = *Topographia*

Didim cel Orb

In Gen. = *In Genesim*
In Zacch. = *In Zacchariam*
Trin. = *De Trinitate*

Epifanie al Salaminei

Gemm. = *De XII gemmis*
Fid. = *De fide*

Eusebiu

QE = *Quaestiones evangelicae*
DE = *Demonstratio evangelica*
PE = *Praeparatio evangelica*

Evagrie

Cogit. = *De malignis cogitationibus*
Ep. 56 = *Epistulae 56*
Pract. = *Practicus (Tratatul practic)*

Flavius Iosephus

AI = *Antiquitates Iudaicae (Antichități iudaice)*
Bell. Iud. = *De bello Iudaico*
CA = *Contra Apionem*

Grigore al Nyssei

Bapt. = *De baptismo*
Opif. = *De opificio hominis*
Virg. = *De virginitate*
Encom. St. = *Encomium in sanctum Stephanum*
Hex. = *Apologia in Hexaemeron*
Cant. = *In Canticum Canticorum*
Lum. = *In diem luminum*
VM = *De vita Mosis (Viața lui Moise)*
C. Eun = *Contra Eunomium*

Grigore de Nazianz

Or. = *Oratio*

Herodot

Hist. = *Historiae*

Hesychios

Fest. = *Homiliae festales*

Hipolit

Ben. Iac. = *De benedictionibus Isaaci et Iacobi (Binecuvântările lui Iacob)*
Com. Dan. = *Commentarium in Danielem*
Christ. = *De Christo et Antichristo*
Trad. = *Traditio apostolica*

Ieronim

In Matth. = *Commentarii in Matthaeum*
Ex. = *De Exodo*
Ep. = *Epistulae*
Epist. ad Nep. = *Epistula ad Nepotianum*
In Os. = *Commentarii in Osee prophetam*
QG= *Hebraicae Quaestiones in libro Geneseos*

Ioan Damaschinul

Sermo = *Sermo in annuntiationem Mariae*

Ioan Gură de Aur

Com. Is. = *Commentarii in Isaiam*
Negat. = *De negatione Petri*
In Eust. = *In sanctum Eustathium Antiochenum*
Hom. Col. = *In epistulam ad Colossenses (homiliae)*
Hom. Gen. = *In Genesim (homiliae)*
Hom. in Mt. = *In Matthaeum (homiliae)*
Hom. Oz. = *In Oziam (homiliae)*

Irineu

Adv. haer. = *Adversus haereses*
Dem. = *Demonstratio apostolica*

Iulian Apostatul

C. Gal. = *Contra Galilaeos*

Iustin

Apol. = *Apologia*
Dial. = *Dialogus cum Tryphone (Dialogul cu Trifon)*

Lactanţiu

Ira. = *De ira Dei*

Macarie

Hom. = *Homiliae spirituales*

Maxim Mărturisitorul

Qu. = *Quaestiones et dubia*
Q Th. = *Quaestiones ad Thalassium*

Metodiu al Olimpului

Symp. = *Symposion (Banchetul)*

Origen

C. Cels. = *Contra Celsum*
Com. Gen. = *Commentarii in Genesim*
Com. Cant. = *Commentarii in Canticum Canticorum*
Com. Io. = *Commentarii in evangelium Ioannis*
Com. Mt. = *Commentarii in evangelium Matthaei*
Com. Rom. = *Commentarii in epistula ad Romanos*
De or. = *De oratione*
De princ. = *De principiis*
P. Pascha = *Péri pascha (Despre Paşti)*
Dialogus Her. = *Dialogus cum Heraclide*
Exh. mart. = *Exhortatio ad martyrium*
In Mt. ser. = *Sermones in Matthaei*
Hex. = *Hexapla*
Hom. 1Rg. = *In librum primum Regnorum*
Hom. Ex. = *Homiliae in Exodum*
Hom. Ez. = *Homiliae in Ezechielem*
Hom. Gen. = *Homiliae in Genesim*
Hom. Ier. = *Homiliae in Ieremiam*
Hom. Ies. = *Homiliae in Iesu Nave*
Hom. Is. = *Homiliae in Isaiam*
Hom. Luc. = *Homiliae in Lucam*

Hom. Lev. = *Homiliae in Leviticum*
Hom. Num. = *Homiliae in Numeros*
Ep. Afric. = *Epistula ad Africanum*
Ep. Greg. = *Epistula ad Gregorium Thaumaturgum*
Sel. in Ex. = *Selecta in Exodum*

Philon

Abr. = *De Abrahamo*
Agr. = *De agricultura*
Cher. = *De cherubim*
Confus. = *De confusione linguarum*
Congr. = *De congressu*
Ios. = *De Iosepho*
Decal. = *De decalogo*
Deter. = *Quod deterius potiori insidiari soleat*
Deus = *Quod Deus sit immutabilis*
Ebr. = *De ebrietate*
Fug. = *De fuga et inventione*
Gig. = *De gigantibus*
Her. = *Qius rerum divinarum heres sit*
LA = *Legum allegoriarum*
Leg. = *Legatio ad Gaium*
Migr. = *De migratione Abrahami*
Mos. = *De vita Mosis*
Mut. = *De mutatione nominum*
Opif. = *De opificio mundi*
PhIPA = *Philonis Iudaei Paralipomena Armena translata*
Plant. = *De plantatione*
Post. = *De posteritate Caini*
Praem. = *De praemiis et poenis*
QE = *Quaestiones in Exodum*
QG = *Quaestiones in Genesim*
Sacrif. = *De sacrificiis Abelis et Caini*
Sobr. = *De sobrietate*
Somn. = *De somniis*
Spec. = *De specialibus legibus*
Virt. = *De virtutibus*

Procopios

Com. Gen. = *Commentarii in Genesim*

Pseudo-Hipolit

Hom. = *Homiliae*

Rufinus

Ben. = *De benedictionibus patriarcharum (Binecuvântările patriarhilor)*

Teofil al Antiohiei

Ad Aut. = *Ad Autolycum*

Tertulian

Adv. Prax. = *Adversus Praxean*
Adv. Marc. = *Adversus Marcionem*
Res. = *De resurrectione mortuorum*

Theodoret al Cyrului

Ex. Inter. = *Ex Interrogationes*
Haer. = *Haereticorum Fabularum compendium*
Q 1Rg. = *Quaestiones in Reges et Paralipomena*
QE = *Quaestiones in Exodum*
QG = *Quaestiones in Genesim*
Q Id = *Quaestiones in Iudicum*
Q Ios. = *Quaestiones in Iosuam*
Q Dt. = *Quaestiones in Deuteronomium*
Quaest. in Lev. = *Quaestiones in Leviticum*
Qu. Num. = *Quaestiones in Numeros*

Vasile cel Mare

Adv. Eun. = *Adversus Eunomium*
Fid. = *De fide*
Jud. = *De judicio Dei*
De orig. = *De origine hominis (homiliae)*
Ep. = *Epistulae*
Hom. Hex. = *Homiliae in hexaemeron*
Qu. = *Asceticon magnum sive Quaestiones – regulae fusius tractatae*
Qu. brev. = *Asceticon magnum sive Quaestiones - regulae brevius tractatae*

II. Bibliografie generală

Bibliografia evasicompletă despre Septuaginta este conținută în două volume: pentru studiile publicate până în 1969, S.P. Brock, C.T. Fritsch, S. Jellicoe, *A classified Bibliography of the Septuagint*, Leyden, 1973; pentru studiile publicate din 1970 până în 1993, C. Dogniez, *Bibliography of the Septuagint/Bibliographie de la Septante (1970-1993)*, Leyden, 1995. Bibliografia următoare este sintetică și orientativă.

Sigle și alte abrevieri

AS = Analecta sacra (ed. J.B. Pitra)
BA = La Bible d'Alexandrie
GCS = Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte, Berlin
GNO = Gregorii Nysseni Opera, Leyde

LSJ = Liddell, H.G., Scott, R. şi Jones, H.S., *A Greek-English Lexicon*, Oxford, 1996
LXX = Septuaginta (ed. Rahlfs)
NT = Noul Testament
PG = Patrologia greacă (ed. Migne)
PL = Patrologia latină (ed. Migne)
SC = Sources chrétiennes
TM = Textul Masoretic
VT = Vechiul Testament

Ediţii şi traduceri

***, *Monumenta Linguae Dacoromanorum*, Biblia 1688, vol. I-VI, Iaşi, 1988-.
***, *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediţie jubiliară a Sfântului Sinod*, versiune diortosită după Septuaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, Bucureşti, 2002.
Brenton, L., 1851 (retipărită în 1980), *The Septuagint Version of the Old Testament and Apocrypha. Greek and English*, Londra.
Brunello, A., 1960, *La Bibbia secondo la versione dei Settanta*, I-II, Roma.
Harl, M., Dorival, G. şi Munnich O. (ed.), 1986, *La Bible d'Alexandrie*, Paris.
Mortari, L. (ed.), 1999, *La Bibbia dei LXX*, Roma.
Rahlfs, A. (ed.), 1935, *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, Stuttgard.
Swete, H.B. (ed.), 1887-1894, *The Old Testament in Greek according to the Septuagint*, I-III, Cambridge.
Wevers, J.W. (ed.), 1974, *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum*, Göttingen.

Lucrări şi studii

Aejmelaeus, A., 1993, *On the Trail of the Septuagint Translators. Collected Essays*, Kampen.
Amphoux, C.B. şi Morgain, J., 1996, *Les premières traductions de la Bible*, Lausanne.
Barr, J., 1961, *The Semantics of Biblical Language*, Londra.
Bădiliţă, C. şi Bădiliţă, S., 1999, *Septuaginta sau Biblia de la Alexandria*, in *Altarul Banatului* 10, pp. 100-135.
Barthélemy, D., 1978, *Etudes d'histoire du texte de l'Ancien Testament*, Fribourg, Göttingen.
Benoit, P., 1964, „L'inspiration des Septante d'après les Pères", in *L'homme devant Dieu. Mélanges offerts au Père Henri de Lubac*, Paris, pp. 169-187.
Benoit, P., „La Septante est-elle inspirée?", in *Exégèse et Théologie* I, Paris, pp. 13-28
Bogaert, P.M., „Les études sur la Septante. Bilan et perspectives, in *Revue de Théologie de Louvain* 16, 1985, pp. 174-200.
Botte, B. şi Bogaert, P.M., 1993, „Septante et versions grecques", in *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 12, col. 536-692.

Bouhot, J.-P., „Le Pentateuque chez les Pères", in *Dictionnaire de la Bible*, Suppl. 7, 1966, col. 687-708.

Carbone, S.P. şi Rizzi, G., 1992, *Le Scritture ai tempi di Gesù. Introduzione alla LXX e alle antiche versioni aramaiche*, Bologna.

Cimosa, M., 1995, *Guida allo studio della Bibbia greca (LXX)*, Roma.

Daniel, S., 1966, *Recherches sur le vocabulaires du culte dans la Septante*, Paris.

Devreesse, R., 1959, *Anciens commentateurs grecs du Pentateuque*, Roma.

Fernández, Marcos N., 1979, *Introducción a las versiones griegas de la Biblia*, Madrid.

Fernández, Marcos N., 1985, *La Septuaginta en la investigación contemporánea*, Madrid.

Field, F., 1875 (reeditare Hildesheim, 1964), *Origenis Hexaplorum quae supersunt*, I-II, Oxonii.

Galbiati, E.R., 1996, „La versione dei LXX: influsso sui Padri e sulla liturgia greca e latina", in *Annali di Scienze Religiose*, I, pp. 57-70.

Harl, M., Dorival, G., Munnich, O., 1994[2], *La Bible grecque des Septante, du judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Paris, 1988.

Harl, M., 1992, *La langue de Japhet, quinze études sur la Septante et le grec des chrétiens*, Paris, Cerf.

Hengel, M., 1974, *Judaism and Hellenism*, Londra.

Jellicoe, S., 1974, *Studies in the Septuagint. origins, recensions and interpretation*, New York.

Le Déaut, R., 1984, „La Septante, un Targum?", in Kuntzmann R şi Schlosser J. (ed.), *Etudes sur le judaïsme hellénistique*, Paris, pp. 147-195.

Le Déaut, R., 1975, *La nuit pascale*, Roma.

Lee, J.A.L., 1983, *A lexical Study of the Septuagint Version of the Pentateuch*, Chico, California

Martone, C., 1997, „I LXX e le attestazioni testuali ebraiche di Qumran", in *Annali di Scienze religiose* II, pp. 159-174.

Mélèze-Modrzejewski, J., 1997, „La Septante comme *nomos*. Comment la Torah est devenue une loi civique pour les Juifs d'Egypte?", in *Annali di Scienze religiose* II, pp. 143-158.

Mortari, L., 1983, *Il Salterio della tradizione*, Torino.

Oden (ed.), Thomas C., 2001, 2002, *Ancient Christian Commentary on Scripture*, „Old Testament", vol. I-III, Downers Grover.

Olofsson, S., 1990, *The LXX Version. A Guide to the Translation Technique of the Septuagint*, Stockholm.

Orlinsky, H.M., 1996, „I LXX: punto d'arrivo e di partenza per diversi ambiti di ricerca", in *Annali di storia dell'esegesi* I, pp. 17-31.

Pietesman, A. şi Cox, C., 1984, *De Septuaginta. Studies in honour of John William Wewers on his sixty-fifth birthday*, Ontario.

Rahlfs, A., 1904, 1911, *Septuaginta-Studien*, Göttingen.

Rose, A., 1965, „L'influence des Septante sur la tradition chrétienne", I-II, in *Questions liturgiques et paroissiales* 44, pp. 192-211; 284-301.

Simon, M., 1984, „La Bible dans les premières controverses entre Juifs et Chrétiens", in Mondésert Cl. (ed.), *Bible de tous les temps* I, *Le monde grec ancien et la Bible*, Paris, pp. 107-125.

Swete, H.B. şi Ottley, R.R., 1900, retipărită la New York în 1968, *An Introduction to the Old Testament in Greek*, Cambridge

Tabachovitz, D., 1956, *Die Septuaginta und das Neue Testament*, Lund.

Tov, E., 1976, „Some Thoughts on a Lexicon of the LXX", in Bulletin of the IOSCS" IX, pp. 14-46.

Tov, E., 1982, *A Classified Bibliography of Lexical and Grammatical Studies on the Language of the Septuagint and its Revisions*, Ierusalim.

Tov, E., 1981, *The Text critical Use of the Septuagint in biblical Research*, Ierusalim

Trebolle, Barrera J., 1993, *La Biblia judía y la Biblia cristiana Introducción a la historia de la Biblia*, Madrid.

Vian, G.M., 1996, „Le versioni greche della Scrittura nella polemica tra giudei e cristiani", in *Annali di storia dell'esegesi*, I, pp. 39-54.

Walters, 1973, *The Text of the Septuagint. Its Corruptions and their Emendation*, Cambridge.

III. Bibliografie Geneza

Alexandre, M., 1989, *Le commencement du livre. Genèse I-V: la version des LXX et sa réception*, Paris.

Alexandre, M., 2003, *Sabia de foc şi heruvimii*, trad. de Francisca Băltăceanu şi Monica Broşteanu, ediţie îngrijită de Cristian Bădiliţă şi Ioana Munteanu, Bucureşti.

Bădiliţă, C., 2003, „Jean Cassien et le mythe des anges déchus", in *Jean Cassien entre l'Orient et l'Occident*, Paris/Iaşi, pp. 221-236.

Bădiliţă, C. şi Bădiliţă, S., 1999, „Septuaginta sau Biblia de la Alexandria", in *Altarul Banatului* 10, pp. 100-135.

Bădiliţă, C., 2002, *Manual de anticristologie*, Iaşi.

Bădiliţă, S., „Imaginea simbolică a Egiptului în opera lui Philon din Alexandria" in *Altarul Banatului* 7-9, 1999, pp 29-38.

Bădiliţă, S., 2002, „Le symbolisme des couleurs chez Philon", in *Couleurs et vision dans l'Antiquité classique*, Rouen, pp. 153-165.

Bădiliţă, S., 1996, *Le thème de l'inspiration prophétique dans l'oeuvre de Philon d'Alexandrie*, mémoire de D.E.A., Université de Paris IV-Sorbonne.

Cunen, F., 1959, „Les pratiques divinatoire attribuées à Joseph d'Egypte", in *Revue des sciences religieuses*, pp. 396-404.

Daniélou, J., 1950, *Sacramentum futuri*, Paris.

Daniélou, J., 1958, *Bible et Liturgie*, Paris.

Daniélou, J., 1961, *Les symboles chrétiens primitifs*, Paris.

Delcor, M., 1976, „Le mythe de la chute des anges et de l'origine des géants comme explication du mal dans le monde, dans l'apocalyptique juive. Histoire des traditions", in *Revue de l'histoire des religions* 190, pp. 3-53.

Février, P A., 1956, „Les quatre Fleuves du paradis", in *Rivista di Archeologia Cristiana* 32, pp. 179-199.

Ginzberg, L., 1913, *The Legends of the Jews I. Bible times and characters from the Creation to Jacob*, Philadelphia.

Ginzberg, L., 1910, *The Legends of the Jews 2. Bible times and characters from Joseph to the Exodus*, Philadelphia.

Grabar, A., 1968, *L'art de la fin de l'Antiquité et du Moyen Âge* I, Paris.

Hadot, P., 1999, *Plotin sau simplitatea privirii*, Iaşi.

Harl, M., 1986, „La ligature d'Isaac", in *Judaica et hellenica*, Paris.

Harl, M., 1996, „La prise de conscience de la nudité d'Adam", in *TU* 92.

Le Déaut, R., 1966, *Introduction à la littérature targumique*, Roma.

Le Déaut, R., 1975, *La nuit pascale*, Rome.

Lewis, J.P., 1986, *A Study of the Interpretation of Noah and the Flood in Jewish and Christian Literature*, Leiden.

Luneau, A., 1964, *L'histoire du salut chez les Pères de l'Eglise*, Paris.

Munk, E., 1992[7], *La voix de la Thora. Commentaire du Pentateuque* I, La Genèse, Paris.

Nicolausch, F., 1969, *Vetera Christianorum* XXIII.

Noberasco, G./Beaux-Jaeger, 1993, „L'Egitto nelle Sacre Scritture", in *VII Congresso internazionale di Egittologia, Atti*, vol. 2, Torino.

Peretto, E., 1982, „Gli insegnamenti degli scrittori cristiani del II secolo sulla creazione", in G. De Gennaro (ed.), *Il cosmo nella Bibbia*, Napoli, pp. 529-575.

Perrone, L., 1995, „Il cosmo e l'uomo nel sistema teologico di Origene", in *Dizionario di spiritualità biblico-patristica*, 11, Roma, pp. 130-142.

Prigent, P., 1959, „Quelques Testimonia messianiques. Leur histoire littéraire de Qumrân aux Pères de l'Eglise", in *Theologische Zeitschrift*, pp. 419-430.

Sieben, H.J., 1971, „Ivresse spirituelle", in *Dictionnaire de spiritualité* 7.

Simonetti, M. (ed.) 1993, *Testi gnostici in lingua greca e latina*, Roma.

***, *Trei apocrife ale Vechiului Testament*, Iaşi, 2000.

Wevers, J.W., 1974, *Text History of the Greek Genesis*, Göttingen

IV. Bibliografie Exodul

Aberbach, M., Smolar, L., 1968, „The Golden Calf Episode in Postbiblical Literature", in *Hebrew Union College Annual* 39, pp. 91-116.

Baskin, R.J., 1983, *Pharaoh's Counsellors. Job, Jethro and Balaam in Rabbinic and Patristic Tradition*, California.

Bogaert, P.-M., 1981, „L'orientation du parvis du sanctuaire dans la version grecque de l'Exode", in *Antiquité classique* 50, pp. 75-85.

Bori, P.C., 1983, *Il vitello d'oro. Le radici della controversia antigiudaica*, Torino.

Bourgeault, G., 1971, *Décalogue et morale chrétienne. Enquête sur l'utilisation et l'interprétation chrétiennes du décalogue de c. 60 à c. 220*, Paris, Montréal.

Cantalamesa, R., 1980, *La Pâque dans l'Eglise ancienne*, Berne, Paris.

Cazelles, H., 1946, *Etudes sur le code de l'alliance*, Paris.

Cazelles, H., 1987, *Autour de l'Exode*, Paris.

Childs, B.S., 1974, *Exodus. A Commentary*, Londra.

Couroyer, B., 1955, „L'origine égyptienne du mot Pâque", in *Revue biblique* 62, pp. 481-496.

Daniel, S., 1966, *Recherches sur le vocabulaire du culte dans la Septante*, Paris.
Daniélou, J., 1950, *Sacramentum futuri. Etudes sur les origines de la typologie biblique*, Paris.
Daniélou, J., 1951, *Bible et liturgie*, Paris.
De Libera, A., Zum Brunn, E., 1986, *Celui qui est. Interprétations juives et chrétiennes d'Exode 3,14*, Paris.
Devreesse, R., 1959, *Les Anciens Commentateurs grecs de l'Octateuque et des Rois*, Vatican.
Finn, A.H., 1914-1915, „The Tabernacle Chapters", in *The Journal of Theological Studies*, 16, pp. 449-482.
Gooding, D.W., 1959, *The Account of the Tabernacle. Translation and Textual Problems of the Greek Exodus*, Cambridge.
Harl, M., 1967, „Les trois quarantaines de la vie de Moïse, schéma idéal de la vie du moine-évêque chez les Pères cappadociens", in *Revue d'études grecques* 80, pp. 407-412.
Le Boulluec, A., 1987, „Moïse menacé de mort. L'énigme d'Exode 4,24-26 d'après la Septante et selon les Pères", in *Lectures anciennes de la Bible*, Strasbourg, pp. 75-104.
Lee, J.A., 1983, *A Lexical Study of the Septuagint Version of the Pentateuch*, California.
Lestienne, M., 1972, „Les dix paroles et le Décalogue", in *Revue biblique* 79, pp. 484-510.
Loader, J.A., 1973, „An Explanation of the terme *proselytos*", in *Novum Testamentum* 15, pp. 270-277.
Michaéli, F., 1974, *Le Livre de l'Exode*, Neuchâtel-Paris.
Munnich, O., 1987, „Contribution à l'étude de la première révision de la Septante", in *ANRW* II, 20,1, pp. 190-220.
Pelletier, A., 1971, „Pour une histoire des noms grecs du Sabbat et de la Pâque", in *Comptes rendus de l'Académie des inscriptions et des belles-lettres*, pp. 71-83.
Revel-Neher, E., 1984, *L'Arche d'alliance dans l'art juif et chrétien du II^e au X^e siècle*, Paris.
Rordorf, W., 1972, *Sabbat et dimanche dans l'Eglise ancienne*, Paris.
Ska, J.L., 1986, *Le Passage de la mer. Etude de la construction, du style et de la symbolique d'Ex. 14,1-31*, Roma.
Tosato, A., 1982, „Sulle origini del termine *akrobystia* (prepuzio, incirconcisione)", in *Bibbia e Oriente* 24, pp. 43-49.
Tov, E., 1980, „The Impact of the LXX Translation of the Pentateuch on the Translation of the Other Books", in *Mélanges D. Barthélemy*, Fribourg, Göttingen, pp. 577-591.

V. Bibliografie Leviticul

Anania = *Pentateuhul sau Cele cinci cărţi ale lui Moise* (...) versiune revizuită după Septuaginta, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania (...), Bucureşti, 1997.

Băcescu = Mihai Băcescu, *Păsările în nomenclatura și viața poporului român*, București, 1960.

Bailly = A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*[11], Paris, s.a.

BHH = B. Reicke/ L. Rost (ed.), *Biblisch-historisches Handwörterbuch*, Göttingen, 1962-1979.

Bibl. 1688 = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a celei vechi și a celei noao lége* (...), București, 1688.

Bibl. 1914 = *Biblia, adică Dumnezeeasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă, tipărită în zilele majestății sale Carol I* (...). Ediția Sfântului Sinod, București, 1914.

Bibl. 1968 = *Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită (...) cu aprobarea Sfântului Sinod*, București, 1968.

Bibl. 1990 = *Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită (...) cu aprobarea Sfântului Sinod*, București, 1990.

BA = *La Bible d'Alexandrie. Le Lévitique*. Traduction du texte de la Septante, introduction et notes par Paul Harlé et Didier Pralon, Paris, 1988.

Bibl. Ier. = *La Bible de Jérusalem*, tradutie en français sous la direction de l'École biblique de Jérusalem, 1998.

Corn. = *Biblia sau Sfinta Scriptură. Vechiul și Noul Testament*, 1989 (ediție revizuită a traducerii lui D. Cornilescu din 1923).

Dos. Par. = Dosoftei, *Parimiile preste an* (...), Iași, 1683.

FC = *La sainte Bible* (...), édition française courente, în Péter-Contesse.

Filotei = *Biblia sau Testamentul vechiu și nou* (...) tipărit (...) prin binecuvântarea (...) iubitoriului de Dumnezeu Episcop al Sfintei Episcopii Buzăul, D.D. Filoteiu, Buzău, 1854.

Frankf = *H ΘΕΙΑ ΓΡΑΦΗ* (...)/ *Divinae nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia, Graece, a viro doctissimo recogniata et emendata* (...), Frankfurt am Main, 1597 (principalul izvor al primelor versiuni biblice românești din sec. al XVII-lea).

Frisk = Hjalmar Frisk, *Griechisches etymologisches Worterbuch*, Heidelberg, I, 1960; II, 1970.

Gesenius = *Gesenius' Hebrew and Chaldee lexicon of the Old Testament Scriptures*, translated by Samuel Prideaux Tregelles (...), Grand Rapids/ Michigan, 1986.

Green = A.R.W. Green, *The Role of Human Sacrifice in the Ancient Near East*, 1975.

Harrison = R.K. Harrison, *Leviticus. An Introduction and Commentary*, 1980.

Heliade = *Biblia Sacra ce coprinde Vechiul și Noul Testament*, tradusă din elenește după a celor șeptezeci de I. Heliade R., Paris, 1858.

Kelso = A. Kelso, *The Aramaic Vocabulary of the Old Testament*, 1948.

KJV = *The Holy Bible* (...) King James Version, Miami, 1986.

Lev. Hasd. = Fragment din *Levitic* (cap. 26, v. 3-28), traducere românească din secolul al XVII-lea, în B.P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, I, București, 1983, pp. 5-17.

Luther = *Die Bibel oder die ganze Schrift des Alten und Neuen Testaments*, nach der Übersetzung Martin Luthers (...), Stuttgart, 1974.

Micu = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi și a celii noao* (...), Blaj, 1795.

Ms. 4389 = Biblioteca Academiei Române, manuscrisul românesc nr. 4389; conține traducerea integrală a Vechiului Testament, efectuată după slavonă și latină, de un anonim muntean (probabil Daniil Andrean Panoneanul) în a doua jumătate a sec. al XVII-lea.

Ms. 45 = Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române, fondul Blaj, manuscrisul românesc nr. 45, conține traducerea integrală a Vechiului Testament, efectuată de Nicolae Milescu și revizuită de un anonim moldovean în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea.

Ostrog = **Библиа, сирѣчи Ветхаго и Новаго Завѣта по языкꙋ словенскꙋ** (...), Ostrog, 1581.

Péter-Contesse = René Péter-Contesse, *Manuel du traducteur pour le Livre du Lévitique*, Stuttgart, 1985.

Peshita = *Commentarius vetustus et philologicus in Leviticum, Numeros et Deuteronomium, nunc primum ex Hebraico latine redditus*, Venetiis, 1753.

Pritchard = J. B. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, 1955.

Quicherat = L. Quicherat/A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français*, Paris, 1867.

Radu-Gal = *Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și a Noului Testament*, tradusă după textele originalelor ebraice și grecești de preoții profesori Vasile Radu și Gala Galaction, București, 1938.

SB = *La Sainte Bible*. Texte de la Vulgate, traduction française en regard, avec commentaires (...). *Lévitique*, introduction critique et commentaire par M. l'abbé Crelier, Paris, 1895.

Snaith = N.H. Snaith, *Leviticus and Numbers*, 1967.

Strong = *The Exhaustive concordance of the Bible* (...), by James Strong, Nashville/New York, 3rd Ed., 1973.

Șaguna = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură* (...), tipărită (...) cu binecuvântarea excelenției sale, prea sfințitului Domn Andreiu, Baron de Șaguna, Sibiu, 1956-1958.

Targum = *The Aramaic Bible. The Targum Onqelos to Leviticus* (...). Translated with apparatus and notes by Bernard Grossfeld, Edinburgh, 1988.

Thompson = R.C. Thompson, *The Devils and Evil Spirits of Babylonia*, vol. II, 1944.

Vulg.' = *Biblia ad vetustissima exemplaria castigata...*, Antwerpiae, 1565 (*Vulgata clementina*).

Walker = W. Walker, *All the Plants of the Bible*, 1957.

VI. Bibliografie Numerii

Barnouin, M., 1969, „Remarques sur les tableaux numériques du livre des Nombres", in *Revue biblique* 76, pp. 351-364.

Baskin, J.R., 1983, *Pharao's Counsellors. Job, Jethro and Balaam in Rabbinic and Patristic Tradition*, Chico, California.

Baskin, J.R., 1983, „Origen on Balaam: the Dilemma of the Unworthy Prophet", in *Vetera Christianorum* 37, pp. 22-35.

Boschi, B.G., 1983, *Numeri*, intr., trad. italiană şi note, Milano.

Budd, P.J., 1984, *Numbers*, Waco, Texas.

De Vaulx, J., 1972, *Les Nombres*, Paris.

Dorival, G., 1995, „Les phénomènes d'intertextualité dans le livre grec des Nombres", in *Selon la Septante. Hommage M. Harl*, ed. Dorival G.-Munnich O., Paris, pp. 253-285.

Duglas, M., 1993, *In the Wilderness. The Doctrine of Defilement in the Book of Numbers*, Sheffield.

Ginzberg, L., 1909-1946, *Legends of the Jews*, 7 vol., Philadelphia.

Gray, G.B., 1956, *A Critical and Exegetical Commentary to Numbers*, Edinburg.

Greene, J.T., 1992, *Balaam and Interpretes. A Hermeneutical History of the Balaam Traditions*, Atlanta.

Milgrom, J., 1990, *Numbers*, Philadelphia.

Moore, M.S., 1988, *The Balaam Traditions. Their Character and Development*, Atlanta.

Neusner, J., 1986, *Sifré to Numbers. An American Translation and Explication*, Atlanta.

Prigent, P., 1963, *Justin et l'Ancien Testament*, Paris.

Wevers, J.W., 1982, *Text History of the Greek Numbers*, Göttingen.

VII. Bibliografie Deuteronomul

Aejmelaeus, A., 1982, *Parataxis in the Septuagint. A Study of the Renderings of the Hebrew Coordinate Clauses in the Greek Pentateuch*, Helsinki.

Aly, Z., Koenen, L., 1980, *Three Rolls of the Early Septuagint, Genesis and Deuteronomy. A Photographic Edition*, Papyrologische Texte und Abhandlungen 27, Bonn.

Amsler, S., 1985, „Loi orale et loi écrite", in *Das Deuteronomium*, N. Lohfink (ed.), Louvain, pp. 51-54.

Basser, H.W., 1984, *Midrashic Interpretations of the Song of Moses*, American University Studies VII, 2, New York-Frankfurt-Berna.

Benveniste, E., 1969, *Le Vocabulaire des institutions indo-européennes*, Paris, vol. 2.

Braulik, G., 1991, *Die deuteronomische Gesetze und der Dekalog*, Stuttgart.

Brooke, A.E., McLean, N., Thackeray, H.St.J., 1911, *The Old Testament in Greek according to the Septuagint*, III, *Numbers and Deuteronomy*, Cambridge.

Cazelles, H., 1985, „Droit publique dans le Deutéronome", in *Das Deuteronomium*, N. Lohfink (ed.), Louvain, pp. 99-106.

Daniel, S., 1966, *Recherches sur le vocabulaire du culte dans la Septante*, Paris.

Daniélou, J., 1950, *Sacramentum futuri. Études sur les origines de la typologie biblique*, Paris.

Daniélou, J., 1953[2], *Les anges et leur mission*, Paris.

Degani, E., 1966, „Due note filologiche, I: DT 14, 1 LXX", in *Bolletino del Comitato per la preparazione dell'Ediz. naz. dei Classici greci e latini* 14, pp. 93-94.

Devreesse, R., 1959, *Les Anciens Commentateurs grecs de l'Octateuque et des Rois*, Studi e testi 201, Vatican.

Driver, S.R., 1895, *A Critical and Exegetical Commentary on Deuteronomy*, Edinburgh.

Dunand, F., 1966, *Papyrus grecs bibliques (Pap. Fouad 266). Volumina de la Genèse et du Deutéronome*, Cairo.

Harl, M., 1967, „Les trois quarantaines de la vie de Moïse, schéma idéal de la vie du moine-évêque chez les Pères cappadociens?", in *Revue des études grecques*, pp. 407-412.

Harl, M., 1991, „Le péché irrémissible de l'idolâtre arrogant: Dt. 29, 19-20 dans la Septante et chez les autres témoins", in *Tradition of the Text*, Studies offered to D. Barthélemy in celebration of his 70[th] birthday, *Orbis Biblicus et Orientalis* 109, G.J. Norton, S. Pisano (ed.) Göttingen, pp. 63-78.

Klein, R., 1974, *Textual Criticism of the Old Testament. From the Septuagint to Qumran*, Philadelphia.

Le Déaut, R., 1984, „La Septante: un Targum?", *Études sur le judaïsme héllenistique, coll.* „Lectio divina" 119, Paris pp. 147-195.

Lohfink, N., 1985, *Das Deuteronomium. Entstehung, Gestalt und Botschaft herausgegeben von Deuteronomy. Origin, form and message*, Louvain, .

Philon, din Alexandria, 1826, *Philonis Judaei Paralipomena Armena translata*, Veneția, pp. 613-619.

Waalters, P., 1973, *The Text of the Septuagint. Its Corruptions and Their Emendation*, D.W. Gooding (ed.), Cambridge.

Waard, J. De, 1965, *A Comparative Study of the Old Testament Text in Dead Sea Scrolls and in the New Testament*, Leyde.

Wevers, J., 1977, *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum*, III, 2: *Deuteronomium*, Göttingen.

Wevers, J., 1977, „The Earliest Witness to the LXX Deuteronomy", in *Catholic Biblical Quarterly* 39/2, pp. 240-244.

Wevers, J., 1977, „The Attitude of the Greek Translator of Deuteronomy towards his Parent Text", in *Festschrift für W. Zimmerli*, Göttingen, pp. 498-505.

Wevers, J., 1978, *Text History of the Greek Deuteronomy*, in Mitteilungen des Septuaginta-Unternehmens 13, Göttingen.

Würthwein, E., 1957, 1971, *The Text of the Old Testament*, Oxford.

Cuprins

www.polirom.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

Septuaginta / Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul /
vol. coord. de Cristian Bădiliţă, Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu,
Dan Sluşanschi, în colab. cu Ioan-Florin Florescu;
cuv. înainte de Andrei Pleşu. – Iaşi: Polirom, 2004
672 p.; 22 cm
Index.
ISBN: 973-681-494-7
I. Bădiliţă, Cristian (coord.)
II. Băltăceanu, Francisca (coord.)
III. Broşteanu, Monica (coord.)
IV. Sluşanschi, Dan (coord.)
V. Florescu, Ioan-Florin (coord.)
VI. Pleşu, Andrei (pref.)

222.07

Printed in ROMANIA

Redactori: pr. Ioan-Florin Florescu,
Mihai-Silviu Chirilă, pr. Cezar Ţăbârnă
Coperta: Ionuţ Broştianu
Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: februarie 2004. Apărut: 2004
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. Box 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33,
O.P. 37 • P.O. Box 1-728, 030174
Tel.: (021) 313.89.78 ; E-mail: polirom@dnt.ro

Tiparul executat la S.C. LUMINA TIPO s.r.l.
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
Tel./Fax: 211.32.60, 212.29.27, E-mail: lumina-lex@fx.ro